

Türkiye Kuşlarının Doğa Tarihi

Türlerin Coğrafi Yayılışı, Üreme Biyolojisi ve Taksonomik Durumu

Kerem Ali Boyla, Editör

21/05/2025

İçindekiler

Kitap Hakkında

Bu kitap, Türkiye'de gözlenen tüm yabani kuş türlerinin mevcut durumu, coğrafi yayılışı, üreme biyolojisi ve taksonomik konumuna dair kapsamlı bir değerlendirme sunmaktadır. Hedef kitlesi kuş gözlemcileri, doğa korumacıları ve bilim insanlarıdır. Bu çalışma, aynı yazarlar tarafından 2008 yılında yayımlanan *The Birds of Turkey* kitabının kapsamı genişletilmiş ve içeriği güncellenmiş ve Türkçe'ye uyarlanmış halidir.

Yazarlar: Kerem Ali Boyla, Guy M. Kirwan, Peter Castell, Barbaros Demirci, Metehan Özen, Hilary Welch, Tim Marlow

Katkı Sağlayanlar: Güneşin Aydemir, Sancar Barış, Bahtiyar Kurt, Gernant Magnin, Richard F. Porter, Geoff Welch

Çevirmenler: Özge Keşaplı Can, Özgür Keşaplı, Önder Cırık, Ömer Döndüren, Utku Perktaş, Kuzey Cem Kulaçoğlu, Bahtiyar Kurt (Türkiye Ornitoloji Tarihi) ve Sancar Barış (Bilgi Boşlukları)

Kapak İllüstrasyonu: Tora Benzeyen

Telif Hakkı: Kitap, Creative Commons Attribution 4.0 International License kapsamında lisanslanmıştır. Tüm hakları yazarlara aittir. Bu lisans, eserin kopyalanmasına, paylaşılmasına, sergilenmesine ve türetilmiş çalışmaların oluşturulmasına izin verir; ancak orijinal yazarların açıkça belirtilmesi zorunludur.

Kaynak Gösterimi: Boyla, K.A., Kirwan, G.M., Demirci, B., Welch, H., Özen, M., Castell, P. & Marlow, T. (2025). *Türkiye Kuşlarının Doğa Tarihi*. <https://keremaliboyla.github.io/turkiye-kuslari/>

Düzelme ve Geri Bildirim: Metindeki yazım hataları, eksik bilgiler veya düzeltme önerilerinizi lütfen yazarın e-posta adresine gönderin: kerem.boyla [at] gmail.com. Ayrıca, uzmanlar ve akademisyenler GitHub üzerinden içeriğe erişebilir ve düzeltme önerilerini doğrudan iletebilirler.

Bu kitap Quarto yayınılama sistemi kullanılarak hazırlanmıştır.

Önsöz

Bu kitap ilk aşamada dijital formatta yayımlanmıştır. Basılı bir yayın yerine açık erişimli dijital bir formatın tercih edilmesinin birkaç temel nedeni vardır.

- Dijital kitaplar ücretsizdir ve kolaylıkla erişilebilir. Tablet, bilgisayar ya da cep telefonu gibi farklı cihazlarda rahatlıkla okunabilir.
- Ornitoloji gibi sürekli değişen ve gelişen bir alanda, basılı kitaplar daha yayımlandıkları anda güncellliğini yitirebilir. Oysa dijital kitaplarda tür listeleri, yayılış haritaları ve mevcut durum bilgileri hızla güncellenebilir.
- Ayrıca dijital yayınlar, daha katılımcı bir süreçle geliştirilebilir. Kuş gözlemcileri, uzmanlar ve akademisyenler GitHub üzerinden metni doğrudan düzenleyebilirler.

Kitabın Tarihçesi

Türkiye'nin yabani kuş türlerine dair bugüne kadar hazırlanmış en kapsamlı kaynak olan *The Birds of Turkey* 2008 yılında İngilizce olarak yayımlandı [@birds-turkey]. Yazarlarından biri olarak, kitabın yayımlanmasıının hemen ardından kitabın Türkçe'sinin ömRTLaka olması gereği fikriyle hareket geçtim. *Birds of Turkey* kitabının telif hakları alındı ve 2013 yılında, İngilizcye hâkim kuş gözlemcilerinden oluşan bir ekiple metnin ilk çevirisi tamamlandı. Diğer yandan kitapla ilgilenen yayinevi yayın politkasının değiştirderek bu tip kitapları basmama kararı aldı. Sonuçta kitapla ilgili çalışmalar da yarıda kaldı.

Çevirisi tamamlanan metinler incelendiğinde, kitabın yalnızca dil yönünden değil, içerik açısından da kapsamlı bir revizyona ihtiyaç duyduğu ortaya çıktı. Bu nedenle, yazarların da rızasıyla proje bir çeviri çalışmasından özgün bir kitap projesine dönüştü. Başlangıçta hedeflenen çevirinin ötesine geçilerek, metinler yeniden ele alındı; mevcut durum paragrafları güncellendi, bazı taksonomik tartışmalar metinden çıkarıldı ve üreme biyolojisi bölümleri sadeleştirildi. 2008'de yayımlanan orijinal kitaptan bu yana geçen sürede Türkiye kuş faunasında yaşanan değişiklikler ve yeni gözlemler, metinlere ve haritalara dahil edildi. Türkiye kapsamı dışındaki bilimsel içerikler çıkarıldı; haritalar renklendirildi ve okuyucu dostu unsurlarla zenginleştirildi. Böylece, başlangıçta bir çeviri olarak tasarlanan çalışma, özgün içeriğe sahip yeni bir kitaba dönüştü.

Uzun bir duraklama döneminin ardından, 2016 yılında yeniden harekete geçtim ve İş Bankası Yayınları ile bir sözleşme imzalayarak editör Cumhur Öztürk ile çalışmalara başladım. Doğa tarihi konusunda deneyimli bir editör olan Cumhur ile metinler bir kez daha gözden geçirildi ve kitabın ilk maketi hazırlandı. Ancak bu süreçte, Türkiye'de yaşanan gelişmeler ve kişisel nedenlerle bu büyük projeye tekrar odaklanmakta güçlük çektim. 2021'e kadar süren duraksama sürecinin ardından, artan kâğıt maliyetleri ve kitabın 500 sayfayı aşan hacmi nedeniyle yayın sürecinden karşılıklı olarak vazgeçildi.

Sonunda teknolojik gelişmeler imdadına

yetişti. Veri bilimiyle ilgili bazı kitaplardan etkilenderek, RStudio tarafından geliştirilen Quarto yayıncılık sistemini öğrendim. Elimdeki metinleri Markdown formatında yeniden düzenledim. Quarto sayesinde dizgi ve tasarımla ilgili tüm sorunlar ortadan kalktı; kaynakça yönetimi ise çok pratik ve hızlı bir hâle geldi.

Editör Cumhur Öztürk ile üzerinde uzlaştığımız düzeltmeler ve metnin yeniden biçimlendirilmesi konusunda yapay zekâyı yönlendirdim; özellikle üreme paragraflarını sistemli bir şekilde yeniden organize ettim. Yine yapay zekâ desteğiyle, tüm metni dilbilgisi ve yazım kuralları açısından uyumlu hale getirip daha akıcı ve anlaşılır bir dile kavuşturdum. Ekim 2024 ile Mayıs 2025 arasında yoğun bir çalışma sürecine girdim. Kitabı fasiküler hâlinde yayımlamaya karar verdim. İlk üç fasikül Ekim 2024'te çevrimiçi olarak yayımlandı. Kitabın tamamını ise Mayıs 2025'e kadar tamamlandı.

Kitabın içeriğini GitHub platformu üzerinden yayımlayarak, GitHub Pages (github.io) altyapısıyla çevrimiçi olarak herkesin erişimine açtım.

Kuşlarlarındaki bir kitap fotoğrafsız olamazdı! Her türe eBird Macaulay Library'nin görsel-işitsel arşivinden yüksek kaliteli fotoğraflar widget formatında eklendi.

Teşekkürler

Bu kitabın oluşumuna çok sayıda kişinin emeği, bilgisi ve desteği yansıdı. Burada adını andığım ve anmadığım herkese çok teşekkür ederim.

Projenin en başından beri hem destek veren hem de ilham kaynağı olan Guy Kirwan, çalışmanın şekillenmesinde önemli bir rol oynadı. "The Birds of Turkey" kitabının yazarları Guy Kirwan, Peter Castell, Barbaros Demirci, Metehan Özen, Hilary Welch ve Tim Marlow, bu yeni çalışmada da katkılardını sürdürdüler.

Özge Keşaplı Can, Özgür Keşaplı, Ömer Döndüren, artık aramızda olmayan Önder Cirik, Utku Perktaş ve Kuzey Cem Kulaçoğlu ilk çevirileri hazırladılar. Giriş bölümünün çevirilerini Bahtiyar Kurt ve Sancar Barış üstlendi.

Metinlerin bilimsel doğruluğunu artıran tür uzmanları Dilek Şahin (yelkovanlar), Orhan Gül ve Ortaç Onmuş (pelikanlar) ile Özge Balkız (flamingolar), metinleri dikkatle gözden geçirdiler. Emrah Çoraman, Kiraz Erciyas Yavuz ve Ömral Ünsal Özko kitabın görsel olarak zenginleştirilmesi konusunda önerilerde bulundular.

Ali Atahan, Nizamettin Yavuz, Mustafa Kiraz Erciyas Yavuz ve Metehan Özen, ilk aşamalarda nadir tür kayıtlarını derlediler. Sonraki yıllarda Türkiye Kuş Kayıt Komitesi ve eBird hakem heyeti üyeleri bu süreci sistematik biçimde sürdürdü.

Yayın sürecinde Cavit Bilen en başından itibaren her aşamada destek sağladı. Hülya Tokmak ve Ahmet Boratav kitabın ilk maketini oluşturmada yardımcı oldular. NTV Yayınları'nın kurucu editörü Mustafa Dağıstanlı, çalışmayı sahiplenerek başlarda önemli bir motivasyon kaynağı oldu. Grafik tasarımcı Budak Akalın özellikle haritaların hazırlanmasında teknik destek verdi. Kemal Nuraydın, Oya Ayman ve Nesibe Bat içerik akışını planlamada yardımcı oldular.

Yayının son aşamalarında İş Bankası Yayınları'ndan editör Cumhur Öztürk metinlerin son haline ulaşmasında belirleyici katkı sağladı.

Türkiye'nin dört bir yanından Kuşbank'a gözlem verilerini ulaştıran tüm gözlemciler, bu kitabın bilgi temellerini oluşturdu. 2015'te Kuşbank'ın eBird'e taşınmasının ardından, eBird'e kayıt giren ve görsel yükleyen binlerce kuş gözlemcisi veri akışını sürdürerek bu çalışmanın en önemli bilgi kaynağı haline geldiler.

Türkiye Ornitoloji Tarihi

Türkiye'de ornitolojinin ilk dönemlerine dair ilk kapsamlı derleme, Kumerloeve tarafından Türkiye Ornitoloji Derneği (OST - Ornithological Society of Turkey) için hazırlanmıştır. Bu yayında son beş yüzyılda yapılan çalışmalara dair bir özet yer alırken, daha sonra Guy Kirwan, Richard F. Porter, Güneşin Aydemir, Bahtiyar Kurt, Guy M. Kirwan ve Gernant Magnin'in katkılarıyla güncellenmiştir. Çeviren ve Uyarlayan: Bahtiyar Kurt ve Kerem Ali Boyla

İlk Çalışmalar

1548'de *Pierre Belon*, Suriye'den İstanbul'a geçerken Anadolu'yu ziyaret etmiş ve gözlemlerini 1555'te yayınladığı *L'histoire de la nature des Oyseaux* adlı eserinde toplamıştır. Bu eser, Anadolu'nun kuşlarına dair ilk yayın olarak tarihe geçmiştir. 1720'de İzmir bölgesinde Britanya Konsolosu olarak görev yapan *W. Sherard*, bir yalıçapkını yakalamış ve bu tür, Linne tarafından *Alcedo smyrnensis* (İzmir Yalıçapkını) olarak adlandırılmıştır. Bu örnek aynı zamanda Türkiye'den toplanan ilk kuş örneği olarak kaydedilmiştir. 1792-1796 yılları arasında *G.A. Oliver*'in gerçekleştirdiği seyahatler ise İstanbul Boğazı'ndaki yelkovanları raporlayan ilk gözlemler olarak kayıtlara geçmiştir.

1800'ler

1835-1836 yıllarında *Hugh Strickland*'ın İzmir bölgesinde yaptığı gözlemler, bölgede 129 kuş türünü listeliyordu. Yine bir İngiliz olan *Keith Abbott*, 1835-1837 yılları arasında Trabzon ve Erzurum civarında kuş kayıtları toplamıştır. 1850'lerde *Marchese Orazio Antinori*, kuş derisi toplama ve ticaretiyle ilgilenmiş ve 1856'da günümüzde *Dendrocopos syriacus* (Alaca Ağaçkakan) olarak bilinen türü, Osmanlı İmparatorluğu altında Suriye bölgesinde tanımlamıştır. 1840-1860 yılları arasında fizikçi *L. Rigler*, İstanbul çevresinde 164 kuş türünü raporlayarak önemli bir katkı sağlamıştır. 19. yüzyılın ikinci yarısında yapılan gözlemler genellikle İstanbul civarında yoğunlaşma da, Anadolu'nun diğer bölgelerinde de araştırmalar başlamıştı. *A. Günther*, 1865'te *Ibis* dergisinde yayımlanan bir makalesinde, İstanbul'da

yaşayan *Thomas Robson*'un toplanan bilgilerinden faydalananarak Uzun Kuyruklu Baştankara'nın yeni bir alt türünden bahsetmiştir. *Robson*, kendi adına hiçbir yazı yayımlaması da ornitolojiye olan katkılarıyla dikkat çekmiştir.

1880 yılında *Comte Amede Alleon* (ve asistanı *Vian*), dünyayı bölgelerde yoğun leylek ve yırtıcı kuş göçü hakkında bilgilendirmeye başladı. Daha güneyde, 1863-1894 yılları arasında ornitolog ve yumurtatahnit ticaretiyle uğraşan *Theodor Krüper*, İzmir ve Yunanistan'da oldukça aktifti. Kendi adını taşıyan sıvacıkusunun yanı sıra Maskeli Örümcekkuşu, Boz Kuyrukkakan, Taş Bülbülü ve Yaz Atmacası gibi türler üzerine değerli çalışmalar yaptı. Bu dönemde Orta ve Güney Anadolu ornitolojik açıdan neredeyse hiç araştırılmamışken, İngiliz *Charles Danford* 1870'lerin sonunda bu bölgelere yönelik araştırmalar yürüttü ve Fırat Nehri kıyısında bulunan Birecik'teki Kelaynak kolonisini keşfetti. *Dresser*, *Danford*'un bulgularını ele alarak önemli keşiflerde bulundu ve Toros Dağları'ndan urkeklik türünün bir alt türünü tanımladı. Yüzyılın sonlarına doğru *Radde* (1884) ve *Vilkonskij* (1897) gibi Rus ornitologlar özellikle Kuzeydoğu Anadolu'daki kuşlar üzerine araştırmalara başladı.

1900 – 1945 arası

Yirminci yüzyılın başlarında İstanbul ve Kuzeybatı Anadolu'dan raporlar sunan *Braun* (1901-11) öne çıkan isimler arasındaydı. Aynı dönemde Kuzeydoğu ve Doğu Anadolu'da gözlemler yapan *Woosnam* ve Güney Anadolu'dan kayıt tutan *Ramsay* da önemli katkılar sağladı. İskenderun ve Belen Geçidi'ndeki leylek göçlerini kaydeden *Hubert Lynes* de bu dönemin öne çıkan gözlemcilerinden biriydi. Ayrıca Kuzeydoğu Anadolu'da *Nesterov*, *Bobrinkij* ve *Dombrovskij* önderliğindeki Rus bilim insanların çalışmaları yüzyılın ilk 20 yılında ağırlık kazandı. Erzurum bölgesindeki çalışmalar ise İngiliz ornitologlar tarafından sürdürdü ve *Weigold*, Birecik'teki kelaynak kolonisini birkaç yıl boyunca düzenli olarak ziyaret etti.

1920'de Türkiye'den biyolog *Ali Wahby*, İstanbul'da kuş kayıtları toplamaya başladı

ve Türkiye'nin ilk kuş halkalama çalışmalarını leylekler üzerinde gerçekleştirdi. 1930 ve 1934 yıllarında yayımlanan "Les oiseaux de la région de Stamboul et de ses environs" adlı eser, bir Türk araştırmacı tarafından hazırlanan ilk ornitoloji yayını oldu.

Bu dönemde Otto Steinfatt ve Lutz Mauve, İstanbul Boğazı'nda kapsamlı göç izleme çalışmaları yürüttüler. 1933'te Albay Richard Meinertzhagen, Amik Gölü'ünü ziyaret ederek Yılanboyun kolonisine ilişkin nadir gözlemlerden bazılarını kaydetti. Kuzey Anadolu'da Hugo Rossner ve Gabriele Neuhauser, Doğu Toroslar ve Güneydoğu Anadolu Dağları'nda C.G. Bird ve E.K. Balls, Karacabey ve Uluabat Gölü'nde Miklos Vasvari ve Imre Patkai gibi araştırmacılar da bu dönemde çalışmalar gerçekleştirdiler. N. J. P. Wadley, İkinci Dünya Savaşı sırasında Türkiye'de kuşları izleyen nadir araştırmacılardan biri olarak yaklaşık 205 tür kaydetti ve gözlemlerini Ibis dergisinde "Notes on the birds of Central Anatolia" başlığı altında yayımladı. 1951'de Türkiye'ye gelen Phil Hollom, Kara İskete ve Ada Martısı gibi önemli türleri gözlemleyerek Türkiye ornitolojisine değerli katkılarda bulundu.

Phil Hollom ve Stanley Cramp Mayıs 1970'te Amik Gölü'nde. Fotoğraf: Richard Porter.

1950 ve 1960'larda Alman Ekolü

1930'larda, Alman Hans Kumerloeve'nin Gunther Niethammer ile birlikte Türkiye'ye yaptığı ilk ziyaretler bu dönemin başlangıcını işaret eder. Kumerloeve'nin hala referans kabul edilen eseri *Zur Kenntnis der Avifauna Kleinasiens* üzerine temellenmiştir. 1953 yılından itibaren Kumerloeve, Anadolu'da detaylı kuş araştırmalarına başlamış ve 1969'a kadar ülkenin hemen her köşesini dolaşmıştır. Araştırmaları esnasında neredeyse her ay bir makale yayımlayan Kumerloeve, 1986 yılında kuşlar ve memeliler üzerine o güne kadar yapılan yayınların bibliyografyasını da oluşturmuştur. Hans Kumerloeve, 20. yüzyıl Türkiye ornitolojisinin duayeni olarak kabul edilebilir.

Curt Kosswig 1936'da Türkiye'ye gelerek İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi Zooloji Kürsüsü başkanlığına atanmıştır. Manyas Gölü'nde balıkçılar üzerine yaptığı araştırmalarda, buradaki kuş kolonilerini incelemiş ve alan 1958 yılında "Kuş Cenneti" statüsüyle koruma altına alınmıştır. Asistanı Saadet Ergene de Kosswig'in etkisiyle kuşlar üzerine çalışmaya

yönelmiş ve 1945 yılında, doçentlik çalışması olarak hazırladığı ilk resimli Türkçe kuş kitabı olan *Türkiye'nin Kuşları* yayımlanmıştır.

Profesör Curt Kosswig Nisan 1970'te Manyas Gölü'nde. Fotoğraf: Richard Porter.

Diğer Alman araştırmacılar arasında, İç Anadolu'da çalışmalar yapan Gottfried Vauk, Heinz Lehmann ve ekibi ile Klaus Warncke öne çıkmaktadır. Bu araştırmacılar Tepeli Pelikan, Boz Kaz, Kuğu, Ulu Doğan, Flamingo ve Alamecek gibi türler hakkında veri toplamışlardır. 1968'de Willy Bauer ve Günther Müller, Meriç Deltası'ndaki çalışmalarında kuruma tehlikesiyle karşı karşıya kalan alan için bir yönetim planı hazırlamışlardır. Ayrıca, 1967'de Uluslararası Kış Ortası Su Kuşu Sayımları Türkiye'yi de kapsamına almış ve sayımlar J. Szijj ve Hayo Hoekstra tarafından gerçekleştirılmıştır. Sonraki yıllarda bu sayımlar Hollandalı Lieuwe Dijken ve Fred Koning tarafından sürdürmüştür.

Richard Porter ve OSME

Richard Porter ve arkadaşları 1966'da İstanbul'a gelerek Boğaz üzerindeki ilk kapsamlı modern kuş göçü sayımını gerçekleştirdi. Porter'in bu çalışmasına ilham veren kaynaklardan biri, 1880 yılında Alleon ve Vian'ın Boğaziçi'ndeki sözülen kuş göçü üzerine yazıları oldu. Ayrıca, 1950'ler ve 1960'larda Nisbet ve Smout, Ballance ve Lee'nin Ibis dergisinde yayımladıkları yırtıcı göç gözlemleri de Porter için önemli referanslardandır. Bu dönemde C.T. Nisbet, T.C. Smout, D.K. Ballance, S.L.B. Lee ve Hartmut Heckenroth da İstanbul Boğazı'nda benzer göç izleme çalışmaları gerçekleştirdi.

Porter'in 1966'daki Türkiye ziyaretinde, ülkedeki kuş gözlemcilerin sayısı oldukça sınırlıydı. Milli Parklar bölümünden Tansu Gürpınar ve Manyas Gölü Kuş Cenneti'nin bekçisi Ali Kızılıay, bu gözlemcilerin başında gelmekteydi. Gürpınar, Milli Parklar Müdürü Dr. Zeki Bayar'ın desteğiyle Türkiye'de ornitoloji ve doğa koruma hareketini yaygınlaştırmaya yönelik çalışmalar yaptı.

Fotoğraf: Richard Porter ve Tansu Gürpınar 2004 İzmir Kuş Konferansında. Fotoğraf: Richard Porter.

1968'de, Tansu Gürpınar'ın da aralarında bulunduğu coğunluğu yabancı bir grup, Türkiye Ornitoloji Derneği'ni (OST – Ornithological Society of Turkey) kurarak çalışmalarını daha kurumsal bir zemine taşıdı. Uluslararası Doğayı Koruma Birliği

ve Uluslararası Kuşları Koruma Konseyi'nin desteğiyle Ankara, Bursa ve İstanbul'da düzenlenen konferanslar, Türkiye'de yaban hayatının korunması yönünde önemli kararların alınmasını sağladı ve Ramsar Konferansı'nın ilk adımları bu toplantılarda atıldı. OST'un kurulması kararı da bu konferanslarda alınarak hayatı geçirildi. 1968-1978 yılları arasında OST, Türkiye için dört kuş raporu ve 15 bülten yayımladı. Türkiye'nin ilk kuş listesi, OST tarafından 1971'de yayımlandı ve bu listede 394 tür yer alırken 251 türün düzenli olarak ülkede ürediği belirtildi. 1976'da Doğu Karadeniz bölgesinde göç izleme çalışmaları sırasında OST'nin tüm Ortadoğu'yu kapsaması fikri doğdu ve 1978'de OSME (*Ornithological Society of the Middle East*) dünyanın ilk bölgesel kuş gözlem topluluğu olarak kuruldu.

OST dönemindeki çalışmalaraya katkı sağlayan isimler arasında, OST'nin ilk başkanı olan *William Wilkinson* da önemli bir yere sahiptir. *Wilkinson*, dönemin birçok ornitolojik çalışmasının arkasındaki isimdi. Ayrıca, *F. Hüe* ve *R.D. Etchecopar*'ın hazırladığı *Les Oiseaux du Proche et du Moyen Orient* (Yakın ve Orta Doğu Kuşları) adlı çalışma, uzun yıllar boyunca Ortadoğu için temel bir başvuru kaynağı olmuştur. OST'nin OSME'ye dönüşmesi sonrasında, OSME'nin dergisi *Sandgrouse*'da her beş yılda bir Türkiye Kuş Raporları yayımlanmaya devam etti.

1980'lerde Türkiye kuş gözlem tarihinde önemli bir Alman ornitolog devreye girdi: *Max Kasperek*. Türkiye avifaunası üzerine birçok önemli eser yayımlayan *Kasperek*'in "Die Vögel der Türkei" adlı çalışması ile, *Aygün Kılıç* ve *Asaf Ertan* ile birlikte hazırladığı *Türkiye'nin Önemli Kuş Alanları* envanteri Türkiye kuş gözlem tarihinde kritik bir yere sahiptir.

Doğal Hayatı Koruma Derneği

1960'ların sonunda ve 1970'lerin başında, *Salih Acar* ve *Belkis (Acar) Balpinar* Türkiye'de gönüllü doğa koruma hareketine öncülük eden bir girişim başlattı. Enerjileri ve vizyonlarıyla Türkiye'de doğa koruma hareketine ilham verdiler ve bu çabaların bir sonucu olarak 1975 yılında Doğal Hayatı Koruma Derneği (DHKD) kuruldu. Bu dönem, OST'nin son yıllarına denk gelirken, aynı zamanda Türkiye ornitolojisinin de başlangıcını işaret ediyordu. 1986'da Uluslararası Kuş Koruma Konseyi (ICBP) (bugünkü BirdLife International), Türkiye'nin kuş çeşitliliği açısından önemini kabul ederek

DHKD'yi desteklemek amacıyla Hollandalı araştırmacı *Gernant Magnin*'i görevlendirdi. 1988'de DHKD bünyesinde çalışmaya başlayan *Magnin, Murat Yarar* ile birlikte, kuş gözlem ve koruma çalışmaları yapan sınırlı sayıdaki yerli araştırmacıyı bir araya getirdi. *Magnin ve Yarar*, 1992-1997 yılları arasında yaklaşık yarım milyon kilometre yol katederek birçok kuş verisi topladı ve bu çalışmanın sonucunda 1997 yılında *Türkiye'nin Önemli Kuş Alanları* kitabı yayımlandı.

DHKD, İstanbul'daki modern ofisi ve deneyimli çalışanlarıyla güçlü bir kurum haline geldi. Çeşitli yabancı kuruluşlarla işbirliği yaparak doğa koruma projeleri geliştirdi; bunlar arasında Fransa'dan Tour du Valat, Wetlands International, Uluslararası Kıyikuşu ve Sukuşu Araştırma Vakfı (WIWO, Hollanda) ve OSME gibi prestijli kurumlar yer aldı. Özellikle WIWO, Türkiye'nin Önemli Kuş Alanları'nın güncellenmesinde birçok araştırma ve rapor üreterek aktif bir rol üstlendi. DHKD Kuş Bölümü, 1995'te ODTÜ Biyoloji Bölümü'nde tür isimleri konusunda uzmanların katılımıyla bir toplantı düzenledi. Uzlaşı sağlanan tür isimleri, 1996'da DHKD tarafından *Türkçe Kuş İsimleri Listesi* olarak yayımlandı.

Kuş Gözlem Toplulukları

1990'lı yıllar, Türkiye'de ilk kuş gözlem topluluklarının kuruluşuna tanıklık etti. İlk olarak 1991 yılında Ankara Kuş Gözlem Topluluğu, ardından Hacettepe Üniversitesi Kuş Gözlem Topluluğu (Beykuş) kuruldu. 1995'te kurulan ODTÜ Kuş Gözlem Topluluğu, dönemin en aktif ve uzun ömürlü topluluğu olarak bilinir. 2000 yılında DHKD tarafından başlatılan Önemli Kuş Alanları (ÖKA) İzleme Programı kapsamında birçok kuş gözlem topluluğu daha kuruldu. Bahtiyar Kurt'un liderliğinde DHKD, gözlemcilere kitaplar, dürbünler, teleskoplar ve diğer malzemeleri sağlayarak kuş gözlemeğinin sistematik bir şekilde büyümeyesine katkıda bulundu. Kuş gözlemeğindeki bu büyümeyi sınırlayan en önemli unsur olan Türkçe kuş rehberi eksikliği de 2002 yılında Collins Kuş Rehberi'nin Kerem Ali Boyla tarafından Türkçe'ye çevrilmesi ve DHKD tarafından yayımlanmasıyla giderildi.

Türkiye'deki kuş araştırmacılarının sayısının artması, daha kapsamlı araştırmaların yapılabilmesini sağladı. DHKD, 1998 yılında Konya Havzası'ndaki kuş popülasyonunu detaylandıran bir araştırmayı yürüttü. Bunu

takiben, İngiliz kuş gözlemciler Geoff ve Hilary Welch'in liderliğinde Akdeniz ve Güneydoğu Anadolu'da kuş araştırmaları gerçekleştirildi. Bu çift, Türkiye'de 15 yılı aşkın süre boyunca birçok araştırmaya katkı sağladı ve yerli gözlemcilerin kapasitelerini geliştirmeye destek oldu.

2002'de DHKD'den ayrılan kuş koruma uzmanları arasında kurulan Doğa Derneği, bu görevi devralarak eğitim çalışmaları, konferanslar ve bültenler aracılığıyla Türkiye Kuş Gözlem Ağrı'nı kurdu. Kuşçu Bülteni bu dönemde önemli bir iletişim aracı haline geldi ve 2004'ten itibaren "Kuşçu Postası" adıyla yayıldı. 1998'de kurulan Kuş Araştırmaları Derneği tarafından yayımlanan İbbik Dergisi ise beş sayı süresince kuş gözlemcilerine kaynak sağladı.

Türkiye'de kuş gözlemcılığı, özellikle Türkçe yayınlar, internet grupları ve kuş gözlem toplulukları sayesinde kendi kendine gelişimini sürdürdü. 2007 yılından sonra yerel kuş gözlem grupları, giderek öğrenci toplulukları olmaktan çıkıştır şehirlerde topluluklara dönüştü. Bu gruplar, bulundukları bölgeye özgü daha kapsamlı ve nitelikli çalışmalar yapmaya başladılar. Örneğin, İstanbul Kuş Gözlem Topluluğu'nun yırtıcı kuş sayımları ve yıllık gözlem kayıtlarını yayınlaması, Bursa'da leylek sayımları gibi etkinlikler bu çalışmalara örnek olarak gösterilebilir.

Ancak, kuş gözlem toplulukları doğa koruma çalışmalarına beklenen katkıyı sağlayamadı. Kuş gözlemcilerinin büyük kısmını üniversite öğrencileri oluşturuğundan, ilk baharda gözleme ayıabilecekleri süre sınavlar nedeniyle kısıtlıydı. Ayrıca, kuş gözlemcilerinin çoğu mezun olduktan sonra bu ilgilerini sürdürmemekteydi. Maddi olanakların yetersizliği, saha çalışmaları için gerekli dört çeker araçların eksikliği ve gözlemcilerin İstanbul, Ankara, İzmir, Kayseri, Samsun ve Adana gibi belirli büyük şehirlerde yoğunlaşması, bu faaliyetlerin sınırlı kalmasına neden oldu. Ancak, zamanla bu kuş gözlem topluluklarının çoğu dağıldı.

Kuşbank

Kuşbank, Dr. Uygar Özses'in liderliğinde geliştirilen ve hayatı geçirilen Türkiye'nin ulusal kuş gözlem veritabanıdır. 2014 yılı sonu itibarıyla 550 gözlemcinin yaklaşık 440 türde ait 500.000'den fazla kaydını içeren Kuşbank, aynı yıl eBird platformuna taşınmış ve Türkiye Kuş Kayıt Komitesi kurulmuştur. 2024 yılı itibarıyla 3 milyondan fazla kayıt barındıran veritabanı,

ulusal düzeydeki analizlere ve Türkiye Üreyen Kuş Atlası gibi kapsamlı çalışmalara olanak sağlamıştır.

Şekil 1: KuşBank internet sitesinin ilk hali. Bugün ebird.org olarak devam etmektedir.

TRAKUS ve Kuş Fotoğrafçılığı

Türkiye'de doğa fotoğrafçılığı alanında önemli bir gelişme, kuş fotoğrafçılığına ilgi duyan bir topluluğun oluşmasıdır. 2007 yılında kuş fotoğrafçıları ve kuş gözlemcileri için paylaşım platformu olarak kurulan www.trakus.org internet sitesi üyelerinin katkılarıyla, kuş fotoğraflarının çekilmesine adanmış gönüllüler, yer ve zaman bilgisiyle desteklenen çok sayıda kuş fotoğrafını paylaşarak benzersiz bir veri kaynağı oluşturdu. Nadir veya sadece belirli yerlerde görülen türlerin fotoğraflanması, ulusal düzeyde kuş turizmi ve rehberliğini destekleyerek veri kapsam ve niteliğini artırdı. Bu sayede Ak Kaşlı Çinte, Mahmuzlu Çinte, Uzun Kuyruklu Korsan Martı gibi nadir türler kayıt altına alınırken, Balık Baykuşu ve Paçalı Baykuş gibi türlerin üreme davranışları da doğrulanabildi. 2024 yılında yaklaşık 25 kişilik gönüllü bir ekibin yıllarca süren çalışması sonucunda, Türkiye'de bulunan kuş türlerini özgün fotoğraflarından tanitan ve bu anlamda "ilk" olma özelliği taşıyan "TRAKUS Türkiye'nin Kuşları" kitabı hazırlanmıştır.

Şekil 2: TRAKUS portalı. <http://www.trakus.org>

Halkalama

Ötücü kuşlar ve yağmurcunların halkalanması, Türkiye'de ilk kez WIWO'nun Çukurova (Kivist, Nijmeijer & Ovaa, 1994) ve Kızılırmak Deltası (Hustings & Dijk, 1994) projeleriyle başlamış olup, 2002 yılında ulusal halkalama programının başlatılmasıyla Ankara, Manyas, Manavgat, Kars, Diyarbakır ve Kızılırmak Deltası gibi alanlarda ilkbahar ve sonbahar dönemlerinde halkalama yapılmaya başlanmıştır. Programdaki en eski ve sürekli çalışan istasyon, Kızılırmak Deltası'ndaki Cernek Halkalama İstasyonu'dur (Barış *vd.*, 2005). Zamanla bazı istasyonlar düzenli çalışmasa da Kızılırmak Deltası, Kars ve Antalya'da halkalama çalışmaları devam etmektedir. Uluslararası projeler kapsamında su kuşlarının kuş gribine katkısını araştırmak amacıyla su kuşları halkalanmış, örneklenmiş ve bazı bireyler uydu vericileriyle takip edilmiştir. Ayrıca 2003-2009 yılları arasında İzmir Tuzla'da yapılan beş flamingo halkalama çalışması, Akdeniz'deki flamingo popülasyonlarına dair önemli veriler sağlamıştır (Balkız *vd.*, 2009).

Bilgi Kaynakları ve Boşlukları

Hazırlayanlar: Geoff Welch, Hilary Welch and Sancar Barış (2005)

1990 ile 2005 yılları arasında, Türkiye'nin kuşları hakkındaki bilgilerimiz, yerel kuş gözlemciliğinin ve doğa koruma topluluklarının gelişmesine paralel olarak önemli ölçüde ilerlemiştir. Bu bölüm, Türkiye'nin kuşlarıyla ilgili bilgimizi sınırlayan, bazıları genel bazıları ise oldukça spesifik olan temel sorunları tanımlarken aynı zamanda geleceğe yönelik olarak Türk kuş faunasına dair atılabilecek önemli adımları ortaya koymaktadır.

Türlerin Yayılışı

Gözlem haritaları, Kuşların yayılışı mı, yoksa kuş gözlemcilerinin mi? Yakın zamana dek, Türkiye kuş veri havuzu büyük ölçüde tatil için Batı Avrupa'dan gelen kuş gözlemcilerinin katkılarıyla oluşuyordu. Ülkeyi ziyaret eden yabancı gözlemciler, kısa süreli tatilleri boyunca mümkün olduğunda çok tür ve çeşitli yaşam ortamı görmek isterler. Bu durum önemli ölçüde taraflı bir veri oluşturur; çünkü gözlemciler her zaman aynı yerlere, yılın aynı dönemlerinde giderek hep aynı kuş türlerini gözlemler.

Türkiye'de kuş gözlemciliğinin gelişmesiyle bu sıkıntı büyük ölçüde azalmıştır. Ancak bu kez de yerli kuş gözlemcilerinin gözlem alanları genellikle yaşadıkları bölgeyle sınırlı kalmakta; bu durum, veri toplamada daha geniş bir yelpazeye ulaşmak adına farklı yöntemlerin geliştirilmesi gerekliliğini doğurmaktadır.

Standart Verinin Eksikliği

1998 ile 2003 yılları arasında Türkiye'nin geniş alanlarında, standart yöntemlerle üreyen kuşlar hakkında veri toplayan üç önemli proje yürütülmüştür: Konya Havzası'nda (Eken & Magnin 1999), Akdeniz ormanlarında (Zeydanlı ve ark. 2005) ve Güneydoğu Anadolu'da (Welch 2004). Bu çalışmalar sayesinde, ilk kez, araştırma alanları nadir türlerin varlığı ya da kuşların yoğunlaştığı alanlar gibi önceki bilgilere bağlı kalınmadan tarafsız bir şekilde belirlenmiştir. Elde edilen veriler kuşların kesinlikle nerelerde bulunduğu göstermenin yanı sıra neredeyse

nerelerde bulunmadıklarını da ortaya koymuştur. Ancak, bu tür çalışmalar önemli ölçüde daha fazla insan gücü gerektirir, organize edilmesi zordur ve nispeten pahalıdır.

Yayın türlerin yayılışı, gözlemcilerin bilinçsizce her yerde var oldukları düşündükleri kargalar, toygarlar, serçeler, sığirciklar ve evcil güvercinler gibi kuşları yeterince kaydetmemelerinden dolayı eksik kalmaktadır. Örneğin, kumru her yerde bulunduğu varsayılan, hareket halindeki bir araçtan bile kolayca gözlemlenebilecek bir tür olarak bilinir. Ancak 2005 yılında ülkenin kuzeybatısında yapılan iki haftalık saha çalışmasında Erzurum'un kuzeyinde bulunmadığı, Kars'ta hiç kaydedilmediği ve ancak Yeşilirmak ovasında tekrar ortaya çıktıığı tespit edilmiştir.

Üreme Durumu

Kızıl Sırtlı Örümcekkuşu, Türkiye'deki kuşların yayılışının gözlem verileriyle nasıl doğrulandığına iyi bir örnek teşkil eder. Bu tür, göç dönemlerinde oldukça yaygın görülür ve çoğu kuş kitabı ile arazi rehberinde Türkiye'nin geniş bir alanında üreyen bir tür olarak tanıtılr. Ancak bu gerçekten böyle mi? Kızıl Sırtlı Örümcekkuşu'nun (göç başlangıç ve bitiş tarihleri tam olarak belirlenemeyen) uzun bir göç dönemi vardır. Ağustos 2005 itibarıyla Kuşbank veritabanındaki 313 kaydın 128'i (%41) bir üreme koduya ilişkilendirilmişken, yalnızca yedisinde (%2) kesin üremeye dair itiraz edilemez kanıt bulunmaktadır. Geriye kalan 121 kaydın büyük bir kısmı, özellikle de 35 tanesi dışında olanlar, muhtemelen göç eden bireylere aittir. Bazı durumlarda birkaç dakikalık bir gözlem, "olasılık" düzeyinde bir üreme kaydını "muhtemel" veya "kesin" üreme kaydına dönüştürebilir.

Su Kuşu Sayımları

1986'dan itibaren IWRB/Wetlands International tarafından organize edilen Kış Ortası Su Kuşu Sayımları (KOSKS), Türkiye'de uzun süreli su kuşu verisi sağlamakla önemli bir rol oynamıştır. Ancak, bu program on yıldır sürdürulse de sayımla metodolojisinde çeşitli değişkenlikler

gözlenmiştir: ziyaret edilen alanların sayısı, her bir alanın kapsanma şekli, katılımcı sayısı ve deneyim seviyeleri yıllar içinde değişmiştir. Bu yüzden, kuşlayan kuş sayılarındaki artış veya azalışı incelemek için yapılan çalışmalarda veri toplama yöntemindeki bu değişikliklerin de dikkate alınması gerekmektedir. Belirli bir türün sayısındaki değişim, gerçekten popülasyon artışına ya da azalmasına mı işaret etmektedir, yoksa bu farklı yıllarda sayılan alanların kapsamı mı değişmiştir? Söz konusu türün tespit zorluğu, alanların bazı yıllarda daha detaylı ya da yüzeysel sayılması, sayımları sonuçlarını etkileyebilir. Ayrıca, Türkiye veya Doğu Avrupa-Rusya-Orta Asya'daki hava koşulları ve avcılık baskısı gibi kontrol edilemeyen değişkenler de kuşların dağılımını etkileyebilir.

2012 yılında kurulan Ulusal KOSKS Kurulu, bu sayımları daha kapsamlı ve standart hale getirmeyi hedeflemiştir. Sayım yapılacak alanların kapsamı, önemi ve isimlendirilmesi standartlaştırılmış; sabit sayımlar istasyonları belirlenmiştir. Tüm metodlar ve protokoller, formlar ve haritalarla birlikte kullanıma sunulmuştur. Ayrıca gözlem verilerinin sistematik olarak Kuşbank'a kaydedilmesi, verilerin doğruluğunu sağlamakla birlikte raporlamayı da kolaylaştırmıştır. KOSKS Kurulu daha sonra dağılmıştır.

Bir alanı kullanan kuş sayısının mevsimden mevsime veya yıldan yıla değişim göstermesi doğal bir durumdur. ÖKA (Önemli Kuş Alanı) olarak belirlenmesi gereken bir alan, kötü bir yılda gözden kaçabilir veya komşu alanlarda normalin dışındaki su seviyeleri nedeniyle geçici olarak yüksek sayıda kuş barındırabilir. Bu tür durumlar, yalnızca sulakalanlar ağındaki işleviyle önemli olan bir alanın, koruma açısından en öncelikli yerlerden biri olarak değerlendirilmesine yol açabilir.

Gözden Kaçan Türler

Bazı kuşlar daha çok dikkat çekerken bazıları ise gözlenmeden varlıklarını sürdürübilebilir. Gececil kuşlar özel teknikler kullanılmadıkça olduğundan daha az kayda geçer. Saklanan ve ürkük türler bolca bulunmalarına rağmen fark edilmeyebilir. Örneğin, Paçalı Baykuş, aslında Türkiye'de nispeten yaygın olabilecek bir türdür, ancak 25 yıl öncesine kadar hiç kaydedilmemiştir.

Koloni halinde üreyen türler, uygun yaşam alanı bulsalar bile düzensiz bir dağılım sergileyebilirler. Bazı türler ise erişilmesi zor, uzak bölgelerde yaşadığından tespiti zorlaşır. Koloniler bir kez keşfedildiğinde popülasyonu izlemek kolaylaşsa da, yeni koloniler bulmak zorludur. Örneğin, İspir'deki kızıl akbaba kolonisi, yola yakın kayalıklerde bulunduğu için bilinirken, komşu vadilerdeki potansiyel koloniler hakkında bilgi yoktur.

Alpin türler genellikle parçalı bir yayılış gösterir, düşük yoğunlukta bulunurlar ve bölgede kısa süre kalabilirler. Bu nedenle, yükseklerde yaşayan kuşların dağılımını yeterince bilmek güçtür.

Kuş türlerinin seslerinden tanınması ise ayrı bir zorluk sunar. Türkiye'deki kuş gözlemcileri ötüše tanıma konusunda nispeten az deneyimlidir. Ayrıca, bölgesel alttür ve ırkların ötüşleri hakkında bilgi eksikliği de bulunur. Türkiye'de üreyen Kızılkuyruk, deneyimli Avrupalı gözlemciler tarafından bile bazen Şakrak ile karıştırılır. Boz Kirazkuşu gibi türler de ötüşleriyle benzer türlerle karışabilir ve yaygın oldukları bölgelerde gözden kaçabilirler.

Popülasyon Tahminleri

Bati Avrupa'da her tür için güvenilir, bazen oldukça kesin popülasyon rakamları mevcut olup, bu veriler koruma eylemlerinin uygulanmasına ve Avrupa Birliği düzeyinde uzun vadeli koruma politikalarının geliştirilmesine katkı sağlamaktadır.

Türkiye'de ise güvenilir kalitatif bilgiler ya çok sınırlıdır ya da eski kalmıştır. Ülkenin genişliği, sınırlı sayıda yerli kuş gözlemcisinin varlığı ve yurt dışından gelen gözlemcilerin aksine sistematik araştırmalara katılmak için deneyim, zaman, finansal kaynak ve seyahat imkanı kısıtlılığı, gözlemcilerin çalışmalarını zorlaştırmaktadır. Akademik düzeyde kuşlarla ilgili ilgi ise oldukça yenidir ve yalnızca birkaç tane uluslararası standartlarda yüksek lisans ve doktora tezi tamamlanmıştır.

Toy, Leylek, Kara Akbaba ve Dağ Horozu gibi yüksek koruma değerine sahip türler için çeşitli araştırmalar yapılmakta veya devam etmektedir. Bu çalışmalarda, halktan gelen bilgiler (Leylek), radyo vericileriyle izleme (Kara Akbaba) ve bilgisayar destekli modellemeler (Dağ Horozu) gibi farklı yöntemler kullanılmaktadır. Ancak çoğu tür için yalnızca "en iyi tahmin" düzeyinde verilere sahibiz.

Türkiye'de, Birecik'teki yarı evcil kelaynak kolonisi haricinde, hiçbir tür için güvenilir popülasyon tahmini bulunmamaktadır.

Kuş gözlemcileri için sulakalanlar, kuş çeşitliliği ve gözleme kolaylığı nedeniyle cazip alanlardır ve gözlemlerden elde edilen kayıtların çoğu bu alanlardan gelmektedir. Ancak, yıllar içinde bu sulakalan odaklı gözlem eğilimi, Devlet Su İşleri'nin 1930'lardaki master planlara uygun olarak sulakalanları kurutup baraj inşa etmesiyle, hızla kaybolan türler ve habitatlar listesine dönüşmüştür.

Göç Sayımları

Gündüz yırtıcılarının ve diğer süzülen kuşların görünür gölü Türkiye'de uzun zamandır biliniyor olsa da, bu göçün sürdürülebilir ve eşgüdümlü olarak izlenmesi için yapılan çalışmalar oldukça sınırlıdır. 1960'lar ve 70'lerde İstanbul Boğazı, Kuzey-Batı Türkiye ve İskenderun Körfezi'nde gündüz yırtıcılarının ve süzülen kuşların gözlenmesi (Porter & Willis, 1968; Beaman, 1977; Beaman & Porter, 1977; Sutherland & Brooks, 1981a), batılı kuş gözlemcilerinin Türkiye'deki bu önemli göçün farkına varmasını sağlamış ve büyük bir ilgiyle Türkiye'yi ziyaret etmelerine vesile olmuştur.

Görülebilir göç sayımı, uzun süreli yoğun konsantrasyon ve disiplin gerektiren bir iş olup, kendini işe adamış az sayıda gözlemevi tarafından gerçekleştirilir. Bu nedenle, dünyada düzenli ve uzun süreli gündüz yırtıcı göçü çalışmaları oldukça sınırlıdır. Ayrıca, elde edilen verilerin koruma değerinin belirginleştirilmesi zor olduğundan, yırtıcı sayımları için mali kaynak bulmak da kolay değildir. Yine de, süzülen kuş göçü görsel açıdan oldukça etkileyici bir doğa olayıdır ve toplumun doğal çevreye olan ilgisini ve korunma gereksinimine dair farkındalığını artırmak için güçlü bir araçtır; bu nedenle, önemi göz ardı edilmemelidir.

Halkalama İstasyonları

Ötücü kuşlar ve yağmurcunların halkalanmasını içeren çalışmalar, Türkiye'de ilk olarak WIWO'nun 1990'da Çukurova (Kivist vd., 1994) ve 1992'de Kızılırmak Deltası'nda (Hustings & Dijk, 1994) yürüttüğü çalışmalarında başlamıştır. 2002 yılında ulusal halkalama programının hayatı geçirilmesiyle birlikte eğitimli halkalamacılar yetiştirilmiş ve Ankara, Manyas, Manavgat, Kars, Diyarbakır ve Kızılırmak Deltası'nda ilk bahar ve sonbaharda halkalama yapılan bir program

oluşturulmuştur. Bu programdaki en eski ve sürekli çalışan istasyon, Kızılırmak Deltası'ndaki Cernek Halkalama İstasyonu olmuştur (Barış vd., 2005).

Bu tür çalışmaların uzun vadeli koruma açısından sağladığı en önemli yarar, konaklama alanlarını kullanan kuş sayılarındaki değişimlerin ve popülasyon hareketlerinin izlenmesine olanak tanımıştır. Böylelikle her alanın kuşlar açısından taşıdığı gerçek önem ortaya konulabilir. Sürekli ve standart çalışan halkalama istasyonları, Türk ornitolojisine sadece veri sağlamakla kalmayıp, uzun vadede daha kapsamlı katkılar sunmaktadır.

Kuşbank ve eBird

Türkiye için elde edilen tüm bilgilerin erişilebilir ve koruma çalışmalarına katkı sağlayacak bir formatta saklanması büyük önem taşır. Bu amaçla, 2001 yılında kurulan ve 2004'te kullanıma açılan KuşBank ağ-temelli veri tabanı geliştirilmiştir. KuşBank, kuş gözlemcileri tarafından geniş kabul görmüş ve oldukça başarılı olmuştur. Kasım 2005 itibarıyla, veritabanına 350 gözlemevi tarafından 400 türe ait 97.000'den fazla kayıt girilmiştir. Ancak verilerin gerçek anlamda değerli olabilmesi için kalite güvence altına alınmalıdır. Bu nedenle, belirli standartların karşılandığından emin olmak amacıyla bir Kayıt Komitesi oluşturulmuştur. Başlangıçta sadece KuşBank'a girilen kayıtları değerlendiren bu komitenin, zamanla ulusal ölçekte nadir türlerin kayıtlarını inceleyen bir komiteye dönüşmüştür.

Türkiye Üreyen Kuş Atlası

Türkiye kuşları hakkında yönemselliğe dayalı nitelikli çalışmalar ve güvenilir verilerle koruma önceliklerini belirleyebilme gereksinimi, bugün hala aşılmazı gereken önemli bir sorun olarak karşımızda durmaktadır. Türkiye'de yönemsel çalışmaları bağımsız olarak yürütebilecek kuş gözlemcilerinin sayısı yüz civarında olsa da,

metindeki tespitler ve eleştiriler geçerliliğini korumaktadır. Bu bağlamda, kuş gözlemcilerinin katkılarının koruma çalışmalarına daha etkili yansımıası için stratejik yaklaşımalar geliştirilmesi önemlidir. Koruma liderlerinin öncelikli alanlar, türler ya da veri eksikliklerini sistematik olarak belirlemeleri ve giderek artan akademik kapasiteye sahip üniversitelerle iş birliği yapmaları, kuş gözlemcilerinin veri açıklarını kapatma konusunda daha verimli olmasını sağlayabilir. Kış Ortası Su Kuşu Sayımları'nın analiz edilmesi, ulusal düzeyde bilgi sağlayacak bir yaygın kuş gözlem programının yaygınlaştırılması ve dinamik bir kuş atlasının oluşturulması hala gerçekleştirilmesi beklenen adımlar arasında yer almaktadır.

Not: Bu yazı yazıldıktan sonra 2018 yılında Türkiye Üreyen Kuş Atlası çalışması tamamlanmıştır!

Ötücü Olmayanlar

Ördekçiler

Boz Kaz

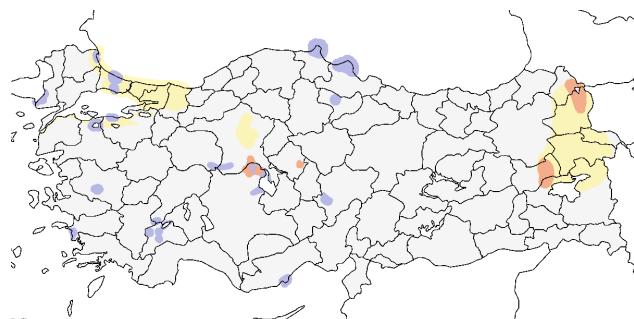
Anser anser, Greylag Goose

Lokal olarak az sayıda ürer. Kışın göç alır ve daha geniş bir alanda yayılış gösterir.

Üreme döneminde az sayıda Göller Bölgesi, İç Anadolu ve Doğu Anadolu'daki bataklık sulakalanlarda bulunur. Sultansazlığı gibi birkaç alanda eskiden yüksek sayınlarda üremiştir. Türkiye Kuş Raporları üreyen popülasyonun son 50 yılda çok ciddi bir düşüş yaşadığını göstermektedir (OST, 1969, 1972, 1975, 1978; Beaman, 1986; Martins, 1989; Kirwan & Martins, 1994, 2000; Kirwan *vd.*, 2003; Kirwan, Özén & Demirci, 2009; Kirwan & Özén, 2014). Eskiden ürediği sulakalanların çoğu kurutulmuştur. Örneğin, Ereğli Sazlığı'nda Nisan 1970'te 120 yuva ve 300 birey varken Temmuz 1996'da 160 birey sayılmış, bugün ise hiçbir üreyen çift kalmamıştır.

Üreme sonrasında tüy dökümü sırasında kalabalık sürüler bazı sulakalanlarda toplanır; Temmuz 1984'te Kulu Gölü'nde 800 birey, bilinmeyen bir tarihte Sultansazlığı'nda 12.000 birey ve Eylül 2004'te Kuyucuk Gölü'nde 10.000 birey kaydedilmiştir.

Geçiş sırasında tüm bölgelerde görülen ve ekimden itibaren mart sonuna kadar kalan bir kış göçmenidir. Kışlayan sürüler genellikle kıyısal bölgelerde yoğunlaşır. Son yıllarda görülen sürüler 300 bireyden azdır. KOSKS verilerine göre eskiden daha bol bulunduğu bilinmektedir. Ülke genelinde ortalama 5000 birey, en yüksek ise 1967'de 11.200 birey olarak sayılmıştır. Alanlarda yapılan sayımlarda Kızılırmak Deltası'nda 5000 birey, Meriç Deltası'nda 4500 birey ve Hotamış Sazlığı'nda 1500 birey tespit edilmiştir.

Üreme

Yuvalama Alanı: Göllerdeki adalarda genellikle küçük gruplar halinde ürer.

Yuvası: Kulu Gölü'nde gözlenen yuvası kuru toprağa kazılmış sığ bir çukurdur ve çevredeki bitki örtüsü ile küçük tüylerle astarlanmıştır. Ereğli Sazlığı'ndaki yuvası ise saz ve diğer sucul bitkilerden oluşan, su seviyesinin üstünde kalan bir yapının üzerine kurulmuştur.

Yumurta Sayısı: Türkiye'de yumurta sayısına ilişkin güvenilir gözlem yoktur. Yuvalanmış beş yavru, en az beş yumurta koyduğunu gösterir. Diğer ülkelerde genellikle 4-6 yumurta bırakır.

Üreme Dönemi: Mart sonunda yumurta koyar. En erken yavrular 23 Nisan 1988'de Kulu Gölü'nde, 27 Nisan 1988'de Sultansazlığı'nda, 30 Nisan 1968'de Mogan Gölü'nde ve 30 Nisan 1973'te Ereğli Sazlıklarında gözlenmiştir. 20 Nisan 1996'da Marmara'da, 14 Mayıs 1969'da Karadeniz'de, 16 Mayıs 1970'te ve 24 Haziran 1983'te Doğu Anadolu'da kaydedilen yavrular gecikmiş üremeyi göstermektedir.

Alttürler ve Sınıflandırma

Ülkemizde *rubrirostris* alttübü bulunur. Bu alttür turuncu gagasıyla Batı ve Orta Avrupa'da bulunan pembe gagalı *anser* alttüründen ayrılır.

Sakarca

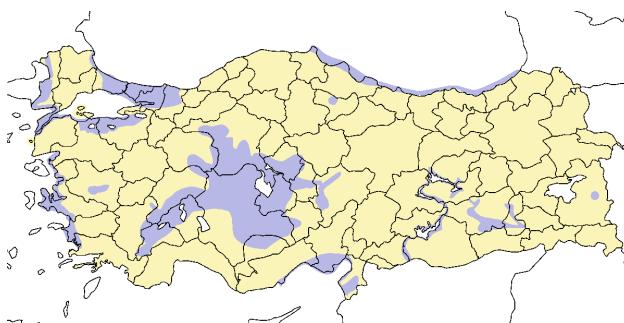
Anser albifrons, Greater White-fronted Goose

Lokal olarak bulunan ve zaman zaman kalabalık sürüler oluşturan bir kış konuğuudur.

Ekim sonu ile nisan başı arasında lokal olarak görülen bir kış konuğuudur. Genellikle ocak

ve şubat aylarında daha yaygın ve yüksek sayıda olur. Soğuk geçen kişlarda Türkiye'de kişlayan birey sayısı artar. En kalabalık sürüler Meriç Nehri boyunca, Tuz Gölü çevresinde ve Konya Ovası'nda yoğunlaşır. Büyük Menderes Deltası ve Doğu Akdeniz'deki sulakalanlarda da önemli sayıarda toplanabilir. Son zamanlarda Güneydoğu Anadolu'daki baraj göllerinde küçük sürüler halinde görülmeye başlanmıştır. Nadiren yaz aylarında sulakalanlarda az sayıda birey kalabilir.

Kış ortası su kuşu sayımlarında (KOSKS) ülke genelinde en yüksek sayı 1968-69 kişisinde 98.600 birey olarak kaydedilmiştir. 1987'de ise toplam 84.000 birey sayılmıştır. Ancak daha sonra kişlayan birey sayısında ciddi bir düşüş yaşanmıştır. 1990'lı yıllarda genellikle 20.000-30.000 arasında değişen sayılar kaydedilmiş 1993'te 11.822 (DHKD, 1993), 1999'da 3956 (DHKD, 1999) ve 2005'te 3891 birey (Çağlayan vd., 2005) tespit edilmiştir. Kışın soğuk geçtiği 11 Şubat 2006'da Büyüçekmece'de 15.000 birey sayılmıştır, bu da son yillardaki en yüksek sayıdır. Dolayısıyla Türkiye'de kişlayan nüfusun 1970'lerde 100.000'ler seviyesinden 2010'larda 5000 civarına indiği söylenebilir.

Üreme

Türkiye'de yuvalamaz. Avrasya ve Kuzey Amerika'nın tundra bölgelerinde yuvalar.

Alttırılar ve Sınıflandırma

Türkiye'de nominat alttüri bulunur.

Küçük Sakarca

Anser erythropus, Lesser White-fronted Goose

Az sayıda gelen düzenli kış konuğuudur.

Her yıl çok az sayıda kaydedilen bir kış konuğuudur. Sayıları genellikle 10'dan azdır ve diğer kaz türleriyle karışık olarak görülebilir.

Bugüne kadar Türkiye'ye gelen bireylerin İskandinavya'da üreyen ve Balkan ülkelerinde kişlayan göç yoluna ait olduğu düşünülmüştür. Yunanistan'da bir alanda kişlayan ve koruma çalışmaları sayesinde sayıları artan bir sürünen kış ortasında oradan kaybolması, Marmara ve Ege bölgelerinde bir kişlama alanı olabileceği ihtimalini doğurmuştur. Ancak yapılan aramalara rağmen burada düzenli kullanılan bir kişlama alanı bulunamamıştır.

Doğu Anadolu'da 20 Kasım 2004'te Haçlı Gölü'nde uydudan izlenen bir birey sinyal verince, doğuda bir kişlama alanı olasılığı gündeme gelmiştir (Morozov & Aarvak, 2004). Nitekim Van Gölü ve Erçek Gölü kıyılarında sayıları 340'a ulaşan sürüler düzenli olarak tespit edilmiştir. Bugün, Türkiye'de kişlayan ana nüfusun Doğu Anadolu'da bulunduğu söylenebilir ((AOU), 2000).

2000 öncesindeki kayıtlara bakıldığından; 29 Aralık 1997'de Göksu Deltası'nda bir birey (Kirwan vd., 2003), 23 Ocak 1993'te Göksu Deltası'nda bir birey (DHKD, 1993), 6 Nisan 1990'da Seyfe Gölü'nde 12 birey (Kirwan & Martins, 1994), 24 Aralık 1986'da Bafa Gölü'nde bir erişkin ve iki genç birey (Kasperek, 1988a) ve 16 Şubat 1967'de Kocabaş Çayı'nın ağzında (Çanakkale) iki birey (OST, 1969) kaydedilmiştir. 1945 ile 1965 yılları arasında ve ekim ile ocak aylarında, çoğunluğu Büyüçekmece ve Küçükçekmece Gölünden gelen 12 kayıt vardır. Ancak bu kayıtlar, tür tanımını destekleyecek belgeden yoksundur (Kumerloeve, 1970a).

Üreme

Türkiye'de yuvalamaz. Kuzey İskandinavya'dan Doğu Sibirya'ya kadar uzanan tundra kuşağında ürer.

Alttırılar ve Sınıflandırma

Monotipik bir türdür.

Tundra Kazı

Anser serrirostris, Tundra Bean Goose

Nadiren gelen kış konuğuudur.

2000 yılından sonra 5 kez kaydedilmiştir. 26 Şubat 2013'te Yedikir Barajı'nda, 4-21 Şubat 2015'te Kızılırmak Deltası'nda birer birey görülmüştür. 31 Ocak 2016'da Manyas Kuş Gölü'nde 3 birey kaydedilmiş, aynı alanda 2-24 Ocak 2019'da yine 3 birey gözlenmiştir. Acıgöl'de 24 Aralık 2023 ile 3 Şubat 2024 arasında bir birey gözlenmiştir.

Tundra Kazı, önceleri *Tayga Kazı* ile beraber tek bir tür altında *Tarla Kazı* olarak sınıflandırılmıştı. Dolayısıyla, taksonomik revizyonun yapıldığı tarihten önceki kayıtlarda *Tarla Kazı* olarak tanımlanmıştır. 2000 yılından sonra çekilen fotoğraflarda özellikle gaga renklenmesi incelenmiş ve bu kuşların tamamı *Tundra Kazı* olarak tanımlanmıştır. Fotoğrafı veya betimlemesi olmayan eski kayıtların hangi türe ait olduğu ise belirsiz kalacaktır.

Tarla Kazı olarak tanımlanmış kuşlar, Ege, Akdeniz ve İç Anadolu'daki sulakalanlarda ara sıra yüksek sayınlarda kaydedilmiştir. 1870'ler ve 1880'lerde Mersin'de toplanan bireyler (Schrader, 1891) ilk kayıtlar arasındadır. 1966-2000 yılları arasında çoğunlukla Ocak ile Mart ayları arasında 15 kez kaydedilmiştir. 2 Mart 1965'te Ereğli ve Karapınar arasında 90 birey (Kumerloeve, 1970a), 15-16 Ekim 1969'da Karamık Sazlıkları'nda 13 birey (OST, 1972), 30 Nisan 1988'de Seyfe Gölü'nde, 30 Ocak 1992'de Marmara Gölü'nde 61 birey, 9 Ocak 1993'te Büyüçekmece Gölü'nde 64 birey (DHKD, 1993) ve 24 Ocak 1993'te Göksu Deltası'nda bir birey (DHKD, 1993) kaydedilmiştir. Türkiye'deki kışlayan Sakarca sayılarındaki sert düşüş, muhtemelen *Tarla Kazı* olarak tanımlanmış kuşlar için de geçerlidir.

Üreme

Türkiye'de yuvalamaz. Üreme alanı Kuzey İskandinavya'dan Doğu Sibirya'ya uzanan tundra kuşağındadır.

Alttürler ve Sınıflandırma

Tayga Kazı, yakın zamana kadar Tarla Kazı olarak bilinen bir türden ayrılan yeni bir türdür. Beş alttüre sahip olan Tarla Kazı (*Anser fabalis*), iki gruba ayrılmıştır: *fabalalis*, *johanseni* ve *middendorffii* alttürleri Tayga Kazı (*Anser fabalis*), *serrirostris* ve *rossicus* alttürleri ise Tundra Kazı (*Anser serrirostris*) olarak sınıflandırılmıştır.

Yosun Kazı

Branta bernicla, Brant Goose

Rastlantısal konuktur.

Batı Avrupa'nın Atlantik kıyılarda kışlayan bir türdür. Türkiye ile yakın coğrafyasında rastlantısal bir konuktur. 6 Nisan 1981'de Küçük Menderes Deltası'nda iki birey gözlenmiştir (Beaman, 1986). 3-4 Eylül 1973'te Ardeşen açıklarında koyu karını *bernicla* alttürüne ait iki birey kaydedilmiştir (OST, 1975). 1969 yılında Acıgöl'den gelen bir iddia ise kabul edilmemiştir (Dijksen & Kasparek, 1988). 7 Şubat 1945'te Büyüçekmece'de bir birey Prenses Zeynep Halim tarafından vurulmuştur, ancak kuşun gövdesi korunamamıştır (Kumerloeve, 1970a). Ocak 1889'da kışın soğuk geçtiği bir yılda İstanbul Maltepe'de düzenli olarak, Şubat 1891'de ise büyük sürüler halinde İstanbul Kadıköy'de görülmüştür (Mathey-Dupraz, 1920-24).

Üreme

Türkiye'de yuvalamaz. Orta ve Kuzey Sibirya'nın Kutup Denizi kıyılarda yuvalar.

Alttürler ve Sınıflandırma

Bir kayıtta kuşun alttüri *bernicla* olarak tanımlanmıştır. Keza, Kuzeybatı Avrupa'da kışlayan *bernicla* alttürünün Türkiye'de görülmemesi

olasıdır. Yunanistan'daki bir kayıt da bu altture aittir (Handrinos & Akriotis, 1997).

Ak Yanaklı Kaz

Branta leucopsis, Barnacle Goose

Rastlantısal konuktur.

5 Ocak 2003'te Büyükçekmece Gölü'nde bir birey gözlenmiş ve detaylı olarak belgelenmiştir. 1946/47 kişisinde Sakarya Deltası'nda bir birey, 1961 sonbahar/kışında ise başka bir birey vurulmuştur. İkinci kuşun tahniti Eylül 1964'te Ankara'da bulunmuş, ancak sahibi tahniti satmaya yanaşmamıştır (Kumerloeve, 1966a). Bu iki kaydın belgeleri yetersizdir (Kumerloeve, 1970a).

Üreme

Türkiye'de yuvalamaz. Grönland, İzlanda, Kuzey Batı Rusya ve Baltık Denizi kıyılarında yuvalar.

Alttırılar ve Sınıflandırma

Monotipik bir türdür.

Sibirya Kazı

Branta ruficollis, Red-breasted Goose

Az sayıda gelen düzensiz kış konuğudur.

Türkiye'de düzenli kışladığı bilinen bir alan yoktur; ana kışlama alanı Romanya ve Bulgaristan'ın Karadeniz kıyısıdır. Özellikle soğuk kışlarda, bireyler veya gruplar halinde Türkiye'ye inerler. 1964 ile 2008 yılları arasında 64 kayda rastlanmıştır. Bu kayıtların 15'i Marmara'da, 12'si İç Anadolu'da, 8'i Karadeniz'de, 6'sı Akdeniz'de ve 4'ü Ege'de alınmıştır. Kayıtların çoğu aralık sonu ile şubat başı arasındadır. Çoğunlukla bir veya birkaç kuş sayılmış, ancak 5 kayıtta 40 ila 100 bireyden oluşan nispeten

kalabalık sürüler de gözlenmiştir. 2001/2002 kişisinde Türkiye genelinde 192 birey sayılmıştır.

Ülke genelinde yaygın olarak av mağazaları ve avcılık kulüplerinde tahnit örneklerine rastlanması ve avcıların gözlem beyanları (Dijksen & Kasparek, 1985), bu kuşların kayıtlardan daha yaygın olabileceğini gösterir. İç Anadolu'dan gelen eski kayıtlar, Kış Orası Su Kuş Sayımları sırasında kalabalık kaz sürülerinin sistematik incelenmesi ile ortaya çıkmıştır. Sakarca kazı sürüleri içinde bu türün fark edilmemesi olasıdır.

1946/47 kişisinde Küçükçekmece'de Kosswig tarafından gözlenmiştir (Kumerloeve, 1966a). 1947 veya 1954 yıllarında kış boyunca (27 Kasım - 6 Mart) Büyükçekmece ve Meriç Nehri civarında düzenli olarak 9 birey ve Beylik Mandra'da 2 birey kaydedilmiştir (Kumerloeve, 1970a). 1959 yılında belirtilmemiş bir alanda İshakoğlu tarafından sekiz birey gözlenmiş ve bir birey vurulmuştur (Makatsch, 1950). 12 Kasım 1964'te Kuyucuk Gölü'nde 400 boz kazın arasında 2 erişkin ve 1 genç birey kaydedilmiştir (Kumerloeve, 1964). 17 Ocak 1965 tarihinde Çekmece'de E. Hirzel tarafından 3 birey görülmüştür.

Türkiye'de açıklama gerektiren bir yaz veya üreme kaydı vardır. 5 Ağustos 1982'de Erkek Gölü'nde 14 erişkin ve 8 yavru kaydedilmiştir (Kasparek & Ven, 1983). Bu kayıt ya hatalı bir gözlem olarak kabul edilmeli ya da avcılar tarafından yakalanıp evcilleştirilen kuşların üremesinin bir sonucu olarak yorumlanmalıdır.

Üreme

Türkiye'de yuvalamaz. Doğu Sibirya'da tundra kuşağında yuvalar.

Alttırılar ve Sınıflandırma

Monotipik bir türdür.

Sessiz Kuğu

Cygnus olor, Mute Swan

Lokal olarak az sayıda yuvalar. Yaygın olarak ve nispeten çok sayıda bulunan bir kişi konuğudur.

Üreme kayıtlarının çoğu üç alandan gelir: Gala Gölü, Gediz Deltası ve Kızılırmak Deltası. Ulusal üreme popülasyonu muhtemelen 20 çiftten daha azdır. Kızılırmak Deltası'ndan alınan ilk muhtemel üreme kaydı 1968 yılına aittir (Dijksen & Kasparek, 1985).

Geçmişte, birkaç alanda yüzlerce çiftlik bir üreme nüfusu bulunuyordu. Marmara Gölü'nde 50 çift, Akşehir Gölü'nde ise 100 çift üremiştir (Kumerloeve, 1961). Ereğli Sazlığı en çok gözlem kaydının alındığı alandır. Lenz burada 1968'de 11 yuva, 1969'da bir yuva ve 1970'te üç yuva bulmuştur. Ereğli Sazlığı'nın yok olması ayrıntılı olarak belgelenmiştir (Kılıç & Kasparek, 1990), bu nedenle üreyen nüfusun azalışı da gözlenmiştir. Eski üreme alanlarında yok olmasının başlıca nedeni sulakalanların kurutulmasıdır.

Kış aylarında Karadeniz, Marmara ve Ege Bölgelerinde yaygın olarak en yüksek sayılarında gözlenir. Toplam kışlama popülasyonu 1000-10000 birey arasında değişmektedir. Meriç Deltası ve Gala Gölü kışlayan nüfusun büyük kısmının toplandığı alanlardır. 1993'te 1244, 1999'da 8900 ve 2003'te 2000 birey kaydedilmiştir (DHKD, 1993, 1999). Kışın sert geçtiği yıllarda bu sayı artmaktadır, 1999'da ülke genelinde toplamda 9088 birey kaydedilmiştir.

Üreme

Yuvalama Alanı: Geniş sazlık alanlar, su aynası bulunan büyük göller ve bataklıklarda yuvalar.

Yuvası: Türkiye'de henüz bir yuva tarifi yapılmamıştır. Diğer bölgelerde yuva su kıyısındaki zemin üzerinde, küçük bir adacıkta ya da sıç sudaki sazların üstüne kurulur. Yuva, saz ve diğer sucul bitkilerden oluşan büyük bir yığının ortasında çukur şekilli bir yapıdır.

Yumurta Sayısı: Türkiye'deki yumurta sayısı bilinmez. Ancak Türkiye dışındaki yuvalarda genellikle 5-7 yumurta bıraktığı bilinmektedir.

Üreme Dönemi: Nisan başında yumurtlamaya başlar, yavrular ise Mayıs ve Temmuz ayları arasında görülür. EGE: 13 Mayıs 1899'da İzmir'de bir sazlıkta yuvalayan bir çift kaydedilmiştir (Selous, 1900). İÇA: 6 Temmuz 1976'da Ereğli Sazlığı'nda bir çift ve 4-5 genç yavru, 17 Temmuz 1982'de bir çift ve dört genç, 16 Mayıs 1987'de ise yumurtadan yeni çıkmış yavrular gözlenmiştir.

Alttürler ve Sınıflandırma

Monotipik bir türdür.

Küçük Kuğu

Cygnus columbianus, Tundra Swan

Lokal olarak ve az sayıda bulunan bir kişi konuğudur.

1993 yılına kadar nadir bir kişi olduğu düşünülmüştür. Ancak daha sonra, önce Burdur Gölü ve Göller Bölgesi'nde, ardından Meriç Deltası'nda düzenli olarak bulunduğu tespit edilmiştir. Meriç Deltası'nda, karışık ve kalabalık kuğu sürüleri içinde sayıları 1000'e kadar ulaşabilir. İç Anadolu ve Göller Bölgesi'nde ise küçük gruplar halinde bulunur. Genellikle kasım ve nisan ayları arasında gözlenir.

Türkiye'de kışlayan kuşların üreme alanları ve göç koridorları tespit edilmiştir (Vangeluwe vd., 2018). 2015-2017 yıllarında GPS ve GMS vericileriyle yapılan çalışmada, yuvalama alanlarının Yamalo-Nenets Özerk Bölgesi'ndeki Yamal olduğu belirlenmiştir. Göç sırasında Ob Koyu, Turgay Ovaları, Kuzey Hazar Kıyıları ve Azov Denizi gibi durak alanları üzerinden göç ettikleri ortaya çıkmıştır.

Üreme

Türkiye'de yuvalamaz. Sibirya Tundra kuşağında yuvalar.

Alttürler ve Sınıflandırma

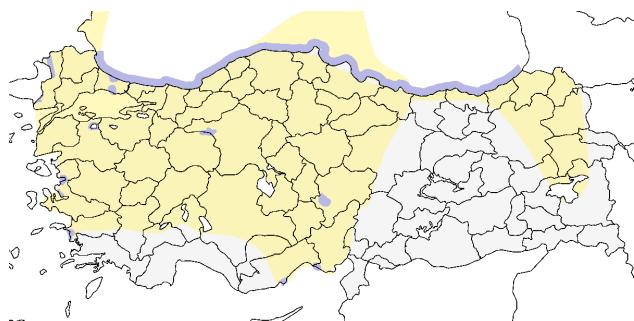
Türkiye'de Eski Dünya'da yaşayan *bewickii* alttüre bulunur; bu alttür, gaga kökü ve yüz derisinin sarı olmasıyla tanınır. Amerika'da yaşayan *columbianus* alttüre ise siyah gaga ve siyah yüz derisi ile kolaylıkla ayırt edilebilir.

Ötücü Kuğu

Cygnus cygnus, Whooper Swan

Yaygın olarak ve az sayıda görülen bir kişi konugudur.

Ekim sonu ile nisan başı arasında yaygın olarak az sayıda görülen bir kişi konugudur. Ocak ve şubat aylarında en yüksek sayıya ulaşır. Trakya'da Meriç Deltası hem Türkiye'deki ana toplama bölgeleridir, üstelik türün Balkanlar'daki en önemli kışlama alanıdır. 25 Ocak 1998'de Meriç Deltası'nda 1200 birey kaydedilmiş, bu Türkiye'deki en yüksek sayıdır (Boyla & Eken, 1998). Türkiye'ye gelen kuşlar, Ukrayna ve Kırım ile Batı Karadeniz Bölgesi arasındaki deniz üzeri göç rotasını kullanır (Brazil, 2003). Doğu, 30 Ekim 1995'te Sodali Gölü'nde 164 birey (Adızel, 1998), 1992'de Diyarbakır Kabaklı Barajı'nda 133 birey kaydedilmiştir (DHKD, 1992).

Üreme

Türkiye'de yuvalamaz. Üreme bölgesi Kuzey Avrasya'dadır

Alttürler ve Sınıflandırma

Monotipik bir türdür.

Nil Kazı

Alopochen aegyptiaca, Egyptian Goose

Durumu belirsizdir. Çoğunlukla egzotik tür kategorisinde değerlendirilir.

28 Nisan 1986'da Kulu Gölü'nde gözlenen bireyin doğal ve rastlantısal bir konuk olduğu düşünülmüştür. 11 Nisan 1911'de Urfa'nın güneyinde iki birey gördüğünü söyleyen Weigold'un (1912-13) kaydı kabul edilmemiştir (Kasperek, 1992a).

İstanbul ve Ankara'da gözlenen kuşların esaretten kaçmış olabileceği düşünülmektedir. 6-13 Temmuz 2002'de Ankara'daki bir parkta bir çift fotoğraflanmış; 31 Mart 2012'de İstanbul Riva'da, 13 Mart 2012'de Ankara Hacettepe Kampüsü'nde, 5-24 Kasım 2013'de Etimesgut'ta ve 25 Mayıs-13 Haziran 2014'te Eymir Gölü'nde birer birey gözlenmiştir.

1906 ve 1928 yılları arasında Kıbrıs'ta nadir görülen bir kişi göçmeni olarak kaydedilmiş ve 1958, 1962 ve 1989 yıllarında bireyler gözlenmiştir. Eskiden Suriye ve Filistin'de ürediği düşünülmüş (Vaurie, 1965), ancak sonrasında Suriye'de hiçbir güvenilir kaydın olmadığına karar verilmiştir (Kumerloeve, 1967a; Baumgart, Kasperek & Stephan, 1995).

Üreme

Türkiye'de yuvalamaz. Üreme alanları çoğunlukla Sahra Altı Afrika'dadır.

Alttürler ve Sınıflandırma

Monotipik bir türdür.

Suna

Tadorna tadorna, Common Shelduck

Lokal olarak az sayıda ürer. Aynı zamanda lokal olarak çok sayıda bulunabilen bir kişi konugudur.

Ege Bölgesi, Göller Bölgesi, İç ve Doğu Anadolu'da geniş ve tuzlu sulakalanlarda ürer. Başlıca üreme alanları Gediz Deltası, Bolluk Gölü, Kulu Gölü, Tuz Gölü ve Van Gölü çevresidir. Gediz Deltası'nda 1996 yılında üreyen popülasyonun 8 çift olduğu tahmin edilmiştir (Eken, 1997a). 24 Haziran 1992'de Bolluk Gölü'ndeki bir adada 12 yuva tespit edilmiştir.

Üreme sonrası tüy değiştiren kuşlar, ağustos ile ekim ayları arasında toplanır. Bu dönemde Erçek Gölü'nde 2500 birey, Kulu Gölü'nde ise 700 birey sayılmıştır.

Kışlayan toplam nüfus genellikle 1000-5000 birey arasında değişir. Ana kışlama alanı olan Yumurtalık Lagünü'nde, 16 Şubat 2006'da 5390 birey kaydedilmiştir. Acıgöl'de ise 1969-70 yıllarında 3450 birey, 1968-69 yıllarında 4900 birey, 2004 yılında 1802 birey ve 2005 yılında 2928 birey sayılmıştır. Diğer alanlarda daha küçük gruplar halinde kişiler.

Üreme

Yuvalama Alanı: Geniş, sığ ve tuzlu sulakalanlarda, adalar, sedde duvarları ve çalı altlarında yuvalar.

Yuvası: Avrupa'da yuvaların çoğu tavşan oyuklarında, tünelin 1-2 metre içinde bulunur. Ancak Türkiye'deki yuvalar genellikle yerededir. Bolluk Gölü'ndeki yuvaların bazıları tamamen açıkta, bazıları ise kısmen ya da tamamen çalı altında, bir tanesi ise doğal bir oyuğun içinde bulunmuştur.

Yumurta Sayısı: Genellikle 6-9 yumurta bıraktığı gözlenmiştir. Bolluk Gölü'ndeki yuvalarda gözlenen 10-18 yumurtanın, birden fazla dişi tarafından bırakılmış olması muhtemeldir.

Üreme Dönemi: Gediz Deltası'nda hazırlan başında yavrular gözlenmiştir (Eken, 1997a). İç Anadolu'da nisan sonu ile hazırlan başında, Doğu

Anadolu'da ise hazırlan ortasında yumurtladığı düşünülmektedir.

Alttürler ve Sınıflandırma

Monotipik bir türdür.

Angıt

Tadorna ferruginea, Ruddy Shelduck

Yaygın ve çok sayıda bulunan yerli türdür. Kişi gögç alır, sayıları artar.

Üremek için genellikle yüksek kesimlerdeki küçük gölcükler, baraj gölleri, ıslak çayırlar ve dereleri tercih eder; birçok ördek ve kaz türünün aksine büyük sulakalanlarda yuvalamaz. İlk tahminlere göre üreyen popülasyonun 4000 ile 8000 çift arasında olduğu öne sürülmüştür (Tucker & Heath, 1994). Ancak, kişi ortası su kuşu sayımlarına dayanarak popülasyonun azaldığı düşünülmüş ve üreyen popülasyonun 1200-5100 çift olduğu tahmin edilmiştir (Emiroğulları vd., t.y.).

Temmuz ve eylül ayları arasında tüy değişimini için bazı sulakalanlarda büyük sürüler halinde toplanır. Erkek Gölü'nde 20.000, Sultan Sazlığı'nda 11.000, Kulu Gölü'nde 10.000 ve Eylül 1936'da, bugün kurutulmuş olan Emir Gölü'nde 10.000-15.000 birey sayılmıştır. Kişi öncesinde Kasım 2004'te Sarıyar Barajı'nda 8.000 birey ve Kuyucuk Gölü'nde 6.000 birey kaydedilmiştir.

Kış aylarında daha yaygın olarak görülür. En yüksek kişi sayımında Türkiye genelinde 10.115 birey kaydedilmiş olup (Çağlayan vd., 2005), genellikle 4000-4500 birey sayılmıştır. Ocak-Şubat 1993'te sadece 711 birey, 18 Ocak 2004'te Sarıyar Barajı'nda 5636 birey ve 18 Şubat 2006'da 7641 birey kaydedilmiştir. İç Anadolu'da üreme sonrası toplanan sürülerde bir azalma gözlenirken, baraj göllerinin sayısında artış olmuştur. Kişi sayımı toplamlarının yaz sonu toplamlarından düşük olması, türün dağınık şekilde kışladığını veya kişi aylarında güneşe göç ettiğini göstermektedir. Toplam kışlayan nüfusun 2600 ile 28.500 birey arasında değiştiği tahmin edilmektedir (Emiroğulları vd., t.y.).

Üreme

Yuvalama Alanı: Genellikle göl kenarındaki sarp kayalıklarda, tepelerde ve yamaçlardaki çukur ve çatlıklarda, açık alanlarda yuvalar. Sıkça kayalıklarda yuva yaptığı gözlenmiştir. Beyşehir Gölü'ndeki bir adada, kayaların ve harabelerin taşları arasında ürediği kaydedilmiştir. 22-24 Mayıs 1998'de Ereğli yakınlarındaki bir kayalıkta, muhtemelen eski bir Kızıl Şahin yuvasında kuluçkaya yattığı gözlenmiştir.

Yuvası: Türkiye'de yuvası bitki artıkları, hav tüyleri ve bazı diğer tüylerle kaplanmış bir oyuk şeklindedir. 30 Nisan 2003'te Akköy yakınlarındaki dik bir yamaca giren bir dişi, muhtemelen bir tavşan yuvası olan bir oyuğa girerken gözlenmiş, ancak oyuğun derin olması nedeniyle yuva incelenmemiştir.

Yumurta Sayısı: Genellikle 8-12 yumurta bırakıldığı kaydedilmiştir.

Üreme Dönemi: Akdeniz ve Ege bölgelerinde mart sonu yumurtlama başlar. Diğer bölgelerde kuluçka nisan ve Mayıs aylarında gerçekleşir.

Alttürler ve Sınıflandırma

Monotipik bir türdür.

Boz Ördek

Mareca strepera, Gadwall

Lokal olarak birkaç alanda yuvalar. Yaygın olarak nispeten az sayılarda görülen bir kişi konugudur.

Kızılırmak Deltası, bu türün Türkiye'deki en önemli üreme alanıdır ve yaklaşık 200 çift burada ürer. Türkiye'de toplam üreyen popülasyonun 500 ile 5000 çift arasında olduğu düşünülmüştür (Tucker & Heath, 1994). Ancak, günümüzde bu sayının azaldığı açıklar.

İç Anadolu'daki ilkbahar göçü marttan nisan başına kadar belirgin bir şekilde gözlenir. Akdeniz'deki kıyısal sulakalanlarda ise nadiren

1000'den fazla birey kaydedilir. Kış ortası sayımlarda 1967'de Manyas Gölü'nde 5000, 1969'da Akşehir Gölü'nde 7500 ve 1971'de Hotamış Sazlığı'nda 2490 birey sayılmıştır. 1967-1973 yılları arasında ülke genelinde çoğunlukla 3000'den fazla birey kaydedilirken, 1986-2005 yılları arasında bu sayı 1000-1500 seviyelerine düşmüştür. Son yıllarda ise yeniden artış göstermiş ve 2020 kişisinde Kızılırmak Deltası'nda 10.000'den fazla birey sayılmıştır.

Üreme

Yuvalama Alanı: Göl kıyılarında ve adalarındaki yoğun bitki örtüsü, sazlıklar ve sık bitkilerle kaplı taşkin alanlarda yuvalar. Kızılırmak Deltası, Karamık Gölü, Kulu Gölü, Bolluk Gölü, Mogan Gölü, Ahlat Sazlıklar, Haçlı Gölü ve Van Gölü'nde yuvaladığı gözlenmiştir.

Yuvası: Yuva, yerde bir çukura kurulur ve bitkisel malzeme ile dışının tüyleriyle kaplanır.

Yumurta Sayısı: Türkiye'deki yuvalarda yumurta sayısı 6-15 arasında değişir. İç Anadolu'da 7-15 yumurtalı yuvalar gözlenmiş ve bu yuvaların bir kısmında 1 ila 6 yumurtanın başka ördek türlerine ait olduğu tespit edilmiştir. Kulu Gölü'ndeki yuvalarda 6 Mayıs 1972'de 3-11 yumurta ve 14 Temmuz 1971'de 7 yumurta sayılmıştır (Kasperek, 1987a). 17 Mayıs 2004'te Bolluk Gölü'ndeki bir yuvada 8 yumurta bulunmuştur.

Üreme Dönemi: Kızılırmak Deltası'nda nisan başında yumurtlamaya başlar (Hustings & Dijk, 1994). İç Anadolu'da nisan sonu ile temmuz arasında, Doğu Anadolu'da ise hazırlı ile eylül arasında yavrulara rastlanmıştır.

Alttürler ve Sınıflandırma

Türkiye'de nominat alttür görülür. Tür eskiden *Anas* cinsi altında sınıflandırılıyordu.

Fiyu

Mareca penelope, Eurasian Wigeon

Yaygın olarak çok sayıda bulunan kış konuğu ve geçit türüdür.

Ege, Akdeniz ve İç Anadolu'nun sulakalanlarında kalabalık sürüler halinde kişiler. 1960'lı ve 1970'li yıllarda düzenli olarak ortalama 150.000 birey sayılmıştır. En yüksek sayılar 1968'de 208.600, 1969'da ise 458.800 birey olarak kaydedilmiştir. Ancak günümüze gelindiğinde ciddi bir düşüş yaşanmış, 1986 ile 2005 yılları arasındaki düzenli sayımlarda yalnızca dört yıl 40.000'den fazla birey kaydedilebilmiştir. Genellikle eylül sonunda gelir ve nisan sonuna kadar kalır.

İç Anadolu'da mart sonu ve nisan başı arasında yüksek sayıarda göç eder. Bazı göçmen bireyler Mayıs sonuna kadar bölgede kalır. Nadiren de olsa, İç ve Doğu Anadolu'da üremeden yazı geçiren bireyler gözlenebilir.

Üreme

Türkiye'de yuvalamaz. Kuzey Avrupa'da yuvalar.

Alttırılar ve Sınıflandırma

Monotipik bir türdür. Eskiden *Anas* cinsi altında sınıflandırılmıştı.

Yeşilbaş

Anas platyrhynchos, Mallard

Yaygın olarak üreyen yerli bir türdür. Kışın göç alır, yüksek sayılarla ulaşabilir.

Uygun yaşam alanlarının bulunduğu bölgelerde az sayıda yuvalar. En yaygın olarak İç Anadolu Bölgesi'ndeki sulakalanlarda görülür, diğer bölgelerde ise oldukça lokal bir dağılım gösterir. En yüksek yuvalama sayısı, 400-600 çiftin kaydedildiği Kızılırmak Deltası'nda olmuştur (Hustings & Dijk, 1994).

Sonbaharda göç alır ve popülasyonu artar. Kışlayan gruplar nisan başına kadar bölgede

kalır. En yüksek sayılarında Karadeniz, Marmara ve Ege bölgelerinde kaydedilirken, Akdeniz ve İç Anadolu'da nispeten az sayıda, Güneydoğu Anadolu ve Doğu Anadolu'da ise çok daha az sayıda bulunur. 2000 ve 2020 yılları arasında kışlayan nüfus ortalama 20.000 birey civarındayken, kışın sert geçtiği 2005 yılında Türkiye genelinde toplam 106.140 birey ve Kızılırmak Deltası'nda 50.000 birey sayılmıştır.

1960'lı ve 1970'li yıllarda kışlayan popülasyonun 100.000'ler seviyesinde olduğu bildirilmiştir. 1967 yılında Kızılırmak ve Yeşilırmak Deltası'nda yaklaşık 52.000, Büyük Menderes Deltası'nda 42.000; 1968 yılında Manyas ve Uluabat Gölleri'nde 42.000; 1969 yılında Büyük Menderes Deltası'nda 80.000, Akyatan Lagünü'nde 40.000 ve Amik Gölü'nde 30.000; 1970 yılında ise Meriç Deltası'nda 34.500 ve Sultansazlığı'nda 30.000 birey kaydedilmiştir.

Üreme

Yuvalama Alanı: Göl ve nehir adalarında, sazlıklarda veya göl, sazlık ve subasar çayırların kıyılarındaki sık bitki örtüsü içinde yuvalar.

Yuvası: Yuvasını genellikle bitki örtüsünün altına, topraktaki bir oyuga yapar. Diğer bölgelerde ağaç kovuklarına veya karga gibi kuşların ağaçlardaki eski yuvalarına yuvaladığı bilinir; ancak Türkiye'de bu tür yuvalara henüz rastlanmamıştır.

Yumurta Sayısı: Genellikle 5-9 yumurta bırakır, ancak yumurta sayısı 2-14 arasında değişebilir. Bir yuvadaki yumurtaların 14'ten fazla olması, birden fazla dişinin aynı yuvaya yumurtladığını gösterir.

Üreme Dönemi: Kıyı bölgelerinde marttan itibaren, diğer bölgelerde ise nisan veya mayısta yumurtalar. Yavrular Mayıs başından temmuz sonuna kadar görülebilir. **MAR:** 18 Nisan 1993'te Kocaçay Deltası'nda yavrularıyla gözlenen bir dişi, en erken üreme kaydıdır (Ertan, 1996). **KAR:** 19-20 Mayıs 1992'de Yeniçağa Gölü'nde yuvalarda hem yumurta hem yavrular gözlenmiştir. 5 Mayıs 1992'de Kızılırmak Deltası'nda sezonun ilk yavruları görülmüştür (Hustings & Dijk,

1994). 16 Mayıs 1967'de Manyas Gölü'nde dokuz yumurtalı bir yuva kaydedilmiştir. 20 Haziran 1973'te Trakya'da altı yavrulu bir dişi gözlenmiştir. **İÇA:** 1971'de Yarma'daki birçok yuvada diğer türlerin yumurtalarına rastlanmıştır; örneğin, bir yuvada 17 Yeşilbaş, üç Boz Ördek ve üç Macar Ördeği yumurtası tanınmıştır. 13-15 Temmuz 1971'de Kulu Gölü'nde sekiz yuva incelenmiş ve yuvalarda 2-12 yumurta bulunmuştur (Kasperek, 1987a). Başka bir tarihte, Mayıs ve Haziran aylarında yumurtalı yuvalar ve Mayıs ortasından itibaren yavrular gözlenmiştir. **DOA:** En erken kayıt, 14 Haziran 1968'de Erçek Gölü'nde kaydedilen yavrulardır. Aynı yerde 28 Haziran 1968'de beş ve sekiz yumurtalı iki yuva bulunmuş, 9 Haziran 2001'de Balık Gölü'nde iki yumurtalı yuva kaydedilmiştir (Kasperek & Ven, 1983).

Alttırılar ve Sınıflandırma

Türkiye'de nominat alttürü bulunur.

Kaşıkgaga

Spatula clypeata, Northern Shoveler

Lokal olarak az sayıda yuvalar. Aynı zamanda yaygın olarak çok sayıda bulunan bir geçit türü ve kış konuğuudur.

İç Anadolu ve Doğu Anadolu'daki birkaç büyük sulakalan ile Kızılırmak Deltası'nda yuvalar (Boyla, Sinav & Dizdaroglu, 2018). 1970'lerde Kulu Gölü ve Kızılırmak Deltası bilinen üreme alanlarıdır.

Tüm bölgelerde yaygın olarak kaydedilen bir geçit türüdür. Göçmen gruplar, ilkbaharda Mart başından Nisan sonuna kadar, sonbaharda ise Eylül ortasından Kasım başına kadar zaman zaman yüksek sayılarında görülür. Eylül ayında Kulu Gölü'nde 7000, Sultansazlığı'nda 9000 ve Mart sonunda Kızılırmak Deltası'nda 4500 birey sayılmıştır.

Ülkenin batı ve orta bölgelerinde kışlar. 2000 ile 2020 yılları arasında ülke çapında kışlayan kuş sayısı genellikle 5000 bireyin altında kalmıştır; ancak kışın soğuk geçtiği 2005 yılında 13.576 birey sayılmıştır. 1990'lı yıllarda daha yüksek sayılar kaydedilirdi; örneğin, 1993'te toplam 7898 birey, 1999'da ise 13.114 birey kaydedilmiştir. Daha önceki yıllarda yapılan sayımlarda; 1967'de Büyük Menderes Deltası'nda 23.000,

Kızılırmak Deltası'nda 8000 birey ve 1993'te 4564 birey sayılmıştır. 1967-1973 yılları arasında İç Anadolu'daki alanlarda 3000'den fazla bireyden oluşan sürüler olağandı.

Üreme

Yuvalama alanı: Büyük sulakalanlarda yuvalar. **Yuvası:** Kulu Gölü'nde bir adadaki seyrek bitki örtüsü içinde yuvalamıştır. Yuvasını çiplak zeminde sığ bir oyuk açarak yapar ve içine ot, bitki gövdeleri ve tüylerini karıştırarak döşer.

Yumurta sayısı: 8-10 yumurta bıraktığı kaydedilmiştir.

Üreme Dönemi: Türkiye'deki üreme sezonu hakkında yeterli veri bulunmamaktadır; diğer ülkelerde ise üreme sezonu genellikle Nisan başı ile Mayıs sonu arasındadır. **KAR:** 6-7 Temmuz 1972'de Kızılırmak Deltası'nda dört ve beş yavrulu iki dişi kaydedilmiştir (Dijksen & Kasperek, 1985). 1992 yılında üreme kanıtlanamamış ve popülasyonun 0-1 çift olduğu belirtilmiştir (Hustings & Dijk, 1994). 1971 yılı Temmuz ortasında kaydedilen yumurtalı yuvalar, başarısız bir üremenin ardından gerçekleşen ikinci bir üreme denemesi olarak değerlendirilmiştir. **İÇA:** 14-15 Temmuz 1971'de Kulu Gölü'ndeki bir adada sekiz ve on yumurtalı iki yuva tespit edilmiştir. 5-6 Ağustos 1972'de iki ve dört yavrulu iki yavru grubu gözlenmiştir (Kasperek, 1987a). 31 Mayıs 1987'de Kulu Gölü'nde yavrular gözlenmiş, 19 Haziran 1992'de dokuz yumurtalı bir yuva bulunmuştur. Haziran 1977'de Eşmekaya'da beş yavrusıyla birlikte bir dişi gözlenmiştir (Schubert, 1979).

Doğu Anadolu: 29 Mayıs 1969'da Van Gölü'nde kur davranışları gözlenmiştir.

Alttırılar ve Sınıflandırma

Monotipik bir türdür.

Kılıkuyruk

Anas acuta, Northern Pintail

Nispeten yaygın olarak bulunan bir geçit türü ve kuş konugudur. Nadiren yuvalar.

Son yıllarda 1998 ve 1999'da, tek bir alanda, Girdev Gölü'nde üremiştir. İlkbaharda ve yazın İç Anadolu'da birçok erişkin kaydı olsa da, kanıtlanmış üreme kayıtları az sayıdadır. Üreyen popülasyonun 500 ile 1000 çift olması iddiası tamamen geçersizdir (Tucker & Heath, 1994).

Genellikle eylül ortasından nisan başına kadar batı ve orta bölgelerde görülür.

Ülke genelinde kışlayan nüfus 10.000 bireyden azdır. 1986'da toplam 25.700 birey, 1992'de 11.070 birey ve 1999'da 13.573 birey kışlamıştır. Kışlama popülasyonunda çarpıcı bir azalma belgelenmiştir. 60'lı yıllarda düzenli olarak 100.000'in üzerinde sayılırdı. Örneğin, 1967'de Büyük Menderes Deltası'nda 60.000 birey, Emir Gölü'nde 70.000 birey, 1969'da Akyatan Gölü'nde 100.000 birey ve Gâvur Gölü'nde 50.000 birey kaydedilmiştir. Bilhassa ılıman geçen kuşlarda daha yüksek sayınlarda kaydedilebilir. Eski tarihlerde bazı alanlardaki sayımların sonuçlarının güvenilirliği sorgulanabilir, örneğin, 1970'te Sultansızlığı'ndaki sayılan 160.000 birey muhtemelen abartılı bir tahmindir. Bu ve diğer ördek türlerinin önemli sayınlarda kışladığı birkaç sulakalan kısmen ya da tamamen kurutulmuş durumdadır. Diğer yandan son yıllarda oluşan baraj göllerinde kışlamaya başlamıştır.

Üreme

Yuvalama alanı: Büyük göllerde ve sulakalanlarda yuvalar.

Yuvası: Kulu Gölü'ndeki büyük adada kıyı vejetasyonu içinde yuvalamıştır. Yerdeki bir delikte yaptığı yuvasını bitkisel malzemeler, hav tüyleri ve kontür tüyleri ile kaplanmıştır.

Yumurta sayısı: 6-10 yumurta koyduğu kaydedilmiştir.

Üreme dönemi: Görünüşe göre Mayıs ayında yumurtalar. **KAR:** Kızılırmak Deltası'nda üreme davranışları gözlenmiş, ürediği kesinleşmemiştir (Hustings & Dijk, 1994). **AKD:** Haziran 1998 ve

1999'da Girdev Gölü'nde yavrular gözlenmiştir. **İÇA:** 22 Mayıs 1992'de Kulu Gölü'nde yedi ve on yumurtalı iki yuva, 19 Haziran 1992'de 6 ila 9 yumurtalı beş yuva bulunmuştur. 24 Haziran 1992'de Bolluk Gölü'ndeki bir çalının altına gizlenen yuvada 11 yumurta sayılmıştır.

Alttürler ve Sınıflandırma

Türkiye'de nominat alttürü bulunur.

Çırıkçın

Spatula querquedula, Garganey

Yaygın olarak az sayıda üreyen bir yaz göçmenidir. Bunun yanında göç döneminde daha yaygın ve çok sayıdadır. Nadiren kuşlar.

Ördeklerin arasında esasen yaz göçmen olan tek türdür. Şubat ortasından itibaren görülmeye başlar, ekim sonuna kadar kalır. Leylekle beraber en erken gelen göçmen kuşlardandır. Sazlık sulakalanları tercih eder, en yoğun ürediği alanlar İç ve Doğu Anadolu'dadır. Güneydoğu Anadolu'da iki alanda üremesi olasıdır.

İlkbahar ve sonbahar boyunca Türkiye'nin tüm bölgelerinde yüzlerce, hatta binlerce birey sürüler halinde gözlenebilir. İlkbahar geçisi Şubat sonundan Mayıs sonuna kadar devam eder. Sonbahar geçişinde ise Ağustos sonu ile Eylül başı arasında Karadeniz kıyıları boyunca göçmen sürünlere rastlanabilir.

Nadiren Marmara, Ege ve Akdeniz'de az sayıda kuşlar. Olağanüstü yumuşak geçen 1968-69 kuşında Göksu Deltası'nda 3000 birey ve Gâvur Gölü'nde 5000 birey sayılmıştır. Güncel tarihlerde; Ocak 2002'de Güllük Deltası'nda 65 birey, Şubat 2002'de Bafa Gölü'nde 58 birey, Aralık 2002'de Çukurova'da 89 birey, 4 Aralık 2010'de Karkamış Barajı'nda iki birey kışlamıştır.

Üreme

Yuvalama alanı: Sazlık sulakalanlarda yuvalar.
Yuvası: Göl kenarlarındaki ıslak çayırlar, bataklıklar ve sazlıklarda, ikisinin bir arada olduğu alanlarda ve göl kenarındaki vejetasyonun içinde ürer.

Yumurta sayısı: Türkiye'den veri yoktur, diğer yerlerde olağan yumurta sayısı 8-11'dir.

Üreme dönemi: Nisan ortasından itibaren ürer. Yavrular temmuza kadar görülebilir. **KAR:** 19 Mayıs 1992'de Yeniçağa Gölü'nde yeni bozulmuş ancak yumurtaların taze olduğu açıkça anlaşılan iki yuva, 6 Mayıs 1993'te yakınlardaki ıslak bir çayırlıkta bir yuva bulunmuştur. 13 Mayıs 1986'da Abant Gölü'nde 17 yavru ve bir dişi gözlenmiş, yumurtlama tarihinin nisan ortası civarında olduğunu hesaplanmıştır. 2 Ağustos 1971'de Kızılırmak Deltası'nda bir çift ve yedi yavru kaydedilmiştir. **İÇA:** 10-15 Mayıs 1991'de Hotamış Sazlığı'nda yavrulu birkaç çift gözlenmiş (Kirwan, 1993b), 27 Temmuz 1971'de Kulu Gölü'nde büyük yavruları olan altı çift kaydedilmiş, Haziran ve Temmuz 1968'de Mogan Gölü'nde 1-2 kuluçka gözlenmiş, 27 Temmuz 1971'de Yarma'da büyük yavruları olan en az dört çift tespit edilmiştir.

Alttürler ve Sınıflandırma

Monotipik bir türdür.

Çamurcun

Anas crecca, Eurasian Teal

Lokal olarak az sayıda ürer. Bunun yanında yaygın olarak ve çok sayıda bulunan kişi konuğudur.

İç Anadolu, Doğu Anadolu ve Kızılırmak Deltası'nda yuvalar. Kızılırmak Deltası'nda 1992'de 15-20 çift üremiştir (Hustings & Dijk, 1994), Doğu Anadolu'dan teyit edilmiş üreme kaydı ise çok azdır.

Geçiş sırasında eylül başından nisan başına kadar ülkenin batı ve orta bölgelerinde yaygın olarak çok sayıda görülebilir. Marmara ve Karadeniz bölgelerinde ara sıra yüksek sayılarında kaydedilebilir.

Kışın hem iç bölgelerde hem de kıyısal sulakalanlarda yüksek sayıda bulunur. Ülke çapında kışlayan nüfus 100.000 birey seviyesindedir. Son yıllarda kışlayan nüfusta düşüşler yaşanmış, örneğin 1988'de 21.000 birey

ve 1989'da 13.400 birey sayılmıştır. Bu düşüş, aslında diğer yüzey ördeklerinde olduğu gibi 1960'lardan beri süre gelmektedir. 1968-69'da toplam 270.400 birey ve 1969-70'te 326.700 birey sayılmıştır. Son sayımda sadece Sultansazlığı'nda 200.000 birey gözlenmiştir. Alanda sayılan ancak türü tespit edilemeyen 400.000 ördeğin de çamurcun olabileceği düşünülürse, alandaki kışlayan çamurcun sayısı 600.000 birey olabilir.

Üreme

Yuvalama alanı: Göllerde ve sazlıklarda ürer.

Yuvası: Yuva ve yumurta sayısı Türkiye'den bilinmez. Diğer yerlerde yuvasını yerdeki bir oyuğa yapar ve genellikle yapraklar, bitkisel malzemeler, hav tüyleri ve kontur tüyleriyle kaplar. Sulakalanlarda yüksek otların üzerine yuvalar, nadiren sudan uzağa da yuva yapabilir.

Yumurta sayısı: Türkiye'den veri yoktur, ancak diğer yerlerde olağan yumurta sayısı 8-12'dir.

Üreme dönemi: Nisan ortasından itibaren ürer, yavrular temmuza kadar görülebilir. **KAR:**

29 Mayıs 1979'da Kızılırmak Deltası'nda içinde yumurta olan bir yuva bulunmuş, 28 Temmuz 1971'de dokuz yavrulu bir dişi ve 6 Ağustos 1971'de beş yavrulu bir dişi gözlenmiştir (Dijksen & Kasparek, 1985). 1992'de popülasyonun 15-20 çift olduğu belirlenmiş, 5 Mayıs'ta dikkati başka yere çekme davranışları gözlenmiş ancak hiçbir yuva bulunamamıştır (Hustings & Dijk, 1994). **İÇA:** 14 Mayıs 1991'de Hotamış Sazlığı'nda yavrularıyla birlikte birkaç erişkin gözlenmiş, bu da yumurtaların en geç nisan ortasında koyulmuş olduğunu göstermiştir (Kirwan, 1993b). 5-6 Ağustos 1972'de Kulu Gölü'nde iki dişinin 7 ve 10 yavrusu gözlenmiştir (Kasparek, 1987a). **DOA:** 24 Haziran 1983'te Haçlı Gölü'nde tek yavrulu bir dişi kaydedilmiştir.

Alttürler ve Sınıflandırma

Türkiye'de nominat alttüri bulunur.

Yaz Ördeği

Marmaronetta angustirostris, Marbled Duck

Türkiye'de üreyen nüfus yok olmuştur.

Göksu Deltası'nda üreyen popülasyonun 2013 yılından sonra yok olmasıyla, üreyen tür olarak Türkiye'deki soyunun tüketdiği söylenebilir. Tek tük Doğu Akdeniz, Güneydoğu ve Doğu Anadolu'da görülebilir. Marmara, Ege ve Karadeniz bölgelerinde eski tarihli kayıtları vardır. En yakın türeme alanı Irak'taki Mezopotamya Bataklıklarıdır.

Mart başından ekim başına kadar kaydedilen bir yaz konuğu idi. Göksu Deltası'ndaki üreyen popülasyon, 1989 ile 2013 arasında adım adım azalmıştır. 1989 ve 1991'de yaklaşık 50 çift tespit edilmiş, 2000'li yıllarda bu sayı 10 çifte düşmüştür, 2010 ile 2013 arasında sadece 1 ila 2 çift kalmış ve 2014 yılından itibaren alanda görülmemeye başlamıştır. Bu nedenle Türkiye'de üreyen nüfusunun yok olduğu kabul edilmiş (Boyla vd., 2018) ve Yaz Ördeği, Yılanboyun'dan sonra Türkiye'de soyu tükettiği belgelenen ilk kuş türü olmuştur.

1987 yılında Çukurova'da, bugün yok edilmiş olan Dipsiz Gölü'nde 32 çift tespit edilmiştir. İç Anadolu'da Ereğli Sazlığı'nda muhtemelen 1-4 çift, Hotamış Sazlığı'nda 10-15 çift ve Sultansazlığı'nda 1-4 çift üremiştir. Van Gölü havzasında ise Erciş Gölü ve Van Sazlığı'nda az sayıda ürediği teyit edilmiş, bunun yanında Ağrı çevresi, Ahlat Sazlıklarını, Bendimahi Deltası ve Kuyucuk Gölü'nde üreme döneminde görülmüştür. 1987 yılında ülke nüfusunun 50-100 çift olduğu düşünülmüştür. Üreme sonrasında Çukurova ve Göksu Deltası'nda 100-200 bireyin toplandığı bilinir. Nadiren az sayıda kışlamıştır. En son sayımlarda 1993'te Çukurova'da dört, 1997'de aynı alanda 35 birey sayılmıştır.

Amik Gölü'nün kurutulmasından önce muhtemelen önemli sayıarda bulunuyordu (Kumerloeve, 1963a). Konya havzasındaki Yarma Sazlıklarını, Gönenç Gölü ve Karapınar Ovası'nda (Grimmett & Jones, 1989) muhtemelen üremiştir. Mogan Gölü ve Eber Gölü gibi diğer birkaç alanda da üremiştir olabilir. Bu alanlar ekolojik özelliklerini kaybettikleri ve türe uygun üreme habitatları barındırmadıkları için artık üremeye elverişli değildir. Üreme sonrası toplanan bireyler, o yıllarda toplam ülke nüfusu hakkında fikir

verebilir. Ağustos 1967'de Çukurova'da 2000 birey ve Göksu Deltası'nda 450 birey sayılmıştır.

Üreme

Yuvalama Alanı: Çukurova ve Göksu Deltası'nda sıç ve östrofik göllerde bulunmuştur. Genellikle sazlık adaların, bitişik havuzlar ve sazlıkların bulunduğu yoğun sualtı vejetasyonuna sahip sıç göllerin çevresinde ürer ve geniş sulakalanları tercih eder. Sanılanın aksine acı veya tuzlu sularda değil tatlı suları tercih eder.

Yuvası: 9 Haziran 1993'te Göksu'da, kofanın (*Juncus*) baskın olduğu ve yakınlarda sazların (*Phragmites*) da bulunduğu bataklık bir bölgede sıç gölcüklerin olduğu bir alanda, yaklaşık 1 m çapındaki bir *Juncus* kümесinin içinde, sudan yaklaşık 0,7 m yüksekte gizlenmiş iki yumurtalı bir yuva bulunmuştur. Yuva sazlardan ve bitki gövdelerinden yapılmış dayanıklı bir kâse şeklindedir ve ince bitkisel malzemeyle kaplanmıştır; hav tüyü kullanılmamıştır.

Yumurta Sayısı: Yumurta sayısı 2 ile 12 arasında değişir, ortalama 6,5 yumurta olarak hesaplanmıştır (Green, 1993). Diğer bölgelerde ise tipik yumurta sayısı 9-13'tür (5-18).

Üreme Dönemi: 22 Mayıs 1971'de Çukurova'da kaydedilen altı yavru, en erken kayittır ve yumurtlamanın nisanın ikinci yarısında başladığını gösterir. Ana yumurtlama dönemi, Mayısın ikinci yarısıyla hazırlan başı arasıdadır. Yavrular en erken 7 Haziran'da ortaya çıkar ve Temmuz sonuna kadar küçük yavrular görülebilir. Tamamen palazlanmış yavrular Temmuz başında kaydedilmiştir. **AKD:** 1991'de Göksu Deltası'nda yaklaşık 50 çiftten en az 31'i yavru çıkarmıştır. Aynı yıl Göksu Deltası'nda 11 yuvada 8-13, 5 yuvada 4-6 ve bir yuvada 15 yavru sayılmıştır. 15 yavrunun, iki dişinin yumurtalarının bir araya gelmesiyle oluşturduğu düşünülmektedir. Benzer şekilde 15-18 Temmuz 1992'de bir dişi 32 yavruyla görülmüştür (Green, 1993). 10 Temmuz 1967'de hem büyük hem küçük yavrular hazırlan ve Temmuzda az sayıda gözlenmiştir (Vielliard, 1968). **İÇA:** 4-5 Haziran 1971'de Yarma

Sazlığı'nda 6 ve 13 yumurtalı iki yuva bulunmuş, bir yuvada bir Yeşilbaş yumurtası görülmüştür. 12 Haziran 1998'de Kulu Gölü'nde tek yavrulu bir erişkin kaydedilmiş ve temmuz ayında üç farklı alanda yavrular gözlenmiştir. **DOA:** 22 Temmuz 1987'de Van Sazlığı'nda küçük yavruları olan iki çift gözlenmiş, bu gözleme dayanarak yumurtlamanın hazırlan ortasında olduğu tahmin edilmiştir. Aynı alanda temmuz sonunda ve Ağustos başında genç bireyler kaydedilmiştir.

Alttırılar ve Sınıflandırma

Monotipik bir türdür.

Macar Ördeği

Netta rufina, Red-crested Pochard

Lokal olarak nispeten çok sayıda ürer. Kışın daha yaygındır ve bazı alanlarda yüksek sayılarında toplanır.

İç Anadolu'daki geniş sodalı ya da tatlı sazlık sulakalanlarda çok sayıda ürer. Sultansazlığı'nda yüksek sayılarında bulunur. 1990'larda Ereğli Sazlığı'nda 500 çift üremiştirken 1998'de sadece 20 çift üremiştir, alanın kurutulmasıyla buradan tamamen yok olmuştur. Kızılırmak Deltası'nda 1992'de 50-75 çift üremiştir (Hustings & Dijk, 1994). Diğer alanlarda nispeten yüksek sayılarında yuvalayanlar yerli veya yarı göçmendir. Çukurova sulakalanları ve Göksu Deltası'nda üreyen nüfus 1990'dan sonra azalmıştır. Türkiye'de üreyen populasyon 1000-5000 çift olarak tahmin edilmiştir (Tucker & Heath, 1994). Son yıllarda İç Anadolu'da üreyen kuşların sayılarında yaşanan azalma, güncel ulusal nüfusun çok daha az olduğuna işaret etmektedir.

Ülke genelinde geçiş sırasında doğu bölgeleri dışında daha yaygındır. Coğu zaman yüzeyi donmaya daha az eğimli olan baraj göllerini tercih eder. Ocak 1967'de 12.000 birey sayılmış, bunun 7000'i bugün kurulmuş olan Amik Gölü'ndendir. Türkiye genelinde 1992'de 5249, 1996'da 6522 ve 1999'da 6228 birey sayılmıştır. 2000'li yıllarda toplam sayıda artış görülmüş, sadece Beyşehir Gölü'nde Şubat 2003'te 10.000 birey ve Ocak 2005'te 20.000 birey sayılmış, son sayımda hem toplam hem de alan rekoru kırılmıştır.

Üreme

Yuvalama Alanı: Yoğun sazlıkların ve su kenarı bitkilerinin bulunduğu tatlı ya da sodalı göllerde ve su aynalarına sahip sazlıklarda ürer.

Yuvası: Yerdeki bir oyuğa yaptığı yuvasını bitkisel malzeme, hav tüyleri ve tüylerle kaplar. Çoğunlukla yoğun vejetasyonun içine, nadiren açıkta (örneğin adalarda) ya da nemli alanlarda su seviyesinin üzerindeki saz öbeklerinin ya da diğer sucul bitkilerin içine genellikle iyice gizlenmiş bir yuva yapar.

Yumurta Sayısı: Türkiye'de gözlenen yumurta sayısı 4-12 olup, ortalama 8,3'tür (18 yuvada). Bir yuvada bulunan 24 yumurta muhtemelen birden fazla dişiye aittir. Yavru sayısı 2-12 arasında değişir ve 16 yuvada ortalama 6,2'dir. Sadece 2-4 yavru çıkarabilmiş 6 dişi ortalamayı düşürmüştür.

Üreme Dönemi: Nisan sonu ile temmuz başı arasında yumurtalar. Yavrular temmuz sonuna kadar görülebilir. **MAR:** 1 Mayıs 1993'te Kocaçay Deltası'nda yumurtalı bir yuva bulunmuştur (Ertan, 1996). **KAR:** Kızılırmak Deltası'nda 27 Mayıs 1992'de beş yumurtalı bir yuva bulunmuş, 4 Haziran 1992'de yaklaşık bir haftalık ilk tüylü yavru kaydedilmiş (Hustings & Dijk, 1994) ve 27 Mayıs 1979'da sekiz yavrulu bir aile gözlenmiştir (Dijksen & Kasparek, 1985). **AKD:** 18 Temmuz 1992'de Karamık Gölü'nde küçük yavrulardan oluşan bir aile gözlenmiştir. **İÇA:** Coğu mayıs olmak üzere 25 Nisan'da yumurta kayıtları vardır. En geç kayıt 19 Haziran 1992'de 12 yumurtalı bir yuvadır. Biri 11 Mayıs'ta, coğu hazırlanda olan birçok yavru kaydı vardır, en geç 8 Temmuz 1967'de (Vielliard, 1968) ve 5 Ağustos 1972'de küçük yavrular gözlenmiştir. **DOA:** 21-22 Temmuz 1986'da Van Gölü'nde 7-8 yavrulu üç yavrulu bir aile kaydedilmiştir.

Alttırılar ve Sınıflandırma

Monotipik bir türdür.

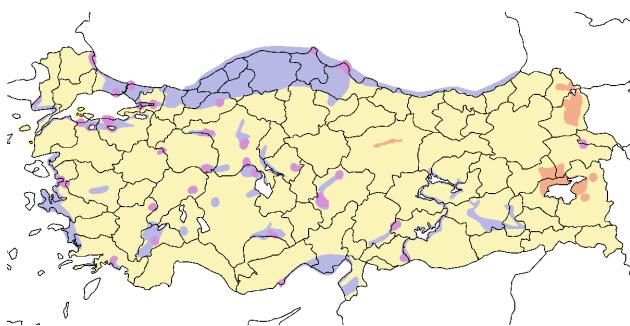
Elmabaş Patka

Aythya ferina, Common Pochard

Nispeten yaygın ve çok sayıda bulunan yerli ve yarı göçmen, yaygın ve çok sayıda bulunan kış konuğuudur.

İç ve Doğu Anadolu'daki sulakalanlarda orta sayınlarda üreyen yerli ve yarı göçmendir. 1992'de Kızılırmak Deltası'nda 300-350 çiftin ürediği tahmin edilmiştir (Hustings & Dijk, 1994). Uygun habitatların azlığı nedeniyle Karadeniz, Güneydoğu Anadolu ve diğer bölgelerde lokal olarak bulunur. Muhtemelen gerçek üreme durumunu çarpıtacak şekilde, hatırlı sayılır sayıda üremeyen birey özellikle İç ve Doğu Anadolu'da yazı geçirir.

Kışın ve geçiş dönemlerinde ülke genelinde yaygın ve boldur. Son yıllarda ortalama 67.000 bireyden fazla sayılmaktadır. 1996 yılında Beyşehir Gölü'nde 47.000, Uluabat Gölü'nde 42.000 ve ülke genelinde toplamda 250.000 birey sayılmıştır, bu en yüksek kayıtlardandır. 1999'da Eğirdir Gölü'nde 40.000, ülke genelinde ise 137.000 kuş sayılmıştır. 18 yıllık Kış Ortası Su kuşu sayımlarının ortalaması 93.000 kuştur. İstisna olarak 1968-69 kişinda 355.000 bireyin kışladığı tahmin edilmiştir. Ekim ortasından itibaren yüksek sayılar gözlemlenir; Göksu Deltası'nda Ekim 1978'de 40.000, Ekim 2002'de Sodalıgöl'de 100-130.000, Kulu Gölü'nde Kasım 1970'te 45.000 ve Kasım 1971'de 28.000 birey kaydedilmiştir.

Üreme

Yuvalama alanı: Göl kıyılarındaki sazlıklarda ve su aynalarının bulunduğu sazlık bataklıklarda ürer.

Yuvası: 19 Haziran 1984'te Erkek Gölü yakınındaki küçük bir gölde, sık bir örtü içindeki sazların dibine tutturulmuş ve sakarmeke yuvasına benzer şekilde sudan yükseğe yapılmış bir yuva bulunmuştur. Yuva, ölü saz gövdeleri ve diğer bitkisel malzemelerle derin ve düzgün

bir kâse şeklinde örülmüş, bol miktarda hav tüyü ve diğer tüylerle kaplanmış dayanıklı bir yapıya sahiptir. Diğer bölgelerdeki yuvalar da genellikle benzer alanlarda olup nadiren su kıyasındaki yoğun bitki örtüsünün içinde kuru zeminde de bulunabilir.

Yumurta Sayısı: Türkiye'de yumurta sayısı kaydedilmemiştir, ancak gözlenen yavru sayısından 8-11 yumurta bırakabileceği düşünülmektedir. Diğer bölgelerde genellikle 6-9 yumurta bırakır. Gözlenen yavru sayısı ortalama 6,6'dır.

Üreme Dönemi: Nisan başı ile haziran ortasına kadar yumurta bırakır. Yavrular temmuz ayında gözlenebilir. **KAR.** Kızılırmak Deltası'nda 11 Mayıs 1992'de hav tüyleriyle kaplı birkaç günlük yavru, en erken kayıt olarak görülmüş ve bu da yumurtlamanın nisanın ilk haftasında olduğunu göstermiştir (Hustings & Dijk, 1994). 14 Haziran 1984'te yaklaşık 5 günlük yavrulardan oluşan bir kuluçka ile yaklaşık üç haftalık yavrulardan oluşan iki kuluçka gözlenmiştir (Dijksen & Kasparek, 1985). **İÇA.** Haziran başlarında iki yumurtalı (tamamlanmamış) bir yuva bulunmuş, Haziran 1971'de Boz Ördek yuvalarına iki, dört ve beş yumurta bırakıldığı tespit edilmiştir. 13 Mayıs 1991'de Hotamış'ta yumurtalı bir yuva bulunmuştur (Kirwan, 1993b). 1970 yılının Mayıs ayı sonunda Eşmekaya'da küçük yavrulardan oluşan beş yavru, 1 Haziran 1969'da Sultansazlığı'nda altı yavru ve Haziran-Temmuz aylarında diğer alanlarda yavrular gözlenmiştir. **DOA.** 19 Haziran 1983'te Van Sazlığı'nda yavrularıyla birlikte sekiz dişi kaydedilmiştir.

Alttürler ve Sınıflandırma

Monotipik bir türdür.

Pasbaş Patka

Aythya nyroca, Ferruginous Duck

Lokal olarak az sayıda üreyen yaz konuğu, yaygın ve nispeten çok sayıda bulunan geçit türü, yaygın ancak az sayıda kış konuğuudur.

Tüm bölgelerdeki sulakalanlarda oldukça lokal bir yaz konuğuudur. En yüksek sayınlarda İç ve Doğu Anadolu bölgelerinde bulunur. Kızılırmak Deltası (1992'de tahminen 150-200 çift (Hustings & Dijk, 1994), Kocaçay Deltası (1993'te tahminen 70 çift (Ertan, 1996), Uluabat Gölü (1988'de tahminen 32 çift (Welch & Welch, 1998b) ve

Göksu Deltası (yaklaşık 30 çift) önemli sayılarında ürediği alanlardır. Son yıllarda gerçekleştirilen çalışmalarda Güneydoğu Anadolu'da üç yeni üreme alanı belirlenmiştir. Yaz göçmenleri mart ortasından eylül sonuna kadar gözlenir.

Türkiye popülasyonu muhtemelen dünyadaki en önemlilerinden biridir ve 1000 ile 3000 çift arasında olduğu düşünülmüş (Tucker & Heath, 1994), sonra bu tahmin 500-600 çift olarak güncellenmiştir (Kirwan, 1997a). Avrupa'da yayılış alanının bir kısmında yaşanan sert düşüş dikkate alındığında, Türkiye popülasyonunun izlenmesine acil ihtiyaç duyulmaktadır. 1990'ların sonlarında İç Anadolu'daki birkaç alanda da azalma görülmüştür.

Geçiş sırasında az ve orta sayılarında bulunur ve ülke genelinde biraz daha yaygındır. Az sayıda kışlar, 1992 yılında 105 birey, diğer yıllarda 50 bireyden az sayılmıştır. 1990'ların ortalarından itibaren kış kayıtlarında bir artış gözlenmiş, bu durum muhtemelen gözlemci sayısının artmasına bağlanmıştır. Eskiden batı ve orta bölgelerde daha çok sayıda kışlamış, 1968-74 yıllarında 50 ile 450 birey arasında kaydedilmiştir. Marmara Gölü'nde kaydedilen 860 birey en yüksek kayittir. Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da 2005 yılında sayılan 44 birey bahsedilmeye değerdir.

Üreme

Yuvalama Alanı: Çevresinde sazlıkların, yoğun su üstü vejetasyonunun ve yoğunlukla daha geniş sazlıkların ve bataklıkların bulunduğu tatlı su göllerinde ürer.

Yuvası: Su kenarındaki yoğun vejetasyonun içine yuva yapar. Kulu Gölü'ndeki bir adada, alçak çalıların arasında çiplak zeminde hafif bir çukurun içine yapılan yuvanın ot ve hav tüyleriyle kaplandığı gözlenmiştir (Pforr & Limbrunner, 1982); A. Limbrunner, kişisel görüşme).

Yumurta Sayısı: Türkiye'de gözlenen yumurta sayısı 6-8 arasındadır.

Üreme Dönemi: Nisan ile hazırlan başı arasında yumurta bırakır. Yavrular ağustos ayına kadar

gözlenebilir. **MAR:** 19 Haziran 1999'da Uluabat Gölü'nde bazıları küçük yavrulardan oluşan birkaç yavru grubu gözlenmiş, 1966'da Manyas Gölü'nde de yavrular kaydedilmiştir. **KAR:** Kızılırmak Deltası'nda çiftlerin çoğu sazlık alanlarında gözlenmiştir. 5 Mayıs 1992'de altı yumurtalı bir yuva bulunmuş ve 1 Haziran 1992'de yumurtalamanın nisan sonlarından daha geç olmadığını gösteren üç ve dört yavrulu iki grup kaydedilmiştir (Hustings & Dijk, 1994). 6 Ağustos 1971'de yedi yavrulu bir grup gözlenmiştir. **AKD:** 15 Mayıs 1962'de Çukurova'da sekiz yumurtalı bir yuva (Kirwan, 1997a), 8 Mayıs 1953'te Amik Gölü'nde yumurtalı bir yuva (Kirwan, 1997a), ve 27 Mayıs 1933'te yumurta kanalında yumurta bulunan bir dişi vurulmuştur (Meinertzhagen, 1935). Göksu Deltası'nda en erken 17 Haziran'da olmak üzere yedi yuva alanında yavrular gözlenmiştir. **İÇA:** 28 Nisan 1982'de Sultansazlığı'nda yumurtalı bir yuva bulunmuştur (Kirwan, 1997a). Mayıs 1973'te Kulu Gölü'nde altı yumurtalı bir yuva bulunmuştur. En erken 20 Haziran'da Eber Gölü'nde olmak üzere Çöl Gölü, Gönenç Gölü, Sultansazlığı, Mogan Gölü ve Kulu Gölü'nde yavrular gözlenmiştir. **DOA:** Yumurtalamanın Mayıs sonunda olduğunu gösteren gözlemler 1985 ve 1987 yıllarında hazırlan sonunda Van Gölü'nde ve 29 Haziran 1987'de Edremit Sazlığı'nda yapılmıştır (Kirwan, 1997a).

Alttürler ve Sınıflandırma

Monotipik bir türdür.

Tepeli Patka

Aythya fuligula, Tufted Duck

Lokal ve az sayıda üreyen yaz konuğu, nispeten yaygın ve çok sayıda bulunan kış konuğudur.

Çok nadir ve lokal olarak üremiştir. Kızılırmak Deltası'nda ve 1967 ile 1981'de Çalı Gölü'nde (Kars) ürediği kanıtlanmış, son alanda 20 çiftlik bir popülasyon tespit edilmiştir. Başka bölgelerde düzenli olarak yazı geçirir. Uluabat Gölü ve Uyuz Gölü gibi bazı alanlardaki uygun habitatlarda çiftler gözlenmiştir. Üreme sonrasında, Temmuz 1982'de Kulu Gölü'nde tüy değişimi için toplandıkları düşünülen 700 birey (Kasperek, 1987a), Eylül 1967'de ise Sodalı Gölü'nde çoğu erkek olan 1200 birey sayılmıştır.

Ülkenin batı ve orta bölgelerinde eylül başından nisan başına kadar kaydedilen yaygın ve bol bulunan bir geçiş türü ve kış konuğudur. Karadeniz'de denizde kişiler. Kış ortası sayımlarında; 1968-69 kışında 20.800 birey, 1996'da en yüksek sayı olan 58.271 birey, 1992'de yaklaşık 13.000 birey, 1993'te 16.965 birey (sadece Eğirdir Gölü'nde 10.478 birey) ve 1999'da 18.512 birey kaydedilmiştir. Son yıllarda ise ülke toplamı genellikle 5000-10.000 birey arasındadır. En önemli kışlama alanları Sapanca Gölü ve Eğirdir Gölü'dür.

Üreme

Yuvalama alanı: Su üstü vejetasyonu olan tatlı su göllerinde ürer.

Yuvası: Yuvasını bir bitki öbeğinin altına kurar.

Yumurta sayısı: Türkiye'de 8 yumurtalı bir yuva bulunmuştur.

Üreme dönemi: Mayıs ayında yumurta koyar, temmuz sonuna kadar yavrular görülebilir. **KAR:** Kızılırmak Deltası'nda, 5 Mayıs 1992'de sazlıkta bir *Juncus acutus* öbeğinin dibinde sekiz yumurtalı bir yuva bulunmuş (Hustings & Dijk, 1994) ve 28 Mayıs 1968'de de ürediği kanıtlanmıştır (Dijksen & Kasparek, 1985). **DOA:** Çalı Gölü'nde 19 Temmuz 1992'de yavrularıyla birlikte iki dişi gözlenmiştir (Magnin & Yarar, 1997).

Alttürler ve Sınıflandırma

Monotipik bir türdür.

Karabaş Patka

Aythya marila, Greater Scaup

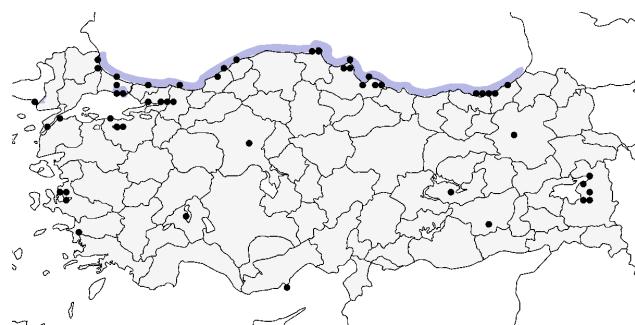
Özellikle Karadeniz kıyılarda az sayıda ve düzenli olarak görülen kış konuğudur.

Karadeniz ve Marmara Bölgesi'nde hemen hemen her yıl az sayıda görülmektedir. Modern kuş tayininin başlaması sonrasında gelen kayıtlar söyledir (OST, 1969, 1972, 1975, 1978): Ocak-Şubat 1969'da Sakarya Deltası'nda yedi birey,

Manyas ya da Uluabat Gölü'nde dört birey görülmüştür. Kızılırmak Deltası'ndaki Liman Gölü'nde 1990'ların başlarında kışlayan 38 birey, 1970'lerde aynı alandan bildirilen şüpheli kayıtların (Dijksen & Kasparek, 1985) geçerli olabileceğini düşündür.

Çoğu İstanbul civarından olan geçmiş veriler söyledir: Şubat 1893'te Çekmece'de daha çok dişi ve gençlerden oluşan bir grup gözlenmiş ve şu anda Sofya Doğa Tarihi Müzesi'nde bulunan erkek örnek toplanmıştır (Alléon, 1880). İstanbul Robert Kolej'de bulunan dişi örnek (Mathey-Dupraz, 1920-24), 1998'deki bir ziyarette bulunamamıştır (Kirwan, 1997b). 1946-47 ve 1947-48 kişlarında Çatalağzı açıklarında (Zonguldak) belirsiz sayıda gözlenmiş (Ogilvie, 1954), 15 Ocak 1950'de bilinmeyen bir yerden altı örnek alınmıştır (Kumerloeve, 1970a). Büyüçekmece'de Ocak 1963'te bir erkek ve Şubat 1964'te bir dişi kaydedilmiştir (Kumerloeve, 1970a).

Türün ilk yaz kaydı 30 Mayıs 1992'de Sodali Gölü'nde kaydedilen iki erkektir (Kirwan & Martins, 1994). Öte yandan, 19 Nisan 1981'de Kulu Gölü'nde gözlenen iki birey, 12 Nisan 1990'da Göksu Deltası'nda gözlenen yaklaşık 20 birey (Kirwan & Martins, 2000) olağanüstü geç kayıtlardır.

Üreme

Türkiye'de yuvalamaz. Avrasya ve Kuzey Amerika'nın kuzeyinde yuvalar.

Alttürler ve Sınıflandırma

Türkiye'de nominat alttüri bulunur.

Pufla

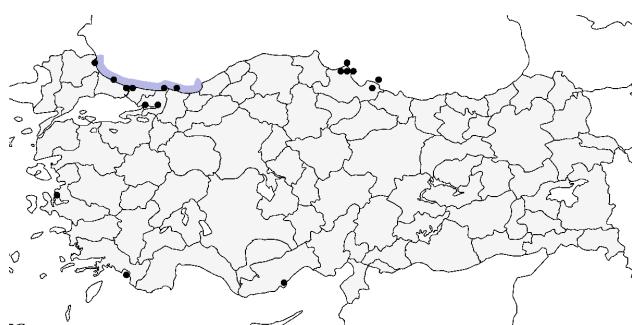
Somateria mollissima, Common Eider

Karadeniz kıyılarda nadiren az sayıda görüller.

İlk üç kayıt şu şekildedir: 20 Eylül 1983'te Çernek Gölü'nde (Kızılırmak Deltası) bir erkek (Dijksen & Kasperek, 1985), 3 Ocak 1984'te Göksu Deltası'nda ölü bir dişi (Kasperek, 1990a), 1 Şubat 1997'de Sakarya Nehri deltasının batısında, Kefken açıklarında iyi tanımlanmış ilk kişide bir erkek ve iki dişi (Welch & Welch, 1998a) bulunmuştur. Bundan sonra Riva, Terkos Gölü kıyıları, İğneada, Kızılırmak Deltası, İzmit Körfezi ve Sakarya Karasu'da 20'den fazla kayıttta 1-3 birey tespit edilmiştir.

Türkiye'de üreme, en yakın üreme kolonisi Ukrayna kıyılarındadır. Güvenilir kayıtların tümü, 1975 yılında Ukrayna'nın Karadeniz kıyısında bir üreme alanının keşfedilmesinden sonra olmuştur. Bu popülasyon 1990'ların ortasına kadar 1000 çift ulaştı ve günümüzde kadar artmaya devam etmektedir.

Şubat 1929'un ilk yarısında Tarabya ile Beykoz arasında (İstanbul Boğazı) gözlenen bir erişkin erkek (Kumerloeve, 1970a), tanım olmadığı için burada kabul edilmemiştir.

Üreme

Türkiye'de yuvalamaz. Ukrayna'daki koloni insan eliyle oluşturulmuş, kolonideki kuşlar zamanlar doğallaşmıştır. Doğal yuvalama alanı Kuzey Atlantik, Kuzey Buz Denizi ve Bering Boğazıdır.

Alttırılar ve Sınıflandırma

Ülkede gözlenen alttür nominat *mollissima* (Kuzeybatı Avrupa) alttürüdür.

Kadife Ördek

Melanitta fusca, Velvet Scoter

Türkiye'de üreyen nüfus yok olmuştur. Karadeniz kıyılarına az sayıda kişiler.

Doğu Anadolu'da az sayılarda kaydedilen çok lokal bir yaz konuğu idi. Az sayıda yüksek irtifa

göllerinde 3000 m'nin üstünde üremiş olduğu düşünülür. Aktaş Gölü (Ardahan) kesin olarak ürediği tek alandır. 3 Ekim 1980'de 100 birey (Ven, 1980) ve 14-15 Temmuz 1994'te aralarında gençlerin de bulunduğu 725 birey (Yarar, 1995) kaydedilmiştir.

Geçmişte Nemrut Dağı'ndaki (Tatvan) krater gölünde 20 çift ürediği düşünülmüştür. Ağrı Balık Gölü'nde geçmişte ürediği sanılmış, ancak görünüşe göre Haziran 2001'de artık üremediğine karar kılınmıştır. Çıldır Gölü'nde ürediği güçlü şekilde şüphelenilmiş, ancak teyit edilmemiştir. Kars Aygır Gölü ve Muş Nazik Gölü'nde azami 32 birey yazı geçirmiştir. Doğu Karadeniz kıyılarında kışlayan bireylerin yaz aylarında da kaldığı gözlenmiştir.

Gürcistan'da yuvalamaya devam eden bireyler Karadeniz kıyılarına az sayıda kişiler. Orta ve Doğu Karadeniz boyunca az sayıda kişiler. 1995 Aralık sonunda Yeşilırmak Deltası'nda 870 birey en yüksek kayıttır. Nadir olarak Batı Karadeniz, Marmara'da ve güneyde Akdeniz kıyısında kışlamıştır. Ocak 1970'te Burdur Gölü'nde 27 birey, Şubat 1966'da Mogan Gölü'nde ve Ocak 2005'te Hazar Gölü'nde kaydedilmiştir. Son yıllarda kaydedilen 50 birey.

4 Şubat 1917'de İstanbul Zeytinburnu açıklarında gözlenen iki birey ülke için ilk kayıttır.

Üreme

Yuvalama Alanı: Doğu Anadolu'daki iki ya da üç yüksek irtifa gölünde üremiştir. Tüm çabalara rağmen Türkiye'de yuvası bulunamamıştır. Şu anda Kafkasya popülasyonu sadece Gürcistan'da bir gölde yuvalamaktadır.

Yuvası: Türkiye'de yuva bulunmamamıştır ancak diğer yerlerde yoğun bitki örtüsünün içine gizlenmiş şekilde yerde ve genellikle göllerdeki adalarda yuva yapar.

Yumurta sayısı: Olağan yumurta sayısı 7-10'dur.

Üreme dönemi: Eski gözlemlere göre temmuz ve ağustos ayında yuvalamıştır. **DOA.** 10 Temmuz 1967'de Nemrut Dağı'ndaki krater gölünde iki,

yedi ve dokuz hav tüylü küçük yavru ile birlikte üç dişi ve 20 Ağustos 1967'de Balık Gölü'nde dört, beş ve altı yavrulu üç dişi kaydedilmiştir (Vielliard, 1968). Küçük ördeklerin sadece yaklaşık bir haftalık olduğu varsayılsa yumurtlamanın haziranın ilk günlerinde olduğu anlaşılmaktadır. 23 Ağustos 1972'de Nemrut Dağı'nda gözlenen hemen hemen yarı gelişmiş yedi yavrulu bir dişi, yumurtlamanın haziranın son haftasında olduğunu göstermektedir. 9 Temmuz 1985'te Nemrut Dağı'nda beş çift ve iki genç birey gözlenmiştir. Son zamanlara ait bir üreme kaydı yoktur ve 9 Haziran 2001'de Balık Gölü'ndeki adada yapılan kapsamlı araştırmada ne yuva bulunmuş ne de erişkin görülmüştür.

Alttürler ve Sınıflandırma

Monotipik bir türdür. Eskiden Amerika ve Doğu Sibirya'da yaşayan Ak Kanatlı Kadife Ördek *Melanitta deglandi* ile aynı tür olarak kabul ediliyordu.

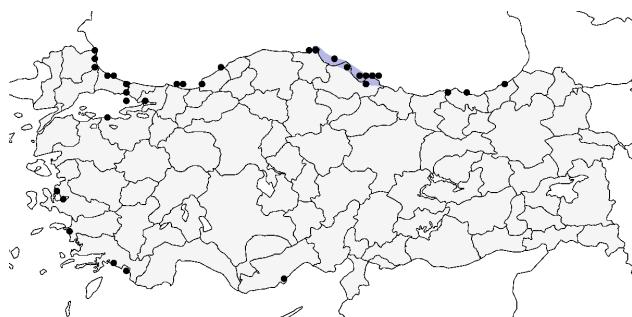
Kara Ördek

Melanitta nigra, Common Scoter

Nadir kış konuğuudur.

Karadeniz'de çoğunlukla eylül ve mart arasında çok az sayıda kaydedilen kış göçmenidir. Düzenli olarak sadece Kızılırmak ve Yeşilirmak deltalarının açıklarında 20 birey kışlamaktadır. Karadeniz kıyısında toplam 20'den fazla kaydı vardır. Marmara ve Ege'de çok nadirdir, Akdeniz'de sadece bir kere kaydedilmiştir.

9 Nisan 1967'de Kocaçay Deltası'nda kaydedilen bir birey ülke için kabul edilebilir ilk kayittır (OST, 1969). Öncesinde Ege'de nadir bir kış göçmeni olduğundan (Krüper, 1875) ve İstanbul Boğazı ile Ceyhan Deltası'ndaki şüpheli kayıtlardan (Kumerloeve, 1961) bahsedilmiştir.

Üreme

Türkiye'de yuvalamaz. Avrasya'nın kuzeyinde yuvalar.

Alttürler ve Sınıflandırma

Monotipik bir türdür.

Telkuyruk

Clangula hyemalis, Long-tailed Duck

Nadir kış konuğuudur.

Şubat 1893'te İstanbul (Büyük?) Çekmece'de, Alléon tarafından toplanan genç bir dişi ülke için ilk kayittır ve bu örnek Sofya Doğa Tarihi Müzesi'nde görülebilir. Ardından, 13 Kasım 1968'de İzmit'te genç bir birey kaydedilmiştir (OST, 1975). Göksu Deltası Paradeniz Gölü'nde 1-2 Ocak 1986'da bir birey ve 5 Ocak 1989'da bir dişi (Kasperek, 1990a) görülmüştür. Sakarya Nehri ağzında 18 Şubat 2004'te (Balmer & Betton, 2004b); 26 Şubat 2006'da Fırtına Nehri'nin ağzında birer birey fotoğraflanmıştır. En güncel kayıtlara göre; 7-19 Ocak 2008'de İğneada'da erişkin bir dişi, 13 Şubat 2008'de Kıyıköy'de bir erkek, 10 Aralık 2008'de İğneada'da bir birey (on üçüncü kaydı) ve 28 Mart 2009'da Enez'de bir birey (on dördüncü kaydı) görülmüştür (Kirwan & Özgen, 2014).

İstisnai olarak, Van Gölü'nden 1977 ile 1987 arasında Mayıs ve Haziran aylarında yaz kayıtları mevcuttur. 10 Haziran 1977'de Gevaş'ın batısında Horkum'da iki birey ve Tatvan ile Ahlat arasında üç birey (Beaman, 1986), 22 Mayıs 1985'te Van'ın güneybatısında bir erkek (Martins, 1989), 9 Haziran 1987'de Van Sazlığı'nda bir erkek ve 22 Haziran 1987'de Van'ın 10 km güneyinde bir birey (Kirwan & Martins, 1994) kaydedilmiştir.

Üreme

Türkiye'de yuvalamaz. Kuzey İskandinavya dağlarında ve Rusya ve Kuzey Amerika'nın tundra kuşağında yuvalar.

Alttürler ve Sınıflandırma

Monotipik bir türdür.

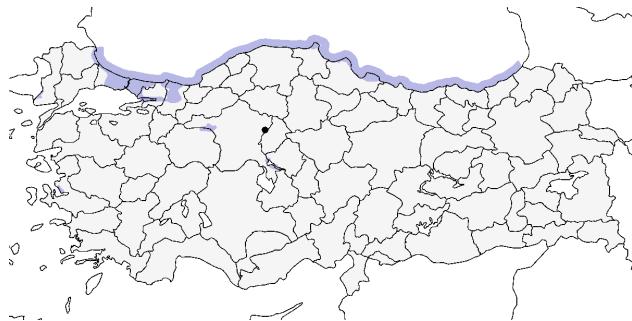
Altıngöz

Bucephala clangula, Common Goldeneye

Nispeten yaygın ve az sayıda kış konuğuudur.

Karadeniz, Marmara ve Ege'nin kıyı bölgelerinde ve daha nadir olarak iç bölgelerdeki sulakalanlarda ekim sonu ve nisan sonu arasında nadir bir kış konuğuudur. En düzenli olarak Marmara ve Karadeniz bölgelerinde görülür. Kışın ülke çapında görülen kuş sayısı nadiren 100 bireyi geçer. 3 Şubat 1992'de Kızılırmak Deltası'nın açıklarında gözlenen 200 birey, kaydedilen en yüksek sayıdır. 2005-06 kışında Gediz Deltası'nda 72 birey, 3 Şubat 2002'de Gala Gölü'nde 60 birey sayılmıştır (Demirci, 2002). Son yıllarda ilkbahar sonunda Doğu Karadeniz'de kaydedilmiştir.

1977 ile 1993 yılları arasında Doğu Anadolu'da, çoğunluğu Van Gölü'nde olmak üzere, bir dizi yaz kaydı vardır ve bu kaytlarda bazen birden fazla birey gözlenmiştir. Bu kayıtlar, yakınlarda üreyen bir popülasyonun ihtimalini düşündürmüştür (Kasperek, 1992a).

Üreme

Türkiye'de yuvalamaz. Avrasya ve Kuzey Amerika'nın kuzeyinde yuvalar.

Alttürler ve Sınıflandırma

Türkiye'de nominat alttüri bulunur.

Sütlabi

Mergellus albellus, Smew

Kuzey bölgelerine az sayıda gelen bir kış konuğuudur.

Kasımdan nisan ortasına kadar ülkenin batı ve orta bölgelerindeki sulakalanlarda ve kıyılarda tipik olarak nadir ve muhtemelen düzensiz bir kış konuğuudur. En çok Marmara, Karadeniz ve İç Anadolu'da kaydedilir. Her kış genellikle 100 bireyden daha azdır. Uluabat Gölü'nde 1967'de 300, 1969-70'te 1300, 1973'te 555, 1989'da 111 ve 1995'te 248 birey kaydedilmiştir. 1992'de Manyas Gölü'nde 102 ve 1993'te Büyüçekmece'de 79 birey kışlamıştır.

Nisan 1987 sonunda Diyarbakır'da kaydedilmiştir. Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da oluşturulan büyük baraj göllerinde gözlenmesi beklenebilir. Ocak 1979'da Irak Razzaza Gölü'nde gözlenen 1000'den fazla birey (Scott & Carp, 1982), daha güneyde yüksek sayıarda kaydedilebileceğini göstermektedir.

Ancak ne tuhaftır ki, türün ilk keşfi Strickland tarafından İzmir'den alınan iki örnek ile yapılmıştır. Cambridge Üniversitesi Zooloji Müzesi'ndeki koleksiyonda bulunan bu örnekler, 6 Ocak 1836'da alınan bir erkek ve aynı yıl şubat ayında alınan bir dişiye aittir. 1946-48 yıllarında Çatalağzı açıklarında (Zonguldak) oldukça bol olduğu gözlenmiştir (Ogilvie, 1954).

11 Haziran 1969'da Eymir Gölü'nde (Ankara) bir erkek (OST, 1972), 27 Haziran 1987'de Göründü'de (Van) bir dişi (Kirwan & Martins, 1994) ve 27 Mayıs 1995'te Uluabat Gölü'nde bir erkek ve iki dişi (Kirwan & Martins, 2000) olmak üzere yazın üç defa kaydedilmiştir.

Üreme

Türkiye'de yuvalamaz. Avrasya'nın kuzeyinde yuvalar.

Alttürler ve Sınıflandırma

Monotipik bir türdür. Tanımlanmıştır.

Türkiye'de

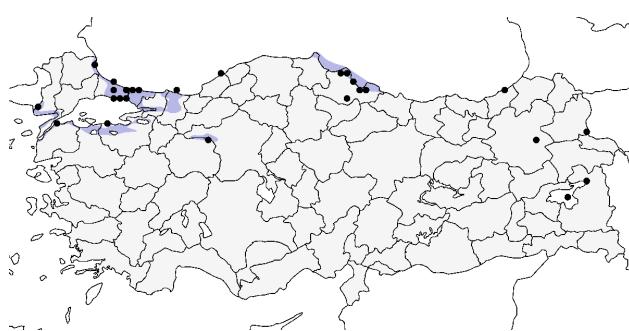
Büyük Taraklı

Mergus merganser, Common Merganser

Nadir kış konuğuudur.

Özellikle Marmara ve Karadeniz bölgelerinde az sayıda kaydedilen nadir bir kış konuğuudur. 1997-2007 arasında artan gözlemci aktivitesine karşın sadece 10 kere kaydedilmiştir (Kirwan vd., 2003). Genellikle kıyısal sulakalanlarda görülür ve en düzenli olarak Kızılırmak ve Yeşilirmak deltalarında kaydedilir. Kızılırmak Deltası'nda görüldüğü en geç tarih 20 Mayıs'tır.

Doğu Anadolu'da şubat ve martta iki defa, yazın ise üç kere gözlenmiştir; 11 Haziran 1970'te Pasinler ile Horasan arasında Aras Nehri üzerinde bir çift, 7 Haziran 1986'da Van Gölü'nde bir birey ve 29 Haziran 1988'de Bendimahi Deltası'nda bir dişi ya da genç birey kaydedilmiştir. Kurutulmadan önce Sevan Gölü (Ermenistan) havzasında üreyen bir tür olduğu düşünülmüş, ancak üredidine dair bir kanıt elde edilmemiştir (Adamian & Klem, 1999).

Üreme

Türkiye'de yuvalamaz. Avrasya ve Kuzey Amerika'nın kuzeyinde yuvalar.

Alttürler ve Sınıflandırma

Türkiye'de nominat alttüürü bulunur.

Taraklı

Mergus serrator, Red-breasted Merganser

Nispeten lokal olarak ve orta sayınlarda görülen bir kış konuğuudur.

Kıyısal alanlarda ekim sonu ve nisan sonu arasında kaydedilen kış göçmenidir. En çok sayıda Doğu Karadeniz, Marmara ve Ege'de kaydedilir. Gediz Deltası'nda düzenli olarak yaklaşık 100 birey konaklar; Şubat 1996'da 397 birey sayılmıştır. Büyük Menderes Deltası'nda Şubat 1993'te 67 birey ve Yumurtalık'ta 44 birey kaydedilmiştir. Ege ve Doğu Akdeniz'deki alanlarda düzenli olarak önemli sayınlarda kişiler (Eken, 1997d). Akdeniz kıyılarında seyrek olsa da Kıbrıs'ta oldukça düzenli bir türdür.

20-21 Mayıs 1994'te Göksu Deltası'nda geç kalmış bir birey kaydedilmiştir (Birdquest Newsletter 23: 59). Tek yaz kaydı 11 Haziran 1964'te Amik Gölü'nde (Antakya) kaydedilen yedi veya sekiz bireydir (Kumerloeve, 1966-67).

Üreme

Türkiye'de yuvalamaz. Avrasya ve Kuzey Amerika'nın kuzeyinde yuvalar.

Alttürler ve Sınıflandırma

Monotipik bir türdür.

Dikkuyruk

Oxyura leucocephala, White-headed Duck

Lokal olarak az sayıda üreyen yaz konuğu, nispeten yaygın ve yüksek sayıda bulunabilen geçit türü ve kış konuğuudur.

İç Anadolu ve Doğu Anadolu'da tatlı veya acı (sodalı), sığ ve ötrofik göllerdeki yoğun sazlık sulakalanlarda az ila orta sayıda yuvalar. Van Gölü çevresinde ve Kars'taki küçük sulakalanlarda ürediği teyit edilmiştir. Doğu Anadolu'daki diğer alanlardaki üreme durumu belirsizdir. Niğde Akkaya Barajı'nda üremiştir (Kirwan, 1994b). Üreme döneminde kaydedildiği Karadeniz Bölgesi'ndeki bazı alanlarda yuvalayabilir. Doğu Akdeniz

sulakalanlarında yaz kayıtları, üremeyen bireylere aittir.

1980'lerin sonu ve 1990'ların başı arasında dört kilit alanda (Ereğli Sazlığı, Hotamış Gölü, Sultansazlığı ve Kulu Gölü) üreyen İç Anadolu popülasyonu muhtemelen 150 çiftin üzerindeydi (Robinson & Can, 1998). Ancak 1990'ların ortasında Ereğli Sazlığı ve Hotamış Gölü'nün kurumasıyla sayıları azalmış, Kulu Gölü'nde üremez olmuştur (Richardson, 2003). Kozanlı Gökgöl ve Uyuz Gölü'nde az sayıda üremeye devam etmektedir.

Mart ile Mayıs başı arasında birçok alanda geçiş sırasında gözlenir. 23 Mart 1992'de Kızılırmak Deltası'nda 1246 birey ve Mart 1990'da Ereğli Sazlığı'nda 508 birey toplanmıştır. Mayıs ve Haziran arasında toplanan sürüler muhtemelen üreme alanlarına dağılacak kuşlardan oluşur. Temmuz ve Eylül arasında toplanan sürüler ise üreme sonrası dağılmaya ve göç almaya işaret eder. Temmuzda Kulu Gölü'nde 500 birey ve Ağustosta Sodalı Gölü'nde 600-1000 birey kaydedilmiştir.

Kışın Akdeniz'deki birkaç sulak alanda yüksek sayıda, İç Anadolu'da genellikle daha az sayıda kaydedilir. Batı ve orta bölgelerindeki diğer yerlerde ise daha nadiren, özellikle sert hava koşullarında kaydedilir. Karadeniz Bölgesi'nde düzensiz olarak yüksek sayıarda kişiler. Bir dönem dünya popülasyonunun %50'sinden fazlasının Burdur Gölü'nde kışladığı düşünülmüştür; buradaki sayımlarda 1987'de 6400, 1988'de 9230, 1989'da 6700 ve 1991'de 10.927 birey kaydedilmiştir (Green & Anstey, 1992). Ancak 1992 sonrasında sayımlarda azalma görülmüş; 1992'de 3264, 1993'te 3010 ve 1994'te 3337 birey sayılmıştır. Bu sayımlar son derece hassas olup, eş zamanlı üç ekip tarafından ideal hava koşullarında gerçekleştirilmiştir. Burdur Gölü'nde 1993'te 1991'e göre daha az genç bireyin sayılması, daha düşük üreme başarısını gösterebilir. Bir ihtimal, Kazakistan ve çevre ülkelerdeki üreyen nüfustaki azalış, Türkiye'deki kışlama nüfusunun azalmasını açıklayabilir. Bu azalmada şüphesiz kaçak avcılığın da payı vardır; 1992-93 döneminde Burdur Gölü'nde 1000'den fazlasının vurulduğu tahmin edilmiştir. Ayrıca son yıllarda Burdur Gölü'nün kuruma sürecinin başlaması ve tuzluluğun artması da bir etken olabilir.

Üreme

Yuvalama Alanı: Coğunlukla büyük sulak alanların yakınlarında genellikle 10 hektardan küçük ve 2 metreden sıç, sualtı vejetasyonu bol ve su aynalarının bulunduğu geniş sazlıklar sahip tatlı su göllerinde ya da sodalı göllerde ürer (Anstey, 1989). Aynı alanda birkaç çift üreyebilir.

Yuvası: Yuva, ölü saz gövdeleri ile diğer sucul bitkilerin düzgün bir kâse oluşturacak şekilde örülmesi ile oluşturulmuş, birkaç tutam açık gri tüy ile astarlanmış dayanıklı bir yapıdır.

Yumurta sayısı: Bir yuvada en fazla 10 yumurta kaydedilmiştir. 19 Haziran 2004'te aynı gölde diz boyu derinliğindeki suda yoğun bir sazlığın içinde iyice gizlenmiş bir şekilde suyun üzerinde dikey sazların dibine tutturularak yapılmış bir yuvada on yumurtalı tamamlanmış bir kuluçka bulunmuştur. Diğer yerlerde olağan yumurta sayısı 5-12'dir. Dikkuyruk, vücut ölçülerine göre son derece büyük ve ağır yumurtalar koyar; yuva bu ağırlık nedeniyle suya batabilir.

Üreme dönemi: Mayıs başı ve temmuz başı arasında yumurta koyar. Eylül sonuna kadar yavrular görülebilir. **İCA:** 13 Temmuz 1987'de Kulu Gölü'ndeki sazlıkların içindeki yuvada yedi yumurta gözlenmiştir; muhtemelen dişinin kuluçkaya ara vermesi nedeniyle yuva ve yumurtalar kısmen su altında kalmıştır (Anstey, 1989). Üreme kayıtlarının çoğu 3-10 yavrudan oluşan gruplardır: İç Anadolu'daki en erken kayıt, 5 Haziran 1975'te Kulu Gölü'nde gözlenen üç büyük ve üç hav tüylü yavrudur; bu durum yumurtlanmanın Mayıs başında olduğunu gösterir. 6 Ağustos 1972'de (kurutulmuş) Gönenç Gölü'nde 20 günlük beşer yavrularıyla iki dişi ve dört günlük altı yavrulu bir dişi gözlenmiştir; bu kayıtlar yumurtlanmanın Haziran ortası ile Temmuz başında olduğunu göstermektedir. İç Anadolu'da, temmuz ve Ağustosta birçok yavrulu aile kaydedilmiştir. **DOA:** Haziran-Eylül ayları arasında Van Gölü'nde 9 Haziran 1987 ve 14 Haziran 1990'da gözlenen genç bireyler, yumurtlanmanın Mayıs ortasında olduğunu göstermektedir. Temmuz-Ağustos arasındaki

diğer kayıtlar, yumurtlamaının hazırlan ortasında başladığını düşündürmektedir. Erkek Gölü yakınlarındaki küçük bir gölün ortasında dikey sazlardan oluşan bir adada bir yuva bulunmuştur; sucul bitkiler kullanılarak sazların dibine yapılmış olan yuvada 11 Haziran 2001'de iki yumurta olduğu, kuluçkanın henüz tamamlanmadığı gözlenmiştir; alanda sekiz erkek ve yedi dişi birey kaydedilmiştir. Ancak oldukça kapsamlı bir araştırma yapılmasına rağmen başka bir yuva bulunmaması, üremenin henüz tam anlamıyla başlamadığını göstermektedir.

Alttürler ve Sınıflandırma

Monotipik bir türdür.

Tavukgiller, Kara Kuşları

Orman Horozu

Lyrurus tetrix, Black Grouse

Türkiye'de soyu tükenmiştir. Eskiden lokal olarak az sayıda bulunan yerli bir türdü.

Relikt bir popülasyon, 19. yüzyılın sonuna kadar İstanbul çevresinde devam etmiştir (Kasperek, 1990a), ancak anlaşıldığı kadarıyla avlanma sonucunda soyu tükenmiştir. Türkiye'de yaşadığı ilk iki bilim insanı tarafından tespit edilmiştir (Rigler, 1852; Tchihatchef, 1864). Son olarak İstanbul Alemdağ çevresinde bulunduğu düşünülmüş (Reiser, 1904) ve şehirde satılan, nereden geldiği bilinmeyen ölü erkek bireyler tespit edilmiştir (Mathey-Dupraz, 1920–24). Aynı dönemde Bulgaristan popülasyonunun da ciddi oranda azaldığı kaydedilmiştir (Elwes & Buckley, 1870); bu durum muhtemelen avcılığa bağlanmaktadır. Tür burada da uzun süreden beri tükenmiş durumdadır. Genel olarak türün küresel yayılış alanı kuzey ve batıya doğru daralmıştır (Hagemeijer & Blair, 1997; Handrinos & Akriotis, 1997; Madge & McGowan, 2002). Yunanistan'da 1935 yılından bu yana Selanik ve Rodop Dağları çevresinden dört kayıt bulunmaktadır.

Üreme

Türkiye'de yuvalamaz. Kuzey Avrasya'daki orman kuşağında yuvalayan yerli bir türdür.

Alttırler ve Sınıflandırma

Türkiye'de yaşamış popülasyon muhtemelen nominat *tetrix* alttürüne aittir. Literatürde *Tetrao* cinsi altında da sınıflandırılmıştır.

Dağ Horozu

Lyrurus mlokosiewiczi, Caucasian Grouse

Lokal olarak az sayıda bulunan yerli bir türdür.

Doğu Karadeniz Dağları'nın kuzey yamaçlarında bulunur. Ağaç sınırının üstündeki 1800-3000 metre arasındaki ormangülü (*Rhododendron*) örtüsünde yaşar. 3000 metre üzerinden gelen üreme kayıtları (Başkaya, 2003) doğrulama gerektirir; ancak, neredeyse yerleşim yerlerine yakın (muhtemelen 15 kilometreye kadar) ve sonbahar ile kiş mevsimlerinde düşük yüksekliklerde, ağaç sınırının altında ve muhtemelen özellikle şiddetli soğuklarda daha da düşük yüksekliklerde bulunurlar. Yayılış, bodur ormangülü *Rhododendron* ile alpin çayır kuşağının altındaki huş (*Betula*) içeren yamaçlar üzerine yoğunlaşmıştır (Atkinson vd., 1995).

Artvin'in güneydoğusundan Gürcistan sınırı üzerinde Posof'a kadar Yalnızçam Dağları'nda dar bir alanda bulunurlar. Yerel halktan alınan bilgiler işliğinde Gümüşhane'nin batısında, Giresun çevresinde ve muhtemelen Bingöl'e kadar güneyde, Cilo Dağları'nda bulunması olasıdır.

Türün lokal olarak nadir ya da Doğu Karadeniz kıyı şeridi boyunca yaygın yerli olduğu gösterilene kadar, geçtiğimiz yıllar içerisindeki kayıtlarda görülen aşırı düzeydeki yetersizlik ile özellikle 1980 öncesi kayıtlardaki eksiklik, türün Türkiye'de çok az bilinmesine neden olmuştur. G. Neuhäuser, Eylül 1943 tarihinde yüksek olasılıkla Türkiye için ilk kayıt olan bir çift huş tavuğunu Rize ve Erzurum arasındaki dağlardan toplamıştır (Kumerloeve, 1961).

Türkiye popülasyonunun muhtemelen %90'ının görüldüğü Kaçkar Dağları'nda, özellikle Sivrikaya çevresinde, 1993 yılında gerçekleştirilen gözlem çalışmalarında kur yapma amacıyla bir araya toplanan (lek poligini) 134 erkek gözlenmiştir. O tarihlerde yapılan tümevarımla toplam popülasyonun 2000 bireyden fazla olduğu tahmin edilmiştir (Magnin & Yarar, 1997). Türkiye popülasyon büyülüğu, son

zamanlardaki çalışmalara göre 1508-2675 birey arasında ölçülmüş ve tür 45 coğrafi yerde kaydedilmiştir (İsfendiyaroğlu, Welch & Atad, 2007). Bu coğrafi yerlerin 29 tanesi yakın bir zaman dilimi içerisinde keşfedilmiştir. Bunlardan 4 tanesi nispeten ayıktır popülasyonlardır. Türün yayılış sınırlarını ve popülasyon büyüğünü tam olarak belirlemek için bilgisayar modellemesi kullanılmıştır (Gottschalk vd., 2007). Ancak, modellemenin sonuçları bilinen ve yayılış haritasında gösterilen alanı genişletilememiştir. Bununla birlikte 4900 bireylik popülasyon tahmini, önceki en iyimser tahminlerden bile çok yüksek olmuştur.

Türkiye popülasyonu, yaylaların tatil konutlarına dönüşmesi sonucunda artan yol inşaatları nedeniyle yaşam alanlarının terkedilmesinden etkilenmekte ve nesli tehlike altına girmektedir. Daha az ölçüde avlanma baskısından (özellikle sonbahar döneminde görülen bir problem) ve tür için bir tehdit kaynağı olarak listelenen aşırı otlatma bugün kaydedilir ölçüte değildir; ancak, bu durumun izlenmesi gereklidir. Türün popülasyonlarının dengede ya da azalmakta olup olmadığını ortaya koymak için türün popülasyonu ve yayılışı ile ilgili tarihsel bilgiler yetersiz düzeydedir; ancak, popülasyonların azalmasından şüphelenilmektedir.

Üreme

Yuvalama Alanı: Türkiye'de sadece iki yuvanın en iyi bilindiği lokalite, Sivrikaya'da (Rize) bulunmuştur. İlk yuva 2800-3000 metrede, bodur *Rhododendron* çalılarının bulunduğu 3 hektarlık bir alanda yer almıştır.

Yuvası: Yuva, yoğun, kısa (1 metre) ve çok dallı çallılarda iyice gizlenmiş olup, kökten çıkan dalların arasında, zeminde sıç bir çanak şeklinde yapılmış, kuru dallar ve birkaç kuru *Rhododendron* yaprağıyla astarlanmıştır.

Yumurta sayısı: Bu yuvada 6 Temmuz 1991 tarihinde 5 yumurta kaydedilmiştir (Temple-Lang & Cocker, 1991).

Üreme dönemi: Erkekler, özellikle şafak ve gün

batımında, eşyelerin çitleşme amaçlı karşılaştığı alanlarda bir araya gelerek kur göstərileri (nümayiş) yaparlar. Diğer kayıtlarda dişinin uçarak uzaklaştiği bir yuvada 12 Temmuz 1993 tarihinde 4 yumurta görülmüş ve bir yumurta kabuğu 11 Haziran 1997 tarihinde bulunmuştur. Bir erişkin dışı ile tam gelişmemiş iki genç, 12 Haziran 2003 tarihinde Ardahan, Posof'da gözlenmiş ve yumurtlama zamanının Mayıs başında başladığını göstermiştir. Başka yerlerde, yaygın kuluçka küme büyüğü 5-6 (2-10) adettir. Ermenistan'da, 30 Mayıs 1984'te bulunan bir yuva 8 yumurta içermiştir ve bu yuvada ilk yumurtanın 21-23 Mayıs 1984 tarihinde bırakıldığı belirlenmiştir. Bir diğer yuva 20 Mayıs 1985 tarihinde yumurta içermekte olup, ilk yumurta 13-16 Mayıs 1985 tarihinde bırakılmıştır. Bir dışı üç genç bireyle (ergin büyüğünün %25'ine ulaşmış) birlikte 5 Haziran 1980 tarihinde ve bir diğeri 26 Temmuz 1980 tarihinde tamamiyle büyümüş 5 genç içermektedir (Adamian ve Klem 1999). Ermenistan'dan üreme döneminin daha erken gösteren kayıtlar, Türkiye kayıtlarının normal üreme dönemini yansıtıp yansitmadığı hakkında bazı şüpheleri ortaya koymuştur.

Alttürler ve Sınıflandırma

Monotipik bir türdür. Rusca literatürde çoğunlukla *Lyrurus* cinsi altında, Batı Avrupa'da *Tetrao* altında sınıflandırılmıştır. Farklı uygulamaların özeti için bkz. (Gokhelashvili, Reese & Gavashelishvili, 2003).

Çilkeklik

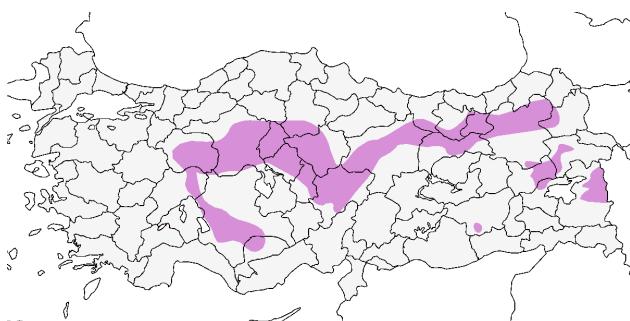
Perdix perdix, Grey Partridge

Lokal olarak az sayıda bulunan bir yerli türdür.

Özellikle ovalardaki tarım alanlarında, uzun boylu ot topluluklarının kenarlarında ve 2250 metreye kadar birincil yarı step alanlarda ürer. Özellikle İç Anadolu ve Doğu Anadolu'nun kuzey kısımlarında ve Karadeniz Bölgesi'nin iç kısımlarında yuvalar. Güney Anadolu'daki yayılış alanının çoğunda ise çok nadir ve lokaldır.

Geçtiğimiz 20 yıl içerisinde tarımın yoğunlaşması, aşırı otlatma ve avlanma nedeniyle popülasyonu önemli derecede azalmıştır. Trakya'da yabani nesli tükenmiş olup, çeşitli kurum ve kuruluşlar tarafından nüfusu takviye amaçlı genetik yapısı farklı olan yetişirilmiş kuşlar salınmış, ancak bu kuşlar yeni bir nüfus oluşturamamıştır. Belki

de Bulgaristan'daki yabani kuşların Türkiye'ye kendiliğinden gelmesi beklenmelidir.

Üreme

Yuvalama Alanı: Genellikle açık tarım alanlarında ürer.

Yuvası: Türkiye'deki bir yuvası betimlenmemiştir, ancak diğer yerlerden gelen bilgilere göre yuva, ot ve ölü yapraklarla astarlanmış, genellikle vejetasyon içerisinde iyice gizlenmiş ve zeminde yer alan sıçan oyuklar şeklinde olur.

Yumurta sayısı: 19 yumurta koyabilir. Diğer yerlerdeki yaygın kuluçka küme büyülüğu 9-20 (23) arasındadır. Bazen iki dişinin aynı kuluçkayı paylaşması nedeniyle büyük kuluçkalar da kaydedilebilir.

Üreme dönemi: Mayıs ayında yumurtlamaya başlar. Yavrular: **İÇA:** 11 Haziran 1977 tarihinde bir genç ile bir ergin Mogan Gölü'nde, 16 Temmuz 1977 tarihinde 8 genç Emir Gölü'nde ve 28 Ağustos 1984 tarihinde 7 bireylik bir aile Çavuşcu Gölü'nde kaydedilmiştir. **GDA:** Diyarbakır yakınlarında, 16 Mayıs 1999 tarihinde gevenle (*Astragalus sp.*) örtülü bir yamaçta on yumurta içeren bir yuva 27 Mayıs'ta 19 yumurta içermiştir (Karakaş & Kılıç, 2002).

Alttürler ve Sınıflandırma

Trakya'da nominat *perdix* alttüürü, Anadolu'da ise *canescens* alttüürü bulunmaktadır. Doğaya salınan farklı orijinden bireylerin yerel kuşlarla karışması nedeniyle türün yayılış alanı içindeki coğrafi varyasyonu oldukça karışiktır (Madge & McGowan, 2002).

Sülün

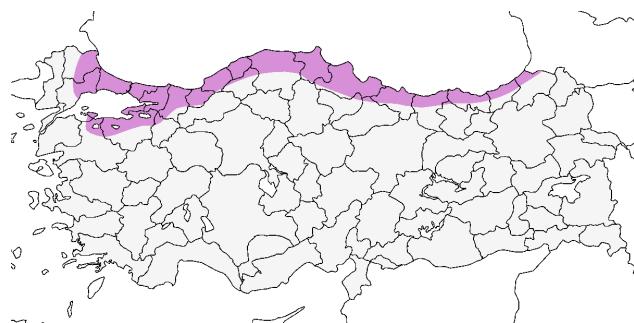
Phasianus colchicus, Common Pheasant

Lokal olarak az sayıda bulunan yerli türdür.

Türkiye'deki yerli popülasyonun yayılış alanı büyük ihtimalle Batı ve Orta Karadeniz kıyısındaki kıyısal ormanlar, "psödomaki" olarak

bilinen Akdeniz bitki örtüsü ve fundalıklarla sınırlıydı. Tüm bilinen tarihi ve güncel lokaliteler haritalanmıştır (Kasperek, 1988b), bu yayılış noktalarının çoğu Güney Marmara ve Orta Karadeniz'de yoğunlaşmış olup, en batıda Trabzon'a kadar doğuya ulaşır. Türkiye'deki yerli bir popülasyonun varlığı bir dönem şüpheyle karşılanmışsa da (Madge & McGowan, 2002), İstanbul bölgesinden 1792'den sonra gelen kayıtlar yerli popülasyonun varlığını desteklemiştir (Kasperek, 1988b).

Doğal nüfusu neredeyse tamamen kaybolmuştur; yabani kuşların çoğunu av için salınan kuşlara dayanır. Toplam stoktaki yerli kuşların varlığı çok sınırlıdır ve saf yerli kan, devamlı olarak av için salınan yabancı ve karışık kuşların içinde eriyip gitmiştir. Bugün doğal popülasyondan geriye kalanların Sinop bölgesinde ve yakın zamana kadar Kızılırmak Deltası ve çevresinde bulunması olasıdır. İç Anadolu, Ege ve Akdeniz'de görülen sülünler, şüphesiz doğaya salınan kuşlardan türemiştir.

Üreme

Yuvalama Alanı: Kıyısal ormanlar, "psödomaki" olarak bilinen Karadeniz bitki örtüsü ve fundalıklar.

Yuvası: Bu konuda Türkiye'den bir bilgi yoktur. Zemine yuvalar.

Yumurta sayısı: Diğer yerlerde 6-11 yumurta koyar.

Üreme dönemi: Diğer yerlerde Mayıs ve Haziran arasında yumurta koyar.

Alttürler ve Sınıflandırma

Yerli popülasyon, nominat *colchicus* alttüürü altında sınıflandırılmıştır (Dement'ev & Gladkov, 1967; Roselaar, 1995). Hatalı olarak Kuzey Kafkasya'da bulunan *septentrionalis* alttüürüne dahil edilmiştir (Kumerloeve, 1961).

Turaç

Francolinus francolinus, Black Francolin

Güneydoğu Anadolu ve Doğu Akdeniz'de yaygın olarak çok sayıda bulunan yerli türdür.

Çukurova ve Göksu Deltaları çevresinde, ayrıca Suriye sınırında Fırat ve Dicle nehirleri boyunca ürer. Doğu Akdeniz popülasyonu en iyi izlenendir. Çukurova popülasyonunun 75 çiftinin Akyatan Gölü çevresinde yoğunlaştiği, toplamda 85 çift ulaştığı kaydedilmiştir (Magnin & Yarar, 1997). Göksu Deltası'nda, çoğu kumullarda olmak üzere 50 üreme çifti kaydedilmiştir (Magnin & Yarar, 1997). En yaygın bulunduğu bölge olan Güneydoğu Anadolu'da yaklaşık 15 lokaliteden kaydı vardır (Welch, 2004).

Doğu Akdeniz'deki popülasyonu dikkate alınarak mevcut durumu ve ekolojisi derlenmiştir (Berk, 1988). Doğu Akdeniz'deki bazı yerlerde tür için koruma tedbirleri uygulanmıştır. Güneydoğu Anadolu'da ise tarımsal faaliyetlerin artması sonucu hem sayılarının arttığı hem de yayılış alanının genişlediği düşünülmektedir.

Eski Güneydoğu Marmara ile Ege Bölgesi'nin güney kıyılarının bazı bölgelerinde yerli olarak kaydedilmiştir (Kumerloeve, 1963b). Ancak, her iki bölgede 19. yüzyıl içinde ortadan kalkmıştır. İstanbul Boğazı çevresinden 1850'li yıllarda gelen tek bir kayıt vardır. Göller Bölgesi ile Anti-Toroslara kadar kuzyede, 600 metreye kadar oldukça lokal olarak kaydedilmiştir (Kumerloeve, 1961). Ekim 2003 tarihinde Tavas, Denizli çevresinden muhtemelen tutsak bir bireyin kaçması sonucu güncel bir kayıt gelmiştir. 1960'lı yıllarda Köyceğiz Gölü'ndeki kayıtlar, Batı Akdeniz'deki son kayıtlardır. 1990'lı yıllara kadar Akdeniz bölgesindeki yayılışı İçel, Adana, Osmaniye ile sınırlıydı. Sayıları artan kuşların yavaş yavaş Batı Akdeniz'e doğru ilerlediği kaydedilmiştir. Örneğin Antalya Havaalanı arazisinde 2010'dan beri kaydedilmektedir.

Üreme

Yuvalama Alanı: Çalı ve çalı dışındaki bitki örtüsüne sahip kumullar ile ot, çalı ve bodur bitkilerin arasındaki oyuklarda yaşarlar. Ayrıca, olgunlaşmamış çalıların bulunduğu nemli (ıslak olmayan) alanlar, nehir kıyıları ve sık ılgın (*Tamarix*) çalılarından oluşmuş sık topak şeklindeki çalılık alanlarda ve misir tarlalarında ürerler. Kum tepelerinde (her 2-5 hektarda bir erkek) ve tarım alanlarında (15-30 hektarda bir erkek) yüksek yoğunluktadırlar (Berk, 1988).

Yuvası: Göksu Deltası'ndaki kum tepelerinde 17 Haziran 1992 tarihinde bulunan eski yuva, astarlanmamış, kum içerisinde birkaç bitki parçasıyla çevrelenmiş sığ bir oyuk şeklindedir ve zemininde bir tutam ot içermektedir.

Yumurta sayısı: Türkiye dışında yumurta sayısının genellikle 8-12 arasında olduğu bilinir.

Üreme dönemi: Mart sonu ve nisan arasında yumurta bırakır. Yavrular Mayıs ortasında dolaşmaya başlar ve temmuz ortasına kadar görülebilir. Manchester Müzesi'ndeki üç yumurta (tamamlanmamış bir kuluçkadan) İzmir yakalarından 10 Mayıs 1899 tarihinde alınmıştır. Tring Doğa Tarihi Müzesi'ndeki dört yumurtanın ikisi Mersin'den 7 Mayıs 1884 tarihinde ve diğer ikisi 15 Mayıs 1899 tarihinde Anadolu'da bilinmeyen bir lokaliteden alınmıştır. **AKD:** Göksu Deltası'ndaki kum tepelerinde, 17 Haziran 1992 tarihinde muhtemelen bir önceki yıldan kalmış bir yuva kaydedilmiştir. Yuva güveneden etkilenmiş ve solgun renklere sahip yumurta kabukları bulunmuştur. Yuva, astarlanmamış, kum içerisinde birkaç bitki parçasıyla çevrelenmiş sığ bir oyuk şeklindedir ve zemininde bir tutam ot içermektedir. Göksu'da, en azından 1-2 günlük 7 genç ile bir dişi 5 Mayıs 2004 tarihinde kaydedilmiştir. Bu kayıt, ilk yumurtanın 9 Nisan'da bırakıldığını göstermektedir. Bir ergin ile bir genç kuş 20 Temmuz 1986 tarihinde gözlenmiştir. Çukurova'da, yerel halk yavruları 10 Mayıs 1986 tarihinde yakalılmıştır (yayın oldukları bildirilmiştir). Bu tarih, yumurta bırakma zamanının yaklaşık nisan ortasında olduğunu göstermektedir. Ötüşteki artış ise nisan ayının ikinci yarısı ile Mayıs ayının ilk yarısında tepe yapmaktadır (Berk, 1988). Eski avcıların kayıtlarına göre "dişi kuşlar mart sonu ile nisan ayı içerisinde yuvaları ve yumurtaları ile meşguldürler" (Banoğlu & Burr, 1953). Yumurtalar, keklik (kınalı keklik) yumurtaları büyüklüğünde ve açık yeşil renktedir; Seyhan ve Ceyhan kıyılarındaki

sık örtüse sahip bodur ağaçlıklar arasında zemine bırakılır. Dörtyol ve Alik civarında, dik ve derin vadilerdeki kayalıkların sınırlarına ya da adalar arasındaki saz yatakları araları ile bodur ağaçlıklar ve çalı topakları içine yuvalanırlar. Eskiden Adana civarındaki düzlüklerde çok sayıda görütlürlermiş. **GDA:** Birecik'in güneyindeki geniş misir tarlalarında erginlerin sesleri duyulmuş, üredikleri kesin olarak kaydedilmiştir.

Alttırular ve Sınıflandırma

Türkiye'de nominat alttüri bulunur. Meinertzhagen tarafından Amik Gölü bölgesinden tanımlanmış *billypayni* alttüri sinonim olarak kabul edilmektedir.

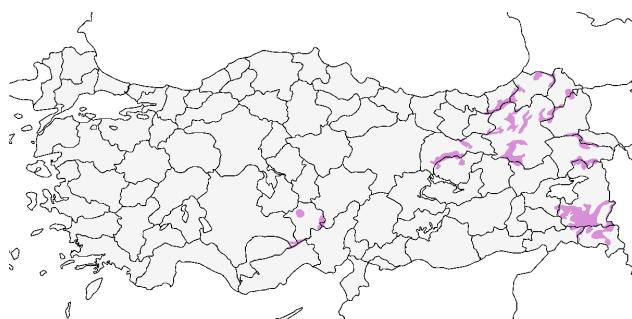
Urkeklik

Tetraogallus caspius, Caspian Snowcock

Yüksek dağlarda lokal olarak az sayıda bulunan yerli türdür.

Yüksek dağların yerlisidir. Üç önemli popülasyon Doğu Karadeniz Bölgesi, Yüksekova ile Hakkari'ye ve İran sınırına kadar uzanan Doğu Anadolu'nun dağlık kısımları ve en batı sınırını oluşturan Toroslar olarak belirtilebilir. En batıda Toros silsilesinde Bolkar ve Melendiz dağlarında kaydedilmiştir. Yaz aylarında genellikle 2400 metrenin üzerinde kaydedilir. Ancak yazın Mersin'in kuzeyindeki dağlarda 2000 metrenin altında da görülmüştür. Ara sıra sonbahar döneminde 60 bireye kadar büyük gruplar oluştururlar; bu grupların bazıları kiş ortasında alçak bölgelere inenler olabilir.

Eski kayıtlarda, en batıda Geyik Dağı, Alanya'nın kuzeyi ve Antalya'nın dağlık alanlarında gözlenmiştir (Kumerloeve, 1961). Daha batıda Akdağlar ve Beydağları'ndaki sürekli kar örtüsüne sahip zirveler de uygun yüksekliğe sahip alanlardır.

Üreme

Yuvalama Alanı: Özellikle 2400 metre üzerinde, alpine çayırlarla kaplı, dik kayalıkların ve yarıların olduğu, yıl boyunca karlı bölgelerde ürerler.

Yuvası: Karanfil Dağı'nda 2100 metre yükseklikte 23 Nisan 1876 tarihinde, bir dişi çıkıntılı bir kaya ve ardış kökü ile sarılmış bir yuvanın bulunduğu dik bir su yolundaki küçük bir kaya üzerinden uçmuştur. Yuva, taşlı toprak üzerinde derin yuvarlak bir oyuk olup yetersiz düzeyde kuru otlar ve birkaç kuş tüyüyle astarlıdır. Bu yuvada altı yumurta kaydedilmiştir. 25 Nisan 1876 tarihinde Bolkar Dağları'ndaki iki yuva benzer özelliklerde kaydedilmiştir. Ancak bir tanesi yeşil köknar ibreleri ile astarlanmıştır.

Yumurta sayısı: Yukarıdaki üç yuvada altı ve dört yumurta kaydedilmiştir. İki yumurta Manchester Müzesi'nde, diğerleri ise Tring Doğa Tarihi Müzesi'nde saklanmaktadır.

Üreme dönemi: **KAR:** Sivrikaya'da (Rize) beş genç ile bir ergin 12 Haziran 1989 tarihinde küçük karlı alanları geçerken kaydedilmiştir.

AKD: Nisan 1876 tarihinde Toroslar Aladağlar bölgesindeki yuvaları araştırmıştır (Danford, 1877-78). 8 Temmuz 1986 tarihinde Aladağlar'da 1-2 haftalık 5 genç ile bir ergin gözlenmiştir. İlk yumurta 21 Mayıs tarihinde bırakılmış olmalıdır. Çil Keklik büyülüüğünde 5-6 ferik ile bir dişi 3-5 Ağustos 1967 tarihinde kaydedilmiştir (Vielliard, 1968). 19 Ağustos 2000 tarihinde, bazıları erginlerden belirgin derecede küçük 3-4 ferikli en azından üç aile grubu kaydedilmiştir.

Ermenistan'da ortalama yumurtlama dönemi 10-15 Mayıs, kuluçka dönemi ise 20-30 Mayıs arasındadır. Yavrular 13 Haziran tarihinde kaydedilmiştir (Adamian & Klem, 1999). Gençlere ait bazı erken kayıtlar ilk yumurtanın 23 Nisan veya öncesinde bırakıldığını ortaya koymaktadır. Nisan sonu ile Mayıs başını içeren iki kayıt Danford'un Türkiye'de kaydettiği yuva tarihleri ile kabaca uyum göstermektedir.

Alttırular ve Sınıflandırma

Monotipik bir türdür. Eskiden Hakkari ve Zagros Dağları'ndaki kuşların *semenowtianschanskii* (Zarudny, 1908), Toros Dağları'ndaki kuşların *tauricus* (Dresser, 1876) ve Erzurum bölgesindeki kuşların *challayei* isimli ayrı alttürler olduğu düşünülmüştür.

Kum Kekliği

Ammoperdix griseogularis, See-see Partridge

Güneydoğu Anadolu'da yaygın olarak çok sayıda bulunan yerli türdür.

İlk zamanlarda çoğunlukla Suriye sınırına 50 km mesafedeki 15 lokaliteden bilinirdi. Ancak, Güneydoğu Anadolu'da yürütülen kapsamlı bir biyoçeşitlilik araştırması, uygun habitatların bulunduğu alanlarla birlikte türün hemen hemen 50 coğrafi yerde bulunduğu göstermiştir (Zeydanlı vd., 2005). Coğunlukla az sayıda gözlenir, ancak sonbaharda 40 bireylik gruplar kaydedilmiştir.

Üreme

Yuvalama Alanı: Güneydoğu Anadolu'da zayıf vejetasyon örtüsüne sahip kurak kayalık alanlarda üremektedir.

Yuvası: Türkiye içerisinde yuva ve yumurta tanımlaması yapılmamıştır; ancak, diğer yerlerde yuvalar, yuvanın bulunduğu yere yakın bitki materyalleri ve otlarla astarlanmış, genellikle taş ya da bir tutam bitki ile çevrelenmiş şekilde zeminde, toprağa kazılmış halde bulunur.

Yumurta sayısı: Kuluçka küme büyülüüğü genellikle 8-12 arasındadır, bazen yumurta sayısı 16'ya kadar çıkabilmektedir.

Üreme dönemi: Nisan ayında çiftler kaydedilmiştir. 5-7 Haziran 1973 tarihinde Halfeti'de kaydedilen üç haftalık üç genç birey ile bir ergin, diğer yerlerde kaydedilen ilk yumurtayı koyma tarihiyle gelişmeyecek şekilde ilk yumurtaların nisan ortasında bırakıldığını göstermektedir. 2004-05 yıllarında Birecik'te birkaç genç birey kaydedilmiştir. 11 Ağustos 2001 tarihinde Cizre'de bir aile kaydedilmiş, gençlerin boyu hakkında detaylar verilmemiştir.

Alttürler ve Sınıflandırma

Monotipik bir türdür.

Bıldircin

Coturnix coturnix, Common Quail

Yayın olarak çok sayıda bulunan bir yaz konuğu ve geçit türüdür. Nadiren az sayıda kişiler.

Çoğunlukla tahıl ekilen kurak tarlalar, bozkırlar, çayırlar ve yüksek otların bulunduğu dağlık bölgelerin yanında yoğun vejetasyonlu kumullar gibi alanlarda bulunur. Özellikle İç Anadolu'da oldukça yaygın olarak ürünler, ancak hububat tarımının nispeten az olduğu kıyısal bölgelerde oldukça azdır. Doğu kesimlerinden en azından 2300 metreye kadar üreyebilir. Üreme ve geçit sırasında özellikle tahıl ekilen arazilerde bulunur.

Üreme dışında, geçit sırasında tüm ülkede bol sayıda bulunur. İlkbahar geçisi mart sonu ve nisan arasında, sonbahar geçisi ise ağustos sonu ve eylül boyunca, hatta kuzey bölgelerinde daha erken gerçekleşir. İlkbahar göçünde kuzey bölgelere mart sonu itibarıyle ulaşır. Sonbahar göçünde Karadeniz kıyılarında kasıma kadar göçünün sürdüğü bilinir (Albrecht, 1986). Kasım sonunda, 26 Kasım 2003'te Seyfe Gölü'nde ve 20 Kasım 2010'da Nallıhan Kuş Cenneti'nde kaydedilmiştir (Balmer & Betton, 2004a). Az sayıda Ege ve Akdeniz kıyılarında kişiler, bu durum geçisinin sonunun tespitini zorlaştırır.

Tarım arazilerinde yaşayan diğer kuşlar gibi, tarımın yoğunlaşması, tahıl dışındaki ürünlerin çoğalması ve yasadışı avcılık sonucunda sayıları ülke çapında azalmıştır. Göçmen kuşlar aşırı av baskısı altındadır ve özellikle Karadeniz bölgesinde yasadışı teyp kullanarak yakalama faaliyetleri devam etmektedir.

Üreme

Yuvalama Alanı: Özellikle hububat tarlalarında yuvalar.

Yuvası: Ürediğini kanıtlamak son derece zordur ve Türkiye'de henüz bir yuvası tespit edilmemiştir. Türkiye dışında, yerdeki düzce bir çukuru ot ve

yakındaki bitkisel materyal ile astarlar.

Yumurta sayısı: Genellikle 7-12, istisnai olarak 6-18 arasında yumurta koyar.

Üreme dönemi: Genellikle nisan sonu ile Mayıs ortası arasında yumurta koyar. **MAR:** Uluabat Gölü'nde 22 Mayıs 1966'da yavrular gözlenmiştir. Çoğu bölgeye ilkbaharda nisan ortasından gelir ve tüm yavru gözlemleri üremenin alana varıştan hemen sonra başladığını gösterir. Ağustos'ta duyulan kuşlar gecikmiş bir üremenin göstergesi olabilir. **GDA:** Birecik'te 4 Haziran 1993'te tamamen palazlanmış 3 haftalık 9 yavru, hasat döneminde biçilmiş misirin altında saklanırken görülmüş ve köylüler tarafından yenmek üzere yakalanmıştır. 5 Haziran 1993'te görülen başka 6 kuş, yumurtlama tarihinin yaklaşık 20 Nisan'da olduğunu gösterir. Suriye'de yavrularıyla dolaşan bir çift temmuz ayında gözlenmiştir (Baumgart vd., 1995).

Alttırılar ve Sınıflandırma

Türkiye'de nominat alttüri bulunur.

Kınalı Keklik

Alectoris chukar, Chukar Partridge

Yayın olarak çok sayıda bulunabilen bir yerli türdür.

Yayın, Trakya ve Batı Karadeniz kıyı şeridinde nadir, Türkiye genelinde ise oldukça bol bulunan yerli bir kuş türüdür. İç bölgelerde genellikle 700-2000 metre arasında görülür ve genellikle kurak, kayalık tepe ve dağlık alanlarda, en az 2800 metreye kadar kaydedilmiştir. Hemen hemen 40 bireye kadar çakabilecek ve gençleri de içeren oldukça büyük sürüler gözlenmiştir.

Geçmişte özellikle Hatay ve Doğu Karadeniz kıyı şeridi gibi bölgelerde oldukça bol olarak kaydedilmiş, ancak son zamanlarda belirgin bir azalma göstermiştir.

Üreme

Yuvalama Alanı: Bodur çalıları ile kurumuş tarım alanlarının bulunduğu kayalık ve taşlık tepelerle oldukça kurak ve çorak alanlarda ürer.

Yuvası: Yerde yuvasını bir çalı ya da bitki dibine gizler.

Yumurta sayısı: Genellikle 5-22 arasında değişmekle birlikte, bazı bölgelerde daha düşük ya da yüksek sayınlarda yumurta kaydedilmiştir.

Üreme dönemi: Genellikle Mayıs sonu ile Haziran başı arasında yumurtlamaya başlar. Yavrular, Temmuz ayı ortasına kadar gözlemlenebilir. Farklı bölgelerde kaydedilen üreme dönemleri, ortam koşullarına bağlı olarak değişiklik gösterebilir. **EGE:** Kuluçkada bir ergin birey, İzmir yakınlarında 14 yumurta içeren bir yuvadan (Ramsay, 1914) 7 Mayıs 1951 tarihinde alınmıştır. Yuva, yuvanın sahibi olan kuşun çok sayıda tüyü ile birlikte çalı benzeri bitkilerle astarlanmış ve dikenli meşe ile de korunmuştur. Yumurtalar krem ile kırmızı arasında bir renklenme ile kırmızımsı küçük beneklenmeler gösterir (McNeile, 1950, 1951, 1954, 1967, 1968, 1970, 1972, 1973). **AKD:** 11 Mayıs 1899 tarihinde Acıgöl'de 5 yumurtalı bir yuva kaydedilmiştir; dışının yumurtlamaya devam edeceği düşünülmüştür (Selous, 1900). Karadağ'da, taze yumurtalar içeren iki yuva 1907 yılının Mayıs sonunda kaydedilmiştir. Bu yuvada taze yumurtalar hazırlık ayında da bulunmuştur. Bir ergin ile 5-6 iyi gelişmiş genç birey, Burdur ve Bucak arasındaki geçitte 13 Temmuz 1968 tarihinde kaydedilmiştir (Rokitansky & Schifter, 1971). **İÇA:** 22 yumurta içeren bir yuva, 24 Mayıs 1998 tarihinde Ereğli yakınlarındaki bir kraterin, bir çalı ile sarılmış kaya çıkıntısı üzerinde kaydedilmiştir. 20 yumurtadan 9 tanesi nisan ayı sonunda bırakılmıştır (Banoğlu ve Burr 1953). **DOA:** Nemrut Dağı'nda (Bitlis), 9 Haziran 2004 tarihinde sabah saatlerinde 15 yumurtalı bir yuva kaydedilmiştir. Ancak, günün ilerleyen saatlerinde, ergin bir birey yuva üzerine oturmuştur. Muhtemelen bu tarih inkübasyonun ilk günü olarak belirtilebilir. Yuva, kısmen yaprak döken ormandaki bodur çalıları altında bulunur. Zemine derin bir şekilde kazılmış ve birkaç adet ergin kuş tüyü ve otların kökleri ile astarlanmıştır. **GDA:** Kuluçka kayıtları 2 Haziran 2001 tarihinde Işıklı'da (Gaziantep) gençleri içermektedir ve 22 Haziran 1966 tarihinde Menemen (İzmir) yakınlarında 6, 7 ve 8 yavrulu bireyleri içermektedir. Akdeniz Bölgesi'nde 22 Mayıs 1989 tarihinde bir kuluçka ve 30 Haziran 1966'da Aladağlar'da birkaç günlük genç bir birey kaydedilmiştir. Birkaç kuluçkanın

birleşmesi sonucunda oluşan ve yaygın olarak gözlemlenmeyen büyük kuluçkalar, tek bir ergin ile birlikte 13 Ağustos 1967 tarihinde Kızılcahamam'da (Ankara) kaydedilmiştir (Barış Akçakaya & Bilgin, 1984).

Alttırler ve Sınıflandırma

Türkiye'nin güneyi boyunca *cypriotes* alttüri görülmektedir. Kuzeyde *kleini* ve Doğu Akdeniz Bölgesine özgü *sinaica* alttürünün etkili olduğu bölgede, Güneydoğu Anadolu'da *kurdestanica* alttüri bulunmaktadır. Tür içerisindeki coğrafi varyasyon konusu ile ilgili kesin bir çıkarım yapılamamıştır; ancak gözlemlenen formların tamamı, güçlü bir şekilde gradient ile birlikte belirgin klinal yapı göstermektedir (Madge & McGowan, 2002).

Kaya Güvercini

Columba livia, Rock Dove

Menşeî karışık olarak; yaygın ve çok sayıda bulunan yerlidir.

Şehir güvercini formunda ülke çapında ve özellikle İstanbul, İç Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da yaygın ve çok boldur. Saf veya safa yakın kaya güvercini formu çok daha az sayıda bulunur ve güneyde 3000 m. kuzeyde ve doğudan 4000 metreye kadar yükseklikteki kayalık ve dağlık arazide ve deniz kıyısındaki yarlarda bulunur. Saf popülasyonların tespit edilebilmesi için gözlemcilerin yabani dondaki güvercin gruplarını daha ayrıntılı tanımlamaları gerekmektedir. Buna rağmen en azından Güneydoğu Anadolu'da şehir kuşları ve insan yerleşimlerine yakın üreyebilen yabani kuşları birbirinden ayırt etmek mümkün görünmemektedir.

Üreme

Yuvalama Alanı: Coğunlukla 20 çiftten az küçük koloniler halinde, bazen de tek başına yuvalar.

Kaya oyukları, yarlardaki mağaralar, serpme kaya yığınları, binalar, harabeler, yer kuyuları ve yerde çalışmaların altına yuva yapar. Bazen yuvalama alanını diğer kuşlarla, özellikle küçük karga ile paylaşır.

Yuvası: Dallardan, ince bitki gövdelerinden ve köklerden oluşan ince bir platformdur.

Yumurta sayısı: 15 yuvada 2 yumurta, olası tamamlanmamış kuluçkalarda ise 2 yuvada 1 yumurta kaydedilmiştir. İki yuvada ikişer yavru görülmüştür.

Üreme dönemi: Şehir güvercini muhtemelen yıl boyu yuvalar. Kaya güvercini mart ayından itibaren yumurta koyar, yavrular Mayıs sonu yuvadan ayrılır. **EGE:** 8 Mayıs 1950'de Çeşme açıklarındaki İlica Adası'nda, düz bir zeminde bir çalının altında içinde uzun süredir kuluçkaya yatalan iki yumurta olan bir yuva görülmüştür (McNeile, 1950, 1951, 1954, 1967, 1968, 1970, 1972, 1973). 14 Mayıs 1899'da, İzmir yakınlarındaki bir harabede içinde iki yumurta bulunan bir yuva kaydedilmiştir (Selous, 1900). **İÇA:** 22 Mayıs 2007'de aynı yuvada hem tam gelişmiş iki yavru hem de iki yumurta görülmüştür (Ramsay, 1914). Bunun, iki çiftin üremesinden kaynaklandığı ve muhtemelen yavruların kendi yuvalarından ayrıldığı düşünülmüştür. 7 Mayıs'ta görülen yeni palazlanmış yavru, yumurtlamanın mart ortasında başladığını göstermektedir. Bolluk Gölü'ndeki bir adada bulunan kolonide, kuşlar yerde çalışmaların altında suna yuvalarıyla karışık olarak yuvalamışlardır. Hem 24 Haziran 1992'de hem de 7 Mayıs 1993'te yaklaşık 5 yuvada ikişer yumurta görülmüş olup, bu durum türün yılda iki kez kuluçkaya yattığını açıkça göstermektedir. **DOA:** 9 Haziran 2001'de Balık Gölü'nde birçok çift, küçük karga ile birlikte gölün ortasındaki bir adadaki kaya yığınları arasında yuvalamıştır.

Alttırler ve Sınıflandırma

Türkiye' genelinde nominat alttür bulunur. Bunun yanında (Kumerloeve, 1961) kuzeydoğu gaddi alttüri ve güneyde *palaestinæ* alttüri olduğunu düşünmüştür, Roselaar (Cramp, 1985) Türkiye ve Kafkas popülasyonları için ayrı bir alttür tanınması önermiştir.

Gökçe Güvercin

Columba oenas, Stock Dove

Seyrek ve lokal yaz konuğu, nispeten yaygın ve az sayıda geçit kuşu ve kış konuğuudur.

Ülkenin zengin ormanlı dağlık bölgelerinde en azından 2100 metreye kadar çıkan oldukça az sayıda ve yerel dağılım gösteren yerli ve yarı göçmendir. Istranca Dağları'nda büyük ihtimalle üremektedir, Mayıs, Ağustos 2009 arasında yapılan çalışmada bazı ihtimaller gözlenmiştir (Özkan 2010). Bulgaristan tarafından ürediği bilindiği için büyük bir sürpriz değildi (Milchev, 1994). Doğu Karadeniz'in bazı bölgelerinde 400 metrenin altında nispeten bol olarak ürer (Faldborg, 1994). Geçit sırasında daha yaygındır. İstanbul Boğazı'ndan Eylül ortası ile Ekim sonu arasında en yüksek sayıda da Ekim ortasında geçit yapar (Porter, 1983; Beaman, 1986). Kuzeydoğu Anadolu'da en yüksek sayıarda Ekim ortası ile sonu arasında geçer (Beaman, 1986). İlkbaharda geçişinde Kızılırmak Deltası'nda Mart sonu en yoğun geçer ve geçisi Nisan ortasına kadar geçtiği saptanmış olsa da (Hustings & Dijk, 1994), bu yayındaki çalışma muhtemelen erken göçünü kaçırılmıştır. Sonbahar göçünde güney kıyılarda ve hatta doğu bölgelerinde de bulunabilir. Kışın batı ve orta bölgelerinde özellikle İç Anadolu'nun batı, güneybatı ve güney kısımlarında Toros Dağları eteklerinde yer yer kayda değer sayılarda olabilir. Üremeyen kuşlar kışlama alanlarında Mayıs ortasına kadar kalabilir.

Üreme

Yuvalama Alanı: Bir bilgi yoktur.

Yuvası: Bir bilgi yoktur.

Yumurta sayısı: Türkiye'den bir bilgi yoktur. Muhtemelen 2 yumurta koyar.

Üreme dönemi: Bir bilgi yoktur.

Alttürler ve Sınıflandırma

Türkiye'de nominat alttüri bulunur.

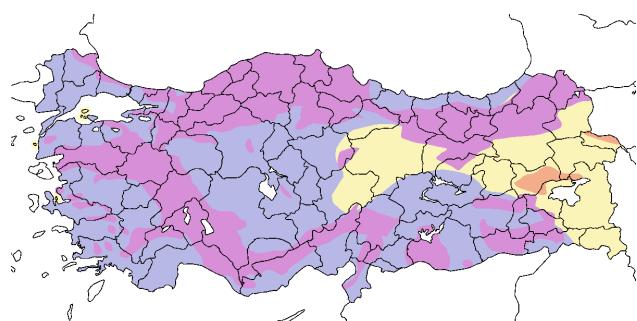
Tahtalı

Columba palumbus, Common Wood Pigeon

Oldukça yaygın ve nispeten çok sayıda bulunan yerli ve yarı göçmen, yaygın ve çok sayıda bulunan geçit türü ve kış konuğuudur.

Akdeniz Bölgesi'nde en yaygın, İç Anadolu'da seyrektdir. Genellikle daha kurak ve coğulukla dağlık ibreli ormanlarda ürer, yayılışı seyrek olabilir. Deniz seviyesinde az sayıda ürer, coğulukla 900 metrenin üstündedir, en azından 2200 metreye kadar çıkabilir.

Ülke çapında geçit sırasında daha yaygındır, İstanbul Boğazı'ndan geçisi Eylül başından ekim başı arasında, dolayısıyla gökçe güvercinden daha erkendir. 2-4 Ekim 1974'te 647 tane sayılmış, 24 Eylül ve 8 Ekim 1973'de de toplam 11.780 kuş sayılmış, en yoğun geçiş 2000 kuşla 2 Ekim'de gerçekleşmiştir. Göçü güney kıyılarında da hissedilir, ancak Akdeniz'deki büyük nehir deltalarında çok seyrektdir. Marmara ve İç Anadolu'nun iç bölgelerinde göç sırasında birkaç yüzük sürüler halinde görülebilir. Kışın yer yer yüksek sayıarda görülebilir, İç Anadolu'da genellikle azdır. Batı ve güneyde kışlayan sürüler iç bölgelerden göç alabilir, Aralık 1969'da Antalya Korkuteli'nde 950, Burdur Gölü'nde 740'luk sürülere rastlanmıştır. İlkbahar göçü mart ortası ve nisan ortası arasında yoğunlaşır, 24-31 Mart 1972'de Manyas Kuşcenneti'nde toplanan yaklaşık 10.000, 19 Kasım 2005'te Sandıklı ve Afyon arasında toplanan 2000 kuş ve Aralık 2004'te Meriç Deltası'nda toplanan binlerce son derece istisnai bir kalabalık oluşturmuştur. Kışlama alanlarında Mayısın ilk haftasına kadar kalabilir.

Üreme

Yuvalama Alanı: Çam ormanları, meyvelik bahçeler ve nehir boyundaki riperyan alanlarda yuvalar.

Yuvası: Türkiye'den bir bilgi yoktur.

Yumurta sayısı: Türkiye'den bir bilgi yoktur. Muhtemelen 2 yumurta koyar.

Üreme dönemi: Nisan ve mayısta gösteri uçuşu yaptığı gözlenmiş, yumurta koyduğu

varsayılmıştır. Yavrular mayıstan itibaren görülür. **KAR:** Nisan 1992'de, Kızılırmak Deltası Yörükler Ormanı'nda bazı bireylerin gösteri uçuşu yaptığı kaydedilmiştir. 3 Haziran 1992'de yuva yakınında bir kuş görülmüştür (Hustings & Dijk, 1994). 16 Haziran 1975'te, Zigana Dağı Torul yakınlarında genç bireyler gözlenmiştir. **GDA:** 3 Mayıs 2004'te, Gaziantep Karkamış'ta gösteri uçuşu gözlenmiştir.

Alttırılar ve Sınıflandırma

Türkiye'de nominat alttüri bulunur (Roselaar, 1995). Güneydoğu'da *iranica* alttüri ile bir geçişin görülebilir olduğundan bahseder. Doğuda *iranica* alttürünün *casiotis* alttürüne geçiş yaptığından dolayı *iranica* *casiotis* alttürünün bir sinonimi olabilir (Gibbs, Barnes & Cox, 2001).

Üveyik

Streptopelia turtur, European Turtle Dove

Yaygın ve yer yer çok çok sayıda bulunan yaz konuğu ve geçit türidir.

Ülkenin çoğu yerindeki ormanlık ve tarımsal arazilerde genellikle oldukça çok ve yaygın olan bir yaz konuğuudur. Batıda daha yaygın, doğuda da oldukça lokaldır. Kızılırmak Deltası'nda 1992'de toplam 600-800 çiftin ürediği tahmin edilmiştir (Hustings & Dijk, 1994). Karadeniz ve Marmara bölgelerinde 1500 metreye kadar, Toroslar'da 200-1300 metrede, Kuzeydoğu Anadolu'da da 2000 metreye kadar yuvalar. Geçit sırasında daha yaygındır, sika çok yüksek sayırlarda görülür. İlkbaharda nisan başında gelir, ekim başına kadar kalır. İstanbul Boğazı'ndan ciddi ölçekte bir geçiş olmasa da Kuzeydoğu Anadolu ve kısmen Doğu Anadolu'da çok bol sayıda görülür. 1968 Eylül sonunda yüzlercesi Silifke ve Antalya arasındaki Akdeniz kıyısında gözlenmiş, yaklaşık 1000 tanesi 16 Haziran 1975'te Zigana Geçidi ve Trabzon arasında, aynı tarihte yaklaşık 3000-4000 tanesi Erzurum ve Gümüşhane arasında, yaklaşık 2000 tanesi 2 Mayıs 2004'te Birecik'in güneyinde gecelerken gözlenmiştir. İlkbahar geçisi az ölçekte de olsa özellikle kuzey bölgelerinde hazırlan ortasında kadar devam eder. En erken geliş tarihi 30 Mart'tır. Dönüş temmuzun son haftasında başlar, Eylül ayında tepe yapar ve genellikle ekim başında biter. İç Anadolu'da en geç 28 Ekim'de görülmüştür.

Üreme

Yuvalama Alanı: Ağaçlık, çitlik ve yüksek çalıların bulunduğu doğal ve tarımsal arazilerde, meyve ve zeytin bahçelerinde, ormanlarda ve orman kenarlarında ürer.

Yuvası: Genellikle bir çalıya veya alçak bir ağaca, yerden 2-4 metre yukarıya yapıılır. İnce dallardan örtülü siğ bir platform olup, hafif çukur ortası otlar ve ince köklerle astarlanır.

Yumurta sayısı: On üç yuvada 2 yumurta, bir yuvada ise 1 yumurta kaydedilmiştir. Üç yuvada 2 yavru gözlenmiştir.

Üreme dönemi: Mayıs ayından itibaren yumurta koyar. yavrular temmuzda görülür. Türkiye dışında yılda iki hatta üç kez kuluçkaya yattığı ve üremenin ağustosa kadar devam ettiği bilinmektedir. Ancak, Türkiye'den henüz böyle bir gözlem kaydedilmemiştir. **EGE:** 10 Mayıs 1950'de, içinde yeni konmuş yumurtalar bulunan bir yuva en erken üreme kaydıdır (McNeile, 1950, 1951, 1954, 1967, 1968, 1970, 1972, 1973). İzmir ve Aydın Akköy'de Mayısın ikinci yarısı ve Haziran başında birkaç başka kayıt bulunmaktadır. 24 Haziran 1966'da, Bafa Gölü'nde içinde iki yumurta bulunan bir yuva gözlenmiştir. **KAR:** Kızılırmak Deltası'nda, Temmuz 1971'de 1 hektarlık ormanda sekiz tane kullanılan yuva sayılmıştır (Dijksen & Kasparek, 1985). **İÇA:** 30 Mayıs 1999'da, Göreme yakınlarında dört erişkin gösteri uçuşunda gözlenmiştir. 25 Haziran 1992'de, Hasan Dağı'nda içinde bir ve iki yumurta bulunan ve muhtemelen ikinci kez kuluçkaya yatan iki yuva bulunmuştur. Ancak, 13 Haziran 1907'de Karaman Karadağ'da içinde birkaç günlük iki yavru bulunan bir yuva kaydedilmiştir (Ramsay, 1914), bu kaydın muhtemelen ilk kuluçkaya ait olduğu düşünülmektedir. **GDA:** 18 Mayıs 1993'te, Birecik'te içinde iki yumurta bulunan bir yuva bulunmuştur. 11 Mayıs 2004'te, Halfeti'de küçük bir meyve bahçesinde 1,7 metre boyundaki ağaçlarda ikişer yumurta bulunan iki yuva kaydedilmiştir. 8 Haziran 1993'te, Gaziantep yakınlarında yuva kuran erişkinler ve 14 Haziran 1996'da muhtemelen ikinci yuvayı kuran bireyler

gözlenmiştir.

Alttırılar ve Sınıflandırma

Türkiye'de nominat alttüri bulunur.

Büyük Üveyik

Streptopelia orientalis, Oriental Turtle Dove

Rastlantısal konuktur.

İlk kez 12-15 Ocak 2011 tarihlerinde Ayvalık'ta bir bahçede kaydedilmiştir. İlk kişinda olan ve diğer Avrupa ve Orta Doğu kayıtlarıyla uyumlu olarak meena altürüne ait olan ilk kişindaki bu birey iyi şekilde fotoğraflanmıştır. Ardından aynı kişi, 7 Şubat 2011'de Yeşilirmak Deltası'nda bir birey gözlenmiş ve fotoğraflanmıştır.

Üreme

Türkiye'de yuvalamaz. Yayılış alanı Doğu Asya'dır.

Alttırılar ve Sınıflandırma

Türkiye'de nominat alttüri bulunur. Tür bugünkü Türkiye sınırlarında tanımlanmıştır.

Kumru

Streptopelia decaocto, Eurasian Collared Dove

Yaygın ve çok sayıda bulunan yerli ve yarı göçmendir.

Genellikle alçak bölgelerde bulunur, Doğu Anadolu'da oldukça yerel yayılış gösterir, Doğu Karadeniz'de yoktur. Son yıllarda hem Balkanlar hem de Orta Doğu'da yayılış alanında ciddi değişimler yaşanmış ve bu olgu (Kasperek, 1996a, 1998) tarafından incelenmiş ve Türkiye'yi de içine alan bu coğrafyada yayılış alanındaki genişleme belgelenmiştir. Bazı bölgelerde yarı göçmen olduğu düşünülür, kişileri sert geçen iç bölgelerde

kıyı bölgelerine bir hareket vardır. Kişi ve ilkbaharda yüzlerce kuştan oluşan sürüler gözlenmiştir. İstanbul ve diğer metropollerde küçük kumru ile rekabet edememiş ve yerini küçük kumruya bırakmıştır.

Üreme

Yuvalama Alanı: Tarım arazileri ve kentsel bölgelerde, özellikle köy ve kasabalarda yuvalar. İdeal koşullarda, yapraklı ve ibreli ağaçların karışık bulunduğu gelişmiş bahçe ve parklarda da ürer. Yuvasını ağaçlara veya yüksek çalılara yapar. Bazen Mersin'de gözlemlendiği gibi binalarda ve telefon direklerinde de yuvaladığı kaydedilmiştir (Hollom, 1955).

Yuvası: İnce dal ve bitki gövdelerinden oluşan cılız bir platformdur. Daha ince bitkisel materyaller ve diğer malzemelerle özensizce astarlanır.

Yumurta sayısı: Üç yuvada ikişer yumurta sayılmıştır. İki yuvada ikişer yavru gözlenmiştir.

Üreme dönemi: Genellikle nisan ve Mayıs ayında ilk yumurtaları koyar. Türkiye'de ve diğer bölgelerde yılda iki kez kuluçkaya yatar. EGE: 23 Nisan 2003'te Aydın Akköy'de ve 9 Mayıs 1950'de İzmir'de kuluçkadaki erişkinler gözlenmiştir (McNeile, 1950, 1951, 1954, 1967, 1968, 1970, 1972, 1973). 2 Haziran 1954'te İzmir'de bir yuvada yeni bırakılmış iki yumurta kaydedilmiştir (McNeile, 1950, 1951, 1954, 1967, 1968, 1970, 1972, 1973). 29 Haziran 1966'da Akhisar'da, bir tesbih ağacının üzerine yerleştirilmiş hasır bir sepetteki yuvada kuluçkaya yatmış bir erişkin gözlenmiştir. **AKD:** 18 Mayıs 1951'de Mersin'de bir erişkinin yuvasını astarladığı gözlenmiştir (Hollom, 1955). 3 Mayıs 1970'te İskenderun'da bir yüksek gerilim hattı direğine yuva kuran bir erişkin gözlenmiştir. 5 Mayıs 2003'te Dalaman Havaalanı'nda, bir sıra ibreli ağaçtaki yuvada kuluçkada bir erişkin gözlenmiştir. 6 Mayıs 2004'te Göksu Deltası'nda iki erişkinin kuluçkada olduğu iki yuva kaydedilmiştir. **İÇA:** 24 Nisan 1991'de Konya Hotamış'ta bir yuva bulunmuştur (Kirwan, 1993b). Haziran 1991'in

ilk haftasında, Kayseri İncesu'da bir karaçamın içindeki yuvada iki yumurta tespit edilmiştir (BD). 23 Nisan 2004'te Şereflikoçhisar'da yol kenarındaki bir ağaçta kuluçkaya yatan bir erişkin gözlenmiştir. 15 Mayıs 2004'te Cihanbeyli'de bulunan bir yuvada yumurtadan yeni çıkışmış iki yavru gözlenmiştir. **GDA:** 11 Mayıs 2004'te Halfeti yakınlarında yuva yapımı gözlenmiştir. 3 Haziran 1998'de Birecik'te iki yuvada ikişer yumurta bulunmuş, 11 Mayıs 2004'te ise iki yumurta kaydedilmiştir. 25 Haziran 2001'de Birecik'te, yuvadaki iki iri yavru bir yılan tarafından yenmişir.

Alttırılar ve Sınıflandırma

Türkiye'de nominat alttüri bulunur. Tür bugünkü Türkiye sınırlarında tanımlanmıştır.

Küçük Kumru

Spilopelia senegalensis, Laughing Dove

Nispeten yaygın ve çok sayıda bulunan yerlidir.

Ülkedeki yayılış alanı ve durumu (Kasperek, 1991) tarafından ayrıntılı bir araştırma konusu olarak ele alınmıştır. Güneydoğu Anadolu, Doğu Akdeniz ve İstanbul çevresinde kasaba ve şehirlerde çok bol bulunan yerli kuştur. İstanbul'da gelen kuşların menşei Tunus'tan getirilen kuşlar olduğu düşünülür. Ayrıca tüm yurtta çok yerel olarak şehirlerde rastlanabilir. Bazı yerleşimlerde rekabet halinde olduğu kumruyu egale etmeyi başarırken, diğerlerinde kumru daha baskın çıkar. En yoğun olarak görüldüğü şehirler İstanbul, Adana, Mersin, Adiyaman, Gaziantep, Urfa, Mardin ve Diyarbakır'dır. Daha küçük sayılarda Antalya, Afyon, Ankara, Samsun, Erzincan ve Malatya'da, tek tük İzmir, Çanakkale, Edirne, Tekirdağ, Konya, Hakkâri ve Van'da bulunur.

Üreme

Yuvalama Alanı: İstanbul ve diğer şehirlerde yerleşim alanlarında, Doğu Akdeniz ve Güneydoğu Anadolu'da köyler ve tarım arazilerinde bulunur.

Yuvası: Bir çalı, ağaç veya bina cephesine yuva yapar. Yuvası, ince çalılardan yapılmış basit bir platform olup, otlar ve ince bitkisel malzemelerle astarlanır. Aynı yuva, yıl içindeki birbirini takip eden kuluçkalar için tekrar kullanılabilir. Yuvanın farklı tabakaldan oluşan yapısı ve eski dışkı kalıntıları, bu olgunun göstergesi olarak kabul edilmektedir.

Yumurta sayısı: Bir yuvada 2 yumurta gözlenmiştir.

Yavru sayısı: Bir yuvada 2 yavru kaydedilmiştir.

Üreme dönemi: İstanbul'da ve muhtemelen diğer ilman ve sıcak şehirlerde yıl boyu yuvaladığı düşünülür. Diğer yerlerde üreme şubat ve mart arasında başlar. **MAR:** İstanbul'da, 28 Mart 1967'de çiftleşen bir çift gözlenmiş, 22 Nisan 1970'te bir pencere pervazındaki yuvada oturan bir çift görülmüş ve Temmuz 1968 sonunda yavrusu olan bir çift kaydedilmiştir. **AKD:** 28 Mart 2000'de, Adana Havaalanı'ndaki bir palmiyede bir çiftin yuvaladığı gözlenmiştir. 18 Mayıs 2004'te, Adana şehir merkezinde yeni palazlanmış bir yavru görülmüştür. **GDA:** 3 Mayıs 1964'te, Birecik'te yuvalayan çoğu çiftin yavrularını beslediği, ancak bir yuvada hâlâ iki yumurta bulunduğu kaydedilmiştir (Warncke, 1964--65). 11 Mayıs 2004'te, Halfeti'de yeni uçmaya başlamış ancak hâlâ hav tüyleri görülebilen bir yavrunun yaklaşık bir hafta önce yuvadan ayrıldığı belirlenmiştir. Yakın bir noktada, yerden 4 metre yukarıda, oturulan bir evin dış cephesindeki bir çıkışında yaklaşık 7 günlük iki yavru gözlenmiş ve yumurtlama tarihi 20 Nisan olarak hesaplanmıştır. Aynı yuvanın yıl içinde daha önce de kullanıldığı ve üremenin şubat ve mart aylarında başladığı gözlenmiştir.

Alttırılar ve Sınıflandırma

Alttırı tayini için inceleme yapılmamıştır. İstanbul'a Tunus'tan getirildiği düşünülen ve çevre bölgelere yayılan kuşlar *phoenicophila* alttüri olduğu düşünülür. Güneydoğu Anadolu'da ve buradan diğer bölgelere yayılan kuşların nominat altture olduğunu iddia etmiştir (Kasperek, 1991).

Kap Kumrusu

Oena capensis, Namaqua Dove

Türkiye'ye yeni yerleşen ve lokal olarak bulunan yerlidir.

İlk kez Birecik'in kuzeyinde 23-24 Mayıs 2005'te bir dişi fotoğraflanmıştır. Ardından birer tane 23 Mayıs 2008'de Sinop'ta, 13 Mayıs 2010'da Niğde Çukurbağ'da, 8 Haziran 2012'de Kozanlı Gökgöl'de, 24 Haziran 2012'de Birecik'te ve son olarak 8 Kasım 2014'te Milleyha Antakya'da denizden gelen bir birey fotoğraflanmıştır. İsrail'de Arava vadisinde 1961'den beri yerleşik bir popülasyonun olduğu bilinir (Shirihai, 1996).

Üreme

Yuvalama Alanı: Kurak ve sıcak bölgelerde bulunur. Muhtemelen Çukurova ve Şanlıurfa'da yuvalamıştır.

Yuvası: Tanımlanmamıştır.

Yumurta sayısı: Türkiye'de yumurta sayısı bilinmemektedir.

Üreme dönemi: Bilinmemektedir.

Alttırılar ve Sınıflandırma

Türkiye'de nominat alttüri bulunur.

Paçalı Bağırtıtlak

Syrrhaptes paradoxus, Pallas's Sandgrouse

Rastlantısal konuktur.

Belki de farazi olarak kabul edilmesi daha uygun olabilir. 1888'in Kasım ortasında, türün Batı ve Orta Avrupa'ya yaptığı büyük istilalardan biri sırasında, tahminen günümüzün Rumelifeneri'nde yakalanmış 4 Paçalı Bağırtıtlak, İstanbul'un kümes hayvanları pazarında görülmüştür (Mathey-Dupraz, 1920-24). Bu kaydın dışında, türün yeni yerleri kolonize

ettiği 1859 ve 1863 yıllarında da Türkiye'ye ulaştığından söz etmiş ancak ayrıntılı bilgi vermemiştir (Ergene, 1945). 1962'de Tansu Gürpinar Konya Çumra Avcılar Kulübü'nde doldurulmuş 1 bireye rastlamıştır. Türün kaydedilmiş en büyük hareketleri Avrupa'ya sokulduğu 1863 ve 1888 yıllarında gözlenmiştir (Madge & McGowan, 2002). Türkiye'den güncel kayıt yoktur. Ortadoğu'daki diğer bölgelerde ise türden yalnızca "Büyük olasılıkla Hazar Denizi'nin doğusundaki İran steplerinin düzensiz konuğudur" diye söz edilmektedir (Porter, Christensen & Schiermacker-Hansen, 1996).

Üreme

Türkiye'de yuvalamaz. Yayılış alanı Orta Asya'dır.

Alttırılar ve Sınıflandırma

Monotipik bir türdür.

Kılkuyruk Bağırtıtlak

Pterocles alchata, Pin-tailed Sandgrouse

Lokal ve nadir yaz konuğudur.

Geçmişteki çoğu sayımda 50-500 birey arasında kaydedilmiştir. Mayıs 1970'te Akçakale yakınında ve 1980'lerde Birecik'te 2000 bireye kadar sayıldığı da olmuştur. Ancak sözü geçen bölgede yakın zamanda yapılan, bir noktada en fazla ancak 31 bireyin sayıldığı ve türe 10 km karelük dört karedede rastlanmış, büyük bir azalmanın yaşandığı kanıtlanmıştır (Welch, 2004). Bağırtıtlak *P. orientalis*'da gözleendiği gibi, su içmek için Birecik'te Fırat Nehri'ni ziyaret eden birey sayısında yakın zamanda ciddi bir azalma görülmüştür. Büyük olasılıkla bu azalmanın nedeni kısmen, Suriye sınırından yukarıdaki baraj projeleri nedeniyle su seviyesinde yakın zamanda yaşanan değişimler olsa da, kurak bozkır alanlara açılan tarım arazileri azalmada rol sahibidir. İç Anadolu'da nadiren kaydedilmiştir.

Mayıs 1971'de Tuz Gölü'nün doğusunda, Mayıs 1986'da ise Konya Havzası'nın güneyindeki iki noktada kaydedilmiştir. Kısa süre önce, Temmuz 1998'de, yalnızca bir kez ama büyük sayıda olmak üzere Van'da gözlenmiştir (Kirwan *et al.*, 1999). 19.yy'a ait kayıtlar Mersin'den (Mart ortasında) ve İzmir'den bildirilmiştir (Kumerloeve, 1961).

Üreme

Yuvalama Alanı: Türkiye'de özellikle Şanlıurfa ili sınırlarında kurak bozkırda yuvalar.

Yuvası: Tanımlanmamıştır.

Yumurta sayısı: Türkiye'de yumurta sayısı bilinmemektedir.

Üreme dönemi: Haziran 1977'de, K. Warncke tarafından içinde 2 yumurta bulunan bir yuvanın ve büyük olasılıkla aynı yuvada yumurtaları ya da yavruları ile ilgili olarak kuluçkaya yattı bir erişkinin fotoğrafı çekilmiştir (Pforr & Limbrunner, 1982).

Alttürler ve Sınıflandırma

Türkiye'de caudacutus alttüri bulunur.

Benekli Bağırtlak

Pterocles senegallus, Spotted Sandgrouse

Rastlantısal konuktur.

Her ikisi de Birecik'ten bildirilmiş olan iki kayıt vardır: 18 Temmuz 1986'da gözlenen bir dişi (Martins, 1989) ile 20 Haziran 1999'da kaydedilen bir çift (Kirwan, Bechtholsheim & Willig, 2000). Her iki kayıt da gözlemciler tarafından çok iyi tarif edilmiştir. Bunların yanı sıra en az bir gözlemede daha, 17 Temmuz 1987'de yine Birecik'te, büyük olasılıkla bu türe ait 2 birey kaydedilmiştir. Bu gözleme ait bazı betimleyici ayrıntılar mevcuttur. Son olarak 26 Mart 2021'de Milleyha Antakya'da gözlenmiştir.

Benekli Bağırtlak önceden Suriye'nin orta ve güney bölgelerinde üremiştir ancak ülkenin

kuzeyinden sadece bir tane, Eylül 1945 tarihli kayıt vardır. Yakın zamanlı bir diğer kayıt ise Nisan 1994'te ülkenin orta bölgelerinden bildirilmiştir (Baumgart *et al.*, 1995). En yakındaki halen aktif üreme bölgeleri güney Irak ve Levant bölgesinde gibi görülmektedir.

Üreme

Türkiye'de yuvalamaz. Yayılış alanı Sahra Çölü ve Ortadoğu'dur.

Alttürler ve Sınıflandırma

Monotipik bir türdür.

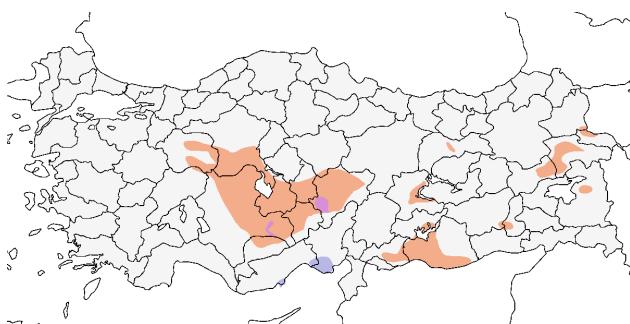
Bağırtlak

Pterocles orientalis, Black-bellied Sandgrouse

Nispeten lokal ve az sayıda yaz konuğuudur.

Seyrek ancak nispeten yaygın olarak bulunan bir yerli kuş ve yarı göçmendir. İç Anadolu ile Doğu Anadolu'nun genelinde ve en azından geçmişte Güneydoğu Anadolu'da en az 2300 m'de bulunur. İç Anadolu bölgesinde özellikle yaygın yayılışlıdır. En azından önceleri bu bölgede türe sıkılıkla büyük sürüler halinde rastlanmıştır. 100'ün üzerinde bireyin sayıldığı birkaç gözlem ve Eylül 1974'te kaydedilen 500 birey bu bölgeden bildirilmiştir. Türün esas olarak kiş konuğu olduğu (aşağıya bkz.) Karadeniz, Ege ve Akdeniz Bölgesi'nde az sayıda kaydedilir. Doğu Anadolu'da, Van Gölü çevresinde düzenli olarak kuzeyde Horasan ve Ağrı ile Kağızman ve İğdir boyunca, doğuda Doğubayazıt bölgесine ve batıda Hafik'e kadar yayılır. Nadiren 50'yi aşan sayıda kaydedilmiştir. Tür şimdilerde, önceleri düzenli olarak 100'ün üzerinde sayıldığı Güneydoğu Anadolu'da, hatta Birecik'te bile çok nadir ve lokaldır (Welch, 2004). Kuru step alanlarına yapılan tarım amaçlı değişiklikler sonucunda sözü geçen 3 bölgede de azalmaktadır.

Bağırtlak birçok bölgede yarı göçmendir. Kışın daha ılıman bölgelere hareket eder. Örneğin ekim sonu ile mart başı arasında İç Anadolu'nun birçok bölgesinde görülmez. Bu mevsimde, Ege'de ve Akdeniz Bölgesi'nde epey nadirdir. Gediz Deltası'na dek batıda da kaydedildiği olmuştur (Gonzenbach, 1852). Akdeniz Bölgesi'nde ise Hatay'a dek güneyde rastlanmıştır. Bu kayıtlerde bildirilen birey sayısı genellikle düşüktür ancak Ocak 1970'te Acıgöl'de 120 birey kaydedilmiştir. Nisan sonunda Göksu Deltası'nda görülebilir (Davidson & Kirwan, 1997).

Üreme

Yuvalama Alanı: Çıplak zeminli ya da alçak, dağınık çalılar içeren kuru düzlik steplerde veya kurak, hafif eğimli tepelerde ürer. Genellikle yalnız ürer ancak en uygun habitatlarda, aralarında geniş mesafe bulunan birkaç çift bir arada bulunabilir.

Yuvası: Yere, genellikle astarlanmamış sığ bir çukura yuva yapar.

Yumurta sayısı: Türkiye'de gözlenen yumurta sayısı genellikle 3'tür. On bir yuvada 3 yumurta sayılmıştır. Üç yuvada yalnızca 1 yumurta bulunmuş olup, bu yuvaların tamamlanmamış kuluçkaya sahip olduğu kabul edilmiştir.

Üreme dönemi: Mayıs ayında yumurta koymaya başlar, yavrular hazır ayında çıkar. **İÇA:** 8-14 Mayıs 1876'da Kayseri'nin kuzeyinde, her birinde 3 taze yumurta bulunan 4 yuva kaydedilmiştir (Danford, 1877-78). 3 Mayıs 1989'da Karapınar'da, üçünde 3, birinde 1 yumurta olan 4 yuva bulunmuştur. Aynı yerde, 10 Mayıs 1990'da bulunan bir diğer yuvada 3 yumurta sayılmıştır. 14 Mayıs 1993'te, Bolluk Gölü yakınındaki bir yuvada, tamamlanmamış bir kuluçkada tek bir yumurta kaydedilmiştir. 29 Mayıs 1983'te, Sultansazlığı'ndaki bir yuvada 3 yumurta bulunmuş (Kasperek, 1985), yakındaki bir başka noktada 27 Mayıs 1972'de bulunan bir diğer yuvada da 3 yumurta kaydedilmiştir. 31 Mayıs 1974'te, Cihanbeyli yakınlarında içinde 3 yumurta bulunan bir yuvanın ve aynı yerde

12 Haziran 1973'te gözlenen yeni tüyenmiş bir yavrunun fotoğrafları çekilmiştir (Pforr & Limbrunner, 1982).

Alttırılar ve Sınıflandırma

Türkiye'de nominat alttüri bulunur. Tür Türkiye'de tanımlanmıştır.

Toy

Otis tarda, Great Bustard

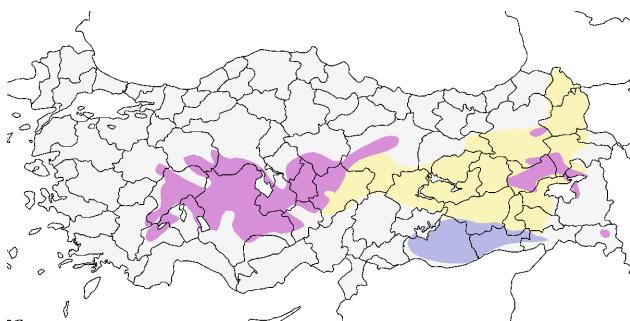
Lokal olarak çok az sayıda olan yerli bir türdür.

İç Anadolu ve Doğu Anadolu'da lokal olarak çok az sayıda bulunur. Bilinen üreme alanları, geniş ve ağaçsız araziler, tarımsal mozaik alanlar ve yarı bozkır bölgeler olup insan baskısının düşük olduğu ve 1800 metre yükseklikteki doğu bölgelerinde görülür. Bugün popülasyonu 10'dan az alanda bulunmakta olup bu alanlar arasında devlet üretme çiftlikleri önemli popülasyonu barındırmaktadır. Tarımsal yayılma, avcılık, habitat kaybı ve değişimi nedeniyle popülasyonun uzun vadede azaldığı gözlenmektedir. Mevcut gidişat devam ederse soyunun tükenme tehlikesi yüksek bir olasılıktır.

Türkiye'deki eski yayılışını detaylandıran bir çalışmaya göre, geçmişte tüm bölgelerde bulunmaktadır (Kasperek, 1989a), bu çalışmada tür için toplam 83 alan tanımlanmıştır. 1980'lerin başında, türün varlığını sürdürmesinin zor olacağı tahmin edilmiştir (Goriup & Parr, 1985). Sonraki veriler (Eken & Magnin, 1999; Heunks vd., 2001, 2002), Türkiye'deki toy sayısında son 20-30 yılda ciddi bir azalma yaşandığını göstermektedir. 2000'li yıllarda popülasyonunun 764-1250 birey arasında olduğu tahmin edilmiştir (DD ve DKMP, 2004). Murat Nehri Vadisi ve Bulanık civarında, 2002 ilkbaharında 145 birey sayılmıştır. Doğu Anadolu popülasyonunun belkemiğini oluşturan Bulanık ve Muş Ovası'nda toplam 251 bireyin olduğu tespit edilmiştir (Balmer & Kirwan, 2003a). Güneydoğu Anadolu'da ürediği yüksek bir olasılık olarak değerlendirilirse de, 2004 yılında bölgede yapılan kapsamlı arazi çalışması sonucunda bölgede artık üremediği ortaya çıkmıştır (Kirwan vd., 2003; Welch, 2004; Karakaş & Kılıç, 2005). 1997'ye yakın tarihlerde popülasyonun 800-3000 çift arasında olduğu tahmin edilmiştir. 1980'lerin başında Güneydoğu

Anadolu'nun sınır bölgelerinde dikkate değer sayınlarda kışladığı bilinmektedir (Goriup & Parr, 1985).

Ülkedeki popülasyonun çoğunluğu yerli bireylerden oluşsa da az sayıda göç almaktadır. Güneydoğu Anadolu'da kışlayan bireylerin ise Karadeniz'in kuzeyinden geldiği düşünülmektedir. Ege, Marmara ve güney kıyı şeridine sonbahardan ilkbahara kadar daha geniş bir alanda kaydedilmiştir.

Üreme

Yuvalama Alanı: Genellikle geniş, açık ve ağaçsız alanlar, büyük tarım alanları, nadasa bırakılmış tarlalar ve çayırlarda yuvalar. Sivrihisar'ın güneybatısındaki Aliken'de 45 erişkinin bulunduğu önemli bir arazinin %50'si buğday ve arpa tarlalarından, %40'ı nadas alanlarından ve %10'u taşlık bozkırdan oluşmaktadır. Kütahya civarındaki Altıntaş Ovası'nda, tahıl arazilerinin neredeyse yarısı her yıl nadasa bırakılmakta olup burada türün her yıl ürediği teyit edilmektedir (Magnin & Yarar, 1997).

Yuvası: Derin olmayan, çevrelenmemiş bir çukur şeklindedir ve genellikle kısa, seyrek bitki örtüsü içinde ya da gelişen mısır veya otlar arasında bulunur. Türkiye'de yuva yapısına dair ayrıntılı bilgi bulunmamakla birlikte, diğer bölgelerde sade bir yapıdadır.

Yumurta sayısı: Türkiye'de gözlenen yumurta sayısı tanımlanmamıştır; başka bölgelerde genellikle 2-3 (nadiren 4) yumurta ile kuluçkaya yatar.

Üreme dönemi: Nisan ortasından ağustos ortasına kadar sürer. **AKD:** 9-11 Mayıs 1899'da Acıgöl yakınlarında kalmıştır (Selous, 1900). Bu sürede yuva bulamamış fakat taze bir yumurta kendisine getirilmiştir ve o bölgede kuvvetle muhtemel hala küçük bir popülasyon bulunmaktadır (Magnin & Yarar, 1997). **İÇA:** Tuz Gölü'nün doğu kıyısında 15 Nisan 1995'te erkeklerin ağaçsız tahıl tarlaları ve doğal bozkırlarda 2-6 bireylik gruplar veya tek olarak kur yaptığı belirlenmiştir; çiftleşme

yalnızca bir kez gözlenmiştir (Heunks *vd.*, 2002). Kayseri ile Çorum arasında 8-14 Mayıs 1876'da yapılan bir yolculukta "talan edilmiş bir toy yuvası" gözlemlenmiştir (Danford, 1877-78). 1972 ilkbaharında Tuz Gölü'ndeki bir adada martı kolonisinde bir toy yumurtası bulunmuştur. 27 Haziran 1951'de Çubuk Ovası'nda bir yavruyla dişi, 25 Nisan 1965'te Ereğli'de ve Mayıs 1969'da Tuz Gölü'nde kur davranışları gözlemlenmiştir (Kasperek, 1989a). Tuz Gölü'nün doğu kıyısında 15 Nisan 1995'te kur davranışları kaydedilmiştir. **GDA:** 14 Mayıs 1975'te Viranşehir'in batısında yanında yavrusu varmış gibi davranışan bir dişi ve 14 Haziran 1983'te Batman yakınlarındaki Çöltepe'de orta boylu bir yavru ile dişi gözlemlenmiştir. **DOA:** 30 Mayıs 1992'de Bulanık'ta, içinde 6 kur yapan erkek ve bir genç dişi bulunan yaklaşık 30 bireylik bir grup gözlemlenmiştir. 7 Haziran 1987'de Hazar Gölü'nde Sivrice civarında bir yavru ve Van Gölü yakınlarında yavrusu varmış gibi davranışan bir dişi kaydedilmiştir (Kasperek, 1989a). Sodalı Göl'ün doğusunda üreme sezonunda 32'den fazla birey gözlenmiş ve burada ürediği teyit edilmiştir (Magnin & Yarar, 1997).

Alttürler ve Sınıflandırma

Türkiye'de nominat alttüürü bulunur.

Asya Yakalı Toyu

Chlamydotis macqueenii, Macqueen's Bustard

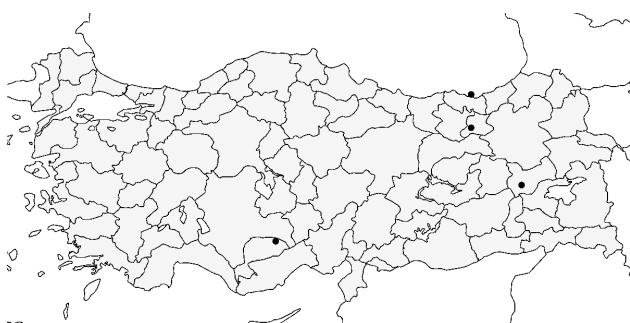
Rastlantısal konuktuk. Üreyen nüfusu geçen yüzyılda tükenmiştir.

Yaklaşık 100 yıl aradan sonra tekrar görülmüştür. İlk kayıt, 17 Aralık 2012'de Konya'nın Karapınar ilçesinde avcılar tarafından yaralı halde bulunan bir bireye aittir. Selçuk Üniversitesi Veterinerlik Fakültesi'ne getirilen bu kuş Dr. K. Erciyas'ın danışmanlığıyla tanımlanmıştır. 28 günlük tedavi ve rehabilitasyon sürecinin ardından 14 Ocak'ta Dr. Ortaç Onmuş tarafından sırtına verici takılarak doğaya bırakılmıştır. Serbest bırakıldığından birkaç metre uçabilmiş, ardından koşarak uzaklaşmıştır; ancak ertesi gün bir çakal tarafından ölü olarak bulunmuştur. Yaralanmasının göğsüne isabet eden bir avcı saçmasından kaynaklandığı ve göğüs kasındaki kurşunun tedavi sırasında çıkarılamadığı anlaşılmıştır. Kuşun bulunduğu alanda bağırtlak ve toy sürülerinin kışladığını öğrenilmiştir.

İkinci kayıt, 20 Ekim 2020'de Trabzon'un Akçaabat ilçesinde bitkin halde bulunan, halkalı ve sırtında verici taşıyan bir bireye aittir. Sokakta göç yorgunu olarak bulunan bu bireyin bakımı kuş fotoğrafçısı Hakan Kahraman tarafından yapılmış, rehabilitasyonu tamamlanmıştır. 28 Ekim 2020'de Bayburt'un Balkaynak Köyü'nde doğaya salınan kuş, iki gün sonra Yozgat'ın Sorgun ilçesine bağlı Osmaniye Köyü kırsalında avcılar tarafından vurularak ölü bulunmuştur (NTV Haberler, 2020).

Üçüncü kayıt, 2020 Aralık ayında Bitlis'te yaralı halde bulunan bir bireyedir. Bu birey, tedavi için Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi'ne getirildiğinde 550 gram ağırlığındaydı. Rehabilitasyon süreci sonunda ağırlığı yaklaşık 1,5 kilograma ulaşmıştır. Sağlığına kavuşan kuş, 17 Mart 2021'de Muş Ovası'nda TİGEM sahasında doğaya salınmış ve kuş fotoğrafçıları tarafından belgelenmiştir.

Eski üreyen popülasyona ait kayıtlar, 1912 yılı veya daha öncesinde Kars civarından gelmektedir (Satunin, 1912). Ayrıca 1917 öncesinde Aras Vadisi'nde çok küçük bir popülasyonun bulunduğu belirtilmiştir (Glutz von Blotzheim, Bauer & Bezzel, 1973). 1910 yılında Amik Gölü yakınlarında bulunan genç bir bireyin, Aharoni tarafından muhafaza edilemediği, ancak o dönemde bu bölgede muhtemelen üremenin olduğuna dair bilgiler aktarılmıştır (Kumerloeve, 1963a). 1981 yılında yapılan değerlendirmeler, Doğu Anadolu'nun ücra bölgelerde hala hem uygun üreme habitatlarının bulunduğu, hem de buralarda ara sıra kışlayabileceğini öne sürmüştür (Goriup & Parr, 1985).

Üreme

Türkiye'de yuvalamaz. Parçalı yayılış gösterir, batıda Sina (Mısır) ve doğuda Arabistan'dan Moğolistan'a kadar uzanır, kuzeyde üreyenler uzun mesafe göçmenidir.

Alttürler ve Sınıflandırma

Monotipik bir türdür. Eskiden yakalı toylar tek bir tür altında *Chlamydotis undulata* sınıflandırılıyordu. Yapılan moleküller analizler ve kur törenindeki farklara göre Kuzey Afrika'da bulunan *undulata* ve Orta Asya'da bulunan *macqueenii* alttürlerinin farklı türler olduğuuna karar verilmiştir.

Mezgeldek

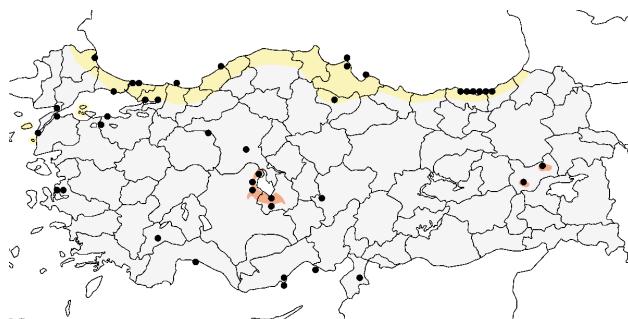
Tetrax tetrax, Little Bustard

Çok lokal ve nadir yaz konuğu, nispeten yaygın ancak nadir geçit türü ve kış konuğu.

İç Anadolu ve Doğu Anadolu'da çok nadir ve lokal olarak bulunur. 1980-2000 yılları arasında soyunun tükenmiş olduğu düşünülmüştür. Ancak uzun bir aradan sonra İç Anadolu'da 1998 yılında iki küçük üreme kolonisi tespit edilmiş (Eken & Magnin, 1999) ve 2003 yılında farklı üç alanda kur davranışları sergileyerek uzun süreli kalma gözlenmiştir. Doğu Anadolu'da ise Muş yakınlarında ve Bulanık Ovası'nda daha güçlü bir popülasyonun var olduğu tespit edilmiştir. Buna karşın, Güneydoğu Anadolu'da yapılan kapsamlı arazi çalışmalarında türün varlığına dair herhangi bir veri elde edilememiştir (Welch, 2004).

Türün tarihsel yayılışı ve durumu (Kasperek, 1989a) tarafından karşılaştırmalı olarak gösterilmiştir. Bu çalışmaya göre, türün esas yayılış alanı Marmara'nın güneyindeki bazı bölgeler, kıyı Ege, İç Anadolu'nun çok lokal alanları, Akdeniz, Doğu ve Güneydoğu Anadolu'dur. Urfa Ceylanpınar'da 1960'lara kadar oldukça yaygındı ve son üç bölgедeki kayıtların çoğu üreme dönemi dışındaydı. Tür için 40 kadar alanın bilinmesinin bir nedeni Türkiye'deki durumu ile ilgili literatürün çoğu 1950 öncesine ait olmasıdır (Kasperek, 1989a). Toya benzer şekilde, tarımsal uygulamalar, habitat değişimleri ve avcılık nedeniyle popülasyon uzun vadede azalma göstermektedir.

Geç sonbaharda Karadeniz kıyısı boyunca nadir de olsa az sayıda birey geçiş yapar. 26 Ekim 2010'da Rize'de, 9 Kasım 2009'da İstanbul'da, 15 Kasım 2009'da Trabzon'da (Balmer & Murdoch, 2010) ve Aralık 2005'te Kızılırmak Deltası'nda kaydedilmiştir. Kış mevsiminde ise az sayıda birey Karadeniz, Marmara, Ege ve Akdeniz kıyılarında görülebilir.

Üreme

Yuvalama Alanı: Türkiye'de üreme verisi yoktur; ancak diğer bölgelerde açık çayırlar ve misir tarlalarında yuvalar.

Yuvası: Derin olmayan, çevrelenmemiş bir çukur şeklinde olup genellikle bitki örtüsü içine gizlenmiştir.

Yumurta sayısı: Normalde 3-4 (nadiren 2-5) yumurta ile kuluçkaya yatar.

Üreme dönemi: AKD Karamık Bataklığı'nda, 12 Temmuz 1969'da bulunan ölü bir bireyin neredeyse tüyenmiş yavru (palaz) olduğu düşünülmektedir. MAR Karacabey-Bursa arasındaki yaklaşık 60 hektarlık bir alanda, Mayıs 1937'de kur yapan 7 erkek vurulmuş ve burada üredikleri teyit edilmiştir (Kasperek, 1989a). GDA 8 Nisan 1981'de Ceylanpınar'da kur yapan bir erkek gözlenmiştir (Parr, 1981). İÇA Konya Havzası'nda 23 Haziran 1998'de kur yapan bir erkek gözlenmiştir (Kirwan vd., 2003). Ayrıca, 27 Mart 2004'te Kulu Gölü yakınlarında kur yapan iki erkek ve öten bir erkek ile kaçan bir dişi gözlenmiştir.

Alttırılar ve Sınıflandırma

Monotipik bir türdür. Önceden Otis cinsi altında yer almıştır (Collar N.; (Hoyo, Elliott & Sargatal, 1996).

Tepeli Guguk

Clamator glandarius, Great Spotted Cuckoo

Seyrek yaz konuğudur.

Nisan başı ve eylül başı arasında oldukça yaygındır. Ege'de nispeten daha sık görülür, diğer bölgelerde nadir olarak bulunur. Güneydoğu'da ürediğine dair kısıtlı kayıt vardır. En azından 1200 metreye kadar çıkar. Doğu Anadolu'da ağustos ve eylülde görülen gençler ve az sayıdaki ilkbahar kaydı büyük ihtimalle geçide işaret eder. İlkbaharda hem de sonbaharda göç dönemini

ve yoğunluğunu belirlemek kolay değildir, buna rağmen ilkbahar geçişi nisan sonuna kadar devam eder (Kivit vd., 1994).

Üreme

Yuvalama Alanı: Türkiye'de sadece saksaganın paraziti olarak kaydedilmiştir.

Yuvası: Saksagan yuvalarına yumurta koyar.

Yumurta sayısı: Her yuvaya 1 yumurta koyar.

Üreme dönemi: Bu nedenle üreme takvimi, saksaganın üreme dönüğüyle eşzamanlıdır.

MAR: Manyas Gölü'nde, 25 Mayıs 1967'de gösteri yapan ve sıkça seslenen eşleşmiş bir çift gözlenmiştir. **EGE:** 25 Haziran 1966'da Bafa Gölü'nde palazlanmış bir yavru gözlenmiştir. 4 Haziran 1971'de Güllük Körfezi'nde, oldukça erken bir tarihte bir genç birey kaydedilmiştir. 23 Mayıs 1993'te, Aydın Akköy çevresindeki tarım arazisinde bir genç birey tepeli toygarlar tarafından taciz edilmiştir. **İÇA:** 8 Mayıs 1945'te, içinde beş saksagan ve bir guguk yumurtası bulunan bir yuva kaydedilmiştir (Wadley, 1951). 21 Mayıs 1972'de, Ankara'da bir yuvada tek bir guguk yavrusu bulunmuş, saksagan yavrusu gözlenmemiştir. 14 Temmuz 1977'de, Kırşehir'de bir yuvada iki guguk yumurtası ve bir kırık saksagan yumurtası kaydedilmiş, aynı gün yakındaki başka bir yuvada yeni bırakılmış bir guguk yumurtası ve saksagan yumurtası tespit edilmiştir (Schubert, 1979). 7 Ağustos 1967'de, bir saksagan sürüsünün içinde iki genç guguk gözlenmiştir. 11 Temmuz 1969'da, Eskişehir Gordion'da bir genç birey kaydedilmiştir, 4 Temmuz 1993'te Ereğli Sazlığı'nda iki genç birey birlikte gözlenmiştir.

Alttırılar ve Sınıflandırma

Monotipik bir türdür.

Guguk

Cuculus canorus, Common Cuckoo

Yayın ve çok sayıda bulunan yaz konuğuudur.

Deniz seviyesinden itibaren 2000 metreye kadar yayılış gösterir, ormanlardan tarım arazilerine kadar farklı yaşam alanlarında ürer, hatta oldukça kurak ve açık arazilerde bile bulunur. Kızılırmak Deltası'nda tahmini 70-90 çiftin yoğunlukla Yörükler Ormanı'nda ürediği belirlenmiştir. Buna karşın, olası konak türlerinden saz kamışınınin yüksek sayıarda bulunduğu bataklık alanlarda çok seyrek rastlanmıştır (Hustings & Dijk, 1994). Güneydoğu'da nispeten yereldir.

Geçit sırasında ülke çapında yaygın olarak görülür. Ülke genelinde nisan başından itibaren, Akdeniz ve Güney Ege'de mart sonundan itibaren görülür. Sonbaharda eylül sonuna kadar kalır. En erken 12 Şubat 2005'te Milas Tuzla Gölü'nde kaydedilmiştir. En geç kayıt 3 Ekim 1993'te Uluabat Gölü'ndendir.

Üreme

Yuvalama Alanı: Yuva paraziti olarak konak türe bağlı olarak çok farklı yaşam alanlarında bulunur. Ormanlar, tarım arazileri, çalılıklar, bataklıklar ve hatta çok kurak bölgelerde gözlenebilir.

Yuvası: Türkiye'den gelen kayıtlarda şimdije kadar kurak arazide yaşayan beş farklı konak türü tespit edilmiş olsa da, türün kullandığı konak sayısının çok daha fazla olmalıdır. Sazlıklarda yaşayan saz kamışını ve büyük kamışınınin konak türler arasında yer aldığı varsayılabılır. Türkiye dışında dişilerin, büyük olasılıkla kendilerini de yetiştiren tek bir konak türe uzmanlaşıkları bilinmektedir. Bunun Türkiye'de de geçerli olup olmadığı bilinmemektedir.

Yumurta sayısı: Her konağa bir yumurta bıraktığı bilinir.

Üreme dönemi: Afrika'dan gelir gelmez, nisan ayından itibaren yumurta koyar. **EGE:** İzmir'de oturan (McNeile, 1950, 1951, 1954, 1967, 1968, 1970, 1972, 1973), 1950 yılında ak gözlü ötleğenin çalılık arazilerde en yaygın konak tür olduğunu aktarmıştır. 10 Mayıs 1950'de bir yuvada, hepsi yeni konulmuş bir guguk ve üç ötleğen yumurtası

bulmuş, 26 Mayıs 1951'de terkedilmiş bir yuvada bir guguk ve iki ötleğen yumurtası kaydetmiştir. Bunun dışında, 2 Haziran 1951'de bir çali bülbülü yuvasında bir guguk ve dört çali bülbülü yumurtası gözlenmiş ve hepsi de kuluçkaya yatılmıştır. 28 Mayıs 1951'de, konak türü belli olmayan palazlanmış bir yavru kaydedilmiş olup, bu gözlem yumurtlamanın nisan sonunda gerçekleştiğini göstermektedir. Bu nispeten erken tarih, sonraki gözlemlerle de uyumludur. Aydın Altinkum'da, 22 Nisan 2002'de iki dişi guguk, yuva yapmak üzere olan kara boğazlı ötleğen çiftlerini takip ederken gözlenmiş, ötleğenlerin guguklara saldırması, onların konak yuvaları olduğu yönünde bir kanaat oluşturmuştur. **KAR:** Kızılırmak Deltası'nda, Temmuz 1971'de ölü bir genç birey bulunmuştur (Dijksen & Kasparek, 1985). **DOA:** 16 Ağustos 1972'de Ağrı Kağızman'da, kir incirkusundan yem isteyen iki genç birey gözlenmiştir. 17 Ağustos 1972'de, görünüşe göre bir ak kuyruksallayan tarafından yetişirilmiş bir genç birey kaydedilmiştir. 1 Ağustos 1986'da, Bulanık'ta bir genç gözlenmiştir. **GDA:** 13 Ağustos 1986'da Gaziantep Işıklı'da bir genç birey gözlenmiştir.

Alttürler ve Sınıflandırma

Türkiye'de nominat alttüri bulunur.

Çobanaldataan

Caprimulgus europaeus, European Nightjar

Yayın ve çok sayıda bulunan yaz konuğuudur.

Batı ve güneyde oldukça yaygındır. Görünüşe göre Güneydoğu Anadolu hariç ülkenin geri kalan kesiminin de büyük bölümünde lokal olarak bulunur. Muhtemelen kayıtların gösterdiğiinden daha yaygın olmasına rağmen Güneydoğu Anadolu'nun sadece güneyinde varmış gibi görülmektedir. Üreme sezonunda, en az 2300 m'ye kadar genellikle kuru çalılıklarda ya da açık ağaçlık alanlarda bulunur. Geçit sırasında biraz daha yaygındır. En azından Mayıs ortasından kuzeyde eylül sonuna ve güneyde ekim sonuna kadar görülür. İstisna olarak 6 Mart 1970'te Alanya'da yorgun bir birey bulunmuştur. En geç kayıt ise 10 Kasım 1970'te yine aynı bölgeden Erdemli'dedir. Hem ilkbahar hem de sonbaharda, Uluabat ve Manyas gölleri ile Göksu Deltası'nda (Berk & Winden, 1992) 40-100 bireylilik gruplar kaydedilir. 26 Aralık 1996'da Sultansazlığı'nda

bir kiş kaydı iddiası vardır (Kirwan, 1997d). Diğer kiş kayıtları 20 Kasım 2010'da Şile İstanbul ve 3 Şubat 2011'de Bismil'in doğusundan gelir.

Üreme

Yuvalama Alanı: Seyrek ağaçların bulunduğu ya da açık arazideki kuru çalılıklar, açık yaprak döken ve ibreli ormanlar, orman kenarları ve ağaçların yakınındaki açık alanlar, çalılık kıcı kumulları ve seyrek çalıların olduğu küçük, kayalık vadilerde ürer. Yuvalamak için çiplak, kuru zemine ihtiyaç duyar.

Yuvası: Yumurtalarını çiplak toprağa bırakır ve yuva malzemesi kullanmaz.

Yumurta sayısı: Genellikle iki yumurta bırakır.
Üreme dönemi: Mayıs başından eylül ayına kadar görülürler. Bu dönemde ötüşleri ve kanat çırpma kur davranışları gözlenir. Diğer bölgelerde olduğu gibi yılda iki kez kuluçkaya yattığı düşünülmektedir. **AKD:** Toroslar'da 2300 metreye kadar görülür. 25 Mayıs 2004'te Akköy'de, yaklaşık 1 metre boyundaki çalıların arasında, çiplak toprak parçalarının olduğu bir yamaçtaki yuvasında, bir yumurtanın üstünde kuluçkada olan bir erişkin gözlenmiştir. Yumurtlamanın tamamlanmamış olduğu düşünülmektedir. **İÇA:** 12 Mayıs 1970'te, Çay'da çalılıklarla kaplı bir yamaçta bir yuva bulunmuştur. **GDA:** 9 Haziran 2004'te, 2250 metrede, Nemrut Dağı'ndaki en büyük kraterin yakınılarında, kayaların ve küçük, çiplak açıkklıkların olduğu yaprak döken, seyrek ağaçlık bir alanda muhtemelen bir çift havalandırmıştır. Dişi, yuvalamaya uygun çiplak bir zeminden havalandı, yaklaşık 80 metre mesafede büyük bir kayanın üstünde dinlenen erkek kısa bir ötüş sergilemiş ve ardından uçmuştur.

Alttırular ve Sınıflandırma

Türkiye'de *meridionalis* alttürü vardır ancak bu tür içindeki varyasyon klinaldir. *Meridionalis* alttürünün geçerliliği ise tartışılmaktadır (Vaurie, 1960) ve teşhisini zayıf temelliştir.

Çöl Çobanaldatanı

Caprimulgus aegyptius, Egyptian Nightjar

Rastlantısal konuktur.

İlk kez 22 Nisan 2021'de Milleyha ve sahil şeridinde bir birey kaydedilmiş (*E. Yoğurtcuoğlu*), 24 Nisan 2022'de aynı bölgede tekrar gözlenmiştir (*E. Yoğurtcuoğlu*). 18 Nisan 2023'te bir birey daha kaydedilmiş (*E. Yoğurtcuoğlu*), 15 Mayıs 2024'te yine aynı alanda görülen birey 18 Mayıs 2024'e kadar bölgede kalmıştır (*E. Yoğurtcuoğlu*).

Üreme

Türkiye'de yuvalamaz. Orta Asya, Arabistan ve Kuzey Afrika çöllerinde yuvalar.

Alttırular ve Sınıflandırma

Türkiye'de nominat alttürü bulunur.

Ak Karınılı Ebabil

Tachymarptis melba, Alpine Swift

Oldukça yaygın ve çok sayıda bulunan yaz konuğu ve geçit türüdür.

İstanbul'daki çok boldur ve Elazığ gibi birkaç başka şehirde de büyük kolonileri bilinmektedir. Deniz seviyesinden en az 2700 m'ye kadar ürer ancak çoğunuyla yaylalarda ve dağlık alanlarda kaydedilir. Özellikle Toroslar'da olmak üzere güneyde ve batıda en bol, kuzeyi ve doğusuyla sınırlı olduğu Güneydoğu Anadolu'da ise en azdır.

Lokal olarak önemli sayılarda kaydedildiği geçiş döneminde yaygındır. Düzenli olarak mart başı ya da ortasından itibaren kaydedilir. En erkeni 21'inde olmak üzere şubat sonunda üç kayıt vardır. Mart 1987 sonunda yüksek sayılar Çukurova üzerinden geçmiş (Have vd., 1988) ancak Göksu Deltası'nda 1971 ve 1973 yıllarında nisan başı ve ortasında yüksek sayılar

kaydedilmiştir (OST, 1975). Sonbahar geçisi ağustos ortası ile ekim ortası arasında gerçekleşir; İstanbul Boğazı'nda eylülün ilk on günü (Porter, 1983) ve Belen Geçidi'nde eylül ortasındaki iki hafta boyunca (Sutherland & Brooks, 1981b) zirve yapar. Öte yandan, geriye kalanlar Trakya'da ekim sonuna kadar ve Akdeniz'de kasım sonuna kadar kaydedilir. Yüzlercesi, hatta binlercesi en az ekim sonuna kadar İstanbul'da kalabilir. İstisna olarak, 1994'te 6 ve 19 Aralık'ta İstanbul'da kaydedilmiştir.

Üreme

Yuvalama Alanı: Kayalıklarda (kıyı ve iç kesimlerde), yüksek binalarda, yıkıntıarda (örneğin Van Kalesi, Doğu Anadolu), köprüler gibi insan yapımı yapılarda ve Kapadokya'daki peri bacalarında kolonileri bulunur. Koloniler, birkaç çiftten yüzlerce çifte kadar değişebilir. Örneğin, İstanbul'da 20 metrelük bir binanın tavan arasında 12 çift, Hakkâri'nın batısında ise 300 çift kaydedilmiştir.

Yuvası: Kaya yüzeyindeki yarıklarda, genellikle ince çatlaklıarda; bir çıkışında ya da doğrudan yarığa tutunmuş şekilde yuva yapar. Uçuş sırasında topladığı bitki artıkları ve tüyleri tükürükle yapıştırarak sığ bir kâse oluşturur.

Yumurta sayısı: Türkiye'de gözlenen yumurta sayısı 2 yuvada 1 yumurta, 3 yuvada 2 yumurta ve 6 yuvada 3 yumurta olarak kaydedilmiştir. 4 yuvada 3 yavru, 2 yuvada 2 yavru gözlenmiştir.

Üreme dönemi: Mayıs-temmuz ayları arasında tüm bölgelerde yuvalara giren erişkin bireyler gözlenmiştir. Türkiye'den yavruların yuvada kalma süresine dair kayıt yoktur ancak diğer bölgelerde yavruların 6-8 hafta yuvada kaldığı bilinmektedir. **MAR:** 21 Nisan 1970'te İstanbul'da, bir duvarla ahşap kepenk arasında bir çiftin neredeyse tamamlanmış bir yuva yaptığı gözlenmiştir. 3 Haziran 1992'de üç yumurtalı iki yuva bulunmuştur. 2004'te, eski bir binanın tavan arasında yuvalanmış en az 10 çift ve dar, dikey bir yarık oluşturan ahşap süs raflarının bir yüzeyine tutturulmuş yuvalarda üreyen iki çift

kaydedilmiştir. 7 Haziran 2004'te yuvadan ve yuvaya uçan erişkinler, ayrıca yuvadan uçarken çitleşen bir çift gözlenmiştir. 27 Haziran 2004'te bir erişkinin iki kez yuvaya uçuş iki kanadiyla sıkça tutunduğu ve en az bir büyük yavrusu beslediği görülmüştür. 13 Haziran 2006'da, bu binada kullanılan sekiz yuva bulunmuş; 17 Mayıs 2007'de iki çiftin yuva yaptığı ve bir erişkinin kuluçkada olduğu kaydedilmiştir. 14 Haziran 2006'da, bir tavan arasındaki artıkların arasında en az 12 çiftin yuvalandığı gözlenmiş; üç yuvada sırasıyla üç yumurta, üç yeni yumurtadan çıkışlı yavru ve yumurtlamanın Mayıs ortasında gerçekleştiğini gösteren yaklaşık 4-5 günlük iki yavru görülmüştür. **EGE:** 8 Mayıs 1950'de Çeşme yakınlarında, Ilıca'da bir kayanın yüzeyindeki dar bir çatlakta bir yumurtalı bir yuva kaydedilmiştir (McNeile, 1950, 1951, 1954, 1967, 1968, 1970, 1972, 1973). **İÇA:** 14-15 Haziran 1977'de Göreme'de, bir güvercinliğin içinde 11 yuvanın görünür olduğu, 15 çiftlik bir koloni bulunmuştur. İki yuvanın sadece 30 cm mesafede olduğu bu kolonideki altı yuvada kuluçkanın ileri evresinde yumurtalar ve dört yuvada yeni yumurtadan çıkışlı yavrular gözlenmiştir (Schubert, 1979). 14 Haziran 1993'te, Göreme'de başka bir peri bacاسında, dik bir duvarda boş ancak yumurtlamaya hazır bir yuva ve bir güvercin oyuğunun dibinde iki yumurtalı başka bir yuva bulunmuştur.

Alttürler ve Sınıflandırma

Türkiye'de nominat alttüri bulunur.

Ebabıl

Apus apus, Common Swift

Yayın ve çok sayıda bulunan yaz konuğudur.

Ülke genelinde şehirlerde ve köylerde, bazen de mağaralarda ve kayalıklarda yaygın olarak ürer. Karadeniz Bölgesi'nde nispeten seyrektil. Deniz seviyesinden en az 2300 m'ye kadar ürer. Daha çok nisan başından itibaren kaydedilmesine rağmen güneydeki birçok alana şubat sonundan itibaren gelmeye başlar. 1992'de Kızılırmak Deltası'nda geçişin nisan ortasında başladığı ve mayısın son iki haftasında zirve yaptığı belirtilmiştir (Hustings & Dijk, 1994). Öte yandan, güneyde geçiş muhtemelen nisan sonu ile mayısın ilk haftasının sonu arasında (Have vd., 1988), İç Anadolu ile Doğu Anadolu'da ise mayısın ilk iki haftasında zirve yapar.

Geçisi, geniş bir cepheden sürekli ve yüksek sayınlarda olabilir. Örneğin, 7 Mayıs 2002'de Mardin'de sadece 15 dakikada 3000 birey sayılmıştır. Üreme alanlarını ağustos başında terk etmeye başlar. 1 Ağustos 1974'te Aşkale'de sıradışı bir şekilde yaklaşık 10.000 birey kaydedilmiştir. Ağustos sonunda çoğu gitmiş olur: 1976'da Belen Geçidi'ndeki en yoğun geçiş 19-29 Ağustos'ta olmuştur (Sutherland & Brooks, 1981b). Eylül sonuna kadar nadir olsa da yaygın olarak kalabilir. İstanbul'da ekim sonuna ve İç Anadolu'da kasım ortasına kadar kaydedilmesine rağmen 1960 ortalarında İstanbul Boğazı'nda 10 Eylül'e kadar büyük yoğunluğunun gitmiş olduğu Porter tarafından gözlenmiştir. Ankara'da da Ağustos başında büyük yoğunluğu ayrılmış olur. İlkbahar göçünde Şubat sonunda Hatay'da görülür, Ankara'da ise 1 Nisan gibi görülmeye başlar.

Üreme

Yuvalama Alanı: Çoğunlukla şehir, kasaba ve köylerde yuvalar. Hem kıyılardaki adalarda hem de iç kesimlerdeki vadi ve kanyonlarda, uzak yerlerdeki kayalıklarda ürer. Koloniler, birkaç çiftten Uludağ'da 1900 metrede otel çatılarında üreyen 200 kuşa kadar çeşitlilik gösterir (Jetz, 1995).

Yuvası: Genellikle yüksek binalarda, çatıların içinde ve saçakların altında, yıkıntılarla, köprü altlarında ve kayalıklardaki deliklerde ve yarıklarda yuva yapar. Uçuş sırasında topladığı otları, artıkları ve tüyleri tükürükle birleştirerek sık bir kâse şeklinde yaptığı yuvası bir çıkışında ya da düz bir zeminde bulunur.

Yumurta sayısı: Türkiye'den net kayıt bulunmamaktadır ancak diğer bölgelerde genellikle 2-3 yumurta bırakır.

Üreme dönemi: Mayıs ayında yumurta koyar, yavrular temmuz sonunda uçmuş olur. Üreme döngüsünün tamamı (tek kuluçka) 8-10 hafta sürer ki bu süre küçük bir kuş için oldukça uzundur. **MAR:** 26 Haziran 1973'te Gülpınar'da, yuva malzemesi taşıyan bir erişkin gözlenmiştir. **EGE:** 8 Mayıs 1950'de Çeşme yakınlarında,

Ilica açıklarındaki iki kayalık adacık ziyaret edilmiş, bir yumurtalı bir yuva (tamamlanmamış kuluçka) ve alçak kayalıklarda yatay bir çatlakta üç yumurtalı başka bir yuva bulunmuştur (McNeile, 1950, 1951, 1954, 1967, 1968, 1970, 1972, 1973). **İÇA:** 19 Nisan 1967'de Eber Gölü'nde, 24 Nisan 1967'de Akşehir Gölü'nde ve 15 Mayıs 2004'te Cihanbeyli'de uçarken çitleşen erişkinler gözlenmiştir. 24 Haziran 1998'de Cihanbeyli'de, İnkuyu Vadisi'nde kayalıklarda yuvalanmış bireyler kaydedilmiştir. **İÇA:** 19 Nisan 1967'de Eber Gölü'nde, 24 Nisan 1967'de Akşehir Gölü'nde ve 15 Mayıs 2004'te Cihanbeyli'de uçarken çitleşen erişkinler gözlenmiştir. 24 Haziran 1998'de Cihanbeyli'de, İnkuyu Vadisi'nde kayalıklarda yuvalanmış bireyler kaydedilmiştir. **DOA:** 13 Mayıs 1970'te Ardahan yakınlarında, bir kayalıkta muhtemelen bir ev kırlangıcına ait çamurdan yapılmış bir yuvaya giren bir erişkin görülmüştür. 5 Ağustos 1966'da Van'da olmak üzere, Mayıs-Temmuz ayları arasında yuva deliklerine uçan erişkinler gözlenmiştir.

Alttırılar ve Sınıflandırma

Türkiye'de yoğunlukla nominat alttüri bulunur. Ancak *pekinensis* alttürünün de göçü sırasında Afrika'dan Çin'e göç ederken Doğu Anadolu'dan geçtiği tespit edilmiştir. Bu Doğu Anadolu'daki daha açık renkli bireylerin *pekinensis* genlerini taşıdığını düşünülür (Zhao vd., 2022). Muhtemelen Doğubeyazıt'ta kaydedilen Boz Ebabil kayıtları bu popülasyona aittir.

Boz Ebabil

Apus pallidus, Pallid Swift

Nispeten yaygın ve yer yer çok sayıda bulunan yaz konuğuudur.

Durumu nispeten belirsizdir. Türkiye'de ilk kez, Amik Gölü ile Birecik, Halfeti ve Urfa'daki gözlemlere dayanarak belgelenmiştir (Kumerloeve, 1970a, 1966a). 1966-67'de Uludağ'da (şimdi burada üreyen küçük bir popülasyon olduğu bilinmektedir), İstanbul'da ve İstanbul Boğazı'nda ilk gözlemler yapılmıştır (OST, 1969). İstanbul ve Uludağ'da, 1800-2500 m'de nispeten az sayıda kaydedilen bir yaz konuğuudur. Artık İstanbul'da, Asya yakasında Kadıköy'le Bostancı arasında, Avrupa yakasında ise Bakırköy'le Ataköy arasında oldukça bol olarak

ürediği bilinmektedir. Başka yerlerden daha nadir olarak bildirilir, en sık doğu Akdeniz'in uç kesimleri (OST, 1975, 1978; Beaman, 1986; Martins, 1989) ve Güneydoğu Anadolu'nun Akdeniz'e bitişik bölgelerinde (Nemrut Dağı yakınları (Adiyaman) gibi muhtemelen ürediği yerlerde) kaydedilir. Ayrıca, güneybatı kıyıları ile Karadeniz'in güneybatisında da yaz aylarında potansiyel üreme habitatlarında kaydedilir.

Nisan başında Göksu Deltası'nda 150 bireye kadar kaydedilmesine rağmen özellikle batıda ve güneyde olmak üzere diğer alanlarda nadir bir geçiş türündür. İlkbaharda nisan başından itibaren kaydedilir, 27 Şubat'ta Akdeniz'de bir kaydı vardır. Sonbaharda, ağustos ortasından eylül sonu/ekim başına kadar geçiş yapar. Bazen Batı Karadeniz'den ekim ortasına kadar ve İstanbul'dan ise Ekim sonuna kadar geber. 21 Eylül 1987'de Uludağ'da bir günde 150 birey ve 2 Ekim 1997'de İstanbul Boğazı'nda 85 birey sayılmıştır.

22 Mayıs 1985'te, İshak Paşa Sarayı'nda üreyen birkaç çift kaydedilmiş, fakat sonraki değerlendirmelere göre bunların Ebabil'in *pekinensis* alttürüne geçiş yapan bireyler olduğuna karar verilmiştir.

Üreme

Yuvalama Alanı: Diğer bölgelerde, kayalıklardaki, duvarlardaki ve çatılardaki çatlaklarda yuva yapar.

Yuvası: Uçuş sırasında topladığı otları ve tüyleri tükürükle yapıştırarak sıç bir kâse şeklinde yuva oluşturur ve bu yuvaya 2-3 yumurta bırakır. *Apus apus* genellikle şehirlerin eski binalerinde, dar sokaklardaki eski binalarda ve insan yapımı yapılarda (duvarlar gibi) ürerken, boz ebabil İstanbul'da 1980'den sonra yapılmış nispeten yeni binaları tercih etmektedir.

Yumurta sayısı: Türkiye'den kayıt bulunmamaktadır ancak diğer bölgelerde genellikle 2-3 yumurta bırakır.

Üreme dönemi: Muhtemel üreme sezonunda,

mayıs sonu ile ağustos arasında görülür. Türkiye'de yuvası ve kuluçka büyülüğu tanımlanmamıştır. **MAR:** 1967'den bu yana, Uludağ'da 1850 metrede bazı binaların çatısına ebabillerle birlikte giren 25-40 birey düzenli olarak gözlenmektedir.

Alttırler ve Sınıflandırma

Muhtemelen biraz daha koyu tüy örtüsü (her ne kadar *brehmorum* alttüürü içinde de kayda değer bir varyasyon olduğu bilinse de), daha belirgin soluk boğaz lekesi ve toplamda daha büyük olan *illyricus* alttüürü ile yer değiştirdiği Dalmaçya kıyıları dışında *brehmorum* alttüürü vardır (Chantler & Driessens, 1995; Hoyo, Elliott & Sargatal, 1999). Bu *illyricus* alttürünün zayıf bir şekilde farklılaşlığı ile ilgili değerlendirimesine (Vaurie, 1965) geçerlidir. Nisan ayında Greco Burnu'ndan (Kıbrıs) alınan ve Tring Doğa Tarihi Müzesi'nde bulunan bir örnek (1951.13.740) *illyricus* alttüürü ile çok iyi uyuşmakta ve bu formun Türkiye'de bulunabileceğini göstermektedir. Nominat *pallidus* alttüürü doğuda bulunabilir (Roselaar, 1995). Çok yıprandığında tüy örtüsü her iki yüzeyde de çok soluk olabilir ve bu durum *pallidus* formunun orada bulunabileceğini düşündürecek şekilde güneydoğuda yaz ortasında gözlediğimiz kuşlarla uyumludur. Daha önce de belirtildiği gibi, *illyricus* ve *brehmorum* alttürleri arasındaki farklılaşma açık şekilde çok hafiftir ancak hem bu formlar arasındaki hem de bu formlarla nominat *pallidus* alttüürü arasında marjinal olan varyasyon örtüşmenin derecesiyle belirsizleşir ve muhtemelen yıpranmadan çok etkilenir. Burada kabul edilen şartlar altında, *brehmorum* ve *illyricus* formlarını nominat *pallidus* alttürünün sinonimleri olarak kabul etmek en iyisidir.

Küçük Ebabil

Apus affinis, Little Swift

Lokal ve oldukça çok sayıda bulunan yaz konuğu ve lokal yerlidir.

Cok lokal ve genellikle nadir bir yaz konuğuudur. Atatürk Barajı kadar kuzeyde bulunduğu göz önüne alınırsa Doğu Anadolu'nun güneybatisındaki bitişik alanlarda da üremesi olasıdır. En büyük kolonileri Birecik ve Halfeti'de Fırat nehri kıyısındaki kayalıklarda ve buralardan uzakta Kilis'tedir. Göksu ve Çukurova Deltaları

ile Mersin gibi birkaç komşu bölgede de kaydedildiği geçiş sırasında biraz daha yaygındır. İlkbaharda, mart ortasından en az nisan sonuna kadar geçiş yapar ve sadece geçiş yaptığı yerlerde düzenli olarak 20 bireye kadar kaydedilir. Sonbaharda, eylül ortasında çoğu gitmiş olur, nadiren eylül sonuna kadar kaydedilir. Son zamanlardaki üç kiş kaydı iddiası muhtemelen kişiin dağıldığı bilinen İsrail'in kuzeyindeki yerli popülasyona aittir (Hoyo vd., 1999): bu kayıtların ikisi 6 Ocak 2007'de Antakya'dandır. Aynı yerde 4 Ocak'ta ve 13 Ocak 2008'de altışar tane kaydedilmiştir.

2 Temmuz 1970'te İskenderun Körfezi yakınlarında kaydedilen 8-10 birey yanlışlıkla Türkiye için ilk kayıt olarak bildirilmiştir (OST Bull. 7:1). 1881 yazında Antakya'da bir örnek alınmış (Chantre, 1883) ve Ağustos 1871'de Büyük Ağrı Dağı yakınlarında muhtemelen şüpheli olarak gözlenmiştir (Radde, 1884). İlk güncel kayıt Nisan 1962'dedir (Eggers & Lemke, 1964; Kumerloeve, 1966a) ve 1970'lerin sonunda Akdeniz kıyılarında veya yakınlarında en az 11 güvenilir kayıt elde edilmiştir (Kumerloeve, 1970a).

Üreme

Yuvalama Alanı: Kayalıkların ve dar vadilerin bulunduğu kuru alanlarda ürer.

Yuvası: Genellikle kayalıklarda, bir çöküğün altına ya da bir oyuğun veya mağaranın tepesine tutturulur. Diğer bölgelerde (örneğin Fas ve İsrail) binalar ve yapılar gibi korunaklı alanlara yuva yaptığı kaydedilmiştir ancak Türkiye'de böyle bir kayıt yoktur. Uçuş sırasında topladığı otları ve tüyleri tükürükle yapıştırarak küre şeklinde yaptığı yuvasını, ince otlar ve tüylerle kaplar. Tek bir yuva olabileceği gibi birkaç yuva birbirine yapışık da olabilir. Her yuvanın ayrı bir girişi ve boşluğu bulunur ancak yuvaların tamamı bitişik bir kütle oluşturur. Ayrıca, çamurdan yapılmış eski ve genellikle kısmen yıpranmış ev kırlangıcı yuvalarının içine de yuva yaparlar. Aynı yuvayı onarıp art arda yıllarca

kullanabilirler ancak bu konuda Türkiye'de veri yoktur.

Yumurta sayısı: Türkiye'de gözlenen yumurta sayısına dair veri bulunmamaktadır. Diğer bölgelerde olağan kuluçka büyüklüğü 2-3 yumurtadır.

Üreme dönemi: Nisan ve Mayıs arasında yumurta koyar. Koloniler temmuz başına kadar aktiftir. Üreme döngüsü, küçük bir tür için oldukça uzundur. İlk yumurtanın bırakılmasından yavrunun yuvayı terk etmesine kadar geçen süre yaklaşık 9 haftadır ve genellikle yılda iki kez kuluçkaya yatar. **AKD:** 11 Nisan 1971'de İskenderun yakınlarında, dar bir vadideki mağarada üreyen yaklaşık 15 çift kaydedilmiştir (Warncke, 1972). **GDA:** En iyi bilinen üreme alanlarından biri Birecik'tedir. Fırat Nehri'nin doğu kıyısındaki ve yakınlardaki vadilerde yüksek kayalıklarda küçük koloniler bulunmaktadır. 23 Mayıs 2004'te Birecik'te yaklaşık 15 yuvalı bir koloni gözlenmiştir. Bu kolonide üç yuvanın bireysel, dört yuvanın eski ev kırlangıcı yuvalarının içinde ve yaklaşık sekiz yuvanın bir kütle halinde birleşik olduğu kaydedilmiştir. En erken üreme kaydı, Suriye sınırı yakınlarında, Kilis'te bir kayaliktaki mağarada 7 Nisan 1971'de bulunan 25 çifttir. Aynı bölgede 19 Ağustos 1972'de 60 birey gözlenmiştir. 14 Mayıs 1989'da Kilis yakınlarında üremeye uygun habitatlarda 120 birey kaydedilmiştir. 1973 yazında Birecik'te toplam 62 çift üremiştir. 19 Nisan 1988'de Birecik'teki yuvaların hâlâ boş olduğu görülmüştür. Burada Mayıs-Ağustos ayları arasında birçok yuvada erişkin bireyler kaydedilmiş, erişkinlerin 7 Eylül 1994'e kadar yuvalarına girdikleri gözlenmiştir. 8 Temmuz 1986'da Siirt yakınlarında 20 bireyden oluşan bir koloni bulunmuştur.

Alttürler ve Sınıflandırma

Türkiye'de *galilejensis* alttüri bulunur.

Bataklık Kuşları

Suklavuzu

Rallus aquaticus, Water Rail

Yayın ve çok sayıda bulunan yerli, yarı göçmen ve kış konuğudur.

Ülkenin genelinde, uygun habitatların bulunduğu alanlarda yaygın olarak ürer. İliman iklimli bölgelerde yıl boyunca yerleşik kalırken, karasal bölgelerdeki popülasyonlar kış aylarında kıyısal alanlara göç eder. Üreyen popülasyon, son 15 yılda tatlısu habitatlarının birer birer kaybolması nedeniyle azalma eğilimi göstermektedir.

Göç döneminde, familyasının diğer üyeleri gibi beklenmedik yerlerde, örneğin şehir merkezlerinde veya gemilerde bireyler gözlenmiştir. Bu bireyler, üreme sonrası yeni sulakaların arayan kuşlar olarak değerlendirilmektedir.

Üreme

Yuvalama Alanı: Sazlıklar, bataklıklar, kısmi taşınan alanları ve göl ile gölcüklerin kenarındaki bitki örtüsü içinde yuvalar.

Yuvası: Yapraklar, kamışlar ve su kenarı bitkilerinden yapılmış derin olmayan bir kap şeklindedir. Yoğun bitki örtüsü arasında, alçakta ve su yüzeyine yakın bir konumda bulunur.

Yumurta sayısı: Türkiye'de tespit edilememiştir; diğer bölgelerde ortalama 6-10 (nadiren 5-16) yumurta ile kuluçkaya yatar.

Üreme dönemi: Birden fazla kez kuluçkaya yatabilir ve mart-temmuz arasında öter; Türkiye'de de benzer olduğu tahmin edilmektedir. **İÇA** İç Anadolu'da Hotamış'ta 25 Mayıs 1993'te derin bir suya yakın dar bir kanaldaki Phragmites (kamış) alanında, içinde bir sağlam ve bir yeni

kırılmış yumurta olan bir yuva gözlenmiştir. 25 Haziran 1977'de Eşmekaya'da bir yavrusu olan bir yuva ve 20 Haziran 1977'de uyarı ötüşi yapan erişkinin yanında bir yavru kaydedilmiştir (Schubert, 1979). **KAR** 20 Mayıs 1992'de Yeniçağa Gölü yakınındaki küçük doğal bir havuzun içinde sık bitki örtüsünde yumurtalı bir yuva ve yakında öten bir erişkin birey kaydedilmiştir. Temmuz 1971'de Kızılırmak Deltası'nda erişkinler ve yavrular gözlenmiş, 28-29 Temmuz 1971'de aynı bölgede 2 yavru yakalanmıştır (Dijksen & Kasparek, 1985). Bu bölgede 1992'de üreyen popülasyonun 500-750 çift arasında olduğu tahmin edilmiştir. Aynı bölgede, 28 Mayıs 1992'de bir erişkin ve yavrusu gözlenmiş olup yumurtlamanın Mayıs başında gerçekleştiğini göstermektedir. **MAR** İznik Gölü'nde 7 Temmuz 1966'da bir erişkin ve 2 yavrusu kaydedilmiştir.

Alttürler ve Sınıflandırma

Türkiye'de nominat alttürü bulunur.

Bildircinklavuzu

Crex crex, Corn Crake

Lokal olarak ve az sayıda yuvalayan bir yaz konuğudur. Göç zamanında yaygın ve nispeten çok sayıda bulunur.

Doğu Karadeniz'de ilk kez Artvin Posof'ta ürediği kanıtlanmış ve hazırlı-temmuz aylarında birkaç öten erkek kaydedilmiştir (Kirwan & Martins, 1994). Son yıllarda Bolu Yeniçağa Gölü'nde de yuvaladığı tespit edilmiştir.

Türkiye genelinde belirgin şekilde yaygın ancak genelde az sayıda görülen bir geçiş türüdür. İlkbahar göçü mart ayında başlar, nisan sonunda zirveye ulaşır ve kuşlar üreme alanlarına nisan ortasından itibaren varır (Cramp & Simmons, 1980). Türkiye'de ilkbahar kayıtları mart-mayıs döneminde yoğunlaşır ve en çok nisan sonu ile Mayıs başında gözlenir. En erken ilkbahar kaydı 8 Mart'tadır, sayılar genelde düşüktür ve en fazla 3 birey kaydedilmiştir. Sonbahar göçü Avrupa'da ağustos ayında başlar

ve kasıma kadar sürer (Cramp & Simmons, 1980). Türkiye'deki sonbahar kayıtları ağustos-ekim arasında yoğunlaşır, özellikle eylül ayına denk gelir. Geç kalan bireyler ekim ayında üç kez, en geç 22 Ekim'de kaydedilmiştir. Bilinmeyen bir lokalitede bir şubat kaydı (Kasperek, 1992a) tarafından belirtilmiş olup, türün Türkiye'de nadiren kışlayabileceğine işaret etmektedir.

Eskiiden 19. yüzyılda İzmir çevresindeki gözlemlerine dayanarak türün bir geçiş türü olmasının yanı sıra yaz konuğu olduğunu düşünülmüş (Gonzenbach, 1852), hatta ürediğini de iddia edilmiştir (Pasquali, 1991). Ancak bu iddiayı destekleyecek bir kayıt bulunmamaktadır.

Üreme

Yuvalama Alanı: İlk kesin üreme kaydı, 3 Ağustos 1996'da Çam Geçidi yakınlarında, Carex'in baskın olduğu biçilmemiş, 30-40 cm yüksekliğindeki çalı ve çimenler içinde iki siyah hav tüylü yavruyla birlikte bir erişkinin gözlenmesiyle yapılmıştır. Bu çayırlar temmuz sonu/ağustos başında tırpanla biçilmektedir (Green, 1997).

Yuvası: Yuva zeminde bir oyuk şeklinde olup kuru otlarla çevrilidir; yakınında bitkisel materyallerle iyi gizlenmiş bir yapıya sahiptir.

Yumurta sayısı: Genellikle 8-12 yumurta ile kuluçkaya yattığı kabul edilir.

Üreme dönemi: İlk yumurtanın hazırlanan son 10 gününde bırakıldığı düşünülmektedir.

DOA Kars yakınlarında 21-22 Haziran 2005'te görülen bir birey üreme alanında gözlemlenmiştir (Balmer & Betton, 2005a). **KAR** Abant Gölü'nün kenarındaki alanlarda 31 Mayıs 2004'te duyulan birey muhtemelen üremektedir. 3 Ağustos 1996'da Çam Geçidi yakınlarında bir erişkin ve bildircin büyüğünde siyah hav tüylü iki yavru gözlenmiştir. 10 Temmuz 2001'de Rize'de iki erişkin yiyecek taşıırken gözlenmiş olup, bu durum yumurtlamanın 7 Haziran civarında gerçekleştiğini gösterir (Kirwan vd., 2003).

Erişkinler, yavrulara sadece ilk birkaç gün yiyecek taşıdığı için bu kayıt anlamlıdır.

Alttırler ve Sınıflandırma

Monotipik bir türdür.

Benekli Suyelvesi

Porzana porzana, Spotted Crake

Nadir bir yaz konuğu, yaygın ve nispeten çok sayıda bulunan bir geçit kuşudur.

Marmara, İç Anadolu ve Karadeniz bölgelerinde yazın görülür; ancak esas olarak göç döneminde yaygın ve bol olduğu bilinmektedir. Türün gerçek durumunu değerlendirmek zordur. Erken bir kayıt, 9 Nisan'da öten bir bireydir. Göç döneminde üreyip üremediğini anlamak güçtür; tür genelde kuzeye göçü sırasında ötmektedir. Mayıs ayındaki kayıtların üreyen bireyler olduğu düşünülebilir. Üreme alanlarına erken varır ve yumurtlama Orta Avrupa'da nisan başında, Kuzey Avrupa'da ise Mayıs ortasında başlar (Cramp & Simmons, 1980).

İlkbahar göçü genellikle düşük sayıdadır ve ötmediği sürece fark edilmesi zordur. 14 Nisan ile 10 Haziran 1992 arasında Kızılırmak Deltası'nda 33 birey kaydedilmiştir (Hustings & Dijk, 1994). Üreme sonrası yayılışı temmuz ortasında başlar. Sonbahar göçünde kayıtların çoğu ağustos ve eylül aylarında yoğunlaşır; ancak göç ekim ayına kadar devam eder. En geç kayıt 28 Kasım'da, ikinci en geç kayıt ise 22 Kasım 2008'de Antalya Milleyha'da yapılmıştır (Balmer & Murdoch, 2009). Sonbahar kayıtlarının çoğu yalnız bireylerden oluşur ve tür, ilkbahar göçünde daha yaygındır. Nadiren 10'dan fazla sayıda kaydedilmiştir, örneğin, 18 Ekim 1995'te Balıkdamı'nda 20 birey gözlenmiştir (Kirwan & Martins, 2000).

Üreme

Yuvalama Alanı: Bilinmemektedir; ancak bataklik ve çayırlık alanlarda öten erkeklerin gözlemlenmesi, bazı bölgelerde ürediğine işaret edebilir.

Yuvası: Bilinmemektedir.

Yumurta sayısı: Bilinmemektedir.

Üreme dönemi: KAR Kızılırmak Deltası'nda, 7 Haziran 1992 ve 6 Mayıs 1992 tarihlerinde öten birer erkek duyulmuştur (Hustings & Dijk, 1994).

Alttürler ve Sınıflandırma

Monotipik bir türdür.

Sutavuğu

Gallinula chloropus, Common Moorhen

Yayın ve nispeten çok sayıda bulunan yerli, yarı göçmen ve kış göçmenidir.

Çok küçük bataklıklar ve gölcükler de dâhil olmak üzere çeşitli sulakalan habitatlarında görülür. Bazı alanlarda oldukça sayıca yoğundur. Kocaçay Deltası'nda 1993 yılında üreyen popülasyonun 400-500 çift olduğu tahmin edilmektedir (Ertan, 1996). Kızılırmak Deltası'nda ise 1992 yılında 200-250 çift olarak tahmin edilmiştir (Hustings & Dijk, 1994).

Kışın göç alır; özellikle Batı ve Orta Anadolu'nun kıyasal bölgelerinde yüksek sayıarda bulunur. Meriç Deltası'nda en fazla 40 birey ile kaydedilmiş olmasına rağmen, genel olarak sayılar düşüktür. Burdur Çorak Gölü'nde kaydedilen 62 bireye rağmen, bu bölgelerdeki sayılar da düşüktür. İç Anadolu'da yaygındır; ancak Nisan 2002'de Mogan Gölü'nde görülen 200 birey dışında, genelde düşük sayıarda bulunur. Karadeniz Bölgesi'nde Kızılırmak Deltası'nda kişileri oldukça düşük sayıarda gözlenir. Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da genellikle çok küçük sayıarda görülmekle birlikte, Eylül 2004'te Birecik'in güneyindeki Karkamış Barajı'nda yaklaşık 400 birey kaydedilmiş olup, bu bölge düzenli olarak oldukça yüksek sayıarda bireye ev sahipliği yapmaktadır.

Üreme

Yuvalama Alanı: Göl ve gölcüklerdeki sık bitki örtüsü, sazlık içeren suyolları, sazlıklar ve su aynaları barındıran bataklıklarda yuvalar. Çukurova'da kanallar, akarsu ve göl kenarları gibi tatlı su alanlarında ürediği kaydedilmiştir (Have vd., 1988).

Yuvası: Genellikle su üzerine veya suya yakın yapar; kamışlar ve diğer sucul bitkiler arasında iyi gizlenmiş bir şekildedir. Birecik'te çakılı bir gölcükte bulunan yuva, bel seviyesinde bir suda uzun kamışların arasına gizlenmiştir. Yuvanın tabanı ölü kamış yapraklarından yapılmış, zarif bir kap şeklindedir.

Yumurta sayısı: Türkiye'de gözlenen yumurta sayısı 7 (2 yuvada), 11 (1 yuvada).

Üreme dönemi: EGE 26 Mayıs 2004'te Büyük Menderes Deltası'nda içinde 3 yumurta ve birkaç yeni yumurtadan çıkışmış yavru bulunan bir yuva gözlenmiş olup, yumurtlama tarihinin nisan sonu/mayıs başı olduğunu göstermektedir. MAR 25 Nisan 2003'te Uluabat Gölü'nde çoğu erişkin henüz yuvalamaya başlamamışken, 2 Haziran 2006'da içinde 11 yumurta olan bir yuva görülmüştür. Manyas Gölü'nde 1966'da ilk yavru 30 Haziran'da kaydedilmiştir.

KAR Abant Gölü'nde 6-13 Temmuz 1975'te kaydedilen bir erişkin ve yaklaşık 10 günlük en az 5 yavrusu, yumurtlamadan önce hazır havada olduğunu göstermektedir. Kızılırmak Deltası'nda Temmuz 1971'de pek çok yuva (Dijkens & Kasparek, 1985) ve 26 Mayıs 1992'de bir yuva görülmüştür (Hustings & Dijk, 1994). Aynı yerde 7 Haziran 2006'da yeni yumurtadan çıkışmış bir yavru gözlenmiştir. **AKD** 10 Mayıs 1987'de Çukurova'da görülen yavru, en erken yumurtlama tarihinin nisan başı olduğunu işaret etmektedir. 20 Mayıs 1999'da Aydıncık'ta bir çift ve 2 yavrusu kaydedilmiştir. **İÇA** 5 Temmuz 1986'da Hotamış'ta bir aile grubu ve 1991'de yaklaşık 30 çiftin yuva yaptığı belirlenmiştir (Kirwan, 1993b). 15 Ağustos 1968'de Mogan Gölü'nde, 3 Ağustos 1971'de Akşehir Gölü'nde ve 3 Ağustos 1983'te Seyfe Gölü'nde yavrular

gözlenmiştir (Husband & Kasperek, 1984). Bu gözlemler, başka yerlerde olduğu gibi yılda en az 2 üreme yaptığı göstermektedir.

Alttürler ve Sınıflandırma

Monotipik bir türdür.

Sakarmeke

Fulica atra, Eurasian Coot

Yayın olarak çok sayıda bulunan bir yerli ve kış konuğuudur.

Sazlık ve su kenarı bitki örtüsüne sahip göller ile su aynalarına sahip bataklıklarda ürer. Kızılırmak Deltası'ndaki üreyen popülasyonun 500-1000 çift arasında olduğu tahmin edilmektedir. Geçmişte İç Anadolu'da Kulu Gölü'nde 600+, Yarma yakınlarında 300+, Ereğli'de 250 çift ve Gönenç Gölü'nde 200 çift üremiştir. Ancak, sulakalanların kurutulması nedeniyle üreyen popülasyonda bir dönem azalma yaşanmıştır.

Üreme sonrası dağılım sırasında da ciddi sayınlarda toplanır. Örneğin, 1996 yazında Burdur Gölü'nde 300.000 birey, Eylül 2004'te Sodak Göl'de 10.000 birey ve Ağustos 1972'de Çıldır Gölü'nde 1.580 birey sayılmıştır.

Açık su yüzeylerine sahip sulakalanlarda kişiler. Güney Marmara'daki göllerde sakarmeke kişi düzenli olarak çok yüksek sayınlarda görülür; Uluabat Gölü'nde 24 Ocak 1999'da 273.000 birey sayılmış olup maksimum sayı 320.000'e ulaşmıştır. Meriç Deltası'nda ise Kasım 1970'te 81.400 birey kaydedilmiştir. Ege Bölgesi'nde en yüksek yoğunluk, 1996 yılında 68.500'den fazla bireyin sayıldığı Bafa Gölü'nde kaydedilmiştir. Yakındaki Büyük Menderes Deltası'nda kişi düzenli olarak 12.000'in üzerinde birey bulunmakta olup maksimum sayı Ocak 1999'da 32.535 olarak kaydedilmiştir. Göller Bölgesi'nde en yüksek kişi sayısı, Ocak 1995'te Burdur Gölü'nde 138.925 birey olarak kaydedilmiş olup, göç döneminde ise 300.000 birey gözlenmiştir. Karamık Bataklığı'nda ise 95.000 birey sayılmıştır. Akdeniz Bölgesi'nde yaygın olan tür, sayımlarda 20.000'in üzerinde bireyin bulunduğu birkaç alanda görülmektedir; örneğin, Akyatan Gölü'nde Ocak 1970'te 80.000 ve Ocak 1971'de 112.640 birey, Göksu Deltası'nda Ocak 1971'de 54.350 birey kaydedilmiştir. Ancak bu alanlardaki birey sayılarında belirgin bir azalma gözlenmiştir (Magnin & Yarar, 1997;

Heath & Evans, 2000). İç Anadolu Bölgesi'nde Hirfanlı Barajı'nda yüksek sayınlarda gözlenir. Kızılırmak Deltası'nda kış aylarında daha yüksek sayınlarda bulunur ve Ocak 2005'te 57.186 birey sayılmıştır. Doğu Anadolu'da yapılan barajlar yeni toplanma alanları oluşturmuş; en yüksek sayıda, 20 Ocak 2006'da Karakaya Barajı'nda 50.000 birey, 16 Ocak 2005'te ise 110.131 birey kaydedilmiştir (Çağlayan vd., 2005).

1990-2010 arasında kışlayan nüfus artarak 400.000-1.000.000 birey arasında kaydedilmiştir. Buna karşılık, İç Anadolu'daki bazı alanlarda sayılar düşüş göstermiştir. Orta Anadolu'da eski Hotamış Bataklığı'nda Ocak 1970'te 28.464 birey ve Seyfe Gölü'nde aynı tarihte 134.500 birey kaydedilmiş olmasına rağmen, bu alanlardaki sayılar zamanla büyük ölçüde azalmıştır.

Üreme

Yuvalama Alanı: Sazlıklarda yuvalar.

Yuvası: Yuvasını sazlıklar arasında su üzerine yapar. Yuva ölü yapraklar ve sucul bitki saplarından yapılmış dayanıklı bir kap şeklindektedir.

Yumurta sayısı: Türkiye'de gözlenen yumurta sayısı 7-9 (3 yuvada). Ancak sınırlı verilere göre, bilinenin aksine daha az yumurta yapma eğilimindedir (başka yerlerde 6-9). Yavru sayısı 9'dan fazlası gözlenmiş olsa da, genelde 2-5 arasındadır.

Üreme dönemi: KAR Kızılırmak Deltası'nda, 1992'de nisan ayında sürü büyülüklüklerinin azaldığı ve nisanın son 10 gününde çiftlerin gözlendiği kaydedilmiştir. İlk yuva 1 Mayıs'ta, ikinci yuva 20 Mayıs'ta ve çoğu yuva Mayıs sonunda gözlenmiştir. 27 Mayıs'ta çiftler yeni yavrularıyla görülmüştür; çoğu yuva Scirpus öbekleri içindedir (Hustings & Dijk, 1994). EGE 13 Mayıs 1899'da içinde yumurta olan 20 yuva kaydedilmiş olup, birinde 9 yumurta görülmüştür (Selous, 1900). Başka bir yuva da 13 Mayıs 1950'de kaydedilmiştir (McNeile, 1950, 1951, 1954, 1967, 1968, 1970, 1972, 1973). 4 Haziran 1972'de yavrularıyla

birlikte gözlenen erişkinlere göre yumurtlama tarihinin Mayıs başında olduğu belirlenmiştir. MAR 19 Haziran 1973'te kaydedilen erişkinlerin 3/4 boyutunda iki yavru, yumurtlamanın Mayıs başında gerçekleştiğini göstermektedir. 2 Mayıs 1966'da Manyas Gölü'nde 7 yumurtalı bir yuva kaydedilmiştir. İÇA 18-25 Mayıs tarihleri arasında 8 yumurta içeren 8 yuva farklı alanlarda kaydedilmiştir. Bölgeden pek çok yavru kaydı mevcut olup, çoğunlukla 1 Haziran'dadır. Mogan Gölü'nde 11 Mayıs 1970'te 3 günlük bir yavru gözlenmiştir. Sultansazlığı'nda 14 Mayıs 2004'te yeni yumurtadan çıkışmış bir yavru, yumurtlamanın Nisan ortasında gerçekleştiğini göstermektedir. AKD Göksu Deltası'nda 18-19 Temmuz 1972'de çok sayıda büyük yavru gözlenmiştir. DOA En erken yavru kaydı 27 Mayıs 1969'da Erkek Gölü'nden olup, 18 Ağustos 1972'de Tatvan'da kaydedilen küçük bir yavru, muhtemelen ikinci bir üremeyi işaret etmektedir (Kasperek & Ven, 1983).

Alttürler ve Sınıflandırma

Türkiye'de nominat alttüürü bulunur.

Gri Başlı Sazhorozu

Porphyrio poliocephalus, Grey-headed
Swamphen

Lokal olarak çok sayıda olabilen yerli bir türdür.

Türkiye'de iki popülasyonu bulunmaktadır. Doğu Akdeniz'de Göksu Deltası, Çukurova ve eski Amik Gölü'nde yerli ve üreyen bir tür olarak bilinir. 1972'de Göksu Deltası'nda yaklaşık 70 çift, Çukurova'da Akyatan Gölü merkezli olmak üzere Tarsus Deltası'ndaki Aynaz Gölü drenajlarında yaklaşık 20 çiftin ürediği tahmin edilmektedir. Bu alandan en geç 1982'ye kadar kayıtlar bulunmaktadır. Amik Gölü popülasyonu ise 1962'deki son kayıtten sonra yok olmuştur (Kasperek, Bilgin & Akin, 1989). Son dönemlerdeki kurutma çalışmaları Çukurova popülasyonunu risk altına sokmuştur. 1990'ların sonlarından itibaren Fırat boyunca Birecik'te görülmeye başlanmış ve burada yerleşik hale gelmiştir.

1990'ların sonunda Kızılırmak Deltası'nda muhtemelen Hazar Denizi'inden gelen bireylerin oluşturduğu yeni bir popülasyonu oluşmuştur (Balmer & Betton, 2004b). Kızılırmak Deltası

popülasyonu, yöre halkın bildirimlerine göre 1990'ların sonlarında ilk kez kaydedilmekle birlikte yaklaşık 5 yıl öncesinde de var olduğu belirtilmiştir (Kasperek, 1992a). Bu popülasyon hızla çoğalmış ve Aralık 2005 ile Ekim 2007'de deltadaki pirinç tarlalarında yaklaşık 1800 birey sayılmıştır.

Türkiye'nin diğer bölgelerinde, nadiren üreme durumunu gösteren birkaç kayıt mevcuttur. Akşehir Gölü (Beaman, 1986), Sultansazlığı (Kasperek, 1985; Kirwan & Martins, 1994), Mogan Gölü ve Adiyaman'da (Kasperek vd., 1989), ayrıca 1 Haziran 2002'de Ahlat Bataklıkları'nda bir erişkin, Karakaya Barajı'nda bir erişkin; 27 Kasım 2005'te Malatya'da ve 8 Eylül 2006'da İğdır'da bir birey kaydedilmiştir (Berg & Haas, 2006a). Son gözlem, düzenli gözlenen bu alandaki mevcut tek kayıttır. Bununla birlikte, Manyas Gölü'nde eski tarihlerde bulunduğu iddiası (Kiziroğlu & Kiziroğlu, 1987) vardır. İstanbul'da ise 15 Temmuz 1893'te kaydedilmiştir (Mathey-Dupraz, 1920-24; Rigler, 1852).

Üreme

Yuvalama Alanı: Göksu Deltası'nda Akgöl'ün yanılarındaki sığ gölcüklerde yetişen çalı ve sazlıklar içinde yuva yapar.

Yuvası: Sucul bitkilerin dalları ve yapraklarından yapılmış, suyun üzerinde büyük bir platform ve derin olmayan bir kap şeklindedir. Yuva etrafındaki uzun çalılar, kuluçkadaki kuşu yukarıdan örtecek şekilde bükülmüştür. Yuva, erişkinlerin çamurlu sudan tırmanması sonucu birkaç gün içinde daha belirgin hale gelir ve çoğu yuva suda büyüyen çalı kümelerinin üzerindedir. Ancak kaydedilen bir yuva, çalılarla çevrili otlardan oluşan küçük bir adanın üzerindeki kuru zeminde bulunmuş olup, yoğun bitki örtüsüyle çamurla çevrili 2 metre uzunluğunda bir tünel bağlantısı vardır; bu tünel su seviyesinden 1,3 metre yükseklikte olup tamamen gizlenmiştir.

Yumurta sayısı: Türkiye'de gözlenen yumurta sayısı 3 (2 yuvada), 4 (2 yuvada), 5 (4 yuvada)

ve 6 (1 yuvada) olup daha düşük yumurta sayılarının tamamlanmamış kuluçkalar olduğu düşünülmektedir. Çoğunlukla yuvayı terk etmiş 1 veya 2 yavru gözlenmiştir (15 yuvada). Kuluçka sırasında görülen yavru sayısı 3 (5 yuvada) ve 4 (3 yuvada) olarak kaydedilmiştir.

Üreme dönemi: Nisan sonunda yumurta koyar, yavrular Mayıs ve Haziran ayında gözlenir. AKD Göksu Deltası'nda 21-23 Mayıs 1993'te gözlenen 8 kuluçkanın 4'ü tamamlanamamış, ancak sonradan yumurtlama olmuştur. Bu kayıtlarda 24 Mayıs 1993'te görülen bir yavru, yumurtlamadan 25 Nisan civarında başladığını göstermektedir. Aynı alanda 26 Mayıs 1998'de 4 yumurtalı bir yuva ve 17 Haziran 1992'de içinde 3 yavru olan gecikmiş bir yuva kaydedilmiştir. Yavrular çoğunlukla Mayıs ortası ve Haziran aylarında gözlenir; en erken tarih 3 Mayıs 1989 olup, yumurtlamadan Nisan başlarında olduğunu işaret etmektedir. Ağustos sonundaki gözlemler ise yeni uçmaya başlamış yavrulara aittir. Çukurova'da 8 Mayıs 1990'da bir erişkin ve yavruları, aynı alanda 9 Mayıs 1990'da en az 9 erişkin ve 10 yavru gözlenmiş olup, 7 yuva alanı belirlenmiştir (Ovaa & Vos, 1990). Amik Gölü'nde 22 Mayıs 1933'te sazlık içinde 5 yavrulu bir yuva gözlenmiş ve yeni çıkışlı bir yavru yakalanmıştır (Meinertzhagen, 1935). Ayrıca 5 yumurta, 6 Haziran 1929'da toplanmıştır (Kasperek vd., 1989). KAR Kızılırmak Deltası'nda 27 Haziran 1999'da iyi gelişmiş 2 yavru ile bir erişkin gözlenmiştir.

Alttürler ve Sınıflandırma

Türkiye'de iki farklı alttür bulunur. Doğu Akdeniz ve çevresinde daha uzun süredir varlığını sürdürten alttür, Doğu Akdeniz'den Kuzeybatı Hindistan'a kadar yayılış gösteren *seistanicus* altürüdür. Bazı yazarlar, Hindistan'da bulunan *poliocephalus* alttürünü *seistanicus* ile eş anlamlı olarak değerlendirmiştir. Toplanan örnekler nedeniyle (Aharoni, 1930), *seistanicus* alttürünün Amik Gölü'nde üредiğini düşünülmüştür (Kumerloeve, 1963a). Ayrıca, Türkiye'deki kuşların morfolojik özelliklerinin, diğer *seistanicus* popülasyonlarına *caspius* alttüründen daha yakın olduğu düşünülmektedir (Kasperek vd., 1989). 2000'li yılların başında Kızılırmak Deltası'na göç ederek yerleşen popülasyon ise *caspius* altürüne aittir. İlginç bir şekilde, 15 Temmuz 1893'te İstanbul yakınlarında gözlemlenen bir kuş, Batı Akdeniz'in *porphyrio* taksonuna atfedilmiştir (Mathey-Dupraz, 1920-24).

Küçük Sazhorozu

Porphyrio alleni, Allen's Gallinule

Rastlantısal konuktur.

Türkiye'de yalnızca bir kaydı bulunmaktadır; 26-30 Nisan 2013 tarihleri arasında Mogan Gölü'nde erişkin bir birey gözlenmiştir. Batı Palearktik bölgesinde, ankarada 13'ten fazla ülkede ve Azorlar, Madeira ile Kanarya Adaları'nda kayıtları bulunmaktadır.

Üreme

Türkiye'de yuvalamaz. Esas yayılış alanı Sahra Altı Afrika'dır.

Alttürler ve Sınıflandırma

Monotipik bir türdür.

Çizgili Yelve

Aenigmatolimnas marginalis, Striped Crake

Raslantısal türdür.

Türkiye'de tek bir kaydı bulunmaktadır; 11 Aralık 2020'de Bodrum'da bir birey, E. Durmuş tarafından ölü olarak bulunmuştur.

Üreme

Türkiye'de yuvalamaz. Asıl yayılış alanı Doğu ve Güney Afrika'dır.

Alttürler ve Sınıflandırma

Monotipik bir türdür.

Bataklik Suyelvesi

Zapornia parva, Little Crake

Seyrek ve lokal yaz konuğu ve yaygın ve çok sayıda bulunan geçit türüdür.

Akdeniz'de ürediği kanıtlanmış olup muhtemelen İç Anadolu, Karadeniz ve Doğu Anadolu'da da üremektedir. Üç suyelvesi türü arasında en yaygın üreyen türdür. Göç sırasında pek çok alanda öttüğü için ürediği yönünde yorumlar yapılabilir. Mart ortasında görülmeye başlanır ve nisan-mayıs döneminde yaygındır. Orta Avrupa'da mayıs başında yumurtladığı bilinmektedir (Cramp & Simmons, 1980). Geç ilkbahar kayıtları genellikle muhtemel üremeyi işaret ederken, hazırlan başındaki geç tarihli gözlemler, üreme sezonunun daha geç olduğu kuzey ve doğudaki alanlara göç eden bireyleri ifade ediyor olabilir.

Geçiş türü olarak tahmin edilenden daha yaygındır ve göçü, benekli suyelvesine kıyasla Türkiye'de daha geniş bir alana yayılmıştır. İlkbaharda sayılar genellikle düşük olsa da, dikkat çekici bazı kayıtlar bulunmaktadır: 19 Nisan 1996'da Kozanlı Saz Gölü'nde 42 birey, 22 Nisan 1996'da Kuzeydoğu Anadolu'da 39 birey (Kirwan & Martins, 2000), Çukurova'da 25 Mart-15 Mayıs 1990 arasında 71 birey (Kivist vd., 1994), 1992 ilkbaharında Kızılırmak Deltası'nda 32 birey (Hustings & Dijk, 1994), ve 2002'nin mart-nisan döneminde Mogan Gölü'nde "düzinelerce" birey (Balmer & Betton, 2003a) kaydedilmiştir. Sonbahar göçünün başlangıcı belirsizdir, ancak ağustostan önce gerçekleştiği kesindir. Akdeniz'de, Göksu Deltası'ndan temmuz ayında iki erken kayıt bulunmaktadır. Sonbahar göçü eylül ve ekim aylarında yoğunlaşır ve ekim sonundan sonra nadiren görülür. En geç kayıt, 14 Kasım'da Kızılırmak Deltası'nda yapılmıştır (Balmer & Murdoch, 2009). Sonbahardaki sayılar genellikle ilkbahara kıyasla daha düşüktür.

Üreme

Yuvalama Alanı: Yuvalama ile ilgili tek kayıt, 23 Mayıs 1993'te Göksu Deltası'nda sazlık ve kindıralık alanlarda gözlenen üç boş yuvadır. Bu alanın yakınında, muhtemelen çift olan iki erişkin ve görünmeyen olası bir yavru, 2 gün önce heyecanlı hareketlerle gözlenmiştir.

Yuvası: Kofalardan (*Juncus*) yapılmış, derin olmayan bir kap şeklinde olup, sık bitki örtüsü içinde iyi gizlenmiştir ve su seviyesinden çok az yüksekte yer almaktadır. Yuva, suklavuzu yuvasından daha küçük boyutludur.

Yumurta sayısı: Bilinmemektedir.

Üreme dönemi: Göksu Deltası'nda mart ve nisan aylarının sonlarında öten erkek bireyler ve birlikte gözlenen (muhtemel çift) erkek ve dişi bireyler kaydedilmiştir. İÇA 25 Nisan 1974 ve 1 Mayıs 1974'te Mogan Gölü'nde birer çift ve 2 Mayıs 1992'de Çöl Gölü'nde 2 dişi ve 2 erkek kaydedilmiştir (Karauz Kiraç, 1993). KAR Kızılırmak Deltası'nda 1992'de öten birkaç erkek ve muhtemel üreme kaydı (0-5 çift) bulunmaktadır (Hustings & Dijk, 1994). DOA Çenge Gölü'nde, 20 Mayıs 1993'te ve 8-9 Haziran 1997'de öten iki erkek kaydedilmiş olup, burada üreyen bir popülasyonun varlığını düşündürmektedir (Kirwan & Martins, 2000).

Alttırler ve Sınıflandırma

Monotipik bir türdür.

Küçük Suyelvesi

Zaporia pusilla, Baillon's Crake

Lokal olarak az sayıda yaz konuğu, yaygın ve az sayıda bulunan geçit türüdür.

Sadece Manyas Gölü ve Kırklareli İğneada'da ürediği tespit edilmiştir ancak yaz aylarında bazı potansiyel üreme alanlarında da kaydedilmiştir. Üreme ile göç kayıtlarının karışmasından dolayı gerçek durumunu belirlemek zordur.

Orta Avrupa'da yumurtlama Mayıs ayında başladığından, ilkbahar sonu kayıtları olası üremeyi gösterebilir; kuzeye göç eden bireyler genellikle bu süreçte öter. Yaz kayıtları ise genellikle Haziran sonu ve Temmuz başına aittir. Diğer bölgelerde öten erkekler bataklık ve çayırlık alanlarda kaydedilmiş ancak yuvalama kanıtlanmamıştır.

Belirgin şekilde yaygın bir geçiş türüdür ancak üç suyelgesi arasında en nadir görülenidir. Batı bölgelerde nispeten daha sık görülür ve muhtemelen tahmin edilenden daha yaygındır. En erken kayıt, 20 Şubat 2011'de Birecik'in güneyinde yapılmıştır. Mart ortasında görülmeye başlanır ve öten erkekler 19-28 Mart arasında çeşitli bölgelerde kaydedilir. Türk, Nisan ve Mayıs aylarında daha yaygın olarak gözlenir. Sonbahar günü Ağustos-Ekim arasında gerçekleşir ve özellikle Eylül ayında yoğunlaşır. İki kiş kaydı bulunmaktadır: 15 Aralık 1969'da Manyas Gölü'nde (OST, 1975) ve 13 Ocak 2001'de Kızılırmak Deltası'nda birer birey gözlenmiştir.

Üreme

Yuvalama Alanı: Manyas Gölü'ndeki yuva, su seviyesinden çok az yüksekte, yaklaşık 50 cm boyundaki kindıra veya saz (muhtemelen *Scirpus*) kümeleri arasında bulunur.

Yuvası: Kindıra saplarıyla çevrili kap şeklinde bir yapıdadır. Yuvada zeytin yeşili zeminde kahverengi lekeli 3 yumurta ve 4 küçük siyah yavru gözlenmiştir. Erişkinler, yuvanın yakınında uyarı çığlıklarını atmıştır.

Yumurta sayısı: 3-4 yumurta koyar. Bir yuvada 3 yumurta, başka bir sahada 4 yavru gözlenmiştir.

Üreme dönemi: Yavruların durumuna göre yumurtlama yaklaşık 18-19 Temmuz'da başlamış olup, bu geç tarih ikinci bir üreme olduğunu düşündürmektedir. Yöre halkı Beaujodin'e, pırıncı tarlalarında bu türün yuvalarını sık sık bulduklarını belirtmiştir.

MAR Türkiye'deki ilk üreme kaydı, 9 Ağustos 1965'te Manyas Gölü yakınındaki bir pırıncı tarlasında yapılmıştır (Beaujodin, 1967). 31

Temmuz 2009'da İğneada Mert Gölü'nde genç bir bireyi fotoğraflamıştır (Özkan, 2010). İÇA 23 Mayıs 1992'de Eşmekaya'daki sığ su bulunan bir bataklıkta bir erişkinin heyecanlı hareketleri gözlenmiş olup, alan tür için uygun üreme habitatıdır.

Alttırler ve Sınıflandırma

Muhtemelen Türkiye'dekilerin hepsi intermedia'dır. nominat alttür ile intermedia'nın yayılış alanlarının sınırlarında iki alttür bir ölçüde karışır ve ayırt edilmeleri zorlaşır (Cramp & Simmons, 1980; Roselaar, 1995).

Telli Turna

Anthropoides virgo, Demoiselle Crane

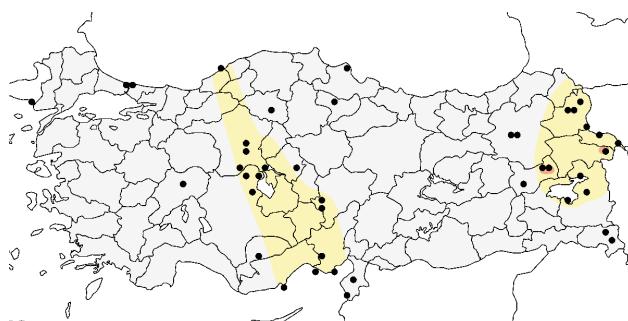
Üreyen nüfus yok olmuştur, lokal olarak az sayıda bulunan bir geçit türüdür.

Yakın zamana kadar bilinen üreme alanları Murat Nehri Vadisi ve çevresindeki Patnos, Malazgirt ve Muş Ovası'dır. En yoğun kayıtlar, Malazgirt ile Bulanık arasındaki Bulanık Ovası'ndan olup, burada en fazla 22 birey gözlenmiştir. Doğubayazıt'taki Saz Gölü eski bir üreme alanı olabileceği gibi, yeni keşfedilmiş bir alan da olabilir. Üreme dönemi Nisan ortasından Ağustos ortasına kadar sürmektedir. Ancak 2013 yılında bu alanlarda artık üremediği teyit edilmiş ve Türkiye'de üreyen popülasyonun soyunun tüketdiği düşünülmüştür (Boyla vd., 2018). 2021-2023 yılları arasında Amasya Suluova'daki bir gölette bir çift yuvalamış, ancak bu üremenin göç rotasında kalmış ve düzensiz bir üreme olduğu değerlendirilmiştir.

Türkiye'de ürediği ilk kez (Sandwith, 1856) ve (Dresser, 1891) tarafından, günümüzde üremediği bilinen Erzurum çevresindeki gözlemlerle kaydedilmiştir. 1967'ye kadar başka bir üreme kaydı bulunmamaktadır. İlk popülasyonun 23-30 çift olduğu tahmin edilirken (Kasperek, 1988c), daha güncel tahminlere göre bu sayı 10-20 çift arasında olmuştur (Kılıç, 2004).

İki ana göç yolu bulunmaktadır. Birincisi, Murat Vadisi ve Van Gölü havzasından geçen, diğer rota Kastamonu, Ankara ve Tuz Gölü hattını takip etmektedir. Yukarı Murat Vadisi'nde 15 Nisan 1986'da 15 birey ve Nisan 1981'de 22 bireylilik göçmen sürüleri kaydedilmiştir (Kasperek, 1988c).

Van Gölü'nün güneyi, Yukarı Aras Vadisi'nin kuzeyi ve son yıllarda daha kuzeydeki küçük alanlarda düzenli göç gözlenmiştir. İlkbahar göçü 24 Mart-23 Mayıs, sonbahar göçü ise 2 Eylül-14 Ekim arasında gerçekleşir. İlkbahar göçünde İç Anadolu'da yoğunlaşır; Kulu Gölü, Mogan Gölü ve Sultansazlığı'nda düzenli olarak gözlenir. 21 Mart 2009'da Mogan Gölü'nde kaydedilen 41 birey, son yillardaki en kalabalık sürüdür. Diğer bölgelerde nadirdir; Marmara Denizi'ne kadar olan bölgelerde ve 19. yüzyılda Trakya'da daha yaygın olarak kaydedilmiştir. Alleon, İstanbul çevresinde türün ara sıra görüldüğünü belirtmiş olup, burada toplam 36 göç kaydı bulunmaktadır ve genellikle 10 bireyi aşmayan küçük sürülerden oluşur. İstisnai olarak, 1977'nin eylül sonlarında İstanbul Boğazı'nda güneye uçan 38 birey kaydedilmiştir. Tek kiş kaydı, Göksu Deltası'nda 9 Şubat 1997'de Turna ile birlikte görülen 2 bireydir (Vaassen, 1998).

Üreme

Yuvalama Alanı: Suya yakın geniş ve açık araziler, çayırlar, bataklıklar ve nehirlerdeki çakıl adaları üzerinde yuva yapar.

Yuvası: Yuva zeminde hafifçe kazılmış otlak veya çiplak alanlara yapılır.

Yumurta sayısı: Türkiye'de gözlenen yumurta sayısı 1 (1 yuvada), 2 (5 yuvada).

Üreme dönemi: DOA 30 Nisan 1981'de Ağrı'nın batısında çiftleşen bireyler gözlenmiştir. 11-13 Haziran 1987'de Balatır yakınılarında ve 30 Haziran 1988'de Ağrı ile Horasan arasında kuluçkada bireyler kaydedilmiştir. 4 Haziran 1971'de Doğubayazıt yakınlarındaki bir bataklıkta, küçük bir adada 2 yumurtalı bir yuva görülmüştür. 20 Mayıs 1975'te Söylemez yakınlarındaki ırmaktaki kum adasında 2 yumurtalı bir yuva kaydedilmiştir. Başta Bulanık civarı olmak üzere, haziran ve temmuz aylarında birkaç yuva kaydedilmiştir. En erken kayıtlar, 1 Temmuz 1988 ve 1 Haziran 1989 tarihindedir; bu kayıtlar, yumurtlamaının Mayıs başında gerçekleştiğini göstermektedir. Tring Doğa Tarihi

Müzesi'nde 20 Mayıs 1864'te 1, 22 Mayıs 1864'te 1, 10 Mayıs 1865'te 2 ve 15 Mayıs 1865'te 1 olmak üzere toplamda 8 yumurta bulunmaktadır.

Alttürler ve Sınıflandırma

Monotipik bir türdür. Tür, geleneksel olarak *Anthropoides* cinsi altında değerlendirilmiştir.

Ak Turna

Leucogeranus leucogeranus, Siberian Crane

Rastlantısal konuktur.

21 Mayıs 1985'te Bulanık'ın batısında, muhtemelen Turna ile Ak Turna melez olduğu düşünülen bir kuş gözlenmiştir (Davidson, 1985). Bu bireyin doğal bir melez olmayıp, Rusya'da yürütülen bir koruma programında üretilmiş bir melez olduğu değerlendirilmiştir (Martins, 1989). İkinci bir birey ise Haziran 1999 başında Sinop Gerze'de bir tavuk çiftliğinde bulunmuştur. Bu kuşun, Ağustos 1996'da Rusya'daki Oka Biyosfer Koruma Alanı'ndan kaçtığı, bir turna sürüsüne katılarak güneye göç ettiği ve Türkiye'de görülmesinin bu şekilde açıklandığı anlaşılmıştır (Bradshaw & Kirwan, 2000).

Bu yüzyılın başında İran'da Hazar Denizi kıyılarında 7-11 birey, Kuzey Hindistan'da 2 birey ve 1996'da Volga Deltası'nda 13 birey kaydedilmiştir. Kuzeydeki üreme alanlarında ise popülasyonun sekiz çift olduğu tahmin edilmektedir (Snow & Perrins, 1998; International, 2001). Uydu telemetrisiyle yapılan gözlemler, üreme alanlarının Ob Nehri havzasında, Kunovat Nehri havzasının 650 km güneyinde bulunduğunu ve kuşların genellikle Hazar Denizi'nin batı kıyıları boyunca göç ettiklerini göstermektedir (Kanai vd., 2002). Türün, Çin'de kışlayan doğu popülasyonu ve Hazar Denizi'nin güneyindeki İran Mazanderan'da kışlayan, 2023 itibarıyla tek bir bireyden oluşan batı popülasyonu olmak üzere iki popülasyonu bulunmaktadır. Batı popülasyonu günümüzde yok olma esidine olup, 2023 itibarıyla İran popülasyonu yalnızca "Omit" (Umut) isimli tek bir bireyden oluşmaktadır.

Yirminci yüzyılda türün muhtemelen düzenli olarak bulunduğu düşünülmektedir. İlk geçerli kayıtlara göre (Kasperek, 1987b), Nisan 1879'da Ankara çevresinde 100'den fazla birey gözlenmiş, leyleğe benzer göründükleri ve gözlemcilerin

kuşlara çok yaklaşabildiği belirtilmiştir (Danford, 1880). Eylül 1854'te Erzurum Ovası'nda biri 4-5, diğer 20 bireylik iki grup gözlenmiş ve bir birey vurularak örnek olarak alınmıştır (Sandwith, 1856). Ancak bu örnek günümüze ulaşmamıştır. Sandwith, tür tayininde telli turnayı elemesine rağmen, bu kuşların aslında Turna olabileceği düşünülmektedir. Bu şüphe doğrultusunda (Kasperek, 1987b) tarafından tarihi kayıtların geçerli sayılması tartışılmış ve bu kayıtların Türkiye listesinden çıkarılması önerilmiştir (Harrap, 1987). Sonrasında, tarihi kayıtların değerlendirilmesinde modern standartların kullanılmasını eleştiren görüşler de ortaya konulmuştur (Walters, 1988). 19. yüzyıldaki kayıtlara göre, türün batı popülasyonları daha yaygındı ve Türkiye'deki tüm kayıtlar bilinen göç dönemleriyle uyumludur (International, 2001).

Üreme

Türkiye'de yuvalamaz; üreme alanı Sibiryadır.

Alttürler ve Sınıflandırma

Monotipik bir türdür.

Turna

Grus grus, Common Crane

Lokal olarak az sayıda yuvalayan bir yaz konuğu, yaygın olarak nispeten çok sayıda bulunan geçit türü ve lokal olarak bulunan kış konugudur.

Doğu Anadolu'da, özellikle Sivas ve Muş'taki küçük göllerde üreyen popülasyonun büyük bir kısmı bulunur (Akarsu, 2013). Güneydoğu Anadolu'da Adiyaman Gölbaşı'nda, üremeye uygun habitatlarda haziran ayında kaydedilmiştir (Welch, 2004). Karadeniz Bölgesi'nde Kızılırmak Deltası'nda üreyen yaklaşık 50 çift bulunduğu tahmin edilmekte olup, kış aylarında da bu bölgede gözlenmektedir (Heath & Evans, 2000).

Daha önce Yeniçağa Gölü'nde ürediği bilinen türün, üreme mevsiminde burada 40'tan fazla birey gözlenmiştir; ancak günümüzde bu alanın bu büyüklükte bir popülasyonu barındırması mümkün görünmemektedir. Doğu Anadolu'da üreme döneminde birkaç alanda düşük sayıarda da olsa yaygındır, ancak habitat kaybı ve tahribat nedeniyle lokal seviyede azalma belirtileri mevcuttur. Bu bölgede üreme döneminde Eleşkirt ve Ağrı arasında 40'ın üzerinde bireyin kaydedildiği Mayıs 1970 kaydı, en yüksek sayı olarak bildirilmiştir. İç Anadolu'da birkaç noktada ürediği bilinen türün popülasyonu, sulakalanların kurutulması sonucu belirgin şekilde azalmıştır. Mayıs 1970'de Kurbağa Gölü'nde maksimum 50 çift, Mayıs 1972'de ise 38 çift kaydedilmiştir.

Göç sırasında ana rota, Orta Karadeniz kıyılarından Çukurova'ya uzanan hat üzerindedir. İç Anadolu'da en büyük yoğunluk Tuz Gölü çevresinde kaydedilmiştir; 1970 yılında 4186 birey, Kasım 1971'de ise 4023 birey sayılmıştır; ancak günümüzde bu sayılar daha düşüktür. Ayrıca, Sultansazlığı'nda 1994 sonbaharında 1200'ün üzerinde, 1993 yılında Ereğli Sazlığı'nda ise 1000 birey kaydedilmiştir. Diğer bir göç rotası Doğu Anadolu'dan geçmektedir. Eylül 1970'te Ağrı yakınlarında 80, Kasım 1970'te Horasan yakınlarında 165 ve Ağustos 1971'de Aşvan'da 224 birey sayılmıştır. Ana göç hattı dışında, eskiden aktif olan göç rotalarından bugün çok az sayıda kuş geçmektedir. Marmara Bölgesi'nde tür özellikle sonbahar göçünde görülmekte olup, ilkbaharda daha düşük sayıarda gözlenmektedir. İstanbul Boğazı'ndan uzak alanlarda, İstanbul ile Edirne arasında yapılan sayımlarda 18 Eylül 1973'te 200 birey ve 6 Ekim 1973'te 1,5 saat içinde Edirne'de güneye uçan 1078 birey kaydedilmiştir. İlkbahar başlarında, mart ortasından itibaren ve sonbaharda, ağustos ortasından itibaren düzenli olarak gözlenir. 15 Mart'ta kuzeye uçan 451 birey ve 21-30 Eylül arasında doğuya uçan 163 birey en yüksek sayılardandır, ancak günümüzdeki sayılar daha düşüktür. Boğaz geçişlerinin tarihsel dağılımı iyi bilinmemektedir. Ege ve Akdeniz bölgelerinde uzun zamandır geçiş ve kış ziyaretçisi olarak bilinen tür (Gonzenbach, 1852), nadiren de olsa üreme dönemi boyunca da kaydedilmiştir. Acıgöl'de en yüksek olarak 12 Eylül 1961'de 800 birey (Kumerloeve, 1961) ve 1971 Kasım sonunda kışın 556 birey kaydedilmiş olup, genellikle düşük sayıarda gözlenmektedir.

Türkiye'deki kuşlayan nüfusun %90'ından fazLASI Çukurova'daki Akyatan Gölü ve Yumurtalık Lagünlerinde toplanmaktadır. Son WWF Türkiye'nin yürüttüğü kapsamlı çalışmalarda 2018 yılında yaklaşık 5.000 ila 10.000 turnanın Çukurova sulakalanlarında kuşladığını, yegane uyuma alanlarının Akyatan Gölü ve Yumurtalık Kaldırımlı Tuzlası olduğu tespit edilmiştir. Burada şubat sonu ile birlikte ilkbahar göçünün başlamasıyla sayılar tekrar artmaktadır. Eskiden Orta Anadolu'da önemli sayıarda kuşladığı bilinen tür, 1982 sonbaharında Batı ve Orta Anadolu'daki sulakalanlarda yapılan bir araştırmada 12.960 birey olarak sayılmıştır (Berk vd., 1986).

Üreme

Yuvalama Alanı: Daha az rahatsız edilecekleri geniş ve sığ bataklıklar, göllere yakın sulak çayırlar, kındıra ve 60 cm'den uzun otların bulunduğu veya Yeniçağa Gölü gibi alçak kesimlerde dağınık sazlıkların yer aldığı alanlarda ürer.

Yuvası: Düzlenmiş bitki örtüsüyle kaplı, bitkisel materyali az olan dar ancak kuru bir tepecik üzerine, ebeveyni gizleyecek uzunluktaki bitkiler arasında yapılır. Türkiye'de kaydedilmemiş olsa da, daha derin sularda büyük bir bitki öbeğinin üzerine yuva yapabilir.

Yumurta sayısı: 1-3 arası değişmekte olup, ortalaması 1,9'dur. Yavru sayısı genelde 1 (24 yuvada) ve nadiren 2'dir (8 yuvada).

Üreme dönemi: Coğrafi bölgelere göre mart sonundan Mayıs sonuna kadar geniş bir dönemde yumurta koyar. Mayıs sonu ile Temmuz arasında farklı alanlarda yavrular kaydedilmiştir. **KAR** Kızılırmak Deltası'nda Temmuz ayında 11 kuluçka kaydedilmiştir (Dijksen & Kasperek, 1985). Aynı alanda 26 Mayıs 1992'de 7-10 günlük bir yavru gözlenmiş, bu da yumurtlamanın 15-20 Nisan'da başladığını göstermektedir; 5 Haziran'da ise iki yavru gözlenmiştir (Hustings & Dijk, 1994). Yeniçağa Gölü'nde, 2 Mayıs 1978'de kur davranışları ve çiftleşme, 25 Nisan

1962'de yumurtalı 4 yuva ve Haziran ayında en erken 2'si olmak üzere 4 kuluçka kaydedilmiştir (Kılıç & Kasperek, 1987). **AKD** 10 Mayıs 1899'da Acıgöl'de içinde yumurta olan 5 yuva ve yeni yumurtadan çıkış yavru gözlenmiştir (Selous, 1900). Aynı alanda 12 Mayıs 1974'te kur davranışları, 21 Nisan 1981'de yuvalar, 27 Haziran 1964'te 5 yavru ve 16 Temmuz 1986'da 1 yavru kaydedilmiştir (Dijksen & Kasperek, 1988). **İÇA** En erken kayıt, 11 Mayıs 1993'te Eşmekaya'dan bir erişkin ve yaklaşık 3 haftalık iki yavru olarak gözlenmiş olup, yumurtlamanın 21 Mart civarında olduğunu göstermektedir. 23 Mayıs 1992'de ve 11 Mayıs 1993'te Eşmekaya'da yeni çıkış yavrular kaydedilmiştir; 14 Haziran 1973'te ise geç kuluçka gözlenmiştir (Pforr & Limbrunner, 1982). Mayıs sonu ile Temmuz arasında farklı alanlarda yavrular kaydedilmiştir. 22-27 Mayıs 1972'de Sultansazlığı'nda 29 küçük yavru ve 38 çift gözlenmiştir (Kasperek, 1985). **DOA** 29 Mayıs 1969'da Bendimahi'de bir erişkin kuluçkada, 14 Mayıs 1970'de Fahrıl Gölü'nde 6 erişkin kuluçkada ve 24 Mayıs 1975'te Sarıkamış'ta içinde 3 yumurta olan bir yuva gözlenmiştir. 9 Haziran 1984'te Murat Nehri kenarında yaklaşık 3 haftalık iki yavru kaydedilmiştir. 27 Haziran 1989'da Bulanık'ta küçük bir yavru gözlenmiş olup, yumurtlamanın Mayıs sonunda olduğunu göstermektedir.

Alttürler ve Sınıflandırma

Monotipik bir türdür. Eskiden Türkiye, Güney Kafkasya ve Kuzey Asya popülasyonlarını *lilfordi* olarak kabul edilmiştir (Roselaar, 1995). Ermenistan'da tanımlanan *archibaldi* alttüren, Türkiye'de en azından Doğu Anadolu'daki popülasyonu da kapsamaktır (Lyashenko, 2011), ancak henüz gerçek anlamda kabul görmemiştir.

Cılıbitlar ve diğerleri

Kocagöz

Burhinus oedicnemus, Eurasian Stone-curlew

Nispeten yaygın olarak az sayıda bulunan yaz konuğu ve geçit türüdür.

Bozkır benzeri alanlar, geleneksel tarım arazileri, kumullar ve nehir kıyılarında gözlenir. İç Anadolu, türün en önemli üreme bölgesidir. Ayrıca İç Ege, Marmara, Doğu Anadolu'nun nehir kenarları ve kıyasal deltaların kumullarını da üremek için kullanır. Güneydoğu Anadolu'da 2300 metre, Doğu Anadolu'da ise daha yüksek rakımlarda bulunabilir. Coğunlukla nisan başında üreme alanlarına gelir.

Ağustos ve eylül aylarında daha çok sulakalanlarda küçük göç sürüleri kaydedilmiştir. Örneğin, 6 Eylül 1968'de Kulu Gölü'nde 75 birey gözlenmiştir. Geç sonbahar ve kış kayıtları ise nadirdir. 26 Kasım 1969'da eski Aynaz Bataklığı'nda bir birey, 6 Aralık 1984 ve 3 Ocak 2002'de Çukurova'da, 2 Ocak 2008'de Samandağ'da ve 28 Ocak'ta Göksu Deltası'nda kış kayıtları bulunmaktadır.

Üreme

Yuvalama Alanı: Açık bozkırlar, tarım alanları ve kumullardaki genellikle çiplak, sıklıkla taşlı veya kısa bitkili alanlarda ürer.

Yuvası: Yere hafifçe kazılmış, genellikle az miktarda lif ve bitki döküntüleri kullanılmış ve küçük taş ile iri kumla kenarları çevrelenmiş bir çukurdur.

Yumurta sayısı: 15 yuvada 2, 11 yuvada 3 yumurta tespit edilmiştir.

Üreme dönemi: Mart ortasından itibaren yumurtalar, mayısın itibaren yavrular görülür.

İÇA: Sultansazlığı'nda 9 Haziran 1982'de bir yuvada 4 yumurta görülmüştür ancak türini hatalı olabilir (Kasperek, 1985). **GDA:** Daha erken ürer. 7 Mayıs 1970'te Ceylanpınar'da (Urfa) bir erişkin ve henüz uçamayan yavrusu ile 6 Mayıs 1996'da Cizre'de bir çift büyük yavrularıyla görülmüştür. İkisinde de yumurtlamanın yaklaşık 18 Mart'ta olduğu anlaşılmaktadır. **AKD:** Kayıtlar biraz daha erkendir ve en erken yumurta 25 Nisan'da kaydedilmiştir. Göksu Deltası'nda 5 Mayıs 2004'te bir yuvada bir yumurta görülmüş ve ikinci yumurta 7 Mayıs 2004'te koyulmuştur. Aynı alanda 9 Haziran 2006'da 2 haftalık 2 yavru görülmüştür. Bunların nisan sonunda yumurtladığı anlaşılmaktadır. Marmara'da 10 Mayıs, İç Anadolu'da 11 Mayıs, Ege'de 12 Mayıs ve Karadeniz'de 15 Mayıs ve 8-9 Haziran'da yumurta kaydedilmiştir. 30 Temmuz 1971'de Kızılırmak Deltası'nda oldukça büyümüş ancak henüz uçmaya başlamamış bir yavru görülmüştür (Dijksen & Kasperek, 1985) ve yumurtlamanın yaklaşık 11 Haziran'da olduğu anlaşılmaktadır (2. kuluçka da muhtemeldir). Başka yerlerde, çift üreme mevcuttur ancak Türkiye'den bununla ilgili veri yoktur.

Alttürler ve Sınıflandırma

Ayrıntılı bir çalışma bulunmamakla birlikte, nominat alttürün Türkiye'nin kuzeydoğusunda, *saharae* alttürünün ise diğer bölgelerde görüldüğü belirtilmiştir (Vaurie, 1963). Bireysel varyasyonların yüksek olması, coğrafi varyasyonun tanınmasını zorlaştırmaktadır. Özellikle toprak yapısı ve bağıl nem koşulları sırt tonunda çeşitlilik yaratmaktadır. Bu koşullar altında, anakarada bulunan (Kanarya Adaları hariç) alttürlerin geçerliliği sorgulanabilir.

Uzunbacak

Himantopus himantopus, Black-winged Stilt

Yaygın olarak çok sayıda görülen bir yaz konuğuudur.

Tüm ülkede, 1800 metre ve altındaki irtifalarda sığ göllerde, gölcüklerde, lagünlerde, nehir

ağızlarında ve ıslak çayırlarda bulunur. Ancak temel yuvalama alanları 1990'lı yıllara kadar şu şekildeydi: Tuz Gölü çevresi (yaklaşık 500 çift), Akşehir Gölü (150 çift), Seyfe Gölü (500 çift) (Magnin & Yarar, 1997), Çukurova (200-250 çift) (Have vd., 1988), Sultansazlığı (200 çift), Ereğli Sazlıklar (100 çift), Gediz Deltası ve Marmara Gölü (tüm Ege'de toplam 100 çift), Burdur Gölü, Göksu Deltası ve Van Gölü çevresi. Kızılırmak Deltası (350 çift) ve Meriç Deltası'ndaki (300 çift) üreme kayıtları dışında, Marmara ve Karadeniz Bölgelerinde nispeten yerel ve nadir görülmektedir. Güneydoğu Anadolu'nun büyük kısmında muhtemelen ürememekte, ancak yakın dönemdeki bazı kayıtlar bu bölgede az sayıda alanda üreme potansiyeli olduğunu göstermektedir.

Göç sırasında daha yaygın görülür ve yüksek sayıarda kaydedilir. İlkbahar göçü Ege ve Akdeniz'de mart başında, İç Anadolu'da mart ortasında ve diğer bölgelerde mart sonu/nisan başında başlar. Bu göç, Mayıs sonuna kadar devam eder. Üreme sonrası alanlardan ayrılan bireyler, temmuzun ikinci yarısında artan kayıtlarla kendini gösterir. Örneğin, 17 Temmuz 1986'da Kulu Gölü'nde 4000 birey, Çöl Gölü'nde 1000 birey kaydedilmiştir. Geçişin en yoğun olduğu dönem ağustostur; sonbahar ilerledikçe sayılar azalır. Gediz Deltası'nda 6 Ekim 2000'de 1073 birey, Van Gölü'nde 6 Ekim'de ve Erzurum Ovası'nda 25 Ekim 2002'de yüksek sayılar kaydedilmiştir. Kasım ayındaki kayıtlar genellikle kıyı bölgelerinden ve ara sıra kışladığı Ege, Akdeniz ve Karadeniz deltalarından gelmektedir.

Kış kayıtları genelde düşük sayıdadır, ancak arada sırada görülmektedir. Örneğin, 31 Ocak 1992'de Göksu Deltası'nda 4 birey, 22 Ocak 1993'te Çukurova'daki Tuzla Gölü'nde 2 birey, 27 Ocak 1996'da Acıgöl'de 2 birey ve aynı yerde 12 Ocak 2003'te 8 birey kaydedilmiştir. Ayrıca, 18 Aralık 2005'te Karakaya Barajı'nda 1 birey ve Gediz Deltası'nda 2002/2003'ten bu yana her yıl yaklaşık 5 bireyin kışladığı kaydedilmiştir.

Üreme

Yuvalama Alanı: Kıyılardaki ve iç kesimlerdeki göllerin ve bataklıkların açık alanlarında ürer. Genellikle 10-50 çiftlik koloniler halinde yuva yapar, ancak bazen sayı 500'ü aşabilir. Tek başına üreyen çiftlere de rastlanmıştır. Göllerin kıyılarında, üzerlerindeki adalarda, taşkın bataklıklarında ve çayırlarda, genellikle ilkbaharda su altında kalan ancak Mayıs ayında kuruyan alanlarda yuva yapar.

Yuvası: Sığ su üzerindeki bir ot öbeğinde ya da daha sığ sularda zeminden yükseltilmiş olarak bulunur. Su kenarındaki çamurların üzerine de yuva yapabilir. Derin olmayan bir çukur şeklindedir ve çeşitli materyallerden oluşur. Kuru alanlarda az miktarda dal kullanırken, sulak yerlerde ince bir yastık şeklinde yuva yapar ve su yükseldiğinde materyal ekler.

Yumurta sayısı: 95 yuvada 4, 5 yuvada 3 yumurta tespit edilmiştir. Daha düşük yumurta sayıları genellikle yumurtlama sürecinin tamamlanmadığını veya kuluçkanın başarısız olduğunu düşündürmektedir.

Üreme dönemi: Genellikle Nisan ortası ile Mayıs ortası arasında yumurta koyar, Mayıs ortasından itibaren yavrular görülebilir. Türkiye'de üreme sezonu belirgin olarak uzun bir dönemi kapsar ve geç kayıtlar büyük ihtimalle boşalmış yuvaları kullanan çiftlere aittir. **MAR:** Haziran 1966'da Manyas Gölü'nde kuluçkada erişkinler ve 1 Temmuz 1966'da içinde yumurta olan bir yuva görülmüştür. 10 Haziran 1998'de Uluabat Gölü'nde çiftleşen bireyler gözlenmiştir (Welch & Welch, 1998b). **KAR:** Kızılırmak Deltası'nda 1992'de 250-300 üreyen çift vardı. Bunlar mart ortasında gelmiş, nisanda sayısını artırarak 24 Nisan 1992'de alan tutma davranışına girmiştir, en azından bazıları 30 Nisan'da çiftleşmiş ve 10 Mayıs'ta içinde yumurta olan ilk yuvalar kayda geçmiştir; ancak çalışmanın sona erdiğini tarih olan 10 Haziran'da halen herhangi bir yavru birey görülmemiştir (Hustings & Dijk, 1994). **EGE:** 23 Nisan 2003'de Milet'te kuluçkaya yatmadan önce tutan erişkinler, nisanın son haftasında

ilk yumurtalar görülmüş, 2 Mayıs 200'de ise kuluçkada bireyler kaydedilmiştir (P. Castell). 29 Mayıs 1999'da Bafa Gölü'nde içinde yumurta bulunan yuvalar ve birkaç yeni çıkmış yavru kaydedilmiştir. Bu durum ilk yumurtlamanın nisan sonunda veyamayı başında başladığını göstermektedir. 1 Temmuz 1996'da Marmara Gölü'nde yanında 3 küçük yavruyla bir erişkin ve içinde 4 yumurta olan bir yuva kaydedilmiştir.

AKD: Çukurova'da nisan sonunda kur davranışları (Have vd., 1988) ve 8-9 Mayıs 1964'te yanlarında küçük yavrularla birkaç çift görülmüştür (Warncke, 1964--65). Bu tarihler yumurtlamanın 12 Nisan civarında olduğunu göstermektedir. Göksu Deltası'nda 21 Mayıs 1993 ve 15 Haziran 1992'de kuluçkada birkaç erişkin, 17 Haziran 1992'de yaklaşık 2 haftalık bir yavru görülmüştür. Bu durumdan yumurtlamanın Mayıs başında olduğu anlaşılmaktadır. Göksu Deltası'ndaki kumullarda 19 Mayıs 1999'da 50'den fazla erişkinin kuluçkada olduğu kaydedilmiştir. 18 Temmuz 1972'de Karamık Gölü'nde ve 27 Haziran 1992'de Acıgöl'de uçmaya başlamamış yavrular kaydedilmiştir (Dijksen & Kasparek, 1988). **İÇA:** 27 Nisan 2004'te Bolluk Gölü'ndeki bir adada henüz yuva yapmamış erişkinler görülmüştür. 7 Mayıs 1993'te ise aynı yerde tamamında kuluçka olan çok sayıda yuva görülmüştür. 5 Haziran 1992'de Eşmekaya yakınlarında yumurtadan yeni çıkmış yavrular barındıran bir yuva görülmüştür; bu durumda yumurtlamanın Mayıs başında olduğu söylenebilir. Sultansazlığı'nda 21 Mayıs 1979'da yeni kurulmuş bir yuva görülmüştür (Kasparek, 1985) ki bu yumurtlamanın 23 Nisan dolaylarında gerçekleştiğini işaret etmektedir. Kulu Gölü'nde 22 Mayıs 1992'de içinde yumurta olan yaklaşık 50 yuva bulunmaktadır. Aynı yerde 6 Haziran 1996'da yavrularıyla birlikte birkaç çift, 13-15 Temmuz 1971'deyse içinde halen yumurta bulunan yuvalar görülmüştür (Kasparek, 1987a). Bu son bireyler muhtemelen daha erken yuva yapıp başarısız olanların yerine gelen kuşlardır. Seyfe Gölü'nde 18-22 Haziran 1992'de, bazlarının yanında yavru olan yaklaşık 500 çift ve 14 Haziran 1993'te de içinde yumurta olan çok sayıda yumurta görülmüştür. İç Anadolu'daki diğer alanlarda haziran-temmuz döneminde birkaç yavru kaydı daha vardır. **DOA:** Haziran 2001'de Sodali Göl'de yumurtlama başlamış ve içinde 1-2 yumurta olan birkaç yuva görülmüştür. 2 Ağustos 1992'de Yoncalı ve 21 Temmuz 1992'de Bendimahi'de yavru rapor edilmiştir, ancak Doğu Anadolu'dan fazla veri yoktur ve muhtemelen üreme kayıtları da tahmin edilenden daha önce

başlamaktadır.

Alttürler ve Sınıflandırma

Türkiye'de nominat alttürü bulunur.

Kılıçgaga

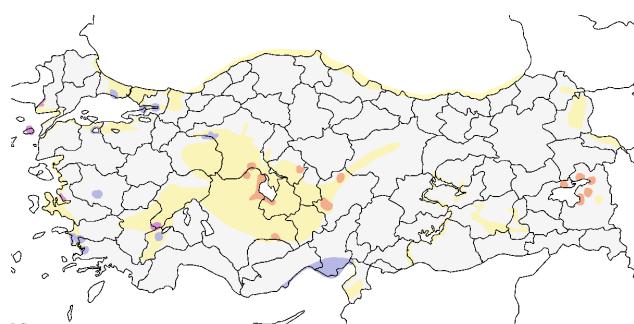
Recurvirostra avosetta, Pied Avocet

Nispeten yaygın olarak ve çok sayıda bulunan yerli ve kış konuğuudur.

Ana üreme alanları Tuz Gölü çevresi, Seyfe ve Kulu Gölleri, Sultansazlığı, Gediz Deltası, Acıgöl ve Göksu Deltasıdır. Gediz Deltası'nda 55 çift ürer (Magnin & Yarar, 1997) ve genellikle tuzlada adalarda yuva yapmaktadır (Eken, 1997a). 1992'de Seyfe Gölü'nde 750 çifti aşan sayılara ulaşmıştır. İç Anadolu'daki diğer üreme alanları Sultansazlığı (150 çift), Ereğli Sazlığı (75 çift), Çöl Gölü, Tersakan Gölü ve Tuz Gölü'dür (Magnin & Yarar, 1997). Doğu'da 1800 metreye kadar kaydedilmiştir.

Göç sırasında daha yaygındır ve tüm bölgelerde görülmekle birlikte, Türkiye'nin batı yarısında daha yoğundur. İlkbahar göçü mart ortasında başlar ve Mayıs sonuna kadar devam eder. Temmuzun ilk yarısında lokal olarak üreyenlerin sayısı, göçmenlerle birlikte artar. Örneğin, Tuz Gölü'nde 12 Ağustos 1969'da 3000'den fazla, Acıgöl'de 1968'in eylül ortasında en az 2000, Erçek Gölü'nde eylül ayında 1500-2000 ve Gediz Deltası'nda ekim ayında 6000'den fazla birey kaydedilmiştir. Kuşlar, üreme alanlarından en geç Kasım sonunda ayrılmaktadır.

Türkiye'nin iklimin daha ılıman olduğu batı kesimlerinde önemli sayılarda kişiler. Örneğin, 5 Ocak 1969'da Acıgöl'de 650 ve 18 Ocak 2003'te 142 birey, 1968/69 kişisinde Tuz Gölü'nde yaklaşık 100 birey, 20 Ocak 1974'te Bafa Gölü'nde 160 birey ve 28 Şubat 1974'te Büyük Menderes Deltası'nda 125 birey kaydedilmiştir.

Üreme

Yuvalama Alanı: Açık, tuzlu ve acı göller, tuzlalardaki alçak adalar, küçük kum tepeleri, kuru bataklıklar, seyrek çayırlar ve çamurlu alanlarda ürer. Esasen kolonici bir türdür ancak tek çiftler de görülebilir. Genellikle adalarda üreyen koloniler, kıyılarda da bulunabilir. Küçük adalarda yuvalar yer kısıtlı olduğu için birbirine daha yakın (2-3 metre aralıkla) olabilirken, büyük adalarda kenar bölgelerde bulunur. Yuvalar sıklıkla Uzunbacak yuvaları ile birlikte gözlenirken, İnce Gagalı Martı ve Gülen Sumru gibi daha güclü kolonici türler adaların merkezinde yuvalar.

Yuvası: Çiplak zeminde derin olmayan bir oyuktur.Çoğunlukla çevrelenmemiştir veya az miktarda bitkisel materyal içerir.

Yumurta sayısı: Neredeyse her zaman 4, nadiren 3 yumurta koyar. Bir kayıtta 5 yumurta tespit edilmiştir.

Üreme dönemi: Nisan ortasından itibaren yumurta koyar, yumurtlama dönemi hazırlana kadar devam eder. Mayıs sonu itibariyle yavrular görülür. Üreme mevsimi uzundur ve üremede başarısız olan yuvalar, diğer çiftler tarafından tekrar kullanılabilir. **İÇA:** Bolluk Gölü'nde 23 Nisan 2006'da 12 yuva kaydedilmiş ve bunları 11'i kuluçkayı tamamlayamamış, 1-3 yumurta ve 4 yumurta olanlardan sadece biri kuluçkayı tamamlamıştır. 14-15 Mayıs 2004'te aynı adada 50-100 yuva sayılmıştır ve bunların neredeyse tamamı 4 yumurtalıdır. Bir yuva 3, bir yuva olağanışı olarak 5 yumurta ve bir tanesinde de yumurtadan yeni çıkmış yavru görülmüştür. Buna göre ilk yumurtlama tarihinin 18 Nisan olduğu söylenebilir. Aynı yerde 7 Mayıs 1993'te çoğu yuva 4 yumurtalıdır ve 23/24 Haziran 1992'de çeşitli büyüklüklerde yavrular görülmüş ancak 14 yuvada da yumurta görülmüştür. Kulu Gölü'nde 6 Mayıs 1972'de bir adada 156 yuva ve diğer bir adada da daha fazlası bulunmaktadır. 6 Mayıs 1974'te içinde yumurta olan 36 yuva ve 20 Mayıs 1974'te yanlarında 10 günlüğün üzerinde yavruları olan birkaç çift kaydedilmiş, en erken yumurtlama tarihinin 14 Nisan olduğu anlaşılmaktadır. Kulu Gölü'nde 5 Haziran 1975'te 105 üreyen çift kaydedilmiştir ve bunların altısında yavru bulunmaktadır. 14-15 Temmuz 1971'de hem küçük hem de çok büyük yavrular bir arada görülmüştür (Kasperek, 1987a). Haziran ortasındaki en geç yumurtlamayı ifade etmektedir. Aynı gölde 22 Mayıs 1992'de yaklaşık 100 yuva kaydedilmiş, ancak yavru görülmemiş

ve 19 Haziran 1992'de ise hala birkaç yuvada yumurta bulunmaktadır. 12 Haziran 1998'de en azından bir çiftin 5 yetişkin yavrusu varken birkaç yuva da halen yumurtalar gözlenmiştir. Seyfe Gölü'nde 22 Mayıs 1983'de yavrulu 16 çift görülmüş, bu tarih en erken yumurtlamanın 24 Nisan'dan sonra olamayacağını göstermektedir. 2 Haziran 1971'de aynı yerde 300 üreyen çiftin henüz yavruları vardı ancak 75 yuvada da halen yumurta bulunmaktadır (Husband & Kasperek, 1984). 28 Mayıs 1993'te çoğu yuvada yumurta, bazılarında ise küçük yavrular vardı ve 14 Haziran 1993'te çoğu yuvada hala yumurta bulunmaktadır. **AKD:** 16 Mayıs 1951'de Göksu Deltası'nda henüz bir haftalık olmamış bir yavru bulmuştur ve bu durum yumurtlamanın nisan ortasında olduğu anlamına gelmektedir (Hollom, 1955). Aynı alanda 6 Mayıs 1973'de her birinde 4 yumurta olan 4 yuva bulunmaktadır (Witt, 1976a). 23 Mayıs 1971'de Çukurova'da her birinde 4'er yumurta olan 2 yuva kaydedilmiştir (Hustings & Dijk, 1994). **DOA:** Van Bataklılarında, 10 Haziran 2001'de pek çok erişkinin alarm sesi ve 6/7 Temmuz 1974'te genç bireyler görülmüştür.

Alttırılar ve Sınıflandırma

Monotipik bir türdür.

Poyrazkuşu

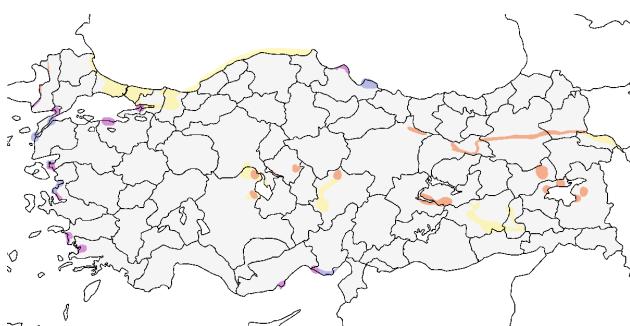
Haematopus ostralegus, Eurasian Oystercatcher

Lokal olarak az sayıda yuvalayan yerli ve kış göçmenidir.

Düzenli olarak kullandığı önemli üreme alanları arasında Meriç, Büyük Menderes ve Gediz Deltaları yer almaktadır. Gediz Deltası'nda 1995 yılında 27 çiftin, 1996'da ise 25 çiftin ürediği tespit edilmiştir (Eken, 1997a). Başta Kızılırmak ve Fırat'ın nispeten bozulmamış kısımları olmak üzere, nadiren de olsa İç ve Doğu Anadolu'daki göllerde düşük sayınlarda kuluçkaya yatar. Doğu Anadolu'da 2100 metreye kadar yuvaladığı bilinen bir türdür.

Göç döneminde daha sık rastlanır. Özellikle kıyısal alanlarda yaygın olarak bulunsa da sayıları genellikle düşüktür. Temmuz ayında gözlenen küçük aile grupları dışında, genellikle tek başına kaydedilir. Göç döneminde daha çok mart-mayıs ve temmuz-ekim ayları arasında gözlenir. Kış aylarında tüm ülkedeki kıyısal sulakalanlarda düşük sayınlarda bulunur. 1999 Kış Ortası Su Kuşu

Sayımlı'nda toplam 73 birey kaydedilmiştir. Bu alanların çoğu, türün yıl boyunca kaydedildiği üreme alanlarıdır.

Üreme

Yuvalama Alanı: Nehir kıyılarındaki açık alanlar, özellikle Doğu Anadolu'daki çakıl adaları, iç göllerdeki alçak adalar ve bitkisiz kıyılar, kumsallar, kumullar, çakıl dilleri, lagünler ve kıyıdan uzak adacıklarda ürer. **Yuvası:** Yerde kurduğu yuva, sınırları belirsiz ufak bitki yığınlarından veya taşların kullanıldığı sığ bir çukurdan ibarettir. **Yumurta sayısı:** 3 (5 yuvada). 7 Mayıs 1993 ve 14 Mayıs 2007'de içinde tek yumurta bulunan ve kuluçka sürecinin tamamlanmadığı düşünülen yuvalar kaydedilmiştir. 2 Yumurta da tek yavru, 4 yuvada iki yavru sayılmıştır.

Üreme dönemi: Nisan sonu ve Mayıs başında yumurta koyar. Haziran itibariyle yavrular görülür. **AKD:** Göksu Deltası'nda 30 Nisan 1970'te kur davranışları gözlenmiş, 27 Mayıs 1973'te denizden 50 ve 100 metre uzaklıkta, içinde üçer yumurta bulunan iki yuva kaydedilmiştir [@witt1976beobachtungen]. **DOA:** 29 Mayıs 1969'da Erkek Gölü'nde bir yuva görülmüştür (Kasperek & Ven, 1983). 17 Mayıs 1970'te Selim yakınlarında bir yavruyla ebeveynleri görülmüştür ki bu durum yumurtlamanın 20 Nisan'dan sonra gerçekleştiğini göstermektedir. 27 Mayıs 1994'te Murat Nehri'nde bir çiftle ve 2 yavrusu ve 19 Haziran 1984'te aynı yerde başka bir çiftle ve 2 yavrusu kaydedilmiştir. 25 Haziran 2004'te Ağrı yakınlarındaki bir nehirdeki çakıl adasında 3-4 haftalık yavrularıyla bir çift görülmüştür. Bu durum yumurtlamanın Mayıs başında olduğunu göstermektedir. **AKD:** Kızılırmak Deltası'nda üreyen çiftler yalnızca nehrin kıyılarında bulunur. Burada 31 Mayıs 1992'de küçük yavrularıyla birlikte erişkinler ve 18 Temmuz 1992'de 2 yavru görülmüştür (Hustings & Dijk, 1994). **İÇA:** 22 Mayıs 1992'de Kulu Gölü'ndeki bir adada kuluçkada bir erişkin ve 7 Mayıs 1993'te Bolluk Gölü'nde kuluçkası

tamamlanmamış bir yumurta ve 15 Mayıs 2004'te 3 yumurta görülmüştür. Kulu Gölü'nde 31 Mayıs 1972'de içinde 3 yumurta olan bir yuva ve 14-15 Temmuz 1971'de en az 2 tüylenmiş yavru kaydedilmiştir (Kasperek, 1987a). **EGE:** 17 Mayıs 1899'da (Selous, 1900), İzmir yakınlarındaki bir lagünde içinde 3 yumurta olan bir yuva ve 23 Mayıs 1950'de Aliağa yakınlarındaki kıyıdan uzak bir adada "histerik alarm" veren bir çift görülmüş ve büyük ihtimalle yavrunun mevcut olduğu kaleme alınmıştır (McNeile, 1950, 1951, 1954, 1967, 1968, 1970, 1972, 1973). Karina Dalyani'nda (Büyük Menderes Deltası) 14 Mayıs 2007'de içinde çatlamamış yumurta olan bir yuva görülmüştür.

Alttürler ve Sınıflandırma

Önceleri nominat alttürün bulunduğu düşünülmüş (Hoyo vd., 1996), sonradan *longipes* alttürünün olma olasılığını söyler (Roselaar, 1995). Türkiye'den herhangi bir örnek olmamasına rağmen, Türkiye kuşlarını *longipes* altürüne dahil ediyoruz.

Gümüş Yağmurcun

Pluvialis squatarola, Grey Plover

Nispeten yaygınlıkla çok sayıda bulunan geçit türü ve kış konuğuudur.

Kış aylarında genellikle kıyı alanlarında, ülkenin batı ve orta kesimlerinde nispeten boldur. İç Anadolu ve Ege'nin iç kesimlerinde tek tük kaydedilir. En yüksek sayılar, batıdaki kıyısal sulakalanlarda görülür. Gediz Deltası, Büyük ve Küçük Menderes Deltaları ile Bafa Gölü, Türkiye'de kışlayan populasyonun %50'sini barındırır. Gediz Deltası'nda yapılan son araştırmalarda, 12 Ocak 2003'te gözlenen 374 birey, Türkiye'de bugüne kadar kaydedilen en yüksek sayı olmuştur. Güneyde Akyatan Gölü, Yumurtalık Lagünleri ve Göksu Deltası tür için önemli sulakalanlardır.

Güney ve batı kıyılarındaki İlkbahar göçü mart ayında başlar, Nisan ortasında zirveye ulaşır ve Mayıs sonuna kadar devam eder. Sonbahar göçü ise Temmuz sonundan Kasım sonuna kadar gerçekleşir. İlkbahar göçüne kıyasla, sonbahar geçisi kıyı alanlarına daha bağlıdır ancak daha yüksek sayılar kaydedilir; örneğin, Saros Körfezi'nde 200-300 birey gözlenmiştir.

Yalnızca bir yaz kaydı bilinir (Kasperek & Bilgin, 1996).

Üreme

Türkiye'de yuvalamaz.

Alttırular ve Sınıflandırma

Monotipik bir türdür.

Üreme

Türkiye'de yuvalamaz.

Alttırular ve Sınıflandırma

Monotipik bir türdür.

Altın Yağmurcun

Pluvialis apricaria, European Golden Plover

*Lokal olarak az sayıda bulunan kış konuğu*dur.

Türkiye'deki başlıca kışlama alanları, kuzey, batı ve güney kıyılarındaki sulakalanlardır. Kasım ayında sürüler oluşturarak bir araya gelir ve şubat ayında dağılmaya başlarlar. En büyük sürülerden biri 18 Aralık 2001'de Büyüçekmece'de 1000 birey, bir diğeri ise 14 Ocak 1996'da Kızılırmak Deltası'nda 1389 birey olarak kaydedilmiştir. Kuzey ve kuzeydoğudaki alçak çayırlar gibi türde uygun ancak yeterince gözlenmeyen alanlar göz önüne alındığında, türün gerçek sayısının kaydedilenden daha fazla olduğu düşünülmektedir. İç ve Doğu Anadolu'dan da kış kayıtları bulunmaktadır; 3-5 Aralık 1969'da Van Gölü'nde gözlenmiştir.

İlkbahar geçisi mart başından Mayıs başına kadar sürer. En yüksek sayılar, martin ilk yarısında İç Anadolu'daki sulakalanlarda görülür ve Mayıs ayında tür genellikle kaydedilmez. 11 Mayıs'ta hem Meriç Deltası'nda hem de Aliağa'da gözlenen bireyler, ilkbahardaki en geç kayıtlardır. Yaz döneminde, 16 Haziran'da Mogan Gölü'nde gözlenen tek birey ve 21 Haziran'da Çavuşçu Gölü'nde kaydedilen 50 birey, olağan dışı yaz kayıtlarıdır. Sonbahar geçisi ise ağustos sonunda başlar, ekim ayında zirve yapar ve Kasım sonuna kadar devam eder.

Amerika Altın Yağmurcunu

Pluvialis dominica, American Golden Plover

Rastlantısal konuktur.

15 Mayıs 1993'te Göksu Deltası'ndaki Akgöl'ün kuzeybatı kıyısında ilk yazında olan ya da dışı bir birey ayrıntılı şekilde belgelenmiş ve bu, Türkiye'deki tek şüpheli olmayan kayıt olarak kabul edilmiştir (Kirwan, 1994c). Bir birey, Kızılırmak Deltası'nde (Samsun), 8 Mart 2021 tarihinde E. Yoğurtçuoğlu tarafından kaydedilmiştir. Olası diğer kayıtlar için küçük altın yağmurcuna bakınız. Ortadoğu'dan bilinen tek diğer kayıt, 23 Kasım-26 Aralık 2003 tarihlerinde Umman'daki Sur'da yapılmıştır (Grieve vd., 2005).

Üreme

Türkiye'de yuvalamaz.

Alttırular ve Sınıflandırma

Monotipik bir türdür. Daha önce küçük altın yağmurcun ile aynı tür olduğu düşünülmektedir.

Küçük Altın Yağmurcun

Pluvialis fulva, Pacific Golden Plover

Rastlantısal konuktur.

Büyücekmece (İstanbul) çevresinde E. Thieme ve H. Schramm tarafından gözlenen bir birey, Alman Nadir Tür Komitesi tarafından resmi olarak kabul edilmiştir [Kasperek (1990a); @kasperek1992a]. İkinci kayıt, 1 Ekim 2009'da Kızılırmak Deltası'nda görülen bir bireydir (Sandgrouse 32:186). Bu alanda daha sonra 2009 ile 2024 yılları arasında her yıl maksimum 2 birey görülmüştür.

Kızılırmak Deltası dışında, Tuzla Gölü'nde 20 Mayıs 2011'de bir birey (E. Yogurtcuoglu), Kuyucuk Gölü'nde 8 Ekim 2011'de bir birey ve Enez Lagünleri'nde 13-21 Eylül 2014'te bir birey, Trabzon'da 4 Aralık 2016'da bir birey (B. Hatinoğlu, M. Saltik), Tokat Kaz Gölü'nde 26 Ağustos 2021'de bir birey (M. K. Sondaş), Çanakkale Kavak Deltası'nda 11 Eylül 2021'de bir birey (C. Polat), Göksu Deltası'nda 10 Şubat 2023'te üç birey (M. A. Yener, Y. Yener) ve İstanbul Balaban Köyü'nde 5 Kasım 2023'te bir birey (M. Erarslan, K. Ergün, E. Kuruca, S. Sabırlı) gözlenmiştir.

Küçük/Amerika altın yağmurcunu ait iki kayıt bulunmaktadır ve bu kayıtlar gerekli arazi kriterlerinin yaygın şekilde anlaşılmasıından öncesine aittir (Kirwan, 1994c). İlk kayıt, 30 Mart 1981'de Adana Karataş'ta altın yağmurcularla birlikte gözlenen üç bireyden oluşurken [Parr (1981); @goriup1983], ikinci kayıt, 6 Mayıs 1990'da Göksu Deltası'nda yaz tüyörtüsüyle bir erişkin bireyin kaydedilmesidir (Kirwan, 1994c).

Üreme

Türkiye'de yuvalamaz.

Alttırular ve Sınıflandırma

Monotipik bir türdür. Eskiden Amerika Altın Yağmurcunu ile tek tür olarak değerlendirilmiştir.

Dağ Cılıbı

Eudromias morinellus, Eurasian Dotterel

Nispeten lokal olarak az sayıda görülen geçit türüdür.

Genellikle her iki mevsimde de nadir bir göçmen olarak görülür. 1970'lerin başında Tuz Gölü civarında sonbaharlarında düzenli ve olağanışı sayılarda, ilkbaharda ise daha az sayıda kaydedilmiştir. İç Anadolu'da zaman zaman 800 bireye kadar büyük gruplar gözlenmiştir. İstanbul Riva'da az sayıda düzenli geçiş yaptığı bilinmektedir. Türün görünüşe göre ülkenin batı ve orta kesimlerinde düzenli olduğu anlaşılmaktadır.

İlkbahar göçü mart sonu ile Mayıs başı arasında, sonbahar göçü ise Eylül başı ile Kasım sonu arasında gerçekleşir. Türün zaman zaman kışadığını düşündüren iki kiş kaydı da bulunmaktadır.

Üreme

Türkiye'de yuvalamaz. Avrupa ve Asya'nın kuzey bölgelerinde yuvalar.

Alttırular ve Sınıflandırma

Monotipik bir türdür. Zaman zaman *Charadrius* cinsi altında değerlendirilir.

Halkalı Cılıbıt

Charadrius hiaticula, Common Ringed Plover

Yaygın olarak az sayıda bulunan geçit türü ve kış konuğuudur.

Ana göç dönemleri nisan sonu-mayıs sonu ile ağustos sonu-kasım başıdır. İlkbahar göçü mart ortasından mayıs sonuna kadar sürerken, sonbaharda kasım sonu, hatta aralık ortasına kadar geç kalan bireyler iç kesimlerde kaydedilebilir. En kalabalık sürüler göç sırasında görülür. Kızılırmak Deltası'nda 17 Ekim 1992'de kaydedilen 200 birey, Türkiye'deki en büyük sürü kaydıdır. Çukurova'daki sulakalanlar ve Meriç Deltası da önemli göç durakları arasındadır.

Tür, kıyı alanlarında lokal ancak seyrek olmayan bir kiş konugudur. Başlıca kuşlama alanları Akdeniz kıyısındadır ve Çukurova'daki lagünler popülasyonun çoğunu barındırır. Kişi dönemine ait bilinen en büyük topluluklar, 29 Ocak 1992'de Akyatan Gölü'nde kaydedilen 180 birey (IWC 1992) ile 29 Aralık 2007'de Güllük Deltası'nda görülen 150 bireylik sürüdür. Önemli kuşlama alanları arasında Gediz, Büyük ve Küçük Menderes deltaları, Göksu Deltası, Büyükçekmece Gölü, Hersek Lagünü (Yalova), Yeşilırmak ve Kızılırmak deltaları yer alır. İç bölgelerde kuşlama kaydı nadirdir; Çeltikçi Akgöl, Hirfanlı ve Sarıyar Barajları ile Birecik-Halfeti arası, kişin görülebildiği alanlar arasındadır.

Üreme

Türkiye'de yuvalamaz. Avrasya'nın kuzey bölgelerinde başta tundra kuşağında yuvalar.

Alttırler ve Sınıflandırma

İncelenen bireylerin çoğu *tundrae* alttürünün karakteristik özelliklerini taşımaktadır (Have vd., 1988). Ekim 1945'te Mogan Gölü'nden alınan bir örnek (Wadley, 1951), bu alttürün Türkiye'de varlığını kanıtlamaktadır. Ancak G. M. Kirwan, bu örneği İngiltere'deki Tring Doğa Tarihi Müzesi'nde bulamamıştır.

Halkalı Küçük Cılıbit

Thinornis dubius, Little Ringed Plover

Yayın olarak çok sayıda görülen bir yaz konugudur.

En yaygın olarak üreyen kıyı kuşudur. Karadeniz ve Doğu Anadolu'nun dağlık kesimlerinde lokal olarak bulunur. Karadeniz kıyısındaki plajlarda, çakılı akarsu kıyıları ve adalarında, çakıl ocaklarında ürer.

İlkbahar göçü mart başından mayıs sonlarına kadar devam eder ve nisan sonunda zirve yapar; en erken varişlar 5 Mart'ta Karamık'ta ve 10 Mart'ta Uluabat Gölü'nde gözlenmiştir. Sonbahar göçü temmuz ortasından ekim sonuna kadar sürer ve ağustos ortasında zirve yapar. İstisnai olarak 1 Eylül 2002'de Kulu Gölü'nde 300 birey kaydedilmiştir. Akdeniz, Ege ve Karadeniz Bölgesi'ndeki sulakalanlarda az sayıda kişalar, örneğin 20 Şubat 2002'de Gediz Deltası'nda 10 birey gözlenmiştir.

Üreme

Yuvalama Alanı: Nehir yataklarında, kıyı düzlüklerinde, kumsallarda, göl kıyılarında, çakıl ocaklarında ve göl ve nehirlerdeki kum düzlüklerinde yuva yapar. Ayrıca düzlenmiş toprak ve çakıl veya kum alanlarında, kum, iri çakılı ve kuru çamurlu alanlarda da yuvalar görülür. Deniz seviyesinden 2000 metreye kadar çıkabilir.

Yuvası: Yerde bir miktar kazarak yaptığı yuvasını küçük taşlar, kum ve artıklarla kaplar.

Yumurta sayısı: Türkiye'de gözlenen yumurta sayısı 5 yuvada 4, 2 yuvada 3, 1 yuvada 1 ve 18 yuvada 1 ile 4 arasında değişmektedir. Av baskısı ve benzeri nedenlerle sıkılıkla 1-2 defa kuluçkaya yattığı kaydedilmiştir.

Üreme dönemi: Nisan sonu ile temmuz ortası arasında yumurta koyar. Haziran'dan itibaren yavrular görülür. **MAR:** 3 Haziran 2006 ve 24 Haziran 1999'da Kocaçay Deltası'nda yumurtadan yeni çıkmış yavrular kaydedilmiştir. Bu kayıtlar, yumurtlamanın 30 Nisan ve 21 Mayıs civarında başladığını göstermektedir. 3 Mayıs'ta İstanbul yakınlarında kur davranışları, 8

Mayıs 1970'te Gelibolu'da dikkati başka yöne çekme davranışsı gözlenmiştir. **EGE:** En erken 14 Mayıs'ta ve haziran başlarında yumurtalı dört yuva bulunmuştur. **AKD:** 20 Nisan'da kur davranışını kaydedilmiş, 11 Mayıs 2003'te Dalyan'da üç yumurtalı bir yuva bulunmuştur. 22 Mayıs 1993'te Göksu Deltası'nda yumurtadan yeni çıkıştı yavrulardan oluşan kuluçkalar ve 15 Haziran 1992'de iyice tüylenmiş bir yavru kaydedilmiştir. Bu kayıtlar, yumurtlamanın 21 Nisan civarında başladığını göstermektedir. **KAR:** Kızılırmak Deltası'nda 5 Temmuz 1983'te yumurtalı bir yuva bulunmuş, 14 Haziran 1984'te görünüşe göre yavruları olan üç çift ve 24 Temmuz 1971'de her biri dört yavrulu üç çift kaydedilmiştir (Dijksen & Kasparek, 1985). **İÇA:** Mayıs başlarında kur davranışını gözlenmiş, 22 Mayıs 1998'de Ereğli'de yumurtalı bir yuva, 8 Haziran 2006'da Karapınar yakınlarında yumurtalı başka bir yuva bulunmuş ve 26 Temmuz 1971'de Yarma yakınlarında yavrulu üç çift kaydedilmiştir. **DOA:** 13 Mayıs'ta kur davranışını gözlenmiş, 1 Haziran 2001'de yumurtalı bir yuva ve 8 Haziran 2004'te Van'da üç yumurtalı başka bir yuva bulunmuştur. 27 Mayıs 1969'da Erçek Gölü'nde elde edilen en erken yavru kaydı (Kasparek & Ven, 1983), yumurtlamanın nisan sonlarında başladığını göstermektedir. 21 Haziran 2004'te Ağrı'nın 57 km kuzeybatısında, Sarıcan'da bir erişkin, tamamen tüylenmiş ve uçabilen üç yavruyla birlikte havalandı ve 30 metre ileride diğer erişkinin tek yumurta üzerinde kuluçkada olduğu gözlenmiştir. Üreme sezonu uzundur ve iki kere kuluçkaya yattığını düşündüren başka kayıtlar da bulunmaktadır. **GDA:** Bu bölgede üreme ile ilgili bilgi bulunmamaktadır.

Alttürler ve Sınıflandırma

Türkiye'de *curonicus* alttüürü bulunur. Geçmişte *Charadrius* türü altında sınıflandırılmıştır.

Kızkuşu

Vanellus vanellus, Northern Lapwing

Nispeten yaygın olarak ve çok sayıda bulunan yerlidir. Kışın göç alır.

Üreme döneminde tarlaları, çayırları ve sulakalan kenarlarını tercih eder. En yüksek sayılar Doğu Anadolu'daki tarımsal arazilerde ve sulakalanların çevresinde görülür. Eskiden çok sayıda görüldüğü İç Anadolu'daki

sulakalanlarda ve su kaynaklarının çevresindeki tarım alanlarında, son yıllarda sayılarının azaldığı düşünülmektedir.

Göç döneminde tüm bölgelerde gözlenir ve bu dönemde daha yaygın olarak ve yüksek sayılarla ulaşır. Temmuz sonunda toplanan sürüler, ekim ortasından Aralık sonuna kadar kiş soğukları öncesinde en kalabalık hale ulaşır. Bilinen en yüksek sayılar, 26 Aralık 2004'te Kızılırmak Deltası'nda kaydedilen 4500 birey ve 22 Kasım 1971'de Gönenç Gölü'nde kaydedilen 4350 bireydir. Aralık-Şubat arasında tüm bölgelerde görülmekle birlikte, yoğunluğu Karadeniz, Ege ve Akdeniz kıyılarındaki sulakalanlarda toplanır. Bu dönemde 11 Ocak 2003'te Gediz Deltası'nda 4000 birey ve Çukurova, Çivril Gölü ile Yeşilırmak Deltası'nda 1000 bireye kadar sayılar kaydedilmiştir.

Üreme

Yuvalama Alanı: Çokunlukla sulak çayırlarla, sazlıkların, göllerin ve nehirlerin kıyısında ürer.

Yuvası: Yerdeki sığ bir çukurda yaptığı yuvasını bitkisel malzemeyle kaplar.

Yumurta sayısı: Türkiye'de gözlenen yumurta sayısı 3 (1 yuvada) ve 4 (3 yuvada) olarak kaydedilmiştir.

Üreme dönemi: Kıyı bölgelerinde nisan sonunda, yüksek alanlarda hazırlık ayında yumurta koyar, yavrular mayıstan itibaren gözlenir.

MAR: 13 Nisan 1967'de Manyas Gölü'nde

alanlarının kurulduğu gözlenmiştir. **KAR:** 1992'de

Kızılırmak Deltası'nda çoğu çift, görünüşe göre 20 Nisan ile 10 Mayıs arasında yumurtlamış ve ilk yavru 11 Mayıs'ta gözlenmiştir (Hustings & Dijk, 1994).

İÇA: 11 Nisan 1992'de Çöl Gölü'nde gözlenen iki kuluçkanın yavruları, bölgedeki en erken kayittır ve yumurtlamanın mart ortasında başladığını göstermektedir.

14 Nisan-9 Haziran arasında bulunan yumurtalı yedi yuva ve Mayıs-Temmuz arasında kaydedilen 12 kuluçka diğer üreme kayıtlarıdır.

DOA: 6 ve 28 Haziran'da yumurtalı iki yuva bulunmuş; 30 Mayıs 1969, 30 Mayıs 1986 ve 28

Haziran'da yavrular gözlenmiştir. 9 Mayıs 1986'da Patnos'ta gözlenen iki yavru, yumurtlamanın 10 Nisan civarında başladığını göstermektedir. Zarar gören kuluçkaların telfisi nedeniyle üreme sezonunun uzadığı değerlendirilmektedir.

Alttürler ve Sınıflandırma

Monotipik bir türdür.

Mahmuzlu Kızkuşu

Vanellus spinosus, Spur-winged Lapwing

Nispeten yaygın olarak bulunan yaz konugudur.

Açık sazlıklarını, göl çevrelerini, nehir kıyılarını ve deltaları tercih eder. En önemli üreme alanları Akdeniz, Ege ve İç Anadolu'dadır. Gediz Deltası, Marmara Gölü, Ereğli Sazlıklar, Marmara'da Uluabat Gölü, Manyas Gölü ve Trakya'daki tek üreme alanı olan Meriç Deltası dikkate değerdir. Akdeniz'de Göksu Deltası en önemli üreme alanıdır ve Burdur Gölü'nde düzenli olarak kaydedilir. 1987'de Çukurova Deltası'nda yaklaşık 80-100 çiftin ürediği tespit edilmiştir (Have vd., 1988). Van Gölü Havzası'nda ise 1990'ların sonunda kolonize olduğu düşünülmektedir. İç Anadolu'da habitat kaybı nedeniyle son yıllarda belirgin bir azalma yaşamış ve artık sadece Sultansazlığı ile Seyfe Gölü gibi birkaç alanı kullanmaktadır.

Göç sırasında ülke genelinde daha bol ve yaygındır. Akdeniz'de en erken geliş 15 Mart'ta kaydedilmiş olup, nisan ortasına kadar üreme alanlarına yerleşmiş olur. Güneyde bile geçiş Mayıs sonuna kadar devam eder ve bu dönemde Güneydoğu Anadolu'da, özellikle Birecik'te sıkça gözlenir. Ege ve Akdeniz'deki sulakalanlarda Temmuz sonundan itibaren üreme sonrası sürüleri oluşur. Örneğin, Salihli'de 64, Burdur Gölü'nde 55, Acıgöl'de 36 ve 27 Ağustos 1988'de Göksu Deltası'nda 200 bireylik sürüler kaydedilmiştir. 13 Kasım 2010'da üç ve 18 Aralık 2010'da iki birey Birecik Barajı'nda kışlamıştır.

Üreme

Yuvalama Alanı: Su yakınlarındaki açık alanlarda, çamur düzliklerinde, çıplak arazide ya da seyrek vejetasyonun bulunduğu çayırlık alanlarda ürer. Özellikle göllerin ve sazlıkların çevresinde kuruyan arazilerde yuva yapar. Tek başına üremekle birlikte, birkaç çiftin gevşek bir bağ kurarak bir arada ürediği de gözlenmiştir. Bazı alanlar birçok çifti barındırır.

Yuvası: Açık arazide, sıg bir oyuğa yaptığı yuvasını bitkisel malzemeye kaplar.

Yumurta sayısı: Türkiye'de gözlenen yumurta sayısı genellikle 4 (27 yuvada), ara sıra 3 (7 yuvada) ya da 2 (1 yuvada) olarak kaydedilmiştir. İki veya daha az yumurtalı kayıtlar, tamamlanmamış kuluçka olarak değerlendirilmiştir. Bir yuvada görülen beş yumurtayı muhtemelen aynı dişi yumurtlamıştır.

Üreme dönemi: Nisan başı ile haziran başında yumurta koyar, yavrular haziran başından itibaren görülür. **MAR:** 31 Mayıs 1967'de Manyas Gölü'nde iki yumurtalı bir yuva bulunmuş ve 11 Nisan 1967'de Uluabat Gölü'nde alanların kurulduğu gözlenmiştir. 17-24 Mayıs 1998'de aynı yerde üç çiftin kur davranışını sergilediği kaydedilmiş ancak üreme muhtemelen başarısız olmuştur (Welch & Welch, 1998b). **EGE:** En erken kayıt, 30 Nisan 1975'te Bafa Gölü'nde bulunan iki yumurtalı tamamlanmamış bir kuluçkadir. Mayıs ayının ikinci yarısında yumurtalı beş yuva kaydedilmiş ve 26 Haziran 1999'da Akköy yakınlarında bulunan beş yumurtalı yuva en geç kayittir. **AKD:** 3-7 Mayıs 1990'da Silifke ve Karataş yakınlarında dördü tamamlanmış durumda olan yumurtalı sekiz yuva bulunmuştur. Mayıs ayında birçok ve 17 Haziran 1992'de bir yumurta kaydı vardır. Haziran ayında çoğulukla küçük yavru kaydedilmiş ve 9 Nisan civarında başlayan yumurtlamayı gösterecek şekilde 5 Mayıs'ta bir kayıt bulunmuştur. **İÇA:** En erken tamamlanmış kuluçka kaydı 7 Mayıs 1970'te elde edilmiştir. Mayıs ayında birkaç başka kayıt bulunmakla birlikte, 19 Haziran 1975'te geç bir kayıt olarak Seyfe Gölü'nde hala kuluçkada olan

bir erişkin gözlenmiştir (Husband & Kasperek, 1984). 5 Haziran 1992'de Eşmekaya'da küçük yavrular kaydedilmiştir.

Alttürler ve Sınıflandırma

Monotipik bir türdür. Geçmişte *Hoplopterus* cinsi altında değerlendirilmiştir.

Gri Başlı Kızkuşu

Vanellus cinereus, Grey-headed Lapwing

Rastlantısal konuktur.

1 birey Kızılırmak Deltası'nda 5 Mart 2018 tarihinde kaydedilmiştir.

Üreme

Türkiye'de yuvalamaz. Üreme alanı Kuzedogu Çin'dedir. Kişi Güneydoğu Asya'da geçirir.

Alttürler ve Sınıflandırma

Monotipik bir türdür.

Büyük Kızkuşu

Vanellus indicus, Red-wattled Lapwing

Lokal olarak artan sayılarında görülen yerlidir.

İlk kez Haziran 1983'te kaydedilmiş olup [Murphy (1984); @martins1988], o dönemde Türkiye'deki üreyen popülasyonun sadece 10 çift olduğu tahmin edilmiştir (Kasperek, 1992a). Daha sonra kuzeyde Siirt'e, batıda Nusaybin ve Ceylanpınar'a, güneydoğuda ise Silopi'ye kadar birkaç farklı lokalitede de görülmüştür (Balmer & Betton, 2002b). Cizre'den itibaren Dicle Nehri boyunca gölcüklerle bağlı çakıl yataklarında son derece lokal olarak üreyen yerli ya da yaz konuğu bir türdür. Günümüzde yayılış alanını genişleterek Urfa'da Birecik ve Karkamış'a kadar ulaşmıştır.

Üreme

Yuvalama Alanı: Türkiye'de yuvası betimlenmemiştir. Yeri bir miktar kazarak yaptığı yuvasını hiç kaplamaz ya da bitki sapları ve yakındaki artıklarla seyrek biçimde kaplar.

Yuvası: Türkiye'deki yuvaların betimlemesi bulunmamaktadır.

Yumurta sayısı: Türkiye'deki yumurta sayısı bilinmemektedir. Ancak, başka bölgelerde olağan kuluçka büyüklüğü dört yumurtadır.

Üreme dönemi: Türkiye'deki ilk kayıt, 15 Haziran 1983'te ajite davranış sergileyen erişkinlere aittir. Ardından, 31 Mayıs 1984'te iki yavru, 18 Mayıs 1985'te üç yavrulu bir çift, 6 Mayıs 1986'da kuluçkada bir erişkin ve 7 Haziran 1987'de üç yavru kaydedilmiştir.

Alttürler ve Sınıflandırma

Ülkede *aigneri* alttüürü bulunmaktadır, ancak bu tür içerisindeki varyasyon klinal bir yapı göstermektedir (Hoyo vd., 1996). Geçmişte *Hoplopterus* cinsi altında sınıflandırılmıştır.

Sürmeli Kızkuşu

Vanellus gregarius, Sociable Lapwing

Lokal olarak nispeten çok sayıda görülen geçit türüdür.

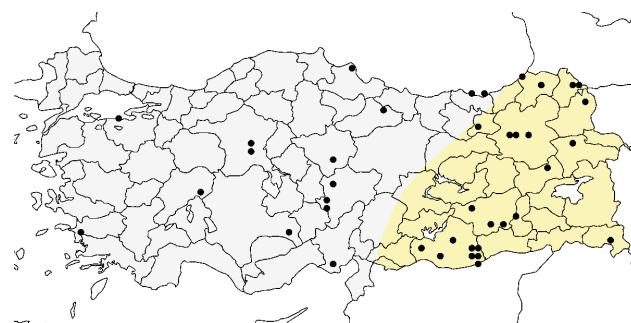
Yakın tarihe kadar az sayıda rastlanan bir geçit türü olarak kabul edilmiştir (Kasperek, 1992b). Kasperek, geçmiş 21 kaydı derlemiştir ve analiz etmiştir. Tür, çoğunlukla nisan sonu ile eylül ortasından ekim sonuna kadar görülmektedir. En erken 7 Mart'ta ve en geç 17 Kasım'da kaydedilmiştir. Genellikle beş bireye kadar gruplar halinde gözlenir. En yüksek sayılar Ekim 2002, 2003 ve 2006'da Doğu Anadolu'da kaydedilen 115, 125 ve 189 bireylik sürülerdir [Demirci (2003); @murdoch2006; @balmer2008]. Ayrıca, Mart 1969 sonrasında Ceylanpınar ve Harran ovalarında 30 bireylik bir sürü ile birkaç

başka grup kaydedilmiştir (OST, 1972). Ayrıca 27 Eylül 1986'da Tatvan yakınlarında Nemrut Dağı üzerinden geçen toplam 38 bireylik iki sürü, gözlemciler tarafından Ak Kuyruklu Kızkuşu olarak kaydedilmiş olsa da (Martins, 1989), bu sürülerin neredeyse kesin olarak bu türe ait olduğu düşünülmektedir (Kasperek, 1992b). Kasperek, Negev Çölü'nde (İsrail) kişlayan birey sayıları göz önüne alındığında, Türkiye'den geçiş yapan türün sayılarını mevcut kayıtlardan çok daha yüksek olabileceğini öne sürmüştür. Türün tercih ettiği kuru kumluk ovalar, ekili alanlar ve nadasa bırakılmış araziler özellikle Doğu Anadolu'da yaygındır.

2007 ve sonrasında türün Türkiye'den geçen birey sayılarının daha yüksek olduğu ortaya çıkmıştır. Kazakistan'daki üreme alanlarında bireylere takılan radyo vericisi sayesinde Mart 2007'de Ceylanpınar'da 1017 birey ve Ekim 2007'nin sonlarında aynı bölgede 3200 birey sayılmıştır (Balmer & Betton, 2008). Diğer dikkat çekici gözlemler arasında, 12 Ekim 2008'de Bulanık'ta 105 birey, 7 Mart 2009'da Şanlıurfa'da 34 birey (Sandgrouse 31: 220), 11 Mart 2010'da Şanlıurfa'da 55 birey (Sandgrouse 32: 186), 26 Eylül 2010'da Erzurum Ovası'nda 60 birey, 28 Eylül 2010'da Ceylanpınar'da 783 birey ve 10 Ekim 2010'da Bulanık ile Malazgirt arasında 554 birey kaydedilmiştir. Ekim 2007'den itibaren yapılan bu önemli gözlemler detaylı olarak (Biricik, 2009) ve (Biricik vd., 2008) tarafından derlenmiştir.

Diğer bölgelerde nadir olarak görülse de Marmara Bölgesi'nde yalnızca bir kez kaydedilmiştir (Ertan, 1996).

Türün eskiden Ukrayna'da üremiştir, 19. yüzyılda Türkiye'de daha sık kaydedilmesini açıklayabilir. Türkiye'deki ilk kayıtlarında, sürüler eylül ortasından ekim ortasına kadar tekrar tekrar Erzurum civarında gözlenmiş (Dickson & Ross, 1839) ve bu bölgedeki varlığı daha sonra (Curzon, 1854) tarafından da doğrulanmıştır. Ancak türün yayılışı boyunca uzun vadeli genel bir azalmanın yaşandığı iyi bir şekilde belgelenmiştir [International (2000); @eichhorn2002; @tomkovich2002].

Üreme

Türkiye'de yuvalamaz. Orta Asya'da yuvalar, kişi Sudan, Pakistan ve Hindistan'da geçirir.

Alttürler ve Sınıflandırma

Monotipik bir türdür. Geçmişte *Chettusia* cinsi altında değerlendirilmiştir.

Ak Kuyruklu Kızkuşu

Vanellus leucurus, White-tailed Lapwing

Düzensiz olarak az sayıda görülen yaz göçmenidir.

Türkiye'ye doğudaki ve güneydeki çekirdek üreme bölgesinden nadiren ve düzensiz olarak gelen bir göçmendir.

Konya Havzası'nın güney kesimlerinde ya da güney kıyılarındaki deltaların eski kayıtların tümünü değerlendirmiştir (Kasperek, 1992b). Geçmişimiz 30 yıl boyunca, nisan ile ağustos arasında çok nadir ve yarı koloni halinde üreyen bir tür olarak, yedi lokalitede kaydedilmiştir. Göksu Deltası'nda en fazla 15 birey görülmüş ve son kayıt 1997'ye aittir. Çukurova Deltası'nda eski Yarma sulakalanlarında sıradışı olarak dokuz çiftten fazla kaydedilmemiş, genellikle beş çiftin altında kalmıştır. Karatepe'de 2000 yılında en az iki çift, Hotamış'ta 1985'te en fazla 13 birey ve son olarak 1986'da kaydedilmiştir. Sultansazlığı'nda en yeni kayıt 1996 yılına aittir. Ayrıca, Ereğli Sazlığı'nda üremeyi düşündürecek gözlemler yapılmıştır. Ek olarak, üreme döneminde Kızılırmak Deltası, Amik Gölü, Van Gölü, İğdır Ovası, kur davranışının gözleendiği Birecik ve Aras Vadisi'nin Aralık bölgesinde altı lokalitede kaydedilmiştir. Bu bölgelerden en azından bazılarının zaman zaman daha geniş bir üreme yayılışına işaret ettiği düşünülmektedir. Son üreme 1997'de ve 2000'de kaydedilmiştir (Brugière, 2002; Kirwan vd., 2003).

Güncel kayıtları şu şekildedir: 8 Ocak-4 Şubat 2015 arasında Şanlıurfa Akçakale'de, 1 Nisan 2011'de Diyarbakır'da, 1 Mayıs 2008'de Kars Kuyucuk Gölü'nde, 28 Nisan'da Erzurum'da, 22 Nisan'da Gaziantep'te ve 21 Mayıs 2006'da Mogan Gölü'nde kaydedilmiştir. İğneada ve Manyas Gölü'ndeki nisan sonu ve ekim kayıtları ile Büyük Menderes Deltası'ndaki nisan kayıtlarının tamamı neredeyse kesinlikle göçmen bireylere aittir. Tür 2 Nisan'dan itibaren kaydedilmekle birlikte çoğunlukla Mayıs ayında gözlenir. En geç 20 Ekim'de kaydedilmiştir.

Üreme kayıtlarının düzensizliği kesinlikle gözlemci eksikliğinden kaynaklanmamaktadır. Örneğin, 1988-91 yılları arasında Göksu Deltası sistematik ve kapsamlı bir şekilde araştırılmış ancak birçok yıl bu alanda kesinlikle bulunmamıştır. Aynı şekilde, en iyi bilinen üreme alanlarından biri olan Hotamış Sazlığı'nda 1991 yılı nisan sonu ve Mayıs ortasında tür kaydedilmemiştir (Kirwan, 1993b). Son 25 yılda gözlemci aktivitelerindeki radikal artışa rağmen türün ülkedeki kayıtlarında herhangi bir artış olmamıştır.

Özellikle Konya Havzası'nda türün tercih ettiği sig, bozkır (playa) sulakalanlarının kurutulması ve tahrip edilmesi, türün görülmesindeki ve üreme desenindeki çarpıcı değişimlere katkıda bulunmuş olabilir. Yarma ve Hotamış gibi alanlar bugün tamamen yok olmuştur.

Türün kiş iklimine bağlı olarak uzun dönemli kolonizasyonunun sınırlanmış olabileceği değerlendirilmektedir. Genellikle düşük enlemlerde üreyen ve kışlama alanlarında düzensiz şekilde az sayıda görülen bu türün, çevresel koşulların geçici olarak uygun olduğu alanlarda fırsatçı biçimde üremesi, türün ekolojisi açısından önemli bir adaptasyon olarak görülebilir. Son yıllarda görülen batıya doğru yayılma eğilimi değerlendirilirken bu gibi faktörler göz önünde bulundurulmalıdır (Dean, Fortey & Phillips, 1977). Örneğin, Romanya kıyılarında birbirini takip eden sezonlarda üremesi (Kiss & Szabó, 2000) ve Bulgaristan'daki ilk kayıtlar (Nankinov, 2003), bu yorumu desteklemektedir. Ancak bu eğilim Türkiye'de devam etmemiştir.

Türkiye'deki ilk kayıt, Dalman koleksiyonundaki (Kudüs) bir çifte dayanmaktadır. Aharoni tarafından 17 Haziran 1910'da Amik Gölü'nde vurulmuş olan bu bireyler, türün varlığını

dair ilk kanıttır [Kumerloeve (1966a); @kumerloeve1969d].

Üreme

Yuvalama Alanı: Tatlı ya da tuzlu suların yanındaki açık sazlık alanlarda ve İç Anadolu'da göllerin yakınındaki nemli ve kısmen su basan bozkırlarda yuva yapar.

Yuvası: Açık alanlarda, sığ bir deliğe yaptığı yuvasını bitkisel malzemeyle kaplar.

Yumurta sayısı: Türkiye'de gözlenen yumurta sayısı genellikle 3 (2, ancak tamamlanmış kuluçka olup olmadığı kesin değildir) ve 4 (1 yuvada) olarak kaydedilmiştir. Diğer yerlerde olağan kuluçka büyülüğu dört yumurtadır.

Üreme dönemi: Nisan sonundan itibaren üreme başlar. **AKD:** Lehman, Göksu Deltası'nda 27 Mayıs 1971'de üç yumurtalı bir yuva ile 29 Mayıs 1971'de başka bir yuva bulmuş ve 27 Temmuz 1971'de yeni tüyenmiş bir yavru gözlemiştir (Kasperek, 1992b). 1997'de 12 Mayıs'tan 11 Haziran'a kadar kur ve territoryum davranışını yapan altı birey kaydedilmiştir. Çukurova'da, 1 Haziran 1971'de Berdan Nehri'nin taşınan alanlarında ürediği düşünülen bir çift ve üç yalnız birey gözlenmiştir (Kasperek, 1992b). **İÇA:** Warncke, 3 Haziran 1971'de Yarma yakınlarında biri çiftleşen üç çift gözlemiş; 9 Haziran 1971'de 5-6 çift ve iki ile dört yumurtalı iki yuva bulmuştur. 11 Haziran 1971'de en az dokuz çift kaydetmiş ve yuvalardan birine üçüncü yumurta bırakıldığı gözlenmiştir. 23 Temmuz 1971'de alan kurumuş ve erişkinler dağılmıştır (Kasperek, 1992b). 26-27 Ağustos 1974'te Hotamış'ta üç erişkin, 3-4 Haziran 1975'te bir çift ve yalnız bir birey gözlenmiştir. Ayrıca, üremeyi düşündüren huzursuz bir birey gözlenmiştir. Daha sonraki erişkin kayıtları şöyledir: 10 Mayıs 1977'de 1, 21 Mayıs 1984'te 1, 14 Haziran 1985'te 13, 24-25 Haziran 1985'te iki ve 6 Temmuz 1985'te alarm ötüşü yapan üç erişkin kaydedilmiş; bu bireylerin ürediği varsayılmıştır (Kasperek, 1992b). 9 Temmuz 1996'da Sultansazlığı'nda muhtemelen üreyen iki erişkin kaydedilmiştir.

Tuz Gölü'nün batısında Karatepe'de, 19 Mayıs 2000'de *Carex*'lerin bulunduğu bir alandaki yuvalarında ikisi düzensiz biçimde oturan altı erişkin gözlenmiştir. Ertesi sabah ikisi sürekli kuluçkada olan en az dokuz erişkin gözlenmiş ancak yuvalar incelenmemiştir (Brugière, 2002). **GDA:** 18 Mayıs 1992'de Birecik'te kur davranışları gözlenmiştir.

Alttürler ve Sınıflandırma

Monotipik bir türdür. Geçmişte *Chettusia* cinsi altında değerlendirilmiştir.

Doğu Cılıbitti

Anarhynchus asiaticus, Caspian Plover

Rastlantısal konuktur.

İlkbaharda mart, nisan ve haziran, sonbaharda ise ağustos ile ekim arasında son derece nadir bir geçit türüdür. Bilinen kayıtlar şunlardır: 19 Mart 1965'te Amik Gölü'nde bir dişi ve bir erkek kaydedilmiştir (Kumerloeve, 1966a). 25-26 Ekim 1966'da Mogan Gölü'nde bir birey (OST, 1969), 12 Ağustos 1967'de Sodalu Gölü'nde 14 birey (Vielliard, 1968), 14 Nisan 1971'de Alanya'nın doğusunda bir birey [Warncke (1972); @ost1975], 5 Eylül 1971'de Erçek Gölü'nde bir birey (OST, 1975), 23 Ağustos 1988'de Tuzla (Palas) Gölü kıyısındaki kuru tarlalarda 15 birey (Kirwan & Martins, 1994) ve 3 Ağustos 1991'de Bulanık'ta iki birey fotoğraflanmış (Birding World 5: 252). 29 Temmuz 1998'de Kulu Gölü'nde bir birey (Kirwan & Martins, 1994), 8 Haziran 1999'da Tuzla Gölü'nde (Çukurova, Akdeniz) bir birey fotoğraflanmış (Sandgrouse 22: 76), 17 Ekim 1999'da Kızılırmak Deltası'nda bir birey gözlenmiştir (Kirwan vd., 2003). Daha yakın tarihlerde 8 Nisan 2010'da Çukurova, Kaldırım Tuzla'sında (Sandgrouse 32: 186), 28 Nisan 2011 ve 11 Nisan 2014'te Göksu Deltası'nda kaydedilmiştir.

Diğer güncel kayıtlar şunlardır: 20 Nisan 2011'de Doğu bayazıt Sazlıkları'nda (Ağrı) bir birey, 29 Mart 2015'te Antalya'da bir birey, 18 Nisan 2015'te Manavgat Nehir Ağzı'nda bir birey (G. Coşkun, O. Eldelekli), 2 Nisan 2021'de Manavgat Nehir Ağzı'nda bir birey (O. Güllü), 10 Nisan 2023'te Milleyha ve sahil şeridinde (Hatay) bir birey ve 11 Nisan 2023'te Milleyha'da bir birey (A. Atahan, M. Atahan) gözlenmiştir.

Üreme

Türkiye'de yuvalamaz. Yuvalama alanı Orta Asya'dır. Kişi Doğu ve Güney Afrika'da geçirir.

Alttürler ve Sınıflandırma

Monotipik bir türdür. Geçmişte *Charadrius* türü altında sınıflandırılmıştır.

Tibet Cılıbitti

Anarhynchus atrifrons, Tibetan Sand-Plover

Rastlantısal konuktur.

Kesin olarak kabul edilen ilk kayıt, 20-21 Nisan 2012 tarihlerinde Adana Tuzla Gölü'nde görülen ikinci takvim yılındaki bir bireydir. Bu gözleme ilgili tüm ayrıntılar Nadir Tür Komitesi'ne sunulmuştur. Ardından, 6-16 Mart 2021 tarihleri arasında Milleyha ve sahil şeridinde (Hatay) bir birey (A. Atahan, M. Atahan), 2-3 Mayıs 2022 tarihleri arasında yine Milleyha ve sahil şeridinde (Hatay) bir birey (E. Yoğurtçuoğlu) ve 17-21 Ekim 2024 tarihleri arasında Kumkale Deltası'nda (Çanakkale) bir birey (N. Yavuz, M. Ülker) gözlenmiştir.

Türkiye ve Kıbrıs için iddia edilen önceki kayıtlar ayrıntılı bir şekilde incelenmiş ve tamamı reddedilmiştir (Flint, Stewart & Kirwan, 1997). Bölgede bulunan büyük cılıbitin *columbinus* alttürlü, ince gaga yapısı ile birçok gözleminin yanlış tayin yapmasına neden olabilmektedir. 21 Nisan 1980'de Göksu Deltası'nda görülen kuş (Bezzel, 1986), sonradan büyük cılıbit olarak kabul edilmiştir.

Üreme

Türkiye'de yuvalamaz.

Alttürler ve Sınıflandırma

Türkiye'de görülen kuşun alttür sınıflandırılması yapılmamıştır. Geçmişte *Charadrius* türü altında sınıflandırılmıştır.

Büyük Cılıbit

Anarhynchus leschenaultii, Greater Sand-Plover

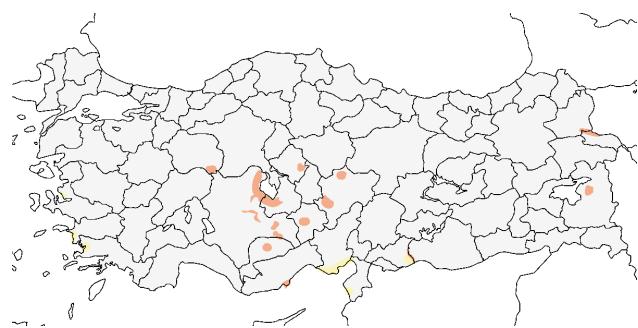
Lokal olarak az sayıda bulunan yaz konuğu ve yaygın olarak bulunan geçit türüdür.

2000'li yıllara kadar İç Anadolu'nun sulakalanların çevresindeki tuzcul bozkırlarda yuvaladığı düşünülmüştür. Ancak son yıllarda Konya Bozdağ'daki dağlık bozkırda ve Sivas çevresindeki potansiyel üreme alanlarında görülmesi, üreme habitatının farklı olabileceğini göstermiştir (Özen & Kurt, 2001). En çok kaydı olan üreme alanları İç Anadolu'nun bozkırlarıdır. En önemli üreme alanları Karapınar, Zengen, Cihanbeyli düzlükleri ve Sultansazlığıdır. Karapınar Ovası'nda Haziran 1971 başlarında 50 çift kaydedilmiştir (Lehmann, 1969). Birecik'in de olası üreme alanlarından biri olduğu düşünülmektedir. Gâvur Gölü ile Van ve Erçek Gölleri çevresinde gözlenen bireylerin Azerbaycan ve Ermenistan'daki üreme alanlarına göç eden kuşlar olabileceği tahmin edilmiştir. Genellikle küçük gruplar halinde kaydedilmekte birlikte, zaman zaman 120 bireylik sürüler de görülmüştür.

Tarimsal faaliyetlere bağlı habitat kaybı nedeniyle son 30 yılda üreyen nüfusu belirgin şekilde azalmış, Mogan ve Temelli Gölü gibi eski üreme alanlarını terk etmek zorunda kalmıştır.

Ülke genelinde oldukça lokal bir geçit türüdür. İlkbaharda güney kıyılarındaki deltalarda şubat sonundan Mayıs ortasına kadar düzenli olarak

gözlenir. Yaz ortasında, üremeyen bireyler kıyısal sulakalanlarda rastlanabilir. Örneğin, 26 Haziran 1966'da Bafa Gölü'nde yapılan bir gözlem ve Büyük Menderes Deltası'ndaki en az beş yaz kaydı bu durumu desteklemektedir. Acıgöl'de de türün gözlendiği kaydedilmiştir. Sonbaharda ise kasım sonuna kadar aynı bölgelerde kalır. Karadeniz kıyılarındaki ilkbahar ve sonbahar kayıtları büyük olasılıkla göç sırasında menzil ötesine ulaşan bireylere aittir. 5 Şubat 2006'da Gediz Deltası'nda kaydedilen bir birey, türün nadiren de olsa kuşlayabileceğini düşündürmektedir.

Üreme

Yuvalama Alanı: Sudan uzakta geniş açıklık alanlar, çamur düzleri, bozkırlar ve sıg su çöküntülerinin bulunduğu ve kurduğunda tuz tabakası oluşan çamurluklar. Aynı zamanda kısa, seyrek bitkilerin bulunduğu daha kuru çamurluk alanlarda ürer.

Yuvası: Yerde, açıkta ya da bir vejetasyon kümelenin yanında bir miktar kazarak yaptığı yuvasını çeşitli bitkisel artıkla (Lehmann, 1969) ya da küçük taşlarla ve birkaç bitki sapiyla kaplar (OST, 1975).

Yumurta sayısı: Türkiye'de gözlenen yumurta sayısı 3 (36 yuvada), 2 (2 yuvada). Tamamlanmamış kuluçkalar nedeniyle iki yumurtalı yuvalar da kaydedilmiştir. Yavru sayısı: 1 (3 yuvada), 2 (3 yuvada), 3 (5 yuvada).

Üreme dönemi: Mart sonu ve Nisan başı arasında yumurtalar, yavrular Nisan sonunda çıkar. **İÇA:** Haziran 1971'de Karapınar Ovası'nda yumurtalı yedi yuva bulmuş (Lehmann, 1969). 8 Mayıs 1968'de yavrulu üç kuluçka ve 3 Mayıs 1969'da birçok kuluçka kaydetmiştir; gözlenen yavruların büyülüğünden ve toplanan yumurtaların kuluçka sürelerinden yumurtlamaların Mart sonunda başladığını, ana yumurtlama döneminin de 1-20 Nisan olduğunu, ilk yavrunun yumurtadan çıkışının 20 Nisan civarında olduğunu hesaplamış ve mayıstaki kuluçkaları ikinci deneme olarak değerlendirmiştir. Hepsi

14-27 Nisan tarihleri arasında olmak üzere 1970, 1972 ve 1973 yıllarındaki üç ziyaretinde, kuluçka döneminin değişik aşamalarında olan yumurtalı 12 yuva bulunmuştur (McNeile, 1950, 1951, 1954, 1967, 1968, 1970, 1972, 1973). Bunlara, 16-17 Nisan 1970'te çatlamaya yakın iki ve üç yumurtalı kuluçkalar da dahildir. J. Whitaker, 26-27 Nisan 1988'de yumurtalı iki yuva, 5 Mayıs 1989'da bir yumurtalı bir yuva (8 Mayıs'ta bu yuvada 3 yumurta görülmüştür) ve 10 Mayıs 1990'da yumurtalı bir yuva bulmuştur. 20 Nisan 2004'te yeni yumurtadan çıkmış üç yavrulu bir yuva, 21 Nisan 2004'te iki yumurtalı (tamamlanmamış kuluçka) bir yuva bulunmuş ve aynı tarihte yumurtlamanın martin üçüncü haftasında başladığını gösterecek şekilde yaklaşık 5 günlük yavrular gözlenmiştir. 12-15 Mayıs 2004'te her biri üç yumurtalı üç yuva; 8 Mayıs 2006'da her biri üç yumurtalı üç yuva bulunmuş; 9 Mayıs 2005'te her biri üç yumurtalı dört yuva bulunmuş, iki yumurtalı başka bir yuvada yumurtlama henüz tamamlanmamıştır. İç Anadolu'da başka yerlerde, 4 Nisan 1981'de Bor yakınlarında kurucusu yapan dört kuş gözlenmiştir (Parr, 1981). Bezirhane'de, 17 Haziran 1987'de üç yumurtalı bir yuva bulunmuştur ki bu en geç yumurtalı yuva kaydıdır, aynı gün üç genç gözlenmiştir. 17 Temmuz 1986'da aynı yerde, en az 13 genç kaydedilmiştir. Tuz Gölü çevresinde, 28 Mayıs 1967, 16 Mayıs 1969 (Lehmann, 1969) ve 20 Mayıs 1970'te yumurtalı yuvalar bulunmuş ve 21 Mayıs 1969'da bir kuluçkanın yavruları gözlenmiştir; Bolluk Gölü'nde, 26 Mayıs 1993'te üç yumurtalı bir yuva bulunmuş, 8 Mayıs 1993'te yaklaşık 2 haftalık bir yavru ve 26 Mayıs 1993'te tüylenmiş büyük bir yavru gözlenmiştir. Çöl Gölü'nde, 23 Nisan 1988'de, üç yumurtalı bir yuva bulunmuş ve 17 Temmuz 1986'da çoğu genç olan 16 kuş gözlenmiştir (Karauz Kiraç, 1993). 5 Nisan 1971'de Hortu yakınlarında bulunan üç yumurtalı yuva Türkiye'deki en erken yumurtalı yuva kaydıdır. Sultansazlığı'nda, 21 Mayıs 1989'da üç yavrulu iki kuluçka, 26 Mayıs 1982'de iki yavrulu bir kuluçka (Kasperek, 1985), Hazıranda yavrulu üç kuluçka; kuluçkaların ikisi 11 Mayıs 1967'de ve biri 6 Mayıs 1968'de Ayrancı'da gözlenmiştir (Lehmann, 1969). 14/20 Mayıs 1970'te Konya'nın kuzeyinde küçük ve 14 günlük iki yavruda oluşan aile grubu ve 1 Haziran 1975'te İncesu yakınlarında iki yavrulu bir aile grubu kaydedilmiştir. 13 Haziran 1975'te Ereğli Sazlığı'nda ve 5 Temmuz 1979'da Hotamış'ta tüylenmiş yavrular gözlenmiştir. **AKD:** 20 Haziran 1989'da Göksu Deltası'nda küçük

yavrulu iki çift kaydedilmiştir. **GDA:** 5-7 Haziran 1973'te Birecik'in kuzeyinde gözlenen iki erişkin ve yeni tüyenmiş genç bir birey muhtemelen lokal türemeyi göstermektedir. **DOA:** 7 Haziran 1994'te İğdır ve Tuzluca arasındaki yüksek, düzük ve çakılı bozkırda bir dışının yuvalıyor gibi davranışları gözlenmiştir (Kirwan, 1994d). Erçek Gölü'nde ürediği bildirilmiştir (Magnin & Yarar, 1997). Geç kayıtların ikinci kuluçka mı yoksa daha önceki başarısız deneme üzerine ikinci bir üreme çabası mı olduğu belli değildir.

Alttürler ve Sınıflandırma

Türkiye'de *columbinus* alttüürü görülür. Bu alttür genellikle daha küçük, kısa bacaklı ve küçük ve ince gagalıdır ve sıkılıkla Tibet Cılıbiti ile karıştırılır (Hirschfeld, Roselaar & Shirihai, 2000). Geçmişte *Charadrius* türü altında sınıflandırılmıştır.

Akça Cılıbit

Anarhynchus alexandrinus, Kentish Plover

Nispeten yaygın olarak ve yer yer çok sayıda bulunan yerli ve yarı göçmendir.

İç Anadolu, Ege ve Akdeniz bölgelerinde daha çok sayıda bulunur. En önemli türeme alanları Yumurtalık Lagünleri, Gediz Deltası, Acıgöl ve Tuz Gölü'dür. Daha az sayıarda ürediği Kızılırmak Deltası, Van Gölü havzası ve Marmara Bölgesi'nde ise daha lokal olarak kaydedilir. Çukurova'da 1987'de üreyen çift sayısının 2.000'den fazla olduğu tahmin edilmiştir (Have & Berk, 1988). Yumurtalık Lagünlerindeki popülasyonun 1.190 çiftे kadar ulaştığı tahmin edilmişse de (Székely, 1998), son yıllarda bu rakamların daha düşük olduğu düşünülmektedir. Benzer şekilde, 1995-96 yıllarında Gediz Deltası'ndaki üreyen popülasyonun 900-1000 çift arasında olduğu tahmin edilmiştir (Eken, 1997a), ancak son sayımlarda bu sayı 2006 yılında 214-253 çift olarak tespit edilmiştir (Onmuş & Sıkı, 2011).

Göç dönemlerinde ülke genelinde daha yaygın olarak ve yüksek sayırlarda görülür. Ege ve Akdeniz'deki kışlayan popülasyonlar nedeniyle ilkbahar göçünün başlangıcını belirlemek zordur. Diğer bölgelerinde ilk kayıtlar martin ikinci haftasında başlar. Göçün en yoğun dönemi güney kıyılarında mart sonunda, diğer bölgelerde ise nisanın ilk yarısında gerçekleşir. Haziran başına kadar süren ilkbahar göçlerinde en yoğun

geçişler bu dönemde gözlenir. Çukurova'da 1990 baharında, mart sonundan mayıs başına kadar akça cılıbit popülasyonunun %70 oranında azaldığını görülmüştür (Kivist vd., 1994). Bu çalışma kapsamında 27 Mart'ta sayılan toplam 4.745 birey, ülkemizde kayda geçen en büyük sayıyı temsil etmektedir. Sonbahar göçü temmuz ayında başlar, ancak çoğunuğu ağustos sonu ile eylül ortası arasında geçer ve kasım ayında da belirgin şekilde devam eder.

Ege ve Akdeniz bölgelerinde yüksek sayılarında kışlayan popülasyonlar bulunmaktadır. Gediz, Güllük ve Büyük Menderes Deltaları ile Çukurova Deltası, toplamda yaklaşık 2.000 bireylik kışlayan popülasyona ev sahipliği yapar. Akdeniz'deki kayıtların çoğunuğu Göksu ve Çukurova Deltalarından gelir ve

Üreme

Yuvalama Alanı: İç göllerin (özellikle tuzlu ya da acı) kıyılarında, tuzlu bataklıklarda, çamur düzliklerinde, kumsallarda, iri çakıllık alanlarda ve kıyı bölgelerindeki lagünlerin kıyılarında vejetasyonun az olduğu çamurluk ya da kumluç açık alanlarda yuva yapar. Kocaçay Deltası'nda bir yuvanın saz kümesinin içine gizlendiği gözlenmiştir.

Yuvası: Yerde sığ bir çukura yapılan yuva, az miktarda bitkisel malzeme ile kaplanır ya da hiç malzeme kullanılmaz.

Yumurta sayısı: Türkiye'de gözlenen yumurta sayısı 3 (29 yuvada) ve 2 (1 yuvada) olup, 1-2 yumurtalı yuvaların tamamlanmamış kuluçkalar olduğu düşünülmektedir. Dört yumurtalı yuva kaydı bulunmamaktadır.

Üreme dönemi: Mart sonunda ve nisan başında yumurta bırakır, yavrular nisan sonundan itibaren yumurtadan çıkar ve haziran ayında uçmaya başlar. **MAR:** 26 Haziran 1999'da Kocaçay Deltası'nda çok sayıda yavru gözlenmiştir. 4 Haziran 2006'da aynı bölgede 3 yumurtalı bir yuva bulunmuş, 26 Haziran 1973'te Gülpınar'da 3 yavrulu bir çift kaydedilmiştir. **EGE:** İzmir yakınlarında 6 Mayıs 1899'da

gözlenen yeni çıkmış yavru, yumurtlamanın 10 Nisan civarında başladığını göstermektedir (Selous, 1900). **AKD:** Çukurova Deltası, Tuzla Gölü'nde mayıs sonu/haziran 2000'de yapılan gözlemlerde yumurtalarını gündüz yuva malzemesi ile örten ve geceleri kaldırın akça cılıbitların bu davranışının amacı kesin değildir ancak yumurtaları predatörlerden koruma ya da sıcaklığı düzenlemeye amacıyla taşıldığı düşünülmektedir (Szentirmai & Székely, 2004). 1996-97'de Tuzla Gölü'nde hektar başına 2-6 yuva kaydedilmiş ancak üreme başarısı düşüktür; 1997'de 82 yuvadan sadece 11'indeki yavrular yumurtadan çıkışabilmiştir (Székely, 1998). 19 Nisan 1973 ve 21 Nisan 1974'te gözlenen yeni çıkmış yavrular, yumurtlamanın 22-24 Mart'ta başladığını göstermektedir. Nisan-mayısta yumurtalı 24 yuva ve mayıs-haziran 17 yavru kaydedilmiştir. **KAR:** Kızılırmak Deltası'nda 7 Mayıs 1992'de gözlenen yavru, yumurtlamanın 11 Nisan civarında başladığını göstermektedir (Hustings & Dijk, 1994). **İÇA:** Karapınar'da 10 Nisan 1970'teki kayıt en erken, Kulu Gölü'nde 19 Haziran 1992'deki kayıt en geç olmak üzere 17 yuva kaydı bulunmaktadır. 21 Nisan 1967'de gözlenen yavru, yumurtlamanın mart sonunda başladığını göstermektedir. **DOA:** 28 Mayıs 1969'da Van yakınlarında bulunan 3 yumurtalı bir yuva ve üç kuluçka kaydı, yumurtlamanın mayıs başında başladığını göstermektedir. Üreme sezonunun uzun olduğu ve yılda iki kez kuluçkaya yatmanın olası olduğu düşünülmektedir.

Alttürler ve Sınıflandırma

Türkiye'de nominat alttüri bulunur. Geçmişte *Charadrius* türü altında sınıflandırılmıştır.

Yengeç Yağmurcunu

Dromas ardeola, Crab-plover

Rastlantısal konuktur.

Tek kaydı vardır. 15 Temmuz 1986'da Göksu Deltası'nda 5 birey fotoğraflanmıştır (Bouwman, 1987). Tür, esasen çok nadir olarak yolunu şimdilik ve Türkiye kaydı en kuzey kaydırıdır. 1885'te Suriye Lübnan sınırında yine 5 bireylik bir grup kaydedilmiştir (Hüe & Etchécopar, 1970; Ramadan-Jaradi & Ramadan-Jaradi, 1999).

Üreme

Türkiye'de yuvalamaz.

Alttırılar ve Sınıflandırma

Monotipik bir türdür.

Çölkoşarı

Cursorius cursor, Cream-colored Courser

Lokal olarak az sayıda bulunan yaz konuğudur.

Birecik, Suruç, Harran ve Akçakale çevresinde yaz konuğuudur (Kasperek, 1992a). En erken kayıt 3 Nisan'dır ancak bu bölgede nisan-ağustos dönemi dışındaki gözlemler halen çok çok azdır. 12 Ekim 2007'de Ceylanpınar'da görülen 6 kuş en geç kayittır. 30 Haziran 2008'de 40'tan fazla kuş, kalabalık bir sürüdür (Balmer & Murdoch, 2009). Ancak arasında 6 Ağustos 2009'da Ceylanpınar ve Akçakale yolunda 10 km boyunca kaydedilen 128 kuş bugüne kadar kaydedilmiş en yüksek (Balmer & Murdoch, 2009, 2010). Son yıllarda giderek artan sıklıkla, İç Anadolu'da görülür. Tuz Gölü ve Çukurova'dan Mayıs sonunda olan kayıtları vardır (Székely, 1998). Aksaray çevresine yerleşmiş olması muhtemeldir.

İlkbahar Göçü'nde Akdeniz kıyılarındaki kumlu arazilerde görülür, Çukurova'dan Mayıs sonunda olan kayıtları vardır (Székely, 1998).

İskenderun ve Kırıkhan'daki haziran ortası ve temmuz başı kayıtları üreyen bireyler olmalıdır. Birecik'te eylül sonunda (1973) kaydedilen on bireylik bir grup, göç öncesi toplanma olabilir. Doğu Anadolu'dan sonbahar sonundaki bir kaydın (muhtemelen ergin bir birey, Doğubayazıt, 12 Kasım 1970) daha kuzeyden göç eden birey ait olduğu farz edilebilir. Gerçekte bu bireyin taksonomisi düşündüğünde, tanımlaması yapılabilen Kafkas *bogolubovi* alttüründen olduğu düşünülebilir. 23 Ağustos 1946'da

Büyücekmece'den muhtemelen hatalı bir kayıt vardır (Kumerloewe, 1970a). Her ne kadar ilgili gözlemci güvenilirliği düşük olan Abbas Celaloğlu olsa da, 20. yüzyıl'in ilk yarısında günümüze oranla batı rastlantısının daha sıkılıkla kaydedildiği unutulmamalıdır (Snow & Perrins, 1998).

Üreme

Yuvalama Alanı: Birecik yakınlarında, esasen tepelerle çevrili açık taşlık alanlarda üreme döneminde gözlenmiştir.

Yuvası: Suriye'nin komşu bölgelerinde ve diğer alanlarda, açık taşlıklar veya kumlu çöllerde zemine kazılmış, çevrelenmemiş derin olmayan bir çukurdur. Genellikle nisanda iki yumurta bırakır.

Yumurta sayısı: Türkiye'de kayıtlı bilgi bulunmamaktadır.

Üreme dönemi: **GDA:** 29 Mayıs 2005'te Birecik yakınlarında üreme döneminde çiftler halinde ve kur yaparken gözlenen erişkin bireylerin arasında bir yavru da bulunmasına rağmen kesin bir yuva tanımlanamamıştır. 7 Eylül 1994'te Birecik'te iki yavrusuyla bir çift ve yalnız bir birey kaydedilmiş (Davidson & Kirwan, 1995), 10 Haziran 2004'te ise dört birey gözlenmiştir. Bu kayıtlar, bölgedeki lokal üreyen bireyleri işaret etmektedir.

Alttırılar ve Sınıflandırma

Türkiye'de *bogolubovi* alttüri bulunur (Dickinson, 2003). Buna rağmen nominat alttürünün olduğu iddia edilmiştir (Roselaar, 1995). Türkiye'den geçerli bir kayıt yoktur. Bu yüzden emin olmak imkânsızdır ancak Suriye ve Irak çöllerinde bulunan *cursor* alttürünün Türkiye'nin buralara komşu bölgelerinde bulunması *bogolubovi* alttüründen daha akla yakın görünmektedir. Bu alttürün yayılışı güney Hazar Denizi'nin batısına kadar ulaşmaktadır. Her ne olursa olsun, bu formlar arasındaki varyasyon düştür ve *bogolubovi* burada vurgulanan referanslar altında tanımlanamaz.

Bataklıklılangıcı

Glareola pratincola, Collared Pratincole

Yaygın olarak nispeten çok sayıda bulunan yaz konuğuudur.

En önemli üreme alanları şunlardır: Meriç Deltası (200 çift), Kocaçay Deltası (80 çift), Kavak Deltası (24 Haziran 1973'te 100 çift), Büyük Menderes Deltası (85 çift), Kızılırmak Deltası (115 çiftin üzerinde), Hotamış Bataklığı (100 çift), Tuz Gölü (200 çift), Göksu Deltası (300 çift), Tuzla Gölü (150 çift) (Heath & Evans, 2000). Kurutulmadan önce Amik Gölü'nde önemli sayıda üriyordu. tüm ülkede ürediğini ancak Güneydoğu Anadolu, Doğu Anadolu ve Karadeniz'de kısmen lokal olduğunu bildirmektedir (Kasperek, 1992a). Mayıs sonunda uygun üreme habitatında iki çift gözlenmesine dayanarak, türün Van Gölü'nde tek olarak yuva yaptığı iddia etmektedir (Kumerloeve, 1970a). Bununla birlikte, hazırlanın ikinci yarısında Murat Vadisi'nde son zamanlarda gözlenmiştir (1999) ve aynı bölgede kara kanatlı bataklıklılangıcının şüpheli kayıtları mevcuttur. Bazen birkaç yüz bireylilik sürüler görülür (Uluabat Gölü, Eylül 1971 ve istisnai olarak 1500 birey, Amik Gölü, Eylül 1967) ancak genelde gruplar daha küçüktür. İlkbahar göçü mart sonunda başlar ve en azından Mayıs sonu/haziran ortasına kadar sürer. Muhtemelen Nisan ortasında zirve yapar. Sonbahar göçü Ağustos ortasından Eylül ortasına kadar gerçekleşir.

Üreme

Yuvalama Alanı: Koloniler, düzlük alanlarda, tipik olarak göl ve bataklıkların kuru kıyılarda, çiplak zeminlerde ve seyrek çalılıklarda, sıkılıkla bataklık ve çayırların arasında bulunur. Aynı zamanda deniz börülcesi bulunan kuru tuzcul bataklıklarda, ekime hazırlanan nemli tarlalarda, kıyısal kumullarda ve sıkılıkla iç göllerdeki çiplak düz adalarda ürer. Tek üreyen çiftler de bulunur ancak çoğunlukla 10-30 çiftlik küçük koloniler

halinde ürer.

Yuvası: Yuvası, çiplak zeminde derin olmayan bir kazıntıdır. Çevrelenmemiştir veya az sayıda küçük bitkisel materyaller bulunur.

Yumurta sayısı: Genellikle 3 yumurta bırakır. 13 yuvada 3 yumurta, 5 yuvada 2 yumurta ve 5 yuvada tek yumurta kaydedilmiştir. Bu az sayıdaki yumurtalar tamamlanmamış kuluçkalara aittir.

Üreme dönemi: Genellikle Mayıs ayında yumurta koyar, yavrular hazırlan ayından itibaren uçmaya başlar. **MAR:** 1993'te Kocaçay Deltası'nda toplamda 80-100 çiftlik üç koloni bulunmuş olup, en erken variş tarihi Nisan ortasıdır (Ertan, 1996). 11 Haziran 1998'de Uluabat Gölü'ndeki küçük bir koloni, üreme alanı yeniden sürülünce yer değiştirmiş ve yakındaki diğer bir küçük koloniye katılmıştır (Welch & Welch, 1998b).

25 Haziran 1973'te Kavak'ta neredeyse uçmaya yakın büyülüklükte iki yavru kaydedilmiştir. **EGE:** 16 Mayıs 1899'da İzmir yakınlarındaki kıyısal lagünlerde, içinde üçer yumurta olan birkaç yuva gözlenmiştir (Selous, 1900). 1 Temmuz 1966'da tamamen tüylenmiş iki yavru (kesin lokalite belirsiz) kaydedilmiştir. **AKD:** 1987'de Çukurova'da erişkinler, Nisanın ikinci haftasında gelmiş ve Mayıs ayında sayıları artmıştır (Have vd., 1988). Aynı yerde 6 Mayıs 1990'da içinde 1, 2 ve 3 yumurta bulunan üç yuva ve 11 Mayıs 1990'da 1-2 yumurtalı birkaç yuva kaydedilmiştir. Göksu Deltası'nda, kuluçkadaki bir yuvada ikinci yumurta 22 Mayıs 1993'te koyulmuştur. 9 Haziran 1993'te 5-7 günlük iki yavru görülmüş olup, bu gözlem yumurtlamanın Mayıs ortasında başladığını göstermektedir. 28 Temmuz 1971 ve 19 Ağustos 1986'da yeni uçmaya başlamış iki yavru kaydedilmiştir. Amik Gölü'nde 18-20 Haziran 1966'da yumurtalı yuvalar bulunmuştur.

KAR: 1992'de Kızılırmak Deltası'nda üreyen popülasyon daha çok kuru çamurlu topraktaki kurumuş bataklıklarda, kısmen büyümüş 10-20 cm boyundaki *Rumex* vejetasyonu içinde yer almıştır. 30 Nisan 1992'de kur davranışları ve 10 Mayıs 1992'de üçer yumurtalı beş yuva ile bir yumurtalı bir yuva kaydedilmiştir (Hustings & Dijk, 1994). **İÇA:** Sultansazlığı'nda 3 Haziran 1982'de üçer yumurtalı üç yuva ve başka iki yuvada yeni çıkmış bir yavru ve bir yumurta kaydedilmiştir. Bu durum, yumurtlamanın Mayıs ortasında başladığını göstermektedir (Kasperek, 1985). 15 Mayıs 1987'de Hotamış'ta bir boş yuva ve içinde bir yumurta olan bir yuva, 4 Haziran 1975'te ise iki yavru kaydedilmiştir (Kirwan, 1993b). Bu yavrular neredeyse uçabilecek

büyüklüktedir ve bu durum yumurtlamanın nisan sonunda başladığını göstermektedir. Bu tarih, diğer kayıtlardan daha erkendir. Bolluk Gölü'ndeki bir adada 15 Mayıs 2004'te, ikisinde 3, birinde 2 ve diğerinde 1 yumurta olan dört yuva kaydedilmiştir.

Alttırılar ve Sınıflandırma

Türkiye'de nominat alttüri bulunur.

Kara Kanatlı Bataklıkkırlangıcı

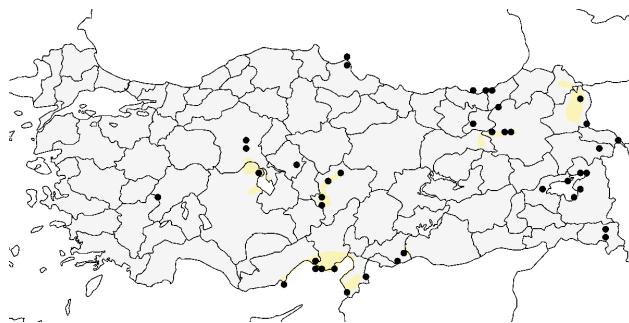
Glareola nordmanni, Black-winged Pratincole

Lokal olarak ve seyrek aralıklarla görülen geçit türüdür.

Tür, daha çok doğu bölgelerinde özellikle sonbaharda rastlanan seyrek ve lokal bir geçit türü olarak bilinir. İlkbaharda nisan başı ile haziran başı arasında geçer, mayısın ilk haftasında yoğunlaşır. Sonbaharda ağustos başı ve ekim sonu arasında gözlenir, eylülün ikinci yarısında yoğundur. Ara sıra yüksek sayınlarda Kuyucuk Gölü ve Erzurum Ovası'nda rastlanır. Eski kayıtlarında 15 Eylül 1968'de 230 tanesi Mogan Gölü'nde, 7 Eylül 1980'de 160 tane Ereğli Sazlığı'nda, 18 Eylül 1989'da 160 tane Muş'un güneydoğusunda, 20 Eylül 1989'da yaklaşık 1000 tane Bulanık'ta gözlenmiş ve 189 tanesi 15 Eylül 2000'de Van Gölü'nde fotoğraflanmıştır. Kızılırmak Deltası'nda azami 60 kuşluk küçük sürüler Kızılırmak Deltası ve Çukurova ve Göksu Deltası'nda görülmüştür. Marmara Bölgesi'nde sadece 7 eski kaydı vardır, bunlardan ikisi Alléon'un topladığı örneklerdir. Ege'den tek kaydı 2 Ekim 2010'da Işıklı Gölü'ndeki bireydir (Balmer & Murdoch, 2010).

Yakın zamana kadar üreme döneminde düzenli olarak Murat Nehri vadisinde az sayıda bulunduğu ve burada ürediği iddia edilmiştir. Van yakınındaki bir bataklıkta 30 Mayıs 1969'da kur yapan bir çift gözlenmiş, Bulanık yakınında 10 Haziran 1987'de territoryum savunan bir çift ve çiftlerden birinin kanadı kırık numarası yaptığı gözlenmiş ve sonra ısrarla nehir üzerindeki adalardan birine ısrarla geri döndüğü izlenmiştir. Yapılan kapsamlı aramaya rağmen yuva bulunamamıştır (Eames, 1989). 10 Haziran 1987'de Balatos'ta iddaya göre bir bataklıkkırlangıcı ile eşleşmiş bir erişkin gözlenmiş, Murat Nehri Yoncalı'da 23 Temmuz 1987'de 20 erişkin ve gençler idda

edilmiş, 13 Ağustos 1989'da iki erişkin ve iki henüz uçamayan yavrular iddia edilmiştir. Son yillardaki en güncel iddia, 3 Haziran 2009'da Horasan'ın 2 km güneybatısında düz bir nehir adasında iki üreyen çift iddia edilmiş, kuşlar belirgin bir köprü üzerinden izlenmiş ve çiftlerin arasında yaklaşık 130 m olduğu tahmin edilmiştir. Ancak 1999 yılında bataklıkkırlangıcının bu bölgede ürediğinin ortaya çıkması, daha önceki kayıtlardaki tür tayinini şüphe altında bırakmıştır. Bataklıkkırlangıcının tayininde kullanılan kanadında firar hattındaki beyaz şeridin, yazın ortasına doğru hızla yıpranması ile tür tahini zordur ve kara kanatının tayininde birçok kriterin kullanılması gerekmektedir. Dolayısıyla İç Anadolu'da 1970'lerde ve 1980'lerin ortasından gelen iddiaların hepsi reddedilmiş ve burada dahil edilmemiştir.

Üreme

Türkiye'de yuvalamaz. Üreme dönemi yayılış alanı Orta Asya'dır.

Alttırılar ve Sınıflandırma

Monotipik bir türdür.

Çullukgiller

Sürmeli Kervançulluğu

Numenius phaeopus, Whimbrel

Lokal olarak nispeten az sayıarda görülen bir geçit türüdür.

Çoğunluğu, önemli güney-kuzey deltalarını ve İç Anadolu'nun geniş playa göllerini kullanarak ülkenin orta bölgelerinden geçmektedir (Kasperek, 1990b, 1992a). İlkbahar göçü mart sonu ve haziran başı arasındadır, medyan tarih 23 Nisan olarak belirlenmiştir Kasperek (1990b). Sonbahar göçü temmuz başından ekim sonuna kadar sürer, ağustos ve eylülde zirve yapar, medyan tarih 29 Ağustostur. Kayıtların çoğu yalnız bireyler ya da beş bireyden küçük gruplara aittir ancak hem geçmişte hem de günümüzde Doğu Karadeniz, Ege ve Akdeniz'de 20-30 bireylik gruplar kaydedilmiştir. Mart ortası ile 27 Nisan 1990 tarihleri arasında Çukurova'dan toplam 54 birey (Kivist vd., 1994) ve 29 Mart ile 7 Haziran 1992 tarihleri arasında Kızılırmak Deltası'ndan 70 birey (Hustings & Dijk, 1994) geçmiştir. Aşağıdaki günlük toplamlar da önemlidir: 25 Eylül 1981'de Göksu Deltası'nda 20 birey ve 7-10 Kasım 1983'te Büyük Menderes Deltası'nda 40 birey (Kasperek, 1990b). Geçişin çoğu gece olduğu için neredeyse kesinlikle var olduğundan daha az sayıda kaydedilmektedir. Kışın nadiren kaydedilmiştir.

Krüper (1875) ve Hartlaub kışın İzmir'de bulduğunu belirtmiş, oysa Kasperek (1990b), bu kuşların İnce Gagalı Kervançulluğu ile karıştırıldığından şüphelenmiştir.

Üreme

Türkiye'de yuvalamaz. Avrasya'da ve Kuzey Amerika'da dağlık tundrada yuvalar.

Alttürler ve Sınıflandırma

Türkiye'de nominat alttüri bulunur.

İnce Gagalı Kervançulluğu

Numenius tenuirostris, Slender-billed Curlew

Soyu tükenmiş bir türdür. Eskiden nadir olarak görülen bir geçit türüydi.

Son derece nadir bir geçit türüdür, en son kesinlikle 1986'da kaydedilmiştir. Kayıtlar 10 Temmuz ile 12 Mayıs tarihleri arasındadır, batı ve orta bölgelerde, özellikle iyi gözlem yapılan Akdeniz kıyısındaki deltalarda ve İç Anadolu'daki sığ göllerdeki kayıtların çoğu 1975'ten öncedir. Görünüşe göre, bu tür kaçınılmaz biçimde yok oluşa doğru gitmektedir (Gretton, Yurlov & Boere, 2002). Türkiye'den şu kayıtlar mevcuttur, aksi belirtilmediği sürece hepsi Gretton (1991) ya da BirdLife International veritabanındandır: 19.yy sonlarında ya da 20. yy başlarında muhtemelen İstanbul çevresinden alınan iki örnek (Kirwan, 1997b), Aralık 1892'de İstanbul'dan alınan erişkin bir dişi ve 11 Eylül 1895'te İstanbul'un 10 km batısında Makriköy'den (Bakırköy, İstanbul) alınan başka bir dişi vardır ve her ikisi de Alléon koleksiyonunda ve şu anda Sofya Ulusal Doğa Tarihi Müzesi'nde bulunmaktadır (Boev, 2003), 14 Ocak 1967'de Hoyran (Eğirdir) Gölü'nde bir birey, 19 Mart 1967'de Mogan Gölü'nde iki birey ve 23 Mart 1967'de aynı yerde başka bir birey, 26 Mart 1967'de Balıkdamı'nda iki birey, 12 Ağustos 1967'de Sodalı Gölü'nde bir birey, 10 Ekim 1968'de Amik Gölü'nde bir birey, 5 Nisan 1969'da Tekirdağ yakınlarında üç birey, 15 Nisan 1969'da Side'den (Antalya, Akdeniz) batıya doğru giden iki birey, 12 Aralık 1969'da Seyfe Gölü'nde bir birey, 28 Nisan 1970'te Yarma yakınlarında bir birey, 12 Mayıs 1970'te Eber Gölü'nde bir birey, 17 Ocak 1971'de Çivril Gölü'nde bir birey, 25 Ağustos 1971'de Rize yakınlarında bir birey, 28 Ağustos 1973'te Göksu Deltası'nda bir birey, 30

Eylül 1973'te Uluabat Gölü'nde iki birey, 23 Eylül 1979'da Küçük Menderes Deltası'nda iki birey, 5 Ocak 1982'de ve 4 Mart 1985'te Çukurova'da Akyatan Gölü'nde birer birey, 9 Mart 1985'te Göksu Deltası'nda dört birey, 6 Nisan 1986'da Ereğli Sazlığı'nda bir birey, 10 Temmuz 1986'da Göksu Deltası'nda bir birey ve 26 Aralık 1986'da Büyük Menderes Deltası'nda bir birey. Bu kayıtların hepsi için birtakım belgeler mevcuttur. Gretton (1991), 1946, 1947 ve 1951'de İstanbul'un hemen batısında Büyükçekmece'de ve 27 Şubat 1959'da Meriç Deltası'nda (Kumerloeve, 1970a) olmak üzere dört bireyle ilgili kabul edilemeyecek üç kayıt daha listelemiştir (Kumerloeve, 1961; Kirwan, 1997b). Ek olarak, 30 Nisan 1986'da Çukurova'dan, 22 Ağustos 1990'da Dalyan Deltası'ndan ve 10 Mayıs 1993'te Kulu Gölü'nden kesin olarak kabul edilemeyecek kayıtlar vardır. Öte yandan, 15 Eylül 1985'te İstanbul Tuzla'da iddia edilen bireyin kervançulluğunun *orientalis* doğu alttüri olduğu kanıtlanmıştır (Konrad, 1994).

Üreme

Türkiye'de yuvalamadı. Eskiden Kazakistan bozkırları ile Rusya ormanları arasındaki geçiş bölgesinde yuvaladığı düşünülmüştür.

Alttırılar ve Sınıflandırma

Monotipik bir türdür.

Kervançulluğu

Numenius arquata, Eurasian Curlew

Yayın olarak nispeten çok sayıda bulunan geçit türü ve kış konuğudur.

Geçiş, mart ortasında başlar ve en yüksek sayılar nisanın ilk yarısından gözlenir ancak bu dönemde bile küçük gruplar kaydedilir. Çukurova'da ilkbahar 1987'de maksimum 27 birey (Have vd., 1988) ve ilkbahar 1990'da tarafından maksimum 42 birey (Kivist vd., 1994) kaydedilmiştir. Geçişi

oldukça güçlü bir şekilde en azından mayıs başına kadar sürer ve ülkenin batı ve orta bölgelerindeki birkaç yerden düzensiz yaz kayıtları vardır. Sonbahar göçü temmuz başında başlar ve bazı yıllarda en azından kasım ortasına kadar süre de ilkbahar göçüne oranla daha hızlı gerçekleşir. Düzenli olarak 250 bireylik sürülerin kaydedildiği Meriç Deltası bu dönemdeki en önemli konaklama alanları arasındadır.

Kışın, orta sayınlarda Marmara, Ege ve Akdeniz bölgelerindeki kıyı alanlarında görülür. En yüksek sayılar Büyük Menderes Deltası'nda kaydedilir; burada Ocak 1971'de 1254 birey sayılmıştır. Zaman zaman bu mevsimde iç kesimlerde de kaydedilir. 1999 ve 2005 yıllarındaki kış ortası sayımlarında sırasıyla 1362 ve 1688 birey sayılmıştır.

Üreme

Türkiye'de yuvalamaz. Kuzey Batı Avrupa'da ve tüm Avrasya boyunca tayga kuşağında yuvalar.

Alttırılar ve Sınıflandırma

Bir kısmı nominat *arquata* alttüridür. Özellikle son yıllarda yapılan ayrıntılı gözlem ve fotoğrafların neticesinde *orientalis* alttüri sıkça kaydedilmektedir (Konrad, 1994).

Kıyı Çamurçulluğu

Limosa lapponica, Bar-tailed Godwit

Seyrek olarak az sayıda bulunan geçit türü ve kış konuğudur.

Kayıtların çoğu ana deltalardadır ve daha az sayınlarda İç Anadolu'daki büyük sulakalanlarda. İlkbaharda mart ortasından haziran başına kadar kaydedilir, çoğunluğu nisanın ikinci ve dördüncü haftaları arasında geçer. Sonbaharda ağustos başında ekim ortasına kadar görülür, çoğunluğu ağustos sonu ile eylülün ilk yarısında kaydedilir. Nisan 1976'da Büyükçekmece'de (İstanbul) 20

birey, 29 Nisan 1998'de Kızılırmak Deltası'nda 20 birey ile Mayıs 1987 ve Mayıs 1991'de Çukurova deltalarında toplam 14 ve 13 birey kaydedilmiş en yüksek sayılardır. Diğer kayıtların tümü yalnız bireylere ya da on bireye kadar küçük gruplara aittir.

Kışın Ege ve Akdeniz kıyılarda kaydedilir. Şubat 1880'ler (Schrader, 1891), Ocak 1970 ve Ocak 1973'te (OST, 1975) Büyük Menderes Deltası'nda yalnız bireyler, 1 Şubat 2007'de Akyatan Gölü'nde (Çukurova, Akdeniz) 28 bireylik olağanüstü bir sürü (Balmer & Betton, 2008) ve 20 Aralık 2003'te Gediz Deltası'nda 10 birey ve 18 Aralık 2004'te aynı yerde iki birey (Balmer & Betton, 2005a) kaydedilmiştir. 1966'da modern kaydetmenin başlamasından önce diğer birkaç nadir kıyı kuşu gibi bu türün de çok az kaydı vardır.

Üreme

Türkiye'de yuvalamaz. Avrasya ve Alaska'nın tundra kuşağında yuvalar.

Alttırılar ve Sınıflandırma

Türkiye'de nominat alttüri bulunur. Gözlenen daha uzun gagalı bazı bireyler doğu ırklarından *menzbieri* alttürüne ait olabilir (Have vd., 1988).

Çamurçulluğu

Limosa limosa, Black-tailed Godwit

Yayın olarak nispeten çok sayıda bulunan geçit türü, lokal kış konuğudur.

İlkbahar geçisi şubatta başlar ve Mayıs sonuna kadar çoğu geçmiş olur. Mart 1970'te Tuz Gölü'nde kaydedilen 1500 birey ve Mart 1990 sonrasında Çukurova'da kaydedilen 3725 birey ilkbaharda kaydedilen en kalabalık sürülerdir. Temmuzdan itibaren tekrar sürü oluşturmaya başlar. 12 Temmuz 1997'de Meriç Deltası'nda kaydedilen 1030 birey, 3 Eylül 2005'te Kızılırmak

Deltası'nda kaydedilen 741 birey (OMÜKUŞ) ve 23 Eylül 1974'te Ereğli Sazlığı'nda kaydedilen 1200 birey özellikle dikkate değerdir. Her iki mevsimde de ülkenin doğusundan genellikle az sayıarda geçiş yapar.

Kışın, özellikle güney ve güneybatıdaki kıyısal alanlarda oldukça yüksek sayılar gözlenir. Örneğin, Ocak 1999'da birkaç alanda 800 birey sayılmıştır. Yumuşak geçen kışlarda sürpriz bir şekilde iç bölgelerdeki göllerde bile yüksek sayılar toplanır. Örneğin 20 Aralık 1969'da Çivril Gölü'nde 1080 birey kaydedilmiştir.

İç Anadolu'da ve kuzeyde az sayıda birey sıklıkla yazı geçirir ve Nisan-Mayıs 1968'de Ağrı civarında kaydedilen 2-3 çift neredeyse kesinlikle ürediğini düşündürmüştür (OST, 1969).

Üreme

Türkiye'de yuvalamaz. Avrupa, Batı Sibirya ve Doğu Asya'da ılıman ve tayga kuşağında yuvalar.

Alttırılar ve Sınıflandırma

Türkiye'de nominat alttüri bulunur.

Küçük Suçulluğu

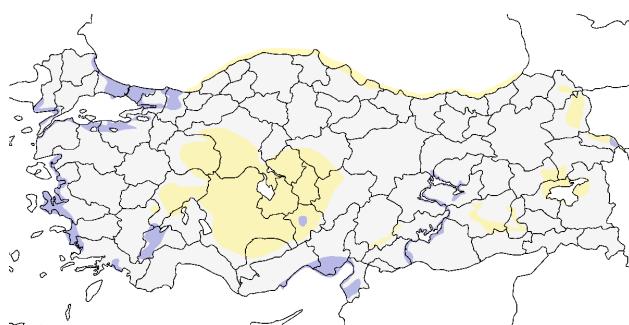
Lymnocryptes minimus, Jack Snipe

Yayın olarak az sayıda bulunan geçit türü ve kış konuğudur.

Eylül ile Nisan sonu arasında tuzcul bataklıklar ve benzeri kıyı alanlarında ve iç kesimlerdeki her tür sulakalanda ve diğer nemli alanlarda bulunur. Çoğunlukla tek başına gözlenir, ara sıra birkaç bireylik (en fazla 12) gevşek gruplar kurar. Göçmenler Doğu Karadeniz Bölgesi'nde da kaydedilmiştir (Kumerloeve, 1967a; Faldborg, 1994)

Nispeten az sayıda gözlenmesi ciddi şekilde var olduğundan daha az sayıda kaydedildiğini ya da

gerçekten seyrek olduğunu düşündürür. Uygun alanlarda gerçekleştirilen yoğun araştırmalarda zaman zaman daha sık gözlenmiş olması birinci olasılığı güçlendirmektedir. Örneğin, Mart 1990'da Çukurova'da 31 birey (Kivist vd., 1994) ve ilkbahar 1992 başlarında Kızılırmak Deltası'nda 15 birey (Hustings & Dijk, 1994) kaydedilmiştir. Ayrıca, 2001 ve 2002 yıllarında Kulu Gölü'nde yapılan gözlemlerde oldukça düzenli bir geçit türü olduğu düşünülmüştür (Richardson, 2003).

Üreme

Türkiye'de yuvalamaz. Kuzey Avrupa ve Asya'nın tundra ve tayga kuşağında yuvalar.

Alttırılar ve Sınıflandırma

Monotipik bir türdür.

Çulluk

Scolopax rusticola, Eurasian Woodcock

Yayın olarak çok sayıda bulunan geçit türü ve kış konuğudur.

En sık olarak eylül başından mart sonuna kadar kaydedilir ancak bir kısmı kışlama alanlarına kasım öncesinde gelir. Kuzeydoğudaki dağ vadileri, Uludağ ve Toroslar'daki geçit alanlarında zaman zaman kaydedilir. İlkbahar geçişleri nisanın ilk haftasının sonuna kadar devam edebilir. Türün en önemli kışlama alanları nemli çayırlarda ve dere boyalarında yoğun olarak avlandığı Karadeniz ve Marmara'dadır. Bu mevsimde İç Anadolu, Ege ve Akdeniz'de de az sayılarda bulunur ve Aralık ayında Van Gölü yakınlarında da bir defa kaydedilmiştir.

Üreme

Türkiye'de yuvalamaz. Avrasya'da ilman kuşak ve tayga ormanlarında yuvalar. En yakın yuvaladığı alan, Bulgaristan ve Romanya dağları ve Kafkasya'dır.

Nisan 1992'de Kızılırmak Deltası'nın ormanlık alanlarında 17 Nisan'da gözlenen, kürek çekercesine yavaş kanat çırparak gerçekleştirdiği kur uçuşunun da gözlendiği dört kaydı vardır ancak aynı mevsimde başka gözlemlerin olmaması nedeniyle üreme olasılığını reddedilmiştir (Hustings & Dijk, 1994).

Alttırılar ve Sınıflandırma

Monotipik bir türdür.

Büyük Suçulluğu

Gallinago media, Great Snipe

Lokal olarak az sayıda görülen geçit türüdür.

Tarım alanlarını ve sulakalan kenarlarını kullanır. 1966 sonrasında kilerin tümünün detayları da dâhil olmak üzere 1990 öncesindeki tüm mevcut kayıtları listelemiştir (Kirwan, 1992a). Modern kaydetmenin başlamasından sonraki 73 kaydın (140 bireye ait) yaklaşık %50'si (kaydedilen bireylerin %60'ından fazlası) sadece dört alanda elde edilmiştir: Çukurova ve Göksu deltaları ile Güney Van Sazlıklarını ve Murat Vadisi'nin Bulanık Balatos bölgesi Sonradan yayınlanan yaklaşık 60 kayıt dikkate alındığında, yoğunluğu mayısta olmak üzere ilkbahar göçü 2 Mart ile 8 Haziran arasında ve sonbahar göçü ise eylül sonu ile ekimde zire yaparak 2 Ağustos ile 8 Ekim arasında gerçekleşir. Zaman zaman 9 bireye kadar küçük gruplar halinde gözlenirken bir defasında, Eylül 1982'de Van Sazlığı'nda, toplam 30 birey kaydedilmiştir.

Kışın İç Anadolu'da (1969 Ocak ortasında Akşehir'de bir birey) ve güney kıyılarında (1970

Ocak sonlarında Tarsus Deltası'nda iki birey kaydedilmiştir.

Ülke genelinden göç sırasında kaydedilen sayılar geçtiğimiz yüzyıl boyunca neredeyse kesinlikle azalmıştır. Bu durum türün hem sayısında hem de yayılışında görülen genel azalmayla paraleldir. Mathey-Dupraz (1920-24) türün Boğaziçi'nde düzenli bir geçit türü olduğunu, Schrader (1891) türün Aydın ve Mersin'de kış göçmeni olduğunu ve kötü hava koşullarında türün neredeyse tüm uygun alanlarda bulunduğu (belki de suçulluğu *G. gallinago* ile karıştığını) ve Sandwith (1856) Erzurum'da Mayıs ayında büyük sürüler halinde gözlendiğini ve sonbaharda da az sayılıarda görüldüğünü belirtir.

Üreme

Türkiye'de yuvalamaz. Avrupa ve Orta Sibirya'da tundra ve tayga kuşağında yuvalar.

Alttırular ve Sınıflandırma

Monotipik bir türdür.

Sibirya Suçulluğu

Gallinago stenura, Pin-tailed Snipe

Rastlantısal konuktur.

19 Ekim 2021'de Millehya ve sailh şeridinde ilk kez görülmüş (E. Yoğurtcuoğlu) ardından aynı alanada 18 Aralık 2022'de tekrar bulunmuştur.

Üreme

Türkiye'de yuvalamaz. Doğu Sibirya'da yuvalar. Kişi Hindistan ve Güney Doğu Asya'da geçirir.

Alttırular ve Sınıflandırma

Monotipik bir türdür.

Suçulluğu

Gallinago gallinago, Common Snipe

Yayın olarak çok sayıda bulunan geçit türü ve kış konuğuudur. Nadir olarak az sayıda ürer.

İç Anadolu, Doğu Anadolu ve Karadeniz'de üremesi olasıdır (Kasperek, 1992a). 22-23 Haziran 1998'de Eskil ve Cihanbeyli arasında kaydedilen kuyruk tüylerini vizildatan (İng. drumming) bireyler bu yöndeki en büyük kanıttır (Marlow, Kirwan & Güneş, 2001). Kozanlı Gölü'nde kuyruk tüylerini vizildatan bireyler. Mayıs 1970'te Doğu Anadolu'da, Haziran 1992'de Haziran'da Kızılırmak Deltası'nda (Hustings & Dijk, 1994), 2002'de Palas Gölü'nde kur davranışı yapan bireyler gözlenmiştir. Kızılırmak Deltası'nda bir yuva bulunmuş ve ürediği kantilanmıştır (Oğuz vd., 2022).

İllbahardaki geliş ve gidiş tarihlerini belirlemek zordur ancak görünüşe göre mart ve nisanın ilk haftasında en yoğun olarak geçiş yapar; Kızılırmak Deltası'nda 1000 bireyden fazlası kaydedilmiştir. Bu tarihten sonra sayılar hızla düşer ancak Doğu Anadolu'dan Mayıs sonuna kadar ayrılmazlar. Dönüş yapan göçmenler temmuzun ilk haftası gözlenmeye başlar ve geçiş kasının ilk yarısına kadar sürer. Bu tarihten sonra sadece kışlama alanlarında kaydedilir. Bu mevsimdeki en yüksek sayı 9-10 Ekim 1968'de Amik Gölü'nde gözlenen 300 bireydir ve alanda muhtemelen birkaç bin birey daha bulunmaktaydı. Kışlayanların çoğu kıyısal sulakalanlarda barınır ve çok sayıda olmasına rağmen geçit yapanlardan daha azdır. En önemli kış sayımları arasında Tarsus'ta kaydedilen 200 birey ve Balıkesir Gönen'de kaydedilen 100 birey vardır.

Üreme

Yuvalama Alanı: Bataklıklarda yuvalar.

Yuvası: Yerde bir çukura yaptığı yuvasını bitkisel malzemeyle kaplar ve genellikle otların ya da yüksek bitkilerin arasına iyice gizler.

Yumurta sayısı: Bulunan tek yuvada 4 yumurta gözlenmiştir.

Üreme dönemi: Muhtemelen Mayıs sonu ve Haziran ayında yumurta koyar. **İÇA:** 22-23 Haziran 1998'de Eskil ve Cihanbeyli arasında, kuyruk tüylerini vizıldatan (*drumming*) bireyler kaydedilmiştir. Bu gözlem, bölgede üreme olasılığına dair en güçlü kanıtlardan biridir (Marlow *vd.*, 2001). 2002'de Palas Gölü'nde kur davranışını yapan bireyler kaydedilmiştir. Kozanlı Gölü'nde de kuyruk tüylerini vizıldatan bireyler gözlenmiştir. **KAR:** Haziran 1992'de Kızılırmak Deltası'nda kur davranışını yapan bireyler gözlenmiştir (Hustings & Dijk, 1994). Kızılırmak Deltası'nda bir yuva bulunmuş ve üредiği kanıtlanmıştır (Oğuz *vd.*, 2022). **DOA:** Mayıs 1970'te Doğu Anadolu'da kur davranışını yapan bireyler gözlenmiştir.

Alttürler ve Sınıflandırma

Türkiye'de nominat alttüürü bulunur.

Büyük Denizdüükünü

Phalaropus tricolor, Wilson's Phalarope

Rastlantısal konuktur.

İki kaydı vardır. 19 Eylül 1983'te Balık Gölü'nde (Kızılırmak Deltası) kış tüyörtüsü ile bir birey kaydedilmiştir, ancak gözlem ayrıntılı olarak belgelenmemiştir (Bräuning, 1984; Dijksen & Kasperek, 1985). Ardından 5 Mayıs 1984'te Sultansazlığı'nda yaz tüyörtüsü ile kaydedilen bir erişkin (Kasperek, 1990a) gözlemi yayınlanmıştır. Son yıllarda (1992) Bulgaristan'da (Nankinov, 1998) ve Orta Doğu'da kaydedilmiştir; bu

Yenidünya türü Umman'a da ulaşmıştır (Porter *vd.*, 1996).

Üreme

Türkiye'de yuvalamaz. Kuzey Amerika'nın preri bölgesinde yuvalar.

Alttürler ve Sınıflandırma

Monotipik bir türdür. Geçmişte tek türlü Steganopus cinsi altında sınıflandırılmıştır.

Kızıl Denizdüükünü

Phalaropus fulicarius, Red Phalarope

Rastlantısal konuktur.

Son zamanlara ait üç tane alan kaydı ve bir tane de eski örnek kaydı vardır. 1 Haziran 2002'de Kulu Gölü'nde üreme tüy örtüsünde bir dişi gözlenmiştir (Demirci, 2003) S. Holmstedt *vd.*). Türe așina olan gözlemciler tarafından kaydedilmiş olmasına rağmen ilk gözleme ilgili ayrıntılar çok yetersizdir. 3 Mayıs 2003'te Birecik'te çok iyi gözlendiği bir birey 25 Mayıs 2005'te Sodalı Gölü'nde bir birey fotoğraflanmıştır (Balmer & Betton, 2005b). Ardından 15-30 Eylül 2012'de Çukurova Tuzla Gölü'nde ve 13-17 Nisan 2014'te Kozanlı Saz Gölü'nde kaydedilmiştir.

Türkiye'de bulunduğu iddia edilmiş güvenilir olmayan kaynakları vardır (Ergene, 1945; Kasparyan, 1956). Tek somut dayanak 19. yy sonlarında İstanbul'dan alınan bir dişi bireydir (Mathey-Dupraz, 1920-24). Bu kaydın yanlışlıkla öne sürdüğü gibi (Kirwan, 1997b) Robson tarafından Boğaziçi'nden alınan dişeye ait olmadığına dikkat edilmelidir. Tanımlayıcı metinler dikkatli incelediğinde bu birey Denizdüükünü olarak kabul edilmelidir (Elwes & Buckley, 1870). Nisan-Mayıs 1899'da Büyük Menderes Deltası'nda bir birey iddia edilmiştir (Brinkmann *vd.*, 1990).

Üreme

Türkiye'de yuvalamaz. Kuzey Amerika ve Orta ve Doğu Sibiry'a'nın tundra kuşağında yuvalar.

Alttırler ve Sınıflandırma

Monotipik bir türdür.

Denizdüükçünü

Phalaropus lobatus, Red-necked Phalarope

Özellikle doğu bölgelerinde mevsimsel olarak az sayıda görülen geçit türüdür.

Ülke genelindeki sulakalanlarda ve kıyı bölgelerinde düzenli ancak seyrek ve lokal bir geçit türündür. İlkbaharda mart sonundan hazırlan ortasına kadar, yoğun olarak da Mayısın ilk yarısında geçiş yapar. Van Gölü Havzası'nda, daha sık ve büyük sürüler kaydedilir. Van/Erçek Gölü bölgesindeki en yüksek sayımlar şöyledir: 20-21 Mayıs 1966'da yaklaşık 900 birey (Kumerloeve & Hollom, 1967), 12-13 Mayıs 1973'te istisna olarak 1800 birey (Groh, 1986), 7 Mayıs 1986'da 380 birey (Martins, 1989), 1-11 Mayıs 1989'da bölgedeki üç yerde en az 855 birey (Berk, Cronau & Have, 1993) ve 2 Mayıs 1990'da Sodali Gölü'nde yaklaşık 500 birey. 280 bireye kadar sürülere ait birkaç kayıt daha vardır ancak sonbaharda bu bölgeden kısmen bu mevsimde daha az gözlem yapılması nedeniyle nispeten az kaydı vardır ve hiçbirbüyük sürü değildir. Ülkenin geri kalanının çoğunda geçisi tipik olarak 50 bireyden küçük gruplar halindedir. 31 Mayıs 1989'da Çöl Gölü'nde 98 birey, 1987 Mayıs ortasında Çukurova'da 95 birey kaydedilmiştir. Güneydoğu Anadolu'dan çok az kaydı vardır.

Sonbaharda temmuz başından ekim başına kadar kaydedilir, ancak ağustos ve eylül başında yoğundur. Bu mevsimde 30 bireyden daha kalabalık gruplar nadirdir. Eylül 1973

başlarında Ardeşen açıklarında yaklaşık 70 birey kaydedilmiştir.

Üreme

Türkiye'de yuvalamaz. Avrasya ve Kuzey Amerika'nın tundra kuşağında yuvalar.

Alttırler ve Sınıflandırma

Monotipik bir türdür.

Terek Dündükçünü

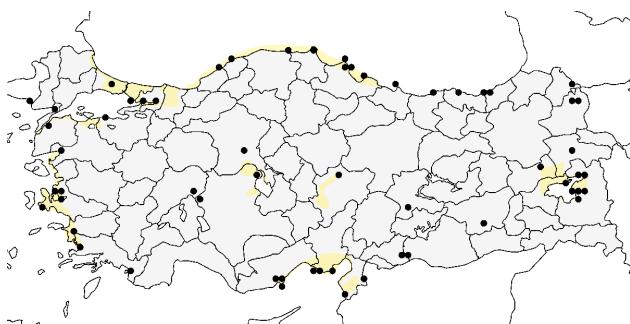
Xenus cinereus, Terek Sandpiper

Yaygın olarak az sayıda görülen geçit türüdür.

Muhtemelen her iki mevsimde de en sık olarak Van Gölü Havzası'nda kaydedilir. Mayıs 1989'da Van sazlıklarında en fazla 16 birey, Temmuz 1986'da Haçlı Gölü'nde 15 birey ve Mayıs 1985'te Bendimahi Deltası'nda 11 birey kaydedilmiştir. Ülkenin geri kalanındaki geçisi tipik olarak çok az sayılarda ve genellikle beş bireyden daha az gevşek gruplar halindedir, istisna olarak Mayıs 1990'da Çukurova'da on birey gözlenmiştir. yaklaşık 50 kayıt derlenmiştir (Kasperek, 1992a). O tarihten sonra birçok kaydı olmuştur ancak muhtemelen yine de toplamda 150'yi pek aşmaz. İlkbaharda mart ortası ile hazırlan ortası arasında geçer, geçisi Mayısın ilk yarısında yoğunlaşır. Sonbaharda temmuz ortası ile ekim sonu arasında görülür, ağustos ortası geçisinin en yoğun olduğu dönemdir; eylülün ilk haftasından sonra nadiren kaydedilir.

5 Ocak 2002'de Göksu Deltası'nda bir kışlama kaydı vardır (Demirci, 2002); türün düzenli olarak kışladığı en yakın yer Basra Körfezi'dir. Belirsiz bir referansla 1875 yazında İstanbul çevresinde vurulduğu ve Robert Koleji (Bebek, İstanbul) koleksiyonuna dâhil edildiği belirtilen bir çift (Sclater & Taylor, 1876) dışında Hollom ve Jamieson'un Mayıs 1966'da Erçek Gölü'ndeki

kaydından önce ülkede başka kaydı yoktur (Kumerloeve, 1967a, 1966a).

Üreme

Türkiye'de yuvalamaz. Kuzey Avrasya'da Kuzeydoğu Avrupa ile Bering Denizi arasında taya ve ormanlık tundra kuşaklarında yuvalar.

Alttırılar ve Sınıflandırma

Monotipik bir türdür. Zaman zaman Tringa cinsi altında değerlendirilir.

Dere Dündükçünü

Actitis hypoleucos, Common Sandpiper

Lokal olarak az sayıda bulunan yaz konuğu, yaygın olarak çok sayıda bulunan geçit türü ve az sayıda kış konuğuudur.

Yukarı Aras ve Murat vadilerinde, Erzurum çevresinde sık görülen üreyen bir türdür (Kumerloeve, 1967a). Muhtemelen Kralkızı Barajı'nda (Karakaş & Kılıç, 2005), Kocaçay Deltası'nda (Ertan, 1996) ve Dalyan bölgesinde birkaç üreme sezonu kaydı vardır (Kılıç & Kasparek, 1989). En azından zaman zaman daha düşük yüksekliklerde ve Karadeniz'de deniz seviyesinde bile üreyebilir (Hustings & Dijk, 1994).

Geçit sırasında sulakalanlarda ve kıyılarda boldur. İlkbahar geçisi mart ortasından en az Mayıs ortasına kadar sürer ve en yoğun olduğu dönem, en azından iç ve güney bölgeleri için, Nisanın ikinci yarısıdır. Sonbaharda Temmuz sonundan Ekim sonuna kadar kaydedilir. Muhtemelen Türkiye'deki üremede başarısız olan bireyler, Haziran sonundan itibaren sulakalanlarda tekrar gözükmeye başlar. Kasım ortası kadar geç bir tarihte İç Anadolu'da gözlenen bir birey muhtemelen kışlamaya niyetlenmiştir. Az sayılarında da olsa özellikle Ege ve Akdeniz'deki uygun kıyısal sulakalanlarda düzenli olarak

kışlar ancak bu mevsimde bu bölgelerin iç kesimlerinden de birkaç of kaydı vardır. Ayrıca, İç Anadolu'da Aralık ortasında ve Ocak ortasında birer, Karadeniz'de Ocakta bir ve Güneydoğu Anadolu'da Ocak sonunda bir kaydı vardır.

Üreme

Yuvalama Alanı: Coğunlukla yüksek kesimlerde (en az 2600 m), hızlı akan nehirler boyunca ve göllerde ürer. Özellikle adalar, kum ve çakıl suvatlarının bulunduğu alanları tercih eder. Genellikle biraz kenar vejetasyonu bulunan ve söğüt gibi çalılıklarla karışık açık kum alanlarında yuva yapar. Çiftler genellikle yalnız ürer, ancak en uygun habitatlarda iki ya da daha fazla çiftin yakın mesafede ürediği de gözlenmiştir.

Yuvası: Kumda sıçır oyuk şeklindeki yuvasını bitki sapları, otlar ve yapraklarla kaplar.

Yumurta sayısı: Türkiye'deki yumurta sayısına dair bilgi bulunmamaktadır.

Üreme dönemi: Nisan sonu kur davranışına başlar. Haziran ve Temmuz aylarında yavrular çıkar. **AKD:** 3 Haziran 1999'da Demirkazık'ın kuzeyindeki bir nehirde yavrulu bir çift kaydedilmiştir. **KAR:** 11 Nisan 1975'te Giresun'da kaydedilen bir yuva kaydı, çok erken bir tarih olması nedeniyle şüpheli olarak değerlendirilmiştir. Mayıs ayında kur davranışları ve alarm ötüşi yapan, Haziran-Temmuz aylarında muhtemelen yavrulu olan birkaç erişkin kaydedilmiştir. **DOA:** Ağrı'nın 57 km kuzeybatısında, Sarıcan'da bir nehir kenarındaki düz kumluk alanda seyrek ve uzun otların arasına gizlenmiş bir yuva bulunmuştur. 21 Haziran 2004'te gözlenen dört yumurtanın 25 Haziran'da çatlaması, yumurtlamanın 1 Haziran'da başladığını göstermektedir. Haziran 1968'de Yüksekova ve Çatak'ta iki genç birey kaydedilmiştir (Kumerloeve, 1969a). Haziran 1969 başlarında Gürpınar'ın doğusunda bir çift ve bir yavru görülmüştür. 2 Haziran 1969'da yaklaşık bir haftalık olan bu yavru, yumurtlamanın Mayıs başında başladığını göstermektedir. **GDA:** Diyarbakır yakınlarında Kralkızı Barajı'nda

mart sonunda çiftlerin olduğu kaydedilmiş, 28 Nisan 2000 ve 22 Nisan 2001'de kur davranışları gözlenmiştir (Karakas & Kılıç, 2005).

Alttürler ve Sınıflandırma

Monotipik bir türdür. Eskiden *Tringa* cinsi altında sınıflandırılmıştır (Sibley & Monroe, 1990).

Benekli Dündükçün

Actitis macularius, Spotted Sandpiper

Rastlantısal konuktur.

2 Ağustos 1988'de Göksu Deltası'nda yaz tüy örtüsüne sahip bir bireyin fotoğraflanmasıyla belgelenen bir kaydı vardır (Bruun, 1989). Diğer iddialar görünüşe göre eskiden Robert Koleji'ndeki (İstanbul) koleksiyonda bulunan (Mathey-Dupraz, 1920-24) ve artık mevcut olmayan (Kirwan, 1997b) üç örnekle ilgilidir. Ayrıca, güvenilir olmadığı konusunda adı olmuş olan (Wahby, 1930), Ekim 1920'de Fikirtepe'de (İstanbul) bir bireyden bahsetmektedir. SON GÜNCEL KAYDI GELECEK.

Üreme

Türkiye'de yuvalamaz. Kuzey Amerika'da yuvalar.

Alttürler ve Sınıflandırma

Monotipik bir türdür. Eskiden *Tringa* cinsi altında sınıflandırılmıştır (Sibley & Monroe, 1990).

Yeşil Dündükçün

Tringa ochropus, Green Sandpiper

Yaygın olarak çok sayıda bulunan geçit türü ve kış konuğuudur. Üreme olasılığı vardır.

Üremesi olası bir türdür. İlk olarak 12 Haziran 1975'te İkizdere ve İspİR arasındaki dağlarda 3000

metrede nemli bir çayırda kur davranışını yapan bir birey gözlenmiştir (OST, 1978). Ardından İstranca Dağları'nda Mayıs ve Ağustos 2009'da yapılan kapsamlı bir çalışmada uygun üreme habitatında birkaç bireyin araştırma dönemi boyunca görüldüğünü ve araştırmanın sonuna doğru genç kuşların görüldüğü tespit edilmiştir (Özkan, 2010). Burada ürediğine dair somut kayıtlara ihtiyaç vardır.

Genellikle 50 bireyden daha küçük gruplar halinde gözlenir ancak 200 bireyden daha büyük sürüler de kaydedilmiştir. Genellikle, sadece çok az sayılar güney kıyılarındaki büyük deltalardan geçiş yapar ve geçişin çoğunluğu oldukça dağınıktır, kuşlar en küçük su birikintileri dahil uygun habitatları kullanırlar. Geçiş, nisan başından Mayıs ortasına kadar ve Haziran sonundan Ekim ortasına kadar zirve yapar ancak İç Anadolu'da en az Haziran sonuna kadar önemli sayılar kalır. Göç döneminde, Doğu Karadeniz Dağları'nda 3000 metrenin üzerinde birkaç defa kaydedilmiştir.

Ülkenin batı ve iç kesimlerinde düzenli olarak kuşlar. Bu mevsimde küçük gölcüklerde, haliçlerde ve beton sulama kanallarında göç dönemine göre daha sık gözlenir ve bu dönemde iç bölgelerdeki en yaygın kıyı kuşudur.

Üreme

Yuvalama Alanı: Küçük göller ve bataklıklar bulunan ormanlık alanlar. Genelde Kuzey Avrasya'daki nemli ormanlarda ve tayga kuşağında yuvalar. Türkiye'de nadiren yuvaladığı düşünülür.

Yuvası: Yuvasını bazen yerde bazen ağaçta, alçak bir dalda yapar. Eski bir ardiç yuvasını kullanabilir

Yumurta sayısı: Türkiye'de yumurta sayısı bilinmez. Diğer yerlerde 3-4 yumurta koyar.

Üreme dönemi: Mayıs ve Haziran arasında yumurta bırakması beklenir. Yavrular Temmuz ve Ağustos'ta görülür. **MAR:** Mayıs ve Ağustos

2009'da İstranca Dağları'nda birkaç birey gözlenmiş, Ağustos'ta genç kuşlar görülmüştür (Özkan, 2010). KAR: 12 Haziran 1975'te İkizdere ve İspir arasındaki dağlarda 3000 metrede nemli bir çayırda kur davranışını yapan bir birey gözlenmiştir (OST, 1978).

Alttırılar ve Sınıflandırma

Monotipik bir türdür.

Bataklık Dündükünü

Tringa stagnatilis, Marsh Sandpiper

Yayın olarak genellikle az sayıda görülen geçit türüdür.

Lagünlerde, çamur düzlüklerinde, gölcüklerde ve sazlıklarda bulunur. Doğu bölgelerinde daha seyrektilir. Mart ortasından hazırlan başına kadar süren ilkbahar geçişinde küçük sürüler oluşturur. Çoğunluğu nisanın ilk yarısında geçiş yapar. Örneğin, toplam 498 bireylik ilkbahar geçisinin 167'si 5 Nisan 1990'da Çukurova'da kaydedilmiştir (Kivist vd., 1994). 7 Temmuz'da başlayan sonbahar geçisi de genellikle küçük sürüler halindedir ancak özellikle ağustosun ilk yarısından sonra lokal olarak dikkate değer sayılar kaydedilebilir. Örneğin, 22-23 Eylül 1974'te Hotamış Sazlığı'nda 135 birey kaydedilmiştir. Sonbahar geçisi ekim sonlarına kadar devam eder ve bu tarihten sonra bile ülkenin batı yarısında çok az sayıarda kaydedilir. Özellikle Gediz Deltası, Acıgöl ile Göksu ve Çukurova Deltaları ve hatta çok daha nadir olarak İç Anadolu'da olmak üzere kışın da zaman zaman çok az sayıda kaydedilir.

Üreme

Türkiye'de yuvalamaz. Ukrayna'dan Mançurya'ya uzanan bozkır ve tayga kuşağı arasında yuvalar.

Alttırılar ve Sınıflandırma

Monotipik bir türdür.

Orman Dündükünü

Tringa glareola, Wood Sandpiper

Yayın olarak çok sayıda bulunan geçit türüdür.

İlkbahar geçisi mart ortasında başlar, nisanın ikinci çeyreğinde zirve yaparak Mayıs sonuna kadar devam eder. Az sayıarda yazı da geçirebilir. Sonbahar göçünde Haziran sonunda sürüler gözlenir ve geçit Kasım sonuna kadar devam eder. Her zaman çok az sayıda olmak üzere çok nadir olarak Güneyde ve batıda kışlar.

Genellikle birkaç düzineden daha küçük gruplar halinde gözlenir ancak bazen İç Anadolu'da ve diğer yerlerdeki sulakalanlarda daha yüksek sayılar da kaydedilir. Örneğin, 17 Eylül 1996'da Manyas Gölü'nde sayılan en az 1000 birey en yüksek kayıttır.

Üreme

Türkiye'de yuvalamaz. Avrasya'da tundra ve tayga kuşağı arasında yuvalar.

Alttırılar ve Sınıflandırma

Monotipik bir türdür.

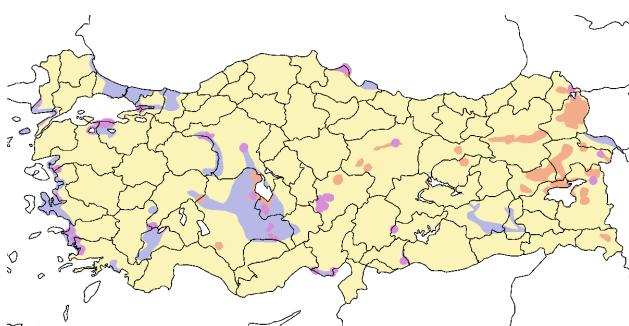
Kızılbacak

Tringa totanus, Common Redshank

Yayın olarak çok sayıda bulunan görülen yerli ve yarı göçmendir. Kışın göç alır, sayıları artar.

Tersakan ve Bolluk gölleri, Akşehir Gölü ve Sultansazlığı ve Van Gölü ile Erzurum çevresindeki sulakalanlar en önemli üreme alanlarıdır. Haziran ortasında Erçek Gölü'nde 400 birey kaydedilmiştir. Geçmişteki önemli alanlardan Yüksekova sulakalanları ve Ereğli Sazlıklar tarım uygulamalarındaki değişiklikler, kurutma ve otlatma baskısı nedenleriyle artık önemini kaybetmiştir.

Ülkenin büyük çoğunluğunda, mart sonundan haziran başına ve haziran sonundan kasım sonuna kadar düzenli ve bol olarak geçit yapan bir türdür. En yüksek sayılar ağustos sonunda kaydedilir. Örneğin, 26 Ağustos 1971'de Meriç Deltası'nda yaklaşık 1000 birey ve 17 Ağustos 1969'da Tuz Gölü'nde en az 2500 birey kaydedilmiştir. Kışın, coğunuğu Ege ve Akdeniz'de olmak üzere kıyısal sulakalanlarda ve daha lokal olarak da diğer yerlerde sürüler oluşturur. 5 Ocak 2002'de Tuzla-Milas'ta kaydedilen 1260 birey ile Aralık 2004'te Gediz Deltası'nda kaydedilen yaklaşık 1500 birey en yüksek kış sayımlarıdır.

Üreme

Yuvalama Alanı: Sazlıklarda, göl kenarlarında, su kıyılarındaki çayırlarda ve göllerdeki büyük adalarda ürer.

Yuvası: Yerde bir çukura yaptığı yuvasını bitkisel malzemeyle kaplar ve genellikle otların ya da yüksek bitkilerin arasına iyice gizler.

Yumurta sayısı: Türkiye'de gözlenen yumurta sayısı 3 (4 yuvada) ve 4 (10 yuvada) olarak kaydedilmiştir. 1-2 yumurtalı yuvalar, tamamlanmamış kuluçka olarak değerlendirilmiştir.

Üreme dönemi: Kıyısal alanlarda Mayıs ortasında, İç Anadolu'da Mayıs başında, Doğu Anadolu'da Mayıs sonu ve Haziran başında yumurta koyar. Yavrular Haziran ve Temmuz ayında görülebilir. **EGE:** Haziran 1995'te Gediz Deltası'nda bir erişkin ve iki yavru kaydedilmiştir (Eken, 1997a). **KAR:** 4 Haziran 1992'de Kızılırmak Deltası'nda kaydedilen yumurtadan yeni çıkışlı dört yavru (Hustings & Dijk, 1994), yumurtlamaların Mayısın ikinci haftasında başladığını göstermektedir. **İÇA:** Mayıs ortasında tamamlanmış kuluçkali beş yuva bulunmuştur. 5 Haziran 1992'de Eşmekaya'da bulunan 4, 2 ve 1 yumurtalı üç yuva, telafi yuvaları olarak değerlendirilmiştir. 24 Haziran 1992'de Bolluk Gölü'nde gözlenen büyük yavru, yumurtlamaların Mayıs başında olduğunu göstermektedir. 15 Mayıs 2004'te Bolluk Gölü'nde dört yumurtalı

üç yuva bulunmuş, yumurtalardan biri 16 Mayıs 2004'te çatlamış olup yumurtlamaların 20 Nisan civarında başladığını göstermektedir. **DOA:** 31 Mayıs 1990'da Erçek Gölü'nde bulunan yumurtalı bir yuva, bölgedeki en erken kayıttır. Aynı yerde, biri 3 Haziran 2001'de ve ikisi 28 Haziran 1968'de olmak üzere yumurtaları tamamlanmış üç yuva daha bulunmuştur. 8 Haziran 2004'te Tatvan yakınlarında dört yumurtalı bir yuva ile muhtemelen yavruları olan ve alarm ötüşi yapan birkaç erişkin kaydedilmiştir. 1 Temmuz 1985'te Van'da bulunan, yumurtadan yeni çıkışlı dört yavrulu bir yuva, yumurtlamaların hazırın başında başladığını göstermektedir.

Alttırular ve Sınıflandırma

Nominat *totanus* ve muhtemelen zayıf biçimde ayrılmış olan *ussuriensis* alttürlerinin bulunduğu düşünülmüştür (Cramp, 1993; Kivit vd., 1994). Daha sonra, *totanus* alttürünü Kuzey Avrupa ile sınırlamayı tercih etmiş ve Türkiye'de üreyenlerin muhtemelen ya *britannica* (*totanus* alttürünün sinonimi) ya da bilinmeyen bir form olduğunu düşünmüştür (Roselaar, 1995). Kasım 1945'te Ankara yakınlarında ölçülerine dayanarak Orta Asya'da Pamir'de üreyen *eurhina* ırkından olabileceğini etmiştir (Wadley, 1951). Doğu toplanan örnekler *eurhina* alttürüne atfedilse de bu formun teşhisinin zorluğu da itiraf edilmiştir (Kumerloeve, 1967a, 1969a). Temmuz 2003'te Tring Doğa Tarihi Müzesi'nde Wadley örneğini bulunamamış olsa da Türkiye'den iki başka örnek zayıf biçimde tanımlanan *eurhina* alttürüne uymaktadır: 5 Şubat 1869'da alınan bir birey ve 13 Mayıs 1876'da Danford tarafından alınan bir erkek birey.

Küçük Sarıbacak

Tringa flavipes, Lesser Yellowlegs

Rastlantısal konuktur.

Amerika kıtasına yaşayan, Eski Dünya'da rastlantısal konuk olan bir türdür. 25 Ağustos 1988'de Ardahan yakınlarında (Kars, Doğu Anadolu) bir bireyin gözlediği iddia edilmiştir ancak bunu ispat edecek ayrıntılar eksiktir (Kasperek, 1990a). Ancak daha sonra, 27 Kasım 2006'da Kızılırmak Deltası'nda ilk kişindəki bir birey yakalanıp fotoğraflanmıştır (Erciyas vd., 2008).

Üreme

Türkiye'de yuvalamaz. Kuzey Amerika'da tayga kuşağında yuvalar.

Alttırular ve Sınıflandırma

Monotipik bir türdür.

Kara Kızılbacak

Tringa erythropus, Spotted Redshank

Yaygın olarak oldukça çok sayıda bulunan geçit türü, lokal olarak az sayıda görülen kış konuğuudur.

Ana göç dönemleri mart ortası ile haziran başı ve temmuz başı ile kasım başı arasındadır. Geçışı, martin ikinci haftası ile eylülün üçüncü haftasında zirve yapar. Genellikle on bireyden daha küçük gruplar halinde gözlenir ancak istisna olarak sonbahar sonlarında İç Anadolu'da birkaç yüz bireyden oluşan sürüler kaydedilir. Örneğin, 21 Kasım 1969'da Sultansazlığı'nda 1300 birey ve 23 Eylül 1974'te Hotamış'ta 1000 birey ve 10 Nisan 1990'da Çukurova'da 605 bireye kadar kaydedilmiştir (Kivit vd., 1994).

Ara sira tek bir alanda yaklaşık 300 bireye kadar olmak üzere genellikle nispeten az sayımlarda kişiler ancak 1999'da kış ortası sayımlarında sadece 53 birey kaydedilmiştir. İç kesimlerde Doğu Anadolu'da aralık ortası kadar geç bir tarihte bile kaydedilmiştir. Bazı bireyler zaman zaman Anadolu'nun iç kesimlerinde yazı geçirir.

Üreme

Türkiye'de yuvalamaz. Avrasya'da ağaçlık ve çalılık tundrada yuvalar.

Alttırular ve Sınıflandırma

Monotipik bir türdür.

Yeşilbacak

Tringa nebularia, Common Greenshank

Yaygın olarak nispeten çok sayıda bulunan geçit türü ve kış konuğuudur.

Mart ortasında başlayan geçisi nisanda yoğunlaşarak en az Mayıs ortasına kadar sürer. Daha sonraki tarihlerde de ara sıra gözlenir ve bunların bazıları üremeden yazı İç Anadolu'da geçirir (OST, 1978). Sonbahar göçü ise Temmuz ortasında başlar ve Kasım sonuna kadar sürer. Sürüler çoğunlukla beş bireyden az olmak üzere genellikle oldukça küçüktür. Ancak nadir olarak 50 bireyden büyük gruplar da gözlenir. İlkbahar 1990'da Çukurova'da toplamda sadece 242 birey kaydedilmesi geçisin ölçüsünü göstermektedir (Kivit vd., 1994). Sarıyar Barajı gibi iç kesimlerdeki donmayan sulakalanlar da düzenli kışlama girişimlerini destekliyor olabilir.

Üreme

Türkiye'de yuvalamaz. Avrasya'nın tayga kuşağında yuvalar.

Alttırular ve Sınıflandırma

Monotipik bir türdür.

Taşçeviren

Arenaria interpres, Ruddy Turnstone

Yayın olarak az sayıda görülen geçit türü ve lokal kış konuğu.

Kayıtların çoğu kıyısal sulakalanlardandır, ancak İç Anadolu'daki sığ göllerde de bulunur. İlkbaharda, mart başında hazırlanmasına kadar görülür, yoğun olarak nisan sonu ve mayıs geçiş yapar, geçişin medyan tarih 10 Mayıs'tır (Kasperek, 1992c). Sonbaharda ise temmuz ortasından ekim sonuna kadar, yoğun olarak ağustos sonu ve eylülde kaydedilir; geçişin medyan tarih 14 Eylül'dür (Kasperek, 1992c). Sürüler tipik olarak on bireyden daha azdır ancak 6-15 Nisan 1987'de Çukurova'da kaydedilen toplam 154 birey, buna ek olarak 2-22 Mayıs'ta kaydedilen 73 birey (Have vd., 1988), Göksu Deltası'nda 14 Eylül 1972'de en az 50 ve Ekimde 43 bireylik bir grup (Kasperek, 1992c), 13 Nisan 1990'da Çukurova'da 22 ve 1 Mayıs ile 9 Haziran 1992 tarihleri arasında Kızılırmak Deltası'ndan geçen toplam 41 birey gibi istisna kayıtlar da vardır.

Ege ve Akdeniz kıyılarında kışın aralık ve şubat arasında daha seyrek ve düzensizdir; zaman zaman daha büyük sürüler de gözlenir, örneğin Menderes Deltası'nda 40 bireye kadar kaydedilmiştir. 30 ve 50 bireylik sürüleri de dahil ederek diğer şubat kayıtlarını da listelemiştir (Kasperek, 1992c).

Üreme

Türkiye'de yuvalamaz. Avrasya ve Kuzey Amerika'nın tundra kuşağında yuvalar.

Alttürler ve Sınıflandırma

Türkiye'de nominat alttüri bulunur.

Büyük Kumkuşu

Calidris canutus, Red Knot

Yayın olarak az sayıda görülen geçit türü ve kış konuğu.

Geçit sırasında genellikle kıyısal sulakalanlarda bulunur. Türkiye'deki 41 kaydı ile yapılmış analize göre ilkbahar geçiği mart ortası ile hazırlık başı arasında olup, muhtemelen mayısın ilk yarısında zirve yapar. Sonbaharda ise temmuz sonu ile ekim sonu arasında görülür.

Tüm bölgelerde kaydedilen ve uygun kıyısal sulakalanlarda (çoğunlukla Ege ve Akdeniz) az sayıda (genellikle 100 birey) kışlayan düzenli bir geçit türüdür.

Batı Anadolu'daki sulakalanların çoğunda en son sistematik sayımlar tipik olarak üç ila 100 birey arasında ancak 200 bireye kadar (2 Şubat 2002'de; bkz. (Balmer & Betton, 2003a; Demirci, 2002) az sayıarda kışladığını teyit etmiştir. Coğunlukla Gediz Deltası ve Çukurova'da kaydedilir ancak 204 birey 9 Mart 2005'te Kızılırmak Deltası'nda gözlenmiştir. Kışın güneybatıdaki diğer yerlerden de nadiren yalnız bireyler bildirilmiştir.

Nominat *canutus* alttüri coğunlukla halka gözü yapar (İng. Great Circle Route). Kuzeybatı Atlantik kıyılarındaki göç yollarını takip ederek Batı Afrika'daki ana kışlama alanlarına ulaşır, ilkbaharda ise Doğu Akdeniz göç yolunu kullanarak kuzeeye çıkar. Bu rota göz önüne alındığında Türkiye'de ve Doğu Akdeniz'de ilkbaharda az sayıarda kaydedilmesi şaşırtıcı değildir.

İstanbul civarında nadir bir geçit türü olduğu (Mathey-Dupraz, 1920-24), 1914-1989 yılları arasında 18 kaydını listeleyerek çok seyrek bir geçit türü olduğu (Kasperek, 1990a, 1992a) bilinir.

Üreme

Türkiye'de yuvalamaz. Kuzey Amerika, Orta ve Doğu Sibirya'da tundra kuşağında yuvalar.

Alttırler ve Sınıflandırma

Batı ve Güney Afrika'da kışlayan ve Sibirya'nın kuzeyi ile muhtemelen Yakutistan'da üreyen nominat canutus alttüürü bulunur.

Döğüşkenkuş

Calidris pugnax, Ruff

Yaygın olarak ve nispeten çok sayıda bulunan geçit türü ve az sayıda kış konuğuudur.

Tüm sulakalanlarda ve tarım arazilerinde kaydedilen en bol kıyı kuşlarındandır. İlkbahar göçü şubatta başlar ve haziran başına kadar devam eder. Çoğu martin ikinci yarısı ile nisanın ilk üç haftasında geçiş yapar. Genellikle oldukça yüksek sayırlarda kaydedilir ve Ereğli Sazlıkları, Sultansazlığı, Balıkdamı, Kızılırmak Deltası ve Göksu Deltası gibi birçok alanda 1000 bireyin üzerindeki kayıtlar nadir değildir. Muhtemelen en yüksek sayılar İç Anadolu'da kaydedilir. 19 Nisan 1994'te Sultansazlığı'nda 10.000 birey ve 20 Şubat 1974'te Hotamış Sazlığı'nda 6856 birey kaydedilmiştir. Ancak, ilkbahar 1990'da Çukurova'dan geçiş yapan toplam 34.000 bireyden fazlasını saymıştır (Kivist vd., 1994). haziran sonu ile temmuz başındaki bazı kayıtların yazı geçiren bireylere ait olabileceği öne sürer (Kasperek, 1992a).

Karadeniz, Ege, Akdeniz, Marmara ve İç Anadolu'daki sulakalanlarda seyrek olmayan ancak düzensiz bir kış konuğuudur. Çoğunluğu Konya Havzası'nın güneyinde (en fazla Hotamış Sazlığı'nda 320 birey), Akdeniz kıyısında, Ege'nin kıyı ve iç göllerinde, Büyükçekmece'de ve Kızılırmak Deltası'nda kuşlar. Kasım ve şubatta daha yüksek sayılar gözlenir ancak bunlar muhtemelen göç öncesi ya da sonrasında ait sürülerdir.

Üreme

Türkiye'de yuvalamaz. Avrasya'nın kuzey çayırlık alanlarında yuvalar. En yakın yuvalama alanları kuzey Ukrayna ve Polonya'dadır.

Alttırler ve Sınıflandırma

Monotipik bir türdür. Önceleri *Philomachus pugnax* olarak adlandırılmıştır.

Sürmeli Kumkuşu

Calidris falcinellus, Broad-billed Sandpiper

Yaygın olarak az sayıda görülen geçit türüdür.

Ülke genelindeki sulakalanlarda ve kıyı bölgelerinde seyrekten oldukça bola kadar düzenli olarak kaydedilen bir geçit türüdür. İlkbaharda 17 Nisan (bir defasında 11 Mart'ta) ile 29 Haziran (özellikle ortadaki iki hafta olmak üzere nisan sonu ile mayısta zirve yapar) tarihleri arasında geçer. Ülkenin en batı ucundan geçisi tipik olarak çok az sayıdadır. İç ve güney bölgelerdeki en yüksek kayıtlar söyledir: 24 Nisan ile 20 Mayıs 1987 tarihleri arasında Çukurova Deltası'nda toplam 123 birey (Have vd., 1988), yine bu alanda 1990 yılının Nisan sonu ile Mayıs sonu arasında 134 birey (Kivist vd., 1994), aynı alanda Akyatan Gölü'nde 30 Nisan 1997'de 73 birey, aynı alanda Tuz Gölü'nde 8 Mayıs 2004'te 110 birey, Yumurtalık'ta 9 Mayıs 2005'te 150 birey (Balmer & Betton, 2005b) ve 10 Mayıs ile 7 Haziran 1992 tarihleri arasında Kızılırmak Deltası'nda toplam 218 bireye kadar (Hustings & Dijk, 1994) kaydedilmiştir.

Sonbaharda 10 Temmuz ile 27 Eylül (çoğunluğu Ağustos sonu ile Eylül başında) tarihleri arasında geçiş yapar. Özellikle Van Gölü Havzası'nda daha sık gözlenir. Örneğin, 3 Ağustos ile 11 Eylül 1986 arasında Van Sazlığı'nda toplamda 206 bireye kadar (Martins 1989), 16 Ağustos 1989'da Bendimahi Deltası'nda 80 birey ve Ağustos 1990larında bu bölgedeki birkaç yerde 100 bireyin üzerinde (Kirwan & Martins, 1994) kaydedilmiştir. Geçiş neredeyse kesinlikle ekim başına kadar devam eder ancak ekim ayında hiç kaydı yoktur. 27 Ocak 2008'de Gediz Deltası'nda gözlenen altı bireylilik grup ülkedeki tek kış kaydıdır. Modern, sistematik kaydetmenin başlamasından önce nispeten çok az kaydı vardır.

Üreme

Türkiye'de yuvalamaz. İskandinava Dağları'nda ve Orta ve Doğu Sibirya'da dağlık tundrada yuvalar.

Alttırılar ve Sınıflandırma

Türkiye'de nominat alttürü bulunur. Eskiden *Limicola falcinellus* olarak adlandırıldı.

Üreme

Türkiye'de yuvalamaz. Orta ve Doğu Sibirya'nın tundra kuşağında yuvalar.

Alttırılar ve Sınıflandırma

Monotipik bir türdür.

Sarı Bacaklı Kumkuşu

Calidris temminckii, Temminck's Stint

Yaygın olarak az sayıda görülen geçit türü, nadir kış konuğuudur.

Kızıl Kumkuşu

Calidris ferruginea, Curlew Sandpiper

Yaygın olarak ve nispeten çok sayıda bulunan geçit türü ve nadir kış konuğuudur.

Ülkedeki sulakalanlarda en yoğun olarak geçiş yaptığı dönem nisan sonu ile Mayıs sonu arasındadır. Genellikle küçük sürüler ya da birkaç birey olarak görülür. Kıyısal sulakalanlarda yüksek sayılarında kaydedilir. Örneğin, 18 Mayıs 1993'te Çamaltı Tuzlasında 1000 birey ve 13 Mayıs 2001'de Gediz Deltası'nda 478 birey kaydedilmiştir. 1987 İlkbaharında, çoğu Mayısın ikinci haftasında olmak üzere neredeyse 3000 birey Çukurova'dan geçmiştir (Have vd., 1988) ve 1990 İlkbaharında da, 8 Mayıs'taki 2808 birey dahil, 6029 birey kaydedilmiştir (Kivist vd., 1994). Güneye geçiş temmuz ortasından Eylül ortasına kadar gözlenir ve en büyük yoğunluk genellikle Ağustosun ikinci haftası olur ve bunlar muhtemelen erişkinlerdir. 23 Ağustos 1988'de Tuzla Gölü'nde (Çukurova) 200 birey sayılmıştır. İlk yılındaki bireyleri içeren ikinci yoğunluk ise Eylülün ortası ile sonunda gözlenir. Akdeniz'de en geç göçmenler 10 Ekim'de, İç Anadolu'da ise 6 Kasım'da kaydedilmiştir. Son zamanlarda Büyük Menderes Deltası ve daha düzensiz Göksu Deltası'nda küçük sürüler kışlayabilir.

Anadolu'nun ana göç yolu üzerinde olmasına rağmen az sayıda kaydı vardır ve görünüşe göre bu tür nispeten gözden kaçmaktadır. İlkbahar 1990'da Çukurova'da sadece 103 birey gözlenmiştir. Bunun bir sebebi muhtemelen sulakalanların daha vejetasyonlu bölgelerini tercih etmesidir. İlkbahar geçisi mart sonunda başlar ve Mayıs sonuna kadar sürer. En erken kayıtlar Akdeniz kıyıları ile İç Anadolu'nun güneyindedir. 21-25 Nisan 1973'te Göksu Deltası'nda kaydedilen 100 birey en büyük yoğunluktur ancak bilinmeyen bir tarihte Kulu Gölü'nde 300 birey gözleme dair kanıtlanmamış bir rapor da vardır (Ertan, Kılıç & Kasparek, 1989). Çokunlukla İç Anadolu'daki sazlık sulakalanlarda ve genellikle 10 bireyden küçük sürüler halinde kaydedilir; 22 Mayıs'ta Eşmekaya'da kaydedilen 50 birey dikkate değerdir. Sonbahar geçisi ise temmuz sonundan Eylül sonuna kadar gerçekleşir. Ekim ayında nispeten az sayıda gözlenir.

Kışın ara sıra Akdeniz, Ege ve Güneydoğu Anadolu'da az sayınlarda kaydedilir. 50 bireye kadar kaydedildiği Göksu Deltası ve Çukurova Lagünleri en önemli kışlama alanıdır. Diğer kışlama alanları arasında daha düzensiz ve genellikle sadece az sayınlarda gözleme Birecik ve Gediz Deltası vardır.

Üreme

Türkiye'de yuvalamaz. Avrasya'nın tundra kuşağında yuvalar.

Alttırılar ve Sınıflandırma

Monotipik bir türdür.

Üreme

Türkiye'de yuvalamaz. Kuzey Kutup Denizi adalarında ve Kuzey Amerika ve Avrasya'nın en kuzeydeki tundra kuşağında yuvalar. Kozmopolit bir türdür.

Alttırılar ve Sınıflandırma

Monotipik bir türdür.

Ak Kumkuşu

Calidris alba, Sanderling

Yaygın olarak az sayıda görülen geçit türü ve kış konuğuudur.

Kıyısal sulakalanlarda ve daha nadiren iç bölgelerdeki göllerde konaklar. Genellikle az sayılarda kaydedilir ancak göçün zirve yaptığı dönemlerde 100 bireyi aşan sürüler de görülmüştür. Örneğin, 25 Ağustos 1967'de Karataş'ta 150 birey, Çukurova'da 24 Nisan 1990'da 288 birey (Kivit vd., 1994) ve 29 Nisan 1997'de 300 birey kaydedilmiştir. İlkbahar göçü Mayıs başı ile Haziran başı arasında zirve yapar. Göçmen olduğu kesin olan ilk bireyler türün kışlamadığı iç bölgelerde Nisanın ilk yarısında gözlenir. Sonbahar göçü Ağustos ortasından Kasım başına kadar gerçekleşir. 25 Temmuz gibi çok erken bir tarihte İç Anadolu'dan bir kaydı vardır.

Kasım başından Mayıs sonlarına kadar kışlar. Büyükçekmece'de 130 ve Tarsus Deltası'nda 160 kuşluk sürüler sayılmıştır. Kuzeybatı İğneada'dan güneyde Göksu Deltası'na kadar diğer yerlerde ise daha küçük gruplar kışlar.

Kara Karınılı Kumkuşu

Calidris alpina, Dunlin

Yaygın olarak çok sayıda bulunan geçit türü ve kış konuğuudur.

Göçün en yoğun olduğu dönemler Nisan başından Mayıs sonuna kadar ve Temmuz sonundan Kasım ortasına kadardır. İç Anadolu'daki tatlı su göllerinde 11 Mart kadar erken tarihlerde ve Karadeniz'de de Temmuz ortasından itibaren göçmenler görülür. Genellikle gevşek sürüler oluşturur ancak Mayıs ayında Açıgöl'de 1500 birey kaydedildiğinden (Kasperek, 1992a) bahsederken 4-15 Nisan 1987'de Çukurova'da 10.539 birey (Have vd., 1988) ve 10 Nisan 1990'da aynı bölgede gerçekleştirilen bir araştırmada maksimum 3688 birey (Kivit vd., 1994) kaydetmiştir. 24 Eylül 2004'te Çukurova'da sayılan yaklaşık 1000 birey en yüksek sonbahar kaydıdır.

Özellikle Akdeniz ve Ege'deki kıyasal sulakalanlarda olmak üzere ülkenin batı ve orta bölgelerinde lokal olarak çok sayıda kışlayan bir türdür. Daha nadir olarak (bazen yüzlercesi) Tuz Gölü ve Burdur Gölü gibi iç kesimlerdeki acı göllerde de kaydedilir. Fırat ve Dicle havzasında az sayıda bulunur. Kasım sonunda büyük sürüler oluşturur ve Şubat başında kadar bu şekilde kalır. 12 Ocak 2003'te 3649 birey ve 2 Şubat 2003'te 5000 bireyden fazlasının kaydedildiği Gediz Deltası günümüzdeki en önemli kışlama alanıdır. Büyük Menderes Deltası ve Çukurova da 2500 bireyi aşan toplamlarla (geçmişte 5000

bireye kadar) önemli alanlardır. İç bölgelerdeki sayılar önemsizdir ve toplam kişi popülasyonu muhtemelen 10.000 ile 16.000 birey arasındadır.

Üreme

Türkiye'de yuvalamaz. Avrasya ve Kuzey Amerika'nın tundra kuşağında yuvalar.

Alttırılar ve Sınıflandırma

Muhtemelen çoğunluğu nominattır ve WIWO'nun Çukurova Deltası'nda 1988 yılında yaptığı halkalama çalışmalarına göre hangi az sayıda *schinzii* alttüri de bulunur. Batı Palearktik'te muhtemelen rastlantısal olduğu düşünülen doğu formu *sakhalina* (Cramp & Simmons, 1983) bile Türkiye'de bulunabilir (Have vd., 1988; Kivit vd., 1994).

Küçük Kumkuşu

Calidris minuta, Little Stint

Yayın olarak çok sayıda bulunan geçit türü ve kişi konuğudur.

Genellikle çamurluk alanların olduğu her çeşit sulakalanda bulunur. Tüm aylarda, hatta çoğu tür için sonbahar göçünün diğer yerlere göre bir ay daha geç başladığı Akdeniz'de hazırlan sonunda bile kaydedilir. İlkbahar göçü çoğulukla nisan başından hazırlan başına kadar gerçekleşir. İstisna olarak Mayıs ortasında Ereğli Sazlığı'nda 8000-10.000 birey kaydedilmiştir (Kasperek, 1992a). 1990 ilkbaharında Çukurova'dan geçtiği tahmin edilen yaklaşık 35.000 birey (Kivit vd., 1994) büyük sulakalan sistemlerinden ne ölçüde geçiş yaptığını gösteren iyi bir örnektir. Sonbaharda temmuz sonundan itibaren gözlenir ve her ne kadar genellikle birkaç yüzü geçmese de bu dönemde Ereğli Sazlığı'nda 8000 bireye kadar kaydedilmiştir (Kasperek, 1992a). Acıgöl ve Tuz Gölü bu dönemde 1000 bireyden fazlasını barındıran alanlar arasındadır. Diğer alanların çoğunda göç eylül ortasında zirve yapar ve Kasım

başına kadar sürer. Sayımların çoğu sadece düşük iki basamaklı sayılar içerir.

Doğu Anadolu dışında ülke genelinde düzenli ancak lokal olarak kışlayan bir türdür. En yüksek sayılar Akdeniz kıyılarında kişalar, Ocak 1996'da toplam kişi popülasyonunun üçte ikisi (ülke genelinde sayılan 4728 kuşun 3149'u) burada sayılmıştır. Büyük çoğunluğu (2.200 birey) Yumurtalık'ta kaydedilmiştir. Akdeniz'de Ağıyan Gölü (en fazla 1560) ve Göksu Deltası (en fazla 1550), Ege'de Gediz Deltası (en fazla 1550) ve Acıgöl, Marmara'da Büyüçekmece ve Kocaçay Deltası, Karadeniz'de Kızılırmak Deltası (en fazla 881) ve İç Anadolu'da Tuz Gölü (en fazla 1000) diğer önemli kışlama alanlarıdır.

Üreme

Türkiye'de yuvalamaz. Avrupa ve Asya'nın tundra kuşağında yuvalar.

Alttırılar ve Sınıflandırma

Monotipik bir türdür.

Ak Sokumlu Kumkuşu

Calidris fuscicollis, White-rumped Sandpiper

Rastlantısal konuktur.

İyi belgelenmiş bir kaydı vardır. 17 Mayıs 1996'da Göksu Deltası'nda gözlenen bir birey Orta Doğu için ilk kayittır (Browne, 1997). İkinci kaydı 23 Mayıs 2001'de aynı alanda görülmüştür, burada gözlemcileri kuşu tanımlamışlar, ancak fotoğraf çekememişlerdir.

Üreme

Türkiye'de yuvalamaz. Kuzey Amerika'nın tundra kuşağında yuvalar. Kişi Güney Amerika'nın güneydoğu kıyılarında geçirir.

Alttırler ve Sınıflandırma

Monotipik bir türdür.

Türkiye'de yuvalamaz. Asıl üreme alanı Orta ve Doğu Sibirya ve Kuzey Amerika'nın tundra kuşağıdır. Kışlama alanı Avustralya, Yeni Zelanda ve Güney Amerika'dır.

Alttırler ve Sınıflandırma

Monotipik bir türdür.

Çizgili Kumkuşu

Calidris melanotos, Pectoral Sandpiper

Rastlantısal konuktur.

Türkiye'de oldukça nadir rastlanan bir türdür. Şimdije kadar kaydedilen gözlemler sonbahar göç dönemine aittir. 9-10 Mayıs 2005'te Kulu Gölü'nde fotoğraflanarak belgelenen tek erkek birey ilk kaydıdır. İlk kez 20 Eylül 2008'de Konya Kozanlı Gölü'nde görülmüştür. Sonra 6 Ekim 2008'de Adana Akyatan'da 2 birey (S. Bekir), 7-9 Ekim 2010'da Edirne Enez Lagünleri'nde (E. Yoğurtcuoğlu), 19-26 Ekim 2014'te tekrar Konya Kozanlı Gölü'nde, 29-30 Eylül 2012'de Çukurova Deltası'nda, 30 Eylül-1 Ekim 2018'de Balıkesir Manyas Gölü'nde (A. Tüydeş), 77 Ekim 2020'de Gaziantep Hançarız Barajı'nda (M. E. Tiryaki) ve 8-9 Eylül 2024'te Manisa Dibekdere'de (M. Altunbaş) kaydedilmiştir.

(harita güncellenecektir)

Üreme

Martıgiller

Uzun Kuyruklu Korsanmartı

Stercorarius longicaudus, Long-tailed Jaeger

Rastlantısal konuktur.

Türkiye'de toplam 12 güncel kaydı bulunmaktadır. İlk kayıt 23 Eylül 1979'da Boğaziçi'nde iki erişkin ya da ergen birey olarak kaydedilmiştir (Martins, 1989). 3 Haziran 1991'de Kulu Gölü'nde bir erişkin fotoğraflanmış, 11 Haziran 1991'de Taşucu açıklarında iki genç birey gözlenmiştir (Kirwan & Martins, 1994). 17 Eylül 1991'de İstanbul yakınlarında Karaburun açıklarında bir birey kaydedilmiş (Robel & Bräuning, 1992), 24 Mayıs 1992'de Finike'nin batısında Kale açıklarında bir erişkin ve 10 Haziran 1994'te Sultansazlığı'nda açık fazda bir erişkin görülmüştür (Kirwan, 1995a). 8 Mayıs 1999'da Yumurtalık açıklarında (Çukurova, Akdeniz) ikinci yazında bir birey kaydedilmiştir (Kirwan vd., 2003), 21-23 Aralık 2009'da Mersin Limanı'nda da Mersin Limanı'nda beş korsanmartı ile birlikte bir genç birey gözlenmiş ve bu, türün Türkiye'deki ilk kışlama kaydıdır. 29 Nisan 2011'de Sarıyer Keskin Viraj'da bir birey kaydedilmiştir (S. Bilgin), 23 Nisan 2010'da Mersin Limanı'nda bir birey (M. Erturhan), 26 Aralık 2016'da yine Mersin Limanı'nda bir birey (M. Erturhan) ve 12 Şubat 2017'de Hatay Milleyha'da bir birey (M. Atahan, M. Güll) gözlenmiştir.

Eylül 1888 sonrasında Terkos Gölü'nde kaydedilen ve tarafından tanımlanan birey açıkça bu türdür (Mathey-Dupraz, 1920-24).

Üreme

Türkiye'de yuvalamaz. Üreme dönemi yayılış alanı Eski ve Yeni Dünya'nın tundra kuşağıdır.

Alttırular ve Sınıflandırma

Muhtemelen nominat alttür görülmektedir; ancak ülkedeki kayıtların hiçbirini alttür düzeyinde tanımlanmamıştır.

Korsanmartı

Stercorarius parasiticus, Parasitic Jaeger

Yayın olarak nispeten az sayıda bulunan geçit türü ve kış konugudur.

Karadeniz kıyısı boyunca ve Boğaziçi ile Marmara Denizi'nde seyrek ancak neredeyse kesinlikle düzenli bir geçit türüdür. Görünüşe göre Ege ve Akdeniz kıyılarında düzenlidir ve aynı zamanda diğer tüm korsanmartılar gibi ara sıra kara üzerinde de göç eder. Burdur Gölü'nde, üç defa Kulu Gölü'nde ve bir defa Ereğli Sazlığı'nda ve Doğu Anadolu'da Bendimahi, Van Gölü ve Van yakınlarında olmak üzere iç bölgelerde de kaydedilmiştir. İlkbaharda, mart ortasından haziran sonuna kadar ve sonbaharda temmuz ortasından ekim başına kadar ve yoğun olarak eylülde geçiş yapar. Karadeniz kıyısı boyunca düzenli olarak kişler. Welch ve Welch 1998a, Ocak 1997'de altı lokalitede toplam yedi birey kaydetmiştir. Aralık 1997'de İskenderun Körfezi'nde en az dört ve Fethiye açıklarında 13 birey kaydedilmiştir. Ocak 2004'te Kulu Gölü'nde olası bir kaydı vardır. 50'ye yakın kayıt raporlanmış, tanimsız kalmış korsanmartı kayıtlarını dâhil etmeden, en fazla 15 bireyden oluşan toplam 114 gözlem kaydı vardır (Kasperek, 1992a). Ayrıca hepsi Alléon tarafından Marmara'da toplanmış dört tahnit vardır.

Üreme

Türkiye'de yuvalamaz. Üreme dönemi yayılış alanı Eski ve Yeni Dünya'nın kuzey bölgeleridir.

Alttırler ve Sınıflandırma

Monotipik bir türdür.

Küt Kuyruklu Korsanmartı

Stercorarius pomarinus, Pomarine Skua

Yayın olarak az sayıda bulunan geçit türü ve kiş konugudur.

2008 yılına kadar en az 25 yayınlanmış ve dört tane önceden yayınlanmamış kaydı vardır. İlkbahar geçişinde mart sonundan Mayıs sonuna, sonbahar geçişinde Temmuz ortasından Ekim ortasına kadar görülür. En kalabalık olarak 13 Ekim 2002'de İstanbul Ormanlı açıklarında altı birey gözlenmiştir. İçsu kayıtları nadirdir. 26 Temmuz 1989'da Bendimahi'de genç bir birey (Kasperek, 1990a) görülmüştür. Yukarıda listelenen kayıtların çoğu için tanımlayıcı detaylar eksiktir. Buna karşın, makul olan Türkiye'de küt kuyruklu korsanmartının kayıtların gösterdiginden daha bile düzenli olduğunu söyleyebiliriz.

türün Kasım-Aralık aylarında Boğaziçi'nde düzenli olduğunu kabul eder (Alléon, 1880) ve İlkbahar 1888 ve Mayıs 1892 tarihli ve "Marmara" olarak etiketlenmiş iki örneği Sofya Ulusal Doğa Tarihi Müzesi'ndedir. Öte yandan, Boğaziçi, Kadıköy açıkları ve Üsküdar'la Haydarpaşa arasında olmak üzere türü altı defa kaydetmiştir (30 Ekim 1888, 17 Kasım ve 15 Aralık 1890, Ocak 1891 sonu, 3 Aralık 1892 ve 15 Aralık 1893) (Mathey-Dupraz, 1920-24). Geriye bakıldığından o dönemde korsanmartı tanımlaması ile ilgili yeterli bilgi olup olmadığı dikkate alınmalıdır.

Üreme

Türkiye'de yuvalamaz. Üreme dönemi yayılış alanı Eski ve Yeni Dünya'nın tundra kuşağıdır.

Alttırler ve Sınıflandırma

Monotipik bir türdür.

Büyük Korsanmartı

Stercorarius skua, Great Skua

Rastlantısal konuktur.

Nadir bir tür olup özellikle Doğu Akdeniz kıyılarında kiş aylarında görülür. İlk kayıt 15 Eylül 1967'de Van Gölü'nde, Ahtamar Adası yakınlarında genç bir birey olarak kaydedilmiştir (Vielliard, 1968). 30 Aralık 1983'te Tuzla Gölü'nde (Çukurova), 7-8 Ocak 1986'da İskenderun Körfezi'nde, 9 Ocak 1990'da Ceyhan Deltası açıklarında (Çukurova) gözlenmiştir (Kasperek, 1990a). 15 Nisan 1996'da Göksu Deltası açıklarında (Kirwan & Martins, 2000) ve 5 Nisan 2003'te Marmara Denizi'nde bir feribottan gözlenmiştir (G. Magnin). 25 Nisan 2011'de Karataş'ta Katalan bir ekip tarafından kaydedilmiştir. Son olarak, 27 Aralık 2019'da Kızılırmak Ağızı'nda bir birey gözlenmiştir (O. Aydın, F. Başbuğ).

Doğu Akdeniz'deki diğer yerlerde de nadirdir.

Üreme

Türkiye'de yuvalamaz. Üreme dönemi yayılış alanı Kuzey Atlantik'tir.

Alttırler ve Sınıflandırma

Genellikle modern otoritelerin çoğu tarafından monotipik olduğu düşünülür. Bazı kaynaklarda *Catharacta* cinsi altında değerlendirilir.

Küçük Martı

Hydrocoloeus minutus, Little Gull

Yaygın olarak çoğunlukla az sayıda bulunan geçit kuşu ve kış konuğudur.

Bütün kıyılarda sıkça yüksek sayıarda rastlanan yaygın ve bol geçit türündür. Karadeniz Bölgesi'nde en sık ve en yüksek sayıarda Kızılırmak Deltası'nda kaydedilmiş olup 1992 ilkbaharının başında 41.000 tane sayılmıştır (Hustings & Dijk, 1994). Marmara Bölgesi'nde bütün kıyılarda yaygın ve genellikle fazla olmayan sayıarda olup en yüksek sayıda ile İstanbul'da eylülde Eminönü ve Sarıyer arasında 410 tane, Meriç Deltası'nda 2000'e kadar sayıarda ve Büyücekmece Gölü'nde 1730 tane sayılmıştır. Doğu bölgelerinde nadirdir. Ege Bölgesi'nde genellikle ağustos ortası ile nisan ortası arasında bulunur, ara sıra yazın da kaydedilir. Akdeniz Bölgesi'nde genellikle ağustos sonu ve Mayıs başı arasında, ara sıra da yazın, orta sayıarda görülür, ancak bazı alanlarda ilkbaharda yüksek sayılar kaydedilmiştir.

Kıyı bölgelerinde yaygın, ancak iç bölgelerde seyrekdir. Karadeniz kıyılarında yaygın ve genellikle fazla olmayan sayıarda bulunur, ağustos ve eylülde Trabzon'da 530 tane, ekimde Samsun ve Trabzon arasında 400'den fazla, Şubat 1997'de bütün Karadeniz kıyısında 1138 tane sayılmıştır (Welch & Welch, 1998a). Kışın az sayıda bulunur, nüfusu genellikle 1500-2500 bireydir, ancak ara sıra kalabalık sürüler de rastlanır. Sayıları genellikle az olsa da yüksek sayıarda bulunabilir ve en yüksek Büyük Menderes Deltası'nda 320 tane kaydedilmiştir.

Üreme

Türkiye'de yuvalamaz. Avrasya'nın ve çok yeni ve lokal olarak Kuzey Amerika'nın boreal orman kuşağındaki göllerde yuvalar.

Alttırular ve Sınıflandırma

Monotipik bir türdür.

Kara Ayaklı Martı

Rissa tridactyla, Black-legged Kittiwake

Açık denizde nispeten az sayıda bulunan kış konuğudur.

Önceleri rastlantısal bir tür olduğu düşünülsel de, son kayıtlar eylül sonu ile Mayıs başı arasında düzenli bir kış göçmeni olduğunu göstermektedir. Karadeniz kıyılarında düzenli olarak görülrken, Ege ve Akdeniz kıyılarında daha seyrek kaydedilir. Ancak balıkçı teknelerinde çalışanlar ve karaya doğru güçlü rüzgârların etkisiyle kıyıya yaklaşan bireyler sayesinde kayda değer sayıarda gözlenir. Bu durum, çoğu bireyin açık denizde bulunduğuunu ve kıyıya nadiren yaklaştığını göstermektedir.

İç sulardaki kayıtlardan biri, 23 Eylül 1982'de Birecik'te görülen bir erişkin ve yedi ergen bireye aittir (Kinzelbach, 1985). Bir diğer kayıt ise 27 Nisan 1992'de Kulu Gölü'nde gözlenen bir erişkindir. Ayrıca, Robert Kolej'deki tahnit müzesinde iki genç bireyin bulunduğu ve türün İstanbul Boğazı'nda kış aylarında gözlediği belirtilmiştir (Mathey-Dupraz, 1920-24).

Üreme

Türkiye'de yuvalamaz.

Alttırular ve Sınıflandırma

Türkiye'de nominat alttüri bulunur.

Çatal Kuyruklu Martı

Xema sabini, Sabine's Gull

Rastlantısal konuktur.

28 Aralık 2021'de Asi Nehri ağzında (Hatay) bir birey gözlenmiş ve 11 Ocak 2022'ye kadar

bölgelerde kalmıştır (M. Bozdoğan). Kuşun boğazına takılmış plastik bir parça olduğu fark edilmiştir. Beş gün boyunca boynunda plastik ile gözlenen martı, yoğun çaba sonucu yakalanmış ve DKMP Hatay Şubesi ekiplerince plastik parçadan kurtarılmış ve doğaya geri salınmıştır.

Üreme

Türkiye'de yuvalamaz. Avrasya ve Amerika'nın Kuzey Kutup Denizi kıyılarında yuvalar, kişi Güney Yarım Küre okyanuslarında açık denizde geçirir.

Alttırılar ve Sınıflandırma

Monotipik bir türdür.

İnce Gagalı Martı

Chroicocephalus genei, Slender-billed Gull

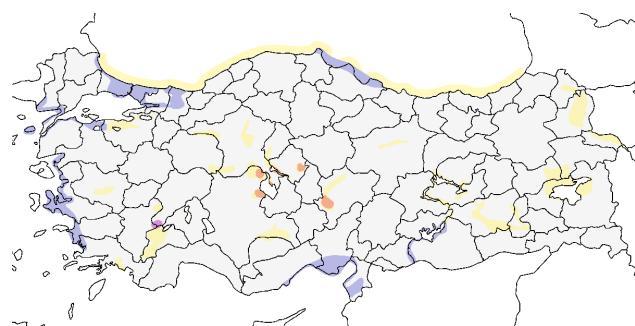
Lokal olarak bazen çok sayıda bulunan yaz konuğu, geçit türü ve kiş konuğuudur.

Birçok alanda 2000 çift kadar büyük koloniler halinde yuvalamıştır. 1971'de Seyfe Gölü'nde 2100 çift, 1984'te Bolluk Gölü'nde 1900-2000 çift üremiştir. Ekim 1970'te Acıgöl'de 1000'den fazla birey kaydedilmiştir. Sultansazlığı gibi daha küçük koloniler de bulunmaktadır. Ereğli Sazlığı'nda ise artık ürememektedir. Doğu Anadolu'da ise ağustos başı ile ekim başı arasında Van ve Erçek Gölleri'nde az sayıda birey gözlenmiştir. Son yıllarda üreyen popülasyonun belirgin şekilde azaldığı düşünülmektedir.

Akdeniz'de temmuz sonundan, Ege'de ağustos sonundan, Marmara'da ise kasım ortasından itibaren görülür ve nisana kadar özellikle güney ve batı kıyılarında düşük yoğunlukta kişiler. Son sayımlara göre kısalan popülasyonun 800-1600 birey arasında olduğu tahmin edilmektedir. Ocak 1989'da Büyük Menderes Deltası'nda 1284 birey, Ocak 1992'de Gediz Deltası'nda 413 birey

ve Çukurova Deltası'nda yaklaşık 600 birey sayılmıştır.

Karadeniz kıyılarında göç sırasında görülür, az sayıda kısalabilir. 1977 sonbaharında Zonguldak Ereğli'de 1500, 1973 sonbaharında Ardeşen'de 85 bireye kadar sayılmıştır. Karadeniz'de göç sırasında görülen ve kısalan bireylerin bir kısmının, Ukrayna'daki büyük üreme kolonilerinden gelen kuşlardanoluştugu düşünülmektedir.

Üreme

Yuvalama Alanı: İç Anadolu'da çoğunlukla tuzlu veya acı olan üç sığ gölde (Kulu, Seyfe ve Bolluk), alçak ve düz adalarda, çıplak veya seyrek bitkili toprakta, 50-2100 çiftlik muntazam koloniler halinde ürer. Bazen diğer türlerle gevşek bir birlilik halinde bulunur.

Yuvası: Yuvasını yerde sığ bir çukura yapar, cılız bitki artıkları, ot ve az miktarda tüyle çevreler. Yuva kenarı hafif yükseltilmiş olup, kuluçka dönemleri boyunca dışkıyla beyaza boyanarak güçlendirilir ve oldukça belirgin hale gelir.

Yumurta sayısı: Genellikle 2-3 yumurta bırakır, ara sıra tek yumurta kaydedilmiştir.

Üreme dönemi: İÇA: İlk yumurta nisan sonu veya Mayıs başında bırakılır. En erken civcivler Mayıs sonu ve Haziran başında yumurtadan çıkar. Bu tarihler koloniler arasında tutarlılık gösterir. Muhtemelen bir başarısızlıktan sonra yapılan telafi kuluçkasıyla üreme dönemi uzayabilir. 24 Haziran 1992'de Bolluk Gölü'nde gözlenen yavruların çoğu iri ve iyi tüylenmiş olup, bazı yuvalarda hâlâ yumurta ve küçük yavrular bulunmaktadır.

Alttırılar ve Sınıflandırma

Monotipik bir türdür. Eskiden Larus cinsi altında sınıflandırılırdı.

Karabaş Martı

Chroicocephalus ridibundus, Black-headed Gull

Lokal olarak az sayıda ürer, yaygın olarak ve çok sayıda bulunan kişi konugudur.

İç ve Doğu Anadolu'da yaygın olarak birçok sulakalanda ürer. Seyfe Gölü'nde en fazla 120 çift, Ereğli Sazlığı'nda 361 çift, Yarma Bataklıkları'nda 215 çift, Gönenç Gölü'nde ise 100 çifte kadar ürediği kaydedilmiştir. Acıgöl'de yaz kayıtları olsa da ürediğine dair kesin bir kayıt yoktur. Ancak önemli üreme alanlarının çoğu günümüzde tamamen veya kısmen tahrif edilmiştir.

Kış aylarında çoğunluğu batı ve orta bölgelerde çok sayıda yaygın olarak görülür. İstanbul Boğazı kışlayan nüfusu 10.000 bireyden fazladır. Kışlayan nüfusun genellikle 90.000 ila 130.000 birey arasında olduğu tahmin edilmektedir. Marmara Bölgesi'nde kıyılarda ve iç bölgelerde yaygın olup yüksek sayıda bulunduğu sulakalanlardan Uluabat Gölü'nde Ocak 1996'da 6200 birey sayılmıştır. Ege Bölgesi'nde hem kıyılarda hem iç bölgelerde kayda değer sayıarda bulunur. En yüksek kişi sayımı Ocak 1970 ve Eylül 1972'de Acıgöl'de 3000 birey olarak kaydedilmiştir. Kasım 1971'de Çorak Gölü'nde 2520, Seyfe Gölü'nde ise 1070 birey görülmüştür.

En yüksek sayılar göç döneminde kaydedilir. 24 Eylül 2004'te Sarıyer Barajı'nda 20.000 birey, mart aylarında ise Mogan Gölü'nde düzenli olarak 10.000 birey gözlenmiştir. Karadeniz kıyılarında kişi aylarında yaygın olup 1996'da Hopa ile İğneada arasında 17.968 birey sayılmıştır. Doğu Anadolu'daki sulakalanlarda göç sırasında yaygındır ancak genellikle büyük gruplar halinde görülmez, birkaç kez 300 bireye kadar ulaşan sürüler kaydedilmiştir.

Üreme

Yuvalama Alanı: İç ve Doğu Anadolu'daki birkaç alanda, göller ve bataklıklardaki adalarda

koloniler halinde ürer. Bazen Akdeniz martısı ve gülen sumru gibi diğer türlerle seyrek bir beraberlik içinde karışık koloniler oluşturur.

Yuvası: Yuva zemine yapılır ve esasen bitki saplarıyla oluşturulur. Boyu değişken olup 0,3 metreye kadar yüksek olabilir. Beraber yuvaladıkları alanlarda, Akdeniz martısının yuvasından çok daha yüksektir.

Yumurta sayısı: Genellikle 3 yumurta bırakır. Bazen 2, ara sıra tek yumurta kaydedilmiştir.

Üreme dönemi: İç Anadolu'da nisan sonunda, Doğu Anadolu'da Mayıs ayında yumurta koyar. Yavrular Haziran ayından itibaren görülebilir.

İÇA: 22 Mayıs 1992'de Kulu Gölü'nde bir adada 350 çift üremiştir. Buradaki yuvaların çoğunda üç yumurta sayılmış, bazı yuvalarda yeni çıkıştı yavrular gözlenmiş olup, ilk yumurtlama tarihinin yaklaşık 26 Nisan olduğu tahmin edilmiştir. En geç yuva kayıtları 14 Haziran 1993'te Seyfe Gölü'nde ve 19 Haziran 1992'de Kulu Gölü'nde kaydedilmiştir. Bu kolonilerde çoğu yavrunun büyük ve hatta palazlanmış olduğu gözlenmiş, ancak hâlâ içinde yumurta bulunan yuvalar da tespit edilmiştir.

Alttırılar ve Sınıflandırma

Monotipik bir türdür. Eskiden Larus cinsi altında sınıflandırılırdı.

Büyük Karabaş Martı

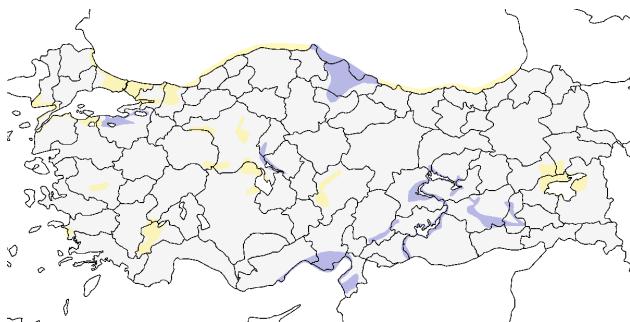
Ichthyaetus ichthyaetus, Pallas's Gull

Lokal olarak az sayıda bulunan kişi konugudur.

Kayıtların çoğu ıçsularдан gelir. İç Anadolu'da düzenli olarak küçük barajlarda, Akdeniz'de ise daha çok kıyalık deltalar çevresinde görülür. Kışlayan populasyonun 200-400 birey arasında olduğu tahmin edilmektedir. Kişi kayıtları genellikle Aralık başından Nisan ayına kadardır. İki olağan dışı erken kayıt bulunmaktadır: 25 Eylül 1995'te İstanbul Boğazı'nda bir ergen birey (Ecsedi, 1996) ve 15 Eylül 2005'te Trabzon Araklı'da bir birey. 25 Mayıs 1993'te Göksu Deltası'ndaki bir gözlem (Kirwan & Martins, 2000), çok geç bir kişi göçmeni ya da geçit yapan bir birey olabilir.

Geçmişte çok düşük sayıda kaydedilmiş ve nadir olduğu düşünülürken, son yillardaki kişi kayıtları türün gerçek anlamda sayıca arttığını göstermektedir. Önceden Amasya Yedikır Barajı'nda 5-20 birey halinde görüldürken, Ocak

1996'da 71 birey, Aralık 1995'te 168 birey, Ocak 1997'de 219 birey ve Ocak 1999'da 273 birey sayılmıştır. Bu artış, yalnızca gözlem sıklığındaki yükselişten kaynaklanmamakta, aynı zamanda türün kışlama davranışında da gerçek bir değişim yaşandığını göstermektedir. Keza, İstanbul'da 2010 öncesinde çok nadir görüldürken, 2020'lerde Büyüçekmece ve Terkos göllerinde 20'şer birey kaydedilmiştir.

Üreme

Türkiye'de yuvalamaz. Üreme dönemi yayılış alanı Orta Asya'dır.

Alttırılar ve Sınıflandırma

Monotipik bir türdür.

Ada Martısı

Ichthyaetus audouinii, Audouin's Gull

Nispeten yaygın olarak az sayıda görülen yerlidir.

Ege ve Akdeniz kıyılarında az sayıda ve lokal olarak görülür. Kayıtların çoğu nisan başı ile ekim başı arasındadır. Çoğu gözlemede 10'dan az birey kaydedilir, ancak Fethiye'de şubat-mayıs arasında en fazla 15 birey gözlenmiştir. Göksu Deltası, türün Türkiye'deki ilk kesin kaydının yapıldığı alandır (Hollom, 1955) ve burada düzenli olarak görülür. Üremeyen bireyler temmuz itibarıyla bölgede toplanabilir.

Türkiye'deki üreme kayıtları 1970'lere kadar uzanmaktadır. Günümüzde bilinen üreme alanları Mersin açıklarında Aydıncık Adaları'nda 1997'de 28-30 çift kaydedilmiştir (Ertan vd., 1989; Magnin & Yarar, 1997). Ege bölgesinde Datça Yarımadası'nda Palamutbüyük Adası'nda 2000-2002 yılları arasında 20-30 çift üremiştir (Kılıç, 2004). Bodrum Adaları'nda 2-10 çift (Kılıç, 2004), Güllük Adaları'nda Güllük Körfezi'nde 3-5 çift ((SAD) & (TTKD), 1997),

Büyükada'da Karaburun Yarımadası'nda 2001'de 2-23 çift (Kılıç, 2004), Alaçatı Adası'nda Çeşme'de 1995'te 20 çift (Eken, 1997c) kaydedilmiştir. Marmara bölgesinde, 2018'de Gökçeada (İmroz) Adası'nda 35 çiftlik yeni bir üreme alanı keşfedilmiştir. Koloniyi ziyaret ettiğimizde 12 Temmuz 2018'de bazı yavruların 4-6 haftalık olduğu ve palazlanmak üzere olduğu tahmin edilmiştir. Üremekte olan toplam 35 üreyen çift tespit edilmiştir (Onmuş & Gönülal, 2019). Ayrıca Ayvalık adaları açıklarındaki küçük bir Yunan Adasında bir kolonisi mevcuttur, burada üreyen bireyler Edremit Körfezi'nde görürlürler. Toplam üreyen popülasyonun 70-140 çift olduğu tahmin edilir (Onmuş & Gönülal, 2019).

Marmara Denizi'nin güney kıyılarında ara sıra görülse de düzenli değildir ve nadir rastlanır (Kasperek, 1992a). Karadeniz'de istisnai olarak 23 Mayıs 1995'te Trabzon'da ikinci yazında bir birey ve Ekim 1984'te Batum'da gözlenmiştir (King & Shirihai, 1996). İç sularda, 9 Eylül 1961'de Eğirdir Gölü'nde görüldüğü iddia edilmiştir (Kumerloeve, 1961), ancak bu gözlem kabul edilmemiştir.

Üreme

Yuvalama Alanı: Açıklarındaki bodur vejetasyonlu veya çiplak küçük adalarda yuvalar. **Yuvası:** Ülke dışında yerde alçak bir çukurda yuvalar. Yuvayı bitki gövdeleri, yosun ve diğer bitkisel materyallerle astarlar.

Yumurta sayısı: Türkiye'den yuva ve yumurta sayısı hakkında bilgi bulunmamaktadır. Ülke dışında genellikle 2-3 yumurta bırakır.

Üreme dönemi: Nisan sonunda yumurta koyar, mayıs sonunda yavrular çıkar. **EGE:** İzmir Karaburun'da bir adada bulunan üreme kolonisinde 1996'da en az bir çift gözlenmiştir (Boyla & Eken, 1998). 1997 Mayıs sonunda ise 2-4 birey kaydedilmiştir (Eken, 1997c). **AKD:** 1973'te 25 çift, 1974'te 28 çift çel Aydıncık Adalarında yuvalamıştır. Nisan sonunda yumurtalar, 28 Mayıs'ta yumurtadan yeni çıkışmış yavrular

gözlenmiştir (Witt, 1976b). 16 Nisan 1985'te yaklaşık 20 çiftin yuvaladığı, 1987'de yaklaşık 30 çiftin bulunduğu ancak 1996'da sadece 6 çiftin gözlendiği kaydedilmiştir. Bu düşüşün nedeni, 1974'te adada üremeyen gümüş martinin 1996 yılında 40 çifte ulaşmış olması olabilir (Magnin & Yarar, 1997). 6 Mayıs 2004'te ada ziyaret edildiğinde hiçbir ada martısı görülmemiş, birkaç çift gümüş martı kaydedilmiştir. **AKD:** Yakın zamana kadar İçel Aydıncık açıklarındaki iki küçük adanın biri olan Bodur vejetasyonlu küçük bir adada yuvalamaktaydı. Burada 1973'de 25 çift, 1974'te 28 çift yuvalamış, nisan sonunda yumurtalar, 28 Mayıs'ta yumurtadan yeni çıkmış yavrular gözlenmiştir (Witt, 1976b). Burada 16 Nisan 1985'te yaklaşık 20 çiftin yuvaladığı, 1987'de de yaklaşık 30 çift, ancak 1996'da sadece 6 çift görülmüştür. Bu düşüşün nedeni 1974'te adada üremeyen gümüş martinin 1996 yılında 40 çifte artmış olması olabilir (Magnin & Yarar, 1997). 6 Mayıs 2004'te ada ziyaret edildiğinde hiçbir ada martısı görülmemiş, birkaç çift gümüş martı bulunmuştur. **EGE:** İkinci üreme kolonisi İzmir Karaburun'da bir adada olup, 1996'da en azından bir çift bulunmuş (Boyla & Eken, 1998) ve 1997 Mayıs sonunda 2-4 kuş gözlenmiştir (Eken, 1997c). Türkiye'den yuva ve yumurta sayısı hakkında bilgi yoktur. Ülke dışında yerde alçak bir çukurda yuvalar, yuvayı bitki gövdeleri, yosun ve diğer bitkisel materyalle astarlar. Yumurta sayısı genellikle 2-3'tür.

Alttürler ve Sınıflandırma

Monotipik bir türdür.

Akdeniz Martısı

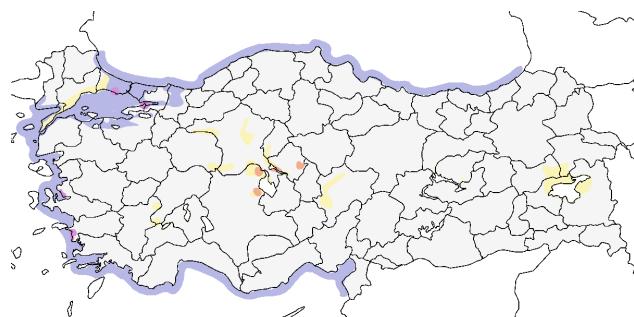
Ichthyaetus melanocephalus, Mediterranean Gull

Lokal olarak yuvalar, yaygın olarak çok sayıda bulunan geçit türü ve kış konuğudur.

İç Anadolu ve Ege Bölgesi'nde lokal olarak görülen bir yaz konuğudur. Genellikle tuzlu veya acı ve sığ göllerde üreme yapar; başlıca üreme alanları Kulu, Seyfe ve Bolluk gölleridir. Ege'de ise Büyük Menderes ve Gediz deltalarındaki lagünlerde yuvalar. Marmara Denizi lagünlerinde çok az sayıda üremektedir. Üreme popülasyonunun toplam 400-2250 çift arasında olduğu tahmin edilmekte ve sayısının büyük ölçüde korunduğu düşünülmektedir.

Marmara Bölgesi'nde mart başından haziran başına ve temmuz ortasından kasım ortasına kadar gözlenir. İstanbul Boğazı, Marmara kıyıları ve Çanakkale Boğazı'nda büyük sürüler kaydedilmiştir. İlkbahar göçü martin son haftasında başlar ve nisanın ilk haftasında zirve yapar. 4 Nisan 2003'te İstanbul Boğazı'nda yapılan bir saatlik vapur seyahati sırasında 500'den fazla birey görülmüştür. Ege Bölgesi'nde göç sırasında orta büyülüklükte gruplar halinde gözlenir. Kış aylarında Küçük Menderes Deltası'nda 250, Çanakkale yakınlarında ise 430 bireylik sayımlar kaydedilmiştir (Eken, 1997d). Sonbahar göçü sırasında Trakya'daki hasat sonrası tarlalarında büyük gruplar halinde toplanır; temmuzda Tekirdağ'da 600, ekimde 1200 birey gözlenmiştir. Küçükçekmece ve Silivri'de ekimde 6000, eylülde 7300 birey sayılmıştır. Büyükçekmece'de geçit sırasında 10.000 bireye kadar ulaşan sürüler kaydedilmiştir.

Kışın çoğunlukla kıyılarda ve açıkta bulunur. Şubat 1997'de Karadeniz kıyısı boyunca yapılan sayımda 357 birey kaydedilmiş olup (Welch & Welch, 1998a), ülke genelinde ortalama kışlama popülasyonunun 2000-3000 birey arasında olduğu tahmin edilmektedir. Akdeniz Bölgesi'nde mart ortasından mayıs başına ve ağustos başından kasım sonuna kadar yaygın olmakla birlikte düşük sayılarda görülür. Aynı bölgede kış aylarında ise genellikle seyrek olarak az sayıda kaydedilmektedir.

Üreme

Yuvalama Alanı: Koloniler halinde ürer. Çıplak topraktan ve sınırlı bitkilerden oluşan alçak ve düz adalarda yuva yapar. Bazen Gülen Sumru ve Karabaş Martı gibi türlerle serbest bir beraberlik içinde yuvalar.

Yuvası: Yerde sığ bir çukur olup, bitki kökleri, otlar ve bir miktar tüyle astarlanır. Karabaş Martı ile beraber ürediği alanlarda daha fazla materyal biriktir ancak yuvalar daha küçük ve daha alçaktır.

Yumurta sayısı: Genellikle üç yumurta bırakır,

bazen iki, ara sıra tek yumurta kaydedilmiştir. **Üreme dönemi:** İlk yumurta nisan sonunda veya Mayıs başında bırakılır. İlk yavrular Mayıs sonu ve Haziran başında yumurtadan çıkar. Bu durum farklı koloniler arasında oldukça tutarlı bir düzen gösterir. Üreme dönemi, telafi yuvaları nedeniyle uzayabilir. **EGE:** Büyük Menderes Deltası ve Gediz Deltası'nda kıyı lagünlerinde yuvalar. 26 Haziran 1999'da Büyük Menderes Deltası'nda gözlenen birçok yavru iri olsa da yumurtadan yeni çıkış bireyler de kaydedilmiştir. Bu gözlem, yaklaşık 4 haftalık bir zaman farkına işaret etmektedir. **İÇA:** 19 Haziran 1992'de Kulu Gölü'ndeki yavruların çoğu büyümeyen ilk yarısını tamamlamış olup bazı yuvalarda yumurta veya küçük yavrular gözlenmiştir.

Alttırılar ve Sınıflandırma

Monotipik bir türdür. Eskiden *Larus* cinsi altında sınıflandırılırdı.

Kızıldeniz Martısı

Ichthyaetus leucophthalmus, White-eyed Gull

Rastlantısal konuktur.

28 Mart 1988'de Marmaris'te görülen ilk kişindaki kuş, iyi tanımlanmış ve tek kaydını oluşturmaktadır (Kirwan & Martins, 1994).

Üreme

Türkiye'de yuvalamaz. Yayılış alanı Kızıldeniz'dir.

Alttırılar ve Sınıflandırma

Monotipik bir türdür.

Küçük Gümüş Martı

Larus canus, Mew Gull

*Karadeniz kıyısında çok sayıda, diğer bölgelerde az sayıda bulunan kış konuğu*dur.

Büyük çoğunluğu Karadeniz kıyılarında kişiler. Şubat 1997'de tüm Karadeniz kıyısı boyunca yapılan bir sayımda toplam 5279 birey kaydedilmiştir (Welch & Welch, 1998a). Marmara Denizi'nde nispeten düzenli olarak görülür, İstanbul Boğazı ve çevresinde daha yaygındır. Genellikle ilk soğuk hava dalgasıyla birlikte 15 Aralık civarında bölgeye ulaşır. Mart ortasında çoğulukla kuzeye göç etmeye başlar. Kışlayan populasyonunun 8000-12.000 birey arasında olduğu tahmin edilmektedir.

Ege'de ara sıra ve genellikle düşük sayıarda kaydedilir. Bununla birlikte, Şubat 1972'de Büyük Menderes Deltası'nda yaklaşık 200 birey gözlenmiştir. Akdeniz ve İç Anadolu bölgelerinde oldukça seyrek olup az sayıarda kaydedilir. Bu bölgelerde kasım ile şubat arasında bazı büyük baraj göllerinde en fazla 150 birey gözlenebilir. En erken ağustos ortasında, en geç Mayıs ortasında gözlenmiştir.

Üreme

Türkiye'de yuvalamaz. Kuzey Avrasya'da yuvalar.

Alttırılar ve Sınıflandırma

Kışlayan kuşların arasında hem nominat *canus* alttüri, hem de *heinei* alttüri görülür. Bu iki alttürün geçiş formları da yaygındır (Malling Olsen & Larsson, 2003).

Hazar Martısı

Larus cachinnans, Caspian Gull

Karadeniz kıyısında nispeten çok sayıda, diğer bölgelerde az sayıda bulunan kış konuğuudur.

Yakın zamana kadar, türün tanınması için gerekli literatür ve fotoğraf materyalinin eksikliği nedeniyle göz ardı edilmiş, ayrıca geçmişte Gümüş Martı ile aynı tür altında sınıflandırıldığı için kaydedilmemiştir. Son yıllarda yapılan bilinçli tanımlar ve kayıtlarla, aslında Karadeniz kıyılarında yaygın ve yüksek sayıarda bulunduğu ortaya çıkmıştır.

Çoğunlukla Karadeniz kıyılarında Gümüş Martılar arasında nispeten az sayıda fark edilir. Ancak doğuya doğru ilerledikçe görülmeye sıklığı ve kaydedilen sayılar artar. Bazı lokal alanlarda Gümüş Martı'dan daha yüksek sayıarda bulunabilir. Ayrıca iç sularda da sıkça kaydedilmektedir. Marmara Bölgesi göllerinde gittikçe artan sıklıkla keşfedilmektedir.

Kışlayan bireylerin farklı coğrafi bölgelerden geldiği ve dolayısıyla fenotipik olarak değişiklikler gösterebileceği düşünülmektedir (Malling Olsen & Larsson, 2003).

Üreme

Türkiye'de yuvalamaz.

Alttırular ve Sınıflandırma

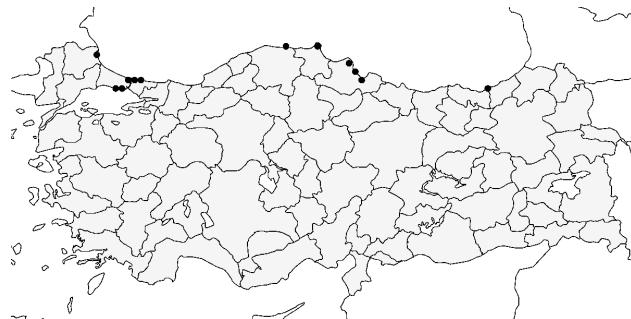
Yakın zamana kadar *Larus cachinnans* bilimsel ismini kullanan Gümüş Martı'nın *cachinnans* alttüürü olarak sınıflandırılmıştır (Malling Olsen & Larsson, 2003). Ancak Karadeniz'in batı kıyılarında, Romanya'daki kolonilerinde birbirine yakın bölgelerde ancak farklı habitatlarda yuvaladığı gözlemlenmiş ve bu durum iki taksonun farklı türler olarak kabul edilmesine neden olmuştur (Klein & Buchheim, 1997). 1990'lar öncesinde ise Kuzey Gümüş Martısı'nın (*Larus argentatus*) bir alttüürü olarak değerlendirilmiştir.

Kuzey Gümüş Martısı

Larus argentatus, European Herring Gull

Karadeniz kıyısında az sayıda görülen kış konuğuudur.

İlk kaydı Samsun Kurupelit Limanı'nda iki erişkin birey 30 Ocak ve 4 Şubat 2014 tarihinde tespit edilmiş ve ayrıntılı olarak fotoğraflanmıştır. Hemen ardından dikkatli bakan gözlemciler, 10 Ocak 2015'te İğneada'da ve 19 Ocak ve 4 Şubat 2015 arasında Samsun Marina'da birer erişkin kaydetmiştir. Ardından her yıl az sayıda Gümüş Martı'ların arasında görülmüştür.

Üreme

Türkiye'de yuvalamaz. Türkiye'de görülen kuşların olası üreme alanı Baltık Denizi'dir.

Alttırular ve Sınıflandırma

Kanat desenlenmesine göre ilk kaydedilen bireyin *argentatus* alttüürüne ait olduğunu düşünülür.

Gümüş Martı

Larus michahellis, Yellow-legged Gull

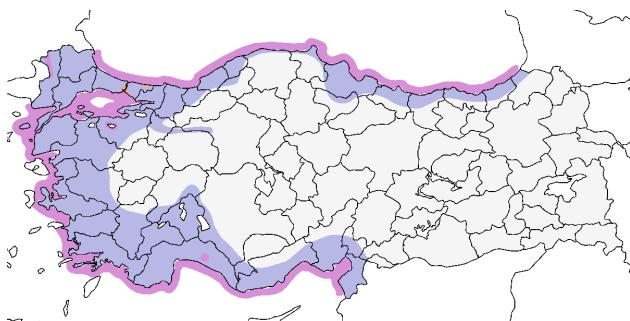
Yaygın olarak çok sayıda bulunan yerli türdür.

Tüm kıyılarda yaygın ve bol miktarda bulunur. Doğu Karadeniz'de Giresun Adası'ndan başlayarak tüm kıyılar boyunca Doğu Akdeniz'deki Göksu Deltası açıklarına kadar yayılış gösterir. Çoğu koloni 500 çiftten küçüktür ancak İstanbul'daki anakara popülasyonunun 3000-5000 çift, Adalar'daki popülasyonun ise en fazla 3000 çift olduğu tahmin edilmektedir (Eken, 1997c). Türkiye'de toplam 22 kıyısal üreme alanı teyit edilmiş olup, bunun yanı sıra 15 muhtemel veya olası üreme alanı belirlenmiştir (Eken, 1997c).

Kıyı alanlarının dışında Edirne, Çerkezköy ve Bursa ve Uluabat Gölü gibi iç bölgelerde de

ürediği bilinmektedir. Beyşehir Gölü'ndeki küçük bir adada toplam 40-50 çiftten oluşan bir üreme kolonisi tespit edilmiştir. Mayıs 1999'da burada Van Gölü Martısı ile melez fenotiplere sahip bireyler görüntülenmiş, aynı bölgede 1964 yılında yaklaşık 40 çift kaydedilmiştir (Vauk, 1973). Antalya'daki Oymapınar Barajı'nda bir adada 20-50 çiftten oluşan bir koloni bulunmaktadır.

Ülkenin birçok bölgesinde, özellikle kıyılar boyunca yaygın ve yüksek sayılarında görülür. İç bölgelerde ise daha sınırlı olup genellikle nehir kenarlarında bulunur. Ortalama kışlama popülasyonu 100.000 ila 120.000 birey arasında değişmektedir. Marmara ve Ege bölgelerinde, özellikle Gediz Deltası'nda 40.000 bireye ulaşan büyük gruplar halinde gözlenebilir. Karadeniz kıyılarında da yoğun kışlama popülasyonu bulunmaktadır; Şubat 1997'de tüm Karadeniz kıyısı boyunca yaklaşık 34.000 birey sayılmıştır.

Üreme

Yuvalama Alanı: Kıyıdan uzaktaki kayalık ada ve adacıklarda, göllerdeki adalarda ve özellikle İstanbul'da bina çatlarında yuva yapar. İstanbul'da çatı üstlerinde yuvalarken, İzmir'de yalnızca Gediz Deltası'nda zeminde yuvalar.

Yuvası: Yuva, bitkisel maddeler, yosunlar ve çerçöpten oluşan büyük bir yiğintidir. Orta kısmı çukur olup daha ince malzemeyle astarlıdır.

Yumurta sayısı: Genellikle 2-3 yumurta bırakır. 15 yuvada 3 yumurta, 11 yuvada 2 yumurta ve 3 tyvada tek yumurta sayılmıştır.

Üreme dönemi: Mart ortası ve nisan başı arasında yumurta koyar. Yavrular haziran ortasından itibaren uçmaya başlarlar. **MAR:** Temmuz ortasında İstanbul'da bir çatıda bulunan, palazlanmış ve uçabilen iki yavru, yumurtlama tarihinin nisan sonu olduğunu göstermektedir.

EGE: 8 Mayıs 1950'de Çeşme açıklarındaki bir adada yuvalar tespit edilmiştir (McNeile, 1950, 1951, 1954, 1967, 1968, 1970, 1972, 1973). 23 Nisan 2003'te Karine Gölü'ndeki adalardaki yuvalarda yumurta ve yeni çıkış yavrular gözlenmiş olup, yumurtlama tarihinin 22 Mart civarında

olduğunu göstermektedir. **AKD:** En erken üreme kaydı, 28 Nisan 1972'de Anamur'da yaklaşık bir haftalık genç kuş olup, ilk yumurtlama tarihinin 20 Mart olduğunu göstermektedir. Bölgede diğer kayıtlar arasında 5 Temmuz 1971'de Gelindere'de ve 13 Haziran 1992'de Aydıncık açıklarındaki bir adada çoğu palazlanmış yavrular bulunmaktadır. Bu gözlemler, yumurtlamadan mart sonu ile nisan başında başladığını göstermektedir. Mayıs 1964'te Beyşehir Gölü'ndeki iki yuvada birer, beş yuvada ikişer ve kalan 32 yuvada birer yumurta sayılmıştır (Vauk, 1973). **KAR:** 11 Haziran 1975'te Giresun'da henüz uçmaya başlamış bir genç kaydedilmiş olup, bu gözlem diğer bölgelerdeki tarihlerle örtüşmektedir. Ancak 10-11 Haziran 1975'te Perşembe, Ordu ve Giresun'daki kolonilerde erişkinler henüz yuvada oturmaktaydı.

Alttırılar ve Sınıflandırma

Türkiye'de Akdeniz havzasında görülen *michahellis* alttüri bulunur. 1990'lar öncesinde Kuzey Gümüş Martısı'nın (*Larus argentatus*) bir alttüri olarak değerlendirilmiştir.

Van Gölü Martısı

Larus armenicus, Armenian Gull

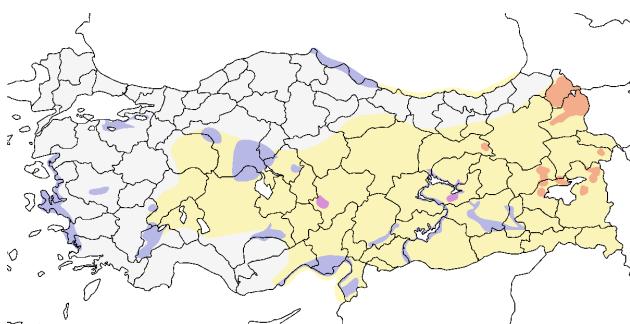
Lokal olarak çok sayıda yuvalayan bir yerli ve yarı göçmendir.

Aktaş, Balık, Çıldır, Nemrut, Sodali ve Van göllerinde toplam altı koloni ile İç Anadolu'da Tuz Gölü'ndeki 450-500 çiftten oluşan tek kolonide ürediği bilinmektedir. 2001 yılında Balık Gölü'nde 400-500, Çıldır Gölü'nde 1100 çift kaydedilmiştir (Magnin & Yarar, 1997). En büyük popülasyon Van Gölü'ndeki kolonilerde 1995 yılında 3450 çift olarak tahmin edilmiştir (Magnin & Yarar, 1997). Son yıllarda keşfedilen Nemrut Gölü'ndeki koloni 300 çiftten azdır. 1965 yılında Hazar Gölü'nde 70-100 çiftlik bir koloni tespit edilmiştir (Kumerloeve, 1967a). Beyşehir Gölü'ndeki koloni oldukça küçük ve istisnai olup, burada Gümüş Martı ile karışık şekilde ürer ve bazı bireylerin melez olduğu gözlenmiştir. 1999 yazında Van, Tuz ve Beyşehir göllerindeki koloniler incelendikten sonra Türkiye popülasyonunun yaklaşık 2400 çift olduğu tahmin edilmiştir (Liebers & Helbig, 1999), ancak gerçek sayı muhtemelen çok daha yüksektir. Türkiye, bu türün küresel ölçekte

öneMLİ bir popülasyonuna sahiptir. Türkiye dışında Ermenistan'daki Sevan ve Arpi göllerinde, İran'daki Urumiye Gölü'nde ve Gürcistan'da üremektedir.

Üremeyen bireylerden oluşan büyük sürüler Doğu Anadolu'da özellikle Van çevresinde, batıda Diyarbakır (Bertault & Fremont, 1988) ve Elazığ'a kadar uzanan bölgelerde görülebilir.

Kışlama popülasyonunun 8000-12.000 birey arasında olduğu tahmin edilmektedir ve 2005 kış ortası sayımlarında 11.585 birey kaydedilmiştir. Kışın büyük bölümü Karakaya ve Keban baraj göllerinde yoğunlaşır, 2006 kışında Karakaya Barajı'nda 4300'den fazla birey sayılmıştır. Kış döneminde Akdeniz kıyılarına, özellikle Çukurova ve Göksu deltalarına iner. Doğu'da İğdır Ovası gibi daha ılıman alanlarda da kışlayabilir. Ege ve Marmara kıyılarında nadiren görülürken, Karadeniz kıyılarında da düşük sayınlarda bulunduğu tahmin edilmektedir (Welch & Welch, 1998a). Ancak sonbaharda nispeten yüksek sayınlarda toplandığı (Kumerloeve, 1967a) ve yaz ortasında da görülebileceği bilinmektedir.

Üreme

Yuvalama Alanı: Doğu Anadolu'daki en az 2000 m rakımlı göllerin hem çiplak hem de bitki örtülü adalarında, genellikle yerde koloniler halinde yuvalar. Kolonileri genellikle kalabalıktır, ancak küçük adalarda tek çiftler halinde de yuvalayabilir. 2001'de Nemrut Gölü'nde gözlenmiş, Haziran 2004'te burada küçük bir adada 12 çiftin yuvaladığı tespit edilmiştir.

Yuvası: Yuva boyutu değişkendir ve muhtemelen çevredeki malzemeye göre farklılık gösterir. Coğunlukla ot ve bitki yiğini şeklinde olup ortası çukur ve ince malzemeyle astarlanmıştır.

Yumurta sayısı: Genellikle üç, nadiren iki yumurta koyar.

Üreme dönemi: İlk yumurtalar Mayıs başında koyulur, yavrular Mayıs sonundan itibaren yumurtadan çıkar. **AKD:** Beyşehir

Gölü'nde Gümüş Martılarla karışık bir kolonide yuvalamıştır. 23-25 Mayıs 1999'da toplam 40-50 çift sayılmış, bunların çoğunun yaklaşık 2 haftalık yavrusu varken üç çiftin yeni telafi yumurtaları koyduğu gözlenmiştir. **İÇA:** 9 Mayıs 1993'te Tuz Gölü'ndeki çoğu yuvada üç yumurta bulunmuş, bazı yuvalarda yumurtadan yeni çıkışlı yavrular gözlenmiştir. **DOA:** 9 Haziran 2001'de Balık Gölü'ndeki yuvaların çoğunda yumurta varken, bazlarında yaklaşık bir haftalık yavrular görülmüştür. 30 Mayıs 1971'de Ahtamar Adası'nda yaklaşık 500 çift sayılmış, çoğu yuvada üç yumurta tespit edilmiştir. 8 Haziran 1975'te 1500 çift gözlenmiş, bazı yuvalarda hem yumurtalar hem de yavrular bulunmuştur. 1 Haziran 1999'da yalnızca 15 çift ve yaklaşık 50 boş yuva tespit edilmiş, boş yuvaların bir yirtıcı hayvan tarafından tahrip edildiği düşünülmüştür. Bu koloninin büyük bir kısmı Çarpanak Adası'na taşınmış, 2 Haziran 1999'da burada yaklaşık 2000 çift sayılmış, çatlamak üzere olan veya yeni çatlamış yumurtalar kaydedilmiştir (Liebers & Helbig, 1999). 17-18 Haziran 1992'de Çıldır Gölü'nde üç adada yaklaşık 900 çift üremiş, 291 yavru sayılmış, bunların çoğu büyük olsa da henüz uçamıyordu. Aynı bölgede 28-29 Mayıs 1999'da kuzeybatı kıyısının 7 km açıklındaki adalarda iki kolonide toplam 350-370 çift kaydedilmiş, çiftlerin %95'inin 1 gün ile 3 hafta arasında değişen yaşlarda yavrulara sahip olduğu belirlenmiş, kalan bireylerin hala kuluçkada olduğu tespit edilmiştir. Coğu yuvada üç yumurta bulunmuştur (Liebers & Helbig, 1999). Bu kayıtlar ilk yumurtanın Mayıs başında koyulduğunu gösterir ve Ermenistan'daki kolonilerden gelen verilerle tutarlıdır. Ermenistan'da yumurtadan çıkış dönemi Mayıs sonudur (Adamian & Klem, 1999).

Alttürler ve Sınıflandırma

Monotipik bir türdür. İlk başta *Larus taimyrensis*'in alttüürü olarak tanımlanan, daha sonraları sıkça kuzey gümüş martısının (*Larus argentatus*) ve tür olarak tanımlanmasından sonra gümüş martinin alttüürü olarak (Beaman, 1994) değerlendirilmiştir. Görünüşe göre Atlantik'ten ve Akdeniz havzası üzerinden erken zamanda gerçekleşen bir kolonizasyonun kalıntısidır. *Armenicus*'un mitokondriyal DNA'sı görünüşe göre michahellis'e en yakın konumdadır (Liebers & Helbig, 1999).

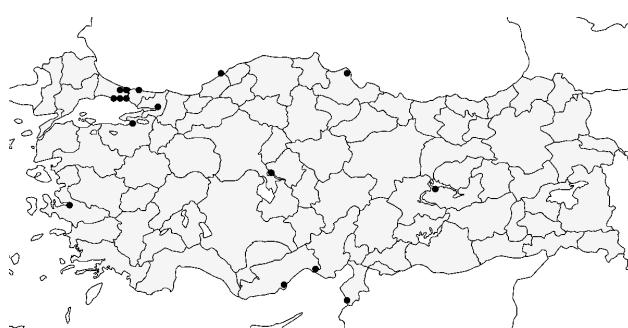
Büyük Kara Sırtlı Martı

Larus marinus, Great Black-backed Gull

Rastlantısal konuktur.

Türkiye'ye ulaşan bireylerin yıllarca aynı lokasyonlarda gözlenmesinden dolayı hemen hemen her yıl az sayıda kaydedilir. Kayıtların büyük çoğunluğu İstanbul, Kızılırmak Deltası ve Göksu Deltası'ndan gelmektedir. İlk kez 10 Eylül 2005'te İstanbul'da Kadıköy Mendirek'te görülen bir birey, 8 Kasım 2011'e kadar birçok kez gözlenmiş, hatta 13 Ekim 2010'da iki erişkin ve bir genç birey kaydedilmiştir. İç sularda 1979 yılında eylül sonunda Keban Barajı'nda bir birey (Ven, 1980) ve 14 Mayıs 1997'de Hirfanlı Barajı'nda bir birey (Kirwan vd., 2003) görülmüştür. Kıyı bölgelerinde de rastlanmaktadır.

Tür ilk kez Gonzelbach tarafından İzmir'de, Schrader tarafından ise 23 Nisan'da Mersin'de 1880'lerin başında kaydedilmiş olup bu tarih ve yer, modern kayıtlarla uyumludur (Kumerloeve, 1961). 19. yüzyılın sonlarında ya da 20. yüzyılın başında erişkin bir erkek birey İstanbul Boğazı'nda toplanmış (Mathey-Dupraz, 1920-24) ve aynı yazar, 1888 ile 1894 yılları arasında bölgeden toplam 10 kayıt bulduğunu, bunlardan bazılarının çok sayıda bireyi içerdigini, Temmuz ayında ise üç bireylilik bir grup kaydedildiğini belirtmiştir. 23 Temmuz 1966'da Bursa Gemlik'te bir genç bireyin gözlendiği bildirilmiştir ancak detaylar verilmemiştir (Ganso & Spitzer, 1962).

Üreme

Türkiye'de yuvalamaz. Yayılış alanı Kuzey Atlantik kıyılarıdır.

Alttırılar ve Sınıflandırma

Monotipik bir türdür.

Kutup Martısı

Larus hyperboreus, Glaucous Gull

Rastlantısal konuktur.

12 Aralık 2014'te Rize'de ilk kişindaki genç bir birey türün tek güncel kaydını oluşturur. 23 Şubat 1874'te İstanbul Boğazı'nda toplanmış olan genç dişi birey (Mathey-Dupraz, 1920-24) tek tahnit örneğini oluşturur. Aynı kaynakta, Alléon'un İstanbul Boğazı'nda iki erişkin birey gördüğünü iddia edilir.

Üreme

Türkiye'de yuvalamaz. Kuzey Kutup Denizi kıyılarında yaşar.

Alttırılar ve Sınıflandırma

Türkiye'de vurulmuş örneğin tahnitini incelenmemiştir. Yayılış alanı dikkate alındığında nominat alttürünün olduğu beklenir.

Kara Sırtlı Martı

Larus fuscus, Lesser Black-backed Gull

Yayın olarak nispeten az sayıda sayıda bulunan geçit türü ve az sayıda kış konugudur.

Özellikle kıyı bölgelerinde az sayıda geçen bir türdür. İlkbaharda mart sonu ile Mayıs sonu arasında nadiren görülür ve genellikle 200'den fazla bireyden oluşan gruptara rastlanır. İstanbul Boğazı'nda sonbahar geçişinde daha yüksek sayırlarda düzenli olarak kaydedilir ve tek bir günde 1750 kuşa kadar ulaşabilen sayımlar yapılmıştır. İç Anadolu'da nadiren rastlanır ve görüldüğünde sayılar genellikle düşüktür. Doğu Anadolu'da ise seyrek olarak kaydedilir.

Kışlama nüfusunun 30 ila 90 birey arasında olduğu tahmin edilmektedir. 1999 Kış Ortası Su Kuşu Sayımlarında yalnızca bir birey kaydedilmiş olmasına rağmen bu tür için uygun birçok alan

kapsam dışı kalmıştır. Marmara Bölgesi'nde, İstanbul Boğazı ve çevresi dışında nadiren görülür. Şubat 1997'de tüm Karadeniz kıyısı boyunca yapılan sayımlarda toplam sekiz birey kaydedilmiştir. Ege ve Akdeniz bölgelerinde ise daha fazla sayıda görülür.

Üreme

Türkiye'de yuvalamaz. Yuvalama alanı Batı ve Kuzey Avrupa ve Orta ve Doğu Sibirya'dır. Antalya Oymapınar Baraj Gölü'nde bulunan Gümüş Martı kolonisinde 2010-2015 yılları arasında bir erişkin bireyin Gümüş Martı ile melez bireyler oluşturma ihtimali vardır.

Alttırılar ve Sınıflandırma

Nominat *fuscus* alttüri, özellikle göç sırasında en düzenli görülen alttırdır. Baltık Denizi kıyıları ve Avrupa Rusya'sının kuzeybatısında ürer, kişi ise Kızıldeniz ve Doğu Afrika kıyılarında geçirir (Malling Olsen & Larsson, 2003). Türkiye, bu alttürin göç rotası üzerindedir. Bunun dışında, Batı Avrupa'da yaşayan *intermedius* ve *graelii* alttürleri kışın Ege ve Akdeniz kıyılarında görülür; benzer şekilde İsrail'de de kaydedilmiştir (Shirihi, 1996). Daha doğuda üreyen ve "Sibirya martısı" olarak da bilinen *heuglini* alttüri ise kışın Türkiye'nin güney ve batı kıyılarında nadiren az sayılarda gözlenebilir.

Küçük Sumru

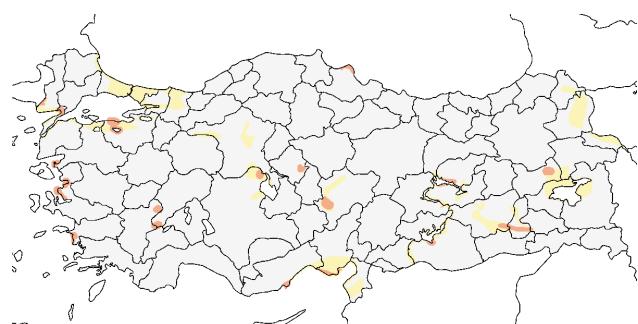
Sternula albifrons, Little Tern

Lokal olarak nispeten çok sayıda üreyen yaz konuğuudur.

Başa sahiller ve iç kesimlerdeki lagünlerde, genellikle nisan ortasından eylül sonuna kadar görülür. En büyük üreme kolonileri Meriç Deltası'nda (200 çift), Büyük Menderes Deltası'nda (300 çift), Gediz Deltası'nda (205 çift), Seyfe Gölü'nde (500 çift) ve Çukurova'da (yaklaşık 300 çift) bulunmaktadır.

Sultansazlığı'nda 67 çift (Kasperek, 1985), 1987'de Çukurova'da tüm kıyı lagünlerine yayılmış 270 çift kaydedilmiştir (Have vd., 1988). Kızılırmak Deltası'nda 1992'de, çoğu nehir kıyısında olmak üzere 40-45 çift kaydedilmiştir. Güneydoğu Anadolu'da 1973'te Birecik'te 34 çift gözlenmiş, ancak daha sonra üreme kanıtına rastlanmamıştır. Türün bu bölgede ürediği ancak 1990'ların sonunda, özellikle Dicle Nehri boyunca birkaç noktada tespit edilmiştir.

Göç sırasında özellikle Mayıs ve Eylül aylarında daha yaygın olarak görülür. Genellikle küçük gruplar halinde kaydedilse de sonbaharda Karadeniz'in doğusu ve Akdeniz kıyılarında belirgin sayılarına ulaşabilir.

Üreme

Yuvalama Alanı: Sahiller, iç kesimlerdeki göller ve nehirlerde bulunan adalarda ve kum tepelerinde ürer. Koloni büyülüüğü değişken olup en az 2-3 çiftten oluşur.

Yuvası: Çiplak kum, çakıl veya kuru çamur üzerine, sığ bir çukura yuva yapar.

Yumurta sayısı: Genellikle üç (91 yuva), bazen iki (16 yuva), nadiren bir (4 yuva) yumurta koyar.

Üreme dönemi: Üreme çoğunlukla Mayısın ikinci yarısında veya hazırlanda başlar. **MAR:** 2 Haziran 1966'da Uluabat Gölü'nde yaklaşık 15 çiftten oluşan bir kolonide içinde yumurta olan dört yuva kaydedilmiş; 16 Eylül 1995'te Kocaçay Deltası'nda yavrularını besleyen bir çift gözlenmiştir (Ertan, 1996). **EGE:** Büyük Menderes Deltası Karine Gölü'nde 9 Mayıs 2003'te üreme alanında bulunan erişkinler gözlenmiştir. Aynı yerde 14 Mayıs 2007'de, yaklaşık 20 yeni ama boş yuva kazıntısı, içinde bir yumurta olan 16 yuva ve içinde iki yumurta olan bir yuva bulunmuştur. Yuvaların bazlarının aralarındaki mesafe sadece 1 metre olarak kaydedilmiştir. 26 Haziran 1999'da Büyük Menderes Deltası'nın başka bölgelerinde, içinde yumurta bulunan iki yuva ve yeni tüylenmiş bir yavru gözlenmiş; 25 Mayıs 2004'te ise kıyı lagünlerinde kuluçkaya yatmış birkaç erişkin kaydedilmiştir. **AKD:** Çukurova'dan en erken

üreme kayıtları alınmış, 9 Mayıs 1989 ve 11 Mayıs 1990'da içinde üç yumurta olan birçok yuva kaydedilmiştir. Göksu Deltası'nda 26 Mayıs 1998 ile 11 Haziran 1992'de kuluçkaya yatmış erişkinler; 9 Haziran 1974'te her birinde üç yumurta olan dört yuva ve 16 Haziran 1974'te içinde yeni tüyenmiş yavru olan altı yuva kaydedilmiştir (Witt, 1976b). Yine aynı yerde 8 Haziran 1999'da, yumurtaların Mayıs başında koyulduğunu gösterir şekilde yeni tüyenmiş iki yavru gözlenmiştir. 30 Nisan 1970'te Silifke yakınında çiftleşme öncesi kur davranışları gözlenmiştir. **KAR:** Kızılırmak Deltası'nda çiftlerin 9 Haziran 1992'de üremeye yeni başladıkları not edilmiştir (Hustings & Dijk, 1994). **İÇA:** 3 Haziran 1982'de Sultansazlığı'nda, içinde 2-3 yumurta bulunan 50 yuva, içinde bir yumurta olan bir yuva ve içinde yeni tüyenmiş yavru olan iki yuva kaydedilmiştir (Kasperek, 1985). Aynı bölgede 2 Haziran 1971'de Seyfe Gölü'nde içinde 2-3 yumurta bulunan 48 yuva kaydedilmiştir (Husband & Kasperek, 1984). 19 Haziran 1992'de Kulu Gölü'ndeki bir adada içinde iki yumurta olan bir yuva tespit edilmiştir. **DOA:** 2 Temmuz 2005'te Malatya'daki Karakaya Barajı'nda gençleri besleyen 5-10 çift kaydedilmiştir.

Alttırılar ve Sınıflandırma

Türkiye'de nominat alttüri bulunur. Çok yakın bir geçmişe kadar genellikle *Sterna* cinsi içinde sınıflandırılmıştır.

Gülen Sumru

Gelochelidon nilotica, Gull-billed Tern

Lokal olarak nispeten az sayıda bulunan yaz konuğu ve geçit türüdür.

Bozkır göllerinde, tuzlarda ve lagünlerde ürer. En büyük koloni, 2 Temmuz 1971'de Kulu Gölü'nde kaydedilen 1000 çiftlik üreme grubudur (Kasperek, 1987a). Burada son yıllarda ise maksimum 450 çift kaydedilmiştir. Seyfe Gölü'nde eskiden 1000 çifte kadar ulaşan popülasyon, günümüzde 500 çifte kadar gerilemiştir. Ege Bölgesi'nde birçok küçük koloni bulunmaktadır. Doğu Anadolu'da en büyük koloni, Bulanık Ovası'nda yuvalayan maksimum 300 çifttir. Van Gölü Havzası'ndaki diğer alanlarda ise daha az sayıda üremektedir.

Geçmişte Ereğli Sazlığı'nda maksimum 200 çift, Karapınar Ovası'nda ise 80 çift

ürediği bilinmektedir. Ancak, bu alanlardaki sulakalanların kurutulması ve habitat kaybı nedeniyle artık ürememektedir. 50 çiftten az sayıda birkaç alanda daha ürediği veya üremeye devam ettiği tahmin edilmektedir.

Genellikle az sayıda ve yaygın bir geçit türüdür. İlkbahar günü mart başından itibaren görülmeye başlar, nisanın ikinci haftasında en yüksek sayılar ulaşır. Sonbahar günü ise ağustos ortasından ekim sonuna kadar devam eder. Karadeniz Bölgesi'nde nadir bir ilkbahar ve sonbahar göçmenidir. Nadiren de olsa tek bireyler kıyı bölgelerinde kışlayabilir.

Üreme

Yuvalama Alanı: Tuzlu ve acı göllerdeki adalarda, nehirlerdeki kum ve çakıl adalarında koloniler halinde yuvalar. Koloniler genellikle 80-300 çift arasında değişir. Koloniler bazen Akdeniz Martısı, İnce Gagali Martı, Karabaş Martı, Sumru ve Küçük Sumru gibi diğer türlerle mesafeli bir birlilik içinde bulunur.

Yuvası: Çiplak zemine açılmış sağlam çukurdur. Yakındaki otlar ve bitki örtüsü ile ciliz bir şekilde astarlanabilir.

Yumurta sayısı: Genellikle 3 yumurta bırakır, nadiren tek yumurta tespit edilmiştir.

Üreme dönemi: İlk yumurtalar nisan sonu ile Mayıs başında bırakılır. İlk yavrular Mayıs ortasında yumurtadan çıkar, Haziran sonu itibarıyla iri ve uçmaya hazır yavrular gözlenir. Üreme tarihleri ana kolonilerde genellikle sabittir. **İÇA:** Haziran ortasında Seyfe Gölü'nde, Haziran sonunda Bolluk Gölü'nde ve Temmuz ortasında Kulu Gölü'nde içinde yumurta bulunan yuvalar tespit edilmiştir. Bunların çoğunun telafi kuluçkası olduğu düşünülmektedir.

Alttırılar ve Sınıflandırma

Türkiye'de nominat alttüri bulunur.

Hazar Sumrusu

Hydroprogne caspia, Caspian Tern

Lokal olarak nispeten az sayıda bulunan yaz konuğu ve yaygın olarak görüilen geçit türüdür. Az sayıda kişiler.

Tuzlu sulakalanlarda bulunur. Ege'de Gediz ve Büyük Menderes Deltası'nda, İç Anadolu'da ise Tuz Gölü'nde yuvalar. Gediz Deltası'nda 1995'te dört ayrı kolonide toplam 103 çift üremiştir (Eken, 1997a). 2003 yılında Büyük Menderes Deltası Karina Gölü'ndeki küçük bir adada toplam 28 çift iki sıkışık grupta yuvalamıştır. Tuz Gölü'ndeki koloni, geçmişte 25 çifte kadar ulaşırken, günümüzde birkaç çifte kadar azalmıştır. Van Gölü Havzası ve Bulanık Ovası'nda az sayıda ve düzensiz olarak ürediği bilinmektedir. Güney Keban Baraj Gölü'ndeki adalarda ise 2000 yılında 25 çiftin yuvaladığı saptanmıştır (Eken vd., 2006).

Geçit sırasında ülke genelinde daha yaygın görülse de sayıları düşüktür. Genellikle kıyısal alanlarda rastlanır, iç sularda ise nadirdir. Finlandiya'da halkalanmış bir birey, Ege kıyılarında kaydedilmiştir (Kasperek, 1992a). Karadeniz kıyısında oldukça nadir bir türdür. İlkbaharda çok seyrek görülür, sonbaharda ise ağustos-ekim ayları arasında rastlanabilir. Kışın, Ege ve Akdeniz'deki nehir deltalarında az sayıda kaydedilir, en sık Adana'daki sulakalanlarda görülür (Eken, 1997d). 20 Ocak 2005'te Adana Tuzla Gölü'nde 23 birey sayılmıştır.

Üreme

Yuvalama Alanı: Küçük koloniler halinde, tuzlu göllerin çiplak veya deniz kabuğu ile kaplı alçak adalarında yuvalar. Gediz Deltası'nda bazı koloniler sık ve derli topludur, birkaç çift birbirine yakın bulunur, diğer koloniler dağıtık olabilir ve yuvaların arasında birkaç metre bulunabilir.

Yuvası: Yuva sığ bir çukur olup ya astarsızdır ya da bitki çerçöpüyle hafifçe astarlanmıştır.

Yumurta sayısı: Genellikle 2-3 yumurta koyar.

Üreme dönemi: Nisan ortasından itibaren yumurta koyar, yavrular Mayıs sonu çıkar. **EGE:** 2003 yılında Büyük Menderes Deltası Karina Gölü'ndeki küçük bir adada 23 Nisan'da üç yuvada üç yumurta, 10 yuvada 1-2 yumurta ve 10 yeni kazılmış boş yuva tespit edilmiştir. 9 Mayıs'ta yapılan gözlemde ise dokuz yuvada üç yumurta, 17 yuvada iki yumurta ve iki yuvada birer yumurta bulunmuş, toplam 28 yuvada ortalama 2,2 yumurta sayılmıştır. Aynı bölgede 27 Haziran 1999'da geç bir yuvada iki yumurta kaydedilmiş ve bunun telafi kuluçkası olduğu düşünülmüştür. 26 Mayıs 2004'te yapılan gözlemde tüm yuvalarda yumurta olduğu belirlenmiştir. **İÇA:** Tuz Gölü'nde Mayıs 1969'da 15 çift yuvalamış, 13 yuva iki tane, kalan yuvalarda 3 yumurta bulunmuş, 31 Mayıs 1971'de toplam 19 yuvanın her birinde 2-3 yumurta veya yavru görülmüş, toplam 12 yavrunun en büyüğü yaklaşık 8 günlük olduğu düşünülmüş ve ilk yumurtlama tarihi 2 Mayıs olarak hesaplanmıştır. Erişkinlerin de 28 Mayıs 1974'te oldukça dağıtık konumlanmış yuvalarda kuluçkada oldukları, sadece bir yuvada yumurtadan yeni çıkmış tek bir yavru görülmüştür (Pforr & Limbrunner, 1982).

Alttırılar ve Sınıflandırma

Monotipik bir türdür.

Büyükli Sumru

Chlidonias hybrida, Whiskered Tern

Yayın olarak çok sayıda bulunan yaz konuğu ve geçit türüdür. Az sayıda kişiler.

Batı ve iç bölgelerdeki sulakalanlarda, genellikle yüksek sayıarda kaydedilir. Meriç Deltası'nda 500 çift, Sultansazlığı'nda ise 400 çift ürediği bilinmektedir. 1972'de Gönenç Gölü'nde 10 çift, 1975'te Hotamış'ta 30 çift ve Çavuşçu Gölü'nde 100 çift kaydedilmiştir (Magnin & Yarar, 1997). 1998'de Uluabat Gölü'nde, tamamı nilüfer yaprakları üzerinde olmak üzere en az 660 yuva tespit edilmiş, sık nilüferlerin bulunduğu bir koyda 392 çiftin bir arada ürediği gözlenmiştir (Welch & Welch, 1998b). Bu noktanın uzun süredir düzenli olarak kullanılan bir üreme alanı olduğu düşünülmektedir. Üreme alanlarında Nisan sonundan Ağustos sonuna dek görülür.

Ülke genelinde geçit sırasında sık görülür ve en yüksek sayılar batı ve orta bölgelerde kaydedilir.

İlkbahar göçü nisan sonundan haziran başına kadar sürer, Akdeniz'de ise en erken 30 Mart'ta görülmüştür. Sonbahar göçü ağustos ortasında başlar ve eylül sonuna kadar devam eder. Nadiren ekim ortasına kadar sürebilir.

Kış aylarında az sayıda birey Ege ve Akdeniz kıyılarındaki lagün ve göllerde kaydedilir.

Üreme

Yuvalama Alanı: Göllelerin, nilüfer gibi suda büyüyen bitkilerin bulunduğu korunaklı bölgelerinde koloniler halinde ürer. Koloniler büyük olabilir.

Yuvası: Saz ve diğer sucul bitkilerden oluşan küçük bir yığının, yüzen nilüferlerle iç içe geçirilmesiyle oluşur.

Yumurta sayısı: Sultansazlığı'nda biri 1, diğeri 3 yumurtaya sahip 2 yuva tespit edilmiştir (Kasperek, 1985). Uluabat Gölü'nde ikisinin içinde 2, diğer ikisinin içinde 3 yumurta bulunan 4 yuva gözlenmiştir.

Üreme dönemi: aziran başında yumurta koyar, yavrular temmuz sonunda gözlenir. **MAR:** 2 Haziran 2006'da Uluabat Gölü'nde yumurtalar kaydedilmiştir. Koloniler mayıs ortasından itibaren aktiftir. 2-3 Haziran 2006'da Uluabat Gölü'nde yuva malzemesi taşıyan birçok erişkin, 28 Haziran 1973'te ise yavrularına yiyecek taşıyan erişkinler gözlenmiştir. **İÇA:** 2 Haziran 1975'te Sultansazlığı'nda biri 1, diğeri 3 yumurtaya sahip 2 yuva tespit edilmiş, 22 Temmuz 1981'de yeni tüylenmiş yavrular kaydedilmiştir (Kasperek, 1985). Aynı bölgede, 25 Temmuz 1971'de Yarma yakınında ve 3 Ağustos 1971'de Akşehir Gölü'nde yeni tüylenmiş yavrular gözlenmiştir.

Alttırılar ve Sınıflandırma

Türkiye'de nominat alttüri bulunur.

Kara Sumru

Chlidonias niger, Black Tern

Birkaç alanda üreyen yaz konuğuudur, yaygın olarak nispeten az sayıda görülen geçit türüdür.

Bilinen ana üreme alanı Meriç Deltası'nda 250 çiftlik bir koloni, Uluabat Gölü'nde 1-5 çiftlik bir nüfus bulunmaktadır. Marmara'daki diğer alanlarda ve muhtemelen İç Anadolu'da da ürediği tahmin edilmektedir. Doğu Anadolu'da ürediğine dair herhangi bir kanıt bulunmamakla birlikte, bu olasılık değerlendirilmiştir (Kasperek, 1992a).

Göç sırasında daha yaygın olarak görülür ve sayıca daha fazladır. Ülkenin doğusunda nispeten seyrek olmasına rağmen, genellikle makul sayıarda kaydedilir. İlkbahar göçü nisan-mayıs ayları arasında gerçekleşir. Sonbahar göçü temmuz başında başlar, ağustos-ekim ayları arasında gözlenir ve en yoğun geçiş eylülde gerçekleşir. Burdur Gölü'nde 2000'in üzerinde bireyin bir arada görüldüğü kayıtlar bulunmaktadır. Ayrıca, Kızılırmak Deltası'nda 18 Aralık 2005 tarihli bir kiş kaydı mevcuttur (Balmer & Betton, 2006).

Üreme

Yuvalama Alanı: Göllelerin, nilüfer gibi suda büyüyen veya yüzen bitkilere sahip korunaklı bölgelerinde, küçük koloniler halinde ürer.

Yuvası: Yuvası, sazlardan ve su bitkilerinden oluşan bir yığının üzerine yerleştirilmiş veya büyümekte olan bir bitkiye tutturulmuş, tepesinde daha ince malzemelerle astarlanmış bir deliğe sahip bir yapıdır.

Yumurta sayısı: Türkiye'de gözlenen yumurta sayısı hakkında ayrıntılı bilgi bulunmamaktadır. Diğer bölgelerde olağan yumurta sayısı üçtür.

MAR: Uluabat Gölü'nde 2 Haziran 1966'da yüzen bitkilerin üzerinde 15-20 çiftin yuvaladığı gözlenmiştir. R. F. Porter tarafından incelenen üç yuvadan biri boş, diğer ikisinde ise sırasıyla iki ve bir yumurta bulunmuş, bu yuvaların büyük olasılıkla tamamlanmamış kuluçkalar olduğu belirtilmiştir. Yine Uluabat Gölü'nde Mayıs

1967'de toplam yaklaşık 100 çift sahip dört koloni kaydedilmiş, Mayıs 1969'da ise 40 bireye kadar kuş ve yuvalama davranışları gözlenmiştir. 15 Mayıs - 20 Haziran 1998 arasında en az üç çiftin büyük sumru kolonisi içinde yuvaladığı belirlenmiştir (Welch & Welch, 1998b). **İÇA:** 1967'de Eber Gölü'nde toplam 15 çift sahip iki koloni kaydedilmiş, 8 Mayıs'ta burada yuva yapma davranışları gözlenmiştir.

Alttırular ve Sınıflandırma

Türkiye'de nominat alttüürü bulunur.

Ak Kanatlı Sumru

Chlidonias leucopterus, White-winged Tern

Lokal olarak nispeten az sayıda üreyen yaz konuğu, oldukça yaygın olarak çok sayıda bulunan geçit türüdür.

Özellikle doğu bölgelerindeki sulakalanlarda yaz boyunca gözlenir (Kasperek, 1992a). İç ve Doğu Anadolu'da üremenin sanıldığı kadar nadir olmadığı düşünülmüştür. Nitekim 17 Haziran 2010'da Erzurum Ovası'nda yaklaşık 400 bireyin ürediği tahmin edilmiş, gagalarında yiyecek taşıyan kuşların belirli noktalara gidip geldiği ve bataklıkta uzun süre kaldığı gözlenmiştir. Ancak koloniye ulaşlamamıştır. Aynı gözlemciler haziran ortasında Doğubayazıt'ta 5000, Çaldırıran Ovası'nda ise 1000 birey kaydetmiştir. Benzer şekilde Sultan Sazlığı'nda da ürediği gözlenmiştir.

Her iki mevsimde de gözlene de özellikle bahar göçü sırasında yoğundur. İlkbahar göçü nisan ortasından haziran başına kadar sürer, en yoğun geçiş nisan sonu ile mayıs ortasında, özellikle güney ve doğu bölgelerinde kaydedilir. Kuzeydeki bireyler genellikle güneşe göre iki hafta daha geç görülür, genç bireyler ise erişkinlerden daha geç göç eder. Büyük sayılarla düzenli olarak rastlanır (Berk vd., 1993). Örneğin 13 Mayıs 1993'te Erzurum Ovası'nda 15.000-20.000 (Faldborg, 1994), 6 Mayıs 2004'te Sodalı Gölü'nde 11.500 birey sayılmıştır. Sonbahar göçü temmuz ortasından ekim ortasına kadar devam eder, en yoğun geçiş eylül sonunda gerçekleşir. İç Anadolu'da 25 Ekim, Akdeniz'de ise 21 Ekim'deki gözlemler sonbahar göçünün en geç kayıtlarıdır. Batı ve orta bölgelerde sürüler nadiren 100 bireyi aşar.

Nadiren tam erişkin kıyafetinde kişi geçiren bireylere giderek artan sıklıkla rastlanmaktadır.

Üreme

Yuvalama Alanı: Koloniler halinde sulakalanların kenarındaki ıslak çayırlarda yuvalar.

Yuvası: Türkiye'de yuva bilgisi yoktur

Yumurta sayısı: Türkiye'de yumurta sayısı bilinmemektedir.

Üreme dönemi: Haziran ve temmuz aylarında yavrulara rastlanabilir, ancak düzensiz ürediği düşünülmektedir. Üreme kolonilerinde kuşlar 2-3 ay boyunca kalır ve bu süre zarfında oldukça gürültülü ve dikkat çekici oldukları için fark edilmemeleri mümkün değildir.

İÇA: 5 Temmuz 1969'da Mogan Gölü'nde tamamen tüyenmiş bir genç birey, 31 Temmuz 1969'da ise Temelli'de üç genç gözlenmiştir. Bu gençlerin burada yumurtadan çıkmış olmaları olasıdır. 19 Haziran 1975'te Seyfe Gölü'nde bir çift, iki erişkin ve üç yavru kaydedilmiştir (Husband & Kasperek, 1984).

KAR: 16 Haziran 1983'te Yeniçağa Gölü'nde iki erişkin ve bir tüyenmiş yavru gözlenmiştir (Kılıç & Kasperek, 1987). 17 Temmuz 1992'de Kızılırmak Deltası'nda gençleri beslemekte olan erişkinler kaydedilmiştir (Hustings & Dijk, 1994).

DOA: 17 Temmuz 1986'da Haçlı Gölü'nde üçü genç olmak üzere toplam dokuz birey gözlenmiştir, ancak bu gençlerin Türkiye'de yumurtadan çıktıgına dair kesin bir kanıt yoktur.

4 Haziran 2002'de Doğubayazıt yakınındaki Saz Gölü'nde küçük kolonilere ait olduğu düşünülen 150 birey gözlenmiştir. Aynı yerde 28 Mayıs 2003'te yaklaşık 100 erişkin kaydedilmiş, ancak bu gözlemlerde de üremeyi doğrulayan kesin bir kanıt bulunmamıştır. 10 Haziran 2005'te üreme için uygun habitatın bulunduğu Malatya'daki Karakaya Barajı'nda yaklaşık 20 erişkin gözlenmiştir. Yine aynı yerde 18 Temmuz 2005'te, 10-15 tanesi gençlerden oluşan 35'ten fazla birey kaydedilmiş ve gençlerin bir kısmının erişkinler tarafından beslendiği not edilmiştir. Ancak üreme ile ilgili kesin bir

kanıt bulunmadığından, bu bireylerin sadece kısa süreliğine kalan göçmen kuşlar olduğu düşünülmektedir.

Alttürler ve Sınıflandırma

Monotipik bir türdür.

Kutup Sumrusu

Sterna paradisaea, Arctic Tern

Rastlantısal konuktur.

Türün Türkiye'de altı kaydı bulunmaktadır. İlk kayıt, 27 Mayıs 1915'te Marmara Denizi'nde alınan iki erişkin bireydir (Mathey-Dupraz, 1920–24). Sonraki kayıtlar, 4 ve 5 Eylül 1959'da Boğazlar'da gözlenen bir ve iki birey (Ballance & Lee, 1961), 25 Mayıs 1969'da Van Gölü yakınındaki Ahlat'ın batısında fotoğraflanan dört birey (OST, 1972) ve 1 Mayıs 1970'te Ağrı'daki Taşlıçay ve Yoncalı arasında kaydedilen iki bireydir (OST, 1975). Daha yakın tarihli gözlemler ise 27 Nisan 1996'da Dalyan'daki İztuzu kumsalı açıklarında (Kirwan & Martins, 2000) ve 12–27 Mayıs 2005'te Bodrum yakınlarındaki Tuzla Milas'ta en fazla dört bireyin gözlenmesidir.

1971 yılı temmuz sonunda Karadeniz'den bildirilen kayıtlar (Renkhoff, 1972) kanıt yetersizliği nedeniyle reddedilmiştir (Kasperek, 1992a). Tür, Kıbrıs ve İsrail'de rastlantısal olarak kaydedilmiş olup (Porter vd., 1996), Yunanistan'da ise en az sekiz kez görülmüştür (Handrinos & Akriotis, 1997).

Üreme

Türkiye'de yuvalamaz.

Alttürler ve Sınıflandırma

Monotipik bir türdür

Sumru

Sterna hirundo, Common Tern

Yaygın olarak nispeten çok sayıda üreyen yaz konuğu ve geçit türüdür.

Kıyı kesimlerinde ve iç bölgelerdeki çeşitli sulakalanlarda bulunur. En büyük üreme kolonileri Manyas Gölü'nde (500 çift), Gediz Deltası'nda (2150 çifte kadar) ve Göksu Deltası'nda (100 çifte kadar) kaydedilmiştir. En önemli üreyen popülasyon, 1996 yılında tahminen 2150 çift olarak hesaplanan Gediz Deltası'ndakidir (Eken, 1997a). İç Anadolu'daki kolonilerin çoğunda 50-100 çift arasında ürediği bilinmektedir. 2 Haziran 1971'de Seyfe Gölü'nde 60 çiftten oluşan koloni sayılmıştır. 29 Mayıs 1999'da Çavuşçu Gölü'ndeki bir adada 100 çiftin yuvaladığı gözlenmiştir. Doğu Anadolu'da da bazı sulakalanlarda ürediği tahmin edilmektedir.

Bahar göçü mart ortasında başlar ancak bu dönemde daha az sayıda görülür. Sonbahar göçü ise daha yoğun olup ağustos başından ekim ortasına kadar sürer. En yüksek geçiş, Doğu Karadeniz'de bazen büyük sayılarla ulaştığı eylül ayında kaydedilmiştir. Daha nadir olarak kasım ortasına kadar gözlenebilir.

Nadiren kışın görülebilir. Aralık sonu ile şubat başı arasında Akdeniz'de kaydedilen bireylerin de geç ya da erken göçmenlerden ziyade kışlayan kuşlar olması mümkündür.

Üreme

Yuvalama Alanı: Koloniler genellikle 80 çiftten az olsa da, 1966'da Manyas Gölü'nde 500 çifte kadar büyük kolonilere de rastlanmıştır. Nadiren tek başına, bazen Gülen Sumru ve Küçük Sumru gibi diğer türlerle birlikte ürer. Hem kıyı hem de iç kesimlerdeki göllerde, su basmış alanlarda, nehir kıyılarında ve kıyıya yakın adalarda yuvalar. Genellikle kum, çamur ve çakıldan oluşan alçak adalar tercih edilir. Uluabat Gölü'nde yüzten

bitkilerin içinde yuvaladığı da kaydedilmiştir (Welch & Welch, 1998b).

Yuvası: Genellikle yerde, astarsız veya yakındaki bitkilerle astarlanmış sıç bir çukurdur.

Yumurta sayısı: Genellikle 3, nadiren 2 yumurta bırakır.

Üreme dönemi: Üreme dönemi uzundur, yuvalama alanlarındaki su seviyesi ve martı gibi baskın türlerin üreme döngüsüne göre gecikebilir. Genellikle Mayıs sonu ile Temmuz arasında yumurta koyar. Yavrular eylüle kadar görülebilir. **MAR:** 19 Haziran 1973'te Büyüçekmece'de, yumurtaların Mayıs başında koyulduğunu gösteren 4 tüylenmiş yavru gözlenmiştir. 2 Haziran 1966'da Uluabat Gölü'nde yaklaşık 30 çiftten oluşan bir kolonide, içinde yumurta bulunan 4 yuva kaydedilmiştir. Ayrıca, 14 Mayıs'ta ve sonrasında içinde yumurta bulunan yuvalar gözlenmiş, 11 Temmuz 1966'da ise Kocaçay Deltası'nda tüylenmiş yavrular görülmüştür (Ertan, 1996). **EGE:** 14 Mayıs 2007'de Karine Gölü'nde yapılan gözlemede, üremenin hala erken aşamada olduğunu gösteren ve yalnızca bir yumurtası bulunan tamamlanmamış kuluçkaya sahip 2 yuva kaydedilmiştir. 27 Haziran 1999'daki gözlemede ise çiftlerin çoğunun farklı gelişim seviyelerinde yavruya sahip olduğu, ancak birkaç yuvada hala yumurta bulunduğu görülmüştür. 23 Mayıs 1950'de Aliağa yakınındaki bir adacıkta 2 yumurta toplanmıştır (McNeile, 1950, 1951, 1954, 1967, 1968, 1970, 1972, 1973). **AKD:** Göksu Deltası'nda erişkinlerin 15 Mayıs'tan itibaren kuluçkaya yattıkları gözlenmiş, 19 Mayıs 1999'da ise Akgöl'de yaklaşık 100 bireyin kum şeridi üzerinde kuluçkada olduğu kaydedilmiştir. Temmuz başında ise tüylenmiş yavrular gözlenmiştir. **KAR:** 10 Haziran 1975'te Fatsa'da, açıkta bulunan küçük bir adacıkta üremekte olan 30-50 çift kaydedilmiştir. Geç tarihlerde gözlenen yumurtalı yuvalar, büyük olasılıkla kaybedilen kuluçkaların yerine yeniden yumurtlandığını göstermektedir. **İÇA:** 2 Haziran 1971'de Seyfe Gölü'nde 60 çiftten oluşan bir kolonide yapılan gözlemede, yumurtaların yaklaşık 10 Mayıs'ta koyulduğunu gösteren 48 çiftin yuvasında yumurta, geri kalan yuvalarda ise yavrular bulunmuştur (Husband & Kasparek, 1984). 26 Temmuz 1971'de Yarma'da hala kuluçkada olan çiftler gözlenmiştir. **DOA:** Mayıs sonunda Erkek Gölü'nde, Haziran başında ise Malatya'daki Murat Nehri'nde ve Karakaya Barajı'ndaki çakıl adalarında kuluçkada olan erişkinler gözlenmiştir.

Alttırılar ve Sınıflandırma

Orta Asya'da bulunan *tibetana* alttürüne benzer kuşların Ortadoğu'da görüldüğüne dair iddialar olmuşsa da, büyük olasılıkla Türkiye'de görülenlerin hepsi nominattır.

Kara Gagalı Sumru

Thalasseus sandvicensis, Sandwich Tern

Lokal olarak az sayıda ürer. Yaygın olarak nispeten çok sayıda tüm yıl görülür.

Ege ve Marmara kıyılarında lokal olarak az sayıda yuvalar. İlk kez 1980'lerin ortasında Gediz Deltası'nda ürediği keşfedilmiş, son yıllarda Hersek Lagünü'nde 6 çiftin ürediği belirlenmiştir. Bunun dışında, Enez Lagünleri, Büyüçekmece Lagünü ve Kocaçay Deltası'nda da düzensiz olarak üreyebilir.

Kış aylarında tüm kıyılarda yaygın olarak görülür. Karadeniz'in kuzeyinde üreyen kuşlar da güneşe inerken Karadeniz kıyısı boyunca geçit sırasında rastlanır. Eylül sonundan Nisan başına kadar gözlenebilir. Karadeniz kıyılarında genellikle az sayıda bulunurken, Kızılırmak Deltası ve Samsun civarında daha düzenli görülür, ancak genellikle 100 bireyden az kaydedilir. Ege'de ekim sonundan Mayıs sonuna kadar gözlenir ve çoğunlukla az sayıdadır. Akdeniz'de Kasım başından Mart sonuna kadar kaydedilse de zaman zaman 50 bireye kadar ulaşan gruplar da gözlenmiştir. En yüksek sayılar şu kayıtlarda bildirilmiştir: Ocak 1972'de Büyükkömece ile Yalova arasında yaklaşık 450 birey, Mart 1974 ve Kasım 1970'te Büyüçekmece'de sırasıyla 231 ve 150 birey, Ocak 1987'de Kavaklı Deltası'nda 170 birey ve 1972'de Büyük Menderes Deltası'nda yaklaşık 100 birey.

Üreme

Yuvalama Alanı: Deniz kıyısındaki lagünlerde kum adalarında yuvalar.

Yuvası: Yere, astarsız sıç bir çukur şeklindedir.

Düger bölgelerde kolonilerin yoğun olduğu ve yuvaların birbirine 0,5 metreden daha yakın konumlandığı bilinmektedir.

Yumurta sayısı: Genellikle iki yumurta bırakır, ancak nadiren yılda bir kez kuluçkaya yatabilir. **Üreme dönemi:** Yumurtalar çoğulukla Mayıs ayında bırakılır. **EGE:** Gediz Deltası'nda 1984-1988 yılları arasında, deltanın tuzlu lagünlerinde bulunan ve Akdeniz Martısının ürediği adalarda ürediği doğrulanmıştır. 1996 yılı Mayıs ayında yapılan çalışmada, bu kolonide 53 çift Kara Gagali Sumru ve 97 çift Akdeniz Martısı kaydedilmiştir (Eken, 1997a).

Alttürler ve Sınıflandırma

Türkiye'de nominat alttüre bulunur.

Üreme

Türkiye'de yuvalamaz. Akdeniz'deki en yakın üreme alanı Libya kıyılardadır ve bu, türün Akdeniz'de bilinen tek üreme alanıdır.

Alttürler ve Sınıflandırma

Türkiye kayıtları alttür düzeyinde tanımlanmamıştır. Akdeniz'de yuvalayan *emigratus* alttürünün bulunması olasıdır.

Tepeli Sumru

Thalasseus bengalensis, Lesser Crested Tern

Rastlantısal konuktur.

Türkiye'de ilk olarak 28 Mayıs 1973'te Göksu Deltası'nda ilk yaşındaki bir birey gözlenmiş, ancak tanımlaması yüzeysel kalmıştır (Witt, 1976b). 5 Haziran 2003'te yine Göksu Deltası'nda deniz üzerinde hızla uçarken görülen bir birey kaydedilmiş, ancak ayrıntılı tanımı yapılmamıştır. 13 Mart 2004'te Küçük Menderes Deltası'nda gözlenen bireyin kısa bir tanımı mevcuttur (Balmer & Betton, 2004b). Dördüncü kayıt ise 26 Aralık 2004'te Belek Eleri sahilinde ayrıntılı şekilde tanımlanan bir bireye aittir (A.-A. Weller). Sonra 24 Ocak - 4 Şubat 2023 tarihleri arasında Mersin Taşkıran Plajı'nda iki birey (T. Uca), 18 Kasım 2023'te Mersin Limanı mendireğinde bir birey (M. Erturhan) ve 24 Şubat 2024'te Mersin ODTÜ Deniz Bilimleri Enstitüsü'nde bir birey (K. Özkan) gözlenmiştir.

Tür, üremeksizin İsrail'in Eilat bölgesinde düzenli ancak nadir bir bahar ve yaz konuğu olarak kaydedilmektedir (Shirihai, 1996). Tarihsel olarak Lübnan sahili açıklarındaki bir adada ürediği bilinmektedir (Ramadan-Jaradi & Ramadan-Jaradi, 1999).

Deniz ve Göl Kuşları

Flamingo

Phoenicopterus roseus, Greater Flamingo, [Vinyet: Sulakalan]

Lokal olarak iki alanda büyük koloniler kuran yerli bir türdür. Kış aylarında çok daha geniş bir alana yayılır ve göçmen kuşlarla birlikte sayıları artar.

Tuz Gölü ve Gediz Deltası, flamingoların Türkiye'deki iki önemli üreme alanıdır. Tuz Gölü, onlarca yıl boyunca 10.000-20.000 çift flamingoya ev sahipliği yaparak en önemli üreme sahisi olmuştur. 1969'da Tuz Gölü'nde ilk kez flamingoların ürediği şüphelenmiş ve yapılan araştırmalarda gölün ortasındaki küçük bir adada yumurta kabukları bulunmuştur. Aynı yıl 14.000 birey tespit edilmiş ve yaklaşık 1500-2000 kuşun ürediği tahmin edilmiştir. 1970'te 5000 çiftin ürediği bir koloni bulunmuş, ancak 1971'de su seviyesinin yüksekliği nedeniyle sadece 83 yuva sayılmıştır. 1972'de 3500 çift, 1973'te 3700 çift, 1974'te yaklaşık 1000 yavru ve yavrularla ilgilenen 2000 erişkin birey tespit edilmiştir. 1978'de ise yaklaşık 5000 çift üreme kaydedilmiştir.

Araştırmalar 1978-1991 yılları arasında duraksamış, 1991'den itibaren düzenli gözlemler ve hava uçuşlarıyla flamingo sayımları yapılmıştır. 1991'de yapılan bir hava gözleminde yeni bir üreme alanı bulunmuş ve toplamda 11.000 yuva ve 4100 yavru sayılmıştır. 1992'de ise 14.000 yavru kaydedilmiştir. Sonraki yıllarda yapılan sayımlarda 1997'de 4000, 1998'de 11.400, 1999'da 1200, 2000'de 8000-10.000, 2002'de 4750, 2003'te 3059 ve 2004'te 7312 yavru sayılmıştır. 2005'te 11.499 çift ve 3309 yavru, 2006'da 13.302 yavru, 2007'de ise 4382 yavru kaydedilmiştir. Ancak 2007'de yaşanan kuraklık nedeniyle yüzlerce yavrunun palazlanmadan öldüğü belirlenmiştir. 2008'de 1610 yavru, 2009'da 14.644 yavru, 2010'da ise 5070 yavru sayılmıştır.

2011 ve 2013 yılları arasında yapılan gözlemler, Tuz Gölü'nde bugüne kadar gözlemlenen en yüksek yavru sayısına ulaşlığını göstermiştir: sırasıyla 18.418, 20.274 ve 20.292 yavru. Ancak 2014 yılında bu sayı 2893'e düşmüştür. Bu

düşüşün, 2007'de olduğu gibi kuraklık nedeniyle gerçekleştiği düşünülmektedir.

Gediz Deltası'ndaki Çamaltı Tuzlası'nda flamingolar, ilk kez 1982'de 100-150 çift olarak üremeye başlamış, 1987'ye kadar üreme denemeleri devam etmiş ancak başarı oranı çok düşük olmuştur. 1987-1991 yılları arasında 100-200 çift düzenli olarak üremiş ve bu süreçte üreme başarısı artmıştır. Sonraki yıllarda üreyen çiftlerin sayısı artmış, 1995 yılında toplam 1752 çift yuvalamıştır (Sıkı, 1988; Magnin & Yarar, 1997). 2000'li yıllarda gerçekleştirilen koruma çalışmaları sonucunda flamingo kolonisi hızla büyümüştür; 2003'te 3100 yavru, 2004'te 3000-3500 yavru, 2005'te 4025 yavru, 2006'da ise 7140 yavru yetişmiştir (Sıkı 2002, (Onmuş vd., 2011)). Ancak, üreme adalarının erozyona uğraması nedeniyle koloni küçülmeye başlamış, 2007'de 3000-4000 yavru, 2008'de 3200 yavru, 2009'da 3000-3500 yavru ve 2010'da 2071 yavru sayılmıştır (Onmuş ve Sıkı 2011). 2011 yılında 2500-3000 çiftin üremesi, koloniye giren köpekler nedeniyle başarısız olmuştur. Aynı yıl, deltada ilk kez Homa Lagünü'nde başarılı bir şekilde yaklaşık 1000 yavru yetiştirilmiştir.

2012 yılında Çamaltı Tuzlası'ndaki üreme adasının kıyı erozyonuyla yok olması üzerine bir proje başlatılmış ve 6400 m² büyüklüğünde yeni bir üreme adası inşa edilmiştir. Flamingolar 2012 ve 2013 yıllarında bu adayı kullanmamış, Homa Dalyanı'nda üremeye devam etmişlerdir. 2012 yılında burada 1600 yavru sayılmış, 2013 yılında 3000 çift üremeye başlamış ancak fırtınalar nedeniyle yalnızca 130-140 yavru hayatı kalmıştır. 2014 yılında yeni kurulan üreme adası ilk kez başarıyla kullanılmış ve deltada bugüne kadarki en büyük koloni oluşmuştur; 10.812 çift ve 7000 yavru sayılmıştır.

1969'dan bu yana Türkiye'de toplam dokuz farklı alandan flamingoların üreme kaydı alınmıştır. Acıgöl'de 1964 ve 1968 yıllarında üreme tespit edilmiş (Dijksen & Kasparek, 1988), 1993'te ise en fazla 100 çiftlik bir koloni bulunmuş ve 2006'da 100 yavru flamingo gözlenmiştir. Akşehir Gölü, 2008 yılında tamamen kuruduğunda, kolonide 100 ölü yavru flamingo tespit edilmiştir.

2013'te 2950-3200 çiftin ürediği gözlenmiş ancak üreme sezonunun ilerleyen döneminde koloninin dağıldığı tespit edilmiştir. 1960'larda, az sayıda flamingonun Ceyhan Deltası'nda (muhtemelen Yumurtalık Lagünleri) ürediği düşünülmüştür (Warncke, 1964-65). Akyatan Gölü'nde 2009 yılında 163 yuvadan oluşan bir üreme adası tespit edilmiş ancak yavru çıkarılıp çıkarılmadığı belirlenmemiştir.

Sultansazlığı'ndaki Yay Gölü'nde, 1970'te 1500-2000 çiftin ürediği kaydedilmiş (Warncke, 1971), Haziran 1974'te 8000 birey sayılmış ve 200 çiftin yuva yaptığı gözlenmiştir. Geçmişte Türkiye'deki flamingo üreme popülasyonunun büyük bir kısmı Sultansazlığı'nda yoğunlaşmaktadır; bölgede ortalama 20.000-30.000 birey sayılmış, Ekim 1980'de ise istisnai olarak 60.000-80.000 birey gözlenmiştir. Seyfe Gölü'nde 1970'te iki küçük aktif yuva tespit edilmiş (Turan, 1990), 1992'de ise 1947 yuva sayılmış, 1993'te birkaç yüz yuva ve 1994'te 240 yavru gözlenmiştir. Karapınar Ovası'nda 1976 ve 1977'de 500 çiftlik bir koloninin bulunduğu düşünülmüş, ancak bu üremenin başarıyla gerçekleştiği hiçbir zaman doğrulanmamıştır.

Eregli Sazlığı'nda 1987'de 35-40 yuva bulunmuş, 1991'de ise 217 yuva tespit edilmiş ancak hava gözlemlerinde koloninin terk edildiği görülmüştür. 1993'te 300 üreyen çift ve birçok yavru gözlenmiş ancak 1991 yılından sonra en fazla 20 çiftin ürediği rapor edilmiştir. Sazlığın 80'ler ve 90'lardaki cazibesinin artmasının, bölgenin kuruma sürecinde tuzluluğun yükselmesinden kaynaklandığı düşünülmektedir. Flamingoların üreme alanlarını düzensiz mesken tutması, biyolojilerinin iyi bilinen bir özelliğidir ve bu alanlara ulaşımın zorluğu, gözlem verilerinin düzensiz olmasına yol açmaktadır.

Erkek Gölü'nde yaz sonunda ve sonbahar başında çoğunlukla erişkinlerden oluşan ve sayıları binleri bulan topluluklar görülür. Erkek Gölü, Sodalu Gölü ve Van Gölü havzasındaki diğer sulakalanlarda görülen flamingoların, muhtemelen İran'daki Urumiye Gölü'nden geldikleri düşünülmektedir. İran'daki üreme kolonilerinde halkalanan yavru bireyler, Türkiye'de en az 22 kez gözlenmiştir (Johnson, 1989; Behrouzi-Rad, 1992).

Kış aylarında, eylül sonu ile nisan başı arasında Marmara, Ege ve Akdeniz'deki sulakalanlarda flamingolar oldukça yaygın ve yüksek sayıda gözlenir. Büyük çoğunluğu Gediz Deltası,

Büyük Menderes Deltası, Seyhan ve Ceyhan deltalarında toplanır. Kış Ortası Su Kuşu Sayımları'nda 1972 yılında toplam 25.900 kuş sayılmış, bunun 19.000'i Akyatan Gölü'nde tespit edilmiştir. 1999'da toplam 51.755 kuş sayılmış, bu kuşların 18.930'u Akyatan Gölü'nde, 14.889'u Büyük Menderes Deltası'nda ve 15.413'u Gediz Deltası'nda görülmüştür (DHKD, 1999). 2002'de ise Ege Bölgesi'ndeki Büyük Menderes ve Gediz deltalarında toplam 29.000 flamingo kaydedilmiştir (Balmer & Betton, 2003a). Flamingo kışlama popülasyonu 2014'e kadar artış göstermiş ve ortalama popülasyon büyülüğu 55.000 ± 20.000 kuş olarak hesaplanmıştır. Bazı kuşlar, ilman kışlarda İç ve Doğu Anadolu'daki sulakalanlarda da kalabilmektedir. Ocak 1969'da Tuz Gölü'nde 1700, Sultansazlığı'nda ise 2000 flamingo sayılmıştır.

Türkiye'de üreyen flamingoların çoğunun ülke sınırlarında kaldı, kışın gelen göçmen kuşlarla sayılarının arttığı düşünülse de, Türkiye'de üreyen kuşların bir kısmı da başka ülkelere gitmektedir. 2003-2009 yılları arasında Gediz Deltası'nda yavru olarak halkalanan flamingolar, Batı Akdeniz, Kuzey Afrika, Doğu Akdeniz ve Arap Yarımadası'nda toplam 16 farklı ülkede tespit edilmiştir. Bu kuşlardan bazıları, Gediz Deltası dışında Fransa, İtalya ve Cezayir'deki kolonilerde başarıyla üremiştir. Aynı şekilde, Fransa, İspanya ve İtalya'da doğan flamingolar da Türkiye'de yıl boyunca gözlemlenmiş ve Gediz Deltası'nda başarılı şekilde üremiştir (Johnson, 1989; Balkız vd., 2009).

Üreme

Yuvalama Alanı: Tuzlu veya aşırı tuzlu sığ göllerde koloniler halinde yuvalar. Yuva alanları deniz seviyesinden 1100 metre rakıma kadar çıkabilir. Türkiye'deki kolonilerdeki kuş sayısı 100 ile 23.000 arasında değişmektedir.

Yuvası: Koloni, sığ suda, alçak bir adaya veya kurumuş bir çamur düzüğünne kurulur. Yuva, çamurdan yapılmış kesik bir koni şeklindedir; genellikle 25-40 cm, nadiren 10 cm yüksekliğinde

olur ve ters çevrilmiş bir saksıya benzer. Zamanla kuruyarak son derece sert bir hal alır. Yuvanın ortası çukurdur ve zeminine tüyler eklenebilir.

Yumurta sayısı: Tek bir yumurta bırakır.

Üreme dönemi: Yumurtlama dönemi nisan başı ile haziran ortası arasındadır. Yumurtlama tarihi, alandaki su seviyesiyle ilişkili olabilir. Kuşlar, üreme döneminde oldukça hassastır ve rahatsızlık nedeniyle tüm koloniyi terk edebilirler. Yuvayı terk eden kuşlar o yıl başka bir yerde tekrar yuva kurmaz ve yumurta bırakmaz. EGE. Gediz Deltası'ndaki tuzlalarda 1995 yılında 1450 çift flamingonun ürediği gözlenmiş, koloni 15 Mart'ta oluşmaya başlamış ancak Mayıs sonunda terkedilmiştir (Eken, 1997a). İÇA. Tuz Gölü, flamingoların en düzenli ürediği ve en büyük kolonilere ev sahipliği yapan aşırı tuzlu bir göldür. Burada 31 Mart 1969'da kur ve çiftleşme davranışları kaydedilmiştir (Warncke, 1971). 18 Mayıs 1970'te bulunan 5000 yuvanın %70'inde yumurta, 20'sinde yavru, 10'unda ise boş yuvalar gözlenmiştir. Bu, üremenin nisan başında başladığını gösterir (Warncke, 1971). 24 Mayıs 1972'de neredeyse her yuvada bir haftalık yavrular görülmüştür. 15 Haziran 1973'te 1-3 haftalık yavrular kaydedilmiş, bu da yumurtlamanın nisan ortasında başladığını göstermiştir. 11 Haziran 1974'te 30-40 günlük yavrular gözlemlenmiş, yumurtlamannın nisan başında başladığını doğrulamıştır (Kahl, 1975). 6 Temmuz 1992'de gözlenen 1000-2000 yavrunun yaklaşık 4 haftalık olduğu tahmin edilmiştir. Haziran 1992'de yapılan havadan sayımda gölün güneyindeki koloninin yeri tespit edilmiş ve yürüyen yavruların koloniden 2-5 kilometre uzakta olduğu görülmüştür (Magnin & Yarar, 1997). Seyfe Gölü'nde 18-22 Haziran 1992 tarihleri arasında en büyüğü 15 günlük yavrular gözlemlenmiş, bu da yumurtlamanın Mayıs başında başladığını göstermektedir. 1993'te 13 Mayıs'ta yapılan gözlemede kolonideki yuvaların çoğunun eski olduğu, 14 Haziran'da ise 200-500 yeni yuvanın yapıldığı ve çoğunun çamurunun henüz kurumadığı tespit edilmiştir. Bu yuvalardan yaklaşık 20 tanesinde yumurta bulunmuş ve üremenin yeni başladığını anlaşılmıştır. Aynı yıl, 70-80 flamingo yuvası üzerine bir ak pelikan kolonisinin yerlesiği gözlenmiştir. Ereğli Sazlığı'nda 10 Mayıs 1987'de önceki yıla ait olduğu düşünülen 35-40 yuva bulunmuş, 1 Haziran 1991'de üç küçük adada 1100 erişkin ve 227 yuva sayılmış, bunlardan sadece 68'inde yumurta tespit edilmiştir (Kirwan, 1992b). 16-17 Haziran 1993'te yapılan sayımda dört

adada 300 çiftin ürediği, 17'sinin boş, 54'ünün yumurtalı ve 33'ünün ise en büyüğü bir haftalık yavrulara sahip olduğu belirlenmiştir (Magnin & Yarar, 1994). Yumurtlama en erken 10 Mayıs'ta başlamıştır. Sultansazlığı'nda 8-10 Haziran 1974'te 200 çiftin yuvalamaya henüz başladığı gözlenmiştir (Kahl, 1975).

Alttürler ve Sınıflandırma

Monotipik bir türdür.

Küçük Flamingo

Phoeniconaias minor, Lesser Flamingo, [Vinyet: Sulakalan] [Vinyet: Rastlantisal]

Rastlantisal konuktur.

10-16 Nisan 2006'da Ereğli Sazlığı'nda bir flamingo grubunun içinde tespit edilen kuş, Türkiye'deki ilk kaydı oluşturmuştur. Benzer tarihlerde İsrail'de de kaydedilmesi, bu kuşun yabani olduğu iddiasını desteklemiştir. Ardından 30 Ocak - 30 Nisan 2009'da Gediz Deltası'nda, 3 Haziran 2009'da Kulu Gölü'nde, 22 Nisan 2011'de Kulu Gölü'nde, 21 Ocak 2012'de Enez Lagünleri'nde, 15 Nisan ve 18 Haziran'da ve sonrasında 24 Ekim - 2 Kasım 2012 arasında Kulu Gölü'nde, 26 Nisan ve 11 Mayıs 2014'te ve 2015 yılında yine Kulu Gölü'nde görülmüştür.

İspanya ve Fransa'da yabani olduğu düşünülen kuşlar defalarca gözlemlenmiş, Güneybatı Moritanya'da en az bir kez üremiştir. Avrupa'daki bazı kayıtlar doğal yaşam parklarından kaçan kuşlara ait olabilir.

Üreme

Türkiye'de ürememektedir. Yayılış alanı Sahra altı Afrika'dır.

Alttürler ve Sınıflandırma

Monotipik bir türdür. Bu tür bazen *Phoenicopterus* cinsi altına yerleştirilir.

Küçük Batağan

Tachybaptus ruficollis, Little Grebe, [Vinyet: Sulakalan]

Yaygın ve çok sayıda bulunan yerli bir türdür.
Kışın ve göç döneminde sayıları artar.

Bataklık sulakalarında nispeten az sayıda ürer. Üreme sonrası toplanmalara temmuzdan itibaren tüm bölgelerde rastlanır. Genellikle 300-500 kuşluk sürüler gözlenirken, Manyas, Erçek ve Van göllerinde 1000'den fazlası toplanabilir. En yüksek sayı Eylül 2000'de Sarıyar Barajı'nda kaydedilen 2625 kuştur.

Kışın çoğunlukla batı ve orta kesimlerdeki tatlı su gölleri, bataklıklar, göletler, kıyısal sulakalar ve az sayıda denizde görülür. En yüksek sayılarına batı ve güney bölgelerinde, özellikle Bafa Gölü, Büyük Menderes Deltası, Köyceğiz Gölü ve Göksu Deltası'nda rastlanır. Marmara Bölgesi'nde kışın yaygındır. 3 Şubat 1991'de Küçükçekmece Gölü'nde 1120 birey sayılmıştır. Zonguldak Ereğli'de, kuşların ekim ayının ikinci yarısında gelip mart sonuna kadar kaldıkları gözlenmiştir. İç Anadolu ve Doğu Anadolu'dakiler kışın Ege ve Akdeniz bölgelerine iner, mart ayında üreme bölgelerine geri dönerler. İç Anadolu ve Göller Bölgesi'nde ilman geçen kişlarda yüksek sayılarında toplanır. 11 Şubat 2005'te Sarıyar Barajı'nda 538, 20 Ocak 2005'te Eğirdir Gölü'nde 1155 birey sayılmıştır.

Üreme

Yuvalama Alanı: Sık bitkilerle kaplı tatlı ve acı göller, bataklıklar, aynası olan sazlıklar ve eski nehir yataklarında ürer. Üremesi ve yuvalaması için yeterli bitki örtüsü olduğu sürece çok küçük göletleri bile kullanabilir.

Yuvası: Genellikle canlı bitkilere tutunan üzeri yuva yapar. Yuva, sucul bitkiler obeğinden oluşur ve ortasında hafif bir çukur vardır.

Yumurta sayısı: Türkiye'de gözlenen yumurta sayısı 4-5 arasındadır. Türkiye dışında ise

yumurta sayısı çoğunlukla 4-6, istisnai olarak 2-7 olur. Gözlenen yavru sayısı dağılımı şu şekildedir: 2 yuvada 1, 4 yuvada 2, 2 yuvada 3, 2 yuvada 4, 1 yuvada 5 yavru. Daha düşük yavru sayıları, kayiplardan kaynaklanır.

Üreme dönemi: Üreme dönemi mart ayında başlar ve bölgeye göre değişiklik gösterir. İlk yumurtalar genellikle nisan başında ortaya çıkar ve üreme ağustos ayına kadar devam eder. **MAR.** En erken yavru 4 Haziran 1996'da İstanbul Belgrad Ormanı'nda görülmüştür. 2 Haziran 2006'da Uluabat Gölü'nde bir yuvada beş yumurta bulunmuştur. **KAR.** Kızılırmak Deltası, tür için en önemli üreme alanıdır. 1992 yılında üreme popülasyonunun 350-500 çift olduğu tahmin edilmiş ve seyrek koloniler halinde ürediği, üreme sıklığının 100 hektarda 25-45 çift olduğu belirlenmiştir (Hustings & Dijk, 1994). İki yetişmiş yavru 10 Haziran 1995'te, dört yavru ise 15 Temmuz 1971'de görülmüş, 1992 yılındaki kapsamlı araştırmada ilk yavruya 26 Mayıs'ta rastlanmıştır (Dijksen & Kasparek, 1985; Hustings & Dijk, 1994). **EGE.** 5 Mayıs 1995'te Bafa Gölü'nde gözlenen dört yavru, yumurtlama tarihinin nisan başı olduğuna işaret eder. **AKD.** Çukurova'da en erken gözlem, 4 Mayıs 1987'de hav tüyleri bulunan bir yavru olmuştur (Van der Have vd., 1988). 18 Mayıs 1970'te Antalya çevresinde büyümüş yavrular gözlenmiştir. **İÇA.** 18 Mayıs 1998'de Uyuz Gölü'nde ve 19 Mayıs 1998'de Eşmekaya'da dörder yumurtalı yuvalar tespit edilmiştir. Sultansazlığı'nda karayoluna paralel uzanan kanal boyunca erişkinlerin kuluçkaya yattıkları gözlenmiş, 14 Mayıs 2004'te bir yuvada beş yumurta görülmüştür. 8 Ağustos 1971'de Akşehir Gölü'nde kuluçkada erişkinler gözlenmiştir. Sultansazlığı'nda en erken yavru 7 Haziran 1982'de kaydedilmiştir (Kasparek, 1985). **DOA.** 19 Haziran 2004'te Erçek Gölü'nde yumurtlama süreci devam eden bir yuvada iki yumurta bulunmuş, bir başka yuvada ise yeni çıkıştı iki yavru gözlenmiştir. 18 Ağustos 1972'de Sodali Göl'de hala kuluçkada olan bir erişkin gözlenmiş ve 25 Haziran'dan itibaren yedi farklı yavru gözlemi kaydedilmiştir. Geç tarihlili kayıtların muhtemelen ikinci kuluçka ile ilgili olduğu düşünülmektedir. **GDA.** 7 Haziran 2006'da Birecik'te yumurtadan yeni çıkıştı bir yavru görülmüştür.

Alttürler ve Sınıflandırma

Batı Anadolu'da nominat *ruficollis* alttüürü bulunur. Doğu Anadolu'da *capensis* alttüürü olabileceği iddia edilmiştir (Roselaar, 1995). Avrupalı

ruficollis ve Afro-Asyalı *capensis* ve *albescens* alttürlerinin göz renginin farkıyla rahatlıkla tespit edilebileceğini belirtmiştir (Swelm, 2001). Dolayısıyla Roselaar'ın varsayıdığı alttür, *albescens*, hatta Irak'ta bulunan *iraquensis* olabilir. Doğu Anadolu'daki kuşların hangi altture ait olduğu kesinleştirilmelidir.

Kulaklı Batağan

Podiceps auritus, Horned Grebe (Slavonian Grebe), [Vinyet: Sulakalan] [Vinyet: VU (2016)]

Nadir bir kış konuğuudur.

Karadeniz ve Marmara kıyılarında eylül sonu ile Mayıs başı arasında nadiren rastlanır. 2008'e kadar 21 bilinen kaydı vardır. 2 Ekim 1972'de Küçükçekmece açıklarında görülen 6 kuş en kalabalık gruptur. Zonguldak Çatalağzı açıklarında, bir kara boyunlu batağanla birlikte görülen kuş, Şubat sonundan 11 Mart 1948'e kadar konaklamıştır.

Karadeniz ve Marmara kıyıları dışında çok nadir görülür. 29 Ocak 1997'de Balıkesir Ören'de dört kuş, Şubat 1989'da Göksu Deltası'nda bir kuş, 22 Nisan 1999'da Diyarbakır Çınar-Göksu Barajı'nda bir kuş, 27 Ocak 2008'de Sarıyar Barajı'nda ve 27 Ocak 2014'te Sapanca Gölü'nde birer kuş gözlenmiştir.

Tek bir yaz kaydı vardır: Üreme giysisindeki bir kuş, 1 Temmuz 1985'te Çaldırıdan'da gözlenmiştir.

Üreme

Türkiye'de ürememektedir. Üreme dönemindeki yayılış alanı K. Avrasya, Kanada ve K. ABD'dir.

Alttürler ve Sınıflandırma

Monotipik bir türdür.

Kızıl Boyunlu Batağan

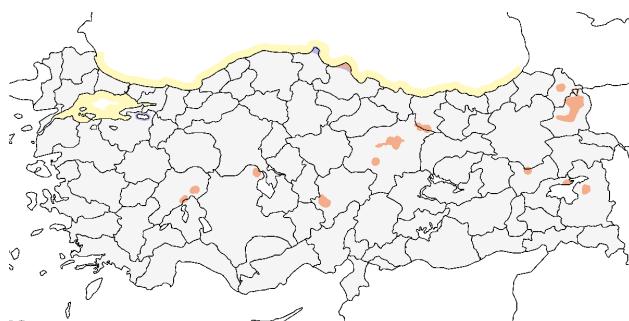
Podiceps grisegena, Red-necked Grebe, [Vinyet: Sulakalan]

Lokal olarak ve az sayıda bulunan bir yaz konuğu, yaygın ancak nadir bulunan bir geçit türü ve kış konuğuudur.

İç Anadolu'da Ereğli Sazlığı ve Sultansazlığı gibi büyük sulakalanlarda, Doğu Anadolu'da ise küçük ve bataklık sulakalanlarda yuvalar, deniz seviyesinden 2250 metre yüksekliğe kadar çıkar. Bu tip küçük sulakalanlar nadiren ziyaret edildiğinden, gözlem kayıtlarının oluşturduğu izlenimden daha yaygın olabilir. Üreme alanlarına martın üçüncü haftasında gelir ve ekim sonuna kadar kalır. Üremeyen veya üremesi başarısız olan bireyler yazın küçük topluluklar oluşturabilir. Temmuz 2001'de Sodalı Göl'de 40 birey, 9 Haziran 1998'de Eşmekaya Sazlığı'nda 73 kuş (Eken & Magnin, 1999) toplanmıştır.

Kışın Marmara ve Karadeniz bölgelerinde az sayıda, nadiren içsularda görülür. Ocak 1970'te 10, 1-3 Eylül 1980'de Burdur Gölü'nde 150 birey sayılmıştır.

Yirminci yüzyılın ilk yarısından gelen kayıtlar, bu türün eskiden daha yaygın olduğunu göstermektedir. 1945-46 yıllarında Mogan Gölü'nde yaklaşık 20 çift üremiştir. Ancak Mogan Gölü'ndeki son üreme 1998 yılında kaydedilmiştir. Son yıllarda sulakalanların kurutulması nedeniyle İç Anadolu'da sayıları azalmıştır.

Üreme

Yuvalama Alanı: Kenarları sazlık göller, bataklıklar ve göl aynası olan sazlıklarda ürer.

Yuvası: Coğunlukla büyüyen bir bitkiye tutturulmuş üzericalı yuvası, çürümüş su bitkilerinden oluşur ve ortasında çukur olan alçak bir yapıdır.

Yumurta sayısı: Türkiye'de tek bir yuvada 3 yumurta görülmüş, Türkiye dışında yumurta

sayısı genellikle 4-5 arasındadır. Gözlenen yavru sayısı çoğunlukla 1, nadiren 3'tür.

Üreme dönemi: Üreme nisan sonu ile Mayıs başında başlar, yumurtlama Mayıs ayında gerçekleşir. Yavrular Haziran ayında çıkar ve Temmuz ile Ağustos aylarında gelişimlerini tamamlayarak yuvadan ayrılır. **AKD.** 12 Nisan 1973'te Karamık Gölü'nde kur davranışını gözlenmiştir. **İÇA.** Çeşitli alanlarda Nisan sonu ile Mayıs başında kur davranışını gözlenmiştir. 27 Mayıs 1993'te Eşmekaya'da bir yumurtalı bir yuva, 20 Mayıs 1998'de ise iki yumurtalı bir yuva görülmüş ve yumurtlama sürecinin devam ettiği düşünülmüştür. Aynı alanda 21 Haziran 1998'de gelişmiş bir yavru gözlenmiştir. Ereğli Sazlığı'nda 19 Mayıs 1971'de 3 yumurtalı bir yuva bulunmuştur. 13 Temmuz 1977'de Akşehir Gölü'nde, 17 Temmuz 1986'da Kulu Gölü'nde yavrular kaydedilmiştir. Sultansazlığı'nda 1982'nin Ağustos sonunda yavrulara rastlanmıştır (Kasperek, 1985). **DOA.** 29 Mayıs 1969'da Van yakınında ve 1 Haziran 1990'da Çaldırın Gölü'nde yuva yapımı rastlanmıştır. Kars yakınlarındaki bir alanda 18 Temmuz 1992'de yuva yapımı gözlenmiş ve 27 Haziran itibarıyla toplam 6 yavru kaydedilmiştir.

Alttırılar ve Sınıflandırma

Türkiye'de nominat alttüri bulunur.

Bahri

Podiceps cristatus, Great Crested Grebe, [Vinyet: Sulakalan]

Yaygın olarak ve çok sayıda bulunan bir yerli tür ve kış konuğuudur.

Ülke genelinde yaygın olsa da, İç Anadolu'nun geniş bataklık sulakalanlarında ve Doğu Anadolu'da en çok sayıda miktarda bulunur. Uluabat Gölü'nde 400 çift, Kızılırmak Deltası'nda 250-300 çift üremektedir. Küçük batağınanın tercih ettiği küçük gölet ve bataklıkları kullanmaz ancak baraj göllerini sıkça kullanır.

Üreme dönemi sonrasında ve kışın daha yaygındır, yüksek sayınlarda görülür. Kışlayan bireyler ekim başında gelir ve Nisan sonuna kadar kalırlar. Kıyısal bölgelerde, Kızılırmak ve Yeşilirmak deltaları, Küçükçekmece Gölü, Büyük Menderes Deltası'nda yoğunlaşır. Bu alanlarda sert geçen kışlarda binlercesine rastlanabilir. Karadeniz kıyılarında yüksek sayınlarda gözlenmiştir. Büyük

baraj gölleri önemli sayılar barındırır; Sarıyar'da 5500, Karakaya'da 12.000 ve Keban'da 10.000 kuş sayılmıştır. Kış Orası Su Kuşu Sayımları'nda, 2005 yılında sayılan yaklaşık 31.000 kuş en yüksek değerdir.

Üreme

Yuvalama Alanı: Kıyılarda sazlar olan göllerde yuvalar. Genellikle sazlarla, nilüferlere ve su altındaki dallara yuvalarını kurar. Sığ sularda yuva su tabanına oturtulurken, daha derin sularda yüzey yuva bir bitkiye ilişirilir.

Yuvası: Yuva, sụcul bitkilerden oluşan alçak bir öbek şeklinde ve ortasında sığ bir çukur bulunur. Nilüferler veya sazlar gibi bitkilere tutturulmuş yüzey yuvalar yaygındır.

Yumurta sayısı: Türkiye'de gözlenen yumurta sayısı 4-5 arasında değişir. Gözlenen yavru sayısı ise 1 ila 5 arasında kaydedilmiştir.

Üreme dönemi: Yumurtlama Mart sonunda başlar ve Haziran sonuna kadar yavrular yuvadan ayrılabilir. Yuva yapımı Nisan sonuna kadar devam edebilir (Welch & Welch, 1998b). **MAR.** Uluabat Gölü'nde ortalama yavru sayısı 2,6 (231 yuvada) olarak tespit edilmiştir (Welch & Welch, 1998b). 25 Nisan 2003'te kuluçkaya yatan birçok çift ve 19 Haziran 1999'da yetişmiş yavruyla dolaşan çiftler gözlenmiştir. 13 Mayıs 2007'de yaklaşık 3 haftalık yavrulara rastlanmış ve yumurtlamanın Mart sonunda gerçekleştiği düşünülmüştür. Yuva yapımı 25 Nisan 1970'te gözlenmiş, 2 Haziran 1967'de biri dört, diğeri beş yumurtalı iki yuva bulunmuştur. 23 Nisan 1966'da yumurtlama süreci devam eden üç yuva tespit edilmiş, 24 Mayıs 1966'da sezonun ilk yavrusu gözlenmiştir. İznik Gölü'nde 6 Haziran 1966'da çok küçük yavrusu olan dört çift gözlenmiştir. **EGE.** 13 Mayıs 1899'da yaklaşık 20 yuva tespit edilmiş ve 21 Mayıs ile 21 Eylül arasındaki geniş dönemde yavrular gözlenmiştir (Selous, 1900). **KAR.** Kızılırmak Deltası'nda 27 Nisan 1992'de yumurtalı yuvalar tespit edilmiş ve ilk yavrular 20 Mayıs'ta gözlenmiştir (Hustings & Dijk, 1994). **AKD.** Beyşehir Gölü'nde 1

Mayıs 1967'de yuva yapımı tespit edilmiş, 10 Haziran'dan itibaren yavrular görülmüştür. Göksu Deltası'nda 14 Eylül 1972'de sekiz uçamayan iri yavru gözlenmiştir. **İÇA.** Hotamış Gölü'nde nisan sonundan itibaren kuluçkaya yatılmıştır (Kirwan, 1993b). Diğer alanlarda en erken yavru 6 Haziran'da gözlenmiştir. **DOA.** Van Gölü'nde temmuz ortasında kuluçkaya yatan erişkinler ve 8 Haziran 1975'te ilk yavrular tespit edilmiştir. Bu durum, yumurtlamanın Mayıs başında gerçekleştiğini göstermektedir.

Alttırılar ve Sınıflandırma

Türkiye'de nominat alttüri bulunur.

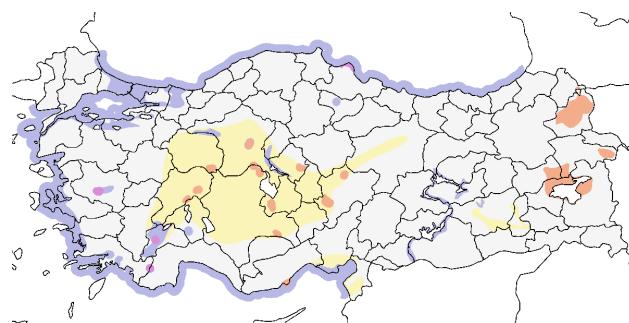
Kara Boyunlu Batağan

Podiceps nigricollis, Black-necked Grebe (Eared Grebe), [Vinyet: Sulakalan]

Lokal olarak bulunan bir yaz konuğu, yaygın ve nispeten çok sayıda görülen bir geçit türü ve kış konuğuudur.

Üreme alanlarında nisan ortasından ağustos ayına kadar bulunur. Koloniler halinde ürer, yüzlerce çift bir arada görülebilir. İç Anadolu'da oldukça nadirdir. Son zamanlarda,örneğin Kulu Gölü'nde (Richardson, 2003), sayıları ciddi şekilde azalmıştır. Doğu Anadolu'da 2500 metre rakıma kadar olan, genellikle küçük, östrofik ve bataklık sulakalanlarda ürer. Kars Kuyucuk Gölü'nde 330 çift bulunur. Üremede başarısız olan bireyler temmuz ayında gözde sulakalanlarda toplanır. Bu topluluklara sonraki iki ay boyunca üremeyi bitiren bireyler ve ülke dışından gelenler katılır. Bu gruplar birkaç bini bulabilir. Örneğin Acıgöl'de 1800, Kulu Gölü'nde 2000, Erkek Gölü'nde 9 Eylül 2000'de 10.000 kuş (Birding World 1998) ve Sodali Göl'de 4000-5000 kuş kaydedilmiştir. Doğu Anadolu'da bu tüy döküm alanlarında Aralık başına kadar kalabilirler.

Önemli sayınlarda kişiler. Karadeniz ve Marmara kıyılarında, lokal olarak korunaklı koylar ve limanlarda ekim ortası ile nisan ortası arasında düzenli olarak görülür (Albrecht 1986). Kuşlama bölgelerinde Mayıs başına kadar kalabilir. Yüksek sayınlarda Göller Bölgesi'nde bulunabilir. Burdur Gölü'nde düzenli olarak 5000 birey, Ocak 1970'te ise 18.662 birey sayılmıştır. İç Anadolu'da az sayıda kişiler. Son yıllarda yapılan Kış Ortası Su Kuşu Sayımlarında, ülke toplamı 2000 kuşun altına inmiştir.

Üreme

Yuvalama Alanı: Sazlıkların ve sualtı bitkilerinin bulunduğu sığ tatlı veya acı göllerde yuvalar. Genellikle küçük koloniler oluşturur, ara sıra tek başına da ürer.

Yuvası: Yüzey yuvası bir sucul bitkiye ilişir. Yuva, sucul bitkilerden oluşan alçak bir obektir ve ortasında sığ bir çukur bulunur.

Yumurta sayısı: Türkiye'de gözlenen yumurta sayısı 1 ile 6 arasında değişir. Yumurta sayısının dağılımı, 16 yuvada 1, 11 yuvada 2, 8 yuvada 3, 5 yuvada 4, 1 yuvada 5 ve 1 yuvada 6 adet olarak kaydedilmiştir.

Üreme dönemi: Üreme nisan ortasında başlar. Yavruların çıkışı genellikle Mayıs sonu ile Haziran ayı arasında gerçekleşir, büyümüş yavrular ise Temmuz ayında gözlenir. **MAR.** Uluabat Gölü'nde 20 Haziran 1999'da 1-2 haftalık yavrularını gezdiren birkaç çift gözlenmiş ve yumurtlama tarihinin 21 Mayıs civarında olduğu tahmin edilmiştir. **KAR.** Kızılırmak Deltası'nda Mayıs 1992'de kur davranışları tespit edilmiş, 11 Mayıs'ta bir kuşun, muhtemel bir yuvadan kalkan düşmanı alandan uzaklaşılma davranışları gösterdiği gözlenmiştir (Hustings & Dijk, 1994). **AKD.** Çukurova sulakalanlarında 14 Nisan 1987'de kur davranışları görülmüş, Karamık Gölü'nde 18 Temmuz 1972'de yavrusu olan iki çift ve 29 Temmuz 1972'de Seyhan Barajı'nda üç yavrulu bir erişkin gözlenmiştir. **İÇA.** Kulu Gölü'nde 13-15 Temmuz 1971'de yüzten su bitkilerinden oluşan bir adanın kenarında 120 yuva tespit edilmiş, 42 yuvada yumurta bulunmuş, geri kalan yuvalardaki yavruların yuvayı terk ettiği düşünülmüştür. 22 Temmuz 1971'de Kulu Gölü'nde 13 yuvada 1-4 yumurta sayılmış, bir yanda yüzten yavrular, diğer yanda yuva yapan erişkinler gözlenmiştir (Kasperek, 1987a). Mogan Gölü'nde nisan başından itibaren yaz konuğu olup, nisan ortasında çiftleşme ve kur davranışları gözlenmiştir (Wadley, 1951). Hotamış Gölü'nde iki koloni toplam 20-25 çiftten oluşmuştur (Kirwan, 1993b). Çöl ve Uyuz Gölleri'nde 5 çiftin kur yaptıkları 1 Haziran

1991'de gözlenmiş, 5 Temmuz 1991'de iki yavrulu bir çift tespit edilmiştir. En erken yavru kaydı ise 31 Temmuz'dadır. **DOA.** Kuyucuk Gölü'nde 18 Temmuz 1992'de 196 yuva sayılmış, 2000'li yıllarda bu sayı 330 çift olmuştur. Diğer alanlarda en erken yavru kaydı 19 Temmuz'dadır.

Alttürler ve Sınıflandırma

Türkiye'de nominat alttüri bulunur.

Kızıl Gerdanlı Dalgıç

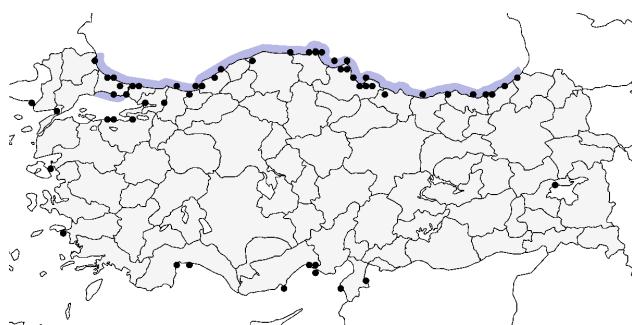
Gavia stellata, Red-throated Loon, [Vinyet: Deniz]

Nispeten yaygın ancak az sayıda bulunan bir kişi konugudur.

Ekim sonu ile haziran başı arasında az sayılarında Orta ve Doğu Karadeniz kıyılarında görülür. İstisnai olarak kalabalık gruplar oluşturabilir. 20 birey 9 Ocak 1969'da Yeşilırmak ağzında ve 24 birey 23 Şubat 2008'de Kızılırmak Deltası açıklarında gözlenmiştir.

Üremeyen bireyler ilkbahar sonunda ve yazın genellikle Karadeniz kıyılarında, daha nadir olarak iç bölgelerde bulunur. Bir birey 14 Haziran 1977'de Van Gölü kıyısında, Ahlat'ta (Beaman, 1986), yaz giysisinden tüyleri kalmış bir birey ise 16 Temmuz 2003'te Tödürge Gölü'nde (Sivas) gözlenmiştir.

Büyük ihtimalle İstanbul çevresinden toplanmış iki tahnit, İstanbul'da Saint Joseph Müzesi'nde sergilenmektedir (Kirwan, 1997b).

Üreme

Türkiye'de ürememektedir. Üreme dönemindeki yayılış alanı K. Kuzey Amerika ve K. Avrasya'dır.

Alttürler ve Sınıflandırma

Monotipik bir türdür.

Kara Gerdanlı Dalgıç

Gavia arctica, Black-throated Loon, [Vinyet: Deniz]

Karadeniz'de çok sayıda, diğer denizlerde az sayıda bulunan bir kişi konugudur.

Karadeniz ve Marmara kıyılarında eylül başı ile nisan arasında yaygın ve bol bulunan bir kişi konugudur. Özellikle Orta ve Doğu Karadeniz'de en yüksek sayırlarda rastlanır. Kişişme döneminin sonlarına doğru Karadeniz kıyısındaki kuşların sayısı, güneyden gelenlerin toplanmasıyla artar ve şubat sonu ile nisan başı arasında zirve yapar. Artvin açıklarında 25-27 Ocak 1967'de 1500, 26 Şubat 2006'da 2100 birey kaydedilmiştir. Yeşilırmak Deltası açıklarında 9-10 Ocak 1969'da saatte 50 bireyin batiya uçtuğu görülmüştür. Ege ve Akdeniz kıyılarında oldukça seyrektil, Göksu Deltası, Çukurova sulakalanları ve Hatay'da ise nadir görülür. İçsularda nadiren rastlanır; 1996'da Ankara Bayındır Barajı, Haziran 1965'te Burdur Gölü, Haziran 2005'te Aygır Gölü ve Akdeniz kıyısında rastlanmıştır.

Üremeyen kuşlar nadiren Orta ve Doğu Karadeniz kıyılarında yaz aylarında görülebilir, bazı bireylerde kur davranışları bile gözlenmiştir. Van Gölü'nde Haziran 1978, Haziran 1983, Temmuz 1987 ve Temmuz 1995'te görülmüş, son kayıt suyun sodalı özelliği nedeniyle tüyleri beyazlaşmış bir bireye aittir.

Üreme

Türkiye'de ürememektedir. Üreme dönemindeki yayılış alanı K. Avrasya ve B. Alaska'dır.

Alttürler ve Sınıflandırma

Türkiye'de nominat alttüri bulunur.

Buz Dalgıcı

Gavia immer, Great Northern Loon, [Vinyet: Deniz] [Vinyet: Rastlantisal]

Rastlantisal konuktur.

Dört güncel kaydı bulunmaktadır. Yaz giysisinde bir kuş, 13 Mayıs 1964'te İstanbul Büyükçekmece açıklarında gözlenmiştir (Warncke, 1964--65). 29 Nisan 1968'de aynı bölgede, bazıları üreme giysisine girmeye başlamış toplam 8 kuş kaydedilmiştir (Groh, 1968). 27 Mart 1981'de Tekirdağ Şerefli Deresi ağzında bir birey görülmüş (Goriup & Parr, 1983), 13 Mayıs 1989'da Göksu Deltası'nda ölü bir kuş bulunmuştur (Kirwan & Martins, 1994).

İstanbul Robert Kolej'de bulunduğu söylenen bir tahnitin (Mathey-Dupraz, 1920-24; Kasparek, 1990a), 1996'daki envanter çalışmasında bulunamadığı belirtilmiştir (Kirwan, 1997b). Ancak, Robert Kolej'deki birçok tahnitin 1992'den sonra zarar gördüğü veya yok olduğu bilinmektedir. Şans eseri, Kasparek 1986'daki ziyaretinde bu tahnitin bir fotoğrafını çekmeyi başarmıştır.

Üreme

Türkiye'de ürememektedir. Üreme dönemindeki yayılış alanı K. Kuzey Amerika ve K. Avrasya'dır.

Alttırılar ve Sınıflandırma

Monotipik bir türdür.

Fırtınakırlangıcı

Hydrobates pelagicus, European Storm Petrel, [Vinyet: Deniz]

Ege ve Akdeniz sularında nadir rastlanan bir yaz konugudur.

Yakın zamana kadar yalnızca birkaç kaydı bulunan nadir bir konuk olduğu düşünülmekteydi. Ancak, 6 Ağustos 2010'da Didim açıklarında iki kuş fotoğraflanmış (Balmer & Murdoch, 2011) ve üremeyen bir popülasyonun varlığı tespit edilmiştir (Onmuş vd., 2022). Bunu takiben ağustos ve ekim ayları arasında bu sularda düzenli olarak ve Bozcaada ile Kaş arasında az sayıda kaydedilmiştir.

2010 yılı öncesi kayıtlar şu şekildedir: 15 Mart 1972'de İzmir Karaada açıklarında 6 birey, 3 Mart 1972'de Kaş açıklarında 1 birey, 29 Nisan 1988'de Kaş'ın 10 km batısında 3 birey (Haaß, 1990), ve 17 Mart 1992'de aynı bölgede 7 birey tespit edilmiştir (Eken, 1997c). Karadeniz'den de kayıtlarının bulunduğuna değinilmiştir (Hollom vd., 1988).

Üreme

Türkiye'de ürediği bilinmez. Yunanistan'ın Ege Adalarında daha önce iki kez ürediği ispatlanmıştır. Orada muhtemelen düzenli olarak üremektedir (Handrinos ve Akriots 1997).

Alttırılar ve Sınıflandırma

Akdeniz popülasyonu (Lalanne vd., 2001) tarafından tanımlanan *melitensis* alttürüne aittir. Bu alttür kanat ölçülerini ve ağırlığını ile nominat alttürden ayırlar.

Atlantik Boz Yelkovası

Calonectris borealis, Cory's Shearwater, [Vinyet: Deniz]

Rastlantisal konuktur.

Bir kaydı bulunur. 1 birey "Milleyha ve sahil şeridi" alanında (Hatay) 13 Ocak 22 tarihinde A. Gümüş, A. İlbeysi, E. Yogurtcuoglu tarafından kaydedildi.

Üreme

Türkiye'de ürememektedir. [EKLENCEK]

Alttırılar ve Sınıflandırma

Boz Yelkovan'dan kısa zaman önce ayrılmıştır.

Boz Yelkovan

Calonectris diomedea, Scopoli's Shearwater, [Vinyet: Deniz]

Nispeten yaygın ve nispeten az sayılarında bulunan yerli ve yarı göçmen bir türdür.

Krüper zamanından bu yana birçok araştırmacı, Ege ve Akdeniz kıyılarında ürediğini düşünmüştür. Birkaç noktada çok az sayıda ürediği tahmin edilmektedir.

Mart başından ekim ortasına kadar oldukça yaygın bir yaz konuğuudur ve sayıları orta düzeydedir. Eylül sonunda daha kalabalık gruplar oluşturur. Çanakkale Bademli ile Midilli arasında ağustos ayında bir saatte batıya uçan 65 kuş sayılmış, İzmir'in güneyinde eylül ayında ve Bodrum Yarımadası'nda hazırlan ile temmuz aylarında 50'lik gruplar gözlenmiştir. Çanakkale Boğazı'nda 10 Mart 2001'de 100 kuş sayılmıştır. Marmara Denizi'nde düzensizdir; İstanbul Boğazı'nda sonbaharda iki kez, Rize'de yelkovanyollarla beraber bir kez tespit edilmiştir.

Kışın, mevcut kayıtlara kıyasla sanıldığından daha yaygın olabilir. İzmir ve Mersin açıklarında yapılan araştırmalarda teknelerde bulunan kuş gözlemezi bilim insanları tarafından yüzlercesi gözlenmiştir. Kişi çoğunlukla Batı Afrika kıyılarında geçirir.

Üreme

Yuvalama Alanı: Ege ve Akdeniz'de kıyıdan uzak adalarda ve kıyıdaki dik yarlarda ürediği varsayılmıştır.

Yuvası: Türkiye dışında denize bakan dik yarlarda koloniler halinde ürer.

Yumurta sayısı: Nisan ve Mayıs ayları arasında tek yumurta bırakır.

Üreme dönemi: Üreme dönemi, Nisan ve Ağustos arasındadır. **EGE:** 2013 yılında İzmir Seferihisar açıklarındaki bir adada üredikleri konusunda şüpheler doğmuştur. Ancak bu yıla kadar ürediği ispatlanamamıştır. **AKD:** Kalkan ve Kaş arasındaki Heybeliada'da 2010 Ağustos ortasında akşamüstü kıyıya yakın gözlenen sürüler, adada bir üreme kolonisi olduğunu düşündürmüştür.

Alttırılar ve Sınıflandırma

Monotipik bir türdür. Cabo Verde adalarında üreyen *edwardsii* ve Azorlar, Madeira, Kanarya Adaları ve Portekiz açıklarındaki Berlenga Adaları'nda üreyen *borealis* taksonları, yakın zamanda tür seviyesine yükseltilmiştir. Bu çalışmadan önce çıkan birçok kaynakta İngilizce ismi Cory's Shearwater olarak geçmektedir. Bu İngilizce isim artık sadece Kuzey Atlantik kuşları için kullanılmaktadır.

Külrengi Yelkovan

Ardenna grisea, Sooty Shearwater

Rastlantısal konuktur.

Bir kaydı bulunur. 1 birey "Milleyha ve sahil şeridi" alanında (Hatay) 13 Ocak 22 tarihinde A. Gümüş, A. İlbeysi, E. Yogurtcuoglu tarafından kaydedildi.

Üreme

Türkiye'de ürememektedir. [EKLENCEK]

Alttırılar ve Sınıflandırma

Türkiye'de görülen birey Kızıldeniz ve Hint Okyanusunda bulunan/Atlantik kıyılarda bulunan *leucogaster* alttürüne aittir.

Yelkovan

Puffinus yelkouan, Yelkouan Shearwater, [Vinyet: Deniz] [Vinyet: VU (2016)]

Bütün kıyılarda yaygın ve çok sayıda bulunan bir yerli tüdür.

Karadeniz, Ege ve Akdeniz kıyılarda yıl boyunca görülse de sayıları mevsimsel olarak değişiklik gösterir. Kış sonunda ve ilkbahar başında Karadeniz ve İstanbul Boğazı'nda on binlercesi bir arada bulunur. İstanbul Boğazı'ndan geçen kalabalık sürüler, uzun zamandır araştırma konusu olmuştur. 18-22 Nisan 1966'da İstanbul Boğazı'nda saatte 6800, Çanakkale Boğazı'nda ise saatte 8200 kuşun her iki yöne uçtuğu kaydedilmiştir. 3 Şubat 2011'de İstanbul Boğazı'nda dört saatlik gözlemde toplam 55.683 birey sayılmıştır. Aynı yazarlar tarafından Şubat 2012'de dört saatte 75.000, Şubat 2014'te ise 90.000 kuş sayılmıştır. Ege kıyılarında kışın daha az sayıda olduğu düşünülmektedir (Eken, 1997d). Akdeniz'de ise nispeten seyrek olarak görülür ve daha çok mart ile ekim ayları arasında gözlenir.

Üreme

Yuvalama Alanı: Ege ve Akdeniz'de kıyıdan uzak adalarda ve kıyıdır dik yarlıarda ürediği varsayılmış, ancak şu ana kadar ispatlanamamıştır.

Yuvası: Türkiye dışında denize bakan dik yarlıarda koloniler halinde ürer. Yuvaları yaklaşık 1 metre derinliğindeki oyuklarda veya kaya yığınlarının arasındaki doğal boşluklarda bulunur. Yuva yatağı, az ve değişen miktarda bitkisel materyalle döşenir.

Yumurta sayısı: Nisan ve Mayıs ayları arasında tek yumurta bırakır.

Üreme dönemi: Üreme dönemi, Nisan ve Mayıs aylarında yumurtlama ile başlar.

Alttırılar ve Sınıflandırma

Monotipik bir türdür. Yakın zamana kadar Batı Akdeniz'de üreyen allopatrik Balear yelkovanı *P. mauretanicus* ile aynı tür altında, 30 yıl öncesine kadar Atlantik Yelkovanı'nın *P. puffinus* bir alttüri olarak değerlendirilmiştir.

Kara Leylek

Ciconia nigra, Black Stork

Yaygın olarak nispeten az sayılarındaki bir yaz konuğuudur. Yaygın ve çok sık rastlanan bir geçit türü, lokal ve az sayıda bulunan bir kış konuğuudur.

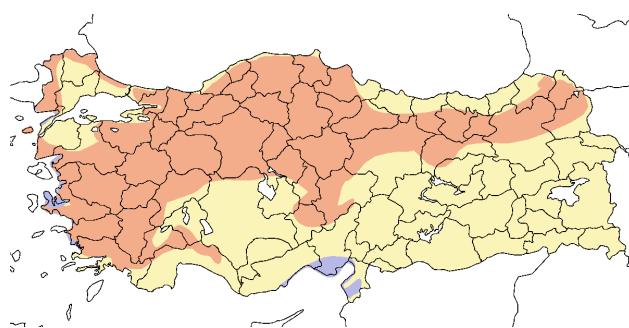
Ormanlık ve tepelik arazilerde lokal olarak görülen bir yaz konuğuudur. İki farklı habitatta ürer: Birincisi, su kaynakları açısından zengin, akarsu, göl veya sulakalanların yakınındaki ormanlık alanlardır. İkincisi, kurak bölgelerde akarsu boyalarındaki dik kayalık yarlıdır. Kocaçay Deltası ve Kızılırmak Deltası gibi alanlarda yüksek yoğunlukta üreyebilir. Kızılırmak Deltası'nda 50'den fazla çift bulunur. Bilinen üreme alanlarının dışında temmuz ortasında görülmeye başlanır.

İlkbahar göçü mart ortasından haziran başına kadar sürer ve batı ile orta bölgelerde daha sık rastlanır. İstanbul Boğazı'nda Sarıyer tepelerinde yapılan gözlemlerde, mart ortasından Mayıs sonuna kadar 2006'da 1118, 2010'da 1197 ve 2011'de 1246 kuş sayılmıştır (Üner vd., 2006; İKGT, 2010; Bilgin, Boyla & Topluluğu, 2011).

Sonbahar göçü ağustos başından Kasım başına kadar devam eder, en yoğun dönem eylül

başından ekim başına kadardır. İstanbul Boğazı'nda 1973 yılında yapılan sonbahar sayımında toplam 8318 kuş sayılmıştır; 18 Eylül 1978'de ise bir günde 5333 kuş gözlenmiştir. Son yıllarda bir günde tek noktada sayılan en yüksek değer, 20 Eylül 1995'te 2588 kuş olmuştur. 2008 yılında, 22 Eylül ile 10 Ekim arasında 6 farklı noktada yapılan kapsamlı bir çalışmada toplam 16.647 kuş sayılmış, bu sayı önceki rekoru ikiye katlamıştır. Ekim başında Çukurova'da da gözlenir. Borçka'da ise nadir olarak görülür.

Kızılırmak Deltası, Gediz Deltası ve Çukurova sulakalanlarında, ortalama 20 kuşluk küçük gruplar halinde kuşlar (Eken, 1997d; Kirwan, 1993d; Demirci, 2002, 2003).

Üreme

Yuvalama Alanı: Ormanlık bölgelerde ağaçlarda ve kurak bölgelerde kayalık yararda yuvalar. Hem yaprak döken hem ibreli yaşılı ağaçları kullanır.

Yuvası: Yuva, yerden 2,5-6,0 metre yükseklikte dal ve sopalardan yapılmış sıg çanak şekilli bir yapıdır. Çerçevesi yosun ve çimelerle kaplanır. Yeni yuvalar küçük olabilirken, yıllar içinde kullanılan yuvalar büyür ve dikkat çeken bir hale gelir.

Yumurta sayısı: Türkiye'de gözlemlenen 29 yuvada yumurta sayısı 3 veya 4 olmuştur.

Yavru sayısı: Yavru sayısı 2-4 arasında değişmiş, 10 yuvada ortalama yavru sayısı 2,9 olarak kaydedilmiştir. Yerden yapılan gözlemlerde daha çok büyük yavruların görülebildiği, döllenmemiş yumurtaların ve ölmüş yavruların genellikle fark edilmediği hesaba katılmalıdır.

Üreme dönemi: Yumurtlama mart sonunda başlar, yavruların çıkışı Mayıs sonuna kadar devam eder ve yavrular haziran sonu ile Temmuz ayında palazlanarak yuvadan uçar. KAR. 13 Temmuz 1972'de Kızılırmak Deltası'nda iki yavru gözlenmiş, 23 Temmuz'da yapılan gözlemede kuşların yuvadan uçmuş olduğu düşünülmüştür (Dijksen & Kasparek, 1985). Yumurtlama tarihinin Nisanın üçüncü haftası

olduğu tahmin edilmiştir. 1992'de 17 Mart'tan itibaren iskan edilmiş yuvalar görülmüş, Nisan sonunda ilk yumurtalar ve 26 Mayıs'tan itibaren yavrular ve genç kuşlar gözlenmiş, toplam üreyen popülasyonun 30-35 çift olduğu belirlenmiştir (Hustings & Dijk, 1994). İÇA. Ürgüp'te 22 Nisan 1971'de yuvada yumurtalar tespit edilmiş, 3 Haziran'da yuvada üç yavru gözlenmiştir. Kızılıcahamam'da üç yumurtalı bir yuva bulunmuş ve ilk yumurtanın 6 Mayıs 1993'te koyulduğu tahmin edilmiştir. 29 Nisan 2007'de Aksaray'da içinde yumurta ve küçük bir yavru olan iki yuva bulunmuş, yumurtlamanın mart sonunda başladığı düşünülmüştür.

Alttürler ve Sınıflandırma

Monotipik bir türdür.

Leylek

Ciconia ciconia, White Stork

Yayın olarak çok bulunan bir yaz konuğu ve geçit türüdür.

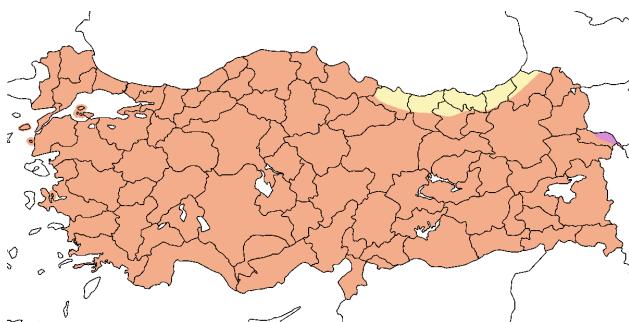
Yayın ve bilinen bir yaz göçmenidir, en azından 2200 metre rakıma kadar üreyebilir. Üreyen popülasyonun 7000 ile 30.000 çift arasında olduğu tahmin edilmiştir (Kasparek, 1992a), başka bir tahmine göre ise 15.000 ile 35.000 çift arasında olduğu belirtilmiştir (Tucker & Heath, 1994). 1993 baharında İç Anadolu'daki popülasyonun 1000 ile 3000 arasında olduğu tahmin edilmiştir (Parr vd., 1996). 1960'ların sonlarından itibaren üreme popülasyonunun %60 oranında azaldığı iddia edilmiştir (Kılıç & Kasparek, 1990). Ancak, bazı kıyı bölgelerinde popülasyonun sabit kaldığı, hatta bazlarında arttığı düşünülmektedir (Berk, 1994). 2011 ile 2013 yılları arasında 14 Nisan - 15 Haziran tarihleri arasında Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü, Ege Üniversitesi, kuş gözlemcileri, avcılar ve diğer gönüllülerin iş birliğiyle ulusal çapta bir sayılm gerçekleştirdi. Gerçekleştirildi ve toplam 9.709 yuva tespit edildi. En yüksek yoğunluklar Samsun, Edirne ve İğdır'da gözlendi (Onmuş vd., 2016).

Leylegen doğu nüfusunun büyük çoğunluğu Türkiye üzerinden göç eder. İlkbahar ve sonbahar göçü, İstanbul Boğazı, Bursa, Eskişehir, Akşehir Gölü, Konya, Ereğli, Pozantı ve Adana hattındaki dar bir koridorda gerçekleşir. Zaman zaman bu hattın batısına kayabilir, Göksu Deltası'nda 25.000 kuşluk sürüler görülebilir.

İlkbahar göçü, Akdeniz Bölgesi'nde şubat sonunda başlar, göç martin ikinci yarısında yoğunlaşır ve Mayıs sonuna kadar devam eder. Doğu Anadolu'da ise Nisan başına kadar görülmez. 15 Mart ile 31 Mayıs 2010 arasında İstanbul Boğazı'nda yapılan gözlemede tek bir istasyondan toplam 105.204 kuş sayılmıştır (İKGT, 2010). Muhtemelen üremeyen genç bireylerin geçişleri hazırlan ortasına kadar devam eder.

Temmuz ortasında üreme sonrası toplanmalar başlar. Dönüş göçü temmuz sonunda başlar, Ağustos ortasından itibaren yoğunlaşır ve Eylül başına kadar devam eder. Ekim sonu, hatta Kasım ayına kadar küçük göçmen sürüleri görülebilir. İstanbul Boğazı'nda yoğun göç günleri genellikle 13 ile 31 Ağustos arasında gerçekleşir. 1972 yılında toplam 338.353 kuş sayılmış, en yüksek günlük sayı ise 29 Ağustos'ta 52.954 kuş olarak kaydedilmiştir. Dört ayrı günde toplam 35.000'den fazla kuş sayılmıştır. Borçka-Hopa bölgesinde az sayıda geber, 21 Mart-14 Mayıs 1994'te Hopa'da sadece 50 kuş kaydedilmiştir. Amik Gölü'nde yüksek sayılarında gözlemler yapılmıştır (Kumerloeve, 1967a). Belen Geçidi'nde 1976 sonbaharında 103.576 kuş kaydedilmiş (Sutherland & Brooks, 1981a). Bu çalışmada geçiş koridorunun çok daha geniş olduğu ve Akıntı Burnu'ndan Dörtyol'a kadar uzandığı belirlenmiş, daha güncel gözlemler bu bulguya teyit etmiştir.

Az sayıda birey, ilman bölgelerde kışlayabilir.

Üreme

Yuvalama Alanı: Genellikle küçük ve orta boylu yerleşimlerde, bazen de yerleşim yakınlarındaki ağaçlıklar veya terkedilmiş çiftlik ve binalarda yuvalar. En yaygın bulunan yuva destek yapıları (NSS) düşük voltajlı elektrik direkleri (%41.5, n=4032), ağaçlar (%18.8, n=1827), çatılar (%10.7, n=1042), telefon direkleri (%7.7, n=746), bacular (%5.8, n=566), camiler (%4.7, n=452) ve yüksek voltajlı elektrik direkleri (%3.5, n=340) oldu. Belirlenen yuva destek yapılarının %5.9'u

(n=576) yapay yuva platformları üzerinde bulundu (Onmuş vd., 2016).

Yuvası: Yuvası, çatı, baca, telefon direği veya elektrik direğine kurulur. Yuvalaması için yerleştirilen platformları kullanır. En sık yuvaladığı ağaçlar kavak, söğüt, çam, zeytin ve ardiçdir. Balıkçıl kolonilerinde yuvaladığı da gözlenmiştir. Yuva, dal ve sopalardan yapılmış olup, çim ve toprakla sıvanmış, çukuru ise çöp, tüy ve çim ile kaplanmış sig bir çukurdur. Uzun yıllar kullanılan yuvalar çok büyük hale gelebilir. Yuvaların alt kısmına serçe ve söğüt sercesi yerleşebilir, tek bir leylek yuvasında 50'ye yakın serçe yuvası sayılabilir.

Yumurta sayısı: Türkiye'de tek bir yuvada gözlenen en yüksek yumurta sayısı 5'tir. Gözlenen yavru sayısı 5 gözlemede 2, 7 gözlemede 3, 4 gözlemede 4, bir gözlemede ise 5 olmuştur. Üreme biyolojisi Batı ve İç Anadolu'da ayrıntılı olarak çalışılmıştır (Göcek vd., 2010).

Üreme dönemi: Yuvalama mart sonunda başlar, yumurtlama Nisan ortasında olur ve yavruların çıkışı Mayıs sonu ile Haziran ayı arasında görülür. Büyümüş yavrular Haziran sonu ve Temmuz başında gözlenir. Üreme dönemi bazı bölgelerde Ağustos başına kadar uzayabilir. **MAR.** Marmara ve Ege'deki bir çalışmada, köylerin içindeki yaklaşık 170 yuva tespit edilmiştir. Uluabat Gölü'nde 25 Nisan 2003'te kuluçkada gözlenmiş, büyümüş yavrular Temmuz sonunda görülmüştür. **KAR.** Kızılırmak Deltası'nda 26 Temmuz 1971'de 22 yuvada 55 yavru sayılmıştır. 1975 yılında 3 Mayıs'ta kuluçkada ilk erişkin ve 7 Haziran'da ilk yavru gözlenmiştir. 1992'de yuvaların bir kısmı evlere yakın ağaçlara, bir kısmı da dağınik koloniler halinde korulara yerleşmiştir. İlk yavrular 21 Mayıs'ta görülmüş ve yumurtlama tarihinin 20 Nisan olduğu hesaplanmıştır (Hustings & Dijk, 1994). Daha sonra yapılan kapsamlı bir çalışmada Bafra Ovası'ndaki popülasyonun en az 900 çiftten oluştugu belirlenmiştir. 12 Haziran 2004'te İspİR yakınılarında elektrik direklerindeki yuvalarda yaklaşık 3-4 haftalık yavrular görülmüş, yumurtlama tarihinin 15-22 Nisan arasında olduğu düşünülmüştür. **EGE.** Milet'te 19 Mayıs 1970'te 30 yuvanın çoğunda küçük yavrular gözlenmiş ve yumurtlama tarihinin Nisan ortası olduğu hesaplanmıştır. Söke yakınındaki bir köyde, 13 Mayıs 1899'da 50'den fazla yuvanın çoğunda yumurtalar, bazlarında küçük yavrular görülmüş ve yumurtlamadan 11 Nisan'da başladığı tahmin edilmiştir (Selous, 1900). **AKD.** 27 Mart 2000'de Ceyhan'da kuluçkaya

yatan erişkinler tespit edilmiştir. Çukurova'daki yuvalarda, 7 Mayıs 1987'de kuluçkadağı kuşlar gözlenmiş, haziran sonu ve temmuz başında iri yavrulara rastlanmıştır. 1998'de Beyşehir Gölü Yeşildağ köyünde en az 21 yuva yapan çift, Dalyan'da ise çam ağaçlarındaki kolonide 10-19 çift gözlenmiştir (Kasperek vd., 1989). **İÇA.** Çayır veya bataklıklara yakın yerleşim yerlerini tercih eder (Parr vd., 1996). 1983-84'te Kızılcahamam'da kayalık bir yarda ve 1992'de Amasya ile Osmancık arasında bir kayada yuvalamıştır. Erişkinler 15 Mart ile 4 Ağustos arasında yuvada gözlenmiştir. 1993'te Eşmekaya'da 12 çift tespit edilmiştir (Parr vd., 1996). 14 Mayıs 2004'te bir erişkin küçük yavrusunu beslerken, yumurtlamanın nisan ortasında olduğu tahmin edilmiştir. 16 Temmuz 1986'da Kızılcahamam'daki bazı yuvalarda hala yavrular bulunmuş, bu durum yumurtlamanın nisan sonrası gerçekleştiğini göstermektedir. 1992'de Kızılcahamam'da budanmış bir ağaçta, yerden sadece 3 metre yüksekte bir yuva gözlenmiştir. 1 Haziran 1975'te İncesu'da tek bir iğde ağacında 18 yuva sayılmıştır. Çoğu yuva 5 metreden yüksektedir. **GDA.** 17 Mayıs 1989'da Birecik ile Cizre arasında beş yuvada yavrular görülmüş ve yumurtlamanın nisan ortasında başladığı düşünülmüştür. 1 Ağustos 1992'de Şanlıurfa ile Diyarbakır arasında bazı yuvalarda yavrular gözlenmiş ve yumurtlamanın Mayıs başında başladığı hesaplanmıştır. **DOA.** Van Gölü yakınlarındaki bir yuvada ilk yavru 30 Mayıs 1969'da, son yavru ise 4 Ağustos 1974'te görülmüştür.

Alttırılar ve Sınıflandırma

Türkiye'de nominat alttüri bulunur.

Sarı Gagalı Leylek

Mycteria ibis, Yellow-billed Stork, [Vinyet: Rastlantısal]

Rastlantısal konuktur.

Türkiye'de üç kez gözlemlenmiş bir Afrika göçmenidir. 7-20 Mayıs 1962'de Amik Gölü'nde (Kumerloeve, 1963a), 28 Mayıs 1986'da Göksu Deltası'nda (Martins, 1989) ve 18-24 Haziran 2012'de Mogan Gölü'nde bir genç birey gözlenmiştir.

1996'dan önce İsrail'de 18 kayıt bulunmaktadır (Shirihi, 1996). Abu Simbel, Nasır Gölü ve Güney Mısır'da düzenli bir kişi ziyaretçisidir

(Goodman & Meininger, 1989). Bir genç birey, Ağustos-Eylül 1995'te Sharm el Sheikh'te fotoğraflanmıştır (Birding World 8: 292, 335). Haziran-Temmuz 2002'de Bulgaristan'da da gözlenmiştir (Ragyov vd., 2003).

Üreme

Türkiye'de ürememektedir. Yayılış alanı Sahra altı Afrika'dır.

Alttırılar ve Sınıflandırma

Monotipik bir türdür.

Sümsük

Morus bassanus, Northern Gannet, [Vinyet: Deniz]

Akdeniz kıyılarında az sayıda bulunan bir kişi konugudur.

Özellikle Doğu Akdeniz kıyılarında seyrek görülen, muhtemelen açık denizlerde daha yüksek sayıarda bulunan bir kişi konugudur. Gözlemlerin çoğu, sık gözlem yapılan Göksu Deltası ve Çukurova kıyılarından gelmektedir. Nadiren ve az sayıda ağustos ile kasım arasında, daha sık olarak Aralık ve Nisan ayları arasında gözlenir. Kaydedilen en kalabalık grup 10 kuşluktur. Bir kez Aralık ayında Rize'de gözlenmiştir (Kirwan vd., 2003). Türkiye'deki ilk kayıt, 5 Mart 1965'te İskenderun Körfezi'nde ölü bulunan bir bireye aittir. Bu kuş, Temmuz 1964'te İskoçya'da Bass Kayalıkları'nda yavru iken halkalanmıştır (OST, 1969).

Üreme

Türkiye'de ürememektedir. Üreme dönemindeki yayılış alanı Kuzey Atlantik'tir.

Alttırılar ve Sınıflandırma

Monotipik bir türdür. Geçmişte tüm sümsükler hep beraber Sula cinsi altında sınıflandırılmış, daha sonra Sümsük, Kap sümsüğü ve Avustralya sümsüğünün tropikal Sula sümsüklerinden farklı kemik yapısı ortaya çıknca (Tets & Davidson, 1988), Morus cinsi altına alınmıştır (Sangster & Roselaar, 1997).

Afrika Yılanboyunu

Anhinga rufa, African Darter, [Vinyet: Sulakalan]

Türkiye'de soyu tükenmiştir.

Türkiye'deki varlığı ilk kez (Tristram, 1882) ve (Chantre, 1883) tarafından Amik Gölü'nde toplanan örneklerle ortaya çıkmıştır. O dönemde, Amik Gölü ve Basra Bataklıkları kuşun Batı Paleartik'teki tek üreme alanıydı. 1910'da Ahoroni, Batı Avrupa'daki iki müze için 21 örnek toplamak üzere göle gelmiştir. 1933'e kadar birçok koleksiyoncu alanda detaylı gözlemler yapmış ve 1933'te Meinertzhagen kolonide 55 çift saymıştır.

1950'li yıllarda Türkiye popülasyonunun azalmaya başladığı anlaşılmıştır, bu durum İsrail'de kışlayan kuşların azalmasıyla eşzamanlıdır (Kumerloeve, 1966-67). 1956'da mekanize kurutma çalışmaları başlamış, 1960'ta gölden yalnızca 40-50 km² kalmış ve son kuş 9 Mayıs 1962'de belgelenmiştir (Kumerloeve, 1963a). 1975'te göl tamamen kurutulmuştur. Avrupalı koleksiyoncuların yoğun avcılığıyla, kuşlar göl kurutulmadan önce, 1960'larda zaten tükenme noktasına gelmiştir.

Bu kuşların büyük çoğunluğu İsrail'de, kuzeyde Hula Bataklıkları ve Ürdün Nehri Vadisi boyunca Yermük Nehri'nin ağzına kadar olan bölgede eylül ortasından nisan başına kadar kışlamaktaydı.

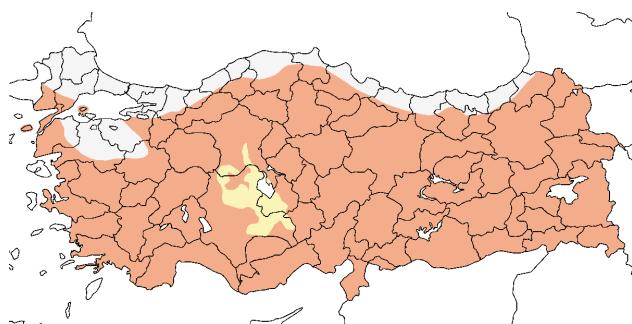
İsrail'de bu popülasyona ait son birey 1957'de gözlenmiştir (Shirihai, 1996). 31 Mayıs 2004'te Taberiya Gölü'nde (Celile Denizi) gözlenen birey (Ottens, 2006), son güncel kayıt olsa da Afrika'dan veya Irak'tan gelen bir konuk olarak değerlendirilmektedir.

Kara Sümsük

Sula leucogaster, Brown Booby

Rastlantısal konuktur.

Bir kaydı bulunur. 1 birey Üsküdar Harem Otogarı'nda (İstanbul) 27 Nisan 24 tarihinde Andre Yarborough tarafından kaydedildi.

Üreme

Türkiye'de ürememektedir. Yayılış alanı tropikal denizlerdir.

Alttırılar ve Sınıflandırma

Türkiye'de görülen birey Atlantik Okyanus'unda bulunan *leucogaster* alttürüne aittir.

Üreme

Yuvalama Alanı: İç göllerdeki çok geniş sazlıklarda, bazen saf, genellikle diğer balıkçıl ve kaşıkçilarla karışık koloniler halinde ağaçlara

veya sazlara yuvalar.

Yuvası: Yuvasını çoğunlukla sazlardan yapar, yuva sudan en fazla 1,5 metre yükseklikte olur. Küçük karabatakla karışık kolonilerde birbirine çok yakın yuvalar kurar.

Yumurta sayısı: Genellikle 3-5 yumurta görülür. **Üreme dönemi:** Yuvalama mart sonunda başlar ve haziran sonunda biter. **AKD.** 27 Mart'ta yuvalamanın başladığı ve haziran sonunda bittiği düşünülmüştür (Aharoni, 1930). Bu topluluktaki kuşların küçük bir kısmının yerli olduğu, Şubat 1948 ve 1950'de azami 50 kuşun kışladığı belirtilmiştir. Buna karşın Tristram, yerel halkla konuşarak yumurtaların hazırlandan önce çıkmadığını, koloninin yavrular ucar uçmaz dağıldığını ve kuşların bir sonraki nisana kadar görülmeyeğini bildirmiştir. 26 Mayıs 1933'te incelenen birçok yuvada 3-5 yumurta ve çeşitli boylarda yavrular gözlenmiştir. Bu yavruların bazıları yumurtadan yeni çıkmış, bazıları ise küçük karga boyunda olup yuvadan suya atlayabilecek güctedir (Meinertzhagen, 1935). Bu gelişmiş yavruların görüldüğü tarihe göre ilk yumurtaların nisan başında koyulduğu, yuvaların ise mart ayında yapıldığı söylenebilir.

Alttırılar ve Sınıflandırma

Daha gri kanat üstü örtüler ve açık boyun önü ile ayrılan *chantrei* alttürü tanımlanmış (Oustalet, 1882) ve bu alttürün varlığı destek ve kabul görmüştür (Vaurie, 1965). Ardından güncel kaynaklar bu taksonu geçersiz (sinomim) saymıştır (Cramp & Simmons, 1977). İngiltere Tring Doğa Tarihi Müzesi'nde Irak'tan gelen ve Meinertzhagen tarafından toplanan Amik Gölü tahnitlerini iddianın geçersizliğini teyit eder. Türkiye ve Irak popülasyonunu Asya Yılanboyunu *A. melanogaster* olarak sınıflandırmış (Sibley & Monroe, 1990) olsa da, bunun tamamen bir yanlışlık olduğunu varsayılabılır. Nitekim incelenen tahnitler bu kuşların (Afrika) Yılanboyunu *A. rufa* olduğuna şüphe bırakmaktadır.

Küçük Karabatak

Microcarbo pygmeus, Pygmy Cormorant, [Vinyet: Sulakalan]

Nispeten lokal olarak üreyen bir yerli tür, yaygın ve çok sayıda gözlenen bir geçit türü ve kış konuğuudur.

Uluabat Gölü'nde 1998'de tespit edilen 823 çift, ülkedeki en önemli koloniyi oluşturur. Diğer önemli üreme alanlarından biri olan Karkamış Barajı'nda 6 Temmuz 2001'de 550 kuş sayılmıştır. Bu bölgede, kalabalık grupların düzenli olarak Fırat boyunca Birecik ile Suriye arasında gidip geldikleri gözlenmiştir. Çok yüksek sayılarının tespit edildiği Kızılırmak ve Yeşilırmak Deltalarında üreme henüz kanıtlanmamıştır. Batı bölgelerindeki bazı sulakalanda az sayıda üreyebilir. Bulanık Ovası'nda üredikleri uzun süre tahmin edilmiş ve nihayet ilkbahar 2002'de kanıtlanmıştır (Balmer & Kirwan, 2003a). Bendimahi Deltası ve birkaç diğer alanda ürediği henüz kesinleşmemiştir. Çıldır Gölü'nde üreme döneminde ciddi sayıarda gözlenmeye başlamıştır. İğdır'da, Aras boyunca ve sınırın ötesinde Ermenistan'da yüksek sayıarda bulunur.

Batı ve orta kesimlerdeki birçok küçük koloni son yıllarda küçülmüş ya da yok olmuştur. Geçmişte İç Anadolu'da önemli koloniler 150 çift ile Akşehir ve Eber gölleri, 600 çift ile Ereğli Sazlığı ve 200-250 çift ile Sultansazlığı'nda üremiştir. Hotamış Gölü'nde de üremekteydi, ancak bu alan kurutulmuştur. 1990'larda Ereğli topluluğu sadece 20 çifte inmiş (Eken & Magnin, 1999) ve bugün tamamen yok olmuştur.

Sonbahar ve kış döneminde daha yaygın ve boldur. Azami 250 kuşluk küçük gruplar birçok alanda gözlenebilir. Önemli kışlama alanları ve azami sayıları şu şekildedir: Gediz Deltası'nda 1000 birey, Marmara Gölü'nde 300 birey, Meriç Deltası'nda 20.000 birey, Uluabat Gölü'nde 2000 birey ve Kızılırmak Deltası'nda 1000 birey sayılmıştır. İç Anadolu'da da kayda değer sayıarda kışlayabilir. Diğer üreme alanlarındaki sayılar, bu bölgelerdeki kuşlar veya dışarıdan gelen bireylerle artar.

Üreme

Yuvalama Alanı: İç göllerdeki çok geniş sazlıklarda, bazen saf, genellikle diğer balıkçıl

ve kaşıkçılarla karışık koloniler halinde ağaçlara veya sazlara yuvalar.

Yuvası: Yuvalar, söğüt dallarından yapılmış siğ fincan şeklindedir. Uluabat Gölü'nde, çoğu yuva su seviyesinden azami 3 metre yukarıya kurulmuş, seyrek aralıklı söğüt gruplarında yer almıştır.

Yumurta sayısı: Türkiye'de gözlenen yuva sayısı çoğunlukla 4-6 yumurta arasında değişir.

Üreme dönemi: Üreme dönemi nisan ayında başlar, yavruların yumurtadan çıkıştı mayıs ayı ortalarında görülür ve üreme süreci Haziran başına kadar devam eder. MAR. Uluabat Gölü'ndeki koloni 1998'de ziyaret edilmiştir. Yuvaların çok geniş bir sazlığın ortasındaki seyrek söğüt gruplarında yer aldığı, çögünün su seviyesinden azami 3 metre yukarıda kurulduğu tespit edilmiştir. 26 Nisan 2003'te büyük bir saz adasının ortasında, su basmış söyütlüklerde sudan 1,5-5 metre yüksekte yaklaşık 200 yuva bulunmuş ve üremenin yeni başladığı belirlenmiştir. 3 Haziran 2006'da 100 yuvada incelenen yavruların en küçüğünün 2 haftalık, çögünün ise tamamen palazlanmış olduğu gözlenmiştir. 7 Haziran 1998'de hem tamamen palazlanmış yavrular hem küçük yavrular hem de yumurtalar tespit edilmiştir (Welch & Welch, 1998b). Manyas Gölü'nde 20 yuva incelenmiş, 2 Nisan 1967'de kuluçkaya yatan erişkinler ve 15 Mayıs'ta yavrular gözlenmiştir. EGE. Marmara Gölü'nde 30 Nisan 1951'de birçok yuvada yumurta gözlenmiş, ancak karışık kolonideki diğer türlerin yuvalarının boş olduğu belirlenmiştir (McNeile, 1950, 1951, 1954, 1967, 1968, 1970, 1972, 1973). Bafa Gölü'ndeki bir yuvada 13 Mayıs 1980'de üç yavru gözlenmiştir (Kasperek, 1988a). AKD. Kurutulan Amik Gölü'nde 26 Mayıs 1933'te iki koloni bulunmuş, ölü sazlardan yapılmış yuvaların genellikle 4-6 yumurta içeriği ve çögunda en büyüğü bir haftalık olan yavrular olduğu tespit edilmiştir (Meinertzhagen, 1935). İÇA. Ereğli Sazlığı'nda 500-600 çiftin ürediği belirlenmiş, 16 Mayıs 1987'de incelenen yuvalarda sadece yumurtalar gözlenmiş, 18 Mayıs'ta ise bazı yuvalarda yavrular tespit edilmiştir. 25 Mayıs 1998'de karışık bir kolonide 20 yuvada yumurta tespit edilmiştir. Sultansazlığı'nda 1982'de yapılan incelemede, 13 Nisan'da yumurtalar görülmeye başlanmıştır, 28 Nisan'da üç yuvada dörder, dokuz yuvada beşer ve on yuvada altışar yumurta gözlenmiştir (Kasperek, 1985). Yarma Bataklığı'nda 9 Haziran 1971'de 15 çiftlik bir kolonide palazlanmış yavrular bulunmuştur.

Alttırılar ve Sınıflandırma

Monotipik bir türdür. Küçük karabatak diğer üç küçük boylu karabataklarla beraber *Microcarbo* cinsi altına alınmıştır (Siegel-Causey, 1988).

Karabatak

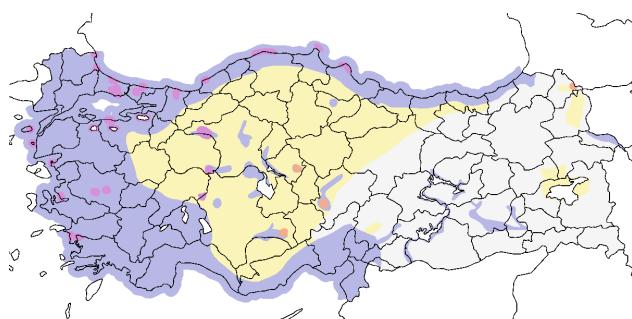
Phalacrocorax carbo, Great Cormorant, [Vinyet: Sulakalan] [Vinyet: Deniz]

Lokal olarak üreyen, yaygın ve çok sayıda bulunan bir yerli tür ve kiş konugudur.

Hem deniz kıyısında hem de tatlısu göllerinde bulunur. Büyük göller, baraj gölleri ve Karadeniz kıyısında yüksek sayıarda yuvalar. Manyas Gölü'nde, kısmen resmi koruma sayesinde, 1960'larda en fazla 544 çift üremiştir, günümüzde en az 2650 çiftin ürediği bilinmektedir (Heath & Evans, 2000). Ayrıca, Sarıyar Baraj Gölü ve Manyas Gölü'ndeki popülasyonlarda da ciddi artışlar gözlenmiştir.

Demirköprü Barajı'nda 1966 yılında yaklaşık 300 çiftlik bir koloni üremiştir ancak zamanla yok olmuştur. Karadeniz kıyısı boyunca birçok küçük koloninin bulunduğu bilinmektedir. İç Anadolu'da, geçmişte Akşehir Gölü, Beyşehir Gölü ve Ereğli Sazlığı'nda kayda değer sayıarda üreyen topluluklar ya tamamen yok olmuş ya da birkaç çifte kadar azalmıştır. Doğu Anadolu'da ise Van ve Hazar göllerinde geçmişte ürediği kaydedilmiştir.

Sonbahar ve kiş döneminde çok daha yaygın olarak gözlenir. Küçükçekmece Gölü, İstanbul Boğazı ve Meriç Deltası'nda 10 bine yakın gruplar görülür. Ege Bölgesi'nde Marmara Gölü, Koyceğiz Gölü, Büyük Menderes Deltası ve İç Anadolu'da Sarıyar Barajı'nda binlerce birey gözlemlenebilir. Bu alanlarda, üremeyen bireylerin yazı geçirdiği de bilinmektedir.

Üreme

Yuvalama Alanı: Bazen saf koloniler oluştururken, Bafa Gölü'nde olduğu gibi gri balıkçıl veya küçük ak balıkçıl ile karışık koloniler de oluşturabilir. Daha kalabalık koloniler su basmış veya kuru zemindeki ağaçlara ya da iç göllerdeki adalara kurulur. Ayrıca deniz kenarındaki yamaçlarda, açıktaşı adalarda ve hatta sazlıklarda yuvalar.

Yuvası: Ağaçtaki yuvası, dal parçalarından oluşan iri bir yapıdır ve otlar, yapraklar ve sucul bitkilerle astarlanır. Türkiye'deki deniz kıyısındaki yuvalar ve sazlıklardaki yuvalar henüz incelenmemiştir. Türkiye dışında, deniz kıyısındaki yuvalar başlıca yosunlar ve dal parçalarından, sazlıklardaki yuvalar ise başlıca sazlardan örülür. Kolonilerdeki kuş sayısı Trabzon kıyılarında 20 kuştan oluşurken, Manyas Gölü'nde 2000 çifti geçebilir.

Yumurta sayısı: Yumurta sayısı 1-5 arasında değişir, ortalama 3 yumurta gözlenmiştir.

Üreme dönemi: Üreme dönemi genel olarak şubat sonu ile temmuz arasında gerçekleşir. Yuva kurma şubat ve mart aylarında, yumurtlama mart sonu ile nisan ayında, yavruların çıkıştı nisan sonu ile hazırlan başında olur. Yavruların palazlanması ve uçması ise hazırlan ve temmuz aylarında gerçekleşir. **MAR.** Manyas Gölü'nde 6 Nisan 1967'de çoğu yuvalada yavrular, 26 Nisan 1970'te neredeyse palazlanmış yavrular gözlenmiştir. Bu gözlem yumurtlama tarihinin şubat sonu olduğunu gösterir. Manyas'taki koloninin Temmuz 1966'da hala aktif olması ve ilk yavruların 5 Haziran'dan önce görülmemesi, üreme faaliyetinin bazı yıllar uzatılabilceğini göstermektedir. Uluabat Gölü'ndeki karışık kolonide 3 Haziran 2006'da karabatak yuvalarında iri yavrular gözlenmiş, bu yuvaların diğer 6 türün yuvalarından daha yukarıda olduğu tespit edilmiştir. **KAR.** Perşembe'deki kolonide 2-14 Mayıs 1970 arasında 80-100 kuş sayılmış, 10 Haziran 1975'te 79 yuvalada yavrular gözlenmiş, diğer deniz kenarındaki kolonilerde ise hazırlan ve temmuzda yavrular gözlenmiştir. **EGE.** Bafa Gölü'nde, 1 Mayıs 2003'te göl içindeki bir adada ağaçlarda bulunan koloni ziyaret edilmiş ve yaklaşık 200 yuva sayılmıştır. Yuvalar yerde 1-5 metre yükseklikte olup, yumurta sayısının 1-5 arasında değiştiği, ortalama 3 yumurta bulunduğu, yavru sayısının 3-5 arasında değiştiği ve ortalama 3 yavru bulunduğu gözlenmiştir. Yavruların çoğunun yumurtadan yeni çıktıgı, en yaşlısının 1 haftalık olduğu göz önüne alındığında yumurtlamanın mart sonunda başladığı tahmin edilmiştir. Büyük Menderes

Deltası Karina Lagünü'nde tek bir çift, 26 Mayıs 2004'te tepeli pelikan ve gri balıkçıl ile beraber yerde yuvalamıştır. **İÇA.** Ereğli Sazlığı'nda 8 Haziran 1971'de 13 yuvada palazlanmış yavrular gözlenmiştir.

Alttürler ve Sınıflandırma

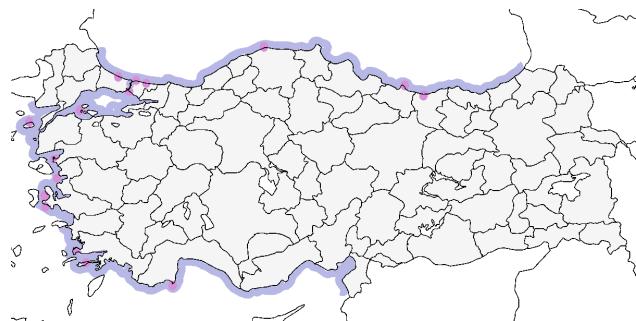
Türkiye'de *sinensis* alttüürü bulunur.

Tepeli Karabatak

Gulosus aristotelis, European Shag, [Vinyet: Deniz]

Lokal olarak üreyen, yaygın ve çok sayıda bulunan yerlidir.

Küçük kayalık adalarda, deniz mağaralarında ve deniz yarlarında Karabatak ve Gümüş Martı ile karışık kolonilerde ürer. Doğu Karadeniz kıyılarında bilindiğinden daha yaygın olabilir. Toplamda 12 alanda ürediği tespit edilmiştir. Şile Adaları'nda 175 çift, Ayvalık Adaları'nda 100-150 çift, Foça Adaları'nda 59 çift, İldır Adaları'nda 84 çift ve Akkuş Adası'nda 90 çift bulunmaktadır (Eken, 1997c). Eken'in çalışmasında Türkiye popülasyonu 600-2500 çift olarak tahmin edilmiştir, bu da önceki 50-350 çiftlik tahminin (Kasperek & Bilgin, 1996) çok üzerindedir. Üreme dönemi dışında daha yaygındır ve yer yer kalabalık sürüler oluşturur. Aliağa'da 29 Aralık 2001'de 97, Kadıköy'de 1979-80 kişinda 300'den fazla, 2003 sonbaharında ise İstanbul Riva açıklarında 600 kuşluk sürüler görülmüştür. İstanbul Haydarpaşa Mendirekleri'nde 2005 yılından itibaren yuvalamaya başlamıştır. Üreme sonrası dağılma çok geniş çaplı değildir. Daha önceki iddiaların aksine (Vielliard, 1968) içsu kaydı bulunmamaktadır.

Üreme

Yuvalama Alanı: Küçük, çıplak veya seyrek bitkili, genellikle kıyıya yakın adalarda, dolgu alanlarında veya deniz yarlarında yuvalar.

Genellikle koloni halinde yuvalar.

Yuvası: Türkiye'deki yuva tarifi henüz yayılmıştır. Türkiye dışında yuva, yosun ve bitki köklerinden oluşan bir yoğun şeklindedir, ortası biraz çukur olup, kenarları daha ince maddelerle astarlanmıştır.

Yumurta sayısı: Türkiye'de tek gözlemeden bilinen yumurta sayısı 3'tür. Diğer yerlerde yumurta sayısı 3-4 arasında olup, ara sıra 2-5 arasında değişir.

Üreme dönemi: Yuva kurma işlemi genellikle mart ayında başlar. Yumurtlama çoğunlukla mart ortası ile Mayıs ayı arasında gerçekleşir. Yavrular Mayıs sonu ve Haziran aylarında uçmaya hazır hale gelir. **MAR.** Şile'de karadan 50 metre uzaktaki dört adanın ikisindeki 175 çift, kaya çatlıklarında veya çiplak yerlere yuvalamıştır (Magnin & Yarar, 1997). **KAR.** Sinop yakınlarındaki bir dolgu alanında 7 Haziran 1996'da 20 çift, Akkuş Adası'nda 90 çift yuvalamıştır. Bu adalar Ordu'nun batısında karaya 100 metreden yakın olup, kaya çatlıklarında yuva yapmışlardır. Perşembe yakınlarındaki bir kolonide, 10 Haziran 1975'te kuluçkada veya yeni çıkış yavruların üzerine yatan iki erişkin ve 2-3 yavrunun olduğu bir yuva gözlenmiştir. **AKD.** Aydincık Adaları'nda 1973 ve 1974'te yapılan çalışmalar sonucunda, 5 Mayıs 1973'te iki yavrulu bir yuva, 20 Mayıs 1973'te üç yavrulu yuva tespit edilmiştir (Witt, 1976b). 1 Haziran 1974'te üç yuvada toplam altı yavru, başka bir yuvada üç yumurta sayılmıştır. 13 Nisan 1974'te ziyaret sırasında görülen 9 günlük yavrular, yumurtlamanın mart başında gerçekleştiğini göstermektedir. 1992-93 yıllarında küçük bir adada birkaç dağınik çift gözlenmiş, 13 Haziran 1992'de kayalık yarların altlarında yeni palazlanmış yavrular görülmüştür. Yumurtlama tarihi mart ortası olarak tahmin edilmiştir.

Alttırılar ve Sınıflandırma

Türkiye'de desmarestii alttüri bulunur.

Çeltikçi

Plegadis falcinellus, Glossy Ibis, [Vinyet: Sulakalan]

Lokal ve az sayıda bulunan bir yaz konugudur. Göç döneminde yaygın ve çok sayıda rastlanır.

Geniş bataklık sulakalanlarda genellikle küçük koloniler halinde ürer. Çoğu kolonide 50

çiftten az sayıda üreme kaydedilirken, Meriç Deltası'nda yaklaşık 100 çiftin ürediği tespit edilmiştir. 1968'de Marmara Gölü'nde 200-300 kuşun ürediği bilinmektedir. İç Anadolu'daki popülasyonu ciddi bir düşüş yaşamıştır. 20. yüzyılın başlarında Antakya'daki Amik Gölü ve 1800'lerde Büyük Menderes Deltası'nda ürediği kaydedilmiştir. Uzun süren ilkbahar göçleri, bu türün üreme durumunun anlaşılması zorlaştırır. Özellikle Karadeniz Bölgesi'nde küçük gruplar yazı üremeden geçirebilmektedir.

1950'ler ve 1960'larda 16-24 farklı alanda yaklaşık 2.500-2.795 çiftin ürediği tahmin edilir. Bu dönemde Meriç Deltası, Manyas Gölü ve Amik Gölü en büyük üreme popülasyonlarını barındırıyordu ve sadece bu üç bölgede bilinen toplam üreme popülasyonu 2.000 çift kadar ulaşmıştı. 2000'lerde Türkiye üreme popülasyonunun sadece 500 ile 1.000 çift arasında tahmin edildi. 2010'lu yıllarda düzenli olarak sekiz alanda üremektedir. Mevcut üreme popülasyonu 282-421 çift arasında tahmin edilmektedir (Onmuş & Karauz, 2019).

Göç sırasında bazı bölgelerde yüksek sayıda gözlenir. 26 Temmuz 2004'te Meriç Deltası'nda 1200, 27 Nisan 1992'de Kızılırmak Deltası'nda 590 birey sayılmıştır. İlkbahar göçü mart ortasından Haziran başına kadar sürer ve nisanın ikinci yarısında zirve yapar. Sonbahar göçü ise Ağustos başından ekim başına kadar devam eder ve çoğu birey eylül ortasında ülkeyi terk eder. Kış aylarında ise nadiren az sayıda görülebilir.

Üreme

Yuvalama Alanı: Diğer türlerle karışık koloniler halinde iç su gölleri, sazlıklar ve kıyısal alanlarda ürer. Koloniler bazen yüzlerce kuştan oluşur, ancak genellikle 10-30 çift bulunur ve diğer türlerin arasında azınlıkta kalır.

Yuvası: Ağaç ve çalılıklarda, bazen subasar alanlarda veya geniş sazlıklarda yuvalar. Yuva, ince dallardan oluşan sığ bir yapıdır; eğer ağaç veya çalılıkta yapılmışsa çimen ve yapraklarla,

sazlıklarda ise sazlarla çevrelenir.

Yumurta sayısı: Türkiye'de gözlenen yumurta sayısı 3-5 arasında olup, çoğunlukla 4'tür. Gözlenen yavru sayısı 3 veya 4'tür.

Üreme dönemi: Yumurtlama genellikle Mayıs başında gerçekleşir. Yavruların yumurtadan çıkıştı hazırlanın başında gözlenmiştir. Palazlanmış yavrular, hazırlan ortasından itibaren yuvalarda görülmeye başlanır ve temmuz ayına kadar gelişim süreçleri devam eder. Bazı bölgelerde yumurtlamaların devam ettiği gözlenmiştir, bu da üreme döneminin zamana yayıldığını göstermektedir. **MAR.** Manyas Gölü'nde ağaçtaki bir yuvada 3 Haziran 1970'te yumurtadan yeni çıkılmış bir yavru ve 4-6 Haziran 1970'te de yaklaşık 2 haftalık üç yavru bulunmuştur (Pforr & Limbrunner, 1982). Bu tarihlerde göre yumurtlamaların 1-10 Mayıs arasında gerçekleştiği düşünülmüştür. Uluabat Gölü'ndeki bir ağaçlıkta 6 türün karışık kolonisi içinde 14 çeltikçi yuvası tespit edilmiş, 7 Haziran 1998'de bazı yuvalarda palazlanmış yavrular, diğerlerinde ise yumurtalar gözlenmiştir (Welch & Welch, 1998b). 3 Haziran 2006'da yine aynı kolonide en az 40 çeltikçi yuvası sayılmış, yuvaların çoğunun subasır bir bölgedeki söğüt ağaçlarının alt dallarında olduğu, bazlarının suda yüzen sazlardan yapıldığı tespit edilmiştir. Çoğu yuvada yumurtadan yeni çıkılmış yavrular gözlenmiş, yumurtaların en geç Mayıs başında koyulduğuna karar verilmiştir. **EGE.** Marmara Gölü'nde kaşıkçı, küçük karabatak ve küçük ak balıkçıl ile karışık bir kolonide diğer türlerin yuvalarında yumurtalar gözlenirken, çeltikçi yuvalarının henüz boş olduğu tespit edilmiştir (McNeile, 1950, 1951, 1954, 1967, 1968, 1970, 1972, 1973). 13 Mayıs 1899'da İzmir yakınlarındaki karışık bir kolonide hem çeltikçinin, hem diğer türlerin yuvalarında yumurtlamaların başladığı kaydedilmiştir (Selous, 1900). **AKD.** Amik Gölü'nde sazlıklarda yılın boyun ve diğer türlerle karışık bir kolonide birkaç çeltikçi çifti bulunmuştur (Meinertzhagen, 1935). Buradaki çeltikçi yuvalarının sazların dibinde olduğu ve 26 Mayıs 1933'te yumurtaların yeni koyulmuş olduğu tespit edilmiştir. **İÇA.** 18 Mayıs 1987'de Ereğli Sazlığı'nda balıkçıl ve küçük karabatakla karışık bir kolonide 12 yuva sayılmıştır. Çoğu yuvada 4, iki yuvada 3 yumurta tespit edilmiştir. Yuvaların bazlarında yumurtlamaların devam ettiği düşünülmüştür. 22-25 Temmuz 1971'de Yarma Bataklığı'nda tüyleri çıkılmış birçok yavru gözlenmiştir.

Alttürler ve Sınıflandırma

Monotipik bir türdür.

Kelbynak

Geronticus eremita, Northern Bald Ibis, [Vinyet: CR (2016)]

Yabani soyu tükenmiş, doğal olarak bulunduğu son alanda kafese alınan kuşların soyundan gelen lokal ve yerli bir popülasyonu vardır.

Bugünkü kuşların tamamı, yabani popülasyonun yaşadığı yerde esarete alınmış kuşların soyundan gelmektedir. Yarı yabani bu kuşlar, yıl boyunca Birecik'te bulunmaktadır. Yabani olan yaz konuğu kuşlar, şubat ayında gelir ve temmuz başında üreme alanlarını terk ederdi. 1879'da ilk çift 16 Şubat'ta, ilk büyük sürü ise 18 Şubat'ta gözlenmiştir (Danford, 1880).

Birecik kolonisi, ilk kez Haziran 1839'da Ainsworth tarafından bahsedilmiş, bu koloninin yaşı ise tam olarak bilinmemektedir. Ainsworth ayrıca Birecik'in 70 km kuzeydoğusunda, Yaylak'ta bir örnek toplamıştır. 1879'da Danford, bu koloninin kalabalık olduğundan söz ederken, Tristram iki yıl sonra bu koloni hakkında yazmıştır. 1911'de Weigold, 1000'den fazla birey saymış, 1950'lerde yapılan ziyaretlerde ise 400-500 kuş tespit edilmiştir. Haziran 1953'te Kumerloeve, yaklaşık 1300 birey saymış, ancak bu rakama muhtemelen yavrular da dahil edilmiştir.

1956-1959 yılları arasında Fırat Nehri boyunca sıtmaya ile mücadele kapsamında DDT ve Dieldrin içeren kimyasallar kullanılmıştır. Aynı dönemde, Tarım Bakanlığı da tarımsal üretimi çekirge istilasından korumak için bu kimyasalları kullanmıştır. Bu kimyasal müdahaleler, kelaynak popülasyonu üzerinde felaket derecesinde bir etki yapmış, kuşların %70'ine denk gelen 600-700 birey zehirlenerek ölmüş, sonraki 10-12 yıl boyunca üreme başarıları neredeyse sıfır inmiştir. 1965'te 70-75, 1970'te 30, 1972-1973'te ise yalnızca 26 kullanılan yuva sayılmıştır.

1972-1973 yıllarında WWF (Doğal Hayatı Koruma Vakfı), koloniyi koruma altına almak için bir program başlatmıştır. Bu programın amacı, koloninin yaşadığı alanı avcılıktan korumak, bölgeyi temizlemek ve kuşların uzman gözetiminde üremelerini sağlamak. 1982'de koloni kuzeye taşınmış ve esarette beslenip üretilen kuşlar doğaya salınmaya başlanmıştır. Ancak, Kelaynak Üretme İstasyonu'ndaki yetersiz

bilgi ve uzman eksikliği nedeniyle üretme çalışmaları beklenen başarıyı sağlayamamış, hatta yabani kuşların üreme oranı esaretteki kuşlardan daha yüksek kalmıştır.

1977-1983 yılları arasında esarette üretilen 23-34 sağlıklı yavru doğaya bırakılmış, fakat çoğu, vahşi kuşlarla göç edememiş ve dağılmış, büyük olasılıkla soğuk kış koşullarında ölmüştür. Sonuç olarak, 1982'de üreyen çift sayısı 6'ya düşmüştür, 1989'da koloniye yalnızca 3 birey geri dönmüştür. Bunlardan ikisi ya öldürülmiş ya da fırtına sırasında kaybolmuştur. Böylece, Türkiye'deki yabani popülasyonun 1989'da tükenmiş olduğu kabul edilmiştir (Peter, 1990; Akçakaya & Akçakaya, 1992).

1996-2000 yılları arasında Biyolog Okan Arihan'ın Bakanlık bünyesindeki çalışmaları sonucunda, yarı yabani kolonide hala göç eden bir bireyin olabileceği ihtimali ortaya çıktı. 1990-2000 yılları arasında koloni, tüm olumsuz koşullara rağmen yılda ortalama 25 yavru üretti; ancak bu yavruların çoğu zamanında kafese alınmadığı için koloniden ayrılarak muhtemelen kayboldu. 2000 yılında popülasyon 42 kuşa düşmesine rağmen, koloniyi izleme ve üreme başarılarını artırmaya yönelik çalışmalar başarılı olmuş ve 2002'de 17 genç kuşun başarıyla palazlandığı kaydedilmiştir.

Fas'taki son yabani kolonideki kuşların sayısının azalması ve 2002'de Suriye Palmyra'da küçük bir yabani koloninin keşfedilmesiyle (Serra & Assaed, 2005), Birecik'teki yarı yabani kuşlar yeniden koruma programlarının odağına alınmıştır. 2013'te göçe salınan beş kuşun vericiler aracılığıyla Palmyra'ya ulaştığı tespit edilmiş, ancak Ürdün'de bir su kaynağından zehirlenerek öldükleri anlaşılmıştır. 2016 itibarıyle Birecik kolonisi başarılı bir şekilde üremeye devam etse de, Ortadoğu'daki savaş ve kaçak avcılık baskısı nedeniyle kuşlar göçe salınamamaktadır.

Birecik dışında, Amik Gölü (Antakya) bölgesinde de iki örnek toplanmıştır (Chantre, 1883). Bu kuşlar muhtemelen Suriye veya Birecik'ten göç eden bireylerdir. Ayrıca, 22 Ağustos 1995'te Uludağ'da kökeni belirsiz bir genç birey kaydedilmiştir (Jetz, 1995). Bu kuşun, Avusturya'dan gelen yarı evcil bir kuş veya Birecik'ten dağılmış yarı yabani bir birey olabileceği düşünülmektedir.

Üreme

Yuvalama Alanı: Birecik'teki koloni, Fırat kıyısındaki dik kayalık yararda, tür koruma çalışmaları kapsamında yapılmış suni çıkışlıklar ve oyuklarda üremektedir. Kuşların çoğu Kelaynak Üretme İstasyonu'nda yuvalarken, bazıları yan vadide, bazı sıradışı çiftler ise şehre yakın yararda yuva yapmaktadır.

Yuvası: Yuva, bitki gövdeleri ve köklerinden oluşan sığ bir yiğindir.

Yumurta sayısı: Genellikle 3-4 yumurtaya yatar. 1973'te toplam 23 yuvada 80 yumurta koyulmuş, ortalama yumurta sayısı 3,5 olmuştur.

Üreme dönemi: 1969'da yumurtlama döneminin mart sonunda başlayıp nisan ortasına kadar sürdüğü gözlenmiştir (Warncke, 1972). 5 Mayıs 1870'te 36 yuva gözlenmiş ve ayrıntılı olarak incelenen 11 yuvadan dördünde üçer yavru, dördünden ikişer yavru, üçünde ise birer yavru tespit edilmiştir. 1971 yılında Mart sonu ile 10 Nisan arasında kuluçkaya başladıkları gözlenmiştir (Warncke, 1972). Yuvalarda gözlenen yavruların büyüklüğüne göre 1993, 2001 ve 2004'te üreme döneminin zamanlaması çok benzerdir.

Alttürler ve Sınıflandırma

Monotipik bir türdür. Türkiye-Suriye popülasyonu ile Fas popülasyonu arasında genetik farklılıklar vardır.

Kaşıkçı

Platalea leucorodia, Eurasian Spoonbill, [Vinyet: Sulakalan]

Lokal olarak ve az sayıda ürer. Göç sırasında ve kışın yaygın ve çok sayıda bulunur.

Düzenli olarak ürediği başlıca alanlar Manyas Gölü, Uluabat Gölü, Kızılırmak Deltası (76 çift) ve Bolluk Gölü'dür. Murat Nehri çevresinde, Bulanık ve Muş'taki Haçlı Gölü'nde 1980'lerden

bu yana üreme kayıtları olmasına rağmen, Doğu Anadolu'dan son yıllarda kesin üreme kaydı alınmamıştır. Göller Bölgesi ve İç Anadolu'nun güneyindeki sulakalanlarda üremesi olasıdır. Son yıllarda hem sayıları hem de üreme başarıları giderek azalmaktadır. Manyas Gölü'nde izlenen koloninin uzun süreli bir düşüş yaşadığı belirlenmiş; 1966'da 835 çift olan popülasyon, 1995'te yaklaşık 200 çift kadar gerilemiştir. Eskiden sadece yaz göçmeni olan bu popülasyon, bazı kuşların kışlamaya başlamasıyla yarı göçmen nitelik kazanmıştır. Antakya'daki Amik Gölü'nde en azından 1960'ların sonuna kadar ürediği kaydedilmiştir (Vielliard, 1968). 1839'da Erzurum yakınlarındaki Karasu Nehri'nde ve muhtemelen 19. yüzyılda İzmir çevresinde de ürediği bilinmektedir (Gonzenbach, 1852).

Göç sırasında genellikle küçük gruplar halinde görülür. İlkbahar günü nisan başı ile Mayıs sonu arasında yoğunlaşırken, sonbahar günü Ağustos başından Ekim başına kadar sürer. İstanbul Boğazı'nda nadiren gözlenirken, Belen Boğazı'nda 6 Ağustos-21 Eylül 1976 tarihleri arasında toplam 816 kuş kaydedilmiştir (Sutherland & Brooks, 1981a). İç Anadolu'daki bazı sulak alanlarda sonbaharda kalabalık sürüler görülebilir. Kışın Ege ve Akdeniz kıyı bölgelerinde en fazla 60 bireylik gruplar kaydedilmiştir.

Üreme

Yuvalama Alanı: Genellikle balıkçılık ve karabataklar ile karışık kolonilerde yuvalar. Yuvalar, yoğun sazlıklarda sudan yüksekte yapılır. Çoğunlukla birkaç çift halinde, bazen yüzlerce çiftten oluşan kolonilerde yuvalar.

Yuvası: ve yuvalar sudan yüksekte, sazlıkların üzerinde bulunur.

Yumurta sayısı: Türkiye'de gözlenen yumurta

Yumurta sayısı: Türkiye'de gözlenen yumurta sayısı 3 ile 4 arasında değişir. 31 gözlemede 3, 49 gözlemede 4 yumurta görülmüştür. Gözlenen yavru savısı genellikle 4'tür.

Üreme dönemi: Yuva yapmaya mart ayında baslar. Yuvalama dönemi geniş bir zamana

yayılır. Aynı kolonide haziran sonuna kadar hem palazlanmış yavrular hem de yumurta görülebilir. Farklı kolonilerde yumurtlama tarihi değişkenlik gösterir. **MAR.** Manyas Gölü'nde 2 Mayıs 1966'da dört yuvada 3-4 yumurta, iki yuvada ise 1-2 yumurta tespit edilmiştir. Yuvaların tamamı genç söğüt ağaçlarına kurulmuş olup, üç yuva yerden 6 metre yükseğe inşa edilmiştir. 15 Nisan 1970'te yumurtadan çıkan yavrular yumurtlamanın mart ortasında başladığını göstermektedir. 9 Mayıs'ta büyümüş yavrular kaydedilmiştir. 28 Haziran 1972'de koloninin tekrar ziyaret edilmesiyle yavruların çoğunun palazlandığı, ancak bir kısmının hala yuvada olduğu gözlenmiştir. Mayıs 1969'da aynı kolonide 500 çift sayılmış, 14 Mayıs'ta uçabilen en az 10 yavru tespit edilmiştir. 2006'da Uluabat Gölü'nde, güney sazlığındaki karışık bir kolonide birkaç çift yuvalamış, iki yuva subasar söğütlerde sudan 4 metre yukarıda bulunmuştur. 3 Haziran'da bu yuvalardan birinde 4 yumurta, diğerinde ise iki büyümüş yavru tespit edilmiştir. **KAR.** Kızılırmak Deltası'nda 1992'de iki koloni tespit edilmiş, yayılmış söğüt kümelerinde bulunan kuşlar mart sonunda yumurtlamaya başlamıştır. Diğer kolonide yumurtlama 12-27 Nisan tarihleri arasında gerçekleşmiştir (Hustings & Dijk, 1994). **EGE.** Marmara Gölü'nde 13 Mayıs 1950'de kolonideki yuvaların çoğunun boş, bazlarının ise yumurtalı olduğu gözlenmiş, 30 Nisan 1951'de koloni tekrar ziyaret edilmiştir. Bu ziyarette birkaç yuvada yeni bırakılmış yumurtalar tespit edilmiştir (McNeile, 1950, 1951, 1954, 1967, 1968, 1970, 1972, 1973). **İÇA.** Bolluk Gölü'ndeki yuvalar, gölün ortasındaki adacıklarda çamur zemin üzerinde bulunur. İnce dallar ve atıklardan örülümsüz yuvalar yerden en fazla 0,6 metre yükseklikte inşa edilmiştir. 7 Mayıs 1993'te yuvalarda hem yumurta hem de yeni çıkışmış yavrular gözlenmiş, yumurtlamanın nisan başında başladığı hesaplanmıştır. 24 Haziran 1993'te yavruların çoğunun palazlandığı, ancak bazı yuvalarda hala yumurta olduğu görülmüştür. 23 Nisan 2004'te 25 yuvada ortalama 3-4 yumurta tespit edilmiş, bir yuvada iki yumurtanın yanında yumurtadan yeni çıkışmış bir yavru gözlenmiştir. Buna göre, yumurtlamanın mart sonunda başladığı hesaplanmıştır.

Alttürler ve Sınıflandırma

Türkiye'de nominat alttürü bulunur.

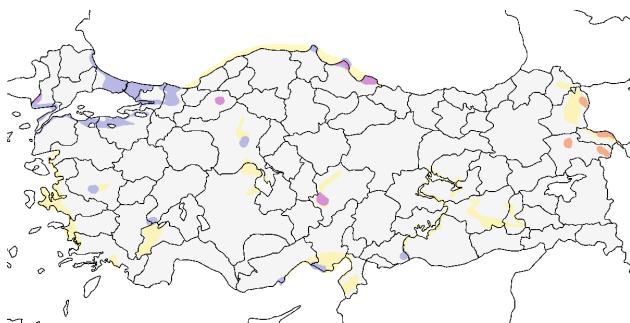
Balaban

Botaurus stellaris, Eurasian Bittern, [Vinyet: Sulakalan]

Lokal olarak ve az sayıda ürer. Aynı zamanda yaygın ve nispeten az sayıda bulunan bir geçit türü ve kış konuğuudur.

Kızılırmak Deltası'nda 240 çift yakını bir popülasyonun ürediği belirlenmiştir (Hustings & Dijk, 1994). Yeşilirmak Deltası'ndaki geriye kalan bataklık alanlarında da bolca bulunduğu bilinir. Bu iki alan dışında, az sayıda alanda ürediği düşünülmektedir (Kasperek, 1986a). İç Anadolu'daki çeşitli sulakalanlarda yaz aylarında düzenli olarak görülsel de, geniş alanlara ihtiyaç duyan bu türün üremesi pek olası değildir. Türkiye popülasyonu, daha önce tahmin edilenden daha yüksek olup, Avrupa ve dünya çapında öneme sahiptir.

Geçit döneminde ve kışın batı ve orta kesimlerde az sayıda rastlanır. Soğuk geçen kış aylarında bile İç Anadolu'da kışlayabilir. Üreme alanlarında sayıları, göç yoluyla gelen bireylerle artış gösterir.

Üreme

Yuvalama Alanı: Geniş sazlık alanlarında yuvalar.

Yuvası: Türkiye dışında, su seviyesindeki yuvasını sığ suda toprak tabana oturtur. Alçak yuvası, saz ve diğer sucul bitki yığınlarından oluşur ve ince malzemeyle astarlanır.

Yumurta sayısı: Ortalama yumurta sayısı 4-6 arasındadır.

Üreme dönemi: Nisan ve haziran ayları arasında seslenen erkekler üreme ihtimalini gösterir.

KAR. 7 Nisan 2005'te Kızılırmak Deltası'nda geniş bir alanda yuva malzemesi taşıyan bir erişkin gözlenmiştir. **DOA.** Hafik Gölü'nde 22 Mayıs 2005'te içinde uçmaya hazır 3 yavru bulunmuştur.

Alttürler ve Sınıflandırma

Türkiye'de nominat alttüri bulunur.

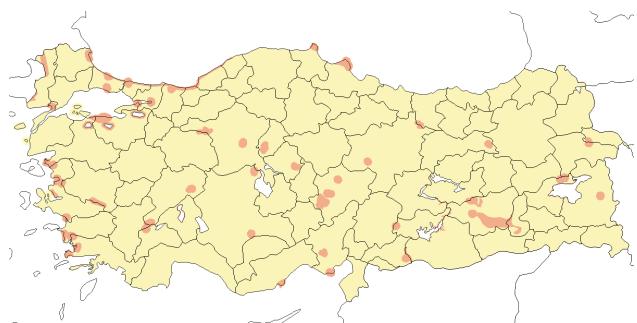
Küçük Balaban

Ixobrychus minutus, Little Bittern, [Vinyet: Sulakalan]

Yaygın olarak ve çok sayıda bulunan bir yaz konuğu ve geçit türüdür.

Bataklik sulakalanlarda ürer, hatta çok küçük alanları bile kullanabilir. Büyük sulakalanlarda ciddi sayıarda bulunur. Meriç Deltası'nda 200 çift, Uluabat Gölü'nde 150 çift üremektedir. Kızılırmak Deltası'nda 15-30 çift tespit edilmiştir (Hustings & Dijk, 1994). 1980'lerde Sultansazlığı'nda 300 çiftin ürediği kaydedilmiştir (Kasperek, 1985).

Mart sonu itibarıyle az sayıda birey görülmeye başlar. Ana göç dalgası Mayısın ilk yarısında gerçekleşir ve Mayıs sonuna kadar devam eder, bu sırada 2100 metre irtifaya kadar çıkar. İç bölgelerdeki varış tarihi, kıyısal alanlara göre 10-14 gün gecikir. Dönüşü ağustos ortasında başlar, eylül ortasında zirve yapar ve ekim boyunca devam eder. İstisnai olarak kasım ayında da görülebilir.

Üreme

Yuvalama Alanı: Sazlıklar, kenarı sazlık kanallar, nehirlerin menderesleri ve göllerde ürer.

Yuvası: Tek başına yuvalar, ancak verimli alanlarda birkaç çift birbirine yakın olarak serbest bir birlilikte yaşayabilir. Başka ülkelerde alçak bir çalı veya ağaçta yuvaladığı da kaydedilmiştir.

Yumurta sayısı: Türkiye'de gözlenen yumurta sayısı genellikle 5 veya 6, nadiren 4-10'dur.

Üreme dönemi: Üreme dönemi genellikle Nisan ayında başlar, yumurtlama Mayıs ayı boyunca devam eder. Yavrular Haziran ayında çıkmaya başlar ve Temmuz ayına kadar palazlanarak uçmaya hazır hale gelirler. **MAR.** Uluabat Gölü'nde 1998'de sık bir sazlıkta 122 alan savunan

erkek gözlenmiştir (Welch & Welch, 1998b). **KAR.** Kızılırmak Deltası'nda 10 Haziran 1992'de geniş bir sazlıkta erguvani balıkçıl kolonisinin yakınında, sudan 10-20 cm yükseklikte bir yuva bulunmuş ve içinde üç yumurta gözlenmiştir (Hustings & Dijk, 1994). **AKD.** Antakya'da 8 Mayıs 1962'de yuva yapımı gözlenmiştir. **İÇA.** Mogan Gölü'nde Temmuz 1968 sonunda genç kuşlar görülmüştür.

Alttırılar ve Sınıflandırma

Türkiye'de nominat alttüri bulunur.

Gece Balıkçılı

Nycticorax nycticorax, Black-crowned Night Heron,
[Vinyet: Sulakalan]

Yaygın ve nispeten çok sayıda bulunan bir yaz konuğu, yaygın ve bol miktarda rastlanan bir geçit türü, lokal olarak düzensiz ve az sayıda bulunan bir kış konuğuudur.

Tüm bölgelerde en az 10 sulakalanda ürediği bilinmektedir. Manyas Gölü'nde 1967'de 500 çift, 1990'larda ise 150 çift üremiştir. Meriç Deltası'nda 200 çift, İznik Gölü'nde 250 çift, Göksu Deltası'nda 150 çiftin ürediği kaydedilmiştir. Ayrıca Yeşilırmak Deltası'nda 9 çiftin ürediği tespit edilmiştir. Son yıllarda, İç Anadolu'daki bazı üreme kolonilerinin ortadan kalktığı belirlenmiştir (Eken & Magnin, 1999).

Geçit döneminde daha bol ve yaygın olarak gözlenir. İlkbahar geçisi mart başından Mayıs ortasına kadar sürer, sonbahar geçisi ise Ağustos ortasından ekim sonuna kadar devam eder ve eylül ayında zirve yapar. Temmuz ortasında genç kuşların dağılmaya başladığı görülür.

Kışın düzensiz aralıklarla kaydedilir. Önemli kışlama kayıtları şöyledir: 3 Ocak 1999'da İğdır Ovası'nda 113 birey (DHKD, 1999), 3 Şubat 2002'de Manyas Gölü'nde 83 birey (Demirci, 2002) ve 20 Ocak 1997'de Yeşilırmak Deltası'nda 31 birey (Welch & Welch, 1998a) gözlenmiştir. Karakaya Barajı'nda üreyen koloninin kışın alanda kaldığı ve kuşlayan en kalabalık topluluğu oluşturduğu düşünülmektedir. Ocak 2005 ve Ocak 2006'da en az 210 kuş sayılmıştır.

Üreme

Yuvalama Alanı: Coğunlukla diğer su kuşlarıyla beraber büyük içsu göllerinde, nehir deltalarında ve nehir boyalarında ürer. Kolonideki yuva sayısı 500'e kadar çıkabilir, nadiren tek başına yuvalar. Büyük koloniler sıkça kavaklıarda, küçük koloniler ise sazlıklarda bulunur.

Yuvası: Yuva basık bir yapıdır. Ağaçtaki yuvalar dallardan, sazlıklardaki yuvalar ise saz gövdelerinden oluşur.

Yumurta sayısı: Türkiye'de gözlenen yumurta sayısı 3 veya 4, nadiren 5'tir.

Üreme dönemi: Üreme döneminde yumurtlama genellikle Nisan ayı ortasında başlar, yavrular Haziran ayında çıkmaya başlar ve Temmuz ayına kadar palazlanarak uçmaya hazır hale gelirler.

MAR: Manyas Gölü'nde 1967'de 500 çift balıkçı, kaşıkçı ve karabataklarla beraber yuvalamıştır. 5 Nisan 1967'de subasár bir söyütlükteki kolonide yuva başında erişkinler gözlenmiş, fotoğraflarına göre (Pforr & Limbrunner, 1982) Mayıs 1971'de içinde 2-3 haftalık üç yavru, 30 Haziran 1970'te 1-2 haftalık iki yavru görülmüş, yumurtlama tarihinin Mayıs sonu olduğu hesaplanmıştır. Uluabat Gölü'nde 1998 yılında bir sazlığın ortasında seyrek dağılmış söğüt kümelerinde 6 türün bulunduğu karışık bir kolonide 105 yuva sayılmış, 7 Haziran 1998'de çoğu yuvada yumurta, bazlarında ise palazlanmaya yakın yavrular tespit edilmiş (Welch & Welch, 1998b), yumurtlama tarihinin Nisan ortasında olduğu hesaplanmıştır.

3 Haziran 2006'da aynı kolonide 7 türün karışık ürediği tespit edilmiş, bunların arasında farklı yaşlardan yavrulu ve 3-5 yumurtalı yaklaşık 40 yuva sayılmıştır. **EGE:** Bilinmeyen bir sazlıkta çeltikçi, alaca balıkçıl, küçük ak balıkçıl, büyük ak balıkçıl ve küçük karabatak ile beraber yuvalayan kalabalık bir koloni bulunmuştur, 13 Mayıs 1899'da gece balıkçılı yuvalarının sudan biraz yüksekte bulunduğu, coğunu boş, bazlarının 1 veya 2 yumurtalı olduğunu gözlenmiştir (Selous, 1900).

İÇA: Ereğli Sazlığı'nda 25 Mayıs 1998'de 20 çiftin, 20 çift küçük karabatak, birkaç çift büyük ak balıkçıl ve gri balıkçıl ile beraber yuvaladığı tespit

edilmiş, çoğu yuvada 3-4 yumurta, bazlarında ise yumurtadan yeni çıkan yavrular görülmüş, yumurtlama tarihinin nisan sonunda olduğu tahmin edilmiştir. Ankara yakınlarında, tahminen Nallıhan Kuş Cenneti'nde, 7 Mayıs 1981'de 50 çiftin gri balıkçıl ile beraber yuvaladığı görülmüştür. Burada küçük ak balıkçıl, karabatak ve gri balıkçılı beraber yuvaladığı bilinir. Eber Gölü'nde Haziran 1994'te sonunda ve Konya yakınlarında 4 Temmuz 1986'da palazlanmış yavrular görülmüştür. Bu kayıtlar yumurtlama tarihinin en genç nisan sonunda olduğunu gösterir. **DOA:** Temmuz 1970'te Erzurum Pasinler'deki tek bir çift yaklaşık 100 yuvalı bir ekin kargası kolonisinde yuvalamıştır (OST, 1972, 1975). Ahtamar Adası'nda 3 Haziran 1972'de yaklaşık 20 çiftlik kolonideki on yuvada 1-4 yavru sayılmış, 8 Ağustos 1974'te palazlanmış yavrular gözlenmiştir. 1969'da Ağrı yakınlarındaki söğütler üzerinde iki küçük kolonide toplam 12 çiftin yuvaladığı görülmüştür.

Alttırılar ve Sınıflandırma

Türkiye'de nominat alttüri bulunur.

Küçük Ak Balıkçıl

Egretta garzetta, Little Egret, [Vinyet: Sulakalan]

Lokal olarak çok sayıda bulunan bir yerli veya yarı göçmen, yaygın ve çok sayıda bulunan bir geçit türü ve kış konuğuudur.

Özellikle büyük içsu gölleri ve kıyısal nehir deltalarında ürer. Meriç Deltası'nda 470 çift üremektedir. Kızılırmak Deltası'nda ise en az 230 çiftin ürediği düşünülmektedir. İç Anadolu'da son yıllarda bazı alanlarda sayıları azalmış, buna karşılık bazı kıyı bölgelerinde artışlar olduğu düşünülmüştür.

İlkbahar geçisi mart ortası ile Mayıs sonu arasında gerçekleşir, nisan ortası ile Mayıs başı arasında yoğunlaşır. Sonbahar geçisi ise temmuz sonu ile eylül sonu arasında gözlenir. Bu dönemde, Doğu Karadeniz ve Trakya'da yüksek sayılarında görülebilir.

Orta sayılarında, ağırlıklı olarak Ege ve Akdeniz bölgelerinde kişiler. Marmara ve Karadeniz bölgelerinde ise kışın daha seyrek gözlenir. İlman kışlarda İç Anadolu'daki sulakalanlarda az ve orta sayılarında kalabilir. 3 Mayıs 1997'de

Mogan Gölü'nde fotoğraflanan koyu renkli birey, Türkiye'deki ilk kaydırıdır (Boyla & Eken, 1998).

Üreme

Yuvalama Alanı: Çok sık ve karışık kolonilerde, genellikle 30 ila 200 çift olarak bulunur. Yuvalar, bir ağaç veya çalıya kurulur ve yuvalama ağaçları subasalar alanlarda yer alabilir.

Yuvası: Ağaç veya çalıda yuvalar ince dallardan, aksi takdirde sazlardan oluşan sig bir yapıdır.

Yumurta sayısı: Türkiye'de gözlenen yumurta sayısı 4-6 arasındadır.

Üreme dönemi: Üreme dönemi genellikle nisan sonunda başlar ve yumurtlama Mayıs ayı boyunca devam eder. Yavrular Haziran ayında yumurtadan çıkar ve Temmuz ayına kadar palazlanıp uçmaya hazır hale gelir. **MAR.** Uluabat Gölü'nde 7 Haziran 1998'de geniş bir sazlığın ortasındaki söğüt kümeleri içindeki karışık bir kolonide 76 yuva sayılmış, yavruların çoğunu uçmaya hazır olduğu, ancak içinde yumurta olan yuvaların da bulunduğu tespit edilmiştir (Welch & Welch, 1998b). Buna göre en erken yumurtlama tarihinin nisan sonu olduğu, içinde yumurta olan yuvaların ise başarısız ilk denemenin ardından telafi çabası olduğu düşünülmüştür. Manyas Gölü'nde yaşlı bir söğütte yaklaşık 6 metre yukarıda iki yuva görülmüş, bu yuvalarda 2 Mayıs 1966'da dört ve beş yumurta sayılmıştır. Ertesi yıl, 29 Mart 1967'de erişkinlerin yuvaya döndükleri ve 12 Nisan'da yuvayı tekrar kullanmak için tamir ettikleri gözlenmiştir. **EGE.** Bafa Gölü'ndeki bir adada yaklaşık 100 çift karabatak, gri balıkçıl ile beraber yuvalamış, 1 Mayıs 2003'te yaklaşık 20 yuva incelenmiş, çoğunda 4, bazlarında 5-6 yumurta sayılmış, yumurtaların çok yakın zamanda konulduğu düşünülmüştür. Marmara Gölü'nde 30 Nisan'da çeltikçi, küçük karabatak ve kaşıkçı bulunan sık sazların içindeki karışık kolonide yeni yumurtalı birkaç yuva bulunmuştur (McNeile, 1950, 1951, 1954, 1967, 1968, 1970, 1972, 1973). **KAR.** Kızılırmak Deltası'nda ağaçlarda yuvalar 27 Ağustos 1984'te çoğu yavrunun yuvadan ayrılmış olduğu görülmüştür (Dijksen

& Kasperek, 1985). 1992 yılında 2 ve 5 Mayıs'ta yuva yapımı gözlenmiş, bazlarının kuluçkaya yattıkları, bazlarının ise 3 Haziran'da yuva yapımına devam ettikleri izlenmiştir (Hustings & Dijk, 1994). **İÇA.** Bolluk Gölü'nde 23 Nisan 2004'te ada üzerindeki iki yuvada 3 ve 4 yumurta ve boş yuvalar görülmüş, 16 Mayıs 2004'te bir adanın çiplak toprağında yaklaşık 10 yuva tespit edilmiş, yaklaşık 10 yuvada 4-5 yumurta, birinde 4 yumurta ve yumurtadan yeni çıkmış bir yavru gözlenmiş, yumurtlama tarihinin 19 Nisan olduğu hesaplanmıştır. **DOA.** Van Gölü Ahtamar Adası'nda gece balıkçıları arasında bir çift yuvalamıştır. Aras boyunca Ermenistan sınırında nehir adalarında da yuvalamıştır.

Alttürler ve Sınıflandırma

Türkiye'de nominat alttüürü bulunur.

Kıyı Balıkçılı

Egretta gularis, Western Reef Heron

Rastlantısal konuktur.

1 birey, Amik Baraj Gölü (Hatay) alanında 17 Ekim 2020 tarihinde A. Atahan ve M. Atahan tarafından kaydedildi. Bir diğer birey, aynı alanda 13 Mayıs 2021 tarihinde E. Yoğurtçuoğlu tarafından gözlendi. Suvla Tuz Gölü (Çanakkale) alanında 1 birey, 15 Haziran 2024 tarihinde Ç. Abbasoğlu, E. Cengiz, H. Değirmenci, O. Değirmenci, R. Hamdi, İ. Uysal, A. Yılmaz ve K. Öğreten tarafından kaydedildi.

Üreme

Türkiye'de ürememektedir. [EKLENCEK]

Alttürler ve Sınıflandırma

Türkiye'de görülen bireyin hangi altture ait olduğu henüz değerlendirilmemiştir.

Yeşil Sırtlı Balıkçıl

Butorides striata, Striated Heron

Rastlantısal konuktur.

1 birey, **Tilmen Höyük/İslahiye** (Gaziantep) alanında 5 Temmuz 2024 tarihinde S. Toprak tarafından kaydedildi.

Üreme

Türkiye'de yuvalamaz. Yayılış alanı Afrika, Asya ve Güney Amerika'nın tropikal kuşağıdır.

Alttürler ve Sınıflandırma

Türkiye'de görülen bireyin hangi altture ait olduğu henüz değerlendirilmemiştir.

Alaca Balıkçıl

Ardeola ralloides, Squacco Heron, [Vinyet: Sulakalan]

Lokal ve nispeten çok sayıda bulunan bir yaz konuğu, yaygın ve çok sayıda bulunan bir geçit türüdür.

Bataklık sulakalanlarda yuvalar. Bilinen önemli üreme alanları arasında; Meriç Deltası'nda 300 çift, Uluabat Gölü'nde 110 çift, Manyas Gölü'nde 100 çift, Marmara Gölü'nde 200 çift, Akşehir ve Eber göllerinde 70 çift, Sultansazlığı'nda 70 çift ve Göksu Deltası'nda 70 çift bulunmaktadır. Bu kolonilerin çoğu ağaçlarda, bazıları ise sazlıklarda yuvalar. Özellikle ağaçsız İç ve Doğu Anadolu'daki sulakalanlarda sazlıklarda üreyenlerin oranı dünya ortalamasının üzerindedir. Uygun alanlarda sıklıkla gözlenir, bu yüzden henüz keşfedilmemiş birçok koloni olabilir.

İlkbaharda kuşlar mart ortasında gelmeye başlar, yoğun geçiş nisan sonu ile Mayıs ortası arasında gerçekleşir. İç Anadolu'ya varış genellikle nisan ortası, daha kuzeyde ise nisan sonuna denk gelir. Başlıbos kuşlar Mayıs sonu, hatta Haziran ortasına kadar gözlenebilir. Üreme alanlarından ayrılışları Temmuz sonu ile Ağustos başında başlar ve Eylül sonu ile Ekim başına kadar devam eder. Bu dönemde 150 bireylilik gruplar görülebilir. Karadeniz kıyısındaki sulakalanlarda rastlanan sürüler, kuzeyden göç aldığı gösterir. Kasım ortasına kadar geç kalan bireyler de gözlenebilir.

Üreme

Yuvalama Alanı: Büyük göller, nehir deltaları ve kıyısal sulakalanlarda çok yoğun ve karışık kolonilerde yuvalar. Genellikle sayıları azdır; 10-30 çift, koloni içindeki diğer türlerin arasında küçük bir payı oluşturur.

Yuvası: Yuva, genellikle çok geniş bir sazlığın ortasındaki ağaçlar, çalılar veya sazlara kurulur. Ağaçta ince dallardan, sazlıkta ise saz gövdelerinden örülmüş sig bir yapıdır. Ağaç ve çalıdaki yuvalar, gece balıkçılı ve küçük ak balıkçılı yuvalarından belirgin şekilde küçüktür.

Yumurta sayısı: Türkiye'de gözlenen yumurta sayısı 3-5 arasında değişir, Türkiye dışında ise 4-6'dır. Tek gözlemdeki yavru sayısı 4 olarak kaydedilmiştir.

Üreme dönemi: Mayıs ayında yuva yapmaya başlar, haziran ayından itibaren yavrular çıkar ve üreme ağustos kadar devam eder. **MAR.** Manyas Gölü'nde 4 Haziran 1970'te ağaçtaki bir kolonide yumurta ve yavrular bulunmuş, bir yuvada dört yumurta, diğer yuvada ise 1-2 haftalık dört yavru görülmüştür (Pforr & Limbrunner, 1982). Yumurtlama tarihinin mayıs başı olduğu hesaplanmıştır. Uluabat Gölü'nde 7 Haziran 1998'de bir söğütlükte çoğunluğunu küçük karabatağın oluşturduğu 1180 çiftlik karışık bir kolonide 109 yuva sayılmış, bu yuvaların çoğunda palazlanmak üzere olan yavrular, bazlarında ise yumurtalar tespit edilmiştir (Welch & Welch, 1998b). 3 Haziran 2006'da yaklaşık 50 yuva incelenmiş, çoğunda 3-5 yumurta, bazıları yumurtadan yeni çıkmış, bazıları palazlanma evresinin yanında olan çeşitli boyda yavrular görülmüş ve yumurtlamanın nisan sonunda başladığı, yoğun olarak mayıs ayında gerçekleştiği hesaplanmıştır. **KAR.** Kızılırmak Deltası'nda 5 Mayıs 1992'de yedi erişkin yuva malzemesi taşıırken gözlenmiş (Hustings & Dijk, 1994). 27 Ağustos 1984'te gri ve küçük ak balıkçılı karışık bir ağaç kolonisinde 10 çift sayılmış, ağaçların altında birçok ölü yavru rastlanmıştır (Dijksen & Kasperek, 1985). **EGE.** İzmir yakınındaki bir gölde 13 Mayıs 1899'da içinde yumurtalar olan iki yuva bulunmuş, yuvaların su seviyesine yakın, sazlıkların dibinde olduğu tespit edilmiştir (Selous, 1900). Bu kolonideki diğer türler büyük ak balıkçılı, küçük ak balıkçılı, gece balıkçılı, çeltikçi ve küçük karabatak olmuştur. **AKD.** Amik Gölü'nde yılın boyun ve küçük karabataklarla beraber bulunan kolonide 26 Mayıs 1933'te yumurtlamaya başladıkları gözlenmiştir (Meinertzhagen, 1935). **İÇA.** Sultansazlığı'nda 15 Mayıs 1979'da yuva malzemesi taşıyan erişkinlere rastlanmış

ve haziran ayında yuvaladığı görülmüştür (Kasperek, 1985).

Alttırılar ve Sınıflandırma

Monotipik bir türdür.

Sığır Balıkçılı

Bubulcus ibis, Western Cattle Egret

Lokal olarak az sayıda bulunan yerli ve yarı göçmen bir türdür.

Çukurova'da Seyhan Nehri boyunca büyük kolonilerde önemli sayıarda ürediği tespit edilmiştir. Osmaniye'de, Ceyhan Nehri üzerinde söğüt ağaçlarıyla kaplı bir adada gece balıkçılılarıyla beraber ürediği bilinirken, 2013 yılında iş makinelerinin bu adayı yok etmesiyle koloni ortadan kalkmıştır. Göksu Deltası'nda düzenli olarak yerli bireyler gözlenmekte ve 1992'de 25 çiftin ürediği belirlenmiştir (Magnin & Yarar, 1997). İğdır'daki Aras Ovası'nda üreme giysili 150 birey gözlenmesine rağmen, bir üreme kolonisi tespit edilememiştir. Yeşilirmak Deltası'nda düzenli görülmesi üreme olasılığını artırırken, Sultansazlığı'nda da az sayıarda üreme ihtimali mevcuttur.

Geçmişte birkaç landa düzensiz olarak üremiştir. Amik Gölü'nde 1881 yılında üç yumurta toplanmış (Tristram, 1882), 1933 yılında yılın boyun ve küçük karabataklarla karışık bir kolonide yüksek sayıarda ürediği kaydedilmiştir (Meinertzhagen, 1935). 1965-1970 yılları arasında sıkça gözlenmiş; 1965 Eylül'de 150, Eylül 1967'de 94, Ekim 1968'de 130 ve Mayıs 1970'te 30 birey sayılmış, o dönem ürediği düşünülmüştür. En son 1981'de ürediği tespit edilmiştir. Ereğli Sazlığı'nda 1968 yılında 30 çiftlik bir koloni bulunmuş, 1969'da tek bir çift gözlenmiş ve daha sonra kayda değer bir gözlem yapılmamıştır. Ancak 1993 Temmuz'da 60 bireyden oluşan bir grup görülmesine rağmen, ürediklerine dair kanıt bulunamamıştır.

Diğer alanlarda düzensiz ziyaretçi ve az sayıda üreyen yerli ya da yaz göçmeni olma ihtimali vardır. Kızılırmak Deltası'nda 1977'den itibaren az sayıda görülmüş, Manyas ve Uluabat göllerinde düzenli olarak rastlanmıştır. İstanbul'da Karadeniz kıyısında da düzenli gözlemler yapılmıştır. Bu kayıtların mart

ile Mayıs ortasında yoğunlaşması, bir geçit hareketine işaret eder.

Kışlayan bireylerin çoğu güney kıyılarda bulunur. Kış Ortası Su Kuşu Sayımları (KOSKS) sırasında, Ocak 1996'da toplam 9, Ocak 1999'da ise toplam 13 birey sayılmıştır. Ancak KOSKS'un bu türün gerçek sayılarını yansıtmadığı, çünkü bu türün sulakalanlara bağlı olmadığı söylenebilir. Ortalama kış sıcaklıklarının düşük olması, bu türün yayılması ve yerleşmesine engel olabilir.

Üreme

Yuvalama Alanı: Amik Gölü'nde "birçoğunun" yılanboyun ve karabataklarla beraber sazlıklarda ürediği, yuvaların farklı türlerin bir arada bulunduğu blokların en üst katında olduğu tespit edilmiştir (Meinertzhagen, 1935).

Yuvası: Düzleştirilmiş sazların üzerinde yassı bir yapı üzerinde kuluçkaya yattığı gözlenmiştir. Türkiye dışında yuva, sazlıklarda ölü sazlarla, ağaçta veya çalıda ise çalı çırımı ile örülür.

Yumurta sayısı: Türkiye'de yumurta sayısı hakkında ayrıntılı bilgi yoktur. Türkiye dışında olağan yumurta sayısı 4-6 arasındadır.

Üreme dönemi: Amik Gölü'nde 26 Mayıs 1933'te yumurtlamaya başladıkları tespit edilmiştir (Meinertzhagen, 1935).

Alttürler ve Sınıflandırma

Monotipik bir türdür. Batılı nominat *ibis* ve doğulu *coromandus* alttürleri tür seviyesine çıkarılmış ve "Batılı Sığır Balıkçılı" ve "Doğulu Sığır Balıkçılı" olarak isimlendirmiştir (Rasmussen & Anderton, 2005).

Büyük Ak Balıkçıl

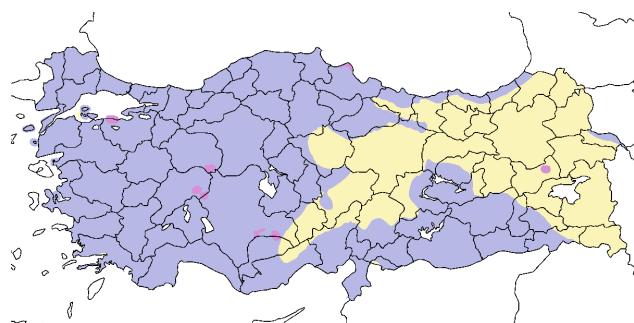
Ardea alba, Great Egret, [Vinyet: Sulakalan]

Çok lokal olarak az sayıda yuvalar. Yaygın ve çok sayıda bulunan bir geçit türü ve kış konuğuudur.

Kızılırmak Deltası'nda 1992 yılında 11-15 çift yuvalamıştır. Birkaç sulakalandı az sayıda, örneğin Kocaçay Deltası'nda 1-2 çift yuvaladığı kaydedilmiştir. 1991'de Hotamış Sazlığı'nda 50 çift yuvalamıştır (Kirwan, 1993b). Ancak Hotamış ve Ereğli Sazlıklar ile Akşehir Gölü'nde üreyen nüfus ortadan kalkmıştır.

Geçit sırasında ülke genelinde yaygın ve bol miktarda gözlenir. İlkbahar geçiği mart başı ile Mayıs ortası arasında, İç Anadolu'da ise en yoğun Nisan başında gerçekleşir. Sonbahar geçiği ise Ağustos ile Ekim başı arasındadır.

Kışın büyük topluluklar halinde kaydedilir. Özellikle orta ve batıdaki kıyı bölgelerinde yüksek sayırlarda bulunur, yerli topluluklar kuzyeyden gelen göçlerle desteklenir. Kızılırmak Deltası, Meriç Deltası, Marmara Gölü, Büyük Menderes Deltası ve Akyatan Gölü'nde 200-400 kuşluk gruplar kişalar. İç bölgelerde daha az görülür, ilmanlıklarda genellikle 100 kuşluk gruplar sayılabilir.

Üreme

Yuvalama Alanı: Çok geniş sazlıklarda, büyük koloniler kurmak yerine, birkaç çift mesafeli bir birlilik oluşturur. Yuvaları geniş bir alana yayılır ve coğunuyla başka büyük balıkçıl yuvalarının yakınındadır.

Yuvası: Üremesi için yüksek ve yaşlı sazların olması gereklidir. Bu sazlar kuşlar tarafından kırılıp yatarılır ve su seviyesinden yaklaşık 1 metre yüksek bir platform oluşturur.

Yumurta sayısı: Türkiye'de gözlenen yumurta sayısı 2-4 arasında değişir, 9 yuvada ortalama 3,2 olmuştur. Gözlenen yavru sayısı 1-3 arasında olup, coğunuyla 3 yavru gözlenmiştir.

Üreme dönemi: Üreme dönemi genellikle mart ayında başlar, yumurtlama Nisan sonuna kadar devam eder. Yavrular Mayıs başında yumurtadan çıkar ve Haziran ortasına kadar palazlanır, Temmuz ayına kadar uçmaya hazır hale gelirler. **KAR.** Kızılırmak Deltası'nda 1992'de çok daha fazla sayıdaki erguvani balıkçılın arasında

sazlıklarda yuvalamış, 2-10 Haziran'da incelenen sekiz yuvanın çoğunda yumurtalar tespit edilmiş, kalanlarında ise bazıları yumurtadan yeni çıkmış, bazıları ise 2-3 haftalık olan yavrular gözlenmiştir. Buradaki üç yuvadaki yavruların yaşından yumurtlama tarihleri hesaplanmış, bir yumurtanın nisanın son haftasında, diğerinin Mayısın ilk haftasında ve sonuncusunun da 17 Mayıs'tan sonra konduğu düşünülmüştür (Hustings & Dijk, 1994). Bu durum, Ereğli Sazlığı'ndan daha erken yumurtladığını ortaya koymaktadır. EGE. 13 Mayıs 1899'da Ege'de içinde iki ve dört yumurta bulunan iki yuva bulunmuştur (Selous, 1900). 28 Mayıs 1895'te "Anadolu'da bir yerde" dört yumurtalı bir yuvaya rastlanmıştır. İÇA. Ereğli Sazlığı'nda 23 Mayıs 1998'de iki ayrı grupta iki veya üç çift gri balıkçıların yakınında yuvalamış, her bir yuvada yaklaşık 2 haftalık üç yavru görülmüş, yumurtlamanın nisanın ilk haftasında olduğu hesaplanmıştır.

Alttırler ve Sınıflandırma

Türkiye'de nominat alttüri bulunur.

Gri Balıkçıl

Ardea cinerea, Grey Heron, [Vinyet: Sulakalan]

Yaygın ve çok sayıda bulunan bir yerli tür, geçit türü ve kış konuğuudur.

Genellikle ormanlık alanlarda, sulakalanların çevresinde ve nehir boyalarında küçük koloniler halinde yuvalar. Sulakalanlara bağımlı bir tür olmadığı için bilindiğinden daha yaygın olabilir. En kalabalık koloniler Manyas Gölü, Bafa Gölü ve 190-200 çiftin bulunduğu Kızılırmak Deltası'nda bilinir.

İlkbahar geçisi mart ortası ile Mayıs sonu arasında gerçekleşir (Albrecht, 1986), sonbahar geçisi ise ağustos ile ekim ortasında gözlenir. Göç sırasında Karadeniz kıyısında göçmen sürüler sıkça görülür. 1971 Eylül'ünde İstanbul Boğazı'nda güneşe ucan 550 birey sayılmıştır. Orta ve batı bölgelerinde, özellikle kıyısal alanlarda kayda değer sayıarda kişiler.

Üreme

Yuvalama Alanı: Suya yakın, özellikle ağaç ve sazlıklarda birkaç çift ile birkaç yüz çift arasında değişen kolonilerde yuvalar. Hem saf koloni, hem de leylek, karabataklar ve diğer balıkçıllarla beraber karışık koloniler oluşturur. Gölledeki toprak adalarda yerde de yuvalar.

Yuvası: Ağaçtaki yuvası dallardan, sazlıktaki yuvası sazlardan örülür.

Yumurta sayısı: Türkiye'de gözlenen yumurta sayısı 3-5 arasındadır.

Üreme dönemi: Türkiye genelinde yumurtlama genellikle mart ayında başlar ve nisan sonuna kadar devam eder. Yavruların yumurtadan çıkıştı çoğunlukla Mayıs başında gerçekleşir. Yavrular Haziran ortasından itibaren palazlanmaya başlar ve Temmuz ayına kadar uçmaya hazır hale gelirler. Bazı kolonilerde telafi çabaları nedeniyle üreme süreci daha geç tarihlere uzayabilir. MAR. Trakya'da bir yerde yuvaların marttan itibaren tutulduğu gözlenmiş, 25 Nisan 1970'te çoğunda yavru bulunan 30 yuva sayılmıştır. KAR. Kızılırmak Deltası'nda 14-21 Haziran 1984'te palazlanmak üzere yavrular bulunan 30 yuva, Temmuz 1971'de 48 yuva, Temmuz 1972'de ise 25 yuva sayılmıştır (Dijksen & Kasparek, 1985). 3 Haziran 1992'de ağaçlarda bazıları palazlanmak üzere olan yavrularla dolu 111 yuva görülmüş, üremenin 20 Mart'ta başladığı hesaplanmıştır. Sazählarda ise 7 Haziran 1992'de hem yumurta hem de her yaşıta yavru bulunan 47 yuva tespit edilmiştir (Hustings & Dijk, 1994). EGE. En erken üreme kayıtları Ege Bölgesi'ndendir. Büyük Menderes Deltası Karina Gölü'nde 23 Nisan 2003'te tamamen palazlanmış bir yavru ve Bafa Gölü'nde 1 Mayıs 2003'te uçmaya başlamış iri yavrular görülmüş, yumurtlama tarihinin Şubat ortası olduğu hesaplanmıştır. Bafa Gölü'nde 13 Mayıs 1980'de 13 yuvanın bazlarında iri yavrular gözlenmiştir (Kasparek, 1988a). 3 Mayıs 2001'de her yaşıta yavrular ve hatta yumurtalar, 27 Haziran 1999'da ise yumurta ve farklı yaşlarda yavrular tespit edilmiş, yumurtaların kayıpları telafi etmek amacıyla

gectiği düşünülmüştür. İÇA. Ereğli Sazlığı'nda 23 Mayıs 1998'de ziyaret edilen yuvalarda iri yavrular görülmüştür. Kızılıcahamam'da 18 Mart 1984'te 19 yuvada kuluçkaya yatan kuşlar görülmüş (Bariş vd., 1984), Eskişehir'de 19 Mayıs 1907'de bir ağaçta çoğunda yavru görülen 20 yuva sayılmıştır (Ramsay, 1914).

Alttırılar ve Sınıflandırma

Türkiye'de nominat alttüri bulunur.

Erguvani Balıkçıl

Ardea purpurea, Purple Heron, [Vinyet: Sulakalan]

*Nispeten lokal olarak üreyen, göç döneminde daha yaygın bir alanda yayılış gösteren yaz konuğu*dur.

Kızılırmak Deltası'nda 1992 yılında 475-500 çiftin yuvaladığı tespit edilmiş, bu alanın ülkedeki en önemli üreme bölgesi olduğu belirlenmiştir (Hustings & Dijk, 1994). Doğu Anadolu'da uygun yaşam alanlarının azlığı nedeniyle üremediği düşünülmektedir. Son yıllarda birçok sulakalanda sayılarında azalma olduğuna dair bulgular vardır.

İlkbahar geçişinde, güney bölgelerinde mart ortasından itibaren, iç bölgelerde ve Karadeniz Bölgesi'nde ise yaklaşık 2-3 hafta sonra görülmeye başlanır. En yoğun dönem Mayıs başı olup, geçiş Mayıs ortasına kadar devam eder. Sonbaharda ülke genelinde daha yaygın ve kalabalık gruplar halinde gözlenir. Yoğun olarak Ağustos sonu ile Eylül başı arasında geçiş yapar, geç kalan bireyler ise Kasım ortasına kadar görülebilir. Sonbahar göçü sırasında Güneydoğu Anadolu'da nehir vadilerini takip eder. İstisnai olarak, Kızılırmak Deltası'nda 30 Ağustos 1982'de 1400 birey gözlenmiştir.

Üreme

Yuvalama Alanı: Genellikle çok geniş ve yaşlı sazlar (*Phragmites*) içinde yuvalar. Bazen kalabalık kolonilerde, bazen de Kocaçay Deltası'nda olduğu gibi 3-5 çiftlik seyrek birliktelikler oluşturur (Ertan, 1996).

Yuvası: Yuva, eski sazların kırılmısından oluşan sudan yüksekte bir platformun üzerine kurulur. Hatırı sayılır bir kütle oluşturur ve içi derin değildir. Ağaç veya çalıdaki yuvaları ise dallarla örülür. Coğu koloni, sazlık alanlarda veya suya yakın ağaçlarda yuvalarını kurar. Yuvalar genellikle sudan birkaç metre yukarıda sazlar ya da dallarla inşa edilir.

Yumurta sayısı: Genellikle 3-5 yumurta koyar.

Üreme dönemi: Coğu bölgede yumurtlama nisan ayının sonlarına doğru başlar ve Mayıs başına kadar devam eder. Yavrular, Mayıs ortasında yumurtadan çıkar ve ilk yavrular genellikle Mayıs sonuna doğru görülmeye başlanır. Yumurtlama ve yavruların çıkışı, koloniler arasında farklılık gösterebilir. Yavrular Haziran başına kadar palazlanmaya devam eder.

MAR. Manyas Gölü'nde karabataklar, diğer balıkçılar ve kaşıkçılarla beraber karışık bir kolonide ağaçta yuvalamıştır. Uluabat Gölü'nde 9 Mayıs 1970'te sudan yaklaşık 2 metre yukarıda sazlara kurulmuş yuvalar bulunmuş, coğu yuvada iki yumurtaının olduğu tespit edilmiştir. Yumurtlamanın henüz sonlanmadığı fikrine varılmıştır. Manyas Gölü'nde 1966'da bir sazlığın içindeki sudan 1-3 metre yukarıdaki söğütlerde altı yuva bulunmuş, bu yuvalardan birinin sadece söğüt dallarıyla, diğerlerinin hem dallar hem de saz gövdeleriyle örtülü olduğu not edilmiştir. 27 Nisan'da boş olan yuvada 28 Nisan'da bir, 3 Mayıs'ta ise üç yumurta sayılmıştır. Diğer bir yuvada 28 Nisan'da bir yumurta, 3 Mayıs'ta üç yumurta tespit edilmiştir. Diğerlerinde 29 Nisan'da bir yuvada beş yumurta, 3 Mayıs'taki üç yuvada ise dörder yumurta görülmüştür. Terkos Gölü'nde 24 Nisan 1981'de bir adadaki küçük ağaçlarda 15 erişkin yuva yaparken gözlenmiştir.

KAR. Kızılırmak Deltası'nda yuvalayan 475-500 çift, dört grup veya koloni halinde dağılmıştır. Kızılırmak Deltası'ndaki 1992 yılındaki detaylı çalışmada çok geniş ve kesilmemiş bir sazlıkta dört koloni bulunmuş, yuvaların sudan 50 ila 80 cm yukarıda olduğu saptanmıştır. 153 yuvada üç yumurta, 158 yuvada dört yumurta sayılmış, bir kolonide ilk yumurtlama tarihinin 21 Nisan, diğer bir kolonide ise bir hafta sonra başladığı, ilk yavruların 17 Mayıs'ta görüldüğü ve çoğunlukla bundan yaklaşık bir hafta sonra çıktıığı tespit edilmiştir (Hustings & Dijk, 1994).

Alttürler ve Sınıflandırma

Türkiye'de nominat alttüürü bulunur.

Ak Pelikan

Pelecanus onocrotalus, Great White Pelican, [Vinyet: Sulakalan]

Çok lokal olarak az sayıda üreyen bir yaz konuğu, nispeten yaygın ve çok sayıda bulunan bir geçit türü, az sayıda bulunan bir kış konuğuudur.

Eskiiden İç Anadolu'da kalabalık koloniler oluşturmuşsa da, günümüzde düzensiz aralıklarla az sayıda İç ve Doğu Anadolu'da yuvalamaktadır. Son zamanlarda düzenli ürediği tek alan, Gürcistan sınırındaki Aktaş Gölü'dür. Burada, ilk olarak Nihat Turan tarafından türü belirsiz pelikanların ürediği belirtilmiş (Türkiye Çevre Vakfı, 1993), ardından 1995'te tepeli pelikanlarla karışık bir kolonide 50 çiftin ürediği saptanmıştır (Magnin & Yarar, 1997). Yazın Çıldır Gölü'nde sıkça görülen sürülerin muhtemelen Aktaş Gölü'nden veya İran'daki üreme kolonilerinden geldiği düşünülmektedir. İkinci güncel koloni, 2012 yılında Amasya Yedikir Baraj Gölü'nde bulunmuş, en az 35 çiftin ürediği tespit edilmiştir. 1986 ile 1991 yılları arasında burada üreme kaydedilmemiştir. Göç rotası üzerindeki Eber Gölü'nde yazın binlercesi toplanır ve bu alanda üreme olasılığı yüksektir.

Kurutulana kadar, Amik Gölü'nde binlerce çift, Ereğli Sazlığı'nda 1968-71 yılları arasında 1500-2000 çift gözlenmiş, Mayıs 1970'te 2000 çift ve 8 Haziran 1971'de geniş bir sazlık içindeki bir adada 420 çiftlik bir koloni tespit edilmiştir. 1993'te 23 çift ve 1998'de ise yaklaşık 10 çift üremiştir. Karapınar Ovası'nda 1985'te 30-50 çift, Seyfe Gölü'nde 1992'de azami 80 çift, 1993'te 65 çift, Van Gölü'nde 1967'de 40 çift ve Tuz Gölü'nde 1998'de iki çift başarılı şekilde üremiştir. Seyfe Gölü ve Tuz Gölü'nde yuvalayan kuşların, günlük 50 km uçarak Hirfanlı Barajı'nda beslendikleri düşünülmektedir. Bu alanların dışında, Hotamış'ta 1971'de bir yumurta, Sultansazlığı'nda 1970'te küçük bir koloni bulunmuş, Yarma Bataklıkları, Akşehir ve Eber Gölleri'nde 1980'lerin sonunda ürediği düşünülmüştür. Ereğli Sazlığı'nda yüzlerce bireyden oluşan sürüler, 1973 ve 1992 yılları arasında yaz boyunca gözlenmiştir.

Avrupa ile Afrika arasındaki göçmen popülasyon dar bir göç koridorunu takip eder. Göç sırasında Meriç Deltası, Gala Gölü, Manyas Gölü, Kütahya Porsuk Barajı, Eber ve Akşehir Gölü, Ilgin Çavuşçu Gölü, Ereğli Sazlığı, Göksu Deltası ve Yumurtalık Lagünleri üzerinden geçer. Genellikle 300 kuştan az sürüler oluşturur, ancak Manyas Gölü'nde eylülde binlerce kuşluk sürüler sıkça gözlenir. Doğu Anadolu popülasyonu Bendimahi Deltası'ndan geçer. İlkbahar göçü mart ortasında başlar, yurt genelinde mayıs sonu, Doğu Anadolu'da ise haziran ortasına kadar devam eder. Ana kafileler nisan ayında geçişini tamamlar, daha sonra gelenler ise üremeyen ve genç kuşlardır. Kapıdağı Yarımadası'nda yapılan bir ilkbahar sayımında, 15 Mart ile 18 Mayıs arasında tek noktadan 39.734 kuş sayılmıştır (Tuncalı 2010). Sonbahar göçü temmuz ortasında başlar ve kasım sonuna kadar devam eder. Yumurtalık Lagünleri, İskenderun Körfezi ve Belen Geçidi'nde yoğun geçişler eylül sonu ile ekim ortasında gözlenmiştir. Belen Geçidi'nde yapılan kapsamlı bir çalışmada, 2 Ağustos ile 23 Eylül 1976 arasında toplam 8000 kuş sayılmıştır (Sutherland & Brooks, 1981a).

Kışın nadirdir, ara sıra batı ve orta bölgelerde, genellikle kıysisal sulakalanlarda kaydedilir. En yüksek kış sayımı Ocak 1974 ve Aralık 1975'te Göksu Deltası'nda 14 birey, Ocak 1995'te ise 16 bireydir. İç bölgelerden altı kışlama kaydı bulunmaktadır.

Üreme

Yuvalama Alanı: Üreme hakkındaki bilgiler Seyfe Gölü, Ereğli Sazlığı ve Aktaş Gölü'nden gelir. Bu üç göl birbirinden çok farklıdır: Seyfe Gölü büyük, sığ ve acı bir göl; Ereğli Sazlığı, kurutulmadan önce sığ bataklıklar, sazlıklar ve tatlı su göllerinin bulunduğu çok geniş bir kompleks; Aktaş Gölü ise 1800 metre rakımda sığ bir göldür.

Yuvası: Seyfe Gölü'nde yuvalar, eski flamingo yuvalarının üzerine kurulmuş ve ince saz gövdeleri, otlar ve sucul bitkilerden

oluşmuştur. Ereğli Sazlığı'nda yuvalar, *Phragmites* gövdelerinden yapılmış ve sudan yaklaşık 40 cm yükseklikte bir adanın üstünde yer almıştır.

Yumurta sayısı: Seyfe Gölü'nde 13 Mayıs 1993'te incelenen yaklaşık 50 yuvanın çoğunda iki, bazlarında tek yumurta ve birinde üç yumurta tespit edilmiştir. Ereğli Sazlığı'nda gözlenen yuvaların çoğunda iki yumurta bulunmuştur.

Üreme dönemi: Üreme dönemi Mayıs başında başlayıp Haziran ortasına kadar devam eder. Yumurtlama Nisan ayında başlar ve yavrular Haziran ayında çıkmaya başlar, bazı bölgelerde Ağustosa kadar süren yavru gelişimleri gözlenmiştir. **İÇA:** Seyfe Gölü'nde 18 Haziran 1992'de bu kolonide 55 yavru (Kirwan, 1992d) 26 Haziran 1992 ise 155 yavru sayılmıştır (Magnin & Yarar, 1994). 1993'te 70-80 çiftlik bir koloni çamur adasında üremiştir, yuvalar saz gövdeleri ve sucul bitkilerden yapılmıştır. 13 Mayıs'ta iki, bazlarında tek, birinde üç yumurta görülmüş, 28 Mayıs'ta 65 yuvada yumurtalar ve azami 14 günlük yavrular gözlenmiştir. 14 Haziran'da yavrular 15-31 günlükken iki yuvada yeni yumurtalar bulunmuş, bu yuvalar telafi denemesi olarak yorumlanmıştır (Magnin & Yarar, 1994). Ereğli Sazlığı'nda en erken yumurtlama 18 Nisan'da gerçekleşmiş, 16 ve 17 Haziran 1993'te 250 erişkin ve 23 yuva tespit edilmiştir (Magnin & Yarar, 1994). **DOA.** Van Gölü'ndeki üç adada, 1967'nin Ağustos ortasında yaşları farklı olan, bazları küçük, bazları uçmaya hazır 85 yavru sayılmıştır (Vielliard, 1968).

Alttürler ve Sınıflandırma

Monotipik bir türdür.

Küçük Pelikan

Pelecanus rufescens, Pink-backed Pelican, [Vinyet: Rastlantisal]

Rastlantisal konuktur.

İki genç birey, 11 Mayıs 2011'de Göksu Deltası'nda bir leylek sürüsü içinde fotoğraflanmıştır. Bu tür, İsrail'de 1939 ile 1989 yılları arasında 5 kez kaydedilmiştir. Mısır-Sudan sınırındaki Nasır Gölü'nde ise düzenli olarak gözlenir.

Üreme

Türkiye'de ürememektedir. Yayılış alanı Sahra Altı Afrika'dır.

Alttürler ve Sınıflandırma

Monotipik bir türdür.

Tepeli Pelikan

Pelecanus crispus, Dalmatian Pelican, [Vinyet: Sulakalan] [Vinyet: VU (2016)]

Lokal olarak nispeten az sayıda üreyen yerli türdür. Kışın göç alır, sayıları artar ve daha geniş yayılış gösterir.

Ülkemizdeki dört sulakalanda düzenli olarak ürer. Manyas Gölü'nde 1975'te 60 çift, 1990'da 20 çift ve 2010'da 130 çift; Gediz Deltası'nda 1982'de 10 çift ve 2010'da 104 çift; Büyük Menderes Deltası'nda 1980'de 16 çift, 1990'da 42 çift ve 2010'da 56 çift; Aktaş Gölü'nde ise 1995'te 20 çift ve 2003'te 45 çift üremiştir. Işıklı Gölü'nde 2010 yılında 6 çiftin ürediği kaydedilmiş (Onmuş vd., 2011) ve Kızılırmak Deltası'nda da az sayıda düzensiz olarak ürediği bilinmektedir. Son 20 yılda üreyen çift sayısında ciddi bir artış gözlenmiştir. Üremeyen bireyler Marmara, Ege, Akdeniz ve İç Anadolu'daki bazı sulakalanlarda konaklar. Doğu Anadolu'da Aktaş Gölü'ndeki üreme kolonisi Çıldır Gölü'ne düzenli olarak gider.

Geçmiş kayıtlara göre 25 sulakalanda ürediği görülmüştür; bunların 17'sinde kesin, 4'tünde kuvvetle olası ve 4'tünde olasıdır. 1960'lardan itibaren sulakalarda yaşanan sorunlar nedeniyle birçok alanda kaybolmuştur (Onmuş vd., 2011). Kızılırmak Deltası'nda 1970-1973 yıllarında 60-70 çift, Marmara Gölü'nde 30-50 çift, Ereğli Sazlığı'nda 1968-71 yıllarında 20-25 çift ve Beyşehir Gölü'nde 1964 yılında 83 çiftin ürediği kaydedilmiştir. Konya Yarma Bataklıkları'nda 1970'lerde 10 terkedilmiş yuva bulunmuş, Hazar Gölü'nde ise üreme kaydedilmiştir. Ayrıca

Akşehir Gölü'nde 1992'de 3-5 çift ve Hotamış Gölü'nde bir çiftin ürediği muhtemeldir. Ağyatan Gölü'nde 1950'li yıllarda üremiştir olabilir. Amik Gölü'nde Haziran 1966'da 1000 ak pelikanın arasında görülen 50-100 tepeli pelikanın bölgede ürediği düşünülmektedir. Meinertzhagen 1933'te, Aharoni ise 1910'da üreme olasılığını bildirmiştir.

Kışın batı ve orta kesimlerde yaygın olup, kışlayan popülasyonun büyük kısmı kıyısal sulakalanlarda yoğunlaşır (Crivelli *vd.*, 1991). Kışlayan popülasyon, 1970 ile 2000 yılları arasında artmıştır (Sarıgül, 2001). Kışlayan tepeli pelikanlar, Yunanistan ve Romanya popülasyonlarından göç almaktadır. Toplam kışlayan nüfus yaklaşık 2500 bireye ulaşmıştır (Onmuş *vd.*, 2011). Ana kışlama alanları Bafa Gölü, Büyük Menderes Deltası, Gediz Deltası, Marmara Gölü, Manyas Gölü ve Ulubat Gölü'dür. Bu alanlarda her yıl 200 ila 600 kuş kışlar. Diğer sulakalanlarda ise 20-50 birey sayılabilir. Eskiden Kızılırmak Deltası'nda 90, Göksu Deltası'nda ise 375 birey sayılmıştır.

Üreme

Yuvalama Alanı: Üreme bilgileri yedi alandan gelmektedir. Çoğunlukla 5 ila 50 çiftten oluşan kolonilerde ürer. İncelenen üç koloni kıyısal sulakalanlarda, dört koloni iç sularda ve bataklıklarda bulunmaktadır.

Yuvası: Yuvalar, kıyısal sulakalanlarda çıplak ve alçak adalarda zemine, göllerde çamur adalarına veya yüzen saz kümelerine, sazlıklarda ise bodur ağaçlarına kurulur. Manyas Gölü'nde tür için özel yapılmış yuva platformlarını kullanır. Sazlıklardaki yuvalar, genellikle ölü sazlardan oluşan büyük platformlar olup ortası hafif çukurdur (McNeile, 1950, 1951, 1954, 1967, 1968, 1970, 1972, 1973).

Yumurta sayısı: Türkiye'de bilinen yumurta sayısı 1-3 arasında değişir, çoğunlukla 2'dir.

Üreme dönemi: Üreme dönemi genellikle mart ayında başlar, yumurtlama nisan ve Mayıs aylarında yoğunlaşır. Yavrular hazırlanın başından

itibaren çıkmaya başlar ve temmuz ayına kadar palazlanarak uçmaya hazır hale gelirler. Bazı bölgelerde başarısız üreme denemelerinin telafisi olarak üreme süreci Ağustos ayına kadar uzayabilir. **MAR.** Manyas Gölü'nde 1966'da iki kolonide 13 yuva sayılmış, beşinin tek bir ağaçta olduğu saptanmıştır. 29 Nisan'da erişkinlerin kuluçkada olduğu gözlenmiştir. 15 Mayıs 1969'da 25 çiftin yeni kurulan platformlarda ürediği, 26 Nisan 1970'te ise platformda 30 çift sayıldığı kaydedilmiştir. Kuluçkaya yavşın 6 Nisan 1970'te başladığı, 29 Haziran'da besili yavruların görüldüğü tespit edilmiştir. 22 Ağustos 1980'de bir erişkin ve yanındaki iki yavru, büyük olasılıkla başarısız bir üreme denemesinin telafisi olarak gözlenmiştir. 3 Haziran 1991'de alanda 51 erişkin ve 47 yüzen yavru sayılmıştır. 20 Nisan 1996'da beş çiftin yanında 2-3 haftalık yavrular gözlenmiş, yumurtlama döneminin mart başında olduğu hesaplanmıştır. **KAR.** Kızılırmak Deltası'nda 1992'de bulunan koloni, çok geniş bir sazlığın ortasındaki 40 metrekarelik bir çamur adasında yer almıştır. 18 Mart'ta bir erişkin yuva malzemesi taşıırken gözlenmiş, 5 Nisan'da altı yuvada toplam 7 yumurta, 10 Mayıs'ta altı yumurta ve 2-3 haftalık 4 yavru görülmüş, yumurtlamanın 20-30 Mart'ta başladığı hesaplanmıştır (Hustings & Dijk, 1994). 1966'da 25 çiftin ürediği düşünülmüş, 6 Ağustos 1971'de delta'daki iki mevkide 12 erişkin ve 33 palazlanmamış yavru sayılmıştır (Dijken & Kasparek, 1985). 7 Temmuz 1972'de yaklaşık 4 haftalık 34 yavru görülmüş, 1984'te 30-50 çiftin ürediği tahmin edilmiştir. **EGE.** Gediz Deltası'nda 1995'te üç küçük kolonide 35 çift üremiştir, üreme faaliyeti 15 Ocak ile 15 Nisan arasında gerçekleşmiştir. Çift başına üreme başarısı 0,83 yavru olmuştur. 1996'da 31 çift yuvalamış, koloninin oluşmasının ilk işaretleri mart sonunda gözlenmiştir (Eken, 1997a). 30 Nisan 1995'te on erişkinin yuva üzerinde oturduğu gözlenmiştir. Gediz Deltası ve Büyük Menderes Deltası'nda vejetasyonsuz adalarda yuvalarını düz zemin üzerine kurmuşlardır. Genellikle balıkçıların dalyancılık için kullandığı ve dalgalarla adaya vuran kesilmiş saz, kargı veya ince dallardan yapılmıştır. Yuvalar üreme dönemi boyunca biriken dışkılarla sağlanmıştır. Yuvanın ortası sığ bir çukur olup, kenarları otlar, teller ve tüylerle astarlanmıştır. Her adada genellikle 10-12 çift yuva yapar, ancak bazı adalarda tek bir yuva da bulunabilir. Grup içindeki daha büyük yuvalar, ortada yerden azami 80 cm yükseklikte, daha küçük yuvalar ise kitlenin kenarında ortalama 30 cm

yükseklikte bulunur. Büyük Menderes Deltası Karina Dalyanı'nda 23 Nisan 2003'te 60-80 çift gözlemlenmiş, en az 20 yuvada iki yumurta, birkaçında tek yumurta ve birinde üç yumurta bulunmuştur. Toplam 30-40 yavrunun bir kısmı 5 haftalık, bir kısmı ise yumurtadan yeni çıkış olarak kaydedilmiştir. Bazı yuvalarda ise yeni konmuş yumurtalar görülmüştür. Yumurtalar beyaz olup, zaman içinde sararmıştır. 3 Mayıs 2001'de bazı yavrular yeni çıkış, bazıları ise 5-6 haftalık olup, toplam 6 yuvada hala yumurtaların olduğu kaydedilmiştir. 3 Haziran 1991'de 56 erişkin ve 38 iri yavru gözlenmiştir. Bu kayıtlar, bazı erişkinlerin nisan sonunda yumurtladığını göstermektedir. Marmara Gölü'nde sık bir sazlıkta yüksek sayıarda üremiştir. 13 Mayıs 1950'de sazların arasındaki dar bir su yolunda "37 metre boyunca peşi sıra dizilmiş yuvalar" tespit edilmiştir. Bu yuvaların bazlarında yumurtalar, yeni çıkış yavrular ve yumurtadan çıkmak üzere olan yavrular gözlenmiştir (McNeile, 1950, 1951, 1954, 1967, 1968, 1970, 1972, 1973). **İÇA.** Ereğli Sazlığı'nda düzensiz üreme faaliyetleri kaydedilmiştir. 8 Haziran 1971'de 50 çiftin yanı sıra 7-8 tanesinin iri yavruları gözlenmiştir. 1987'de üç çift yuvalamış, 20 Nisan 1988'de yuva malzemesi taşıyan iki erişkin gözlenmiştir. 13 Haziran 1991'de 19 erişkin ve bir kum adası üzerindeki yuvada iki yavru kaydedilmiştir.

Alttürler ve Sınıflandırma

Monotipik bir türdür.

Yırtıcılar

Balık Kartalı

Pandion haliaetus, Western Osprey

Türkiye'de üreyen niüfusu yok olmuştur. Yaygın olarak az sayıda görülen geçit türüdür. Ege ve Akdeniz kıyılarında az sayıda kişiler.

Geçmişte birkaç alanda türemiştir: Tercos Gölü ve Belgrad Ormanı'nda 1860 ve 1964 yıllarında (Alléon, 1880; Kumerloeve, 1964) ve Kızılırmak Deltası'nda 1966'da (Dijksen & Kasparek, 1985) yuvalamıştır. Ancak bu alanlarda veya başka bir yerde tekrar ürediğine dair kanıt bulunmamaktadır. 1992 yılında Kızılırmak Deltası'nda yapılan çok kapsamlı bir üreyen kuş çalışmasında rastlanmamıştır (Dijksen & Kasparek, 1985). Türkiye'de azami 20 çiftin üreyebileceği ve dört yeni alanda üreme döneminde kuşların bulunduğu düşünülmüştür (Kasparek, 1989b). Bu alanlar: 1962'de Amasya Merzifon Alicık, 1966'da Giresun kıyıları, Temmuz 1966'da "yuva yakınındaymışçasına öten" bir kuşun görüldüğü Tatvan ve 1983'de Yeniçağa Gölü'dür. Ardından 1995'te Edirne Küplü, Mayıs-Haziran 2004'te İğneada ve 1990'larda Sinop kıyılarında üreme dönemi boyunca gözlemler yapılmıştır.

Geçit sırasında daha yaygın olmakla birlikte seyreklilik olarak görülür. 240 kayda göre ilkbahar göçü mart ortası ile hazırlanın ilk haftasında gerçekleşir. Göçün tepe noktası nisan ortası ve sonundadır, medyan tarih 22 Nisan'dır (Kasparek, 1989b). Sonbahar göçü ise ağustos ortasından kasım başına kadar devam eder, eylül ortası ile ekim ortasında tepe yapar, medyan tarih 25 Eylül'dür. Sonbahar döneminde daha yaygın olarak görülür. Yırtıcı kuş gözlem noktalarında az sayılarda gözlemlenir. Sonbahar 1976'da Borçka'da kayda değer şekilde toplam 24 birey sayılmıştır (Andrews vd., 1977).

Batıda Gediz ve Büyük Menderes Deltası, Fethiye bölgesi, Göksu Deltası ve Çukurova sulakalanlarında az sayılarda kışlayabilir. 6 Şubat 1917'de Kırklareli Alpullu'da görülmüştür (Gengler, 1920).

Üreme

Yuvalama Alanı: Türkiye'de bu konuda bilgi bulunmamaktadır.

Yuvası: Türkiye'de bu konuda bilgi bulunmamaktadır.

Yumurta Sayısı: Türkiye'de bu konuda bilgi bulunmamaktadır.

Üreme Dönemi: **KAR:** Kızılırmak Deltası'nda Temmuz 1966'da kullanılan bir yuva bulunmuş, Mayıs ortasından Eylül ortasına kadar düzenli gözlenmiştir. **MAR:** Tercos Gölü'nde Acar, Beaman & Porter (1977) tarafından kaydedilmiştir.

Alttırılar ve Sınıflandırma

Türkiye'de nominat alttüri bulunur.

Ak Çaylak

Elanus caeruleus, Black-winged Kite

Güneydoğu Anadolu'da ve Doğu Akdeniz'de lokal olarak az sayıda görülen, ancak sayıları artan bir türüdür. Diğer bölgelerde ise rastlantısal bir konuktur.

Güneydoğu Anadolu'ya yeni yerleşen bir yaz konuğuudur. 1999 yılından itibaren her yıl Osmaniye ve Hatay ile Diyarbakır ve Mardin arasında kaydedilmiş, 2013 yılında Bozova'da yuvaladığı tespit edilmiştir. Güneydoğu dışındaki kayıtlar ise şu şekildedir: 24 Eylül 2009'da İstanbul Boğazı, 25 Aralık 2010'da Göksu Deltası, 16 Şubat 2010'da Küçükdere (Denizli), 27 Mayıs 2010'da Çaldırıran ve Soğuksu arasında, 7 Eylül 2012'de Rize, 13-28 Temmuz 2013'te Mogan Gölü'nde gözlenmiştir.

Ocak 1876'da (Danford, 1877-78), Mersin Zebil'de (şimdiki adıyla Sebil) muhtemelen bir çift olan iki birey kaydedilmiştir. 11 Nisan 1935'te Adana'da iki birey (Bird, 1937) tarafından gözlemlenmiştir. İstanbul Boğazı'nda 14 ve 21 Ekim 1931'de, Mart ve 6 Nisan 1933'te birer birey, 17 Nisan 1953'te ise iki birey kaydedilmiştir (Kumerloeve, 1958a). 17 Nisan 1968'de bir birey Uluabat Gölü'nde gözlenmiştir (OST, 1972). 1 Ağustos 1984'te Niğde'nin 20 km batısında bir erişkin (Martins, 1989), 28 Mart 1998'de bir birey Diyarbakır'da kaydedilmiştir (Kirwan vd., 2003), 24-25 Nisan 2006'da iki yaşında bir birey Göksu Deltası'nda fotoğraflanmıştır (Berg & Haas, 2006b). Ayrıca, iki birey 12 Nisan 1998'de Yamansız (Antalya) bölgesinde gözlenmiştir (A. Erdoğan).

Üreme

Yuvalama Alanı: Bozova'da arada bazı ağaç ve çalı bulunan buğday tarlalarında yuvalamıştı..

Yuvası: Bozova'daki yuva, bir elektrik direğinin üzerine kurulmuştur.

Yumurta Sayısı: Türkiye'de bu konuda bilgi bulunmamaktadır.

Üreme Dönemi: GDA: Bozova'da Mayıs ve Haziran 2013'te yuvada kuş görülmüştür.

Alttırılar ve Sınıflandırma

Türkiye'de Hindistan kökenli vociferus nominat alttüri olduğu iddia edilmiştir.

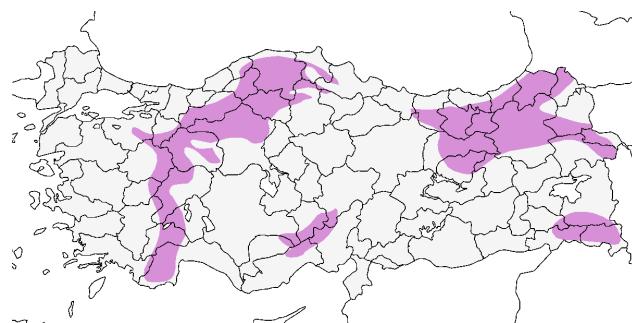
Sakallı Akbaba

Gypaetus barbatus, Bearded Vulture

Lokal olarak az sayıda bulunan yerli türdür.

Genellikle 1500-4000 metre yüksekliklerde dağlık alanlarda oldukça yaygın yerli bir türdür. Üremeyen ve genellikle ergen bireyler, düzensiz bir şekilde düşük rakımlarda da görülür ya da üreme mevsimi dışında gözlenir. Uygun habitatların olmadığı yerlerde bile görülebilir. Tür eskiden daha yaygındı. "Toros Dağları'nda

bu tür o kadar yaygındı ki görmediğimiz tek bir gün bile olmadı" (Danford, 1877-78). Bugün artık kayıtların gelmediği eski üreme alanlarına referans verilmektedir (Kumerloeve, 1961). Muhtemelen batıdaki en önemli üreme alanı olan Uludağ'ın doğu yamacında 2000 metrenin üzerinde 1-3 çift (Jetz, 1995), Doğu Karadeniz Dağları'nda 20 çift üremektedir (Magnin & Yarar, 1997).

Üreme

Yuvalama Alanı: Yüksek dağlardaki büyük yarlıarda ürer. En uygun yarlılar, İç Anadolu'da Köroğlu Dağları ve Sündiken Dağları üzerinde bulunur (Heredia, Parr & Yarar, 1997).

Yuvası: Yüksek yarlıarda bulunan oyuklarda yuvalar. Yuva, hayvan kemikleriyle çevrili, büyük ve çubuk ile dallardan oluşan nispeten sağlam bir yapıdır. Yuvanın bulunduğu yer, dışkı izleri nedeniyle kolayca tespit edilebilir (Harrison & Castell, 2002). Pozantı yakınlarında bir yuvanın, bez parçaları ve kadın saçlarıyla çevrildiği gözlenmiştir (Danford, 1877-78).

Yumurta Sayısı: 2 yuvada 1, 1 yuvada 2 yumurta.

Üreme Dönemi: Yumurtlama Ocak sonunda başlar, yavrular Haziran ortasından sonra uçar. Üreme süresi toplamda 5,5 ay sürmektedir.

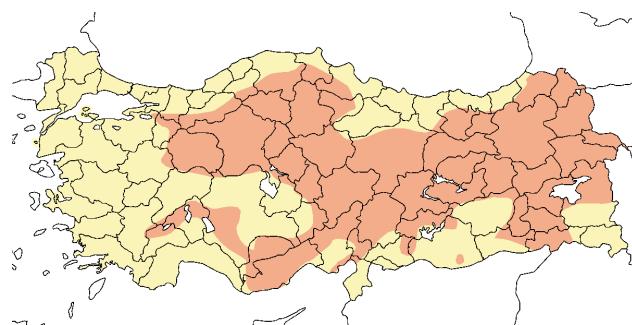
AKD: Toros Dağları'nda üreme Ocak sonlarında başlar (Danford, 1877-78). 2 Şubat 1876'da Pozantı'da bir yuvada iki yumurta, yine 1876 Şubat sonunda başka bir yumurta kaydedilmiştir (Danford, 1877-78).

EGE: 8 Şubat 1902'de Denizli Beşparmak Dağları'nda F. C. Selous tarafından toplanan bir yumurta, Tring Doğa Tarihi Müzesi'nde sergilenmektedir. Yumurtalar 1 Ocak gibi bırakılmış olsa da yavrular Haziran ortasına kadar uçamaz, bu nedenle 15 Nisan

1996'da Demirkazık'ta önceki yılın genç bir bireyi kaydedilmiştir. **KAR:** Rize Çiçekli'de 6 Mayıs 1970'te tek yavrulu bir yuva bulunmuş, Merzifon'un güneybatısındaki Alicık'ta ise 25 Temmuz 1974'te bir erişkin ve genç birey gözlenmiştir.

Alttırılar ve Sınıflandırma

Roselaar (1995) Türkiye'nin *aureus* alttürünün yayılış alanında olduğunu doğrular. Ancak birçok yazar Kuzey Afrika'da tanımlanmış nominat alttürler *aureus* arasında çok fark olmadığını ve *aureus* formunu alttür olarak değerlendirmemeyi tercih eder.

Küçük Akbaba

Neophron percnopterus, Egyptian Vulture

İç ve Doğu Anadolu'da nispeten yaygın ve sayıda görülen bir yaz konuğu ve geçit türüdür.

Çeşitli dağlık ve açık alanlarda bulunur, genellikle 1000-1200 metre yüksekliklerde ürer. Bazen yaz aylarında nehir deltaları gibi alçak ovalara indiği görülür. Türkiye'ye mart başında gelir ve eylül sonunda ayrılmış olur.

İlkbahar göçü haziran ayının ilk haftasına kadar devam edebilir. İstanbul Boğazı ve Belen Geçidi'nde yaygın şekilde görülür. Ağustos ortasından ekim başına kadar, göç döneminde ülkenin her yerinde sıkça gözlenir. Eylül ayında en yüksek sayılara ulaşır. 1971'de Boğaziçi'nde 544, 1976'da Belen geçişinde 874 birey kaydedilmiştir (Sutherland & Brooks, 1981a). Boğaziçi'nde bir günde gözlenen maksimum birey sayısı 13 Eylül 1974'te 152, Belen'de ise 12 Eylül 1976'da 124 bireydir. Borçka'da düzensiz ve az sayıda gözenir. 26 Ocak 1993'te Kocaçay Deltası'nda bir kişi kaydı da mevcuttur.

Türün eskiden daha yaygın olduğu bilinmektedir. İstanbul'da bir defasında yuvaladığı kaydedilmiştir: her yıl İstanbul ve çevresinde 1000 civarında yavrunun büyütüldüğünü tahmin etmiş (Alléon & Vian, 1869-70) ve 20. yüzyılda türün güney Anadolu'da şehirlerin çevresinde yaygın olduğunu belirtmişlerdir Hollom (1955). Türün popülasyonunun 20. yüzyılın başlarında azalmaya başladığı ve 1960'ların başında bugünkü düşük seviyeye ulaştığı iddia edilmiştir (Kasperek, 1992a).

Üreme

Yuvalama Alanı: Çoğunlukla yar ve geçitlerle kaplı tepelik ve dağlık alanlarda, aynı zamanda küçük mağaralar ve iç tarafları uygun yuvalama alanları olan açık arazilerde ürer. Van Kalesi'nde de yuva yapımı kaydedilmiştir. Dışkıyla kaplanmış türeme alanları genellikle her yıl yeniden kullanılır.

Yuvası: Yün gibi çeşitli malzemeler ve dallardan yapılmış bir yuva, Karadağ'da kaydedilmiştir. Yuvanın bulunduğu mağaranın tabanı kaplumbağa kabuklarıyla kaplanmıştır (Ramsay, 1914).

Yumurta Sayısı: Türkiye'de gözlenen yumurta sayısı: 5 yuvada 2 yumurta.

Üreme Dönemi: Genellikle nisan sonu ile Mayıs başında yumurtalarını bırakır, yavrular haziran sonu itibarıyla çıkmaya başlar ve yavrular temmuz-ağustos aylarında uçurulur. EGE: Selous, 7-8 Mayıs 1899'da Aydın yakınlarında 6 yuva bulmuştur. İki yuvada kuluçkaya yatmış iki yumurta (muhtemelen ilk yumurta nisan sonunda bırakılmış) bulunmuş, bir yuvanın yumurta bırakmaya hazır olduğu tespit edilmiştir. Geri kalan ve ulaşılamayan diğer 3 yuvada da erişkinlerin kuluçkada oldukları gözlemlenmiştir. İÇA: 21 Nisan 2004'te Ereğli Sazlıklar yakınlarında bir erişkin bireyin kuluçkada olduğu ve 6 yuvada 6 Mayıs'tan itibaren yumurtalarının olduğu tespit edilmiştir.

AKD: 10 ve 26 Mayıs tarihlerinde iki yuvada yumurta görülmüş, haziran ayında iki erişkin bireyin muhtemelen yavruların da olduğu yuvalarda oturduğu gözlenmiştir. **DOA:** 2 Haziran 2001'de Van yakınlarında bir erişkin bireyin kuluçkada veya yavrularının üzerinde oturduğu gözlenmiştir. Kağızman'da hazırlan sonrasında muhtemelen yavrularıyla beraber yuvada iki çift görülmüş, 16 Ağustos 1972'de ise bir yuvada büyümüş bir yavrunun ebeveynleri tarafından beslendiği kaydedilmiştir. Bu durum, yumurtaların Mayıs başında bırakıldığını göstermektedir.

Alttürler ve Sınıflandırma

Türkiye'de nominat alttürü bulunur.

Ari Şahini

Pernis apivorus, European Honey Buzzard

Nispeten lokal ve seyrek yaz konuğu, yaygın ve çok sayıda bulunan geçit türüdür.

Ormanlık alanlarında ürerler. Üreme ve yayılış durumunun anlaşılması geç göç eden bireylerden dolayı oldukça zordur.

Göç döneminde ana üç darboğaz bölgesi olan İstanbul Boğazı, Çoruh Vadisi ve Belen Geçidi'nde başta olmak üzere ülke çapında yaygın ve yüksek sayınlarda görülürler. Bahar göçü hemen hemen her yerde nisan ortası ile hazırlan başına kadar sürer. Mayıs başı ve Mayıs ortası geçişin en yoğun olduğu dönemdir. Bahar göçü İstanbul Boğazı'nda nadiren birkaç yüzü geçer. Her ne kadar 2006 yılının mart ortası ile Mayıs ortası arasında 8981 adet sayılmıştır (İKGT, 2010). 23 Mart 1695 ve 6 Nisan 1965 tarihleri arasında yapılan sayımda 1104 birey kaydedilmiş olup (Collman & Croxall, 1967), ancak bu kayıt diğer kayıtlarla karşılaştırıldığında geçersiz konumdadır. Rize'de Fırtına Deresi ağzında 27 Nisan ve 10 Haziran 1993 tarihleri arasında 29.237 birey sayılmıştır (4 Mayıs'ta 10.471 birey), yine bu sayımlarda tanımlanamayan 6855 yırtıcının da muhtemelen ari şahini olduğu düşünülmektedir (Faldborg, 1994). Artvin'in Hopa ilçesinde 21 Mart - 14 Mayıs tarihleri arasında 25.813 birey sayılırken, 21 Nisan - 5 Mayıs 1995 tarihleri arasında 1964 birey sayılmıştır (Pes'ke, 1995). 16 Nisan ve Haziran başı 1992 tarihleri arasında Kızılırmak Deltası'nda 1868 birey kaydedilmiştir (Hustings & Dijk, 1994).

Sonbahar göçünde ilk bireyler ağustos ayının ilk yarısında gelmeye başlar, eylül başında en çok geçiş yaşanır, geçiş ekim ortasına kadar devam eder. Sonbaharda İstanbul Boğazı'nda en yoğun geçiş ağustos sonu ve eylül başı olur ve 1971'de toplam 25.571 birey sayılmıştır. Bir günde geçen maksimum birey sayısı 29 Ağustos 1968 tarihinde sayılan 6655 bireydir. Bunun dışında 19 Eylül 2014'te Bursa şehir merkezine sabah hepsi genç bireyler olan toplam 150 birey sayılmış, aynı gün İstanbul Boğazı'nda tek bir ari şahini görülmemiştir. Bu sayı İsveç Falstebro'dan bilindiği gibi gençlerin daha geç geçiklerini

ve İstanbul Boğazı'nı kullanmayabileceklerini gösterir.

Borçka'da detaylı sayımların yapıldığı ve yayınladığı tek yıl 1976 olup (Andrews vd., 1977), sayılan birey sayısı toplamda 138.000 ve tek günde 4 Eylül 1976 tarihinde 37.000 bireydir. Buradaki geçiş ağustos sonunda en yüksek seviyeye ulaşır ve kısmen eylüle sarkmıştır. 5 Eylül 1988'de Hopa üzerinde 20.000 birey kaydedilmiştir. Belen Geçidi, özellikle de son yıllarda, sistematik olarak çok az sayılmıştır. 15.791 bireyin sayıldığı 1976 yılı sonbaharında en kapsamlı sayımlar yapılmıştır. Bu alanda en çok geçişin olduğu dönem ise şüphesiz ki eylül ortasıdır. Bir günde sayılan azami birey sayısı ise 5170'dir (Sutherland & Brooks, 1981a). 31 Aralık 2000 tarihine ait Hatay'dan bir kiş raporu mevcuttur.

Üreme

Yuvalama Alanı: Mayıs ve ağustos aylarında (tahmin edilen üreme mevsimi) uygun orman ve koruluk alanlarında üredikleri düşünülse de henüz teyit edilmiş üreme kayıtları mevcut değildir.

Yuvası: Başka bölgelerde yuva, çöplerden oluşmuş büyük bir yapı olup, kenarı yapraklarla astarlanmıştır.

Yumurta Sayısı: Genellikle hazırlan ayında iki yumurta bırakılır.

Üreme Dönemi: Mayıs sonu ile hazırlan başında yumurtalarını bırakır, yavrular ise temmuz sonu ile ağustos başında çıkar. **KAR:** Kızılırmak Deltası'nda Yörükler Ormanı'nda 12-20 çiftin ürediği tahmin edilmiştir. Üreme göstergesi olarak erişkin bireylerin kur davranışını sergilediği, orman alt örtüsü ve üst kısımlarında uçuşlar yaptığı gözlenmiş, birçok çiftin yumurtlamaya başladığı 10 Haziran civarında biten araştırmalarda herhangi bir yuvaya rastlanamamıştır (Hustings & Dijk, 1994).

Alttürler ve Sınıflandırma

Monotipik bir türdür.

Tepeli Arı Şahini

Pernis ptilorhynchus, Crested Honey Buzzard

Çok nadir ve lokal geçit türüdür.

İlk kayıt Doğu Karadeniz dağlarından gelir. 27 Eylül 1979'da bir erişkin dişi ve 25 Eylül 1996'da bir erişkin erkek birey Artvin Borçka'da fotoğraflanmıştır (Kirwan & Martins, 2000). Batum'da yapılan kapsamlı çalışmalarda, 2014 sonbaharında 25, 2013 sonbaharında ise 47 bireyin geçtiği sayılmış ve türün bölgeden düzenli geçtiği tespit edilmiştir (Wehrmann vd., 2020).

Son yıllarda türün çeşitli bölgelerde gözlemleri artarak devam etmiştir. 16 Eylül 2013 tarihinde Artvin Borçka'da *E. Yoğurtçuoğlu* tarafından bir birey kaydedilmiştir. 27 Ağustos 2020 tarihinde Hatay Subaşı'nda *M. Atahan* tarafından bir birey daha gözlenmiştir. İstanbul Yeniköy'de 23 Nisan 2021 tarihinde *M. E. Yalman* tarafından bir birey kaydedilmiş, aynı yılın 12 Mayıs tarihinde yine Hatay Subaşı'nda *M. Atahan* bir birey daha gözlemlemiştir. Artvin Borçka'daki Heba Yaylası'nda 28 Ağustos 2021 tarihinde *S. Bilgin* ve *B. Ebrem* bir birey kaydetmiştir. İğdır'daki Aras Kuş Halkalama İstasyonu'nda 26 Eylül 2021 tarihinde *B. Demir* ve *N. Hohenthal* bir birey kaydetmiş, bu birey 27 Eylül 2021 tarihinde son kez görülmüştür. Hatay Subaşı'nda 2 Eylül 2022'de *A. Atahan* tarafından gözlenen bir birey, 5 Ekim 2022 tarihine kadar alanda kalmıştır. 9 Haziran 2023 tarihinde Mardin Girnavas Nusaybin'de *Ö. F. Durdu* tarafından bir birey kaydedilmiştir. Son olarak, 1 Haziran 2024 tarihinde Samsun Yörükler Köyü'nde *A. Bayer* ve *Ö. F. Durdu* tarafından bir birey daha gözlenmiştir.

Orta Doğu'da yaygın olduğunu ortaya çıkması, son yıllarda bölgelerdeki önemli ornitolojik keşiflerden biridir (Shirihai & Spaar, 2000). 21. yüzyıl öncesine ait tüm kayıtlar özetlenmiştir: Mısır'da bir birey kaydedilmiş olup, bu bireylerin çoğunun Afrika'da kışladığını göstermektedir. İsrail'de 17, Umman'da 1, Suudi Arabistan'da 2, Birleşik Arap Emirlikleri'nde ise çoğu kişi olmak üzere en az 12 birey kaydedilmiştir. Ayrıca Lübnan'dan iki yeni kayıt mevcuttur (Ramadan-Jaradi, Bara & Ramadan-Jaradi, 2008). Türle ilgili farkındalıkın artmasıyla, 2002'den bu yana birçok yeni kayıt ortaya çıkmıştır. İsrail'de 2002 İlkbaharında maksimum sayıda birey gözlemlenmiş, Ürdün'den ilk kayıtlar alınmış ve

Birleşik Arap Emirlikleri'nde yaklaşık 18 kayıt kaydedilmiştir (Balmer & Betton, 2002b).

Üreme

Türkiye'de yuvalamaz. Yayılış alanı Doğu Asya'dır.

Alttırılar ve Sınıflandırma

Tahnit verisi bulunmamaktadır, fakat yayılış gösterdiği alanlarda altı *orientalis* olmalıdır.

Kara Akbaba

Aegypius monachus, Cinereous Vulture

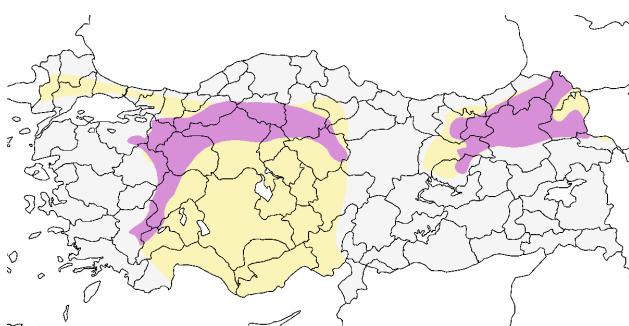
Nispeten yaygın olarak az sayıda bulunan bir yerlidir.

Genellikle 900 metre üzerinde, orta yüksekliklerdeki dağlık ormanlarda ürer. Batı ve kuzeydeki düşük rakımlı kurak dağlık alanlarda ve çevresindeki ovalarda da kaydedilmiştir. Her ne kadar tür, Orta ve Doğu Karadeniz Bölgesi ile Doğu Anadolu'dan düzenli olarak kaydediliyor olsa da, Türkiye'de ürediği ana bölge İç Anadolu'nun batı ve kuzey kesimleridir. Temmuz 2007'de Kızılıcahamam ve Bolu civarında 60 birey kaydedilmiştir. Orta ve Doğu Toroslar'da, örneğin Konya il sınırlarında küçük bir popülasyon bulunabilir.

Bazen Çanakkale ve İstanbul Boğazı'nda, sonbahar göçü sırasında ağustos sonundan eylül sonuna kadar düzensiz şekilde kaydedilir. İlkbaharda İstanbul Boğazı'nda az sayıda görülür; 15 Mart ve 31 Mayıs 2010'da toplamda 4 birey kaydedilmiş (İKGT, 2010), 2006'da yapılan benzer bir çalışmada ise sadece bir birey geçmiştir (Üner vd., 2006). İlkbahar aylarında Borçka'da çok nadirdir. Eskiden Marmara Bölgesi'nde göç döneminde yaygın şekilde görüldükleri belirtilmiştir (Alléon & Vian, 1869–70).

Türkiye'de üreyen popülasyonunun 20. yüzyılda ciddi oranda azaldığı ve muhtemelen azalmaya

devam ettiği düşünülmektedir. Dolaylı kanıtlara göre, Toroslar ve 1970'lerin başında ufak bir popülasyona sahip olan Ankara Beynam Ormanı'nda türün yok olduğu düşünülmektedir. Beynam civarındaki yok oluşun sebebi avcılık ve zirai ilaç kullanımıdır. Türkiye'de üreyen çift sayısının 50'den az olduğu tahmin edilse de (Kasperek, 1992a), 9 Ekim 2005'te İç Anadolu'nun kuzeydoğusunda Beypazarı ve Kıbrışçık arasında görülen 40 çift bu tahminin düşük olduğunu göstermektedir. Son yıllarda Doğu Anadolu'daki üreme yayılışı daha iyi anlaşılmıştır. Eskiden bulunduğu Ilgaz Dağları ise son zamanlarda az ziyaret edilmiştir. Bu gibi sağlıklı alanlarda türün güçlü popülasyonları bulunabilir.

Üreme

Yuvalama Alanı: Genellikle iğne yapraklı ormanlarda, dağlık alanların ulaşılması zor vadilerinin eğimli yamaçlarında bulunan yaşı çam ağaçlarına yuva yaparlar. Aynı vadide birkaç çiftin birbirine yakın yuvalarda ürediği görülmüşse de, genelde koloni halinde üremezler. **Yuvası:** Tür, yuvasını yaşı çam ağaçlarının genellikle en tepesine, büyük dal parçalarından yapar ve çevresini yapraklı dallar, kabuklar ve çeşitli birikintilerle astarlar. Yeni yuvalar büyiktür, fakat yıllardır kullanılan eski yuvalar daha da büyüktür.

Yumurta Sayısı: Türkiye'de gözlenen yumurta sayısı: 3 yuvada 1 yumurta.

Üreme Dönemi: Mart başında yumurtalarını bırakır, yavrular temmuz sonunda yuvadan uçar. Kuluçka süresi 54 gün, yavruların yuvada kalma süresi ise yaklaşık 100 gündür. **EGE:** Beşparmak Dağı'ndan (Denizli) F. C. Selous tarafından 8 Mart, 10 Mart ve 25 Mart 1897'de toplanan 3 yumurta, Tring Doğa Tarihi Müzesi'nde sergilenmektedir. **İÇA:** Kızılıcahamam'da 15 Haziran 1983'te bulunan bir yuvada "yaklaşık bir ördek büyüklüğünde" bir yavru kaydedilmiştir (Barış vd., 1984). Temmuz 1994'te Soğuksu Milli Parkı'nda 4 yuvada tamamen tüyenmiş 4 yavru bulunmuş; 1995 yılında (7-21 Mayıs

1995) bu yuvaların yeniden kullanıldığı, bu 4 yuvaya ek olarak 2 yuva daha tespit edilmiştir. Bu 6 yuvadan 5'i, 1500 metre yüksekliğinde bir vadide, akarsu yakınında yer almaktadır. 11 Mayıs 1995'te Hamam Dağı'ndaki bir vadide 1300 metre irtifadaki çam ağaçlarında bulunan iki yuvada yaklaşık 14 günlük yavrular tespit edilmiştir. Muhtemelen bu yuvalara yumurtalar 5 Mart civarında bırakılmıştır. Murat Dağı'nda (Afyon ve Kütahya) 1-2 Mayıs 1996 tarihlerinde, ormancılık faaliyetleri yürütülen bir vadide, 1400 ve 1600 metre yüksekliklerde kullanılan iki yuva tespit edilmiştir.

Alttırılar ve Sınıflandırma

Monotipik bir türdür.

Kızıl Akbaba

Gyps fulvus, Griffon Vulture

Lokal ve az sayıda yerli ve yarı göçmendir.

Genellikle yüksek dağlık bölgelerde, bazen de iyi orman örtüsüne sahip alanlarda, 1500-4500 metre yükseklikler arasında kaydedilirler. Üreyen kuşlar iki noktada yoğunlaşır: Orta Toroslar'da, Antalya, Isparta ve Mersin yakınında küçük koloniler halinde yuvalar. Orta Toroslar Dağlarında, özellikle Sütçüler civarıyla Göksu Nehri kanyonunda 35-50 çiftin ürediği ve 2-3 çiftten oluşan başka ufak kolonilerin bulunduğu tahmin edilmektedir (Vaassen, 2000). Popülasyonun çoğunluğu, Kuzeydoğu Anadolu'daki Çoruh Vadisi ve çevresinde yoğunlaşır. Van, Hakkari, Şırnak ve Siirt çevresinde de sağlıklı bir popülasyon olabilir. İç Anadolu'nun kuzeybatısında görülen kuşlar, muhtemelen üremeyen yaz konuklarıdır. Ülkedeki toplam popülasyonun 100-1000 çift olduğu tahmin edilse de (Tucker & Heath, 1994), daha sonra gerçekleşen azalmalar bu sayıyı 35-50 çift ile Orta Toroslar'da, toplamda ise 150-500 çifte kadar düşürmüştür (Vaassen, 2001).

Eskiden türün, bugün az sayıda bulundukları ya da tamamen tükenikleri bölgelerde daha yaygın olduğu bilinmektedir, örneğin Gaziantep ve Büyücek (Rize) (Kumerloeve, 1961). 19. yüzyılın ikinci yarısında İzmir civarı ve Büyük Menderes Deltası gibi alçak düzlüklerde bile yayılım gösterdiği biliniyor (Gonzenbach, 1852; Kasperek, 1988a). 1950'ler gibi yakın bir tarihte bile Adana şehir merkezinde kaydedilmiş (Hollom, 1955) ve

Bergama'da ürediği bildirilmiştir (Kumerloeve, 1957a). Bugünkü popülasyon, 1960'lı yıllarda mevcut düşük seviyelere inmiştir (Kasperek, 1992a).

Balkanlar ve İsrail'de yuvalayan kuşlar, ülke üzerinden kuzeybatı-güneydoğu ekseniinde göç ederler. Bu nedenle, göç dönemlerinde daha yaygındırlar. 1931'de İstanbul Boğazı'nda 165 birey (Steinfatt, 1932) ve Belen Geçidinde 1976'da sadece 6 günde 125 birey sayılmıştır (Sutherland & Brooks, 1981a). 22 Eylül - 10 Ekim 2008 tarihleri arasında İstanbul Boğazı üzerinden toplam 57 birey sayılmıştır (Fülop vd., 2014), bu son yillardaki en yüksek sayıdır. Ancak, yakın tarihlerde sayılar azalmış, 19 Eylül - 2 Ekim 2002 arasında sadece 13 birey sayılmıştır (Birding World 15: 423). Sonbahar göçü genelde eylül ortasından ekim başına kadar sürer. İlkbahar göçü ise nadirdir (Mauve, 1938; Beaman, 1977). 1977 Ekim ortasında Borçka'da 30 birey kaydedilmiştir.

Batı ve orta bölgelerde az sayıda kışlayan bireyler bulunur. Türün çoğu, kışın daha yüksek yerlerden alçak kesimlere iner. Hala bazen İzmir çevresinde kış aylarında gözlenirler.

Üreme

Yuvalama Alanı: Yüksek yarların, kayalık geçitlerin ve kayalık çıkıntıların olduğu dağlık bölgelerde, genellikle 2-8 çift civarında küçük koloniler halinde ürerler. 1993'te İspİR'de bir noktada 15 yuva tespit edilmiştir (Faldborg, 1994), Doğu Anadolu'da Nemrut Dağı'nda ise sadece tek bir yuva görülmüştür (Magnin & Yarar, 1997).

Yuvası: Yarların kaya oyukları ya da çıkışlarında, yapraklı dallar ve birikintilerle astarlanmış düz, ufak bir yuva yapar.

Yumurta Sayısı: Türkiye'de gözlenen yumurta sayısı: 6 yuvada 1 yumurta.

Üreme Dönemi: Şubat başında yumurtalarını bırakır, yavrular Nisan başında çıkar ve Haziran ayında uçmaya hazır hale gelirler. **AKD:**

Toroslar'ın güney yamaçlarında şubat sonu - mart başı gibi yuva yapar (Danford, 1877-78). 13 Nisan 1971'de Alanya ve Silifke arasında bir yuvada bir yumurta, başka bir yuvada muhtemelen bir yavru ve 5 günlük başka bir yavru tespit edilmiştir. Aynı bölgede 4 Haziran 1971'de uçmaya hazır yavruların bulunduğu 8 yuva kaydedilmiştir (Warncke, 1972). 5 günlük yavrular, bu yumurtaların şubat ortasında bırakıldığını gösterir. Ancak 4 Haziran'da 8 yuvada bulunan yavruların uçmaya hazır olduğu kaydında bir hata olabilir; geriye dönük hesaplama, yumurtaların aralık sonunda bırakılmış olması gerektiğini gösterir. **EGE:** Denizli yakınlarında Akdağ'da 3 çift, Kızılıcahamam'da 2 çift gibi ufak koloniler mevcuttur. Tring Doğa Tarihi Müzesi'nde bulunan birer yumurta, F. C. Selous tarafından 25 Mart 1897'de Beşparmak Dağı'ndaki (Denizli) iki yuvadan toplanmış olup, 22 Mart 1897 ve 30 Ocak 1902'de 3 kuluçkadan birer yumurta daha toplanmıştır. **DOA:** 3 Eylül 1992'de Tuzluca'nın 30 km batısında, en az üçünde yavru bulunan 5 yuvanın olduğu bir koloni tespit edilmiştir. 3 Eylül 1973'te Kağızman'ın batısı Arastal'da yavrularıyla birlikte 5 çift, 4 Temmuz 2001'de İğdır'da yuvalayan 20 erişkin birey, 17 Mayıs 1975'te Hakkâri yakınlarında 11 bireylik bir koloni kaydedilmiştir. **KAR:** İspİR'de 10-11 Mayıs 1991'de 35 birey ve 17 yuva, Haziran 1992'de 13 birey ve 8 yuva, 10 Mayıs 1993'te 18 birey ve 15 yuva tespit edilmiştir. 1992'de ise muhtemelen 15'ten fazla yuva kaydedilmiştir (Yarar & Magnin, 1993). **MAR:** Uludağ'da türün ürediğinden şüphelenilmektedir (Magnin & Yarar, 1997).

Alttürler ve Sınıflandırma

Türkiye'de nominat alttüri bulunur.

Cambaz Kartal

Terathopius ecaudatus, Bateleur

Rastlantısal konuktur.

İki kere kaydedilmiştir. 1 birey İstanbul Şamlar Köyü'nde 2 Mayıs 2015 tarihinde F. Karacan tarafından genç bir birey, 13 Nisan 2022 tarihinde ise Sinop Abalı'da B. Özünlü tarafından başka genç bir birey kaydedilmiştir. Bu birey 10 gün konaklamıştır. Türk İsrail'de daha önce kaydedilmiştir.

Üreme

Türkiye'de yuvalamaz. Yayılış alanı Sahra Altı Afrikasıdır.

Alttırılar ve Sınıflandırma

Monotipik bir türdür.

Yılan Kartalı

Circaetus gallicus, Short-toed Snake Eagle

Yayın olarak çok sayıda görülen bir yaz konuğu ve geçit türüdür.

Daha çok kurak, kısmen ağaçlık ve genellikle tepelik bölgelerde ürer. 0 ile 2000 metre arasında, kuru ve açık alanlarda görülür. Üreme mevsimi nisanda başlar. Eskiden en yaygın görülen kartal türü olarak bahsedilirdi (Nisbet & Smout, 1957).

Bahar göçü mart ortasından Mayıs sonuna kadar sürer. 1993 yılında, 1 Mart - 9 Eylül arasında İstanbul Boğazı'nda 204 birey kaydedilmiş ve ülke çapında kayda değer sayıarda hareket etmişlerdir. 2006 yılında mart ortası ile Mayıs arasında toplam 473 birey sayılmış, ardından 2010 yılında 15 Mart - 31 Mayıs arasında toplam 651 birey kaydedilmiştir (Üner vd., 2006; İKGT, 2010).

Sonbahar göçü sırasında ağustos ortasından ekim sonuna kadar gözlenir. Özellikle İstanbul Boğazı ve Belen Geçidi'nde yaygın olarak görürlüler. İstanbul Boğazı'nda 1971 yılında toplam 2342, sadece 26 Eylül'de ise 850 birey sayılmıştır. 2008 yılında yapılan en kapsamlı sayımda, 22 Eylül - 10 Ekim arasında toplam 4562 birey kaydedilmiştir (Fülop vd., 2014), aynı sezon 24 Kasım 2008'de iki geç birey daha görülmüştür (Sandgrouse 31: 100). Belen Geçidi'nde 1976 yılında toplam 727, sadece 18 Eylül'de ise 114 birey sayılmıştır (Sutherland & Brooks, 1981a). 18 Eylül - 13 Ekim 1994 tarihleri arasında Çukurova üzerinden geçen 837 birey kaydedilmiştir, 2007 yılında ise 26

ve 28 Eylül arasında Çukurova Bölgesi'nde 1193 birey gözlenmiştir. Diğer göç izleme noktalarına göre tür burada daha az sayıda görülmüştür: Borçka'da 1976 sonbaharında maksimum 243 birey (Andrews vd., 1977), 1994 İlkbaharında ise Hopa yakınlarında 395 birey sayılmıştır.

Üreme

Yuvalama Alanı: Ağaçlarda, ara sıra da yararda yuva yapar.

Yuvası: Yuva genelde geniş, etrafı yapraklı dallarla astarlanmış olup, orta kısmı oyuk şeklinde ve küçük dallarla çercople yapılmış ince bir yapıdır. Muhtemelen her yıl yeni bir yuva yapar. Bir bölgede genelde başarıyla kullanılan 2-3 yuva bulunur, fakat aynı yuva sonraki yıllarda da kullanılabilir.

Yumurta Sayısı: Türkiye'de gözlenen yumurta sayısı: 1 (4 yuvada).

Yavru Sayısı: 1 (2 yuvada).

Üreme Dönemi: Mayıs ayında yumurta bırakır, yavrular Haziran sonunda veya Temmuz başında yumurtadan çıkar, ve yavrular Ağustos sonuna kadar yuvayı terk eder. **İÇA:** Avanos'ta bir badem ağacında bulunan yuvada, 3 Haziran 1971'de bir yumurta, 22 Haziran 1971'de bir yavru ve aynı yuvada 30 Mayıs 1972'de bir yumurta kaydedilmiştir. 1971 kaydı, bu yuvada yumurta bırakılmasının 11 Mayıs'ta olabileceğini gösteriyor. 25 Haziran 1977'de Delice (Çorum)'de bir kaya çıkışlığında bulunan yuvada yaklaşık 18 günlük bir yavru tespit edilmiştir (Pforr & Limbrunner, 1982). Bu kayıt, yumurtanın 21 Nisan gibi bırakıldığını işaret eder. 13 Mayıs 1986'da Kızılcahamam'da kur davranışları gözlenmiştir. **EGE:** Krüper, bugün Tring Doğa Tarihi Müzesi'nde bulunan iki ayrı yuvadan iki yumurtayı, İzmir civarından 18 Nisan 1871 ve 26 Mayıs 1872'de toplamıştır. **MAR:** 23 Nisan 1970'te Belgrad Ormanı'nda ve 21 Haziran 1973'te Terkos Gölü'nün batısında kur davranışları gözlenmiştir; 1993'te Kocaçay Deltası çevresindeki tepelerde en az iki çift türemiş ve bir erişkinin yuvaya yiyecek taşıdığı tespit edilmiştir (Ertan,

1996). **GDA:** 7 Mayıs 1992'de Gaziantep'te bir erişkinin yılın taşıdığı, 8 Haziran'da sarp bir kaya üzerindeki yuvada bir dişinin kuluçkada olduğu gözlenmiştir. **AKD:** 23 Mart 1993'te Taşucu tepelerinde bir çiftin kur davranışları, 11 Nisan 1991'de Suyla Gölü'nde bir çift ve 3 Mayıs 1996'da Dalyan'da 3 birey kaydedilmiştir. Ayrıca, 9 Mayıs 1995'te Darım Dağı'nda bir erişkin ve 22 Mayıs 1995'te Termessos'ta başka bir erişkinin yılın taşıdığı gözlenmiştir. 20 Mayıs - 2 Haziran 1998'de Beyşehir Gölü ortasında çam ve ardiç ağaçlarıyla kaplı kayalık bir adada bir çift tespit edilmiştir. 6 Nisan 1991'de Sütçüler yakınındaki Çandır (İsparta)'da bir yuvanın orman işletmesi tarafından korunduğu gözlenmiştir.

Alttürler ve Sınıflandırma

Monotipik bir türdür.

Küçük Orman Kartalı

Clanga pomarina, Lesser Spotted Eagle

Lokal olarak az sayıda yuvalar. Nispeten yayagın ve çok sayıda bulunan geçit türüdür.

Üreme döneminde genellikle su kenarındaki alçak düzlükler ve dağlık ormanlık alanları tercih eder. Belgrad Ormanı'nda ürediği bilindiğinden, belki de eskiden daha yaygın bir türdü (Alléon, 1886). Komşu Bulgaristan'da yapılan bir araştırmada, taranan 5 kilometrekarelük alanın %42'sinde üreme kanıtları bulunmuştur (Milchev, 1994), bu da türün sanıldan daha yaygın olduğunu göstermektedir. Ayrıca Kuzeydoğu Anadolu'da Kars ve Ardahan'da sarıçam ormanlarında yuvaladığı düşünülür.

Göç zamanları en yaygın olduğu dönemlerdir. Ülkenin batı kısmında daha sık görülür. Mart ortasından Mayıs sonuna kadar süren bahar göçü. 20 Nisan - 25 Mayıs 1993 tarihleri arasında Rize Fırtına Deresi ağzında 277 birey (Faldborg, 1994), 3 Nisan 2002'de Alahan'da (Mersin) 600 birey kaydedilmiştir. İstanbul Boğazı'nda 1 Mart - 9 Nisan 1993 arasında 17.326 birey sayılmıştır; en yüksek geçiş 27 Mart'ta olmuştur (Zalles & Bildstein, 2000). 2006 baharında 15.232 birey sayılmış (Üner vd., 2006), 2010 yılında ise 15 Mart - 31 Mayıs arasında 18.988 birey ile en yüksek sayı kaydedilmiştir (İKGT, 2010).

Sonbahar göçü Ağustos ortasından Ekim başına kadar sürer; Kasım ortasına kadar bazı bireyler

orta ve güney bölgelerde kalabilir. 1971 sonbaharında İstanbul Boğazı'nda 18.984 birey kaydedilmiştir. Büyük Çamlıca'da 27 Eylül 2005'te kaydedilen 15.035 birey, bir günde kaydedilen en yüksek sayıdır. Sarıyer'de 26 Eylül 1990'da 11.379 birey (Robel & Bräuning, 1992), Küçük Çamlıca'da ise 11.703 birey kaydedilmiştir. 20 Eylül 1997'de Büyük Çamlıca'da 9732 birey sayılmıştır (Boyla & Eken, 1998). 2008 yılında 5 gözlem noktasından 22 Eylül - 10 Ekim arasında toplamda 59.368 birey kaydedilmiştir (Fülop vd., 2014), bu sayı, İsrail dışındaki ülkeler arasında en yüksek kayıtlardan biridir (Shirihai & Spaar, 2000). Belen Geçidi'nde 1976 sonbaharında 1299 birey kaydedilmiş, en yüksek günlük geçiş ise 13 Eylül'de 513 birey ile olmuştur (Sutherland & Brooks, 1981a). Ancak, 28 Eylül 2001'de 3424 birey kaydedilmesi, bu bölgeden geçen birey sayısının muhtemelen daha fazla olduğunu göstermektedir. 18 Eylül - 13 Ekim 1994 tarihleri arasında Çukurova'da toplam 10.584 birey kaydedilmiş, sadece 2 Ekim'de 6168 birey gözlenmiştir. Çukurova'da 26 ve 28 Eylül 2007'de ise toplamda 34.760 birey sayılmış olup, bu bölge için en yüksek toplamdır. Borçka'da 1976 sonbaharında toplamda 290 kuş kaydedilmiştir (Andrews vd., 1977), en yüksek sayı ise 1980'de 729 birey ile olmuştur.

Arada bir kişi aylarında kalabilir. 24 Ocak 1993'te Meriç Deltası'nda bir birey, Ocak-Şubat 2001'de İğneada'da iki birey gözlenmiştir. 9 Kasım 2008'de Kızılırmak Deltası'nda geç kalmış bir birey kaydedilmiştir (Balmer & Murdoch, 2009).

Üreme

Yuvalama Alanı: Genellikle suya yakın bölgelerde bulunan alçak düzlükler ve ormanlık alanlarda ürerler.

Yuvası: Yuva genellikle orman ve açık alanların kenarlarında bulunan ağaçlarda, 6-25 metre yükseklikte, ortası çukur dal parçalarından oluşan, ot ve yapraklarla astarlanmış büyük bir yapıdır.

Yumurta Sayısı: 1-3 olup ortalama 2'dir.

Üreme Dönemi: Mayıs ayında yumurta bırakır, yavrular hazırlan sonunda veya temmuz başında yumurtadan çıkar, ve yavrular ağustos sonuna kadar yuvayı terk eder. **MAR:** 24 Nisan 1970'te İstanbul Belgrad Ormanı'nda 3 çiftin, 29 Haziran 1973'te ise başka bir çiftin kur davranışını yaptığı ve muhtemelen bir çiftin kuluçka nöbeti değişimi gerçekleştiği gözlenmiş, ancak yuva bulunamamıştır. **KAR:** 1969 Temmuz sonunda Kızılırmak Deltası'nda iki bireyin ağaçlık bir alana her gün yiyecek taşıdığı görülmüş, ancak yine yuva tespit edilememiştir. Aynı bölgede 27 Mayıs 1979'da kur davranışını kaydedilmiştir (Dijksen & Kasparek, 1985). 1992 yılında Yörükler Ormanı'nda 4-5 çiftin ürediği tahmin edilmiş, fakat ne yuva bulunmuş ne de yiyecek taşıyan bireyler araştırmanın sona erdiği 10 Haziran'a kadar gözlenmiştir. Muhtemelen bu bölgede yumurtalar hazırlan ortasına kadar yuvaya bırakılmamıştır (Hustings & Dijk, 1994). **DOA:** 12 Haziran 2005'te Çıldır ve Ardahan arasında bir erişkin bireyin yiyecek taşıdığını gözlenmiştir.

Alttürler ve Sınıflandırma

Monotipik bir türdür. Yeni yapılan genetik çalışmalarla küçük ve büyük orman kartalları *Aquila* cinsinden *Clanga* cinsine alınmıştır.

Büyük Orman Kartalı

Clanga clanga, Greater Spotted Eagle

Lokal olarak az sayıda görülen bir kuş konuğu, nispeten yaygın olarak görülen bir geçit türüdür.

İstanbul Boğazı ve Belen Geçidi'nde bahar göçü sırasında mart sonundan mayıs başına kadar az sayıda ve düzenli olarak görülür. Sonbahar göçünde ise üç göç izleme noktasında, ağustos ortasından kasım başına kadar göç eder ve en yoğun geçiş, eylül sonu ile ekim başında gerçekleşir. Ankara'daki "kuş" kayıtlarının çoğunun şubat ortası ile martın ilk haftası arasında olması, bu türün göç hareketine daha erken başladığını gösterir. 1963 yılı mart sonu ve nisan başında D. Ristow, Rize'nin kuzeydoğusunda küçük fakat belirgin bir grubun (9 birey) göç hareketini kaydetmiştir (Kumerloeve & Hollom, 1967). M. Henriksen, 1994 yılında aynı bölgede iki hafta içinde 7

birey gözlemlemiştir (Peske, 1995), Hopa'da aynı dönemde 24 birey tespit edilmiştir. 1970 yılı mayıs ortasında Ağrı'nın kuzeyinde 7 birey gözlenmiştir. Herhangi bir üreme kaydı olmamasına rağmen, 1970'ler boyunca türün ülkenin kuzey ve kuzeydoğu bölgelerinden yaz kayıtları bulunmaktadır (Groh, 1970).

Sulakalanlarda ekim sonundan mart sonuna, bazen de nisan ayına kadar görülen bir kuş konuğudur. Göksu Deltası'nda 10-50 birey, Kızılırmak Deltası'nda az sayıda kuşlar. Eskiden Antalya'da Amik Gölü (Kumerloeve & Hollom, 1967) ve Meriç Deltası'nda düzenli olarak görüldüğü bilinmektedir. Açık renkli formu olan *fulvescens* donunun 2 Şubat 2008 tarihinde Terkos Gölü'nde düzenli kaydedilmiştir.

Üreme

Türkiye'de yuvalamaz. Yuvalama bölgesi Baltık Denizi ile Kuzeydoğu Asya arasında geniş bir alandır.

Alttürler ve Sınıflandırma

Monotipik bir türdür. Yeni yapılan genetik çalışmalarla küçük ve büyük orman kartalları *Aquila* cinsinden *Clanga* cinsine alınmıştır.

Küçük Kartal

Hieraetus pennatus, Booted Eagle

Yaygın olarak nispeten çok sayıda bulunan bir yaz konuğu ve geçit türüdür.

Özellikle Türkiye'nin kuzeyinde yaygındır; Marmara, Karadeniz kıyıları, İç ve Doğu Anadolu'nun kuzey kenarlarında üremektedir. Diğer bölgelerde ise daha lokal olarak görülür. Genellikle ağaçlarla kaplı dağlık arazilerde ürer, ancak daha açık ve kurak alanlarda da ürediği gözlenmiştir. 2500 metre üzerindeki birkaç kaydı olmasına rağmen, daha çok düşük rakımlı alanlarda görülür.

Göç sırasında Türkiye genelinde daha yaygındır ve sayıca daha fazladır. İlkbahar göçü mart sonu ile haziran başı arasında gerçekleşir ve nisan sonrasında en yoğun dönemine ulaşır. Sonbahar göçü ise ağustos ortasında başlar ve ekim ortasına kadar sürer, en yoğun geçiş eylül sonunda görülür. Sonbaharda sayıca daha fazla kaydedilir. İstanbul Boğazi'nda 1971 yılında 525 birey sayılmış, sadece 26 Eylül'de 131 birey kaydedilmiştir. Borçka'da 1976 yılında 473 birey sayılmıştır. Belen Geçidi'nde 1976 yılında toplam 588 birey sayılmış, en yoğun gün olan 17 Eylül'de 126 birey gözlenmiştir. Göç eden bireylerin çoğunluğunda (yaklaşık %70) açık renkli don yaygındır, üreyen bireyler arasında ise koyu renkli don daha yaygındır, ancak açık renkli bireyler yine de çokgunculktadır. Kışın ise 1 Ocak 2008 tarihinde İstanbul Belgrad Ormanı'nda kaydedilmiştir.

Üreme

Yuvalama Alanı: Ağaçlarla kaplı tepelik ve dağlık alanlarda, bazen de oldukça kurak bölgelerde ürer.

Yuvası: Yuva, genellikle ağaçlar üzerine yapılır ve dallardan oluşan büyük bir yapıdır.

Yumurta Sayısı: Türkiye'de gözlenen yumurta sayısı: 2 (1 yuvada).

Üreme Dönemi: Mayıs ayında yumurta bırakır, yavrular hazırlan sonunda veya temmuz başında yumurtadan çıkar, ve yavrular ağustos sonuna kadar yuvayı terk eder. **KAR:** Çatalağzı (Zonguldak) yakınlarındaki bir ormanda bulunan yuvanın, yerden 6,2 metre yükseklikte olduğu ve Mayıs başında bırakılmış iki yumurta içeriği kaydedilmiştir (Ogilvie, 1954). **AKD:** Aladağlar'da, 5 Mayıs 1876'da henüz içinde yumurta olmayan, taze yapraklarla astarlanmış bir yuva görülmüştür (Danford, 1877-78). 24 Temmuz 1971'de Pozanti (Adana) yakınlarında iki erişkin ve iki genç birey gözlenmiştir. **İÇA:** 23 Haziran 1983'te Kızılıcahamam'da bir tepenin sırtında, büyük olasılıkla bir ağaçca yapılmış başka bir yuva kaydedilmiştir (Barış vd., 1984). 29 Mayıs 1999'da Yalvaç (Isparta)'ta koyu renkli

iki bireyin çiftleştiği gözlenmiştir. **MAR:** 21 Nisan 1996'da İstanbul Kemerburgaz'da iki erişkin birey (biri koyu, diğeri açık renkli) gözlenmiştir. **EGE:** 4 Mayıs 1996'da Akdağ Dağı (Denizli)'nda 10 bireyin kur davranışları sergiledikleri kaydedilmiştir (Heredia vd., 1997).

Alttırılar ve Sınıflandırma

Monotipik bir türdür.

Bozkır Kartalı

Aquila nipalensis, Steppe Eagle

Cök lokal ve nadir bir yaz konuğu, nispeten yaygın ve az sayıda görülen bir geçit türüdür.

1980'lere kadar İç Anadolu'da en az bir üreme noktasında ürediği bilinmektedir. Daha sonraki yıllarda aynı bölgede iki yeni üreme noktası keşfedilmiştir. 1998 yazında Konya Havzası'nda yapılan kapsamlı bir çalışmada, üreme döneminde erişkinlerin sıkça kaydedildiği belirtilmiştir (Eken & Magnin, 1999; Kirwan vd., 2003). Temmuz 1999'da Ağrı ilinde Malazgirt'te bir erişkin birey, Temmuz 2001'de Hafik yakınlarında bir birey (Bilgin & Demirci, 2002), Temmuz 2006'da ise Tendürek Dağı'nda bir başka erişkin birey kaydedilmiştir.

1960'ların ikinci yarısına kadar bu türün tüm kayıtları şüpheyle karşılanmıştır. Sonrasında, özellikle doğu bölgelerinde az sayıda ve düzenli olarak göç ettiği kabul edilmiştir. İlkbaharda nisan başından Mayıs ortasına kadar, sonbaharda ise ağustostan ekim sonuna kadar devam eden göç hareketleri gözlenmiştir. 11-25 Ekim 1977 tarihlerinde Borçka'da toplam 434 birey sayılmış (Beaman, 1977), 1976 sonbaharında ise 271 birey kaydedilmiştir (Andrews vd., 1977). Trakya, Akdeniz bölgesi ve İç Anadolu'dan toplam 5 kişi kaydı bulunmaktadır.

Üreme

Yuvalama Alanı: Genellikle yere yuva yapar, özellikle uzak adaların yamaçlarında veya düz alanlarda yuvalar.

Yuvası: Yuva, ot, tüy ve döküntülerle astarlanmış olup, yere yapılmış büyük bir yapıdır.

Yumurta Sayısı: Türkiye'de gözlenen yumurta sayısı genellikle 1-2'dir.

Üreme Dönemi: Mayıs ayında yumurta bırakır, yavrular hazırlan sonunda veya temmuz başında yumurtadan çıkar, ve yavrular ağustos sonuna kadar yuvayı terk eder. **İÇA:** Tuz Gölü'nde bir adanın yamaçlarında yere yuva yaptığı kaydedilmiştir. Yuva 1969 yılında kullanılmış, ancak 1970'te kullanılmamıştır (Warncke, 1970). 10 Nisan civarında yumurtaların bırakıldığı yuvada, yaklaşık 10 günlük iki yavru 31 Mayıs 1971'de görülmüştür. Aynı yuvada, mart sonu veya nisan başında bırakıldığı tahmin edilen yumurtalardan 4 haftalık bir yavru, 10 Haziran 1973'te görülmüştür. Bu eski yuva, 9 Mayıs 1993'te halen bozulmamış halde olmasına rağmen kullanılmamaktaydı (Lehmann, 1977). Bolluk Gölü'nde, bir adanın üzerinde yere yapılan bir yuvada, mart ortasında bırakıldığı tahmin edilen yumurtalardan 6 Mayıs 1975'te yaklaşık bir haftalık bir yavru ile bir yumurta kaydedilmiştir (Pforr & Limbrunner, 1982). 1980 yılında kullanılan bu yuva, 1993'te yeniden kullanılmamıştır. Türün ürediğini gösteren en yeni kayıt, 11 Haziran 2003'te Seyfe Gölü'nde yerde bulunan ve fotoğraflarla belgelenmiş bir yuvada üç tüylü yavrunun gözlendiği kayıttır.

Alttırılar ve Sınıflandırma

Türkiye'de muhtemelen *orientalis* alttüri bulunur (Roselaar, 1995).

Şah Kartal

Aquila heliaca, Eastern Imperial Eagle

Lokal ve yer yer çok sayıda bulunan yerli ve yarı göçmen, nispeten yaygın ve seyrek geçit türü ve kış konuğudur.

Özellikle ormanlık alçak arazilerde ve hem ibre yapraklı hem de yaprak döken dağlık alanlarda, yaklaşık 2000 metreye kadar ürer. Ağaçsız açık arazide de yuva yapabilir. Son yıllarda yapılan kapsamlı araştırmalar, Trakya'da 20-25 çiftin ve Bolu Gerede'de 15 çiftin yuvaladığını ve bu iki alanın yoğunlaştığı ana üreme bölgeleri olduğunu ortaya koymuştur. Ankara yakınlarındaki

Beynam Ormanı da türün düzenli olarak ürediği alanlardandır. 1960'lardan itibaren kullanılmayan olası ve kesin üreme alanlarının kapsamlı bir listesi yapılmıştır, bu da popülasyonun özellikle Ege ve Akdeniz bölgelerinde ciddi şekilde azaldığını göstermektedir (Kumerloeve, 1967a, 1970a, 1961). Türkiye'de 50-99 çift Şah Kartal olduğu belirtilirken (Acar vd., 1977), bazı kaynaklar Türkiye'deki popülasyonun 50-150 çift olduğunu iddia etmektedir (Roeck, 1993). Güncel popülasyonun bu tahminlerden daha yüksek olduğu söylenebilir.

İlkbahar göçünde mart başından itibaren görülmeye başlar. İstanbul Boğazı'nda 30 Mart - 24 Mayıs 2006 tarihleri arasında toplam 32 birey (Üner vd., 2006) 15 Mart - 31 Mayıs 2010 tarihlerinde toplam 27 kuş sayılmıştır (İKGT, 2010). Hopa'da 1994 ilkbaharında 20 birey kaydedilmiş, ancak daha sonra burada kaydedilen 69 bireyin Şah Kartal mı yoksa Bozkır Kartalı mı olduğu netleşmemiştir. Sonbahar göçü ağustos ortasından kasım sonuna kadar devam eder, en yoğun geçiş dönemini eylül sonu ile ekim ortası arasındadır. 1966'da İstanbul Boğazı'nda 18 ve 1977'de Borçka'da 29 bireyin sayıldığı tarihlerdir (Beaman, 1977).

Kış aylarında batı, güney ve iç bölgelerde daha yaygın olarak görülür. Bu alanlarda daha çok kıyı bölgelerinde veya sulakalanlarda görülür. 1991/92 kişinda Göksu Deltası'nda 5 birey kaydedilmiştir (Berk & Guder, 1992).

Üreme

Yuvalama Alanı: Açık ormanlık arazilerde, izole orman parçalarında ve dağınık ya da tek kalmış ağaçlarda ürer.

Yuvası: Genellikle kavak, söğüt ve çam gibi yaşlı ve yüksek ağaçlarda, bazen de yarlıarda yuva yapar. Yuva, her yıl yenilenen ot, çubuk ve yeşil yapraklarla astarlanmış, ortası kısmen çukur dal ve çubuklardan oluşan büyük bir yapıdır. Genellikle bir bölgede 2-3 yuva bulunur ve bu yuvalar farklı yıllarda kullanılır. Her sene

yeni malzeme getirildiğinden, yuvaların boyutu büyür.

Yumurta Sayısı: Türkiye'de gözlenen yumurta sayısı: 1 (4 yuvada), 2 (2 yuvada), 3 (2 yuvada).

Yavru Sayısı: 1. Genelde tek yavru hayatı kalır, çünkü daha büyük tek yavrular yuvalarda bu yüzden hep bir yavru olur.

Üreme Dönemi: Mayıs ayında yumurta bırakır, yavrular Haziran sonunda veya Temmuz başında yumurtadan çıkar, ve yavrular Ağustos sonuna kadar yuvayı terk eder. **İÇA:** 1876 ve 1879 yıllarında birçok yuva bulunmuştur (Danford, 1880). Aladağlar ve Kayseri arasındaki bölgede söğüt ve diğer ağaçlarda bulunan yuvalardan, yumurtalar ve yavrular Mayısın ikinci haftasında görülmüştür. 8 Mayıs 1876'da Kayseri yakınlarında bir yuvada iki yavru gözlenmiştir (Danford, 1877-78). 9 Mayıs 1876'da toplanan üç yumurta bugün Tring Doğa Tarihi Müzesi'ndedir. 1879'da Kayseri ve Ankara Köprüköy civarındaki yuvalardan yumurta toplanmıştır. **KAR:** 6 Haziran 1970'te Samsun Havza yakınlarında iki yavru bulunan bir yuva, 24 Temmuz 1972'de Kızılırmak Deltası'nda bir ağaçta iki erişkin birey gözlenmiştir. Haziran 1986'da Gümüşhane'de bir yuvada en az bir yavru görülmüştür. 1 Temmuz 1989'da Bolu'nun doğusunda karaçamda bulunan büyük bir yuvada tamamen tüylenmiş bir yavru tespit edilmiştir (Wirth, 1996). **MAR:** 22 Nisan 1965'te Meriç Deltası'nda bir kavak ağacındaki yuvada bir dişi bireyin kuluçkada olduğu görülmüştür (Warncke, 1964-65). 29 Haziran 1973'te Uluabat Gölü'nde bir genç birey gözlenmiş, 29 Mayıs 1993'te Kocaçay Deltası'nda muhtemelen çevredeki tepelerde ürediği düşünülen bir erişkin bireyin yiyecek taşıdığı kaydedilmiştir (Ertan, 1996). **EGE:** İzmir çevresinden Krüper tarafından toplanan beş yumurta bugün Tring'de sergilenmektedir. Bu yumurtaların üçü 15 Nisan 1872'de, diğerleri ise Nisan 1873 ve Nisan 1874'te toplanmıştır. 1873 ve 1874'te toplanan yumurtalar muhtemelen henüz tamamlanmamış kuluçkalara aittir.

Alttürler ve Sınıflandırma

Monotipik bir türdür.

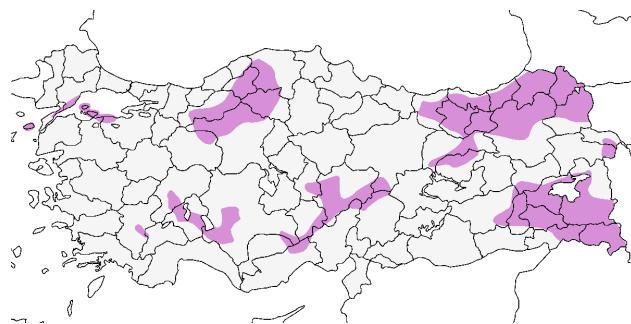
Kaya Kartalı

Aquila chrysaetos, Golden Eagle

Yayın olarak ve nispeten çok sayıda bulunan yerlidir.

Genellikle 1500 metre üzerinde ürer, ancak üreme dönemi dışında alçak rakımlarda da kaydedilebilir. Trakya'da Mayıs sonu gibi oldukça geç bir dönemde kaydedilmesi, yakın çevrede ürediğine işaret eder. Nitekim Marmara Adası, Kapıdağ Yarımadası ve Kocaçay Deltası'nın güneyindeki dağlarda ürediği bilinmektedir.

İstanbul Boğazı'nda (Alléon & Vian, 1869-70; Reiser, 1904; OST, 1975) ve Borçka'da (Andrews vd., 1977; Beaman, 1977) düzensiz şekilde Eylül ortasından Ekim sonuna kadar gözlenir. Borçka'daki göç izleme noktasında Ağustos başında (Ballance & Lee, 1961) ve Şubat sonunda kayıtlar mevcuttur.

Üreme

Yuvalama Alanı: Yarların, çatlıkların, kaya çıkıntılarının ve büyük ağaçların bulunduğu dağlarda ürer. Genellikle yar çıkışlarında, kaya saçağının altında veya ağaçlarda yuva yapar. Aynı yar uzantısında bulunan birkaç yuva, farklı yıllarda değişimi olarak kullanılır.

Yuvası: Yuva, dallardan yapılmış olup, kullanıldıkça ek malzeme eklendiği için zamanla büyuyen büyükçe bir yapıdır. İç Anadolu'da bir yuvanın çam pürüyle, Akdeniz Bölgesi'nde ise başka bir yuvanın yeşil köknar dallarıyla astarlanmış olduğu kaydedilmiştir (Danford, 1877-78; Pforr & Limbrunner, 1982).

Yumurta Sayısı: Türkiye'de gözlenen yumurta sayısı: 2 (5 yuvada).

Yavru Sayısı: 1 (3 yuvada), 2 (1 yuvada). Genellikle daha küçük yavru ilk haftalarda ölü veya daha büyük yavru tarafından öldürülür, bu nedenle genellikle sadece bir yavru hayatı kalır.

Üreme Dönemi: Mayıs ayında yumurta bırakır, yavrular Haziran sonunda veya Temmuz başında yumurtadan çıkar, ve yavrular Ağustos sonuna kadar yuvayı terk eder. **İÇA:** 27 Mayıs 1975'te Kızılcahamam'da içinde iki yumurta bulunan bir yuva kaydedilmiştir. 1 Nisan civarında

yumurtaların bırakıldığı ve 31 Mayıs 1973'te iki haftalık iki yavrunun bulunduğu başka bir yuva gözlenmiştir (Pforr & Limbrunner, 1982). 8 Mayıs 1965'te Palas Gölü yakınlarındaki bir yuvada iki yumurta kaydedilmiştir (Warncke, 1964–65). 16 Haziran 1986'da Kızılcahamam yakınlarında iki erişkin ve genç bir birey gözlenmiş, 13 Haziran 1998'de Şereflikoçhisar'da bir yuvada erişkin bir bireyin iki yavrusu beslediği tespit edilmiştir. **AKD:** Demirkazık'ta 15 Nisan 1996'da kur yapan iki birey kaydedilmiştir. 27-28 Mayıs 2000'de bir kaya çatlığında yuva yapan bir yavru ve başka bir çatlağa uçan iki birey gözlenmiştir. 3 Haziran 1999'da bir yuvada en az bir yavru kaydedilmiş, bir erişkinin taze yeşil malzeme, diğerinin ise bir yılan taşıdığı görülmüştür. Danford, 1876 ve 1879 yıllarında bu bölgede çok sayıda yuva bulmuştur. Mart 1879'da Toros Dağları'nda birçok yuva ziyaret etmiş, fakat henüz yumurta bırakılmadığını gözlemlenmiştir (Danford, 1880). Aladağlar'da bir yuvada 30 Nisan 1876'da küçük bir yavru ve bir yumurta bulunmuştur (Danford, 1877-78). **KAR:** İspİR'de nisan-mayıs aylarında kur davranışları gözlenmiş, 12-14 Haziran 1975'te yiyecek taşıyan bir erişkin kaydedilmiştir. 4-5 Temmuz 1988'de uçurumda oturan iki erişkin ve bir genç birey gözlenmiştir. **MAR:** 1 Mayıs 1993'te Kocaçay Deltası'nda bir çiftin kur davranışları kaydedilmiştir (Ertan, 1996). **DOA:** 14 Haziran 1973'te Horasan'da içinde bir yavru bulunan bir yuva ve 15 Ağustos 1972'de Pasinler'in doğusunda yine içinde bir yavru olan bir başka yuva tespit edilmiştir. 21-22 Haziran 1994'te tüylenmiş yavrular gözlenmiş, 15 Ağustos'ta yavru görülmesi yuvada bulunmak için oldukça geç bir tarih olarak değerlendirilmiştir. 31 Mayıs 1969'da Görenteş'in batısındaki dağlarda uyarı çizgileri atan bir çift türün ürediğine işaret etmiştir. Kaya kartalları ve diğer yırtıcı kuşlar, yuvalama döneminde yeşil malzeme getirerek yuvalarını yeniler ya da yuvalarını büyütmek için malzeme taşırlar. 12-14 Haziran 1975'te İspİR'de ve 31 Mayıs 1991'de Demirkazık'ta yuvaya malzeme taşıırken görülen bireyler bu bağlamda değerlendirilmelidir.

Alttırılar ve Sınıflandırma

Kış aylarında Trakya'da görülen bireyler belirgin bir şekilde nominat tür olarak tanımlanırken, Anadolu'da olanlar *homeyeri* alttırdır (Roselaar, 1995).

Tavşancıl

Aquila fasciata, Bonelli's Eagle

Lokal olarak çok az sayıda bulunan bir yerli türdür.

Üreme ve yayılış durumu kısmen bilinmektedir. Genellikle 1500 metre altındaki yüksekliklerde görülürler. Türkiye'deki üreyen popülasyonun 100 çift civarında olduğu tahmin edilmiş (Tucker & Heath, 1994), sonra bu sayının yaklaşık 50 çift civarında olabileceği hesaplanmıştır (Kasperek, 1992a), bugün ise 10 çiftten az ürediği tahmin edilmektedir (Boyla vd., 2018).

Karadeniz kıyılarının doğu yarısı, İç Anadolu ve Doğu Anadolu'dan üreme dönemlerinde elde edilen kayıtların çoğu, başta genç bireyler olmak üzere başıboş bireylere aittir. 1966'dan önceki kayıtların çoğunun genç Ari Şahini ile karıştırıldığı düşünülmektedir. En azından bazı yayınlanmış kayıtlar, hatalı tanımlamalardan kaynaklanmıştır. Örneğin, İstanbul Boğazı'nda bu türü çok seyrek gördüğümüz halde, geçmişte oldukça yaygın olduğunu yazmışlardır (Mathey-Dupraz, 1920-24; Braun, 1903). 1980'den bu yana elde edilen kayıtların tamamı, ki bunlardan sekizi yalnızca 1994 senesine aittir, eylül sonu ile ekim başı arasında Borçka-Hopa bölgelerinden elde edilmiştir (Mrlík & Formánek, 1995) (Kok ve Onengae 1995).

Üreme

Yuvalama Alanı: Yüksek yarlarda, kaya çıkıntılarında, çatlaklıarda ve nehirlerde bakan uçurumlarda ürer.

Yuvası: Uçurumların çıkışlarında ya da oyuklarında yapılmış, yapraklı dallarla astarlanmış ve çöplerden yapılmış büyük bir yapıdır. Yuvalar yıllar boyunca yeniden kullanılabilir ve her yıl ebatları büyür. Aynı kayalık yamaçta 3-4 yuva bulunabilir ve bu yuvalar yıllar içinde dönüşümlü olarak kullanılabilir.

Yumurta Sayısı: Türkiye'de gözlenen yumurta sayısı genellikle 2'dir.

Yavru Sayısı: 2 haftalık yavrular genellikle gözlenmiştir.

Üreme Dönemi: Şubat ve mart ayında yumurta bırakır, yavrular nisan ayında yumurtadan çıkar, ve yavrular hazırlanın sonuna kadar yuvayı terk eder. **GDA:** Birecik bölgesinde yuvalar bulunmuş ve 14 Şubat 1879'da türün tüm yuvalarda kuluçkaya yattığı gözlenmiştir (Danford, 1880). Birecik'teki bir yuvada, mavi bir plastik poşetle astarlanmış dallardan yapılmış bir yapı tespit edilmiş ve 10 Mayıs 2004'te yaklaşık 2 haftalık iki yavru gözlenmiştir. Bu yuvada yumurtaların mart ortasında bırakıldığı düşünülmektedir. Kilis'in batısındaki bir yuvada, şubat ortasında bırakılan yumurtalardan 7 Nisan 1971'de yaklaşık 10 günlük iki yavru gözlenmiştir. **DOA:** Hasankeyf yakınlarında, Dicle Nehri'ne bakan dik yamaçlarda bir oyukta, nehir seviyesinden 42 metre yukarıda bir yuva bulunmuş, yakınında önceki yıllarda kalma dört yuva daha kaydedilmiştir (Kılıç, Karakaş & Biricik, 2003). Bu yuvada, 25 Nisan 2003'te 30-35 günlük erişkin boyutlarına gelmiş bir yavru gözlenmiş ve 23 Mayıs 2003'te bu yavru yuvadan uçmuştur. Yuvaya yumurtaların 10 Şubat civarında bırakıldığı tahmin edilmektedir. 21 Nisan'dan hazırlanın başına kadar Halfeti'deki üreme noktasından birçok üreme kaydı mevcuttur. 16 Haziran 1983'te Cizre ve Eruh arasında iki erişkin ve iki genç bireyden oluşan bir aile tespit edilmiştir.

Alttürler ve Sınıflandırma

Türkiye'de nominat alttüürü bulunur.

Saz Delicesi

Circus aeruginosus, Western Marsh Harrier

Nispeten yaygın ve yer yer çok sayıda bulunan yerli ve yarı göçmen bir türdür. Bunun yanında kışın göç alır ve yaygın olarak görülen bir geçit türüdür.

Sazlarla kaplı geniş bataklıklarda yerleşik olarak ürer ve genellikle az ve orta büyüklükte gruplar halinde gözlenir. 1992 ilkbaharında Kızılırmak Deltası'nda 250-275 çift olduğu tahmin edilmiştir (Hustings & Dijk, 1994).

İlkbahar göçü, mart ortasından en az Mayıs ortasına kadar devam ederken, sonbahar göçü

agustos sonu ile ekim ortası arasında gerçekleşir. 1976 sonbaharında Borçka'da sayılan 385 birey, Türkiye'deki bir göç izleme noktasında ve Batı Palearktik'teki herhangi bir göç izleme noktasında kaydedilen en yüksek sayıydı. Benzer şekilde, 1994 ilkbaharında Hopa'da sayılan 254 birey de önemli bir rakamdır.

Kış aylarında batı ve orta bölgelerde, özellikle büyük nehir deltalarında oldukça yaygındır. Kışın daha sert geçtiği Malatya'da bile az sayıarda kışladığı tespit edilmiştir.

Üreme

Yuvalama Alanı: Genellikle büyük ve sık *Phragmites* sazlarıyla kaplı alanlarda ürer. Bazen küçük bataklıklarda, yaşılı sazların olduğu ufak alanlarda da yuva yapar. Ayrıca, *Carex* türleri ve diğer alçak bataklık bitkileriyle kaplı alanlarda da ürediği gözlenmiştir.

Yuvası: Yuva, sığ sularda yerden biraz yukarıya ya da kırılmış sazların üzerinde oluşan bir platforma yapılır. Yuva, otlarla astarlanmış olup dal, saz ve diğer malzemelerden oluşan bir yiğindir.

Yumurta Sayısı: Türkiye'de gözlenen yumurta sayısı: 3 (2 yuvada), 4 (10 yuvada), 5 (1 yuvada), 6 (2 yuvada).

Yavru Sayısı: 3 (3 yuvada).

Üreme Dönemi: Nisan ve Mayıs ayında yumurta bırakır, yavrular Mayıs sonunda veya Haziran başında yumurtadan çıkar, ve Temmuz sonuna kadar yuvayı terk eder. **İÇA:** 15 Nisan 1996'da Sultansazlığı'nda ve 8 Mayıs 1946'da Mogan Gölü'nde yuva yapımı kaydedilmiştir. En erken 23 Nisan'da, çoğunuğu Mayıs ayında olmak üzere 11 yuvanın yumurtalarla dolu olduğu gözlenmiştir. 20 Mayıs 1998 ve 16 Mayıs 2004 tarihlerinde sırasıyla sadece 2 ve bir yumurta bulunan yuvalar tespit edilmiştir. İlk yumurtaların 20 Nisan civarında bırakıldığı bir yuvada 24-27 Mayıs tarihlerinde yumurtadan yeni çıkmış üç yavru kaydedilmiştir. Benzer şekilde, 5 Nisan civarında bırakıldığı tahmin edilen bir yuvada 15 Mayıs 2004'te yeni çıkmış yavrular kaydedilmiştir.

DOA: 13 Haziran 2006'da Tödürge Gölü'nde bir yuvada 3 yumurta kaydedilmiştir. 27-28 Mayıs 1969'da iki çiftin Çenge Gölü'nde yuva yaptığı veya yuvayı tamir ettiği gözlemlenmiştir. 29 Temmuz 1999'da birçok genç birey tespit edilmiştir. **KAR:** 19 Mayıs 1992'de Yeniçağa Gölü'nde bir yuvada 4 yumurta bulunduğu ve hazırlanın ilk 10 gününde birçok erişkin bireyin yiyecek taşıdığı belirlenmiştir (Hustings & Dijk, 1994). **MAR:** Kocaçay Deltası'nda 2 Mayıs ve 13 Haziran 1993'te yuvalar bulunmuş (Ertan, 1996), 26 Nisan 1981'de ise Terkos Gölü'nde türün kur davranışını gözlemlenmiştir.

Alttırılar ve Sınıflandırma

Türkiye'de nominat alttüri bulunur.

Gökçe Delice

Circus cyaneus, Hen Harrier

Yaygın olarak nispeten çok sayıda bulunan geçit türü ve kış konuğuudur.

Eylül başında gelir ve nisan sonuna kadar kalır. Genellikle 1500 metreden daha alçak arazilerde nispeten az sayıda görülür.Çoğunlukla bireyler halinde görülsel de bazı alanlarda gecelemek için küçük gruplar halinde toplanabilir.

İlkbahar göçü nisan başında en yoğun döneme ulaşır. İstanbul Boğazı'nda 1993 ilkbaharında 17 birey kaydedilmiştir (Zalles & Bildstein, 2000). Sonrasında yapılan iki kapsamlı sayımında, 23 Mart ile 28 Nisan 2006 tarihleri arasında 92 birey sayılmış (Üner vd., 2006), 2010 yılında ise 15 Mart ile 31 Mayıs tarihleri arasında toplam 119 birey gözlenmiştir (İKGT, 2010). Bu rakam, Türkiye ve Orta Doğu'daki yırtıcı gözlem noktaları arasında kaydedilen en yüksek toplamdır (Shirihai & Spaar, 2000).

Ürediğinden şüphelenir. 3 Ağustos 1968'de Van'ın Erciş ilçesi yakınlarındaki Altindere Düzlüklerinde, sel suları altında kalmış bir bölgede tüyleri yeni çıkmış iki yavruyla bir çift kaydedilmiştir (Kumerloeve, 1969a). Ayrıca, 10 Haziran 1968'de Doğu Anadolu'da yeri tespit edilemeyen bir alanda uygun üreme habitatında bir erkek ve Aktaş Gölü'ndeki adada bir yuva tespit edilmiştir (Bilgin & Demirci, 2002). Kuzeydoğu, Doğu ve Güney Anadolu'da yazlayan bireylere ait beş yeni kayıt bulunmaktadır. Temmuz ayında bir kez İç

Anadolu'da gözlenmiştir. Tür, Ermenistan'da üremezken (Adamian & Klem, 1999), komşu Gürcistan'da üremektedir (Massa & Fontana, 2004).

Üreme

Türkiye'de yuvalamaz. Orta ve Kuzey Avrupa, benzer enlemlerde Orta ve Doğu Asya'da yuvalar.

Alttırılar ve Sınıflandırma

Türkiye'de nominat alttüri bulunur.

Bozkır Delicesi

Circus macrourus, Pallid Harrier

İç Anadolu'da lokal olarak çok az sayıda yuvalayabilir. Yaygın olarak görülen bir geçit türü, lokal olarak görülen bir kış konuğuudur.

Aksaray Eşmekaya çevresinde tek bir noktada ürediği bilinmektedir. 1970'in Mayıs sonunda Tuz Gölü civarında 10-13 çiftin bulunduğu bir üreme alanı keşfettiği iddia edilmiştir (Warncke, 1970), ancak çayır delicesiyle karıştırma olasılığı vardır. Sonraki son birkaç on yılda İç Anadolu ve Doğu Anadolu'da Mayıs sonu - Haziran aylarında defalarca kaydedilmiştir (Groh, 1970; Kirwan vd., 2003). Son olarak Eşmekaya'da ürediği tespit edilmiştir. Güneydoğu Anadolu'da 2 Haziran 2002'de Siverek civarında görülen bir birey, muhtemelen bahar göçünde geç kalmış olabilir.

Bahar göçü, mart ortasından Mayıs sonuna kadar devam eder ve nisan ortalarında en yüksek sayılarına ulaşır. Sonbahar göçü ise Ağustos sonundan Ekim ortasına kadar sürer. İlkbahar göçünde dişiler biraz daha geç göç ederken, sonbaharda göç eden bireyler Eylül ayında maksimum sayılarına ulaşır. 1838 ilkbaharında Erzurum'da "çok fazla" olarak tanımlanmıştır (Dickson & Ross, 1839), 1976 sonbaharında

Borçka'da en fazla 133 birey sayılmıştır (Andrews vd., 1977), ancak buradan geçen toplam kuş sayısı muhtemelen çok daha fazladır. Buna ek olarak İstanbul Boğazı'ndan da kayıtlar mevcuttur (Alléon & Vian, 1869–70; Nisbet & Smout, 1957).

Kışın, Çukurova ve Göksu Deltası'nda düzenli olarak en fazla 5 kuş görülmektedir. Diğer kıyı bölgelerinde, Marmara, Karadeniz, Akdeniz ve İç Anadolu'dan da kayıtlar bulunmaktadır.

Üreme

Yuvalama Alanı: Eskiden büyük bir bataklık olan, *Carex* su bitkileriyle kaplı ve etrafında kuru tarım, meyvecilik yapılan, yoğun şekilde hayvan otlatılan Eşmekaya yakınlarında üremiştir.

Yuvası: Yuva, düz bir çayır toprağı üzerinde, ot ve ayrik otlarından yapılmış olup, çayır delicesi yuvalarıyla aynı şekilde ortası basık yapılmıştır.

Yumurta Sayısı: Türkiye'de gözlenen yumurta sayısı: 4 (bir yuvada), 3 (bir diğer yuvada).

Yavru Sayısı: 3 (bir yuvada).

Üreme Dönemi: İlk yumurta, 25-26 Nisan civarında bırakılır, yavrular Mayıs ayı sonunda çıkar ve Haziran ortasında 20 günlük oldukları kaydedilmiştir. 1977 Haziran sonunda bir yuvada üç büyümüş yavru kaydedilmiştir. 1993'te bulunan iki yuvadan birinde 11 Mayıs'ta 4 yumurta, 27 Mayıs'ta 3 yumurta ve yeni çıkışmış bir yavru, 30 Mayıs'ta 3 günlük 3 yavru ve döllenmemiş bir yumurta, 15 Haziran'da ise en büyüğü 20 günlük 3 yavru gözlenmiştir. Diğer yuvada ise 12 Mayıs'ta 3 yumurta, 16 Mayıs'ta 4 yumurta kaydedilmiş, ancak 27 Mayıs'ta yuvanın boş olduğu tespit edilmiştir, muhtemelen bir yırtıcı tarafından yok edilmiştir. Bu yuvada ilk yumurta, çayır delicesi yuvalarıyla uyumlu olarak 7-8 Mayıs'ta bırakılmış olmalıdır. **DOA:** 2 Haziran 1996'da bir bozkır delicesinin dişi bir çayır delicesine "yiyecek verdiği" ve aynı erkeğin 12 Mayıs 1996'da dişiye kur yaptığı gözlenmiştir. Bu iki tür arasında nadir de olsa melezleşme olabilir (Forsman, 1993; Davidson & Kirwan, 1997).

Alttırılar ve Sınıflandırma

Monotipik bir türdür.

Çayır Delicesi

Circus pygargus, Montagu's Harrier

Lokal olarak az sayıda üreyen bir yaz konuğu, yaygın olarak nispeten çok sayıda görülen bir geçit türüdür.

Genellikle bataklık sulakalanlarda, nemli çayırlarda ve bozkırlardaki tarım alanlarında yuvalar. En büyük üreme popülasyonu Doğu Anadolu'dadır ve üreyen birey sayısı 500 çifti geçmez.

En sık görüldüğü dönemler göç dönemleridir. İlkbahar göçü mart sonunda başlar ve Mayıs sonunda biter; maksimum sayılar nisan sonu ile Mayıs başında ulaşılır. Sonbahar göçü ise ağustos başında başlar ve ekim ortasına kadar sürer, en yoğun geçişler eylül ayında kaydedilir. Üç büyük göç izleme noktasında her iki mevsimde de çok az sayıda birey kaydedilmiştir. Ancak 9-10 Eylül 1989'da Çıldır Gölü'nde 115 birey gözlenmiştir (Huber & Barbalat, 1990), 19 Nisan - 27 Mayıs tarihleri arasında Rize Fırtına Deresi ağzında sadece 6 içinde 63-64 birey kaydedilmiştir. Bu noktada maksimum geçiş, 27 Mayıs tarihinde 41 bireyle gerçekleşmiştir (Faldborg, 1994).

Kışın, Aralık 2001'de Göksu Deltası'nda (Kuşçu Bülteni 10:7) ve 19 Aralık 2010'da İstanbul Riva civarında gözlenmiştir.

Üreme

Yuvalama Alanı: Genellikle bataklıklarda, sazların arasında ve sular altında kalmış çayırlarda ürerler. Bitki örtüsünün gür olduğu yerlerde, yere kindira ve kuru otlardan yapılmış, ortası oyuk bir yuva yaparlar.

Yuması: Yuva, genelde bitki örtüsünün gür olduğu alanlarda yere yapılır, kindira ve kuru

otlardan oluşur, ortası oyuk bir yapıya sahiptir. **Yumurta Sayısı:** Türkiye'de gözlenen yumurta sayısı: 4 (5 yuvada), 5 (2 yuvada).

Yavru Sayısı: 4 (1 yuvada).

Üreme Dönemi: Mayıs ayında yumurta bırakır, yavrular haziran sonunda veya temmuz başında yumurtadan çıkar, ve yavrular ağustos sonuna kadar yuvayı terk eder. **İÇA:** Çoğu veri Eşmekaya'dan gelir. Haziran 1977'de en az 21 çiftin ürediği ve 18'inin yuvaya yem taşıdığı kaydedilmiştir. 20-21 Haziran 1977'de ikisinde 4, birinde 5 yumurta bulunan 5 yuvada, iki yavru, iki yumurta ve 5-10 günlük 4 yavru tespit edilmiştir. Bu yuvalardan ikisi birbirinden yaklaşık 50 metre uzaklıktadır (Schubert, 1979). 11 Haziran 1971'de küçük bir yavru içeren başka bir yuva gözlenmiştir. 11 Mayıs 1993'te, içlerinde bir ve iki yumurta bulunan iki yuva ve 16 Mayıs 1993'te 4 yumurtalı başka bir yuva kaydedilmiştir. 19 Mayıs 1998'de bir dişinin, içinde bir yumurta olan yuvaya malzeme taşıdığı gözlenmiştir. 15 Mayıs 2004'te 5 yumurtalı bir yuva ve 16 Mayıs 2004'te 4 yumurtalı bir başka yuva kaydedilmiştir. 12 Mayıs 1996'da çoğu erkek olan 35 birey kaydedilmiştir. 13-14 Mayıs 1970'te Yarma'da erişkinlerin bir yere yiyecek taşıdıkları gözlenmiş, ancak bu tarihte yuvada yavru olmayacağı için bu davranışın kur yapmak için yiyecek taşıma olduğu düşünülmüştür. **KAR:** Haziran 1971'de Kızılırmak Deltası'nda 4 çift, 5 yavru ve yavrusunu besleyen bir çift kaydedilmiştir (Dijksen & Kasparek, 1985). 1992 Mayıs'ın ilk yarısında erişkin bireylerin yuva malzemesi taşıdığı gözlenmiştir (Hustings & Dijk, 1994). **GDA:** 19 Haziran 1988'de Birecik'te Fırat Nehri üzerindeki iğne yapraklı ağaçlarla kaplı adanın kenarındaki bir hendekte bir çift yuvalamıştır. **DOA:** 23 Temmuz 1987'de Bulanık yakınlarında çocukların türün yavrularıyla oynadığı, 30 Temmuz 2000'de Bendimahi sazlıklarında iki genç birey gözlenmiştir.

Alttırılar ve Sınıflandırma

Monotipik bir türdür.

Şikra

Accipiter badius, Shikra

Rastlantısal bir konuktur.

İlk olarak, 1 Eylül 2006'da Hopa'nın 4 km doğusunda bir atmacacının ağına genç bir kuş

takılmış ve türün teşhisini ayrıntılı fotoğraflar üzerinden yapılmıştır (Smith, 2012). İkinci kez, 28 Ağustos 2012'de Aras Halkalama İstasyonu'nda bir genç birey yakalanmıştır. Türün Ermenistan'da, Erivan bahçelerinde ürediği ispatlanmıştır (Ananian vd., 2010). Sonra 1 birey, 10 Haziran 2020 tarihinde Trabzon Sancak Mahallesinde H. Keleş tarafından kaydedilmiştir. 2 birey ise 9 Nisan 2023 tarihinde Girnavas Nusaybin'de Ö. F. Durdu tarafından kaydedilmiştir.

Üreme

Türkiye'de yuvalamaz. En yakında Ermenistan'da, Batı ve Güney Asya'da yuvalar.

Alttırılar ve Sınıflandırma

Türkiye'deki Güney Kafkasya'da olduğu bilinen *cenchroides* alttürünün olması beklenir.

Yaz Atmacası

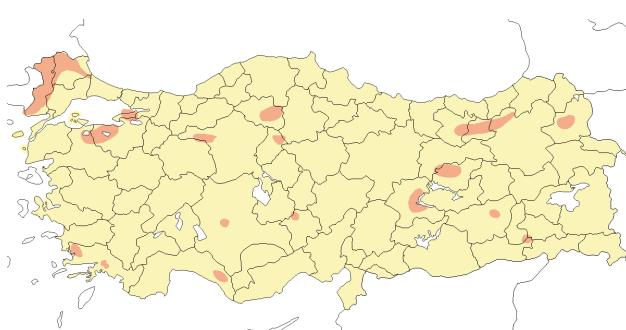
Accipiter brevipes, Levant Sparrowhawk

Lokal olarak az sayıda gelen bir yaz konuğu, yaygın olarak ve nispeten çok sayıda bulunan bir geçit türüdür.

Marmara, Karadeniz Bölgesi ve İç Anadolu'da Aksaray Hasan Dağı'nda yuvaladığı ispatlanmıştır, Ege ve Güneydoğu Anadolu'daki yaprak döken ormanlarda üremesi olasıdır. Üreme mevsiminde Doğu Anadolu'da uygun habitatların bulunduğu kayıtları mevcuttur. Komşu Bulgaristan'da, 1988-1990 yılları arasında araştırılan 5 kilometrekarelük alanın yalnızca %2'sinde türün ürediği tespit edilmiştir (Milchev, 1994).

Göç dönemlerinde batı ve orta bölgelerde nispeten yaygındır. İlkbahar göçü nisan başından mayıs ortasına kadar devam ederken, sonbahar göçü ağustos sonundan ekim başına kadar sürer. En yüksek sayılar sonbaharda eylül ayının ikinci

yarısında kaydedilmektedir. İstanbul Boğazı'nda 1971 yılında toplamda 5707 birey, yalnızca 15 Eylül'de 2243 birey sayılmıştır. 1978 yılında toplamda 6516 birey kaydedilmiş, en yüksek günlük sayı ise 18 Eylül'de gerçekleşmiştir. Belen Geçidi'nde 1976 sonbaharında 2951 birey gözlenmiş (Sutherland & Brooks, 1981a), 16-18 Eylül 1991 tarihlerinde ise 1914 birey kaydedilmiştir. İstanbul Boğazı'nda sonbaharda 7750 bireyden bir günde 6625 birey gözlenmiştir (Kasperek, 1992a). Detaylı verilerin bulunduğu 1976 yılında Borçka'da toplamda 290 birey kaydedilmiştir (Andrews vd., 1977). 29 Nisan - 25 Mayıs 1993 tarihleri arasında Rize Fırtına Deresi ağzında toplamda 1945 birey gözlenmiş ve sadece 30 Nisan'da 1286 birey kaydedilmiştir (Faldborg, 1994). 1994 ilkbaharında Artvin Hopa'da toplamda 1092 birey gözlenmiş ve 2 Mayıs'ta 797 birey kaydedilmiştir. 1995 ilkbaharında aynı bölgede iki hafta içinde 1163 birey kaydedilmiştir (Pes'ke, 1995). Bu durum, bölgeden göç eden birey sayısının önceki tahminlerden çok daha fazla olduğunu göstermektedir.

Üreme

Yuvalama Alanı: Hem yaprak döken hem de ibreli ormanlarda ürer.

Yuvası: Türkiye'de yuvanın tanımı yapılmamıştır, ancak Yunanistan'dan gelen fotoğraflar mevcuttur. Yuvalar, yerden yaklaşık 5 metre yükseklikte, daldan yapılmış ve yeşil yapraklarla astarlanmış yapılardır. Görece daha küçük boyuttadır.

Yumurta Sayısı: Türkiye'de gözlenen yumurta sayısı 4 (1 yuvada), 3 (2 yuvada).

Üreme Dönemi: Mayıs ayında yumurta bırakır, yavrular haziran sonunda veya temmuz başında yumurtadan çıkar, ve yavrular ağustos sonuna kadar yuvayı terk eder. **MAR:** 20 Ağustos 1979'da Çamlıca'da 4 yavrusıyla oynayan bir çift kaydedilmiştir (Beaman, 1986). 3 Ağustos 1978'de uygun üreme habitatında erişkin bireyler gözlenmiş, 27 Haziran 2000'de Edirne'de tüyleri yeni çıkışmış bir yavrusıyla bir çift fotoğraflanmıştır (Kirwan vd., 2003).

7 Haziran 1984'te Ayvacık'ta kur davranışını gözlenmiştir. **EGE:** (McNeile, 1950, 1951, 1954, 1967, 1968, 1970, 1972, 1973), İzmir yakınlarında büyük bir meşe ağacının tepesinde bir yuva bulmuş, daha önce üreyen bir çiftin bu yuvayı kullandığı tespit edilmiştir. 25 Mayıs 1950'de bu yuva boş bulunmuştur. **DOA:** 2 Ağustos 1990'da İspir yakınlarındaki meyve bahçelerinde bir çift gözlenmiş ve muhtemelen üremiştir. 20 Mayıs 1995'te aynı yerde yuvada yumurtaları ya da yavruları olan bir dişi tespit edilmiştir. **GDA:** 14 Temmuz 1990'da Uludere yakınlarında kur davranışını kaydedilmiştir. **AKD:** 15 Haziran 1988'de Taşağıl'da (Antalya) çam ağaçları içindeki bir yuvada bir çift gözlenmiştir (Kirwan & Martins, 1994). 23-26 Mayıs 2007'de Manavgat yakınlarında tarım arazileriyle çevrili bir çamlık alanda iki yuva kaydedilmiştir. Yerden 15 metre yükseklikteki bir yuvada kuluçkada oturan bir birey, 13 metre yükseklikteki diğer yuvada ise yeşil dallarla astarlanmış ve içinde 3 yumurta bulunan başka bir birey gözlenmiştir. 15 Mayıs 2001'de Köyceğiz'de kur davranışını gözlenmiştir (Kirwan vd., 2003).

Alttırılar ve Sınıflandırma

Monotipik bir türdür.

Atmaca

Accipiter nisus, Eurasian Sparrowhawk

Nispeten yaygın olarak çok sayıda bulunan yerli türdür. Kışın göç alır, çok daha yaygın ve çok sayıda bulunur.

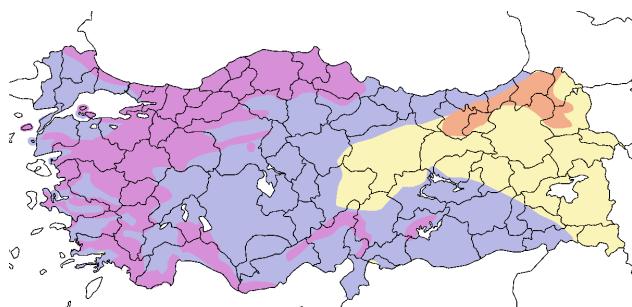
Ormanlar ve ağaçlık alanlarda az sayıarda yuvalar, yuvasını tespit etmek zor olduğu için üremesi hakkında bilgiler çok sınırlıdır. Türkiye'deki üreme, yayılış ve davranışlarına dair yeterli veri bulunmamaktadır. Komşu Bulgaristan'da, incelenen alanın yalnızca %7'sinde rastlanmıştır (bkz. çakır A. gentilis) (Milchev, 1994). Kışın özellikle kurak ve dağlık alanlar dışında ülkenin büyük bir bölümünde görülür.

Göç dönemlerinde tüm ülkede yaygın ve çok sayıda görülür. İlkbahar göçü mart ortasından mayıs sonuna kadar devam eder ve en yoğun geçiş mart sonunda yaşanır. 21 Mart - 14 Mayıs 1994 tarihleri arasında Hopa'da 3966 birey, 21 Nisan - 5 Mayıs 1995'te aynı yerde 1730 birey kaydedilmiştir (Pes'ke, 1995). Ayrıca, 8 Nisan - 25 Mayıs 1993 tarihleri arasında Rize Fırtına

Deresi ağzında 695 birey, Kızılırmak Deltası'nda ise 14 Nisan - 21 Mayıs 1992 tarihleri arasında 186 birey kaydedilmiştir (Hustings & Dijk, 1994). İstanbul Boğazı'nda 1993 İlkbaharında 994 birey (195 tanesi Nisan 2005'te yalnızca iki gün içinde kaydedilmiştir) ve 2006 baharında 1701 birey gözlenmiştir. 2010 yılında İstanbul Boğazı'ndan geçen en yüksek sayı kaydedilmiş olup, 15 Mart - 31 Mayıs tarihleri arasında toplam 3477 birey gözlenmiş ve önceki yılların iki katı bir toplam elde edilmiştir (İKGT, 2010). İlkbaharda Belen Geçidi'nde ise daha az sayıarda gözlenir.

Sonbahar göçü ağustos sonundan ekim ortasına kadar sürer ve en yoğun geçiş eylül ayında görülür. Borçka'da ağustos ortasından ekim sonuna kadar yaygın şekilde kaydedilir. 17 Ağustos - 10 Ekim 1976 tarihleri arasında Borçka'da 688 birey gözlenmiştir (Andrews vd., 1977). 11-25 Ekim tarihlerinde ise geç göç eden bireylerin çoğunlukta olduğu bir dönemde 1057 birey kaydedilmiştir (Beaman, 1977). Aynı yerde 20-24 Ekim 1998 tarihlerinde ise 339 birey gözlenmiştir. İstanbul'daki en yüksek toplam, beş gözetleme noktasında yapılan 2008 sayımında kaydedilmiş olup, 22 Eylül - 10 Ekim tarihleri arasında toplam 1583 kuş sayılmıştır (Fülop vd., 2014). Sonbaharda en çok bireyin bir günde sayıldığı toplam ise 428 bireye ulaşmıştır. Belen Geçidi'nde az sayıda kaydedilmesi, muhtemelen sayının uygun zaman diliminde yapılmamasından kaynaklanmaktadır. 1982 - 1990 yılları arasında Çukurova'dan da oldukça fazla sayıarda geçiyor olabileceğini gösterebilir, örneğin sadece 15-16 Ekim 1988 tarihlerinde Akyatan Gölü'nde toplam 142 birey kaydedilmiştir (Berk, 1991).

Borçka ve Arhavi bölgelerinde lisanslı olarak sürdürulen atmacacılık geleneğinde, yoğun şekilde Kızıl Sırtlı Örümcekkuşu (*Lanius collurio*) kullanılarak atmacalar yakalanmaktadır. 1987 sonbaharında bu bölgede atmacacılık geleneği ve yöntemleri üzerine bir inceleme gerçekleştirilmiştir (Magnin, 1989).

Üreme

Yuvalama Alanı: Yaprak döken ve ibreli ormanlarda, alçak düzliklerden tepelik ve dağlık bölgelere kadar geniş bir yelpazede ürer.

Yuvası: Yuva genellikle ağaçlarda, 5 metrenin üzerinde bir yüksekliğe yapılır ve yapraklı dal ile kabuklarla astarlanmış dallardan oluşan basit bir yapıdır. Genelde kuluçka büyülüğu 4-5 yumurta kadardır.

Yumurta Sayısı: Türkiye'de gözlenen yumurta sayısı: 4-5.

Üreme Dönemi: Nisan ve Mayıs ayında yumurta bırakır, yavrular Haziran sonunda veya Temmuz başında yumurtadan çıkar, ve yavrular Ağustos sonuna kadar yuvayı terk eder. **AKD:** Türün ilk yuvası 2009'da Antalya Side'de, bir mezarlıktaki çam ağacında yerden yaklaşık 17 metre yükseklikte tespit edilmiştir. 27 Mayıs'ta erişkin bir bireyin yumurtalarına kuluçkaya yattığı veya küçük yavruların üzerine oturduğu gözlenmiştir. Gözlem sırasında erişkin yuvadan kalkmamıştır. 23 Temmuz 1986'da Akseki yakınlarında bir aile kaydedilmiş, 11 Mayıs 1989'da Dalyan'da yuvaya yiyecek taşıyan bir erişkin birey gözlenmiş ve 11 Mayıs 1988'de Demirkazık'ta bir yavru tespit edilmiştir.

KAR: 1992'de Kızılırmak Deltası'nda 1 ila 3 çift gözlenmiş, ancak üreme kesinleştirilememiştir. 5 Haziran 1992'de bir erkek bireyin izole bir koruluğa, muhtemelen bir yuvaya, iki kez uçtuğu gözlenmiştir (Hustings & Dijk, 1994). **MAR:** 1993'te Kocaçay Deltası'nda 1-2 çiftin ürediği tahmin edilmiştir (Ertan, 1996). Uludağ'da 1300 metre altındaki yarı açık alanlarda belirgin şekilde kaydedilmiştir (Jetz, 1995). **DOA:** 1910-1911 yıllarında Erzurum'da uzun kavaklılar içindeki mezarlıklarda ve bahçelerde yuva yapmış, 10 Haziran 2004'te Ardahan bölgesinde bir erişkin bireyin yuvaya yiyecek taşıdığı gözlenmiştir.

Alttırılar ve Sınıflandırma

Türkiye'de nominat alttüri bulunur.

Çakır

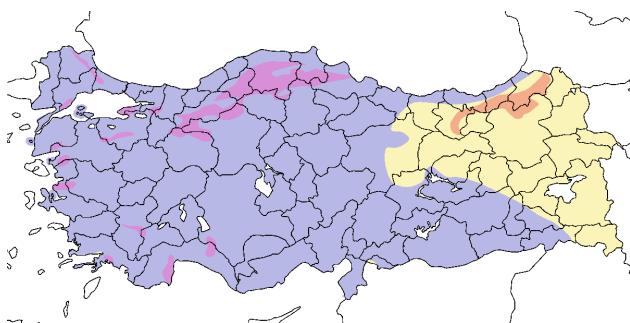
Accipiter gentilis, Northern Goshawk

Lokal olarak az sayıda görülen yerli türdür. Kişi göç alır, üreme dönemi dışında daha yaygın olarak daha çok sayıda görülür.

Deniz seviyesinden 2000 metre yüksekliklere kadar olan orman ve koruluklarda ürer. Muhtemelen mevcut gözlemlerden daha

geniş bir yayılışa sahiptir; 1988-1990 yılları arasında Bulgaristan'ın Istranca Dağları'nda yapılan kuş sayımları sırasında taranan toplam 137 kilometrekarelük alanın 40 kilometrekaresinde (%40) türe rastlanmıştır (Milchev, 1994).

İlkbahar göçünde, İstanbul Boğazı'nda 1993 ilkbaharının başında 19 birey kaydedilmiş, Borçka-Hopa bölgesinde 1995 ilkbaharında en fazla 52 birey sayılmıştır. Sonbahar göçü sırasında, ağustos ortasından ekim sonuna kadar gözlemlenebilir. İstanbul Boğazı'nda eylül ayında az sayıda birey kaydedilmiştir. Kış aylarında ise tür, kıyasal sulakalanlar ve daha açık arazide görülebilir.

Üreme

Yuvalama Alanı: Hem iğneli hem de yaprak döken yaşılı ormanlar ve korular, deniz seviyesindeki düzlüklerden dağlık bölgelerdeki yamaçlara kadar geniş bir alanda ürer.

Yuvası: Genellikle yüksek ağaçların tepesine dallardan oluşan basit bir yuva yapar. Türkiye'de yuvanın astarlanması ve kuluçka büyülüğüyle ilgili veri bulunmamaktadır, ancak başka bölgelerde yuvalar yapraklı dallar, iğneli ağaçların ibreleri ve kabuk parçalarıyla astarlanır. Yuvanın tepesinde hafif bir oyuk bulunur ve üreme mevsimi boyunca düzenli olarak onarılır.

Yumurta Sayısı: Kuluçka büyülüğü genelde 3-4, en fazla 6 yumurtadır.

Yavru Sayısı: Türkiye'de yavru sayısıyla ilgili veri bulunmamaktadır.

Üreme Dönemi: Mart ayında başlar, yumurtalar genellikle nisan ayında bırakılır, kur davranışları ise Mayıs sonuna kadar devam eder. **KAR:** 11 Haziran 1975'te İkizdere yakınlarında yaprak dökmenen bir ormanda erişkin bir bireyin yiyecek taşıdığı, 17 Haziran 1975'te Çiftlik'te bir erkek bireyin bölge davranışları sergilediği kaydedilmiştir. 1992'de Kızılırmak Deltası'nda 4 çiftin ürettiği ve yuvalarının bulunduğu gözlenmiş; bir çiftin 31 Mart 1992'de izole bir korulukta, diğer üç çiftin ise 4 Haziran 1992'de Yörükler Ormanı'nda bir bireyin yuvaya

yiyecek taşıdığını görülmüştür (Hustings & Dijk, 1994). **MAR:** 3 Mayıs 1993'te Kocaçay Deltası'nda Ekmekçi köyü yakınlarında bir yuva kaydedilmiştir (Ertan, 1996). Mayıs 1996'da, muhtemelen ürettiği düşünülen Uludağ'da iğne yapraklı ormanlarda kur davranışları gözlenmiştir. **AKD:** 6 Haziran 1999 ve 11 Mayıs 1988'de Bolkar Dağları ve Akseki'de kur davranışını sergileyen erkek bireyler kaydedilmiştir. 13 Mayıs 1984'te Taşucu'nun iç kesimlerindeki kurak ağaçlık ve tepelik arazide bir erişkin birey yuvada görülmüştür (*Cygnus Tour*). **İÇA:** 22 Mayıs 1972'de Nevşehir yakınlarında bir kavaklığın üzerinde bir erkek bireyin kur davranışını sergilediği, 23 Temmuz 1994'te Ayrancı yakınlarında bir yuva bulunduğu kaydedilmiştir. Soğuksu Milli Parkı'nda 21 Mayıs 1996'da bir erişkin bireyin bir kuzgunu taciz ettiği, yeni tüyenmiş iki yavrunun yiyecek için ötüşürken duyulduğu ve 15 Temmuz 1993'te görüldükleri kaydedilmiştir. Bu durum yumurtaların Nisan ortasından sonra bırakıldığına işaret etmektedir.

Alttırular ve Sınıflandırma

Muhtemelen *marginatus* alttüri bulunan (Roselaar, 1995). Bazı kaynaklara göre bu alttür nominat alttürün sinonimi olarak kabul edilmelidir (Ferguson-Lees & Christie, 2001).

Kızıl Çaylak

Milvus milvus, Red Kite

Az sayıda görülen geçit türi ve kış konuğuudur.

Nadir kış göçmenidir. 2021 yılında İstanbul Şile çöplüğünde birkaç bireyin düzenli olarak kışladığı keşfedilmiştir. Bu durum, Avusturya, Çek Cumhuriyeti ve Slovakya'da üreyen ve güneydoğu Avrupa'da kışlayan popülasyonun kenarında bir yayılış olarak değerlendirilmektedir (Literák vd., 2019). Ayrıca Bolu Gerede ve Ankara'da da kışlayan bireyler gözlenmiştir (Panov, Roubtsov & Monzikov, 2003).

Göç gözlem noktalarında, İstanbul Boğazı, Borçka ve Belen Geçidi'nde nadir olarak görülür. Eski sayımlarda da İstanbul Boğazı'nda az sayıda kaydedilmiştir (Collman & Croxall, 1967).

Üreme kaydı bulunmamakla birlikte ormanlık alanlarda gözlenmiştir. Karadeniz Bölgesi'nde son on yılda iki kayıt vardır (Kirwan & Martins,

2000; Kirwan *vd.*, 2003). En geç 9 Haziran'da kaydedilmiştir.

Türün tespiti zordur. Genellikle soluk renkli genç kara çaylaklar ve kışın göç sırasında görülen *lineatus* alttüri ile karıştırılır, bu nedenle birçok kayıt geçersizdir. Örneğin, Kızılırmak Deltası'nda 1992'de yüzlerce bireyin varlığı iddia edilmiş (Hustings & Dijk, 1994), 21 Eylül 1968'de Van ile Sero arasında yaklaşık 150 bireyin görüldüğü bildirilmiştir. Kuzeydoğu ve Doğu Anadolu'daki durumu ve yayılışıyla ilgili değerlendirmeler geçerli olmayıabilir (Kumerloeve & Hollom, 1967).

Üreme

Türkiye'de yuvalamaz. ORta ve Güney Batı Avrupa'da yuvalar.

Alttırular ve Sınıflandırma

Türkiye'de nominat alttüri bulunur.

Kara Çaylak

Milvus migrans, Black Kite

Batı bölgelerinde nadir, doğu bölgelerinde ise yaygın bir yaz konuğudur. Göç sırasında nispeten çok sayıda gözlenir. Güneydoğu Anadolu ve Doğu Akdeniz'de yüksek sayınlarda kuşlar.

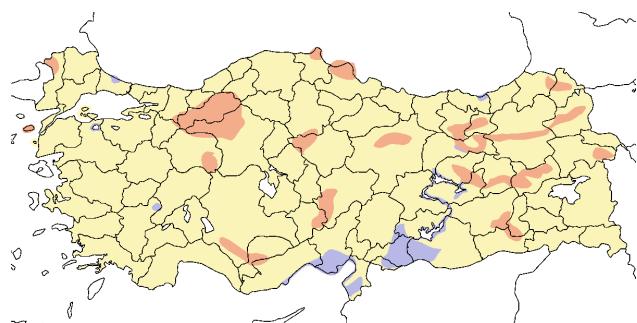
Tüm bölgelerde 3000 metreye kadar ürer. Genellikle yerleşim alanlarında veya yakınlarında yuvalar. İstanbul'da 1991 yılına kadar düzenli olarak üremiştir. Nisan 1967'de Manyas Gölü'ndeki karışık balıkçıl kolonisinde iki birey yuvalamış ve bu, yerleşim yerlerinden uzak bölgelerdeki bir üreme örneği olmuştur.

İlkbahar göçü mart başında başlar, Mayıs ayında en yüksek sayılara ulaşır ve Haziran başına kadar sürer. Rize'de Fırtına Deresi ağzında 8 Nisan - 10 Haziran 1993 tarihleri arasında 2664 birey ve sadece 1 Mayıs'ta 727 birey sayılmıştır (Faldborg, 1994). Artvin Hopa'da 21 Mart - 14

Mayıs 1994 tarihleri arasında 9069 birey geçiş yapmıştır. 16 Mart - 10 Haziran 1992'de Kızılırmak Deltası'nda 698 birey kaydedilmiştir (Hustings & Dijk, 1994).

Sonbahar göçü ağustos ortasında başlar, ekim sonuna kadar devam eder. İstanbul Boğazı'nda 1971'de 2707 birey, sadece 31 Ağustos'ta ise 440 birey sayılmıştır. Borçka'da 1976'da 5775 birey, Belen Geçidi'nde ise 506 birey kaydedilmiştir (Andrews *vd.*, 1977; Sutherland & Brooks, 1981a). Ancak, İstanbul Boğazı'ndaki sayımlar, bu türün sayılarında ciddi bir azalma olduğunu göstermektedir.

Güneydoğu Anadolu'da düzenli ve kalabalık sürüler halinde kuşlar (Biricik & Karakaş, 2011). Gaziantep'te 23 Haziran 2001'de 400, Gaziantep'in 25 km güneydoğusunda en az 600 birey kaydedilmiştir. Ceylanpinar'da 1000'den fazla birey sayılır. Çukurova'da Seyhan Nehri kıyısında 11 Şubat 2006'da 100 birey gözlenmiştir. Kişiyan bireyler *lineatus* alttürüne aittir.

Üreme

Yuvalama Alanı: Etrafında ağaç ve koruluklar olan açık düzlüklerde, genellikle yerleşim yerlerine yakın alanlarda ürerler. Genelde ağaçlara yuva yapsalar da bazen binalara da yuva yapabilirler; örneğin İstanbul'da bir camiye yuva yapmışlardır.

Yuvası: Yuvanın tepesi sıç bir oyuk şeklindedir ve çerçöple yapılmıştır. Etrafi ot, kâğıt, kumaş ve tüylerden oluşan bir birikintiyle astarlanmıştır.

Yumurta Sayısı: Türkiye'de gözlenen yumurta sayısı: 2 (5 yuvada), 3 (7 yuvada).

Üreme Dönemi: Mayıs ayında yumurta bırakır, yavrular Haziran sonunda veya Temmuz başında yumurtadan çıkar, ve yavrular Ağustos sonuna kadar yuvayı terk eder. **İÇA:** 23 Nisan 1964'te Sarayönü'nde bir korulukta 10-15 çiftin ürediği gözlenmiş, bireylerin halen kur davranışları ve yuva yaptıkları kaydedilmiştir. İki yuvada ikişer yumurta, bir yuvada ise 3 yumurta gözlenmiştir. 10 Mayıs 1964'te aynı yerde 15-20

çift gözlemlenmiş, 5 yuvada üçer yumurta, 3 yuvada ise ikişer yumurta bulunmaktadır. Aynı dönemde, 23 Nisan 1964'te Akşehir Gölü'ndeki ufak bir kolonide henüz yuvalama başlamamıştır (Warncke, 1964--65). 21 Temmuz 1971'de Pozantı'da 3 yavrusunu korumaya çalışan iki erişkin birey gözlenmiştir, bu da yumurtaların Mayıs başında bırakıldığını göstermektedir. 1907'de İç Anadolu'da yapılan gözlemler, 30 Haziran itibarıyle yerleşim yerlerine yakın yuvalardaki yavruların tamamen tüylendiğini ancak henüz uçamadıklarını göstermektedir. 26 Mayıs'ta Karadağ'da boş bir yuva, 19 Mayıs'ta Eskişehir yakınılarında yeni bırakılmış yumurtalar, Konya'da bir bahçede bir yuvada iki yumurta ve bir yavru gözlenmiştir (Ramsay, 1914). Bu durum, bölgede yumurta bırakılmasının nisan sonlarına denk geldiğini göstermektedir. **MAR:** 1907'de İstanbul'da oldukça yaygın oldukları, yumurtaların 11-12 Mayıs gibi bırakıldığı gözlenmiştir (Ramsay, 1914). İstanbul'da 1930'larda 500 çift olan popülasyon, 1970'lerin ortasında 10 çiftin altına düşmüştür (Acar vd., 1977). 17-22 Nisan 1966'da iki erişkin birey İstanbul'daki ağaçlardaki iki yuvada kuluçkaya yatarken, 21 Nisan 1966'da bir çiftin bir okul çatısında çiftleştiği gözlenmiştir. Manyas Gölü'nde 1966-1967'de karışık bir balıkçılı kolonisinde üreyen çiftler, nisan ortasında bölgeyi sahiplenmiş ve 16 Mayıs 1967'de bir söğüt ağacına 3 yumurta bırakmıştır. **DOA:** Erzurum ve Van civarında yaz aylarında 40-50 birey düzenli olarak görülmektedir. Van'ın doğusunda 2 Mayıs 1983'te bir çiftin yuva yaptığı kaydedilmiştir. 27 Mayıs 1969'da Erçek Gölü yakınılarında (Kasperek & Ven, 1983) ve 4 Haziran 2002'de Kars'ın Selim ilçesinde, bir iğne yapraklı ormanda erişkin bireylerin yuva malzemesi taşıdığı gözlenmiştir. Bu tarihler, normal yuva yapım tarihlerine göre geç olsa da, diğer yırtıcı kuşlar gibi kara çaylaklar da mevsim ilerledikçe yuvalarını ekstra malzemeyle güçlendirebilirler.

Alttırılar ve Sınıflandırma

Üreyen ve orta ve batı bölgelerinden geçiş yapan nominat alttürdür. Özellikle doğu bölgelerinden geçiş yapan ve Güneydoğu Anadolu'da kalabalık sürüler halinde kışlayanların öne sürülen lineatus alttüri olduğu iddia edilmiştir (Sibley & Monroe, 1990).

Ak Kuyruklu Kartal

Haliaeetus albicilla, White-tailed Eagle

Lokal olarak az sayıda yuvalayın bir yerlidir. Kışın kuzeyden gelen genç bireylerle göç alır.

Ulusal ölçekte nesli tehlike altındadır ve üreme durumu belirsizdir. Marmara, Ege, Akdeniz, İç Anadolu'nun kuzeyi ve İç Batı Karadeniz'de 10-20 çiftin ürediği düşünülür. Önceleri üreyen çift sayısının 10-30 arasında olduğu tahmin edilmiştir (Tucker & Heath, 1994). Ege ve Akdeniz bölgelerinde, özellikle Bafa Gölü/Büyük Menderes Deltası'nda (1-2 birey) ve Göksu Deltası'nda (3-4 birey) düzenli olarak küçük sayıarda gözlenirdi. Bu üreme alanları 19. ve 20. yüzyılın başlarından beri bilinmektedir. Çıldır Gölü'nde sonbahar başında gözlenen kuşlar, bir üreme ihtimaline işaret etmektedir.

Göç döneminde ve kış aylarında daha yaygındır. İlkbahar göçü mart sonundan Mayıs ayına kadar sürer. 21 Mart - 23 Mayıs 1993 tarihleri arasında Kızılırmak Deltası'nda muhtemelen göçmen olan 8 birey kaydedilmiştir (Hustings & Dijk, 1994). Sonbahar göçü ağustos-kasım ayları arasında geniş bir dönemi kapsar. İstanbul Boğazı ve Borçka'da yılda 5 bireyden az sayıda gözlenir. Batı kesimlerde, göçmen bireylerle birlikte kışın sayıları artar.

İç Anadolu ve Karadeniz'deki bazı alanlarda azalması dikkat çeker. Güneydoğu Anadolu'da 20. yüzyılın başlarına kadar varlık göstermiş ancak artık kaydı yoktur. 1940'larda "kıyı bölgelerde epey yaygın" olduğu belirtilen kayıt (Ogilvie, 1954), popülasyondaki azalmanın ne zaman başladığını işaret eder. 1970'lerin ortasına kadar ürediği ve düzenli olarak kışladığı (5 bireye kadar) Kızılırmak Deltası'ndan da birkaç kayıt vardır (Dijksen & Kasperek, 1985).

Üreme

Yuvalama Alanı: Genellikle deniz seviyesinde, tepelerin eteklerinde ya da göllerin etrafındaki

alçak kesimlerde ürer. Yeni üreme alanları, iç kesimlerdeki göllerin yakınındaki dağlık alanlarda da bulunmuştur. Orman içlerindeki düz ya da yamaçlarda bulunan yaşlı ve uzun ağaçlarda, bazen de tek başlarına duran ağaçlarda yuva yaparlar. Başlica çam, kavak, meşe ve dişbudak ağaçlarında, bazen de yararda yuva yaparlar. Farklı yıllarda, territoryum başına en az iki yuva kullanılır ve yuva yıllar boyunca kullanıldıça dev bir yapıya dönüşür.

Yuvası: Yuva dallardan oluşan, ortasında sıç bir oyuk bulunan bir yapıdır ve üreme mevsimi boyunca yenilenen taze yapraklı çubuklarla astarlanır.

Yumurta Sayısı: Türkiye'de gözlenen yumurta sayısı: 1 (3 yuvada), 2 (5 yuvada), 3 (2 yuvada).

Üreme Dönemi: Nisan sonu ve Mayıs ayında yumurta bırakır, yavrular Haziran ortasından itibaren yumurtadan çıkar, ve yavrular Temmuz sonu ile Ağustos sonu arasında yuvayı terk eder.

MAR: Kocaçay Deltası'nda 1993'te terk edilmiş bir yuva, 24 Haziran 1999'da da boş bir yuva tespit edilmiştir (Ertan, 1996). **KAR:** 9 Haziran 1969'da Kızılırmak Deltası'nda Balık Gölü civarındaki bir korulukta 10 metre yükseklikte bir yuvadan bir erişkin bireyin uçtuğu gözlenmiştir. Temmuz-Augustos 1971'de dişbudak ve meşe ağaçlarında 5 eski yuva tespit edilmiştir. 22 Temmuz 1971'de 2 erişkin ve 2 yavru birey kaydedilmiştir, ancak üreme emaresi gözlenmemiştir (Hustings & Dijk, 1994). 19 Mayıs 1992'de Yeniçağa Gölü'nde genç bir birey kaydedilmiştir. **EGE:** 14 Mayıs 1899'da İzmir yakınlarında bir köknar ağacında tek bir çiftin yuvası, büyük bir çerçöp yığını halinde bulunmuştur (Selous, 1900). Tring Doğa Tarihi Müzesi'nde bulunan yumurtalar, 20 Haziran 1902, 1 Şubat 1902 ve 2 Şubat 1902 tarihlerinde Bafa Gölü'nden alınmış, diğer yumurtalar ise Beşparmak Dağı'ndan toplanmıştır. 5 Nisan 1930'da Antalya civarında 3 yumurta bulunan bir yuva kaydedilmiştir (Kumerloeve, 1963a). 4 Mayıs 1996'da Işıklı Gölü (Denizli) yakınlarındaki Akdağ'da bir çam ağacında zor ulaşılan bir vadide bir yuva kaydedilmiştir (Heredia vd., 1997). 26 Mayıs 2001'de Köyceğiz Gölü'nde bir çift gözlemlenmiş ve çevrede üredikleri tahmin edilmiştir (Magnin & Yarar, 1997). Bafa Gölü'nde 30 Nisan 2003'te bir çam ağacının tepesinde boş bir yuva kaydedilmiştir. Yöredeki balıkçılardan biri, mart ayında aynı bölgede başka bir çam ağacında kuluçkada yatan bir bireyin olduğunu belirtmiştir. **AKD:** 30 Nisan 1876'da Aladağlar'da (Niğde) boş bir yuva tespit edilmiştir. Mayıs 1876'da ise yüksek bir ağacın en tepede dallarındaki

bir yuvadan tek bir yumurta alınmıştır. 14 Mayıs 1972'de Elmali (Antalya) güneyinde Düden Gölü'nde bir erişkin bireyin eski bir yuvayı güçlendirmek için yuva malzemesi taşıdığı gözlenmiştir. **DOA:** 9 Mart 1879'da Malatya yakınlarında bir köknar ağacındaki yuvadan yumurta alınmıştır. Bu iki bölgede toplamda 5 yumurta elde edilmiştir. **GDA:** Birecik'te, 18 Şubat 1879'da Danford tarafından iki yuvadan yumurta alınmıştır.

Alttürler ve Sınıflandırma

Monotipik bir türdür.

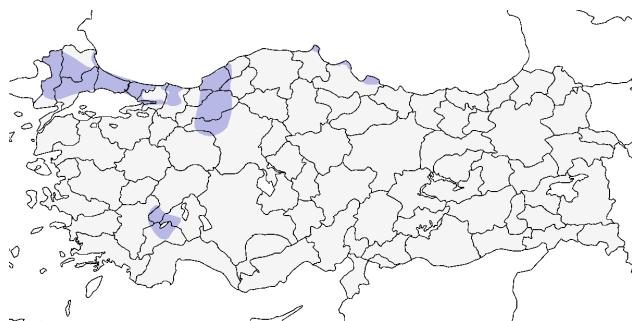
Paçalı Şahin

Buteo lagopus, Rough-legged Buzzard

Lokal olarak az sayıda gelen kiş konugudur.

Genelde sulakalanlarda veya çevresinde, bazen de bozkır ve ormanlık alanlarda gözlenir. Özellikle kötü hava koşullarında bazı bireyler aynı bölgede haftalarca kalabilir. Kızılırmak Deltası'ndan düzenli kayıtlar vardır. İç ve Doğu Anadolu'da ise çok daha az sayıda görülmüştür. Ege ve Akdeniz bölgeleri ile eski Amik Gölü'nün bulunduğu Hatay'a kadar güneyde de kaydedilmiştir (Kumerloeve, 1967d). Eskiden daha sık görülmüş olabilir (Kumerloeve, 1967d). Kayıtlar aralık sonundan şubat ayına kadar olsa da tür, ekim ortasından Nisan sonuna kadar ülkemizde bulunur ve mart sonuna kadar düzenli olarak gözlenir.

İlkbahar göçünde İstanbul Boğazı'nda az sayıda düzenli olarak görülür (Kumerloeve, 1957b; Collman & Croxall, 1967; Zalles & Bildstein, 2000). Hopa'da 1993-1995 yılları arasında her yıl; Kızılırmak Deltası'nda ise 22 Mart - 25 Nisan 1992 arasında 12 birey kaydedilmiştir (Hustings & Dijk, 1994). Kuzeydoğu Anadolu'da 1960'ların başında ufak grupların hareket ettiği bildirilmiş olsa da (Kumerloeve, 1967d), sonbahar göçüne ait güncel kayıt bulunmamaktadır.

Üreme

Türkiye'de yuvalamaz. Kuzey Avrupa, Asya ve Amerika'da yuvalar.

Alttırılar ve Sınıflandırma

Türkiye'de nominat alttürü bulunur.

Şahin

Buteo buteo, Common Buzzard

Yayın olarak çok sayıda bulunan yerli türdür.
Göç zamanı ve kış aylarında sayıları artar.

Ormanlık ve dağlık alanlarda, deniz seviyesinden en az 2200 metre yüksekliğe kadar urer. Üreme sonrası dağılma, hazırlanın ikinci haftasında başlar (OST, 1975).

Göç izleme noktalarında yaygın ve büyük sayınlarda gözlenir. İlkbaharda mart ortasından hazırlan başına kadar küçük gruplar halinde düzenli olarak göç eder. Artvin Hopa'da 21 Mart - 14 Mayıs arasında toplam 136.327, sadece 6 Nisan'da 16.333 birey sayılmıştır. Rize Fırtına Deresi'nde 31 Mart - 10 Haziran 1993 arasında 17.928 birey, 30 Nisan'da 3879 birey kaydedilmiştir (Faldborg, 1994). Bu veriler, Kuzeydoğu Anadolu'nun ilkbaharda önemli bir göç noktası olduğunu gösterir. İstanbul Boğazı'nda, 2006 ilkbaharında mart ortasından mayıs sonuna kadar 16.348 birey kaydedilmiştir (Üner vd., 2006).

Sonbahar göçü, ağustos ortasından ekim sonuna kadar sürer, en yoğun dönem eylül sonu ve ekim başıdır. İstanbul Boğazı'nda toplamda 32.895 birey sayılmıştır. Borçka'da 1976 sonbaharında 205.000 birey sayılmış, bunun 135.000'i 28 Eylül 1976'da kaydedilmiştir (Andrews vd., 1977). Diğer önemli sayımlar: 19 Eylül 1978'de 73.000 (Magnin 1989), 20 Eylül - 2 Ekim 1980'de 165.871 birey ve 22 Eylül 1980'de 70.000 bireydir (Kasperek, 1992a). 1 Ekim 1990'da ise 152.000 - 170.000 birey sayılmıştır. Belen Geçidi'nde sürekli

sayım yapılmamış olsa da, 1969 sonbaharında 25 Eylül'de 6142 birey ile en yüksek sayı kaydedilmiştir.

Kış aylarında alçak ve orta rakımlı bölgelerde görülür. Marmara Bölgesi'nde yol kenarlarında yüksek sayınlarda sayılabilir.

Üreme

Yuvalama Alanı: Genellikle dağlık ve ormanlık alanlarda urer. Yuvalarını yaşlı ağaçlarda ya da yarılarda yaparlar.

Yuvası: Yuva, yapraklı dallarla astarlanmış, ortası hafif çukur olan büyük bir yapıdır.

Yumurta Sayısı: Türkiye'den yumurta sayısı ile ilgili veri yoktur, genel olarak yumurta sayısı 2-4 arasında olup, ortalama 3'tür.

Yavru Sayısı: 3 (1 yuvada).

Üreme Dönemi: Nisan ortasında yumurta bırakır, yavrular hazırlan sonunda veya temmuz başında yumurtadan çıkar ve yavrular ağustos sonuna kadar yuvayı terk eder. **MAR:** 1993'te Kocaçay Deltası'nda yapılan ayrıntılı araştırmalarda 2-3 çiftin ürediği tespit edilmiştir (Ertan, 1996). 30 Temmuz 1992'de Akyazı ile Mudurnu arasında bir çiftin yuvada olduğu gözlenmiştir. **KAR:** 13 Haziran 1995'te İkizdere yakınlarında bir erişkin bireyin yiyecek taşıdığı kaydedilmiştir. Yörükler Ormanı'nda 12 çiftin bulunduğu ve 1992'de Kızılırmak Deltası'nda 16-20 çiftin ürediği tahmin edilmektedir. Yörükler Ormanı'ndaki iki yuvadan birinde 23 Mayıs 1993'te bir yavru olduğu gözlenmiştir. Yavrunun boyutuna göre, yumurta bırakımının nisan ortasında ya da daha erken bir tarihte olduğu düşünülmektedir. **İÇA:** 7 Haziran 1995'te Kalecik'te uygun üreme habitatında 4 erişkin birey kaydedilmiştir. Geç tarihten dolayı bir bireyin yuva yapımı değil, muhtemelen yuva onarımı için malzeme taşıdığı düşünülmektedir. 26 Haziran 1992'de Kızılcahamam yakınlarında tamamen tüyenmiş ve kanat alıştırmaları yapan 3 yavrunun bulunduğu bir yuva tespit edilmiştir. Bu yuvada da yumurta bırakımı nisan ortasında gerçekleşmiş olmalıdır.

Alttürler ve Sınıflandırma

Ülke genelinde ve özellikle göç ve geçit döneminde ağırlıkla. *vulpinus* alttüürü bulunur. Kuzeydoğu Anadolu'da ise buna çok benzeyen *menetriesi* alttüürü mevcuttur. Özellikle Trakya ve İstanbul Boğazı'nda kışın en soğuk günlerinde *buteo* alttürünün özelliklerinin gösteren kuşlar sıkla görülür.

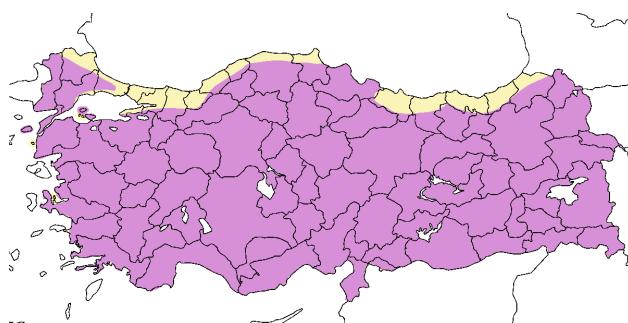
Kızıl Şahin

Buteo rufinus, Long-legged Buzzard

Yaygın olarak çok sayıda bulunan yerli ve yarı göçmendir.

Açık arazilerde, kurak tarım alanlarında, bozkırda ve 4000 metreye kadar olan dağlık bölgelerde gözlenir. Sonbahar ve kış aylarında kıyı bölgelerinde daha yaygındır.

İlkbahar göçünde, 20 Mart - 31 Mayıs 2006 tarihleri arasında İstanbul Boğazı'ndan 28 kuş geçmiştir (Üner vd., 2006). Göçmen olmayan bu tür için bu sayı dikkate değerdir. 2010 yılında yapılan tekrarda, 15 Mart - 31 Mayıs tarihleri arasında 43 birey kaydedilmiş ve bu, şimdide kadar en yüksek sayıdır (İKGT, 2010). Sonbaharda İstanbul Boğazı ve Borçka'da az sayıda kaydedilir.

Üreme

Yuvalama Alanı: Kuru açık alanlar, yarı tepeler ve kaya çıkıntıları olan bozkır alanlarda ürer. Genellikle yararda, kaya çıkıntılarında, ağaçlarda ve direklerde yuva yapar.

Yuvası: Yuva, etrafı ot, ince çubuklar, bitkisel materyaller ve yünle astarlanmış, ortası görece çukur büyük bir dal yiğini şeklinde dir. Eskişehir yakınlarında, 1879 Nisan ayında bir yuvanın deve tüyüyle astarlandığı kaydedilmiştir (Danford, 1880). Aynı yuva yıllarca kullanılabilir ya da aynı yar üzerinde bulunan iki ya da daha fazla yuva dönüşümlü olarak kullanılabilir. 14 Mayıs 2004'te

Elmalı (Antalya) yakınlarında bir elektrik direği tepesinde bulunan bir yuvada, yuva malzemesi olarak mavi bir naylon poşetin de kullanıldığı gözlenmiştir.

Yumurta Sayısı: 1 (1 yuvada), 2 (2 yuvada), 3 (2 yuvada), 4 (3 yuvada), 5 (1 yuvada).

Yavru Sayısı: 1 (1 yuvada), 2 (2 yuvada), 3 (4 yuvada), 4 (4 yuvada).

Üreme Dönemi: Mart sonu ve nisan başında yumurta bırakır, yavrular nisan sonunda veya Mayıs başında yumurtadan çıkar, ve yavrular Temmuz sonuna kadar yuvayı terk eder. **İÇA:** Kur davranışları mart sonunda başlamış, yuva yapımı 21 Mart 1969'da kaydedilmiştir. En erken yumurta 3 Nisan'da tespit edilmiştir. Yumurtaların mart sonu-nisan başı bırakıldığı tahmin edilen 7 yuvada, Mayıs ayının son 10 gününde yaklaşık 4 haftalık yavrular gözlenmiştir. Yeni tüyenmiş yavrular 10 Haziran 1993'te kaydedilmiştir. **AKD:** 23 Mart 1993'te Taşucu'nun kuzeyinde kur davranışını sergileyen bir çift, 19 Nisan 2004'te Akseki'de çiftleşen bir çift gözlenmiştir. Aladağlar'da, nisan başında yumurta bırakıldığı düşünülen bir yuvada 30 Nisan 1876'da 4 yumurtalık bir kuluçka tespit edilmiştir (Danford, 1877-78). **GDA:** 9 Mayıs 2004'te Durnalık'ta, martin 3. haftasında bırakıldığı tahmin edilen bir yuvada 2-3 haftalık 4 yavru gözlenmiştir. Bu yuva 2006'da yeniden kullanılmış ve 12 Haziran 2006'da tüyleri yeni çıkmış bir yavru görülmüştür. 29 Mayıs 1987'de Birecik'te dört yavrusuyla bir çift kaydedilmiştir. **DOA:** Nisan sonunda yumurta bırakılan bir yuvada, 25 Haziran 2004'te Horasan yakınlarında 3-4 haftalık iki yavruyu besleyen bir erişkin birey gözlenmiştir. Haziran başında yavrulu iki yuva ve 1992 Ağustos başında dört aile tespit edilmiştir.

Alttürler ve Sınıflandırma

Türkiye'de nominat alttüürü bulunur.

Baykuşlar

Peçeli Baykuş

Tyto alba, Western Barn Owl

Yaygın ve yer yer çok sayıda bulunan bulunan yerlidir.

Geniş yayılışı, olup her türlü düz arazide habitatında görülebilen seyrek bir yerli türdür. Ocak 1992'de Akdeniz'de bir otoyolen 55km'lik bir karayolu kısmında şeridinde kaydedilen 15 ölü kuş, yayılış alanı içerisindeki gerçek bollüğünün en iyi göstergesi olabileceği gibi aç bireylerin gerçekleştirdiği kış göçünün de bir sonucu olabilir (Berk, 1994). daha iç kesimlerden yalnızca 2 kayıt olduğunu belirtmesi (Kasperek, 1986b), türün çoğunlukla yukarıda belirtilen bölgeyle sınırlı olduğunu bir göstergesi olabilir. Bu iki kuştan biri 16 Mart 1967'de Sivas'ta (Erard & Etchécopar, 1968) gözlemlenmiş diğeri de Konya'nın kuzeybatısında İlgin yakınlarında L. J. Dijksen ve F. J. Koning tarafından 18 Ocak 1986'da yolda ölü bulunmuştur. Doğu Anadolu'da 15 Ocak 2006'da Malatya'daki Karakaya Barajı'nda, 15 Ocak 2006'da gözlenmiştir. Gözlem tarihleri bu kuşların yerel üreyen bireyler olmayıp yolunu kaybeden ya da dağılan bireyler olduğunu gösteresi olabilir. Bu duruma örnek olarak 3 Kasım 1990'da İç Anadolu'da Sultansazlığı'nda bir birey, Ankara'da 31 Ocak 2000'de bir ve 2004 sonbaharında 3 bireyin kaydedildiği gözlemler verilebilir. Bunun yanında her ikisi de 31 Mayıs 1990 tarihli olan Eşmekaya ve Sultanhanı'ndan gelen kayıtlar türün bu bölgede önceden düşünüldenden daha yaygın olduğu ve muhtemelen de ürediğine yorulabilir (Kirwan & Martins, 1994). Karadeniz Bölgesi'nde oldukça lokal ve nadir olduğu düşünülmekte ve bölgenin birçok kesiminde bulunmadığına dair güçlü kanıtlar bu savı desteklemektedir; örn. Ereğli çevresinde 325 gün süren arazi çalışmalarında bu tür kaydedilmemiştir (Albrecht, 1986). Türk, Türkiye'nin bu bölgesinde sadece İstanbul çevresinde (Kasperek, 1992a) ve Kızılırmak Deltası'nda gözlenmiştir (Hustings & Dijk, 1994). Trakya'da gözlem yoğunluğunun az olması sebebiyle muhtemelen gerçek değerinden daha az sayıda kaydedilmiştir. Trakya da dâhil

Yunanistan'ın karasal kesimlerinde oldukça geniş yayılışı ve bol olarak belirtmesi bu durumu desteklemektedir (Handrinos & Akriotis, 1997).

Üreme

Yuvalama Alanı: Türe ait pelet ve tüyler, yarlardaki mağaralarda, harabelerde, binalarda, tarımsal yapılarda, ağaç kovuklarında (Kasperek, 1986b) ve toprak duvarlarda bulunmuştur.

Yuvası: Yumurtalar, yuva kovuğunun düz zemine herhangi bir malzeme eklenmeden bırakılır. Dibinde bir miktar çar çöp olan yuva kovuklarında, döküntülerin bulunduğu alanlarda, içi çoğunlukla peletle dolu alçak bir oyuğun kazıldığı da gözlenmiştir. Peletler bazen katı malzemenin arasına eklenir.

Yumurta sayısı: Genellikle 4-7 yumurta bırakır. Bazen 2-12 arasında değişebilir. Türün yılda iki kere ürediği sıklıkla gözlenmektedir.

Üreme dönemi: Avrupa'da yumurtlama nisan ayında başlamakta ve yumurtlamadan palazlanmaya kadar geçen toplam üreme dönemi üç aydan biraz daha uzun sürmektedir. **AKD:** Çukurova'da, 14 Mayıs 1987'de terkedilmiş bir evin tavan arasında üreyen bir çift ve peletlerin üzerine bırakılmış 5 yumurta görülmüştür (Ven, 1980). 16 Nisan 1988'de Gökçeli, Çukurova'da iki yetişkin bireyin binalara girdiği kaydedilmiştir. 20 Mayıs 1996'da Side'de, bir yetişkin bireyin otel çatısındaki yuvasına yem taşıdığı gözlenmiştir. Ağustos 1986'da Ankara Hayvanat Bahçesi'ne getirilen 7 peçeli baykuşun, Antalya yakınlarındaki Serik'te bir evin çatısında bulunmuş olup, hepsinin aynı kuluçkadan çıkan yavrular olduğu tespit edilmiştir (Kasperek, 1986b).

Alttürler ve Sınıflandırma

Kasperek (1986b) beyaz göğüslü (*alba/erlangeri*) ve kahverengi göğüslü (*guttata*) form ya da ırklara alttürlerin ait mevcut yayılışı verilerinin tamamını gözden geçirmiş olsa da somut bir fikre sahip olabilmek için daha fazla veriye ihtiyaç duyulmaktadır. Diğer Çeşitli yazarlar (örn. Bruce in (Roselaar, 1995; Hoyo vd., 1999; König & Becking, 1999) *guttata* alttürünün Türkiye'de bulunmadığını ve *erlangeri* taksonunun alttür sayılabilcek derecede ayrıntılı tanımlanmadığını savunmaktadır. Kasperek adı geçen yanında kabaca İzmir çevresinden - Manyas Gölü'ne ve oradan da - Trakya eksininin 'ya uzanan kabaca bir "hibrit (melez) bölge" alttürlerin melezleştiği bir geçiş bölgesinin bulunduğu kanaat getirmiştir. Beyaz göğüslü kuşların bölgenin kuzeybatisında bulunduğunu, kahverengi göğüslülerin Güneydoğu Avrupa'dan (örn. Romanya, Bulgaristan) Marmara ve Ege bölgeleri üzerinden güney sahillerine kadar uzandığını ve beyaz göğüslülerin güney sahillerinin doğusunda ve daha güney doğu kesimlerde tekrar ortaya çıktığını düşünmektedir. Ancak İç Anadolu'daki üreme kayıtları beyaz göğüslü kuşları da içermekte ve Doğu Anadolu'dan gelen tek kaydın fotoğraflanıp *alba* alttürüne ait olduğunu belirtmesinin yanında, Kızılırmak Deltası'nda gözlemlenen bireylerin hem beyaz hem de koyu göğüslü *guttata* alttüri olduğu kaydedilmiştir. Güneydoğu ve Doğu Akdeniz kıyılarındaki kişisel gözlemlerimiz de beyaz göğüslü kuşlara ait olup Kasperek'in teorisini desteklemektedir.

İshakkuşu

Otus scops, Eurasian Scops Owl

Yaygın ve çok sayıda bulunan yaz konuğudur.

Açık dağlık, ormanlık alanları ve genellikle de sık habitatı tercih eder ve Güneydoğu Anadolu Dağları'nda en az 2300 m irtifaya kadar ürer. Güney kıyılarında en erken göç eden bireyler mart sonunda (21) görülmüş ve nisan sonunda da çögünün geçmiş olduğu bilinmektedir. Örnek olarak kuzeydoğu sınırimizden nisan ortasında kaydedilen birey verilebilir (Faldborg, 1994). Sonbaharda göçmenler İstanbul çevresinde ağustosun 2. yarısından itibaren görülmeye başlarlar ve son göçmenler güney kıyılarını genellikle en geç eylül ortasında terk etseler de Akdeniz'de 14 Ekim tarihli bir kayıt mevcuttur.

Son günlerde türün az sayıda da olsa orta Ege'de Burhaniye yakınlarında kışladığı ortaya çıkmıştır (Eken, 1997b) ve bu tür keşiflerin komşu bölgelerde de gerçekleşmesi beklenmektedir.

Üreme

Yuvalama Alanı: Plantasyonların bulunduğu açık ormanlık arazilerde, yarlar da dahil kayalık dağlık alanlarda ve köy hatta şehir yakınlarında dahi üreyebilmektedir. Yar ve duvarlardaki kovuklara, diğer kuşların doğal ve suni eski yuvalarına yuvalayabilmektedir. Ağaç ve binalardaki oyuklara (özellikle kiremit aralarına) da yuvaladığı bilinse de Türkiye'den böyle bir kayıt bulunmamaktadır.

Yuvası: Materyal bulunmayan boş bir oyuktan ibarettir.

Yumurta sayısı: Tring Doğa Tarihi Müzesi'nde bulunan ve İzmir yakınlarından toplanmış yumurtalar şu şekildedir: 12 Mayıs 1870'te bir yuvadan 4 yumurta, 12 Mayıs 1872'de tamamlanmamış bir yuvadan 2 yumurta, 1 Haziran 1872'de 4 yumurta ve 20 Haziran 1878'de tamamlanmamış bir kuluçkadaki tek yumurta kaydedilmiştir.

Üreme dönemi: Mayıs ayında yumurta koyar, yavrular hazırlan ve temmuz ayında görülür.

EGE: Tring Doğa Tarihi Müzesi'nde bulunan yumurtalar, İzmir yakınlarından toplanmıştır. 12 Mayıs 1870'te bir yuvadan 4 yumurta, 12 Mayıs 1872'de tamamlanmamış bir yuvadan 2 yumurta,

1 Haziran 1872'de 4 yumurta ve 20 Haziran 1878'de tamamlanmamış bir kuluçkadaki tek yumurta kaydedilmiştir.

AKD: 28-29 Nisan 1970'te Aladağ'da bir kaya yüzündeki yuvada, muhtemelen kırmızı gagalı dağ kargasına ait eski bir yuvada tünemiş erişkin bir birey ve

17-23 Temmuz 1971'de Maden'de, 1700 metrede bir duvarda bulunan yuvada iki yavruyu besleyen bir çift kaydedilmiştir.

İÇA: Ankara yakınlarında, 1976-1985 yılları arasında suni yuvaların kullanıldığı bir çalışmada her yıl 2-4 çiftin ürediği, ortalama yoğunluğun 0,27 üreyen çift/ha olduğu belirlenmiştir. Ortalama

kuluçka (7 yuvaya ait) 3,7 yumurta olup, çift başına 3,3 yavrunun palazlandığı kaydedilmiştir (Kiziroğlu & Kiziroğlu, 1987). İç Anadolu'nun başka bir kesiminde bulunan Sultansazlığı'nda, 22 Haziran 1983'te görülen palazlanmış 3 yavru (Kasperek, 1985), yumurtlamanın nisan sonunda gerçekleştiğini göstermektedir.

Alttürler ve Sınıflandırma

Türkiye'nin kuzeyinde nominat alttür, güneyde ise *cycladum* alttürü gözükmemektedir. Kıbrıs'a endemik *cyprius* alttürü de gelebilir. Ayrıca Irak sınırında *turanicus* alttürü de bulunabilir. Bunların hepsinin seslerinde benzerlik yüksektir.

Çizgili İshakkuşu

Otus brucei, Pallid Scops Owl

Lokal ve nadir yaz konuğudur.

Küresel üreme yayılışının kıyısında yayılış gösteren bir tür olarak Birecik ve Halfeti arasında en az 3 alanda ürediği bilinmektedir. Bunlardan Nisan 1982'de türün Türkiye'de ilk kaydedildiği yer olan Birecik'teki çay bahçesi (Berg, Bison & Kasperek, 1988b), dünyada türün bulunduğu alanların tartışmasız en meşhurudur. En kuzeyde Halfeti'de Rumkale yakınlarındaki Savaşan'da kaydedilmiş ve son dönemlerde daha da doğuda, Suriye sınırındaki Ceylanpinar'da gözlemlenmiştir. Diyarbakır'da 2003 sonbaharında halkalanan birey, türün bilinen yayılışının daha yaygın olduğunu ya da Orta Asya'daki kuşların Yakın Doğu'daki kışlama alanlarına giderken zaman zaman ülkemizden geçiklerinin bir göstergesi olabilir. Tür, sene içinde en erken 1 Nisan'da gözlenmiş olup kasım ve mart arasına ait yayınlanmış bir veri bulunmamaktadır; bu sebeple tür yaz konuğu olarak varsayılmaktadır. Bilinen en yakın kışlama alanı İsrail'dir.

Üreme

Yuvalama Alanı: Kurak bölgelerdeki ağaçlık alanlarda ürer. Tüm üreme kayıtları, özellikle Birecik'teki meşhur çay bahçesi olmak üzere Güneydoğu Anadolu'dan gelmiştir. Fırat Vadisi'nde, Birecik'in kuzeyindeki bir meyve bahçesinde ve Halfeti yakınlarında da ürediği bilinmektedir.

Yuvası: Yuvalar, ağaçlarda yerden yaklaşık 7-10 metre yükseklikte kovuklarda bulunur ve yuva materyali eklenmez. Yurtdışında daha alçak kovukları da kullandığı bildirilmiştir. Bu nedenle, Birecik çevresinde üreyen bireylerin gözden kaçtığı ve muhtemelen daha alçak ağaç kovuklarını da kullandığı düşünülmektedir. Aynı ağaç kovuğunun iki yıl üst üste kullanıldığı gözlenmiştir. Halfeti'de bir kavak ağacında, yerden 8 metre yükseklikte bulunan eski bir Küçük Serçe yuvasına yuvaladığı kaydedilmiştir (van den Berg vd. 1988). Ayrıca, 29 Mayıs 1985'te Birecik'te eski bir leş kargası yuvasını kullanmış olabileceği düşünülmüş, ancak kanıtlanamamıştır.

Yumurta sayısı: Diğer bölgelerde 4-6 yumurta kaydedilmiştir. Yuva dışında, 2 yuvada 2 yavru, 4 yuvada 3 yavru, 3 yuvada 4 yavru ve 2 yuvada 5 yavru gözlenmiştir.

Üreme dönemi: Nisan başında yumurta koyar. Yavrular hazırlan ve temmuzda gözlenir. **GDA:** 1988'den önceki birçok kayıt derlenmiştir (Berg, Bison & Kasperek, 1988a). Çiftleşme, 11 Nisan 1982'de ve 12 Nisan 1984'te kaydedilmiş, bir erişkinin diğerine yemek getirip yuvaya girdiği 3-5 Mayıs 1987'de gözlemlenmiştir. 15 Nisan 1987'de Halfeti'de bulunan bir yuvada, kuluçka dönemi muhtemelen 28 Nisan 1987'de başlamıştır. 1-2 Haziran 1988'de her iki erişkin bireyin de ağaç kovuğuna yemek taşıdığı kaydedilmiştir. Palazlanmış genç bireylerin gözlemlendiği tarihler şöyledir: 2 Temmuz 1971 (2 birey), 2 Temmuz 1985 (4 birey), 9-11 Haziran 1986 (4 birey), 4 Temmuz 1987 (4 birey), 1988'in temmuz başı (4 birey, ayrıca 19 Haziran 1988'de de kaydedilmiştir: M. Telfer). Bu gözlemler, yumurtlamanın en geç 25 Nisan'da gerçekleştiğini göstermektedir. 30 Haziran 1984'te 2 erişkin ve 3 yavru birey kaydedilmiş, 1986'da yapılan üç gözlemede de muhtemelen aynı kuluçkaya ait olan azami 5 yavru birey gözlenmiştir. 1986 yılında 4 yavruluk bir aile kaydetmiştir (Berg vd., 1988a). 1989'da bir erişkin bireyin yuva kovuğuna girişi 7 Mayıs'ta, her iki erişkin 22 Mayıs'ta ve 2 yavru 24 Haziran'da gözlenmiştir. 1996

Haziranının ortasında incelenen bir yavrunun gelişiminin yarıdan fazlasını tamamlamış olması, yumurtlamanın Mayıs başında gerçekleştiğini göstermektedir.

Alttürler ve Sınıflandırma

Türkiye'de *obsoletus* alüttürü bulunduğu düşünülür. Bu taksonun isimlendirilmesi ve alttürlerilarındaki en ayrıntılı çalışmaya göre (Mlíkovský & Frahnert, 2009), türün nominat *brucei* ve *semenowi* olarak sadece iki alttürde sınıflandırılmasını önermişlerdir. Buna göre *obsoletus* alttürü nominat alttürün sinonimi olur.

Puhu

Bubo bubo, Eurasian Eagle-owl

Muhtemelen yaygın, ancak nadir yerlidir.

Tüm ülke boyunca kayalık alanlarda seyrek olarak bulunan yerli bir türdür. Karadeniz Bölgesi'nde nispeten az sayıda bulunur. 4 Ekim 1970'te Çamlıca Tepelerinde, 24 Ocak 1998'de İstanbul Tuzla yakınlarında, 3 Kasım 2003'de ve daha sonra da 4 Ekim 2004'te Terkos Gölü'nde birer birey görülmüştür. Deniz seviyesinden (Yumurtalık, Akdeniz) yüksek dağlara (örn. Demirkazık, Akdeniz ve Nemrut Dağı, Doğu Anadolu) kadar her irtifada bulunabilmektedir. Özellikle İç Anadolu'daki sulakalanlar çevresinde olmak üzere kiş aylarındaki kayıtların fazlalığı, muhtemelen irtifa göçü ve üreme öncesi aktivite artışına işaret etmektedir. Göksu Deltası yakınlarındaki kanyonlarda yüksek yoğunlukta kaydedilmelerine ve birçok bölgede gözlemci sayısının artmasına rağmen özellikle türün nadir olmadığı İç Anadolu başta olmak üzere birçok bölgeden gelen kayıt sayısında azalma görülmüştür. Eğer popülasyonda gerçekten de bir azalma mevcut ise bunun başlıca sebeplerinin takip etme ve silahla ateş etme ve araç çarşımı sebepli ölümler olması muhtemeldir.

Üreme

Yuvalama Alanı: Yarların ve kayalık kanyonların olduğu bölgelerde, hem ormanlık hem de kurak, ağaçsız vadiler ve dağ geçitlerinde ürer.

Yuvası: Yuvasını yarlardaki mağaralara, oyuklara veya çıkışlıklara yapar. Ağaçlarda, diğer kuşların eski yuvalarına ya da doğal kovuklara yuvaladığını dair Türkiye'den kayıt bulunmamaktadır. Yuva materyali kullanmaz ve yuvasının zeminini bir miktar kazar.

Yumurta sayısı: Türkiye'de gözlenen yumurta sayısı 2 yuvada 2 yumurta, 1 yuvada 3 yumurta olarak kaydedilmiştir. Yuvada 4 yuvada 2 yavru, 1 yuvada 3 yavru kaydedilmiştir. Yuva dışında, Birecik'teki ünlü alanda 3 yuvada 1 yavru, 1 yuvada 2 yavru ve 1 yuvada 3 yavru gözlenmiştir.

Üreme dönemi: Genellikle şubat ve mart arasında yumurta koyar, nisandan ağustos kadar yavrular görülebilir. **MAR:** 24 Mayıs 1993'te Kocaçay Deltası yakınlarındaki dik yamaçta 2 yavru gözlenmiştir (Ertan, 1996). **AKD:** 1999 yılı ağustos ayında, Fethiye yakınlarındaki Girdev Gölü'nde 2 büyük yavrunun hâlâ yuvada olduğu kaydedilmiştir. **İÇA:** 1879 yılı nisan başlarında Ankara yakınlarında ve 1879 yılı nisan ortalarında Eskişehir'de yumurta içeren yuvalar bulunmuş, bu yuvaların rahatsız edilmediği belirtilmiştir (Danford, 1880). 7 Mayıs 1876'da Kayseri yakınlarında bir puhunun yuvaladığı görülmüş, ancak Tring Doğa Tarihi Müzesi'nde bulunan ve Danford tarafından Kayseri yakınlarından toplandığı belirtilen 2 yumurtanın 28 Mart 1879'da yukarıda bahsi geçen diğer yuvalardan alındığı düşünülmektedir (Danford, 1877-78). 8 Mayıs 1964'te Karapınar yakınlarında bir kraterdeki yar üzerine yapılmış yuvada bulunan 10-14 günlük yavrular, yumurtlamanın mart ortasında gerçekleştiğini göstermektedir (Warncke, 1964-65). 15 Haziran 1997'de Sarıyar Barajı yakınlarında bir yuvada 3 yavru bulunmuştur (Boyla & Eken, 1998). 15 Mayıs 1980'de Kızılcahamam yakınlarında gözlemlenen bir erişkin bireyin, 3 defa (birinde yemek taşıyarak) küçük bir vadiye girdiği görülmüştür (Barış vd., 1984). 30-31 Temmuz 1981'de Ereğli'de bir yuvada yavru sesleri duyulmuştur. 30 Mayıs 1998'de Yeşilhisar'da bir erişkinin, içinde birçok pelet bulunan ancak boş olduğu düşünülen muhtemel bir yuvadan havalandığı gözlenmiştir. 24 Mayıs 1993'te Hotamış'a bakan bir yarındaki çıkışından, muhtemelen bir yuvadan havalandan bir erişkin kaydedilmiştir. **DOA:** 30 Mayıs 1989'da Van yakınlarında 2 erişkin ve

4 yavru gözlenmiştir. 21 Mayıs 1985'te Erçek yakınlarındaki bir kanyonda, bir erişkin çift ve yeni yumurtadan çıkmış 2 yavru kaydedilmiştir. **GDA:** Birecik'te 1989-1999 yılları arasında birçok üreme kaydı vardır. 1992, 1997 Mayıs başları ve 1999 Nisan başlarında, erişkinlerin kuluçkada ya da yuvada yeni doğmuş yavrularıyla birlikte olduğu, hazırlan başına kadar yuvada yavru bulunduğu ve en erken palazlanan yavrunun 22 Mayıs'ta görüldüğü kaydedilmiştir. Yavruların, yuvayı tam anlamıyla uçmayı öğrenmeden 6-10 hafta sonra terk ettiğinin kaydedilmesi, yumurtlamanın mart başı ya da en fazla 4 hafta daha erken gerçekleştiğini göstermektedir. 10 Temmuz 1986'da Gaziantep Işıklı'da bir erişkin ve yavru kaydedilmiştir. Tring Doğa Tarihi Müzesi'nde bulunan 3 yumurtanın 17 Mart 1902'de Türkiye'nin batısından toplandığı belirtilmektedir. Erişkinler, yavrularına 1 yıl boyunca bakmaktadır.

Alttürler ve Sınıflandırma

Türkiye'de bulunan alttüri interpositus olarak anılmaktadır.

Balık Baykuşu

Ketupa zeylonensis, Brown Fish Owl

Lokal ve nadir yerlidir.

19. yüzyılda kesin kayıtları olan bir türün uzun zaman yok olduğu düşünülüyordu.

Türün Türkiye'deki varlığının diğer bir güncel kanıtı ise 1990 Nisan sonunda, Ceyhan Nehri üzerinde Kahramanmaraş İl sınırlarında çok derin bir kanyonda bulunmuş ve oltaya takılmış bir balığı yutmaya çalışırken yakalanan bu bireyin fotoğrafı Haşim Kılıç tarafından çekilmiştir (Magnin, 1991; Ebels, 2002). Kuş yakalandığı noktadaki nehrin yatağında 20 km uzakta 1 hafta sonra salınmış ve bu süre zarfında kuşun beslenmediği görülmüştür. Magnin doğal çam ormanları ve nehir kenarı vejetasyonundan oluşan habitat ve mevkiyi incelemek için alanı 22-23 Haziran 1990'da tekrar ziyaret etmiş ve oradaki bir balıkçıyla yaptığı görüşmede balıkçının 20 yıl önce aynı türü ait bir bireyi, en son yakalandığı alandan akıntı yönünde yaklaşık 1 km uzakta vurduğunu öğrenmiştir. Kanyona Berke Barajı'nın yapılmasıyla orada yaşama ihtimali ortadan kalkmıştır.

Antalya'da yakınında Ekim 2004'te fotoğrafları çekilen bir çift tekrar bir ümit ışığı olmuştur (Yöntem, 2007). Ardından Haziran 20 Haziran 2009'da Antalya çevresinde Arnoud B. van den Berg ve Cecilia Bosman bu tür olduğunda şüphelendikleri bir kuş gördüler. Bu şüphe yöredeki insanlardan gelen bilgilerce teyit edilmektedir. Bunun üzerine alana giderek araştırma yapan Soner Bekir ve Murat Çuhadaroğlu 3-5 Temmuz 2009'da toplam 6 kuş ve üreyen bir çift buldular (Dutch Birding 31: 268-270). Ardından Soner Bekir ve ekibi Mart ve Haziran 2010'da güneydeki uygun alanların çoğunu ziyaret ederek kapsamlı bir çalışma gerçekleştirdiler. Buna göre Türkiye'de birçok lokalitede yaşamlığını ortaya çıkarmış oldular (Dutch Birding 32: 210). Bunun ötesinde türün biyolojisi, sesleri hakkında toplanan verilerle bu popülasyonun Hindistan'da yoğunlaşan ana popülasyonundan ne kadar farklı olduğu tartışılmıştır (van den Berg vd. 2010).

Türün ilk kayıtları, güneyde çalışan bir koleksiyoncu olan G. Schrader'in elinde türe ait 4 örnektenden gelir; bunlardan üçü Mersin yakınlarındaki ağaçlık dağ geçitlerinden diğeri ise Aydın yakınlarındaki derin bir dağ geçidine 19. yy. sonlarında bulunmuştur (Kumerloeve, 1961). Kumerloeve Haziran 1953'te Ceyhan nehri vadisinde Haruniye ve Dumanlı Dağı arasındaki doğal ormanda türe ait olduğunu düşündüğü peletler bulmuştur (Kumerloeve'nin pelet içinde tanımladığı tatlı su salyangozu (Potamon fluviatile) puhu için olağanüstü bir besin olsa da bu gibi bir durum nadir de olsa daha önceden de kaydedilmiştir). Adana'daki kuş pazarında türün görüldüğünü belirtmektedirler (Hollom vd., 1988) fakat bu durum bir yanlış anlama olabilir (Magnin, 1991). Rothmann vd. ait Silifke'deki gözlemlerden bahsetmektedir (Kumerloeve, 1970a). Bu gözlemlerde bireyin 3 Mayıs 1965'te Tamarix ve lagün (büyük ihtimalle Akgöl) kıyısındaki diğer çalılarda, 3 Mayıs 1967'de ise aynı alanın 4 km kuzeyinde Salicornia üzerinde görüldüğünden bahsedilse de günümüzde güney kıyılarımızda oldukça yaygın olan puhunun da hesaba katmak gerekmektedir (Winden & Berk, 1997).

Üreme

Yuvalama Alanı: Derin kanyonların ve yıl boyu su bulunan ormanlık vadiler, baraj gölleri kenarları ve adalarda yuvalar.

Yuvası: Su kenarında kayalık ya da ormanlık arazide, ağaç üzerine veya kovuğuna, yarlardaki çıkıştırlara ya da oyuklara yuva yaptığı kaydedilmiştir.

Yumurta sayısı: Oymapınar'da 2011'de görülen iki yavru, genellikle 2 yumurta koyduğunu düşündürür.

Üreme dönemi: Nisan ortasında görülen yavrular, yumurtalamanın tahminen Ocak veya Şubat ayında gerçekleştiğini düşündürür. İran'ın Hürmüzgan eyaletinde, Sirik'te 18 Ocak 2004'te bir çiftin gözlendiği bir vadide, 8 ve 16 Nisan'da bir erişkin ve bir yavru kaydedilmiştir (Balmer & Betton, 2004b).

Alttırılar ve Sınıflandırma

Türkiye ve doğuda Pakistan'a kadar uzanan daha açık, devetüyü rengine çalan ve kırçilları daha az belirgin olan semenowi alttüri bulunur.

Kukumav

Athene noctua, Little Owl

Yaygın ve çok sayıda bulunan yerlidir.

Karadeniz kıyıları dışında, ülkenin çoğu yerinde, bol bulunan yerli bir türdür. Yoğun ormanlık alanlar dışında, ağaçsız stepler de dâhil her türlü habitatta bulunabilmesi sebebiyle Türkiye'de en yaygın olarak görülen baykuş türüdür. Deniz seviyesinden, Doğu Anadolu'da 3300m'ye kadar geniş bir irtifa aralığında görülebilir. Kış aylarında İç ve Güneydoğu Anadolu'da otoyolların çevresinde bulunan direk ve çatılarda sıkılıkla görülebilir: örn. 3 Aralık 1969'da Diyarbakır-Bitlis arasındaki 300km'lik otoyol boyunca 33 adet sayılmıştır.

Üreme

Yuvalama Alanı: Coğunlukla kayalık açık alanları, plantasyonları ve köy çevrelerini tercih eder. Yoğun ormanlık alanlarda bulunmaz.

Yuvası: Yuvasını ağaç ve yarlardaki oyuklara, taş birikintilerine, duvarlara, kuyulara, binalara, harabelere ve diğer kuşların yuvalarına yapar. Yumurtalarını oyugun zeminine bırakır ve desteklemek için materyal kullanmaz.

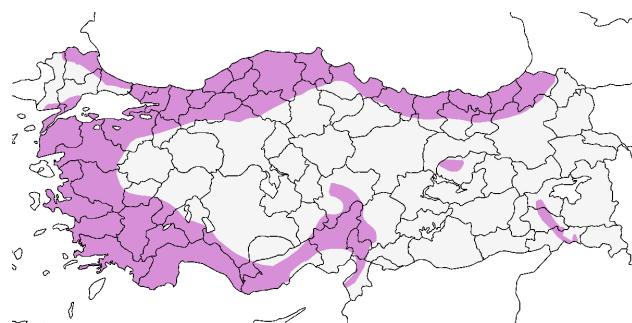
Yumurta sayısı: 2 yuvada 5 yumurta kaydedilmiştir.

Yavru sayısı: 2 yuvada 3-4 yavru gözlenmiş, en fazla 5 adet palazlanmış yavru kaydedilmiştir.

Üreme dönemi: Nisan ayında yumurta koyar, Mayıs ve Haziran ayında yavrular görülebilir. **MAR:** 5 Nisan 1967'de Manyas Gölü yakınlarında bir çiftin kur gösterisinde bulunduğu, birbirlerinin tüylerini düzelterek karşılıklı öttükleri gözlenmiştir. **EGE:** 9 Mayıs 1950'de İzmir yakınlarında, saksagan yuvasına bırakılmış 5 taze yumurta bulunmuş ve 25 Mayıs 1950'de ters dönmuş bir yalağın altında görülen 5 yumurtadan yavru sesleri geldiği kaydedilmiştir (McNeile, 1950, 1951, 1954, 1967, 1968, 1970, 1972, 1973). 20 Haziran 1993'te Pamucak'ta görülen palazlanmış 2 yavru, yumurtalamanın nisanın son haftasında gerçekleştiğini göstermektedir.

KAR: 14 Şubat 1977'de Ereğli'de çiftleşen bir çift (Albrecht, 1977) ve Mayıs başında yuvalarında bulunan 3 ayrı çift gözlemlenmiştir. **İÇA:** 30 Mayıs 1998'de Sultansazlığı'ndaki bir yuvada büyümeyi tamamlamış bir yavru, 20 Mayıs 1970'te Şereflikoçhisar'da 3 haftalık 3 yavru kaydedilmiştir. Bu gözlemler, yumurtalamanın mart sonu ile nisan başında gerçekleştiğini göstermektedir. 21 Haziran 1990'da Ereğli Sazlıklar yakınında yeni palazlanmış 5 yavru, 18 Haziran 1996'da Alaçatı'da palazlanmış 2 yavrusunu besleyen bir erişkin birey gözlenmiştir. 21 Nisan 2004'te Ereğli yakınlarındaki bir kuyuda bulunan yuvanın girişinde bir erişkin kısa süreliğine belirmiştir. **DOA:** 20 Haziran 2004'te Van yakınlarında seslenen bir erişkinin bir köpeğe, 26 Haziran 2004'te ise bir kediye saldırmasının,

yakında bulunan büyük bir duvardaki yuvasını ve görülmeyen yavrusunu koruma içgüdüsüyle gerçekleştiği düşünülmektedir. **GDA:** 21 Mayıs 1935'te Gaziantep yakınılarında bir yuvada 4 yavru (Bird, 1937), haziran başında Halfeti yakınında palazlanmış bir yavru gözlemlenmiştir.

Alttırular ve Sınıflandırma

Ülkenin çoğunda *indigena* alttüri, güneydoğuda gövde altı daha az çizgili, art kafasındaki cehresi daha belirgin ve oldukça soluk kum kahverengi renge sahip olan *lilith* alttüri bulunur. *Lilith* alttüri Güneydoğu Anadolu Bölgesi bulunur ve Doğu Anadolu'nun iç kısımlarına, Van Gölü'nün kuzeyinde ve Muş Bulanık'a kadar uzanır.

Alaca Baykuş

Strix aluco, Tawny Owl

Yaygın ve çok sayıda bulunan yerlidir.

Çoğunlukla ormanlık alanlarda bulunmasına rağmen, Nemrut Dağı ve Tuz Gölü'nden gelen kayıtlar göstermektedir ki kurak bölgelerde bu tür habitatlara muhtaç değildir. Deniz seviyesinden (örn. Fethiye, Çukurova) ağaç sınırına (Uludağ) kadar geniş bir irtifa aralığında bulunabilir. 1992'de Kızılırmak Deltası'ndaki popülasyonun 30-40 çift olduğu tahmin edilmektedir (Hustings & Dijk, 1994). 1993'te Kocaçay Deltası'ndaki alüvyal orman popülasyonunun 15-20 çift olduğu tahmin edilmiştir (Ertan, 1996). Uygun habitatlara sahip alanların çoğu kuş gözlemcileri tarafından nadiren ziyaret edilmesinden dolayı sayılarının şu an bilinenden daha fazla olması muhtemeldir. Akdeniz, Ege, Karadeniz ve Marmara'nın kıyı kesimlerinde önemli sayılarında yoğunlaşıkları görülmektedir. Fethiye ve Çakırlar (Antalya'nın 10km batısı) arasındaki 8 farklı alanda kaydedilen 11 birey, türün uygun habitattaki gerçek yoğunluğunun bir göstergesi olabilir. Türk Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da yalnızca Van çevresi ve Kemaliye, Işıklı, Birecik, Nemrut Dağı ve Güreniz'de kaydedilmiştir.

Üreme

Yuvalama Alanı: Genellikle iğne ve geniş yapraklı ormanlık alanlarda bulunur. Daha açık alanlarda, yar ve kayalarda da yuvaladığı bilinmektedir.

Yuvası: Ağaç kovuğu ya da kaya oyuğuna yaptığı yuva, bir çukurdan ibaret olup herhangi bir yuva malzemesi kullanmaz.

Yumurta sayısı: Diğer bölgelerde kuluçka büyülüğu genellikle üç yumurtadır. Bazen 2-4 arasında değişebilir.

Yavru sayısı: Bilinmemektedir, ancak bir kuluçkadan en fazla 3 yavrunun palazlanıldığı görülmüştür.

Üreme dönemi: Genellikle mart ayında yumurta koyar. Mayıs ve haziran ayında yavrular görülebilir. **MAR:** 21 Mayıs 1999'da Kocaçay Deltası'nda ebeveyn ve yavruların kaydedilmesi, yumurtlamanın mart ortalarında gerçekleştiğini göstermektedir. **EGE:** 10 Haziran 1981'de Bafa Gölü'nde bir yavru birey gözlenmiştir. **AKD:** 12 Haziran 1992'de Uzuncaburç yakınlarındaki bir mağaranın tavanında, yavru sesleri gelen bir delikten iki erişkinin havalandığı görülmüştür. 20 Mayıs 1991'de Tarsus bölgesinde bir erişkin bireyle palazlanmış yavrusunun gözlenmesi, yumurtlamanın mart ortasında gerçekleştiğini göstermektedir. 8 Haziran 1993'te Taşucu'nun batısında bir yavru, 11 Haziran 1989'da Taşağıl'da iki yavru ve 4 Temmuz 1986'da Akseki yakınlarında bir palazlanmış yavru kaydedilmiştir. **KAR:** Kızılırmak Deltası'ndaki bir yuvanın yakınında, 13 Mayıs 1992'de bir çift, aynı yuvada 8 Haziran 1992'de bir yavru (Hustings & Dijk, 1994) ve 12 Mayıs 1991'de üç yavru gözlenmiştir. Bu gözlemler, yumurtlamanın en geç 10 Mart'ta gerçekleştiğini göstermektedir. **GDA:** 28 Mayıs 1991'de Birecik'te en az dört bireylilik bir aile kaydedilmiştir.

Alttırular ve Sınıflandırma

Türkiye'nin orta ve batı kesimlerinde *sylvatica* alttüri, kuzeydoğu kesimlerinde ise *williamsii* alttüri görülmektedir. Güneydoğu sınırında

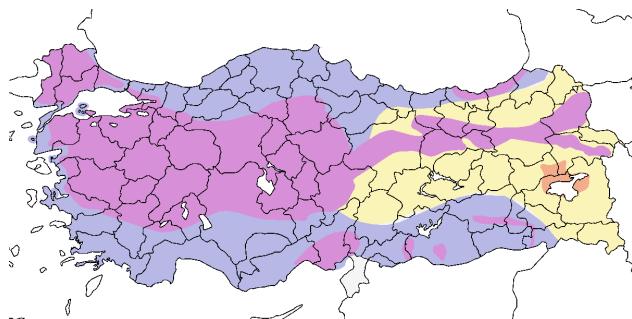
sanctinicolai alttüri bulunabilir (Roselaar, 1995).

Kulaklı Orman Baykuşu

Asio otus, Long-eared Owl

Yayın ve nispeten çok sayıda bulunan bulunan yerli bir tür; ayrıca dağlık bir kış konuğuudur.

Ülkenin büyük bölümü boyunca sık rastlanılan yerli ve yerine göre kış göçmeni statüsünde bir türdür. Doğu Anadolu'da nispeten yerel olarak bulunur. Dağlık bir yayılışı vardır. Orman, plantasyon park ve bahçe gibi her tür ağaçlık habitatta bulunur. Başlıca üreme alanları İç Anadolu, Marmara'nın güneyi ve Ege olarak görülse de Akdeniz, Güneydoğu Anadolu ve güneyde Van Gölü havzasına kadar Doğu Anadolu'nun kuzey kısımlarında da lokal olarak yaygın olabilir (örneğin Rize [S. Ekşioğlu]). Kışlayan gruplara sık rastlanılır ancak kuzeyli hareketleri de içeren butoplulukların sayıları 20 bireyi nadiren aşar. 27 Şubat 2000'de Eymir Gölü'nde gözlenen 39 birey ve Ekim 2003 sonrasında Erzurum Atatürk Üniversitesi'nde gözlenen 30 birey türe ait kalabalık gruplardan sadece ikisisidir.

Üreme

Yuvalama Alanı: Plantasyonlar ve meyve bahçeleri dâhil, çoğunlukla ağaçlık alanlarda ürer. Başta saksagan olmak üzere diğer türlerin, yerden 3-5 metre yükseklikteki eski yuvalarını kullanır. Büyük olasılıkla leş kargası ve ekin kargası gibi türlerin daha yüksekteki yuvalarını da kullanmaktadır. Ayrıca, Uluabat Gölü'ndeki bir adada, yerdeki alçak bir çalının altında yuva yaptığı kaydedilmiştir (Welch & Welch, 1998b).

Yuvası: Yuvada hiçbir malzeme kullanmaz ve yuva, bir çukuru andırır gibidir.

Yumurta sayısı: Türkiye'de gözlenen yumurta sayıları şu şekildedir: 1 yuvada 2 yumurta, 1 yuvada 3 yumurta ve 1 yuvada 5 yumurta

kaydedilmiştir. 2 yuvada 2 yavru, 3 yuvada 3 yavru, 2 yuvada 4 yavru kaydedilmiştir. Tüylenmiş yavru kayıtları çoğunlukla bir bireye işaret etmektedir. Olasılıkla daha büyük bir kuluçkanın parçası olan 8 yuvada bir yavru, 4 yuvada iki yavru, 1 yuvada beş yavru ve 2 yuvada altı yavru kaydedilmiştir. Olağan kuluçka büyülü 2-6 yumurta gibi görülmektedir.

Üreme dönemi: Genellikle nisan sonunda yumurta koyar, hazırlanın başında yavrular yuvadan uçmuş olur. Ancak Eskişehir'de 31 Ocak'ta besin isteyen yavru, kışın kasım ayında da kuluçkaya yatma ihtimalini gösterir (Kerem Ali Boyla, 2024). **MAR:** 2 Haziran 1998'de Uluabat Gölü'nde, yumurtlamanın nisan sonunda başladığını gösteren dört küçük yavrulu bir yuva kaydedilmiştir (Welch & Welch, 1998b). 14 Mayıs 1969'da Manyas Gölü'nde, bir yuvanın dışında iki yavru ve suyun içinde ölmüş başka bir yavru görülmüştür (R. F. Porter). **AKD:** 10 Mayıs 1964'te Ceyhan'da, yumurtlamanın nisan başı kadar erken olduğunu gösteren üç küçük yavrulu bir yuva bulunmuştur (Warncke, 1964-65). 18 Mayıs 1988'de Çukurova'da, yumurtlamanın martın son haftasında olduğunu gösterecek şekilde tüylenmiş bir yavru gözlenmiştir. **İÇA:** Mart 1977 sonunda ve 21 Mayıs 1970'te yumurtalı yuvalar kaydedilmiş, 15 Mayıs 1993'te Kulu Gölü yakınlarındaki geç bir yuvada iki yumurta gözlenmiş ve bu yumurtalar 30 Mayıs'a kadar çatlamamıştır. 22 Nisan 2004'te Eşmekaya'da üç ve beş yumurtalı iki yuva bulunmuştur. Aynı tarihte Şereflikoçhisar'da, yumurtlamanın mart başında başladığını gösteren yaklaşık iki haftalık üç yavrulu bir yuva tespit edilmiştir. Eşmekaya'da bulunan iki yuvada, 30 Mayıs 1993 ve 25 Haziran 1992'de tüylenen yavrular, yumurtlamanın nisan ve Mayıs başlarında olduğunu göstermektedir. 22 Haziran 1982'de ve 25 Mayıs 1983'te Sultansazlığı'nda tüylenmiş yavrular gözlenmiştir (Kasperek, 1985). Ankara Akyurt civarında doğan yavrular, hazırlanın ilk günlerinde yuvadan uçmuş ve geniş bir alanda kendilerini göstermeye başlamıştır (B. Demirci). **DOA:** 7 Haziran 1984'te Van'da bir yuvada, yumurtlamanın nisan ortasında başladığını gösterecek şekilde, hemen hemen uçmaya hazır iki yavru kaydedilmiştir. **GDA:** Hepsi Birecik'te olmak üzere, 4 Mayıs ve 20 Mayıs 1986'da yavrulu yuvalar tespit edilmiş ve Mayıs ortasından itibaren 15 tüylenmiş yavru kaydedilmiştir.

Alttürler ve Sınıflandırma

Türkiye'de nominat alttüri bulunur.

Kır Baykuşu

Asio flammeus, Short-eared Owl

Nadir üreyen, lokal ve az sayıda kış konuğuudur.

Ülke genelinden nadir olarak geçiş yapan, Batı ve İç Anadolu'da az sayıda kışlayan ve çok lokal olarak Konya Havzası'nda ve Doğu Anadolu'nun bazı yerlerinde yaz konuğu olan bir türdür. Bu mevsimde İç Anadolu'daki bir alanda maksimum 20 birey kaydedilmiştir.

İlkbahar geçisi Akdeniz'de mart sonunda ve diğer yerlerde nisan başında başlar ve net bir şekilde sonlanmaz çünkü Mayıs kayıtlarının çoğu türün kesinlikle yazı geçirdiği ve muhtemelen ürediği Doğu Anadolu'dandır. İç Anadolu'da, Konya Havzası'nda üreme döneminde düzenli olarak gözlenmesine rağmen bu popülasyonun durumu bilinmemektedir. Bilinen diğer üreme alanı yaklaşık 1000 km doğuda, Yüksekova, Erzurum, Ağrı ve Muş'un sınırladığı bir alandadır. 2003'te bu bölgede hâlâ var olduğu gözlenmiştir ancak bölgede devam eden baraj projeleri ve sulama rejimleri türün geleceğini kısmen tehdit etmektedir.

Sonbahar göçü eylül başında başlar. Çamlıca Tepelerinden (İstanbul) geçiş yapanların hepsi 17 Eylül'den 1 Ekim'e kadar kaydedilmiştir ancak daha geç tarihlerde de, örneğin 14 Ekim'de Kızılırmak Deltası'nda, kesin ya da muhtemel göçmenler kaydedilmiştir. Giresun Adası'ndaki ve Sinop'taki gözlemler şaşırtıcı olmayan şekilde en azından bazlarının deniz üzerinden gööttüğüne işaret etmektedir.

Üreme

Yuvalama Alanı: İç Anadolu'da ve Doğu Anadolu'da ürediği kesin olarak kaydedilmiştir.

Yuvası: Kaplanmamış bir çukur olup, sık ve yüksek otların arasında bulunur.

Yumurta sayısı: Üç yumurtalı bir yuva kaydedilmiştir.

Üreme dönemi: İki kayıt, yumurtlamadanın

nisan başı ile Mayıs başı arasında olduğunu göstermektedir. Diğer bölgelerde üreme çoğunlukla nisan sonunda başlamakla birlikte, bazen birkaç hafta daha erkendir. **İÇA:** Şimdije kadar sadece iki kesin üreme kaydı bulunmaktadır. 14 Mayıs 1970'te Konya'nın kuzeydoğusunda, bir *Juncus* kümesi içinde en az iki iyice tüyenmiş yavrusu olan bir yuvaya yiyecek taşıyan bir çift gözlenmiştir. 23 Mayıs 1992'de Eşmekaya Sazlıklarının kuru bölümünde, sık ve yüksek otların içinde üç yumurtalı bir yuvadan havalandan bir erişkin kaydedilmiştir. Bu yuva, kaplanmamış bir çukur olup, 5 Haziran'da yaklaşık bir haftalık bir yavru gözlenmiştir. **DOA:** 19 Mayıs 1975'te Bulanık'ta, 9 Mayıs 1986'da Malazgirt'te ve 10 Mayıs 1986'da Balatos'ta kur uçuşu yapan erişkinler kaydedilmiştir. 24 Mayıs 2005'te Bulanık'ta ürediğinden şüphelenilmiştir.

Alttürler ve Sınıflandırma

Türkiye'de nominat alttüürü bulunur.

Paçalı Baykuş

Aegolius funereus, Boreal Owl

Lokal ve nadir yerlidir.

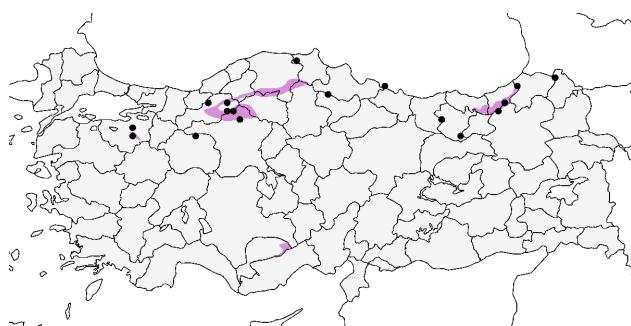
Türkiye'de ilk olarak 1979'da keşfedilmiştir.

Eski kayıtların tümü tesadüfi olarak elde edilmiştir. Yakın zamana kadar türle özel araştırmalar gerçekleştirilmemiştir ve türün en kolay tespit edilebildiği mevsimlerde (mart-mayıs ve ekim) ilgili habitatlarda hemen hemen hiçbir arazi çalışması yapılmamıştır.

Kayıtlar şöyledir: 15-16 Haziran 1979'da Uludağ'da öten bir birey (Mertens, 1981), 20-27 Haziran 1981'de Kızılcahamam'da öten bir birey (Barış vd., 1984), 15 Eylül 1986'da Sivrikaya'da (Martins, 1989), 21 Haziran 1990'da Sümela ile Maçka arasında (Kirwan & Martins, 1994), 15 Mayıs 1998'de Yuğluk Dağı'nda Güzeller'de öten iki birey, 13 Mart 2000'de Kocaçay Deltası'nda (Kirwan vd., 2003), 23-27 Mayıs ve 13-14 Haziran 2002'de Sivrikaya'da gece boyunca öten bir birey (Dutch Birding 24: 241 ve M. Robb), 7 Ekim 2003'te Bolu civarında Aktaş Vadisi'nde öten bir birey duyulmuştur (Demirci, 2003). 8 Ağustos 2004'te Fırtına Vadisi'nin yukarı kesimlerinde yaklaşık 1800 m'de Elevit'in 1 km kuzeyinde ölü bir birey fotoğraflanmıştır ve 18 Eylül

2004'te Kızılcahamam'da bir birey gözlenmiş ve sesi kaydedilmiştir (Balmer & Betton, 2005a; Şekercioğlu, 2006). Şubat 2001'de Toroslar'ın batısından başka bir kayıtla ilgili ayrıntılar hâlihazırda bekletilmektedir. Ardından 5 Haziran 2010'da Ünye'de öten bir birey duyulmuştur. En yüksek sayı 11 Haziran 2010'da kaydedilen Bolu'da kaydedilen 5 bireydir. 11 Haziran 2010'da Çamlık ve İkizdere arasında dört tane, 14 Aralık 2010'da Rize'de bir tane kaydedilmiştir.

Son yıllarda Bulgaristan'da daha yaygın ve hatta epeyce bol olduğunun keşfedilmesi (Nankinov, 1996; Shurulinkov & Ilieva, 2003) dikkate alındığında Trakya'nın kuzeydoğusundaki yüksek kesimlerde neredeyse kesinlikle bulunması gerektiğini varsaymak mantıklıdır.

Üreme

Yuvalama Alanı: Ağaç kovuklarında, özellikle kara ağaçkakanın açtığı deliklerde yuva yapar.

Yuvası: Deliğin zeminine hiç yuva malzemesi koymaz.

Yumurta sayısı: Genellikle 3-6 yumurta bırakır.

Üreme dönemi: MAR: Uludağ'da 27 Temmuz 2010'da palazlanmış bir gencin ilk canlı fotoğrafı çekilmiş ve bu kayıt, türün bölgedeki ilk üreme kaydı olmuştur. Yayılışının güneyindeki diğer alanlarda üreme nisan ortasında başlamaktadır.

Alttürler ve Sınıflandırma

Türkiye'deki formu bilinmemektedir. 2004 yılında ülkenin Sivrikaya'da bulunan ölü bireyin fotoğraflarında, üst kısımları çok koyu olduğuna dayanarak *caucasicus* alttürünün en azından Karadeniz'in en doğu ucuna kadar sokuluyor olduğu düşünülebilir. Nominat *funereus* alttüürü batı ve güney bölgelerde bulunabilir (Roselaar, 1995). Bu konuda daha fazla araştırma yapılması gerekmektedir. Ülkenin kuzeydoğusundaki Kafkas formları ile batı ve orta Anadolu'daki Avrupa formları ile benzer bir biyocoğrafi desen başka birçok türde görülür.

İbibik - Papağanlar

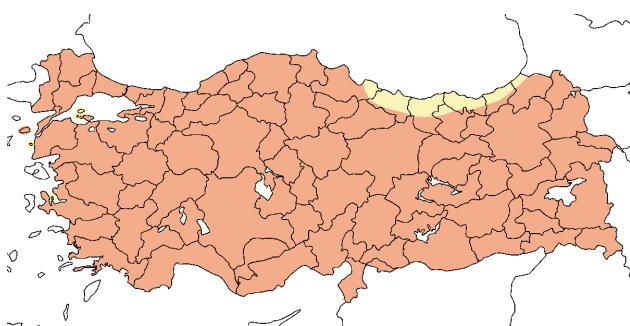
İbibik

Upupa epops, Eurasian Hoopoe

Yaygın olarak ve çok sayıda bulunan yaz konuğu ve geçit türüdür.

Nisan sonundan itibaren 3000 metreye kadar olan çok çeşitli habitatlarda ürer. Özellikle açık kayalık alanlar, köyler, tarlalar, meyve bahçeleri, zeytinlikler ve oyuk barındıran diğer açık alanlarda yuvalar.

Geçit sırasında daha yaygın görülür. İlkbahar göçü mart başında başlar, mart sonunda yoğunlaşır ve Mayıs ortasına kadar sürer. Üreme genellikle Temmuz sonunda tamamlanır ve ardından hemen sonbahar göçü başlar. 28 Temmuz'da Karadeniz kıyılarında kuzyeden gelen ilk göçmenler gözlenmiştir. Ekim başında kuzyey ve iç bölgelerden, ekim ortasında güneyden büyük ölçüde ayrılır. Ancak geç kalan bireyler güneyde nadiren Kasım başına kadar kalabilir. En geç sonbahar geçisi 14 Kasım 2010'da Bergama Kozak Yaylası'nda kaydedilmiştir. 31 Ocak 1998'de Çukurova'daki Ağıyatan Gölü güneyinde ve 2 Ocak 2002'de Seyhan Nehri'nde olmak üzere en az iki kiş kaydı vardır.

Üreme

Yuvalama alanı: İç Anadolu'da küçük yerleşimlerde çatılarda ve taş yığınlarında, tarihi mesire yerlerinde, kovukların olduğu açık ağaçlık alanlarda ve bozkırda bulunur.

Yuvası: Ağaçkakanların eski yuva delikleri dahil olmak üzere ağaçlardaki ve kayalıklardaki deliklerde, kiremitlerin altında, binalarda ve kuşların yumurtlayabileceği şekilde taş yığınlarındaki ve duvarlardaki deliklerde yuva

yapar. Yuva malzemesi kullanmaz. Yavrularla birlikte dışkılar yuvada birikir ve kötü kokar.

Yumurta sayısı: Türkiye'de gözlenen yumurta sayısı 7 yumurta ile iki yuvada kaydedilmiştir. Yavru sayısı bir yuvada 2, bir yuvada 4 ve iki yuvada 7 olarak belirlenmiştir.

Üreme dönemi: Coğunlukla Mayıs sonu ile Haziran ortası arasında yuva deliklerine yiyecek taşıyan erişkinler gözlenmiştir. Üreme tarihleri arasında büyük çeşitlilik bulunması türün iki kez kuluçkaya yatabileceğini göstermektedir. Bu özellik diğer bölgelerde de ara sıra görülür.

MAR: 13 Haziran 1966'da Manyas Gölü'nde bir çift ve 2 tüylenmiş yavru gözlenmiştir.

EGE: 20 Mayıs 1999'da Akköy'de bir erişkinin ağaçtaki delikten dışarı çıktığı görülmüştür. 12 Mayıs 1970'te Altınova'daki bir yuvada yavru kaydedilmiştir.

AKD: 7 Mayıs 2004'te Uzuncaburç yakınlarındaki bir kayalıkta yavrularını besleyen erişkinler gözlenmiştir.

KAR: Kızılırmak Deltası'nda Temmuz 1971'de yavrulu 2 yuva, 8–9 Haziran 1969'da tüylenmiş yavrularıyla 2 çift (Dijkse & Kasparek, 1985), 19 Temmuz 1975'te 3 çiftin yavrularını beslediği gözlenmiştir.

1992'de Yörükler Ormanı'nda 33 ve çevresinde 12 territoryum kaydedilmiş, birinde 10 Haziran'da yavrulu yuva bulunmuştur (Hustings & Dijk, 1994).

İÇA: 11 Mayıs 1993'te Eşmekaya'daki bir kaya yığının içindeki yuvada 3 yumurta, 16 Mayıs'ta 5 yumurta, 27 Mayıs'ta 6 yumurta ve bir yeni yumurtadan çıkışlı yavru, 30 Mayıs'ta ise tüm yavruların yumurtadan çıkışlı olduğu kaydedilmiştir.

14 Mayıs 2004'te Bolluk Gölü yakınlarında yumurtlamanın Nisan sonunda olduğunu gösteren yeni çıkışlı bir yavru görülmüştür. 8 Mayıs 2005'te Kulu Gölü yakınlarındaki yuvada 6 yumurta ve bir yeni çıkışlı yavru, 14 Mayıs'ta ise 7 yavru kaydedilmiştir.

17 Mayıs 1979'da Sultansazlığı'nda büyük bir yavru ve 10 Haziran 1982'de uçan bir yavru gözlenmiştir (Kasparek, 1985).

20–27 Haziran 1981'de Kızılcahamam'daki bir yuvada 2 yavru kaydedilmiştir (Barış vd., 1984). Ankara'da 22 Temmuz 1969'da 3 yavrusunu besleyen bir çift ve 2 Temmuz 1968'de bir çift ve genç gözlenmiştir.

DOA: 11 Haziran 2001'de Van yakınlarında yavrulu

bir yuva, 28 Mayıs 1969'da Erçek Gölü'nde yavrusunu besleyen bir çift ve 5 Temmuz 2004'te Erzincan yakınlarında Fırat kıyısında bir aile grubu gözlenmiştir. **GDA:** 4 Haziran 2001'de Birecik'te eski bir Alaca Ağaçkakan yuvasında 4 büyük yavru kaydedilmiştir. 26 Nisan 1981'de Birecik'te yumurtlamanın nisan başında olduğunu gösteren yavrulu yuvaya yiyecek taşıyan bir çift gözlenmiştir.

Alttürler ve Sınıflandırma

Türkiye'de nominat alttüürü bulunur.

Yeşil Arıkuşu

Merops persicus, Blue-cheeked Bee-eater

Lokal olara az sayıda yaz konuğu, nispeten yaygın olarak görülen az sayıda geçit türüdür.

Güneydoğu Anadolu'daki kuru ve açık tarım alanlarında üreyen bir yaz konuğuudur. Birecik, Karkamış, Ceylanpınar, Atatürk Barajı, Silopi ve Karababa Nehri yakınlarında ürediği bilinmektedir. İğdır yakınlarında da küçük bir popülasyon bulunmaktadır. Eskiden Birecik ile Karkamış arasında yaygın olarak ürediği bilinse de, günümüzde bu bölgede neredeyse yok olmuştur. Buna karşılık Bozova Estağfurullah Köyü'nde hâlâ düzenli olarak yuvalar. Akdeniz'in komşu bölgelerinde, örneğin Amik Gölü çevresinde ve İğdir yakınlarındaki Aras Vadisi'nde de gözlenmiştir.

İlkbahar geçisi nisan başından Mayıs sonuna kadar sürer. Bu dönemde Kızılırmak Deltası, İstanbul Riva ve Ankara Mogan Gölü'nde kaydedilmiştir. Sonbaharda ağustos ortasından ekim sonuna kadar Çukurova ve Göksu deltalarında, ayrıca Doğu Anadolu'da Erzurum ve Ani (Kars) çevresinde zaman zaman daha yaygın görülür. Bu bölgede bazen yüksek sayılarla ulaşılabilir (Balmer & Betton, 2005a, 2008; Vielliard, 1968). Aynı dönemde Mogan Gölü'nde ve daha nadir olarak İzmir (Krüper, 1875) ve Sardis çevresinde (Kumerloeve, 1961) kaydedilmiştir.

Üreme

Yuvalama alanı: Suya yakın açık ve kuru alanlarda, seyrek ağaçlık alanlarda, plantasyonlarda ve Birecik'te yerleşimlerin yakınlarında ürer.

Yuvası: Seddelerde, kanallarda ve kum ocaklarında yuva yapar. Bozova'daki yuva höyüklerdedir. Suvat genellikle alçak olur ve toprak seviyesinden yalnızca biraz yükseltilidir. Seddeye yatay olarak kazılmış 1–2 metre uzunluğundaki tünelin ucunda kaplanmamış bir yuva odası bulunur.

Yumurta sayısı: Türkiye'de gözlenen yumurta sayısı 2'dir. Bu kuluçka 15 Mayıs 1882'de Anadolu'dan alınmış ve muhtemelen tamamlanmamıştır. Diğer yerlerde genellikle 4–5 yumurta bırakır.

Üreme dönemi: Birecik'teki veriler üreme döngüsünün şu şekilde gerçekleştiğini göstermektedir: Mayısın ikinci yarısında yuva yapımı, Haziran başında yumurtlama (yaklaşık 5 gün), Haziranın büyük bölümünde kuluçka (18–19 gün), Haziran sonunda yumurtadan çıkış, Temmuzda yuvada yavruların büyümesi (yaklaşık 27–29 gün) ve Temmuz sonunda yavruların tüylenmesi. **AKD:** 2 Mayıs 1970'te Amik Gölü yakınlarında, bir tarım alanındaki kum bankında tünel kazan bir erişkin kaydedilmiştir. 7 Temmuz 1990'da (Eames, 1991) ve 26 Haziran 2005'te İğdir'in doğusunda ürediğinden şüphelenilmiştir. **GDA:** Birecik'te 18 Mayıs 1993'te yuva kazma aşamasındaki üç çift ve 28–31 Mayıs 1984'te bir çift gözlenmiştir. 26 Mayıs 1991'de yuva kazan 12 birey kaydedilmiş, 27 Mayıs 1991'de kur davranışları ve çiftleşme gözlenmiştir. 3 Temmuz 1970 ve 6 Temmuz 1973'te yuvadaki yavrularına yiyecek taşıyan erişkinler gözlenmiştir. 26–27 Temmuz 1994'te tüylenmiş bir yavru yuvayı terk etmiştir. 7–8 Ağustos 1988'de erişkinler hâlâ gözlenmiş, ancak 9 Ağustos 1998 ve 10 Ağustos 1989'da kolonilerin terk edildiği kaydedilmiştir.

Alttürler ve Sınıflandırma

Türkiye'de nominat alttüürü bulunur.

Arıkuşu

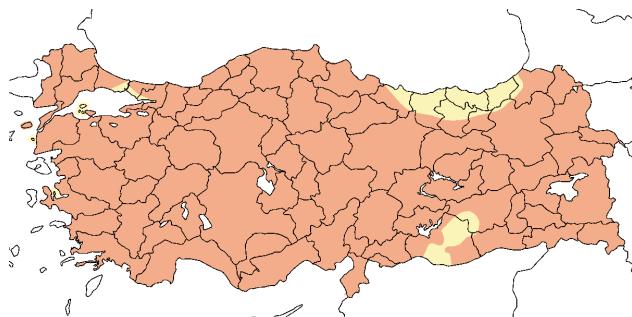
Merops apiaster, European Bee-eater

Yaygın ve çok sayıda bulunan yaz konuğu ve geçit türüdür.

Deniz seviyesinden en az 2400 metreye kadar çıkar, ancak genellikle daha düşük rakımlarda ürer. Güney ve batı bölgelerde nisan sonundan itibaren, doğu ve kuzeyde ise daha geç dönemde üremeye başlar. Güneyin bazı bölgelerinde nadir ve daha lokal olarak görülür.

Geçiş dönemlerinde ülke genelinde yaygın ve bol olarak görülür. İlkbahar geçisi nisan ortasından haziran başına kadar sürer, İç Anadolu'da genellikle Mayıs ortasında tamamlanır. Karadeniz'e nadiren nisan sonundan önce ulaşır, en yüksek sayılar ise Mayıs ortasında kaydedilir [Albrecht (1986); @hustings1994]. Sonbaharda ağustos ortasından eylül sonuna kadar geçiş yapar. 1966'da İstanbul Boğazı'nda 13 Ağustos'tan 24 Eylül'e kadar kaydedilmiş, düzenli olarak ekim sonuna kadar Trakya'da ve güneyde nadiren kasım ortasına kadar gözlenmiştir. Tüm ana gözlem noktalarında bol olarak görülen bir geçit türüdür. Örneğin, 1976'da ağustos sonu ve eylülde Belen Geçidi'nde toplam 1928 birey sayılmıştır (Sutherland & Brooks, 1981b). V. van den Berk ve arkadaşları (yayınlanmamış) 24 Eylül-3 Ekim 1980 tarihleri arasında Borçka'dan geçen binlerce kuş kaydetmiştir. Mayıs 2004'teki ilkbahar gözlemleri, bu türün Doğu Anadolu'nun birçok noktasında sıradan olabileceğini göstermektedir.

Güneyin bazı kısımlarında nadir ve daha lokaldır. Deniz seviyesinden en az 2400 m'ye kadar, genelde düşük yüksekliklerde, güneyde ve batıda nisan sonundan itibaren, doğuda ve kuzeyde ise daha geç üremeye başlar.

Üreme

Yuvalama alanı: Açık alanlarda, özellikle nehir kıyılarında, vadilerde ve ovalarda ürer. Ayrıca

ekili arazilerde, çalılıklarda, açık ağaçlık alanlarda ve köy çevresinde de yuvalar.

Yuvası: Nehir kıyılarında, yol kenarlarında, kum ocaklarında, toprak yığınlarında ve kumullarda yuva yapar. 15 Mayıs 2007'de Akköy'de ve 2020'li yıllarda İstanbul Riva'da düz zemine kazılmış bir yuva tüneli gözlenmiştir. Eski yuva tunelleri sonraki yıllarda kaya sercesi, ev sercesi, ağaç sercesi ve genişletilmiş deliklerde gökkuzgun tarafından kullanılabilir. Tring Doğa Tarihi Müzesi'ndeki beş yumurtalı bir kuluçka 1 Haziran 1887'de Anadolu'da 2,5 m uzunluğundaki bir tünelden alınmıştır.

Yumurta sayısı: Türkiye'de güncel kayıt bulunmamaktadır. Diğer yerlerde genellikle 4-7 yumurta bırakır.

Üreme dönemi: Üreme dönemi genel olarak Mayıs ortasında başlar. Yumurtlamanın 21 Mayıs'ta gerçekleştiği varsayıldığında, yavrular Haziran ortasında yumurtadan çıkar ve Temmuz ortasında tüyenmiş olur. Türkiye'de tüyenmiş yavruya dair kayıt bulunmamaktadır. Üreme döngüsü yaklaşık 50 gün sürer. **MAR:** 23 Haziran 1973'te Enez ve Keşan'da, 26 Haziran 1973'te Gulpinar'da yuva deliklerine yiyecek taşıyan erişkinler gözlenmiştir. **EGE:** 23 Nisan-10 Mayıs 2003 tarihleri arasında Akköy yakınlarındaki iki küçük koloniye günlük ziyaretler yapılmıştır. 30 Nisan ve 1 Mayıs'ta ilk kuşlar gözlenmiştir, 4 Mayıs'ta yaklaşık 10 çiftlik bir kolonide bir çiftin 2,5 m uzunluğunda yeni bir tünel kazmaya başladığı kaydedilmiştir. 9 Mayıs'ta birçok erişkinin tünel kazdığı gözlenmiştir. 21 Mayıs 1951'de İzmir civarında tamamlanmamış bir kuluçkada bir yumurta bulunmuştur (McNeile, 1950, 1951, 1954, 1967, 1968, 1970, 1972, 1973). **AKD:** 1987'de Çukurova'da 10 Nisan'dan itibaren erişkinler gözlenmiş, 6 Mayıs'tan itibaren küçük kolonilere yerleşikleri görülmüştür. **DOA:** 26 Mayıs 1969'da Van Gölü'nde yuva yapımı gözlenmiştir. **GDA:** 4 Mayıs 2003, 11 Mayıs 2004 ve 28 Mayıs 1991'de Birecik'te kayıt alınmıştır.

Alttürler ve Sınıflandırma

Monotipik bir türdür.

Güneyli Yakut Renkli Arıkuşu

Merops nubicoides, Southern Carmine-coloured Bee-eater

Rastlantısal konuktur.

19 Mayıs 2023'te Kızılırmak Deltası'nda bir birey kaydedilmiştir. Türün doğal yayılış alanı Güney Afrika'dır. Bu nedenle bir hayvanat bahçesinden kaçmış olma ihtimali değerlendirilmiştir, Avrupa'da yalnızca birkaç hayvanat bahçesinde bulunduğu tespit edilmiştir. Bu kurumlardan kaçış Türkiye'ye ulaşmasının düşük olasılık taşıdığı düşünülmüş, gözlediği alan da dikkate alınarak bireyin yabani olduğuna ve türün Türkiye tür listesine dahil edilmesine karar verilmiştir.

Üreme

Türkiye'de yuvalamaz. Yayılış alanı Güney Afrika'dır.

Alttürler ve Sınıflandırma

Monotipik bir türdür.

Yalıçapkını

Alcedo atthis, Common Kingfisher

Lokal olarak az sayıda üreyen, yaygın ve çok sayıda bulunan geçit türü ve kış konuğuudur.

Ülkenin büyük bölümündeki sulakalanlarda ve nehir kenarlarında, genellikle lokal ve az sayıda bulunan yerli bir türdür. Doğu Anadolu'da çok daha lokaldır ve İç Anadolu'nun büyük kısmında üremez. Üremesi nadiren kanıtlanmıştır.

Geçit dönemlerinde ülke genelinde daha yaygın ve genellikle daha boldur. İlkbahar göçü marttan Mayıs sonuna kadar sürer; Karadeniz'de geçişin nisan ortasında yoğunlaşığı düşünülmektedir. Sonbahar göçü Ağustos sonundan itibaren başlar, kıyı alanlarında Eylül sonuna kadar sürer. 20 Ekim ile 18 Kasım arasında en yoğun geçiş gözlenir, geçit bazı bireyler için Aralık sonuna kadar uzayabilir (Albrecht, 1986). Kış döneminde dağılımı büyük oranda Batı ve Orta Anadolu ile sınırlıdır. Göksu Deltası, Çukurova Deltası ve Kızılırmak Deltası gibi bazı kıyı alanlarında önemli sayıarda kışladığı kaydedilmiştir. Bu lokalitelerde toplamda 1000-2000 birey gözlenmiştir. Rusya'da halkalanmış bir birey Kızılırmak Deltası'nda tekrar yakalanmış, 2003'te ise muhtemelen daha kuzeyden gelen bir birey Kızılırmak Deltası'nda halkalandıktan üç gün sonra Çukurova Deltası'ndaki Akyatan'da tekrar yakalanmıştır (Gürsoy vd., 2004).

Üreme

Yuvalama alanı: Nehirler ve dereler boyunca ürer.

Yuvası: Erişkinler, dikey kıyılara tünel kazan. Tünel, hafifçe yukarı doğru eğim yaparak kaplanmamış yuva odasına ulaşır. Yuva tabanı, yiğilmiş balık kılıçlarıyla zamanla düzleşir.

Yumurta sayısı: Türkiye'de yumurta sayısına dair veri bulunmamaktadır. Diğer yerlerde genellikle 6-7 yumurta bırakır, bu sayı 4 ile 8 arasında değişebilir.

Üreme dönemi: Şubat sonunda yumurtalar. Yavrular mart sonu-nisan başında yumurtadan çıkar ve Mayıs-haziran aylarında yuvadan ayrılır. **MAR:** 30 Mayıs 1970'te Lüleburgaz'da yavrusunu besleyen bir çift gözlenmiştir. **EGE:** 5 Haziran 1971'de Yatağan'da kayıt vardır. **KAR:** Mayıs ayında Fırtına Vadisi'nde kullanılan yuvalar kaydedilmiştir (Faldborg, 1994). 16 Haziran 1975'te Çaykara'nın kuzeyindeki bir nehirde, bir erişkinin yiyecek taşıdığını ve bir diğerinin bunu talep ettiği gözlenmiştir. 13-14 Nisan 1993'te Karpuz Nehri'nin ağzında genç bireyler dahil olmak üzere beş birey gözlenmiştir. **İÇA:** 16 Mayıs 1970'te Kızılcahamam yakınlarında kayıt alınmıştır. **GDA:** 4 Haziran 1969'da Yüksekova'da gözlenmiştir.

Alttürler ve Sınıflandırma

Üreme sezonunda muhtemelen nominat alttür bulunur. Buna karşılık, Kuzeybatı Afrika ve İspanya'dan Rusya'ya kadar görülen ve Kıbrıs ile Irak'ta kışlayan *ispida* alttürü, kış döneminde Türkiye'de yüksek sayıda bulunuyor olabilir.

Izmir Yalıçapkını

Halcyon smyrnensis, White-throated Kingfisher

Lokal ve yer yer çok sayıda bulunan bulunan yerlidir.

En önemli üreme alanı, en az 40-45 çiftle Berdan (Tarsus) Nehri'dir. Göksu Nehri üzerinde

Silifke ile Kurtuluş arasında, nehir kıyısındaki alanlarda beş yuva ve nehrin doğusundaki tarım alanlarında üç territoryum belirlenmiştir. Ege Bölgesi'nde Bafa Gölü çevresi ve Söke yakınlarında da yuvalama kaydedilmiştir. Antalya yakınlarındaki Aksu Nehri'nde kur davranışları gözlenmiştir. 1980-1981'de Bafa Gölü'nde, 1980'den itibaren de Söke çevresinde ürediği teyit edilmiştir.

Onsekizinci yüzyılın başlarında William Sherard'ın İzmir'den aldığı örnekler Linnaeus tarafından tanımlanmıştır. Ayrıca bu bölgede kaydedilmiş, İzmir çevresindeki başlıca nehirler boyunca ürediği belirtilmiştir (Krüper, 1875). Krüper, Mayıs 1894'te bir kuluçka yumurtası toplamıştır. Ancak bu tarihten sonra bölgede doğrulanmış tek kayıt, 2002/03'te Çamaltı yakınlarındanandır. Kur davranışsı sırasında toplanmış Ege Üniversitesi'ndeki örnek muhtemelen komşu alanlardan toplanmış olabilir (Berk & Kasparek, 1988). Büyük Menderes Vadisi'nin aşağı kesimlerinde Danford ve Selous bu türün varlığını bildirmiştir. Son yıllarda Güllük Deltası'nda da kaydedilmiştir. Burası görünüşe göre bilinen en kuzey üreme alanıdır. Haziran 1990'da Troya'da (Çanakkale, Marmara) uygun habitatta gözlenen bir çift (Deppe, 1990) ve Şubat 2003'te Gediz Deltası'nda gözlenen bir birey bu tespite desteklemektedir.

Üreme dönemine ait olmak üzere, Fırat ve Dicle nehirleri ile Cizre ve Siirt'e kadar Güneydoğu Anadolu'da beş kayıt bulunmaktadır. En önemli üreme alanları Akdeniz Bölgesi'ndedir. Köyceğiz Gölü çevresinde birkaç çift, Göksu Nehri'nin aşağı kesimlerinde son yıllarda 8-10 çift (Berk & Guder, 1992), en büyük popülasyonlar ise Tarsus'ta (1987'de 40-45 çift) ve Ceyhan Deltası'nda yer alır. Tahminlere göre Türkiye'de toplam 100-150 çift üremektedir (Berk & Kasparek, 1988). Yoğun tarım faaliyetlerinin Çukurova'daki popülasyona olumlu etkisi olmasına rağmen, diğer bölgelerde uzun vadeli bir azalma eğilimi gözlenmektedir. Küçük Menderes Deltası (İzmir) ve artık kurutulmuş olan Amik Gölü (Antalya) gibi eski üreme alanları terkedilmiş, Göksu Deltası'ndaki popülasyon da geçmişe göre küçülmüştür.

Bilinen üreme alanları dışındaki bazı kayıtlar, özellikle ağustos sonu ile şubat sonu arasında gözlemediğinden, türün üreme dönemi dışında Ege ve Akdeniz bölgelerinde sınırlı ve muhtemelen düzensiz bir yayılış gösterdiğini

düşündürmektedir. İstanbul'dan bildirilen iki kayıt (Rigler, 1852) ve (Wahby, 1930) şüpheli kabul edilmektedir. Kesin olarak, 17 Aralık 2001'de Nevşehir'de, Avanos'ta Kızılırmak kıyısında bir birey kaydedilmiştir.

Üreme

Yuvalama alanı: Akdeniz'de (özellikle Çukurova ve Göksu deltalarında) ve az sayıda Ege'deki kıyısal ovalardaki nehir boyalarında ve çevresindeki ağaçlık bölgelerde ürer.

Yuvası: Yuvayı dik nehir kıyılarındaki tünel biçiminde oydukları deliklerin ucunda oluşturur. Tunelin ucunda yer alan yuva odası kaplanmamıştır. Yuva tunellerinin uzunluğu 60-80 cm arasında değişir.

Yumurta sayısı: Bir yuvada 5 yumurta, iki yuvada 6 yumurta tespit edilmiştir. Bir yuvada ise 3 yumurtalı tamamlanmamış bir kuluçka kaydedilmiştir. Yavru sayısı bilinmemektedir.

Üreme dönemi: Nisan başında yuva deliklerinin önünde kur davranışları gözlenmiştir. 27 Nisan 1965'te tamamlanmamış ve tamamlanmış kuluçkalar kaydedilmiştir. 6 Mayıs 1964'te taze yumurtalı iki tamamlanmış kuluçka bulunmuştur. 21 Mayıs 1974'te yuvadaki yavrulara küçük kertenkeleler ve dikenli keler taşıyan erişkinler gözlenmiştir. 12 Haziran 2002'de bir yuva deliğinde bir erişkin, 10 Temmuz 1991'de kıyıdaki olası bir yuvaya giren başka bir erişkin kaydedilmiştir. Yumurtlamanın nisan ayı sonunda başladığı, yavruların hazırlan ortasında yuvada olduğu anlaşılmaktadır. **EGE:** 4 Mayıs 1894'te İzmir yakınlarında Krüper tarafından bir kuluçka toplanmıştır; 1980-81'de Bafa Gölü'nde üremiştir ve 1980'den bu yana Söke yakınlarında ürediği birkaç defa teyit edilmiştir. Yuvası, bir tunelin ucunda kaplamasız bir bölmedir (Harrison & Castell, 2002).

AKD: Üreme biyolojisi kapsamlı şekilde araştırılmıştır (Berk & Kasparek, 1988). En önemli üreme alanı en az 40-45 çift ile Berdan (Tarsus) Nehri'dir (Çukurova). Nehir kıyısı 4 m kadar yüksektir ve 12-13 Mayıs 1987'de dış menderes kıyısında birbirinden

200-800 m mesafede 19 tane kullanılan yuva bulunmuştur (Berk & Kasparek, 1988). Ormanlık alanda yok kenarındaki bankette de iki yuva daha kaydedilmiştir (Have vd., 1988). Nisan başında yuva deliklerinin önünde kur davranışları gözlenmiştir. 27 Nisan 1965'te üç yumurtalı tamamlanmamış bir kuluçka ve beş yumurtalı tamamlanmış bir kuluçka bulunmuştur; 6 Mayıs 1964'te altı yumurtalı (biri taze) tamamlanmış iki kuluçka bulunmuş ve yuva tünelinin uzunluğu 60-80 cm olarak ölçülmüştür (Warncke, 1964-65). 21 Mayıs 1974'te Mersin yakınlarında yuvadaki yavrularına küçük kertenkeleler ve dikenli keler taşıyan erişkinler gözlenmiştir. 1989 ve 1991'de Göksu Nehri üzerinde Silifke ile Kurtuluş arasında beş yuva kaydedilmiş ve nehrin doğusundaki tarım alanlarında üç territoryum gözlenmiştir; nisan-mayıs aylarında nehir kıyısında yuvalar bulunmuştur; 12 Haziran 2002'de bir yuva deliğinde bir erişkin görülmüş ve 10 Temmuz 1991'de bir erişkinin kıyıdıraki olası bir yuvaya girdiği gözlenmiştir. 24 Nisan 1967'de Antalya yakınlarında Aksu Nehri'nde balık taşıma da dahil kur davranışları gözlenmiştir.

Alttırılar ve Sınıflandırma

Türkiye'de nominat alttüri bulunur. İzmir'de tanımlanmıştır.

Alaca Yalıçapkını

Ceryle rudis, Pied Kingfisher

Lokal ve yer yer çok sayıda bulunan yerlidir.

Fırat ve Dicle boyunca yaygın olarak görülen, Ege'nin güneyi ve Akdeniz'deki sulakalanlar ile kıyasal ovalardaki nehir boyalarında, nispeten lokal ancak nadir olmayan yerli bir türdür. Güneydoğu Anadolu'daki Fırat ve Dicle gibi büyük nehirler boyunca ve Doğu Anadolu'nun hemen bitişigindeki alanlarda yaygındır. Yayılışının kuzey sınırının Gölbaşı (Adiyaman), Malatya, Diyarbakır ve Bitlis arasında uzandığı düşünülmektedir. Bazı eski habitatları baraj inşaatları nedeniyle sular altında kalmış olsa da, yayılışın doğusunda azaldığını gösteren yeterli veri bulunmamaktadır.

Eski Ege ve Akdeniz bölgelerinde daha yaygın ve boldu. İzmir ve çevresinde birçok gözlemci tarafından kaydedilmiştir ancak artık düzenli olarak görülmemektedir. Gediz Deltası, Büyük Menderes Deltası ve Güllük Deltası'nda hâlâ

üreyebileceği düşünülmektedir. Akdeniz'de, geçmişte Amik Gölü ve Göksu Deltası'nda üremiştir. Köyceğiz sulakalan kompleksinde hâlâ üremekte, ayrıca Çukurova'da da çoğulukla kiş döneminde gözlenmektedir. Eylül 2004'te Akseki'de bir dişinin kaydedilmesi, bölgedeki varlığını desteklemektedir.

Genellikle aynı bölgelerde kişin daha yaygın görülür. Bu dönemde daha geniş çapta dağıldığını gösteren sınırlı sayıda kayıt vardır. Ocak 1969'da Karacabey'de (Balıkesir, Marmara), Aralık 1970'te Denizli'nin batısında [OST (1972); @ost1975], ayrıca Burdur Gölü ve Tuz Gölü'nde kaydedilmiştir [Kasparek (1992a); @kumerloeve1961].

Üreme

Yuvalama alanı: Fırat ve Dicle gibi büyük nehirler boyunca ve nehir kıyısındaki gölcüklerde ürer.

Yumurta sayısı: Dikey kıyılara kazılan tünelerin sonunda kaplanmamış bir odaciğa yuva yapar. Türkiye'de bir yuvada 6 yumurta kaydedilmiştir. Diğer yerlerde olağan kuluçka büyülü 3-6, genellikle 4 yumurtadır. Türkiye'de tüylenmiş yavru sayısı 3 ile 5 arasında değişmektedir.

Üreme dönemi: Mayıs sonunda yumurtalar, yavrular hazır sonunda tüylenir ve temmuz sonunda yuvayı terk eder. **EGE:** 14 Mayıs 1899'da İzmir yakınlarında bir tünelden altı taze yumurta alınmıştır. 23-27 Haziran 1966'da Büyük Menderes Nehri'nde iki çiftin yuva deliklerine girip çıktı, 25-26 Haziran'da ise üç tüylenmiş yavrunun gözlendiği kaydedilmiştir.

AKD: 12 Mayıs 1982'de Göksu'da aktif bir yuvayı ziyaret eden erişkinler, 1983 Mayıs sonunda Dalyan'da tüylenmiş üç yavrunun iki erişkini takip ettiğini gözlenmiştir. **GDA:** 7-18 Ağustos 1971'de Asvan'da iki erişkin ve beş genç birey kaydedilmiştir. 12 Nisan 1996'da Birecik'te kur davranışları, 20 Mayıs 1993'te tünel kazmaya başlayan bir erişkin ve 5 Haziran 1993'te kuluçkadaki bir erişkin gözlenmiştir. 24 Temmuz 1998'de altı bireyli bir aile grubu kaydedilmiştir.

Alttürler ve Sınıflandırma

Türkiye'de *syriacus* alttürü bulunur. İzmir, Antalya ve yeri bilinmeyen bir lokalite olan "Harpala"dan elde edilen örneklerde, gaga uzunluğu dışında tüm ölçümllerin sürekli daha küçük olmasına dayanarak, Türkiye, Kıbrıs, Doğu Akdeniz, Irak ve İran'daki bireyler için bu yeni alttür tanımlanmıştır (Roselaar, 1995). Ancak bu öneri, ölçümlerdeki farklılıkların Bergman kuralıyla açıklanabilecegi gerekçesiyle reddedilmiştir (Kasperek, 1996b).

Gökkuşgun

Coracias garrulus, European Roller

Oldukça yaygın ve yer yer çok sayıda bulunan yaz konuğuudur.

En az 2000 metreye kadar olan açık ve ağaçlı alanlarda, ayrıca seyrek ağaçlı açık alanlarda, kayalıklarda, ahırlarda ve yıkıntınlarda yuvalar. Orman kenarları, zeytinlikler, bozkırlar ve seyrek ağaçlı tarlalar gibi farklı habitatlarda da bulunur. Yuva yeri seçimi genellikle uygun yapısal alanların varlığına bağlıdır. Karadeniz Bölgesi'nde son derece lokal yayılış gösterir ve bazı alanlarda hiç bulunmayabilir.

Giriş dönemlerinde ülke genelinde yaygındır. İlkbaharda mart sonundan itibaren güney kıyılarında gözlenmeye başlar, nisan sonu ile Mayıs başında en yüksek sayılara ulaşır ve ancak bu dönemde kuzey bölgelerde görülür. Sonbaharda ağustos başından ekim sonuna kadar geçiş yapar. Eylül ortasında kuzey ve batı bölgelerden çoğunlukla ayrılır, ancak Akdeniz ve İç Anadolu'da kasım sonuna kadar gözlenebilir.

Üreme

Yuvalama Alanı: Ege ve Akdeniz bölgelerindeki zeytin bahçeleri ve benzeri açık tarımsal arazilerde, yuva alanı bulabildiği nehir boyları, deltalar, kum ocakları ve kayalıkların çevresindeki

ictimai arazide bulunur.

Yervası: Yuvasını yaşı ağaçlardaki (özellikle zeytin), kayalıklardaki oyuklarda, toprak dolgularında, yıkıntınlarda, binalarda ve köprülerde yapar. Yuvalar kaplanmamış bir boşluktur. Efes'te, tarihi bir alanda kazı çalışmaları için kullanılan bir vincin oyugunda yuva yaptığı da kaydedilmiştir. İç Anadolu'da düz, ağaçsız alanlarda yerdeki gelengi (*Spermophilus xanthoprymnus*) yuvalarını da kullandığı bilinmektedir.

Yumurta sayısı: Türkiye'de gözlenen yumurta sayısı, iki yuvada üç, bir yuvada dört ve dört yuvada beş olarak kaydedilmiştir.

Üreme Dönemi: Yumurtlamanın Mayıs başından Haziran ortasına kadar olabileceği göz önüne alındığında Türkiye'de üremenin değişken olduğu anlaşılmaktadır. Yumurtadan çıkan yavrular genellikle Temmuz başından itibaren gözlenmiştir. **MAR:** Manyas Gölü'nde, kısmen su içindeki bir söğütlükte su seviyesinden 1 m yüksekteki bir ağaç deliğinde 5 Haziran 1966'da bir yumurta ve 9 Haziran 1966'da üç yumurta bulunmuştur. Aynı tarihlerde benzer bir alanda bir yuvada üç, diğer bir yuvada bir yumurta kaydedilmiştir. Ağustos 1968 başlarında geç kalmış bir yuvada hâlâ yavru olduğu görülmüş, 21-27 Haziran 1973'te yiyecek taşıyan beş çift kaydedilmiştir. **EGE:** 8 Mayıs 1899'da Aydın yakınlarındaki kayalıklardan henüz yumurtlamamış birçok erişkin havalandı. Tring Doğa Tarihi Müzesi'nde yer alan beş, dört ve beş yumurtalı üç kuluçka sırasıyla 1 Mayıs 1887'de İzmir'den, 19 Mayıs 1901'de Milet harabelerinden ve 29 Mayıs 1901'de Büyük Menderes Nehri'nden toplanmıştır. 14 Mayıs 1991 ve 19 Mayıs 1999'da erişilemeyen yuvalarda gözlenen erişkinler büyük olasılıkla kuluçkadaydı. 28 Mayıs 1951'de İzmir yakınlarındaki bir taş köprüdeki bir delikte kuluçkanın ileri evresinde bulunan beş yumurta, ilk yumurtanın yaklaşık 8 Mayıs'ta bırakıldığını göstermektedir. **AKD:** 9 Mayıs 1970'te Adana yakınlarındaki bir kaya yüzeyindeki yuvada kur davranışlı sergileyen bir çiftin birbirini beslediği görülmüştür. 2 Temmuz 1972'de Side'de, yerden 2,7 m yüksekteki bir çam ağacında en az iki büyük yavru; 24 Mayıs 2007'de Manavgat yakınlarında bir köprüdeki yuvada beş yumurta gözlenmiştir. **KAR:** Kızılırmak Deltası'nda, 28 Mayıs 1979'da ağaçlardaki yuva delikleri için küçük kargalarla kavga eden çiftler; 9-10 Haziran 1975'te kur davranışlı sergileyen çiftler; Temmuz 1971'de yiyecek taşıyan dört çift; 29 Temmuz 1971'de tüylenmiş iki yavru; 5-12 Temmuz 1983'te ise

tüylenmiş yavrular kaydedilmiştir. 1992'de kur davranışları özellikle mayısın ikinci yarısında gözlenmiş, haziranın ilk on gününde yuvaların yanında alarm ötüşi yapan çiftler rapor edilmiştir. **İÇA:** Bir çiftin, 15 çiftlik bir arıkuşu kolonisiyle aynı suvatta kuluçkaya yattığı bildirilmiştir. Temmuz ve ağustos aylarında genç bireyler gözlenmiştir. **DOA:** 8 Haziran 2004'te Van yakınlarında, kum kırlangıçlarının da kullandığı yol kenarındaki yüksek bir suvatta geniş bir delikten kuluçkadaki bir erişkin uçmuştur. 24 Haziran 2004'te İspİR'de, bir arıkuşu kolonisinin de bulunduğu yol kenarındaki yüksek bir suvatta geniş bir deliğe giren bir erişkin gözlenmiştir. Daha sonra aynı yerden iki erişkin gökkuzgunun çıkışması, yuvada büyük yavruların bulunduğu düşündürmektedir. **GDA:** 5 Haziran 1998'de Birecik'te bir suvatta tüylenmemiş dört yavru gözlenmiştir. Aynı yerde, 20 Mayıs 1993 ve 4 Haziran 1998'de erişkinler yuvada muhtemelen kuluçkadaydı. 20 Mayıs'ta bir yuvada bir yumurta bulunmuştur. 25 Mayıs 2009'da nehir suvatlarındaki dört yuvadan birinde beş yumurta görülmüştür.

Alttırılar ve Sınıflandırma

Türkiye'de nominat alttüri bulunur.

Hind Gökkuzgunu

Coracias benghalensis, Indian Roller

Rastlantısal konuktur.

1875'te Sclater ve Taylor, Haydarpaşa ile İzmit arasında bir birey topladıklarını bildirmiştir (Sclater & Taylor, 1876). Bu örnek daha sonra Pearce'in koleksiyonuna geçmiş, ardından Robert Kolej Müzesi'ne devredilmiştir. Bu bağlamda, söz konusu örneği tek bir geçerli kayıt olarak değerlendirmek uygundur. Bu örnek kaydını kabul görmüştür (Dresser, 1871-1881). Ancak Kumerloeve (1961) bu örnektен hiç bahsetmemiştir.

Danford (Danford, 1877-78), Giaour Keui (Gavurköy) ile Bereketlu (Bereketli) arasında bir birey ve Nisan 1876'da Çamardı ile Karanfil Dağ arasında iki birey daha gördüğünü öne sürmüştür. Ancak bu kayıtlar döneminde de tartışmalı bulunmuş (Kumerloeve, 1961) ve geçersiz sayılmalıdır.

Üreme

Türkiye'de yuvalamaz. Yuvalama alanı İran, Pakistan, Hindistan ve çevresidir.

Alttırılar ve Sınıflandırma

Tahnit örneği muhtemelen İran'ın doğusuna kadar yayılış gösteren nominat alttüre aittir.

Boyunçeviren

Jynx torquilla, Eurasian Wryneck

Yerel olarak ve az sayıda görülen yaz konuğu, yaygın ve nispeten çok sayıda bulunan geçit türü, nadir ve lokal kış konuğuudur.

Genellikle açık ağaçlık alanlarda, plantasyonlarda ve meyve bahçelerinde ürer. Batı Karadeniz'de 1700 metreye kadar çıkar. Orta Toroslar gibi diğer ormanlık bölgelerde az sayıda üreyebilir. Son yıllarda Doğu Anadolu ve Karadeniz'in doğusunda da üreme sezonunda kaydedilmiştir. Ege'nin kuzey ve doğusunda da son dönemde az sayıda görülmüştür. 1988-1990 yıllarında Istranca Dağları'nın Bulgaristan tarafında yapılan çalışmalarda, 5 kilometrelük karelerin %47'sinde ürediğine dair kanıt bulunmuş, %25'inde ise yuvaladığı teyit edilmiştir (Milchev, 1994). Geçiş yapan kuşlar, üreme yayılışını değerlendirmeyi zorlaştırmır. Karadeniz'de, Kızılıcahamam'da ve Uludağ'da da üreme döneminde öten erişkinler kaydedilmiştir. Kuluçka ve yavru besleme döneminde sessiz olduğu için gözden kaçabilir ve muhtemelen sanıldan daha fazla sayıda üremektedir.

Geçiş döneminde özellikle batı ve orta bölgelerde az sayıda kaydedilir. İç Anadolu'da sonbaharda daha bol olduğu bildirilmiştir (Schekkerman & Roomen, 1993). 216 göçmen kaydı üzerinden yapılan analizde, ortalama geçiş tarihleri 15 Nisan ve 6 Eylül olarak hesaplanmıştır (Kasperek, 1989c). İlkbaharda mart başından itibaren görülmeye başlanır, mart sonu ile Mayıs sonuna

kadar devam eder. Sonbaharda ağustos başından ekim başına kadar geçiş yapar ve eylül ortasında belirgin yoğunluk kazanır. Geçmişte göç sırasında daha kalabalık olduğu düşünülmektedir. Von Gonzenbach 19. yüzyıl ortasında İzmir'de, Braun ise 20. yüzyıl başlarında İstanbul'da bu türü bol, hatta çok bol bir göçmen olarak tanımlamıştır.

Kış döneminde kıyı alanlarında nadiren görülür. Aralık ile Şubat arasında İzmir ile Antalya arasında kaydedilebilir. Kışın, sınırlı da olsa yer tutma davranışını gösterebilir. Kasım ortasında Side'de, 24 Kasım'da Samandağ'da ve 25 Kasım'da Birecik'te bu şekilde davranışları bireyler gözlenmiştir. Kış dönemine ait en yüksek rakımlı kayıt, 700 metrede Antalya Kemer yakınlarındaki Gedelme'den 26 Aralık 2007 tarihine aittir (A.-A. Weller).

Üreme

Yuvalama alanı: Ormanlarda, açık ağaçlık alanlarda ve ağaçların bulunduğu tarım alanlarında yuvalar.

Yuvası: Yuvasını ağaçtaki bir deliğe yapar. Yuva, kaplanmamış bir boşluktur ve hiçbir yuva malzemesi kullanılmaz.

Yumurta sayısı: Türkiye'de üç yumurta kaydedilmiştir. Diğer ülkelerde olağan kuluçka büyüklüğü 7-10 yumurtadır.

Üreme dönemi: Yavrular Haziran ayında yuvada görülmüş, yumurtlamanın Mayıs sonunda veya Haziran başında gerçekleştiği anlaşılmıştır. **AKD:** 17 Temmuz 1986'da Akseki'nin 60 km kuzeyinde, hav tüyleri olan genç bir birey kaydedilmiştir (Martins, 1989). Bu gözlem yumurtlamanın Haziran başında olduğunu göstermektedir. 4 Haziran 2000'de Akseki'de bir yuva deliğini inceleyen ve birbirleriyle etkileşen iki erişkin gözlenmiş, aynı gün yakınınlarda öten bir birey daha kaydedilmiştir. **KAR:** 11 Haziran 1977'de Ilgaz Dağları'nda 1300-1400 metre yükseklikte, bir yuva deliğinin altında yerde kırılmış üç yumurta bulunmuştur. Bu yumurtalardan ikisi biraz kuluçkaya yatılmış, biri döllenmemiştir.

Yumurtalar doğru şekilde tanımlanmıştır. 11-12 Haziran'da aynı bölgede öten beş birey kaydedilmiştir (Schubert, 1979). 16 Nisan 1978'de Ereğli'de bir erişkinin olası bir yuva deliğini incelediği, 14 Haziran 1978'de aynı yerde iki bireyin ötüsüyle birlikte üremeden şüphelenildiği bildirilmiştir (Albrecht, 1986). Kızılırmak Deltası'nda 31 Mayıs 1979'da bir yuvada yavrularını besleyen erişkinler gözlenmiştir (Dijksen & Kasparek, 1985).

Alttırılar ve Sınıflandırma

Türkiye'de muhtemelen nominat alttür bulunur. Sonbaharda Orta Anadolu üzerinden geçiş yapan göçmenlerin tamamı bu forma dâhildir (Berk, 1990). Bununla birlikte, Akdeniz'de Korsika'dan Adriyatik kıyılarına kadar bazı adalarda üreyen tschusii alttürü göçe yatkın olmasa da (Vaurie, 1959a), geçiş sırasında Türkiye'de gözlenebilir.

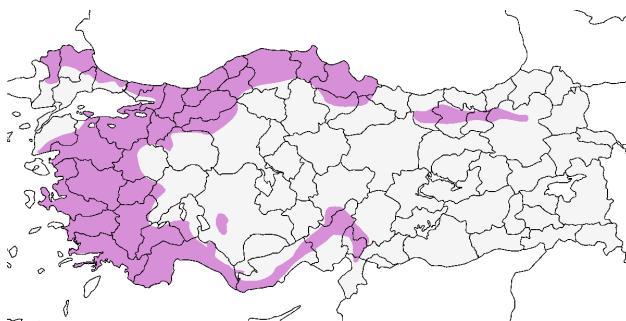
Ortanca Ağaçkakan

Dendrocoptes medius, Middle Spotted Woodpecker

Yaygın ve nispeten çok sayıda bulunan yerlidir.

Ege ve Akdeniz'in büyük bölümünde oldukça yaygın ve nispeten boldur. Marmara ve Batı Karadeniz'de daha lokal olarak görülür. Kızılırmak Deltası'nda 1992 ilkbaharında 20-30 çiftin ürediği tahmin edilmiştir. Bu sayı, türün üreme yoğunluğuna dair az sayıdaki tahminlerden biridir. Doğu Anadolu'nun batısındaki ve Karadeniz'in doğusundaki varlığı [Kumerloeve (1961); @kumerloeve1970a] tarafından belgelenmiştir. Ancak ornitolojik araştırmaların yetersizliği ve uygun habitatların azalması nedeniyle Doğu Anadolu'nun batısında son yıllarda çok az kayıt vardır. 1993 ilkbaharında Karadeniz'in doğusunda türe rastlanmamıştır (Faldborg, 1994).

Yaprak döken, nadiren karışık ormanlarda ve zeytinliklerde yaşar. İbreli ormanlarda nadirdir. Meşe, tercih ettiği habitatın önemli bir unsurudur. Güneyde ve batıda deniz seviyesinden 800 metreye kadar yayılış gösterir. Doğu Karadeniz'de ve bazı diğer bölgelerde 1400 metreye kadar çıkabilir. Kumerloeve ve Niethammer, türü şüpheli şekilde Ilgaz Dağları'nda 1900 metre civarında kaydetmiştir.

Üreme

Yuvalama alanı: Yaprak döken, özellikle meşe ormanlarında, hem kuru hem de nemli alanlarda yuvalar. Ayrıca Dalyan'da sıyla ormanı, zeytinlikler ve çam ormanlarının bulunduğu alçak dağ yamaçlarında da ürer. Akseki'de açık yaşılı çam ormanın kıyısındaki küçük meşeleri tercih ettiği gözlenmiştir.

Yuvası: Yuvasını ağaçlarda açtığı deliğin dibine yapar ve yuva zemini kaplanmamıştır.

Yumurta sayısı: Türkiye'de yumurta sayısı bilinmemektedir. Diğer ülkelerde olağan kuluçka büyülüğu 4-8 yumurtadır.

Üreme dönemi: Yavrular Mayıs sonu ile Haziran ortasında gözlenmiştir. **EGE:** 21 Mayıs 1980'de Bafa Gölü'nde yavrulu bir yuva gözlenmiştir (Kasperek, 1988a). **AKD:** Nisan ve Mayıs 1989'da Ağla ve Dalyan'da ikişer çiftin ürediği, 5 Haziran'da Akseki'de yavrulu bir yuvanın bulunduğu kaydedilmiştir. Mayıs 1990 sonlarında Akseki'de gözlenen bir çift ve en az iki tüyenmiş yavru, yumurtlamanın 21 Nisan'da başladığını göstermektedir. Ayrıca 8 Mayıs 1995'te Midilli'de zeytin ağaçlarındaki iki yuvada yavrular görülmüştür. **KAR:** 27 Mayıs ve 10 Haziran 1992'de Kızılırmak Deltası'nda yavrulu iki yuva bulunmuştur (Hustings & Dijk, 1994).

Alttırılar ve Sınıflandırma

Winkler ve Christie, Türkiye'de kuzeyde görülen *caucasicus* alttürünün, nominattan daha parlak alt kısımlara, daha koyu ama daha az yoğun kırmızı kuyruk altı tüylerine, altın sarısı karna ve daha geniş çizgili bögre sahip olduğunu belirtir (Hoyo, Elliott & Sargatal, 2002). Ülkenin batı ve güneyine özgü olan ve biraz daha küçük boyutlu, daha soluk kıl bölgесine ve daha belirgin çizgili alt kısımlara sahip *anatoliae* alttüründen de bahsedilir. Trakya'da *medius* alttürünün ve güneydoğunun üç kesimlerinde İran kökenli *sanctijohannis* alttürünün bulunduğu kabul edilir (Roselaar, 1995). Danford tarafından Toroslar'dan toplanan bazı örnekler *sanctijohannis* olarak etiketlenmişse de bu doğru değildir.

Balkanlar'dan İran'a kadar olan bölgede, sarı ve kırmızının alt kısımlarda giderek azalması, böğün üstündeki siyah çizgilerin seyrekleşmesi ve alt kısımların daha beyaz görünmesi gibi kademeli değişiklikler gözlenmektedir. Bu geçişin üç noktaları *sanctijohannis* ve *caucasicus* alttürleriyle temsil edilir. Türkiye'den olmayan az sayıdaki *caucasicus* örneği, *anatoliae*'den belirgin şekilde daha iridir ve tüy örtüsü açısından *sanctijohannis*'e yakındır. Ancak Kuzey Anadolu'daki arazi gözlemleri, *caucasicus*'un oldukça değişken olduğunu ve *anatoliae* ile *medius*'a yaklaşabildiğini göstermektedir.

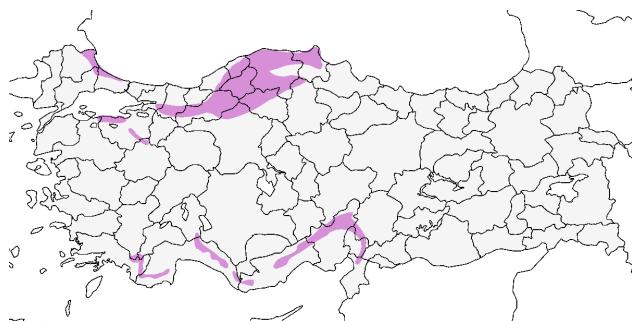
Bu nedenle, nominat *medius*'tan belirgin şekilde ayrılmayan *anatoliae* ve Batı Anadolu'dan birçok örneği bilinen ancak şüpheli bir form olan *splendidior*'u tanımak için yeterli gereklilik bulunmamaktadır. Öte yandan, *caucasicus* ve *sanctijohannis* alttürleri daha belirgin uçları temsil eder ve *caucasicus* Bergman kuralını destekleyen bir örnek oluşturur. *Anatoliae*'nin, *caucasicus*'un sinonimi olduğu da öne sürülmüştür (Vaurie, 1965; Kirwan, 2005). Genel olarak, ortanca ağaçkakanın Türkiye'deki morfolojik varyasyonu hem kuzeyden güneye hem de doğudan batıya klinal bir yapı göstermektedir (Vaurie, 1959b, 1965).

Ak Sırtlı Ağaçkakan

Dendrocopos leucotos, White-backed Woodpecker

Lokal olarak az sayıda bulunan yerli türdür.

Çoğu yerde nadir olsa da, İzmit Kartepe ve Kocaçay Deltası'nda lokal olarak en bol ağaçkakan türüdür. Bazı eski ve yeni kayıtların benzer türlerle karıştırıldığı neredeyse kesindir. *Lilfordi* formunun farklı görünmesi ve rehber kitaplar ile diğer popüler yaynlarda nadiren yer almazı, bu türün gözlemciler tarafından fark edilmemesine neden olabilir. Doğu Karadeniz'deki karışık veya ibreli ormanlarda tespit edilmesi oldukça zordur. Nitelik 1993 ilkbaharında Çamlıhemşin'de (Rize) sadece bir birey kaydedilmiştir (Faldborg, 1994). Toroslar'ın bazı kesimlerinde genellikle 300 ile 1200 metre arasında gözlenir. Utangaç, nadir ve çoğu zaman dikkat çekmeyen bir tür olduğu için muhtemelen mevcut kayıtlardan daha geniş bir yayılışa sahiptir.

Üreme

Yuvalama alanı: Eski ve yaşlı ormanlarda, subasır ormanlarda yuvalar. Deniz seviyesinden 1500 metreye kadar çıkar.

Yuvası: Türkiye'de yuva kaydi bulunmamaktadır.

Yumurta sayısı: Türkiye'de yumurta sayısı bilinmemektedir.

Üreme dönemi: Mayıs ve haziran aylarında çiftler halinde gözlenmiştir.

Alttürler ve Sınıflandırma

Türkiye'de bulunan *lilfordi* alttüri, nominat *leucotos*'tan belirgin şekilde ayrılır. Sirt bölgesi tamamen beyaz değil, siyah-beyaz çizgilidir. Alın, göz pınarı, kulak örtü tüyleri ve çene bölgesi belirgin şekilde sarımsı renktedir. Kulak örtülerinin arkasından enseye uzanan siyah çizgi dikkat çekicidir. Gidi çizgisi daha kalındır; böğür, göğüs yanları ve karın bölgesinde daha geniş siyah çizgiler bulunur. Kuyruk sokumu siyahdır ve beyazlık yalnızca tüy uçlarında yer alır. Omuz tüyleri daha uzundur. Kanat telekleri, örtülerini ve kın telekleri eşit kalınlıkta ve düzensiz şekilde siyah-beyaz çizgilidir; bu çizgilenme kalın siyah ve ince beyaz şeritler şeklinde değildir. Alt kısımların zemin rengi sarımsıdır; *leucotos*'ta bu renk daha soluk, krem tonundadır.

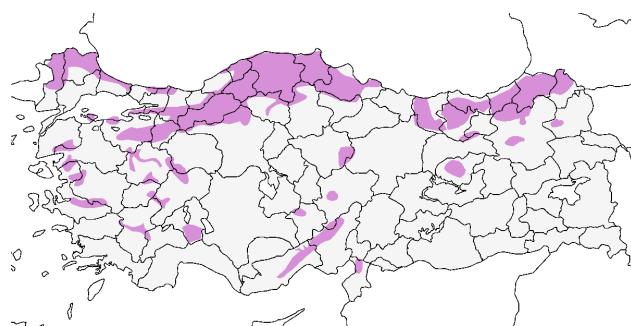
Orman Alaca Ağaçkakanı

Dendrocopos major, Great Spotted Woodpecker

Nispeten yaygın olarak yer yer çok sayıda bulunan yerlidir.

Dağlık ibreli ormanlarda yaygındır ancak genellikle az sayıda bulunur. En bol olduğu bölgeler Karadeniz ve Marmara'dır. Genellikle 1000 metrenin üzerinde görülür, ancak Doğu Karadeniz'de 300 metreden itibaren kaydedilmiştir. Bitlis'e kadar uzanır (Berk vd., 1993). Marmara ve Trakya'da muhtemelen deniz seviyesine kadar iner, ancak bu bölgelerde yaz

sonu ve sonbaharda kaydedilen bireyler, alaca ağaçkakan ile aynı alanlarda gözlendiği için üreme sonrası dağılımı yansıtıyor olabilir.

Üreme

Yuvalama alanı: Çoğunlukla dağlık, ibreli ormanlarda yuvalar.

Yuvası: Ağaçlarda, kuşların açtığı deliklere yuva yapar ve yumurtalarını hiçbir malzeme koymadan deliğin tabanına bırakır.

Yumurta sayısı: Türkiye'de yumurta sayısı bilinmemektedir. Diğer yerlerde olağan kuluçka büyülüğu 4–7 yumurtadır.

Üreme dönemi: Nisan ayında yumurtalar. Yavrular Mayıs ortasından itibaren yumurtadan çıkar ve haziran başında yuvada görülür. MAR: 3 Haziran 2002'de Uludağ'da bir delikte yavrularını besleyen erişkinler gözlenmiştir. 7 Haziran 1988'de yine Uludağ'da, 1400 metrede üreme teyit edilmiştir (Jetz, 1995). 4 Haziran 1996'da Belgrad Ormanı'nda, yumurtlamanın nisan sonunda olduğunu gösterecek şekilde tüylenmiş yavrular gözlenmiştir. KAR: 17 Haziran 1975'te Torul yakınlarında yiyecek taşıyan bir erişkin, 21 Temmuz 1996'da İspİR'de genç bir birey, 7 Ağustos 1992'de Şavşat'ta bir aile grubu ve 14 Haziran 2004'te Sivrikaya'da yumurtlamanın 8 Mayıs civarında olduğunu gösterecek şekilde güçlükle uçabilen, yeni tüylenmiş bir yavru gözlenmiştir. İÇA: 17 Mart 1984'te Kızılcahamam'da 15'ten fazla bireyin öttüğü duyulmuş (Barış vd., 1984). 19 Nisan 1996'da üreyen bir çift, 22 Mayıs 1996'da bir telefon direğinde ve yakınlarında iki yuva ve 23 Mayıs 2006'da bir çam ağacında 1,5 m yüksekte, içinde birkaç yavru bulunan bir yuva kaydedilmiştir.

Alttürler ve Sınıflandırma

Türkiye'ye endemik olan *paphlagoniae* alttüri bulunur. Bu alttür, Winkler ve Christie tarafından İngiltere'den Kafkaslar'a kadar yayılan *pinetorum* alttürüne dahil edilmiştir (Vaurie, 1959b) (Hoyo vd., 2002).

Alaca Ağaçkakan

Dendrocoptes syriacus, Syrian Woodpecker

Yayın olaral ve çok sayıda bulunan bir yerlidir.

Alçak ve orta yüksekliklerde en yaygın ağaçkakan türüdür. Meyve bahçeleri, zeytinlikler, seyrek ağaçlı tarım alanları ve yerleşim çevresindeki kavaklıklar gibi açık alanlarda bulunur. Alçak rakımlarda yalnızca ibreli ormanlarda görülsede her tür ağaçlık alanda üreyebilir. Deniz seviyesinden, kuzey ve batıda 2100 metreye kadar kaydedilmiştir. Toroslar'da, orman ağaçkakanı ile daha geniş ölçüde örtüştüğü için nadiren 900 metrenin üzerine çıkar. Genellikle 1000–2000 metre arasında, çoğunlukla bu aralığın alt sınırında orman ağaçkakanı ile yer değiştirir. Görünüşe göre güneybatı Ege ve muhtemelen kuzey Trakya'nın bazı bölgelerinde ortanca ağaçkakan ile de yer değiştirir. Istranca Dağları'nın Bulgaristan tarafında neredeyse tamamen orman ağaçkakanı ile yer değiştirmiştir (Milchev, 1994). Nisan-Mayıs 1993'te yapılan yoğun arazi çalışmasına rağmen Rize Çamlıhemşin'de hiç kaydedilmemiştir (Faldborg, 1994).

Üreme

Yuvalama alanı: Meyve bahçeleri, zeytinlikler, açık ağaçlık alanlar, seyrek ağaçların ya da baltalıkların bulunduğu tarım alanları ve açık arazilerde yuva yapar.

Yuvası: Ağaç gövdelerine ya da dallarına açılmış, kaplanmamış yuva bölmelerine ulaşan deliklerde yuvalar. Birecik'te antepfistiği bahçelerinde daha kalın gövdeli ağaçları tercih eder ve yuvalar genellikle 2 metreden, hatta bazları 1 metreden daha aşağıda bulunur. Diğer habitatlarda yuva delikleri 10 metreye kadar yüksekte olabilir. Materyal kullanılmaz; sadece doğal oyuk ya da ağaçkakanın açtığı delik şeklindedir. Alaca ağaçkakanın oyduğu yuva delikleri, sonraki yıllarda sığircık ve sarı boğazlı serçe gibi türler

tarafından da kullanılmakta olup, bu türler yuva alanı açısından kısmen bu ağaçkakan türüne bağımlıdır.

Yumurta sayısı: Türkiye'de gözlenen yumurta sayısı bir yuvada 2, bir yuvada 5'tir. Bir yuvada 1, bir yuvada 2, bir yuvada 4 ve bir yuvada 5 yavru sayılmıştır. Türkiye'deki çok az sayıda yuva yakından incelenmiştir ve bu sınırlı veri durumu tam yansıtmayabilir. Başka yerlerde genellikle 5-7 yumurta bırakır.

Üreme dönemi: Yumurtlama genellikle nisan sonunda başlar. Yavrular haziran sonunda ve temmuz ayında yuvadan çıkar. **MAR:** 18 Haziran 1973'te Belgrad Ormanı'nda tüylenmiş yavrusuyla bir erişkin ve 23 Haziran 1973'te Keşan yakınlarındaki yuvasına yiyecek taşıyan bir erişkin görülmüştür. 31 Mayıs 1988'de Truva'daki bir yuvada büyük bir yavru kaydedilmiş, bu da yumurtlamanın nisan sonunda gerçekleştiğini göstermektedir. **EGE:** 7 Mayıs'tan itibaren erişkinler yuva deliklerinde gözlenmiş, 2 Haziran 1974'te Kuşadası'nda içinde tamamen gelişmiş yavru olan bir yuva bulunmuştur. Bu durum yumurtlamanın nisan sonunda gerçekleştiğini gösterir. **AKD:** 15 Haziran 1992'de Taşucu yakınlarında bir yuvada iki yumurta, 9 Haziran 1993'te Uzuncaburç'taki bir yuvada büyük bir yavru gözlenmiştir. 7 Mayıs 2004'te Uzuncaburç yakınlarındaki üç yuvanın yumurtlamaya hazır ancak boş olduğu kaydedilmiştir. **KAR:** 27 Mayıs 1992'de Kızılırmak Deltası'nda yiyecek isteyen yavruların bulunduğu ilk yuvalar bulunmuştur (Hustings & Dijk, 1994). **İÇA:** 27 Mayıs 1993'te Hasan Dağı'nda yuva yapımı gözlenmiştir. Bu geç tarih, muhtemelen başarısız bir girişim sonrası yapılan ikinci kuluçkadır. **GDA:** Birecik'te Mayıs sonu ve Haziran başında büyük veya tamamen gelişmiş 5 yavru kaydedilmiş, bu da yumurtlamanın nisan sonunda olduğunu göstermektedir. Durnalıkkı'ta bir yuvada 9 Mayıs 2004'te beş yumurta, 16 Mayıs 2004'te yeni çıkışlı yavrular; başka bir yuvada ise 9 Mayıs'ta yumurtalar ve 23 Mayıs'ta küçük yavrular gözlenmiştir.

Alttürler ve Sınıflandırma

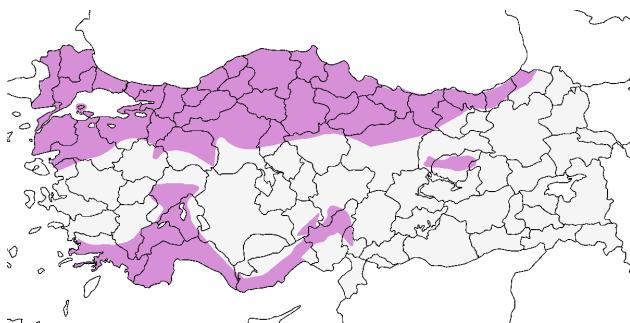
Türkiye'de nominat alttüri bulunur.

Küçük Ağaçkakan

Dryobates minor, Lesser Spotted Woodpecker

Yayın olarak ve nispeten çok sayıda bulunan yerlidir.

Çoğunlukla alçak bölgelerde, nispeten az sayıda bulunur. Sulakalanlarda daha yüksek yoğunlukta görülür. Kocaçay Deltası'nda 200 çiftten fazla birey bulunabilir (Ertan, 1996). Nisan 1992'de Kızılırmak Deltası'nda 75–125 çift olduğu tahmin edilmiştir (Hustings & Dijk, 1994). Mayıs 1993'te Rize Çamlıhemşin çevresindeki düşük rakımlarda bol sayıda üreyen bir tür olarak tanımlanmıştır (Faldborg, 1994). Doğu Anadolu'da genellikle yaprak döken, bazen karışık ormanlarda ve meyve bahçelerinde görülür. Güneydoğu Anadolu'da yakın zamanda Diyarbakır çevresinde (Karakas & Kılıç, 2002) ve daha önce Siirt'in güneyindeki dağlık bölgede kaydedilmiştir (Goriup & Parr, 1983). Alçak ve orta yüksekliklerde bulunduğu bilinmektedir, ancak yükseklik sınırı kesin değildir. Türkiye'de 1000 metrenin üzerinde nadiren kaydedilmiştir. Ermenistan ve Kafkaslar'da ise 2000 metreye kadar çıkar (Kumerloeve, 1961).

Üreme

Yuvalama alanı: Ormanlarda, daha küçük ağaçlık alanlarda ve ağaç sıralarında yuva yapar.

Yuvası: Yuvasını ağaç gövdelerinde oyuklara yapar. Dişbudak (*Fraxinus excelsior*) gibi ağaçlarda tercih ettiği gözlenmiştir.

Yumurta sayısı: Türkiye'de yumurta sayısı bilinmemektedir. Diğer bölgelerde genellikle 4–6 yumurta bırakır.

Üreme dönemi: Muhtemelen nisanda yumurta koyar. Yavrular Mayıs sonunda yumurtadan çıkar, hazırlan ortasından itibaren yuvayı terk eder. **MAR:** Kocaçay Deltası'nda, orman ve subasar alanlar arasındaki geçiş zonlarında ürediği belirlenmiştir. 31 hektarlık alanda 6 yuva kaydedilmiştir ve hektar başına 0,29 çiftin ürediği hesaplanmıştır. Haziranın ikinci haftasında yeni tüyenmiş bir yavru ve 16 Mayıs 1966'da bir yuva deliğinde erişkin kaydedilmiştir (Ertan, 1996). 22 Temmuz 1966'da Çamlıca Tepeleri'nde bir erişkinle birlikte genç bir birey, 4 Haziran 1996'da

ise Belgrad Ormanları'nda yuva deliğinde bir erişkin gözlenmiştir. **AKD:** 20 Nisan–25 Mayıs 1989'da Dalyan bölgesinde kullanılan iki yuva tespit edilmiştir. 14 Mayıs 2001'de Akseki'de bir çift, 26 Mayıs 2005'te ise aynı yerde bir meşe kütüğündeki oyukta dişi birey gözlenmiştir, yuvada en az iki yavrunun bulunduğu tahmin edilmiştir. **KAR:** Kızılırmak Deltası'nda 9 Mayıs 1977'de bir yuva deliği bulunmuş, hazırlan ayında yuvadan uçmuş birkaç yavru kaydedilmiştir. 10 Haziran 1975'te bir aile grubu gözlenmiş ve yumurtlamanın Mayıs başında gerçekleştiği düşünülmüştür (Dijksen & Kasparek, 1985). 1992'de yavruların yiyecek isteme ötüşleri 27 Mayıs'ta duyulmuş, yuvadan uçmuş yavrular ise hazırlanın ikinci haftasında gözlenmiştir (Hustings & Dijk, 1994).

Alttırılar ve Sınıflandırma

Türkiye'de alt kısımları koyu renkli olan ve bazen kahverengimsi tonlar gösteren, ayrıca tepenin arkasından kulak örtülerinin arkasına kadar uzanan siyah banda sahip *danfordi* alttürü bulunur.

Küçük Yeşil Ağaçkakan

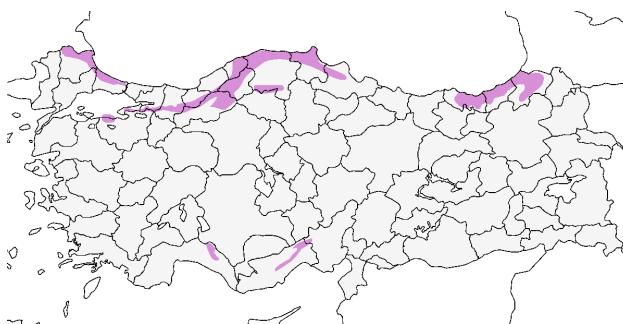
Picus canus, Grey-headed Woodpecker

Lokal olarak nispeten az sayıda bulunan yerlidir.

Yoğun olarak Batı Karadeniz ve Trakya'da bulunur. Deniz seviyesinden 2300 metrenin üzerine kadar kaydedilmiştir. Özellikle Trakya'da karışık ormanlarda da gözlenmiş olsa da çoğu kayıt ibreli ormanlardandır. Doğu Karadeniz ormanlarında, 1993'te Çamlıhemşin yakınlarında ürediği kanıtlanmıştır (Faldborg, 1994). Ayrıca İkizdere (Heiser, 1984) ve Ayder (Berg, 1988) çevresinde kaydedilmiştir. Çamlıhemşin çevresinde, ağaç sınırının yaklaşık 300–400 metre altına kadar oldukça bol olduğu düşünülmektedir. Akdeniz Bölgesi'nde ise 1989'dan bu yana Akseki'de az sayıda ancak sık gözlenmektedir. Orta ve Doğu Toroslar'ın eteklerinde, Mersin Uzuncaburç'un yukarı kesimlerinde de kaydedilmiştir (Kirwan & Martins, 2000).

(Krüper, 1875) ve (Mathey-Dupraz, 1920–24), 1850–1900 yılları arasında İstanbul Boğazı civarında bulunduğu belirtmiş ve bu bölgeden en az bir tahnit örneği alınmıştır (Kirwan, 1997b). Şubat 1910'da İstanbul'dan iki örnek,

Ağustos 1934'te Bolu Mengen yakınlarından üç, Ekim 1934'te Bolu'dan bir ve 15 Mayıs 1949'da İstanbul Büyükdere'den bir örnek toplanmıştır. Ancak bunların Bulgaristan'dan geldiği düşünülmüştür (Kumerloeve, 1961). Nisan 1969'da İstanbul Belgrad Ormanları, 12 Mayıs 1967'de Kırklareli Demirköy, 29 Nisan 1972'de Ankara Kızılcahamam ve 31 Ocak 1917'de Kırklareli Mandra yakınlarında kaydedilen bireylerin de hatalı değerlendirildiği anlaşılmıştır. Bu nedenle Türkiye'deki varlığı uzun süre şüpheli kabul edilmiştir (Berg, 1988). Sonrasında kuzeybatı bölgelerdeki varlığı doğrulanmış ve Adana Pozanti'da 18 Haziran 1964, Mersin Gülek'te 13 Nisan 1965, Zigana Geçidi'nde 30-31 Ağustos 1971 tarihlerindeki kayıtlar daha güvenilir bulunmuştur. 1988-1990 yıllarında Istranca Dağları'nın Bulgaristan tarafında yapılan çalışmalarda, 5 kilometrelük karelerin %35'inde bu türün bulunduğu tespit edilmiştir (Milchev, 1994).

Üreme

Yuvalama alanı: Trakya ve Karadeniz bölgesinde yaşlı kayın ormanlarında bulunur. Akdeniz bölgesinde özellikle açık çam ormanlarında gözlenmiştir.

Yuvası: Bilinen yuvaları yaşlı kayın ağaçlarında yuvalar.

Yumurta sayısı: Türkiye'de yumurta sayısı bilinmemektedir. Diğer ülkelerde olağan yumurta sayısı 4-5'tir.

Üreme dönemi: Yumurtlama nisan ortasında başlar, yavrular hazırlan başında çıkar. **KAR:** Çamlıhemşin-Ardeşen bölgesinde yaygın olarak üremektedir ve neredeyse her gün duyulmaktadır. 3 Mayıs 1993'te Çamlıhemşin-Ardeşen arasında, yaklaşık 37-40 metre uzunluğundaki bir kayın (*Fagus orientalis*) ağacının 27 metre yüksekliğinde bir yuvada iki erişkinin 3-4 saatlik vardiyalarla kuluçkaya yattığı gözlenmiştir. 8 Haziran'da ise erişkinlerin sık sık yuvayı ziyaret etmesi, yumurtaların çatladığını göstermiştir (Faldborg, 1994). **AKD:** Akseki çevresindeki açık çam

ormanlarında nisan ve hazırlık ayları arasında gözlenmiştir.

Alttırler ve Sınıflandırma

Türkiye'de nominat alttüürü bulunur.

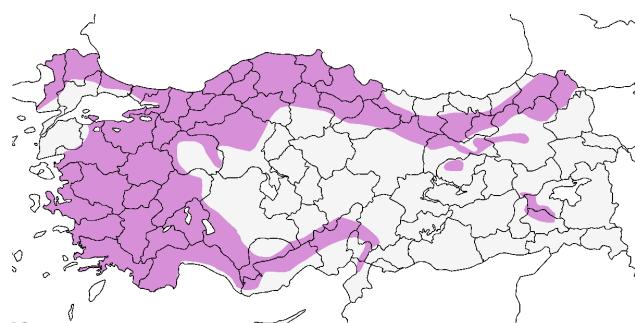
Yeşil Ağaçkakan

Picus viridis, European Green Woodpecker

Yaygın olarak ve yer yer çok sayıda bulunan yerlidir.

Ülkenin büyük bölümünde, hem yaprak döken hem de muhtemelen daha sık olarak ibreli ormanlarda, nispeten lokal bir yerli türdür. Genellikle 700 ile 1900 metre arasında görülür. Ancak Doğu Karadeniz Dağları'nda ve Toroslar'da ara sıra 2200 metreye kadar çıktıığı kaydedilmiştir. Bazı bölgelerde kayıtların gösterdiğiinden daha bol olabilir. Nitekim Istranca Dağları'nın Bulgaristan tarafında yapılan bir araştırmada, sayımla yapılan 5 kilometrelük karelerin %91'inde bu türe rastlanmıştır (Milchev, 1994).

Sonbaharda Van Gölü Havzası'ndan iki kayıt vardır [Ven & Gheyselinck (1980); L. J. Dijksen ve L. C. van Beckhoven]. Güneydoğu Anadolu'da ise doğuda Siirt'e kadar üç kez kaydedilmiştir.

Üreme

Yuvalama alanı: Yaprak döken ve ibreli ormanlarda ürer.

Yuvası: Ağaçlara açtığı kovuklarda yuvalar.

Yumurta sayısı: Türkiye'den veri yoktur. Türkiye dışındaki gözlemlere göre olağan yumurta sayısı 5-7'dir.

Üreme dönemi: İlk yumurtalar nisan ayında bırakılır, yavrular hazırlan sonu ve temmuzda yuvadan çıkar. **MAR:** 1993 yılında Kocaçay Deltası'nda yapılan çalışmada 31 hektarlık alanda hektar başına 0-29 çiftin üредiği tahmin edilmiştir. 19 Mayıs 1967'de bir yuvada, yavruların yuvanın

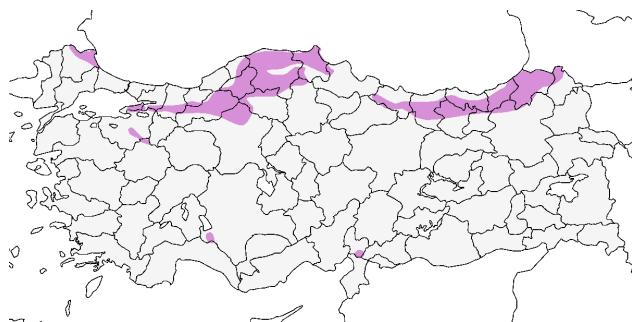
girişinde beslendiği gözlenmiştir. Bu gözlem, yavruların büyük olduğunu ve ilk yumurtanın 10 Nisan civarında bırakıldığını göstermektedir (Ertan, 1996). **EGE:** Temmuz 1966'da genç bireyler erişkinlerle birlikte gözlenmiştir. 1 Haziran 1995'te Marmaris yakınlarında genç bir birey gözlenmiş olup bu kayıt yumurtlamanın nisan ortasında gerçekleştiğini göstermektedir. **AKD:** 15 Temmuz 2004'te Akseki'de genç bireyler kaydedilmiştir. **KAR:** Kızılırmak Deltası'nda temmuz 1971'de iki yavrulu bir çift ve tek yavrulu iki çift gözlenmiştir (Dijkens & Kasparek, 1985). **İÇA:** 9 Temmuz 1968'de Porsuk'ta bir aile grubu gözlenmiş, örnek olarak bir genç alınmıştır (Rokitansky & Schifter, 1971).

Alttırılar ve Sınıflandırma

Nominat alttürden biraz daha küçük, soluk ve daha az sarı olan karelini alttüri görülür. İran ve Irak'ta yaşayan ve Siirt ile Şırnak'ta bulunması muhtemel olan *innominatus* alttürünün ise genetik verilere dayanarak ayrı bir tür olabileceği öne sürülmüştür (Perktas, Barrowclough & Groth, 2011). Ancak bu alttır ile *karelini* arasındaki tüy örtüsü farkları yalnızca ince renk tonlarıyla sınırlıdır.

güneyindeki Zorkun Yaylası'nda, 700 metrede bulunan bir çam ormanında tespit edilmiştir.

Kışın üreme alanının dışına ulaşır, Ankara Kazan'da ve Hacettepe Üniversitesi'ndeki kayıtları üreme sonrası dağılmaya işaret eder.

Üreme

Yuvalama alanı: Genellikle yaşlı ormanlarda bulunur.

Yuvası: Türkiye'de dışında yaşlı ibreli ve yapraklı ağaçlarda yuva yaptığı bilinir.

Yumurta sayısı: Türkiye'de bilinmemektedir.

Üreme dönemi: Türkiye'de bilinmemektedir.

Alttırılar ve Sınıflandırma

Türkiye'de nominat alttüri bulunur.

Kara Ağaçkakan

Dryocopus martius, Black Woodpecker

Yaygın olarak nispeten az sayıda bulunan yerlidir.

En çok Doğu Karadeniz'de Sümela ve Borçka'da, batıda ise düzenli olarak Uludağ, Yalova, Yenice Ormanları, Ilgaz Dağları ve çevresinde kaydedilmiştir. Ülkenin kuzey kesimlerinde genellikle 900 metreden başlayarak en az 2000 metreye kadar görülür. Kocaçay Deltası (Ertan, 1996) ve Trakya'da deniz seviyesine kadar indiği de bilinmektedir. 1988–1990 yıllarında Bulgaristan'da gerçekleştirilen üreyen kuş sayımlarında, 5 kilometrelük karelerin %28'inde kaydedilmiştir (Milchev, 1994). Toroslar'daki durumu belirsizdir. Yayılışın orta kesimlerinde "nadır ama ara sıra gözlenen" bir tür olarak tanımlanmıştır (Danford, 1877-78). Ancak bu tarihten sonra çok az gözlemci tarafından kaydedilmiştir. Bölgedeki en yeni kayıtlar 1993 ve 1998 yıllarında Gidengelmez Dağları'ndan bildirilmiştir. Mayıs 2008'de ise Osmaniye'nin

Küçük Kerkenez

Falco naumanni, Lesser Kestrel

Yaygın olarak ve nispeten çok sayıda bulunan yaz konuğuudur.

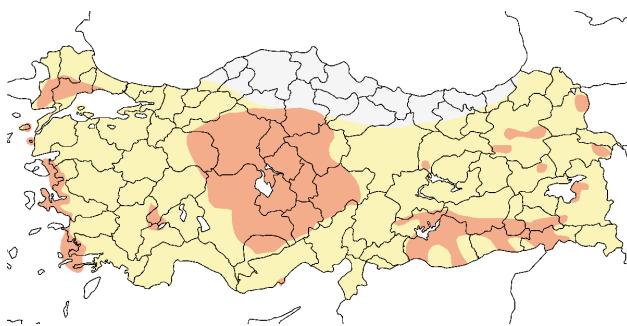
Popülasyonun büyük bölümünü barındıran İç Anadolu'da tür, genellikle kasaba, köy ve harabelerde ya da kuru, ağaçsız tarım alanları ile yerleşme kaplı bölgelerde küçük koloniler halinde ürer. Koloniler genellikle 3-5 çiftten oluşur, ancak bazı bölgelerde 20 çiftin üzerine çıkabilir. Tercih ettiği habitatlar çoğunlukla hububat tarlalarının baskın olduğu alanlar ile kuru ve sulak çayırlar, bataklıklar ve bazen yerleşimlere yakın kaya yüzleridir. Bazı koloniler 2600 metre, hatta 3000 metreyi aşan yüksekliklerde bulunur. Orta Anadolu'da rastgele seçilmiş 10 kilometrekarelük 60 alanda yapılan araştırmada, 11 Nisan–15 Mayıs tarihleri arasında 231 yerleşim yeri ziyaret edilmiştir (Parr vd., 1995). Bu çalışmaya göre İç Anadolu'daki toplam popülasyonun 1500–3500 çift arasında olduğu tahmin edilmiştir (Biber, 1990). Bu, İspanya'dan

sonra dünyanın en büyük ikinci popülasyonunun Türkiye'de olduğunu göstermektedir.

Üreme sonrası dönemde temmuz sonu ve ağustos ayında İç Anadolu'daki toplanma alanlarında 100'den fazla birey kaydedilir. Mogan Gölü gibi bazı alanlarda bu sayı daha da artar. Burada ağustos sonu ile ekim başı arasında 300'ün üzerinde birey düzenli olarak görülmektedir.

İlkbahar göçü mart ortasında başlasa da nisan ortasına kadar yaygınlaşmaz. Buna karşın, 3 Nisan 2004'te Kozanlı Saz Gölü'nde 100 birey kaydedilmiştir. İlkbahar geçisi en azından Mayıs ortasına kadar sürer. Sonbahar göçü ise eylül sonunda en yoğun dönemine ulaşır, ancak bazı bireyler ekim sonuna kadar bölgede kalabilir. Temmuz sonu ile ekim başı arasında Türkiye'deki üç önemli göç izleme alanında az sayılarda da olsa düzenli olarak görülür. Türkiye'nin güneyi ve batısındaki bazı alanlarda kışladığını dair güçlü kanıtlar vardır. 27 Kasım 1970'te Akdeniz kıyısında 13 birey kaydedilmiş, 1969'un kasım sonu-aralık başında ise üç lokalitede toplam 18 birey gözlenmiştir. En son kiş kayıtları ise Gediz Deltası'ndandır ve burada yalnızca küçük sayınlarda bireyler görülmüştür.

Türün Marmara, Ege ve Akdeniz bölgeleri ile Kuzey Anadolu'daki popülasyonları muhtemelen azalmaktadır. Bu bölgelerdeki kolonilerin bir kısmı son 10–30 yıl içinde ortadan kalkmıştır. Buna karşın İç ve Doğu Anadolu'da hâlâ yaygın ve bol olarak üremektedir.

Üreme

Yuvalama alanı: Köylerde ya da çevresi tarla, çayır veya bataklıklarla çevrili izole binalarda yuvalar. Ayrıca duvarlardaki yarıklar, harabeler, taşlar ve kayalıklardaki oyuklar da yuvalama alanı olarak kullanılır. Kolonilerde genellikle 2-30 çift bulunur. Bir çatıda sekizden fazla yuva bulunabilir (Wadley, 1951).

Yuvası: Çoğunlukla çatı kiremitlerinin, özellikle de çatı sırt kiremitlerinin altına yapılır. Yuva, içinde materyal olmayan, hafif kazınmış bir

oyuktur.

Yumurta sayısı: Türkiye'de gözlenen yumurta sayısı 4 yumurta (1 yuvada) ve 5 yumurta (1 yuvada) olarak kaydedilmiştir. Bir yuvada 2 yavru, bir yuvada 3 yavru, iki yuvada 4 yavru ve iki yuvada 5 yavru kaydedilmiştir.

Üreme dönemi: Erişkinler mart sonu ve nisan başında üreme alanlarına döner. Yumurtlama nisan ortasında başlar. Yavrular hazırlan ortasından itibaren uçmaya başlar. **MAR:** 14 Haziran 1966'da Susurluk'ta uçmaya başlayan bir yavru, yumurtlamanın nisan ortasında gerçekleştiğini göstermektedir. **EGE:** 23-29 Nisan 2003'te Akköy'deki bir yuva deliğinde bir dişi ve erkek birey görülmüş ancak yumurtlama gerçekleşmemiştir. İzmir'de 3 Mayıs 1967'de bir erkek birey, iki dişiyle çiftleşmiştir. 13-15 Mayıs 1899'da iki kolonide çok sayıda yumurta görülmüş ancak 8-11 Mayıs 1899'da diğer iki kolonide henüz yumurtlama gerçekleşmemiştir (Selous, 1900). 12 Mayıs 1980'de Bafa Gölü'nde içinde bir yumurta bulunan tamamlanmamış bir kuluçka kaydedilmiştir (Kasperek, 1988a). 12 Mayıs 1970'te Milet'te içinde 5 yavru bulunan bir yuva, yumurtlamanın nisan ortasında gerçekleştiğini göstermektedir. **AKD:** 4 Mayıs 1951'de çiftleşme gözlenmiş (Hollom, 1955) ve 5 Mayıs 1987'de Çukurova'da erişkinlerde kur davranışları kaydedilmiştir. **İÇA:** 25 Mayıs 1975'te Sultansazlığı'nda biri 4, biri 5 yumurtalı iki yuva ve 19 Haziran 1977'de 3 ve 5 yavrulu iki yuva kaydedilmiştir (Kasperek, 1985). 17 Haziran 1977'de 4 yavruyla kaydedilen bir yuva, yumurtlamanın Mayıs başında gerçekleştiğini göstermektedir (Pforr & Limbrunner, 1982). 7 Temmuz 1907'de Konya yakınlarında yavrulu birkaç yuva kaydedilmiştir. Yavrular genellikle temmuz ortasında uçmaya başlar; en erken uçuş 19 Haziran 1996'dadır. **DOA:** Van yakınlarında ve Nemrut Dağı çevresindeki köylerde üreme döneminde erişkinler kaydedilmiş ancak yuva içerikleri hakkında bilgi bulunmamaktadır. **GDA:** 5 Haziran 1935'te Gaziantep'te içinde 4 yavru bulunan bir yuva (Bird, 1937) ve 22 Haziran 1982'de Birecik yakınlarında içinde tüylenmiş yavru olan bir yuva kaydedilmiştir.

Alttürler ve Sınıflandırma

Monotipik bir türdür.

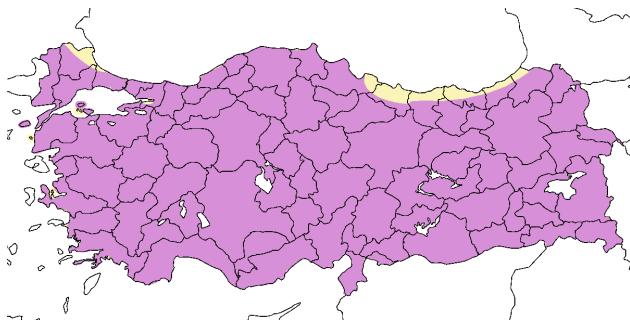
Kerkenez

Falco tinnunculus, Common Kestrel

Yaygın olarak nispeten çok sayıda bulunan yerlidir, kışın göç alır.

Açık tarım alanları, bozkırlar, tepelik ve dağlık alanlar ile ormanlara kadar, 4000 metreye varan yüksekliklerde farklı habitat tiplerinde bulunur.

Göç geçisi Türkiye'nin doğu yarısında muhtemelen daha yoğundur. İstanbul Boğazı ve Belen Geçidi'nde sadece küçük sayıarda birey kaydedilmiştir. Bu gözlemler genellikle ağustos ortasından ekim başına kadar olan dönemde yapılmıştır. Öte yandan, Borçka'da 11–25 Ekim 1977 tarihleri arasında 450 birey sayılmıştır (Beaman, 1977). Ancak 1976 yılında yine aynı bölgede, 17 Ağustos–10 Ekim arasında yalnızca 30 birey gözlenmiştir. Bu farklılık, görün en yoğun döneminin sonbaharın sonuna denk geldiğini göstermektedir.

Üreme

Yuvalama alanı: Sıklıkla seyrek ağaçlı açık tarım alanları, ağaçlık çevreler, ağaçsız tepeler, vadili ve kayaklı dağlık alanlar, eski binalar, harabeler ve taş ocaklarında ürer.

Yuvası: Yarlarda, kaya oyuklarında veya insan yapımı yapılarda yer alır. Genellikle başka türlerin eski yuvalarını kullanır. Yuvalada astar bulunmaz. Yuvalar, kaya yarıklarında, basamaklı yamaçlarda, özellikle saksagan ve leş kargası gibi diğer kuş türlerinin eski yuvalarında, bazen cami gibi yapılarda bulunabilir. Örneğin 1879'da İç Anadolu'da bir şah kartal yuvasının altında, ev sercesi ve söğüt sercesi yuvasıyla birlikte bir kerkenez yuvası da tespit edilmiştir (Danford, 1880). Türkiye'de ağaç oyuklarında yuvaladığına dair bir kayıt bulunmamaktadır. Yuva, dar ve materyalsiz bir oyuk şeklinde dir.

Yumurta sayısı: Genellikle 5 yumurta bırakır. 3 yuvada 5, 1 yuvada 4, 1 yuvada 3 ve 1 yuvada 2 yavru tespit edilmiştir.

Üreme dönemi: Mart ve nisan ayında yumurta koyar, yavrular Mayıs ve Haziran aylarında gözlenir. **MAR:** 19 Haziran 1973'te Büyükçekmece'deki bir taşocağında bir çift ve tüyenmiş yavrular kaydedilmiştir. 27 Nisan 1966'da Manyas Gölü'nde kur davranışları gözlenmiştir. **EGE:** Akköy'de 20 Mayıs 1999'da, bir yuvada 4 küçük yavru ve yeni çıkışmış bir yavru bulunmuştur. Yumurtlama tarihi nisan ortasıdır. **AKD:** 29 Mart 1987'de Köyceğiz-Dalyan'da kur davranışları tespit edilmiştir (Kılıç & Kasparek, 1989). Demirkazık'ta kayalıklardaki yarıklarda uçan bireyler ve içinde yavru bulunan bir yuva gözlenmiştir. **KAR:** 17 Mayıs 1992'de Kızılırmak Deltası'nda birkaç yuva tespit edilmiştir (Hustings & Dijk, 1994). 23 Haziran 2004'te Gelinkaya'da 2 tüyenmiş yavrunun bulunduğu bir yuva, yumurtlamaların nisan sonunda gerçekleştiğini göstermektedir. **İÇA:** Karapınar'da 24 Nisan 1964'te 2 yumurta bulunan, 9 Mayıs 1964'te ise 5 yumurtalı bir yuva kaydedilmiştir (Warncke, 1964–65). 8 Mayıs 1990'da 5 yumurtalı bir yuva bulunmuştur. 30 Mayıs 1993'te Eşmekaya'da gözlenen bir haftalık 5 yavru, yumurtlamaların yaklaşık 17 Nisan'da gerçekleştiğini göstermektedir. **GDA:** 30 Nisan 1983'te Birecik yakınlarında kuluçkadaki 7 yuva tespit edilmiştir. 7 Haziran 2006'da kayalıklardaki bir yuvada neredeyse tamamen gelişmiş bir yavru gözlenmiştir. 15 Mayıs 2004'te Gaziantep yakınlarında yeni uçmaya başlamış 4 yavru kaydedilmiştir. Bu durum, mart ortasında yumurtlama olduğunu göstermektedir.

Alttırılar ve Sınıflandırma

Türkiye'de nominat alttüri bulunur.

Aladoğan

Falco vespertinus, Red-footed Falcon

Yaygın ve çok sayıda bulunan geçit türüdür.

İlkbaharda nisan başından itibaren görülür, nisan sonunda sayılar artar ve genellikle Mayıs sonunda zirveye ulaşır. Geç kalan bireyler en azından Haziran ortasına kadar kaydedilir. Sonbahar göçü ağustos başlarından ekim sonuna kadar sürer. Geç kalan bireyler güney kıyılarda bazen Kasım başına kadar görülür. En yoğun geçiş Eylül sonu ile ekim başında gerçekleşir. İstisnai olarak, 22–23 Mayıs 1993'te kuzey ve batıdaki çeşitli noktalarda birkaç bin bireyden

oluşan sürüler gözlenmiştir. Bunun dışında, Türkiye'nin doğusunda Kızılırmak Deltası ile batıda Marmara Bölgesi'ndeki göller arasında kalan kesimlerinde, sıkılıkla 100 bireyin üzerinde sürüler kaydedilmiştir.

Borçka'da tür nadiren gözlenirken, İstanbul Boğazı çevresinde daha yüksek sayılar kaydedilmiştir. Örneğin, 1972 sonbaharında boğazda toplam 391 birey kaydedilmiş, bunların 150'si 29 Eylül'de görülmüştür. 1971'de ise 20'den az birey gözlenmiştir. Aynı noktada temmuz sonuna ait bir kayıt da vardır. 19. yüzyılda, boğazdan daha yüksek sayıarda geçtiği kaydedilmiştir (Nisbet & Smout, 1957).

Her ne kadar üremeyle ilgili kesin kanıtlar az olsa da, Güneydoğu Anadolu hariç tüm bölgelerde, özellikle Batı ve Orta Karadeniz'de ve bazıları uygun üreme habitatlarında olan yaz kayıtları vardır (haziran sonu-temmuz ortası). 2016 ilkbaharında Eskişehir Sivrihisar'da bir çiftin yuvalama girişimi gözlenmiştir (Sinav & Kıraç, 2023).

Üreme

Yuvalama alanı: Bulunan tek güncel üreme kaydı (Sinav & Kıraç, 2023) Eskişehir Sivrihisar'da Seydi Deresi yakınındaki alan, bir tarafında yoğun tarım yapılan, diğer tarafında ise mera bulunan bir arazidir. Sulanan ve sulanmayan tarım uygulamaları yaygındır.

Yuvası: 24 Haziran 2016'da yapılan gözlemede, büyük ve izole bir Ak Söğüt (*Salix alba*) ağacındaki eski bir Saksagan (*Pica pica*) yuvasının kullanıldığı tespit edilmiştir. Başka yerlerde diğer kuşların eski yuvalarında özellikle ekin kargası ve saksagan yuvalarında yuvalar.

Yumurta sayısı: Bu konuda bilgi yoktur. Başka yerlerde genellike 3-5 yumurta koyar.

Üreme dönemi: Başka yerlerde Mayıs sonu-Nisan başında yumurta koyar. **İÇA:** Gözlem alanı 24 Haziran 2016'da ziyaret edilmiş ve erişkin kuşlar yuvada aktif olarak gözlenmiştir. Ancak, 23 Temmuz 2016'daki ikinci ziyarette yuva ağacın

altına düşmüş halde bulunmuş, alanda erişkin birey, yumurta veya ölü yavruya rastlanmamıştır. Bu durum, türün Türkiye'deki ilk belgelenmiş üreme girişimi olarak kaydedilmiş olsa da, girişim başarısızlıkla sonuçlanmıştır. 8-14 Mayıs 1876'da Kayseri'de biri sürü görülmüştür (Danford, 1877-78) ve biraz daha kuzeyde bir köyde üreme kaydedilmiştir. Bu durumun çok şüpheli olması sadece lokalitenin konumuyla ilgili değil, aynı zamanda türün genelde yaklaşık 2 hafta sonra üremeye başlamasından kaynaklanmaktadır.

Alttırılar ve Sınıflandırma

Monotipik bir türdür.

Ada Doğanı

Falco eleonorae, Eleonora's Falcon

*Lokal olarak nispeten az sayıda görülen yaz konuğu*dur.

Ege ve Akdeniz kıyılarda çok nadiren yuvalar. 15 Mayıs 2004'te İzmir Karaburun'da 8 çift kaydedilmiştir. Başta Ege olmak üzere, farklı bölgelerde düzenli aralıklarla yapılan kayıtlar, türün üreme durumunun araştırılması açısından değer taşımaktadır (Eken, 1997c). Türün başka bölgelerdeki yuvalama dönemi temmuz-eylül arasındadır. 1978'de Marmara Adası'nda 18-21 çiftten oluşan bir koloni tespit edilmiştir (Kaymas, 1980a). Çanakkale'de 17 Temmuz 2000'de 8 çiftin "muhtemel üreme" durumunda olduğu not edilmiştir (Kirwan vd., 2003). Ayrıca, son yıllarda güneybatı kıyıları açıklarında da ürediği doğrulanmıştır. Bununla birlikte, Marmara Adaları'nda Ekim 1994'te yapılan üç günlük araştırmada türe rastlanamamıştır. 1971 yılı ekim başlarında Mersin Gelindere yakınlarında muhtemelen Aydıncık Adaları'nda üreyebilir (Warncke, 1972).

Ege ve Akdeniz kıyıları boyunca, genellikle 10 bireyi geçmeyen küçük gruplar hâlinde, tahminen üreme dönemi öncesindeki yaz ziyaretleri sırasında ve göç dönemlerinde düzenli olarak gözlenmektedir. İstisnai yüksek sayılar arasında, 25 Haziran 1994'te Muğla'da 22 birey, 1990 Mayıs sonunda Uluabat Gölü ile Yeniköy arasında 29 birey, 1973 Haziran sonunda Manyas Gölü'nde 30 birey ve 1988 başlarında Bodrum'da kaydedilen 112 birey yer almaktadır (Ristow & Wink, 1995).

Tür üreme öncesi dağılma döneminde üreme alanlarından uzakta kaydedilir. Genellikle kıyı sulakalarını, akarsu kenarları ve kayalık alanlarda görülür; iç kesimlerde ise daha seyrektil. İç Anadolu'da yaz aylarında nadiren rastlansa da, bazı bireyler eylül sonuna kadar kalabilir. Ovalarda ve 1000 metreye kadar olan dağ eteklerinde yaygındır; nadir de olsa 2000 metrenin üzerindeki alanlarda da gözlenmiştir. İstanbul Boğazı'nda ilkbahar ve yaz başlarında seyrek olarak görülsel de, ağustos sonundan ekim başına kadar düzenli kaydedilir. Bu bireylerin Marmara'daki üreyen popülasyonlara ait olduğu sanılmaktadır. Karadeniz Bölgesi'nde dört kayıt mevcuttur; bunların en doğudaki Rize'dendir. Benzer şekilde, Sivrikaya ve Doğu Anadolu'dan da birkaç gözlem kaydedilmiştir. Doğu Anadolu'daki üç yeni kayıttan biri, 2 Ekim 1980'de Kars Tuzluca'da dört bireylik bir grubun gözlenmesidir. Güneydoğu Anadolu'dan ise Birecik, Cizre, Diyarbakır ve Gaziantep'ten toplam on kayıt bildirilmiştir.

Üreme

Yuvalama alanı: Türkiye'den veri bulunmamaktadır. Diğer bölgelerde çiplak kayalıklarda, yarıklarda ve yarılarda, özellikle adalarda yuvalar.

Yuvası: Kayalık alanlara yapılan yuva basit bir oyuktur, içi astarlanmaz.

Yumurta sayısı: Genellikle 2-3 yumurta bırakır.

Üreme dönemi: Yumurtlama temmuz sonunda gerçekleşir. Yavrular ağustos sonunda çıkar ve eylül sonu ile ekim başında yuvayı terk eder. Bu geç dönemdeki üreme, avladığı kuşların sonbahar göçüne denk geldiği için yavrulara bol besin sağlar.

Alttırılar ve Sınıflandırma

Monotipik bir türdür.

Gri Doğan

Falco concolor, Sooty Falcon

Rastlantısal konuktur.

24 Mayıs 1973'te Birecik'te biri açık, diğeri koyu donlu iki birey gözlenmiş ve bu bireyler ayrıntılı şekilde tanımlanmıştır (Mertens, 1974). Aynı lokaliteden iki daha yeni kayıt bulunmaktadır: biri 15 Haziran 1999, diğeri ise 6 Temmuz 2001 tarihlidir (Kirwan vd., 2003). Buna ek olarak, 4 Temmuz 1976 akşamı Birecik yakınlarında yarasa avlarken gözlenen ve koyu donlu bir Ada Doğanı olarak tanımlanan bireyin Gri Doğan olma olasılığı da bulunmaktadır [Beaman (1986); @kasparek1986]. 1 birey "Milleyha ve sahil şeridi" alanında (Hatay) 23 Temmuz 2021 tarihinde E. Yoğurtcuoğlu tarafından kaydedilmiştir.

Üreme

Türkiye'de yuvalamaz. Yuvalama bölgesi Kızıldeniz çevresi, Hürmüz Boğazı çevresi ve Kuzeydoğu Afrika çölleridir.

Alttırılar ve Sınıflandırma

Monotipik bir türdür.

Boz Doğan

Falco columbarius, Merlin

Yaygın olarak nispeten çok sayıda görülen kış konuğuudur.

Türkiye'nin tamamında yaygın olarak bulunur. Özellikle Orta ve Batı Anadolu'da kışlayan bireylerin sayısı daha fazladır. Genellikle eylül ortasından nisan ortasına kadar kaydedilir. Bununla birlikte, Trakya'da Mayıs başına kadar kalabilen bireyler olduğu gibi, istisnai olarak 20 Temmuz gibi erken bir tarihte Boğaziçi'nde gözlenmiş bir kayıt da mevcuttur. Uygun sulakalanlarda, özellikle Karadeniz ve İç

Anadolu'da görülür. Toroslar'ın güneyinde ise görece nadirdir.

Başlıca yırtıcı göçü izleme noktalarında ekim sonlarında nadiren kaydedilir. Bununla birlikte 1977 yılı ekim ortası ile sonu arasında Borçka'da 21 birey kaydedilmiştir (Beaman, 1977). 2002 sonbaharında Batum'da gözlenen toplam 972 birey ise türün Doğu Karadeniz üzerinden gerçekleştiği göçün düşündüğümüzden çok daha yaygın olduğunu göstermektedir (Balmer & Kirwan, 2003b).

Üreme

Türkiye'de yuvalamaz. Avrasya ve Kuzey Amerika'nın kuzey bölgelerinde yuvalar.

Alttırılar ve Sınıflandırma

En yaygın görülen alttırun, Avrupa ve Kuzeybatı Sibiryada üreyen ve kış aylarını Kuzey Afrika'ya kadar uzanan bölgelerde geçen *aesalon* olduğu düşünülmektedir. Ancak Tring Doğa Tarihi Müzesi'ndeki Hume Koleksiyonu'nda, İzmir'den geldiği belirtilen bir dişi örnek (85.8.19.2483), Orta Kuzey Sibiryada yuvalayan ve Kuzeydoğu Afrika ile Orta Doğu'da kışlayan *insignis* alttıruna ait olabilir (Bird, 1937) (G. M. Kirwan kişisel gözlem). Öte yandan, Orta Asya bozkırlarında yuvalayan *pallidus* alttıru, Trabzon'dan toplanmış bir örnekle belgelenmiştir (Vaurie, 1965) ve bu form Malatya yakınlarında kışlayan bireylerden biri olabilir.

Delice Doğan

Falco subbuteo, Eurasian Hobby

Oldukça yaygın olarak ve çok sayıda bulunan yaz konuğu ve geçit türüdür.

Genellikle az ağaçlı ovalar, bozkırlar ve dağlık bölgelerdeki açık alanlarda 2800 metreye kadar olan yüksekliklerde kaydedilir; yalnızca iki kayıtta 4000 metreye ulaşmıştır. Ayrıca korular,

küçük ağaçlandırma sahalarındaki açıklıklar, orman içi açıklıklar, ibreli ve yaprak döken ormanlar; ovalar, tepelik ve dağlık bölgeler, nehir kenarındaki plantasyonlar, tarım alanları ve kavaklıklarda da ürer. Ankara'da bahçelerde düzenli olarak tredigi bilinmektedir; buradan 1945 yılına ait iki çiftin üreme kaydı mevcuttur (Wadley, 1951).

Çoğunlukla nisan ortasından ekim başına kadar görülür, ancak mart ortasından ekim sonuna kadar da kaydedilmiştir. Zonguldak Çatalağzı'ndan bildirilen 1940'lı yıllara ait bir aralık kaydı vardır (Ogilvie, 1954), ancak bu gözlemin hatalı olması muhtemeldir.

İlkbahar göçü mart ortasında başlar ve genellikle Mayıs ortasında sona erer; Mayıs sonuna kadar az sayıda birey hâlâ geçiş yapabilir. Ana göç izleme noktalarında genellikle düşük sayıarda kaydedilmiştir. 1976 sonbaharında Borçka'da 189 birey sayılmış (Andrews vd., 1977), 2002 sonbaharında ise Batum'da toplam 910 birey kaydedilmiştir.

Üreme

Yuvalama Alanı: Ağaç üzerindeki eski kuş yuvalarıdır. Ağaçlarda, özellikle diğer kuşların eski yuvalarını kullanarak ürer. Türkiye'de yalnızca leş kargası yuvalarını kullandığı kaydedilmiştir. Ancak ekin kargası ve saksagan yuvalarını da kullandığı tahmin edilmektedir. Muhtemelen balıkçı ve kara çaylak gibi türlerin ağaç üzerindeki yuvalarını da kullanır. Yuvaya herhangi bir materyal eklemez.

Yuvası: Diğer türlerde ait eski yuvaları kullanır ve içine yuva materyali eklemez.

Yumurta sayısı: Türkiye'den veri yoktur. Diğer bölgelerde genellikle 3, nadiren 2 yumurtayla kuluçkaya yattığı bilinmektedir.

Üreme dönemi: Yumurtlama hazırlama ortasında başlar, yavrular temmuz ortasında çıkar. Yavrular genellikle Ağustos ortasında yuvadan ayrılır. Gözlemler çitleşmeden birkaç hafta önce yuvayı sahiplendiğini ve bu dönemde oldukça gürültülü

ve dikkat çekici olduğunu göstermektedir. Kuluçka döneminde ise oldukça sessizdir. Mayıs ayındaki yuvaların genellikle boş olması bu davranış modelini desteklemektedir. **MAR:** 6 Mayıs 1997'de Beykoz'da bir çift yuvada gözlenmiş, 24 Haziran 1973'te Keşan'da yuvaya yiyecek taşıma davranışları kaydedilmiştir. 14 Ağustos 1966'da Çamlıca'da çam, meşe ve çalılıklar arasındaki bir iğne yapraklı ağaçta yer alan yuvada dört yavru bulunmuş, bu yavrulardan biri 2 Eylül'de, diğer üçü ise 4 Eylül'de yuvadan ayrılmıştır. Bu durum, yumurtlamanın hazırlan sonu veya temmuz başında başladığını göstermektedir. **EGE:** 20 Ağustos 1996'da Kuşadası'nda bir genç birey görülmüştür. **AKD:** 10 Mayıs 1987'de Çukurova'da kur davranışları sergileyen bir çift gözlenmiştir (Have vd., 1988). 8 Mayıs 1992'de Demirkazık yakınlarında bir yuva tespit edilmiştir. **KAR:** Kızılırmak Deltası'nda 7 Temmuz–6 Ağustos 1971 tarihleri arasında 12 aktif yuva kaydedilmiştir. Bu yuvalardan birinde 27 Temmuz 1971'de yumurta görülmüş, 29 Ağustos 1984'te ise bir erişkinin genç bireye yiyecek taşıdığı gözlenmiştir (Dijksen & Kasparek, 1985). 1992'de bölgedeki popülasyonun 23 çifti Yörükler Ormanı'nda olmak üzere toplamda 45–50 çift olduğu tahmin edilmiştir. En az beş aktif yuvanın ağaç üzerinde olduğu belirtilmiştir. Bu yuvalardan biri 17 Mayıs 1992'de bulunmuş, ancak 10 Haziran'da yuvadan ses gelmemiştir (Hustings & Dijk, 1994). Bu durum, kuluçkanın henüz başlamadığını göstermektedir. Aynı bölgedeki İspir'de 11 Mayıs 1986'da yuvada erişkinler görülmüş, 15 Haziran 1987'de üreme teyit edilmiştir. Gelinkaya'da 1992 Eylül başlarında erişkinlerin yuvaya yiyecek taşıdığını gözlenmiştir (Gosney, 1993). **DOA:** 30 Mayıs 1969'da Edremit'te kur davranışları sergileyen bir çift gözlenmiş, 26 Haziran–2 Temmuz 1987'de aynı bölgede yuva yapım süreci gözlenmiştir. Haziran 1987 başlarında Çatak'ta üreme kesin olarak kaydedilmiştir. 19 Mayıs 1935'te Malatya yakınlarında bir yuva bulunmuştur (Bird, 1937). 18 Haziran 2004'te Güzelsu yakınlarında yaklaşık 12 m yüksekliğindeki kavaklıktaki bir ekin kargası yuvasından havalandan bir birey kaydedilmiş, aynı alanda başka bir çiftin sesi duyulmuştur. Yuva kontrol edilmemiştir ancak kuluçkanın başlamadığı tahmin edilmektedir. Bu durum erken yumurtlama ya da tamamlanmamış kuluçkaya işaret edebilir.

Alttırılar ve Sınıflandırma

Türkiye'de nominat alttüri bulunur.

Büyükli Doğan

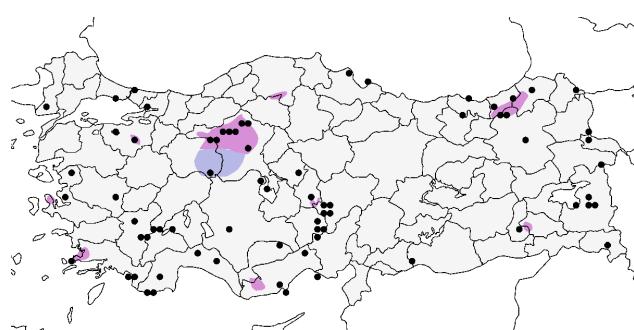
Falco biarmicus, Lanner Falcon

Lokal olarak az sayıda bulunan yerlidir.

Türkiye'de üreyen bir tür olarak ilk kez 1933'te Ilgaz Dağları'ndan kaydedilmiş ve bu kayıt (Kumerloeve & Niethammer, 1935) tarafından teyit edilmiştir. Ancak türün üreme durumu ve yayılışı hâlâ tam olarak açıklığa kavuşmamıştır. Geçmişte büyük ve orta boy doğanlarla, özellikle uludoğan, gökdoğan ve açık donlu ada doğanı ile sıkça karıştırıldığı için, bildirilen kayıtların önemli bir kısmının hatalı olabileceği düşünülmektedir. Trakya'da bulunmadığı, Trakya dışındaki bölgelerde ise nadir yerli bir tür olduğu kabul edilmektedir. Karadeniz'de çok lokal bir yayılışa sahiptir. Genellikle kırac bozkırlarda ve ağaçsız dağlık alanlarda görülür, nadiren 3000 metreye kadar ulaşan ağaçlı bölgelerde de kaydedilmiştir.

Tüm ülkede göç döneminde ve kış aylarında üremeye kiyasla daha yaygın olmakla birlikte, genel olarak nadir bir türdür. Ana göç izleme alanlarında eylül ortasından ekim ortasına kadar gözlenmiştir. Kişi daha çok kıyı alanlarında ve sulakalan çevrelerinde görülür.

Doğancılar için yumurta ve yavruların toplanmasından dolayı, popülasyonu çok düşük seviyededir. Büyüklü ve Ulu Doğan, doğancıların özel ilgisini çeker ve üreyen erişkinler, yavruları ile yumurtaları kaçakçilar tarafından hedef alınır. Muhbir köylüler, profesyonel yakalayıcılar ve kaçakçilar, yerleşen bireyler üzerinde ciddi bir baskın oluşturur. Bu baskın sonucunda, yerleşen ve üreyen çiftler birkaç yıl içinde tespit edilmekte ve yasası yollarla yakalanarak yurt dışına kaçırmaktadır. Bu nedenle, yeni yerleşen bireyler çoğunlukla kısa sürede ortadan kaybolmaktadır.

Üreme

Yuvalama Alanı: Yarların ve kayalık katmanların olduğu açık alanlarda ürer. İç Anadolu'da, Sarıyar Barajı'ndaki kayalıklarda ve Beypazarı'nın kuzeyindeki 100 m yükseklikte ve 1 km uzunluğundaki vadinin kayalıklarında birer çift üremiştir (Magnin & Yarar, 1997). **Yuvası:** Türkiye'den veri yoktur. Diğer bölgelerde yuvası yalnızca hafif kazılmış bir çukurdur ve yuva materyali içermez.

Yumurta sayısı: Diğer bölgelerde genellikle 3-4 yumurta ile kuluçkaya yatar.

Üreme dönemi: Nisan ayında yumurta koyar. Yavrular Mayıs ayı başında çıkar. **İÇA:** 8 Mayıs 1961'de Karapınar yakınlarındaki kayalıklarda içinde üç 10 günlük yavru ve henüz çatlamamış bir yumurta bulunan bir yuva kaydedilmiştir (Warncke, 1964-65). Bu kayıt, yumurtlamanın 3 Nisan civarında başladığını göstermektedir. Aynı bölgede, 8 Nisan 1984'te Kızılcahamam'daki kayalıklarda iki erişkin birey, 12 Mayıs 1984'te ise bir çift gözlenmiştir (Barış vd., 1984).

Alttırılar ve Sınıflandırma

Türkiye'de *feldeggii* alttürü bulunur.

Ulu Doğan

Falco cherrug, Saker Falcon

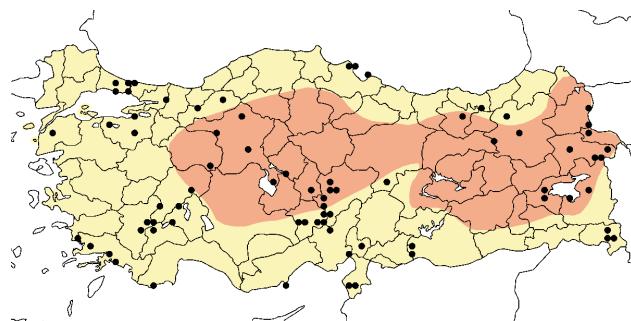
Nispeten yaygın ancak az sayıda bulunan yerlidir. Kışın göç alır.

Üreme döneminde genellikle yüksek rakımlı, kırıç ovalarda ve bu alanlara yakın dağlık bölgelerde bulunur. Önceleri, muhtemelen 1966'ya kadar Ege ve Marmara'da yuvalamıştır. 1875'te İstanbul çevresinde yuva yaptığı, 1950'lerin ortalarına kadar da şehir yakınlarında düzenli olarak gözleendiği bilinmektedir (Kumerloeve, 1961).

Göç döneminde, özellikle sonbahar ve kış aylarında tüm ülkede biraz daha yaygın olarak gözlenir. Üç ana göç izleme noktasında, Ağustos ortasından Ekim ortasına kadar kaydedilmiştir.

Büyük ve ulu doğan, doğancıların özel ilgisini çeken türlerdir. Bu nedenle, üreyen erişkinler, yavrular ve yumurtalar kaçakçılar tarafından hedef alınır. Muhbir köylüler, profesyonel yakalayıcılar ve kaçakçılar yerleşen bireyler üzerinde ciddi bir baskı oluşturur. Bu baskı sonucunda, yerleşen ve üreyen çiftler

birkaç yıl içinde tespit edilmekte, yasadışı yollarla yakalanarak yurdisına kaçırmaktadır. Dolayısıyla, yeni yerleşen bireyler genellikle kısa sürede kaybolmaktadır.

Üreme

Yuvalama Alanı: Sıklıkla Orta Anadolu'daki kuru, açık bozkırlar ve geniş vadilerin yakınındaki kaya yarılarında, doğudaki yüksek vadilerdeki koyak ve yarlıda yuvalar. Yuvasını yüksek kayalıklardaki girinti ve çıkıntılar yapar. Tuz Gölü'nde eski ve uzak bir adada zeminden 3 metre yüksekte bir yuva da kaydedilmiştir. Aynı zamanda eski kızıl şahin yuvalarına da yuva yapar. Macaristan'da ağaç üzerine yuva yaptığı bilinmekle birlikte, Türkiye'den bu konuda bir kayıt yoktur.

Yuvası: Yalnızca hafifçe kazılmış bir çukurluktur ve içinde yuva materyali bulunmaz. Bazı yuva yerleri ardistık yıllarda tekrar kullanılır.

Yumurta sayısı: Türkiye'de bir yuva 3 ve 4 yumurta kaydedilmiştir. 4 yuva 1 yavru, 2 yuva 2 yavru, 2 yuva 3 yavru, 1 yuva 4 yavru ve 1 yuva 5 yavru kaydedilmiştir.

Üreme dönemi: Mart ortasında ürer. Nisan ayından itibaren yumurta koyar, yavrular Mayıs ayından itibaren görülür. **KAR:** 26 Haziran 1978'de Merzifon'da bir yavru, 18 Ağustos 1989'da İspİR'de 2 erişkin ve 1 yavru gözlenmiştir. Ayrıca, Tring Doğa Tarihi Müzesi'nde bulunan ve 22 Nisan 1872'de Türkiye'den toplanmış olduğu belirtilen 4 yumurta kaydı vardır. **İÇA:** 1966'da Tuz Gölü'ndeki bir çiftin en az 1, 1967'de ise 2 yavrusu aynı anda büyöttüğü, 1968 ve 1969 yıllarında da erişkinlerin aynı bölgede bulunduğu kaydedilmiştir. Aynı adada açılmamış yumurtalar ve 3 yavru görülmüştür. 31 Mayıs 1971'de yaklaşık 25 günlük olan bu yavrular, yumurtlamanın yaklaşık 7 Nisan'da başladığını göstermektedir. 9 Mayıs 1975'te Şereflikoçhisar'ın kuzeyindeki bir yuva bulunan yavru, yumurtlamanın mart sonunda olduğunu işaret etmektedir. 1 Haziran 1972'de Hasan Dağı'ndaki bir oyukta gözlenen 3 haftalık yavru, yumurtlamanın 11 Nisan'da

başladığını göstermektedir. 7–30 Haziran 1977'de Ankara'nın doğusundaki iki yuvada sırasıyla 2 ve 4 yavru bulunmuştur (Schubert, 1979). 26 Nisan 2007'de Karadağ'da, hafif kazılmış geniş bir kaya çıkıştı üzerindeki yuvada 10 günlük 5 yavru; 6 Mayıs 2007'de Yeşilhisar yakınlarında 3 haftalık 3 yavru bulunan bir yuva kaydedilmiştir. 25–26 Nisan 1980'de Konya yakınlarında erişkin bireylerin yuvaya birkaç kez indiği gözlenmiştir. 27 Nisan 1968'de Karapınar'ın doğusunda bir çift kaydedilmiştir. 22 Temmuz 1971'de Ürgüp yakınlarında 2 yavrulu bir erişkin, 21 Haziran 1990'da Selima'da gözlenmiştir. **DOA:** 10 Mayıs 1970'te Tutak ile Namur arasında bir yuva kaydedilmiştir. 1 Haziran 1971'de Erciș'te muhtemel bir yuvanın yakınında kızıl şahini kovalayan iki erişkin gözlenmiştir. 9 Haziran 1975'te Ahtamar Adası'nda yuvaya yiyecek taşıyan erişkinler, 6 Haziran 2002'de Doğuabayazıt ile Karabulak arasında bir yuvada 2 yavru kaydedilmiştir. **GDA:** 8 Nisan 1971'de Fırat Nehri'nin Suriye sınırına yakın kesimlerinde 3 yumurtalı bir yuva gözlenmiş, yuvada kuluçkaya yatan dışının av yakalayan erkeğe yemeği bıraktığı kaydedilmiştir. Aynı yuvanın altında 4 çift söğüt serçesi üremiştir (Warncke, 1972).

Alttürler ve Sınıflandırma

Nominat alttür bulunmaktadır.

Gökdoğan

Falco peregrinus, Peregrine Falcon

Yayın olarak çok sayıda bulunan yerli ve göçmendir.

Yayın, lokal olarak yerli ve kısmen göçmen bir türdür. Ege, Karadeniz ve Akdeniz bölgelerinde daha sık görülür. Genellikle 800 metrenin üzerindeki tepelik ve dağlık bölgelerde ürer ancak bazı bölgelerde deniz kıyısındaki kayalıklarda da yuvalar.

Üreme dönemi dışında daha dağınık yayılır ve batı bölgelerindeki kıyısal ovalarda sık sık gözlenir. Muhtemelen daha kuzeyden gelen bireyler kış döneminde Türkiye'ye ulaşır. Ana göç izleme noktalarında az da olsa kaydedilmiştir; bu gözlemler 22 Ağustos ile 21 Ekim tarihleri arasındadır.

Üreme

Yuvalama Alanı: Tepelik ve dağlık alanlarda, deniz seviyesinden 2800 m'ye kadar olan yüksekliklerde yuvalar. Akdeniz kıyılarındaki kayalık alanlardan Aladağlar'a kadar geniş bir yükseklik aralığında üreyebilir. Yuvasını kayalıklardaki çıkışlıklar, oyuklar ve vadilerde yapar.

Yuvası: Yuva, herhangi bir malzeme kullanılmadan oluşturulan sığ bir çukurluktur.

Yumurta sayısı: Türkiye'deki yuvalarda yumurta sayısına dair veri bulunmamaktadır. Diğer ülkelerde genellikle 3-4 olmak üzere 2-6 yumurta bırakır. 1 yuvada 2, başka bir yuvada 3 yavru kaydedilmiştir.

Üreme dönemi: Türkiye'deki veriler sınırlı olsa da, yumurtlamanın mart sonu-nisan, yavruların uçmasının ise Mayıs sonu-haziran arasında olduğu anlaşılmaktadır. Yumurtadan çıkan yavru yaklaşık iki ay sonra yuvadan uçmakta, ebeveynlerinden ise iki ay sonra tamamen ayrılmaktadır. **MAR:** 1970'te Uludağ'da 4 bireyden oluşan olası bir aile grubu Ağustos ortasından eylül sonuna kadar gözlenmiştir. Bu durum, yumurtlamanın mart ortasında gerçekleştiğini düşündürmektedir. **EGE:** 16 Mayıs 1987'de Adrasan kıyı kayalıklarında 2 çift yuva yapmıştır. 13 Nisan 1971'de Gelindere'nin batısındaki kıyı kayalıklarında bir yuvada yaklaşık 14 günlük 3 yavru gözlenmiştir, bu da yumurtlamanın Şubat sonunda başladığını göstermektedir.

AKD: 23 Mart 1993'te Taşucu'nun kuzeyindeki kayalıklarda kur yapan bir çift, 15 Nisan 1993'te Aydıcık'ın doğusunda üreme alanını savunan bir çift kaydedilmiştir. **KAR:** 21 Nisan 1993'te Çat'ta iki erişkinin bir kaya kartalına saldırgan davranış gösterdiği kaydedilmiştir. **İÇA:** 25 Mayıs 1992'de Hasan Dağı'nda, yüksek kayalıklarda içinde 3-4 haftalık iki yavru olan bir yuva kaydedilmiştir. Bu tarih, yumurtlamanın mart sonunda başladığını göstermektedir. 3 Haziran 1970'te Ürgüp'te kayalık alanda daireler çizen bir dişi gözlenmiş, 22 Temmuz 1970'te aynı

bölgelerde tüylenmiş bir yavru kaydedilmiştir. **DOA:** 25–30 Mayıs 1992 tarihleri arasında Van civarında 11 erişkin gözlenmiş, bunlardan iki çifti uygun üreme habitatında kur davranışları sergilemiştir. **GDA:** 3 Temmuz 1970'te Birecik'te bir yuva, 26 Mart 1973'te Karkamış'ta içinde bir yumurta bulunan başka bir yuva kaydedilmiştir. Ancak bu yumurtanın kuluçkaya ulaşmadığı düşünülmektedir. 15 Haziran 1996'da Işıklı'da yiyecek taşıyan bir erişkin gözlenmiştir.

Alttürler ve Sınıflandırma

Tüm ülkede üreyen yerli popülasyon *brookei* alttürüne aittir. Uzun mesafe göçmeni olan *peregrinus* ve *calidus* alttürleri göç döneminde ve kışın Türkiye'de bulunur (Shirihai & Spaar, 2000). Ortadoğu'da görülen *pelegrinoides* alttürüne ait Türkiye'deki tek kesin kayıt, 12 Haziran 2012'de Van Çaldıran'da M. Zenginer ve S. Bekir tarafından fotoğraflanan genç bireydir. Van Gölü ve doğusunda gökdoğan nadir görüldüğünden, Kuzey İran'da üreyen kızıl enseli doğanların (*pelegrinoides*) bu bölgeyi sıklıkla ziyaret etmesi olasıdır. Bu alttür ilk kez Ağustos 1990'da Birecik'te yapılan bir gözlemle gündeme gelmiş (Gosney, 1996), Haziran 1994'te ise aynı alanda H. Shirihai ve Francis tarafından kaydedilmiştir.

İskender Papağanı

Psittacula eupatria, Alexandrine Parakeet

Lokal ve çok sayıda bulunan yerlidir. Kafes kaçınıdır.

Türkiye'de artık iyice yerleştiği düşünülen egzotik bir türdür. İlk kez 20 Şubat 1998'de Ankara'da, yeşil papağanlarla birlikte geceleyen küçük bir grup içinde bir birey kaydedilmiştir (Boyla, Aydemir & Eken, 1998). Daha sonra, 2003 ve 2004 yıllarında İstanbul'da ürediği tespit edilmiştir. Bunun dışında güneybatıda ve Güneydoğu Anadolu'da, Mayıs 2004'te Diyarbakır'da gözlenmiştir. Birçok gözleminin yeşil renkte bir papağan gördüğünde bunu doğrudan yeşil papağan olarak tanımlaması nedeniyle, bu türün sanıldığından daha yaygın olması mümkündür.

Üreme

Yuvalama Alanı: Ağaç kovuklarında ya da benzeri korunaklı alanlarda yuvalar.

Yuvası: Türkiye'deki gözlemler, ağaç kovuklarının kullanıldığını göstermektedir.

Yumurta sayısı: Türkiye'de bilinmemektedir.

Üreme dönemi: İncelenmemiştir. **MAR:** 2003 yılında İstanbul Topkapı Sarayı'nda türün ürediği, yuvası ve yavrusunun fotoğraflandığı kaydedilmiştir. Aynı yıl, 15 Ekim'de İstanbul Gülhane Parkı'nda bir çift gözlenmiş, dişinin bir ağaç kovوغuna girdiği ve erkeğin saldırgan biçimde bir leş kargasına daldığı rapor edilmiştir.

Alttürler ve Sınıflandırma

Hangi alttürün olduğu bilinmemektedir.

Yeşil Papağan

Psittacula krameri, Rose-ringed Parakeet

Lokal ve çok sayıda bulunan yerlidir. Kafes kaçınıdır.

Ülkemizde ilk kez Haziran 1990'da Göksu Deltası'nda ve Eylül 1991'de İstanbul'da kaydedilmiş (Kasperek, 1992a), ancak daha sonra 1975 ve 1976 yıllarında Ankara'dan da erken kayıtların olduğu anlaşılmıştır (Kasperek & Bilgin, 1996). Ardından Boyla ve arkadaşları, bu kaçak türün Türkiye'deki durumunu ortaya koyan kapsamlı bir değerlendirme yapmış ve türün İstanbul'da en azından 1990 Mart'ından itibaren bulunduğu, İzmir'de ise muhtemelen 1950'lerden bu yana görüldüğünü belgelemiştir. Bu süreci takiben, türün saylarında hızlı bir artış yaşanmış ve yayılış alanı belirgin biçimde genişlemiştir (Kirwan vd., 2003). Günümüzde tür, batı ve orta bölgelerdeki tüm büyük şehirlerde görülmektedir. İstanbul'da en fazla 450, İzmir'de 250 bireyden oluşan sürüler kaydedilirken, Ankara'da en yüksek sayı 35 bireydir. Ayrıca,

kırsal bölgelerde de birkaç kaydı mevcuttur. Akdeniz ve Güneydoğu Anadolu'da, doğuda Diyarbakır ve Cizre'ye kadar pek çok yerleşimde görülmektedir.

Üreme

Yuvalama Alanı: Diğer bölgelerde olduğu gibi Türkiye'de de kovuklara yuva yapar. Yuva genellikle ağaç kovuklarında, bazen kaya oyuklarında veya binalardaki deliklerde bulunur. Yuva astarlanmaz.

Yuvası: Kovuk içerisinde astarsız olarak kurulur.

Yumurta sayısı: Türkiye'den kesin bilgi yoktur. Diğer bölgelerde ortalama yumurta sayısı 4 olup, 3 ile 6 arasında değişmektedir.

Üreme dönemi: MAR: Mayıs 1990'da İstanbul Bebek Arnavutköy'de bir çiftin cami minaresinde yuvaladığı kaydedilmiştir. 31 Mayıs 2001'de İstanbul Gülhane Parkı'nda kullanılan bir yuva bulunmuş ve başka birçok çiftin varlığı koloniyi işaret etmiştir. EGE: 16 Mayıs 1995'te İzmir Bornova'da, eski bir binadaki bir delikte yuvaladığı teyit edilmiştir. İÇA: 1997'de Ankara Eymir Gölü'ndeki koruda bir çiftin büyük ihtimalle ürediği düşünülmüştür (Boyla *vd.*, 1998).

Alttürler ve Sınıflandırma

Alttürleri ayrıntılı olarak incelenmemiştir. Ortadoğu'daki çoğu popülasyonun, esas olarak Hindistan Yarımadası'nda yaşayan borealis alttürüne ait olduğu düşünülmektedir (Juniper & Parr, 1998).

Ötüküler

Sarıasma - Kargagiller

Sarıasma

Oriolus oriolus, Eurasian Golden Oriole

Yayın olarak çok sayıda bulunan yaz göçmeni ve geçit türüdür.

Muhtemelen Karadeniz ve Trakya'da çok bol bulunur. Yaprak döken ormanlarda, hatta küçük kavaklıklarda bile gözlenir. Üreyen bireylerle geç göçmenleri ayırt etmek zor olduğundan, kesin üreme alanlarını belirlemek kolay değildir. Nehir vadileri, açık ormanlarla çevrili ovalar, plantasyonlar ve özellikle kavak ve meşe, nadiren de çınar ve huş içeren yaprak döken baltalıkarda ürer. Batı ve Orta Anadolu'da 0–1200 m, Doğu Anadolu'da ise 2200 m'ye kadar görülür. Ağaçsız bozkırlarda ve dağlık bölgelerde üremez.

Geçiş dönemlerinde daha yaygındır ve sayıca fazladır. İlkbahar geçisi nisan ortasından itibaren başlar ve Mayıs ayında en yoğun döneme ulaşır. 2 Nisan tarihli erken bir kayıttan söz edilmektedir (Kumerloeve, 1970a). Kuzeyde, geçiş Haziran başına kadar sürebilir. Sonbaharda daha az sayıda görülür. İstanbul Boğazı'nda sonbahar göçü Ağustos sonu ile Eylül ortasında zirve yapar ve genellikle Eylül sonunda tamamlanır. Kızılırmak Deltası'nda 15 Ekim tarihli geç bir kayıt mevcuttur.

Üreme

Yuvalama alanı: Açık, genellikle yaşlı ve yaprak döken ormanlarda ürer.

Yuvası: Genellikle bir ağacın yüksekteki yatay dalları arasında otlardan kâse şeklinde bir yuva yapar. Özellikle nehir boyları ve göl kenarlarında yer alan kavak ve söğüt ağaçlarını tercih eder.

Yumurta sayısı: Türkiye'de kayıt yoktur. Diğer

yerlerde genellikle 3-4, nadiren 6 yumurta bırakır.

Üreme dönemi: Mayıs ve Haziran ayında yumurta koyar. **MAR:** Kocaçay Deltası'nda açık alüvyonlu ormandaki yaşlı ağaçlar tercih edilir. 1993'te 31 hektarlık bir alanda 0,3 öten erkek kaydedilmiştir (Ertan, 1996). **KAD:** 15 Temmuz 1971'de Kızılırmak Deltası'nda, yumurtlamanın 12 Haziran'da olduğunu gösterecek şekilde yeni tüyenmiş bir yavrunun erişkinler tarafından beslendiği gözlenmiştir (Dijksen & Kasparek, 1985). 1992'de Yörükler Ormanı'nda (Kızılırmak Deltası) en yüksek sayılar Mayıs ortasında kaydedilmiştir. Nisan ortasından itibaren görülmeye başlanmış, Haziran başında bile yeni alanlar kurulmuştur. 8 Mayıs'tan itibaren yuva yapımı gözlenmiş, üreme yoğunluğu ortalama 0,25 alan/ha ve en yüksek 0,55 alan/ha olarak hesaplanmıştır (Hustings & Dijk, 1994). **İÇA:** 17 Mayıs 1998'de Ankara yakınlarında yuva yapımı gözlenmiştir. 2004 yılında Hasan Dağı'nda yerden 5 m yüksekte bir yuva bulunmuştur. **DOA:** Gelinkaya'da yol kenarındaki kavaklıarda yerden 15 m yüksekte bir yuva bulunmuş ve bu yuvada 23-25 Haziran 2004'te dişinin kuluçkada olduğu gözlenmiştir.

Alttürler ve Sınıflandırma

Monotipik bir türdür.

Kızıl Sırtlı Örümcekkuşu

Lanius collurio, Red-backed Shrike

Yayın olarak çok sayıda bulunan yaz göçmeni ve geçit türüdür.

Özellikle Doğu Anadolu'da ve Toroslar'ın doğusunda, deniz seviyesinden en az 2300 metreye kadar olan yüksekliklerde, genellikle açık ormanlarda ve tarlalarla çevrili çalılık alanlarda bulunur. Tüm bölgelerde bulunsa da, Ege'nin güneyinde, Akdeniz ve Güneydoğu Anadolu'nun bazı bölgelerinde ve İç Anadolu'nun ağaçsız yarı bozkır alanlarında nadirdir.

Geçiş döneminde ise ülke genelinde daha yaygın, bol ve bazı yerlerde çok bol olarak kaydedilir.

İlkbahar geçisi nisan başından Mayıs sonuna kadar sürer; bu dönemde özellikle nisan sonu ile Mayıs ortasında yoğunluk kazanır. Sonbahar geçisi ise Ağustos ortasından Ekim sonuna kadar devam eder ve çoğunluğu Eylül ayı boyunca gözlenir. Güneyde Kasım ayında da yaklaşık on iki kadar geç kayıt mevcuttur; bunların en geç olanı 17 Kasım tarihlidir.

Üreme

Yuvalama alanı: Seyrek çalılıklar, çalı çitleri, yol kenarındaki ağaç altı çalılıklar ve bazen izole çalılarda bulunur. Sık sık orman kenarlarında ya da orman açıklıklarında, ayrıca çayırlar ve ekili alanlar gibi çalılı açık alanlarda da yuvalar. Kızılırmak Deltası'nda birçok yuva, orman kenarında, dikenli çalılıklar veya çitlerin olduğu ağaçlıklı alanlarda, çayırlarda, alçak çalıların olduğu kumullarda, hatta çayırlardaki ve sazlıklardaki küçük çalılarda bulunmuştur. Burada üreme yoğunluğu hektar başına 25 üreme alanı ile toplam 650–700 çift olarak tahmin edilmiştir (Hustings & Dijk, 1994). Kocaçay Deltası'nda alüvyonlu ormanın kenarındaki çalılık kumullarda yoğun bir popülasyon ürer.

Yuvası: 18 yuvada yapılan gözleme göre tercihen dikenli ve iyi korunak sağlayan bir çalıda, yerden 0,5–2 m yüksekte yuva yapar. Otlar, bitki sapları ve yosundan kâse şeklinde yaptığı yuvasını killa ve bir miktar yünle kaplar.

Yumurta sayısı: Türkiye'de 4 yumurta 4 yuvada, 5 yumurta 6 yuvada, 6 yumurta ise 2 yuvada kaydedilmiştir. Bir yuvada 4 yavru 5 yuvada, 5 yavru ise 4 yuvada gözlenmiştir.

Üreme dönemi: Mayıs ayı itibarıyle yumurta koyar. Yavrular Haziran ve Temmuzda gözükür. Yavrular tüylendikten sonra erişkinlerle birlikte uzun süre kalabilir. Bu nedenle Ağustossta gözlenen aile grupları daha erken gerçekleşen üremelerin sonucu olabilir. **MAR:** 21 Mayıs 1967'de Kocaçay Deltası'nda yuva yapımı gözlenmiştir. 24 Haziran 1999'da, yumurtlamanın 21 Mayıs'a kadar gerçekleştiğini gösteren tüylenmiş yavrular besleyen birkaç çift

kaydedilmiş, yine aynı gün büyümeye evresinin dörtte üçünü tamamlamış iki yavrulu yuva, 18 Haziran 1999'da beş yumurtalı geç bir yuva, 3–4 Haziran 2006'da yumurtalı üç yuva ve yeni yumurtadan çıkışlı yavrulu başka bir yuva bulunmuştur. 1973 Haziran sonunda Marmara'da beş lokalitede yiyecek taşıyan erişkinler, 28 Haziran 1973'te Uluabat Gölü'nde tüylenmiş yavrusunu besleyen bir çift gözlenmiştir. **AKD:** 13 Mayıs 1997'de Eğirdir'de yumurtalı bir yuva, 17 Mayıs 1996'da, 27 Mayıs 1998'de ve 13 Haziran 1993'te Demirkazık'ta yumurtlaması tamamlanmış üç yuva bulunmuştur. 7 Haziran 1996'da yavrulu iki yuva ve 7 Haziran 1998'de yumurtlamanın 18 Mayıs civarında olduğunu gösteren bir yuvada yeni yumurtadan çıkışlı bir yavru gözlenmiştir. 6 Temmuz 1989'da Akseki'de bir aile grubu görülmüştür. **KAR:** 20 Haziran 1992'de Yeniçağa Gölü'nde yuva yapımı, 23 Haziran 1992'de yumurtaları tamamlanmamış bir yuva, 16 Haziran 1993'te yeni yumurtadan çıkışlı dört yavrulu bir yuva, dört yumurtalı başka bir yuva ve yaklaşık üç günlük dört yavru bulunan başka bir yuva kaydedilmiştir. 10 Haziran 1975'te Kızılırmak Deltası'nda yuva yapımı gözlenmiş, tüylendiği en geç tarih 23 Temmuz 1971'dir (Dijksen & Kasparek, 1985). 4 Haziran 1992'de bir erkeğin muhtemelen yuvada kuluçkadaki dişiyi beslediği kaydedilmiştir (Hustings & Dijk, 1994). **İÇA:** 17 Haziran 1983'te Kızılcahamam'da tüylenmiş bir yavru, 16 Haziran 1993'te dört günlük yavrulu yuvalar, 27 Haziran 1992'de yarı gelişmiş bir yavru ve 22 Temmuz 1969'da Ankara varoşlarında tamamen tüylenmiş iki yavru kaydedilmiştir. **DOA:** 7 Haziran 1975'te Tatvan'da dört yumurtalı, 7 Haziran 2001'de Balık Gölü'nde beş yumurtalı, 13 Haziran 2001'de Van Gölü'nde yumurtalı bir yuva bulunmuştur. **GDA:** 9 Haziran 2006'da Işıklı'da (Gaziantep) altı yumurtalı bir yuva kaydedilmiştir.

Alttürler ve Sınıflandırma

Roselaar (1995), Türkiye'de batı ve güneydeki bireyleri nominat *collurio*, Doğu Anadolu'nun üç kesimlerindeki ise *kobylini* alttürü olarak değerlendirmiştir. Orta Anadolu'da ise geniş bir melezleşme alanı bulunduğu belirtmiştir. Ancak *collurio* ve *kobylini* arasındaki farkların zayıf olması ve varyasyonun güçlü biçimde klinial bir özellik göstermesi (Roselaar, 1995) dikkate alındığında, *kobylini* ve diğer alttürlerin ayrı taksonlar olarak tanınması temelsiz bir iddia olabilir. Batı Avrupa'da *collurio* alttürüne ait erkek bireylerin bile farklı altturlere

ait özellikler gösterebildiği bilinmektedir (Lefranc & Worfolk, 1997). Bizim örnekler üzerinde yaptığımız incelemeler de bu görüşü desteklemektedir (Stepanyan, 1978; Lefranc & Worfolk, 1997). Bu nedenle tür, monotipik olarak değerlendirilmelidir. Ayrıca, 1990 ilkbaharında Çukurova'da yakalanan bazı bireylerin, Sibirya'da üreyen *pallidus* formunu andıran tüy örtüsü özellikleri taşıdığı gözlenmiştir (Kivist *vd.*, 1994).

Türkistan Örümcekkuşu

Lanius phoenicuroides, Red-tailed Shrike

Rastlantısal konuktur.

Aksi belirtildiği sürece tüm kayıtlar tek bireye aittir. 17 Ağustos 1972'de Erzurum yakınlarında (OST, 1975), 25 Temmuz 1977'de Çanakkale Eceabat'ta (Louette, Becuwe & Eyckerman, 1977), 16 Mayıs 1991'de Giresun Espiye'de bir erkek birey (Kirwan & Martins, 1994), 3 Mayıs 1998'de Kızılırmak Deltası'nda yakalanıp fotoğraflanan bir erkek birey ve 24 Kasım 2007'de Samsun Gelemen'de fotoğraflanan ilk kişindaki bir birey (Balmer & Betton, 2008) kaydedilmiştir. Daha yeni kayıtlar şunlardır: 19 Ocak 2008'de İzmir Gediz Deltası'nda (O. Gül), 21 Ağustos 2016'da Rize Çayeli Sahili'nde, 8 Ekim 2016'da Hatay Milleyha ve sahil şeridine (A. Atahan, M. Atahan, M. Gül; son görülme: 16 Ekim 2016), 10 Eylül 2021'de Rize Ardeşen Sahili'nde (B. Hatinoğlu), 4 Ekim 2021'de Hakkari'de (E. Kayhan, E. Yoğurtcuoğlu; son görülme: 5 Ekim 2021), 14 Ekim 2021'de Gaziantep Karkamış'ta (M. E. Tiryaki; son görülme: 27 Ekim 2021).

Üreme

Türkiye'de yuvalamaz. Üreme dönemi yayılış alanı Orta Asya ve İran'dır.

Alttürler ve Sınıflandırma

Eski Moğolistan örümcekkuşu ile birlikte, Kızıl Kuyruklu Örümcekkuşu adı altında tek bir türün alttüri olarak değerlendirilmektedir. (Kryukov, 1995), *cristatus* grubundaki örümcekkuşları arasındaki etkileşimleri incelemiş ve tüy örtüsü karakterleri, biyometrik ölçümler ve yuvalama dönemlerini dikkate alarak *phoenicuroides*'in geçici olarak monotipik bir tür olarak değerlendirilmesi gerektiği sonucuna varmıştır. Daha sonra yapılan bir araştırma, orijinal *cristatus* grubunun tür düzeyinde altı taksondan oluşabileceğini ortaya koymuştur: "kahverengi" örümcekkuşalar (*cristatus*, *lucionensis* ve *superciliosus*) ve "devetüyü rengi" örümcekkuşaları (*phoenicuroides*, *isabellinus* ve *arenarius*). Bu türlerin ayrimı en iyi şekilde (Worfolk, 2000) tarafından tanımlanmıştır. *Isabellinus* tip örneği üzerine yapılan çalışmalar (Pearson, 2000), *speculigerus* alttürinin *isabellinus*'un bir sinonimi olabileceği görüşünü destekler (Schodde & Bock, 2002).

Moğolistan Örümcekkuşu

Lanius isabellinus, Isabelline Shrike

Rastlantısal konuktur.

Aksi belirtildiği sürece tüm kayıtlar tek bir bireye aittir. 31 Ağustos 1972'de İstanbul Burgaz'da, 15 Nisan 2001'de Mogan Gölü'nde bir erkek (Kirwan *vd.*, 2003), 14 Nisan 2004'te Antalya Manavgat Nehir Ağzı'nda, 30 Nisan 2004'te Göksu Deltası'nda fotoğraflanan bir erkek ve 19 Ocak 2008'de Gediz Deltası'nda fotoğraflanan ilk kişindaki bir erkek kaydedilmiştir. Daha yakın dönemden kayıtlar arasında, 2 Ekim 2008'de Şanlıurfa Karaganiş Barajı'nda, 12 Ekim 2008'de Gaziantep Karkamış Barajı Gürçay'da, 12 Aralık 2008'de Hatay Balık Gölü'nde, 22-23 Mart 2015'te Birecik'te bir birey, 10 Nisan 2016'da Bursa Çakırca Köyü'nde, 29 Ekim-2 Kasım 2016 tarihleri arasında Rize sahilinde, 20-21 Ekim 2019'da Adana Yumurtalık Lagünü'nde, 5 Ekim 2022'de Hakkari Kamışlı ile Yürekli köyleri arasında, 2-10 Kasım 2023'te Samsun Kızılırmak Deltası'nda ve 3-8 Ocak 2024'te İzmir Gediz Deltası-Sasalı Kuş Cenneti'nde gözlenmiştir.

Son taksonomik revizyon öncesinde Kızıl Kuyruklu Örümcekkuşu olarak tanımlanmış, bugün Moğolistan/Türkistan Örümcekkuşu diyeBILECEĞİMİZ türü belirsiz kuşlara ait diğer kayıtlar şöyledir: 13 Mayıs 1969'da

Silifke yakınlarında bir dişi (OST, 1972), 9 Temmuz 1981'de (olağandışı bir tarihte) Halfeti'nin güneyinde, 15 Eylül 1982'de Uluabat Gölü'nde, 11 Mayıs 1984'te Diyarbakır ve Kâhta arasında (Kasperek, 1990a), 16 Mayıs 1987'de Birecik'te (Kirwan & Martins, 1994), 6 Ağustos 1987'de Manyas Gölü'nde, 28 Ağustos 1988'de Doğubayazıt ile Adilcevaz arasında (Kasperek, 1990a) ve 30 Eylül 2006'da Birecik'te (Balmer & Betton, 2007a).

Üreme

Türkiye'de yuvalamaz. Üreme dönemi yayılış alanı Moğolistan ve Kuzey Çin'in kurak bölgeleridir.

Alttırılar ve Sınıflandırma

Eski Türkistan örümcekkuşu ile birlikte, Kızıl Kuyruklu Örümcekkuşu adı altında tek bir türün alttüri olarak değerlendirilmektedir. *Phoenicuroides* taksonu, *cristatus* grubundaki örümcekkuşları arasında tüy örtüsü karakterleri, biyometrik ölçümler ve yuvalama dönemindeki farklar nedeniyle monotipik bir tür olarak önerilmiştir (Kryukov, 1995). Daha sonra yapılan bir araştırma, orijinal *cristatus* grubunun tür düzeyinde altı taksondan oluşabileceğini ortaya koymuştur: "kahverengi" örümcekkuşalar (*cristatus*, *lucionensis* ve *superciliosus*) ve "devetüyü rengi" örümcekkuşaları (*phoenicuroides*, *isabellinus* ve *arenarius*). Bu türlerin ayrimı en iyi şekilde tanımlanmıştır (Worfolk, 2000). *Isabellinus* tip örneği üzerine çalışanlar (Pearson, 2000), *speculigerus* alttürünün *isabellinus*'un bir sinonimi olabileceği desteklemiştir (Schodde & Bock, 2002).

Uzun Kuyruklu Örümcekkuşu

Lanius schach, Long-tailed Shrike

Rastlantısal konuktur.

Türkiye'de yalnızca bir kez kaydedilmiştir. 24 Eylül 1987'de Birecik'te ilk kişindaki bir erkek birey yakalanmış, fotoğraflanmış ve örnek olarak alınmıştır (Shirihi & Golan, 1994). Bu örnek, Tring Doğa Tarihi Müzesi'nde muhafaza edilmektedir (kayıt no. 1988.23.1). Orta Doğu'daki diğer kayıtlar şunlardır: Kasım 1982'den 1983 Şubat'ının üçüncü haftasına kadar İsrail'de Sede Boquer'de batı *erythronotus* alttürine ait erişkin bir erkek kaydedilmiştir (Shirihi & Golan, 1994). 11–13 Nisan 2004 tarihlerinde Ürdün'ün Akaba kentinde bir birey fotoğraflanmıştır (Desfayes, 1969). Ayrıca, Ekim 2004'te ve Kasım 2006 ile Nisan 2007 arasında Kuveyt'te tek bireyler gözlenmiştir (Balmer & Betton, 2007a, 2007b).

Üreme

Türkiye'de yuvalamaz. Yayılış alanı Orta Asya, Hindistan, Çinhindi ve Güneydoğu Asya'dır.

Alttırılar ve Sınıflandırma

Toplanan örnek yayılış alanının batısında bulunan *erythronotus* alttürine benzemektedir. Ancak alttüri kesin olarak tanımlanamamıştır (Shirihi & Golan, 1994).

Büyük Örümcekkuşu

Lanius excubitor, Great Grey Shrike

Yaygın olarak az sayıda görülen kış göçmenidir.

Tek tük ağaçların bulunduğu açık arazilerir sever. Ekim sonundan mart sonuna kadar, nadiren nisan ayına kadar gözlenebilir. Doğu Anadolu ve Marmara'da ise eylülün ikinci yarısında da kaydedilmiştir. En düzenli olarak Marmara, Karadeniz ve İç Anadolu bölgelerinde görülür. Özellikle genç bireylerin sonbaharda kara alınılı örümcekkuşu ile karıştırıldığı bilinmektedir. Örneğin, Samsun ve Gelibolu'da Mayıs ayında

kaydedilen iki birey (Kumerloeve, 1961; Helbig, 1984) bu nedenle şüpheli kabul edilmiştir.

Türkiye'de *pallidirostris* alttürüne ait dört kayıt vardır: ilki 8 Eylül 2010'da Trabzon Yorma'da fotoğraflanmıştır. Diğer kayıtlar sırasıyla 4 Kasım 2010'da Rize Limanı, 11 Eylül 2011'de tekrar Yorma ve 30 Mart 2015'te Antalya sahilindendir.

Üreme

Türkiye'de yuvalamaz. Ancak Türkiye'nin kuzeyinde Bulgaristan'da ve güneyinde Orta Doğu ülkelerinde yuvaladığı bilinmektedir.

Alttırler ve Sınıflandırma

Modern dönemde arazide gözlenen bireylerden yalnızca üçünün alttüri tanımlanabilmiştir. Ankara, Eskişehir ve İstanbul'da gözlenen bu bireylerin üçü de *nominat excubitor* olarak tanımlanmıştır (B. Demirci, E. Yoğurtçuoğlu). Gözlemcilerin, *Lanius excubitor* kompleksine ait kayıtları değerlendirdikten (Lefranc & Worfolk, 1997) ve (Perttula & Tenovuo, 2002) gibi modern tanımlama kaynaklarını dikkatle kullanması gereklidir. Türkiye'deki tüm örnekler *nominat excubitor* alttürüne aittir. Bu altture ait örneklerden biri, 19 Ekim 1871'de Pendik'te toplanmış bir dişi (BB0792), diğeri ise 28 Ekim 1872'de Karanski'den (Marmara'da lokalitesi bilinmeyen bir yer) toplanmış bir erkektir (BB0791); her ikisi Manchester Müzesi'ndedir. Tring Doğa Tarihi Müzesi'nde ise 12 Kasım 1864'te lokalitesi bilinmeyen bir erkek (BM 88.5.1930.391), yine 19 Ekim 1871'de Pendik'ten alınmış bir erkek (BM 72.11.4.19301) ve 22 Ekim 1871'de Haranköy'den alınmış bir dişi (BM 98.9.1920.572) örnek bulunmaktadır. Ayrıca, olağanüstü erken bir tarihe ait olan 23 Eylül 1898 tarihli birey dâhil olmak üzere, İstanbul civarından alınmış altı Alléon örneğinin tamamı Sofya Ulusal Doğa Tarihi Müzesi'nde yer almaktır ve *excubitor* alttürüne aittir.

Türkiye'de *pallidirostris* alttürüne ait dört kayıt mevcuttur. Öte yandan, Bulgaristan'da üreyen

homeyeri alttürünün Türkiye'de en yaygın form olması beklenmesine rağmen (Lefranc & Worfolk, 1997), Türkiye'deki örnekler bu altture ait değildir. Yakın zamanda İberya Örümcekkuşu olarak tür statüsü kazanan *meridionalis* taksonuna ait bir örneğin Robert Koleji koleksiyonunda bulunduğu ileri sürülmüştür (Mathey-Dupraz, 1920–24). Ancak bu örnek günümüzde müzede mevcut değildir (Kirwan, 1997b). Bu nedenle söz konusu kayıt geçerli kabul edilemez.

Kara Alını Örümcekkuşu

Lanius minor, Lesser Grey Shrike

Oldukça yaygın olarak nispeten az sayıda bulunan yaz göçmeni ve geçit türüdür.

Marmara, Ege, Akdeniz ve Karadeniz'de daha lokal olmakla birlikte, Türkiye'nin tüm bölgelerinde ürer. Karadeniz'de düzenli bir popülasyonu destekleyebilecek nadir alanlardan biri olan Kızılırmak Deltası'nda şimdije kadar teyit edilmiş bir türeme kaydı bulunmamaktadır. İç ve Doğu Anadolu'da daha yaygındır. En az 2500 metreye kadar tepelik ve yüksek alanlarda, genellikle çalılıklar arasındaki seyrek ağaçlarda yuva yapar.

Göç dönemlerinde özellikle Doğu Anadolu'da olmak üzere ülke genelinde daha yaygın ve boldur. İlkbahar geçiği mart sonundan Mayıs sonuna kadar sürer, en yoğun dönem Mayıs ortasıdır ve geçiş hazırlana da sarkabilir (Albrecht, 1986; Hustings & Dijk, 1994). Karadeniz kıyılarına Nisan sonundan önce nadiren ulaşır. İç Anadolu'da geçiş en yoğun olarak Mayısın ilk haftasında gerçekleşir (Schekkerman & Roomen, 1993). Sonbaharda ise göç Temmuz sonundan ekim ortasına kadar sürer, Ağustos sonu ile Eylül ortasında zirve yapar.

Üreme

Yuvalama alanı: Çoğunlukla yol kenarlarında ağaçların ve baltalıkların bulunduğu açık alanlarda, ayrıca seyrek çalıların ve izole ağaçların içinde ürer.

Yuvası: Mevcut ağaçların boyuna bağlı olarak çok çeşitli yüksekliklerde yuva yapar. Örneğin, İç Anadolu'daki Karadağ'da dikenli bir armut ağacındaki altı yuva yerden 1,5–2,8 m yükseklikte, Erçek Gölü yakınlarında kavak ağaçlarında bulunan üç yuva ise yerden 5, 12 ve 12 m yüksekliktedir. İnce dallar, bitki sapları ve kökçüklerden kâse şeklinde yaptığı yuvasını tüy, kök, kıl ve yünle kaplar.

Yumurta sayısı: Türkiye'de 4 yumurta (1 yuvada), 5 yumurta (5 yuvada) ve 7 yumurta (1 yuvada) olarak kaydedilmiştir. Yavru sayısı hakkında doğrudan kayıt yoktur, ancak tüylenmiş yavru sayısı çoğunlukla 4–5'tir.

Üreme dönemi: Mayıs ayında yumurta koyar. Yavrular Haziran ve Temmuzda görülebilir.

AKD: 29 Mayıs 1991'de Akseki'de yuva yapımı gözlenmiş, 12 Haziran 1973'te Pınarbaşı'nda yedi yumurtalı bir yuva bulunmuştur. 1–3 Ağustos 1971'de birkaç aile grubu gözlenmiştir.

İÇA: 27–29 Mayıs 1907'de Karadağ'da her biri beş taze yumurta içeren beş yuva kaydedilmiş, 21 Haziran 1907'de yuva yapımı gözlenmiştir (Ramsay, 1914). 10 Haziran 1998'de Karapınar yakınlarında çatlamaya başlayan yumurtalar bulunan bir yuvadan yumurtlamanın 21 Mayıs'ta gerçekleştiği anlaşılmıştır. 1 Haziran 1972'de Karadağ'da 1500 m yükseklikte dört yumurtalı bir yuva, 7 Haziran 1971'de Ulukişla yakınlarında bir zeytin ağacı kullanılarak yuva gözlenmiştir. 24 Temmuz 1971'de Karadağ'da yeni tüylenmiş yavrularıyla birlikte iki çift, 22 Haziran 1973'te Ankara yakınlarında tüylenmiş yavrusuyla bir çift, 3 Temmuz 1989'da Madenşehir yakınlarında 4–5 yavrusunu besleyen iki erişkin gözlenmiştir.

DOA: 2 ve 11 Haziran 2001'de Erkek Gölü yakınlarındaki üç yuvada kuluçkada olan erişkinler kaydedilmiştir.

Alttürler ve Sınıflandırma

Monotipik bir türdür.

Maskeli Örümcekkuşu

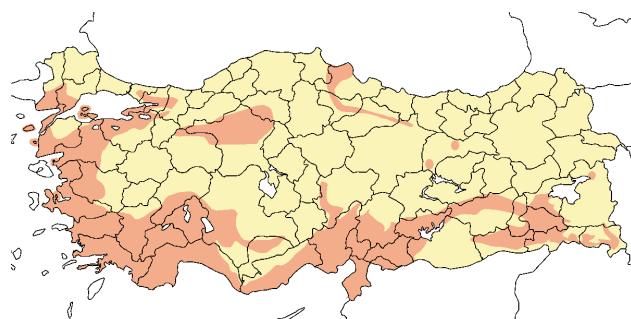
Lanius nubicus, Masked Shrike

Yaygın olarak ve az sayıda olan yaz göçmenidir.

Mayıs ortasından itibaren açık meşe ve çam ormanları, narenciye bahçeleri ve zeytinlikler gibi yarı ağaçlık habitatlarda, genellikle 1100 metrenin altında, ancak en fazla 2000 metreye kadar ürer. Marmara'da lokal olarak, Ege ve Akdeniz'de genellikle iç kesimlerde, İç Anadolu'nun bitişik alanlarında (Kirwan, 1998) ve Güneydoğu Anadolu'nun kuzey sınırı boyunca yaygın olarak ürer. Karadeniz ve Doğu Anadolu'nun büyük bölümünde bulunmaz.

İlkbaharda mart ortasından itibaren hafif bir geçiş başlar; geçiş nisan ortası ile Mayıs başı arasında zirveye ulaşır. Doğu Anadolu ve Karadeniz'de göçmen bireyler Mayıs sonu ve Haziran başına kadar kaydedilmiştir. Sonbahar geçisi ise Ağustos ortasından Ekim sonuna kadar sürer ve en yoğun dönem eylündedir.

Görünüşe göre büyük oranda habitat kaybı nedeniyle popülasyonunun en az %10 azaldığı düşünülmektedir (Perktaş, 2004). Son yıllarda yapılan atlas çalışması (Boyla vd., 2018), türün sanılandan daha yaygın olduğunu göstermiştir. Bu durumu destekleyen bir diğer çalışma, İliç ve Kemaliye'de üreyen bir popülasyonu ortaya koymuştur. Ayrıca, uygun iklim koşulları nedeniyle Kelkit Vadisi'nde de bulunabilir.

Üreme

Yuvalama alanı: Zeytinlikler ve meyve bahçeleri dahil yaprak döken ve ibreli ormanların kenarlarında ve ağaçlıklarında, ayrıca çit çalılarının ve ağaçların bulunduğu daha açık tarım alanlarında ürer. 1993 yılında Kocaçay Deltası'nda, alüvyonlu bir ormanda 31 hektarlık bir alanda hektar başına 0,26 çiftin üредiği bildirilmiştir (Ertan, 1996).

Yuvası: Zeytin, elma, armut, incir ve çam da dahil olmak üzere ağaçlarda ve çalılarda, en alçak 0,9 m ve en yüksek 8 m olmak üzere genellikle yerden 2-3 m yüksekte, çoğunlukla yan dallarda yuva yapar. Dallardan ve bitki saplarından kâse şeklinde yaptığı yuvasını ince kökler ve bitki lifleriyle kaplar.

Yumurta sayısı: Genellikle 5-7 yumurta bırakır. Türkiye'de 5 yumurta (5 yuvada), 6 yumurta (4 yuvada) ve 7 yumurta (1 yuvada) olarak kaydedilmiştir. Yavru sayısı: Bir yuvada 5 yavru görülmüş, başka bir kayıtta altı tüylenmiş yavru bildirilmiştir.

Üreme dönemi: Mayıs ayında yumurta koyar. Haziran ayından itibaren yavrular gözükebilir. **MAR:** 25 Haziran 1999'da Kocaçay Deltası'nda beş küçük yavrulu bir yuva kaydedilmiştir. En erken tüylenmiş yavru kaydı 26 Haziran 1973'te Ayvacık'tan bildirilmiştir. **EGE:** 18 Mayıs 1899'da İzmir yakınlarında zeytin ağaçlarında, yerden 2,5-3 m yüksekte yumurtalı yuvalar bulunmuştur (Selous, 1900). 10 Mayıs 1950'de altı yumurtalı bir yuvada kuluçka başlamış, 15 Mayıs 1951'de yedi yumurtalı bir yuva, 8 Mayıs 1951'de ise tamamlanmamış bir kuluçka tespit edilmiştir. 12 Mayıs 1951'de bu yuvaya üç yumurta daha bırakılmıştır (McNeile, 1950, 1951, 1954, 1967, 1968, 1970, 1972, 1973). 29 Mayıs 1999'da Söke'de altı yumurtalı bir yuva bulunmuştur. **AKD:** 7 Mayıs 2004, 12 Mayıs 2005 ve 22 Mayıs 1993'te Uzuncaburç'ta, 21 Mayıs 1996'da Taşağıl'da yuva yapımı gözlenmiştir. 12-14 Mayıs 1987'de Çukurova'da iki yuva bulunmuştur (Have vd., 1988). 5 Haziran 1974'te İntepe'de bir incir ağacında beş yumurtalı bir yuva, 14 Haziran 1992'de Uzuncaburç'ta bir yumurtalı tamamlanmamış bir yuva, 10-18 Haziran 1992'de beş yumurtalı başka bir yuva, 10 Haziran 2006'da yine beş yumurtalı başka bir yuva ve 25 Mayıs 2007'de Side yakınlarında altı yumurtalı bir yuva bulunmuştur. 30 Temmuz 1972'de Aladağ'da gözlenen altı yeni tüylenmiş yavru dâhil, temmuz-ağustos aylarında altı yavruya ait başka kayıtlar da vardır. **İÇA:** 7 Haziran 1975'te Kalecik'te yuva yapımı gözlenmiş, 11 Haziran 1998'de Karapınar yakınlarında beş yumurtalı bir yuva, 10 Haziran 1998'de yeni çıkışmış bir yavru görülmüştür. 21 Ağustos 2005'te İnözü Vadisi'nde iki tüylenmiş yavruyu besleyen bir erişkin gözlenmiştir. 17 Mayıs 1975'te Uludere'de tamamlanmak üzere olan bir yuva bulunmuş, 7 Temmuz 2004'te İliç yakınlarında bir meşe ağacındaki yuvada iki erişkin kaydedilmiştir.

Alttürler ve Sınıflandırma

Monotipik bir türdür.

Kızıl Başılı Örümcekkuşu

Lanius senator, Woodchat Shrike

Yaygın olarak nispeten çok sayıda bulunan yaz göçmeni ve geçit türüdür.

Ege'de, daha lokal olarak Marmara'da, daha az sayıda Akdeniz'de, İç ve Doğu Anadolu'nun Akdeniz'e komşu bölgelerinde ve Güneydoğu Anadolu'nun büyük bölümünde ürer. Diğer bölgelerde ise muhtemelen çok lokal olarak bulunur. Genellikle narenciye bahçeleri, zeytinlikler ve diğer tarım alanlarındaki çalılık ve yarı ağaçlık habitatlarda Mayıs başından itibaren ürer. Marmara ve Ege'de deniz seviyesinden 800 metreye kadar, Akdeniz'de 1200 metreye kadar, Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da ise 500-2000 metre arasında ürer (Roselaar, 1995).

Geçiş dönemlerinde, özellikle ilkbaharda daha yaygın ve boldur. İlkbaharda çoğunlukla Nisan ortasında geçiş yapar; mart ortasından Mayıs başına kadar gözlenir. Sonbahar geçiği ise ağustos başından ekim sonuna kadar sürer ve en yoğun dönemi eylül ayıdır. Ancak sonbaharda daha seyrek olarak görülür.

Üreme

Yuvalama alanı: Açık alanlardaki yüksek ve izole çalılar, çit bitkileri, meyve bahçeleri, zeytinlikler ve açık ağaçlık alanlarda ürer.

Yuvası: Yuva genellikle bir ağaçta ya da çalıda, 1,5-2,5 m yükseklikte yer alır. Türkiye'de yüksekte yuva kaydedilmemiştir ancak İspanya'da 8 m'ye kadar yuvalar olağandır. Kökler, otlar ve diğer bitkisel malzemeden yapılan kâse şeklindeki yuva, yün, kıl ve tüylerle kaplanır.

Yumurta sayısı: Türkiye'de gözlenen yumurta sayısı 4-7 arasında değişmekte, çoğunlukla 5-7 yumurta bırakılmaktadır (12 yuvada). Yavru sayısı bir yuvada 4, bir yuvada 6 olarak kaydedilmiştir.

Üreme dönemi: Yumurtlama genellikle Nisan ortasında başlar, yavrular Mayıs sonu-haziran

ortasında tüylenir. **MAR:** 21 Haziran 1973'te Vize'de, 27 Mayıs 1967'de Susurluk'ta ve 27 Haziran 1973'te Ezine'de yavrularını besleyen erişkinler gözlenmiştir. **EGE:** 1950-51 yıllarında İzmir ve Manisa çevresinde çoğunlukla (McNeile, 1950, 1951, 1954, 1967, 1968, 1970, 1972, 1973) tarafından kırktan fazla yuva bulunmuştur. Nisan ortasında yuva yapımı gözlenmiş, en erken tamamlanmış kuluçka 20 Nisan'da, en geç 3 Haziran'da kaydedilmiştir. Büyümüş yavrular genellikle Mayıs sonunda, tüylenmiş yavrular ise 20 Haziran'dan itibaren görülmüştür (McNeile, 1950, 1951, 1954, 1967, 1968, 1970, 1972, 1973), (Selous, 1900). 22 Haziran 1966'da Menemen tepelerinde ve 30 Haziran 1966'da Marmara Gölü'nde tüylenmiş yavrular gözlenmiştir. **AKD:** 14 Mayıs'ta Karataş'ta beş yumurtalı bir yuva kaydedilmiştir. 5-6 Temmuz 1992'de Antalya yakınlarında tüylenmiş bir yavru gözlenmiştir. **DOA:** 19 Mayıs 2005'te Malatya'da kuluçkada olan bir çift kaydedilmiştir. **GDA:** 9-17 Mayıs 2004'te Durnalık'ta yumurtlamaya hazır üç boş yuva bulunmuş, 2 Haziran 2001'de aynı yerde yeni yumurtadan çıkmış bir yavru ve 7 Haziran 2006'da başka bir yuvada yarı gelişmiş altı yavru görülmüştür. 11 Mayıs 2004'te Birecik'te yumurtlamaya hazır bir yuva kaydedilmiş, 9 Haziran'dan sonra Gaziantep civarında yeni tüylenmiş yavrular gözlenmiştir.

Alttürler ve Sınıflandırma

Trakya, Marmara ve Ege boyunca güneyde Bodrum çevresine kadar nominat *senator* alttüre bulunur. Marmara ve Ege'deki bazı bireylerde, orta kuyruk teleklerinin tabanında bir miktar beyazlık görülebilir. Hatay'ın doğusundan başlayarak kuzyede Kars'a kadar olan bölgede ise *niloticus* alttüre yayılış gösterir. Göksu Deltası'ndaki bireylerin de *niloticus* olması muhtemeldir. Akdeniz kıyıları ile Ege'nin güneybatı ucundaki bireylerin hangi altture ait olduğu ise belirsizdir.

Alakarga

Garrulus glandarius, Eurasian Jay

Yaygın olarak çok sayıda bulunan yerlidir.

İç, Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da uygun habitatların bulunmadığı alanlarda görülmez. Deniz seviyesinden en az 2000 metreye kadar, yaprak döken ormanlar, makiler, zeytinlikler ve

turuncgil bahçelerinde yaygın olarak bulunur. Ayrıca, Toroslar ve Kuzeydoğu Anadolu Dağları boyunca uzanan iğne yapraklı ormanlar da dahil olmak üzere her tür ormanlık alanda ürer. Bazı kişiler, özellikle kuzey ve batı bölgelerine az sayıda göçmen iner. Örneğin, 24 Eylül-3 Ekim 1980 tarihleri arasında Borçka'da günde yaklaşık 100 bireyin göç ettiği kaydedilmiştir.

Üreme

Yuvalama alanı: Hem yaprak döken hem de iğne yapraklı orman ve korularda, zeytinliklerde ve yüksek fundalıklarda ürer.

Yuvası: Ağaçlarda ve yüksek çalılarda yuva yapar. Yuva, çalı çırپı ve ağaç dallarından örülmüş olup kök parçaları ve tüylerle astarlanmış kâse şeklinde dir. Naylon ipiyle astarlanmış yuvalar da kaydedilmiştir.

Yumurta sayısı: Türkiye'de gözlenen yumurta sayısı 6 yumurta ile bir yuvada kaydedilmiştir. Yavru sayısı bir yuvada 3 olarak belirlenmiştir. Diğer bölgelerde genellikle 5-7 yumurta bırakır.

Üreme dönemi: Yumurtlama genellikle Nisan ayında başlar. Tüylenmiş yavruların Mayıs ortası ile Haziran başında kaydedilmesi, kuluçkanın Nisan ayının ikinci yarısında başladığını göstermektedir. **EGE:** 1 Haziran 1871'de İzmir yakınlarında toplanmış 3 yumurtalı kuluçka muhtemelen tamamlanmamış bir yuvaya aittir (Manchester Müzesi). 16 Mayıs 2004'te Muğla yakınlarında başka türlerce işgal edilmiş bir yuva kaydedilmiştir. 18 Mayıs 2004'te İzmir yakınlarında yeni tüylenmiş yavrular görülmüştür. 14 Mayıs 2007'de Akköy'de bir zeytin ağacı 6 günlük yavrular gözlenmiştir, bu kayıt yumurtlamanın 18 Nisan'da başladığını göstermektedir. 1 Haziran 2004'te Akköy'de 3 metre yüksekteki bir zeytin ağacında bulunan yeni ancak boş bir yuvanın, türün tipik yuvalama yapısına sahip olduğu kaydedilmiştir. **AKD:** 14 Nisan 1935'te Osmaniye yakınlarında yuva yapmaya hazırlanan erişkin bireyler gözlenmiştir (Bird, 1937). 7 Mayıs 2004'te Uzuncaburç'ta elma bahçesinde 3 metre yükseklikte bulunan

tamamlanmamış bir yuva kırık yumurta ile tespit edilmiştir. 12 Mayıs 2005'te aynı bölgede dikenli bir çalıda bulunan yuvada kuluçkaya yatan ya da yeni yavru çıkan bir erişkin gözlenmiştir. 10 Haziran 2006'da bir armut ağacındaki yuvada 6 yumurta ve aynı gün başka bir yuvada tüylenmiş 3 yavru kaydedilmiştir. 17 Haziran 1996'da Uzuncaburç çevresinde bir aile grubu gözlenmiştir. **IÇA:** 1968–1969 arasında bilinmeyen bir tarihte Kızılıcahamam'da bazı aile grupları gözlenmiştir. **GDA:** 7 Mayıs 2002'de Yaylacık yakınlarında yavrulu bir yuva, aynı tarihte Alan ve Mardin yakınlarında kullanılan yuvalar bulunmuştur. 8 Haziran 2002'de Uludere civarında tüylenmiş yavrular gözlenmiştir.

Alttürler ve Sınıflandırma

Glandarius grubundan *ferdinandi* alttüri İstranca Dağları'nda bulunur. Güneybatı Trakya'da, Keşan bölgesinde olduğu iddia edilen *graceus* alttüri ise *ferdinandi*'nın sinonimi olarak kabul edilir. *Atricapillus* grubundan *anatoliae* alttüri Güney Marmara, Ege, Akdeniz, İç Anadolu, Doğu Anadolu'nun güneyi ve Güneydoğu Anadolu'da, *krynicki* alttüri ise Samsun'dan Ağrı'ya kadar uzanan bölgede bulunur. Bu bölgelerden alınmış tahnit örnekleri mevcuttur (Roselaar, 1995). Batı Karadeniz, İç Anadolu'nun doğu kesimleri ve Doğu Anadolu'daki durumu ise henüz netleşmemiştir.

Kabul görmeyen formlar arasında İstanbul'a özgü olduğu ileri sürülen *hansguentheri* alttüri (*anatoliae*'nın sinonimi), Toroslar'da tanımlanmış *lendlii* alttüri (*anatoliae*'nın sinonimi) ve Artvin ile Batum çevresinde kaydedilen *nigrifrons* alttüri (*krynicki*'nın sinonimi) yer alır (Roselaar, 1995).

Saksagan

Pica pica, Eurasian Magpie

Yayın olarak çok sayıda bulunan yerlidir.

Genellikle deniz seviyesinden 3000 metreye kadar, dağınik ağaç, çalı ve fundalıkların bulunduğu açık tarım alanlarında yaşar. Üreme döneminde, İç ve Doğu Anadolu'nun ağaçsız geniş bozkır ve yarı bozkır alanlarında telefon direkleri ve diğer insan yapımı yapıları yuva olarak kullanır. Karadeniz kıyılarında, özellikle Sinop'tan Sarp'a kadar olan kesimde neredeyse hiç bulunmaz. Kızılırmak Deltası'nda nadir üreyen bir tür olarak tanımlanmış, 1992'de üç ay süren yoğun

gözlemlerde sadece bir birey kaydedilmiştir (Dijkens & Kasparek, 1985). Güneydoğu Anadolu'da, özellikle güney kesimlerde birçok alanda bulunmaz. Güney Ege ve Akdeniz kıyılarında yerli olup olmadığı kesin olarak bilinmemektedir. Yerli bir tür olarak bilinmekle birlikte bazı bölgelerde kısmi göç hareketleri gösterir. Kış aylarında, özellikle iç ve doğu bölgelerde yayılışı sınırlıdır, ancak bu dönemlerde 450 bireye kadar büyük gruplar hâlinde toplu olarak geceleme yapabilir.

Üreme

Yuvalama alanı: Dağınik ağaç ya da çalıların bulunduğu açık tarım arazileri, fundalıklar, meyve bahçeleri ve seyrek ağaçlı bölgelerde yuvalar. Ağaçların bulunmadığı İç Anadolu gibi bölgelerde telefon ve elektrik direkleri üzerinde de yuva yapar. Nadir olarak sazlıklarda da yuvaladığı bilinmektedir. İç Anadolu'da 1,7 km'lik yol şeridine karaçalı ve akasyalarda 25 yuva gözlenmiştir (Wadley, 1951).

Yuvası: Yuva, çöplerden yapılmış kabarık bir kâse şeklindekdir. Kaba astar çamurla, ince astar ise köklerle yapılır. Üzerinde çalı çırpıdan oluşan kalın bir kubbe şeklinde çatı bulunur. Türkiye'de çatısız yuva kaydı yoktur (Harrison & Castell, 2002). Ağaçların bulunmadığı bölgelerde ölü bitki sapları kullanılarak yapılmış yuvalar da görülür. 1 Mayıs 1951'de Marmara Gölü'nde, çatısı birkaç çöpten ve dikenden, gövdesi ise ölü sazlardan oluşmuş, sadece su seviyesinden 15 cm yükseklikte yapılmış sıradışı bir yuva bulunmuştur (McNeile, 1950, 1951, 1954, 1967, 1968, 1970, 1972, 1973). Terk edilmiş yuvalar kulaklı orman baykuşu, kerkenez ve muhtemelen delice doğan gibi türler tarafından kullanılır.

Yumurta sayısı: Türkiye'de gözlenen yumurta sayısı 5 yumurta (2 yuvada), 6 yumurta (1 yuvada), 7 yumurta (2 yuvada), 8 yumurta (2 yuvada) olarak kaydedilmiştir. Yavru sayısı 3 ila 6 arasında değişmektedir (6 yuvada). Tepeli guguk, Türkiye'de bu türün yuvalarına kuluçka paraziti olarak bilinen tek türdür.

Üreme dönemi: Nisan ayında yumurta koyar. Hazirandan itibaren yavrular gözükür. **MAR:** En erken kayıt 26 Nisan 2003'te 6 günlük 5 yavrunun bulunduğu bir yuvaya aittir ve bu kayıt ilk yumurtanın 25 Mart civarında bırakıldığını göstermektedir. Genel olarak mart ve nisan ayları yuva kurma dönemi, nisan ortasından itibaren ise yumurtlama dönemidir. **İÇA:** 12 Haziran 1998'de Kulu'da bir yuvada gelişmiş yavrular gözlenmiştir, 17 Haziran 1998'de Aksaray yakınlarında yeni uçmaya başlamış yavrular kaydedilmiştir. Erişkin bireylerin geç tarihlerde yuvaya çali çırپı taşıdığı da gözlenmiştir; bu davranış yuva tamiri olarak değerlendirilmiştir. **DOA:** En geç kayıt, 11 Haziran 2004'te Gelinkaya'da (Erzurum) 5 yumurtalı bir yuvaya aittir. Yavrular Mayıs boyunca ve haziran başında yuvada bulunur, Mayıs sonundan itibaren ise uçmaya başlar.

Alttırler ve Sınıflandırma

Ülkenin batısında, kuzyede Tokat'ın doğusundan güneyde Osmaniye'ye kadar nominat *Pica* alttüürü bulunur. Kuzeydoğu Anadolu'da incelenmiş bir tahnit örneği olmamakla birlikte, bu bölgedeki bireylerin de büyük olasılıkla *pica* alttürüne ait olduğu düşünülmektedir (Roselaar, 1995). Güneydoğuda, Gaziantep'in doğusundan İran sınırına ve Ağrı'nın güneyine kadar uzanan alanda bulunan kuşlar, daha iri gövdeleri ve el teleklerinde daha fazla beyazlık bulunmasıyla, *pica* ile Güneydoğu Rusya ve İran'ın doğusunda yaşayan *bactriana* formları arasında bir geçiş oluşturur (Roselaar, 1995).

Göknar Kargası

Nucifraga caryocatactes, Spotted Nutcracker

Rastlantısal konuktur.

6 Kasım 1969'da Ankara ve Kırşehir sınırlarındaki Hirfanlı Baraj Gölü kenarındaki çamlıkta tek birey görülmüştür (OST, 1969). 4 Ekim 2005 sabahı, yoğun bir göç dalgasının ardından Trabzon açıklarındaki Minerva II gemisinin güvertesinde ayrıntılı biçimde tanımlanan iki birey tespit edilmiş, ardından kıyıya doğru uçmuşlardır. Daha sonra 8 Ekim 2008'de Erzurum'da, 16 Ekim 2008 ile 18 Ocak 2009 arasında İstanbul Durusu'da ve yakındaki Kemerburgaz'da 20 Ekim 2008'de görülmüştür.

1889–1894 arasında İstanbul'daki kuş pazarlarında sonbahar aylarında düzenli

olarak satıldığı belirtilmiş ve bu nedenle İstanbul çevresinin kuş listesine dâhil edilmiştir (Mathey-Dupraz, 1920–24; Rigler, 1852). Kumerloeve (1961) bu kayıtların kaynağını sorgulamıştır.

Üreme

Türkiye'de yuvalamaz. Yuvalama alanı Doğu ve Orta Avrupa dağları ve Kuzey Avrasya Boreal orman kuşağıdır.

Alttırler ve Sınıflandırma

Ülkemizde nominat alttür bulunur.

Kırmızı Gagalı Dağ Kargası

Pyrrhocorax pyrrhocorax, Red-billed Chough

Lokal olarak nispeten çok sayıda bulunan yerlidir.

Genellikle 1800 metrenin üzerindeki dağlık bölgelerde görülür, Karadeniz Bölgesi'nde 700 metreye kadar iner. Dağ etekleri ve bozkırlarda, özellikle kiş aylarında sarı gagalı dağ kargasından daha yaygındır. Şubat 1999'da Niğde Demirkazık'ta 1000 metrede büyük gruplar halinde geceleme alanlarında toplanmıştır. Bitlis Süphan Dağı'nda 3000 metreye kadar çıkmıştır. Van Gölü'ndeki Ahdamar Adası gibi uygun habitatlarda da bulunur. Doğu bölgelerinde geniş yayılış gösterir, batıda ise Uludağ'a kadar ulaşır. Güneydoğu Anadolu'da çok lokal popülasyonları vardır. Güney kıyılarında nadiren görülür.

Üreme

Yuvalama alanı: Genelde yüksek dağlardaki kaya çıkıntıları, yarlar ve geçitlerde yuvalar. Türkiye'de mağaralarda, yarlardaki çatıklarda ve nadiren düz çıkışılarda yuva yapar. Koloniler genellikle birkaç çiftten oluşur ancak 50 çifte kadar ulaşan büyük koloniler de kaydedilmiştir.

Yuvası: Çalı çırımı ve bitki gövdelerinden örülülmüş, kalınca tüy ve yünlerle astarlanmış, şişkin bir kâse biçimindedir. Bazı yuvalar çatıkların derinliklerinde yer alırken, bazıları ise ağız kısımlarına yakın ve dışarıdan kolayca görülebilecek konumdadır.

Yumurta sayısı: Türkiye'de yumurta sayısına dair doğrudan veri bulunmamaktadır. Diğer bölgelerde genellikle 3-4 yumurta bırakır. Bir yuvada 3 yavru kaydedilmiştir.

Üreme dönemi: Nisan ve Mayıs ayında yumurta koyar. Yavrular hazırlan sonrası görülebilir. **KAR:** 13 Mayıs 1990'da Erzurum'un kuzeyinde ve 10-11 Mayıs 1993'te Çamlıhemşin yakınlarında her birinde 25-30 kuşluk koloniler kaydedilmiştir (Faldborg, 1994). 14 Haziran 2004'te İspir'de bir çiftin yuva çatlaşmasına doğru uçtuğu, birinin ağızında muhtemelen yuvada bulunan yavruya ait dışkı parçasıyla dışarı çıktıığı gözlenmiştir. **İÇA:** 28 Mayıs 1998'de Demirkazık'ta yavrulu bir yuva, 7 Haziran 1998'de muhtemelen gelişmiş bir yavru ve 8 Haziran 1998'de üç büyük yavru bulunan bir yuva kaydedilmiştir. Bu gözlemler, yumurtlanmanın nisan sonrasında gerçekleştiğini göstermektedir. 29 Nisan 1970'te Aladağlar'da bir çift çiftleşirken ve yuva yaparken gözlenmiştir. 21 Nisan 2004'te Ereğli'de bir taş ocağında bir birey yuvalama çatlaşmasına girerken görülmüştür. **DOA:** 10 Haziran 1975'te Ani'de bir yuvada yavru gözlenmiş, 12 Haziran 2001'de Nemrut Dağı'nda gelişmiş bir yavrunun bulunduğu yuva tespit edilmiştir. Haziran sonu ve temmuz başında Van yakınlarında tüyenmiş yavrular gözlenmiştir.

Alttırılar ve Sınıflandırma

Türkiye'nin tamamında *docilis* alttürü bulunur.

Sarı Gagalı Dağ Kargası

Pyrrhocorax graculus, Alpine Chough

Lokal olarak çok sayıda bulunan yerlidir.

Toros Dağları boyunca, İç Anadolu'nun güney sınırında ve Doğu Anadolu ile Doğu Karadeniz'in dağlık kesimlerinde yüksek rakımlarda bulunan, yerli ancak az sayıda bir türdür. Bu bölgelerde

bazı yerlerde yüksek sayıarda kaydedilmiştir. Uludağ'dan da düzenli ancak az sayıda kayıt vardır. Ege'deki durumu net değildir, ancak İzmir'in doğusundaki dağlarda nadiren görülmektedir. Genellikle 2500 metre üzerindeki alanlarda ürer. Ancak Güneydoğu Anadolu'da 1500 metrede, Doğu Anadolu'da Munzur bölgesinde ise 1400 metrede ürediği belirlenmiştir. Kışın yayılımı sınırlıdır ve nadiren alçak rakımlara iner.

Üreme

Yuvalama alanı: Yüksek dağların kayalık çıkışları ve yarlarında yuvalar. Türkiye'de 3500 m'ye kadar yükseklikte üreme kaydedilmiştir.

Yuvası: Yarlardaki deliklerde ve çatıklarda çalı çırımı, kökçük, ot ve tüylerle astarlanmış bir yuvadır.

Yumurta ve yavru sayısı: Türkiye'de yumurta sayısına dair doğrudan kayıt bulunmamaktadır. Diğer bölgelerde genellikle Mayıs ayında 4 yumurta bırakır, ancak sayı 3 ila 6 arasında değişebilir. Yunanistan'ın Parnassus bölgesinde 1874-1900 yılları arasında toplanmış örneklerde, 8 Mayıs-26 Mayıs arasında toplanan kuluçkalarda 3, 4 ve 5 yumurta sayılmıştır.

Üreme dönemi: Haziran ayında yumurta koyar, yavrular ağustos sonuna kadar görülebilir. **AKD:** 14 Ağustos 2004'te Aladağlar'da aktif bir yuva tespit edilmiştir. Bunun dışında detaylı üreme verisi bulunmamaktadır. **DOA:** 31 Mayıs 1969'da Van-Görentaş'ın batısında, 3500 m yükseklikte yuva malzemesi taşıyan 6 birey gözlenmiştir.

Alttırılar ve Sınıflandırma

Roselaar (Roselaar, 1995), Toroslar, İzmir Bozdağ ve muhtemelen Güneydoğu Anadolu'da *digitatus* alttürünün bulunduğu öne sürülmüştür. Öte yandan, Uludağ ve Kuzeydoğu Anadolu Dağları'nda tahnit örnekleri incelenmemiş olsa da burada bulunan bireylerin *graculus* altürüne ait olduğu varsayılmaktadır.

Küçük Karga

Corvus monedula, Western Jackdaw

Yaygın olarak çok sayıda bulunan yerlidir.

Yerleşim alanlarında ve yıkık yapıların çevresinde küçük ve seyrek koloniler halinde ya da alternatif olarak tarım arazilerinde ürer. Genellikle 1500 metrenin altındaki alanlarda daha yaygındır. Bazı bölgelerde yarı göçmen olabilir. Akdeniz Bölgesi boyunca pek rastlanmaz, Karadeniz Bölgesi'nde ise üreme döneminde sadece bazı lokal noktalarda bulunur.

Kuzeyde, İstanbul Boğazı ve diğer gözlem noktalarında yapılan sayımlarda göç ettiğine dair doğrudan bir veri olmamasına rağmen, sonbahar ve kış aylarında daha yaygın ve yüksek sayırlarda görülür. Bu dönemde dikkat çeken çok miktarda birey güneye doğru yer değiştirir; büyük sürüler temmuz sonundan itibaren, genellikle ağustos sonundan nisan başına kadar, üremediği kıyı bölgeleri dahil batı ve orta bölgelerde toplanır. Türk genellikle birkaç bin birey hâlinde geceler. Kasım 1970'te Edirne'de istisnai olarak 40.000 bireyin bir arada görülmesi dikkat çekicidir (OST, 1975).

Üreme

Yuvalama alanı: Yerleşim yerlerinde çatılardaki delikler, duvarlar ve bacalar; yarlardaki delikler, göl ve deniz adaları, kaya çıkıntıları, yaşı ağaçlar ve kaya çatlaklarında yuvalar. Bazen, örneğin Tuz Gölü'ndeki gibi oldukça uzak ve ulaşılması zor adalarda da ürer. Genellikle ortalama 30 çiftten oluşan koloniler hâlinde yuvalar ancak izole çiftler de olabilir.

Yuvası: Kovuğun büyüklüğüne göre farklı miktarda çerçöp, yün, tüy ve bitkisel materyalle yapılmış basit bir yuvadır.

Yumurta sayısı: Türkiye'de gözlenen yumurta sayısı 5-7'dir (2 yuvada). Yavru sayısı belirtmemiştir ancak birçok kayıt yuva deliklerine uçan erişkin bireylere dayanmaktadır.

Üreme dönemi: Üreme mart ortasında kur

davranışıyla başlar. Yumurtlama nisan sonu-mayıs başı arasındadır. Yavrular mayıs sonu-haziran ortasında çıkar ve temmuz başında tüyenmiş olur. **MAR:** Manyas Gölü'nde üreyen birey sayısı bilinmemekle birlikte, Nisan 1967'de 6000 bireyin gecelediği tespit edilmiştir. **EGE:** 24 Nisan 2003'te yuva yapımı gözlenmiş; 14 Mayıs 1899'da İzmir yakırlarında bazıları yumurtalı, bazıları yavrulu birçok yuva tespit edilmiştir. Bu durum en erken yumurtlamadanın 20 Nisan civarında olduğunu göstermektedir (Selous, 1900). **İÇA:** Nisan ayında kur davranışları gözlenmiştir. 8 Mayıs'ta yuva yapıldığı kaydedilmiştir (Wadley, 1951). **DOA:** 1910'da mart ortasında yuva yapımı başlamış, ancak 30 Nisan'a kadar yumurtlama gerçekleşmemiştir (McGregor, 1917). 9 Haziran 2001'de Balık Gölü'nde bir adadaki yuvada üç yumurta ve henüz çıkmış iki yavru bulunmuştur. Bu durum, yumurtlamadanın mayıs ortasında başladığını gösterir. 26 Haziran 2004'te Erçek Gölü'nde yuvadan uçlu yaklaşık bir hafta olmuş tüyenmiş genç bireyler gözlenmiş, bu da ilk yumurtanın mayıs başında bırakıldığını göstermektedir. **GDA:** 4 Haziran 1993'te tüyenmiş yavrular görülmüştür. Bu da yumurtlamadanın nisan ortasında başladığını gösterir.

Alttürler ve Sınıflandırma

Türkiye'nin tamamında *soemmerringii* alttüri bulunur.

Ekin Kargası

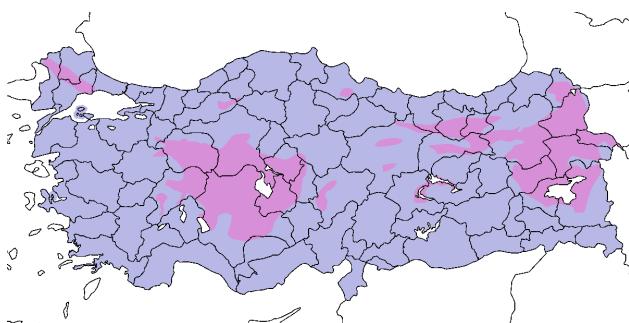
Corvus frugilegus, Rook

Yaygın olarak çok sayıda bulunan yerli ve kış göçmenidir.

İlk üreme kaydı 1838'de Erzurum yakınlarında yapılmıştır (Dickson & Ross, 1839). İkinci üreme kaydı ise bir yüzyıl sonra, 1957'de Malazgirt'te (Muş) gerçekleştirilmiştir (Hellmich, 1960). Bu tarihten sonra türün nispeten yerlesik olduğu, bazen çok büyük sayırlarda bulunduğu ve genellikle üç bölgede yoğunluğu anlaşılmıştır: Trakya, İç Anadolu ve Doğu Anadolu. Tarım arazileri ve yerleşim yerlerinin çevresindeki kavaklıklarda küçük üreyen gruplar oluşturur. Güneydoğu Anadolu'da ise daha küçük koloniler kurar. Türkiye genelinde 60-65 koloni tespit edilmiş ve toplam üreyen popülasyon 6500

çift olarak tahmin edilmiştir (Kasperek, 1989d). Ancak sonraki araştırmalar bu sayının en az iki katı olduğunu ve koloni sayısının 85'i geçtiğini ortaya koymuştur (Kirwan, 1995b). Buna ek olarak, Doğu Anadolu'da en az dört koloniden daha bahsedilmektedir (Berk vd., 1993). Birçok koloni gözlemciler tarafından ya hiç sayılmamış ya da yalnızca kısmen sayılmıştır. Üreme sezonundan sonra yayıldığı Ege, Akdeniz ve Karadeniz'de gözden kaçan koloniler olabilir. Her durumda, Doğu Anadolu'nun türün yayılışında merkezi bir rol oynadığı ve burada daha yaygın olduğu anlaşılmaktadır. Bilinen en büyük koloni, Mayıs 1993'te Ağrı'da sayılan 1200 aktif yuvadır (Kirwan, 1995b).

Göç döneminde ve kışın daha geniş bir yayılış gösterir, ancak yine de en yoğun olduğu yerler üreme bölgeleri çevresindedir. Güneydoğu Anadolu'ya da yayılır, ancak Akdeniz'de nadirdir. Üreme sonrası dönemde, özellikle geceleme alanlarında 10.000'i aşan sayılarla toplanabilir. 17-18 Ekim 1983'te Karasu'da (Sakarya) batıya doğru ilerleyen 21.260 birey gözlenmiştir (Kasperek, 1992a). Bu yüksek sayılar, bölgenin dışarıdan göç aldığıını gösterebilir. 1966'da Boğaz'da yapılan gözlemler, ekim başından kasımın ilk haftasına kadar türün göç ettiğini ortaya koymuştur (Porter, 1983). Göç muhtemelen aralık ortasına kadar devam edebilir. Türkiye'nin kuzeyinde ilkbahar göçü ise marttan nisan başına kadar sürer.

Üreme

Yuvalama alanı: Açık alanlarda, ufak koruluklarda, genelde kavaklılardan oluşan ağaçlıklarda veya dere, nehir ve göl kenarlarında sıralı duran ağaçlarda yuvalar. Tarım arazileri ve bozkır alanların kenarındaki köy ve kasabalarда ya da bunların hemen çevresinde de yuvalar. Beyşehir Gölü'nde bir adada yuvaladığı kaydedilmiştir. Koloni halinde ürer; koloniler genellikle 7 çiftten birkaç yüz çift kadar olabilir, ancak çok daha büyük koloniler de kurduğu bilinmektedir. 1993'te Ağrı'da, hepsi

kullanılmıyor olsa da en az 1200 yuva; Pasinler ve Erzurum arasındaki yol boyunca ise 820 yuva tespit edilmiştir (Kirwan, 1995b). Genellikle koloniler tek türden oluşur ancak Balıkdamı'nda küçük ak balıkçıl, gece balıkçılı ve alaca balıkçıl ile birlikte yuvaladığı gözlenmiştir (Magnin & Yarar, 1997). Eski yuvaların kerkenez, delice doğan ve kulaklı orman baykuşu tarafından da kullanıldığı tahmin edilmektedir.

Yuvası: Genellikle 5-20 m yükseklikteki ağaçlara, ot, kök ve tüylerle çevrelenmiş, toprakla karışık çöplerden oluşan kâse biçiminde bir yuva yapar. **Yumurta sayısı:** Türkiye'de yumurta sayısına dair veri yoktur. Diğer yerlerde 3 ila 5 yumurta bırakır. Yavru sayısı genellikle 2-3'tür. Türkiye'de çekilmiş bir fotoğraf bir yuvada 4 yavru olduğunu göstermektedir (Pforr & Limbrunner, 1982).

Üreme dönemi: Üreme mart sonunda başlar. Yavru çıkıştı nisan sonunda gerçekleşir ve yavrular Mayıs ortası-haziran başında tüylenmiş olur. Üreme takvimi güney İngiltere'deki ekin kargalarınınıyla büyük benzerlik göstermektedir. **KAR:** 19 Mayıs 1992'de Yeniçağa Gölü'nde, ilk yumurtaların mart sonu veya nisan başında bırakıldığını gösteren bir yuvada çoğu görülebilten 15 yavru sayılmıştır. **İÇA:** 20 Mart 1968'de Eskişehir'de 11 yuva yapım halinde gözlenmiş, 1 Nisan 1987'de Polatlı'da bir erişkin birey yuva malzemesi taşıırken kaydedilmiştir (Kasperek, 1989d). 23 Nisan 2004'te Sultanhan'da 200 çiftlik bir koloni kuluçkada gözlenmiş, 20 Mayıs 2004'te birçok yuvada 2-3 tüylenmiş yavru görülmüş, bazı yavrular yuva yakınındaki dallarda tünemiştir. Bazı erişkinler ise henüz yavrular yeni çıktıktan sonra hâlâ kuluçkada oturmaktaydı. **DOA:** 1910'da Erzurum'da erişkin bireyler 20 Mart'ta göçten dönmüş, 30 Mart'a kadar yuva tamir etmiş ancak 30 Nisan'a kadar yumurtlamamıştır (McGregor, 1917). 10 Haziran 2004'te Tutak'ta tüylenmiş ancak yuva çevresinden ayrılmamış yavrular gözlenmiş, aynı gün Erzurum ve Pasinler arasında bazıları tamamen tüylenmiş, bazıları ise dallarda tünen yavrular görülmüştür. 15 Haziran 2004'teki terk edilmiş yuvalar yumurtlamaların en geç nisan ortasında başladığını göstermektedir. 16 Haziran 2004'te Doğubayazıt'ta tüylenmiş yavrular kaydedilmiştir.

Alttırılar ve Sınıflandırma

Türkiye'de *frugilegus* alttüri bulunur.

Leş Kargası

Corvus cornix, Hooded Crow

Yaygın olarak çok sayıda bulunan yerlidir.

Türkiye genelinde yaygın ve sık görülen yerli bir türdür. Genellikle 2500 metrenin üzerindeki yüksek dağlık alanlarda bulunur; İç Anadolu'nun kurak, ağaçsız düzlüklerinde ise bulunmaz. Akdeniz Bölgesi'nin kıyı kesimleri, Ankara-Konya arası ve Güneydoğu Anadolu gibi bazı alanlarda daha az sayılır.

Sonbahar sonu ve kış aylarında, nadiren de olsa 400 bireye varan büyük sürüler oluşturabilir. Boğaz'da yapılan sayımlar, eylül sonundan Aralık ortasına kadar Türkiye'ye doğru bir kış göçü olduğunu ve şubat ayından itibaren ters yönde bir bahar göçünün başladığını göstermektedir (Kumerloeve, 1957c).

Üreme

Yuvalama alanı: Ormanlık alanlar, orman kenarları, ağaçlıklar, tarım ve kentsel alanlar, dağınik ağaçlı ya da tek tük ağaç bulunan bozkırlar ile göllerdeki adalardaki ağaçlarda, çalılıklarda ve yüksek fundalıklarda ürer. Genellikle yüksek ağaçlarda yuva yapar ancak 1992'de Kızılırmak Deltası'nda kısa boylu ağaçlarda yuvalar saptanmış, hatta bir yuva yalnızca 2,5 m yükseklikte bulunmuştur (Hustings & Dijk, 1994). Amik Gölü yakınılarında 23 Mayıs 1933'te ilginç çalışmalarına yapılmış ve içinde üç yumurta bulunan bir yuva kaydedilmiştir (Meinertzhagen, 1935). İspİR'in güneyinde birkaç ağaçlık bir alanda ve Halfeti'de elektrik direkleri üzerinde yuva yaptığı görülmüştür. İç Anadolu'nun ağaçsız düzlüklerinde yuva kaydı yoktur.

Yuvası: Yuva, yün, ağaç kabuğu ve tüylerle astarlanmış, toprakla tutturulmuş çöp ve yosunlardan yapılmış bir kâse biçimindedir.

Yumurta sayısı: Türkiye'de üç yumurta bulunan bir yuva ve beş yumurta bulunan başka bir yuva

kaydedilmiştir. Diğer bölgelerde genellikle 4 ila 6 yumurta bırakır. Türkiye'de iki yavrulu bir yuva ve üç yavrulu başka bir yuva kaydedilmiştir.

Üreme dönemi: Birçok kayıtta erişkin bireyler nisan ve Mayıs aylarında yuvalarda gözlenmiştir. Yumurtlama genellikle nisan ortasında başlar ve yavrular Mayıs sonu ile Haziran başında yuvadan uçar. **MAR:** 7 Haziran 2004'te İstanbul'da yol kenarındaki bir ağaçta henüz uçmaya başlamış dört yavru ve yuvanın yanına tünemiş iki erişkin kaydedilmiştir. Bu kayıt yumurtlamanın nisan ortasında gerçekleştiğini göstermektedir. **KAR:** 1992'de Kızılırmak Deltası'nda nisan sonunda yuvaların dolu olduğu, 8 Mayıs'ta bir günlük yavruların bulunduğu ilk yuvanın kaydedildiği ve 1 Haziran'da ilk yavrunun yuvadan uçtuğu belirlenmiştir (Hustings & Dijk, 1994). **DOA:** 11-12 Haziran 2004'te Gelinkaya ve İspir yakınlarında iki ve üç tüylenmiş yavrulu iki yuva gözlenmiştir. **GDA:** 11 Mayıs 2004'te Birecik'te beş yumurtalı bir yuva kaydedilmiştir.

Alttırılar ve Sınıflandırma

Taksonomik durumu karışıkta. Karadeniz, Marmara, Ege, Akdeniz, İç Anadolu ve Doğu Anadolu'daki bireyler *pallescens* ve *sharpii* alttürlerine dâhil edilirken, Güneydoğu Anadolu'daki bireylerin büyük kısmı *sharpii* altürü olarak tanımlanmıştır. *Sardonius* altürü ise *sharpii* içine dâhil edilmektedir (Roselaar, 1995). British Ornithologists' Union (İngiliz Ornitolologlar Birliği) Kayıt Komitesi, kara ve gri bireylerin eş seçiminde kendi renklerine yönelmeleri, ötüş ve ekolojik farklılıklar ile melez bireylerin düşük kondisyonları nedeniyle kara leş kargası ve gri leş kargasını iki ayrı tür olarak değerlendirmiştir (Parkin vd., 2003). Doğuya özgü simsiyah renkli Kara Leş Kargası'nın *orientalis* türüne ait bazı kayıtlar reddedilmiştir: Ekim 1968'de Pozanti'nın kuzeyinde bir birey, Ağustos 1971'de Van'da yaklaşık 20 birey ve Nisan 1972'de Kadınhanı'nda bir birey kaydedildiği iddia edilmiştir (OST, 1972, 1975). Ancak bu taksonun genç Ekin Kargaları ile kolaylıkla karıştırılabilceği ve yayılış alanında göçmen olmadığı belirtilmiş, bu nedenle söz konusu kayıtlar geçerli kabul edilmemiştir (Roselaar, 1995).

Çöl Kuzgunu

Corvus ruficollis, Brown-necked Raven

Rastlantısal konuktur.

Tek bir kayıt mevcuttur: 9 Temmuz 1985'te Mardin Cizre yakınlarında, Dicle Nehri kıyısındaki bir çöplükte beslenirken 7 birey gözlenmiştir. Bu kayıt, bugüne kadar türün en kuzeyde kaydedildiği lokasyon olma özelliğini taşımaktadır (Jakobsen, 1986). Gözlemcinin tür hakkında deneyimli olduğu ve tanımlamanın oldukça ayrıntılı olduğu belirtile de, iki türü birbirinden ayırmada kullanılan en önemli ayırt edici özellik olan kanat/kuyruk oranı verilmemiştir. Gözlemcilerin, Ortadoğu'da sıkılıkla karşılaşılan ve ensesinde kahverengi tonlar bulunan Kuzgun ile bu türü karıştırmamaya özellikle dikkat etmeleri gereklidir. İran'ın bazı bölgelerinde bu iki türün melezleştiği bilinmektedir (Porter vd., 1996). Öte yandan Roselaar, güney İran, İsrail ve Türkmenistan'daki popülasyonlarda melezleşmeyi destekleyen somut kanıtların oldukça az olduğunu belirtmiştir.

Üreme

Türkiye'de yuvalamaz. Yayılış alanı Kuzey Afrika, Arabistan, Güney İran ve Orta Asya çölleridir.

Alttürler ve Sınıflandırma

Monotipik bir türdür.

yazarların dikkatinden kaçmıştır (Baumgart vd., 1995; Serra & Assaad, 2005).

Üreme

Türkiye'de yuvalamaz. Doğal yayılış alanı, Kızıldeniz çevresi, Sahra'nın güneyi ve Etiyopya Dağları'dır.

Alttürler ve Sınıflandırma

Gözlenen bireyin alttüri kesin olarak belirlenmemiştir, ancak Türkiye'ye ulaşan kuşların coğrafi kökeni dikkate alındığında, büyük olasılıkla *stanleyi* alttürüne ait olduğu düşünülmektedir.

Kuzgun

Corvus corax, Northern Raven

Oldukça yaygın olarak çok sayıda bulunan yerlidir.

İç Anadolu'da çok az sayıda bulunur, Güneydoğu ve Doğu Anadolu'nun büyük bölümünde ise görülmez. Farklı irtifalar arasında göç eder. Genellikle en az 3000 metreye kadar olan plato ve dağlık alanlarda, sıklıkla ormanlık bölgelerde ürer. Lokal olarak kalabalık sürüler oluşturabilir; nitekim Mayıs 1969'da Uludağ'da 100'ün üzerinde birey kaydedilmiştir (OST, 1972). Sonbahar sonu ve kış aylarında daha alçak rakımlara iner ve düzenli olarak dağılır. Üreme dönemi dışında, bu dönemde bulunmadığı kıyı bölgelerinde de görülür ve 50 bireye ulaşan sürüler oluşturabilir.

Kısa Kuyruklu Kuzgun

Corvus rhipidurus, Fan-tailed Raven

Rastlantısal konuktur.

22 Mart 2005 tarihinde Belen Geçidi'nde bir birey kaydedilmiş ve tür, tecrübeli gözlemciler tarafından ayrıntılı biçimde tanımlanmıştır. Kısa Kuyruklu Kuzgun İsrail ve Ürdün'de ürer, ancak Lübnan'dan bilinen bir kaydı yoktur (Ramadan-Jaradi & Ramadan-Jaradi, 1999). 1975 yılında Suriye'de Palmyra'da kaydedilen bir birey ise bazı

Ege, Akdeniz ve İç Anadolu bölgelerinde *laurencei* alttüürü, Kuzeydoğu Anadolu, Karadeniz ve Marmara boyunca, oradan Van'ın güneyine kadar ise *corax* nominat alttüürü yayılış gösterir (Roselaar, 1995). Rize Verçenik'ten toplanmış üç tahniti incelemiştir. Ancak bu coğrafi varyasyonun alttürü düzeyinde tanımlanması oldukça tartışmalıdır. Ne (Vaurie, 1959c) ne de (Madge & Burn, 1994) *laurencei* alttürünü geçerli kabul etmiştir.

Üreme

Yuvalama alanı: Çoğunlukla yaprak döken ya da ibreli ormanlık bölgelerde ve genellikle tepelik ve dağlık alanlarda ürer. Kıyılara yakın ovalarda da ürediği kaydedilmiştir. 1993'te Kocaçay Deltası'nda düz alüvyal ormanlarda ve yakınlardaki dik yamaçlarda 7–10 çiftin ürediği belirlenmiştir (Ertan, 1996).

Yuvası: Yuvayı genellikle bir saçakla korunan yamaç çıkışlarına veya yüksek ağaçlara yapar. Yuva, çerçöpten oluşan büyük bir yapıya sahiptir; toprak, ot ve yosunla tutturulur ve kalın bir yün ve tüy tabakasıyla astarlanır.

Yumurta sayısı: Türkiye'den veri yoktur. Diğer bölgelerde 4 ila 6 yumurta yaptığı bilinmektedir.

Üreme dönemi: Türkiye'deki kayıtlar, yumurtlamanın genellikle mart sonunda gerçekleştiğini ve yavruların Mayıs sonunda yuvadan uçtuğunu göstermektedir. **MAR:** 31 Mayıs 1998'de Uluabat Gölü'nde bir çift ve yeni uçan bir yavru olduğu düşünülen üç birey kaydedilmiştir (Welch & Welch, 1998b).

AKD: 23 Mart 1993'te Taşucu'nun kuzeyinde bir yamaçta ve 13 Nisan 1991'de Ermenek'te birer çiftin bulunduğu yuvalar kaydedilmiştir. 7 Mart 2004'te Uzuncaburç yakınlarında bir çam ormanı üzerinde kızıl şahine saldıran erişkin bir birey gözlenmiştir. **KAR:** 1976–1978 arasında Ereğli'de bir rezervuarda kesin olarak bir, büyük olasılıkla iki çiftin ürediği belirlenmiştir (Albrecht, 1986). 1993'te Kuzeydoğu Anadolu Dağları'nda yavruların Mayıs sonunda uçtuğu gözlenmiştir. Bu da yumurtlamanın mart sonu olduğunu göstermektedir. **İÇA:** 26 Nisan 2007'de Karadağ'da dik bir yarda, tüyenmiş büyükçe bir yavru yuvada gözlenmiştir. Bu gözlem, yumurtlamanın mart başında gerçekleştiğini göstermektedir. **GDA:** 8 Nisan 1971'de Kilis'te boş bir yuvada bir çift, Mart ve Nisan 1935'te Gaziantep yakınlarındaki mağaralarda birkaç çift yuvalarken kaydedilmiştir.

Alttürler ve Sınıflandırma

Baştankaralar - Arapbülbülleri

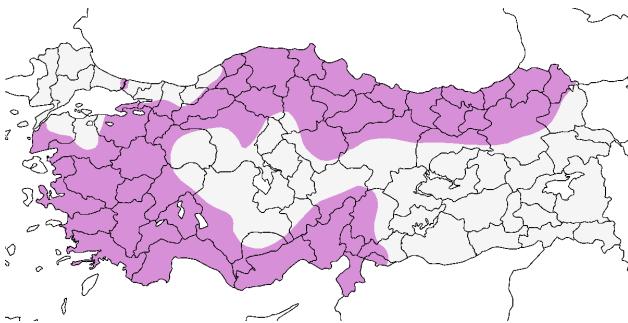
Çam Baştankarası

Periparus ater, Coal Tit

Yayın olarak çok sayıda bulunan yerlidir.

Kıyı bölgelerindeki ibreli ormanlarda ve Torul, Kızılcahamam, Beynam, Akdağmadeni ve Ilgın gibi İç Anadolu'nun kuzey ve güney sınırlarındaki relict ormanlarda bulunur. Doğu ve güneydoğudaki dağlık bölgelerde de yoktur. Açık ya da kapalı ibreli ormanlarda, kimi zaman meşe ile karışık ormanlarda ürer. Tamamen yaprak döken ormanlarda (örneğin Marmara'daki kayın ormanları) nadiren, ağaç sınırının üzerindeki ardiç örtüsünde ise (Doğu Karadeniz hariç) sadece ara sıra ürer. Rakım dağılımı, ibreli ormanların yayılışıyla paraleldir: batıda 0–2000 m, iç bölgelerde (örneğin Toroslar ve Ilgaz Dağları) 2200 m'ye kadar, doğuda ise en az 2400 m'ye kadar çıkar.

Üreme dönemi dışında dağılma eğilimindedir ve daha geniş alanlarda gözlenebilir. İç Anadolu'nun alçak rakımlı alanlarında, örneğin Mogan ve Kayseri'de kış kayıtları vardır.

Üreme

Yuvalama alanı: Farklı orman tiplerinde, özellikle ibreli ormanlarda, ağaç kovuklarında, kaya oyuklarında, duvarlardaki ve yerdeki deliklerde yuvalar.

Yuvası: Yün, yosun ve otlardan yapılmış kâse şeklinde bir yapıdır. Astar olarak yün, saç, tüy ve ince otlar kullanılır. Ağaç, kaya, duvar ve yerdeki deliklerde yuvalar. Uzuncaburç (Mersin) yakınında bir kayanın altında yerdeki bir delikte yuvalamış, yün ve bir parça yosundan örülerek yuva, aynı malzemelerle astarlanmıştır. Yakında

bir yuva kutusu içinde başka bir yuva bulunmuş, yuvanın temelde yün ve yosundan, biraz da otlarla örülümuş olduğu, daha ince ot, yün, saç ve bir parça tüyle astarlandığı tespit edilmiştir.

Yumurta sayısı: Türkiye'de 20 yuvaya ait verilere göre 2 yuvada 4 yumurta, 3 yuvada 5 yumurta, 2 yuvada 6 yumurta, 3 yuvada 7 yumurta, 1 yuvada 8 yumurta, 4 yuvada 9 yumurta, 1 yuvada 10 yumurta, 3 yuvada 12 yumurta ve 1 yuvada 13 yumurta kaydedilmiştir. Ortalama yumurta sayısı 7,95'tir. 5 kuluçkaya ait 43 yumurtanın ortalama büyülübü 15,64 x 11,45 mm'dir. Ortalama kuluçka süresi 13,2 gün, ortalama tüyenme süresi ise 21,6 gündür. 1978 yılında çiftlerin %16,7'si, 1979 yılında ise %20'si ikinci kez kuluçkaya yatmıştır (Kiziroğlu, 1982). 24 yuvadan 22'si başarılı olmuş, bırakılan 195 yumurtadan 162'si çatlamış (%83,1) ve 153 yavru tüylendiği gözlenmiştir. Koyulan yumurtaların %78,5'i, yumurtadan çıkan yavruların %94,4'ü başarıyla tüyenmiştir. Yuva başına ortalama 6,4 yavru, başarılı yuva başına ise ortalama 7 yavru düşmektedir (Kiziroğlu, 1982).

Üreme dönemi: Yuva yapımı nisan ayının üçüncü haftasından itibaren başlar. Yumurtlama dönemi genellikle Mayıs ilk haftasında gerçekleşir. Yavrular Mayıs ortasında yumurtadan çıkar ve Haziran ortasına kadar tüyenir. **AKD:** 25 Nisan 2004'te Akseki'de kayaların altındaki deliklerde dört yuva gözlenmiştir. 30 Nisan 2001'de Ağla'da bir erişkin çam ağacındaki delikte kuluçkadayken görülmüştür. 26 Nisan 2005'te Uzuncaburç'ta bir yuvada yedi yumurta, 7 Mayıs 2004'te ise tamamen tüyenmiş yedi yavru kaydedilmiştir. 17 Haziran 1996'da birkaç tüyenmiş yavru, 19 Haziran 1996'da Delimahmutlu'da tüyenmiş bir yavrusunu besleyen erişkin, 5 Haziran 1999'da Bolkar Dağları'nda bir yavru gözlenmiştir. **KAD:** 9 Haziran 1975'te Boyabat yakınında tüyenmiş yavru, 12 Haziran 1975'te İkizdere yakınında yavrularını besleyen bir çift kaydedilmiştir. **İÇA:** 1978–80 yıllarında Ankara yakınındaki Beynam Ormanı'nda yapılan çalışmaya göre yuva yapımı 20–27 Nisan, ilk yumurtanın koyulması 2–6 Mayıs, ilk yavrunun çıkıştı 19–22 Mayıs ve tüyenme 11–15 Haziran arasında gerçekleşmiştir. 29 Mayıs 1992'de Kızılcahamam'da ibreli ağaçlardaki

deliklerde iki yuvada yavrular gözlenmiş, 9 Mayıs 1990'da Daday'da bir duvardaki delikte yavrulu bir yuva kaydedilmiştir.

Alttürler ve Sınıflandırma

türle ilgili farklı varyasyon düzeyleri tanımlamış olsalar da temel farklar üzerinde hemfikirdirler (Roselaar, 1995; Harrap & Quinn, 1996). Türkiye'de iki alttür grubu görülür; Marmara, Batı Karadeniz, Ege, ve güneyde Toroslarda görülen *ater* grubu altındaki *ater* alttüri ile Doğu Karadeniz'de görülen *phaeonotus* grubu altındaki *derjugini* alttüri (Harrap & Quinn, 1996). Bunun dışında Artvin ve Sarıkamış'da *derjugini* alttüri bilinse de, burada *abietum/rufolateralis* ve *michalowskii* altrürleri arasında geçişin yaşandığı iddia edilmiştir (Roselaar, 1995). Türkiye'de Doğu Karadeniz'den çekilmiş fotoğraflar incelendiğinde ülkenin kalanından çekilmiş fotoğraflardan çok fark görmek mümkün değildir. *Derjugini* ve *michalowskii* alttürlerini içeren Kafkas gruplarında görülen bireysel varyasyonun, grup içi ve gruplar arası geçiş göze alındığında Kafkas grubunu dahi ater grubundan farklı olması fikri zayıf kalmaktadır. Nitekim *derjugini*'nın bazı belirgin özelliklerini Ilgaz Dağları'na kadar batıda gözlenmiştir (Roselaar, 1995). Buna karşın Ege ve Akdeniz kuşlarının *rufolateralis* isminin altrür olabileceği önerilmiştir (Roselaar, 1995). Türde görülen coğrafi varyasyonu kısaca ele almış, varyasyonun çoğunun klinal olduğunu belirtmiş (Snow, 1997). Bu tür önceden *Parus* cinsi altında sınıflandırılıyordu (Gill, Slikas & Sheldon, 2005; Sangster vd., 2005).

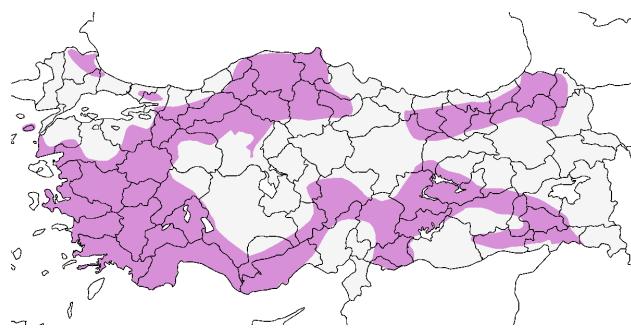
Ak Yanaklı Baştankara

Poecile lugubris, Sombre Tit

Nispeten yaygın olarak çok sayıda bulunan yerli bir türdür.

Ege, Marmara ve Akdeniz bölgelerinde kuru, açık ağaçlık alanlarda ve çalılıklarda sıkça görülür. Ülkenin diğer bölgelerinde ise daha lokal yayılışlıdır. Görünüşe göre İç ve Güneydoğu Anadolu'nun step benzeri alanları ile Doğu Anadolu'nun bazı bölgelerinde bulunmamaktadır. Batıda 0–800 m, iç kesimlerde 1000–1300 m, doğuda 100–1500 m (yer yer 2200 m) ve Toroslar'da 2200 m'ye kadar türer. Trakya'nın kuzey ve güneyinde lokal olarak

bulunur. Orta Karadeniz Bölgesi'nde nadir olarak, Ege ve Akdeniz kıyılarında yaygın şekilde türer.

Üreme

Yuvalama alanı: Deniz seviyesinden 2000 m'nin üzerine kadar orman altı örtüsüne sahip yaprak döken ve ibreli ağaçlık alanlarda, taşlık yamaçlarda, küçük ağaçların ve çalıların bulunduğu vadilerde ve ara sıra bahçelerde türer. **Yuvası:** Genellikle ağaç kovuklarında yuvaladığı düşünülür. Ancak kayalıklardaki oyuklarda da yuvalar bulunmaktadır ve bu davranışın daha yaygın olduğu tahmin edilmektedir. Ayrıca bir petrol istasyonunun beton ayaklı şemsiyesinin tepesinde yuva yaptığı da kaydedilmiştir. Yuvalar kuru otlardan yapılır ve ilkin yünle sonra tüyle astarlanır (Danford, 1877-78).

Yumurta sayısı: Türkiye'de 1 yuvada 4 yumurta, 2 yuvada 5 yumurta, 5 yuvada 6 yumurta, 5 yuvada 7 yumurta, 7 yuvada 8 yumurta ve 4 yuvada 9 yumurta kaydedilmiştir. Ortalama yumurta sayısı 7,1'dir. 5 kuluçkaya ait 35 yumurtanın ortalama büyülübü 16,17 x 11,79 mm'dir. Ortalama kuluçka süresi 13,3 gün (17 yuva) ve ortalama tüyenme süresi 22,2 gündür (21 yuva) (Kızıroğlu, 1982). Aynı çalışmada 28 yuvadan 25'inin başarılı olduğu, koyulan 191 yumurtadan 164'ünün çatlığı (%85,9), 161 yavrunun tüylendiği (yumurtaların %84,3'ü / çıkan yavruların %98,2'si) ve yuva başına ortalama 5,8 yavru düşüğü (başarılı yuvalarda 6,4 yavru) gözlenmiştir (Kızıroğlu, 1984).

Üreme dönemi: Nisan başından itibaren ve yoğunlukla Mayıs ayında yumurta koyar. Yavrular mayıs'tan itibaren görülür. **MAR:** 26 Nisan 1970'te Balıkesir yakınlarında yavrularını besleyen erişkinler, 26 Mayıs 1966'da Manyas Gölü'nde bir aile grubu ve 25 Haziran 1973'te Alexandria Troias'ta yanında tüyenmiş yavru bulunan bir erişkin gözlenmiştir. 22 Nisan 1964'te Osmaneli yakınında bir kaya yarığında çatlamaya yakın 7 yumurtalı bir yuva kaydedilmiştir (Warncke, 1964-65). **EGE:** 13 Mayıs 1992'de

bir erişkin yeni tüylenmiş yavrusunu beslerken gözlenmiştir. **AKD:** 16 Nisan 1876'da Pozanti'da 7 yumurtalı bir yuva bulunmuştur (Danford, 1877-78). Kovada Milli Parkı'nda 10 Mayıs 1995'te kullanılan bir yuva kaydedilmiştir. Mut yakınında 26 Mayıs 1998'de içinde birkaç tüylenmiş yavru olan bir yuva kutusu, Uzuncaburç'ta 7 Mayıs 2004'te bir kaya oyuk içinde, yumurtaların nisan başında koyulduğunu gösteren şekilde, neredeyse tamamen tüylenmiş 5 yavru bulunmuştur. 5 Temmuz 1986'da Mut'un kuzeyinde, 18 Haziran 1996'da yine Mut çevresinde ve 17 Haziran 1996'da Uzuncaburç'ta aile grupları gözlenmiştir. **İÇA:** 8 Haziran 1975'te Devres Vadisi'nde yeni tüylenmiş bir yavru gözlenmiştir. 1978-80 yıllarında Ankara Beynam Ormanı'nda yapılan çalışmada yuva yapımına 18-23 Nisan arasında (19 yuva), yumurtlamaya 1-6 Mayıs arasında (25 yuva), yavru çıkışına 15-20 Mayıs arasında (21 yuva), tüylenmeye ise 6-11 Haziran arasında (18 yuva) başlandığı kaydedilmiştir (Kiziroğlu, 1982). **GDA:** 11 Nisan 1996 ve 7 Mayıs 1992'de Gaziantep yakınlarında yuva yapma davranışları, 2 Mayıs 1964'te bir kaya yarığında yavrulu bir yuva, 20 Mayıs 1993'te bir kayadaki delikte yumurta ve 2 Haziran'da aynı yuvada yavrular (Warncke, 1964-65), 28 Temmuz 1967'de büyük olasılıkla ikinci kuluçkadan yavru (Vielliard, 1968) kaydedilmiştir. Ayrıca 8 Mayıs 2004'te kayalık bir alanda iki yeni tüylenmiş yavru, 24 Mayıs ile haziran arasında dört ayrı aile grubu gözlenmiş ve 27 Nisan 2005'te bir kaya deliğine yiyecek taşıyan erişkinin küçük yavruları olduğu anlaşılmıştır. Uludere'de 17 Mayıs 1975'te içinde yavru olan bir yuva bulunmuştur.

Alttürler ve Sınıflandırma

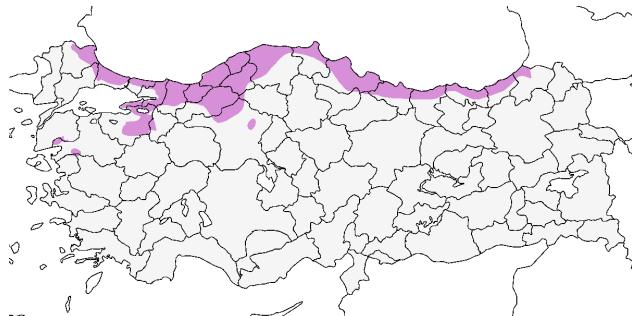
Trakya'da görülenler nominat *lugubris* alttürünün sırtı daha kahverengiye çalar. Roselaar (1995) tarafından tanımlanan *lugens*, nominat *lugubris* ile sinonimidir (Harrap & Quinn, 1996). Anadolu'da ise *anatoliae* alttüürü görülür. Güneydoğu bölgesinin en ucundakilerin İran'da görülen *dubius* ile geçiş yaptıkları kesindir. *Anatoliae* alttürünü *lugubris* alttüründen ayıran özellikler belirgindir (Svensson, 1992; Roselaar, 1995; Harrap & Quinn, 1996). Bu tür önceden *Parus* cinsi altında sınıflandırılıyordu (Gill vd., 2005; Sangster vd., 2005).

Kayın Baştankarası

Poecile palustris, Marsh Tit

Dar bir kuşakta nispeten çok sayıda bulunan yerli bir türdür.

Karadeniz ve Marmara bölgelerinde, özellikle tepelik ve dağlık alanlarda, yaprak döken ya da karışık ormanlarda bulunur. Ege Bölgesi'nden, özellikle İzmir çevresinden gelen ve büyük olasılıkla kiş dönemine ait olan, birbirinden uzak birkaç kayıt mevcuttur (Roselaar, 1995). Üreme alanı oldukça sınırlıdır. Kuzey Trakya'daki Istranca Dağları, Batı Karadeniz'in bazı bölgeleri, Marmara'nın dağlık güney kesimleri (örneğin Kaz Dağları ve Uludağ) ve İç Anadolu sınırına yakın Abant ile Gerede çevresi gibi dağlık alanlarda, deniz seviyesinden 1000 m'ye kadar ürer. Yıl boyunca batıda İğneada, Uludağ, Yedigöller ve Zonguldak'ta, doğuda ise Kaçkarlar'da düzenli olarak kaydedilmektedir.

Üreme

Yuvalama alanı: Yaprak döken ve karışık ormanlarda, çoğulukla tepelik ve dağlık alanlarda ürer.

Yuvası: Ağaçlardaki kovuklarda ya da yuva kutularında yuvalar. Türkiye'de yuvasının yapısı bilinmemektedir. Diğer bölgelerde saç ve az miktarda tüyle astarlanmış yosundan oluşan bir yuva yaptığı bilinmektedir.

Yumurta sayısı: Türkiye'de yumurta sayısına dair bilgi yoktur. Türkiye dışında olağan kuluçka büyülüğu 6-9 yumurtadır.

Üreme dönemi: Nisan ve Mayıs ayında kuluçkaya yatar. Yavrular Mayıs ve Haziran ayında gözlenir.

KAD: 1 Mayıs 1978'de Alaphı yakınında bir yuvada, 29 Mayıs 1992'de Abant Gölü yakınındaki bir yuva kutusunda genç birey kaydedilmiştir.

MAR: 22 Haziran 1973'te Demirköy yakınında tüylenmiş yavrularla birlikte erişkinler, 29 Haziran 1973'te Belgrad Ormanı'nda yiyecek taşıyan erişkinler gözlenmiştir.

Alttürler ve Sınıflandırma

Marmara Bölgesi ile Orta Karadeniz'in doğusunda bulunan bireyler, *stagnatilis* alttürüne ait gibi görülmektedir. Doğu Karadeniz'e ait herhangi bir örnek incelenmemiştir (Roselaar, 1995). Bu bölgedeki popülasyonun *stagnatilis* ile Kafkasya'da yayılış gösteren *kabardensis* alttürleri arasında geçiş formlarını temsil etmesi muhtemeldir (Harrap & Quinn, 1996). Bununla birlikte, bu iki form genellikle *nominat* grub içerisinde sınıflandırılmaktadır (Stepanyan, 1990). *Palustris* grubu içerisinde beş alttür tanımlanmış olsa da (Harrap & Quinn, 1996), bu popülasyonlar arasındaki varyasyon son derece sınırlıdır ve neredeyse tamamen klinal yapıdadır (Vaurie, 1957a, 1959c). Bu tür, geçmişte *Parus* cinsi altında sınıflandırılmıştır (Gill vd., 2005; Sangster vd., 2005).

Mavi Baştankara

Cyanistes caeruleus, Eurasian Blue Tit

Yayın olarak çok sayıda bulunan yerli bir türdür.

Açık, yaprak döken ve karışık yaşılı ormanlarda, nehir kıyısındaki ağaçlık alanlarda, çalılıklarda, plantasyonlarda ve bağ-bahçelerde görülür. Daha çok yaşılı ağaçlık alanlar, meyve bahçeleri ve zeytinliklerde ürer. Kocaçay Deltası'nda en yoğun olarak nemli, sık alüvyal ormanında bulunurlar. Trakya'da 0–750 m, Karadeniz'de 100–1500 m, Akdeniz'de 500–1700 m (ve muhtemelen daha alçak rakımlarda) ve Doğu Anadolu'da 2000 m'ye kadar türer. Güneydoğu ve Doğu Anadolu'da oldukça lokal yayılış gösterir; uygun habitatların bulunduğu pek çok bölgede ya hiç yoktur ya da şaşırtıcı şekilde nadirdir. Buna karşın, Fırat Nehri çevresindeki ağaçlık alanlarda yer yer seyrek sayılmayacak yoğunlukta bulunur.

Üreme dönemi dışında çevre alanlara yayılma eğilimindedir. Sonbaharda İstanbul Boğazı çevresindeki göç hareketi belirgindir. Kış döneminde iç göç yaşanmaktadır; bu dönemde parklar, şehirler ve üreme kaydının olmadığı birçok noktadan gözlemler yapılmaktadır.

Üreme

Yuvalama alanı: Kocaçay Deltası'nda 1993'te 31 hektarlık bir çalışmada hektar başına 0,81 çift kaydedilmiştir (Ertan, 1996). 1992'de Kızılırmak Deltası'nda yalnızca ağaçlık alanlarda gözlenmiştir (Hustings & Dijk, 1994).

Yuvası: Ağaçlardaki deliklerde yuvalar. Bir zeytinlikte metal bir borunun içinde yuvaladığı da kaydedilmiştir (Welch & Welch, 1998b). Türkiye'de nasıl bir yuva yaptığına dair doğrudan bilgi yoktur. Diğer bölgelerde yosun ve ottan yapılmış, saç ve tüylerle astarlanmış kâse şeklinde bir yuva yaptığı bilinmektedir.

Yumurta sayısı: Türkiye'de 30 yuvaya ait verilere göre 1 yuvada 4 yumurta, 2 yuvada 6 yumurta, 5 yuvada 7 yumurta, 7 yuvada 8 yumurta, 4 yuvada 9 yumurta, 7 yuvada 10 yumurta, 3 yuvada 11 yumurta ve 1 yuvada 12 yumurta kaydedilmiştir.

Üreme dönemi: Beynam Ormanı'nda 1978–80 yıllarında yapılan çalışmalarda yuva yapımının 21–29 Nisan, ilk yumurtanın koyulmasının 4–9 Mayıs, yavruların çıkışının 20–29 Mayıs ve tüylenmenin 12–16 Haziran arasında gerçekleştiği belirlenmiştir. Aynı çalışmada ikinci kuluçka da gözlenmiş ve 39 yuvadan 32'si başarılı olmuştur (Kiziroğlu, 1982, 1984). **MAR:** 8 Haziran 1966'da Erdek'te ilk aile grupları kaydedilmiştir. **EGE:** 15 Mayıs 1951'de uçabilen yavruların bulunduğu bir yuva, yumurtlamanın nisan başında olduğunu göstermektedir (McNeile, 1950, 1951, 1954, 1967, 1968, 1970, 1972, 1973). **AKD:** 6 Mayıs 2001 ve 26 Nisan 2002'de Ağla'da ağaç içi yuvalarda kuluçkadaki erişkinler gözlenmiştir. **KAD:** 12 Temmuz 1974'te Yoncalık'ta tüylenmiş yavru, 10 Haziran 1975 ve 15 Haziran 1984'te Kızılırmak Deltası'nda aile grupları kaydedilmiştir (Dijksen & Kasparek, 1985). 1992'de haziran başında yine Kızılırmak Deltası'nda nisan ortasında yumurtlandığını gösterir şekilde aile grupları gözlenmiştir (Hustings & Dijk, 1994). 8–17 Haziran 1975'te İç Anadolu ve Karadeniz'in çeşitli noktalarında da aile grupları kaydedilmiştir.

Alttürler ve Sınıflandırma

Türkiye'deki popülasyonların tamamı *nominat caeruleus* grubuna dâhildir. Harrap & Quinn (1996) ülkenin batı ve kuzeyinde görülen bireyleri *caeruleus*, doğu ve güneyde bulunan, batıda *nominat* grupta geçiş yapan bireyleri ise *satunini* olarak değerlendirmiştir. Roselaar (1995) Trakya'daki kuşları *caeruleus*, Kuzey Anadolu'dakileri *caeruleus* ile *satunini* arasında, güneydekileri ise açıkça *caeruleus* ve *persicus* arasında özellikler gösteren bireyler olarak tanımlamıştır. Aynı çalışmada, Ege Bölgesi'nde *calamensis* alttürünün bulunabileceği ihtimali de öne sürülmüştür. Ancak yukarıda adı geçen formlara ait örnekler incelendiğinde, aralarındaki farklılıkların oldukça sınırlı olduğu ve büyük ölçüde klinal bir varyasyon gösterdiği söylenebilir. Her ne kadar *persicus* alttürünün Batı Avrupa popülasyonlarından belirgin şekilde farklı olduğu bazı yaynlarda vurgulanmışsa da (Hollom *vd.*, 1988; Porter *vd.*, 1996), ve *persicus*'un "iyi ayırt edilebilir" bir form olduğu öne sürülmüşse de (Vaurie, 1957b), bu farklıların özellikle yaynlardaki renk tasvirlerinde aşırıya kaçılması nedeniyle abartılmış olabileceği düşünülmektedir. Tür, geçmişte *Parus* cinsi altında sınıflandırılmıştır (Gill *vd.*, 2005; Sangster *vd.*, 2005).

Üreme

Yuvalama alanı: Her tür ağaçlık alanda ürer. Yayılmış genellikle ağaçlarla ilişkilidir. Baltalık, zeytinlik, bahçeler, parklar, tarım alanları ve çalılıklarda da bulunur. Kocaçay Deltası'ndaki alüvyal ormanda 1993 yılında 31 hektarlık bir çalışma alanında hektar başına 1,16 çift kaydedilmiştir (Ertan, 1996).

Yuvası: Ağaç, bina ve duvarlardaki deliklere yuva yapar. Örneğin Sivrikaya'da bir duvardaki delikte, kök, ot, yün ve bir parça yosundan oluşan, ağırlıklı olarak saçla astarlanmış kâse şeklinde bir yuva kaydedilmiştir.

Yumurta sayısı: Türkiye'de 193 kuluçkaya ait verilere göre 1 yuvada 3 yumurta, 1 yuvada 4 yumurta, 11 yuvada 5 yumurta, 34 yuvada 6 yumurta, 53 yuvada 7 yumurta, 47 yuvada 8 yumurta, 28 yuvada 9 yumurta, 13 yuvada 10 yumurta, 3 yuvada 12 yumurta ve 1 yuvada 13 yumurta kaydedilmiştir. Ortalama yumurta sayısı 7,5'tir. Ortalama yumurta sayısı 7,5'tir.

Üreme dönemi: Mart başı ile Mayıs başı arasında yumurta koyar. Yavrular Temmuz ayına kadar izlenebilir. Yilda en az iki kez kuluçkaya yatar. **MAR:** 17 Haziran 1975'te Bebek'te, 20 Mayıs 1966'da Uluabat'ta tüylenmiş yavrular gözlenmiş, yumurtlamanın Nisan ortasında başladığı anlaşılmıştır. **EGE:** 22 Nisan 2002'de Altinkum yakınında, bir erişkinin yuvadan dışarı taşıdığı gözlenmiş; bu davranış yumurtlamanın mart sonunda başladığını göstermektedir. 19 Mayıs 1970'te Büyük Menderes Deltası'nda 10 Nisan'da yumurtladığı anlaşılan çiftler gözlenmiş, 3 Mayıs'ta mart sonu yumurtlamaya işaret eden genç bir birey kaydedilmiştir.

AKD: 15 Nisan 1973'te Gazipaşa'da, 7 Mayıs 2004'te Uzuncaburç'ta ve 1 Mayıs 2005'te Kargıhanı'nda yavrular kaydedilmiş; bu kayıtlar ilk yumurtaların mart sonunda bırakıldığını göstermektedir. 15 Nisan 1973 ve 14 Haziran 1987'de Anamur ve Dalyan'da tüylenmiş yavrular görülmüş ve iki kez kuluçkaya yatıldığı düşünülmüştür (Kılıç & Kasparek, 1989). **KAD:** Kızılırmak Deltası'nda 9 Haziran 1969 ve 27

Büyük Baştankara

Parus major, Great Tit

Yayın olarak çok sayıda bulunan yerli bir türdür.

İç Anadolu'nun orta kısımlarında ve Güneydoğu Anadolu'nun bazı kısımları ve aynı zamanda Doğu Anadolu'nun dağlık vadilerinde oldukça lokaldır. Uygun habitata sahip gibi görünen bazı bölgelerde ya şaşkırtıcı derecede nadir görülür ya da hiç görülmez. Deniz seviyesinden ağaç sınırına kadar, daha çok vadilerde ve alçak yamaçlarda ürer. Ilgaz Dağları'nda 1700 m'ye, Uludağ'da ve Toroslar'da 2000 m'ye ve Doğu Anadolu'da 2300 m'ye kadar ürer.

Üreme dönemi dışında bir parça yayılma eğilimindedir. Sonbaharda Boğazlar'daki göçü belirgindir. Kış mevsiminde sulakalanların çevresi ve parklar gibi üreme kaydının olmadığı noktalar dâhil daha geniş bir alanda kaydedilir.

Mayıs 1979'da yavrulu yuvalar, 10 Haziran 1975'te tüylenmiş yavrular kaydedilmiştir (Dijksen & Kasparek, 1985). 2 Mayıs 1992'de birkaç yuva, hazırlanın ilk on gününde ise aile grupları gözlenmiştir (Hustings & Dijk, 1994). 14 Haziran 2004'te Sivrikaya'da 25 Mayıs'ta yumurtlandığı anlaşılan beş yavrulu bir yuva, 10 Mayıs 2004'te İspİR'de yumurtalı olduğu düşünülen iki yuva, 12 Haziran 2004'te iki aile grubu ve 13 Haziran 2004'te Sivrikaya'da bir aile grubu kaydedilmiştir. **İÇA:** Üreme nisan ortasında başlar (Wadley, 1951) ve tüylenmiş yavrular hazırlan boyunca gözlenebilir. 1978–1980 yıllarında Beynam Ormanı'nda yapılan çalışmada 1300–1500 m arasında yerleştirilen yuva kutularında 273 yuvadan 226'sı başarılı olmuştur. Ortalama ilk yumurta bırakma tarihi 7–8 Mayıs, yumurtadan çıkış 22–24 Mayıs ve tüylenme 13–17 Haziran'dır. Bırakılan 1922 yumurtanın %86,6'sı çatlamış, %83,6'sı tüylenmiştir. Ortalama yavru sayısı 5,9'dur (başarılı yuvalarda 7,1). Çiftlerin üç sezonda %12,5 ile %24,1'inin ikinci kez kuluçkaya yattığı saptanmıştır Kiziroğlu (1984). **GDA:** 4 ve 17 Mayıs ile haziran ayı boyunca gençler gözlenmiştir.

Alttürler ve Sınıflandırma

Türkiye'de ağırlıklı olarak *major* alttüri yayılış gösterir (Svensson, 1992; Harrap & Quinn, 1996). Geniş yayılışı ve oldukça değişken bir taksondur. Roselaar (1995), Rokitansky & Schifter (1971) tarafından toplanan ve 72377 numaralı örneğin Viyana Doğa Tarihi Müzesi'ndeki incelemesine dayanarak, Güneybatı Ege'de daha küçük yapılı *aphrodite* alttürünün bulunabileceğinden şüphelenmiştir. Ayrıca, Toroslar'ın doğusundan toplanan iki örnekte Levanten kökenli *terrasanctae* alttürünün bazı özelliklerinin görülebileceğini belirtmiştir (Roselaar, 1995). Ancak Tring Doğa Tarihi Müzesi'nde bulunan tüm Toros örnekleri *major* formundan belirgin bir farklılaşma göstermemektedir. Aynı şekilde, müzedeki diğer örneklerin incelenmesi sonucunda, *terrasanctae* alttürünün *major*'dan yalnızca zayıf düzeyde ayrıldığı görülmektedir (Vaurie, 1957a).

Çulhakuşu

Remiz pendulinus, Eurasian Penduline Tit

Lokal olarak yer yer çok sayıda bulunan yerli bir türdür.

Üreme döneminde her zaman akarsuların ve kanalların kenarındaki ve özellikle bataklık alanlardaki söğütlere bağlı bir türdür. Çokunlukla batıdaki alçak bölgelerde, ancak İç Anadolu'da 1000 m, Doğu Anadolu'da da 2000 m yüksekliğe kadar düzenli olarak bulunur. Şaşkıncı şekilde Doğu Karadeniz Bölgesi'nde de ürememektedir. Doğu Anadolu'nun dağlık bölgeleri ve Güneydoğu'nun çoğunda bulunmaz. Marmara ve Ege'de bol, diğer bölgelerde nispeten lokaldır. Yarı göçmen olarak üreme dönemi dışında daha yaygındır.

Yıl boyunca düzenli olarak üreme bölgelerinde bulunur, ancak ürediği bilinmeyen alanlardan da kiş kayıtlar vardır. Bu dönem biraz yayılma eğilimi gösterir (Berk, 1991), muhtemelen göç alır ve hatta göç verir.

Üreme

Yuvalama alanı: Su kenarında ya da suya yakın alanlarda ürer. Genellikle akarsu kıyısındaki sazlara doğru eğilmiş ağaçlarda, kanallarda, göletlerde ve bataklıklardaki ağaçlarda yuvalar. Ara sıra sudan uzak ormanlık alanlarda da yuva yapar.

Yuvası: Söğüt, kavak, okaliptüs ve ilginleri tercih eder. Zeytin ağaçlarında da yuva yaptığı kaydedilmiştir. Yuva genellikle bir dalın ucunda, ince dalcıkların üzerinde yer alır ve yerden 5–9,2 m yüksektedir. Ancak ilgin gibi kısa ağaçlarda bu yükseklik çok daha düşüktür. 17 Mayıs 2007'de Side yakınlarında alçak ve dikenli bir çalıda bulunan bir yuva yerden yalnızca 0,6 m yükseklikteydi. 14 Mayıs 2007'de Akköy'de (Aydin), suyun olmadığı kuru bir mısır tarlası kenarındaki yalnız bir ağaçta yerden 2,5 m yükseklikte bir yuva bulunmuştur. Yuva kubbe şeklinde, boru biçimli bir girişe sahiptir ve beyazımsı renktedir. Genellikle söğüt tozları gibi bitki havlarının çok sıkı dokunmasıyla keçe benzeri bir yapı oluştur ve bazı lifler de bunun içine örülür. Yuva yapımı yaklaşık iki hafta sürer.

Yumurta sayısı: Türkiye'de 5–6 yumurta bıraktığı 5 yuvada kaydedilmiştir. Daha az sayıda

yumurta içeren yuvalar henüz tamamlanmamış kuluçkalara aittir. Yavru sayısı bilinmemektedir.

Üreme dönemi: Türkiye'de nisan başından itibaren yuva yapımı kaydedilmiştir. **MAR:** 23 Nisan 1994'te birçok yuva kaydedilmiş (Ertan, 1996), 24–29 Mayıs 1967'de Manyas Gölü'nde, 16 Haziran 1998'de Uluabat Gölü'nde yuvalama gözlenmiştir (Welch & Welch, 1998b). Türkiye'de üreme sezonunun, ilk yavrularını yetiştirmiş bireylerin ikinci kez kuluçkaya yatması veya kayıpların telfisi nedeniyle uzayabildiği anlaşılmaktadır. **EGE:** En erken yuva yapımı 5 Nisan'da, en geç 1 Haziran'da kaydedilmiştir. 5 Mayıs 1951'de Efes'te bir yuvada altı yumurta, diğerinde dört yumurta sayılmıştır (McNeile, 1950, 1951, 1954, 1967, 1968, 1970, 1972, 1973). 23 Mayıs 1999'da Milet'te bir yuvada tek yumurta ve boş bir yuva bulunmuştur. 14 Mayıs 1899'da Milet'te yumurtalı birkaç yuva ile yumurtlamaya hazır boş yuvalar tespit edilmiştir (Selous, 1900). Bafa Gölü'nde 14 Mayıs 1974'te yavrulu bir yuva, 28 Mayıs 1979'da (Kasperek, 1988a) ve 26 Haziran 1999'da uçan yavrular gözlenmiştir. **AKD:** 5 Mayıs 1964'te Çukurova'da beş yumurtalı bir yuva ve başka yuvalarda yeni bırakılmış yumurtalar bulunmuştur (Warncke, 1964–65). 24 Nisan 1967'de Antalya yakınlarında yuva yapımı, Dalyan'da ise 8 Nisan'da yuva yapımı gözlenmiştir. **KAD:** 11 Haziran 2004'te Gelinkaya'da geçen yıl kullanılan bir yuvanın 1 m yakınında yeni bir yuva bulunmuş ve içinde bir erişkin kuluçkada gözlenmiştir. 23 Haziran'da ise iki erişkinin yuvaya yiyecek taşıdığı görülmüştür. **İÇA:** Sultansazlığı'nda nisan sonundan haziran başına kadar, başka alanlarda mayısında birçok yuva yapımı kaydedilmiştir. En geç kayıt 2 Haziran 1974'te Ankara yakınlarında yarı yapılmış bir yuvadır. 2 Ağustos 1983'te Seyfe Gölü'nde tüyenmiş yavrular gözlenmiş ve yumurtlamanın haziran sonunda gerçekleştiği düşünülmüştür (Husband & Kasperek, 1984). **DOA:** Mayısın ikinci haftasında yuva yapımı kaydedilmiştir. 20 Mayıs 1975'te Haçlı Gölü'nde henüz kuluçkaya yatılmamış iki yumurtalı bir yuva, 23 Mayıs'ta ise erişkinlerin yerlesiği iki yuva bulunmuştur. Temmuz başında Van'da bir aile grubu ve 6 Ağustos 1996'da üç yavru gözlenmiştir.

Alttürler ve Sınıflandırma

Türkiye'de nominat *pendulinus* alttüürü yayılış gösterir. Roselaar (1995), İç ve Doğu Anadolu'daki bireyleri *menzbieri* alttüürü olarak tanımlamıştır. *Menzbieri* alttüürüne ait bazı bireyler oldukça soluk renklere ve belirsiz desenlere

sahip olsa da, *pendulinus* ile *menzbieri* arasındaki farklar hem çok zayıf tanımlanmış hem de oldukça değişkendir. Bazı gözlemciler nominat *pendulinus*'un Aras Vadisi'nde, Ermenistan sınırında da bulunduğu ileri sürmüştür. Bu nedenle *menzbieri*'nin nominat *pendulinus*'un bir sinonimi olarak değerlendirilmesi en doğru yaklaşımındır.

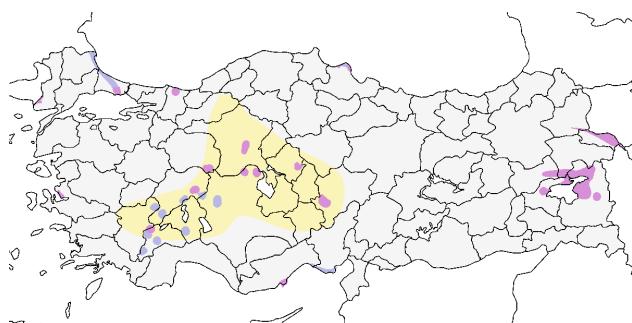
Büyük Büstancık

Panurus biarmicus, Bearded Reedling

Yerli ya da yarı göçmen bir türdür.

Özellikle İç Anadolu'daki sulakalanlarda görülür. Ayrıca Marmara, Akdeniz ve Doğu Anadolu'da, özellikle Van Gölü Havzası'nda da popülasyonları bulunur. Karadeniz Bölgesi'nde ise yalnızca Kızılırmak Deltası'nda kaydedilmiştir. İç Anadolu'daki sulakalanlarda, üreme sonrasında ağustos ve eylül aylarında binlerce birey gözlenebilir.

Üreme sonrası dönemde göçebe davranışlar sergilediğine dair bazı ipuçları vardır; ancak yeni alanları kolonize ettiğine dair doğrudan bir bulgu bulunmamaktadır. Kişi mevsiminde tür daha geniş bir yayılış gösterir. Bu dönemde, düşük sayınlarda da olsa Ege kıyılarında, Marmara Bölgesi'nin çeşitli alanlarında, Akdeniz ve İç Anadolu'da kaydedilir. İlkbaharda ise genellikle daha az sayıda gözlenir.

Üreme

Yuvalama alanı: Göl ve bataklıklardaki sazlık ve kamışlık alanlarında ürer. Sazların dibindeki sık vejetasyon içinde, yere yakın konumlarda yuvalanır.

Yuvası: Saz ve kamışların kuru yapraklarından, özellikle püsküllü uç kısımlardan yapılmış derin bir tas şeklinde dir. Yuva çoğulukla saz kümelerinin dibinde yer alır ve bitkisel malzemeyle astarlanır.

Yumurta sayısı: Türkiye'de bir yuvada 1 yumurta, iki yuvada 4 yumurta, üç yuvada 5 yumurta ve bir yuvada 6 yumurta kaydedilmiştir. 11 Mayıs 1987'de bir yuvada yaklaşık 3 günlük bir yavru ile birlikte yerde 4 yumurta bulunmuştur. 7 Mayıs 2006'da üç ayrı aile grubunda hepsi yeni tüylenmiş yavrular gözlenmiş ve yumurtlamanın 9 Nisan civarında gerçekleştiği anlaşılmıştır.

Üreme dönemi: Nisan sonu ve Mayıs başında yumurtlama başlar, yavrular Mayıs ortasından itibaren yuvadan çıkar. Türkiye genelinde ikinci kuluçka da yaygındır. **MAR:** 24 Haziran 1973'te Meriç Deltası'nda yiyecek taşıyan bir erişkin gözlenmiştir. **EGE:** 15 Mayıs 1950'de Marmara Gölü'nde birbirine oldukça yakın yedi yuva bulunmuş, 30 Mayıs 1951'de aynı yerde bir yumurtalı bir yuva kaydedilmiştir (McNeile, 1950, 1951, 1954, 1967, 1968, 1970, 1972, 1973).

AKD: 21 Nisan 1996'da Göksu Deltası'nda iki gençle birlikte bir erişkin gözlenmiş ve yumurtlamanın 21 Mart civarında başladığı tahmin edilmiştir; Antakya'da 14 Mayıs 1953'te yuva yapımı kaydedilmiştir (Kumerloeve, 1963a).

KAD. 24 Mayıs 1992'de Kızılırmak Deltası'nda yuva yapma davranışını gözlenmiş, popülasyon büyülüklüğü 100–150 çift olarak tahmin edilmiştir (Hustings & Dijk, 1994). **İÇA:** Ereğli Sazlığı'nda 9 Mayıs 1985'te yuva malzemesi taşıyan bir çift, 11 Mayıs 1987'de dört yumurtalı ve bir yavrulu bir yuva, 22–23 Haziran 1986'da iki aile grubu kaydedilmiştir. Eber Gölü'nde 18 Nisan 1967'de yuva malzemesi taşıyan bir erkek gözlenmiştir. Sultansazlığı'nda 1 Haziran 1999'da birkaç genç, 7 Mayıs 2006'da yeni tüylenmiş üç yavrulu üç aile grubu, 12 Mayıs 2006'da yeni ve boş bir yuva bulunmuştur. Kulu Gölü'nde 8–14 Mayıs 2005 tarihlerinde dört yuva ve her birinde bir yumurta kaydedilmiştir. Mogan Gölü'nde 15 Mayıs 2005'te üç yumurtalı bir yuva bulunmuştur.

Alttürler ve Sınıflandırma

Batı Türkiye'de, özellikle Marmara ve Ege bölgelerindeki popülasyonlar büyük olasılıkla *nominat biarmicus* alttürüne aittir. İç Anadolu ve Karadeniz bölgesindeki bireyler ise *russicus* olarak değerlendirilmiştir (Roselaar, 1995). Roselaar, Van Gölü çevresindeki bireylerin de büyük olasılıkla aynı forma ait olduğunu belirtmektedir. Azerbaycan'daki kuşlar, farklı kaynaklara göre *russicus* (Stepanyan, 1990) veya *nominat biarmicus* (Sluys, 1983) olarak sınıflandırılırken, Ermenistan'daki bireylerin *russicus* olduğu kabul edilmiştir (Adamian & Klem, 1999). Hatay ilinde ise, Amik Gölü'nde

tanımlanmış *kosswigi* alttüürü bulunur. Ancak Amik Gölü'nün 1970'lerde tamamen kurutulmuş olması nedeniyle bu popülasyonun günümüzdeki durumu bilinmemektedir. Roselaar (1995), güneydeki deltalar, özellikle Çukurova ve Göksu Deltası'nda gözlenen bireylerin *kosswigi* formuna ait olabileğini öne sürmektedir. Türün Göksu Deltası'nda ürediği kesin olarak belgelenmiştir (Berk & Guder, 1992). Ayrıca, yakın dönemde Suriye'de de ürediği saptanmıştır (Tavares & Brito e Abreu, 2000).

Tür, klinal varyasyon göstermektedir: güney ve batıdaki bireyler daha koyu ve canlı renkliyken, kuzey ve doğudakiler daha soluk renklidir. Bu varyasyonun yanı sıra, türün kolonizasyon yeteneği de önemlidir. Yeni alanlara yayılma ve geçmişte bulunduğu bölgelere yeniden yerleşme kapasitesi, bu türün dağılım dinamiklerinde belirleyici rol oynamaktadır. Sonuç olarak, Türkiye'de tanımlanmış olan *kosswigi* ve *russicus* alttürlerinin geçerliliği tartışılmalıdır ve muhtemelen taksonomik olarak ayrı statülerde değerlendirilmemelidir.

İbibik Toygarı

Alaemon alaudipes, Greater Hoopoe-Lark

Yakın zamana kadar rastlantısal konuk olduğu düşünüldürdü. Lokal olarak az sayıda yuvalayan bir yaz göçmenidir.

2021 yılından itibaren Ceylanpınar ve Birecik çevresinde üreme kayıtları alınmıştır. İlk kayıt 15 Ağustos 2021'de Şanlıurfa Gökçayır TİGEM sahasında 3 birey ile gerçekleştirilmiş olup gözlem Y. Durmuş, K. Erciyas ve S. Yılmaz tarafından yapılmıştır. Aynı alanda 19 Mayıs 2022'de D. Mitchell tarafından 2 birey, 22 Mayıs 2022'de Ç. Abbasoğlu, G. Güzelbey, M. Mahmutoğlu ve M. E. Tiryaki tarafından 9 birey, 2 Temmuz 2023'te V. Donbaloğlu, F. İzler ve M. E. Tiryaki tarafından 4 birey, 15 Temmuz 2023'te ise M. E. Tiryaki, T. Tozsin ve A. Yorulmaz tarafından 2 birey kaydedilmiştir. Ayrıca, 29 Haziran 2024'te Şanlıurfa'da kaydedilen bir alanda 3 birey O. Toy ve S. Yılmaz tarafından gözlenmiş, son kayıt 30 Haziran 2024'te yapılmıştır. Bu bölgedeki diğer bir gözlem, 23 Ağustos 2022'de Birecik'te 1 birey ile A. Demir tarafından gerçekleştirilmiştir.

Bölgedeki tek başka kayıtlardan biri, 25 Nisan 2022'de Gaziantep Hançarız Barajı'nda G.

Güzelbey tarafından kaydedilen 3 bireydir; bu bireyler ertesi gün, 26 Nisan 2022'de son kez gözlenmiştir.

Tür göç döneminde Doğu Akdeniz kıyılarında da görülmektedir. Türkiye için ilk kayıt 2 Mayıs 1997'de Göksu Deltası'nda gözlenmiş, birey detaylı biçimde tanımlanmıştır (Shelton, 1997). Bunu takiben, 26 Mart 2021'de Hatay Milleyha sahil şeridinde A. Atahan, M. Atahan ve E. Yoğurtçuoğlu tarafından 2 birey, 19 Nisan 2022'de yine aynı bölgede S. Bekir ve E. Yoğurtçuoğlu tarafından 5 birey kaydedilmiştir.

Üreme

Yuvalama alanı: Güneydoğu Anadolu'da, özellikle Şanlıurfa Ceylanpınar ve Birecik çevresindeki açık alanlarda ve tarım sahalarında ürediği düşünülmektedir.

Yuvası: Bilinmemektedir.

Yumurta sayısı: Bilinmemektedir.

Üreme dönemi: Mayıs ayında alanda bulunan bireyler, çiftleşme ve yuvalama davranışlarını düşündürmektedir. 22 Mayıs 2022'de 9 birey, 2 Temmuz 2023'te 4 birey ve 15 Temmuz 2023'te 2 bireyin gözlenmesi, türün Mayıs-Haziran başında yumurta bırakabileceğini ve Temmuz başı ile ortasında yavrularla birlikte gözlenebileceğini düşündürmektedir. Bu bulgular, bölgede son yıllarda düzenli olarak ürediğini göstermektedir.

GDA: 2021-2024 yılları arasında Şanlıurfa Ceylanpınar TİGEM sahasında ve Birecik'te birçok defa gözlenmiş; 29 Haziran ve 30 Haziran 2024'te de kaydedilmiştir. Gaziantep Hançagız Barajı'nda 25-26 Nisan 2022 tarihlerinde kısa süreli gözlemler üreme davranışını açısından zayıf bir kanıt sunmaktadır.

Alttırler ve Sınıflandırma

Türkiye'de görülen bireylerin büyük olasılıkla nominat alttüre ait olduğu düşünülmektedir.

Küçük Çöl Toygarı

Ammomanes cinctura, Bar-tailed Lark

Nadir yaz konuğu ve rastlantısal konuktur.

Son yıllarda Güneydoğu Anadolu'da uygun üreme alanlarında görülmeyeyle türün statüsü değişmiştir. 21 Mayıs 2022'de Şanlıurfa Gökçayır TİGEM sahasında 6 birey Ç. Abbasoğlu tarafından gözlenmiş ve bu bireyler 11 Haziran 2022'ye kadar kaydedilmiştir. Aynı alanda 22 Mayıs 2022'de 10 birey Ç. Abbasoğlu, G. Güzelbey, M. Mahmutoğlu ve M. E. Tiryaki tarafından gözlenmiş ve son kayıt 30 Mayıs 2022'de yapılmıştır. Son olarak, 23 Ağustos 2022'de Şanlıurfa'da kaydedilen bir alanda 1 birey A. Demir tarafından gözlenmiştir.

Üreme alanı dışında, 6 Mayıs 2021'de İstanbul Riva Çayları'nda 1 birey E. Cengiz, B. Hakarar ve M. Tuncer tarafından gözlenmiş, bu birey 11 Mayıs 2021'e kadar alanda kalmıştır. 23 Nisan 2022'de Hatay Milleyha sahil şeridinde 2 birey A. Atahan, M. Atahan, S. Bekir ve E. Yoğurtçuoğlu tarafından kaydedilmiş, son gözlem 24 Nisan 2022'dedir.

Türün Türkiye'deki ilk güvenilir kayıtları Göksu Deltası'ndan bildirilmiştir. Bunlardan ilki, 12 Mayıs 1987'de yapılan ve ayrıntılı biçimde tanımlanan bir gözlemdir; bu kayıt Danimarka Nadir Türk Komitesi tarafından da kabul edilmiştir (Kirwan & Martins, 2000). Diğer iki gözlem, 27 Nisan 2000 (Gantlett, Millington & Harrap, 2000; Kirwan vd., 2003) ve 21 Mayıs 2005 tarihlerinde Akgöl'ün kuzeyindeki kuru tarlalarda gerçekleştirilmiş, ancak bu bireylere dair herhangi bir tanımlama yayımlanmamıştır. Güneydoğu Anadolu'dan bildirilen bazı eski kayıtlar ise Çöl Toygarı altında ele alınmış olup, muhtemelen bu türle karıştırılmış olabilir.

Üreme

Yuvalama alanı: Yakın dönemde Şanlıurfa'da uygun üreme habitatlarında gözlenmiştir. Ancak

türün hangi mikrohabitatlarda yuvaladığını dair bilgi bulunmamaktadır.

Yuvası: Bilinmemektedir.

Yumurta sayısı: Bilinmemektedir.

Üreme dönemi: Mayıs ayında türün uygun habitatlarda uzun süreli gözlenmesi üreme ihtimalini güçlendirmektedir. Ancak doğrudan yuva ya da yavru gözlemi bulunmamaktadır.

GDA: 21 Mayıs 2022'de Şanlıurfa Gökçayır TİGEM sahasında 6 birey, 22 Mayıs 2022'de aynı alanda 10 birey ve 30 Mayıs 2022'ye kadar devam eden gözlemler üreme dönemine denk gelmektedir. 23 Ağustos 2022'de yine Şanlıurfa'da 1 birey kaydedilmiştir.

Alttırılar ve Sınıflandırma

Türkiye'de *arenicolor* alttürünün bulunması beklenmektedir. Ayrıca, tür adının yazımında doğru formun kullanılması önemlidir (David & Gosselin, 2002b).

Çöl Toygarı

Ammomanes deserti, Desert Lark

Lokal yayılış gösteren ve muhtemelen yerli bir türdür.

Türkiye için ilk kayıt, Haziran 1983'te Birecik'in kuzeyindeki bir yaylada gözlenen 3 bireyle belgelenmiştir (Murphy, 1984; Martins & Robson, 1988). Aynı alanda yapılan gözlemlerde 15 bireye kadar sayılmış ve türün burada ürediği kanıtlanmıştır (Martins, 1989). 1989'dan bu yana, bu alanın yaklaşık 15 km kuzeyinde yer alan benzer özellikteki başka bir habitatta da, düzenli olarak 5 birey gözlenmekte ve bu alanın da üreme açısından uygun olduğu düşünülmektedir.

Ekim ile şubat ayları arasında kaydı bulunmamasına rağmen, yıl boyunca aynı bölgelerde gözlenmiş olması nedeniyle yerli olduğu tahmin edilmektedir. 2 Haziran 2001'de Nusaybin'in kuzeydoğusunda bir birey kaydedilmiştir (Kirwan vd., 2003). Bunun dışında, 6 Ağustos 1992'de İğdır'in 25 km batısında, Kars sınırları içinde bir bireyin gözlendiği iddia edilmiştir.

Üreme

Yuvalama alanı: 1984'ten bu yana Birecik'te, oyuqların bulunduğu kurak ve büyük ölçüde çiplak taşlık bir yaylada ürediği birkaç kez teyit edilmiştir. Diğer yerlerde genellikle alçak bir kayanın ya da bitki kümesinin gizlediği bir çukurda yuva yapar.

Yuvası: Otlar ve diğer bitkisel malzemelerden kâse şeklinde yaptığı yuvasını daha ince malzemelerle kaplar ve açıkta kalan kısmın çevresini siper görevi görmesi için küçük taşlar ya da kuru toprak parçalarıyla örter.

Yumurta sayısı: Türkiye'de araştırılmamıştır. Diğer yerlerde genellikle 3–5 yumurta bırakır.

Üreme dönemi: Mayıs ayında yumurtlama başlar, yavrular haziran ortasından itibaren görülür. Bazen yılda iki kez kuluçkaya yattığı da bilinmektedir. **GDA:** Birecik'te 31 Mayıs 1984'te iki erişkinin yeni tüyenmiş iki yavrusu beslemesi, yumurtlamanın Mayıs başlarında olduğunu göstermektedir. 18 Haziran ve 17 Ağustos 1986'da her biri tek yavruyla birlikte olan erişkinler gözlenmiş, 10 Ağustos'ta ikisi genç olmak üzere yedi birey kaydedilmiştir. 6–7 Mayıs 1989'da dört erişkin ve iki genç gözlenmiş, bu gözlem yumurtlamanın 9 Nisan'dan daha geç olamayacağını göstermektedir. 28 Mayıs 1991'de tedirgin bireyler gözlenmiş, 14 Nisan 1996'da ise yuva yapımı kaydedilmiştir.

Alttırılar ve Sınıflandırma

Suriye'de görülen *coxi* alttürünün, Türkiye'de de bulunması muhtemeldir; ancak bugüne kadar ülkeden hiçbir tahnit örneği kaydedilmemiştir.

Orman Toygarı

Lullula arborea, Woodlark

Oldukça yaygın olarak çok sayıda bulunan yerli ve yarı göçmen bir türdür.

Çoğunlukla tepelik ve dağlık alanlarda olmakla birlikte alçak arazilerde ve deniz seviyesindeki düzliklerde yuvalar. Üreme döneminde genellikle 1100–2000 m arasındaki tepelik veya dağlık alanlarda bulunur. Güneydoğu ve Doğu Anadolu'da 3000 metreye kadar yükselir (Roselaar, 1995). Trakya ve Karadeniz Bölgesi'nde ise deniz seviyesine yakın, alçak rakımlı açık ormanlarda ya da çalılıklarda bulunur. Tipik olarak ardışık ya da diğer ibreli ağaçların oluşturduğu habitatları tercih eder.

Sonbahar ve kış aylarında sürü hâlinde görülür; orta sayıarda yaygındır ve küçük gruplar oluşturur. Ocak-Şubat 1972'de Büyük Menderes Deltası'nda birkaç yüz bireyden oluşan sürüler kaydedilmiştir (OST, 1975). Türk genellikle güney ve güneybatı bölgelerde kişiler; ara sıra Batı ve Orta Anadolu'daki diğer alanlarda da kaydedilmiştir. Sonbaharda göç eden bireyler olduğuna dair bazı kanıtlar vardır. Örneğin, 24 Eylül-25 Ekim 1966 tarihleri arasında İstanbul Boğazı'nda güneydoğu yönünde hareket eden 32 birey gözlenmiştir (Porter, 1983). Bu dönemde Karadeniz kıyısında düzenli olarak rastlanabilir.

Üreme

Yuvalama alanı: Hem ibreli hem de yaprak döken orman açıklıklarında, özellikle alçak ve seyrek vejetasyonlu açıklıklarda, izole ağaçlı fundalıklarda, tek tük ağaçlı tarım alanlarında, seyrek çalılı yamaçlarda, çalılık ve ağaçlık kumullarda ve bazen de ağaçsız, alçak vejetasyonlu, çıplak yamaçlarda ürer. Kocaçay Deltası'ndaki kumullarda (Ertan, 1996), Uludağ'da yarı açık ya da açık tarım alanlarında ve ağaç sınırının hemen üstündeki dağ eteklerinde, seyrek ot kümelerinin bulunduğu küçük ağaçlı orman açıklıklarında (Jetz, 1995) ve 2200 metrede Nemrut Dağı (Bitlis) kraterindeki izole alçak çalılıarda kaydedilmiştir.

Yuvası: Genellikle bir bitki kümesinin gizlediği yerde yuva yapar. Türkiye'de yuvası tanımlanmamıştır. Diğer yerlerde ot ve yosunlardan kâse şeklinde yaptığı yuvasını

ince otlarla ve bazen biraz killa kaplar.

Yumurta sayısı: Türkiye'de bir yuvada 4 yumurta kaydedilmiştir. Diğer yerlerde genellikle 3-4 yumurta bırakır.

Üreme dönemi: Mayıs ayında yumurtlama başlar, yavrular hazırlan sonunda veya temmuz başında çıkar ve temmuz sonuna kadar yuvayı terk eder. Erişkinler çoğunlukla mart-temmuz arasında öter ve yılda iki kez üредiğini gösteren hiçbir kayıt yoktur (diğer yerlerde olağandır). **MAR:** 22 Nisan 1964'te Osmaneli yakınlarındaki bir yuvada yavrusunu besleyen bir dişi gözlenmiştir (Warncke, 1964-65). 14 Nisan 1990'da Kocaçay Deltası'ndaki kumullarda bir yuva bulunmuştur (Ertan, 1996). 18 Mayıs 1969'da Uludağ'da 1900 metrede yuva malzemesi taşıyan bir erişkin, 25-26 Haziran 1973'te Kösedere yakınlarında tüylenmiş yavru gözlenmiştir. **EGE:** 22 Haziran 1966'da Menemen yakınlarındaki tepelerde, dokuz bireyden oluşan, muhtemelen birden fazla aileden meydana gelen olağanüstü büyük bir grup gözlenmiştir. 24 Nisan 2003'te Manisa ile Menemen arasında bir erişkin ve üç tüylenmiş yavru birlikte ürküp uçarak uzaklaşmıştır; bu kayıt yumurtlamasının 20 Mart'tan daha geç olmadığını göstermektedir. **AKD:** 10 Temmuz 1967'de Mut'ta iki genci besleyen iki erişkin kaydedilmiştir, temmuz boyunca başka aile grupları da gözlenmiştir (Vielliard, 1968). 18 Mayıs 1970'te Pozantı yakınlarında ardış ormanında yavru besleyen erişkinler gözlenmiştir, 25 Nisan 1973'te Akseki'de dört yumurtalı bir yuva bulunmuştur. **KAR:** Abant Gölü'nde 5 Haziran 1996'da ürediği kaydedilmiştir. **İÇA:** 4 Haziran 1969'da Yüksekova'da R. F. Porter, arazide yedi öten erkek kaydetmiştir. **GDA:** 4 Mayıs 1997'de Halfeti'de yuvada yavru besleyen bir çift ve iki gençle birlikte bir erişkin gözlenmiştir.

Alttırılar ve Sınıflandırma

Türkiye genelinde *pallida* alttüri yayılış gösterir (Roselaar, 1995).

Ak Kanatlı Toygar

Alauda leucoptera, White-winged Lark

Rastlantisal konuktur.

19. yüzyılı sonu ile 20. yüzyılın başlarında türün Türkiye'de, özellikle sonbahar ve kış aylarında nadir olmadığı düşünülmektedir (Hartert, 1910-22). Bu görüşü destekleyen

bazı örnekler mevcuttur. İstanbul Yeşilköy'de (eski adıyla San Stefano) 5–6 Ocak 1894'te bir erkek ve bir dişi; Bakırköy'de (eski adıyla Makriköy) ise 29 Şubat 1896 ve 26 Aralık 1897 tarihlerinde iki erkek olmak üzere toplam dört birey toplanmıştır (Alléon, 1880). Bu örnekler, 1009–1012 kayıt numaralarıyla Sofya Ulusal Doğa Tarihi Müzesi'nde bulunmaktadır.

Ayrıca, 1 Ocak 1868'de Robson tarafından İstanbul Hasköy'de toplanan bir dişi örnek, 81.5.1.2283 kayıt numarasıyla Tring Doğa Tarihi Müzesi'nde yer almaktadır. Robson aynı gün aynı yerden ikinci bir erkek örnek daha toplamış, ancak bu birey Tring koleksiyonunda bulunamamıştır (Sharpe, 1890). Robson'un Canon Tristram'a gönderdiği bir diğer erkek örnek ise T17881 kayıt numarasıyla Merseyside Ulusal Müzeler ve Galerileri'ne bağlı Liverpool Müzesi'nde saklanmaktadır. Etiket bilgilerinden, bu bireyin muhtemelen 23 Ocak 1865'te İstanbul'dan toplandığı anlaşılmaktadır. Tristram'a ait örneklerin her zaman doğru şekilde tekrar etiketlenmediği bilinmekte ve Tring koleksiyonundaki kayıp örneğin olası yok olma nedenleri tartışılmaktadır (Knox & Walters, 1992).

Şubat 1871'de türün sıra dışı bir akını kaydedilmiştir. Robson, 17 Şubat'ta Hasköy'de bir erkek, 20 Şubat'ta Havanköy'de iki dişi, Pendik'te bir erkek, 20 Şubat'ta İzmit'te bir erkek ve 21 Şubat'ta yine İzmit'te iki erkek olmak üzere birçok birey toplamıştır. Bu bireylerin tamamı bugün Manchester Müzesi'nde BB0271–0277 kayıt numaralarıyla muhafaza edilmektedir. Ayrıca, 17 Şubat 1871'de Hasköy'de toplanan ancak günümüzde kayıp olduğu anlaşılan iki erkek örnek daha vardır (Dresser, 1871–1881).

İstanbul yakınlarında türün son belgelenmiş kayıtlarından biri, 14 Ekim 1914'te Küçükçekmece'de vurulan iki bireydir (Braun, 1903). Bu örnekler Robert Koleji koleksiyonuna alınmış, ancak 1996 yılı başlarına kadar yalnızca bir erkek örnek kalmıştır (Kumerloeve, 1961; Kirwan, 1997b).

Bu tarihsel kayıtlara ek olarak, daha yakın dönemde yayımlanmış ancak hiçbir belgelenmemiş dört iddia bulunmaktadır: 18 Nisan 1965'te Gelibolu'da bir birey (Schweiger, 1965), 1979 yılı eylül ayı sonunda Van'da en az 12 birey (Ven, 1980), 24 Eylül 1981'de Çaldırın'ın kuzeyinde üç birey (Ven & Gheyselinck, 1982)

ve 20 Eylül 1986'da Kars'ın Arpaçay ilçesinin kuzeyinde bir birey (Mycock, 1987).

Üreme

Türkiye'de yuvalamaz.

Alttırılar ve Sınıflandırma

Monotipik bir türdür.

Tarlakuşu

Alauda arvensis, Eurasian Skylark

Oldukça yaygın olarak çok sayıda bulunan yerli ve kış göçmenidir.

İç ve Doğu Anadolu'da bol ve yaygın olarak ürer; diğer bölgelerde ise nispeten lokal ve düşük yoğunluktadır. 1000 ila 3000 metre arasındaki çok çeşitli açık alanlarda, yer yer ise üreme sezonunda daha düşük rakımlarda da bulunabilir. Karadeniz Bölgesi'nde, özellikle Kızılırmak Deltası'nda ürediği kaydedilmiştir.

Göç dönemlerinde tüm ülkede yaygın olarak gözlenir. İlkbahar göçü mart ayından nisan ortasına kadar sürer; sonbahar göçü ise eylül ortasından kasım başlarına kadar devam eder ve özellikle ekim ayının ikinci yarısında yoğundur. Örneğin, 5 Ekim–5 Kasım 1966 tarihleri arasında İstanbul Boğazı'ndan 200 birey geçmiş, en yüksek sayıya 25 Ekim'de ulaşmıştır.

Batı ve Orta Anadolu'nun alçak alanları ile kıyı bölgelerinde az ya da orta sayıarda kişiler. Ancak bazı yıllarda istisnai yüksek sayılar kaydedilmiştir; örneğin 3 Ocak 1969'da Meriç Deltası'nda 5000–10.000 birey gözlenmiştir (OST, 1972). İç Anadolu'da kısalan birey sayısı, hava koşullarının sertliğine göre değişiklik gösterebilir. Güneydoğu Anadolu'da ise genellikle az sayıda kişiler.

Üreme

Yuvalama alanı: Ağaçsız açık alanlarda, tepelik otlaklarda, çayırlarda, bataklıklarda ve göl kenarlarında ürer. Sürülmüş alanlar da dahil olmak üzere tarlalarda, bazen kayalık yamaçlarda ve Doğu Anadolu'da yüksek rakımlı çayırlarda da bulunur.

Yuvası: Yerde, genellikle bir bitki kümесinin gizlediği bir çukurda yuva yapar. Otlardan kâse şeklinde yaptığı yuvayı daha ince otlarla kaplar.

Yumurta sayısı: Türkiye'de bir yuvada 3 yumurta, bir yuvada 4 yumurta kaydedilmiştir.

Üreme dönemi: Mayıs ayında yumurtlama başlar, yavrular hazırlan sonunda veya temmuz başında çıkar ve temmuz sonuna kadar yuvayı terk eder. Diğer yerlerde olduğu gibi Türkiye'de de muhtemelen iki kez kuluçkaya yatar, ancak kesin sonuçlara varmak için eldeki veriler çok azdır. **MAR:** 5 Haziran 1966'da Manyas Gölü'nde yiyecek taşıyan bir erişkin gözlenmiştir. **EGE:** 17 Mayıs 2004'te Bolluk Gölü'nde alçak bir adada üç yumurtalı bir yuva bulunmuştur.

AKD: 7 Mayıs 1967'de Sultandağları'nda yiyecek taşıyan bir erişkin gözlenmiştir. **KAR:** 8 Haziran 1992'de Kızılırmak Deltası'nda yiyecek taşıyan erişkinler görülmüş (Hustings & Dijk, 1994); 9 Haziran 1977'de Ilgaz yakınlarında ve 29 Haziran 1977'de Gerede yakınlarında kaydedilmiştir (Schubert, 1979). **İÇA:** 13 Mayıs 1993'te Seyfe Gölü'nde dört yumurtalı bir yuva bulunmuştur. 24 Nisan 2004'te Hasan Dağ'da yuva yapımı gözlenmiştir. 14 Haziran 1977'de Kırbağa Gölü'nde bazıları yiyecek taşıyan ve uyarı sesi çıkarılan, en az 25 öten erkek ve çift görülmüş ve 21 Haziran 1977'de Eşmekaya'da yumurtlanmanın Mayıs sonrasında olduğunu gösterecek şekilde tüyenmiş yavrusunu besleyen bir erişkin kaydedilmiştir (Schubert, 1979). **DOA:** 23 Haziran 1968'de Erçek Gölü'nde üç yuva bulunmuştur, ancak ayrıntılı bilgi yoktur (Kasperek & Ven, 1983).

Alttürler ve Sınıflandırma

Alttürlerin durumu Türkiye'nin birçok bölgesinde net değildir. İç Anadolu'ya ait bir örnek, morfolojik ölçümler açısından *armenica* ve *cantarella* alttürleri arasında yer almaktır, ancak tüy örtüsü özellikleri bakımından *cantarella* alttürüne daha yakın görünmektedir (Roselaar, 1995). Bulgaristan ve Yunanistan'da yayılış gösteren *cantarella* alttürünün Batı Anadolu'da üremesi muhtemel olsa da, Marmara, Ege, Akdeniz, Karadeniz ve Güneydoğu Anadolu'nun büyük bölümünde gözlenen bireylerin hangi alttüre ait olduğu belirsizliğini korumaktadır. Doğu Anadolu'nun üç kesimlerinde *armenica* alttüri bulunur. Ağrı, Erzurum ve Kars'tan elde edilen örnekler, tüy örtüsünün rengi ve gaga büyülüğu açısından en çok Kafkaslar ve Doğu Avrupa'da yayılış gösteren *cantarella*'ya benzemektedir. Ancak bu bireyler daha uzun kanatlara sahiptir. Kış döneminde ise Türkiye'de, Orta ve Kuzey Avrupa'dan gelen *arvensis* ile Volga bozkırları ve Kazakistan kökenli olması beklenen *dulcivox* alttürleri gözlenebilir (Roselaar, 1995).

Küçük Tarlakuşu

Alauda gulgula, Oriental Skylark

Rastlantısal türdür.

1 birey "Milleyha ve sahil şeridi" alanında (Hatay) 11 Mart 18 tarihinde A. Atahan, M. Atahan, A. İlbeysi tarafından kaydedildi.

Üreme

Türkiye'de üremez. Yayılış alanı Orta Asya, Hint Yarımadası, Çin hindo ve çevresidir.

Alttürler ve Sınıflandırma

Türkiye'de herhangi bir alttür ayrimı yapılmamıştır, ancak en yakın popülasyon Orta Asya'da yayılış gösteren *inconspicua* alttüri olduğundan, Türkiye'de gözlenen bireylerin bu altture ait olması muhtemeldir.

Tepeli Toygar

Galerida cristata, Crested Lark

Yayın olarak çok sayıda bulunan yerli bir türdür.

2000 metreye kadar olan alçak ve orta rakımlı bölgelerde, çok çeşitli habitatlarda yayılış gösterir. Sayıca çoktur, örneğin, 1992 İlkbaharında Kızılırmak Deltası'nda gerçekleştirilen az sayıdaki üreyen kuş araştırmalarından birinde 500–1000 çiftin ürediği tahmin edilmiştir (Hustings & Dijk, 1994). Doğu Anadolu'nun üç kesimlerinde ise seyrek olarak görülür. Doğu Karadeniz Bölgesi'nde tür ya çok nadirdir ya da hiç bulunmaz. Sonbahar ve kış dönemlerinde, diğer toygar türlerine kıyasla daha az sürü oluşturur.

Üreme

Yuvalama alanı: Kurak çayırlar, çorak tarlalar, kumullar, daha kurak ve tuzcul bataklıklar, kırac yamaçlar ve bozkırlar olmak üzere genellikle seyrek ve alçak bitkilerin bulunduğu açık alanlarda ürer. Ayrıca, çiplak arazilerdeki seyrek çalıların içinde, yol kenarlarında ve tarlaların yanındaki çöplüklerde de yuvalanır. 22 Nisan 2004'te Tuz Gölü'nde, kıyıdan 10 km mesafedeki alçak bir adada üreme alanı tutmuş bir çift kaydedilmiştir.

Yuvası: Genellikle kendisinin kazdığı bir çukurda, kuru otlar ve diğer bitkisel malzemelerle yaptığı yuvasını ince otlar ve killarla kaplar.

Yumurta sayısı: Türkiye'de 7 yuvada 3 yumurta, 10 yuvada 4 yumurta, 11 yuvada 5 yumurta ve 1 yuvada 6 yumurta kaydedilmiştir. 1-2 yumurtalı yuvaların tamamlanmamış olduğu düşünülmektedir. İki yuvada 3 yavru, beş yuvada 4 yavru sayılmıştır.

Üreme dönemi: Mayıs ayında yumurtlama ve hazırlan sonunda yavrulama gerçekleşir. Ancak Türkiye'de iki kez kuluçkaya yatıldığı düşünülmektedir çünkü hem nisan hem de hazırlan sonunda yumurtalı yuvalar kaydedilmiş, temmuzda kadar da yavrular gözlenmiştir. MAR:

20 Nisan 1964'te Bulgaristan sınırında dört yumurtalı bir yuva kaydedilmiştir (Warncke 1964–65). EGE: 22–24 Nisan 2002'de Altinkum'da (Aydın) ikiden altıya kadar yumurtalı dört yuva ve 5 Mayıs 1992'deki bir gözlem, yumurtlamanın 23 Nisan'da başladığını göstermektedir. AKD: 23 Mart 1987'de Çukurova'da dört yumurtalı bir yuva kaydedilmiştir (Have vd., 1988). KAD. Mayıs sonunda Kızılırmak Deltası'nda yumurtlamanın Mayıs başında olduğunu gösterecek şekilde yavrulu bir yuva kaydedilmiştir (Hustings & Dijk, 1994). İÇA: 10 Nisan 1970'te Karapınar'da, yumurtaları henüz tamamlanmamış bir yuvada bir yumurta bulunmuştur (McNeile, 1950, 1951, 1954, 1967, 1968, 1970, 1972, 1973). GDA: Birecik'te üç yavrulu bir yuva kaydedilmiştir.

Alttürler ve Sınıflandırma

Bu türde oldukça karmaşık bir taksonomik durum söz konusudur (Watson, 1962a; Roselaar, 1995). İstanbul Boğazı'ndan Gürcistan sınırına kadar uzanan Kuzey Anadolu boyunca *caucasica*, Trakya, Ege ve Akdeniz kıyı şeridi boyunca Çukurova Deltası'na kadar Toroslar'ın eteklerinde ise *meridionalis*, İç ve Doğu Anadolu'da batıda Kütahya ile Elmalı'dan doğuda Van Gölü ve İran sınırına kadar yayılış gösteren endemik *subtaurica*, güneyde Ceylanpınar çevresinde bulunan (yanlışlıkla Adana civarında da bulunduğu iddia edilmiş olan) *zion* (Bird, 1937) alttürleri tanımlanmıştır.

Güneydoğu Anadolu'da Gaziantep, Birecik, Urfa ve Elazığ çevresindeki bireyler, morfolojik açıdan *zion* ile *subtaurica* arasında yer almaktır olup *weigoldi* olarak adlandırılmıştır. Hatay'a komşu bölgeler ile kuzeyde Haruniye ve Osmaniye'den alınan örnekler incelendiğinde, bu bireylerin *meridionalis* ile *cinnamomina* (yayılışı Lübnan kıyıları ve kuzeybatı İsrail ile sınırlıdır) ya da *meridionalis* ile *zion* arasında geçiş formunda olduğu düşünülmektedir (Roselaar, 1995). Kuzey Anadolu Dağları ve Toroslar'da tanımlanan *ankarae* alttüri ise, günümüzde *subtaurica*'nın bir sinonimi olarak değerlendirilmektedir.

Tür içindeki varyasyon, özellikle alt ve üst kısımların zemin renginde, genel boyutlarda, gaga yapısında, sırttaki beneklenmenin yoğunluğunda ve göğüsteki çizgilmenin biçimini ile büyülüklüğünde kendini göstermektedir. Toprak tipi, iklim, bireysel farklılıklar, tüylerin yıpranması ve ağarması gibi çevresel ve bireysel etkenler, bu varyasyonun açıklanmasında önemli

rol oynar. Bu nedenle tür içinde geçerli ve genel bir sınıflama yapmak oldukça güçtür.

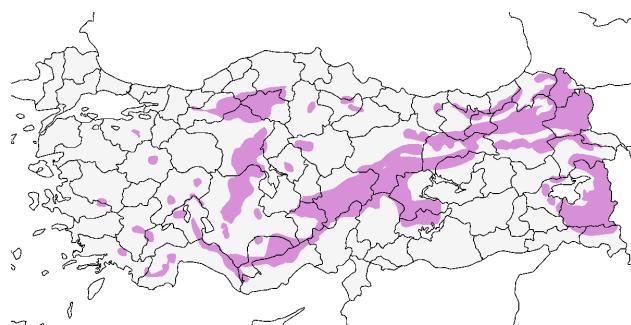
Bölgесel varyasyonların tümünü tanımlamak isteyen bir yaklaşım, yüzlerce alttır adlandırmasını gerektirebilir (Roselaar, 1995). Her ne kadar (Watson, 1962a; Roselaar, 1995) tarafından önerilen varyasyon tanımlamaları ve yayılış haritaları büyük ölçüde kabul görse de, bu kadar muğlak ve küçük farklılıkların taksonomik anlamda tanınması tartışmalıdır. Nitekim, Doğu Akdeniz'deki bireyler üzerine yapılan vokalizasyon ve DNA analizleri de bu görüşü desteklemektedir. Avrupa, Batı Asya, Kuzeydoğu Afrika ve Kuzeybatı Fas'taki popülasyonların, tek bir monofiletik klad olan *cristata* içinde değerlendirilmesi önerilmektedir (Guillaument vd., 2006).

Kulaklı Toygar

Eremophila alpestris, Horned Lark

Yayın olarak çok sayıda bulunan yerli bir türdür.

Akdeniz ve İç Anadolu'da 700 m'nin üzerinde, Toroslar'da 1500-3150 m'de ve Doğu Anadolu'da 1000-4500 m'deki kayalık ve otlak yamaçlarda yaygın ve bol olarak görülür. Yerli olsa da özellikle Doğu Anadolu'da irtifa göçmenidir. Üreme döneminde genellikle orta ve yüksek rakımlar arasında, bulunur. Ege'de sadece Bozdağı'da (İzmir), Marmara'da sadece Uludağ'da türer. İç Anadolu'da kış aylarında daha alçak yerlere iner ve daha yaygın olarak görülür, sıklıkla ekilmiş bozkır arazisini kullanır. Sonbahar sonlarında ve kışın birkaç bine bile ulaşabilen büyük sürüler oluşturur. Normal koşullarda yüksekte kışlayabilir, Ocak 1995'te Toroslar'ın güneyinde kar çizgisi üzerinde 2100 m'de kaydedilmiştir (Uhlig & Uhlig, 1999a). Kış ortasındaki soğuk hava hareketleri sonrasında Karadeniz Bölgesi'nde de kaydedilmiştir (Ogilvie, 1954). Marmara gölleri gibi üreme bölgesinden uzakta gözlenebilir, Kilyos'tan (İstanbul) birkaç kaydı vardır (Braun, 1901).

Üreme

Yuvalama alanı: Kayalık veya otlarla kaplı çiplak yamaçlarda, çoğunlukla sadece seyrek otların bulunduğu taşlık alanlarda ürer. Genellikle 2000 metrenin üzerinde, ağaç sınırının üzerindeki alpin bitki örtüsünde yuvalar. Ayrıca çok taşılı çöl habitatlarında ve Karadeniz Bölgesi'nde, Kurşunlu'da 1100 metredeki terk edilmiş kayalık alanlarda da ürediği bildirilmiştir (Schubert, 1979).

Yuvası: Genellikle bodur bir çalının, ot kümesinin ya da alçak bir kayanın yanında, yere kazılmış bir çukurda yuva yapar. Yuvarı kuru ot ve bitki saplarıyla inşa eder, içini kil ve ince otlarla döşer.

Yumurta sayısı: Genellikle 2-4 yumurta bırakır. İki yuvada 2 yumurta, beş yuvada 3 yumurta, üç yuvada 4 yumurta ve bir yuvada 5 yumurta kaydedilmiştir. İki yuvada 2 yavru, üç yuvada 3 yavru ve iki yuvada 4 yavru sayılmıştır.

Üreme dönemi: Mayıs ayında yumurta bırakır, yavrular Haziran sonunda veya Temmuz başında yumurtadan çıkar ve yavrular Ağustos sonuna kadar yuvayı terk eder. Üreme tarihlerinin geniş bir aralıktır, Türkiye'de de yılda iki kez kuluçkaya yatıldığını düşündürmektedir.

MAR: 29 Mayıs 1988'de Uludağ'da yiyecek taşıyan bir erişkin, 20 Haziran 1959'da dört kırık yumurta bulunan bir yuva ve 1 Temmuz 1981'de dört yavrulu bir çift kaydedilmiştir.

AKD: 15 Mayıs 1970'te Aladağ'da tüylenmiş bir yavru gözlenmiş, bu kayıt yumurtalamanın Nisan ortasında olduğunu göstermektedir. 9 Mayıs 1951'de Karanfil Dağı'nda yuva yapımı gözlenmiş, 4 Mayıs 1989'da Demirkazık'ta dört yumurtalı bir yuva bulunmuştur. Daha geç tarihli gözlemler şunlardır: 7 Haziran 1998'de üç yumurtalı bir yuva, 12 Haziran 1993'te yumurtaları tamamlanmamış bir yumurtalı yuva, 19 Haziran 1990'da dört yumurtalı yuvalar ve 18 Temmuz 1986'da bir genç ile 10 Ağustos 1988'de iki aile gözlenmiştir.

KAR: 23 Nisan 1966'da Abant yakınlarında bir yuva bulunmuştur (detay verilmemiştir). Haziran 1977'de Kurşunlu'da Schubert birkaç yuva

kaydetmiştir: 9 Haziran'da altı günlük üç yavrulu bir yuva, 10 Haziran'da tüylenmiş iki yavrulu bir yuva, bir yumurtalı iki yuva ve 11 Haziran'da üç yumurtalı bir yuva bulunmuş, aynı gün yuva yapımı ve tüylenmiş yavruları olan bir çift gözlenmiştir. Ayrıca 30 Haziran 1977'de Gerede yakınlarında ilk yumurtası o gün bırakılmış bir yuva bulunmuştur. Sivrikaya'da 2800 metrenin üzerindeki kayalık ve otluk yamaçlarda yuvalayan birkaç çift kaydedilmiştir. 13–14 Haziran 2004'te her biri üç yumurtalı üç yuva ve iki yumurtalı bir yuva bulunmuştur; bu yuvalardan ikisi yalnızca 50 metre mesafededir. 27 Temmuz 1986'da Sivrikaya'da gençlerini besleyen iki erişkin ve 15 Haziran 1975'te Kopdağı Geçidi'nde yavrularını besleyen bir çift gözlenmiştir. **İÇA:** 24 Nisan 2004'te Hasan Dağ'da iki yumurtalı bir yuva bulunmuş, 25 Mayıs 1992'de üç yumurta ve yeni çıkışmış bir yavru içeren bir yuva ve 4 Haziran'da tüylenmiş yavru gözlenmiştir. Aynı tarihte yakundaki başka bir çift yavrularını beslerken gözlenmiş, yumurtlamanın 7 Mayıs civarında olduğunu göstermiştir. 23 Mayıs 1970'te Niğde yakınlarında gözlenen tüylenmiş yavru yumurtlamanın nisan sonunda gerçekleştiğine işaret eder. 10 Haziran 1971'de Erciyes Dağı'nda üç yavrulu bir yuva, 19 Haziran 1996'da Karadağ'da tüylenmiş bir yavru görülmüştür. 17 Haziran 1977'de Göreme ve Yeşilhisar arasında yavrularını besleyen 12 çift, 16 Haziran 1977'de Erciyes Dağı'nda üç çift kaydedilmiştir (Schubert, 1979). **DOA:** 31 Mayıs–4 Haziran 1969'da Görentaş'ın batısındaki Cilo Dağları'nda 2100–3200 metre aralığında, bazıları yiyecek taşıyan en az 50 çift ve 31 Mayıs'ta tüylenmiş bir yavru kaydedilmiştir. 3 Haziran 1984'te Başkale'de beş yumurtalı bir yuva, 7 Haziran 2001'de Balık Gölü yakınlarında dört günlük dört yavrulu bir yuva ve 27 Haziran 2004'te Doğubeyazıt yakınlarında üç tüylenmiş yavrulu bir yuva bulunmuştur. 8–16 Haziran tarihleri arasında Nemrut Dağı'nda beş defa tüylenmiş yavru gözlenmiş, yumurtlamanın Mayıs ortasında gerçekleştiğini göstermektedir. 7 Mayıs 2004'te Erçek Gölü'nde gözlenen yeni tüylenmiş yavru ise yumurtlamanın 10 Nisan civarında olduğunu göstermektedir.

Alttırular ve Sınıflandırma

Türkiye'de *penicillata* alttüri yayılış gösterir. Bu alttür, nominat formdan yanaklardaki siyah bölgenin göğüs üzerindeki siyahlıklı birleşmesiyle ayrıt edilir. Roselaar (1995), 1876 yılında Danford tarafından Niğde'nin

Bereketli köyünde toplanan bir tip örneğe dayanarak, Uludağ, Elmadağ ve Toroslar'daki bazı lokalitelerde endemik olduğu öne sürülen *kumerloevei* alttürünü tanımlamıştır. Aynı çalışmada, Doğu Anadolu'da görülen bireyler ise *penicillata* alttürüne atanmıştır (Roselaar, 1995). Tanımlayıcı karakterleri hem yetersiz biçimde açıklanmış hem de doğal varyasyon sınırları içinde değerlendirilebilecek düzeydedir (Kirwan, 2006). *Penicillata* ile olan morfolojik örtüşmenin derecesi ve Roselaar'ın (1995) oldukça ayrıntılı şekilde tarif ettiği üst kısımlardaki renk ve desen farklılıklarını, yeterli düzeyde ayırmaya göstermemektedir. Arazi ve müze çalışmaları, özellikle yüz desenleri ve renklenme gibi bazı karakterlerin klinik varyasyon sergilediğini ortaya koymustur. Bu nedenle, *kumerloevei* büyük olasılıkla *penicillata* alttürünün sinonimi olarak değerlendirilmelidir. Öte yandan, *kumerloevei* tanımlanmadan önce İç Anadolu'daki bireyler *balcanica* alttürüne ait olarak sınıflandırılmıştır (Kumerloeve, 1961).

Çöl Kulaklı Toygarı

Eremophila bilopha, Temminck's Lark

Rastlantısal tiirdür.

1 birey "Milleyha ve sahil şeridi" alanında (Hatay) 23 Nisan 22 tarihinde S. Bekir, E. Yogurtcuoglu tarafından kaydedildi. Son görülme: 24 Nisan 22.

Üreme

Türkiye'de üremez. Sahra Çölü'nün kuzey sınırı boyunca ve Arabistan yarımadasının kuzeyinde yayılış gösterir.

Alttırular ve Sınıflandırma

Monotipik bir tiirdür.

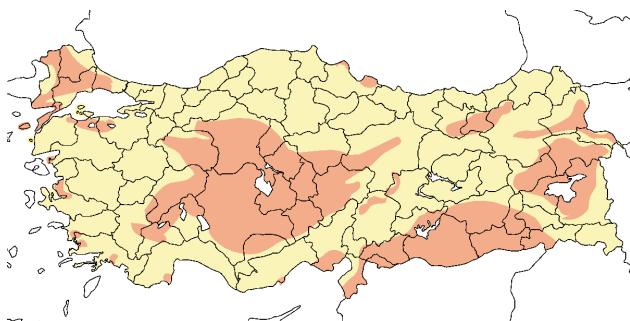
Bozkır Toygarı

Calandrella brachydactyla, Greater Short-toed Lark

Yaygın olarak çok sayıda bulunan bir yaz göçmeni ve geçit türüdür.

Bozkırlar, yarı bozkırlar ve kuru, çiplak tarım alanlarında ürer. Deniz seviyesinden en az 2000 metreye kadar olan alanlarda yuvalama görülür. En yoğun olarak İç ve Güneydoğu Anadolu'da bulunur. Karadeniz Bölgesi'nde ise büyük ölçüde yoktur. Nisan ayının ikinci yarısından itibaren üreme alanlarına ulaşır.

Göç dönemlerinde çok sayıda gözükür. Güney kıyılarına ve batıya mart ortasında, diğer bölgelere mart sonu ile nisan başında varır. Kuzeye göç en azından Mayıs başında kadar sürer. Sonbahar göçü ağustos ortasında başlar; çoğunlukla ekim ortasında bölgeden ayrılır ve en geç Kasım ayında Akdeniz kıyılarından da çekilmiş olur. Göç sırasında Karadeniz Bölgesi'nde düzenli olarak görülür. Örneğin, Eylül 1968 başında Tuz Gölü çevresinde güneye doğru hareket eden yaklaşık 10.000 birey sayılmıştır (OST, 1972).

Üreme

Yuvalama alanı: Kuru, çiplak bozkırlarda, ekili alanlarda, tarla sınırlarında ve kıyısal tuzcul bataklıklarda ürer. Özellikle İç Anadolu (Tuz Gölü), Akdeniz (Çukurova) ve Ege'nin bazı bölgelerinde uygun habitatlarda birkaç çift gevşek birlikler halinde yuvalanır.

Yuvası: Yerdeki bir çukurda yuva yapar. Kuru otlar ve köklerden yaptığı derin kâse şeklindeki yuvasını hav tüyleri, kıl ve yünle kaplar. Yuva genellikle alçak bir çalının altında ya da bir kayanın yanında bulunur.

Yumurta sayısı: Türkiye'de 10 yuvada 3 yumurta ve 6 yuvada 4 yumurta kaydedilmiştir.

Üreme dönemi: Yumurtlama genellikle Nisan sonunda başlar ve Mayıs boyunca devam eder. En erken yavru gözlemi 20 Mayıs 1970'tedir.

Yumurtlamanın en erken 22 Nisan'da başladığı tahmin edilmektedir. Haziran sonunda görülen yavrular ikinci kuluçkaya işaret edebilir. **MAR:** 24 Haziran 1973'te Kavaklıdere'de yiyecek taşıyan bir erişkin ve 2 Haziran 1967'de Uluabat Gölü'nde tüyenmiş bir yavru gözlenmiştir. **EGE:** En erken üreme kaydı, 19 Mayıs 1970'te Bafa Gölü'nde tüyenmiş yavruları olan dört çifttir ve bu gözlem, yumurtlamanın 22 Nisan'da başladığını göstermektedir. **İÇA:** En geç yumurtalı yuva kaydı 19 Haziran 1973'te ve yeni yumurtadan çıkış yavru kaydı ise 25 Haziran 1992'dedir. Bu kayıtlar büyük olasılıkla ikinci üreme denemesidir. **GDA:** Üç yumurtalı bir yuva 6 Mayıs 1970'te Akçakale'de, yuvada tam olarak gelişmiş yavrular 4 Haziran 1993'te Birecik'te ve tüyenmiş bir genç 16 Haziran 1996'da Nemrut Dağı'nda kaydedilmiştir.

Alttırılar ve Sınıflandırma

Türkiye'de dört alttür tanımlanmıştır (Roselaar, 1995). Trakya ve muhtemelen kıyı Ege'de *nominat brachydactyla* alttüri yayılış gösterir; ancak kıyı Ege'de ilkbaharda bu alttürün varlığı kesin değildir. Doğu Anadolu'dan başlayarak İç Anadolu'da Eskişehir'e kadar ve Burdur havzasında *artemisiana*, Amik Gölü çevresinde bölgeye endemik *woltersi*, Şanlıurfa ve Suriye sınırında ise *hermonensis* alttüri bulunur. *Nominat brachydactyla*'ya ait tüm örnekler, zamanla sinonimi olduğu kabul edilen *longipennis* olarak tanımlanmıştır.

Popülasyonlar birkaç alttürün özelliklerini taşıdığından ya da yüksek derecede bireysel varyasyon gösterdiğiinden, birçok bölgede alttürlerin sınırları belirsizdir. Birecik ve Gaziantep'te gözlenen bireyler, açıkça *hermonensis* ile *woltersi* arasında geçiş formundadır. Akdeniz bölgesinde, Silifke'den başlayarak doğuda Kahramanmaraş'a, kuzeyde Kayseri'ye ve batıda Beyşehir yakınlarına kadar olan bireyler ise *artemisiana* altturene en yakın olanlardır; bu bireyler daha koyu tarçın rengi üst parçaları ve daha kısa gagalarıyla ayırt edilir. Güneydoğu Anadolu'da, Diyarbakır ve Siirt'ten batıda Siverek'e kadar gözlenen bireyler, *hermonensis* ya da *woltersi* ile *artemisiana* arasında özellikler göstermektedir.

Roselaar (1995), daha fazla örnek ve daha kapsamlı tüy örtüsü incelemelerine dayanarak bu coğrafi varyasyonu detaylı biçimde tanımlamıştır. Ancak, tanımladığı varyasyon düzeyi bize yeterince iktina edici gelmemektedir. Özellikle

woltersi gibi bazı alttürleri temsil eden örnekler erişilememiştir. Bu kadar küçük varyasyonları taksonomik olarak tanımlamaya çalışmak, eldeki verilerle anlamlı bir katkı sağlamayabilir.

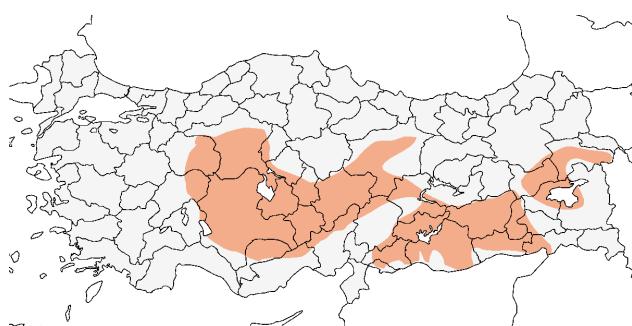
Küçük Boğmaklı Toygar

Melanocorypha bimaculata, Bimaculated Lark

Nispeten yaygın ve lokal olarak çok sayıda bulunan bir yaz göçmenidir.

Orta ve yüksek rakımlarda, özellikle taşlık yamaçlarda, bozkır ve yarı bozkırlarda, ayrıca ekili tarlalarda yuva yapar. Güneydoğu Anadolu'da, üreme döneminde genellikle 1500–3000 m arasında bulunur; nadiren 400 m'nin altına iner. İki türün alan tercihi incelendiğinde, Küçük Boğmaklı Toygar genellikle daha yüksek, kurak, taşlı ve eğimli arazileri tercih ederken; Boğmaklı Toygar daha çok taban arazilerde, alçak bölgelerde ve yoğun tarım alanlarında bulunur (Eken & Magnin, 1999). Karadeniz Bölgesi'ndeki uygun üreme alanlarında da birkaç kez kaydedilmiştir.

İlkbahar göçünde mart ortasından itibaren görülmeye başlar; asıl geliş nisan ortasında olur ve geçiş Mayıs ortasına kadar sürer. Sonbahar göçü ağustos başında başlar, bireylerin çoğu ekim ortasına kadar bölgeden ayrılır; kasının üçüncü haftasına kadar gözlenen bireyler olmuştur. Göç döneminde, 250 bireye kadar ulaşan sürüler yaygındır. Eylül 1974'te Konya Hotamış'ta istisnai olarak 2800 bireyden oluşan bir sürü kaydedilmiştir (OST, 1978).

Üreme

Yuvalama alanı: Çıplak, taşlık ve seyrek bitkili arazilerde, taşlık kurak tepelerde ve kabaca sürülmüş arazilerde ürer.

Yuvası: Yerdeki bir çukurda yuva yapar. Yuva ot ve bitkisel malzemeyle kaplanır, açıkta kalır ya da kısmen bir taş veya bitki kümesiyle korunur.

Yumurta sayısı: Türkiye'de bir yuvada 3 yumurta, dört yuvada 4 yumurta ve bir yuvada yaklaşık 2 günlük 1 yavru kaydedilmiştir. Ayrıca, bir yuvada 3 günlük 4 yavru ve başka bir yuvada 2 günlük 1 yavru kaydedilmiştir.

Üreme dönemi: Mayıs ayında yumurtalar, yavrular hazırlan ortasından itibaren çıkar ve Haziran sonu ile Temmuz başında yuvadan ayrılır. 21 Mayıs'ta kaydedilen bir tüylenmiş yavru, bazı bireylerin Nisan sonunda da yumurtladığını göstermektedir. İkinci kuluçka olasılığı düşüktür ancak başarısız ilk denemelerin ardından ikinci girişimler olabilir. **İÇA:** 24 Nisan 2004'te Hasan Dağ'da kur davranışları ve eşlerin birbirini beslemesi gözlenmiştir. Mayıs sonrasında üç yuvada, 10 Haziran'da ise bir yuvada yuva yapımı kaydedilmiştir. Mayıs sonu ile Haziran arasında 6 yuvada yumurta bulunmuştur; en erken yumurtlama tarihi 26 Mayıs'tır (Ramsay, 1914). 5 Temmuz 1970'te Ankara yakınlarında bulunan 4 yumurtalı bir yuva, ikinci kuluçkadan çok ilk kuluçkanın tekrarlanan bir denemesine işaret etmektedir. 18 Haziran 1992'de Hasan Dağ'daki bir yuvada bulunan yaklaşık 2 günlük bir yavru, ilk yumurtlamanın 1 Haziran'da gerçekleştiğini göstermektedir. Karapınar yakınlarında, 9 Mayıs 2006'da 4 yumurtalı bir yuva ve 8 Haziran 2006'da yaklaşık 3 günlük 4 yavru kaydedilmiştir. Yeni tüylenmiş yavrular genellikle Haziran sonunda görülür. Ancak, 21 Mayıs 1998 tarihli bir gözlem, yumurtlamanın Nisan sonunda başlamış olabileceğine işaret etmektedir. **DOA:** 14 Haziran 1968'de Erçek Gölü'nde 4 yumurtalı 2 yuva bulunmuştur (Kasperek & Ven, 1983). **GDA:** 28 Haziran 1968'de Işıklı'da yiyecek taşıyan bir erişkin gözlenmiştir.

Alttürler ve Sınıflandırma

Tür monotipiktir. Eskiden iki alttür olduğu düşünülmüştür. Güney, Orta ve Doğu Anadolu'da, özellikle Toros Dağları, İç Anadolu, Birecik ve Ceylanpınar çevresinde, *rufescens* alttürü tanımlanmış; İğdır ve Kars çevresi gibi Kuzeydoğu Anadolu'nun üç kesimlerinde ise kuşlar açık biçimde *bimaculata* olarak sınıflandırılmıştır. Van ve Erçek Gölü çevresindeki popülasyonlar ise bu iki form arasında kabul edilmiştir (Roselaar, 1995). Ancak diğer birçok toygar türünde olduğu gibi, lokal toprak özellikleri bu türde de mikro ölçekte coğrafi varyasyonu güçlü biçimde etkileyebilir. Örneğin, Gaziantep çevresinden elde edilen bireyler, tüy örtüleri oldukça yıpranmış olmasına rağmen, alt taraflarında görülen belirgin

pembemsi ton nedeniyle İngiltere'deki Tring Doğa Tarihi Müzesi'ndeki örnekler arasında hemen ayrıt edilebilmektedir. Geçmişte alttür tanımlamalarında kullanılan bireysel farklılıkların, aslında belirgin geçiş formlarından, tüy yıpranmasından ya da solmadan kaynaklandığı düşünülmektedir. Bu nedenle tür, monotipik olarak değerlendirilmektedir (Hoyo, Elliott & Christie, 2004).

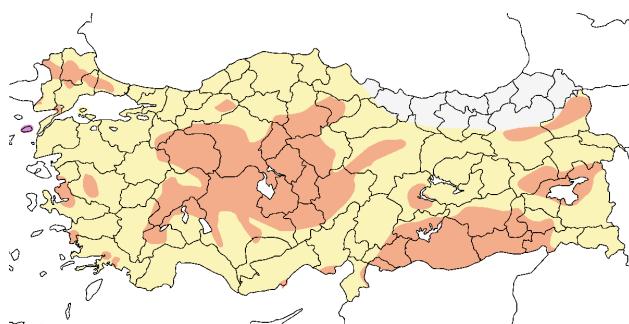
Boğmaklı Toygar

Melanocorypha calandra, Calandra Lark

Yayın olarak çok sayıda bulunan yerli ve yarı göçmen bir türdür.

Ekili bozkır alanlarının en karakteristik üreyen türlerinden biridir. Genellikle deniz seviyesinden 1800 m'ye kadar olan alçak arazilerde bulunur. Doğu Anadolu'da zaman zaman daha yüksek rakımlarda da görülsse de, çoğunlukla 2000 m'nin üzerindeki alanlarda Küçük Boğmaklı Toygar ile yer değiştirir.

Kış aylarında zaman zaman binlerce bireyden oluşan büyük sürüler oluşturur. Örneğin, 8 Ocak 1969'da Merzifon'da 2000 birey (OST, 1972), 1 Aralık 2001'de Kulu Gölü'nde 5000 birey (Kuşçu Bülteni 10: 7) sayılmıştır. Sonbaharda ekim ortasından kasım ortasına kadar güneydeki kışlama alanlarına iner. İlkbaharda mart ortasından nisan sonuna kadar Türkiye üzerinden kuzyedeki üreme alanlarına göç ettiği düşünülmektedir. Örneğin, 17 Mart-25 Nisan 1962 tarihleri arasında Kızılırmak Deltası'nda görülmüştür.

Üreme

Yuvalama alanı: Kurak, çiplak arazilerde, düz ya da engebeli bozkırlarda, ot kümelerinin bulunduğu çayırlarda ve mısır tarlaları başta olmak üzere ekili arazilerde ürer.

Yuvası: Yerdeki bir çukurda kuru otlar, bitkisel

malzeme, kökler ve kıllardan yapılmış derin bir kâse şeklindedir.

Yumurta sayısı: Türkiye'de bir yuvada 3 yumurta, dört yuvada 4 yumurta, bir yuvada 5 yumurta ve bir yuvada 6 yumurta kaydedilmiştir. İki büyük yavru ve dört döllenmemiş yumurta içeren bir yuva kaydı vardır. Ayrıca, bir yuvada üç yeni çıkışlı yavru ve bir yumurta gözlenmiştir.

Üreme dönemi: Yumurta bırakma genellikle nisan ortasında başlar ve temmuz'a kadar sürebilir. Türkiye'de de diğer bölgelerde olduğu gibi büyük olasılıkla yılda iki kez kuluçkaya yatomaktadır. **MAR:** 22 Mayıs 1966'da Uluabat Gölü yakınlarında yiyecek taşıyan bir erişkin gözlenmiştir. **EGE:** 11 Mayıs 1899'da Acıgöl'de 4 yumurtalı bir yuva ve 12 Mayıs 1950'de Manisa yakınlarında biri tamamlanmamış 4 yumurtalı, diğeri ise iki büyük yavru ve döllenmemiş dört yumurtalı iki yuva kaydedilmiştir (McNeile, 1950, 1951, 1954, 1967, 1968, 1970, 1972, 1973; Selous, 1900). İkinci yuva, yumurtlamanın nisan ortasında olduğunu göstermektedir. **İÇA:** 13 Mayıs 1967'de Mogan Gölü'nde dört yumurtalı, 15 Mayıs 2004'te Bolluk Gölü'nde üç yumurtalı bir yuva ve aynı yerde üç yeni çıkışlı yavru ve bir yumurtalı başka bir yuva kaydedilmiştir. Tuz Gölü'nde 26 Mayıs 1974'te beş yumurtalı bir yuva ve 25 Haziran 1977'de yeni tüyenmiş bir yavru fotoğraflanmıştır (Pforr ve Limbrunner 1982). Çöl Gölü'nde 17 Temmuz 1986'da birçok genç birey gözlenmiştir. **DOA:** 5 Haziran 2001'de Sodali Göl'de yiyecek taşıyan birkaç erişkin gözlenmiş, birinin farklı yerbere yiyecek taşıması yuvadan yeni ayrılmış bir yavruya işaret etmiştir. Bu durum yumurtlamanın Mayıs başlarında gerçekleştiğini göstermektedir. **GDA:** 6 Mayıs 1970'te Akçakale'de tüyenmiş bir yavrunun gözlenmesi yumurtlamanın nisan başında gerçekleştiğini göstermektedir.

Alttürler ve Sınıflandırma

Türün taksonomik durumu karışıkta ve popülasyonlar küçük ölçekli morfolojik varyasyonlar gösterir (Roselaar, 1995). *Nominat calandra* alttüri, Güneydoğu Anadolu'nun bazı kesimleri dışında Türkiye genelinde yayılış gösterir. *Hebraica* alttüri ise Birecik ve Hatay'ın büyük bölümünde bulunur. Ancak Birecik'teki bazı bireylerde *calandra* etkisi gözlenmiştir. *Gaza* alttüri Ceylanpınar'da kaydedilmiş ve (hatalı olarak) Küçük Boğmaklı Toygar'ın yeni bir alttüri olarak tanımlanmıştır (Hartert, 1919). Bu alttürün adı bazı kaynaklarda yanlışlıkla *gazae* şeklinde yazılmıştır (Roselaar, 1995) ve kimi

kaynaklarca geçerli kabul edilmemiştir (Cramp, 1988).

Erzurum, Van ve Yüksekova'dan elde edilen dokuz örnekle tanımlanan *hollomi* alttüürü (Kumerloeve, 1969a), yeterli farklılık göstermediği gerekçesiyle *calandra*'nın bir sinonimi olarak değerlendirilmiştir (Roselaar, 1995). Irak, Ürdün ve İsrail'de kışlayan, daha soluk ve gri tonlara sahip *psammochroa* alttüürü de Türkiye'de kışlayabilir (Roselaar, 1995).

Bu türde yerel toprak ve iklim koşulları bireylerin görünüşünü belirgin şekilde etkileyebilir. Ayrıca bireysel varyasyonlar da oldukça belirgindir ve birçok birey, *calandra*, *hebraica* ya da *gaza* formuna kolaylıkla atanabilir. Öte yandan, *gaza* alttürünün geçerliliği, *hebraica* kadar güçlü değildir ve tartışmalıdır (Roselaar, 1995).

Kumerloeve'nin Ceylanpınar'dan topladığı beş örneğe dayanarak tanımladığı *dathei* alttürüne ait herhangi bir örnek günümüzde bulunamamıştır (Kumerloeve, 1970c) ve bu alttür, genellikle *gaza*'nın sinonimi olarak kabul edilmektedir (Roselaar, 1995). Genel olarak *calandra*, *hebraica*, *gaza* ve büyük olasılıkla *psammochroa* alttürleri arasında klinal bir varyasyon olduğu düşünülmektedir.

Kara Toygar

Melanocorypha yeltoniensis, Black Lark

Rastlantısal konuktur.

14 Ekim 1914'te Küçükçekmece'de vurulan bir dişi bireyin Robert Koleji'nin İstanbul'daki koleksiyonunda saklandığı bildirilmiştir (Kasperek, 1990a). Bu örneğen (Mathey-Dupraz, 1920-24) bahsetmiş olsa da, 1980'lerin ortasında koleksiyonda bulunamamıştır (Kumerloeve, 1970a, 1961). İlginç biçimde, Kumerloeve (Kumerloeve, 1961) bu örneğe kaynak gösterilen (Braun, 1901) çalışmada hiç dephinmemiştir.

Tür, genellikle Orta Asya bozkırlarında ürer ve Hazar Denizi'nin kuzeyinden Kazakistan ile Kırgızistan üzerinden kışın düzensiz, göçebe bir dağılım göstererek güneye ve batıya doğru yayılır (Sibley & Monroe, 1990).

Üreme

Türkiye'de yuvalamaz. Yayılış alanının merkezi Kazakistan'ın kuzeyidir.

Alttırular ve Sınıflandırma

Monotipik bir türdür.

Arabistan Toygarı

Eremalauda eremodites, Arabian Lark

Rastlantısal türdür.

26 Mart–22 Nisan 2021 tarihleri arasında Hatay'daki Milleyha ve sahil şeridi alanında 2 birey, A. Atahan, M. Atahan ve E. Yoğurtçuoğlu tarafından kaydedilmiştir.

Üreme

Türkiye'de üremez. Arabistan'da lokal olarak yayılış gösterir.

Alttırular ve Sınıflandırma

Monotipik bir türdür.

Çorak Toygarı

Alaudala rufescens, Mediterranean Short-toed Lark

Taksonomik revizyondan sonra tam durumu bilinmemektedir.

Lokal olarak bulunan bir yaz göçmeni olup, yerli olma ihtimali de vardır. Gaziantep'ten Nusaybin civarına kadar ve Suriye sınırı boyunca, Güneydoğu Anadolu'da ürediği düşünülmektedir.

Üreme

Üreme durumu bilinmemektedir.

Alttürler ve Sınıflandırma

Eskiiden Asya Çorak Toygarı ile aynı tür altında sınıflandırılmışken, daha sonra Suriye, Kuzey Afrika ve İspanya popülasyonları *Alaudala rufescens* ismiyle, Anadolu, Arabistan ve Orta Asya popülasyonları *Alaudala heinei* ismiyle farklı türler olarak tanımlanmıştır. Müze koleksiyonları ve saha gözlemleri temel alındığında, Türkiye'de yayılış gösteren popülasyonun *minor* alttürüne ait olduğu anlaşılmaktadır.

Asya Çorak Toygarı

Alaudala heinei, Turkestan Short-toed Lark

Lokal olarak çok sayıda bulunan yerli ve yarı göçmendir.

Kurak ve tuzlu bozkırlarda, bu habitatlara güclü şekilde bağlı olarak, ayrıca ıslah edilmemiş ya da hafif ıslah edilmiş çayırlardan oluşan yarı bozkırlarda, taşlık düzлüklerde, yamaçlarda ve ekili alanlarda, deniz seviyesinden en az 2000 metreye kadar ürer. Önemli sayılarda kaydedilen bir yaz göçmenidir ve aynı zamanda lokal olarak yerleşik popülasyonlara da sahiptir. İç Anadolu ve Doğu Anadolu'da yaygın olarak ürer; Güneydoğu Anadolu'da ise daha lokal ve az sayıda bulunur. Buna rağmen, Güneydoğu Anadolu'daki bazı alanlarda hâlâ lokal olarak yüksek yoğunlukta gözlenmektedir.

İlkbaharda, Akdeniz kıyılarında şubat sonundan itibaren, İç Anadolu'da ise nisan ortasından sonra görülür. Sonbahar göçü ağustos ortasında başlar ve eylül sonuna kadar devam eder. Geçiş döneminde Trakya dışındaki tüm bölgelerde yaygındır; özellikle İç Anadolu'da lokal olarak yüksek sayınlarda kaydedilir. Yumuşak geçen kişlarda İç Anadolu'nun güneyinde kalabilir; Akdeniz kıyılarında ise düzensiz olarak ve az sayınlarda kişlalar.

Üreme

Yuvalama alanı: Düz, çiplak ve vejetasyonun az olduğu bozkırlarda, taşlık düzлüklerde, kurak ve tuzcul bataklıklarda, iç bölgelerdeki göllerin kuruyan kıyılarında ve ayrıca ekili alanlarda ürer. Sürülmüş tarlalarda da yuva kaydedilmiştir.

Yuvası: Yerdeki bir çukurda, genellikle alçak bir ot kümesi ya da çalı tarafından korunan kuru otlar, saplar ve köklerden derin bir kâse şeklinde yaptığı yuvayı bitki tüyleri, kıl ve ince köklerle kaplar.

Yumurta sayısı: Türkiye'de 2 yumurta (4 yuvada), 3 yumurta (6 yuvada), 4 yumurta (4 yuvada) kaydedilmiştir. Ancak az sayıdaki yumurtalar tamamlanmış kuluçka anlamına gelmeyebilir. Bir yuvada 2 yavru, üç yuvada 3 yavru gözlenmiştir.

Üreme dönemi: Üreme dönemi genellikle nisan ortasından sonra, çoğunlukla Mayıs ortasında başlar. Diğer bölgelerde olduğu gibi Türkiye'de de yılda iki kez kuluçkaya yattığını düşünülür.

EGE: Manchester Müzesi'nde, 15 Mayıs 1860'ta İzmir'den alınmış dört yumurtalı bir kuluçka ve aynı yerden tarih verilmeden toplanmış iki kuluçka daha bulunmaktadır. **İÇA:** Karapınar'da 23-25 Nisan 1988'de üç yumurtalı dört yuva, bir yumurtalı bir yuva ve yumurtadan yeni çıkışmış bir yavru ile yumurtaları olan bir yuva; 6 Mayıs 1988'de iki yumurta ve küçük bir yavru bulunan bir yuva kaydedilmiştir. Bu yavru kayıtları yumurtlamanın 11 ve 19 Nisan'da gerçekleştiğini göstermektedir. Sultansazlığı'nda 27 Mayıs 1972'de iki yumurtalı bir yuva, 4 Haziran 1982'de dört yumurtalı bir yuva ve 22 Mayıs 1979'da yumurtlamanın 30 Nisan'da olduğunu gösteren yeni tüyenmiş bir yavru kaydedilmiştir (Kasperek, 1985).

Konya Havzası'nda 14-27 Mayıs tarihlerinde üç-dört yumurtalı dört yuva bulunmuş; 21-22 Mayıs 1969, 13 Haziran 1967, 3 Temmuz 1993 (Karauz Kiraç, 1993), 13-15 Temmuz 1971 ve 24 Temmuz 1973'te tüyenmiş yavrular gözlenmiştir. 13 Mayıs 1985'te Kulu Gölü'nde yuva yapımı kaydedilmiştir. **DOA:** 5 Haziran 2001'de Sodalıgöl'de yumurtlamanın Mayıs ortasında olduğunu gösterecek şekilde, üç tane neredeyse tamamen gelişmiş yavru

bulunan bir yuva kaydedilmiştir. 27 Temmuz 1966'da yuvanın dışında henüz uçamayan bir genç görülmüştür (lokasyon belirtilmemiştir).

Alttırler ve Sınıflandırma

Doğu Anadolu'da, özellikle Aşkale ile Tatvan ve Yüksekova arasındaki hattın kuzeydoğusunda, *heinei* alttüründen ayırt edilemeyen bazı kuşların ürediği belirlenmiştir. İğdır Ovası'nda tanımlanan ve Doğu Anadolu genelinde gözlenen *pseudobaetica* alttüri bir ara form olarak değerlendirilmiştir (Mayr & Greenway, 1960), ancak tanımı zayıf bulunmuş (Stegmann, 1932) ve genellikle *heinei* alttürünün bir sinonimi olarak kabul edilmiştir (Roselaar, 2003).

İç Anadolu'da ise *aharonii* alttüri yayılış gösterir. Eber ve Akşehir Gölleri, Tuz Gölü, Konya ve Ereğli çevresinde üreyen bireylerin, Türkiye'ye endemik olduğu öne sürülen *niethammeri* alttürüne ait olduğu düşünülmüştür (Kumerloeve, 1963c; Roselaar, 1995; Snow & Perrins, 1998). Bu alttür, marginal olarak daha uzun gagaya, daha derin gaga köküne ve nispeten uzun kanat ve kuyruğa sahiptir. Ayrıca, dış kuyruk teleklerinde daha fazla beyazlık bulunur.

Alström ve çalışma arkadaşlarının gözlemlerine göre, *cheleensis-rufescens* kompleksinin ayrimında kullanılabilecek tek güvenilir karakter, dış kuyruk tüylerinin deseni ve kanat formülüdür. Bonn'daki tip serilerinin fotoğrafları, elde incelenmiş bireyler ve arazi deneyimleri ışığında, *niethammeri*'ye ait yalnızca iki örnek incelenmiştir. Bu iki örnek, Wadley (1951) tarafından toplanmış ve Tring Doğa Tarihi Müzesi'nde muhafaza edilmektedir. Her iki birey de *aharonii* olarak etiketlenmiştir ve bu nedenle *niethammeri*, *aharonii*'nin sinonimi olarak değerlendirilmiştir (Svensson, 1992; Beaman & Madge, 1998).

Tring'de incelenen müze örnekleri, *aharonii* ile *heinei* alttürlerinin özellikle boyut ve genel renk bakımından belirgin şekilde ayrılmadığını; ancak kuyruk tüyü desenleri ve kanat formülleri ile ayırt edilebildiklerini ortaya koymuştur. Bu nedenle, türün sistematığının netleştirilmesi için yeni arazi çalışmaları yapılması ve incelenen örnek sayısının artırılması gereklidir.

Kum Kırlangıcı

Riparia riparia, Sand Martin

Nispeten lokal olarak az sayıda bulunan yaz göçmeni, yaygın olarak çok sayıda görülen geçit türüdür.

Üreme alanlarına nisan ortasından itibaren gelir ve çoğunlukla 1750 metrenin altındaki alanlarda ürer. Üreme döneminde nispeten lokal yayılış gösterir.

İlkbahar göçü mart ortasında başlar ve hazırlan başına kadar devam eder. Ana geçiş dönemi nisan sonu ile Mayıs başı arasındadır; kuzeydeki alanlara güneyden yaklaşık iki hafta gecikmeyle ulaşır. Geçit döneminde Türkiye genelinde daha yaygındır; sulakalanlarda ve kıyı bölgelerinde lokal olarak çok yüksek sayılarla ulaşabilir. Örneğin, 5–8 Mayıs 1989 tarihlerinde Van'da 10.000 ila 50.000 birey sayılmıştır (Berk vd., 1993). 1992 yılının Mayıs ortasında Kızılırmak Deltası'nda muhtemelen 100.000'in üzerinde birey gözlenmiş; yalnızca 16 Mayıs'ta Cernek Gölü'nde geceleyen 42.000 birey kaydedilmiştir (Hustings & Dijk, 1994). Sonbahar göçü Ağustos ortasında başlar ve ekim sonuna kadar sürer; en yüksek sayılar eylül ayında gözlenir. Örneğin, 17 Eylül 1973'te Van'da 35.000 birey kaydedilmiştir (OST, 1975). Türk, 24 Kasım'a kadar gözlenmiştir (OST, 1972). Ayrıca, 28 Şubat 1974'te Büyük Menderes Deltası'nda gözlenen 2 birey muhtemelen erken bahar gelişine işaret etmektedir (OST, 1978).

Üreme

Yuvalama alanı: Açık arazilerde, suya yakın yerlerde koloni halinde ürer. Göksu Deltası'nda deniz seviyesinden Van Gölü'nde 1750 m'ye kadar, çoğunlukla nehir, göl, gölet ve sulama kanallarının kıyısında, ayrıca kum ocakları, yol kenarındaki kum alınmış yerler ve toprak tepeciklerinde yuva yapar.

Yuvası: Yuva, iki erişkin tarafından dikey bir kum duvarına oyulmuş 0,5–1 m uzunluğundaki yatay bir tünelin ucunda yer alır. Ot saplarından ve tüylerden oluşan dağınık bir yastık görünümündedir. Yuvalamak için arıkuşlarıyla aynı kum duvarını kullanabilir.

Yumurta sayısı: Türkiye'de 1 yuvada 4 yumurta kaydedilmiştir. Diğer yerlerde olağan yumurta sayısı 4–5'tir.

Üreme dönemi: Nisan ortasından itibaren yuvalara yerlesir. Hazirandan ağustosa kadar yavrular görülebilir. **AKD:** 31 Mart 2000'de Göksu Deltası'ndaki yuva tünelerinin yakınında uçan erişkinler gözlenmiş, Çukurova'daki koloniler 1987 yılında nisan ortasından itibaren tutulmuştur (Have vd., 1988). **DOA:** 8 Haziran 2004'te Van'da iki erişkinin hâlâ yuva tüneli kazdığı gözlenmiş, bu durum ilk üreme denemesinin başarısız olduğunu ve yeni bir denemeye girişildiğini düşündürmektedir. Aynı dönemde üç yuvada tünel ağzında beslenen büyümüş yavrular görülmüş, 25 Haziran 2004'te Ağrı yakınlarında bir nehir kıyısında yuvada beslenen yavrular kaydedilmiştir. 9 Ağustos 1966'da üreme kolonilerinin hâlâ aktif olduğu gözlenmiş, bu da ikinci kuluçka dönemine işaret etmektedir. **GDA:** 10–11 Haziran 1996'da Birecik'teki bir kolonide yaklaşık 2200 çift sayılmış, önceki yıllarda bu sayı 3000–5000 çift olarak tahmin edilmiştir. 10 Mayıs 2004'te yüzlerce erişkinin yerden ot ve saman topladığı, aynı gün birçok erişkinin yuva tünelerinden uçarak muhtemelen kuluçkada oldukları gözlenmiştir. Aynı kolonide dört yumurtalı bir yuva bulunmuştur. 14 Mayıs 1944'te İstanos'ta (Korkuteli) yuva tüneli kazan erişkinler gözlenmiştir (Wadley, 1951).

Alttırler ve Sınıflandırma

Görünüşe göre Türkiye'de gözlenen bireylerin tamamı nominat alttüre aittir. Ankara ve Van'dan alınan örneklerin tüy örtüsü özellikleri ve morfolojik ölçümleri bu alttürle uyumludur. 1988 ilkbaharında İç Anadolu'da yakalanan 51 bireyin kanat uzunlukları mevcut riparia verileriyle uyumludur (Schekkerman & Roomen, 1993). Ancak 27 Eylül 1974'te Kayseri'den alınan bir birey, Türkiye'de incelenen diğer tüm örneklerden belirgin şekilde daha koyu renklidir. Göç sırasında İsrail'in güneyinde kaydedilen *eilata* alttürüne benzerlik göstermektedir. Bununla birlikte, kanat uzunluğu *eilata* için fazladır. Diğer ihtimaller, Doğu Asya'da yaşayan *ijimae* alttüri ve Hırvatistan kıyılarında göç sırasında az sayıda kaydedilmiş ve hakkında sınırlı bilgi bulunan koyu renkli *fuscocollaris* alttürleri olabilir (Roselaar, 1995).

Kır Kırlangıcı

Hirundo rustica, Barn Swallow

Yaygın ve çok sayıda bulunan yaz göçmeni ve geçit türü, lokal kişi konugudur.

Nisan sonundan ya da Mayıs başından itibaren, deniz seviyesinden 2000 metreye kadar olan alanlarda, genellikle yerleşim yerlerinin çevresinde ürer.

Göç döneminde daha yaygındır. Her iki göç mevsiminde de ülke genelinde geniş bir cephede yüksek sayınlarda geçiş yapar. İlkbaharda, güney, batı ve iç bölgelere mart başında ulaşır; ancak kuzeye ve doğuya ulaşmaları genellikle üç hafta gecikmeyle olur. En erken geliş 1 Şubat'ta kaydedilmiştir. Kuzeydeki alanlarda geçiş hazırlanmasına, hatta ortasına kadar sürebilir. Örneğin, 4 Haziran'da Zonguldak Ereğli'de gözlenmiştir (Albrecht, 1986). Ayrıca, 1–3 Mayıs 1975 tarihlerinde Alanya'da kaydedilen 500.000 birey, ilkbahar göçündeki en etkileyici kayıtlardan biridir (OST, 1978). Sonbahar göçü temmuz ortasında başlar ve ekim ortasına kadar sürer; en yoğun geçiş eylül ayında gerçekleşir. Örneğin, Eylül 1956 sonunda, yalnızca iki günde İstanbul ve Çanakkale boğazlarından geçen birey sayısı yaklaşık yarı milyon olarak tahmin edilmiştir (Nisbet & Smout, 1957). Özellikle sonbaharda sazlıklardaki geceleme alanlarında çok yüksek sayınlarda toplanabilir. 21–25 Ağustos 1974 tarihleri arasında Ankara Eymir Gölü'nde 100.000 birey sayılmıştır (OST, 1978). Aralık başına kadar kalan bireyler olabilir.

Kış dönemine ait altı kayıt mevcuttur: 31 Ocak 1995'te Göksu Deltası'nda bir birey, 31 Aralık 2000'de Antalya'da bir birey, 2 Ocak 2006'da üç birey, 29 ve 31 Aralık 2007'de birer birey ve 2 Ocak 2008'de bir birey kaydedilmiştir.

Üreme

Yuvalama alanı: Suya yakın açık alanları, özellikle yerleşimlerin yakınlarını tercih eder.

Ahırlar, binalar, köprü altları ve Dalyan gibi küçük kasabalarda veranda altlarında yuvalanır. Türkiye'de mağaralar ve kayalıklar gibi doğal yuva alanlarına dair kayıt yoktur.

Yuvası: Yuva genellikle dik bir yüzeye tutturulmuştur ve kısmen bir çıkıştı ya da kırışık desteklenir. Çamur topaklarının otla karıştırılmasıyla kâse şeklinde yapılan yuvanın içi tüylerle kaplanır.

Yumurta sayısı: Türkiye'de 1 yuvada 2 yumurta, 1 yuvada 4 yumurta ve 1 yuvada 5 yumurta kaydedilmiştir. Bir yuvada 5 yavru gözlenmiştir.

Üreme dönemi: Nisandan itibaren yuva yapar ve yumurta koyar. Mayıs itibarıyle yavrular görzükür. Türkiye'de de diğer bölgelerde olduğu gibi yılda iki kez kuluçkaya yatar. **MAR:** 14 Nisan 1967'de Manyas Gölü'nde ilk erişkinler görülmüş, 13 Haziran 1966'da dört yumurtalı bir yuva bulunmuştur. 26 Nisan 1969'da Bulgaristan sınırında tutulmuş bir yuva kaydedilmiştir. **EGE:**

1 Mayıs 2003'te Bafa Gölü'nde yumurtlamaya hazır bir yuva ve tamamlanmamış kuluçkalı üç yuva bulunmuştur. 27 Nisan 1970'te Salihli'de neredeyse tamamlanmış iki yuva, 28 Mayıs 1951'de İzmir yakınlarında bir yuvada beş taze yumurta kaydedilmiştir (McNeile, 1950, 1951, 1954, 1967, 1968, 1970, 1972, 1973). 3 Nisan'dan itibaren birkaç kuluçkada erişkin gözlenmiş, 10

Mayıs 2003'te Marmaris'te tüylenmeye hazır büyümüş bir yavru gözlenmiş ve bu durum yumurtlamanın nisan başında gerçekleştiğini göstermektedir. **AKD:** 23 Mayıs 2004'te Adana yakınlarındaki bir yeraltı ambarında, iki yumurtanın üzerinde kuluçkaya yattı bir erişkin kaydedilmiştir. Dalyan'da 28 Mart 1986'da yuva yapımı gözlenmiş, 29–30 Mart 1986'da tutulmuş dört yuva ve Haziran 1987'de bir yuva bulunmuştur (Kılıç & Kasparek, 1989).

Yine Dalyan'da 29 Haziran 1999'da, kuluçkada erişkinlerden yuvada büyümüş yavrulara kadar değişen safhalarda birçok yuva kaydedilmiştir. Çukurova'da 1987'de üreme nisan başında başlamış, 7 ve 19 Mayıs'ta yuvalarda yavrular görülmüştür (Have vd., 1988). **KAD:** 7 Haziran 1992'de Kızılırmak Deltası'nda tutulmuş bir yuva kaydedilmiştir (Hustings & Dijk, 1994).

İÇA: 29 Nisan 2005'te Çavuşçu Gölü'nde yuva yapımı gözlenmiş, 10–15 Mayıs 1991'de Hotamış yakınlarındaki birkaç köyde üreme kaydedilmiştir. 12 Haziran 1998'de Kulu ilçesinde, tüylenmiş yavrularını besleyen erişkinler görülmüştür. **DOA:** 30 Mayıs 1969'da Van yakınlarında ve 2 Haziran 1969'da Hakkâri yakınlarında yuvalayan çiftler kaydedilmiştir. **GDA:** 7 Mayıs 1970'te

Viranşehir yakınlarında çamur toplayan erişkinler görülmüştür.

Alttırılar ve Sınıflandırma

Üreyen bireylerin tamamı *nominat rustica* alttüri olarak değerlendirilmiştir (Roselaar, 1995). Lübnan, İsrail ve Ürdün'de yayılış gösteren *transitiva* alttüri, özellikle Türkiye'nin güney kıyılarında az sayıda bireyle gözlenir. Bu alttürün varlığı, ilk kez Mayıs 1973'te Burdur ile Afyon arasında gözlenen bireyler (OST, 1975) ile Eylül 1974'te Göksu Deltası'nda kaydedilen bazı bireyler (OST, 1978) sayesinde ortaya konmuştur. 2000'li yıllarda ise Akyatan'da ilkbahar döneminde bu altture ait ondan fazla birey halkalandı (Özge Keşaplı). *Transativa* alttüri kızıl karnı ile tanınabilir.

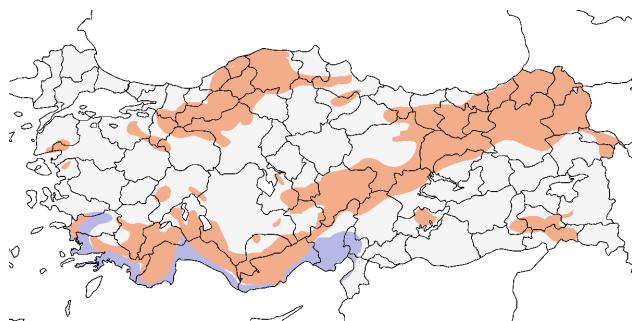
Kaya Kırlangıcı

Ptyonoprogne rupestris, Eurasian Crag Martin

Nispeten yaygın olarak az sayıarda bulunan bir yaz göçmenidir. Lokal olarak az sayıda kışlayabilir.

Genellikle dağlık bölgelerde, coğulukla 500 ila 2500 metre arasındaki rakımda yaylalarda ve dağlık alanlarda ürer. Yer yer 3900 metreye kadar çıkar. Batı Karadeniz ve Akdeniz bölgelerinde ise deniz kıyısındaki yar yamaçlarında da ürediği bilinmektedir. Doğu Anadolu'da yaygın ve genellikle oldukça bol, Güneydoğu Anadolu'da ise nispeten nadir ve lokal yayılışlıdır. İç kesimlerdeki üreme alanlarında, nisan ortası ve sonundan ekim başına kadar bulunur. Uludağ'daki en geç kayıt 4 Ekim tarihindedir. Geçiş sırasında, Doğu Anadolu'da 24 Eylül ile 3 Ekim tarihleri arasında günlük geçiş gözlenmiş, en yüksek sayı 1 Ekim'de 150 birey olarak kaydedilmiştir.

Güneybatı Ege ve Akdeniz bölgelerinde 500 metrenin altında kışladığı kaydedilmiştir. Ayrıca, 31 Aralık 1970'te Samsun'da sekiz birey kaydedilmiştir (OST, 1975).

Üreme

Yuvalama alanı: Sarp kayalıkların ve kaya çıkışlarının olduğu alanlarda, özellikle açık dağlık bölgelerde ve deniz seviyesindeki benzer habitatlarda ürer. Karadeniz Bölgesi'ndeki yarlar bu alanlara örnektir (Ogilvie, 1954). Genellikle 2-5 çiftten oluşan küçük koloniler hâlinde yuvalanır, ancak Göreme'de 15 çift ve Cimil Dağı'nda 20 çiftin bir arada ürediği kaydedilmiştir. Nehir köprülerinin altı, taş ocakları, yol tünelleri, harabelerin ve yüksek binaların duvarları gibi yapay alanlarda da ürer. Örneğin, 5 Mayıs 1987'de Adana merkezindeki bir kanalın beton duvarında bir çift yuva yapmıştır (Have *vd.*, 1988).

Yuvası: Dik kayalara parantez şeklinde tutturulmuş yarım kâse biçiminde bir yapıdadır. Çamur topaklarından yapılır ve kalınca tüylerle, biraz da otla kaplanır. Kır Kırlangıcı yuvasına benzese de, kır kırlangıcının yuvasındaki çamura karıştırılmış ot sapları bu türde yoktur. Yuvayı genellikle kayalık yüzeylerde, çıkışlarının altında ya da mağara tavanlarında yapar; ayrıca yüksek ağaçlar, tünel girişleri ve eski yapılar da yuvalama alanı olarak kullanılır.

Yumurta sayısı: Türkiye'de yumurta sayısı bilinmemektedir. Diğer ülkelerde genellikle 4-5 yumurta bırakır.

Üreme dönemi: Erişkinler Türkiye'deki üreme alanlarına nisan başı ile Mayıs başı arasında gelir. İlk yumurtlama genellikle Mayıs başı ile Haziran ortası arasında gerçekleşir. Yavrular Haziran ortasından Temmuz sonuna kadar tüylenir. Geç tarihlerdeki kayıtlar, muhtemelen ikinci kuluçkaya işaret etmektedir. **MAR:** 26 Nisan 1969'da Bulgaristan sınırındaki gümrük kapısında 10 dolu yuva, 18 Mayıs 1969'da Uludağ'da 2000 m'de yuva yapımı gözlenmiştir. 16 Ağustos 1987'de Uludağ'da aktif koloni kaydedilmiştir. **EGE:** 13 Mayıs 1974'te Pamukkale yakınlarında üreyen birkaç çift, 29-30 Mayıs 1966'da Uludağ'da 2300 m'de çamur toplayan yaklaşık 10 erişkin gözlenmiştir. **AKD:** 28 Nisan 1970'te Çiftehan'da köprü altında, tünelde ve kaya yüzeyinde üç

yuva yapımı gözlenmiş, biri tamamlanmış olsa da 29 Nisan 1970'te astarsız kalmıştır. 29 Nisan 1970'te Aladağ'da yuva yapan birçok çift, 1 Mayıs 2000 ve 28 Mayıs 1998'de Demirkazık'ta kullanılan yuvalar kaydedilmiştir. **KAD:** 20 Temmuz 1994'te Sümela Manastırı'nda kullanılan yuvalar görülmüş, Çatalağzı'nda birkaç çift ev kırlangıcı ile bir arada üremiştir. 9 Eylül civarında ev kırlangıçları yuvalarını terk etmiş olsa da kaya kirlangıçları daha uzun kalmıştır (Ogilvie, 1954). 12 Haziran 1975'te Cimil Dağı'nda 20 aktif yuva, 15 Haziran 1975'te Kopdağı Geçidi'nde yuva yapımı, 12 Haziran 2004'te İspir'de 15 m yüksekte yavrularını besleyen erişkin, yakınındaki bir tünelde kuluçkada yaklaşık 5 çift gözlenmiştir. Tünel girişinde yuvalanan ev kirlangıçları, iki türün farklı yuvalama tercihini göstermektedir. **İÇA:** 23 Mayıs 1982'de Kızılcahamam'da bir otel duvarında koloni ve yakındaki köprü altında yuvalar bulunmuştur (Barış *vd.*, 1984). 4 Haziran 2002'de çamur toplayan erişkinler, 25 Mayıs 1998'de Ereğli'de yuva yapan çift ve yakındaki kuluçkada birey, 11 Haziran 1907'de Karadağ'da kullanılan bir yuva kaydedilmiştir (Ramsay, 1914). **DOA:** 8 Haziran 2004'te Nemrut Dağı'nda yerden 8 ve 12 m yükseklikte iki yuva bulunmuştur. Birinde kuluçkaya yatan birey, diğerinde ise yuvayı beyaz tüylerle kaplayan erişkin gözlenmiştir. 9 Mayıs 1990'da Van Kalesi'nin duvarlarında yuvalar, 31 Mayıs 1990'da Görentaş yakınlarındaki vadide çamur toplayan bireyler, 4 Haziran 1969'da Hakkâri yakınlarında yoldaki tünelde iki aktif yuva kaydedilmiştir.

Alttürler ve Sınıflandırma

Monotipik bir türdür ve geçmişte *Hirundo* cinsi içerisinde sınıflandırılmıştır.

Ev Kırlangıcı

Delichon urbicum, Common House Martin

Yayın olarak çok sayıda bulunan bir yaz göçmeni ve geçit türüdür.

Tüm bölgelerde, deniz seviyesinden en az 3000 metreye kadar olan alanlarda, genellikle büyük koloniler halinde ürer. İç ve Doğu Anadolu'nun büyük bölümünde ise daha lokal ve nadir görülür.

Göç sırasında özellikle kıyı bölgelerinde, ancak genel olarak geniş bir cephede ve yüksek sayılarında geçiş yapar. İlkbahar göçü mart başında başlar

ve Mayıs başına, hatta sonuna kadar devam eder. Örneğin, 1977 ve 1978 yıllarında Zonguldak Ereğli'de geçiş 15 Mayıs'ta sona ermiştir (Albrecht, 1986). Sonbahar göçü temmuz sonundan ekim sonuna kadar sürer; ancak ekimin ikinci yarısında tür çok nadirleşir. 28 Eylül-2 Ekim 1980 tarihleri arasında Borçka'da 2000'in üzerinde birey geçiş yapmıştır.

Fevkalade erken ilkbahar kayıtları da mevcuttur: Şubat 1974'ün son haftasında Ege ve Akdeniz'de dört birey, 25 Şubat 1996'da Ankara'da bir birey, 23 Şubat 2000'de Antalya'da dört birey, ayrıca 10 Şubat ve 28 Şubat 1998'de Fethiye'de birer birey kaydedilmiştir (OST, 1978).

Üreme

Yuvalama alanı: Kıyı bölgelerinden iç kesimlere kadar, deniz seviyesinden başlayarak Uludağ'da 2000 m'ye, Aladağlar'da (Niğde) 2400 m'ye ve Doğu Anadolu'da 3000 m'ye kadar olan açık alanlarda ürer. Hem kıyıdaki hem de iç kesimlerdeki sarp kayalıklar, dar ve dik yamaçlı vadiler, binalar, köprüler ve kaya çıkışlarındaki oyuklar ya da derin olmayan mağaralarda yuvalanır. İspİR'de (Erzurum), kaya kırlangıçları yol üzerindeki bir tünelin içinde yuvalanmışken, ev kırlangıçları aynı tünelin giriş kısmında yuvalanmıştır. Büyük binalarda genellikle 20-50 çiftten oluşan kolonilerde ürer, ancak Çatalağzı'nda (Zonguldak) bir kolonide 400 yuva sayılmıştır (Ogilvie, 1954).

Yuvası: Çamur topaklarıyla yapılan yuva, dikey bir yüzeye bitki lifleriyle güçlendirilerek yapılır ve saçak altlarına çok yakın şekilde inşa edilir. Yuvanın ağızı çok dar bir açıklıktır. Tabanı kuru ot ve tüylerle kaplıdır. 6 Mayıs 2003'te Ölüdeniz'de bazı erişkinlerin yuvalarını elektrik kablolarının yünlü kılıflarıyla kapladıkları gözlenmiştir. Kuzeydoğu Anadolu'da ise kayın (*Fagus orientalis*) dallarından yosun topladıkları kaydedilmiştir. Yuvalar genellikle ayrı olsa da bazen birbirine değebilir ya da yapışık olur. Binalarda genellikle çizgi halinde dizilirler. Uzun yıllar sağlam kalabilir ve daha sonra ev serlesi ile

küçük ebabil tarafından da kullanılabilir.

Yumurta sayısı: Türkiye'de gözlenen yumurta sayısı verilmemiştir, ancak genel olarak bu tür yılda iki kez kuluçkaya yatar.

Üreme dönemi: Nisan ayında yuva yapımı başlar. Yavru besleme ağustosa kadar devam eder. Yukarıdaki veriler, bu türün Türkiye'de yılda iki kez kuluçkaya yattığını açık biçimde göstermektedir.

MAR: 26 Nisan 1969'da

Bulgaristan sınırındaki gümrük kapısında dolu 10 yuva kaydedilmiş ve 18 Mayıs 1969'da Uludağ'da 2000 m'de yuva yapımı gözlenmiştir. 16 Ağustos 1987'de yine Uludağ'da aktif bir koloni bulunmuştur.

EGE: 24 Nisan 2002'de Altınkum'da, 7 Mayıs 2003'te Pamukkale'de ve 20 Nisan 2004'te Marmaris'te yuva yapımının erken aşamaları gözlenmiştir.

Altinkum'da bulunan bir yuva ise 29 Nisan 2003'te tamamlanmak üzeredir.

AKD: 15 Nisan 1993'te ve Mayıs başında Aladağ'da, 8 Haziran 1998'de ve Temmuz-Ağustos 1966'da yuva yapımı gözlenmiştir.

1957'nin ağustos başlarında Mersin Mut'ta aktif bir koloni kaydedilmiştir (Ballance, 1958). **KAD:** 14 Ağustos 1972'de Rize ve İspİR arasında ve 18 Ağustos 1985'te Yeniçağa'da yuvada beslenen yavrular gözlenmiştir (Kılıç & Kasparek, 1987).

DOA: 3 Ağustos 1974'te Horasan ve Tahir arasında aktif koloni kaydedilmiştir.

Alttırılar ve Sınıflandırma

Durum belirsizdir. İncelenen üç örnek, nominat *urbicum* ile Akdeniz Havzası boyunca İran'a kadar yayılış gösteren *meridionalis* alttürleri arasında yer almaktadır (Roselaar, 1995). Ancak kanat uzunlukları, *meridionalis* alttürüne daha yakındır. Tür adı olarak doğru kullanımın *urbicum* olduğu belirtilmiştir (David & Gosselin, 2002b).

Kızıl Kırlangıç

Cecropis rufula, Red-rumped Swallow

Yayın olarak çok sayıda bulunan yaz göçmeni ve geçit türüdür.

Temelde Ege ve Akdeniz türüdür. Karadeniz'in bazı bölgelerinde ve İç Anadolu'da çok lokal olarak ürer. Çukurova Deltası'nda ise lokal olarak *Kır Kırlangıcı*'ndan daha fazla sayıda bulunur (Have vd., 1988). Üreme döneminde genellikle deniz seviyesinden 500 metreye kadar olan engebeli alanlarda yuvalanır; ancak lokal

olarak Malatya'da yaklaşık 1000 metreye kadar kaydedilmiştir.

Geçiş döneminde Türkiye genelinde biraz daha yaygın olmakla birlikte, Doğu Anadolu'nun batı kesimlerinde çok nadir görülür. İlkbahar göçü mart sonlarında başlar (en erken kayıt 14 Mart) ve Mayıs ortasına kadar sürer. Genellikle düşük sayıarda geçiş yapar; ancak 14 Mayıs 1993'te Göksu Deltası'nda kuzeydoğu yönünde uçan yaklaşık 1000 birey kaydedilmiştir. 1978 yılında Zonguldak Ereğli'de ilkbahar geçisi görünüşe göre oldukça erken tamamlanmış ve 11 Nisan'da sona ermiştir (Albrecht, 1986; Hustings & Dijk, 1994). Sonbaharda bireylerin büyük çoğunluğu eylül sonunda göç eder; ancak ekim başına kadar kalan bireyler de gözlenebilir.

Üreme

Yuvalama alanı: Coğulukla alçak arazilerde, suya yakın açık alanlarda ürer. Yuva, özellikle köprüler, menfezler, binalar ve yıkıntılar; ayrıca mağaralar ve kayalıklardaki oyuklar gibi doğal alanlarda kurulur.

Yuvası: Çamur topaklarından yapılan yuvarlak ve kapalı bir kâse şeklindedir. Yüzeye tutturulur ve boru şeklinde bir girişi vardır. Yuva genellikle tüylerle kaplanır.

Yumurta sayısı: Türkiye'de gözlenen yumurta sayısı 6 yumurta (1 yuvada) ve 3 yumurta (2 yuvada) olarak kaydedilmiştir. Diğer yerlerde de benzer sayılar bildirilmiştir.

Üreme dönemi: Nisan ve Mayıs ayında yuva yapımı başlar. Diğer bölgelerde olduğu gibi, Türkiye'de de yılda iki kez kuluçkaya yatar.

MAR: 26 Haziran 1973'te Gülpınar'da ve 27 Haziran 1973'te Üvecik'te yuva yapımı gözlenmiş, 29 Temmuz 1968'de Güngörmez'de bir yuva kaydedilmiştir (Rokitansky & Schifter, 1971).

EGE: (McNeile, 1950, 1951, 1954, 1967, 1968, 1970, 1972, 1973), 27 Nisan 1950'de Efes'teki bir yuvadan altı taze yumurta almış, kuş bu yuvayı onarıp 11 Mayıs 1950'de üç yumurta daha bırakmıştır (muhtemelen tamamlanmamış bir kuluçka). 21 Mayıs 1951'de İzmir yakınılarında

üç yumurtalı bir yuva daha bulunmuştur. Manchester Müzesi'ndeki yumurtaların ikisi 10 Haziran 1871'de, biri ise 2 Haziran 1912'de Krüper tarafından İzmir çevresinden toplanmıştır. Ege'deki başka yerlerde çoğu Mayıs başında dört yuva yapımı gözlenmiş, ayrıca Mayıs ayında birkaç tutulmuş yuva kaydedilmiştir. **AKD:** En erken 7 Nisan 2003'te Dalyan'da olmak üzere çoğunlukla Mayıs'ta yuva yapımı gözlenmiştir. Mayıs başından itibaren birçok tutulmuş yuva kaydı vardır. **GDA:** Haziran ayında bir yuvada erişkin, 8 Temmuz 1986 ve 10 Ağustos 1998'de ise tüylenmiş yavrular gözlenmiştir.

Alttürler ve Sınıflandırma

Türkiye genelinde *rufula* alttüürü yayılış gösterir (Roselaar, 1995). Son dönemde yapılan taksonomik çalışmalar sonucunda, Çin'de yaşayan *daurica*, Afrika'da yaşayan *melanocrissus* ve Avrupa ile çevresinde yaşayan *rufula* alttürleri tür seviyesine yükseltilmiştir. Tür, geçmişte *Hirundo* cinsi altında sınıflandırılmıştır (Sangster vd., 2005); (Collinson vd., 2006).

Doğu Kızıl Kırlangıç

Cecropis daurica, Eastern Red-rumped Swallow

Rastlantısal türdür.

2018 yılından itibaren Milleyha sahil şeridinde göç dönemlerinde defalarca fotoğraflanmıştır. Muhtemelen Türkiye'nin birçok bölgesinde görülmektedir. Ancak, türün taksonomik revizyonu ve tanım kriterleri yakın zamanda netlik kazandığı için, Türkiye'deki durumu henüz tam olarak anlaşılmamıştır.

Üreme

Türkiye'de yuvalamaz. Yayılış alanı Doğu Asya'dır.

Alttürler ve Sınıflandırma

Çin'de yaşayan *daurica*, Afrika'da yaşayan *melanocrissus* ve Avrupa'da yaşayan *rufula* alttürleri tür seviyesine çıkarılmıştır.

Çizgili Gerdanlı Kırlangıç

Petrochelidon fluvicola, Streak-throated Swallow

Rastlantısal türdür.

11 Ocak 2021'de Hatay'daki Milleyha ve sahil şeridi alanında 1 birey, A. Atahan, M. Atahan, N. Aydın ve O. Gül tarafından kaydedilmiştir.

Üreme

Türkiye'de yuvalamaz. Yayılış alanı Hindistan Yarımadasıdır.

Alttırular ve Sınıflandırma

Monotipik bir türdür.

Ak Yanaklı Arapbülbülü

Pycnonotus leucotis, White-eared Bulbul

Fırat ve Dicle nehirleri boyunca doğal ya da yarıdoğal olarak yayılış gösterir. Diğer bölgelerde ise kafes kaçını olarak görüülür.

Tür Türkiye'de ilk kez 19 Ekim 2012'de Birecik'te kaydedilmiştir. 2013 ve 2014 yıllarında yine Birecik'te bir evin bahçesinde küçük gruplar hâlinde gözlenmiştir. Türün kafes kuşu olarak ticaretinin yapılması, Birecik'te görülen bireylerin kafes kaçını olma ihtiyalini artırmaktadır. Ancak Fırat ve Dicle boyunca gözlenen bireyler, türün güneydeki doğal popülasyonlarından gelerek nehir koridorlarını takip edip kuzeye doğru ilerlemesiyle Türkiye'ye ulaşmış olabilir. Öte yandan, bu bölgelerde insan eliyle bırakılan bireylerin zamanla kendi kendine varlığını sürdürün popülasyonlar oluşturmuş olması da mümkündür.

Bunun dışında, özellikle İstanbul'da 2017 yılından itibaren yerleşmiş ve coğalmış bir popülasyon bulunmaktadır. Bu kuşların tamamı şüphesiz kafes kaçını bireylerden oluşmaktadır.

Üreme

Yuvalama alanı: Fırat ve Dicle boyundaki kırsal yerleşimlerde yuvalar.

Yuvası: Türkiye'de bir yuvası bilinmemektedir.

Yumurta sayısı: Türkiye'den üreme verisi yoktur.

Üreme dönemi: Üreme dönemi bilinmemektedir.

Alttırular ve Sınıflandırma

Türkiye'de görülen Mezopotamya'da bulunan *mesopotamia* alttürüdür.

Arapbülbülü

Pycnonotus xanthopygos, White-spectacled Bulbul

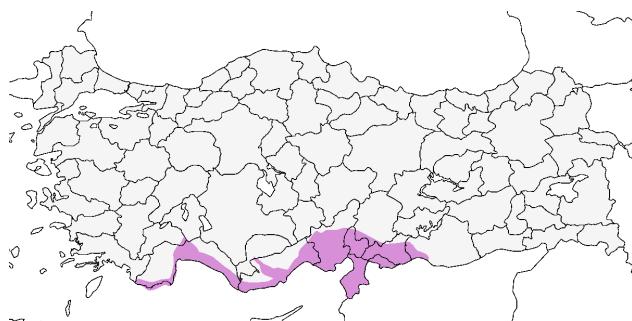
Yayın olarak çok sayıda bulunan yerlidir.

Akdeniz kıyı bölgesinde yoğun olarak yayılış gösterir. Zeytinlikler, narenciye bahçeleri, bağlar, açık çam ormanları ve keçiboynuzu (*Ceratonia siliqua*) içeren çalılık ve ağaçlık alanlarda bulunur. 2003 yılına kadar bilinen dağılımı, batıda Kaş yakınlarındaki Patara/Gelemiş'ten başlayarak doğuda Kahramanmaraş'ın Türkoğlu ilçesine kadar uzanır. Yayılışı kuzeyde Burdur Bucak, Adana Kamişlı (Pozanti'nın kuzeyi) ve Haruniye'ye kadar ulaşır. En yüksek yuvalama kaydı Amanos Dağları'ndaki Belen'de 740 metrede yapılmıştır (Aslan & Erdoğan, 2007); ancak daha önce 1000 metreye kadar çıktıığı da bildirilmiştir (Kumerloeve, 1957b).

Üreme döneminde en yoğun olarak 400 metrenin altındaki alanlarda bulunur. Üreme dönemi dışında ise deniz seviyesinden 1260 metreye kadar gözlenmiştir (Aslan & Erdoğan, 2007). Kış aylarında bazı yıllarda yüksek sayılarla ulaşabilir

ve bahçeler ile şehir içi alanlardan da faydalananır. Örneğin, Şubat 1972'de Alanya'da 100 birey kaydedilmiştir (OST, 1975).

Son yıllardaki kayıtlar, türün yayılışının genişlediğini göstermektedir. Eylül 1988'de Köyceğiz Gölü (Dalyan), Mayıs 1989'da Bodrum üzerindeki Pazar Dağı (Roselaar, 1995), Mayıs 1995'te Bafa Gölü yakınları ve Konya Bozkır çevresindeki Dereköy'de kaydedilmiştir. Birecik'te sanlandan daha sık gözlenmektedir. İzmir'den 1907 ilkbaharına ait şüpheli bir kayıt da bulunmaktadır (Braun, 1908; Kumerloeve, 1957b, 1961).

Üreme

Yuvalama alanı: Zeytinlikler, narenciye bahçeleri, plantasyonlar, bahçeler ve çalılıklarda ürer. Çalılar, çalımsı ağaçlar ve ağaçlar yuvalama için kullanılır.

Yuvası: Bir ağaçın ya da çalının içinde, ince dallardan, otlardan, yapraklardan ve yosunlardan yaptığı kâse şeklindeki yuvasını kıl ve kökçüklerle kaplar.

Yumurta sayısı: Türkiye'den üreme verisi yoktur. Diğer yerlerde genellikle 3 yumurta bırakır, bu sayı 2 ile 4 arasında değişebilir.

Üreme dönemi: Mayıs ayında yumuta koyar. Haziran sonrasında yavrular gözükür. **AKD:** 17 Mayıs 2007'de Side'de bir otelin bahçesinde dört yumurtalı bir yuva bulunmuştur. Aynı tarihte, duvara tutunmuş bir sarmaşığın üzerindeki yuvada kuluçkaya yatmış bir erişkin ve başka bir yuvada yaklaşık iki günlük üç yavru gözlenmiştir. 22 Mayıs 2004'te Göksu Deltası'ndaki bir bahçede eşlerden biri yiyecek taşıyan tedirgin bir çift kaydedilmiştir. 11 Mayıs 2005'te bir çalının içinde, yerden 1 m yüksekte yuva yapan bir erişkin ve 12 Mayıs 2005'te yakınlarda öten, kur davranışını sergileyen ve birbirini kovalayan üç çift gözlenmiştir. 25 Nisan 2005'te Side'de kur davranışını yapan, ancak henüz yuvası olmayan bir çift kaydedilmiştir, 27 Haziran 2004'te Gazipaşa ve Anamur arasında aile grupları gözlenmiştir.

Alttürler ve Sınıflandırma

Monotipik bir türdür.

Prinyalar - Kamışçınlar

Azya Dik Kuyruklu Ötleğeni

Prinia lepida, Delicate Prinia

Lokal olarak çok sayıda bulunan yerli türdür.

Tür, özellikle Göksu ve Çukurova deltalarında ve eski Amik Gölü çevresinde (Antakya) boldur. Güneydoğu Anadolu'da Birecik, Akçakale ve Dicle Nehri boyunca yer alan bazı lokalitelerde daha az ve daha lokal yayılışlıdır. Batıda Antalya'da ve bir kez de Beyşehir ve Burdur göllerinde kaydedilmiştir. Genellikle *Scirpus* ve *Juncus* bitkilerinin yoğun olduğu alanlarda yaşasa da, zaman zaman pamuk tarlaları gibi daha kuru tarımsal alanlarda da bulunabilir. Kanıtlar sınırlı olsa da, sınırlı ölçüde üreme sonrası dağılma gösterdiği düşünülmektedir.

Üreme

Yuvalama alanı: Ovalarda, su kenarlarındaki yoğun vejetasyon alanlarında, sulama kanalları boyunca, eski nehir kanallarında, sazlık sulakalanların kıyılarında, nehir ağızlarındaki ilginkılarda (*Tamarix*) ve buğday tarlalarında ürer. Çukurova'da kumullar, nehir ve menderes kıyıları, çalılıklar, kanallar, plantasyonlar ve orman açıklıkları da yuvalama alanıdır.

Yuvası: Göksu Deltası'nda *Phragmites* kenarındaki nemli *Scirpus* ve *Juncus* bitki kümeleri içinde, Birecik'te benzer habitatlarda toplam 12 yuva kaydedilmiştir. Yerden 0,3–1 m yükseklikte bulunan bu yuvalar, yandan geniş girişli, kubbe şeklindedir. İnce otlar, bitkisel atıklar, lifler ve örümcek ağlarıyla örlülür; içi bitki tüyleriyle döşenir.

Yumurta sayısı: Türkiye'de 5 yuvada 4 yumurta, 7 yuvada 5 yumurta kaydedilmiştir. Dört yuvada 4 yavru, bir yuvada 5 yavru sayılmıştır.

Üreme dönemi: İlk yumurtlama mart sonunda ya da nisan başında olur, yavrular nisan sonu-mayıs başı gibi çıkar, bazı yuvalarda temmuz ve eylülé kadar tüyenmiş yavrular görülmüştür. Yılda iki ya da üç kez kuluçkaya yattığı düşünülmektedir.

AKD: 19 Mayıs 2007'de Side'de dört yumurta ve yeni çıkışmış bir yavru bulunan bir yuva ve tüyenmiş yavrular görülmüştür. Göksu Deltası'nda 23 Mayıs–10 Haziran 1993'te dört yavrulu iki yuva, 1 Haziran ve 9 Haziran'da iki ve üç yumurtalı iki yuva, 6 Mayıs 2004'te dört tüyenmiş yavrulu bir yuva, 22 Mayıs'ta beş yumurtalı bir yuva, 2005'te 6 Mayıs'ta küçük yavrulu bir yuva, 11 Mayıs'ta dört yumurtalı bir yuva, 12 Mayıs'ta yuva yapımı kaydedilmiştir. 1 Eylül 1977'de Alanya yakınlarında yeni tüyenmiş iki yavru, 11 Eylül 1976'da Çukurova'da bir erişkin yuvasına yiyecek taşıırken gözlenmiştir. 27 Temmuz 1971'de bir yumurtalı bir yuva (tamamlanmamış), 2004'te iki çiftin yuva yaptığı, 6 Mayıs'ta dört yavrulu bir yuva ve 22 Mayıs'ta beş yumurtalı bir yuva, 2005'te 6 Mayıs'ta küçük yavrulu ve 11 Mayıs'ta dört yumurtalı bir yuva kaydedilmiştir. 10 Mayıs 1989'da Çukurova'da beş yumurtalı bir yuva gözlenmiştir.

GDA: Birecik'te 20 Mayıs 1993'te dört yavru, 20 Mayıs 2007'de beş yumurtalı bir yuva, 10 Mayıs 2004'te dört günlük beş yavrulu bir yuva, 4 Haziran 2001'de yumurtlamaya hazır boş bir yuva; 3 Haziran 1993'te yuva yapımı ve 4 Haziran 1998'de üç yumurtalı bir yuva, 7 Haziran 1995'te içinde yavru bulunan bir yuva, 12 Mayıs 2004'te dört boş yuva, 23 Mayıs 2004'te yuva yapan bir erişkin ve üç yumurtalı bir yuva kaydedilmiştir.

Alttırılar ve Sınıflandırma

Akdeniz'deki popülasyonların tamamının, Türkiye'nin güneyinde tanımlanan ve bu bölgeye endemik olduğu düşünülen *akyildizi* alttürüne ait olabileceği öne sürülmüştür (Roselaar, 1995). Bu bölgedeki bireylerin, *akyildizi* alttürünü de kapsayan *levida* grubuna ait olduğu açıktır. Ancak Birecik'ten ya da Güneydoğu Anadolu'nun başka bir bölgesinden örnek bulunmamaktadır (Roselaar, 1995). Güneydoğu'da ayrıca *irakensis* alttürünün de var olabileceği düşünülmektedir.

Yelpazekuyruk

Cisticola juncidis, Zitting Cisticola

Nispeten lokal olarak az sayıda bulunan yerlidir.

Özellikle ovalardaki sulakalanlar ve çevresindeki ekili arazilerde yaşar. İzmir'den güneye doğru Ege ve Akdeniz kıyılarında, ayrıca yerel olarak Güneydoğu Anadolu'da bulunur. Birecik'te düzensiz olarak ürediği öne sürülmüştür. Son yıllarda Ayvalık'tan yaz dönemine ait bir kayıt bildirilmiştir. Marmara Bölgesi'nde çok az kaydı olmakla birlikte, türün İstanbul'da 1839'da Boisseneau tarafından alınan bir örnekle belgelenmiş olması, burada da düzensiz şekilde görüldüğünü göstermektedir. Üreme sezonunda 900 metreye kadar olan iç bölgelerdeki sulakalanlarda da düzensiz olarak kaydedilir. İç Anadolu'da Acıgöl ve Mogan Gölleri ile Yarma (Konya) çevresindeki eski sazlıklarda kaydedilmiştir. Van Gölü'nde, en yenişi Eylül 2004 ortasına ait olmak üzere iki kayıt, ayrıca Erçek Gölü ve Bulanık'tan birer kayıt mevcuttur.

Büyük ölçüde üreme alanlarında kışlayan bir türdür ve bu mevsimde nispeten yaygındır. Marmara ve Karadeniz'de, özellikle Kızılırmak Deltası'nda kış kayıtları vardır. Avrupa'daki birçok bölgede olduğu gibi, Türkiye'de de sert kış koşullarına bağlı olarak popülasyonda belirgin dalgalanmalar gözlelmektedir (Hagemeijer & Blair, 1997). Bu durum özellikle 1970'lerin ikinci yarısında (Beaman, 1986) ve 1990'ların başında Göksu Deltası'nda yapılan çalışmalarda açıkça ortaya konmuştur (Berk, 1994).

Üreme

Yuvalama alanı: Uzun otların bulunduğu çayırlar, sazlık kenarları ve genellikle nemli kofa (*Juncus*) gibi yoğun, alçak vejetasyonun olduğu açık alanlarda ürer.

Yuvası: Türkiye'de yuva yapısı bilinmemektedir.

Diger bölgelerde uzun otların ya da kofaların arasında gizlenmiş, armut şeklinde, örümcek ağlarıyla bitki saplarına tutturulmuş ve içi otlarla, bitki tüyleriyle döşenmiş yuvalar yapar. Giriş deliği tepepededir.

Yumurta sayısı: Türkiye'de yumurta sayısına dair bilgi yoktur. Diğer bölgelerde genellikle 4–6 yumurta bırakır. Diğer yerlerde olduğu gibi yılda en az iki kez kuluçkaya yatması olasıdır.

Üreme dönemi: Türkiye genelinde ilk yumurtlama nisan başında olabilir, yavrular Mayıs ortasında çıkar ve temmuz başına kadar yuvada kalır. Yılda en az iki kez kuluçkaya yatması olasıdır. **AKD:** 6 Mayıs 2004'te Göksu Deltası'nda yumurtlamanın 5 Nisan civarında olduğunu gösterecek şekilde yaklaşık 5 tüylenmiş yavru gözlenmiştir. 28 Haziran 1999'da Dalyan'da yiyecek taşıyan bir erişkin gözlenmiştir. Mart sonu ile eylül başı arasında öten birçok erişkin gözlenmiştir.

Alttırılar ve Sınıflandırma

Batıdaki, özellikle İzmir çevresinden toplanan örneklerin *juncidis* alttürüne ait olduğunu belirtmiştir, ancak güneydoğu kıyılarında bulunan bireylerin muhtemelen *neuroticus* alttürünü de içerdigini tahmin etmiştir (Roselaar, 1995). Cambridge Üniversitesi Zooloji Müzesi'nde bulunan İstanbul örneği de (CUMZ27/Syl/23/t/7) *juncidis* alttürüne aittir. İkinci formun doğru yazımı *neuroticus* şeklindedir (David & Gosselin, 2002b).

Küçük Mukallit

Iduna caligata, Booted Warbler

Nadir olarak az sayıda görülen geçit türüdür.

Önceleri rastlantısal olduğu düşünülmüş, ancak doğu bölgelerinden gelen düzenli kayıtlarla nadir bir geçit kuşu olduğu anlaşılmıştır. Tersi belirtilmekçe her biri tek bir bireye aittir. Yayımlanmış kayıtlar şunlardır: 9 Eylül 1976'da Ardeşen (Beaman, 1986), 20 Ağustos 1988'de Rize (Kirwan & Martins, 1994), yine Rize'de 15 Ağustos 1990'da 2–3 birey, 29 Ağustos 1991 ve 5 Ağustos 1993 (Dierschke, Stühmer & Stühmer, 1996), 24 Mayıs 1992'de Birecik, 25–26 Nisan 1993'te Mersin (Kirwan, 1995a; Kirwan & Martins, 2000), 20 Mayıs 1993'te Erçek Gölü (Kirwan, 1994a), 25 Mayıs 1998'de Beyşehir Gölü, 9 Ağustos 2001'de Muradiye ile Çaldırın arasında ve 3

Haziran 2002'de Balatos. Bu kayıtların çoğu ayrıntılı olarak tanımlanmıştır. İlk Rize kaydının fotoğrafı bulunmakta olup, Alman Nadir Türk Komitesi tarafından onaylanmıştır.

Üreme

Türkiye'de yuvalamaz. Yayılış alanı Rusya'nın batısından Kazakistan'a dek doğu ve güneye uzanan taygada ve büyük olasılıkla Türkmenistan ve Özbekistan'dır.

Alttürler ve Sınıflandırma

Şimdiye kadar Türkiye'de gözlenen bireylerle ilgili eldeki veriler (Kirwan, 1994a; Dierschke vd., 1996), burada gözlenen formun *caligata* olduğu izlenimini vermektedir. Bu sonuca kuşların üst ve alt kısımlarındaki tüy örtüsünün tonları, ikinci ayna varlığı, gaga uzunluğu, genel vücut oranları ve kafa yapısı gibi morfolojik özelliklere dayanılarak ulaşılmıştır. Küçük mukallitinin ve benzer türlerin *Iduna* cinsine dahil edilmesiyle ilgili ek taksonomik notlar ve tartışmalar yayımlanmıştır (Sangster, 1997).

Sazak Mukalliti

Iduna rama, Sykes's Warbler

Rastlantısal konuktur.

Önceleri Türkiye için rastlantısal olduğu düşünülse de, son yıllarda özellikle doğu bölgelerinde çok az sayıda da olsa neredeyse düzenli olarak kaydedilmeye başlanmış ve bu nedenle üreme ihtimali belirmiştir.

Son yıllara ait kayıtlar şunlardır: 18 Mayıs 2015'te Hakkari Nehil Sazlıklar (Kuzey) alanında E. Kayhan ve E. Yoğurtçuoğlu tarafından, 22 Mayıs 2019'da İğdır Aras Kuş Halkalama İstasyonu'nda J. Ramírez tarafından, 22 Mayıs 2020'de yine aynı istasyonda J. Ramírez tarafından ve aynı tarihte Kars Aras alanında Kuş Araştırmaları Derneği tarafından birer birey kaydedilmiştir.

Üreme

Türkiye'de yuvalamaz. Yayılış alanı Orta Asya'da Pakistan'ın kuzeybatısına dek güneyde ve lokal olarak İran ile doğu Arabistan'dır. Son yıllarda yayımlanan çalışmalar, Arabistan'da üreyen formların sağlam gerekçelerle *rama* olarak tanımlanabileceğini gösteren mtDNA verilerini ortaya koymuştur (Castell & Kirwan, 2005).

Alttürler ve Sınıflandırma

Monotipik bir türdür. Eskiden Küçük Mukallit ile aynı tür olarak değerlendirilirdi. Eskiden *Hippolais* cinsi altında sınıflandırılmıştır.

Ak Mukallit

Iduna pallida, Eastern Olivaceous Warbler

Yaygın olarak çok sayıda bulunan yaz göçmeni ve geçit türüdür.

Türkiye genelinde özellikle güney, kuzey ve batı bölgelerinde, 2000 metreye kadar olan ovalık alanlarda ürer. Çeşitli habitatlarda görülmekle birlikte, çoğunlukla su kenarındaki ağaçlık alanları, özellikle söğüt ve kavaklı tercih eder. Bunun yanında, çalılıklar, bahçeler, zeytinlikler ve narenciye bahçeleri gibi habitatlarda da ürer. 1992 baharında Kızılırmak Deltası'nda 2000–2500 çiftin ürediği belirlenmiştir. Daha önce bulunmadığı düşünülen (OST, 1975) Güneydoğu Anadolu ve diğer bazı bölgelerde daha seyrek olarak kaydedilmiştir. 1992 yılında Kızılırmak Deltası'ndaki 100 hektarlık bir ağaçlık alanda 160 yuvalama alanı en yoğun üreyen tür olarak tespit edilmiştir. Aynı çalışmada, bu popülasyona ait sadece beş çiftin kumul ve çalılık alanlarında yuvaladığı ve erişkin bireylerinçoğunun alana Mayısın son on gününde geldiği belirlenmiştir (Hustings & Dijk, 1994). 1998 yılında Uluabat Gölü'nde, özellikle su kiyısındaki sık çalılıklarda ve yoğun olarak ilginler içinde yuvalayan yaklaşık

430 çiftlik bir popülasyon kaydedilmiştir (Welch & Welch, 1998b).

Geçit döneminde de oldukça yaygın ve sayıca boldur. İlkbaharda mart ortasından itibaren güney ve güneybatı kıyılarda düzenli olarak görülmeye başlar. En yoğun dönemi nisan ortasından Mayıs ortasına kadardır. Sonbaharda, birçok bölgede ağustos başından eylül ortasına kadar gözlenirken, güney kıyılarda bu dönem eylül sonu ve ekim ortasına kadar uzanabilir. 17 Ocak 1969'da Büyük Menderes Deltası'nda gözlenen bir birey, türün bilinen tek kiş kaydıdır (OST, 1972). Ayrıca, 18 Kasım 1990 tarihinde Antalya'da gözlenen iki bireyin de bölgede kışlamış olması muhtemeldir.

Üreme

Yuvalama alanı: Çalılık, fundalık, açık ağaçlık alanlar, bağ ve bahçeler, zeytinlikler; ayrıca su kenarlarında ya da söğüt, kavak ve ilgin bulunan nemli bölgelerde ürer.

Yuvası: Genellikle bir çalı ya da küçük bir ağacın dış dallarına, yerden yaklaşık 1,5–5 m yükseğe yapılır. Bitki gövdeleri, lifler ve bitkisel havlardan oluşan, ince lifler ve saç ile astarlanmış derli toplu bir kâse biçimindedir.

Yumurta sayısı: Türkiye'de 5 yuvada 3 yumurta, 7 yuvada 4 yumurta kaydedilmiştir. 2 yuvada 3 yavru, 2 yuvada 4 yavru sayılmıştır.

Üreme dönemi: Türkiye genelinde ilk yumurtlama Mayıs başında başlar, yavrular Haziran ortasında çıkar ve Temmuz sonuna kadar yuvada kalır. **MAR:** 8 Mayıs 1970'te Gelibolu'da yuva yapma davranışları, 4 Haziran 2006'da Uluabat Gölü'nde tamamlanmamış yumurtalı bir yuva ve 12 Ağustos 1966'da Çamlıca'da yavru besleyen erişkin gözlenmiştir. Uluabat Gölü'nde genellikle su kiyısında, coğulukla sık çalıda ve çok yüksek sayılarla ilgilerin içinde yuvalanmıştır (Welch & Welch, 1998b). **EGE:** 8 Mayıs 1899'da Aydın'da bir nar ağacında dört yumurta bulunan bir yuva; 15 Mayıs 1899'da İzmir yakınında üç yuvada dörder yumurta; 12 Mayıs 1951'de İzmir yakınında yerden 5 m yüksekte bir kargıdaki

yuvada dört yumurta kaydedilmiştir (McNeile, 1950, 1951, 1954, 1967, 1968, 1970, 1972, 1973; Selous, 1900). **AKD:** 21 Mayıs 1993'te Göksu Deltası'nda içinde üç yumurta olan bir yuva, 2 Haziran'da bu yumurtaların çatladığı; 9 Haziran 1993'te yeni tüylenmiş bir yavru gözlenmiştir. Aynı alanda 9 Haziran 1992'de dört yumurtalı bir yuvada 18 Haziran'da hâlâ çatlamamış yumurtalar, 15 Haziran'da ikinci kuluçkaya hazırlık olduğu düşünülen boş bir yuva ve 17 Haziran'da büyük yavrular bulunan bir yuva kaydedilmiştir. 8 Mayıs 2004'te boş bir yuvada, 16 Mayıs'ta üç yumurta bulunmuştur. 29 Haziran 1999'da Dalyan'da yeni tüylenmiş yavrular beslenirken görülmüştür. **KAD:** 1992'de Kızılırmak Deltası'nda 100 hektarlık bir ağaçlık alanda 160 üreme alanı ile en yoğun sayıyla üreyen tür olduğu belirlenmiştir. Bu alanda üreyen popülasyondan sadece 5 çiftin kumul ve canlılıkta yuvaladığı ve erişkinlerin çögünün üreme alanlarına Mayısın son on gününde geldikleri de belirlenmiştir (Hustings & Dijk, 1994). Temmuz 1966'da Kızılırmak Deltası'nda yavrulu sekiz çift, 19 Temmuz 1975'te yavru besleyen on çift, 11 ve 15 Haziran 2004'te Gelinkaya'da yuva yapma davranışları kaydedilmiştir. **İÇA:** 31 Mayıs 1975'te Boğazköy'de yiyecek taşıyan bir erişkin gözlenmiştir. **DOA:** 3 Temmuz 1969'da Varto'da nehir kenarındaki bitkiler içinde yapılmış bir yuvada yavrular beslenirken görülmüştür. **GDA:** 3 Haziran 1993'te Birecik'te yuva yapma davranışları gözlenmiş; 3–4 Haziran 1993 ve 1998'de içinde yumurta olan üç yuva, 4 Haziran 1998'de yavrulu üç yuva, 7 Haziran 1995'te yavrulu bir yuva, 12 Mayıs 2004'te tamamlanmış ancak boş dört yuva, 23 Mayıs 2004'te yuva yapan bir birey ve üç yumurtalı bir yuva kaydedilmiştir. 14 Haziran 1996'da Işıklı'da üç tüylenmiş yavru gözlenmiştir.

Alttürler ve Sınıflandırma

Gaga ölçümüne dayanarak Trakya'dan Burdur Gölü'ne kadar uzanan batı bölgelerindeki bireylerin *elaeica*, geri kalan bölgelerdeki bireylerin ise *tamariceti* alttürüne ait olduğunu iddia edilmiştir (Roselaar, 1995). Ancak *tamariceti* çok zayıf tanımlanmış bir taksondur ve *elaeica* alttürünün bir sinonimi olarak kabul edilmelidir. J. L. Copete, Birecik'te halkalanan bireylerin ölçümülerinin *elaeica* ile uyumlu olduğunu belirtmiştir (sözlü, 2003). *Elaeica* grubundaki coğrafi varyasyonların alttür seviyesinde tanınması ise şüpheli bulunmuştur (Svensson,

2001). Bu nedenle, Türkiye'deki tüm bireylerin *elaeica* altürüne ait olduğu kabul edilmelidir.

Tür, geçmişte *Hippolais* cinsi altında sınıflandırılmıştır. Ancak daha sonra *Iduna* altcinsi içinde değerlendirilmesi önerilmiş ve bu altcinsin cins seviyesine yükseltilmesi uygun görülmüştür (Helbig & Seibold, 1999; Helbig, 2001; Dickinson, 2003).

Dağ Mukalliti

Hippolais languida, Upcher's Warbler

Lokal olarak az sayıda yaz göçmenidir.

Hemprich ve Ehrenberg tarafından 1824 yazında Lübnan Dağları'nda, bağımsız olarak da Tristram tarafından 1864'te Filistin'de toplanan örnekler üzerinden tanımlanmıştır. Türkiye'de ise ilk kez 1935 yılı haziran ayı başında Gaziantep yakınılarında kaydedilmiştir (Bird, 1937). Bu bölge hâlen türün en iyi bilindiği yer olarak öne çıkmaktadır. Türk, uzun süre yalnızca birkaç bölgeden bilinen nadir bir kuş olarak kabul edilse de, günümüzde Güneydoğu Anadolu'da ve komşu Doğu Anadolu'nun güney ve muhtemelen doğu sınırında lokal ancak düzenli olarak ürediği anlaşılmıştır (Kumerloeve, 1969a). Ayrıca Akdeniz Bölgesi'nde Hatay'dan doğu Toroslar'a kadar olan alanlarda ve İç Anadolu'nun doğu ile orta kesimlerinde, kayalık tepelerle çevrili alçak çalılıklarda ve 2000 metreye kadar yükselen dağlık alanlarda da ürediği bilinmektedir (Eken & Magnin, 1999). En batıda Eskişehir'de ürediği bulunmuştur (Boyla vd., 2018).

Erzurum İspir ve Van çevresinden gelen, üreme dönemi ait dağınik kayıtlar menzilini aşmış göçmen bireyleri işaret etmektedir ve bu alanlarda yuvalama gerçekleştigini göstermemektedir. Buna karşın, Kars ilinde Ermenistan sınırına yakın bir noktada yakın zamanda ürediği doğrulanmış, 2005 yılı Mayıs ortasında ise Artvin Yusufeli'nde yuvaladığı şüphelenilmiştir. Ayrıca 24 Mayıs 1998'de İstanbul'da ötüşi kaydedilen bir birey, türün Avrupa'daki ilk kaydı olarak değerlendirilmektedir (Kirwan vd., 2003).

Geçit sırasında türün varlığı daha yaygındır. Örneğin, Akdeniz Bölgesi'nde Side'de kaydedilmiştir (Deppe, 1990). İlkbaharda nisanın son haftasından itibaren görülmeye başlanır; geçişin büyük bölümü Mayıs sonunda tamamlanır. Sonbahar geçisi genellikle hızlıdır;

bireylerin çoğu ağustosun ikinci yarısına kadar göç eder. Eylül ayında nadirdir; en geç 29 Eylül'de kaydedilmiştir (Mycock, 1987).

Üreme

Yuvalama alanı: Kurak kayalık tepelerdeki dağınik çalılıklarda, vadilerde ve bağ ve bahçelerde ürer.

Yuvası: Yerden 1–2 m (nadiren 3 m) yükseklikte, bir çalı ya da ağaç içine (örneğin meşe, armut, antepfıstığı) yuva yapar. Örümcek ağları ile birbirine tutturulmuş otlardan ve ince saplardan oluşan, daha ince ot, bitkisel hav ve saç ile astarlanmış kâse şeklinde bir yuvası vardır.

Yumurta sayısı: Türkiye'de 4 yuvada 3 yumurta, 3 yuvada 4 yumurta kaydedilmiştir. Bir yuvada 3 yavru, 3 yuvada 4 yavru sayılmıştır. Türkiye'de yılda iki kez kuluçkaya yatıldığına dair kesin kanıt bulunmamaktadır.

Üreme dönemi: Türkiye genelinde yumurtlama Mayıs ortasında başlar, yavrular hazır ortasından itibaren çıkar ve Temmuz başına kadar yuvada kalır. **İÇA:** 10 Haziran 1998'de Hasan Dağı'nda yumurtaları tamamlanmamış iki yumurtalı bir yuva kaydedilmiştir. **DOA:** 3–4 Haziran 1992'de Kars Tuzluca bölgesinde, birinde dört yumurta olan iki yuva kaydedilmiştir.

GDA: 2 Haziran 2001'de Gaziantep'te içinde dört yumurta olan bir yuva ve 14 Haziran'da aynı yuvada 7–8 günlük dört yavru kaydedilmiştir. 3 Haziran 2001'de dört yumurtalı başka bir yuvada, 15 Haziran'da 11 günlük dört yavru görülmüştür. 16 Haziran 2001'de içinde 10 günlük dört yavru bulunan bir başka yuva ve 15 Haziran'da yaklaşık 12 günlük tüylenmiş dört yavru kaydedilmiştir. Bu kayıtlar, ilk yumurtlamanın 18–21 Mayıs 2001 arasında gerçekleştiğini göstermektedir. 2 Haziran 2001'de yuva yapmakta olan bir dişi gözlenmiş ve 14 Haziran'da bu yuvada üç yumurta bulunmuştur. 2006'da Gaziantep'te antepfıstığı ağaçlarında yerden 1,5–2,5 m yüksekte yedi yuva kaydedilmiştir. 7 Haziran 2006'da bu yuvalardan üçünde sırasıyla üç yumurta, 2 günlük dört yavru ve 5 günlük dört

yavru, 12 Haziran'da ise iki yuvada üç yumurta, bir yuvada 4 günlük üç yavru ve bir diğerinde yaklaşık 9 günlük dört yavru gözlenmiştir. Bu veriler 2001 yılına ait yumurtlama tarihleri ile uyumludur. 6 Temmuz 1973'te Fevzi Paşa (Gaziantep) yakınında tüylenmiş yavrulu 4-5 çift gözlenmiştir.

Alttürler ve Sınıflandırma

Monotipik bir türdür.

Zeytin Mukalliti

Hippolais olivetorum, Olive-tree Warbler

Lokal olarak az sayıda bulunan yaz göçmenidir.

Genellikle 800 metreye kadar olan ovalık alanlarda bulunur, ancak İç Anadolu'nun güneyinde ve Toroslar'da üreme döneminde 1400 metreye kadar çıkar. Zeytinlikler, bademlikler, bağ ve bahçeler, meşe ya da çam karışımı açıklıklı ormanlar ve yer yer sık çalılıklı alanları tercih eder; nadiren diğer türlerden oluşan kurak veya nemli yaprak döken ağaçlık alanlarda da görülür. Marmara, Ege, Akdeniz ve daha lokal olarak Güneydoğu Anadolu'da, doğuda Mardin Dağları'na kadar, ayrıca Karadeniz'in en batı ucunda ve İç Anadolu'nun güney kesimlerinde birkaç yeni üreme dönemi kaydıyla temsil edilir.

20 Mayıs 1989'da Bingöl yakınında, 4 Haziran 1981'de Seyfe Gölü'nde ve 10 Ağustos 1992'de Yozgat Akdağmadeni civarında kaydedilen bireylerin, yeni üreme alanlarını değil, menzilini aşmış göçmenleri temsil ettiği düşünülmektedir. 22 Mayıs 1968'de Van'da kaydedilen birey de -tanımlama doğruysa- büyük olasılıkla bir göcmendir (Kumerloeve, 1969a).

İllbaharda mart sonundan itibaren gözlenmeye başlar, geçişin büyük kısmı nisanın ilk üç haftasında gerçekleşir; Mayıs ortasına kadar devam eder. Sonbaharda ise çoğu birey ağustos sonuna kadar bölgeyi terk eder; eylül ayına ait çok az kayıt vardır. Bu dönemde ait en geç kayıt, 1 Ekim 1974'te İçel'in kuzeyinde gözlenen bir bireydir (OST, 1978). Geçiş sırasında doğu bölgelerde nispeten daha yaygındır.

Üreme

Yuvalama alanı: Zeytinlikler, bağ ve bahçeler, genellikle yamaçlardaki çalı ve fidanlar (çam dahil) içeren açık, kurak ağaçlık alanlarda; ağaçların da bulunduğu çalılıklarda ve ara sıra nemli ağaçlık alanlarda ürer.

Yuvası: Ağaç ve çalıların çatallı dallarında yuvalar. Yuvası yerden 1,2-2,0 m yüksektedir. Ege'de yabani armudun içine yapılmış 3 yuva (McNeile, 1950, 1951, 1954, 1967, 1968, 1970, 1972, 1973) ile Akdeniz'de biri elma diğeri zeytin ağacı içindeki 2 yuvanın da dâhil olduğu 7 yuvanın ortalama yüksekliğinin 1,5 m olduğu görülmüştür. Örümcek ağıları ile birbirine tutturulmuş ot, bitki sapı, lif ve havdan oluşan, ince ot, saç, bitkisel hav ve ara sıra tüy ile astarlı kâse şeklinde derli toplu bir yuva yapar.

Yumurta sayısı: Türkiye'de 7 yuvada 4 yumurta, 4 yuvada 3 yumurta kaydedilmiştir. Bir yuvada 2 yavru, bir yuvada 4 yavru sayılmıştır.

Üreme dönemi: Türkiye genelinde üreme dönemi Mayıs ortasında başlar ve Temmuz sonuna kadar sürer. **MAR:** 19 Haziran 1987'de Erdek'te içinde dört yavru bulunan bir yuva, Temmuzda ise birkaç kere içinde tüylenmiş yavrular bulunan yuvalar kaydedilmiştir. **EGE:** 1950-51 yılları arasında ve 1954'te İzmir yakınında sekiz yumurtalı yuva bulunmuş ve kuluçka durumlarını tanımlanmıştır (McNeile, 1950, 1951, 1954, 1967, 1968, 1970, 1972, 1973). Bu bilgilerden yola çıkarak yuvaların çoğunda ilk yumurtaların 21-29 Mayıs'ta (en erken 11 Mayıs) koyulduğu belirlenmiştir. 3 Haziran'da ayrıca tamamlanmamış bir yuva ile içinde yavru bulunan bir başka yuva görülmüştür (McNeile, 1950, 1951, 1954, 1967, 1968, 1970, 1972, 1973). Daha yakın tarihte, 6 Haziran 1974'te İntepe'de içinde üç yumurta olan bir yuva gözlenmiştir. **AKD:** 10 Haziran 1992'de Uzuncaburç'ta bir yuvada dört yumurta bulunmuş, bu yumurtaların 18 Haziran'a kadar çatlamadığı kaydedilmiştir. 14 Haziran 1992'de Uzuncaburç'ta diğer bir yuvada yumurtaların 31 Mayıs'ta koyulduğuna işaret eden yaklaşık 3-4 günlük iki yavru kaydedilmiştir. Yine aynı

yerde 10 Haziran 1990'da tüylenmiş yavrular gözlenmiştir. 25 Mayıs 2007'de Manavgat'ta yerden 2,5 m yüksekte bir meşe içine yapılmış bir yuvada dört yumurta bulunmuştur. **İÇA:** 11 Haziran 1998'de Karapınar'daki bir yumurtalı tamamlanmamış bir yuva, diğer bir yuvada ise dört yumurta kaydedilmiştir. **GDA:** 29 Temmuz 1992'de Yeşilce'de (Gaziantep) tüylenmiş yavrularını besleyen erişkinler gözlenmiştir.

Alttırılar ve Sınıflandırma

Monotipik bir türdür.

Şarkıcı Mukallit

Hippolais polyglotta, Melodious Warbler

Rastlantısal konuktur.

Türün Türkiye'deki tek kaydı, 25 Temmuz 1973'te Çanakkale ili Kavak'ta halkalanan genç bir bireydir (Eyckerman, Louette & Becuwe, 1992). Yayında bireye ait bazı biyometrik ölçümler verilmiştir. Ancak bu kaydın aslında sarımsı bir ak mukallit (*Hippolais pallida elaeica*) genci olabilir (Roselaar, 1995). Ekim 1982'de Bulgaristan'da bir birey kaydedilmiştir (Nankinov, 2003). Doğu Akdeniz'de çok nadirdir; Yunanistan'dan yalnızca biri onaylanmış dört kayıt vardır (Handrinos & Akriotis, 1997).

Üreme

Türkiye'de yuvalamaz.

Alttırılar ve Sınıflandırma

Monotipik bir türdür.

Sarı Mukallit

Hippolais icterina, Icterine Warbler

Lokal yaz göçmeni ve düzenli geçit türüdür.

Genellikle Trakya'da ve Karadeniz'in komşu bölgeleri ile Marmara'nın diğer kesimlerinde nadiren rastlanan öten bireylerin, göç sırasında geçen kuşlar olduğu düşünülmektedir. 6 Temmuz 1966'da İznik'te neredeyse tamamen tüylenmiş iki yavruyu besleyen bir çiftte dayanan eski bir üreme kaydı mevcuttur. Ancak bu gözlemeden sonra Türkiye'de ürediğine dair başka bir kanıt bulunamamıştır. Temmuz ayında Bafa Gölü'nden bildirilen bir başka kayıt ise (Kasperek, 1988a), büyük olasılıkla ak mukallit ile karıştırılmıştır.

Tür, Türkiye genelinde genellikle az sayıda görülür ancak batı ve orta bölgelerde daha sık rastlanabilir. İlkbahar göçü sırasında Mayıs ayının ilk yarısında en yoğun şekilde kaydedilir. Geç bireyler hazırlan başına kadar görülebilir. En erken ilkbahar kaydı 9 Nisan'dır, ancak 25 Mart 1988'de Marmaris'te ve 16 Mart 1998'de Fethiye'de istisnai erken kayıtlar mevcuttur. Sonbaharda göç 28 Temmuz'da başlar ve 13 Ekim'e kadar sürebilir. Bu dönemde en yüksek sayılar Ağustos sonu ile Eylül başında görülür.

Üreme

Yuvalama alanı: Türkiye'deki tek üreme kaydı, İznik'te çalılıklar veya ağaçlık alanlarında ürediği düşünülmektedir.

Yuvası: Türkiye'de yuva yapısına dair bilgi bulunmamaktadır.

Yumurta sayısı: Yumurta sayısı bilinmemektedir. Ancak Temmuz 1966'da İznik'te tüylenmiş iki yavruyu besleyen bir çift gözlenmiştir.

Üreme dönemi: Türkiye'deki sınırlı veriye göre üreme dönemi hazırlan sonu ile Temmuz başı arasına denk gelmektedir. Ancak veri yetersizdir ve üreme döneminin tam sınırları bilinmemektedir.

Alttırılar ve Sınıflandırma

Tür genellikle monotipik olarak kabul edilir. Görünüşe göre Türkiye'den örnek bulunmamaktadır (Roselaar, 1995).

Sarı Kamışçın

Acrocephalus paludicola, Aquatic Warbler

Rastlantısal konuktur.

Güncel kayıtlara göre, 5 Eylül 1991'de Anamur'da ilk kişindaki bir birey (Kirwan, 1992c), 1 Mayıs 1992'de Kızılırmak Deltası'nda bir birey (Hustings & Dijk, 1994) ve 5 Nisan 1999'da Fethiye'de bir birey kaydedilmiştir. Bu üç kayıttan yalnızca Anamur'daki gözlem ayrıntılı biçimde tanımlanmıştır; Fethiye kaydının doğru teşhisini destekleyen kısa açıklamalar ise verilmiştir.

Tarihi kaynaklarda geçen bazı belirsiz kayıtlar dışında türün yalnızca birkaç modern kaydı bulunmaktadır. İzmir'den sayısı belirtilmeyen birkaç gözleme işaret edilmiştir (Kumerloeve, 1961). 19. yüzyılın sonlarında İstanbul'da Braun'a teslim edilen bir örneğin Robert Koleji koleksiyonunda yer aldığı belirtilmişse de (Mathey-Dupraz, 1920-24), bu örnek günümüzde müzede bulunmamaktadır (Kirwan, 1997b). Robson'ın kişisel koleksiyonunda yer aldığı öne sürülen başka bir örnekten de bahsedilmektedir (Elwes & Buckley, 1870). Ayrıca, Haziran 1958'de Trabzon'un batısından gelen beklenmedik bir kayda dikkat çekilmiştir (Smith, 1960).

Üreme

Türkiye'de yuvalamaz. Üreme dönemi yayılış alanı Doğu Avrupa'dır.

Alttırler ve Sınıflandırma

Monotipik bir türdür.

Büyükli Kamışçın

Acrocephalus melanopogon, Moustached Warbler

Nispeten yaygın ve çok sayıda yaz konuğu, az sayıda kış konuğuudur.

İç ve Doğu Anadolu'nun tamamında, Karadeniz Bölgesi'nde ise daha çok lokal olarak görülür. Örneğin Kızılırmak Deltası'nda 1000-1500 çift, Hotamış Sazlığı'nda ise nisan-ağustos arasında duyulan ötüşlere dayanarak 100'den fazla çiftin ürediği belirlenmiştir (Kirwan, 1993b). Akdeniz Bölgesi'nde ve muhtemelen Ege'nin bazı kesimlerinde de ürer. Üreme döneminde özellikle bataklık sulakalanlar ile bunlara komşu sulak çayırlarda bulunur. Van Gölü çevresi dâhil ülkenin iç kesimlerinde ve kuzyedeki üreme alanlarında mart başı ile eylül sonu arasında kaydedilmiştir. Kızılırmak Deltası'nda en azından 15 Mart ile 26 Eylül arasında görülür.

Görünüşe göre ülke genelinde yaygın, ancak sayıca az bir geçit kuşudur. Marmara, Ege, Akdeniz ve muhtemelen Güneydoğu Anadolu'nun batı kesiminde kişiler. Örneğin Danford, türü Kahramanmaraş'taki Gavur Gölü'nde kişi kaydetmiştir. Genellikle bu bölgelerden mart sonu veya en geç nisan ortasında ayrılır.

Üreme

Yuvalama alanı: Sazlıklar, bataklıklar ve kıyıları sazlık olan göllerde, çoğunlukla sulak bölgelerde ürer. 1998'de Eşmekaya'da sulakalanda göl aynası kenarlarını tercih ettiği, oysa aynı bölgede Kindıra Kamışçını'nın daha kuru kindiralıkları kullandığı kaydedilmiştir. Kızılırmak Deltası'nda her türlü bataklık alanda bulunur, ancak yaşlı kamışlıklar ve saz-kamış alanlarında 30-80 üreme alanı/100 ha (bazen 100-150) gibi yüksek yoğunluğa ulaşır. Yürükler Nehri boyunca Saz Kamışçını (*A. scirpaceus*) dar sazlıklarda görülmekten, Büyüklü Kamışçın kamış (*Typha*), hasır otu (*Phragmites*), çalılık ve karışık bitki örtülü adaları tercih eder

(Hustings & Dijk, 1994). Erçek Gölü yakınındaki küçük bir gölde, göl aynasının kenarında ve yine su üzerindeki sık bitki örtüsü içinde bir sazlıkta ürediği kaydedilmiştir.

Yuvası: Genellikle dikey gövdelere bağlanmış, bitki sapları, çimenler ve yapraklarla derin bir kap şeklinde yapılmış, saz sapları ve tüylerle çevrelenmiş bir yapıdadır. Yuvasını genellikle su üstünde, sık bitkiler arasında yapar.

Yumurta sayısı: Türkiye'de 1 yuvada 3 yumurta, 3 yuvada 4 yumurta, 2 yuvada 5 yumurta kaydedilmiştir. Genellikle 3-4, bazen 5-6 yumurta bırakır.

Üreme dönemi: Türkiye genelinde üreme dönemi nisan ortasında başlar ve temmuz sonuna kadar sürer. **EGE:** Bafa Gölü'nde 29 Mayıs 1999'da boş, ancak yumurtlama için hazır bir yuva bulunmuştur. **MAR.** Uluabat Gölü'nde 25 Nisan 2003'te çok sayıda öten birey ve 4 Haziran 2006'da içlerinde dörder yumurta olan iki yuva, Manyas Gölü'nde 28 Haziran 1972'de içeriği görülemeyen bir yuva (Hustings & Dijk, 1994). **KAD.** Kızılırmak Deltası'nda Haziran 1992'nin başında birkaç yuva (Hustings & Dijk, 1994) ve Yeniçağa Gölü'nde içinde dörder yumurta olan dört yuva kaydedilmiştir. Türkiye'den bu konuya ilgili veri olmasa da, genellikle yılda iki kuluçkaya yattığı düşünülmektedir. **İÇA:** Kulu Gölü'nde 12 Haziran 1998'de bir erişkin tüyenmiş yavrularını beslerken görülmüştür. Aynı alanda 10 Mayıs 2006'da gözlenen yeni tüyenmiş yavrular, yumurtlamanın nisan ortasında gerçekleştiğini göstermektedir. 10 Mayıs 2006'da Sultansazlığı'nda bir drenaj kanalının kenarında, içerisinde 3 yumurta olan bir yuva ve yeni tüyenmiş yavruların olduğu başka bir yuva gözlenmiştir. **DOA:** Erçek Gölü'nde 3 Haziran 2001'de içinde yumurta olan iki yuva, Van Sazlığı'nda 4-5 yumurtaya kuluçkaya yatalan beş yuva ve bu yuvalarda 11 Haziran 2001'de yeni çıkış yavrular kaydedilmiştir. Malatya'daki Karakaya Barajı'nda Haziran 2005'te içinde yavru olan yuvalar kaydedilmiştir.

Sazlıklar, bataklıklar ve kıyıları sazlık olan göllerde, çoğunlukla sulak bölgelerde türer. 1998'de Eşmekaya'da sulakalanda göl aynası kenarlarını tercih ettiği, oysa aynı bölgede Kındıra Kamişçını'nın (*A. schoenobaenus*) daha kuru kındıralıkları kullandığı kaydedilmiştir. Kızılırmak Deltası'nda her türlü bataklık alanda bulunur, ancak yaşılı kamışlıklar ve saz-kamış alanlarında 30-80 üreme alanı/100 ha (bazen 100-150) gibi yüksek yoğunluğa ulaşır. Yürükler

Nehri boyunca saz kamişçını (*A. scirpaceus*) dar sazlıklarda görürken, büyük kamışın kamış (*Typha*), hasır otu (*Phragmites*), çalılık ve karışık bitki örtülü adaları tercih eder (Hustings & Dijk, 1994). Hotamış Sazlığı'nda nisan-ağustos arasında duyulan ötüşlerden 100'den fazla çiftin ürediği belirlenmiştir (Kirwan 1993a). Erkek Gölü'nün yakınındaki küçük bir gölde, göl aynasının kenarında ve yine su üzerindeki sık bitki örtüsü içinde bir sazlıkta, dikey gövdelere bağlanmış, bitki sapları, çimenler ve yapraklarla derin bir kap şeklinde yapılmış, saz sapları ve tüylerle çevrelenmiş bir yuva bulunmuş olup, 3 Haziran 2001'de hazır, ancak boş olduğu ve daha sonra 11 Haziran 2001'de içinde 4 yumurta bulunduğu görülmüştür. Yumurta sayısı genelde 3-4 (5-6)'dır. **İÇA:** Kulu Gölü'nde 12 Haziran 1998'de bir erişkin tüyenmiş yavrularını beslerken görülmüştür. 10 Mayıs 2006'da Sultansazlığı'ndaki bir drenaj kanalının kenarında, içinden bir bireyin havalandığı yeni, ancak boş bir yuva, içerisinde 3 yumurta olan bir yuva ve yeni tüyenmiş yavruların olduğu başka bir yuva gözlenmiştir. Sonuncusundaki yavrular, yumurtlamanın nisan ortasında gerçekleştiği anlamına gelmektedir. Türkiye'den bu konuya ilgili veri olmasa da, genellikle yılda iki kuluçkaya yatar.

Alttürler ve Sınıflandırma

Anadolu'nun büyük bölümünde *mimicus* alttürü görülür. Yalnızca İzmir, Hatay ve Van'dan elde ettiği örnekler nedeniyle alttür değerlendirmesi kalmıştır (Roselaar, 1995). Hatay ve Van'dan toplanan bireyler *mimicus* alttürüyle uyumludur. Ancak İzmir çevresindeki ve Ege ve Marmara'nın diğer kesimlerinde bulunan kuşları *melanopogon* olarak sınıflandırılmıştır (Roselaar, 1995). Arazi gözlemlerimiz, *mimicus* alttürünün Kızılırmak Deltası'nda yüksek sayılarda ürediğini, ayrıca İç Anadolu ve Akdeniz'de geniş bir yayılışa sahip olduğunu doğrulamaktadır. Ancak batı bölgelerindeki kuşların irksal kimlikleri hakkında kesin yorum yapabilmek için yeterli örnek ve arazi deneyimi bulunmamaktadır. Türkiye'nin batısından incelediğimiz tek örnek İzmir'dendir. Bu birey, belirgin koyu tepe rengi ve geniş, devetüyü rengindeki alt tarafıyla *melanopogon* ile yakından uyumludur. Bununla birlikte, Mezopotamya'dan bazı *mimicus* bireylerinde de koyu tepe rengine rastlanmaktadır. Incelediğimiz örneklerin alt kısımlarında daha soluk ve sınırlı devetüyü rengi dışında ayırt edici başka bir morfolojik özellik görülmemiştir. Arazi

gözlemleri, *mimicus* ve *melanopogon* alttürlerinin ötüşlerinin oldukça benzediğini göstermektedir. Ancak batıdaki bazı kuşların ötüşlerinde karakteristik "sığrama" bölümünü atladıkları gözlenmiştir. İki formun mitokondriyal DNA'ları arasında yalnızca küçük farklılıklar bulunmuştur (Helbig & Seibold, 1999; Parkin vd., 2004).

Kındıra Kamişçını

Acrocephalus schoenobaenus, Sedge Warbler

Yayın olarak çok sayıda bulunan geçit türüdür.
Yayın olarak az sayıda yuvalar.

1992 İlkbaharında Kızılırmak Deltası'nda 300–350 çift kaydedilmiştir. Bu bireylerin dörtte birinin büyükleri kamişçın olma ihtimali bulunusada, bu sayı bilinen en büyük popülasyonu temsil eder. Kocaçay Deltası'nda da tahmini popülasyon 300–350 çifttir. Güneydoğu Anadolu ve Marmara'da ise daha lokal olarak dağılım gösterir.

Göç dönemlerinde Türkiye genelinde muhtemelen daha yaygındır. İlkbaharda mart ayının sonunda batı kıyılarında düzenli olarak kaydedilir. Erken gelen bireyler ayın başında (en erken 7 Mart'ta) görülür. Ancak iç kesimlerde ve kuzey bölgelerinde tür, genellikle nisan başı veya ortasından itibaren görülmeye başlanır. İlkbahar geçidi nisan sonunda zirve yapar ve Mayıs sonuna kadar sürer. Güney kesimlerde sonbahar geçisi ağustos başından Eylül sonuna kadar sürer; en geç kayıt 7 Kasım'dandır.

Gözlemciler arasında kındıra kamişçını ile Türkiye'de gözlenen Büyüklü Kamişçın *mimicus* alttüürü arasındaki ayrımlık konusunda tartışmalar bulunmaktadır. *Mimicus*, nominatırka göre daha az çizgilidir ve bu yönyle kındıra kamişçınına benzerlik gösterir. Bu benzerlik, muhtemelen bazı geç tarihli kayıtların yanlış yorumlanması yol açmıştır. Örneğin, Aralık 1835'te İzmir'de (Strickland, 1836) ve 20 Kasım 1970'te Edirne'de (OST, 1975) kaydedilen bireylerin tarih ve konumları, büyük olasılıkla büyülü kamişçına işaret etmektedir.

Üreme

Yuvalama alanı: Suya yakın gür bitkili ve canlılık alanlarında ürer. Kızılırmak Deltası'nda bataklıklar veya sık sütleğen (*Euphorbia*) bulunan sulak çayırlıklarda en yüksek yoğunlukta üremektedir (Hustings & Dijk, 1994). Yeniçağa Gölü'nde kamişlı ve kofalı (*Juncus*) kıyılarda ürer, ancak kolza ve bugday tarlalarında öten erkekler de vardır (Kılıç & Kasparek, 1987). Kocaçay Deltası'nda daha çok nehir ve kanal boyalarında, salt kamıştan çok böğürtlen (*Rubus*) bulunan alanları tercih eder (Ertan, 1996). 1998'de Eşmekaya'da büyükleri kamişçının açık su yüzeylerinin yakınına tercih ettiği alanlarda, kındıra kamişçını daha kuru kındıralıkları kullanmıştır. 2004'te Tatvan'da sulak çayırlardaki düşük yoğunluklu alçak çalılıkların (yaklaşık 0,5 m) bulunduğu bitki kümelerinde ürediği not edilmiştir.

Yuvası: Türkiye'de yuvalama yeri ve yuva ile ilgili ayrıntılar bilinmemektedir. Ancak diğer bölgelerde yuva genellikle yerden ya da sudan 30-60 cm yüksekte, sık bitkilerin arasında, derin bir kap şeklinde ve silindirik ya da dairesel biçimdedir. Bitki sapları, otlar, yosunlar ve örümcek ağlarıyla yapılır; yapraklar, çiçek başları ve kıllarla döşenir.

Yumurta sayısı: Türkiye'de gözlenen yumurta sayısı hakkında kesin bilgi yoktur. Ancak Sultansazlığı'nda 30 Nisan 1982'de içinde 4 yumurta bulunan bir yuvanın bu türe ait olduğu düşünülmektedir (Kasparek, 1985). Genellikle 5-6 yumurta bırakır.

Üreme dönemi: Türkiye genelinde üreme dönemi nisan sonunda başlar, Temmuz başına kadar devam eder. **İÇA:** Sultansazlığı'nda 30 Nisan 1982'de içinde dört yumurta bulunan bir yuvanın, bu incelemeye göre büyülü kamişçına ait olması muhtemeldir (Kasparek, 1985). Eşmekaya'da 21 Haziran 1977'de fotoğraflanan tüyenmiş bir yavru, yumurtlamanın 24 Mayıs civarında gerçekleştiğini göstermektedir (Pforr & Limbrunner, 1982). Haziran 1966 başında Eber Gölü'nde bir yuva, 5-9 Ağustos 1971'de Akşehir

Gölü'nde erişkin ve yavrular kaydedilmiştir.

Alttürler ve Sınıflandırma

Monotipik bir türdür.

Doğu Kamışçını

Acrocephalus agricola, Paddyfield Warbler

Lokal olarak çok sayıda görülen yaz göçmenidir.

Tür, Doğu Anadolu'da düzenli olarak iki noktada kaydedilmiş ve bu alanlarda ürediği tahmin edilmektedir (Martins, 1989; Berg & Bosman, 1998). 1986 Mayıs'ında Van Sazlığı'nda keşfedildikten sonra, 1989–1991 dönemi hariç her yıl düşük sayıarda gözlenmiştir. Üreme alanında en fazla 11 öten birey kaydedilmiştir (Berk vd., 1993). 1992–1993 yıllarında Erçek Gölü yakınındaki Çenge Gölü'nde on çifti aşan ikinci bir popülasyon bulunmuştur (Kirwan, 1993a; Kirwan & Martins, 2000). Bu alanda 29 Ağustos'a kadar kayıtlara geçmiştir. Doğu Anadolu'nun diğer bölgelerinden gelen veriler yeni üreme alanlarının varlığına işaret etmektedir. 3 Haziran 1989'da Saz Gölü'nde ikisi kur ötüşi yapan üç birey (Kasperek, 1990a), 29 Mayıs 1993'te Bulanık'ta iki muhtemel göçmen (Kirwan, 1993a), 30 Mayıs 2002'de Bendimahi Deltası'nda üçü kur ötüşi yapan en az beş birey, 26 Mayıs 2003'te aynı yerde kur ötüşi yapan altı birey ve daha sonra gözlenen üç birey ile birlikte toplam dört yuva kaydedilmiştir. Aynı bölgede 21 Eylül 2003'te bir birey, 6 Mayıs 2004'te birkaç birey ve 16 Temmuz 2006'da iki birey kaydedilmiştir.

Doğu kamışçınınin Türkiye'de gerçekten yeni yerleşen bir tür mü olduğu, yoksa uzun süredir var olup gözden mi kaçtığı sorusu ise hâlâ kesin bir yanıt bulamamıştır. 1995 sonrasında, türün Ermenistan'ın Türkiye sınırlarındaki Aras Vadisi'nde de ürediği ortaya konmuştur (Adamian & Klem, 1999; Bussutil & Ananian, 2001; Ananian, Bussutil & Finn, 2002). Bu yeni kayıtlar büyük ölçüde Türkiye'de artan kuş gözlem faaliyetleriyle paralellik göstermektedir. Doğu Anadolu dışında, 1998'in Mayıs sonu ve Haziran sonunda Konya Havzası'nda iki farklı noktada kaydedilmiştir. Ayrıca Karkamış'ta 2004 Mayıs başında ve 2005 Mayıs sonunda üreme alanı savunan birkaç birey gözlenmiş, bu da türün beklenenden daha batı bölgelerde de üreyebileceğini düşündürmektedir.

Göçmen bireyler Türkiye'de üç kez Göksu Deltası'nda, biri Nisan ayında (2004), diğer ikisi ise Eylül ayında (1988 ve 1991) kaydedilmiştir. Ayrıca, 15–17 Ağustos 1990 tarihlerinde Ereğli Sazlıklarında bir kayıt mevcuttur. Türkiye'deki en geç kayıt ise 22 Eylül 1991 tarihlidir. Van'daki ilk üreme sezonu kaydı ile birlikte bu göç kayıtlarının tümü halkalama çalışmaları sırasında yakalanan bireylere aittir. Bu durum, ülkede halkalama çalışmalarına olan ihtiyacın altın çizmektedir.

Üreme

Yuvalama alanı: Göllerin kıyılardaki sazlık alanlarında ürer. Van Sazlığı ve Erçek Gölü çevresinde, yoğun sazlık habitatlarda gözlenmiştir.

Yuvası: Türkiye'de yuva yapısı henüz tanımlanmamıştır. Ancak Ermenistan'da Aras Vadisi'nde ince gövdeli sık sazlıklardan oluşan bir alanda bulunan yuva, yeni koyulmuş beş yumurta içermektedir. Bu yuva örneği, türün tipik sazlık yuvalama davranışına işaret etmektedir (Adamian & Klem, 1999).

Yumurta sayısı: Türkiye'de yumurta sayısı bilinmemektedir. Ermenistan'da 1 yuvada 5 yumurta kaydedilmiştir (Adamian & Klem, 1999).

Üreme dönemi: Türkiye genelinde üreme dönemi Mayıs ayının ortasında başlar ve Temmuz başına kadar devam eder. **DOA:** 23 Haziran 1994'te Van'da tüyenmiş bir yavru, 1 Haziran 2001'de Van Sazlığı ve Erçek Gölü'nde üreme habitatlarında öten erkek bireyler kaydedilmiştir.

Alttürler ve Sınıflandırma

Türkiye'deki alttür durumu belirsizliğini korumaktadır. Bir fotoğrafa (Berg & Bosman, 1998) dayanarak Türkiye'de gözlenen kuşların *septimus* altürüne değil, *capistrata* altürüne ait olabileceği ileri sürülmüştür (Roselaar, 1995). Buna karşılık Türkiye dışından gelen bir göçmen kuşa ait olma ihtimali olan başka bir fotoğraf (Have & Berk, 1995), bu bireyin *capistrata* altürünlük kişindaki görülen tipik pas

rengi-turuncu alt tüylerden ziyade daha soluk ve grimsi beyaz bir karın rengine sahip olduğunu göstermiştir. Bu da tanımlamanın karmaşıklığını ortaya koymaktadır.

Kuzey Kamişçını

Acrocephalus dumetorum, Blyth's Reed Warbler

Rastlantısal konuktur.

Halkalama öncesinde 3 veya 4 kaydı vardır. Bunlar, 15–17 Ağustos 1990'da Ereğli Bataklıkları'nda yakalanan bir birey (Kirwan & Martins, 1994), Adana Tuzla Gölü'nde görüldüğü iddia edilen ancak detaylı kanıtı bulunmayan bir birey (Kirwan vd., 2003), 24 Eylül 2003'te Adana Akyatan Gölü'nde halkalanan bir birey (Balmer & Betton, 2004a) ve 10 Eylül 2004'te Kızılırmak Deltası'nda yakalanıp halkalanan bir bireydir (Can, 2004).

Türkiye'deki kayıtları halkalama çalışmaları sayesinde giderek artmaktadır. Şimdiye kadar bilinen eski kayıtların yanı sıra, 3 Eylül 2007'de İğdır Aras Kuş Halkalama İstasyonu'nda (Ç. H. Şekercioğlu), 31 Ağustos 2013'te Samsun Kızılırmak Deltası Cernek Gölü'nde (Ö. Ü. Özkoç), 8 Mayıs 2015'te Samsun Kızılırmak Deltası'nda (K. Bankoğlu), 10 Ağustos 2016'da İğdır Aras Kuş Halkalama İstasyonu'nda (NA), 16 Ağustos 2016'da Trabzon Değirmendere'de (NA), 5 Eylül 2019'da Samsun Kızılırmak Deltası-Halkalama İstasyonu'nda (Z. Kargı), 12 Ekim 2019'da Hatay Milleyha ve sahil şeridinde (A. Atahan, M. Gül), 19 Mayıs 2020'de İğdır Aras Kuş Halkalama İstasyonu'nda (J. Ramírez), aynı tarihte Kars Arası alanında (K. Derneği), 12–20 Mayıs 2021 arasında yeniden İğdır Aras Kuş Halkalama İstasyonu'nda (K. Derneği, N. Hohenthal), 18 Ağustos–14 Eylül 2021 arasında aynı istasyonda (J. Ramírez) ve son olarak 19 Mayıs 2022'de Samsun Kızılırmak Deltası-Halkalama İstasyonu'nda (A. Bilir, Ö. F. Sülek) bireyler kaydedilmiştir. Bu kayıtlar, türün sanıldan daha sık rastlanan bir geçit kuşu olduğunu göstermektedir.

Üreme

Türkiye'de yuvalamaz. Üreme döneminde yayılış alanı Baltık Denizi'nden Doğu Sibiryya'ya uzanan boreal ormanlar ve Orta Asya'dır.

Alttürler ve Sınıflandırma

Monotipik bir türdür.

Çalı Kamişçını

Acrocephalus palustris, Marsh Warbler

Lokal olarak az sayıda yuvalayan bir yaz konuğu, yaygın olarak çok sayıda bulunan geçit türüdür.

Üreme döneminde Trakya, Güney Marmara ve Büyük Menderes Deltası'nda ürediği kaydedilmiştir. Ayrıca Beyşehir Gölü'nün hemen kuzeyinde yazın kaydedilmiş, ancak ürediği kanıtlanmamıştır. Genellikle 500 m'nin üzerinde, çoğunlukla da 1200 m'den yüksekte ve en az 3000 m'ye kadar alçak boylu sık çalılıklarda ürer.

Geçiş döneminde yaygın olup genellikle az sayılarda gözlenir. İlkbahar göçü nisan başında başlar, mayısın ilk yarısında zirve yapar ve hazırlan başına kadar sürer. Tür, genellikle üreme alanlarına mayısın ikinci haftasından önce ulaşmaz. Ancak istisnai durumlarda çok yüksek sayılar ulaşabilir. Örneğin, tür teşhisi net olmasa da Zonguldak Çatalağzı'nda "belki de binlerce" birey geçtiği bildirilmiştir (Ogilvie, 1954). Manyas Gölü'nde 27 Mart–27 Mayıs 2003 arasında halkalanan 140 birey, çalı kamişçını o mevsimde en çok yakalanan üçüncü tür yapmıştır (Didrickson, Didrickson & Can, 2004). Sonbahar geçışı ağustos ortasından ekim ortasına kadar sürer, en yoğun dönem eylüldür. En geç kayıt 20 Kasım'da Göksu Deltası'ndandır.

Üreme

Yuvalama alanı: Genellikle düz, nemli ve yoğunlukla suya yakın alanlarda, özellikle karışık ve gür bitkilerin bulunduğu ve isırgan otlarının da olduğu alçak söğütlüklerde, bazen nehir boyalarındaki taşın düzlüklerinde ürer. Aynı zamanda mısır tarlalarının otluk kenarlarında da ürer. Alışmadık şekilde, Doğu Karadeniz'de Sivrikaya'nın yüksek dağlık bölgelerindeki ormangüllerinin (*Rhododendron caucasicum*) olduğu alanda da ürediği kaydedilmiştir. Genellikle 2–10 çiftten oluşan küçük kolonilerde ürer, ancak daha kalabalık koloniler de gözlenmiştir.

Yuvası: Gevşek kap biçiminde olup, dik gövdelere "sepet sapı" gibi tutturulup çevresine bağlanarak sabitlenmiş, kuru bitki sapları ve otlardan örülür, içi ise çok ince kök ve otlarla döşenir. Yuva genellikle yerden 0,5 m yükseklikte olur. Yuvanın yerleştirildiği bitki örtüsü bazen isırgan otları, bazen yatay söğüt dalları olabilir.

Yumurta sayısı: Türkiye'de 1 yuvada 3 yumurta, 1 yuvada 5 yumurta, 1 yuvada 4 yumurta ve 1 yuvada hem 4 yavru hem de 1 yumurta kaydedilmiştir. Diğer bölgelerde yaygın yumurta sayısı genellikle 4–5'tir.

Üreme dönemi: Türkiye genelinde üreme dönemi Mayıs ayının ikinci haftasından itibaren başlar ve Temmuz sonuna kadar devam eder. İlk yumurlama genellikle Mayıs ortasında gerçekleşir ve yavrular Temmuz ortasına kadar tüylenir. 9 Haziran'da yapılan bir gözlem, yumurtlamanın Mayıs ortasında başladığını göstermektedir. 25 Haziran'da 4 yavrulu bir yuvada ayrıca bir yumurta daha kaydedilmiştir.

KAD: 12 Temmuz 1974'te Yoncalık'ta,bazısı yiyecek taşıyan sekiz çift kaydedilmiştir. **DOA:** 31 Temmuz 1986'da Bulanık'ta birkaç aile grubu, 3 Ağustos 1974'te Erzurum'un doğusunda tüylenmiş dört yavrusunu besleyen erişkinler, 4 Ağustos 1992'de Van Bataklıkları'nda yavrusunu besleyen erişkin ve Erzincan yakınlarında sulama kanalının kenarındaki kamışlıklarda yavrusunu besleyen erişkin kaydedilmiştir.

Alttürler ve Sınıflandırma

İncelenen tüm tahnit örnekleri nominat *palustris* alttüründe değerlendirilmiştir (Roselaar, 1995).

Saz Kamışçını

Acrocephalus scirpaceus, Eurasian Reed Warbler

Yayın olarak çok sayıda bulunan yaz göçmeni ve geçit türüdür.

Bataklık sulakalanlarda ürer. 1992 yılında Kızılırmak Deltası'ndaki popülasyonu 1500–2000 çift olarak tahmin edilmiş, en yüksek yoğunluk ise büyük ve sık kamışlık alanlarda 100–200 üreme alanı/100 ha olarak belirlenmiştir (Hustings & Dijk, 1994). Uluabat Gölü'nde ise 1998'de daha çok kanalların iç kısımlarında bulunmuştur (Welch & Welch, 1998b). Güneydoğu Anadolu'da yalnızca Fırat boyunca lokal olarak yayılır. Üreme alanlarını genellikle eylül ortasında terk eder.

Göç sırasında bazen yüksek sayıarda kaydedilir. Türkiye genelinde göç dönemi dışında büyük kamışçıya kıyasla daha seyrek gözlenir. İlkbahar geçisi mart başından Mayıs sonuna kadar sürer ve en yoğun dönem Nisan ortası ile Mayıs başı arasıdır. Sonbaharda Ağustos başından Ekim ortasına kadar göç eder ve Akdeniz kıyılarında Kasım başına kadar kalabilir. Kış dönemine ait tek kayıt, 14 Ocak 1974'te İznik Gölü'ndendir (OST, 1975).

Üreme

Yuvalama alanı: Temel olarak su içindeki yoğun saz (*Phragmites*), kamışlıklar ile kenarlarında sazlık bulunan göller, nehirler ve kanallarda ürer. Uluabat Gölü'nde yoğun ilgin (*Tamarix*) ve çeltik tarlalarında, Murat Nehri'nde de söğütlüklerde öten kuşlar kaydedilmiştir.

Yuvası: Yuvası esasen uzun ve yoğun sazlarda, derin silindirik bir yapıda, ağaçlara veya daha çok kamışlara bağlanarak su seviyesinden genellikle 1–2 m yüksekçe yapılır. Yuva bitki sapları, lifler ve

yapraklarla örülür, iç kısmı ise küçük yapraklar, kamış püskülleri, tüy ve killarla astarlanır. 1992'de Yeniçağa Gölü'nde nemli zeminden 1,8–2,3 m yükseklikteki bir söğütte 4 yuva ve Doğu Anadolu'da Murat Nehri'nde bir söğütün içinde bir yuva kaydedilmiştir. Yuvalarını genelde suyun üzerinde yapar, ancak suyun çekildiği kuru sazlıkların içinde de yuvalar. Örneğin Van Bataklıklarında 11 Haziran 2001'de bu şekilde 6 yuva kaydedilmiştir.

Yumurta sayısı: Türkiye'de 11 yuvada 4 yumurta, 3 yuvada 5 yumurta kaydedilmiştir. İki yuvada 4 yavru sayılmıştır.

Üreme dönemi: Türkiye genelinde üreme dönemi nisan ortasında başlar ve temmuz sonuna kadar devam eder. İlk yumurtlama genellikle nisan sonunda gerçekleşir ve yavrular temmuz başına kadar tüylü hale gelir. Veriler, Akdeniz, Güneydoğu ve İç Anadolu bölgelerinde üremenin daha erken başladığını göstermektedir. **MAR:** 1993'te Kocaçay Deltası'nda nehir boyunca 750 metrelük kesimde en yüksek yoğunlukta 21 öten erkek kaydedilmiş, en erken öten birey 14 Nisan 1993'te duyulmuştur (Ertan, 1996). Uluabat Gölü'nde 2–4 Haziran 2006'da dörder yumurtalı iki yuva görülmüş, 19 Haziran 1973'te Küçükçekmece Gölü'nde ve 24 Haziran 1973'te Meriç Deltası'nda yiyecek taşıyan erişkinler kaydedilmiştir (R.F. Porter). Manyas Gölü'nde 28 Haziran 1972'de içeriği görülemeyen bir yuva kaydedilmiştir (Hustings & Dijk, 1994). **EGE:** Bafa Gölü'nde 29 Mayıs 1999'da boş ancak yumurtlama için hazır bir yuva bulunmuştur. Büyük Menderes Deltası'nda 13 Mayıs 1899'da çok sayıda öten birey kaydedilmiş, ancak henüz üreme başlamamış olabilir (Selous, 1900). **AKD:** Göksu Deltası'nda 23 Mayıs 1993'te iki yuva inşa eden erişkinler, her biri içinde dörder yumurtaya kuluçkaya yatalan ve hepsinden yavru çıkarılan dört yuva, 23 Mayıs–10 Haziran 1993'te içinde yeni çıkmış yavru olan bir yuva 1 Haziran 1993'te ve yeni tüyenmiş bir yavru 15 Haziran 1992'de kaydedilmiştir. Çukurova'da 1987'de ötüşleri en erken 22 Mart'ta, ancak çoğulukla nisan ortasından itibaren duyulmuştur (Have vd., 1988). **KAD:** Kızılırmak Deltası'nda haziran başında birkaç yuva kaydedilmiştir (Hustings & Dijk, 1994). Yeniçağa Gölü'nde 11 Haziran 1992'de içinde dörder yumurta olan dört yuva kaydedilmiştir. **İÇA:** Sultansazlığı'nda 2 Mayıs 1982'de yuva yapımı görülmüş (Kasperek 1985). Ereğli Sazlığı'nda 30 Mart 1993'te 5–6 erişkin öterken kaydedilmiştir (J. van der Winden). Mogan Gölü'nde 15 Ağustos 1969'da bir yavru

beslenirken gözlenmiştir. **DOA:** 3 Haziran 2001'de Erçek Gölü'nde içinde yumurta olan iki yuva, Van Sazlığı'nda 4–5 yumurtalı beş yuva ve 11 Haziran 2001'de bu yuvalarda yeni çıkış yavrular kaydedilmiştir. Malatya'daki Karakaya Barajı'nda Haziran 2005'te içinde yavru olan yuvalar gözlenmiştir. **GDA:** 11–12 Mayıs 2004'te Birecik'te altı yuva kaydedilmiş, bunların üçü boş veya eksik, ikisi 1–2 yumurtalı ve biri dört yumurtalıdır. 4 Temmuz 1998'de içinde yavru bulunan bir yuva kaydedilmiştir.

Temel olarak su içindeki yoğun saz (*Phragmites*), kamışlıklar ile kenarlarında sazlık bulunan göller, nehirler ve kanallarda ürer. Yuvası derin, silindirik duvarlı bir kaptır ve bir kaç sazin üst kısımları etrafına dolar, çiçek başları ve kamış yapraklarıyla örülülmüş, içi ince otlarla kaplanmıştır. 1992'de Yeniçağa Gölü'nde, nemli zeminden 1,8–2,3 m yükseklikteki bir söğütte 4 yuva ve Doğu Anadolu'da Murat Nehri'nde bir söğütün içinde bir yuva kaydedilmiştir. Yuvalarını genelde suyun üzerinde yapar, ancak suyun çekildiği kuru sazlıkların içinde de yuvalar. Örneğin Van Bataklıklarında 11 Haziran 2001'de bu şekilde 6 yuva kaydedilmiştir. Türkiye'de gözlenen yumurta sayısı 4 (11 yuvada), 5 (3 yuvada). Yavru sayısı: 4 (2 yuvada). Veriler sınırlı olsa da, kayıtlar üremenin Akdeniz, Güneydoğu ve İç Anadolu'da diğer bölgelerden daha erken başladığını göstermektedir. **AKD:** Göksu Deltası'nda erişkinler 23 Mayıs 1993'te iki yuva inşa etmişler, her biri içinde dörder yumurtaya kuluçkaya yatalan ve hepsinden yavru çıkarılan dört yuva 23 Mayıs–10 Haziran 1993'te içinde yeni çıkan yavrunun olduğu bir yuva 1 Haziran 1993'te ve yeni tüyenmiş bir yavru 15 Haziran 1992'de kaydedilmiştir. Sonuncusu yumurtlama tarihinin Mayıs ortası olduğunu göstermektedir. Çukurova'da 1987'de ötüşleri en erken 22 Mart'ta, ancak çoğulukla nisan ortasından itibaren duyulmuştur (van der Have vd. 1988). **GDA:** Birecik'te 11–12 Mayıs 2004'te altı yuva kaydedilmiş olup bunların üçü boş veya eksik, ikisi 1–2 yumurtalı ve yumurtaları tamamlanmış diğeri dört yumurtalıdır. **İÇA:** Sultansazlığı'nda 2 Mayıs 1982'de yuva yapımı görülmüş (Kasperek 1985). Ereğli Sazlığı'nda 30 Mart 1993'te 5–6 erişkin öten (J. van der Winden) ve Mogan Gölü'nde 15 Ağustos 1969'da bir yavru beslenirken kaydedilmiştir. **DOA:** Erçek Gölü'nde 3 Haziran 2001'de içinde yumurta olan iki yuva, Van Sazlığı'nda 4–5 yumurtaya kuluçkaya yatalan beş yuva ve bu yuvalarda 11 Haziran 2001'de

yeni çıkmış yavrular kaydedilmiştir. Malatya'daki Karakaya Barajı'nda Haziran 2005'te içinde yavru olan yuvalar kaydedilmiştir. **EGE:** Bafa Gölü'nde 29 Mayıs 1999'da boş, ancak yumurtlama için hazır bir yuva bulunmuştur. **MAR:** Uluabat Gölü'nde 25 Nisan 2003'de çok sayıda öten birey ve 4 Haziran 2006'da içlerinde dörder yumurta olan iki yuva, Manyas Gölü'nde 28 Haziran 1972'de içeriği görülemeyen bir yuva (Hustings & Dijk, 1994). **KAD:** Kızılırmak Deltası'nda Haziran 1992'nin başında bir kaç yuva (Hustings & Dijk, 1994) ve Yeniçağa Gölü'nde içinde dörder yumurta olan dört yuva kaydedilmiştir. Başka alanlarda muhtemelen yılda iki kez kuluçkaya yatar.

Alttırılar ve Sınıflandırma

Yunanistan'da da üreyen scirpaceus alttürünün, Marmara ve Ege'de saf olarak; Türkiye'nin diğer bölgelerinde ise fuscus ile karışık olarak ürediği varsayılmaktadır (Roselaar, 1995). Aynı yazar, Türkiye genelindeki scirpaceus kayıtlarının fazlalığını, göç dönemine ait kayıtlara bağlamaktadır. Fuscus alttürünün tanımlanmasına ilişkin en kapsamlı çalışmada (Pearson, Small & Kennerley, 2002), Türkiye'deki yayılışı da ele alınmış ve (Roselaar, 1995) ile benzer şekilde, ülkenin orta kesimlerinden itibaren doğuya doğru fuscus alttürünün ürediği sonucuna varılmıştır. İç ve Doğu Anadolu'da üreyen kuşların fuscus olduğu düşünülebilir, ancak daha batıdaki durumu netleştirmek için arazi verileri yetersizdir.

Basra Kamişçını

Acrocephalus griseldis, Basra Reed Warbler

Rastlantısal konuktur.

Bir birey 24 Mayıs 2018 tarihinde İğdır Aras Kuş Halkalama İstasyonu'nda (J. Ramírez), bir diğer birey ise 22 Mayıs 2019 tarihinde aynı istasyonda (B. Demir) kaydedilmiştir.

Üreme

Türkiye'de yuvalamaz. Yayılış alanı Irak Mezopotamyasıdır.

Alttırılar ve Sınıflandırma

Monotipik bir türdür.

Büyük Kamişçın

Acrocephalus arundinaceus, Great Reed Warbler

Oldukça yaygın olarak çok sayıda bulunan yaz konuğu ve geçit türüdür.

Ülkenin tamamındaki bataklık sulakalanlarda ürer, ancak Güneydoğu Anadolu'da uygun habitatların sınırlı olması nedeniyle daha nadirdir ve genellikle büyük nehirlerle sınırlıdır. Trakya ve Karadeniz Bölgesi'nde daha lokal bir dağılıma sahiptir. Doğu Anadolu'da 2300 metrenin üzerindeki yüksek alanlarda da ürediği kaydedilmiştir.

Göç döneminde daha geniş bir yayılış gösterir. Özellikle iç kesimler ve kuzey bölgelerinde yoğunlukla rapor edilmemesine rağmen, güney kıyılarda mart başından nisan ortasına kadar, Doğu Anadolu'da ise muhtemelen daha geç bir dönemde ilkbahar göçü gerçekleşir. Göç Mayıs sonuna kadar devam eder. Sonbahar göçü ağustos başı başlar ve yoğunlukla eylül ayı boyunca devam eder. Ancak Akdeniz kıyıları ve muhtemelen bazı diğer bölgelerde düzenli olarak ekim ortasına kadar, nadiren de kasım başına kadar gözlenmiştir.

Üreme

Yuvalama alanı: Açık sulardaki kamişlar, kıyıları kamişlık olan göller, nehirler ve kanallarda ürer. Uluabat Gölü'nde yoğun ilgin (Tamarix) ve çeltik tarlalarında, Murat Nehri'nde de söğütlüklerde öten kuşlar kaydedilmiştir.

Yuvası: Yuvası esasen uzun ve yoğun sazlarda, derin silindirik bir yapıda, ağaçlara veya daha çok

kamışlara bağlanarak su seviyesinden genellikle 1–2 m yükseğe yapılır. Yuva bitki sapları, lifler ve yapraklarla örlülür, iç kısmı ise küçük yapraklar, kamış püskülleri, tüy ve killarla astarlanır.

Yumurta sayısı: Türkiye'de 1 yuvada 3 yumurta, 3 yuvada 4 yumurta ve 2 yuvada 5 yumurta kaydedilmiştir.

Üreme dönemi: Türkiye genelinde üreme dönemi nisan ortasında başlar ve temmuz sonuna kadar devam eder. İlk yumurtlama genellikle nisan sonunda gerçekleşir ve yavrular temmuz başına kadar tüylü hale gelir. **MAR:** 1993'te Kocaçay Deltası'nda nehir boyunca 750 metrelük kesimde en yüksek yoğunlukta 21 öten erkek kaydedilmiş, en erken öten birey 14 Nisan 1993'te duyulmuştur (Ertan, 1996). Uluabat Gölü'nde 2–4 Haziran 2006'da neredeyse tamamlanmış iki yuva görülmüş, 19 Haziran 1973'te Küçükçekmece Gölü'nde ve 24 Haziran 1973'te Meriç Deltası'nda yiyecek taşıyan erişkinler kaydedilmiştir (R.F. Porter). **EGE:** Büyük Menderes Deltası'nda 13 Mayıs 1899'da çok sayıda öten birey kaydedilmiş, ancak henüz üreme başlamamış olabilir (Selous, 1900). **AKD:** Hotamış Sazlığı'nda 23 Mayıs 1993'te ve Uyuz Gölü'nde 18 Mayıs 1998'de yuva yapımı gözlenmiştir. Sultansazlığı'nda 23 Mayıs 1979'da ve 29 Mayıs 1998'de içinde yumurta olan yuvalar, 19 Haziran 1992'de Yağlıören'de ve 21 Temmuz 1991'de Uyuz Gölü'nde çok sayıda tüyenmiş yavru kaydedilmiştir (Kasperek, 1985; Karauz Kiraç, 1993). Mogan Gölü'nde 15 Mayıs 2005'te biri tamamlanmamış olmak üzere toplam 13 yuva gözlenmiştir. **KAD:** Kızılırmak Deltası'nda Mayıs ortasında düzenli olarak öten bireyler duyulmuş, 100 hektarlık alanda 10–30 üreme alanı kaydedilmiştir. Bu yoğunluk bazı bölgelerde daha yüksek olabilmektedir (Hustings & Dijk, 1994). **İÇA:** 15 Mayıs 2005'te Mogan Gölü'nde biri tamamlanmamış olmak üzere toplam 13 yuva kaydedilmiştir. **DOA:** Üreme dönemi diğer bölgelere göre daha geç başlar. 1 Haziran 2001'de Van Gölü ve Erçek Gölü yakınlarında yuva yapan erişkinler ve içinde yumurta olan beş yuva gözlenmiştir. 19 Haziran 2004'te biri boş, biri beş yumurtalı ve biri yeni çıkışmış üç yavrulu olmak üzere üç yuva kaydedilmiştir. Son kayıttaki yavruların çıkıştı, ilk yumurtlamanın 1 Haziran olduğunu göstermektedir. **GDA:** 4 Temmuz 1998'de içinde yavru bulunan bir yuva kaydedilmiştir.

Alttürler ve Sınıflandırma

Nominat alttür bulunur.

Ağaç Kamışçını

Locustella fluviatilis, River Warbler

Yaygın olarak az sayıda kaydedilen geçit türüdür.

Gelen halkalama kayıtları, türün önceki bilgilere göre daha yaygın ve sık bulunduğu göstermektedir. 2008 yılına kadar yaklaşık 45 kayıt mevcuttur; bunlardan dördü Güneydoğu, üçü ise Doğu Anadolu'dandır. İstanbul'un Anadolu yakasından kaydedilmiş, yeri tam belirtilmeyen iki eski örnek bulunmaktadır (Mathey-Dupraz, 1920–24). Buna karşın Trakya'dan hiç kayıt bulunmaması dikkat çekicidir. Yaz döneminde öten bireylerin kaydedilmesi (örneğin, 7 Haziran 1974'te Kocaçay Deltası'nda bir birey, 1992'de hazırlanın ilk on gününde Kızılırmak Deltası'nda sekizden fazla öten erkek, 6–7 Haziran 1993'te Yeşilırmak Deltası'nda üç birey ve 6 Temmuz 1986'da Manyas Gölü'nde bir birey) Türkiye'de ara sıra da olsa üreyebileceğini düşündürmektedir.

2002'de ülkenin batısındaki üç halkalama istasyonunda, çoğunluğu ilkbaharda olmak üzere toplam 21 birey, 2005 yılında ise Kars'ta 14–25 Mayıs arasında 12 birey yakalanıp halkalanmıştır. İlkbahar geçidi mart ortasında başlar (en erken kayıt 12 Mart) ve nisan sonuna kadar düşük yoğunlukta devam eder. Göç Mayısın ilk haftasında zirveye ulaşır ve Mayıs sonuna kadar sürer. En geç tarihli kayıt 7 Haziran olup, bu birey aynı zamanda üreyen bir kuş olabilir. Geçit sırasında sıkça öter; geçişin Kazakistan'da temmuz ortasına kadar sürdüğü bilinmemektedir (Cramp, 1992). Sonbahar göçü genellikle 10 Ağustos ile 18 Eylül arasında gerçekleşir, ancak istisnai olarak 14 Ekim'e kadar sürebilir. Öte yandan, Türkiye'de kuş gözlemcilerinin türün geçişte kullandığı uygun habitatları yeterince ziyaret etmediği söylenebilir.

Üreme

Türkiye'de henüz yuvaladığı belgelenmemiştir. Yayılış alanı Doğu Avrupa'dır, en yakın Bulgaristan'da ürediği bilinir. Nitekim türün Bulgaristan'daki yayılışının güneye doğru hızla genişlediği bilinmektedir (Nankinov, 2000). Bu nedenle, özellikle türeme döneminde başta Trakya olmak üzere Marmara ve diğer batı bölgelerde detaylı aramalar yapılmalıdır. Türün ötüşü genellikle ilkbaharda ve hazırlan ortasında duyulur (Roselaar, 1995).

Alttürler ve Sınıflandırma

Monotipik bir türdür.

Bataklık Kamişçını

Locustella luscinoides, Savi's Warbler

Lokal olarak nispeten çok sayıda bulunan yaz konuğuudur.

Aslında ülke genelindeki tüm bataklık sulakalanlarda ürediği söylenebilir. En sık Ege, Karadeniz kıyıları ile İç ve Doğu Anadolu'da görülür. Trakya ve Güney Marmara'da çok nadir, Akdeniz'de ise oldukça düzensizdir. 1992 ilkbaharında Kızılırmak Deltası'nda 500–750 çift olduğu tahmin edilmiştir. 1991 ilkbaharında Hotamış Sazlığı'nda yaklaşık 100 öten erkek kaydedilmiştir (Kirwan, 1993b). Güneydoğu Anadolu'da ürediği doğrulanmamış olsa da, son yıllarda yapılan arazi çalışmalarında uygun türeme habitatına sahip iki alan belirlenmiştir.

İlkbahar göçünde mart ortasından itibaren güney kıyılarında geçiş yapar ve nisan boyunca düzenli olarak gözlenebilir, Mayıs boyunca da devam eder. Sonbahar göçü ağustos ortasında başlar ve eylül ortasında sona erer. Geçit yapan kuşlar türeme alanlarının dışında nadiren görülür.

Üreme

Yuvalama alanı: Geniş, yoğun sazlıkların (Phragmites) bulunduğu sıçrılıkta ırer.

Türkiye'de özellikle alçak ve yoğun sazlık alanların bulunduğu bataklıklar ve göl kenarlarında kaydedilmiştir.

Yuvası: Türkiye'de henüz yuva yapısı tanımlanmamıştır. Diğer bölgelerde yuvasını alçak sazlık veya kindıralıklarda, su üstünde sık bitki örtüsüne dolanmış şekilde yapar. Yuva, ölü kamış yaprakları, otlar ve su kenarı bitkilerinden oluşan kâse şeklindedir ve daha ince yapraklar ile liflerle astarlanır.

Yumurta sayısı: Türkiye'de yalnızca bir kayıtta, 19 Mayıs 1953'te Antakya yakınlarında içinde 4 yumurta bulunan bir yuva kaydedilmiştir (Kumerloeve, 1963a).

Üreme dönemi: Erişkinler çoğu alanda nisan ortası-temmuz ortası arasında bulunur ve en erken mart sonunda ötmeye başlar. Dolayısıyla muhtemelen yılda iki kez kuluçkaya yatar.

KAD. Nisan sonu-mayıs başında Kızılırmak Deltası'nda yoğun olarak 100 ha'da öten 20-40 erkek belirlenmiştir (Hustings & Dijk, 1994).

AKD: Antakya yakınlarında 19 Mayıs 1953'de içinde 4 yumurta olan bir yuva bulunmuştur (Kumerloeve, 1963a). 20 Temmuz 1967'de Gavur Gölünde gagasında böcek olan ve uyarı sesi çıkarılan bir erişkin kaydedilmiştir (Vielliard, 1968). **İÇA:** 20-21 Haziran 1977'de Eşmekaya'da (Konya) uyarı sesi çıkarılan ve yavrusunu besleyen erişkinler kaydedilmiştir (Schubert, 1979).

Alttürler ve Sınıflandırma

Türkiye'den toplanan bütün tahnit örnekleri değerlendirilmiş (Roselaar, 1995) ve genellikle üstü daha gri, alt tarafı daha beyaz olan form fusca olarak tanımlanmıştır. Ancak, Meriç Deltası'nın Yunanistan kısmında nominat *luscinoides* alttürünün bulunduğu dair kanıtlar vardır (Bauer & Müller, 1969). Bu durum, *luscinoides* alttürünün en azından Trakya içlerine kadar yayılabileceğini göstermektedir. Öte yandan, Van'da toplanan ve her iki alttür arasında kalan iki erkek birey, zayıf ve büyük ölçüde klinal varyasyonlarının tanımlanmasındaki zorluklara örnek olarak değerlendirilmektedir (Kumerloeve, 1969a).

Çekirge Kamişçını

Locustella naevia, Common Grasshopper Warbler

Yayın olarak az sayıda görülen geçit türü ve çok lokal yuvalayan bir yaz göçmenidir.

1965 yılının Mayıs sonunda Murat Vadisi'nde, Ağrı Dağı ile Taşlıçay arasında öten 8–10 birey ve yuva yapan bir çift, türün Türkiye'deki izole üreme kaydıdır. Aynı alanda testisleri büyümüş bir erkek bireyin bulunması, üremenin bir başka kanıtıdır (Kumerloeve, 1967a). Bu kuşların "Ermenistan ve Gürcistan'daki yakın üreme alanlarından" geldiğini düşünülmüştür (Roselaar, 1995). Ancak bu iki ülkede sadece iki üreme kaydı vardır (Adamian & Klem, 1999); bunlar Mayıs sonu ve Haziran başında öten iki bireye aittir (Ananian vd., 2002). Bu durum, her iki ülkede de türün nadir ve düzensiz bir üreyici olduğunu göstermektedir. Gürcistan'da özellikle Ardahan'ın güneyinde doğan Kura Nehri Vadisi çevresinde ve Ermenistan sınırlarındaki güney kesimlerde lokal olarak yaygındır. Bu bölgede nadir de olsa göç geçişleri gözlenir; birey sayısı Nisan sonu, Eylül sonu ve Ekim başında artış gösterir.

Türkiye'de çok nadir ve her yıl rastlanmayan bir geçit kuşu olarak bilinir. Genellikle orta ve batı bölgelerde kaydedilir. Ancak halkalama çalışmalarıyla daha yüksek sayılarında bulunduğu anlaşılır. Örneğin, Kızılırmak Deltası'nda 11 Nisan–11 Mayıs 2005 tarihleri arasında 6 birey kaydedilmiştir. İlkbaharda 12 Mart ile 19 Mayıs arasında, çoğu Nisan ayında olmak üzere toplam 26 yayımlanmış kayıt vardır. Sonbaharda sadece iki kayıt bulunmaktadır: 12 Ağustos 1986'da Uluabat Gölü'nde ve 30 Ekim 1985'te Göksu Deltası'nda gecikmiş bir göçmen olarak gözlenmiştir (Martins, 1989). İstanbul Boğazı'nda ilkbaharda görüldüğü belirtilmektedir (Mathey-Dupraz, 1920–24). Güneydoğu ve Doğu Anadolu'da yakın tarihli ilkbahar göçü kayıtları ile Temmuz ayına ait iki gözlem mevcuttur (Kirwan vd., 2003). Roselaar bu bireylerin üreme sonrası dağılma gösterdiğini düşünmektedir (Roselaar, 1995), ancak bu kayıtlar eş arayan erkekler ya da muhtemel üreme davranışları olarak da yorumlanabilir. Eski Amik Gölü'nde 15 Temmuz 1967'de öten bir birey (Vielliard, 1968) ve 5 Temmuz 2001'de Sultansazlığı'ndaki bir birey bu tür örneklerdir (Kirwan vd., 2003).

Üreme

Yuvalama alanı: Türkiye'de yalnızca bir üreme kaydı Ağrı Dağı ile Taşlıçay arasında, açık dağ yamaçlarında gözlenmiştir (Kumerloeve, 1967a).

Yuvası: Türkiye'de yuva yapısına dair bilgi bulunmamaktadır. Yerde veya alçak bitki örtüsü arasında yuva yaptığı tahmin edilmektedir.

Yumurta sayısı: Türkiye'de yumurta sayısına dair herhangi bir kayıt yoktur.

Üreme dönemi: Türkiye'deki tek kayıt Mayıs sonundandır. Bu tarih, yumurtlama döneminin Mayıs ortası ile Haziran başı arasında gerçekleştiğini düşündürmektedir. Gürcistan ve Ermenistan'daki kayıtlar da Mayıs sonu ve Haziran başında öten bireyleri kapsamakta, bu da üreme döneminin benzer şekilde bu zaman diliminde gerçekleştiğini göstermektedir (Roselaar, 1995; Adamian & Klem, 1999; Ananian vd., 2002).

Alttürler ve Sınıflandırma

Türkiye'de toplanmış örneklerin arasında *obscurior* olduğu düşünülen bir örnek mevcuttur (Kumerloeve, 1967a; Roselaar, 1995). Bu alttür nominant *naevia* alttürüne çok benzer.

Çıvgınlar - Yedikardeşler

Orman Çıvgını

Phylloscopus sibilatrix, Wood Warbler

Çok lokal olarak az sayıda üreyen bir yaz göçmeni, yaygın olarak ve nispeten çok sayıda görülen bir geçit türüdür.

Yıldız Dağları'nda yapılan kapsamlı bir çalışmada ürediği ilk kez kanıtlanmıştır (Özkan, 2010). Bu konuda ilk şüpheler, 27 Temmuz 1976'da Kırklareli Dereköy'ün kuzeyinde 5 birey ile oluşmuştur (Beaman, 1986). Giresun yakınından bildirilen 21 Temmuz 1966 tarihli kayıt ise (OST, 1969) sonradan reddedilmiştir (OST, 1975).

Bunun dışında yaygın ve oldukça bol bir geçit türüdür. Ara sıra çok yüksek sayılarla ulaşabilir. Örneğin, 1992 nisan sonunda Akşehir Gölü'nde 500 birey kaydedilmiştir. Ancak ülkenin doğu bölgelerinde genellikle pek bol değildir. Baharda mart ortasından hazırlan başına kadar görülür ve yoğun geçiş nisanın ikinci yarısında gerçekleşir. Sonbahar göçü en erken temmuz ortasında başlar, genellikle ağustos başından ekim ortasına kadar devam eder. Ankara, Kastamonu, Erzurum (Kumerloeve, 1961) ve İzmir'de (en geç 16 Ekim) kaydedilmiştir (OST, 1975). Çoğunluğu eylül ortasına kadar ülkeyi terk eder.

Üreme

Yuvalama alanı: Yaşılı ağaçlardan oluşan nemli yaprak döken ormanlarda yuvalar.

Yuvası: Yerde yapar.

Yumurta sayısı: Türkiye'de yumurta sayısı bilinmemektedir.

Üreme dönemi: Türkiye ilk yumurtlama muhtemelen Mayıs ortasında gerçekleşir.

Türün yılda bir kez kuluçkaya yattığı düşünülmektedir.

Alttırılar ve Sınıflandırma

Monotipik bir türdür.

Boz Çıvgın

Phylloscopus orientalis, Eastern Bonelli's Warbler

Lokal olarak ve çok sayıda bulunan bir yaz göçmeni ve geçit türüdür.

Esasen 300–2000 m arasındaki açık, yaprak döken ormanlarda (Akdeniz'de tipik olarak *Pinus brutia* içinde) bulunur, ancak Toroslar'da çoğunlukla bu rakım aralığının alt sınırlarında görülür. Karadeniz'in batısında ve Trakya'da, Ege, Akdeniz ve İç Anadolu'nun kuzey ve batı sınırlarında, tepelik ve dağlık bölgelerde az sayıda ürer. Kayıtların gösterdiginden daha yaygın yayılışlı olabilir; örneğin, 4 Haziran 1969'da Yüksekova'da ürediği kanıtlanmış, yakın tarihte ise Şırnak'ta var olduğuna dair şüphelenilmiştir. Sümela Manastırı'nda 29 Mayıs gibi geç bir tarihte öttüğü kaydedilmiştir. Hatay'da açıkça uygun habitatlar belirlenmiş olmasına rağmen, türü hedefleyen arazi çalışmaları yapılmamıştır. Akdeniz bölgesinde geçit sırasında belirgin şekilde daha yaygın, Güneydoğu Anadolu'nun batı bölgelerinde ise noktalı yayılışlıdır.

Akdeniz ve Ege'nin kıyı kesimlerinde martin üçüncü haftasından itibaren kaydedilir, ancak daha iç ve kuzey kesimlerde nisan ortasına kadar yaygın değildir. Geçit, en azından doğu kesimlerde Mayıs üçüncü haftasına kadar sürer. Doğu Anadolu'dan seyrek olarak geçit yapar. Doğu Karadeniz'de yalnızca bir kez, Mayıs 2004'te Trabzon'da kaydedilmiştir. Sonbahar göçü, kuşların çoğu eylül sonunda gitmiş olsa da, temmuz sonundan ekim ortasına kadar sürer. 1966 yılında Boğaz'da en yüksek sayılar temmuzun son haftasında görülmüş, ardından sayı hızla düşmüştür (Porter, 1983). 17 Aralık 1969'da Bafa Gölü'nde bir birey (Kasperek, 1988a), Köprülü Kanyon Milli Parkı'nda ise Kasım

1990'dan en az Şubat 1991'e kadar birkaç birey olmak üzere iki kiş kaydı vardır.

Üreme

Yuvalama alanı: Başlıca üreme alanları, yamaçlardaki açık ağaçlık (ibreli, yaprak döken ve karışık) alanlar ile seyrek ağaçlı fundalıklardır.

Yuvası: Yerde bir deliğin içine veya bir tümsek kıyısına yapılan yuva, ot, yaprak ve yosundan örülür ve ince ot, saç ve kökçüklerle astarlanır. Yuva kubbe şeklindedir ve yandan girişlidir.

Yumurta sayısı: Türkiye'de 1 yuvada 5 yumurta kaydedilmiştir.

Üreme dönemi: Türkiye genelinde ilk yumurtlama Mayıs ortasında gerçekleşir. Yavrular Haziran ortasından itibaren çıkar ve Temmuz sonuna kadar yuvada kalır. Türün yılda bir kez kuluçkaya yattığı düşünülmektedir.

DOA: 4 Haziran 1969'da Yüksekova'da yerde, bir ağaç gövdesinin yakınındaki bir yuvada 5 yumurta kaydedilmiştir. **İÇA:** 5 Haziran 1996'da Kızılıcahamam'da küçük meşe ağaçlarının altında bulunan bir yuvada küçük yavrular bulunmuş ve ilk yumurtanın 19 Mayıs'ta bırakıldığı anlaşılmıştır. 20 Haziran 1983'te 3 tamamen tüyenmiş yavru, 10 Temmuz 1973'te tüyenmiş yavru, 24 Temmuz 1974'te ise 2 erişkin ve 2 yavrudan oluşan bir aile kaydedilmiştir (Barış vd., 1984). **EGE:** 16 Haziran 1985'te Ayvacık'ta (Çanakkale) birçok aile grubu gözlenmiştir. **AKD:** 25 Mayıs 1989'da Akseki yakınında yuvasına yiyecek taşıyan bir erişkin, 15 Haziran 1987'de Kovada Milli Parkı'nda bir yuvada 1 çift kaydedilmiştir.

Alttürler ve Sınıflandırma

Boz Çivgın, Bonelli Çivgını ile *Phylloscopus bonelli* türünün altında sınıflandırılmıştır. Batı Akdeniz'deki *bonelli* ile Doğu Akdeniz'deki *orientalis* popülasyonları arasındaki moleküller filogenetik ilişkiye inceleyen bir çalışmada (Helbig vd., 1995), aralarındaki genetik farklılığın diğer *Phylloscopus* alttürleri arasında gözlenenden

oldukça fazla olduğu sonucuna varılmıştır. *Phylloscopus bonelli* (Sibley & Monroe, 1990, 1993), bu çalışmayla Bonelli Çivgını (*P. bonelli*) ve Boz Çivgın (*P. orientalis*) olarak iki türü ayrılmıştır (Sangster & Parkin, 2002).

Sarı Kaşlı Çivgın

Phylloscopus inornatus, Yellow-browed Warbler

Rastlantısal konuktur.

2008 yılına kadar 6 kaydı vardır: 10 Ekim 1967'de Ankara Çankaya'da 1 birey (OST, 1969), 17-18 Temmuz 1969'da Büyük Menderes Deltası'ndaki Karine'de 3 birey (OST, 1972), 16 Aralık 1976'da Ereğli (Zonguldak) 1 birey (Beaman, 1986), 11 Ekim 2003'te Manyas Gölü'nde halkalanan 1 birey (Can, 2004), 29 Ekim 2004'te İzmir Ege Üniversitesi yerleşkesinde 1 birey (Balmer & Betton, 2005b) ve Kızılırmak Deltası'nda halkalanan tarihi ve birey sayısı bilinmeyen bir kayıt bulunmaktadır. 2 Mayıs 1915 ve 21 Ekim 1915 tarihlerinde Gelibolu'dan bildirilen kayıtlar (Buxton, 1916), nadir türlerin belgelenmesi ile ilgili modern standartları kesinlikle karşılamadıkları gerekçesiyle reddedilmiştir (Kumerloeve, 1961).

Sarı Kaşlı Çivgın'ın Ortadoğu'daki kiş kayıtlarının çoğu, taksonomik ve saha tanımlamasındaki gelişmeler nedeniyle (Hollom vd., 1988), yakın zamanda netleşmiş olan Ak Kaşlı Çivgın'aya ait olabilir (Alström, Colston & Lewington, 1991; Shirihai & Madge, 1993). Özellikle eski kayıtların bir kısmının Ak Kaşlı Çivgın'ı içermesi kuvvetle muhtemeldir, çünkü kayıtların üçü, bu iki türü sahada ayırt etmeye yardımcı olan çalışmaların henüz yapılmadığı dönemlere aittir.

Üreme

Türkiye'de yuvalamaz. Üreme dönemi yayılış alanı Doğu Sibirya'dır. Kişi Güneydoğu Asya'da geçirir.

Alttırler ve Sınıflandırma

Monotipik bir türdür. Yakın geçmişe kadar Ak Kaşlı Çivgin ile türdeş (konspesifik) kabul edilmektedi, ancak morfolojik özellikler ve vokalizasyon farklılıklarını bu iki formun tür seviyesinde ayırdığını göstermektedir (Cramp, 1992).

Ak Kaşlı Çivgin

Phylloscopus humei, Hume's Leaf Warbler

Rastlantısal konuktur.

İlk kez, 28 Aralık 1994'te İstanbul Topkapı Sarayı'nda görülen ve ayrıntılı şekilde tanımlanan birey, Hollanda Nadir Türler Komitesi tarafından kabul edilmiştir (Ebels, 1996). Türkiye'de son yıllarda farklı bölgelerde de gözlenmiştir. Muğla Göcek ve Limanları'nda 5–11 Aralık 2022 tarihleri arasında (E. Yoğurtçuoğlu), Hatay Subası'nda 19–20 Aralık 2022'de (A. Atahan, M. Atahan, N. Aydın, O. Güll) ve 21 Ocak 2023'te (A. Atahan, M. Atahan, M. Güll) birer birey kaydedilmiştir. İstanbul Atatürk Fen Lisesi'nde 10 Mart–10 Nisan 2023 tarihleri arasında (K. Öğreten) uzun süreli gözlem yapılmıştır. Doğu bölgelerde, İğdır Aras Kuş Halkalama İstasyonu'nda 12–13 Mart 2024'te (K. Ağırkaya, K. Derneği, D. Kitel) bir birey tespit edilmiştir. Marmara kıyısında yer alan Kocaeli Kefken'de 26 Ocak 2024'te (H. Fırat) bir birey kaydedilmiştir. Karadeniz kıyısındaki Samsun Batıpark'ta 16–17 Mart 2023'te (M. Erturhan) ve tekrar 20–27 Mart 2024'te (Ö. F. Durdu) aynı lokasyonda bir birey gözlenmiştir. Samsun Kızılırmak Deltası'nda 9–11 Mart 2024'te (C. Gönel) kaydedilmiştir. Doğu bölgelerde ise 12–13 Mart 2024'te İğdır Aras Kuş Halkalama İstasyonu'nda bir birey tespit edilmiştir (K. Ağırkaya, K. Derneği, D. Kitel). Marmara kıyısında yer alan Kocaeli Kefken'den ise 26 Ocak 2024'te (H. Fırat) tek birey kaydedilmiştir.

Üreme

Türkiye'de yuvalamaz. Üreme dönemi Doğu Asya'nın iliman kuşağında geçer. Kış aylarında Hindistan ve çevresinde bulunur.

Alttırler ve Sınıflandırma

Türkiye'de gözlenen bireylerin büyük olasılıkla *humei* nominata ait olduğu düşünülmektedir. Çin'de görülen *mandellii* alttürünün Batı Palearktik'te görülme ihtimali son derece düşüktür. Yakın geçmişe kadar Sarı Kaşlı Çivgin ile türdeş (konspesifik) kabul edilmektedi, ancak morfolojik özellikler ve vokalizasyon farklılıklarını bu iki formun tür seviyesinde ayırdığını göstermektedir (Cramp, 1992).

Çalıkuşu Çivgini

Phylloscopus proregulus, Pallas's Leaf Warbler

Rastlantısal konuktur.

Sonbahar ve kış dönemine ait kayıtlar, türün özellikle kuzeydeki sulakalanlar ve yerleşim alanlarına yakın bölgelerde düzenli olarak gözlendiğini göstermektedir. Samsun'daki Kızılırmak Deltası'nda 22 Ekim 2011'de (N. Yavuz), 6 Kasım 2014'te (F. Başbuğ), 17 Ekim 2017'de (U. Güngör, E. Kayhan, E. Yoğurtçuoğlu, O. Çiçek) ve 26 Ekim 2021'de (E. Yoğurtçuoğlu) olmak üzere dört kayıt bildirilmiştir. İstanbul'daki İTÜ Ayazağa Kampüsü'nde 1 Kasım 2022'de gözlenen birey 30 Aralık 2022'ye kadar izlenmiş, aynı birey ya da başka bir birey 1 Ocak 2023'te tekrar kaydedilmiş ve 13 Nisan 2023'e kadar alanda kalmıştır (Ö. Ekincioğlu, R. Hamdi). Ayrıca 2 Kasım 2022'de İğdır'daki Aras Kuş Halkalama İstasyonu'nda (K. Derneği, D. Kitel, M. Ko) ve 13 Kasım 2022'de Bursa'daki Kocaçay Deltası'nda (A. Tüydeş) birer birey kaydedilmiştir.

Üreme

Türkiye'de yuvalamaz. Üreme dönemi Kuzey Doğu Asya'da geçirir. Kış aylarında Güney Çin'de bulunur.

Alttürler ve Sınıflandırma

Monotipik bir türdür.

Esmer Çivgin

Phylloscopus fuscatus, Dusky Warbler

Rastlantısal konuktur.

Sonbahar geçişine ait güncel kayıtlar sınırlıdır. Samsun'daki Kızılırmak Deltası ve çevresinde 24 Ekim 2013'te Boytar Kanalı ağzında bir birey (E. Yoğurtçuoğlu), 30 Ekim 2015'te Cernek Gölü'nde bir birey (F. Başbuğ, E. Yoğurtçuoğlu; son görülme: 2 Kasım), 13 Ekim 2016'da halkalama istasyonunda bir birey (A. G. Ergen) ve 26 Ekim 2021'de Kuş Cenneti alanında bir birey (E. Yoğurtçuoğlu) kaydedilmiştir. Ayrıca 2 Ekim 2017'de İğdır'daki Aras Kuş Halkalama İstasyonu'nda bir birey yakalanmıştır. Bu kayıtlar, türün özellikle kuzeydoğu ve kuzey kıyı bölgelerinde sonbaharda düzenli ama seyrek geçtiğini göstermektedir.

Üreme

Türkiye'de yuvalamaz. Yayılış alanı Doğu Asya'dır.

Alttürler ve Sınıflandırma

Monotipik bir türdür.

Söğütbülbülü

Phylloscopus trochilus, Willow Warbler

Yaygın olarak çok sayıda bulunan bir geçit kuşudur.

Baharda kuzeyde ve doğuda mart sonu ya da nisan başından itibaren görülmeye başlanır. Geçit kimi zaman hazırlanın ilk haftasına kadar sürse de, en yüksek yoğunluk genellikle Mayısın ilk yarısında gerçekleşir. Ara sıra çok yüksek sayılarla kaydedildiği olmuştur. Örneğin, 11 Eylül 1970'te İstanbul Büyük Çamlıca'da yaklaşık 3000 birey ve 18 Eylül 1968 ile 28 Ağustos 1971'de Uludağ'da benzer sayıda birey gözlenmiştir. Sonbaharda ağustos başından itibaren kaydedilmiş, en yüksek sayılar ise eylül ile ekim ortası arasında gözlenmiştir. Geç kalan bireyler ekim sonu ve muhtemelen daha ileriki tarihlerde kadar rastlanmıştır. Ancak gözlemcilerin çoğunun geçit noktalarında bu tür ile çivginin ayırt etmemesi nedeniyle görünüş üç tarihlerini kesin belirlemek zordur. Türün en az 2400 metre yüksekliğe kadar kaydedildiği bilinmektedir.

Marmara'da ara sıra kışladıklarından bahsedilmiştir (Kasperek, 1992a). Büyük Menderes Deltası'nda biri 19 Ocak 1969'da ötüşüyle tanımlanan (ve böylece sıkça kışlayan çivgin ile karıştırılması önlenen) bir bireye, diğeri ise 24–29 Ocak 1972 tarihleri arasında gözlenen bir veya iki bireye ait iki yayımlanmış kayıt vardır (OST, 1972, 1975). Ayrıca 31 Aralık 1986'da Dalyan'da bacak rengi temel alınarak iddia edilen bir başka kayıt daha bildirilmiştir (Kılıç & Kasperek, 1989).

Üreme

Türkiye'de yuvalamaz. Kuzey Avrupa'da yuvalar ve oradakie en yaygın yaz göçmenlerindendir. Türkiye'de öten kuşların varlığı nedeniyle üreme ihtimali hep değerlendirilmiş, ancak Kuş Atlası çalışmasında bile üremeyle ilgili somut bir delil toplanamamıştır (Boyla vd., 2018).

Alttürler ve Sınıflandırma

Genellikle üç alttür tanınmaktadır. Bunlar; Avrupa'nın kuzeybatısından Polonya ve Romanya'ya kadar doğuda üreyen nominat *trochilus* alttürü, daha yüksek enlemlerde, İskandinavya'dan Yenisey'e kadar üreyen

acredula alttüürü ve Orta ile Doğu Sibiryada üreyen *yakutensis* alttüürüdür. İç Anadolu ve Doğu Anadolu'dan geçenlerin çoğunun *acredula* alttüürü olduğu bildirilmiştir (Schekkerman & Roomen, 1993). Ancak *acredula* alttüürü ile nominat *trochilus* alttüürü arasında geçiş olduğuna dair kanıtlar bulunmaktadır (Maas Geesteranus, 1959) ve *acredula* alttürünün tanınmaya değer olup olmadığı tartışmalıdır. *Yakutensis* alttüürü en nadir olmak üzere, tümü göç sırasında İsrail'de gözlenmiştir (Shirihai, 1996) ve büyük olasılıkla Türkiye için de durum aynıdır. Bu üç alttür, eldeyken dahi oldukça zor ayırt edilebilmektedir (Loon, 1991). 1998 yılında Kızılırmak Deltası'nda halkalanan 256 bireyin yarısından fazlasının kanat uzunlukları, en çok *yakutensis* alttüürü değerlerine yakın bulunmuştur. Doğu Karadeniz kıyılarında *yakutensis* alttüürü benzeri formların, *acredula* alttüürü olarak değerlendirilen bireylerden daha sonra geçtiği kaydedilmiştir (Faldborg, 1994), ancak bu iki alttürün geçiş tarihleri kesin olarak çakışmaktadır. Nominat *trochilus* alttürünün esas olarak batıda bulunduğu düşünülmektedir. Yukarıda tanımlanan altturlere dâhil edilmesi gereken iki forma ait kayıtlardan bahsedilmiştir (Kumerloeve, 1961); bunlar, Urfa ve Ankara'da kaydedilen ve *acredula* alttüürü ile ilişkilendirilebilecek *eversmanni* alttüürü ile, Amik Gölü ve Akdeniz bölgesinde kaydedilen ve nominat *trochilus* alttüürü ile sinonim kabul edilen *fitis* alttüürüdür.

Kafkas Çivgını

Phylloscopus sindianus, Mountain Chiffchaff

Lokal olarak nispeten çok sayıda bulunan yaz göçmeni ve geçit türiidür.

Karadeniz'in doğusundan güneye, Doğu Anadolu'nun kuzeydoğu sınırlarına ve Zigana Geçidi'nin doğusuna kadar yayılır (Roselaar, 1995). Bingöl Dağları'nda birbirinden uzak noktalardan kayıtlar vardır. Aras Nehri Vadisi'nin güneyinden ise çok az kayıt alınmıştır. Dorèl, 29 Haziran 1991'de Kızılcahamam'da gözlenen bir bireyin *lorenzii* alttürüne benzerliğinden bahsetmiştir (Roselaar, 1995), ancak ayrıntılarını görmemişimiz bu kayıt Çivgin'in *brevirostris* alttüürü ile karışmış olabilir. Esasen 1700 m'nin üzerindeki yaşılı çam ve ardıç ormanlarında türer, ancak özellikle nehir ve derelerin kenarlarında

yer alan açık çalılıklar ve seyrek yaprak döken ağaçlıklarda da bulunur.

Geliş ve gidiş tarihleri hakkında çok az bilgi bulunmaktadır. Mart ortasında Kafkaslardan kaydı olsa da Türkiye'ye nisan ve Mayıs başı arasında geldiği tahmin edilmektedir. Sonbahar göçü büyük olasılıkla Ağustos başından Ekim ortasına kadar sürer. 5 Ağustos 1981'de Van Gölü'nün güneyindeki Çatak yakınlarında bir birey kaydedilmiştir (Helbig, 1984). Türkiye'de üreme bölgeleri dışındaki alanlardan neredeyse hiç kayıt bulunmaması, türün genel davranışları hakkında bilgimizin son derece sınırlı olduğunu göstermektedir. Kuveyt'te *lorenzii* alttürüne ait olduğu kesinleşmiş iki ilkbahar kaydımasına rağmen (Cleere, Kelly & Pilcher, 2004), şimdije kadar birçok yazar *lorenzii* alttürünün sadece irtifa göçü yapıyor olabileceğini düşünmüştür. Kişi döneminde bir kez, 1 Ocak 2005'te Adana'da kaydedilmiştir. Ermenistan'da ise kuşlar Kasım sonuna kadar kalabilir ve ekim ayında büyük sayılarla görülebilir (Scott & Shirihai, 1999).

Üreme

Yuvalama alanı: 1700 m'nin üzerindeki açık yaprak döken ve ibreli ormanlardaki ağaçaltı bitkileri ve çalılar içinde türer. Genellikle Çivgin'dan daha yüksek rakımlarda bulunur. Gelinkaya ve Yoncalık (Erzurum) çevresi alanlarda, altlarında çalı ya da sık vejetasyon olan bölgelerinin çoğu nemli ya da kısmen su basmış olduğu küçük kavak fidanlığı, yaşılı söğütler ve diğer yaprak döken ağaçlarından oluşan bir baltalık ve hemen nehrin kıyısındaki uzun, sık söğüt ağaçlıklarını ve diğer çalılardan oluşmaktadır.

Yuvası: İncelenen yuvaların ikisi, diğer bazı çivgin türlerinde olduğu gibi yerdeki bir oyukta değil, yerdeki vejetasyona dayanacak şekilde tam anlamıyla yerededir. Yuva Çivgin yuvası gibi kubbeli ve yandan girişiydi, ancak dış kısmında genel olarak daha az yaprak bulunuyordu. Ağırlıklı olarak bitki gövdeleri, ot ve birkaç yapraktan oluşan, tüylerle kalın bir şekilde astarlanmış olan yuvanın tas kısmı daha çok

saç ve biraz kürk ile astarlanmıştır. Tabanı ve tepesi 110 mm genişliğinde, girişi ise 30 mm genişliğinde ve 25 mm derinliğinde olan bir yuva 120 mm yüksekliğindedir. Yuvalar yerde veya yerden 0,1–0,3 m yükseklikteki vejetasyon üzerinde bulunur.

Yumurta sayısı: Türkiye'de 1 yuvada 4 yavru ve 1 yumurta, 1 yuvada 2 yavru ve 1 yumurta, 1 yuvada 5 yumurta ve 1 yuvada 6 yumurta kaydedilmiştir.

Üreme dönemi: Türkiye genelinde ilk yumurtlama Mayıs sonu civarındadır. Yavrular hazırlan ortasından itibaren çıkar ve Temmuz sonunda yuvayı terk eder. **KAD.** Gelinkaya ve Yoncalık (Erzurum) arasında yapılan çalışmalarında, 11 Temmuz 1975'te yanında yavru olan üç çift kaydedilmiş, Haziran 2004'te beş yuva bulunmuştur. 10 Haziran 2004'te bir yuvada yeni çıkış dört yavru ve bir yumurta, diğer bir yuvada ise iki yavru ve bir yumurta kaydedilmiştir. 11 Haziran 2004'te başka iki yuvada sırasıyla beş ve altı yumurta bulunmuş, bu yumurtalardan 21 Haziran 2004'te 1-2 günlük altı yavru çıkmıştır. Beşinci yuvada 23 Haziran 2004'te dört yavru gözlenmiş ve 25 Haziran'da yuvayı terk etmişlerdir. Dişi ve erkek bireylerin yavruları birlikte beslediği görülmüştür. Ağustos ayına kadar öten erkek bireylerin varlığı türün yılda iki kez kuluçkaya yatabileceğini düşündürmektedir.

Alttürler ve Sınıflandırma

Türkiye'de Doğu Karadeniz ve Kafkaslar'da görülen *lorenzii* alttüürü bulunur. *Lorenzii* alttüürü bazı kaynaklarca Tien Shan ve Himalayalar'da görülen *sindianus* alttüründen ayrı bir tür olarak değerlendirilmiştir (Stepanyan, 1990; Roselaar, 1995). Bu iki formun ortak bir atadan mı geldikleri yoksa Çıvgın'ın Sibirya'da bulunan *tristis* alttüründen mi türedikleri konusu belirsizdir. *Sindianus* ve *lorenzii* alttürlerinin vokalizasyonlarındaki bazı farklılıklar, bu iki formun birbirinden uzak akraba olabileceğinin kanıtı olarak gösterilmektedir (Helbig vd., 2002). Ancak iki taksonun ayrı tür olarak kabul edilmesi konusunda bir uzlaşmaya varılmıştır. *sindianus* ve *lorenzii* alttürlerinin kendine özgü bir grup oluşturduğu mtDNA dizilimi ile teyit edilmiştir.

Yakın zamanda Kafkaslar'da *lorenzii* ile parapatrik bulunduğu iddia edilen, ancak yayılışı pek bilinmeyen Çıvgın'ın *caucasicus* alttüürü ile durum daha da karışmıştır. *Lorenzii* alttürünün diğer

bölgelerdeki Çıvgın'ın *brevirostris* ve *caucasicus* alttürlerinden genetik olarak oldukça farklı olduğu gösterilmiştir (Helbig vd., 1996). Bu türü Çıvgın altında değerlendirme önerileri (Clement, Helbig & Small, 1998; Helbig vd., 2002) dikkate alındığında, *sindianus* ve *lorenzii* alttürlerinin tür seviyesinde ayrılması önerilmişse de DNA çalışmalarının bulguları bu yönde önerileri doğrulamamaktadır. *Sindianus* alttürünü önce *lorenzii* ile birlikte bir tür olarak (Sibley & Monroe, 1990), sonra *sindianus* alttürünü Çıvgın ile değerlendirdip *lorenzii* alttürünü monotipik bir tür olarak (Sibley & Monroe, 1993) ve en sonunda *lorenzii* alttürünü tekrar Kafkas Çıvgını'nın alttüürü olarak kabul edecek şekilde (Sibley, 1996) fikir değiştirmeleri, konunun zorluğunu ortaya koymaktadır.

Burada ele alınan tüm formlar ve Batı Palearktik'teki bütün Çıvgınlar arasındaki ilişki üzerine yapılan tartışmaların en kapsamlı hâlâ (Helbig vd., 2002) çalışmasında yer almaktadır. *lorenzii* ve *brevirostris* alttürlerinin elde tanımlanması konusu ve *lorenzii* alttürünün sahada tanımlanması (Roselaar, 1995; Scott & Shrihai, 1999) çalışmalarında ele alınmıştır. Kuzeydoğu Türkiye'de bulunan Çıvgınlar ile ilgili problemlerin araştırılması için yapılan çağrı ise, (Watson, 1962b) tarafından yapıldığı dönemde olduğu gibi bugün de geçerliliğini korumaktadır.

Çıvgın

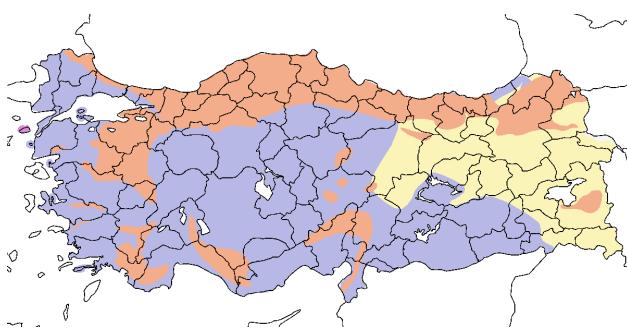
Phylloscopus collybita, Common Chiffchaff

Yayın olarak ve çok sayıda bulunan bir yaz göçmeni, geçit türü ve kış konuğudur.

Marmara'nın çoğunlığında, İç Anadolu'nun kuzey kesimlerini de kapsayacak şekilde Karadeniz'in batı ve orta bölgelerinde ve muhtemelen Doğu Anadolu başta olmak üzere ülkenin büyük bölümünde yerli ya da yarı göçmen olarak görülür. Kocaçay Deltası'nda deniz seviyesindeki alüvyal ormanda bolca ürer; tahmini popülasyon büyülüklüğü 350-380 çifttir ve 1993'te 31 hektarlık bir örneklemde alanında hektar başına 0,52 öten erkek düşüğü gözlenmiştir (Ertan, 1996). Ege'nin dağlık kıyıları, Toroslar ve Lübnan sınırına kadar tüm Hatay'da dağınik kayıtlar mevcuttur. Doğu Anadolu'nun güneydoğusunda ürediği düşünülmektedir. Asıl üreme alanları 500–2000

metre arasındaki yaşı ağaçlık bölgeler olsa da, özellikle kuzeybatıda deniz seviyesine kadar inebilir ve doğuda daha yüksek rakımlarda da rastlanabilir. Kafkas çıvgının yayılış alanından kesin bir kayıt bulunmamaktadır. Çoğu batı ve güney bölgelerinin kıyı kesimlerinde kişiler, ancak daha az sayıda birey kiş döneminde ülkenin batı ve orta kesimlerine dağılır.

Yerli nüfusun fazla olması nedeniyle göç tarihlerinin kesin şekilde belirlenmesi zordur. Bahar göçü büyük olasılıkla mart başında başlar, çoğu birey nisan ortasına kadar güney ve orta bölgelerden geçişini tamamlar ve doğu bölgelerde Mayısın ikinci ya da üçüncü haftasına kadar devam eder. Güney ve batıdaki kışlama bölgeleri nisan sonunda tamamen terk edilir. Kuzey bölgelerde geçiş de nisan sonunda genel olarak sona erer (Albrecht, 1986; Hustings & Dijk, 1994). Sonbahar göçü ise ağustos başında başlayarak en az ekim sonuna, muhtemelen Kasım ayına kadar sürer. Geçiş sırasında görülen birey sayısı genellikle Söğütbülbülü'ne göre daha düşüktür. Doğu bölgelerinde göç sırasında daha bol ve yaygın olarak gözlenir. Bu durum Kafkas Çıvgının üreme alanlarını da kapsar.

Üreme

Yuvalama alanı: Deniz seviyesinden 2000 m'ye kadar, hem düzlik yerlerde hem de yamaçlarda, yaprak döken, ibreli ve karışık yaşı ormanlarda, orman altı bitki örtüsünde ürer. Kocaçay Deltası'ndaki alüvyal ormanda ve Uludağ'da 800 m üzerindeki yarı açık alanlarda bolca bulunur (Ertan, 1996); (Jetz, 1995).

Yuvası: Yuvasını genellikle alçak bir çalıya ya da yeşilliklerin içine yapar. Yuva bitki gövdeleri, yosun ve yapraklardan oluşur, içi ise tüylerle astarlanmıştır. Yapısı yandan girişli ve kubbeldir. Kızılcahamam'da 22 Mayıs 1996'da bulunan yuva Avrupa'daki örneklerle tamamen aynı yapıdadır (Harrison & Castell, 2002).

Yumurta sayısı: Türkiye'de gözlenen tek kayıt 5 yumurtadır.

Üreme dönemi: Türkiye genelinde ilk

yumurtlamalar Mayıs ayı ortasında gerçekleşir, yavrular Haziran başında çıkar. Ağustosa kadar ötüşlerin devam etmesi, yılda iki kez kuluçkaya yatabileceğini düşündürmektedir. **İÇA:** 22 Mayıs 1996'da Kızılcahamam'da içinde 5 yumurta ile bulunan yuvanın Avrupa'da görülenlerden farksız olduğu not edilmiştir. Şöyle ki bu yuva bitki gövdeleri, yosun ve yapraklardan yapılmış, tüylerle astarlı yandan girişli olan kubbeli bir yuvadır (Harrison & Castell, 2002). Haziran başında Kızılcahamam'da aile grupları gözlenmiştir. **MAR:** 16 Mayıs 1966'da Çatal Dağı'nda, 300 m'deki kayın ormanında yiyecek taşıyan erişkin ve 22 Haziran 1973'te Demirköy'de yanında tüylenmiş yavru olan çift kaydedilmiştir. 1967'de Çamlıca Tepesi'nde beş çift üremiştir. **KAD.** 15 Haziran 1975'te Kopdağı Geçidi'nde (Bayburt) yiyecek taşıyan bir erişkinin Kafkas Çıvgını olabileceği düşünülmüştür.

Alttırılar ve Sınıflandırma

Büyük olasılıkla üreyen tüm kuşlar *brevirostris* alttürüe aittir. Bu formun nominat *collybita* alttüründen kesin olarak ayrılamayacağını ileri sürülmüştür (Roselaar, 1995). Kuzeydoğu Anadolu'da Kafkas Çıvgını ile birlikte göç eden *brevirostris* bireylerinin *abietinus* ve Kafkas Çıvgını arasında bir geçiş formu olabileceği öne sürülmüş (Watson, 1962b), ancak bu görüş geniş kabul görmemiştir. Ayrıca, Doğu Karadeniz'de üreme döneminde yapılan ziyaretlerde bu tür bir geçiş formuna veya Kafkas Çıvgını dışındaki çivgin formlarının kesin varlığına dair bir bulguya rastlanmamıştır, dolayısıyla Doğu Karadeniz'de *lorenzii* ile parapatrik olarak bulunur.

Türkiye'ye endemik *brevirostris* alttürünün Strickland tarafından toplanan holotipi Cambridge Üniversitesi Zooloji Müzesi'nde bulunmaktadır (CUMZ27/Syl/63/e/1). Daha sonra *brevirostris*, *collybita* içinde değerlendirilmiştir (Helbig vd., 1996). Ancak bu sınıflandırmayı savunmak için daha ayrıntılı araştırmalar gerekmektedir; çünkü çalışmalar bu forma ait yalnızca çok az sayıda mitokondriyal DNA örneğine ulaşabilmiştir. Oysa nominat *collybita* ile *brevirostris/caucasicus* grupları arasında sitokrom b geni diziliminde ve morfolojik özelliklerde görülen farklılıklar, bu grupların uzun süredir farklı kollar üzerinde evrimleşiklerini göstermektedir. Elde edilen veriler *brevirostris/caucasicus* grubunun, *collybita*dan çok doğuda bulunan *abietinus*a yakın olduğunu işaret etmektedir. Strickland

yalnızca kasım ayında toplanan bir örneği temel olarak (Watson, 1962b), dolayısıyla ürediği kesin olmayan bireylerden yola çıkarak bu taksonu tanımlamamıştır. Bu nedenle *brevirostris*'in gerçek bir alttür olup olmadığı mutlaka yeniden sorgulanmalıdır. Ayrıca *caucasicus* tanımının şüpheli bir hükmeye dayandığı da kesindir.

Göç sırasında *abietinus* ve *tristis* formlarına da rastlanmış, ancak yoğunlukları genel olarak bilinmemektedir. İç Anadolu'daki çalışmaları sırasında *tristis* formuna hiç rastlanmamıştır (Schekkerman & Roomen, 1993). İncelenen tüm bireyler *abietinus* formuna aittir. Nisan ayının ortasından sonuna kadar Kuzeydoğu Anadolu'da *tristis* olduğu düşünülen birkaç birey gözlenmiştir (Faldborg, 1994). Urallar ile Yenisey arasında üreyen, ancak büyük olasılıkla *Phylloscopus sindianus* türüne daha yakın olan ve tanımı son derece zayıf olan *fulvescens* formuna yalnızca bir kez, 21 Eylül 1991'de Uludağ'da rastlanmıştır (Jetz, 1995). Türkiye'de kuşlayan kuşların hangi alttürlere ait oldukları kesin olarak bilinmemektedir. Bu kuşların bir kısmı kuzeyden gelen bireyler olabilir. Örneğin, Kıbrıs'ta kış döneminde görülen kuşların bir kısmı *abietinus* formuna aitken, çoğunluk nominat *collybita* benzemektedir. *Tristis* bireylerini özellikle elde incelemeden kesin olarak tanımlamak ve *fulvescens* formunun taksonomik durumunu belirlemek oldukça zordur. Bu durum (Dean & Svensson, 2005) tarafından ustaca dile getirilmiştir. Ayrıca, *tristis* formuna ait olduğu iddia edilen birçok kaydın hatalı olabileceği çok olasıdır.

Yeşil Çivgin

Phylloscopus nitidus, Green Warbler

Lokal olarak az sayıda bulunan yaz göçmenidir.

Karadeniz Bölgesi'nin büyük bölümünde ve batıda en azından Kartepе'ye kadar olan yüksek irtifalı alanlarda, yaprak döken ve karışık ormanlarda, zaman zaman ibreli ağaçlık alanlarda ve düzensiz yayılışı ormangülü çalılıklarında ürer. Batı kesimlerinde 800–1500 metre aralığında, kuzeydoğu ise en az 2300 metre yükseklikte kaydedilmiştir. Doğu Karadeniz'de bazen deniz seviyesine daha yakın bölgelerde de ürediği gözlenmiş, ancak düşük rakımlardan çok az sayıda kayıt alınmıştır.

Bölgemin doğusunda daha bol birey bulunur. Sık gözlem yapılmayan Orta Karadeniz'de ise kayıtlar daha seyrektilir. Uygun habitatlara sahip ve sıkça ziyaret edilen Uludağ'da 18 Temmuz 1998'de 1–2 birey gözlenmiştir. Bu bölgenin hemen bitişindeki İç Anadolu'nun kuzey dağlık sınırlarında da, örneğin Haziran 1996 ortasında Kızılcahamam Milli Parkı'nda, açıkça üreme alanı savunan bireyler kaydedilmiştir.

Göç sırasında özellikle doğu bölgelerinde görülmesi beklenmekle birlikte çok az sayıda kayıt alınmıştır. Yukarıda Yeşilimsi Çivgin ile ilgili belirtilen bazı kayıtlar ya da tamamı *nitidus* formuna ait olabilir. Ege Bölgesi, Güneydoğu Anadolu ve Doğu Anadolu'dan *nitidus* formuna ait geçit kayıtları bildirilmiştir (Kumerloeve, 1958b). Üreme alanları en azından Mayıs başından ekim başına kadar tutulur. Geçit yapan bireylere ise sonbaharda eylül sonunda ve ilkbaharda Mayıs ortasına kadar rastlanır.

Üreme

Yuvalama alanı: Yaprak döken, ibreli veya karışık yaşılı ormanlarda, genellikle dik ve nemli yamaçlarda bulunur. Erişkinin yuvasına yaklaşırken giderek daha alçak tünekler sağladığı, birkaç *Phylloscopus* türünde tipik olan davranış biçimi gözlenmiştir. Alt dalların nerdeyse tabana değdiği küçük kayranların ucunda ya da açık alanlarda, ot öbekleri, seyrek çalılık veya yüksek dağınık çalılıklarla kaplı açık alanları tercih eder.

Yuvası: Yuva yerde bir çukurda, bir öbek bitki ile bir parça gizlenmiş şekilde yapılır. Yosun, ot ve yapraklardan oluşur, içi daha ince ot ve biraz saç ile astarlanmıştır. Yuva tepeden kubbeli ve yandan girişlidir.

Yumurta sayısı: Türkiye'de gözlenen yumurta sayısı 6 (2 yuvada).

Üreme dönemi: Türkiye genelinde ilk yumurtlamalar Mayıs sonu ile Haziran başında gerçekleşir, yavrular Haziran sonu ve Temmuz başında çıkar. **KAD.** 1992'de Abant Gölü yakınında dik bir yamaçtaki kayın ağırlıklı ağaçlık

alanda yerde iki yuva bulunmuştur (Castell, 1996f). 29 Mayıs'ta biri tamamlanmak üzere, diğer tamamlanmış ama henüz yumurtasız olan iki yuva bulunmuş, 3 Haziran'da sırasıyla 2 ve 3 yumurta kaydedilmiştir. 20 Haziran'da bir yuvada 6 terk edilmiş yumurta, diğerinde 6 yeni yumurtadan çıkış yavru bulunmuştur; kuluçka süresi en fazla 14 gün olarak tahmin edilmiştir. Bafra'da 15 Temmuz 1986'da yiyecek taşıyan bir erişkin kaydedilmiştir. Doğu Karadeniz'de 13 Haziran 1975'te ladin ormanındaki bir açıklikta yerdeki yuvasına yiyecek taşıyan bir erişkin, 12 Temmuz 1986'da Sivrikaya'da tırtıl taşıyan bir erişkin ve 26 Temmuz 1986'da kayın ağaçlarıyla karışık küçük çamlarda beslenen iki aile grubu gözlenmiştir. Sümela Manastırı'nda 14 Temmuz 1986'da (R. Webb) ve 13 Temmuz 1990'da (Eames, 1991) yavrularını besleyen erişkinler, 16 Haziran 1975'te yiyecek taşıyan erişkinler ve 15 Temmuz 1992'de bir aile grubu kaydedilmiştir. Haziran-ağustos ayları arasında (en geç 8 Eylül) öten erkek bireylere rastlanması, türün Türkiye'de yılda iki kez kuluçkaya yatabileceğini düşündürmektedir. Ancak diğer yerlerde yılda tek kuluçka olağandır.

Alttürler ve Sınıflandırma

Yeşil Çıvgın son taksonomik revizyonun ardından monotipik bir türdür. Yeşil Çıvgın, eskiden Yeşilimsi Çıvgın ile aynı tür içinde sınıflandırılmış ve bilimsel adı *Phylloscopus trochiloides nitidus* olarak Yeşilimsi Çıvgın'ın bir alttüri kabul edilmiştir. 1970 ve 1980'li yıllarda *nitidus*'un tür olarak yaygın şekilde kabul edilmesinin ardından (Snow & Perrins, 1998), bu form tekrar Yeşilimsi Çıvgın'ın bir alttüri olarak değerlendirilmiştir. (Svensson, 1992) *nitidus*'un Yeşilimsi Çıvgın grubu içindeki "benzersiz" konumunu vurgulamak amacıyla üçlü bir isimlendirme kullanmayı tercih etmiştir. Daha sonra bu formun tür statüsüne alınmasını savunulmuştur (Svensson & Zetterström, 1999). Mitokondriyal DNA çalışmaları, nominat *trochiloides* ile *nitidus* arasındaki genetik farklılığın, çoğu alttür arasındaki farklılıklardan daha büyük olduğunu ortaya koymuştur (Helbig *vd.*, 1995). Bu bulgular doğrultusunda, sonraki yazarlar Yeşil Çıvgın'ı *trochiloides* üsttüri içinde allopatrik bir tür olarak değerlendirmiştir.

Ancak Yeşilimsi Çıvgın grubu, özellikle Orta ve Doğu Asya'daki karmaşık dağılımı nedeniyle (Collinson, 2001b; Irwin, Bensch & Price, 2001b; Collinson *vd.*, 2003) yeniden değerlendirilmiştir.

Yapılan çalışmalar, *nitidus*'un %100 tanımlayıcı bir tüy örtüsüne ve biyometrik ölçümlerde belirgin farklara sahip olmadığını, ayrıca *viridianus* ile ötüşleri arasında açık bir farklılık bulunmadığını göstermiş ve bu nedenle *nitidus*'un şimdilik alttür statüsünün korunmasına karar verilmiştir. Buna rağmen (Rasmussen & Anderton, 2005) ve (Clements, 2007) gibi bazı yazarlar, *nitidus*'a daha yüksek bir taksonomik konum vermeyi tercih etmektedir.

Yeşil ve Yeşilimsi Çıvgın'ın sadece allopatrik yayılış göstermesi ve *nitidus*'un özgünlüğünün genel kabul görmesi, bu formların türdeş (konspesifik) sayılmasına yeterli bir gerekçe oluşturmamaktadır. Bazı yazarlar *nitidus* ile *trochiloides* arasında bir geçiş formuna dair kanıt bulamamıştır (Ticehurst, 1938). Türün sahada tanımlanması süreci (Have, 1987) ve (Vliet, Kennerley & Small, 2001) tarafından ayrıntılı şekilde ele alınmış ve (Collinson *vd.*, 2003) tarafından özetlenmiştir. *Nitidus*'un tanınmasında yaşanan zorluklar, (Albrecht, 1984)'ün hem sahada hem de örneklerde *P. t. viridianus* ve *nitidus* arasında önemli ölçüde örtüşme olduğunu belirttiği çalışmasından kaynaklanmış gibi görülmektedir. Ancak bu doğru değildir. *Nitidus* ile *viridianus* arasındaki morfolojik farklılık çok belirgin değildir, fakat her iki formun bireyleri çoğunlukla doğru şekilde tanımlanabilir ve ayırt edici özellikleri, aynı cinse ait farklı türler arasında görülen farklılıklarla karşılaştırılabilir düzeydedir.

Nitidus'un ötüşünün *viridianus*'unkinden belirgin şekilde farklı olmaması şaşırtıcı değildir; çünkü *nitidus*, Yeşilimsi Çıvgın kompleksi içinde coğrafi olarak iyi şekilde izole olmuş ve bu nedenle *plumbeifarsus* gibi yayılışı *viridianus* ile çakışan formlar gibi farklı bir vokal repertuar geliştirmeye ihtiyaç duymamıştır. Türkiye'nin kuzeydoğusunda yapılan sınırlı sayıdaki sesle çağrıma deneyimlerinde, Yeşil Çıvgın'ın Yeşilimsi Çıvgın'ın ötüşüne nadiren ve zayıf şekilde karşılık verdiği gözlenmiştir.

Hindistan Yarımadası'ndaki kışlama alanlarında, *nitidus* ve *viridianus* arasında ötüş farklılıklarını belirlenmiş ve bu türler habitat tercihleri ve rakım dağılımları bakımından da ayrılmıştır (Grimmett, Inskipp & Inskipp, 1998; Rasmussen & Anderton, 2005). Ayrıca, mtDNA verileri (Helbig *vd.*, 1995) *nitidus*'un Yeşilimsi Çıvgın kompleksinin diğer üyelerinden evrimsel olarak ayırdığını göstermektedir. *Phylloscopus nitidus*,

daha düşük rakımlarda ve ılıman ormanlarda görülsel de, yaygın ve göçmen olan *viridanus'* un kardeş taksonudur.

Benzer bir durum Doğu Pasifik bölgesinde de görülmekte ve burada geçmişte tamamı *Phylloscopus proregulus* olarak sınıflandırılan üç, belki de dört farklı popülasyon tanımlanmaktadır: *P. proregulus*, *chloronotus/simlaensis* ve *kansuensis*. Çin'in Çinghay, Kansu ve Siçuan eyaletlerinde yapılan çalışmalar (Alström & Olsson, 1990; Alström, Olsson & Colston, 1997), vokalizasyon ve habitat farklılıklarının ayrıntılı incelenmesiyle, morfolojik olarak az farklılık gösteren *Phylloscopus* popülasyonlarının tür düzeyinde taksonlar içerdigini ortaya koymuştur.

Kuzey Çivgini

Phylloscopus borealis, Arctic Warbler

Rastlantısal konuktur.

25 Ekim 2002'de Kızılırmak Deltası'nda halkalanan ve fotoğraflanan bir bireye ait tek bir kayıt bulunmaktadır (Erciyas & Özçam, 2002). Ayrıntılı tanımlama ve bir miktar biyometrik veri elde edilmiştir. Ayrıca, Ağustos 1988'de Manavgat'ın 30 kilometre kuzeyinde görüldüğüne dair yayılmış bir iddia vardır. Ancak bu iddia, tanımlamanın yetersiz olması nedeniyle, benzer bir çivgin olan Yeşil Çivgin ile karıştırılma ihtimalini ortadan kaldırılmamaktadır (Kirwan vd., 1999). Yunanistan'dan Nisan 1965, Nisan 1967 ve Ekim 1993 tarihlerine ait üç gözlem kaydı bulunmaktadır (Handrinos & Akriotis, 1997). Tür, Suudi Arabistan'ın doğusunda ve Umman'da da kaydedilmiştir (Porter vd., 1996).

Üreme

Türkiye'de yuvalamaz. Avrasya'nın en kuzey bölgelerinde tundra ve tayga kuşağı arasında bulunur.

Alttırılar ve Sınıflandırma

Monotipik bir türdür.

Kamışbulbulü

Cettia cetti, Cetti's Warbler

Yaygın olarak çok sayıda bulunan yerli veya yaz göçmenidir.

Tür çoğunlukla ülkenin batı yarısında ve lokal olarak doğuda yaygın ve boldur. 1993 yılında Kocaçay Deltası'nda üreyen popülasyon, alüvyonlu bir ormanlık alanda 31 hektarda yapılan çalışmada hektar başına 1,26 çift yoğunlukla toplam 1000–2000 çift olarak tahmin edilmiştir (Ertan, 1996). Kızılırmak Deltası'nda Yörükler Ormanı'nda ise hektar başına 90–150 üreme alanı kaydedilmiş ve toplam popülasyon büyüğlüğü 1400–1600 çift olarak tahmin edilmiştir (Hustings & Dijk, 1994). İç Anadolu ve Doğu Anadolu'da kısmen göçmen olarak bulunur. Karadeniz ve Marmara bölgelerinde son yıllarda yapılan üreyen popülasyon tahminleri, ülkedeki uygun alanlarda türün varlığı hakkında genel bir ölçü sağlamaktadır. Üreme döneminde çoğunlukla kıyı ovalarında ve genellikle 1000 metrenin altında, ancak kuzeydoğu Karadeniz ile güneydoğunu üç kesimlerinde 2500 metreye kadar olan yüksekliklerde, çeşitli nemli veya sulakalan habitatlarında ve yoğun orman altı örtüsüne sahip kurak alanlarda kaydedilir.

Kış mevsiminde büyük ölçüde kıyılarda ve batı ile güney bölgelerinin iç kesimlerindeki sulakalanlarda bulunur ve bu dönemde genel olarak daha bol ve yaygındır.

Üreme

Yuvalama alanı: Yoğun vejetasyonun bulunduğu, özellikle kanal, dere ve nehir boyalarındaki sık böğürtlen çalılıklarında ve *Phragmites* ile diğer sucul bitkilerin yoğun çalılar arasında büyüğüne nemli alanlarda ürer. Ayrıca, orman açıklıklarında, nemli orman kenarlarında, su

kenarlarındaki ilgin (*Tamarix*) çalılıklarında, bazen daha kuru çalılıklarda ve ağaç altı bitkilerin bulunduğu zeytinliklerde de bulunur.

Yuvası: Yuvayı kuru yapraklar ve saz şeritlerinden oluşan kaba otlarla derin bir kâse şeklinde yapar ve içini ince otlar ve kıllarla kaplar. Yuvalar genellikle yerden yaklaşık 1 m yüksekte, yoğun çalılıkların içinde bulunur.

Yumurta sayısı: Türkiye'de gözlenen yumurta sayısı 4 (1 yuvada). Diğer bölgelerde olağan yumurta sayısı 4 olup, 3–5 arasında değişir.

Üreme dönemi: Türkiye genelinde ilk kuluçka nisan ortasında başlar, yavrular Mayıs sonundan itibaren çıkar ve Temmuz sonuna kadar tüylenmiş yavrular görülür. Ötüşler Mart ile Ağustos arasında kaydedilmiş olup, türün yılda iki kez kuluçkaya yatması olasıdır. **MAR:** 4 Haziran 2006'da Kocaçay Deltası'nda en az iki tüylenmiş yavru grubu ve Uluabat Gölü'nde yoğun bir böğürtlen çalılığında, yerden 1 m yüksekte kullanılmış bir yuhanın yakınında dört tüylenmiş yavru gözlenmiştir. **EGE:** Marmara Gölü'nde yoğun böğürtlen çalıları arasında bir yuva bulunmuştur (McNeile, 1950, 1951, 1954, 1967, 1968, 1970, 1972, 1973). Büyük Menderes Deltası'nda 19 Mayıs 1970'te, nisan ortasında yumurtlandığını gösteren tüylenmiş yavru besleyen bir erişkin kaydedilmiştir. Marmara Gölü'nde 30 Mayıs 1950'de yeni tüylenmiş bir yavru gözlenmiş, Bafa Gölü'nde 26 Haziran 1999'da güçlükle uçan dört tüylenmiş yavru kaydedilmiştir. Bu son kayıt ikinci kuluçkaya işaret etmektedir. **KAD:** Kızılırmak Deltası'ndaki Yörükler Ormanı'nda nisan sonunda çok sayıda ötücü birey kaydedilmiş, Haziran başında ise yiyecek taşıyan bir erişkin görülmüştür (Hustings & Dijk, 1994). **GDA:** Birecik'te 11 Mayıs 2004'te yumurtlama için hazır ama boş bir yuva ve dört yumurtalı bir başka yuva bulunmuştur.

Alttırılar ve Sınıflandırma

Türkiye'de *orientalis* alttüri bulunur. Marmara ve Ege bölgelerinin büyük bölümündeki bireyler *sericea*, ülkenin geri kalanındaki bireyler ise *orientalis* formu olarak sınıflandırılmıştır (Roselaar, 1995). Ancak, iki form arasındaki farklılıklar çok hafiftir, dolayısıyla *sericea* formu *orientalis* alttürünün sinonimidir. Diğer yandan *sericea* formunun geçerliliği şüpheli görülmüş (Baker, 1997) ve *orientalis* formunun teşhisinin zor olduğu belirtmiştir.

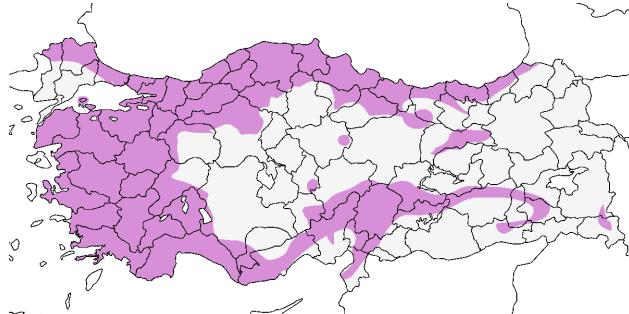
Uzun Kuyruklu Baştankara

Aegithalos caudatus, Long-tailed Tit

Nispeten yaygın olarak çok sayıda bulunan yerli bir tiirdür.

Tür, çeşitli ağaçlık ve çalılık alanlarda, genellikle deniz seviyesinden 1300 m'ye kadar gözlenir. Ayrıca Toroslar'da 1500 m'ye, Batı ve Orta Karadeniz'de ise 2000 m'ye kadar çıktıığı da kaydedilmiştir. İç Anadolu'nun orta kesiminin büyük bölümünde bulunmaz. Karadeniz'in doğusunda nadir görülür. Doğu Anadolu'nun birçok bölgesinde ise uygun habitatlar bulunmasına rağmen, bu alanlara gözlemcilerin yeterince ilgi göstermemesi nedeniyle kayıtlara geçmemiştir. Ancak son yıllarda bölgenin batısında yer alan Malatya çevresindeki bağ ve bahçelerde lokal olarak bol bulunduğu ortaya çıkmıştır. Güneydoğu Anadolu'da yapılan son araştırmalar ise, türün bu bölgede son derece sınırlı ve lokal bir yayılış gösterdiğini ortaya koymuştur.

Üremeye elverişli habitatlarda sonbahar ve kış aylarında görülebilir.

Üreme

Yuvalama alanı: Hem ovalık hem de dağlık arazilerde, yaprak döken ve ibreli açık ormanlarda ve yüksek çalılıklarda bulunur.

Yuvası: Türkiye'de yuva ile ilgili ayrıntılı bilgi bulunmamaktadır. Diğer bölgelerde genellikle bir çalının içine, bazen de bir ağaçca yapılır. Örümcek ağları ile birbirine tutturulmuş yosunlardan oluşur, dışı likenle sivanır ve içi tüylerle kalın şekilde astarlanır. Yuva dikine uzanan, kubbe biçiminde ve tepeye yakın bir yerde girişi olan yapıdadır.

Yumurta sayısı: Türkiye'de veri bulunmamaktadır. Diğer bölgelerde genellikle 8–12 yumurta bırakır. En düşük 5, en yüksek 16 yumurta kaydedilmiştir.

Üreme dönemi: Türkiye'de üreme dönemine

dair veriler sınırlıdır ancak gözlemler nisan sonu ile haziran ortası arasına işaret eder. **MAR:** 16 Mayıs 1967'de İğneada'da (Rokitansky & Schifter, 1971), 3 Haziran 1998'de Uluabat Gölü'nde (Welch & Welch, 1998b) aile grupları gözlenmiştir. **EGE:** 26 Mayıs 1995'te Marmaris yakınında birçok tüylenmiş genç kaydedilmiştir. **AKD:** 9 Haziran 1981'de Antalya'da, 14 Haziran 1992'de ve 18 Haziran 1996'da Uzuncaburç'ta aile grupları gözlenmiştir. **KAD.** Kızılırmak Deltası'nda 1992'de nisan sonu ile mayıs başı arasında birkaç yuva, haziran başında ise aile grupları gözlenmiştir (Hustings & Dijk, 1994). Aynı bölgede 8–9 Haziran 1969'da üç aile grubu kaydedilmiştir (Dijksen & Kasparek, 1985). **İÇA:** 8 Mayıs 1977'de Kızılcahamam'da bir yuva kaydedilmiştir (Barış vd., 1984). **DOA:** 4 Haziran 1969'da Yüksekova yakınında aile grupları gözlenmiştir.

Alttırılar ve Sınıflandırma

Trakya'daki bireyler *europaeus* grubuna, Anadolu'daki bireyler ise *alpinus* grubuna dâhildir. Ayrıca kış aylarında beyaz başlı *caudatus* alttürünün Trakya'da kaydedildiği bilinmektedir. Trakya'daki *europaeus* grubuna ait örnekler incelendiğinde, Yunanistan sınırına yakın bölgelerde *macedonicus* alttüri, Istrancalar'da ise *europaeus* alttürünün yayılış gösterdiği, bu iki form arasında ise geçiş bireylerine rastlandığı görülmektedir (Roselaar, 1995). *Alpinus* grubuna ait bireyler, daha kısa kanat ve kuyruk, daha koyu renkli kafa, pembemsi tonların neredeyse tamamen yokluğu ve üst kısımların büyük oranda gri oluşu ile ayırt edilir. Tekirdağ, İstanbul ve Anadolu'nun büyük bölümünde *tephronotus* alttüri, Doğu Karadeniz'de *major* alttüri, Güneydoğu Anadolu'da ise İran kökenli *passekii* alttüri veya bu forma ait geçiş bireyleri gözlenmektedir (Roselaar, 1995).

Kara Başlı Ötleğen

Sylvia atricapilla, Eurasian Blackcap

Yaygın olarak ve çok sayıda bulunan yaz konuğu ve geçit türü ve lokal olarak görülen kış konugudur.

Karışık ya da yaprak döken ağaçlık alanlarda ürer. Trakya'dan Karadeniz'in en doğu ucuna kadar kuzey bölgelerinin büyük bölümünde ve ayrıca lokal olarak Ege kıyılarında yayılış gösterir.

Yakın zamanda, yaz döneminde üreme kanıtı olmaksızın Konya Havzası'nın güneydoğusunda kaydedilmiştir. Karadeniz'deki popülasyonun yayılış alanının, iklimsel parametreler tarafından (örneğin en kurak aydaki 30 milimetrelük yağış miktarı sınırı) belirlenen batı ve doğuda iki ayrı parçaya bölündüğü öne sürülmüştür (Kasparek, 1990c). Ancak, Sinop ile Samsun arasında üreme dönemine yakın zamandan birkaç kayıt bulunması, türün Karadeniz boyunca kesintisiz bir yayılış gösterdiğini düşündürmektedir. Karadeniz'in kuzeydoğusunda sahilden ağaç sınırına kadar bolca ürer (Faldborg, 1994).

Ülkenin diğer bölgelerinden de üreme dönemine ait ve birbirinden uzak sayılabilen bazı kayıtlar alınmıştır. Bu gözlemler, türün bilinen dağılımından daha geniş bir yayılışa sahip olabileceğiğini göstermektedir. Söz konusu kayıtlar Van Gölü, Seyfe Gölü, Eber Gölü (İç Anadolu), Pozantı yakınları ve Bafa Gölü'nden bildirilmiştir. Ayrıca (Schrader, 1891), türden "Mersin yakınındaki yaz kuşu" olarak söz etmişse de, bu kaydın geçit yapan bireylere ait olması daha olasıdır.

Geçit sırasında ülke genelinde bol ve yaygındır. Doğu bölgelerinde genellikle daha az sayılarla kaydedilir. Bahar geçişbazen mart başında, çoğunlukla mart ortasında başlar ve mayısın üçüncü haftasına kadar sürer. Ancak, türün kışlama yayılışıyla göç eden bireylerin birbirinden ayırt edilmesi zor olduğu için, bu dönem kayıtları dikkatle yorumlanmalıdır. Bahar geçişinin ortalama tarihi 9 Nisan olarak hesaplanmıştır (Kasparek, 1990c). Ülkenin orta ve güney bölgelerinde göç, en yoğun şekilde nisanın üçüncü haftası ile mayısın ilk haftası arasında gerçekleşir. Örneğin, 1992 yılının nisan sonunda, Akşehir Gölü'nde birkaç gün içinde 15.000'in üzerinde kuşun geçtiği tahmin edilmiştir (Bradshaw & Kirwan, 1992). Sonbahar göçü sırasında daha az sayıda birey kaydedilmiştir. Bu mevsimde kuşlar ağustos ortasından ekim ortasına kadar görülür. İç Anadolu'da kasım ortasına kadar kalan geç bireyler de kaydedilmiştir. Geçişin en yoğun olduğu dönem genellikle eylülün ikinci yarısına denk gelir. Sonbahar geçişinin ortalama tarihini 16 Eylül olarak hesaplamıştır (Kasparek, 1990c).

Başta Ege ve Akdeniz sahil bölgeleri olmak üzere kış döneminde oldukça az sayılarla kuşlar. Ayrıca, Danford tarafından Toroslar'da da kışlayan bireyler kaydedilmiştir.

Üreme

Yuvalama alanı: Deniz seviyesinden 2000 m'ye kadar, hem yaprak döken hem de ibreli açık ağaçlık alanlardaki orman altı örtüsünde türer. Özellikle Kocaçay Deltası'ndaki alüvyal ormanın kenarlarında bolca ürer (Ertan, 1996). Uludağ'da 800 m'deki yarı açık habitatlarda da sıkça görülür. Karadeniz'in kuzeydoğusunda sahilden ağaç sınırına kadar bol üreyen bir türdür.

Yuvası: Türkiye'de yuva yapısı hakkında bilgi yoktur. Diğer bölgelerde sık orman altı örtüsüne, alçak bir çalıya ya da alçak bir ağacın dalına, genellikle yerden yaklaşık 0,5 m yüksekliğe kuru ot ve köklerden yapılmış, ince ot, kök ve saçla astarlanmış kâse şeklinde bir yuva yapar.

Yumurta sayısı: Türkiye'de yumurta sayısı bilinmemektedir. Diğer bölgelerde olağan yumurta sayısı 5 olup, 4-6 arasında değişir.

Üreme dönemi: Türkiye genelinde ilk bireyler mart sonunda görülmeye başlanır, üreme dönemi nisan-haziran arasında yoğunlaşır ve yavrular haziran sonuna doğru tüyenir. **MAR:** Kocaçay Deltası'nda 1993'te 31 hektarlık bir çalışma alanında 300-400 çiftin ürediği tahmin edilmiş ve hektar başına 0,65 öten erkek kaydedilmiştir (Ertan, 1996). Belgrad Ormanı'nda 14 Mayıs 1970'te yuva malzemesi taşıyan bir çift ve 19-29 Haziran 1973'te yavrular gözlenmiştir (Kasperek, 1990c). Uludağ'da, 800 m'de yarı açık habitatta en bol görülen türlerden biri olduğu kaydedilmiştir (Jetz, 1995). **KAD.** 1946-48 yılları arasında Çatalağzı'nda (Zonguldak) Mayıs ayında bolca bulunmuş ve ürediği düşünülmüştür (Ogilvie, 1954). 12 Mayıs'ta İspİR'de yiyecek taşıyan bir erişkin, 12-13 ve 24 Haziran 1978'de Ereğli-Alaplı bölgesinde üç farklı kuluçkaya ait uçabilen yavrular kaydedilmiştir (Kasperek, 1990c). 1992'de Kızılırmak Deltası'nda Yörükler Ormanı'nda yaklaşık 200-300 üreyen çift tespit edilmiş, 100 hektarlık alanda 20 üreme alanı kaydedilmiştir (Hustings & Dijk, 1994).

Alttürler ve Sınıflandırma

Batıda nominat *atricapilla*, doğuda *dammholzi* olmak üzere Türkiye'de iki alttürün ürediği düşünülmektedir (Kasperek, 1990c). (Vaurie, 1954) Türkiye'deki tüm kuşların *atricapilla* olduğunu belirtmiş, ancak (Shirihai & Helbig, 2001) yayınlarında verdikleri haritalarda her iki alttürün de Türkiye'nin kuzeyinde ürediğini göstermiştir. Göçmen bireylerin varlığı, bu konuda karışıklığa yol açmaktadır. Ayrıca, Kasperek'in Karadeniz'in doğusundan ve Vaurie'nin üreyen bireylerden herhangi bir örnek inceleyip incelememiş net olarak bilinmemektedir (Roselaar, 1995). Sahadaki gözlemlerimiz, Karadeniz'in batısında üreyen bireyler ile ülkenin orta ve güney bölgelerinden geçen bireylerin *atricapilla* formuna ait olduğunu belirten (Roselaar, 1995) görüşünü doğrulamaktadır. Ülkenin kuzeydoğusunda üreyen kuşların hangi alttüre ait oldukları konusunda ise yorum yapabilecek kadar bilgi bulunmamaktadır.

Boz Ötleğen

Sylvia borin, Garden Warbler

Lokal olarak az sayıda bulunan yaz göçmeni, yaygın olarak nispeten çok sayıda bulunan geçit türüdür.

Türün Türkiye'deki durumu tam olarak netleşmemiştir. Üremeye dair doğrudan bir kanıt bulunmamaktadır (Kumerloeve, 1967a, 1970a, 1961). Ancak Türkiye'nin kuzey ve doğusunda düzenli, seyrek ve lokal olarak ürediği, kayıt ve araştırmalardaki artış sayesinde kanıtlanmıştır. Bu artışta kısmen rastlantısal faktörler etkili olsa da, Türkiye'de kuşların sistematik olarak kaydedilmeye başlanmasıının (OST, 1969) önemli bir katkısı olmuştur. Türün Trakya'nın bazı bölgelerinde kesin, Marmara'nın diğer kısımlarında ise büyük olasılıkla ürediği düşünülmektedir. Kızılırmak Deltası Yörükler Ormanı'nda tahmini 50-100 çiftin ürediği hesaplanmıştır (Hustings & Dijk, 1994). Ayrıca Karadeniz, Doğu Anadolu ve büyük olasılıkla Ege ile İç Anadolu'nun sınır bölgelerinde de ürediği tahmin edilmektedir. Özellikle Karadeniz Bölgesi'nde Mayıs sonu ile Haziran arasında öten bireyler kaydedilmiştir. Üreme döneminde çalışlık orman altı örtüsüne sahip yaprak döken ormanlarda veya yüksek ve iyi gelişmiş genç ormanlarda, zaman zaman bahçelerde kaydedilir. Deniz seviyesinden 1800-2000 metreye kadar

çıksa da, genellikle 1400 metrenin altında bulunur.

Geçit sırasında daha bol ve yaygın olarak kaydedilir. Genellikle makul sayıarda, doğu bölgelerinde ise zaman zaman yüksek sayılarla görülür. Bahar göçü mart ortasında başlar, ancak nisan ortasından önce yaygınlık kazanmaz. En yüksek sayılar nisan sonu ile Mayıs başı arasında kaydedilir. Doğu bölgelerinde göç, Mayısın üçüncü haftasına kadar belirgin şekilde devam eder. Bu bölgede 4 Haziran'da büyük olasılıkla geçit yapan bir birey kaydedilmiştir. Sonbahar göçü ağustos başından eylül sonuna kadar sürer. Geç bireylere ise ekim ayının üçüncü haftasına kadar rastlanır.

Üreme

Yuvalama alanı: Ağaç altı bitkilerine sahip yaprak döken ve karışık ormanlar ile korularda ürer.

Yuvası: Türkiye'de yuva kaydı bulunmamaktadır. Diğer bölgelerde çalıların ya da genç ağaçların alçak dallarına yapılır. Kuru otlardan oluşan, ince ot, saç ve kök ile astarlanmış, gevşek ve büyükçe bir kâse şeklinde yuva yapar.

Yumurta sayısı: Türkiye'de doğrudan yumurta kaydı bulunmamaktadır. Diğer bölgelerde olağan yumurta sayısı 4-5'tir.

Üreme dönemi: Türkiye genelinde yumurtlama Mayıs sonu ile Haziran arasında gerçekleşir. **MAR:** 11 Ağustos 1972'de Çamlıca'da (İstanbul) tüyenmiş beş yavrusunu besleyen bir çift gözlenmiş ve bu, türün Türkiye'deki tek kesin üreme kaydı olmuştur. **İÇA:** 1992'de Kızılırmak Deltası'nda Haziran başına kadar göçmen bireyler kaydedilmiş, Yörükler Ormanı'nda 10 tanesi olmak üzere toplam 11 üreme alanı belirlenmiştir (Hustings & Dijk, 1994).

Alttırular ve Sınıflandırma

Görünüşe göre Türkiye'de görülen tüm bireyler *woodwardi* alttürüne aittir (Roselaar, 1995). Ancak, bu form ile nominat borin arasındaki yoğun geçiş dikkate alındığında, tür içindeki

kesintisiz coğrafi varyasyon nedeniyle bir alttür tanımlamanın çok faydalı olmayacağı düşünülmektedir.

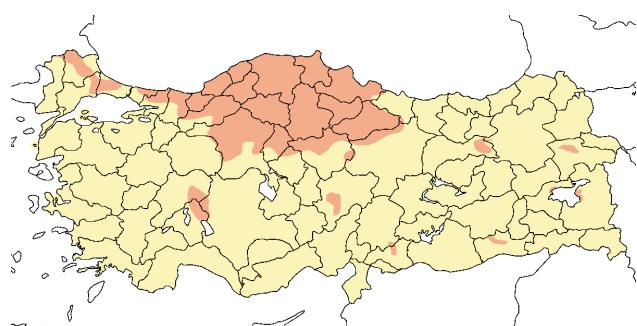
Çizgili Ötleğen

Curruca nisoria, Barred Warbler

Nispeten lokal olarak az sayıda görülen yaz göçmeni ve çok sayıda geçit türüdür.

Görünüşe göre lokal ve genellikle seyrek yaz göçmenidir. Akdeniz bölgesi dışında her bölgede ürer. Kayıtların çoğu kuzey bölgelerinden, özellikle Karadeniz'den bildirilmiştir. İlk üreme kayıtları İstanbul'un Anadolu yakasından bildirilmiştir (Mathey-Dupraz, 1920-24; Alléon, 1880). Göçmen bireylerin varlığı, üreyen kuşların durumunun ve yayılışlarının net olarak anlaşılması çoğulukla güçlendirilmiştir. Bu kayıtların dışında doğrulanmış üreme kaydı nispeten azdır. Ancak 1992 baharında Kızılırmak Deltası'nda, türe uygun habitatların bol olduğunu gösterir şekilde, yaklaşık 125-175 çiftin ürediği tahmin edilmiştir. Doğu Anadolu'da lokal olarak 1700 metrede, genel olarak ise deniz seviyesinden en az 1000 metreye kadar yüksekliklerde; yaprak döken ağaçlık alanlardaki açık kısımlarda ve sık, çoğulukla dikenli çalıların bulunduğu yüksek irtifalarda ve tepelik alanlarda ürer.

Geçit sırasında ülke genelinde makul sayıarda ve yaygın olarak kaydedilir. Güney bölgelerde nisan ortasından itibaren yaygın şekilde görülmeye başlanır. Geçişin en yoğun olduğu dönem nisan sonu ile Mayıs başı arasındadır. Geç bireylere Mayısın son haftasına kadar rastlanır. Sonbahar geçisi ağustos başında başlar ve eylül sonuna kadar sürer. En yoğun geçiş eylülün ilk üç haftası boyunca gerçekleşir, geç bireylere ise ekim ortasına kadar rastlanır.

Üreme

Yuvalama alanı: Çoğunlukla ağaçlık alanların kenarlarındaki dikenli çalılarda ve boşluklarda, ara sıra daha açık alanlardaki sık çalılarda ve kalın çalıları da içeren yol kenarındaki otluk şeritlerde ürer. Sık bir çali içine yuvalar.

Yuvası: Gözlemler sırasında boyu 2,5 m olan dikenli bir çali içinde 1,2 m yüksekte bir yuva ile alçak bir dikenli çali içerisinde 0,6 m yüksekte başka bir yuva kaydedilmiştir (Hustings & Dijk, 1994). Türkiye'deki yuva yapısı bilinmemektedir. Diğer bölgelerde otların saplarından yapılan, ince kökler, saç ve ara sıra örümcek ağı ile astarlanmış, derin bir kâse şeklinde yuva yapar.

Yumurta sayısı: Türkiye'de doğrudan yumurta kaydı bulunmamaktadır. Diğer bölgelerde olağan yumurta sayısı 4-6 olur.

Üreme dönemi: Türkiye genelinde ötüşler ve üreme davranışları çoğunlukla Mayıs ve Haziran aylarında gözlenmiştir. Ancak, bahar göçü ve ardından gelen üreme sonrası dağılma nedeniyle bu gözlemlerin doğrudan üreyen bireylere ait olup olmadığı belirsizdir. **KAD.** Kızılırmak Deltası'nda 3 ve 7 Haziran 1992'de yuva yapma davranışları gözlenmiş, 3 Haziran 1992'de kuluçka izi taşıyan bir erişkin halkalanmıştır (Hustings & Dijk, 1994). 6 Temmuz 1990'da ise yavrularını besleyen bir erişkin kaydedilmiştir. Ereğli'de 10 Mayıs 1978'de yuva malzemesi taşıyan bir erkek gözlenmiş, 22 Haziran 1978'de uyarı sesi duyulmuş ve 1 Temmuz 1977'de uyarı sesi çıkarılan bir çift kaydedilmiştir (Albrecht, 1986). **İÇA:** 6 Mayıs 1992'de Eber Gölü'nün güneyinde bir çift ile yalnız bir dişinin bir çali içine yuva yaptığı, ayrıca erkek bireyin üreme alanını aktif şekilde savunduğu gözlenmiştir (Bradshaw & Kirwan, 1994).

Alttırılar ve Sınıflandırma

Türkiye'de görülen bireyler nominat forma aittir (Shirihai & Helbig, 2001). Eskiden *Sylvia* cinsi altında sınıflandırılmıştı.

Küçük Ak Gerdanlı Ötleğen

Curruca curruca, Lesser Whitethroat

Yaygın olarak çok sayıda bulunan yaz göçmeni ve geçit türüdür.

Ülkenin iç kesimlerinde, yüksek irtifalı ve nispeten seyrek çalılıklara sahip kurak dağlık bölgelerde ve zaman zaman 2600 metreye kadar

çikan açık ağaçlık alanlarda ürer. Yer yer çok sayıda görülür.

Geçit sırasında ülke genelinde yaygındır. İlkbahar geçiği mart başında az sayılarla başlar, nisanın ikinci yarısında en yüksek yoğunluğa ulaşır ve Mayıs ortasına kadar devam eder. Sonbahar göçü ise daha uzun bir döneme yayılır ve Ağustos başından Kasım başına kadar sürer. 24 Kasım 1989'da Birecik'te, istisnai şekilde geç kalmış bir birey kaydedilmiştir. Bu mevsimde en yüksek sayılar eylül ortası ile ekim ortası arasında kaydedilir. Kuzey kıyılarında bazı yıllarda eylül başında da yüksek sayılarla geçiş gözlenebilir.

Batı bölgelerde zaman zaman kışlayan bireyler bulunur. Bu durumu destekler nitelikte bazı kayıtlar mevcuttur. 18 Ocak 1969'da Büyük Menderes Deltası'nda (OST, 1972), 3 Aralık 1970'te Bafa Gölü'nde (OST, 1975), 19 Aralık 1996'da Adana'da, 24 Aralık 1996'da Büyük Menderes Deltası'nda ve 12 Şubat 1999'da Çukurova'da tek bireyler kaydedilmiştir.

Üreme

Yuvalama alanı: Dağınık çalılar ve bodur ağaçlarının yer aldığı dağlık bayırlarda ve orman altı örtüsü ile çalılıkların olduğu ağaçlık alanlarda ürer. Hasan Dağı'nda ve Gaziantep'teki yuvalar açık kayalık alanlar ve bodur ibreli ağaçlık alanlarda bulunan dağınık kuşburnu çalılarının içindedir. Göreme'de bulunan bir yuva, duvar üzerindeki bir sarmaşığın içindedir. Kocaçay Deltası'nda kesim yapılmış orman açıklıklarında ve tarımsal alanlarda ürer (Ertan, 1996).

Yuvası: Çalıların içindeki yuvaların çoğu yerden 0,3–0,5 m yükseklikte bulunur, ancak 1,5 m yükseğe yapılmış yuvalar da kaydedilmiştir. Ince dal, ot ve köklerden oluşan, saç ve ince köklerle astarlanmış, küçük ve narin kâse şeklinde bir yuvası vardır.

Yumurta sayısı: Türkiye'de gözlenen yumurta sayısı 1 yuvada 2, 5 yuvada 3, 2 yuvada 4, 2 yuvada 5 olarak kaydedilmiştir. 1907 yılında bulunan yuvalarda yumurta sayısı 4 ile 6 arasında

değişmiştir (Ramsay, 1914). Türkiye'de gözlenen yavru sayısı 2 yuvada 3, 5 yuvada 4 birey olmuştur.

Üreme dönemi: Türkiye genelinde üreme dönemi nisan başında başlar, yavrular eylül ortasına kadar yuvada kalabilir. **AKD:** 27 Mayıs 1992'de Demirkazık'ta içinde yumurta olan bir yuva, 18 Temmuz 1871'de Toroslar'da içinde küçük yavru bulunan bir başka yuva bulunmuştur. **İÇA:** 21 Mayıs 1998, 31 Mayıs 1973 ve 5 Haziran 1992'de Hasan Dağı'nda içinde yumurta olan yuvalar kaydedilmiştir. 18 Haziran'da Hasan Dağı'ndaki bir yuvada tüyenmiş yavruların gözlenmesi, ilk yumurtanın yaklaşık 21 Mayıs'ta koyulduğunu göstermektedir. 14 Haziran 1993'te Göreme'de içinde yaklaşık 6 günlük yavrular bulunan bir yuva, 26 Temmuz 1992'de Kapadokya'da içinde yavru bulunan bir başka yuva kaydedilmiştir. 13 Ağustos 1967'de Kızılcahamam'da bir erişkin tarafından beslenen yavrular büyük olasılıkla ikinci kuluçkaya aittir. 1907 yılında Karadağ'daki yuvalarda Mayıs son haftasında yeni koyulmuş yumurtalar ve yeni çıkış yavrular kaydedilmiş, başka bir yuvada ise yumurtaların ancak 8 Haziran sonrasında koyulduğu gözlenmiştir (Ramsay, 1914). **DOA:** 15 Haziran 2004'te Gelinkaya'da (Erzurum) içinde üç yumurta bulunan bir yuva kaydedilmiştir. **GDA:** 17 Mayıs 1993 ve 2 Haziran 1993'te Gaziantep yakınında içinde yumurta bulunan yuvalar kaydedilmiştir. Aynı yerde, 14 Haziran 1996'da uçabilen yavrular, 8–9 Mayıs 2004'te ikisi üç yumurtalı, dördü yeni yumurtadan çıkış yavrulu toplam altı yuva bulunmuştur. Yavruların gelişimi yumurtaların yaklaşık 24 Nisan'da koyulduğunu göstermektedir. 17 Mayıs 2004'te bir başka yuvada yeni yumurtadan çıkış yavrular kaydedilmiştir.

Alttırular ve Sınıflandırma

Türkiye'de üreyen kuşlar *curruca* alttürüne aittir. Bu türün coğrafi varyasyonları arasındaki ilişki, Batı Palearktik kuşlarını çalışan ornitologlar ve taksonomistlerin karşılaştığı en zorlu sorunlardan biridir (Shirihai & Helbig, 2001). Öncesinde Türkiye'de üç alttürün bulunabileceği öne sürülmüştür (Roselaar, 1995). Bunlar, göç döneminde düzenli olarak kaydedilen ve üremesi de mümkün olan nominat *curruca*, kuzeydoğu üreyen *caucasica* ve Akdeniz Bölgesi'nde görülen *althaea* formalarıdır. Akdeniz Bölgesi'nden *althaea* formuna ait iki kayıt bulunmaktadır: 14 Nisan 1987'de Çukurova'da (Have vd., 1988) ve 19 Nisan 2004'te Akyatan'da halkalanın birer birey.

Sırt renkleri biraz daha gri tonlara yaklaşısa da, Türkiye'de üreyen tüm bireylerin *curruca* olarak değerlendirilmesi gerektiği görüşü kabul edilmektedir (Shirihai & Helbig, 2001). Elde incelenen ve vokalizasyonları yapılan kuşların büyük çoğunluğu, şakırtılı bir ötüse ve *curruca* alttürüne eş ya da ona yakın tüy renklenmesine sahiptir. Ancak özellikle en yüksek rakımlarda görülen bazı bireylerin uçuş sırasındaki ötüşi *althaea* formuna benzer şekilde çizirtilidir. Bu nedenle *caucasica* ve *althaea* formlarının *curruca* alttürüne sinonimi olduğu değerlendirilmektedir. Ayrıca, Sibirya'da görülen *blythi* alttürü sonbahar döneminde Türkiye'de birkaç kez kaydedilmiştir.

Eskiiden *Sylvia* cinsi altında sınıflandırılırdı.

Ak Gözlu Ötleğen

Curruca crassirostris, Eastern Orphean Warbler

Nispeten yaygın olarak nispeten çok sayıda bulunan yaz göçmeni ve geçit türüdür.

Genellikle çalılıkla kaplı yamaçlarda, kayalık veya tepelik bölgelerdeki bağ ve bahçelerde ürer. Lokal olarak İç Anadolu'da, Karadeniz'in batısında ve en doğusunda, ayrıca Güneydoğu ile Doğu Anadolu'nun bazı bölgelerinde bulunur. Doğu Toroslar'da en az 1800 metrede, daha doğu kesimlerde ise 2000 metrenin üzerinde kaydedilmiştir. Kars ilindeki Aras Vadisi gibi daha alçak irtifalarda da ürediği düşünülmektedir (Kumerloeve, 1967a).

Geçit sırasında Batı Anadolu'da yaygın olarak gözlenir. Bahar günü sırasında güney sahillerinde mart sonunda görülmeye başlanır, diğer bölgelerde nisan başından Mayıs sonuna kadar kaydedilir. Sonbahar geçışı Ağustos başından Eylül sonuna kadar devam eder. En geç 15 Ekim 1970'te Alanya'da bir birey kaydedilmiştir.

Üreme

Yuvalama alanı: Yerden 1–2 m yükseklikte bir çalıya ya da alçak bir ağaca yuva yapar. Özellikle meşe, katırtırnağı, yabani armut ve zeytin fidanları ile alçak çalı kümeleri arasındaki uzunca çalıları tercih eder. İspanya'da yakın akrabası Orfeus Ötleğeni'nin 5 m yüksekte yuvaladığına dair kayıt olmasına rağmen Türkiye'de benzer bir kayıt yoktur.

Yuvası: Örümcek ağları ile birbirine tutturulmuş ince dallardan, bitki gövdelerinden ve otlardan oluşan, ot, kök ve saç ile astarlanmış, kâse şeklinde bir yuvası vardır.

Yumurta sayısı: Türkiye'de gözlenen yumurta sayısı 1 yuvada 3, 8 yuvada 4, 13 yuvada 5, 5 yuvada 6 olarak kaydedilmiştir.

Üreme dönemi: Türkiye genelinde üreme dönemi nisan başında başlar ve yavrular temmuz sonuna kadar yuvada kalabilir. **MAR:** 7–8 Haziran 1966'da Bandırma'da yiyecek taşıyan üç çift, 26 Haziran 1973'te Gülpınar'da tüylenmiş yavru gözlenmiştir. **EGE:** 16 Nisan 1951'de yuva yapımının nisan başında başladığını gösterir şekilde tam kuluçkaya sahip üç yuva ile yumurtaları tamamlanmamış bir yuva bulunmuştur. 1950 ve 1951 yıllarında 18–26 Nisan arasında İzmir yakınılarında yumurtaları tamam olan on bir, tamamlanmamış yedi yuva kaydedilmiştir (McNeile, 1950, 1951, 1954, 1967, 1968, 1970, 1972, 1973). 23–30 Nisan 2003'te Altinkum yakınında bulunan yumurtaları tamamlanmamış iki yuva ile yapım aşamasındaki diğer iki yuva kaydedilmiştir. 2001 Mayıs'ında İzmir, Altinkum ve Muğla bölgelerinde içinde yumurta olan otuz üç yuva bulunmuş, birkaçında mayıs başında kuluçkaya yatıldığı gözlenmiştir. 10–23 Mayıs arasında yuvaların ikisinde guguk yumurtası kaydedilmiş, 8–17 Mayıs arasında birkaç kuluçkaya ait uçmaya başlamış yavrular tespit edilmiştir (McNeile, 1950, 1951, 1954, 1967, 1968, 1970, 1972, 1973), PC, M. Demain. **AKD:** 29 Nisan 1970'te Aladağ'da, 4 Mayıs 1970'te İslahiye'de yuva yapma davranışları gözlenmiştir. 15 Mayıs 2004'te Uzuncaburç'ta birinde beş, diğerinde yumurtaları tamamlanmamış tek yumurtalı iki yuva bulunmuştur. 17 Haziran 1996'da Uzuncaburç'ta tüylenmiş yavruların beslendiği gözlenmiştir. 12 Mayıs 2005'te Uzuncaburç'ta henüz yumurtaların koyulmadığı boş bir yuva ile yumurtaları tamamlanmamış bir ve iki yumurtalı iki yuva kaydedilmiştir. 5 Mayıs 1989'da Dalyan'da yiyecek taşıyan bir erkek gözlenmiştir. Türkiye'de yılda iki kere kuluçkaya yattığına dair doğrudan bir kanıt bulunmamaktadır, ancak mayıs sonu

ile haziran arasında kaydedilen aktif yuvalar büyük olasılıkla ikinci kuluçkaya aittir. **İÇA:** 1907 Mayıs'ının son haftasında içinde yeni koyulmuş yumurta olan 4–6 yuva ve ancak 8 Haziran sonrasında yumurta koyulan bir diğer yuva bulunmuştur (Ramsay, 1914). 21 Mayıs 1998'de Hasan Dağı'nda bir yuvada beş yumurta, 11 Haziran 1998'de Karapınar'da içinde iki yumurta bulunan başka bir yuva kaydedilmiştir. **GDA:** 2 Haziran 2001 ve 2 Haziran 1993'te Gaziantep yakınında her birinde beş yumurta bulunan iki yuva kaydedilmiştir. 7–9 Mayıs 2004'te birinde altı, diğerinde dört yumurta bulunan iki yuva; 12 Haziran 2006'da birinde bir yumurta (tamamlanmamış kuluçka), diğerinde üç yumurta bulunan iki yuva bulunmuştur. Ağustos başında Birecik ve Halfeti bölgelerinden dört genç birey kaydedilmiştir.

Alttırılar ve Sınıflandırma

Türkiye'de büyük olasılıkla ülkenin büyük bölümünde *crassirostris* alttüürü bulunmaktadır. Kuzeydoğu, Aras Vadisi'nin kuzeyinde ise *balchanica* alttürünün görülmesi olasıdır (Roselaar, 1995). Batıdan toplanan az sayıdaki örnek *crassirostris* alttüürü olarak tanımlanmıştır (Roselaar, 1995) ve doğu bölgelerinden kapsamlı saha deneyimi bulunmamaktadır. Diğer bazı yazarlar ise Türkiye'deki tüm bireylerin *crassirostris* alttürüne ait olduğunu düşünmektedir (Shirihai & Helbig, 2001). Öncesinde Orfeus Ötleğeni (*Curruca hortensis*)'nın bir alttüürü olarak kabul edilmektedir (Shirihai & Helbig, 2001). Eskiden *Sylvia* cinsi altında sınıflandırılırdı, o zaman *Sylvia hortensis* olarak bilinirdi.

Çöl Ötleğeni

Curruca nana, Asian Desert Warbler

Rastlantısal konuktur.

27–28 Kasım 1970'te Çukurova Deltası'nda, Karataş'ta gözlenen birey ilk kaydını oluşturur (OST, 1975). Ortadoğu ve Batı Avrupa'daki tüm kayıtlar *nana* türüne aittir.

Üreme

Türkiye'de yuvalamaz. Yayılış alanı İran ve Orta Asya çölleridir.

Alttırılar ve Sınıflandırma

Eskiden Afrika'da bulunan Sahra Ötleğeni (*Curruca deserti*) ile aynı tür olduğu düşünülmüş, ancak daha sonra Afrika ve Asya formlarının ayrı türler olduğu kabul edilmiştir (Shirihai & Helbig, 2001). Bu revizyon yaygın şekilde benimsenmiştir. Tür, eskiden *Sylvia* cinsi altında sınıflandırılmaktaydı.

Pembe Göğüslü Ötleğen

Curruca mystacea, Menetries's Warbler

Lokal olarak çok sayıda bulunan yaz göçmenidir.

Sık çalılıklarda ve özellikle ilginlikler, zeytinlikler, narenciye bahçeleri ve nehir kıyısı bitkileri arasında ürer. Daha nadir olarak, genellikle 300–600 metre arasındaki kayalık yamaçlarda bulunur. Aras Vadisi'nde 900 metrede, Doğu Anadolu'nun diğer kesimlerinde ise büyük olasılıkla 1600 metreye kadar yükseklikte ürediği düşünülmektedir. Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin Doğu Anadolu sınırındaki, özellikle güneybatı kesimlerinde, son yıllarda kısmen GAP Projesi kapsamında sular altında kalan birkaç noktada büyük olasılıkla üremiştir. Yakın zamanda Aras Vadisi'ne ve İğdır çevresine de üremek amacıyla yerleşmiştir. Hatay'da bol bulunur. Türkiye'de en sık görüldüğü kuru habitatlar Hatay ve Aras Vadisi çevresindedir.

Gerçekten türün Türkiye'deki yayılışı, ancak son 30–40 yılda Doğu ve Güneydoğu bölgelerinde kesintili de olsa saha çalışmaları yapılabilmesiyle netlik kazanmıştır. Amik Gölü'nde üreyen bir çiftin erkeği örnek alınmış, ancak *Sylvia melanocephala nomus* olarak yanlış tanımlanmıştır (Meinertzhagen, 1935). Bu örnek, Tring Doğa

Tarihi Müzesi'nde (NHM 1965-M-13977) saklanmaktadır. 1911 yılının nisan ayında Urfa'da (Weigold, 1912–1913), Mayıs ve Haziran 1935'te ise Gaziantep civarında (Bird, 1937) bu türe rastlanmıştır. Ancak Danford aynı bölgede yaptığı gözlemler sırasında türden söz etmemiştir. Bu iki yazar, yakın geçmişe kadar yaygın şekilde düşünüldüğü gibi, türü Maskeli Ötleğen'in bir alttüri olarak değerlendirmiştir. Ayrıca, Bird tarafından toplanmış ve Tring Doğa Tarihi Müzesi'nde saklanan üç dişi örnek Bıyıklı Ötleğen olarak bildirilmiş, sonradan Watson tarafından doğru şekilde tanımlanmıştır (Kumerloeve, 1961).

Söz edilen bölgelerde geçit sırasında biraz daha yaygın ve lokal olarak bol bulunur. Bu bölge dışından, yukarıda belirtilen Karadeniz kayıtlarına ek olarak, üç bahar kaydı daha vardır: 3 Mayıs 1969'da Ankara Çankaya'da, 5 Mayıs 1969'da Pozantı'nın kuzeydoğusunda ve 20 Mart 1996'da Göksu Deltası'nda gözlenen bireyler. 1969 yılına ait bu kayıtlar yanlışlıkla Türkiye'nin ilk kayıtları olarak bildirilmiştir (OST, 1972).

Bahar geçişinde 20 Mart'tan itibaren kaydedilse de, Birecik'te 2 Nisan'dan önce kayıt bulunmamaktadır. Bu durum, Mayıs başından önce üreme alanlarını ziyaret eden gözlemci sayısının az olmasıyla ilgili olabilir. Bahar günü Mayıs ortasına veya Mayıs sonuna kadar devam eder (Kumerloeve, 1969a). Geçit sırasında 2000 metre üzerinde de kaydedilmiştir. 11 Mayıs 2004'te Erzurum'un kuzeyindeki Gelinkaya'dan, benzer şekilde yüksek irtifadan bir kaydı bulunmaktadır. Sonbaharda göçmenler Ağustos başından itibaren ve yoğun olarak Eylül ayı boyunca kaydedilir. Ekim ortasından sonra kayıt bulunmamaktadır. Kuşların çoğu, doğu bölgelerinden Eylül sonu ile Ekim başı arasında geçiş yapar.

Üreme

Yuvalama alanı: Stepler ve dağlık yamaçlardaki çalılıklar, böğürtlen, çalılardan oluşan çitler ve

üzüm bağlarının bulunduğu ekili alanlar, bağ ve bahçelerdeki çalışmaları ile kamış gibi su kiyısı bitkilerinin içini mesken edinir.

Yuvası: Çoğunlukla yerden 0,3–0,6 m yüksekte çalı ya da benzeri sık bitkilerin içinde yuvalar. Ara sıra 2,3 m'ye kadar yüksekte de yuva yapar. İnce dallardan ve bitki gövdelerinden oluşan, ince ot ve saç ile astarlanmış, derin bir kâse şeklindedir.

Yumurta sayısı: Türkiye'de gözlenen yumurta sayısı 7 yuvada 4, 1 yuvada 5, 1 yuvada 1 (tamamlanmamış kuluçka) olarak kaydedilmiştir.

Üreme dönemi: Türkiye genelinde ilk yumurtlama genellikle Mayıs ayının ilk haftasında gerçekleşir, yavrular Haziran başı itibarıyla tüylenir ve Temmuz ortasına kadar yuvadan ayrılır. Temmuz kayıtları büyük olasılıkla ikinci kuluçkaya işaret etmektedir, bu durum Türkiye dışında nadiren gözlenmektedir. **DOA:** 2–3 Haziran 1992'de İğdır yakınında yuva yapma davranışları kaydedilmiştir. **GDA:** 18–19 Mayıs 1993'te Birecik'te yapılan çalışmada, on yuvanın altısı bir böğürtlen çalışısında, dördü kamış ve su kiyısı bitkilerinin içinde bulunmuştur (Castell, 1996c). 3–4 Haziran 1998'de yeni tüylenmiş birkaç kuluçkaya ait yavrular gözlenmiş, en fazla sayıda yuvada ilk yumurtanın 9 Mayıs'ta koyulduğu belirlenmiştir. 10–12 Mayıs 2004'te yapılan gözlemede yapım aşamasında beş yuva, içinde bir yumurta olan iki yuva ve birinde dört, diğerinde beş yumurta olan iki yuva kaydedilmiştir. 26 Mayıs 1991'de yuva yapma davranışları, 14 Haziran 2001'de yaklaşık 3 günlük dört yavru bulunan bir yuva, 7 Temmuz 1986'da yeni tüylenmiş yavrularını besleyen bir çift, 6 Temmuz 1987'de içinde yavru bulunan bir yuva ve 1 Haziran 2003'te yuva dışındaki yavrularını besleyen erişkinler kaydedilmiştir.

Alttürler ve Sınıflandırma

Güneydoğu Anadolu'da görülen bireyler *rubescens*, Aras Vadisi ve çevresindekiler ise nominat *mystacea* alttürüne aittir. Görünüşe göre bu iki alttürün üreme alanları tamamen allopatiktir. Ancak, kaynaklarda bu iki alttür arasındaki bazı farklılıklar fazlaca basitleştirilmiştir (Shirihai & Helbig, 2001). Bu yazarların bildirdiğinin aksine, bahar döneminde Hatay ilinde ve Dicle boyunca, göğüsleri oldukça geniş şekilde koyu pembe renkte olan *rubescens* erkeklerine sıkça rastlanmaktadır. Bununla birlikte, tepe bölgesindeki koyuluğun genişliği ve tonu, (Shirihai & Helbig, 2001) tarafından tarif

edilene benzer görünülmektedir. Tür, geçmişte *Sylvia* cinsi altında sınıflandırılmıştır.

Kara Boğazlı Ötleğen

Curruca rueppelli, Rüppell's Warbler

Bölgesel yayılış gösteren çok sayıda bulunan yaz göçmenidir.

Kayalık ve çalı kaplı yamaçlarda, sıkılıkla açık ve ibreli ağaçlık alanlarda, özellikle kıızılçam ormanlarında ve daha nadiren yaprak döken ağaçlık alanlarda ürer. Büyük olasılıkla güney Trakya'yı da kapsayacak şekilde Marmara'nın batısında, İç Anadolu'nun komşu bölgelerinde bulunur. Yuvalama kanıtı içermeyen bir yaz kaydının bulunduğu Karadeniz'in en batı ucunda da, büyük olasılıkla çok lokal olarak yerlesiktir. Toroslar'da düzenli olarak 900–1100 metre arasında kaydedilmektedir. Isparta ve Afyon illerinde bulunan Karakuş ve Sultan Dağları'nda ise daha lokal olarak ve en az 1300 metre yükseklikte bulunur. Bu bölgelerde geçit sırasında biraz daha yaygındır.

Mart ortası ile mart sonu arasında görülmeye başlanır. 1990 yılında Çukurova'da yapılan bir çalışmada mart başından itibaren kaydedildiği bildirilmiştir (Kivit vd., 1994). 6 Mart 1965'te Hatay'da gözlenen bir birey ise erken bir kayittır (Kumerloeve, 1970a). Kuşların çoğu eylül ayında geçit yapar, nadiren ekim ayına kalır (OST, 1972).

Üreme

Yuvalama alanı: Genellikle kıyı bölgelerinde, erkeklerde yüksekte ötme olanağı sağlayan çeşitli yükseklikteki sık çalılıklar, yüksek bitkiler ve ağaçların da az çok bulunduğu kayalık tepelerde ve vadilerde ürer. Yabani zeytin, dikenli meşe ve sıkılıkla yuvaladığı katırturnağı gibi karışık çalılıarı mesken tutar. Açık, ibreli ağaçlık alanlarda lokal olarak bulunur.

Yuvası: Bir çalı içine, genellikle yerden 0,3–0,5 m yüksekliğe, bazen 1 m'ye ve nadiren daha yükseğe yapılmıştır. Yumuşak yaprakların, 7,5–10 cm uzunluğundaki bitki saplarıla karışmasından oluşan ve kökçüklerle astarlanmış kâse şeklinde bir yuvası vardır (McNeile, 1950, 1951, 1954, 1967, 1968, 1970, 1972, 1973).

Yumurta sayısı: Türkiye'de gözlenen yumurta sayıları 15 yuvada beş yumurta olarak kaydedilmiştir. Bir yuvada dört yavru ve yedi yuvada beş yavru olarak kaydedilmiştir.

Üreme dönemi: Türkiye genelinde ilk yumurtlama nisan başında gerçekleşir, yavrular Mayıs ortasından itibaren çıkar ve Haziran sonuna kadar gelişir. **EGE:** 2 Haziran 1974'te Kuşadası'nda üç yumurtalı bir kuluçkanın bir öncüğinin yerine konmuş olduğu düşünülmüştür. 2 Mayıs 2001'de Altınkum yakınında bulunan beş yeni tüylenmiş yavru, ilk yumurtaların 2–3 Nisan'da koyulduğunu göstermektedir. Nisan ikinci yarısı ile Mayıs başı kayıtları genellikle yumurtalı yuvalara, Mayıs ilk yarısı kayıtları ise yavrulu yuvalara aittir. 27 Mayıs 2004'te yuva yapma davranışçı, 4 Haziran 2004'te ise bir yuvada küçük yavrular kaydedilmiştir. Mayıs başı ile Haziran başı arasında 26 tüylenmiş yavru kaydı vardır. Haziran sonu ve Temmuz sonundaki kayıtlar daha gelişmiş yavrulara aittir.

AKD: Akseki'de 30 Nisan 1967'de yuva yapma davranışçı, 30 Mart 1991 ve 31 Mart 2000'de üreme alanında öten erişkinler, 12 Nisan 1994 ve 12 Nisan 1999'da kur yapan erişkinler, 9 Haziran 1993'te ise tüylenmiş yavrular kaydedilmiştir. Tüm kayıtlar yılda bir kere kuluçkaya yatıldığını göstermektedir.

Alttırılar ve Sınıflandırma

Monotipik bir türdür. Eskiden *Sylvia* cinsi altında sınıflandırılmıştı.

Kıbrıs Ötleğeni

Curruca melanocephala, Cyprus Warbler

Rastlantısal konuktur.

Bahar göçü sırasında düzenli olarak menzilini aşan bir türdür ve yaklaşık 10 kayıt bulunmaktadır. 4 Nisan 1986'da Anamur'da (Kasperek, 1986c) ve 13 Nisan 2003'te Bodrum Milas Havalimanı'nda bir erkek birey kaydedilmiştir. Göksu Deltası'nda dört kez kayıt alınmıştır: 10 Nisan 1985'te bir dişi,

10 Nisan 1987'de (Kasperek, 1990a) ve 30 Mart 1999 ile 29 Mart 2000'de (Kirwan vd., 2003) erkek bireyler gözlenmiştir. Son iki kayıt, türün ayrıntılı tanımını içermektedir. Göksu Deltası'na ait ilk iki kayıt, belgeler eksik olmasına rağmen Alman Nadir Türk Komitesi tarafından kabul edilmiştir. Anamur kaydı için yayımlanan bilgilerin yetersiz olduğu düşünülmektedir. Bodrum kaydı ise ayrıntılı tanım ve saha çizimleriyle birlikte yayımlanmıştır. 10 Mart 2005'te Akyatan'da iki erkek birey halkalanmıştır. Türkiye kayıtları, türün en kuzeydeki kayıtlarını oluşturmaktadır.

Üreme

Türkiye'de yuvalamaz. Üreme döneminde Kıbrıs'a endemiktir. Bazı bireyler Kızıldeniz kıyılarına göç eder.

Alttırılar ve Sınıflandırma

Monotipik bir türdür. Eskiden *Sylvia* cinsi altında sınıflandırılmıştı.

Maskeli Ötleğen

Curruca melanocephala, Sardinian Warbler

Yayın olarak çok sayıda bulunan yerlidir.

Marmara, Ege, Batı Akdeniz ve Batı Karadeniz bölgelerindeki çalılık alanlarda bulunur. İç Anadolu'nun batı ve kuzeyinde, bu bölgelere komşu kesimlerde de kaydedilmiştir. Görünüşe göre Güneydoğu Anadolu'nun batı kısımlarında da üremektedir. Genellikle az veya orta yoğunlukta görülür. Ürediği en yüksek rakım kesin olarak bilinmemekte birlikte, büyük olasılıkla yaklaşık 1000 metreye kadar bulunur.

Yerli bireylerle karışmaları nedeniyle geçit tarihlerinin belirlenmesi zordur. Ancak, geçit sırasında ülkenin batı ve orta bölgelerinde biraz daha yaygın hale geldikleri söylenebilir. Batıda ve güneyde, özellikle kıylardaki makilikler ve

diğer çalışlık alanlarda kişiler. Ülkenin batı ve orta kesimlerinin geri kalanında ise bu kadar bol değildir.

Üreme

Yuvalama alanı: Çoğunlukla kuru, kayalık tepelerdeki sık çalışlıklarda ve açık ağaçlık alanlardaki ağaç altı bitkilerinde ürer.

Yuvası: 17 Mayıs 2007'de Side yakınında, alçak bir dikenli çalı içinde yerden 0,6 m yükseklikte bulunan bir yuva bulunmuştur. Diğer bölgelerde bir çalı içine yuva yapar. Ot, bitki gövdesi ve örümcek ağından oluşan, daha ince otlar, kök ve saç ile astarlanmış, kâse şeklinde bir yuvası vardır.

Yumurta sayısı: Manchester Müzesi'nde, 17 Mayıs 1863'te Türkiye'den toplanmış dört yumurtadan oluşan bir kuluçka kaydı bulunmaktadır. Diğer bölgelerde genellikle 3 ile 5 yumurta bırakır.

Üreme dönemi: Türkiye genelinde mart sonu ve nisan başında üremeye başlar, yılda iki kez kuluçkaya yatabilir. Üredikleri bölgelerde mart sonundan hazırlan ortasına kadar ötüş kaydedilmektedir. 1999 yılı şubat ortasında Adana ve Gaziantep'te öten birkaç erkeğin görülmesi, güneyde üremenin daha erken başladığını düşündürmektedir. **MAR:** 22 Mayıs 1966'da Uluabat Gölü'nde yuva malzemesi taşıyan bir erkek, 18 Haziran 1973'te Kilyos'ta yiyecek taşıyan bir erişkin kaydedilmiştir. 1978'de Marmara Adası'nda birkaç yuva bulunmuştur (Kaymas, 1980b). **EGE:** 7 Mayıs 1950'de İzmir'de telaşlı bir çift gözlenmiştir (McNeile, 1950, 1951, 1954, 1967, 1968, 1970, 1972, 1973). **AKD:** 17 Mayıs 2007'de Side yakınında, alçak bir dikenli çalı içinde yerden 0,6 m yükseklikte bulunan bir yuvada yaklaşık 5 günlük yavrular bulunmuş, ilk yumurtanın 25 Nisan civarında koyulduğu belirlenmiştir. **KAD.** Kızılırmak Deltası'nda 27 Mayıs 1979'da yavrularını besleyen iki erişkin, 9 Haziran 1975'te yiyecek taşıyan bir erkek, Temmuz 1971'de yanında 2 ila 4 tüylenmiş yavru bulunan üç çift gözlenmiştir (Dijksen &

Kasperek, 1985). Haziran 1992'de gerçekleştirilen bir halkalama çalışmasında da kuluçka izi taşıyan bazı erişkinler kaydedilmiştir (Hustings & Dijk, 1994). 946–48 yılları arasında Çatalağzı'nda yapılan çalışmada en bol görülen ötleğen türü olduğu kaydedilmiştir. Bu çalışmaya göre tür, genellikle martin ikinci yarısında gelir ve gelir gelmez ötmeye başlar. Altı hafta boyunca uçarken ve gizlenerek ötüşünü sürdürür (Ogilvie, 1954).

Alttüler ve Sınıflandırma

Türkiye'de görülen bireylerin çoğunuğu nominat *melanocephala* alttürüne aittir. Özellikle Hatay'da Levant formu olan *nomus* alttürünün görülebileceği öne sürülmüştür (Roselaar, 1995). Halfeti'nin doğusunda gözlenen *nomus* alttürüne ait bireyler, bu formun Fırat Nehri'ne kadar doğuda az sayılarla bulunduğu kanıtlamıştır (Konrad, 1985). Buna karşın, 2004 baharında Hatay'da nominat altture ait bireyler gözlenmiş ve halkalanmıştır. Eğer *nomus* formunun Türkiye'nin güneydoğusunda bulunduğu kesinleşirse, bu durum türün taksonomik değerlendirilmesi açısından önemli olacaktır.

Nominat *melanocephala* ve *nomus*'un DNA baz dizimleri benzer olsa da, morfolojik özellikler açısından farklılık gösterirler ve bu nedenle allopatrik türler olarak değerlendirilebilirler (Shirihai & Helbig, 2001). Güney Ege için tanımlanan *pasiphae* formu (Roselaar, 1995), *melanocephala* alttürünün sinonimi kabul edilmektedir. Tür geçmiçe *Sylvia* cinsi altında sınıflandırılmıştır.

Büyük Ötleğen

Curruca cantillans, Subalpine Warbler

Lokal olarak çok sayıda görülen yaz göçmenidir.

Ege'nin batı yarısında ve güney Trakya'yı da kapsayacak şekilde Marmara'ya komşu bölgelerde ürer. Akdeniz'in bazı kesimlerinde de ürediği düşünülmektedir, ancak türün Türkiye'deki güney ve batıdaki üreme yayılışının kapsamı belirsizdir. Geçit sırasında daha yüksek irtifalarda, en az 1100 metre yükseklikte çalışlık alanlarda, zeytinliklerde ve badem bahçelerinde bulunur. Üreme döneminde açık yaprak döken ormanlarda veya çam ormanlarında kaydedilir.

Bahar göçü tarihlerine ilişkin bilgiler kesin değildir. En erken kayıt, 11 Mart 1972'de Çukurova Deltası'nda Karataş'ta bir bireyin görülmESİdir. Geçit sırasında genellikle ülkenin batı bölgelerinde daha yaygındır. Akdeniz genelinde düzenli olarak görülür, Güneydoğu Anadolu'ya komşu bölgelerde ise ara sıra kaydedilmektedir (Bird, 1937). İç Anadolu'da az sayıda rastlanır. Sonbaharda üreme alanlarını ağustos başında terk etmeye başlarlar. Sonbahar geçişi ağustos başında başlar, en yüksek sayılar ağustos sonu ile eylül başında kaydedilir. Bu döneme ait en geç kayıt, 11 Ekim 1981'de Büyük Çamlıca'da görülen bir bireye aittir. Van Başkale'den 7 Ağustos 1986 tarihli yayımlanmış bir kaydı vardır ve bu, türün en doğudaki kayıtlarından biridir.

Kışın nadiren Ege'de kaydedilmiştir; örneğin 17 Aralık 1969'da Büyük Menderes Deltası'nda iki birey gözlenmiştir (Kasperek, 1988a). Kasım ayına ait Ayvacık kaydı bozkır ötleğeni olarak bildirilmiş olsa da, büyük olasılıkla bu türe aittir.

Üreme

Yuvalama alanı: Marmara Denizi civarı ve kıyı Ege başta olmak üzere genellikle açık alanlardaki sık çalılıklarda, bazen de orman altı örtüsüne sahip açık ağaçlık alanlarda ürer.

Yuvası: Türkiye'de doğrudan yuva yapısı bilgisi bulunmamaktadır. Türkiye dışındaki gözlemlere göre, çalıların içine ot ve bitkisel havdan örülülmüş, daha ince ot, bitki lifi ve saç ile astarlanmış kâse şeklinde yuvalar yapar.

Yumurta sayısı: Türkiye'de veri bulunmamakla birlikte, diğer bölgelerde olağan yumurta sayısı 3–4'tür.

Üreme dönemi: Türkiye genelinde üreme dönemi nisan ortasında başlar ve tür yilda iki kez kuluçkaya yatar. Türkiye'de tüylenmiş yavrular ve yiyecek taşıyan erişkinler daha çok Mayısın ikinci yarısında gözlenmiştir. **MAR:** 26 Haziran 1973'te tüylenmiş yavrularıyla birlikte görülen bir çift, en geç kayıttır. Yakın çevrede, Midilli Adası'nda

10 Mayıs 1995 ve 18 Mayıs 1985 tarihlerinde her birinde dört yumurta bulunan iki yuva bulunmuş, ayrıca 6, 12 ve 16 Mayıs 1995'te üç yuvada yavrular kaydedilmiştir. Bu kayıtlar en erken aktif yuvaların yumurtalarının en geç 22 Nisan'da koyulmuş olduğunu göstermektedir.

Alttırler ve Sınıflandırma

Türkiye'de *albistriata* alttüürü bulunmaktadır. Yakın zamanda Büyüklü Ötleğen grubu üç farklı türe ayrılmıştır. Kuzey İtalya, Korsika ve Sardinya'da Molton Ötleğeni (*Currucula subalpina*), İberya Yarımadası, Güney Fransa ve Mağrip bölgesinde İberya Ötleğeni (*Currucula iberiae*) ve Güney İtalya, Balkanlar ile Türkiye'de Büyüklü Ötleğen (*Currucula cantillans*) olarak sınıflandırılmıştır. Tür, geçmişte *Sylvia* cinsi altında sınıflandırılmıştır.

Batı Akdeniz'deki bazı adalarda görülen *moltonii* formu ile Güneydoğu Avrupa'dan Batı Türkiye'ye kadar uzanan *albistriata* formu, nominat *cantillans* ile allopatriktir ve morfolojik olarak nispeten iyi ayrılmıştır. Bu iki form, allopatrik tür olma sürecinin başlangıcında olabilir (Shirihai & Helbig, 2001). Kuzey Afrika'da bulunan "inornata" formu ise görünüş bakımından nominat *cantillans* formuna çok daha fazla benzemektedir. Ayrıca, *moltonii* alttürünün *subalpina* ile sinonim kabul edilmesi en uygun yaklaşım olabilir (Baccetti, Massa & Violani, 2007).

Ak Gerdanlı Ötleğen

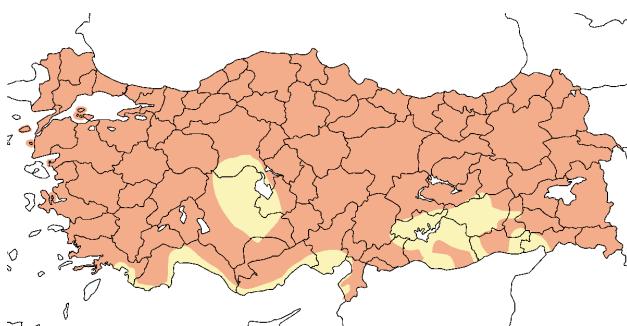
Currucula communis, Common Whitethroat

Yayın olarak çok sayıda bulunan yaz göçmeni ve geçit türüdür.

Nispeten bol ve yaygın yayılışlı bir yaz göçmenidir. Güneydoğu Anadolu'nun kuzeyi dışında tüm bölgelerde ürer. Akdeniz Bölgesi'nde ise daha lokal bir dağılım gösterir. Ülkenin kuzey, orta ve doğu bölgelerinde sadece az sayılarla bulunur. Çoğunlukla açık ve yaprak döken (özellikle meşe) ağaçlık alanlar ile hem ovalık hem de dağlık bölgelerdeki sık çalılıklarda ürer. Doğu Anadolu'da istisnai olarak 3000 metrede ve Toroslar'da 2100 metrede ürediği kaydedilmiştir.

Geçit sırasında ülke genelinde daha bol ve yaygın görülür. Bahar göçü mart ortasında başlar ve

mayıs sonuna kadar devam eder. En yüksek sayıda bireye nisanın ilk yarısında rastlanır. Nadiren şubat sonunda da kaydedilmiştir. Sonbahar geçişti ağustos başında başlar ve ekimin üçüncü haftasına kadar sürer. Ancak bireylerin çoğu eylül sonunda bölgeyi terk etmiş olur. 12 Şubat 1999'da Çukurova Karataş'ta görülen bir bireye ait bir kış kaydı bulunmaktadır (Hofland, 1999).

Üreme

Yuvalama alanı: Açık alanlardaki çalılıklarda, açık ağaçlık alanlarda, orman kenarlarında, çayırlarda ve ekili arazilere komşu çalılıklarda ürer. Ege'de özellikle meşe baltalıklarını tercih eder.

Yuvası: Genellikle 0,5 m'nin altındaki alçak çalıların ya da böğürtlenlerin içinde bulunur. 3 Haziran 1950'de İzmir yakınılarında bitki ve çalıların sardığı bir hendekte, dikenli bir çalının iyice içinde derinde bir yuva kaydedilmiştir (McNeile, 1950, 1951, 1954, 1967, 1968, 1970, 1972, 1973). Kuru otlardan oluşan ve ince ot, saç ve köklerle astarlanmış, derin bir kâse şeklindedir.

Yumurta sayısı: Türkiye'de görülen 2 yuvada 4 yumurta ve 5 yuvada 5 yumurta bulunmuştur. Türkiye'de bir yuvada 5 yavru kaydedilmiştir.

Üreme dönemi: Türkiye genelinde üreme nisan sonu ile mayıs ayında başlar, yavrular mayıs sonu ve haziran boyunca çıkar. **MAR:** 18 Mayıs 1966'da Uluabat Gölü'nde yanında yeni tüyenmiş yavru olan bir çift, 25 Mayıs 1967'de Manyas Gölü yakınında tüyenmiş dört yavrusunu besleyen bir çift kaydedilmiştir. 18 Haziran 1973'te Kilyos'ta ve 19 Haziran 1973'te Büyücekmece'de yiyecek taşıyan erişkinler gözlenmiştir. **EGE:** 22 Mayıs 1950'de İzmir Bornova'da kısmen yapılmış bir yuva bulunmuş ve 3 Haziran'da bu yuvada dört yumurta kaydedilmiştir (McNeile, 1950, 1951, 1954, 1967, 1968, 1970, 1972, 1973). 21 Mayıs 1954'te yine İzmir'de tamamlanmamış bir diğer yuva bulunmuş, 27 Mayıs 1954'te bu yuvanın tamamlandığı ancak hala boş olduğu kaydedilmiştir (McNeile, 1950, 1951,

1954, 1967, 1968, 1970, 1972, 1973). Yine mayıs ortasında Denizkent'te yiyecek taşıyan bir erişkin gözlenmiştir. **KAD:** 29 Mayıs 1992'de Abant Gölü'nde yumurta koyulmaya hazır bir yuva bulunmuş, 3 Haziran'da iki yumurta, 6 Haziran'da kuluçkada beş yumurta, 22 Haziran'da ise yaklaşık 4–5 günlük beş yavru kaydedilmiştir. 19 Mayıs 1978'de Yeniçağa Gölü'nde yuva yapma davranışları gözlenmiştir (Kılıç & Kasparek, 1987). Kızılırmak Deltası'nda 9 Haziran 1969'da yavrularını besleyen bir çift (Dijksen & Kasparek, 1985) ve 4 Haziran 1992'de yiyecek taşıyan bir erişkin gözlenmiştir (Hustings & Dijk, 1994). 10–11 Haziran 2004'te Gelinkaya'da her birinde beş yumurta bulunan iki yuva bulunmuştur. **İÇA:** 21 Mayıs 1998'de Hasan Dağı'nda içinde beş yumurta olan bir yuva bulunmuş, 30 Mayıs 1999'da Göreme'de yumurtaların mayıs başında koyulduğunu gösterir şekilde yeni tüyenmiş bir yavru kaydedilmiştir. **DOA:** 13 Haziran 2001'de Van yakınlarında içinde yumurta bulunan bir yuva kaydedilmiştir.

Alttürler ve Sınıflandırma

Türkiye'de görülen alttürler ve sınıflandırma sorunları ayrıntılı şekilde açıklanmıştır (Roselaar, 1995). Buna göre, Trakya ve tüm Karadeniz bölgesinde görülen bireyler *communis* alttürüne, güney ve doğu bölgelerde — Toroslar'a kadar batıda, Aras Vadisi'ne kadar kuzeyde ve Ankara'nın güneyinde görülenler — *icterops* alttürüne aittir. Nominat *communis* ile *icterops* arasında büyük ölçüde geçiş bulunmaktadır (Roselaar, 1995; Shirihai & Helbig, 2001). Geçiş formları, Marmara Denizi'nden Ermenistan sınırına kadar ülkeyi dar bir şerit boyunca kesmekte ve güneyde Orta Akdeniz kıyılarına kadar yayılmaktadır. Güneydoğu'da tanımlanmış olan *traudeli* formu (Kumerloeve, 1969a) *icterops* ile sinonim kabul edilmektedir (Roselaar, 1995). Türk, geçmişte *Sylvia* cinsi altında sınıflandırılmıştır.

Bozkır Ötleğeni

Curruca conspicillata, Spectacled Warbler

Lokal olarak az sayıda bulunan yerlidir.

Ürediği ilk kez, 2002 yılında Siverek'in doğusundaki Karacadağ'ın zirvesinde, gelişmiş geven çalılıkları içinde oldukça büyük bir üreyen popülasyonun keşfedilmesiyle kanıtlanmıştır

(Welch & Welch, 2004). Bu keşfin ardından yapılan gözlemler, türün Güneydoğu Anadolu'da nispeten lokal olarak geniş bir alanda yayılış gösterdiğini ortaya koymuştur.

2002 yılına kadar yalnızca altı yayımlanmış kayıt bulunmaktadır. Bu kayıtlar şunlardır: 15 Nisan 1969'da Side'de bir dişi birey (OST, 1972), 19 Ekim 1970'te Silifke'nin doğusunda bir ergen birey (OST, 1975), 4 Ekim 1974'te İskenderun yakınlarında bir erişkin dişi ve bir ergen birey (OST, 1978), 7 ve 10 Eylül 1981'de Belen Geçidi'nde bir birey (Beaman, 1986), 16 Ekim 1982'de Burdur Gölü'nde iki birey ve 11 Kasım 1983'te Ayvacık yakınındaki Küçükkyuzu'da (Balıkesir) beş birey (Kasperek, 1990a). Ancak bu kayıtların bir kısmında tür tayininin hatalı olabileceği düşünülmektedir.

Üreme

Yuvalama alanı: Alçak volkanik kayaç parçaları ve toprağın yarısından fazlasını kaplayan dağınık geven çalılıkları ile kaplı kumlu zeminlerde ürer. **Yuvası:** Sık gevenlerin içinde yerden yaklaşık 40 cm yüksekte kuru otlardan oluşan, kâse şeklinde bir yuvası vardır. Türkiye dışındaki bölgelerde yuvanın dış kısmında kökler ve bazen yapraklar bulunur, iç kısmı ise bitkisel hav, saç, ince kök ve ara sıra yün ile astarlanır.

Yumurta sayısı: Türkiye'de gözlenen bir yuvada beş yavru kaydedilmiştir. Diğer bölgelerde olağan yumurta sayısı 4–5 olur, nadiren 3 veya 6 yumurta da bulunabilir.

Üreme dönemi: Türkiye genelinde ilk yumurtalar Mayıs başında koyulur, yavrular Mayıs sonuna doğru çıkar. İkinci kuluçka büyük olasılıkla hazırlı-temmuz ayları arasında yapılır. **GDA:** 29–30 Mayıs 2002'de Siverek'in 45 km doğusundaki Karacadağ'da yapılan çalışmada, 1700 m rakımda yapılan gözlemlerde alanda bir kısmı çift halinde ve bir diğeri yiyecek taşıırken gözlenen toplam 16 erişkin kaydedilmiştir. Taranan alan yaklaşık 200 hektardır ve benzer habitatın 8900 hektara kadar uzandığı düşünülmektedir. 30 Mayıs 2002'de bulunan yuvada, tüyenmeye yakın beş

yavru kaydedilmiştir (Welch & Welch, 2004). Bu kayıtlar, Karacadağ'da karın mayısına hatta bazı yıllarda hazırlana kadar yerde kalabildiği göz önüne alınarak, ilk kuluçkaya ait olarak değerlendirilmiştir.

Alttırılar ve Sınıflandırma

Türkiye'de görülen bireyler nominat alttüre aittir. Tür, geçmişte *Sylvia* cinsi altında sınıflandırılmıştır.

Irak Yedikardeşi

Argya altirostris, Iraq Babblers

Lokal olarak az sayıda bulunan yerlidir.

Irak Yedikardeşi'nin, Irak'ta Aşağı Fırat ve Dicle havzası dışında da yer aldığı, Suriye'de Fırat Nehri boyunca (Balmer & Betton, 2002a; Murdoch, 2002) ve Irak sınırından Türkiye sınırındaki Jarabulus'a kadar olan bölgede yerli olarak görüldüğü keşfedilmiştir. Suriye popülasyonunun yeni mi olduğu, Mezopotamya'daki kurutma faaliyetleri sonucu yer değiştirmiş bir popülasyonu temsil ettiği ya da önceden fark edilmemiş bir popülasyon mu olduğu bilinmemektedir. Bu keşif sayesinde, Mayıs 2004 başlarında ve Mayıs 2005 ortalarında Karkamış yakınlarında türü arama çalışmaları başlatılmıştır. Sesle çağrıma yönteminin kullanılmasına rağmen bu çalışmalar sonuç vermemiştir.

Nihayet 2006 yılında Türkiye'de bulunduğu kesinleşmiştir. 29–30 Mayıs 2006'da Birecik'te, yanında yeni tüyenmiş üç yavru bulunan dört erişkin birey gözlenmiş ve fotoğraflanmıştır (Donaghy, 2006). 4 Temmuz'da en az üç bireyin hâlâ aynı bölgede bulunduğu teyit edilmiştir (Berg & Haas, 2006c). 2007 yılı Mayıs ayında ise en az dört yavrunun büyütüldüğü gözlenmiştir (Berg & Haas, 2007). Mayıs 2008'de Birecik yakınındaki iki farklı noktada tür tekrar kaydedilmiş ve fotoğraflanmıştır. Son yıllarda yayılış alanı genişlemiştir, önce Hatay Milleyha'da, ardından Adana Ceyhan Nehri'nde türün varlığı tespit edilmiştir.

Daha önce, Temmuz 1980'de Van'ın güneyindeki bataklıklarda türün görüldüğüne dair bir kayıt yayımlanmış, ancak doğrulanmadığı için Türkiye listesine kabul edilmemiştir (Kirwan vd., 1999).

Üreme

Yuvalama alanı: Türkiye'deki kayıtlar sınırlıdır ve yalnızca yeni tüylenmiş yavrulara dayanmaktadır. Türkiye dışındaki bölgelerde ise nehir kenarları, sazlıklar ve sulak alanlardaki ağaç ya da çalılıkların içinde ürer. Genellikle 2 m'nin altındaki yüksekliklerde yuvalar.

Yuvası: Bitki gövdeleri ve otlardan oluşan, içi ot, yaprak ve ince köklerle astarlanmış, derin ve dağınık bir tas şeklinde bir yuva yapar.

Yumurta sayısı: Türkiye'de doğrudan gözlenmiş bir yumurta kaydı bulunmamaktadır. Diğer bölgelerde olağan yumurta sayısı 3–4 olur.

Üreme dönemi: Mart ayında başlayıp temmuz ayı sonuna kadar süren üreme döneminde yılda 2–3 kez kuluçkaya yatar. **GDA:** 29–30 Mayıs 2006'da Birecik'te, yanında yeni tüylenmiş ama hâlâ kendilerine bağımlı iki ya da üç yavru bulunan dört erişkin birey gözlenmiş ve fotoğraflanmıştır (Donaghy, 2006). 4 Temmuz'da en az üç bireyin hâlâ aynı bölgede bulunduğu kaydedilmiştir (Berg & Haas, 2006c). 2007 yılı Mayıs sonunda ise en az dört yavrunun büyütüldüğü gözlenmiştir (Berg & Haas, 2007). Mayıs 2008'de Birecik yakınındaki iki noktada tür tekrar kaydedilmiş ve fotoğraflanmıştır.

Alttürler ve Sınıflandırma

Monotipik bir türdür. Eskiden *Turdoides* cinsi altında sınıflandırılmıştı.

Çalıkuşları - Çitkuşu

Sürmeli Çalıkuşu

Regulus ignicapilla, Common Firecrest

Nispeten lokal olarak nispeten az sayıda yerli ve yarı göçmendir.

Çoğunlukla dağlık alanlardaki karışık ya da ibreli ormanlarda az sayıda ürer. Karadeniz ve Güney Marmara'da nispeten yaygın bir yayılış gösterir. Ege, Akdeniz ve İç Anadolu'da lokal olarak bulunur. Üreme döneminde İç ve Doğu Anadolu'da da gözlenmesi, bu bölgelerde de ürediğini düşündürmektedir. Bilinen rakımsal yayılışı 250 m ile en az 2000 m arasındadır. İstanbul Belgrad Ormanı'nda üremesi, alçak irtifada da bulunabileceğini gösterir.

Ancak geçit döneminde nispeten yaygın ve boldur. Bu dönemde Trakya ve deniz seviyesindeki bazı güney kıyılarında da gözlenir. Ekim başı ile kasım arasında ve en azından mart ayının ikinci yarısında Karadeniz ve Trakya'daki gözlemler, türün iç göç yaptığını göstermektedir. Kış aylarında Danford, türün Toroslar'da Çalıkuşu'ndan (*Regulus regulus*) daha bol olduğunu belirtmiş olsa da (Danford, 1877-78, 1880), bu yorumun hatalı olduğu kabul edilmektedir.

Üreme

Yuvalama alanı: Türkiye'de üreme dönemine ait yuva kaydı yoktur.

Yuvası: Türkiye dışındaki bölgelerde yuvasını yosun, liken ve örümcek ağlarından yapar; içini tüylerle astarlar. Derin bir tas şeklindeki yuvası, ibreli bir ağacın dal ucundaki ince dallardan oluşan bir çatala, yaprakların altına asılı şekilde yerleştirilir.

Yumurta sayısı: Olağan yumurta sayısı 7 ile 11 arasındadır.

Üreme dönemi: Türkiye'de üreme dönemine ait kayıtlar nisan ile temmuz ayları arasında öten bireylerin gözlenmesine dayanır. **MAR:** Temmuz 1966'da Dursunbey (Balıkesir) yakınlarında yaklaşık 1800 m yükseklikte birkaç aile grubu gözlenmiştir (OST, 1969). **KAD.** 6 Temmuz 1969'da Trabzon'un güneyinde genç bireyleri besleyen erişkinler görülmüştür (OST, 1972).

Alttürler ve Sınıflandırma

Türkiye'den şimdije kadar herhangi bir örnek toplanmamış olmakla birlikte (Roselaar, 1995), ülkedeki popülasyonların nominat formu temsil ettiği kabul edilmektedir (Vaurie, 1959c). Ancak, bu tür için kıta içindeki coğrafi varyasyon seviyesi bir alttür tanımlamak için yetersizdir (Baker, 1997). Kırım'ın güneyinde gözlenen, ancak kişiin Doğu Karadeniz ve Kafkaslar'a indiği düşünülen ve tüylerinin koyuluğuyla ayırt edilen *tauricus* formu (Red'kin, 2001), nominat alttürün sinonimi olarak değerlendirilmiştir. Ayrıca, tür isminin doğru yazımı *ignicapillus* değil, *ignicapilla* olmalıdır (David & Gosselin, 2002a).

Çalıkuşu

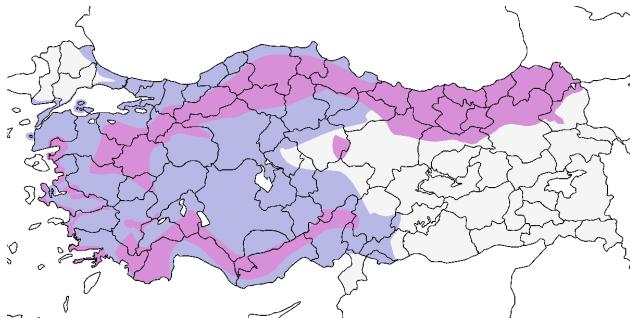
Regulus regulus, Goldcrest

Yayın olarak çok sayıda bulunan yerlidir.

Trakya'da lokal olarak, Güney Marmara, Ege, Akdeniz, Karadeniz ile İç ve Doğu Anadolu'nun kuzey sınırlarında, yaklaşık 500 m ile en az 2500 m arasında bulunan dağlık ibreli ormanlarda ürer. Güneydoğu Anadolu'dan bildirilen tek kayıt, 17 Mart 1986'da Birecik'te gözlenen bireye aittir (Martins, 1989). Kış mevsiminde ve göç dönemlerinde deniz seviyesine kadar iner ve çoğu bölgede daha yaygın hale gelir.

Karadeniz Bölgesi'nde geçiş yaptığına işaret eden sayılarda görülür. Geçit tarihleri kesin olarak bilinmemektedir, ancak baharda mart ayından başlayarak en azından nisan ayının ikinci haftasına kadar, sonbaharda ise nadiren

eylülün ilk haftasından başlayarak esasen ekim başından kasım sonuna kadar geçtikleri düşünülmektedir. Sonbaharda zaman zaman Doğu Karadeniz üzerinden büyük sayılarla geçer, ancak Boğazlar'da çok daha az sayılarla kaydedilmiştir.

Üreme

Yuvalama alanı: Dağlık ibreli ormanlarda ürer. Türkiye'de yuva kaydı yoktur, ancak üreme dönemi olduğu tahmin edilen nisan ile temmuz ayları arasında öten bireyler gözlenmiştir.

Yuvası: Türkiye'de yuva yapısına dair bilgi bulunmamaktadır.

Yumurta sayısı: Türkiye'de yumurta sayısına ilişkin kayıt yoktur.

Üreme dönemi: Üreme dönemi nisan ile temmuz ayları arasında olabilir. **AKD:** 28 Mayıs 2002'de Alanya yakınlarında tüylenmiş bir yavru, 8 Haziran 2002'de ise Seydişehir'de yiyecek taşıyan bir erişkin gözlenmiştir.

Alttırılar ve Sınıflandırma

Türkiye'de bulunan tüm örnekleri genellikle daha mat, soluk ve gri renkli olan *buturlini* alttüri olarak değerlendirmiş olsa da, *regulus* alttürünün Trakya'ya uzanma olasılığı (Roselaar, 1995) vardır.

Duvar Tırmaşıkuşu

Tichodroma muraria, Wallcreeper

Lokal olarak az sayıda bulunan yerli türdür.
Kışın irtifa göçü yapar.

Akdeniz ve İç Anadolu sınırında, Doğu Karadeniz'de ve nadiren Doğu Anadolu'da nispeten lokal olarak ürer. Üreme döneminde genellikle yüksek yarlar ve derin vadilerde, Toroslar'da 2300–3900 m arasında, diğer bölgelerde ise 2000–3200 m arasında bulunur. Kuzeydoğu Anadolu'da üreme döneminde 1000 m'ye kadar alçakta da kaydedilmiştir. Kışın

alçak rakımlara iner ve çevre bölgelere yayılır; Akdeniz'de bazı alanlarda deniz seviyesine kadar indiği görülür. Hatay'da Mayıs sonuna kadar, Doğu Anadolu'nun batısında ve Güneydoğu Anadolu'da ise kasım ortasından nisan başına kadar 500–700 m arasında kaydedilir (Karakas & Kılıç, 2005). Birecik'te düzenli olarak kişiler; temmuz gibi erken tarihlerde görülen bireyler üreme sonrası dağılma kapsamında değerlendirilebilir. Kışın Trakya'dan da kaydı vardır (Balmer & Betton, 2004b).

Üreme

Yuvalama alanı: Yüksek dağlık bölgelerdeki yarlar, derin vadiler, uçurumlar ve kaya duvarlarında, genellikle 2400 m'nin üzerinde, 3900 m'ye kadar yükseltilerde yerlesiktir.

Yuvası: Türkiye'de yuva yapısı ve yumurta sayısı betimlenmemiştir. Diğer bölgelerde yosun, ot, kök ve yünlerden yapılmış, kıl ve tüylerle astarlanmış kâse şeklinde yuvalar kurar. Genellikle bir kaya yarığına ya da dik bir kaya yüzeyine yuva yapar. Başka ülkelerde bina cephelerinde de ürediği kaydedilmiştir, ancak Türkiye'de bu duruma dair bilgi yoktur.

Yumurta sayısı: Türkiye'den bilgi bulunmamakla birlikte, diğer bölgelerde genellikle 4 olmak üzere 3 ila 5 yumurta bırakır.

Üreme dönemi: Yüksek dağlarda, ilk yumurtlama Mayıs sonu veya Haziran başında olur, yavrular Haziran ortasından Temmuz sonuna kadar çıkar ve Temmuz sonu–Ağustos başına kadar yuvada kalır. **AKD:** Temmuz ve Ağustos 1996'da Karafıl Dağı'nda 2900 m'nin üzerindeki kayalık zirvelerde yaygın olarak görülmüş, yakından incelenen bireylerin hepsinin genç olduğu belirlenmiştir (Sutton & Gray, 1972). 23 Mayıs 1988'de Demirkazık'ta bir çiftin kayalık dibinde kur yaptığı, başka bir çiftin de yuva alanında bulunduğu gözlenmiştir. 26 Ağustos 1986'da bölgede bir genç birey kaydedilmiştir. **KAD:** 9 Haziran 1994'te Sivrikaya'da bir çiftin yerden 12 m yükseklikteki bir yarıga yuva yaptığı gözlenmiştir. 12 Haziran 1989'da aynı

bölgelerde bir çiftin muhtemelen yavrularını beslediği bildirilmiştir. Haziran 1975'te Sümela Manastırı'nda bir erişkinin yiyecek toplarken gözlenmesi de bu dönemde işaret eder. 9 Temmuz 1990'da Kaçkar Dağı'nda (Yaylalar yakınında) bir çiftin yavrusunu beslediği, 27 Temmuz 1994'te ise bir çiftin yuvadaki yavrulara yiyecek taşıdığı kaydedilmiştir.

Alttürler ve Sınıflandırma

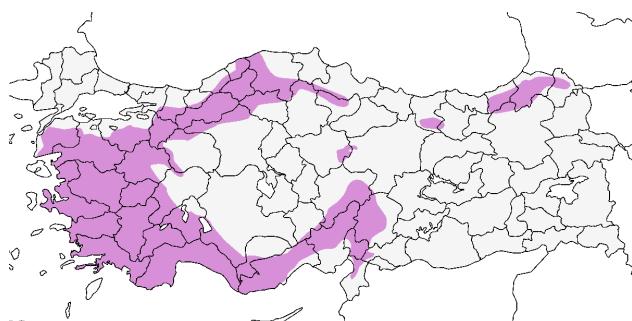
Türkiye'de *nominat* alttür görülür.

Anadolu Sıvacısı

Sitta krueperi, Krüper's Nuthatch

Lokal olarak nispeten çok sayıda bulunan yerlidir.

Hem ibreli hem de karışık ormanlarda görülür, özellikle kızılçam (*Pinus brutia*) ormanlarını tercih eder. Genellikle 500–1000 m arasında bulunur ancak batıda 2500 m'ye, doğuda ise 2000 m'ye kadar çıkabilir. Marmara, Ege, Akdeniz ve Karadeniz bölgelerinde yaygındır. İç, Doğu ve Güneydoğu Anadolu'nun büyük kısmında bulunmaz, ancak İç ve Güneydoğu Anadolu'nun kuzey sınırında çok lokal popülasyonlar mevcuttur. Anadolu Sıvacısı için yeni bir üreme alanı, İç Anadolu'daki Yozgat ilinin Ak Dağları'nda, saf Sarıçam (*Pinus sylvestris*) ormanlarında keşfedilmiştir (Albayrak & Erdoğan, 2010). Ortalama kuş yoğunluğu kilometrekare başına $1,23 \pm 0,85$ birey olarak belirlenmiştir. Ak Dağları bölgesindeki popülasyon büyüğlüğü 558 birey olarak hesaplanmıştır. Üreme sonrasında sınırlı da olsa dağılma gösterebilir. Akdeniz kıyısı ormanlarının günümüzdeki popülasyon için önemli bir sığınak (refüjya) işlevi gördüğü ortaya konmuştur (Perktaş vd., 2015).

Üreme

Yuvalama alanı: İbreli ormanlarda, özellikle karaçam (*Pinus nigra*), Toros göknarı (*Abies cilicica*), sedir (*Cedrus libani*), kızılçam (*Pinus brutia*) ve ardiç (*Juniperus* türleri) ormanlarında yaygındır (Albayrak & Erdoğan, 2006). Bunun yanında diğer ibrelilerde ve ara sıra yaprak döken ağaçlarla karışık ormanlarda da görülür. Deniz seviyesinden 1700–2000 m'ye kadar çıkar, çoğunlukla 1200 m'nin üzerindeki alanlarda bulunur (Frankis, 1991).

Yuvası: Genellikle yerden 0,3–4 m yüksekte, bazen 7 m'ye kadar çıkan doğal çam kovuklarında yuva yapar. Karışık ormanlarda meşe, titrek kavak ve elma ağaçlarında da yuvaladığı, ayrıca yuva kutularında da sıklıkla ürediği kaydedilmiştir. Türkiye'de 25 farklı yuva kutusunda üreme kaydı alınmıştır. Genellikle çürüyen gövdelerdeki ağaç kabuğu arkası, genişletilmiş doğal oyuklar veya eski ağaçkakan yuvalarına yerlesir. Yuva, çoğunlukla ardiç kabuklarından, odunsu liflerden, otlardan yapılır ve ince ot, kıl, keçeyle astarlanır. Bazı yuvalarda tavşan kılı ve keklik tüyü kullanıldığı da kaydedilmiştir.

Yumurta sayısı: Genellikle 5 yumurta bırakır. Bazı yuvalarda 6 ve bir vakada 7 yumurta sayılmıştır.

Üreme dönemi: İlk yumurtlama mart sonunda başlar, yavrular nisan ortası ile haziran başı arasında çıkar ve temmuz sonuna kadar yuvada kalabilir. **MAR:** Mayıs sonunda Uludağ'da yuvada yavru ve tüylenmiş yavrular gözlenmiştir (Jetz, 1995). **EGE:** 11 Nisan 1981'de Bafa Gölü'nde iki yuva, 21 Mayıs 1980'de uçan yavrular gözlenmiştir (Kasperek, 1988a). **AKD:** 13 Nisan 1993'te Akseki'de yuva yapımı, 30 Nisan 2001'de Ağla'da 7–8 günlük dört yavru ve 6 Mayıs 2001'de tamamen tüylenmiş yavrular gözlenmiştir. 11 Mayıs 1987, 20 Mayıs 1996, 17 Haziran 1996, 6 Haziran 1999 ve 8 Haziran 2003 tarihlerinde yavrulu yuvalar bulunmuş, son gözlemede yavrular 50 dakikalık bir sürede her 4 dakikada bir beslenmiştir. 25 Nisan 2004'te Akseki'de altı yuvadan üçü yapım aşamasında, biri beş yumurtalı, biri erişkinin deliğinde uzun süre kalması nedeniyle içinde yumurta olabileceği düşünülen, biri ise yaklaşık 9 günlük yavrulu olarak kaydedilmiştir. 30 Nisan 2005'te yine Akseki'de yumurtadan yeni çıkmış beş yavru gözlenmiş, kuluçkanın son yumurtadan sonra başladığı anlaşılmıştır. 7 Mayıs 2004'te Uzuncaburç'ta üç yuva kutusundan birinde yaşı bilinmeyen yavrular, birinde yaklaşık 11 günlük altı yavru ve üçüncüsünde çatlamamış

üç yumurta bulunmuştur. 26 Nisan 2005'te tüyenmiş yavruların yuvayı terk ettiği, dipte üç çatlamamış yumurtanın kaldığı saptanmıştır. 12 Mayıs 2005'te iki yapım aşamasında yuva, birinde altı yumurta, diğerinde beş yumurta kaydedilmiştir. Antalya bölgesinde 2000–2003 yılları arasında yapılan uzun dönemli çalışmada 18 yuvanın dokuzu kızılıçamda, beşi karaçamda, üçü sedirde ve biri ahşap bir direkte bulunmuştur. Ortalama yuva yüksekliği 11,84 m olarak ölçülmüştür. 15 yuva kutusunda toplam 83 yumurta sayılmış, yuvada ortalama 5,5 yumurta bırakılmış, bunların %84'ü çatlamış ve 54 tanesi tüyenmiştir. Çift başına ortalama üreme başarısı yaklaşık 3,6 yavrudur (Albayrak & Erdoğan, 2005). **İÇA:** Mayıs ortasında Kızılcahamam'da yavrulu yuvalar kaydedilmiştir.

Alttırılar ve Sınıflandırma

Monotipik bir türdür.

Kaya Sıvacısı

Sitta neumayer, Western Rock Nuthatch

Yayın olarak çok sayıda bulunan yerlidir.

Taşlık ve kayalık yarlarda ve dik kayalık yamaçlarda yaşar. Bodur ağaçlara ve bazı ağaç türlerine tolerans gösterebilir, ancak büyük kaya sıvacısından daha açık alanları tercih eder. Batı ve Orta Anadolu'da 1500 metreye kadar, doğuda genellikle 2500 metreye, Toroslar'da 2700 metreye, Nemrut ve Süphan Dağları'nda ise 3000 metreye kadar çıkar. Güneydoğu'da, daha önce tahmin edilenden daha yaygın olduğu anlaşılmıştır.

Üreme

Yuvalama alanı: Yarlar, kaya kütleleri ve iri kaya parçalarının bulunduğu tepelikler ile derin vadilerde yaşar. Bazen dağınık kaya parçalarının olduğu açık ormanlarda veya seyrek ağaçlı alanlarda da bulunur. Genellikle kireçtaşlı kayaçlarında, erozyona uğramış yarları

tercih eder. Bu alanlardaki aşağıya sarkan kaya parçaları ve oyuklar, bir kaya yüzeyine yapışık olarak çamurdan yapılan soğan şekilli yuvası için korunak sağlar.

Yuvası: Yüksek yarlarda yuvalar genellikle yerden 8 m veya daha yüksekte, alçak yarlar ve kaya parçaları üzerinde ise sadece 1–2 m yüksekte olur. Aynı zamanda harabelerde, taş ağılların içinde veya dışında, duvarlarda ve köy evlerinde de yuvalayabilir. Yuvası yuvarlak yapılı, ağırlıkla sertleşmiş çamurdan yapılmış bir kütledir. Yuva duvarı 3 cm'ye kadar kalın olabilir. Sağlamlıştırmak için kıl, dışkı, kuş tüyü ve böcek gövdeleri harca katılır. Giriş kısmı uzatılmış bir tüp ya da ibrik ucuna benzer.

Yumurta sayısı: Türkiye'de gözlenen yumurta sayısı 7 yumurta (iki yuvada), 9 yumurta (bir yuvada) ve 10 yumurta (bir yuvada) şeklindedir. Az sayıda yuva incelenmiş olup, içinde yavru bulunan ya da tüyenmiş yavruların çıktıığı bilinen üç yuvadaki yavru sayısı 5–6 arasında değişmektedir.

Üreme dönemi:

Üreme dönemi çoğu bölgede nisan sonu ile Mayıs aylarında başlar. Bu dönemde yuvalarda yumurta ve küçük yavrular gözlenir, Mayıs itibarıyle tüyenmiş yavrular ortaya çıkar. Yuva yapımı 10–18 gün sürer, ancak zamanlaması değişken olabilir. Erişkinler üreme döneminin herhangi bir evresinde yuvayı tamir edebilir veya malzeme ekleyebilir. Türkiye'de yılda iki kez kuluçkaya yattığına dair bir kanıt yoktur. Yuva yapımından yavruların tüyenmesine kadar süren üreme dönemi yaklaşık dokuz hafta sürer. Haziran sonu ve temmuzda görülen tüyenmiş yavrular ilk kuluçkaya aittir. **EGE:** 10 Ocak 1970'te gözlenen yuva yapımı çok erken bir kayıt olup istisnai kabul edilir. İncelenen bir yuvada neredeyse keten lifine benzeyen grimsi yünden kalın bir öbek, biraz eski bir elbise parçası ve bazı tüylerle yapılan bir astar tespit edilmiştir (McNeile, 1950, 1951, 1954, 1967, 1968, 1970, 1972, 1973). En erken tüyenmiş yavru grubu 4 Mayıs 2001'de bildirilmiştir. **AKD:** 1 Nisan'da yuva yapımı gözlenmiştir. **İÇA:** Hasan Dağı'nda bulunan bir yuvanın taş bir ağılin açık kapısının üstünde, yerden 2 m yüksekte, ahşap bir kiriş üzerine kurulduğu ve arka kısmının tahta panel, çatısının ise eski bir halı olduğu kaydedilmiştir. Bir yuva, iyi durumda olduğu sürece yıllar boyunca kullanılabilir ve serçe, ağaç serçesi, kaya serçesi gibi diğer türler tarafından da

kullanılabilir. **GDA:** Yuva yapımı Güneydoğu'da 22 Mart 1972'de gözlenmiştir.

Alttırler ve Sınıflandırma

Batı ve orta bölgelerin *syriaca* alttüürü tarafından mesken edildiğini, bu formun kuzeyde ve Van Gölü'nün doğusunda *ruficola* ile geçiş yaptığı belirtilmiştir (Harrap & Quinn, 1996). Ancak bu iki alttür ile *neumayer* arasında farkların çok az olduğunu ve geçişlerin tamamen klinial nitelikte olduğunu da eklemiştir. Daha kapsamlı bir müze çalışması sonucunda konuya farklı bir yorum gelmiştir (Roselaar, 1995): Güneydoğu'da *syriaca* alttürüne ait örnekler bulmuş, batı kesimlerde *zarudnyi* adında, Türkiye'ye endemik olan ve Harrap ile Quinn tarafından *syriaca*'nın sinonimi olarak değerlendirilen bir alttüürü tanımlamıştır. Akdeniz Bölgesi ise *zarudnyi* ile *syriaca* arasında bir geçiş bölgesi olarak tanımlanmıştır. Roselaar'a göre kuzeydoğudaki bireyler muhtemelen *ruficola* alttürüne aittir, ancak bu bölgeden herhangi bir örnek bulamamıştır. Öte yandan Kuzeydoğu Anadolu dağlarındaki popülasyonların kanat uzunlukları, *neumayer* ile örtüşmektedir. Türkiye'nin en kuzeydoğu ucundan toplanan (Nesterov, 1911) erkek örneklerin kanat ve gaga ölçümleri, Roselaar'ın gözünden kaçmıştır. Ancak bu veriler Harrap ve Quinn'in yayılmışlarıyla karşılaşıldığında *ruficola*, hatta Roselaar'ın verdiği değerlere göre *zarudnyi* ile daha yakından örtüşmektedir. Nesterov da bu bireyleri *syriaca* olarak tanımlamıştır.

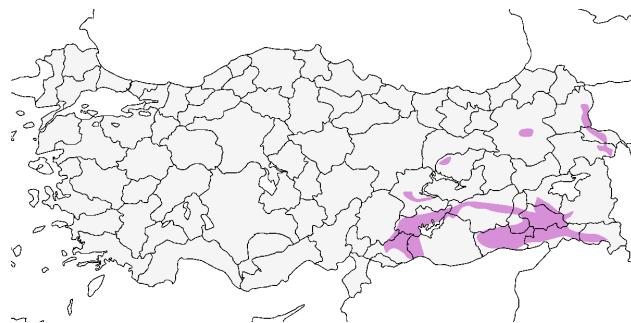
Ruficola'nın hem alt hem de üst kısımlarındaki renklenmede önemli varyasyonlar bulunur. Azerbaycan'daki bireylerin üst ve alt kısımları *syriaca* veya *neumayer* ile karşılaşıldığında genellikle daha açık renkli olsa da, tür içinde gözlenen geniş varyasyon bu farklıların yorumlanması zorlaştırır. Gözlemlerimize göre bazı bireylerin üst tarafı, alt tarafı kadar koyu olabilir; bazı bireylerde ise alt kısmındaki koyuluk Batı Anadolu'daki kuşlardan daha geniş ve doygundur. Bu tür küçük ölçekli varyasyonların belgelenmesi sırasında ortaya çıkan tutarsızlıklar, böyle bir çalışmanın ne kadar sınırlı ve gereksiz olduğunu da ortaya koymaktadır. Bu nedenle *ruficola*, *syriaca* ve *zarudnyi* alttürlerinin hepsi *neumayer*'in sinonimi olarak değerlendirilmelidir.

Büyük Kaya Sıvacısı

Sitta tephronota, Eastern Rock Nuthatch

Nispeten yaygın olarak çok sayıda bulunan yerlidir.

Kayalık yararda, iri taş ve kaya parçalarının bulunduğu dik kayalık yamaçlarda yaşar. Kuzeyde Erzincan'a kadar olan bölgede ve Doğu Anadolu'da Üst Aras Vadisi'nde gözlenmiştir. Açık yamaçlarda nadiren bulunur; zaman zaman ağaçlarda da ürer ve beslenir. Genellikle 1000 m'nin altında kaydedilir, ancak en az 2700 m'ye kadar çıktıığı bilinmektedir. Türün olağan yükseklik üst sınırı henüz net olarak belirlenmemiştir. Artan arazi çalışmaları, türün Güneydoğu Anadolu'daki uygun habitatlarda oldukça bol ve yaygın olduğunu, ayrıca Doğu Anadolu'nun birçok bölgesinde de yer yer yüksek yoğunlukta bulunduğu göstermiştir.

Üreme

Yuvalama alanı: Habitat ve yuva konumu büyük kaya sıvacısıyla benzerdir; ancak bu türün yuva ağzı daha geniş, yuva deliği ise daha büyütür. Bazı yuvalar taş ağılların kapıları üstüne ya da kaya çıkışlarına yapılır.

Yuvası: Soğan biçimindeki yuvalar çamurdan yapılır ve içi yün, kıl, tüy ve böcek kalıntılarıyla astarlanır. Yuva duvarı yaklaşık 3 cm kalınlığında olup, sağlamlık için çeşitli doğal maddelerle güçlendirilir. Giriş kısmı dar ve tüp şeklinde dir. Yuvanın yüksekliği yerden 1-2 m ile 8 m arasında değişebilir. Türkiye'de yuvalar genellikle kayalık alanlarda, kaya yüzeyine çamurla yapışık biçimde inşa edilir. Yuvanın iç kısmına kuş tüyleri ve böcek kabukları gömülüür. Durnalıktı (Gaziantep) bir yuwanın çevresindeki kaya çatlaklarına kuş tüyleri ve plastik poşet tıkıldığı gözlenmiştir. Yuvalar uzun süreli kullanım için onarılır ve ertesi yıllarda tekrar kullanılabilir. Örneğin, Durnalıktı'ki bir yuva 2004 ve 2005 yıllarında muhtemelen aynı çift tarafından kullanılmıştır. Işıklı'daki bir yuva siyah, kırmızı ve kahverengi yün sicimlerle

süslenmiş, kenarlarına tuvalet kâğıdı ve çok sayıda tüy sıkıştırılmıştır. Ermenistan'da ise yuvanın çamurla kaplı dış yüzeyinin reçineyle sıvandığı, içinin killar ve tüylerle astarlandığı bildirilmiştir (Adamian & Klem, 1999).

Yumurta sayısı: Türkiye'de gözlenen yumurta sayısı 5'tir (bir yuvada). Yavru sayısı 4 birey (iki yuvada), 5 birey (bir yuvada) ve 7 birey (bir yuvada) olarak kaydedilmiştir. Diğer bölgelerde olağan yumurta sayısı 4–7'dir.

Üreme dönemi: Üreme dönemi genellikle nisan ortasında başlar. Yumurtalar nisan ortasında koyulur, yavrular Mayıs başında çıkar ve Haziran başına kadar tüylenmiş yavrular gözlenir. Yuva yapımı 10–18 gün sürer. Erişkinler üreme döneminin her aşamasında yuvayı tamir edebilir ya da yeni malzeme ekleyebilir. Türkiye'de yılda iki kez kuluçkaya yatıldıgına dair bilgi yoktur. Üreme dönemi yumurtlama başlangıcından tüylenmeye kadar yaklaşık 9 hafta sürer. **DOA:** 17 Mayıs 2006'da Van'da yiyecek taşıyan bir çift gözlenmiştir. **GDA:** 5 Mayıs–3 Haziran tarihleri arasında yuvaya yiyecek taşıyan erişkinler gözlenmiştir. 2004'te Durnalık'ta üç yuva bulunmuştur. 9 Mayıs'ta dört adet 6 günlük yavru, 16 Mayıs'ta beş adet 16 günlük yavru ve 23 Mayıs'ta dört adet 16 günlük yavru kaydedilmiştir. 27 Nisan 2005'te Durnalık'ta yumurta bırakmaya hazır boş bir yuva ve bir başka yuvada yeni çıkış yedi yavru bulunmuştur. Yumurtaların eşzamanlı çatıldığı ve kuluçkaya son yumurtadan önce yatıldığı belirlenmiştir. İlk yumurtanın 5 Nisan civarında koyulduğu tahmin edilmiştir. 28 Nisan 2005'te Işıklı'da bulunan bir yuvada beş yumurta sayılmıştır. 13 Mayıs 2004'te Gaziantep yakınında 100 m arayla bulunan iki farklı kaya sıvacısı türünün yuvaları gözlenmiştir.

Alttırılar ve Sınıflandırma

Güneydoğu ve Doğu Anadolu'nun büyük kısmında *dresseri*, Aras Vadisi ve batısında ise daha küçük yapılmış bir form olan *obscura* alttüürü bulunur (Roselaar, 1995; Harrap & Quinn, 1996). Gözlenen *obscura* alttürübireylerin Ermenistan'dakiler gibi son derece açık renklere sahiptir. Bu bağlamda, *obscura* alttürünün tüy rengi oldukça değişkendir. İran popülasyonlarının bu alttürle ilişkisini netleştirmek amacıyla yeni arazi çalışmaları yapılması gereklidir. Şikago Doğa Tarihi Müzesi'ndeki (Field Museum of Natural History) İran örneklerini incelediğinde *dresseri* ve *obscura* alttürlerinin birbirine çok yakın olduğu, ancak *dresseri*'nin genel olarak biraz daha büyük

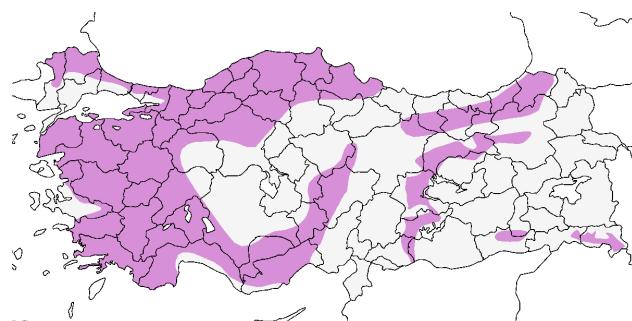
yapılı olduğu tespit edilmiştir. Bu iki form arasında renk farkı net bir ayırt edici özellik sunmaz; örneğin Zagros Dağları'ndaki Luristan Eyaleti'nden gelen *dresseri* örnekleri *obscura* kadar koyu renkte olabilirken, daha kuzeybatı ve güneydoğudan gelen bireyler daha açık renkli olabilir. Sürmenin kalınlığı ve uzunluğu da büyük ölçüde değişkenlik gösterir ve alttürler arasında büyük ölçüde örtüşür. Aynı durum alt tarafın renklenmesi için de geçerlidir. Buna karşın, kuzey ve doğuda bulunan *tephronota* alttüürü, kış tüylerinde belirgin biçimde pembemsi devetüyü rengi ve arkada çok daha belirsiz, ince sürme çizgisile ayırt edilebilir. Yine de, alt tarafın rengine dayalı alttür tayini güvenilir değildir.

Sıvacı

Sitta europaea, Eurasian Nuthatch

Yaygın olarak çok sayıda bulunan yerlidir.

Genellikle orman ve ormanlık alanlarda, ayrıca park ve bahçelerde bulunur. Batı ve Orta Anadolu'da 300–900 m arasında, Doğu Anadolu'da ise 1800 m'ye kadar çıkar. İç Anadolu'nun kuzey sınırında, Doğu Anadolu'nun batı ve güneydoğusunda lokal popülasyonlar bulunur. Güneydoğu Anadolu'da yalnızca birkaç ormanlık dağda ve çok sınırlı bir alanda görülür. Genellikle küçük gruplar hâlinde bulunur, ancak bazı bölgelerde oldukça boldur.

Üreme

Yuvalama alanı: Yaprak döken ormanlar, ağaçlı çayırlar, bahçeler, meyve bahçeleri, zeytinlikler, ceviz ağaçları ve nadiren ibreli ormanlarda bulunur. Yuvasını yerden 6 m yüksekliğe kadar olan doğal ağaç kovuklarına, eski ağaçkakan yuvalarına ya da yuva kutularına yapar. Geniş deliklerin girişi çamurla daraltılar.

Yuvası: Yuva kuru yapraklar ve ağaç kabuklarından oluşur. Bazı yuvalarda kiraz

ağacının dış kabuklarından oluşan ince tabakalar kullanılmıştır. Yuva yerleşimi çoğunlukla ağaç kovukları içindedir.

Yumurta sayısı: Türkiye'de gözlenen yumurta sayısı hakkında kesin bilgi az olmakla birlikte, genel olarak 6–9 yumurta bıraktığı bilinmektedir. **Üreme dönemi:** Üreme dönemi mart sonunda başlar. Yumurtalar nisan ortasında koyulur ve yavrular Mayıs başında çıkar. Yavrular Haziran ortasına kadar tüylenir. **MAR:** 19 Haziran 1999'da Kocaçay Deltası'nda tüylenmiş yavrular gözlenmiştir. **AKD:** 1876'da Aladağ'da meşe ormanları ve cevizlerde yaygın olarak bulunurken ibreli ormanlarda gözlenmemiştir. Burada Nisan ortasında yuvaladığı tespit edilmiştir. Pozantı'da bulunan bir yuvanın tamamen kiraz ağacının dış kabuklarındanoluştugu bildirilmiştir (Danford, 1877-78). 6 Mayıs 2001'de Ağla'da bir yuvada iri bir yavrunun erişkinler tarafından beslendiği, ilk yumurtanın mart sonunda koyulmuş olabileceğini göstermektedir. 5 Mayıs 1996'da Ağla'da iki erişkin bir yuva oyuğunu tekrar tekrar ziyaret etmiş, 22 Mayıs 2000'de Akseki'de yavrulu bir yuva bulunmuştur. **KAD.** 26 Mayıs 1993'te İspİR'de bir erişkin yuva deliğinde gözlenmiş, 29 Mayıs 1992'de Abant Gölü'nde boyanmış yavruların beslendiği kaydedilmiştir. 13 Haziran 1987'de Abant Gölü'nde, 15 Haziran 1994 ve 9 Haziran 1994'te İspİR'de aile grupları görülmüştür. **DOA:** 16–17 Mayıs 1975'te Uludere'nin batısında yavrularını besleyen iki çift kaydedilmiştir.

Alttürler ve Sınıflandırma

Türkiye'deki bireyler, devetüyü renkli *caesia* grubuna aittir (Harrap & Quinn, 1996). Kuzey Trakya'da incelenen iki örnek, beyaz göğüslü *europaea* ile *caesia* arasında geçiş formu olabilir (Roselaar, 1995). *Levantina* alttüürü geçerli kabul edilirse Türkiye'ye endemik bir alttürdür ve bu durumda Roselaar'ın incelediği kuşlar *caesia* ile *levantina* arasındaki geçiş formu olarak değerlendirilebilir. Marmara ve Kuzey Ege'deki bireyler *caesia*, Güney Anadolu'dakiler *levantina*, Karadeniz Bölgesi'ndekiler ise *caucasica* alttürüne ait olabilir. Batı Karadeniz popülasyonları, *caesia* ve *levantina* arasında geçiş formu olduklarına dair bulgular göstermektedir. Güneydoğu Anadolu'da ise Roselaar, gözlenen kuşların *persica* olabileceğiinden şüphelenmektedir. Tring Doğa Tarihi Müzesi'ndeki örneklerin incelenmesi sonucunda ikisi devetüyü karınılı, biri beyaz karınılı olmak üzere üç ayrı grubun tanınması gerektiği anlaşılmıştır. Bu, diğer bazı yazarların değerlendirmeleriyle de örtüşmektedir. Öte

yandan, *caesia* grubu içindeki varyasyonun çok düşük olması nedeniyle bu grupta tanımlanmış altı formun *caesia*'nın sinonimi olarak değerlendirilmesi mümkündür.

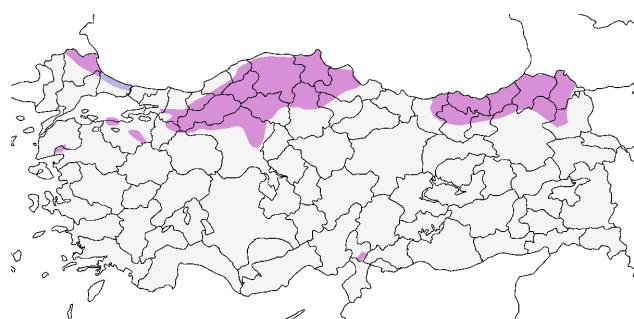
Orman Tırmaşıkkuşu

Certhia familiaris, Eurasian Treecreeper

Lokal olarak az sayıda bulunan yerli türdür.

Genellikle ibreli veya karışık, yer yer yaprak döken ormanlarda bulunur. Batı Karadeniz'in iç kesimlerinde 1500–2000 m, Doğu Karadeniz kıyılarında 125–550 m, Kuzeydoğu Anadolu'nun iç bölgelerinde 1800–2400 m arasında ve Kızılırmak Deltası'nda deniz seviyesinde kaydedilmiştir. Karanfil Dağı'ndaki gözlem dikkate alındığında, Toroslar'daki kayıtların dikkatle belgelenmesi gereklidir. Durumu, Bahçe Tırmaşıkkuşu ile karıştırılmamasından kaynaklanan bazı tayin belirsizlikleri nedeniyle tam olarak netleşmemiştir. Görünüşe göre Karadeniz, İç ve Doğu Anadolu'nun Karadeniz sınırlarında ve Marmara'nın dağlık ormanlarında bulunur. Doğu Anadolu'da Üst Aras Vadisi'nde gözlenmiştir. Tunceli ve Erzincan-Kemaliye'den gelen tek kayıtların ise teyit edilmesi gereklidir. Yayılış bölgesinde Marmara Bölgesi'nde Kaz Dağı, Uludağ ve Istranca Dağları'nda, Kuzey Orta Anadolu'da ise Kızılcahamam ve Bolu çevresinde Bahçe Tırmaşıkkuşu ile örtüşmektedir. Akdeniz Bölgesi'nde, Mayıs 2008'de Osmaniye'nin güneyindeki dağlarda 700 m'de kaydedilmiştir.

Ekim 1969'da Toroslar'daki Karanfil Dağı'nda alınan bir sonbahar kaydı ile Karadeniz kıyılarındaki ve Ankara'daki kiş kayıtları, türün üreme dönemi dışında yer değiştirdiğini ya da yayılışının sanılandan daha geniş olabileceğini düşündürmektedir.

Üreme

Yuvalama alanı: Genellikle bahçe tırmaşıkkusundan daha yüksek irtifalardaki ormanlarda bulunur.

Yuvası: Türkiye'de yuva kaydı yoktur. Diğer bölgelerde yuva, ağaç kabuklarının arkasına veya ince çatallı dallara yerleştirilmiş yosun, liken, örümcek ağı ve tüylerle astarlanmış derin bir tas şeklindedir.

Yumurta sayısı: Türkiye'de kayıt yoktur. Diğer bölgelerde olağan yumurta sayısı 7–11'dir.

Üreme dönemi: Üreme dönemi mart ile temmuz ayları arasında sürer. Bu dönemde öten erişkinler kaydedilmiştir. **İÇA:** 1 Ağustos 1971'de Ankara'nın 50 km kuzeyinde bir genç birey yakalanmıştır.

Alttürler ve Sınıflandırma

Trakya'da nominat *familiaris*, ülkenin geri kalanında ise *caucasica* alttüürü bulunur (Roselaar, 1995). Buna karşın ülkenin kuzeyi boyunca *persica* alttürünün bulunduğu öne sürülmüştür (Harrap & Quinn, 1996). Bu görüş, *caucasica* alttürünün büyük olasılıkla *persica*'nın bir sinonimi olduğu varsayımlına dayanmaktadır. Ancak *persica*'nın yayılış alanı Hazar Denizi çevresindeki ovalar ve Kuzey İran ile sınırlıdır (Roselaar, 1995). Orman Tırmaşıkkusu'nun Kuzey Avrasya'daki taksonları arasında varyasyon düzeyi düşüktür ve büyük ölçüde klinal bir yapı gösterir (Harrap & Quinn, 1996). Bu varyasyon temelde, kırmızı rengin batıdan doğuya giderek azalmasına dayanır. Bu nedenle, *familiaris* grubundaki isimlendirilmiş coğrafi varyasyonların nominat *familiaris*'in sinonimi olarak değerlendirilmesi en uygun yaklaşımındır. Yine de en az beş takson içeren kuzeydeki *familiaris* grubu ile dört takson tanımlanmış olan Çin-Himalaya grubu arasındaki taksonomik ilişkilerin daha fazla araştırılması gereği açıktır (Collar & Pilgrim, 2007).

Bahçe Tırmaşıkkusu

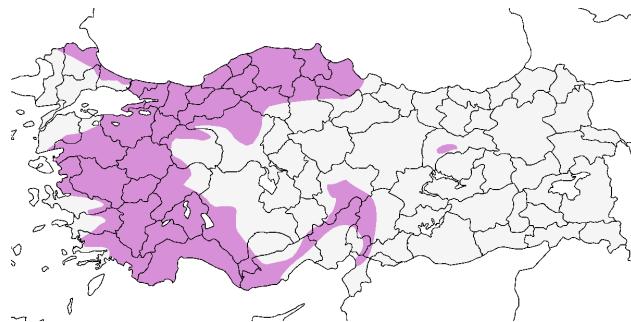
Certhia brachydactyla, Short-toed Treecreeper

Oldukça yaygın olarak ve çok sayıda bulunan yerli ve yarı göçmendir.

Yaprak döken, karışık ve ibreli ormanlarda, izole koruluklarda ve ağaç sınırına kadar olan yüksekliklerde ürer. Aynı zamanda baltalıklar, plantasyonlar, bahçeler ve meyve bahçelerinde de bulunur. Trakya ve ülkenin en batı kesimlerinde 0–800 m, Karadeniz Bölgesi'nde 1200 m'ye kadar

ve Toroslar'da 800–2000 m arasında ürer. İç Anadolu'da oldukça lokal olup, çoğu kayıt alçak bölgelerden gelmektedir. Doğu Karadeniz, İç Anadolu'nun büyük bölümü ve ülkenin doğu yarısında bulunmaz.

Üreme dönemi dışında sınırlı bir yayılma eğilimi gösterir. Kışın İstanbul'daki Emirgan Parkı gibi şehir parklarında ve İç Anadolu'daki Kulu Gölü gibi sulakalanların çevresinde kaydedilir.

Üreme

Yuvalama alanı: Yaprak döken ve her dem yeşil ormanlarda, meyve bahçelerinde ve dere boyundaki ağaçlık alanlarda ürer.

Yuvası: Türkiye'den yuva kaydı yoktur. Diğer bölgelerde genellikle gevşek ağaç kabuklarının arkasına, yerden 0,3–4 m yüksekliğe yuva yapar. Yuva, dallar, kökler, yosun ve otlardan oluşan dar bir kâse şeklinde ve tüyler ile yünle astarlanır.

Yumurta sayısı: Türkiye'de bir yuvada 5 yumurta kaydedilmiştir. Türkiye dışındaki diğer bölgelerde genellikle 5–7 yumurta bırakır.

Üreme dönemi: Nisan ortasından itibaren yumurta bırakılır, yavrular Mayıs sonu ve Haziran başında çıkar. **AKD:** 25 Mayıs 1989'da Akseki'de yuvada bir erişkin kaydedilmiştir. **KAD.** Kızılırmak Deltası'nda 1992'de popülasyonun 400–500 çiftten olduğu tahmin edilmiştir. Üreme yoğunluğu 100 hektarda 20–55 çifttir. 23 Mayıs'ta yuvaya yiyecek taşıyan bir erişkin ve hazırlan başında birçok aile grubu gözlenmiştir (Hustings & Dijk, 1994). Temmuz 1971'de iki çiftin her birinde dört yavru bulunmuştur (Dijken & Kasparek, 1985). 11 Mayıs 1991'de yiyecek taşıyan bir erişkin gözlenmiştir. **İÇA:** 1991'de Sultansazlığı'nın 20 km batısında 15 yıllık bir karaçam plantasyonundaki bir çamın 1,5 m yüksekliğinde içinde 5 yumurta bulunan bir yuva bulunmuştur.

Alttürler ve Sınıflandırma

Türkiye'de bulunanların yalnızca *harterti* alttüürü olduğu düşünülmüştür (Harrap & Quinn, 1996). Diğer yandan (Roselaar, 1995),

Trakya popülasyonlarının büyük olasılıkla nominat *brachydactyla* olduğunu, Doğu Karadeniz popülasyonlarına *harterti*, Toros popülasyonlarına ise *stremanni* adı verildiğini belirtmiştir. Ancak tahnit edilmiş örnek sayısının azlığı bu karmaşık durumu çözmeyi zorlaştırmaktadır. Bazı yazarlar *stremanni*'yi *harterti*'nin, *harterti*'yi ise *brachydactyla*'nın sinonimi olarak değerlendirmiştir. Bu karışıklık karşısında Roselaar, *stremanni*'nin geçerliliğini savunmuş ve geçerli kabul edilmesi hâlinde bu alttürün Türkiye'ye endemik olduğunu belirtmiştir. Ancak morfolojik farklılıkların son derece sınırlı olması, ses özelliklerinin tamamen aynı olması ve varyasyonun büyük ölçüde klinik olması gibi nedenlerle, taksonomik olarak bu sınıflamaların yapılması gereksiz görülmeliidir. Bu nedenle *stremanni* ve *harterti* alttürleri *brachydactyla*'nın sinonimi olarak değerlendirilmelidir.

Çitkuşu

Troglodytes troglodytes, Eurasian Wren

Yayın olarak çok sayıda bulunan yerli ve kısmi göçmendir.

Kuzeyde ağaç sınırına kadar, yaklaşık 2500 metreye dek, orman altı örtüsünün yoğun olduğu her tür ormanda yaygın ve oldukça bol bulunur. Üreme, nispeten az sayıda lokalitede kanıtlanmıştır. Ancak son çalışmalar, türün sanılandan daha yaygın olduğunu göstermiş ve Toroslar ile İç Anadolu'nun kuzey sınırında da üreyebileceğini ortaya koymuştur. Doğu Anadolu'nun dağlık bölgelerinde veri eksikliği bulunmakta, bu nedenle çitkuşu ve benzeri türler için bu bölgelerde özel araştırmalar yapılması gerekmektedir. Son yıllarda İç Anadolu'da yapılan bir çalışmada, platonun doğu ve güney kıyılarındaki nispeten dağlık alanlarda, özellikle Aladağlar'da, yaz döneminde de bulunduğu gösterilmiştir. Doğu Anadolu'dan yalnızca Erzurum'da bir üreme kaydı vardır (Roselaar, 1995) ve bu bölge ile Güneydoğu Anadolu'dan her mevsime ait kayıtlar oldukça azdır.

Bazı popülasyonlar göçmen olup esas olarak kuzey-güney doğrultusunda, ayrıca irtifa farklılıklarına bağlı kısa ya da uzun mesafeli hareketler yapar. Muhtemelen hem yerli kuşların dağılması hem de kuzeyden gelen göçle birlikte, kışın güneydoğunun uç kesimleri dâhil ülkenin

büyük bölümünde, özellikle sulakalanların çevresinde görülür ve buralarda Mayıs başında kadar kalabilir.

Üreme

Yuvalama alanı: Dağlık bölgelerde, ağaç sınırına kadar olan yaşlı ormanlarda, orman kenarlarında ve yarı açık arazilerde ürer. Sivrikaya'da yaşlı bir ormanda, yoğun genç çamların içinde yuvaladığı kaydedilmiştir. Diğer bölgelerde ise genellikle bir ağacın, duvarın ya da çalı öbeklerinin üzerindeki deliklerde veya alçak dikenli bitkiler arasında yuvalar. Açık dikenlikler dışında olağandışı yerlerde yuvaladığı da bilinmektedir.

Yuvası: Yaprak, yosun ve otlardan kubbe biçiminde inşa edilir ve yuva tüylerle kaplanır. Küçük girişli olan yuvanın iç kısmında kıl da kullanılabilir. Sivrikaya'daki yuvalar 1 m yükseklikte ve avcı türlerce bozulmuş şekilde kaydedilmiştir.

Yumurta sayısı: Olağan olarak 5–8 yumurta bırakır.

Üreme dönemi: Genellikle nisan-haziran döneminde öterek üreme faaliyetinde bulunur. Ancak 31 Ağustos 1973'te İkizdere'de (Rize) gözlenen beş tüyenmiş yavru, Türkiye'de ikinci kuluçkaya yattığını göstermektedir ki bu durum diğer bölgelerde yaygındır. **MAR:** 19 Mayıs 1967'de Kocaçay Deltası'nda dört tüyenmiş yavruyla birlikte bir çift, 9 Mayıs 1967'de Demirköy'de henüz tüyenmiş iki yavrulu bir çift kaydedilmiştir (Rokitansky & Schifter, 1971). 1975'te İstanbul Adalar'da bir çift üç yavru büyütmüştür. **KAD.** Abant Gölü'nde 2 Haziran 1945'te (Wadley, 1951) ve 6 Temmuz 1968'de aile grupları gözlenmiş, Haziran 1992 başlarında Kızılırmak Deltası'nda tüyenmiş bir yavru kaydedilmiştir (Hustings & Dijk, 1994). **AKD:** 11 Mayıs 2003'te Ağla'da yumurtlamanın nisan başında olduğunu gösterecek şekilde zar zor uçabilen beş yavru, 10 Haziran 2006'da Demirkazık'ta beş tüyenmiş yavru gözlenmiştir.

Alttürler ve Sınıflandırma

Trakya'daki bireyler nominat *troglodytes*, Güney Marmara ve daha güneydekiler *seilerni*, Karadeniz Bölgesi'ndekiler ise *hyrcanus*, *troglodytes* ve *seilerni* alttürleri arasında dağılmıştır. Bu üç form arasında geçiş gösteren bireylerin varlığı nedeniyle alttür durumu problemlidir (Roselaar, 1995). Bir çalışmada, Türkiye'deki kuşların alttürleri belirlenmemiş ve bu nedenle alttürlerin yayılış alanları tartışıldıken Türkiye kapsam dışı bırakılmıştır (Brewer & MacKay, 2001). Konuya dair net bir sonuca ulaşılabilmesi için yeterli örnek incelenmemiştir. Kıbrıs'ta yaşayan *cypriotes* alttürünün geçerliliğine dair bir yorum yapılmamakla birlikte, Hatay'daki bireylerin bu altture ait olabileceği varsayılmaktadır.

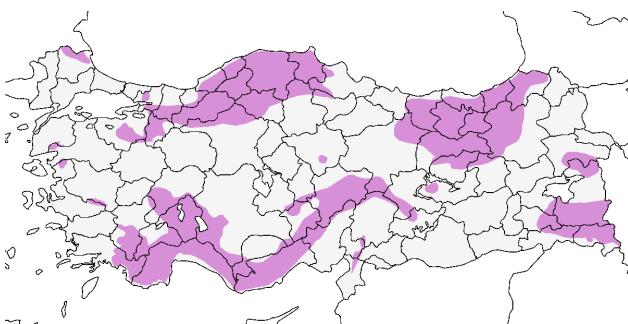
Sinekkapansılar

Derekuşu

Cinclus cinclus, White-throated Dipper

Nispeten yaygın olarak az sayıda görülen yerlidir.

Batı ve Orta Anadolu'da 2200 metreye, Doğu Anadolu'da ise 2500 metreye kadar olan rakımlarda, hızlı akan dere ve nehirler boyunca bulunur. İç ve Güneydoğu Anadolu'da neredeyse hiç kaydedilmemiştir. Marmara ve Ege Bölgeleri'nde nadirdir. Türkiye genelinde yalnızca az sayıdaki lokalitede tredigi kesin olarak gösterilmiştir. Türün yayılış bölgesinin diğer kısımlarında olduğu gibi, üreme sonrası dağılma ve kötü hava koşullarına bağlı yer değiştirmeye davranışı sergilemesi mümkündür. Nitekim, 6 Ocak 1970'te Marmara Gölü'ndeki bir kanal boyunca ve 20 Kasım 1991'de Göksu Deltası Paradeniz Gölü'nde kaydedilmiştir. Bu veriler, kış aylarında türün daha geniş bir coğrafyada ve daha düşük rakımlarda da bulunabileceğini göstermektedir.

Üreme

Yuvalama alanı: Dağlık ve tepelik alanlarda, çoğunlukla hızlı akan dere ve nehirlerin çevresinde ürer. Yuva genellikle suya yukarıdan bakan bir yükselti üzerine, havada asılı kalacak şekilde bir köprüün altında, kaya yüzeyinde, nehir kıyısındaki bir çıkışında ya da bir oyukta kurulur.

Yuvası: Yosun ve biraz ot kullanılarak kubbe şeklinde inşa edilir. İç kısmında yine yosun ve otlardan yapılmış, kuru yapraklarla kaplanmış bir kâse yer alır.

Yumurta sayısı: Türkiye'den doğrudan veri yoktur, ancak diğer bölgelerde genellikle 5

yumurta bırakır.

Üreme dönemi: Üreme genellikle mart sonundan temmuz'a kadar sürebilir. Yıl içinde iki kez kuluçkaya yatması muhtemeldir. **AKD:** 30 Nisan 1989'da Ağla'da bir genci besleyen çift, ilk yumurtlamanın mart ortasında olduğunu göstermektedir. 15 Mayıs 1999'da Akköprü'de yiyecek taşıyan bir erişkin gözlenmiştir. Toroslar'da büyük bir kayanın yüzeyinde açıkta kalan bir yuva kaydedilmiştir (Danford, 1877-78). **KAD.** Sivrikaya'da, 14 Haziran 2004'te hızlı akan bir dere üzerindeki taş köprüün orta ayağında, birbirine bitişik beş yuva bulunmuştur. İki yuva yeni, biri o yıl daha erken bir dönemde kullanılmış, ikisi ise eski ve bozulmamış; beşinci yuva ise harap durumdadır. Harap yuvanın tepesinde dağ kuyruksallayanına ait bir yuva ve içinde yavru gözlenmiştir. 13 Mayıs 2004'te yakındaki bir köprüde, sudan 5 m yüksekteki bir yuvada erişkin birey görülmüştür. 27 Mayıs 2002'de Sivrikaya'da yuva yapımı gözlenmiş, haziran ve temmuzda yiyecek taşıyan erişkinler ve birkaç tüylenmiş yavru kaydedilmiştir. Çamlıhemşin Ardeşen'de 10 Nisan 1993'te iki tüylenmiş yavrusunu besleyen bir çift gözlenmiştir. Mayıs ortasına kadar nehir boyunca yavru sayısı artmıştır (Faldborg, 1994). Bu erken kayıtlar, ilk yumurtanın yaklaşık 26 Şubat'ta, çögünün ise nisan başında bırakıldığını düşündürmektedir. **DOA:** Sarıcan'da (Elazığ) 27 Haziran 2004'te uçabilen bir genç birey erişkinle birlikte gözlenmiştir.

Alttırılar ve Sınıflandırma

Türkiye'nin kuzeyinde *caucasicus*, Trakya'da *aquaticus*, Marmara'nın geri kalanında ve Toroslar boyunca *olympicus*, güneydoğunun üç kesimlerinde ise *caucasicus* ile *persicus* arasında bir form bulunduğu ileri sürülmüştür (Roselaar, 1995). Türkiye dışında bulunan *rufiventris* alttüri coğrafi olarak yakın olsa da, Toroslar'daki kuşların bu form ile *caucasicus* arasında olabileceği ihtimalini reddetmiş görünmektedir. Daha az sayıda örnek incelenen başka bir çallışmada, Türkiye'deki tüm kuşları *caucasicus* olarak değerlendirmiştir, *olympicus* formunu yalnızca Kıbrıs'ta mevcut kabul etmiş

ve Türkiye'de tükenmiş olabileceğini belirtmiştir (Brewer & MacKay, 2001). Ayrıca *olympicus taksonunun caucasicus* alttürünün sinonimi olabileceğini de öne sürmüşlerdir. Tring Doğa Tarihi Müzesi ve Manchester Müzesi'ndeki örneklerin incelenmesine dayanarak *caucasicus* alttürünün Türkiye genelinde yaygın olduğu görüşü benimsenmiştir. Toroslar'daki bireyler gerçekten *olympicus* olması durumunda, *caucasicus* ile *olympicus* arasındaki farkın az olduğu ve ancak geniş bir örneklemle tespit edilebileceği belirtilmelidir.

Sığırcık

Sturnus vulgaris, Common Starling

Yaygın olarak çok sayıda bulunan yerli ve kış göçmenidir.

Tüm ülkeyedeki en yaygın olarak çok sayıda bulunan türlerdendir. Karadeniz Bölgesi'nde nispeten az sayıda görülür. 1992 yılında Kızılırmak Deltası'nda yalnızca bir çift kaydedilmiştir (Hustings & Dijk, 1994). Üreme döneminde Ege'nin güneydoğusunda ve Akdeniz kıyılarında bulunmaz. Doğu bölgelerde ise yarı göçmen bir nüfus gösterir. Genellikle 3000 metreye kadar olan alanlarda ürer.

Sonbahar ve kış aylarında batı ve orta bölgelerde çok daha yaygındır. Bu dönemlerde çok büyük sayılarda, yer yer devasa gruplar halinde toplanırlar. Bazı sürülerin 50.000–100.000 bireyden oluştuğu tahmin edilmektedir. 27 Ocak 1972'de Büyük Menderes Deltası'nda 500.000, 7–10 Ocak 1970'te yine aynı bölgede 100.000 birey (OST, 1975) ve 3–6 Ocak 1974'te Balıkdamı'nda (Eskişehir) 500.000 bireylik bir sürü (OST, 1978) kaydedilmiştir. Bu veriler, türün kış döneminde olağanüstü kalabalık gruplar oluşturabildiğini göstermektedir.

Üreme

Yuvalama alanı: Genellikle yerleşim yerleri etrafında, çatılarda, binalardaki deliklerde, duvar ve yıkıntılarında ürer. Ayrıca dağınık ağaçlı açık alanlarda ya da kovuklu ağaçların bulunduğu koruluklarda, örneğin eski ağaçkakan yuvalarında veya yuva kutularında da ürer. Güneydoğu Anadolu'da bir vadide kaya çatlıklarında yuvaladığı da kaydedilmiştir. Deniz seviyesinden 2500 m'ye kadar olan yükseltilerde yuva yapar. Örneğin, 18 Haziran 2004'te Van Başkale yakınındaki Gündüzdere Geçidi'nde, yol kenarındaki bir binada yuva yapmıştır. Erçek Gölü kıyısında, 27–29 Mayıs 1969'da yumuşak toprak bir duvarda 100–150 yuva gözlenmiştir (Kasperek & Ven, 1983). Yuvalar genellikle tek tek veya gevşek kümeler hâlinde bulunur.

Yuvası: Ot, yaprak ve bitki parçalarının düzensiz şekilde üst üste yiğilmasıyla oluşan yuva, ince ot ve tüylerle astarlanmış kâse biçimindedir. Ankara çevresinde 1976–1985 arasında yuva kutularıyla yapılan bir çalışmada toplam 155 yuvada ortalama 4,4 yumurta saptanmış, ortalama uçurulan yavru sayısı 3,5 olarak belirlenmiştir (Kızıroğlu, Şişli & Alp, 1987).

Yumurta sayısı: Genellikle 5 yumurta bırakır.

Üreme dönemi: İlk yumurtalar çoğunlukla nisan başında bırakılır. Yavrular Mayıs ortasında tüylenir. Tür genellikle yılda iki kez kuluçkaya yatar. **MAR:** 4 Haziran 1966'da Belgrad Ormanı'nda bir yuva deliğinde çift gözlenmiş, 17 Haziran 1973'te Terkos'ta ve 20 Haziran 1973'te Bebek'te tüylenmiş yavrular kaydedilmiştir.

EGE: 22 Nisan 1967'de Afyon'da yuva yapımı gözlenmiş, 24 Nisan 2003'te Manisa'da bir erişkinin uzun süre bir delikte kalması kuluçkaya işaret etmiştir. 1 Temmuz 1966'da Marmara Gölü'nde genç bireyler görülmüştür. **AKD:** 12 Mayıs 2004'te Demirkazık'ta, yaklaşık 25 Nisan'da yumurtlanmış yavrulu bir yuva bulunmuştur. **KAD.** 19 Mayıs 1978'de Yeniçağa Gölü'nde yavrularını besleyen ebeveynler gözlenmiştir (Kılıç & Kasperek, 1987). 27 Mayıs ve 4 Haziran 1992'de Kızılırmak Deltası'nda yavrulu yuvalar bulunmuştur (Hustings & Dijk, 1994). Gelinkaya'da 11 Haziran 2004'te büyümüş yavrular bulunan iki yuva, yumurtlamalanın yaklaşık 9 Mayıs'ta gerçekleştiğini gösterir. **İÇA:** 24 Nisan 1988'de Karapınar'da beş yumurtalı bir yuva, Mayıs ortasında ise birçok erişkinin yuvaya yiyecek taşıdığı gözlenmiştir.

20 Mayıs 2004'te Eşmekaya ve 21 Mayıs 2004'te Konya'da uçmaya hazır yavrular kaydedilmiş, ilk yumurtlamalanın nisan ortasında olduğu tahmin edilmiştir. 13 Haziran 1975'te Tuney'de

tüylenmiş yavrular gözlenmiştir. Yuva yapımı nisan sonu-mayıs başında gerçekleşir (Wadley, 1951). **DOA:** 8 Haziran 2001 ve 9 Haziran 2004'te Ahlat'ta yavrulu yuvalar, 9 Haziran 2004'te tüylenmiş ancak uçamayan yavrular kaydedilmiştir. 4 Haziran 2002'de Doğuabayazıt yakınında tüylenmiş yavrular bulunan yuva, 1 Haziran 1969'da Çatak'ta tüylenmiş bir yavru kaydedilmiştir. Bu geç tarihli gözlemler ikinci kuluçkaya işaret edebilir. **GDA:** 4 Mayıs'ta Gaziantep'te yuva yapımı gözlenmiştir. 8 Mayıs 2001 ve 10 Mayıs 2004'te Birecik'te eski alaca ağaçkakan yuvalarını kullanan yuvalarda tüylenmiş yavrular kaydedilmiş, yumurtlamanın nisan başında gerçekleştiği anlaşılmıştır. 17 Haziran 2004'te Çaldırın'da bir erişkinin çatıya yuva malzemesi taşıdığı görülmüş, bu ikinci kuluçkaya işaret etmektedir.

Alttürler ve Sınıflandırma

Durum oldukça karmaşık ve belirsizdir. İç Anadolu ile Akdeniz Bölgesi'nin büyük bölümünde *tauricus*, Doğu Anadolu'da güneyde Başkale'den kuzyede Erzurum'a kadar *purpurascens* ve Güneydoğu Anadolu'da, Nizip ve Birecik'ten başlayarak Mardin'in Cizre ilçesinin doğusuna kadar olan alanda *oppenheimi* alttürlerinin yayılım gösterdiği düşünülmektedir. Alttürler arasında melezleşme kuşakları oldukça genişir. Trakya'daki bireyler *nominat* ve *tauricus* alttürlerinin melezi olarak değerlendirilmekte, bu popülasyonlar bazen *balcanicus* alttüürü olarak da sınıflandırılmaktadır. Doğu bölgelerde *tauricus* ve *purpurascens* alttürlerinin Yukarı Murat Vadisi'nde ve Doğu Anadolu'nun doğu kesimlerinde, örneğin Eleşkirt ve Elazığ çevresinde melezleşikleri bilinmektedir. Roselaar (1995), Ege, Marmara ve Karadeniz Bölgeleri'nin büyük kısmında *tauricus* bulunmadığını, bu bölgelerde görülen bireylerin *vulgaris* ve *tauricus* melezleri olduğunu ileri sürmüş; Güneydoğu Anadolu'daki popülasyonları ise *oppenheimi* olarak kabul etmiştir. Aynı zamanda, görünüşte çok farklılık gösteren *balcanicus* alttürünün aslında oldukça homojen bir yapıya sahip olduğunu belirtmiştir. Buna karşılık diğer bazı kaynaklar, Türkiye'de yalnızca *tauricus* ve *purpurascens* alttürlerini tanıımaktadır (Vaurie, 1959c; Feare & Craig, 1998). Altür ayrimı temelde biyometrik ölçümlere dayanmaktadır. Sığircığın çok geniş bir yayılış alanına sahip olduğu dikkate alındığında, bu son iki yazarın yaklaşımı daha pratik ve uygulanabilir bir sınıflandırma modeli sunmaktadır.

Alasığircık

Pastor roseus, Rosy Starling

Yaygın olarak nispeten çok sayıda görülen geçit türüdür. Lokal olarak yuvalayabilir.

Doğu Anadolu'da lokal olarak yuvalar. Üreme kayıtları son derece düzensizdir. Genellikle 1000–2000 m arasında, bazı bölgelerde ise 3000 m'ye kadar çıkan, ulaşılması güç kayalık alanlarda birkaç yüzlük, hatta binlik koloniler halinde yuvaladığı bilinmektedir. Bu koloniler çoğu zaman sadece bir yıl kullanılır ve ertesi yıl terk edilir. 30 Temmuz 1990'da Tatvan civarında 5000 birey, istisnai olarak 24–25 Haziran 2000'de Van Gölü civarında 27.000 birey kaydedilmiştir (Birding World 13: 373). Doğu Anadolu dışında İç Anadolu'da en az dört, Akdeniz ve Karadeniz'de üç, Güneydoğu Anadolu'da ise üç üreme kaydı vardır. Akın yaptığı yıllarda türün tüm Türkiye'de oldukça yaygınlaştığı görülmektedir.

Göçü sırasında tüm bölgelerde Mayıs başından haziran başına kadar düzenli ve yaygın bir şekilde geçit yapar. Alasığircık Hindistan'dan gelir; ilkbahar göçünde Doğu ve Güneydoğu Anadolu'dan ülkeye girer ve özellikle 15–30 Mayıs arasındaki dar bir zaman diliminde tüm bölgelerde yaygın olarak görülür. Göç rotası Trakya ve Ege üzerinden Karadeniz çevresine uzanır, burada saat yönünde ilerleyerek Romanya ve Ukrayna'ya doğru devam eder. Sonbahar göçünde ise Karadeniz ve Hazar Denizi'nin kuzeyinden Hindistan Yarımadası'na döner; bu nedenle bu mevsimde Türkiye'de çok daha nadir görülür. Trakya'nın sınır bölgelerinde nispeten az sayıda kaydedilir. Sonbahar geçışı temmuz sonundan eylül sonuna kadar sürer ve bu dönemdeki geçişler düzensizdir. Kaydedilen en erken geçit tarihi 9 Nisan, en geç tarih ise 21 Eylül'dür.

Üreme

Yuvalama alanı: Genellikle ağaçsız tarım arazileri, geniş çayırlıklar, moloz yığınları, çarşaklar, yamaçlar, alçak yarlar ve duvarlarda yuvalar. Türün sayısı, çekirge yoğunluğuna bağlı olarak büyük değişkenlik gösterir (Roselaar, 1995). Eskiden sanıldığı gibi köylere bağlı değildir (OST, 1969). Üreme öncesi ve sonrası görülen büyük sürüler her zaman lokal üremeye işaret etmez. Besinini oluşturan böceklerin kısa süreli bolluğu nedeniyle üreme çok hızlı ve eşzamanlı gerçekleşir.

Yuvası: Yuva genellikle yerden 0,3–1 m yükseklikte, düzensiz ve sıçrın oyuklara yapılır. Yapımında kuru ot gövdeleri, ekin başakları kullanılır; kenarları tüylerle astarlanır. Kolonilerdeki yuvalar genellikle birbirine paralel moloz yığınlarında yer alır.

Yumurta sayısı: Gözlenen bir koloni içinde çoğu yuvada dört günlükten küçük 3–5 yavru görülmüştür. Genelde 4 yavru sayılmış, 5 yavrulu yuvalarda ilk üç yavrunun daha iri olduğu, bu nedenle ilk üç yumurtanın daha önce çatladığı anlaşılmıştır.

Üreme dönemi: İlk yumurtlama genellikle Mayıs ortasında başlar. Diğer yerlerde yılda bir kez, nadiren iki kez kuluçkaya yatar. EGE: 18 Haziran 1880'de İzmir bölgesinde Krüper tarafından toplanmış 3 yumurta bugün Manchester Müzesi'ndedir. İÇA: 4 Haziran 1971'de Ürgüp yakınlarında 1500 m yüksekliğinde kur ötüşü yapan erkekler ve yuva için taş taşıyan dişiler kaydedilmiştir. 8 Temmuz 1977'de Karaman Böğecik'te %70'i yavru olan 30 birey gözlenmiştir.

DOA: 20 Temmuz 1992'de İğdır'ın 10 km güneyinde siyah bazalt taşlarda yuva yapan yaklaşık 200 çiftlik koloni kaydedilmiştir. 22 Haziran 2002'de Doğubayazıt kuzeyindeki lav yatağında yaklaşık 6000 bireyin ürediği tahmin edilmiştir. 7 Haziran 2001'de Balık Gölü'nde yüzlerce erişkin birey moloz geçidine uğarken görülmüştür. Temmuz-Ağustos 1966'da Van Gölü kuzeyinde üreyen bireyler ve 29 Temmuz 2000'de İshak Paşa Sarayı'nda yavrular gözlenmiştir. 10 Temmuz 1986'da Bulanık'ta 40 kadar erişkin ve yavru aynı anda, 29 Ağustos 2000'de bir yavru Erçek Gölü'nde görülmüştür. Ağustos 1974'te dört yerde birçok yavru ve Haziran 1975'te üç yerde yüzlerce erişkin kaydedilmiştir.

GDA: 13 Haziran 2001'de Diyarbakır'ın 20 km güneybatısında nadas ve hububat tarlalarından oluşan bir alanda 4000–5000 yuvadan oluşan koloni kaydedilmiştir. Kuşlar, 1,3 km boyunca yol kenarındaki moloz yığınlarında, her metreye iki yuva düşecek yoğunlukta yuvalamıştır. 1

Temmuz 1978'de Diyarbakır batısında en az 400 erişkinin yavrularını beslediği görülmüştür. 3 Temmuz 1970'te Birecik'te iki erişkin ve 12–14 yavru kaydedilmiştir.

Alttürler ve Sınıflandırma

Monotipik bir türdür. Cins ismi *Pastor* olarak verilmiştir, ancak 1940'ların başından beri çoğunlukla *Sturnus* cinsi içinde değerlendirilmiştir. Türün *Sturnus* cinsinin diğer üyeleriyle belirgin benzerlikleri bulunmaktadır. Benzer şekilde, Asya'da yaşayan *Sturnia* cinsi sığircıklar da sıkılıkla *Sturnus* içine dahil edilmiştir. Öte yandan, Alasıgircik'in kavisli gaga yapısı ve parlak, belirgin tepesi *Sturnus* türlerinden çok *Acridotheres* cinsiyle benzerlik gösterir. Ayrıca, sığircıkların gagalarını kapalı olarak toprağa sokup içerisinde açmalarını sağlayan çene kasları ve kafatası yapısı, Alasıgircik'ta gelişmemiştir. Bunun yanında, bu türün kayalık alanlarda üremesi ve diğer *Sturnus* türlerinden farklı davranışları göstermesi, onu *Pastor* adlı ayrı bir cins içinde değerlendirmenin gereklisi olmuştur (Feare & Craig, 1998).

Çığdeci

Acridotheres tristis, Common Myna

Lokal olarak az sayıda görülen yabancı bir türdür.

İstanbul ve İzmir'de artık yerleşik olarak görülebilin bu yabancı tür, Türkiye'ye kafes kuşu olarak ithal edilmiştir. İlk olarak Doğu Karadeniz'de, özellikle Trabzon ve doğusundaki kıyı şeridinde görüldüğü iddia edilmiştir (Sperl, 1992), ancak bu gözleme ilişkin detay sunulmamış ve diğer araştırmacılar tarafından yetersiz bulunmuştur (Snow & Perrins, 1998). 1996 yılında ODTÜ Yerleşkesi'nde keşfedilen popülasyonun, 2000 yılına kadar her yıl düzenli olarak ürediği belgelenmiştir (Bilgin, 1996; Kirwan vd., 2003). Daha sonra İstanbul'da Maltepe ve Kartal çevresinde de ürediği saptanmıştır. İstanbul Sirapınar'da 22 Haziran 1997'de iki, 1 Temmuz 1997'de altı birey, 15 Aralık 2003'te bir birey, 29 Mayıs 2004'te yedi, 16 Nisan 2005'te 22, 12 Ağustos 2005'te bir ve 10 Eylül 2005'te on birey gözlenmiştir (Balmer & Betton, 2005a, 2005b, 2006; Kirwan vd., 2003).

Üreme

Yuvalama alanı: Genelde yerleşim yerlerindeki binalar, duvarlar, ağaçlar, kütükler ve kayalık alanlardaki oyuklarda ürer.

Yuvası: Yuvasını genellikle doğal veya yapay oyuklara yapar. Yuva, kıymık ve ot gibi malzemelerden oluşan dağınık bir yığın şeklindedir ve tüy, yaprak ve yumuşak kıymıklarla astarlanır.

Yumurta sayısı: Genellikle 4–5 yumurta bırakır.

Üreme dönemi: İlk gözlemler Mayıs ayında başlamakta, yavrular Temmuz ortasına kadar tüyenmiş hale gelmektedir. **MAR:** 2004 yazında İstanbul Kartal'da bir erişkin, bir binaya ait boruya yaptığı yuvasına kertenkele taşırken gözlenmiştir. **İÇA:** 12 Mayıs 1996'da Ankara'da bir çiftin yerden 5 m yükseklikteki bir kavak oyuğuna girdikleri kaydedilmiş, aynı çift 21 Temmuz'da tamamen tüyenmiş üç yavrusuyla birlikte gözlenmiştir (Bilgin, 1996).

Alttırılar ve Sınıflandırma

Türkiye'deki bireylerin hangi alttüre ait olduğu bilinmemektedir.

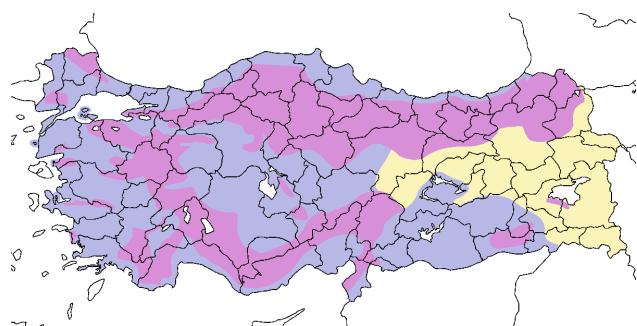
Ökse Ardıcı

Turdus viscivorus, Mistle Thrush

Yayın olarak çok sayıda bulunan yerli ve yarı göçmendir.

Üreme döneminde genellikle açık ve ibreli ormanları tercih eder. Genellikle 800–2000 m arasında, batının üç kesimlerinde daha alçakta, Toroslar ve doğudaki dağlık alanlarda ise 2600 m'ye kadar ürer. Marmara, kıyı Ege'nin bazı bölgeleri, Toroslar, Amanos Dağları ve Aras Vadisi'nin üst kesimlerinde lokal olarak, ancak yaygın biçimde yuvalar. Mayıs ve temmuz aylarında Van ile Hakkâri'de kaydedilen bireyler lokal üreme ihtimalini destekler.

Karadeniz ve Trakya'da kısmen göçmendir. İstanbul Boğazı'ndan sonbahar geçişleri izlenmiş; özellikle Ankara çevresinde İç Anadolu üzerinden her iki mevsimde de küçük ölçekli geçit yaptığı bildirilmiştir. Kışın Batı ve Orta Anadolu'da, ayrıca lokal olarak Malatya çevresindeki meyve bahçelerinde ve Karadeniz kıyılarında düşük rakımlarda hem yerli hem de göçmen bireyler geniş alanda görülür. Diğer ardiç türlerine kıyasla, sert kişlarda bile şehir parklarında nadiren gözlenir. Sonbahar geçisi en yoğun olarak ekimde gerçekleşir, ilkbahar geçisi ise özellikle nisan ayında belirgindir.

Üreme

Yuvalama alanı: Tepelik ve dağlık ibreli ve yaprak döken ormanlar, açık tarım arazileri, ağaçların bulunduğu ekili alanlar ve korular ile ağaç sınırlarındaki ve üzerindeki izole ağaçlarda ürer.

Yuvası: Yuvasını çalı ya da ağaçta, yerden genellikle 2,5 m ve üstünde kurar. Yuva, daha çok ot ve yosundan yapılır; sıkı olması için çamurla karıştırılır. Kâse biçimindeki yuva, ince otlarla kaplanır.

Yumurta sayısı: Türkiye'de gözlenen yumurta sayısı 3 ve 4'tür. Bir yuvada 3, bir diğerinde 4 yumurta sayılmıştır. İki yuvada 4 yavru kaydedilmiştir.

Üreme dönemi: Üreme mart ortası ile temmuz başı arasında gerçekleşir. En erken yuva kaydı Nisan ortasında olup, yumurtlamanın mart ortasında başladığını gösterir. Bazı geç tarihli kayıtlar ikinci kuluçkaya işaret etmektedir. **MAR:** 9 Temmuz 1966'da Uludağ'da iki aile grubu gözlenmiş, 26 Haziran 1973'te Ayvacık'ta genç bir birey kaydedilmiştir. **AKD:** 19 Nisan 2004'te Akseki'de gözlenen yeni tüyenmiş yavru, yumurtlamanın 19 Mart civarında olduğunu gösterir. 7 Mayıs 1989'da Ağla'da iki tüyenmiş yavrusu ile bir çift ve 5 Haziran 1999'da Bolkar Dağları'nda bir erişkin ve iki genç gözlenmiştir. 30 Nisan 2005'te Akseki'de yaklaşık 6 günlük dört yavrulu bir yuva bulunmuş, yumurtlamanın

7 Nisan civarında başladığı anlaşılmıştır. **İÇA:** 27 Mayıs 1993'te dört yumurtalı ve 10 Mayıs 1993'te Hasan Dağı'nda yaklaşık 7 günlük dört yavrulu iki yuva kaydedilmiştir. 17 Mayıs 1998'de Ankara yakınlarında bir yuvada kuluçkada bir erişkin görülmüştür. EGE. 29 Nisan 2001'de Muğla'da üç yumurtalı bir yuva bulunmuştur. **DOA.** Temmuz başında Nemrut Dağı'nda bir aile grubu gözlenmiştir.

Alttırular ve Sınıflandırma

Türkiye'de nominat alttüri bulunur.

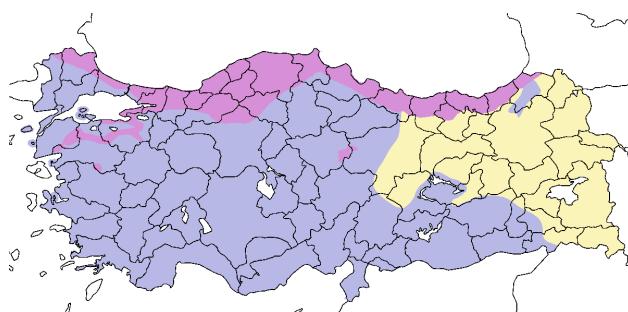
Öter Ardıç

Turdus philomelos, Song Thrush

Yaygın olarak çok sayıda bulunan yerli ve göçmendir.

500–1900 m arasında, yaprak döken ve karışık nemli ormanların tepe ve yamaçlarında ürer. Kuzeybatıda lokal olarak deniz seviyesine kadar iner. Akdeniz'de yeni bir üreme kaydı vardır. Toroslar'da yoğunluğu düşük olsa da, bu bölgede makul düzeye yaygın olduğu söylenebilir. Güneybatıda ve Toroslar'da Mayıs ayında ötüş kaydedilen bireylerin geç kalan göçmenler olması mümkündür.

Geçit sırasında ülke genelinde yaygın olarak görülür. Kuzey ve Kuzeydoğu Anadolu'da belirgin geçiş yapar. Kışın batı ve güneyde önemli sayıarda, Orta Anadolu'da ise daha az sayıarda bulunur. Bu dönemde ormanlık alanlar, ağaçlık yerler ve meyve bahçelerinde düzenli olarak görülür; çoğu zaman diğer ardıç türleriyle karışık sürüler oluşturur. Sert kişlarda şehir parklarında da gözlenebilir. Göçmen bireyler ekim ortasından itibaren kişlama alanlarına gelir, Nisan ortasında ise bu alanlardan ayrılır. En doğudaki kış kaydı, Aralık 2005'te Malatya'dan bildirilmiştir.

Üreme

Yuvalama alanı: Trakya'dan Karadeniz'in kuzeydoğusundaki 2000 m civarına kadar, tercihen çalı tipi ağaçların veya orman altı örtüsünün bulunduğu açık ibreli, karışık veya yaprak döken ormanlarda ürer.

Yuvası: Türkiye'de yuvası tanımlanmamıştır. Diğer bölgelerde, bir ağaçta veya çalıda yerden yüksekte bulunur. İnce dallar, otlar, yosun ve likenden yapılan kâse şeklindeki yuhanın içinde çamurdan yapılmış yumuşak bir tabaka bulunur.

Yumurta sayısı: Türkiye'de bilinmemektedir. Diğer bölgelerde genellikle 4–6 yumurta bırakır.

Üreme dönemi: Türkiye'de ilk ötüşler Şubat ortasında başlayabilir. Yumurtlama Nisan başı ile Mayıs başı arasında gerçekleşir, yavrular Mayıs sonu ve Haziran başında yuvadan çıkar. Diğer bölgelerde olduğu gibi Türkiye'de de büyük olasılıkla yılda iki veya üç kez kuluçkaya yatar.

MAR: 23 Nisan 1970'te Belgrad Ormanı'nda bulunan iki yumurtalı yuvada yumurtaların henüz tamamlanmadığı düşünülmüştür. 1993'te Kocaçay Deltası'nda alüvyonlu ormanda 31 hektarlık alanda hektar başına 0,48 çift ile toplam 300–500 çift olduğu tahmin edilmiştir. 12 Mayıs 1967'de yiyecek taşıyan bir erişkin, 27 Mayıs 1993'te yeni tüyenmiş yavrusunu besleyen bir erişkin ve 6 Haziran 1993'te Uludağ'da yavrusunu besleyen bir erişkin gözlenmiştir (Jetz, 1995; Ertan, 1996). **KAD:** 24 Mart 1984'te Kızılırmak Deltası'nda öten 25 erkek ve 12 Mayıs 1977'de uyarı sesi çıkarılan bir erkek kaydedilmiştir (Dijksen & Kasparek, 1985). **AKD:** 26 Nisan 2002'de Ağla'da, yumurtlamanın 9 Nisan civarında olduğunu gösteren yiyecek taşıyan bir erişkin gözlenmiştir. **İÇA:** Kızılcahamam'da Mart–Temmuz arasında ötüşler duyulmuş, ayrıca Şubat ortasında da öten birey kaydedilmiştir (Barış vd., 1984).

Alttırular ve Sınıflandırma

Türkiye'de nominat alttür bulunur.

Kızıl Ardıç

Turdus iliacus, Redwing

Yaygın olarak az sayıda görülen kış göçmenidir.

Ekim sonundan Mart sonuna kadar düzenli olarak kaydedilmiştir. Genellikle meşe ormanlarında, bahçelerde ve meyve bahçelerinde bulunur. Diğer ardıç türleriyle karışık sürüler oluşturur ve

çok soğuk kış günlerinde şehir parklarında da rastlanabilir. Tarla Ardiç'a kıyasla daha az sayıda görülür ve kuzeyde daha yoğundur. Geçit sırasında en çok Karadeniz, Doğu Anadolu ve Trakya'da gözlenir. Karadeniz, Trakya, Akdeniz ve İç Anadolu'da mart sonuna kadar gözlenebilir. Ankara'da sıkça görülen bir şehir türüdür. Akdeniz'de nisanın ilk haftasına kadar kalabilir. En erken kayıt 8 Ekim'de İstanbul'dan, en geç geçit kaydı ise 29 Nisan'da yapılmıştır. En doğudaki kış kaydı 19 Aralık'ta Amasya Yedikır Barajı'ndan bildirilmiştir (Albrecht, 1986).

Üreme

Türkiye'de yuvalamaz. Yuvalama alanı Kuzey Avrupa ve Kuzey Asya'dır.

Alttırılar ve Sınıflandırma

Nominat alttırları bulunur.

Karatavuk

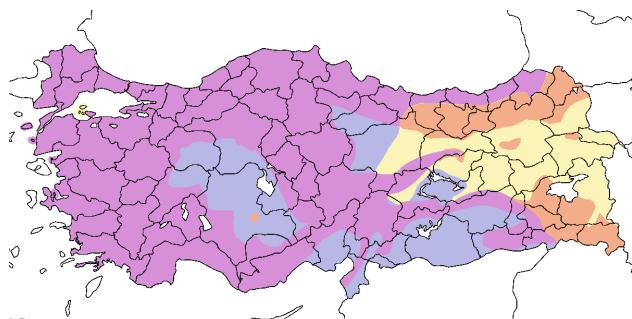
Turdus merula, Common Blackbird

Yaygın olarak çok sayıda bulunan yerli ve yarı göçmendir.

KAradeniz, Marmara, Ege ve Akdeniz'deki orman kuşağında ve bahçelerde çok sayıda bulunur. Üremesinin büyük ölçüde izole park alanları ve ormanlık dağlarla sınırlı olduğu İç Anadolu'nun büyük bölümü ve çoğunlukla kış göçmeni olduğu Güneydoğu Anadolu'nun birçok yerinde bulunmaz. Deniz seviyesinden yaklaşık 2000 m'ye kadar, genellikle ağaçlık alanlarda bulunur. Uludağ'da Boğmaklı Ardiç ile örtüyü ağaç sınırına kadar her çeşit çalılıkta ve ormanda bol bulunan yerli bir kuştur (Jetz, 1995). Doğu'da daha yüksekte de görülür, ancak görünüşe göre Akdeniz'in büyük bölümünde 500 m'nin altında ve kıyılarda bulunmaz.

Geçit sırasında daha yaygındır. Doğu Anadolu'da kuşlayan kuşların daha kuzeyden gelen göçmenler

olduğuna dair dikkate değer kanıtlar vardır. Batı bölgelerinde lokal olarak parklarda bile bulunmasına rağmen Batı Avrupa'da olduğundan daha turkektir.

Üreme

Yuvalama alanı: Trakya'dan Karadeniz'in kuzeydoğusundaki 2000 m civarına kadar, tercihen çalı tipi ağaçların veya orman altı örtüsünün bulunduğu açık ibreli, karışık veya yaprak döken ormanlarda ürer.

Yuvası: Ağaçta ya da çalıda yuva yapar; çalılarda yerden 1-1,5 m yüksekte sekiz yuva kaydı vardır. Muğla'da makilik bir yamaçtaki küçük bir meşede yerden 0,6 m yüksekte bir yuva bulunmuş; Karaman Karadağ'da 2100 m'de, küçük bir meşe çotuğunda başka bir yuva kaydedilmiştir (Ramsay, 1914). Otlar, yosunlar, bitki sapları ve köklerinden sıkı bir kâse şeklinde yaptığı yuvasını sırasıyla çamur ve daha ince otlarla kaplar.

Yumurta sayısı: Türkiye'de gözlenen yumurta sayısı 1 yuvada 3 yumurta, 5 yuvada 4 yumurta ve 2 yuvada 5 yumurtadır. Diğer bölgelerde genellikle 4–6 yumurta bırakır.

Üreme dönemi: Türkiye'de ilk ötüşler şubat ortasında başlayabilir. Yumurtlama nisan başı ile

mayıs başı arasında gerçekleşir, yavrular mayıs sonu ve haziran başında yuvadan çıkar. Diğer bölgelerde olduğu gibi Türkiye'de de büyük olasılıkla yılda iki veya üç kez kuluçkaya yatar.

MAR: 23 Nisan 1970'te Belgrad Ormanı'nda bulunan iki yumurtalı yuvada yumurtaların henüz tamamlanmadığı düşünülmüştür. 1993'te Kocaçay Deltası'nda alüvyonlu ormanda 31 hektarlık bir alanda hektar başına 0,48 çift ile toplam 300–500 çiftin ürediği tahmin edilmiştir. 12 Mayıs 1967'de yiyecek taşıyan bir erişkin, 27 Mayıs 1993'te yeni tüylenmiş yavrusunu besleyen bir erişkin ve 6 Haziran 1993'te Uludağ'da yavrusunu besleyen bir erişkin kaydedilmiştir (Jetz, 1995; Ertan, 1996). **AKD:** 26 Nisan 2002'de Ağla'da, yumurtlamanın 9 Nisan civarında olduğunu gösteren yiyecek taşıyan bir erişkin

kaydedilmiştir. **KAD.** 24 Mart 1984'te Kızılırmak Deltası'nda öten 25 erkek ve 12 Mayıs 1977'de uyarı sesi çıkarılan bir erkek gözlenmiştir (Dijken & Kasparek, 1985). **İÇA:** Kızılıcahamam'da şubat ortasından temmuz ayına kadar ötüşler duyulmuş, bu da türeme döneminin uzunluğunu ve çoklu kuluçka olasılığını desteklemektedir (Barış vd., 1984).

Alttırılar ve Sınıflandırma

Kuzey, batı ve güneyin büyük bölümündeki bireyler *aterrimus*, güney kıyılarındakiler ise *syriacus* alttürüne aittir; diğer bölgelerdeki bireyler ise bu iki alttır arasında geçiş formları olarak değerlendirilmektedir (Clement & Holman, 2001). Bu değerlendirme, *syriacus*'un yayılış alanıyla örtüşür (Roselaar, 1995). Tüy örtüsü benzer olmakla birlikte, farklı biyometrik ölçümelerin bu gruplar arasında ayrılmamasını desteklediği ileri sürülmüştür (Roselaar, 1995). Yukarıdaki bulgular ve Tring Doğa Tarihi Müzesi'ndeki örnekler üzerine yapılan incelemeler, *aterrimus*'un *syriacus*'un sinonimi olarak değerlendirilebileceğini göstermektedir.

Ayrıca, kış döneminde Gaziantep'te gözlenen bir erkek bireyin görünüşe göre *nominat merula* alttürüne ait olduğu bildirilmiştir. Bu formun kış aylarında Lübnan, Ürdün ve Suriye'ye kadarindi bilinmektedir. Bu türün taksonomisinin netleştirilmesi için daha kapsamlı bir değerlendirme gerekmektedir.

Tarla Ardıcı

Turdus pilaris, Fieldfare

Yaygın olarak nispeten çok sayıda bulunan kış göçmenidir.

Soğuk kış günlerinde nadiren şehir parklarında da gözlenebilir. Ekim sonundan mart sonuna kadar, yüzlerce bireyden oluşan sürülerin düzenli olarak kaydedilmesi olagandır. Örneğin, Ocak 1969'da Manavgat ile Beyşehir Gölü arasında 400, 22 Ocak 2005'te Beyşehir Gölü'nde 1500 (Demirci, 2002) ve 5 Şubat 2006'da Ankara Altınpark'ta 2000'den fazla birey kaydedilmiştir. Geçit sırasında oldukça boldur ve genellikle sulakalanların çevresinde, ağaçlık alanlarda ve plantasyonlarda bulunur. Güney kıyılarında daha nadirdir, doğuda ise daha az sayıda bulunur. En erken kayıtlar 17 Eylül'de Trakya'nın kuzeydoğusundan ve 25 Ekim'de Büyükçekmece'dendir. Akdeniz ve İç Anadolu

bölgelerinde mart sonuna kadar gözlenebilir. En geç kayıtlar 29 Nisan'da Karadeniz'den ve 17 Mayıs'ta İç Anadolu'dan bildirilmiştir. Doğu Anadolu'daki en kalabalık sürü, 15 Şubat 2006'da Malatya Doğanşehir'de 100'den fazla birey ile gözlenmiştir.

Üreme

Türkiye'de yuvalamaz. Üreme dönemi yayılış alanı Kuzey Avrasya'dır.

Alttırılar ve Sınıflandırma

Monotipik bir türdür.

Boğmaklı Ardıcık

Turdus torquatus, Ring Ouzel

Lokal olarak az sayıda bulunan yaz göçmeni, yaygın olarak görülen geçit türü ve kış göçmenidir.

Karadeniz'in ve Doğu Anadolu'nun yüksek kesimlerinde lokal olarak çok sayıda, diğer bölgelerde az sayıda kaydedilir. Kaçkar Dağları, Erzurum, Bayburt, Van Gölü çevresi, Doğu Anadolu'nun dağlık alanları, Toroslar'ın doğusunda nispeten çoktur. Batıdaki tek kesin üreme kaydı Uludağ'dan gelir, ancak deniz seviyesinde Trakya'nın güneyinde Keşan'da da bir üreme iddiası vardır. Uludağ ve Batı Karadeniz'de 1300–1500 m, Toroslar'da 1800–2700 m, doğuda ise 1500–3000 m arasında bulunur.

Geçit sırasında tüm bölgelerde daha yaygın olarak gözlenir. Sonbaharda İstanbul Boğazı'nda yüksek sayılarla ulaşır, ilkbaharda ise İç Anadolu'da orta sayınlarda kaydedilir. Sonbahar göçü İstanbul Boğazı'nda eylül ortası ile ekim ortası arasında yoğunlaşır. İlkbahar geçışı mart başından nisan başına kadar en belirgin şekilde gerçekleşir.

Az sayıda birey Akdeniz'in düşük ve orta rakamlarında ve güneybatı Ege'nin iç kesimlerinde kışlar.

Üreme

Yuvalama alanı: Doğu 3000 m'ye kadar, ağaç sınırının üzerinde, yüksek kayalık yamaçlardaki alçak çalılarda ürer. Karadeniz'in kuzeydoğusundaki 2000 m civarına kadar, tercihen çalı tipi ağaçların veya orman altı örtüsünün bulunduğu açık ibreli, karışık veya yaprak döken ormanlarda ürer.

Yuvası: Türkiye'de yuvası tanımlanmamıştır. Diğer bölgelerde yuva, bir ağaçta veya çalıda yerden yüksekte bulunur. İnce dallar, otlar, yosun ve likenden yapılan kâse şeklindeki yuvanın içinde çamurdan yapılmış yumuşak bir tabaka bulunur.

Yumurta sayısı: Türkiye'de 1 yuvada 3 yumurta, 5 yuvada 4 yumurta ve 2 yuvada 5 yumurta gözlenmiştir. Diğer bölgelerde genellikle 4–6 yumurta bırakır. Türkiye'de 1 yuvada 2 yavru, 1 yuvada 3 yavru sayılmıştır.

Üreme dönemi: Türkiye'de ilk ötüşler Şubat ortasında başlayabilir. Yumurtlama Nisan başı ile Mayıs başı arasında gerçekleşir, yavrular Mayıs sonu ve Haziran başında yuvadan çıkar. Diğer bölgelerde olduğu gibi Türkiye'de de büyük olasılıkla yılda iki veya üç kez kuluçkaya yatar. **MAR:** 21 Mayıs 1970'te Keşan'daki bir çam ormanının kenarında erişkinler tarafından beslenen tüyenmiş bir yavru görüldüğü iddia edilmiştir. **KAD:** 25 Mayıs 2002'de Sivrikaya yakınlarında yuvaya yiyecek taşıyan bir erkek gözlenmiştir. **AKD:** 1876 Nisan sonunda, Karanfil Dağı'nda (Danford, 1877-78) ve 1971 Temmuz ortasında, Toros Dağı'nda uyarı sesi çıkarılan erişkinler kaydedilmiştir. 29 Haziran 2004'te Aladağ'da yiyecek taşıyan bir erkek gözlenmiştir. **DOA:** 7 Haziran 1975'te Nemrut Dağı'ndaki bir kraterde tüyenmiş yavrusunu besleyen bir erişkin ve aynı yerde 8 Haziran 2004'te yiyecek taşıyan ve uyarı sesi çıkarılan bir erişkin kaydedilmiştir. 18 Mayıs 2006'da Çatak yakınlarında Yenimahalle'de yiyecek taşıyan bir çift görülmüştür.

Alttırılar ve Sınıflandırma

Doğu Karadeniz ve Doğu Anadolu'daki bireyler *amicorum* formuna aittir. Toroslar'daki bireyler ise *alpestris* ile *amicorum* arasında geçiş formlarıdır. *Amicorum* ile *alpestris* ve *nominat torquatus* arasındaki varyasyon klinaldir (Roselaar, 1995), ancak güneydeki kuşların *alpestris* formuna çok daha yakın olduğu görüşündeyiz.

Kara Gerdanlı Ardıç

Turdus atrogularis, Black-throated Thrush

Rastlantısal konuktur.

Türkiye'de ilk kez 15 Şubat 2006'da, aşırı soğuk bir dönemde Ankara Altınpark'ta, birçok Tarla Ardıç ve Kızıl Ardıç ile birlikte erişkin bir dişi ya da muhtemelen ilk kişindaki bir birey gözlenmiştir (Yoğurtuoğlu, 2006). Daha sonra 20 Mart 2011'de Erzurum Umudum sulakalanlarında B. Bilgen, 13 Kasım 2016'da Hakkari'de E. Yoğurtçuoğlu ve 11 Aralık 2016'da aynı ilin Yüksekova Merkez'inde *E. Kayhan* tarafından bireyler kaydedilmiştir. Hakkari Bölük Köyü'nde 14 Kasım 2019'da 32 birey gözlenmiş ve 17 Kasım'a kadar kalmıştır. Aynı yıl 23 Kasım'da Van Altınsaç'ta 18 birey, 16 Şubat-9 Mart 2020 arasında İğdır Aras Kuş Halkalama İstasyonu'nda 2 birey ve 26 Şubat 2020'de Şırnak Silopi'de 8 birey gözlenmiştir. Hatay Aşağıokçular'da 13 Şubat 2022'de *A. Atahan*, Bilecik Bozüyükté 12 Kasım 2022'de Ö. Ahu, Hakkari Bölük Köyü'nde 17 Kasım-31 Aralık 2022 arasında 10 birey ve 15 Kasım 2023'te 1 birey *E. Kayhan* tarafından kaydedilmiştir. Son olarak, 6-23 Aralık 2023 tarihleri arasında Niğde Aladağlar Milli Parkı Emli Vadisi'nde 1 birey Ö. Kilit tarafından gözlenmiştir. Bu kayıtlar, özellikle Hakkari çevresinde türün kiş aylarında düzenli olarak görülebildiğini ve bazı yıllarda küçük gruplar oluşturduğunu göstermektedir.

Üreme

Türkiye'de yuvalamaz. Yuvalama alanı Orta Sibirya'dır. Kişi Güneybatı Asya'da geçirir.

Alttürler ve Sınıflandırma

Bu takson, burada olduğu gibi Kızıl Gerdanlı Ardiç'tan ayrı bir tür olarak ele alındığında monotipiktir (Dickinson, 2003; Rasmussen & Anderton, 2005; Gill & Wright, 2006). Yakın zamana kadar Kızıl Gerdanlı Ardiç (*Turdus ruficollis*) ile birlikte değerlendirilmiştir ve aynı tür altında sınıflandırılmıştır (Stepanyan, 1990). Her ne kadar Altaylar'ın bazı bölgelerinde ayrı habitatlarda bulunup melezleşmedikleri bilinse de, Rusya (Dement'ev & Gladkov, 1951/54) ve Moğolistan'daki diğer yerlerde geniş ölçekte melezleşikleri bildirildiği için uzun süre tek tür olarak kabul edilmişlerdir (Vaurie, 1959c). Ancak, aralarındaki belirgin morfolojik farklılıklar ve ötüşlerinin yakın dönemde önemli ölçüde farklı olduğunun ortaya konması (Arkhipov, Wilson & Svensson, 2003), bu iki formun ayrı türler olarak sınıflandırılmasını desteklemektedir.

Benekli Sinekkapan

Muscicapa striata, Spotted Flycatcher

Yayın olarak çok sayıda bulunan geçit kuşu, ve nispeten az sayıda yaz konuğuudur.

Marmara, Kuzey Ege, Karadeniz ve İç Anadolu'da yaygın olarak ve nispeten çok sayıda bulunan bir yaz göçmenidir. Ülkenin güneyinden gelen yaz kayıtları, oldukça yaygın şekilde ürediğine işaret edebilir. Karadeniz Bölgesi'nde üreyen bireyler ise nisan sonundan itibaren yerleşir. Kızılırmak Deltası'nda 1992'de ilk üreme alanlarının Mayıs ortasında tutulduğu gözlenen bu bölgedeki popülasyon büyülüğu, 100 hektara 10-20 çift düşecek şekilde 150-200 çift olarak tahmin edilmiştir (Hustings & Dijk, 1994). 1993'te Kocaçay Deltası'nda alüvyal ormandaki 31 hektarlık bir alanda hektar başına 0,29 çift düşüğü gözlenmiş ve popülasyon büyülüğu 200-230 çift olarak tahmin edilmiştir (Ertan, 1996).

Geçit sırasında tüm ülkede yaygın ve oldukça bol görülür. Bahar göçü genellikle Nisan başında başlar. 6 Mart'ta Alanya'da bitkin halde bulunan bir birey, istisnai erken bir kayıttır. Bu dönemde sayı genellikle düşük olmakla birlikte kıyı bölgelerinde birkaç yüzlük gruplar da gözlenmiştir (Hustings & Dijk, 1994). En yoğun geçiş, Nisan ortasından Mayıs ortasına kadar özellikle iç bölgelerde gerçekleşir (Bradshaw & Kirwan, 1992; Schekkerman & Roomen, 1993).

Göç, kuzeyde en azından hazırlanın ilk haftasına kadar sürer. Sonbahar göçü kuzeyde az sayıda bireyle temmuz ortasından itibaren başlar ve genellikle Ağustos başında belirginleşir. Tüm bölgelerde düzenli olarak az sayıda gözlenir ve geçit en azından ekim sonuna kadar sürer. Akdeniz'de kaydedilen en geç tarih 10 Kasım'dır. En yoğun geçiş ise eylül ayında, özellikle batı ve orta bölgelerde görülür.

Üreme

Yuvalama alanı: Tarım arazilerindeki seyrek korular dahil olmak üzere, hem yaprak döken hem ibreli ağaçlık alanlarda ürer.

Yuvası: Türkiye'de yuvası tanımlanmamıştır. Diğer bölgelerde bir ağaç gövdesindeki yarıya içinde, bir sarmaşık bitkisinin ya da doğrudan çeperin üzerinde yer alır. Kökler, bitki parçacıkları ve likenlerin örümcek ağları ile birbirine tutturulmasından oluşur. Tüyü ve saç ile astarlanmış yuva tas şeklindedir.

Yumurta sayısı: Genellikle 4-5 yumurta bırakır. Türkiye'de gözlenen yumurta sayısı 3 yumurta içeren bir yuva ve 4 yumurta içeren bir yuva olarak kaydedilmiştir.

Üreme dönemi: Üreme dönemi mart sonunda başlar, yumurtlama Nisan başı ile Mayıs ortasında gerçekleşir, yavrular Mayıs sonu ve Haziran başında yuvadan çıkar. Diğer bölgelerde olduğu gibi Türkiye'de de büyük olasılıkla yılda iki veya üç kez kuluçkaya yatar. **EGE:** 8 Haziran 2004'te Muğla yakınında tüyenmiş yavru görülmüştür. **KAD:** Kızılırmak Deltası'nda 10 Haziran 1975'te çiftleşme davranışları, 19 Temmuz 1975'te tüyenmiş yavru, Temmuz 1971'de ise yanında üç yavrusu olan iki çift gözlenmiştir (Dijksen & Kasparek, 1985). **GDA:** 25 Mayıs 2001'de Gerger yakınında ve 8 Mayıs 2002'de Nusaybin yakınında yuva malzemeleri taşıyan erişkinler gözlenmiştir.

Alttürler ve Sınıflandırma

Türkiye'deki popülasyonlar başlangıçta *neumanni* alttüürü olarak değerlendirilmiştir (Svensson, 1992), ancak daha sonra ülkenin en batı ucundakiler

dahil çoğunun *striata* alttürüne ait olduğu öne sürülmüştür (Roselaar, 1995). Saha ve müze çalışmaları, Türkiye genelinde *striata* alttürünün ürediğini doğrulamakta, *neumanni* taksonunun ise *striata* alttürünün sinonimi olarak değerlendirilmesini desteklemektedir. Kırım'da ürediği bildirilen *inexpectata* alttürünün geçit sırasında Türkiye'den geçmesi olasıdır (Svensson, 1992), ancak şimdije dek çok az örneği incelendiği için bu alttürün varlığı şüphelidir.

Çalı Bülbülü

Cercotrichas galactotes, Rufous-tailed Scrub Robin

Nispeten yaygın olarak ve genellike az sayıda yaz konuğuudur.

Ovalardaki çalılıklarda bulunur. Lokal olarak Tuz Gölü'nün kuzeyi, Trakya'nın güneyi ve Malatya'dan Erzincan'a kadar uzanan Güneydoğu Anadolu Dağları'nda kaydedilmiştir. Üreme alanlarının yüksekliği Marmara ve Ege'de 0–700 m, Aladağ'da 900 m, Amanos Dağları'nda 1100 m, doğuda ise 1800 m'ye kadar çıkar. Düzenli ürediği alanlarda en erken geliş tarihleri Akdeniz'de 28 Mart, Ege'de 8 Nisan, Güneydoğu Anadolu'da ise 11 Nisan'dır. Üreme alanlarına göç Mayıs başına kadar sürer. Bölgeleri ağustos sonunda terk etmeye başlar, ancak Akdeniz'de nadiren eylül ortasına kadar kalır.

Üreme

Yuvalama alanı: Açıklıkların olduğu bodur çalılıklar, ekili araziler, seyrek ormanlar, korular, bahçeler, palmiye bahçeleri, bitkilerle kaplı hendekler ve kumullardaki çalılıklarda türer. Çukurova'da 1987'de orman altı bitkilerin az olduğu plantasyonlar ve ormanlarda sık olduğu bildirilmiştir (Have vd., 1988).

Yuvası: Yuvasını alçakta, yerden 0,4–1 m yüksekteki bir çalının içinde yapar. Ayrıca kum duvarlarındaki oyuklarda ve ağaç çatalında da

yuvalar. Göksu Deltası'nda bir yağı bidonunun, konserve tenekesinin ve atılmış briquetlerdeki boşluklarda yuvalar gözlenmiştir (Castell, 1996a). Aynı bölgede yerden 2 m yüksekteki hanımeli bitkisinde yuva yaptığı da kaydedilmiştir. Yuva, ot, sap ve liflerden yapılmış dağınık bir kâse olup, kök, ince lif, kıl ve yünle astarlanır.

Yumurta sayısı: Genellikle 4–5 yumurta bırakır. Türkiye'de 3 yumurtalı bir yuva, 4 yumurtalı dört yuva, 5 yumurtalı on iki yuva kaydedilmiştir. Akköy'de 30 Mayıs 2004'te 6 yumurtalı bir yuva olağanüstü bir durum olarak rapor edilmiştir. Üç yavrulu bir yuva ve beş yavrulu beş yuva kaydedilmiştir.

Üreme dönemi: Erişkinler nisan sonu ile Mayıs başında üreme alanlarını tutar. Diğer bölgelerde olduğu gibi Türkiye'de de büyük olasılıkla yılda iki kez kuluçkaya yatar; ancak bunu destekleyen veri sınırlıdır. **MAR:** 25 Mayıs 1967'de Manyas Gölü yakınlarında yuva malzemesi taşıyan bir çift gözlenmiştir. **EGE:** İzmir çevresinde 19 Mayıs–3 Haziran tarihleri arasında tamamlanmış veya yapım aşamasındaki 14 yuva bulunmuştur (McNeile, 1950, 1951, 1954, 1967, 1968, 1970, 1972, 1973). Bu yuvalardan beşinde ilk yumurtalar 18–27 Mayıs tarihleri arasında bırakılmıştır. 31 Mayıs 1954'te dört yumurtalı bir yuvada bir guguk yumurtası da gözlenmiştir. 22 Haziran 1966'da Menemen'de tüyenmiş yavrular görülmüştür. Bafa Gölü'nde 29 Mayıs 1999'da beş yumurtalı bir yuva ve Akköy'de 24 Mayıs–3 Haziran 2004 arasında üç ila altı yumurtalı dört yuva bulunmuştur. 18 Ağustos 1996'da Bafa Gölü'nde üç genç bireyle birlikte bir erişkin görülmüştür, bu ikinci kuluçkaya işaret edebilir. **AKD:** Göksu Deltası'nda ilk yumurtalar 19–24 Mayıs arasında bırakılmıştır. 24 ve 28 Mayıs'ta beşinci yumurtalar tamamlanmıştır. 8–15 Haziran arasında dört yuvada yeni çıkış ya da yarı gelişmiş yavrular kaydedilmiştir. 17 Haziran 1992'de bir yuvada beş yavru tüyenmiştir, 16 Haziran'da başka bir yavru güçlükle uçarken gözlenmiştir. **GDA:** Birecik'te 19 Mayıs 1993'te neredeyse tamamlanmış bir yuva, 10–11 Mayıs 2004'te tamamlanmak üzere olan iki yuva ve birer yumurtalı iki yuva bulunmuştur. 26 Haziran 2003 ve 6 Temmuz 1986'da erişkinlerin beslediği tüyenmiş yavrular, 11 Haziran 1996'da Halfeti'de yiyecek taşıyan bir erişkin gözlenmiştir.

Alttürler ve Sınıflandırma

Türkiye'deki kuşlar gri sırtlı formlardan birine aittir. Gaziantep'in batısındaki *syriacus*, doğusundakileri *familiaris* olarak tanımlamış,

ancak İç ve Doğu Anadolu'dakileri herhangi bir alttürde sınıflandıramamıştır. *Syriacus* ve *familiaris* arasındaki fark çok az olup bu iki grubun birbirlerine karışması bireysel farklılıkla, yıpranmaya ve ağarmaya bağlıdır (Roselaar, 1995). Ayrıca, Burdur Gölü ve batısındaki bazı bireylerin üst kısımlarının *familiaris* alttürene olduğu kadar soluk olduğunu söylemiştir. Kızıl sırtlı ve gri sırtlı kuşlar morfolojilerine dayanarak iki türü temsil ediyor olabilir. Gri sırtlı formun alnı, ensesi ve kanatları kızıl-kahverengi kuyruk sokumu ve kuyruğuyla kontrast oluşturacak şekilde gri-kahverengidir ve sadece nadiren kızılık belirtisi olabilir; kuyruk ucundaki beyaz benekler daha az belirgin, ancak kenar içi (subterminal) benekler daha geniş olup, orta kuyruk tüyleri üst kısımlarda daha koyudur; kafa deseninde daha çok zıtlık vardır, kanat formülü farklıdır ve göğüs ile yanları daha gridir (Svensson & Zetterström, 1999; Kok & Duivendijk, 2002). İki grup, Doğu Akdeniz'de buluşur, ancak bu bölgeden çok az bilgi vardır ve buradaki ilişkileri ile ilgili niteliksel bir çalışma yürütülmemiştir. Bazen *Erythropygia* cinsi altında sınıflandırılır (Hoyo vd., 2004).

Kızılgerdan

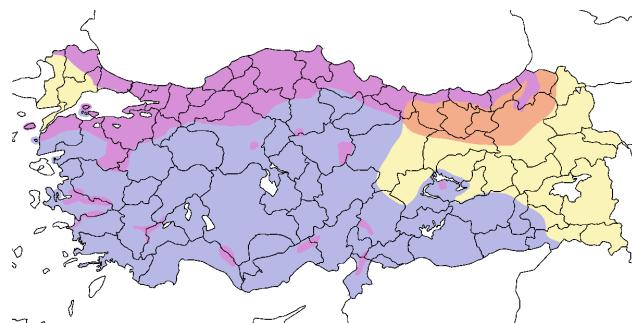
Erithacus rubecula, European Robin

Yayın olarak çok sayıda bulunan yerli ve kış göçmenidir.

Üreme döneminde tepelik ve dağlık alanlardaki yaprak döken, karışık ya da ibreli doğal ormanlarda ve plantasyonlarda görülür. Üreme yüksekliği batıda 350–600 m'den, Uludağ'da 1000–1500 m'ye, Orta Karadeniz'de 1400–2000 m'ye ve Doğu Karadeniz ile Doğu Anadolu'da 2000 m'ye kadar çıkar. Ege kıyıları boyunca güneyde İzmir ve Fethiye'ye kadar uzanır. Kızılcahamam ve Akdağmadeni'nde bazı yıllarda, Doğu Anadolu'da ise Güneydoğu Anadolu Dağları ve Erzurum civarında çok lokal olarakurer. Toroslar'da da muhtemelen haritalandığından daha yaygın ürediği düşünülmektedir (bkz. Bilgi Açıklarımız).

Geçit döneminde sayıca artar ve daha yaygın hâle gelir. Bu durum özellikle Trakya, Karadeniz ve İç Anadolu'da belirgindir. Kış mevsiminde deniz seviyesine kadar iner; batı ve güney bölgelerde daha sık, ancak Malatya'ya kadar olan iç ve doğu bölgelerde de makul sayılarında kişalar.

İlkbaharda Toroslar'da oldukça yaygın gözlenir. Güneydeki deltalarda geçiş nisan ortasına kadar sürer ve bu bölgelerde üremediği bilinmekle birlikte, geç kalan göçmenlerin varlığı üreme olasılığını düşündürmektedir.

Üreme

Yuvalama alanı: Her tür ormanda bulunsa da, özellikle yaprak döken ormanlarda ürer. Kocaçay Deltası (Ertan, 1996) ve Uludağ (Jetz, 1995) gibi farklı yükseltilerdeki ormanlarda üremektedir. En yoğun bulunduğu habitatlar, 900 m rakım civarındaki yarı açık yaprak döken ormanlardır.

Yuvası: Türkiye'de yuva yapısı tanımlanmamıştır. Diğer bölgelerde yuvasını ağaç gövdesindeki alçak oyuklara, küçük tümsekler veya orman altı örtüsünde yere yapar. Yuva kuru yaprak, ot ve yosunlardan oluşan kâse şeklindedir ve içi kıl ve köklerle astarlanır.

Yumurta sayısı: Genellikle 5–6 yumurta bırakır.

Üreme dönemi: Yumurtlama genellikle Mayıs ortasında başlar, yavrular Haziran ortasında tüyenir. Diğer bölgelerde olduğu gibi Türkiye'de de yilda iki kez kuluçkaya yatması olasıdır.

KAD: 14 Haziran 2004'te Sivrikaya'da yeni tüyenmiş ancak uçamayan bir yavrusu besleyen bir erişkin gözlenmiş, 5 Haziran 1990'da yiyecek taşıyan erişkinler kaydedilmiştir. **AKD:** 18 Mayıs 1998'de Dedegöl Dağı'nda düşük rakımda yiyecek taşıyan bir erişkin görülmüştür. **İÇA:** Eylül 1967'de Kızılcahamam'da aile grupları gözlenmiş, nisan-haziran arasında erişkinlerinOTTÜĞÜ bildirilmiştir.

Alttürler ve Sınıflandırma

Batı bölgelerdeki bireylerin *nominat rubecula* alttürene ait olduğu, Türkiye'de tanımlanan *balcanicus* formunun da bu alttür kapsamında değerlendirilmesi gerektiği ileri sürülmüştür (Roselaar, 1995). Doğu Karadeniz'e doğru gidildikçe *caucasicus* etkisinin arttığı görülür. Bu yorumu katılmakla birlikte, iki form arasındaki geçiş bölgesinin genişliği nedeniyle *caucasicus* alttürünün teşhisinin oldukça şüpheli

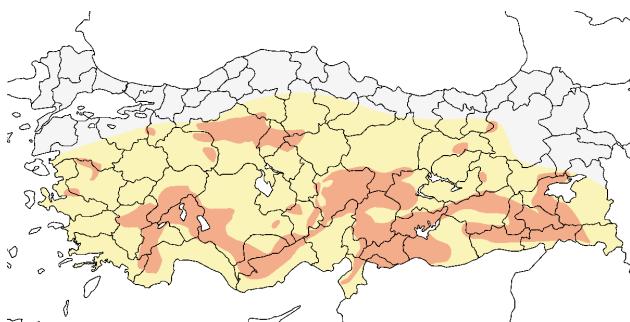
olduğu düşünülmektedir. Kış aylarında *hyrcanus* alttürünün Türkiye'de bulunması da mümkündür.

Taş Bülbülü

Irania gutturalis, White-throated Robin

Oldukça yaygın ve çok sayıda bulunan yaz göçmenidir.

Çalılarla kaplı kayalık yamaçlarda ya da alçak boylu yaprak döken veya ibreli ormanlarda yaşar. Orta ve Batı Anadolu'da 500–1200 m, Toroslar'da 2300 m ve doğuda 2000–3000 m'ye kadar olan yükseltilerde bulunur. Akdeniz'de oldukça bol, İç Anadolu'da daha lokal ve çoğunlukla dağ etekleriyle sınırlıdır. Karadeniz'de çok nadirdir. Güneydoğu Anadolu ve Doğu Anadolu'nun batısında yaygın ve bol bulunur; bu bölgeler kuş araştırmaları açısından hâlâ yeterince incelenmemiştir. Doğu Anadolu'nun güneyi ve doğusunda da yer yer oldukça boldur. Kuşların çoğu üreme alanlarına Mayıs başında ulaşır, en erken kayıt Güneydoğu Anadolu'da 10 Nisan'dandır. Genellikle ağustos sonunda bölgeyi terk eder, en geç kayıt 7 Eylül'de Doğu Anadolu'dan bildirilmiştir.

Üreme

Yuvalama alanı: Kuru tepelik ve dağlık alanlardaki kayalık yamaçlarda, yoğun çalılıklarda ve seyrek çalılıklar içeren açık arazilerde bulunur.

Yuvası: Yuvasını yerden 0,3–1 m yüksekte, en fazla 1,6 m'de bir çalının içine yapar. Küçük dallar, kuru otlar ve ağaç kabuğu liflerinden yaptığı kâse şeklindeki yuvayı kıl ve bitkisel hav ile kaplar.

Yumurta sayısı: Genellikle 4 yumurta bırakır. 14 yuvada 4 yumurta, 8 yuvada ise 5 yumurta sayılmıştır. 4 yuvada 4 yavru, 2 yuvada 5 yavru tespit edilmiştir.

Üreme dönemi: Türkiye'de üreme genellikle

Mayıs ayında başlar. Yumurtlama Mayısın ikinci haftasından itibaren gerçekleşir, yavrular Mayıs sonu itibarıyle çıkar. Tüylenmiş yavrular genellikle Haziran başında itibaren gözlenir. **KAD:** 8 Haziran 1975'te yiyecek taşıyan bir çift gözlenmiştir. **DOA:** En erken tüylenmiş yavru 16 Haziran'da kaydedilmiş, 3 Ağustos 1974'te dışkı kesesi taşıyan bir erişkin gözlenmiştir. Bu geç tarihli gözlem ikinci kuluçkaya işaret edebilir. 23 Temmuz 1992 ve 9 Ağustos 1974'te aile grupları kaydedilmiş, ancak yavruların gelişim evresi belirtilmemiştir. Haziran 2005 sonunda Malatya'da yuvada yavruları besleyen erişkinler gözlenmiştir. **GDA:** En erken tüylenmiş yavru kaydı 17 Mayıs'tadır. Tüylenmiş yavruların gözlediği en erken tarih 27 Mayıs'tır.

Alttüler ve Sınıflandırma

Monotipik bir türdür.

Benekli Bülbül

Luscinia luscinia, Thrush Nightingale

Yaygın olarak az sayıda görülen geçit türüdür.

Muhtemelen kayıtlarda görünenden çok daha fazla sayıdadır. Gözlemlerin çoğu batı bölgelerinden, özellikle İstanbul Boğazı ve İç Anadolu'dan bildirilmiştir. Göç sırasında Güneydoğu Anadolu'da, örneğin Birecik'te düzenli olarak görülür; ancak Doğu Anadolu ve Doğu Karadeniz'de gözlemci azlığı nedeniyle oldukça nadir kaydedilmiştir. İlkbahar göçü Nisan başında Mayıs ortasına kadar hızlı bir şekilde gerçekleşir; Haziran başına kadar az sayıda birey kaydedilmiştir. Bu dönemde düzenli olarak öttüğü duyulur, bu da İlkbahar göçünü sonbahara kıyasla daha belirgin hâle getirir. En erken İlkbahar kaydı 10 Mart'ta Mogan Gölü'ndendir (İç Anadolu). Sonbaharda güneye göçü ağustos ortasından Eylül ortasına kadar yoğun olarak gerçekleşir; bu dönemde Karadeniz Bölgesi ve İstanbul Boğazı'nda azımsanmayacak sayıarda gözlenir. En geç sonbahar kaydı 24 Eylül'de İstanbul Boğazı'ndan yapılmıştır.

Üreme

Türkiye'de yuvalamaz. Kuzey Avrupa ülkelerinde yuvalar.

Alttırılar ve Sınıflandırma

Monotipik bir türdür.

Üreme

Yuvalama alanı: Genellikle suya yakın nemli alanlardaki yaprak döken ormanlarda ve ağaçlıklarda ürer. En yoğun popülasyonlar deniz seviyesinde ve ovalarda bulunur ancak Van Gölü çevresinde 1700 metreye kadar çıktıığı da kaydedilmiştir. Dalyan yakınlarındaki sısla ormanlarında (Kılıç & Kasparek, 1989) ve Ankara'nın varoşlarında (Wadley, 1951) ürediği bildirilmiştir. Kocaçay Deltası'nda 1993 yılında yapılan bir çalışmada, 7,5 hektarlık bir alanda hektar başına 4,13 öten erkek, 31 hektarlık alanda ise hektar başına 3,16 öten erkek saptanmış, toplam popülasyonun 3000 çift ulaştığı tahmin edilmiştir (Ertan, 1996). Çukurova'da 12 Mayıs 1987'de plantasyonlar, çalılıklar ve kumullardaki ağaçlık alanlarda hektar başına 1,3 bireyin ürediği kaydedilmiştir (Have & Berk, 1988). Antalya Aksu Nehri'nde 24 Nisan 1967'de 1 km boyunca 13 öten erkek kaydedilmiştir. 1992'de Kızılırmak Deltası'ndaki Yörükler Ormanı'nda hektar başına 1,35 üreme alanı belirlenmiş, toplamda 1200–1400 çiftin ürediği tahmin edilmiştir (Hustings & Dijk, 1994).

Yuvası: Yuva, alçak ve yoğun orman altı ortusunda, genellikle çalılıkların altında, yapraklar ve çalı çırrı arasında gizli bir şekilde yapılır. Birecik'te nemli bir korulukta yerden 0,7 metre yükseklikteki çalımsı bir ağacın gövdesinde kuru yapraklar ve otlardan yapılmış, gevşek, büyük ve kâse şeklindeki bir yuvanın ince otlar, ağaç kabuğu ve biraz killa astarlandığı gözlenmiştir. 11 Mayıs 2004'te boş olan bu yuvada, 12 Mayıs 2004 sabahında iki yumurta bulunmuştur.

Yumurta sayısı: 15 Mayıs 1975'te Birecik'te beş yumurtalı bir yuva bulunmuştur (Pforr & Limbrunner, 1982). 12 Mayıs 2004'te başka bir yuvada iki yumurta kaydedilmiştir.

Üreme dönemi: Yumurtlama genellikle nisan başında başlar ve haziran başına kadar sürer. Türk yıldız bir kez kuluçkaya yatar. Erkekler nisan ortasından haziran sonuna kadar, hatta yavru beslerken bile öter. **MAR:** 31 Mayıs

Bülbül

Luscinia megarhynchos, Common Nightingale

Yaygın olarak çok sayıda bulunan yaz göçmeni ve geçit türiidir.

Çoğunlukla vadiler, kanyonlar ve yamaçlardaki yoğun yaprak döken bitki örtüsünde ya da açık ağaçlık alanlardaki sık orman altı örtüsünde ürer. İç Ege'deki dağlık alanlar, Tuz Gölü çevresindeki bozkır benzeri bölgeler, Güneydoğu Anadolu'nun kurak kesimleri ve doğudaki dağlık alanların büyük kısmı dışında hemen her bölgede ürediği belirlenmiştir. Üreme yüksekliği genellikle 0–1000 m arasındadır; Uludağ'da 900 m'ye, Orta Karadeniz'de lokal olarak 1200 m'ye, Doğu Anadolu'da ise 1700 m'ye kadar çıkar. Aladağlar ile Van Gölü'nün kuzeydoğusundaki bahçeler ve ağaçlık alanlarda da üremektedir.

İlkbahar göçü sırasında ülke genelinde öten bireyler, türün gerçekte olduğundan daha yaygın olarak ürediği izlenimini yaratabilir. İlkbahar geçisi, sonbahara kıyasla daha yaygındır. Her iki mevsimde de batı bölgelerinde daha bol gözlenmesi, muhtemelen gözlemci yoğunluğuyla ilgilidir. İlkbaharda güneyde en erken 13 Mart'ta, Karadeniz'de ise 6 Nisan'da kaydedilmiştir; Mayıs ayı boyunca çok sayıda birey görülür. Sonbahar göçüyle ilgili yoğunluk, rota ve takvim gibi bilgiler sınırlıdır. Bu mevsime ait en geç kayıt 2 Ekim tarihlidir.

1966'da Bursa'da tüylenmiş bir yavru, 26 Haziran 1973'te Paşaköy'de yiyecek taşıyan bir erişkin gözlenmiştir. Temmuz 1966'da Çamlıca Tepesi'nde genç bir birey ve Dursunbey'de yavrusunu besleyen bir erişkin kaydedilmiştir. Bu gözlemler yumurtlamanın Mayıs ve Haziran başında gerçekleştiğini göstermektedir. **KAD.** 9 Haziran 1975'te Kızılırmak Deltası'nda yiyecek taşıyan bir erişkin ve tüylenmiş bir yavru gözlenmiştir. 21 Temmuz 1972'de dört tüylenmiş yavrulu bir yuva bulunmuş, bu durum geç tarihli bir telafi kuluçkasına işaret etmektedir. 27 Mayıs 1992'den itibaren düzenli olarak uyarı sesi çikanan erişkinler ve yiyecek taşıyan bireyler gözlenmiş, üreyenlerin çoğunun Nisan sonu ve Mayıs başında geldiği belirlenmiştir (Hustings & Dijk, 1994). 15 Haziran 1987'de İspir'de yiyecek taşıyan bir erişkin ve 23 Haziran 2004'te Gelinkaya'da uyarı sesi çikanan bir erişkin kaydedilmiştir. **İÇA:** 15 Mayıs 1975'te Birecik'te beş yumurtalı bir yuva bulunmuştur.

Alttırular ve Sınıflandırma

Zonguldak'tan Çukurova'ya kadar çizilen hattın batısından gelen örneklerin tümünü *baehrmanni* olarak tanımlanmıştır (Roselaar, 1995). Doğu Anadolu'nun üç kesimlerindeki bireyler ise *africana* alttürüne ait olabilir; bu durum, aynı alttürün İran ve Ermenistan'da da görülmüşle uyumludur. Ancak Roselaar, doğudaki bireyler için kesin bir teşhis yöntemi belirleyememiştir. Batıdan gelen örnekleri inceledikten sonra bu bireylerin *baehrmanni* olarak tanımlanmasının zor olduğu söylenilir (Cramp, 1988; Hoyo vd., 2004). Bazı bireyler *nominat* alttürün tüy renklerini gösterirken, çoğunda hem alt hem de üst tarafların zemin rengi önemli ölçüde örtüşmektedir.

Mavigerdan

Luscinia svecica, Bluethroat

Lokal olarak az sayıda yaz göçmeni, nispeten yaygın olarak gözüken geçit türü ve kış göçmenidir.

Genellikle nemli alanlara yakın, yoğun orman altı örtüsüne sahip yamaçlardaki karışık çalılıklarda ve otluklarda ürer. Ayrıca ağaçsız dağlık alanlardaki 1700–2600 m rakımlı nemli çayırlarda da bulunur. Güneyde Hakkâri'ye, doğuda Van Gölü çevresine ve İran sınırına kadar uzanan

doğu ve kuzeydoğudaki dağlık alanlarda ve İç Anadolu'nun kuzeydoğusunda az sayıda ürer.

Geçit sırasında her iki mevsimde de düzenli fakat nadir olarak kaydedilir. İç Anadolu'da özellikle Mogan Gölü ve Kulu Gölü civarında düzenli olarak gözlenir. Ayrıca Göksu Deltası, Hatay ve Malatya Karakaya Barajı'nda da düzenli geçit kayıtları vardır. İlkbahar göçü Nisan ayında gerçekleşir; en erken kayıt 24 Mart'ta Kızılırmak Deltası'ndan bildirilmiştir. Sonbahar geçisi Eylül ortasından Ekim ortasına kadar sürer, en geç kayıt 27 Ekim'de Erzurum'dan gelmiştir.

Doğu Akdeniz kıyılarında düzenli olarak Batı ve Orta Anadolu'da ise nadiren ıskalar.

Üreme

Yuvalama alanı: Genellikle 1800 metreden yüksek bölgelerde, suya yakın çalılıklarda ürer. Nemli ve 1 metre boyundaki kısa söğütlüklerde, dere ve küçük nehir boyalarındaki vadilerde, ıslak çayırlardaki çalılıklarda ve Tendürek'te siyah lav akıntısının yanındaki küçük, izole nemli çalılıklarda da yuvaladığı kaydedilmiştir.

Yuvası: Yuva genellikle yerde, bir toprak duvarındaki çukurda ya da bir çalının dibinde bulunur. Karadeniz'de Rizekent'te büyük bir söğüt ağacının köklerinin fişkirdiği çamurlu bir dere kenarındaki yuvada 6 Haziran 1997'de birkaç günlük yavru görülmüştür (Kirwan, 1997c). Türkiye'de yuva yapısı ve yumurta sayısı detaylı olarak tanımlanmamıştır. Ancak diğer bölgelerde, bitki sapları, otlar ve yosunlardan kâse şeklinde yaptığı yuvasını ince otlar ve killa kapladığı bilinmektedir.

Yumurta sayısı: Türkiye'de kesin veri bulunmamaktadır. Diğer bölgelerde genellikle 5 ila 7 yumurta bırakır. Yavru sayısı hakkında bilgi yoktur.

Üreme dönemi: Diğer bölgelerde genellikle yılda bir kez kuluçkaya yatar, güneyde bazen ikinci kuluçka da gözlenmiştir. Türkiye'de doğrudan üreme bilgisi sınırlıdır. **KAD.** 10 Haziran 1970'te Kopdağı Geçidi'nde ve 15

Haziran 1975'te Sohun Vadisi'nde yiyecek taşıyan erişkinler gözlenmiştir. **DOA:** 1 Ağustos 2000'de Ağrı ve Erzurum arasında bir kanyonda genç bir birey kaydedilmiş, 16 ve 21 Haziran 2004'te Sarıcan yakınlarında uyarı sesi çıkan erişkinler gözlenmiştir. Ancak 25 Haziran'da aynı noktada ses duyulmamış, büyük olasılıkla yavrularıyla birlikte uzaklaştıkları düşünülmektedir. 12 Temmuz 1974'te Yoncalık'ta dört çift ve toplam dört yavru, 15 Temmuz 1975'te Bayburt yakınlarında bir erkek ve beş yavru, 28 Haziran 1989'da Erzurum ile İspİR arasında iki noktada iki yavru kaydedilmiştir.

Alttırılar ve Sınıflandırma

Türkiye'de üreyen tüm bireyleri *magna* alttürüne aittir (Roselaar, 1995). *Magna*, görece büyük yapılı bir alttırdır ve boğazında tipik olarak beyaz benek bulunmaz; ancak bazı bireylerde soluk bir iz görülebilir. Örneğin, Erzurum'un kuzeyindeki Rizekent'te üreme alanı savunan bir bireyin boğazında belirgin, geniş bir benek kaydedilmiştir (Kirwan, 1997c). Doğu Anadolu'daki üreyen bireylerin tamamı *magna* alttürüne aittir.

Kırmızı benekli volgae ve *muhtemelen beyaz benekli cyanecula* alttırıları ise Türkiye'de geçit sırasında görülür. Her iki forma ait bireyler 1967'de Mogan Gölü'nde (OST, 1969) ve 2005 Nisan'ında Malatya'daki Karakaya Barajı'nda tanımlanmıştır. İsrail'deki taksonomik çeşitlilik göz önünde bulundurulduğunda (Shirihai, 1996; Morgan & Shirihai, 1997), Türkiye'de *svecica* ya da *pallidogularis* gibi en az bir kırmızı benekli alttürün daha bulunması muhtemeldir (Kumerloeve, 1961). Ancak bireyler arasında çok sayıda ara form bulunması ve geniş bireysel varyasyon olması nedeniyle (Morgan & Shirihai, 1997), birçok bireyin alttürünü güvenle tanımlamak genellikle mümkün değildir.

Mavi Kuyruklu Bülbül

Tarsiger cyanurus, Red-flanked Bluetail

Rastlantısal konuktur.

İstanbul Ataköy'de 22 Aralık 2001'de 1 birey *G.B. Langley* tarafından gözlenmiştir. Konya'daki Kozanlı-Gök Göl'de 28 Ekim 2018'de *B. Bakanay*, *H. Buğday* ve *U. Evcimen* tarafından 1 birey kaydedilmiştir. Samsun Kızılırmak Deltası Kuş Cenneti'nde ise 21 Ekim 2019'da, 21 Ekim 2020 tarihleri arasında ve 21 Ekim 2021'de birer

birey yakalanmıştır. Kızılırmak Deltası'ndaki tekrarlayan ekim ayı kayıtları, türün bu bölgede sonbahar döneminde düzenli olarak ortaya çıkabileceğini düşündürmektedir.

Üreme

Türkiye'de yuvalamaz. Yuvalama alanı Finlandiya ile Doğu Sibiryası arasındaki orman kuşağıdır.

Alttırılar ve Sınıflandırma

Monotipik bir türdür.

Küçük Sinekkapan

Ficedula parva, Red-breasted Flycatcher

Lokal olarak az sayıda yaz konuğu, yaygın olarak çok sayıda görülen geçit türüdür.

Başta Doğu ve Batı Karadeniz'de ve muhtemelen Güney Marmara'da az sayılarla üreyen bir yaz göçmenidir (Jetz, 1995; Ertan, 1996). Genellikle 1400 metreyi bulan dağlık bölgelerdeki yaprak döken ve karışık ormanlarda yuvalar; yer yer deniz seviyesinde de yuvaladığı düşünülmektedir. Yuvalama döneminin başlarında potansiyel üreme alanlarında görülen geçit kuşları, gerçek üreme durumunun belirlenmesini zorlaştırır. Türkiye'deki üremesi ancak yakın geçmişte doğrulanmıştır (Albrecht, 1981) ve hâlâ çok az sayıda kesin yuvalama kaydı vardır. Temmuz sonrasında İç Anadolu'nun kuzey sınırlarında kaydedilen bir birey, bölgede olası yuvalamaya ya da erken göçe işaret edebilir.

Karadeniz Bölgesi'nde yaygın ve bazı noktalarda oldukça bol geçit yapar. Ülkenin batı yarısında ve kuzeydoğuuçlarında daha az sayıda, Güneydoğu Anadolu'da ise oldukça seyrek kaydedilir (Martins, 1989; Kirwan & Martins, 1994). Bahar geçisi 5 Nisan'da başlar ve 4 Haziran'a kadar sürer; bu dönemde sayılar genellikle azdır ancak Mayıs ortasında belirgin şekilde artar. Sonbahar geçisi genellikle 24 Temmuz gibi erken bir

tarihte başlar, eylül ortası ile ekim başı arasında en yüksek düzeye ulaşır (Nisbet & Smout, 1957; Porter, 1983). Bu dönemde Karadeniz kıyılarında, örneğin Kızılırmak Deltası'nda yüzlerce birey düzenli olarak kaydedilebilir. Geçiş yoğunluğu ekim ortasında hızla düşer. En geç geçit tarihleri Marmara ve Akdeniz'de 18 Ekim, İç Anadolu'da ise 3 Kasım'dır; ancak Kumerloeve (1961), Ankara'da 26 Kasım gibi geç bir tarihte de türü kaydetmiştir.

Üreme

Yuvalama alanı: Çoğunlukla meşe ve kayından oluşan yaşı yaprak döken ya da karışık ormanlarda ürer.

Yuvası: Türkiye'de yuva yapısı hakkında bilgi yoktur. Diğer bölgelerde yuvasını yerden 1 ila 9 metre yukarıda bir ağaç kovuğuna, deliye ya da küçük dallarla destekleyerek ağaç gövdesine yapışık şekilde yaptığı bilinmektedir. Dış kısmı liken ve ince dallarla kaplı, içi saçla astarlanmış yuva, yosun, ölü yaprak ve liften oluşan muntazam tas biçimindedir.

Yumurta sayısı: Türkiye'de veri bulunmamaktadır. Diğer bölgelerde genellikle 5 ila 6 yumurta bırakır.

Üreme dönemi: Türkiye'de doğrudan üreme bilgisi sınırlıdır. **KAD.** 9 Haziran 1978'de Ereğli'de yaklaşık 1000 metre rakımda kayın ağırlıklı yaprak döken bir ormanda bir çiftin çalılık içine yiyecek taşıdığı, 12 Haziran 1978'de ise aynı bölgenin 1 km ötesinde başka bir çiftin yeni tüyenmiş yavrusunu beslediği gözlenmiştir. Bu gözlemler yumurtlanmanın Mayıs ortasında gerçekleştiğini, yavruların ise 28 Mayıs civarında yumurtadan çıktıığını göstermektedir (Albrecht, 1981). 13 Haziran 1985'te Sümela Manastırı'nda yiyecek taşıyan bir veya iki erişkin, 7 Temmuz 1988'de ise genç bir birey kaydedilmiştir. 12 ve 27 Mayıs 1992'de deniz seviyesindeki Kızılırmak Deltası'nda üreme habitatında öten üç erkek gözlenmiştir ve bu bölgede de ürediği düşünülmektedir (Hustings & Dijk, 1994).

Alttırılar ve Sınıflandırma

Monotipik bir türdür. Doğu Karadeniz'de olan kuşları tanımlayan *colchica* taksonunu geçersizdir (Roselaar, 1995). Eskiden doğu formu olarak kabul edilen *albicilla* taksonu ise vokalizasyon, morfoloji ve ekoloji gibi belirleyici farklılarla dayanılarak tür seviyesine yükseltilmiş ve Tayga Sinekkapanı (*Ficedula albicilla*) olarak tanımlanmıştır (Svensson, 1992; Cederroth, Johansson & Svensson, 1999).

Alaca Sinekkapan

Ficedula semitorquata, Semicollared Flycatcher

Oldukça lokal olarak az sayıda bulunan yaz göçmeni ve geçit türüdür.

Üreme alanları oldukça lokal olup Marmara'nın kuzeyi, İç Anadolu'nun kuzey sınırı, Karadeniz kıyıları ve Doğu Anadolu'nun kuzeyi ile sınırlıdır. Trakya'da deniz seviyesinden, Doğu Karadeniz'de ise en az 2000 metreye kadar olan yükseltilerde ürer. Ayrıca ağaçlık alanlar, koruluklar, parklar ve bahçelerde de yuvalar. Ancak yuvalama kayıtları azdır. Üreme döneminin başında ve sonunda, potansiyel üreme alanlarında gözlenen göçmen bireyler, gerçek üreme durumunu tespit etmeyi zorlaştırmaktadır. Temmuz sonunda Toroslar'da 2150 metrede kaydedilmiş olması (Beaudoin, 1976) burada üreyebileceğini düşündürmektedir. Ancak haritada (Roselaar, 1995) yer verdiği güney bölgelerdeki kayıtlar, büyük olasılıkla erken gelen göçmenlere veya üreme sonrası dağılmaya işaret etmektedir. Haziran sonunda Hakkâri'de kaydedilen bir birey (Martins, 1989) ise bu bölgede tür için uygun bir üreme habitatı olup olmadığı bilinmediğinden kesin yorum yapılamamaktadır.

Geçit sırasında ülke genelinde, özellikle de batı yarısında nispeten seyrek, ancak diğer dönemlere kıyasla daha yaygın olarak görülür. İlkbahar geçisi mart sonunda başlar; Güneydoğu Anadolu'daki en erken kayıt 20 Mart'a aittir. Nisan boyunca devam eder ve ayın ikinci yarısında en yüksek sayılara ulaşır. Geçiş Mayıs ortasına kadar sürebilir. İç Anadolu'nun ağaçsız yarı-step alanlarında 16 Haziran tarihinde kaydedilen birey büyük olasılıkla göç sırasında görülmüştür. Sonbahar geçisi temmuz sonu ile Ağustos başında başlar. Marmara'dan bilinen en geç tarih olan 22 Eylül kaydı, bu dönemde siyah-beyaz sinekkapan türlerinin ayırt edilmesinin zor olması nedeniyle geçiş tarihlerinin net şekilde

belirlenmesini güçlendirmektedir. Her iki göç mevsiminde de sayılar genellikle düşüktür.

Üreme

Yuvalama alanı: Yaprak döken ağaçlık alanlar, fidanlıklar, korular, nehir kıyısındaki ormanlar ile bağ ve bahçelerde ürer. **Yuvası:** Türkiye'de sınırlı veri vardır. Ermenistan'da yaprak döken ya da karışık ormanlarda ve meyve bahçelerinde, tabanında kuru yapraklardan bir halı bulunan, ince dallar ve iç kabuk lifleriyle astarlanmış, otlardan oluşan tas şeklindeki yuvayı ağaçlardaki doğal deliklere ya da yuva kutularına yapar. **Yumurta sayısı:** Türkiye'den doğrudan veri yoktur. Ermenistan'daki çalışmalara göre yumurta sayısı 3 ila 7, genellikle 5 ila 6 olup, 31 yuvada ortalama 5 olarak belirlenmiştir. **Üreme dönemi:** Üreme dönemi hava koşullarına göre değişiklik gösterir. Diğer bölgelerde yumurtaların görüldüğü en erken tarih 19 Nisan, en geç tarih ise 21 Mayıs'tır. 27 Nisan ve 27 Haziran'da yuva yapma davranışı, 4 Temmuz 1995'te yaklaşık 5 günlük yavrular, 24 Mayıs 1995 ve 26 Haziran 1998'de ise tüyenmiş yavrular gözlenmiştir. Dişiler kuluçkadayken erkekler yuvanın yakınında sürekli öter. **MAR:** Haziran 1991'de İstanbul Belgrad Ormanları'nda en az üç çiftin yuva kutularında ürediği, 4 Haziran 1996'da bir çiftin yuva kutusuna yiyecek taşıdığı gözlenmiştir. **KAD.** Karadeniz'in doğusunda 28 Haziran ve sonrasında, yanında yavru ya da genç birey bulunan erişkinlere dair birkaç kayıt vardır. Kızılırmak Deltası'nda 23 Nisan ve 3 Haziran 1992'de aynı noktada öten üç birey gözlenmiş, bu durum üremeye işaret etmektedir (Hustings & Dijk, 1994).

Alttırılar ve Sınıflandırma

Monotipik bir türdür.

Kara Sinekkapan

Ficedula hypoleuca, European Pied Flycatcher

Yayın olarak çok sayıda bulunan geçit kuşudur.

Kayıtların büyük kısmı ülkenin batı yarısından gelmektedir. İlkbahar geçişleri 11 Mart'ta Akdeniz bölgesinde başlar, nisan ayında en belirgin seviyeye ulaşır ve Mayıs boyunca azalan sayılarla devam eder. İlkbahar dönemine ait en geç gözlem 5 Haziran'da Karadeniz bölgesinden bildirilmiştir. Sayılar genel olarak düşük olsa da, örneğin 1992 ilkbaharında Kızılırmak Deltası'nda toplam 302 birey kaydedilmiştir (Hustings & Dijk, 1994). Sonbahar göçü Ağustos ayında başlar ve ekime kadar sürer. Bu dönemdeki en erken geçiş 9 Ağustos'ta, en geç geçiş ise 17 Ekim'de Akdeniz bölgesinde kaydedilmiştir. Görünüşe göre geçiş Eylül ayında en yoğun seviyeye ulaşsa da sayılar hiçbir zaman yüksek değildir.

Üreme

Türkiye'de yuvalamaz. Batı ve Kuzey Avrupa'da yuvalar.

Alttırılar ve Sınıflandırma

Nominat.

Halkalı Sinekkapan

Ficedula albicollis, Collared Flycatcher

Yayın olarak çok sayıda bulunan geçit kuşudur.

Yayın olarak ve çok sayıda geçen bir türdür. Özellikle ülkenin batı yarısında yaygın olarak dağılmıştır ve bazı bölgelerde oldukça bol görülür. Genellikle ağaçlık alanlar, parklar ve benzeri habitatlarda bulunur. İlkbahar göçü Mart sonu ile Nisan başında başlar; en yüksek sayılarına Nisanın ikinci yarısında ulaşır (Bradshaw & Kirwan, 1992; Hustings & Dijk, 1994) ve geçiş Mayıs sonlarına kadar devam eder. Sonbahar göçü büyük olasılıkla Temmuz sonunda başlar ve en erken sonbahar kaydı 19 Temmuz'dandır. Geçiş

genellikle eylül sonuna kadar sürer ancak bu mevsimde sayılar daha düşüktür.

Üreme

Türkiye'de yuvalamaz. Üreme döneminde yayılış alanı Doğu Avrupa'dır.

Alttırılar ve Sınıflandırma

Monotipik bir türdür.

Üreme

Yuvalama alanı: Coğunlukla 2100 metre ve üzerindeki açık ibreli ve yaprak döken ormanlarda, orman kıyılarında, parklarda, bahçelerde ve yarı açık ağaçlık alanlarda ürer. Ege'de neredeyse deniz seviyesine kadar iner. Üremesi, uygun yuva deliklerinin varlığına son derece bağlıdır. Orman amenajmanında kovuklu yaşılı ağaçların korunmaması nedeniyle doğal alanlarda üremesi sınırlıdır. Ancak Antalya'daki kızılçam (*Pinus brutia*) ormanlarında olduğu gibi yuva kutuları sağlanan alanlarda, normalde ormanlardan uzak durduğu hâlde yaygın olarak ürer.

Yuvası: Genellikle yerden 1–9 metre yükseklikte ağaçlardaki deliklere, coğunlukla ağaçkakanların eski yuvalarına yuva yapar. Duvarlardaki deliklerde ve yuva kutularında da üreyebilir. Türkiye'de yuva yapısı ve yumurta sayısına dair bilinen tek detaylı kayıt 1876'da Karanfil Dağı'ndan Danford'a aittir. 24 Nisan'da yuva yapan bir çift gözlemiş, 25 Nisan'da biri altı, diğeri üç yumurtalı iki yuva bulmuştur. Bu yuvalar sedir ve ardiç ağaçlarındaki deliklerdedir. Yuva, siyah keçi kılı, biraz yaban keçisi yünü ve ardiç kabuğu şeritlerinden oluşan gevşek bir kâse şeklindedir; keçi kılı ve tüylerle astarlanmıştır.

Yumurta sayısı: Danford'un 1876'da gözlediği yuvalardan biri altı, diğeri üç yumurtalıdır. Başka doğrudan kayıt bulunmamaktadır.

Üreme dönemi: Yumurtlama genellikle nisan başında başlar. Temmuz ayında görülen genç bireyler ikinci kuluçka ihtiyalini destekler. **AKD:** 16 Mayıs 1970'te Pozantı'da bir ardiç ağacında en az dört yavrulu bir yuva bulunmuştur. 5 Haziran 1999'da Bolkar Dağları'nda bir çamdaki yuva deligine giren bir çift gözlenmiştir. 10 Mayıs 1995'te Kovada Milli Parkı'nda ve 11 Mayıs 2001'de Akseki'de tüylenmiş yavrular kaydedilmiş, yumurtlamaların 8–9 Nisan'da gerçekleştiği düşünülmüştür. **EGE:** 5 Haziran 1995'te Marmaris yakınlarında bir yuva kutusuna yiyecek taşıyan erişkinler, Mayıs 1989'da ise aynı yerde yuva kutularını kullanan iki çift

Kızılkuyruk

Phoenicurus phoenicurus, Common Redstart

Lokal olarak nispeten az sayıda yaz göçmeni, yaygın olarak çok sayıda bulunan geçit türüdür.

Marmara, Batı Karadeniz'in iç kesimleri, İç Anadolu'nun kuzey sınırı ve Trakya'daki İstranca Dağları'nda lokal olarak az sayıda da olsa yayılış gösterir. 1990'ların sonundaki araştırmalar, Toroslar'ın batısında sanıldan çok daha önemli bir popülasyon bulduğunu ortaya koymuştur. Doğu bölgelerde genellikle 1000–2100 m arasında ürer; ancak daha batıda daha düşük rakımlarda da ürediği bilinmektedir. Örneğin, Batı Karadeniz'de 900 m'de (Kumerloeve, 1961), Kızılırmak Deltası'nda (Hustings & Dijk, 1994), İstanbul Boğazı'nda (Porter, 1983) ve Ege kıyılarında deniz seviyesinde bile üreme kaydedilmiştir.

Geçit döneminde daha yaygın ve sayıca daha boldur. Sonbaharda, ilkbahara kıyasla daha sık görülür. İlkbahar göçü en erken 1 Mart'ta başlar, nisan başında yoğunlaşır ve nisan sonu ile Mayıs başında en yüksek sayılarla ulaşır. Sonbahar geçışı özellikle eylül ortası ile ekim başı arasında yoğunlaşır; ancak kuzey bölgelerde geçiş Ağustos başında, hatta muhtemelen temmuz ayında başlar. En geç kayıt 18 Kasım'dandır. Ayrıca 23–31 Aralık 2000 tarihleri arasında Antalya Samandağ'da bir birey kış döneminde gözlenmiştir.

kaydedilmiştir. **KAD.** 12 Haziran 2004'te İspir'de bir meyve bahçesinde tüylenmiş bir yavru gözlenmiş, yumurtlamanın 10 Mayıs civarında olduğu tahmin edilmiştir. **İÇA:** 20 Mayıs 1975'te Nevşehir'de duvarlardaki deliklerde yavrulu iki yuva, 12 Haziran 1994'te ise Kızılıcahamam'da bir yuva kutusuyla ilgilenen erişkinler gözlenmiştir.

Alttırular ve Sınıflandırma

Türkiye'deki kuşların, Avrupa'da üreyen nominat *phoenicurus* ile Kırım, Kafkaslar ve Orta Asya'da üreyen, ayırt edici kanat lekesine sahip *samamisicus* arasında geçiş formları olduğu düşünülmüştür (Svensson, 1992). Ancak Roselaar (1995), Türkiye'deki tüm popülasyonların *samamisicus* olduğunu ileri sürmüştür. Türkiye'de nadiren görülen kanat lekesi olmayan bireyler ya çok yıpranmış *samamisicus* bireylerdir ya da göç sırasında geçen *phoenicurus* alttürüne aittir. Örneğin, Manchester Doğa Tarihi Müzesi'ndeki Erzurum'dan gelen iki örnek (BB06770 ve BB06769) bu gruba dahildir. Öte yandan, üreyen bireylerin en azından çoğu *samamisicus* olarak tanımlanmıştır (OST, 1969, 1972, 1975, 1978). İncelediğimiz Türkiye örneklerinin çoğu morfolojik olarak *phoenicurus*'a benzemekle birlikte, bunların tamamının göçmen bireyler olduğu düşünülmektedir. Manchester Müzesi'ndeki örneklerin neredeyse tamamı *samamisicus* olarak tanımlanabilir; sadece BB12192 numaralı birey bu gruba dahil değildir.

Kara Kızılkuyruk

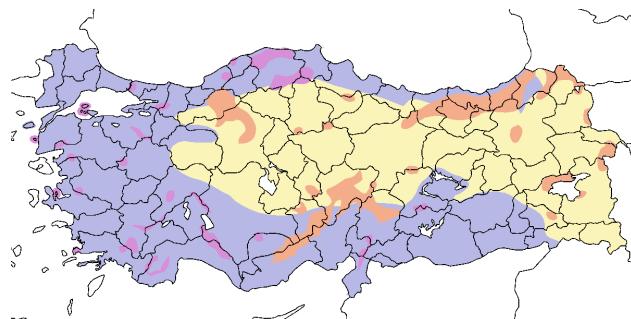
Phoenicurus ochrurus, Black Redstart

Yaygın olarak çok sayıda bulunan yerli, yarı göçmen ve kış göçmenidir.

Yaygın olarak çok sayıda bulunan yerli, yarı göçmen ve kış göçmeni bir türdür. Doğu Anadolu'nun yüksek dağlık alanlarında kısmen göçmendir. Bu bölgede kayalık yamaçlar, zirveler ve ağaç sınırlarındaki açık ormanlarda ürer. Batı Karadeniz'de ise daha düşük rakımlarda, 1200–1500 metre arasında da ürediği kaydedilmiştir. Batı ve Orta Anadolu'da evler ve yıkıntılar gibi insan yapımı yapılarda ürer; Ankara ve İstanbul gibi büyük şehirlerin merkezlerine kadar sokulur. Doğu Anadolu yaylalarında 1200 metreden en az 3500 metreye kadar ve Toroslar'da 3650 metreye kadar çıktıığı

belgelenmiştir. Trakya'nın büyük bölümünde, Tuz Gölü çevresinde ve kurak Güneydoğu Anadolu'da bulunmaz; Güneydoğu Anadolu dağlarında ise oldukça nadirdir.

Göç döneminde ve kışın ülke genelinde daha yaygındır. Başta güney ve batı bölgeleri olmak üzere, özellikle sulakalanların yakınında ve alçak kesimlerde kişler. Örneğin, Bafa Gölü çevresinde ekim sonundan nisan ortasına kadar, Fethiye ve Trakya'da ise ekim ortasından nisan sonuna kadar gözlenmiştir.

Üreme

Yuvalama alanı: Çoğunlukla kayalıklar ve kaya parçalarının bulunduğu dağlık alanlarda ürer. Kayalık yamaçlarda, büyük kaya parçaları üzerinde, mağaralardaki delik ve yarıklarda ya da yıkıntı ve binalar gibi yapay kaya benzeri yapılarda yuva yapar.

Yuvası: Kuru otlar, yosun ve bitki liflerinden yaptığı kâse şeklindeki yuvasını kıl, yün ve bir miktar tüyle kaplar.

Yumurta sayısı: Türkiye'de iki yuvada dört yumurta kaydedilmiştir. Bir yuvada dört, diğerinde beş yavru bulunmuştur. Sınırlı sayıdaki bu veriler, diğer bölgelerde gözlenen 4 ila 6 yumurtalık olağan kuluçka büyülüğu ile uyumludur.

Üreme dönemi: Yumurtlama genellikle nisan ortasında başlar ve temmuz ortasına kadar devam eder. Gözlemler diğer bölgelerde olduğu gibi yılda iki kez kuluçkaya yattığını göstermektedir.

MAR: Uludağ'da 1800 metrenin üzerinde, alpin çayırlıklar arasındaki kaya küteleri ve otel binaları gibi yapay yapılarda ürer. Haziran başından ağustos ayına kadar tüylenmiş yavrular kaydedilmiştir (Jetz, 1995). **KAD.** 4 Haziran 1945'te Abant Gölü'nde inşaat hâlindeki bir binada, birbirinden 20 metre uzaklıkta dört ve beş yavrulu iki yuva bulunmuştur; aynı gün yavruların tüylenmiş olduğu kaydedilmiştir (Wadley, 1951). Sivrikaya'da haziran ortasında, İspir'de ise haziran sonunda tüylenmiş yavrular gözlenmiştir. **AKD:** 13 Haziran 2004'te

Demirkazık'ta astarı tamamlanmamış yapım aşamasında bir yuva ve 19–20 Haziran 1990'da tüyenmiş bir yavru kaydedilmiştir. **İÇA:** 18 Nisan 1946'da Ürgüp'te dört yumurtalı bir yuva bulunmuş, 20 Nisan 1993'te ve 22 Mayıs 1992'de yuva yapımı gözlenmiştir. 9 Mayıs 2006'da Karapınar'da yavrularını besleyen erişkinler, 25 Mayıs 1970'te Göreme'de ve 19 Haziran 1996'da Karadağ'da tüyenmiş yavrular kaydedilmiştir. **DOA:** 9 Haziran 2001'de İshak Paşa Sarayı'nda yavrulu bir yuva, 22 Haziran 2004'te Erzurum'un daha yüksek rakımında dört yumurtalı başka bir yuva bulunmuştur. Bu bölgede en erken 25 Mayıs'ta, en geç ağustos ayında tüyenmiş yavrular kaydedilmiştir.

Alttırılar ve Sınıflandırma

Batı ve ORta bölgelerinde üreyen bireylerin büyük çoğunluğunun *ochrurus* alttürüne ait olduğu düşünülmektedir. Doğu Anadolu'da *semirufus* ile bazı karışıntılar olabilir. Ayrıca, kış aylarında özellikle batı bölgelerinde (Marmara ve Ege'nin büyük kısmında) *gibraltaricensis* alttürünün yaygın olduğu kabul edilmektedir (Roselaar, 1995). Batı ve Orta Anadolu'da kış döneminde yapılan arazi gözlemleri *gibraltaricensis*'in bu bölgelerde yaygın olduğunu doğrulamaktadır.

Taşkızılı

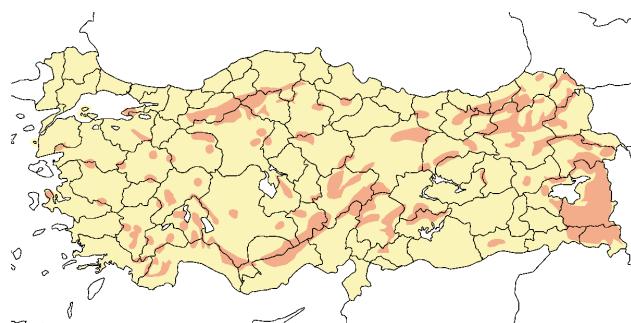
Monticola saxatilis, Common Rock Thrush

Nispeten yaygın olarak çok sayıda görülen yaz göçmenidir.

1500 m'nin üzerindeki yüksek dağlık alanlarda bulunur. Özellikle Doğu Anadolu'da yaygındır, batıya doğru ise daha lokal bir dağılım gösterir. Üreme döneminde Trakya, İç Anadolu ve Güneydoğu Anadolu'nun bozkır benzeri geniş alanlarında bulunmaz; bu bölgelerde ancak izole dağlık alanlarda kaydedilebilir. Batıda ve İç Anadolu'nun kenarlarında 800–1500 m, Uludağ ve Toroslar'da 1500–3000 m, Van çevresinde 2000–3000 m, Doğu Anadolu'nun diğer bölgelerinde ve Doğu Karadeniz'de ise 1100–4000 m arasında türer.

İlkbahar göçü haziran başına kadar sürebilir; bu durum, üreme yayılışının tam olarak anlaşılmasını zorlaştırmır. Çoğu birey Mayıs başında üreme alanlarına ulaşmış olur. Güney kıyılarındaki en erken kayıt 28 Mart'a, İç Anadolu ve güneydeki bazı kayıtlarsa nisan başına

tarihlenir. Sonbahar göçü ağustos başında başlar ve en geç 16 Eylül'e kadar sürer.

Üreme

Yuvalama alanı: Genellikle yüksek dağlardaki çorak kayalık yamaçlarda, büyük kayaların bulunduğu alpin çalılıklarda, vadilerde ve sarp kayalıklarda türer. Alçak rakımlarda, ağaçlık da olabilen kayalık alanlarda da yuvalar.

Yuvası: Bir kayaliktaki boşlukta, bir kayanın üzerindeki çıkışında ya da kısmen bitki örtüsüyle gizlenen yerlerde yuva yapar. Bitki sapları, otlar, kökler ve yosundan kâse şeklinde yaptığı yuvasını kökler ve ince otlarla kaplar.

Yumurta sayısı: Türkiye'de bir yuvada beş yumurta kaydedilmiştir.

Üreme dönemi: Yumurtlama genellikle nisan sonu ile Mayıs ortasında başlar ve Temmuz ortasına kadar sürebilir. **MAR:** Uludağ'da 8–9 Temmuz 1966'da tüyenmiş yavrularıyla birlikte dört çift gözlenmiştir. **KAD:** 15 Haziran 1990'da Sivrikaya'da bir çift yuvada görülmüştür. 24 Haziran 2004'te İspİR yakınılarında yiyecek taşıyan bir dişi, 30 Temmuz 1996'da Dilberdüzü'nde genç bir birey kaydedilmiştir. **AKD:** 7 Mayıs 1967'de Sultan Dağları'nda yuva yapımı gözlenmiş, 15 Mayıs 1970'te Çamardı'da ve 9 Haziran 1996'da Demirkazık'ta yiyecek taşıyan erişkinler görülmüştür. 13 Haziran 1993'te Demirkazık'ta güçlükle uçabilen tüyenmiş bir yavru kaydedilmiş, yumurtlamanın Mayıs ortasında gerçekleştiği düşünülmüştür. **İÇA:** 22 Nisan 1970'te Meke Tuzla yamaçlarında adaçayı öbeğiyle gizlenen bir yuvada beş taze yumurta bulunmuştur. 22 Mayıs 1992'de Şereflikoçhisar yakınılarında yuva yapımı gözlenmiş, 30 Mayıs 2007'de Karadağ'da yiyecek taşıyan bir çift kaydedilmiştir. 19 Haziran 1996'da yine Karadağ'da birkaç erişkinin yiyecek taşıdığı, 10 Temmuz 1907'de ise zar zor uçabilen yeni tüyenmiş bir yavru gözlenmiştir (Ramsay, 1914).

DOA: 9 Haziran 2004'te Bitlis Nemrut Dağı'nda yerden yaklaşık 4 metre yüksekteki bir delikteki yuvaya uçan bir dişi

gözlenmiş, 16 Haziran 2004'te Doğubayazıt'ta, 20 Haziran 2004'te Erçek'te ve 22 Haziran 2004'te Erzurum yakınlarında yiyecek taşıyan erişkinler kaydedilmiştir. 26 Haziran 1989'da ve 8 Temmuz 1986'da Bitlis Nemrut Dağı'nda genç bireyler görülmüştür. 16 Haziran 1996'da Adiyaman Nemrut Dağı'nda birkaç erişkinin yiyecek taşıdığı kaydedilmiştir. Gözlemler, diğer bölgelerde olduğu gibi Türkiye'de de türün yılda birden fazla kuluçkaya yatabileceğini göstermektedir.

Alttırılar ve Sınıflandırma

Monotipik bir türdür. Bingöl Dağları'nda tanımlanan *coloratus* alttürünün (Stepanyan, 1964) geçerliliği önce şüpheli yaklaşılmış (Roselaar, 1995) ve ardından bu formun geçersiz olduğunu ortaya koymuştur (Kirwan, 2001a).

Gökardıç

Monticola solitarius, Blue Rock Thrush

Oldukça yaygın olarak çok sayıda bulunan yerli ve yarı göçmendir.

Akdeniz ve Ege'nin güneyinde kısmen göçmen olup ülkenin diğer bölgelerinde daha lokal olarak geçer. Trakya'da bulunmaz, Karadeniz'in özellikle batı iç kesimlerinde nadirdir, İç Anadolu'da çok lokal, Güneydoğu Anadolu'nun büyük bölümünde ise sınır bölgeleri ve bazı izole dağlar dışında görülmez. Toroslar'da diğer bölgelere göre daha yayındır ve genellikle *M. saxatilis*'ten daha düşük rakımları tercih eder. Batı ve kıyı bölgelerinde genellikle 0–1700 m arasında, Uludağ, Toroslar ve Doğu Anadolu'da ise 2500 m'ye kadar kaydedilmiştir. Akdeniz kıyıları boyunca ve Ege'deki bazı lokalitelerde (örneğin Gediz ve Büyük Menderes deltalarında) kışlayan bireyler makul sayıdır. Üreme alanlarını eylül başında terk eder, ancak göç ekim ortasına kadar sürebilir. Sadece kışlayan bireyler bazı lokalitelerde Mayıs ortasına kadar kalabilir.

Üreme

Yuvalama alanı: Sarp kayalıkların ve kaya kütlelerinin bulunduğu yamaçlarda, vadilerde, harabelerde ve kıyı kayalıklarında, genellikle taşköşilden daha düşük rakımlarda, 0–2500 metre arasında ürer. **Yuvası:** Kayalıklardaki çatlaklıarda, mağaralardaki deliklerde ve bazen terk edilmiş binalardaki boşluklarda yuva yapar. Yosun ve otlardan yaptığı kâse biçimli yuvasını kökler ve ince otlarla kaplar. **Yumurta sayısı:** Türkiye'de bir yuvada beş yumurta kaydedilmiştir. Diğer bölgelerde olağan yumurta sayısı 4 ila 5'tir.

Üreme dönemi: Yumurtlama genellikle nisan başında başlar ve temmuz sonuna kadar devam eder. **MAR:** 26 Haziran 1973'te Babakale'de yiyecek taşıyan bir erişkin gözlenmiştir. **KAD:** 12 Haziran 1975'te Cimil Dağı'nın güneyinde yiyecek taşıyan bir çift kaydedilmiştir. **EGE:** 2 Mayıs 2003'te Doğanbey'de bir yumurtalı yuva bulunmuş, yumurtlamanın 7 Nisan civarında gerçekleştiği tahmin edilmiştir; 9 Mayıs'ta yuvadaki yavrular tüylenmiştir. 15 Temmuz 1969'da Muğla'da bir erişkin ve bir genç birey gözlenmiştir. **AKD:** 31 Mart 2000'de Silifke'nin kuzeyinde üreme alanlarında öten birçok erkek gözlenmiştir. 24 Mayıs 1993'te Mut'un güneyinde yaklaşık 10 günlük üç yavru bulunan bir yuva, 7 Haziran 1998'de Demirkazık'ta yavrulu bir yuva kaydedilmiştir. 13 Haziran 1993'te Demirkazık'ta yeni tüylenmiş bir yavru gözlenmiştir. 24–25 Mayıs 1999'da Akseki yakınlarında yiyecek taşıyan bir çift ve hazırlan-temmuz aylarında çeşitli lokalitelerde, bazıları muhtemelen ikinci kuluçkadan olan aile grupları gözlenmiştir. **İÇA:** 20 Nisan 2004'te Karapınar yakınlarında bir dişi kayaliktaki bir deliğe girerek orada kalmıştır; bu bireyin kuluçkada olduğu düşünülmektedir. 22 Mayıs 1998'de aynı bölgede yavrulu bir yuva, 8 Haziran 1977'de Kızılcahamam'da yuvaya yiyecek taşıyan erişkinler gözlenmiştir (Schubert, 1979). **DOA:** 1 Haziran 1969'da Görentaş yakınlarında yiyecek taşıyan iki çift, 16 Haziran 2004'te Doğubayazıt yakınlarında yiyecek taşıyan bir erişkin, Haziran 2005 başında Nemrut Dağı'nda yavrularını besleyen bir erişkin kaydedilmiştir. **GDA:** 2 Mayıs 1964'te Gaziantep'te beş yumurtalı bir yuva bulunmuştur (Warncke, 1964–65). Işıklı'da 17 Mayıs 1993'te yavrulu bir yuva gözlenmiştir. Aynı bölgede 4 Mayıs ve 15 Haziran 1996 ile 13 Mayıs 2004'te yiyecek taşıyan erişkinler, 10 Mayıs 2004'te yine yiyecek taşıyan bir erişkin, 23 Mayıs 1994'te bir dişi ve iki tüylenmiş yavru, 24 Mayıs 2004'te ise

kur davranışını gösteren bir erkeğin 100 metre yakınında tüylenmiş bir yavru gözlenmiştir. 23 Mayıs 2004'te Durnalık yakınlarında yüksek bir binadaki yuvasına yiyecek taşıyan bir erkek kaydedilmiştir.

Alttırler ve Sınıflandırma

Kuzeydeki bireylerin tamamı *solitarius*, güneydekilerin ise büyük ölçüde *solitarius* ile *longirostris* arasında ara formlar olduğu düşünülmektedir. Güneydoğu Anadolu'dan örnek bulunmamakla birlikte, bu bölgedeki popülasyonların büyük olasılıkla gerçek *longirostris* olduğu öne sürülmektedir (Roselaar, 1995; Clement & Holman, 2001). Tür, Avrasya kıtası boyunca klinal varyasyon gösterir ve tarafımızdan incelenen örneklerde *longirostris* alttürünü teşhis etmemi sağlayacak ayırt edici bir karakter saptamak oldukça güç olmuştur. *Longirostris* için öne sürülen karakterlerden biri olan küçük vücut boyutu daha önce de sorgulanmıştır (Svensson, 1992). Girit'te tanımlanmış ancak geçersiz kabul edilen *behnkei* formu, Türkiye'nin güneyindeki popülasyonlar için de önerilmiştir. Bu takson *solitarius*'un sinonimi olarak değerlendirilmelidir (Cramp, 1988; Hoyo, Elliott & Christie, 2006).

Çayır Taşkuşu

Saxicola rubetra, Whinchat

Nispeten lokal olarak çok sayıda yaz göçmeni, yaygın olarak çok sayıda bulunan geçit türüdür.

Seyrek çalıların ve otsu bitkilerin bulunduğu geniş ıslak çayırlarda, genellikle ağaç sınırında ya da üzerinde, yaklaşık 1700-2300 m rakımda yer alır. Doğu Karadeniz, Ardahan, Kars ve Ağrı'daki vadiler ile Van Gölü çevresinde ürediği kanıtlanmıştır. Batı Karadeniz ve Trakya'da kesin bir üreme kaydı bulunmasa da Mayıs sonu ile Ağustos arasında gözlenmiştir. 2004 yılında Kastamonu, Bolu çevresi ve Yozgat Akdağmadeni'nde makul sayıarda ürediği belirlenmiştir. Erzincan Refahiye'de ağaç sınırının üstünde gözlenmiş ve burada da ürediği doğrulanmıştır. Mayıs sonunda, Bursa kadar batıda ötüşü kaydedilmiş ancak ürediğine dair herhangi bir delil bulunmamıştır.

Geçit döneminde, özellikle batı bölgelerde olmak üzere ülke genelinde oldukça bol rastlanır.

İlkbahar göçü en erken 10 Mart'ta Akdeniz'de ve 16 Mart'ta Karadeniz Bölgesi'nde kaydedilmiştir. Antalya ile Side arasında 6 Nisan'da gözlenen birkaç yüz birey, alışmadık yoğunlukta bir kayıttır. Nisan ortasından Mayıs sonuna kadar yoğun geçiş görülür; Karadeniz Bölgesi'nde bu geçiş haziran başına kadar devam eder. Eber Gölü havzasında, 19-20 Nisan 1992'de kaydedilen yaklaşık 10.000 birey ise olağanüstü yüksek bir sayı olarak kayıtlara geçmiştir (Bradshaw & Kirwan, 1992). Sonbahar geçisi Ağustos ortasında başlar, Ağustos sonu ile Eylül sonu arasında zirveye ulaşır ve en geç 28 Ekim'e kadar sürer. Kişi dönemi için yalnızca iki kayıt mevcuttur: 2 Ocak 1987'de Bafa Gölü'nde (Kasperek, 1988a) ve 15 Aralık 1994'te Göksu Deltası'nda gözlenmiştir

Üreme

Genellikle yaylalarda, uzun ve bazen dikenli çalıların bulunduğu engebeli otlaklarda ve çayırlarda ürer. Genellikle bitki örtüsünün iyice gizleyeceği şekilde yerde, bitki sapları ve kuru otlardan kâse şeklinde yaptığı yuvasını ince otlarla ve killa kaplar. Yumurta sayısı hakkında veri yoktur; ancak diğer yerlerde olağan yumurta sayısı 5-7 olur. Yavru sayısı: 6 (1 yuvada). Tüylenmiş yavru sayısı genellikle 3 ile 5 arasındadır. KAD. 11 Haziran 2004'te Eskipolat yakınlarında yumurtlamanın 17 Mayıs'ta olduğunu gösteren yaklaşık yedi günlük altı yavrulu bir yuva bulunmuştur; 7 Ağustos 2001'de Sivrikaya'da ikinci kuluçka olabilecek bir yuvada yeni yumurtadan çıkışmış yavrular gözlenmiş ve 15 Haziran 1975'te Sohun Vadisi'nde yiyecek taşıyan iki çift kaydedilmiştir; 15 Haziran 1975'te Kopdağı Geçidi'nde yumurtlamanın Mayıs ortasında olduğunu gösterecek şekilde en erken tüylenmiş yavru; 15 Temmuz 1975'te dört tüylenmiş kuluçka (beş, dört, üç ve üç yavru) kaydedilmiştir. DOA: 23 Haziran 1968'de Erçek Gölü'nde yiyecek taşıyan erişkinler (Kasperek & Ven, 1983), 21 Haziran 1987'de ve 12 Temmuz 1974'te ise tüylenmiş yavrular kaydedilmiştir; 16

Haziran 1991'de Erzurum yakınlarında yiyecek taşıyan erişkinler gözlenmiştir.

Alttırler ve Sınıflandırma

Monotipik bir türdür. Van Gölü civarından tanımlanan *senguni* formu geçersizdir (Vaurie, 1959c; Urquhart & Bowley, 2002).

Taşkuşu

Saxicola rubicola, European Stonechat

Yayın olarak çok sayıda bulunan yerli, geçit kuşu ve kış konuğuudur.

Çoğunlukla yaylalarda, batıda ve kuzeyde ise deniz seviyesine yakın çalılık habitatlarda bulunur. Üreme yüksekliği batıdan doğuya doğru artış gösterir: en batıda 100–900 m, Batı Karadeniz'de 1000–1500 m, Orta Toroslar'da 1000–2000 m ve doğunun üç kesimlerinde daha da yüksek rakımlarda ürer. Güneydoğu Anadolu'nun ve Tuz Gölü'nün batısındaki kurak alanlarda bulunmaz.

Geçit dönemlerinde daha kuzeyden gelen göçmen bireylerin varlığına dair önemli kanıtlar vardır ve bu dönemlerde türün yaygınlığı artar. Her iki mevsimde de göçü belirgindir ancak orta dereceli yoğunluktadır. İlkbahar göçü şubat sonu veya mart başında başlar. Buna karşın, İstanbul Boğazı'ndan geçiş yaptığına dair veri bulunmamaktadır (Porter, 1983). Kışın özellikle güney ve güneybatı bölgelerde, bazı alanlarda yüksek yoğunlukta bulunur. Başlıca deltalar gibi bilinen kışlama alanlarından genellikle nisan başında ayrılır; yine de bazı bireyler İç Anadolu'daki iliman vadilerde kişi geçirebilir.

Üreme

Yuvalama alanı: Deniz seviyesinden 3000 metreye kadar olan çayırlarda, fundalıklarda, sık bitkili bataklık alanların daha kuru kenarlarında ve seyrek çalılıkların bulunduğu açık çayırlık

yamaçlarda ürer.

Yuvası: Yerde, otların arasında, otlar ve yosunlardan yaptığı kâse şeklindeki yuvasını kıl, yün ve bir miktar tüyle kaplar.

Yumurta sayısı: Türkiye'de bir yuvada beş yumurta kaydedilmiştir. Yavru sayısına dair doğrudan veri yoktur; ancak sayıları dördü bulan tüylenmiş yavrular gözlenmiştir. Diğer bölgelerde olağan yumurta sayısı 5 ila 6'dır.

Üreme dönemi: Yumurtlama genellikle nisan ortasında başlar ve ağustos ortasına kadar sürebilir. **MAR:** Uludağ'da, farklı yükseltilerde üreme dönemi yaklaşık bir ay farkla değişir. 17 Nisan 1992'de 800 metrede yuva yapımı gözlenmiş, 1993 Mayıs ortasında alpin bölgede hâlâ kar varken küçük yavruların bulunduğu iki yuva saptanmıştır. Haziran sonunda alpin bölgede ilk tüylenmiş yavru kaydedilmiş, 12 Ağustos 1963 ve 18 Ağustos 1977'de tüylenmiş yavrularını besleyen erişkinler gözlenmiştir (Jetz, 1995). 20 Haziran 1973'te Terkos Gölü yakınlarında tüylenmiş yavrusuyla birlikte bir erişkin gözlenmiştir. **KAD:** 12 Mayıs 1970'te Bolu Dağı'nda yiyecek taşıyan bir erkek, 9 Haziran 1975'te Boyabat'ın kuzeyinde yiyecek taşıyan bir çift, 28 Haziran 1977'de Bolu yakınlarında beş yumurtalı bir yuva kaydedilmiştir (Pforr & Limbrunner, 1982). 16 Haziran 1984'te Sivrikaya'da genç bir birey, 10 Mayıs 2004'te İspir yakınlarındaki Maden Köprübaşı'nda yiyecek taşıyan bir çift gözlenmiştir. **EGE:** 10 Mayıs 1995'te Pamukkale'de ve 17 Mayıs 1995'te Kuşadası'nda aile grupları kaydedilmiştir. 1 Haziran 1984'te Bafa Gölü'nde üç tüylenmiş yavru gözlenmiştir (Kasperek, 1988a). **İÇA:** 7 Haziran 1975'te Çankırı yakınlarında yiyecek taşıyan bir çift, 19 Haziran 1996'da Karadağ'da tüylenmiş bir yavru gözlenmiştir.

Alttırler ve Sınıflandırma

Türkiye'de yalnızca nominant alttür *rubicola* görülür (Roselaar, 1995). Yakın zamana kadar, üç taşkuşu türü tek bir tür (*Saxicola torquatus*) altında sınıflandırılmaktaydı. Ancak günümüzde Afrika Taşkuşu (*S. torquatus*), Avrupa Taşkuşu (*S. rubicola*) ve Sibirya Taşkuşu (*S. maura*) olmak üzere üç ayrı türe ayrılmıştır (Urquhart & Bowley, 2002; Wink, Sauer-Gürth & Gwinner, 2002). Avrupa ve Batı Afrika popülasyonları için *rubicola* adı kullanılmalıdır, çünkü *torquatus* adının tip lokalitesi Güney Afrika'daki Ümit Burnu'dur (Urquhart & Bowley, 2002).

Sibirya Taşkuşu

Saxicola maurus, Siberian Stonechat

Lokal olarak az sayıda yaz göçmeni, geçit türi ve kış göçmenidir.

Doğu Anadolu'da, özellikle Van Gölü çevresinde ve Kars civarında 1600–2400 m yüksekliklerde, yer yer 3000 m'ye kadar olan alanlarda ürer. Bu bölgelerde nispeten yaygın, ancak seyrek yayılışlıdır.

Türkiye'de Sibirya Taşkuşu ve Taşkuşu arasındaki sınır belirsizdir. Sibirya Taşkuşu'nun Van Gölü çevresiyle güney ve doğuda İran sınırına kadar bulunduğu kesin olup, Doğu ve Güneydoğu Anadolu'nun kalan bölgelerinde ve daha batıda bulunduğu ait bir ipucu yoktur (Roselaar, 1995). Her ne kadar bu konuda güçlü bir ipucu olmasa da bu iki tür birbirlerine karışıyor ve öne sürdüğü gibi (Beaman, 1994) ara formlar oluşturuyor ya da habitat veya yükseklik tercihleri ile ayrılmıyor olabilirler. Durumu daha da karıştıracak bir bulgu, Taşkuşu'nun İran'ın batısında ürüyor olabileceği (Kirwan & Bates, 2008). En azından Doğu Karadeniz'deki kuşların her iki cinsiyetinin tüy örtüsü de nispeten Sibirya Taşkuşu'na G.M.Kirwan'ın Van Gölü çevresinde gözlemlerine göre, iki türün ayırt edilmesinde kuyruk deseni işe yarayan bir karakter olarak sabit görünmektedir, erkeğin kanadındaki beyazın miktarı ve dişinin alt kısmındaki kırmızı rengin doygunluğu ve genişliği oldukça değişken karakterlidir.

Kış döneminde özellikle Güneydoğu Anadolu ve Akdeniz Bölgesi'nden kayıtlar vardır. Son dönem çalışmaları, popülasyonun en azından bir kısmının kışın güneye göç ederek Güneydoğu Anadolu üzerinden batı ve güney İran'a kadar ulaşlığını göstermektedir (Schweizer, 2003; Kirwan & Bates, 2008).

Üreme

Yuvalama alanı: Türkiye'den elde edilen bilgiler sınırlıdır. Mevcut verilere göre, Taşkuşu'na benzer şekilde yüksek rakımlardaki açık çayırlık alanlarda ürer.

Yuvası: Türkiye'de doğrudan veri yoktur. Diğer bölgelerde olduğu gibi yuvasını yerde, ot ve yosunlardan kâse biçiminde yapar ve kıl, yün ile tüyle kaplar.

Yumurta sayısı: Türkiye'de yumurta sayısına dair doğrudan bilgi yoktur.

Üreme dönemi: Türkiye'deki veriler sınırlı olsa da üreme Mayıs ortasında başlar ve Temmuz başına kadar devam eder. DOA: 19 Mayıs 2006'da Hamur'da, 9 Haziran 2006'da Bulanık'ta, 12 Haziran 2001'de Nemrut Dağı'nda, 13 Haziran 1990'da Van'da, 23 Haziran 1968'de Erçek Gölü'nde tüylenmiş yavrular gözlenmiştir (Kasperek & Ven, 1983). 1 Temmuz 1969'da Ağrı'da ve 9 Temmuz 1986'da Van yakınlarında da tüylenmiş yavru kaydedilmiştir. Mayıs 2004 başlarında Van çevresinde gözlenen bireylerinçoğunun eşleşmiş olduğu, yoğun alan savunması ve kur davranışları sergilediği, ancak yuvalamanın henüz ciddi biçimde başlamadığı kaydedilmiştir.

Alttürler ve Sınıflandırma

Türkiye'de görülen bireylerin tamamı *variegatus* alttürüne aittir. Tanımlanmış olan *armenicus* alttürü, *variegatus*'un bir sinonimi olarak kabul edilmektedir. Bu türün Türkiye'de görülen taksonlarının çoğu Hazar Denizi'nin güneyi, Güney Kafkasya, Doğu Anadolu ve İran'da yayılım gösterir. Diğer alttürler ise Hazar Denizi'nin kuzeyinde bulunur. Bu durum dikkate alındığında, "Sibirya Taşkuşu" olarak önerilen Türkçe isim yaniltıcıdır; zira Türkiye'de görülen bireylerin Sibirya ile ilişkisi oldukça sınırlıdır. Bazı yazarların fikirlerinin tersine (Roselaar, 1995), 10 Haziran 2000'de Rize-Sivrikaya'da gözlenen bir birey büyük olasılıkla *maurus* alttürüne aittir. Ayrıca, deneyimli bir gözlemci 23 Aralık 2004'te Göksu Deltası'nda iki *maurus* bireyini gözlemlemiş, 4 Ocak 2005'te muhtemelen aynı birey aynı yerde tekrar görülmüştür. Kafkaslar'ın kuzeyinde yaşadığı bildirilen *hemprichii* alttürüne dair Türkiye'den herhangi bir kayıt bulunmamaktadır ve şimdiden kadar bu altture ait olduğu düşünülen bireyler mevcut fotoğraflar üzerinden detaylı bir şekilde incelenmemiştir.

Kara Taşkuşu

Saxicola caprata, Pied Bushchat

Rastlantısal konuktur.

İstanbul'da 22 Eylül 2021 tarihinde A. Tomik tarafından İstanbul Havalimanı çevresinde 1 birey gözlenmiştir. Hatay'daki Milleyha ve sahil şeridi alanında ise 9 Ekim 2021'de A. Atahan, M. Atahan, A. İlbeli ve F. Izler tarafından 1 birey kaydedilmiş, bu birey 10 Ekim'e kadar alanda kalmıştır.

Üreme

Türkiye'de üremez. Doğal yayılış alanı Güney Asya'dır.

Alttırılar ve Sınıflandırma

Türkiye'de kaydedilen bireylerin, muhtemelen Doğu İran, Kazakistan ve Afganistan'da üreyen ve ayrıca Arabistan ile İsrail'de de gözlenen *rossorum* alttürüne ait olduğu düşünülmektedir.

Kuyrukkakan

Oenanthe oenanthe, Northern Wheatear

Yaygın olarak çok sayıda bulunan yaz göçmeni ve geçit türüdür.

Karadeniz ve Akdeniz bölgeleri ile İç ve Güneydoğu Anadolu'nun bozkırlarında lokal olarak bulunur. Genellikle dağlık alanlarda ürer. Üreme yüksekliği batıdan doğuya doğru artar: batıda genellikle 100–1500 m arasında, Uludağ'da 2300 m'ye kadar, Toroslar ve Doğu Karadeniz'de 1100–2700 m arasında, doğuda ise 1000–4000 m arasında ürer.

İlkbahar göçü en erken 28 Şubat'ta başlar ve en yoğun olarak nisan başı ile Mayıs başı arasında gerçekleşir. Sonbahar göçü ise eylül ortasından ekim ortasına kadar en yüksek yoğunluğa ulaşır ve göç hareketi en geç 27 Kasım'a kadar devam

edebilir. İlkbahar göçü, sonbahar göçüne kıyasla daha belirgin ve dikkat çekicidir.

Üreme

Yuvalama alanı: Esas olarak yaylalar ve dağlık alanlarda, kayalık ve taşlık açık yamaçlarda, çalılık çayırlarda ve kaya parçalarının yakınında ürer.

Yuvası: Kayadaki ya da taş yığınındaki bir deliğe veya yarığa, yaygın olarak kayanın altına ya da memeli inlerine ve bitki köklerinin altına yuva yapar. Ot, yosun ve köklerden yaptığı sığ kâse şeklindeki yuvasını ince otlar, kıl, yün ve tüylerle kaplar.

Yumurta sayısı: Türkiye'de bir yuvada dört yumurta, iki yuvada dört ile beş yavru kaydedilmiştir.

Üreme dönemi: Yumurtlama genellikle nisan ortasında başlar ve temmuz sonuna kadar sürebilir. **MAR:** 12 Ağustos 1963'te Uludağ'da üç tüylenmiş yavru gözlenmiş, bu durum bölgedeki üremenin geç başladığını göstermektedir (Jetz, 1995). **KAD:** 7 Haziran 1994'te Tosya yakınlarında tüylenmiş yavrular, 13 Haziran 2004'te Sivrikaya'da yuva yapımı gözlenmiştir (Faldborg, 1994). **AKD:** 19 Nisan 1967'de Sultan Dağları'nda yuva yapımı, 7 Mayıs 1967'de çiftleşme ve 12 Mayıs 1992'de Aladağ'da tüylenmiş yavrular gözlenmiştir. 15 Mayıs 1970'te Aladağ'da görülen yavrular yumurtlanmanın nisan ortasında olduğunu göstermektedir. 13 Mayıs 2004'te Demirkazık'ta yuva yapımı, 12 Haziran 1993'te Aladağ'da biri yarı gelişmiş, diğeri büyük yavrulu iki yuva, 1 Temmuz 1969'da Karanfil Dağı'nda yavrulu bir yuva (Sutton & Gray, 1972) ve 23 Temmuz 1971'de Torosdağ'da tüylenmiş bir yavru kaydedilmiştir. **İÇA:** Genellikle Mayısın ilk haftasında yuva yapımı başlar (Wadley, 1951). 28 Mayıs 1972'de Erciyes Dağı'nda dört yumurtalı bir yuva, 4 Haziran'dan itibaren hazırlan boyunca tüylenmiş yavrulu üç kuluçka gözlenmiştir. **DOA:** 28 Mayıs 1990'da Nemrut Dağı'nda yavrulu bir yuva, 9 Haziran 2004'te yuva yapımı gözlenmiştir. 8 Haziran 2001'de

Doğubayazıt'ta yavrulu iki yuva ve tüylenmiş yavrulara sahip iki kuluçka, 16 Haziran 2004'te üç kuluçka kaydedilmiştir. Haziranın ilk haftasında Erzurum'da hem yumurtalı yuvalar hem de yavrular gözlenmiştir (McGregor, 1917).

Alttırler ve Sınıflandırma

Türkiye'de üreyen bireylerin tamamı *libanotica* alttürüne dâhil edilmiştir (Roselaar, 1995). Göçmenler arasında ise *oenanthe* alttürüne ait bireyler de vardır; örneğin, NHM 98.9.1.2432 numaralı örnek Danford tarafından Toroslar'da toplanmıştır. Bu alttürler arasındaki sınırlar detaylı şekilde bilinmemektedir.

Boz Kuyrukkakan

Oenanthe isabellina, Isabelline Wheatear

Yaygın olarak çok sayıda bulunan yaz göçmeni ve geçit türüdür.

Batı ve Orta Anadolu'da 1850 metreye, doğuda ise genellikle 700–2300 metre arasındaki açık alanlarda, özellikle bozkırlarda kaydedilir. Şubat ayından itibaren birkaç istisnai kayıt dışında, yaygın olarak mart başından eylül sonuna kadar gözlenir.

En erken kayıt 25 Şubat'ta Alanya'dan, 29 Şubat'ta ise üreme yayılış alanı içinde yer alan Konya yakınlarından alınmıştır (Watson, 1961). En geç kayıt ise 5 Kasım'da Doğu Anadolu'dan bildirilmiştir. Türün üremediği kuzey kıyılarda ilkbahar geçisi mart sonundan Mayıs sonuna kadar sürebilir.

Üreme

Yuvalama alanı: Kurak ve ağaçsız bozkırlarda, ovalarda ve çiplak taşlık yamaçlarda ürer. En yoğun olarak Tuz Gölü çevresinde bulunur.

Yuvası: Genellikle yerdeki gelengi (*Spermophilus xanthoprymnus*) deliklerinde, doğal oyuklarda, taş yığınlarında ya da kaya altlarında yuva

yapar. Bitki gövdeleri ve otlardan yaptığı sıç kâse şeklindeki yuvasını kıl, tüy ve yünle kaplar.

Yumurta sayısı: Türkiye'de üç yuvada altı yumurta sayılmıştır. 3 ila 5 uçan yavrulu kuluçkalar kaydedilmiştir.

Üreme dönemi: Kur davranışları mart sonu ve nisan başında görülür. İlk yumurtalar 6–7 Nisan'da, yavrular nisan sonundan itibaren (en erken 20 Nisan) yuvada görülmeye başlar. Mayıs sonu ve hazırlanda kuluçkaya yatan dişiler, hazırlanda yavru besleyen bireyler gözlenmiştir. İkinci kuluçka hazırlan ve temmuz aylarında tüylenmiş yavrularla belgelenmiştir. 10 Mayıs 1993'te eşi ikinci kuluçka için yuva yaparken ilk kuluçkadan tüylenmiş yavrusunu besleyen bir erkek kaydedilmiştir. **MAR:** 23 Haziran 1973'te tüylenmiş yavruları olan iki çift gözlenmiştir. **KAD:** 15 Haziran 1991'de yiyecek taşıyan bir erişkin kaydedilmiştir. **EGE:** 28 Mayıs 1999'da kuluçkaya yatmış ya da küçük yavrusunun üstüne yatmış bir erişkin gözlenmiştir. **AKD:** Haziran ayında çeşitli lokalitelerde tüylenmiş yavrular kaydedilmiştir. **DOA:** 7 Mayıs 2004'te yavrulu bir yuva, 10 Haziran 2001'de ise yeni tüylenmiş bir yavru kaydedilmiştir. **GDA:** 6 Mayıs 1970'te Ceylanpınar'da tüylenmiş bir yavru gözlenmiş, bu erken kayıt yumurtlamanın 4 Nisan civarında başladığını göstermektedir.

Alttırler ve Sınıflandırma

Monotipik bir türdür.

Keşiş Kuyrukkakanı

Oenanthe monacha, Hooded Wheatear

Rastlantısal konuktur.

2018–2023 yılları arasında tür Antalya ve Muğla kıyılarında düzenli olarak az sayıda bireyle gözlenmiştir. Antalya Manavgat'taki Çenger Sahili'nde 25 Mart 2018'de D. Eldelekli, O. Eldelekli ve M. Erturhan tarafından 1 birey, 12–19 Mart 2021 tarihleri arasında yine aynı alanda O. Gül, O. Kılıç ve M. Koçtaş tarafından 1 birey kaydedilmiştir. 3 Nisan 2021'de T. Tozsun tarafından Antalya'daki Patara Antik Kenti ile Muğla'daki Patara-Karadere Plajı'nda ayrı ayrı 1'er birey gözlenmiştir. Aynı yıl 14–19 Nisan tarihleri arasında Manavgat Nehri ağzındaki Boğazkent'te O. Gül ve O. Kılıç tarafından 1 birey kaydedilmiştir. Son olarak 31 Mart–20 Nisan 2023 tarihleri arasında Side yakınındaki Sorgun

Titreyengöl Park'ta *U. Duman* tarafından 1 birey kaydedilmiştir.

Üreme

Türkiye'de yuvalamaz. Yayılış alanı İran, Arabistan ve Mısır'dır.

Alttırılar ve Sınıflandırma

Monotipiktir.

Çöl Kuyrukkakanı

Oenanthe deserti, Desert Wheatear

Rastlantısal konuktur. Lokal olarak az sayıda üreyebilir.

Çoğu kayıt rastlantısal bireyleri yansımaktadır. 3 Eylül 1956'da eski Amik Gölü'nde (Kumerloeve, 1975b), Ağustos 1973'te Erkek Gölü yakınlarındaki Kuh Dağı'nda 2200 m yükseklikte erkek bireyler (Gallner, 1976), 6 Eylül 1988'de Gaziantep Fevzi Paşa'da bir dişi (Kirwan & Martins, 1994), 13 Haziran 1999'da Cizre'de bir birey (Kirwan vd., 2003), 25 Eylül 2006'da Kars'taki Kuyucuk Gölü'nde bir birey (Balmer & Betton, 2007a) ve 14 Kasım 2006'da Sakarya Deltası'nda fotoğraflanan bir birey. Bunlara ek olarak, 12 Mayıs 2000'de Kralkızı Barajı'nda (Diyarbakır) da bir kayıt bildirilmiştir (Karakaş & Biricik, 2005). Ancak (Gallner, 1976) tarafından bildirilen Van civarındaki olağanüstü kuşlar gibi bazı kayıtların güvenilirliği sorgulanmış ve özellikle kanıtlayıcı detayların eksik olduğu bazı gözlemlerin doğruluğu şüpheliidir.

Son yıllarda elde edilen bulgular, türün Güneydoğu Anadolu'da ve muhtemelen komşu bölgelerde çok lokal bir yerli tür olabileceğiğini düşündürmektedir. 1985'te 19 Nisan–3 Mayıs tarihleri arasında Birecik'te yerdeki bir deliğe yuva malzemesi taşıyan ve kur davranışını sergileyen bir çift gözlenmiş, 18 Nisan 1988'de

ise aynı bölgede bir erkek birey kaydedilmiştir; bu gözlemler tüy örtüsüyle ilgili detaylarla desteklenmiştir (Peter, 1994).

Üreme

Yuvalama alanı: Türkiye'deki tek gözlem Fırat kıyısındaki yarı çöl karakterli habitatta, yerdeki bir deliğe yuva yapan bir çiftten gelmiştir.

Yuvası: Ot ve benzeri malzemelerle yerdeki bir deliğe yuva yaptığı düşünülmektedir.

Yumurta sayısı: Türkiye'de yumurta veya yavru sayısına dair veri yoktur.

Üreme dönemi: **GDA:** 19 Nisan–3 Mayıs 1985 tarihleri arasında Birecik'te yerdeki bir deliğe yuva malzemesi taşıyan ve kur davranışını sergileyen bir çift gözlenmiştir. 18 Nisan 1988'de yine aynı bölgede bir erkek birey kaydedilmiş, her iki gözlemede de tüy örtüsüyle ilgili detaylar belgelenmiştir (Peter, 1994).

Alttırılar ve Sınıflandırma

Türkiye'de üreyen bireylerin büyük olasılıkla nominat alttür olduğu düşünülmektedir (Roselaar, 1995).

Kıbrıs Kuyrukkakanı

Oenanthe cypriaca, Cyprus Wheatear

Lokal olarak az sayıda geçit türüdür.

Özellikle Göksu ve Çukurova deltaları gibi iyi gözlenen güney kıyı lokalitelerinde ilkbaharda düzenli olarak gözlenir. En çok mart ortası ile nisan ortası arasında görülür, ancak en geç kayıt 4 Haziran tarihlidir. En batıdaki gözlem 16 Nisan 1997'de Köyceğiz Gölü'nden bildirilmiş olup (Kirwan vd., 2003), bu dönemde Fethiye civarında da düzenli olarak görüldüğü düşünülmektedir. 2003 ve 2005 ilkbaharlarında Akyatan'da birer birey halkalanmıştır (Keşaplı Can ve Keşaplı Didrickson 2009). Son yıllarda Antalya çevresinden de birkaç kayıt alınmıştır.

Üreme

Türkiye'de yuvalamaz. Üreme döneminde Kıbrıs adasına endemiktir.

Alttırılar ve Sınıflandırma

Monotipik bir türdür.

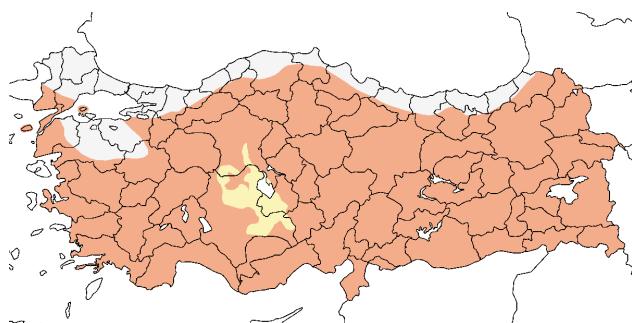
Kara Kulaklı Kuyrukkakan

Oenanthe melanoleuca, Black-eared Wheatear

Yaygın olarak çok sayıda bulunan bir yaz göçmenidir.

Açık kayalık alanlara ve büyük kaya bloklarına diğer kuyrukkakan türlerine göre daha az bağımlıdır. Türemek için seyrek çalılara ve bodur ağaçlarına ihtiyaç duyar. Genellikle Kuyrukkakan'a kıyasla daha düşük rakımlarda bulunur, ancak üreme alanları büyük ölçüde örtüsüür. Batı ve Orta Anadolu'da çoğunlukla 0–1200 m arasında türer. Toroslar'da 1600–2150 m, Doğu Anadolu'da çoğu zaman 2300 m'ye kadar ve Nemrut Dağı'nda 3000 m'ye kadar çıkar.

Nisan başından eylül sonuna kadar, Karadeniz ve Trakya kıyıları hariç olmak üzere, üremediği alanlar da dâhil tüm bölgelerde düzenli olarak gözlenir. Özellikle sonbaharda ülke çapında yaygın bir göçmendir. İlkbahar günü günde kıyılarındaki deltalarda en azından Mayıs ortasına kadar devam eder. En erken İlkbahar kaydı 4 Mart'ta Antalya'dan, en geç sonbahar kaydı ise 25 Ekim'de Kızılırmak Deltası'ndandır.

Üreme

Yuvalama alanı: Kayalık alanlarda, genellikle kısmen çalılıkla kaplı yamaçlarda ürer. Ayrıca taş duvarlarla çevrili ekili alanlarda da yuvalar.

Yuvası: Yerdeki deliklerde, bir kayanın ya da taşın altında, kayalardaki çatlaklarda, alçak kayalıklarda veya taş duvarlarda yuva yapar. Bitki sapları, otlar ve köklerden yaptığı sığ kâse biçimli yuvasını kökler ve killa kaplar.

Yumurta sayısı: Türkiye'de bir yuvada 4, iki yuvada 5 ve iki yuvada 6 yumurta kaydedilmiştir. İki yuvada 4, iki yuvada ise 5 yavru gözlenmiştir.

Üreme dönemi: Yumurtlama genellikle Mayıs başında başlar ve tüylenmiş yavrular haziran sonuna kadar gözlenir. **MAR:** 15 Haziran 1998'de Uluabat Gölü'nde tüylenmiş yavrulu bir çift (Welch & Welch, 1998b), Haziran 1973'te Vize'de bir aile grubu ve 26 Haziran 1973'te Kösedere'de dört tüylenmiş yavrulu bir çift gözlenmiştir.

Tür nisan başından eylül ayına kadar bölgede görülür. **EGE:** 29 Nisan 2001'de Muğla yakınlarında ve 5 Mayıs 1899'da İzmir yakınlarında yuva yapımı kaydedilmiştir (Selous, 1900). Mayısın ilk haftasında İzmir yakınlarında 4 ila 6 yumurtalı üç yuva bulunmuş, 8 Mayıs 1899'da Aydın'da altı yumurtalı bir yuva (Selous, 1900), 20 Mayıs 1970'te Aliağa'da iki günlük beş yavrulu bir yuva, 19 Mayıs 1951'de İzmir yakınlarında iyi gelişmiş beş yavrulu bir yuva kaydedilmiştir (McNeile, 1950, 1951, 1954, 1967, 1968, 1970, 1972, 1973). 25 Mayıs 2004'te Akköy'de küçük bir yavru, 21 Haziran 1966'da Menemen'de tüylenmiş bir yavru gözlenmiştir. **AKD:** 19 Nisan 2004'te Akseki'de yuva yapımı, 7 Mayıs 2004'te Uzuncaburç'ta bir dişi yuva yaparken 1 metre yakınında kur yapan bir erkek gözlenmiştir. 10 Haziran 1992'de dört günlük dört yavrulu bir yuva ve aynı gün tüylenmiş bir yavru kaydedilmiş, 17 Haziran 1996'da tüylenmiş yavrulu birkaç çift gözlenmiştir. 13 Mayıs 2005'te Mut'ta 3–4 günlük beş yavrulu bir yuva bulunmuştur. **İÇA:**

21 Nisan 2004'te ve 28 Nisan 1946'da Hasan Dağı'nda, 7 Mayıs 1969'da Çabak'ta yuva yapımı gözlenmiştir (Wadley, 1951). Tüm bu kayıtlar ilk kuluçkayla ilgilidir. Tür diğer bölgelerde yılda iki kez kuluçkaya yatabilir. **GDA:** 1–2 Haziran 1998'de Gaziantep'te yavrulu dört yuva, 6 Haziran 2006'da büyük yavrulu bir yuva ve 18 Mayıs 2007'de beş yumurtalı bir yuva kaydedilmiştir.

Alttırılar ve Sınıflandırma

Monotipik bir türdür. Yakın zamana kadar Batılı Kara Kulaklı Kuyrukkakan, Doğu

Akdeniz'de bulunan *melanoleuca* alttüürü olarak değerlendirilmiştir. *Hispanica* ve *melanoleuca* arasında Balkanlar'daki geniş bir melezleşme kuşağı bulunmasına rağmen, bu iki formun ayrı türler olabileceği öne sürülmüştür (Sangster, 1999). Bu taksonların arazi teşhisini, yakın zamanda kapsamlı bir değerlendirmeye konu olmuştur (Ullman, 2003).

Alaca Kuyrukkakan

Oenanthe pleschanka, Pied Wheatear

Lokal olarak az sayıda yaz göçmeni, yaygın ve az sayıda geçit türdür.

Düzenli olarak Trakya'nın en batısında, Yunanistan sınırındaki bölgede ürer. Eski kayıtlara göre Doğu Anadolu ve Karadeniz'in kuzeydoğusunda, 800–2300 m arasında, ıri kaya bloklarının seyrek olarak bulunduğu, gür çalılıkların ve diğer alçak vejetasyonun hâkim olduğu çorak dağ yamaçlarında ürediği düşünülmektedir. Üreme alanlarının Van çevresi, Kaçkar Dağları'nın Gürcistan ve Ermenistan sınırına yakın kesimleri, Doğubayazıt, Bingöl çevresi ve batıdaki Munzur Dağları (Erzincan) ile sınırlı olduğu tahmin edilmektedir. Haziran sonu ve temmuz başında güneydoğunun üç kesimlerinden de bildirilmiş ancak üreme kanıtı sunulmamıştır. Diyarbakır'daki bir kayımda hem üreme açısından hem de tür teşhisini bakımından güvenilirliği belirsizdir. Yozgat ve Kayseri'deki yaz kayıtları şüpheli olup, tüyleri yıpranmış Ak Sırtlı Kuyrukkakan bireyleriyle karıştırılmış olabilir. İran'da olduğu gibi, Türkiye'deki üreme alanları da muhtemelen yakın akrabası Kara Kulaklı Kuyrukkakan ile örtüşmektedir ve doğudaki üç kesimlerden bir melez birey kaydedilmiştir (Ullman, 1992). İki tür Türkiye'de farklı habitatları tercih etse de bu farklılıkların netleştirilmesi gerekmektedir.

Geçit sırasında çoğunlukla Doğu Anadolu üzerinden, daha nadir olarak kıyı Ege ve Marmara'dan az sayıda geçer. İlkbahar geçisi 16 Mart'ta Çukurova'da başlar; büyük kısmı mart ortası ile nisan ortası arasındadır, ancak geçiş 17 Mayıs'a kadar sürer. Kayıtların çoğu, nispeten iyi gözlenen Akdeniz kıyısındaki geniş deltalar kaynaklıdır. Sonbahar geçisi daha az belirgindir. Ağustos başında, batıda muhtemelen temmuz sonunda başlar; en geç kayıtlar 1 Ekim'de Van

Gölü civarından ve 29 Ekim'de Çukurova'dan bildirilmiştir.

Üreme

Yuvalama alanı: Genellikle taşlık yamaçlarda, kaya parçalarının bulunduğu açık alanlarda ve dar, derin vadilerde ürer. Türkiye'de uygun habitatlar özellikle Doğu Anadolu'nun yüksek bölgelerinde bulunur. **Yuvası:** Bir taşın altına, kayalardaki veya toprak duvarlardaki delik ya da yarıklara yuva yapar. Yuva ot ve köklerden yapılmış kâse şeklindedir. Gaziantep'in batısında 2–3 Mayıs 1964'te ve Bingöl'ün batısında Temmuz 1966'da bulunan ot ve köklerden yapılmış boş yuvalar (Warncke, 1964–65) Kara Kulaklı Kuyrukkakan ile karıştırılma ihtimali içindedir (Beaman, 1986). **Yumurta sayısı:** Diğer bölgelerde genellikle 4 ila 6 yumurta bırakır. Yılda iki kez kuluçkaya yattığı bilinmektedir. **Üreme dönemi:** Yumurtlama genellikle nisan sonu ile Mayıs başı arasında başlar. **DOA:** 1 Mayıs 1983'te Van'da öten bir erkek ve 29 Temmuz 1990'da üç gençle birlikte bir çift gözlenmiştir (Kirwan & Martins, 1994; Kirwan vd., 2003). 22 Haziran 1990'da İspir'in güneyinde, Maden Köprübaşı'nın üzerindeki uygun habitatta bir çift kaydedilmiştir (Kirwan & Martins, 1994). 6 Ağustos 1992'de Iğdır'in kuzeybatısında, Ermenistan sınırına yakın bir noktada bir erkek ve üçten fazla dişi ya da genç birey görülmüştür (Kirwan & Martins, 2000). **GDA:** 28 Nisan 2000'de Diyarbakır Kralkızı Baraj Gölü'nde bir erkek, öttüğü kayanın içindeki oyuktan çıkan bir dişiyle birlikte gözlenmiştir. 9 Haziran 2000'de büyük olasılıkla yuva malzemesi taşıyan başka bir dişi kaydedilmiştir (Karakas & Kılıç, 2005).

Alttürler ve Sınıflandırma

Monotipik bir türdür.

Ak Tepeli Kuyrukkakan

Oenanthe leucopyga, White-crowned Wheatear

Rastlantısal konuktur.

12 Ağustos 1993'te Kayseri Pınarbaşı'nda genç bir birey gözlenmiş ve bu kayıt İtalyan Nadir Türk Komitesi tarafından kabul edilmiştir (Sorace, 1996). 9 Mart 1996'da Çukurova Deltası'ndaki Yumurtalık Lagünleri'nde erişkin bir birey çok iyi tanımlanarak kaydedilmiştir (Kirwan vd., 2003). 2 Mart 2005'te Antalya'da Phaselis'te fotoğraflanan erişkin birey, Alman Nadir Türk Komitesi'ne sunulmuştur. Son olarak, 11 Mart 2024'te Hatay'daki Milleyha ve sahil şeridinde bir birey *A. Atahan, M. Atahan, S. Atahan, A. Gümüş, E. Yüksek ve G. D. Yıldırım* tarafından gözlenmiştir.

Üreme

Türkiye'de yuvalamaz. Yuvalama alanı Sahara Çölü ve Arabistan çölleridir.

Alttırılar ve Sınıflandırma

Hangi formun bulunduğu bilinmemektedir.

Ak Sırtlı Kuyrukkakan

Oenanthe finschii, Finsch's Wheatear

Lokal ve çok sayıda bulunan yaz yerli ve yarı göçmendir.

Üreme döneminde çoğunlukla 500–2000 m arasında, en az 100 m'den 2300 m'ye kadar olan açık ve seyrek bitki örtüsüne sahip yamaçlarda bulunur. Mart ortasından ekim ortasına kadar üreme alanlarında kalır. Ancak kıyı bölgelerindeki kışlama alanlarında bazı bireyler mart sonuna kadar gözlenebilir. Popülasyonun büyük kısmı kişi geçirmek üzere Suriye ve çevresine göç ederken, Toroslar'ın ve Güneydoğu Anadolu Dağları'nın eteklerinde yaygın olarak, İç Anadolu'nun orta rakımlarında ise daha az sayıda kışlayan bireyler bulunur.

Üreme

Yuvalama alanı: Genellikle çiplak ya da seyrek çalılıklarla kaplı açık alanlarda, kaya parçalarının bulunduğu yamaçlarda ve dik yamaçlı kayalık vadilerde ürer.

Yuvası: Kayaların arasındaki veya küçük kayalıklardaki delik ya da yarıklara yuva yapar. Yuva, bitki sapları, otlar ve köklerle oluşturulan kâse biçimindedir; ince kökler, kıl ve yünle astarlanır.

Yumurta sayısı: Türkiye'de iki yuvada 5–6 yumurta kaydedilmiştir. Bir yuvada 4 yavru sayılmıştır. Tüylenmiş yavru sayısı genellikle 2–3'tür; bu durum sekiz yuvada gözlenmiştir. Ancak beş yuvada 4–6 tüylenmiş yavru da kaydedilmiştir.

Üreme dönemi: Yumurtlama genellikle nisan başında başlar, temmuz sonuna kadar yavru gelişimi gözlenebilir. **EGE:** Nisan başında Pamukkale'de yuva yapımı, 15 Mayıs 1973'te tüylenmiş bir yavru gözlenmiştir; bu veriler yumurtlamanın nisan ortasında gerçekleştiğini göstermektedir. **AKD:** 7 Mayıs 2004'te Uzuncaburç yakınlarında yavrulu bir yuva bulunmuştur. Mayıs sonlarında erişkinlerin yiyecek taşıdığı, en erken 1 Haziran'da olmak üzere hazırlan-temmuz döneminde tüylenmiş yavrular gözlenmiştir. **GDA:** 2 Mayıs 1964'te Gaziantep yakınlarında altı yumurtalı bir yuva bulunmuştur (Warncke, 1964–65).

6 Mayıs 1970'te Ceylanpınar'da dört yeni tüylenmiş yavruyla birlikte bir çift gözlenmiş, yumurtlamanın nisan başında gerçekleştiği anlaşılmıştır. 5 Mayıs 2004'te Diyarbakır'ın güneyindeki Çınar-Göksu Baraj Gölü'nde tüylenmiş yavrulu birçok çift ve yeniden yuva yapan bazı çiftler kaydedilmiştir. **İÇA:** 21 Nisan 2004'te Hasan Dağı'nda yuva yapımı, 24 Nisan 2004'te yaklaşık üç günlük yavrulu bir yuva gözlenmiştir. 2 Mayıs 1973'te Şereflikoçhisar'da, 5 ve 18 Haziran 1992'de Hasan Dağı'nda yavrulu yuvalar kaydedilmiştir. 8 Mayıs ile ağustos başı arasında dört tüylenmiş yavru kaydı vardır. 10 Mayıs 1993'te yavru bulunan bir yuvadan 30

metre mesafede 27 Mayıs 1993'te yuva yapan bir dişi ve daha sonra yuvada beş yumurta görülmesi, yılda iki kez kuluçkaya yattığının açık kanıtıdır. **DOA:** Haziran 2001 başında Erçek Gölü yakınlarında yavrulu dört yuva kaydedilmiş, 5 Haziran'da dört, haziran ortasında, temmuz sonunda ve ağustos başında altı tüylenmiş yavru gözlenmiştir.

Alttırler ve Sınıflandırma

Kafkaslar ve Batı İran'la birlikte Türkiye'nin doğu bölgeleri, vücut rengi bakımından *finschii*, kuyruk deseni açısından ise *barnesi* özellikleri gösteren kuşların bulunduğu geniş bir geçiş kuşağındadır. Ancak Türkiye'deki bireylerin tamamı, görünüşe göre nominat *finschii* alttürüne aittir (Roselaar, 1995). Biz de bu geçiş kuşağının Türkiye bölümünden yalnızca bir örnek inceledik. Tring Doğa Tarihi Müzesi'nde bulunan bu dişi birey (1907.12.21.131) her açıdan nominat *finschii* ile birebir örtüşmektedir. *Barnesi*, Collar (del Hoyo vd. 2005) tarafından ayrı bir alttür olarak değerlendirilirse de, Tring ve Şikago'daki müze örneklerine göre yalnızca çok zayıf düzeyde farklılaşmış bir form gibi görülmektedir. Geçmişte Kara Sırtlı Kuyrukkakan ile aynı tür olarak ele alınmıştır.

Üreme

Türkiye'de yuvalamaz. Nominat form, Suriye'de Halep'e kadar kuzeye ulaşan geniş bir alanda ve ayrıca Lübnan'da ürer (Baumgart vd., 1995; Ramadan-Jaradi vd., 2008).

Alttırler ve Sınıflandırma

Türkiye'deki ilk kaydın alttür düzeyinde tanımlaması yapılmamıştır ve görünüşe göre, eskiden Münih'te bulunan bu örnek günümüzde kayıptır (Kumerloeve, 1975a). İkinci örnek ise, Kuzey Afrika'da Fas'tan Mısır'ın batısındaki çöl bölgelerine kadar uzanan alanda üreyen *halophila* alttürüne ait gibi görülmektedir (Baha el Din & Baha el Din, 2000). *Kara Sırtlı Kuyrukkakan* üstürü, Batı Palearktik kuşlarıyla çalışan taksonomistler için önemli taksonomik zorluklar sunar. Bu kompleksin beş veya daha fazla tür içerebileceği öne sürülmektedir.

Kara Sırtlı Kuyrukkakan

Oenanthe lugens, Mourning Wheatear

Rastlantısal konuktur.

28 Şubat 1914'te İskenderun'da bir erkek birey kaydedilmiştir (Kasperek, 1992a). 15 Nisan 1996'da Göksu Deltası'nda dişi bir *halophila* gözlenmiş, 23 Mayıs 2005'te Van Çatak'ın güneyinde bir erkek birey K. Atlası tarafından bulunmuştur. Aynı yılın 9–19 Mayıs tarihleri arasında Şanlıurfa Güzelkuyu'da 1 birey, 4–20 Haziran'da Aybastı yakınlarında B. Bilgen ve S. Sabırlı tarafından 1 birey ve 6–13 Ağustos'ta Kızılıkuyu'da F. İzler tarafından 1 birey gözlenmiştir. 27 Mart 2008'de Göksu Deltası'nda büyük olasılıkla *lugens* ırkına ait bir birey kaydedilmiş, son olarak 15 Nisan 2023'te Muğla Fevziye'de E. Ö. Doğan ve S. Erçalışkan tarafından 1 birey gözlenmiştir. Van Gölü'ndeki Akdamar Adası'nda 14 Haziran 2004'te görülen birey ise belgelenmemiştir.

Kızılca Kuyrukkakan

Oenanthe xanthoprymnna, Kurdish Wheatear

Lokal olarak az sayıda bulunan yerli ve irtifa göçmenidir.

Durumu ve yayılışı daha önce değerlendirilmiştir (Kumerloeve, 1984a; Kasperek, 1986d). Türkiye'de yalnızca bozkırların bitişindeki dağ eteklerinde ve dağlık alanlarda ürediği kanıtlanmıştır. Kuru, kayalık yamaçlar ile çıplak kayaların, seyrek kaya kütelerinin ve bodur ağaçlarının arasına serpiştirilmiş *Ferula* gibi otsu bitkilerle kaplı vadilerde yaşar. Üreme yükseklikleri Fırat boyunca 1100–2000 m, Gaziantep çevresinde yaklaşık 1500 m ve Hakkâri'de 2000–2100 m'dir. Yeşilce Köyü, Halfeti, Nemrut Dağı (Adiyaman) ve Hakkâri çevresinde düzenli olarak kaydedilmiştir. Erzincan, Malatya ve Elazığ çevresindeki tepelerde, Adiyaman ile Malatya arasındaki Beydağları'nda ve İran ile Irak sınırında yoğun olarak bulunur. Van

Gölü çevresinde (örneğin Nemrut Dağı, Tatvan) ve Erzurum'da da üremesi olasıdır. Üreme alanlarına genellikle Mayıs başında ulaşır, Ağustos başında ayrılır.

Geçit sırasında Akdeniz Bölgesi'nde görülür; örneğin Halfeti'de 20 Mart ve 12 Nisan tarihlerinde kaydedilmiştir. Kış aylarında nadiren gözlenir.

Üreme

Yuvalama alanı: Kurak ve kayalık dağ yamaçlarında, özellikle seyrek kaya parçalarının ve sarp kayalıkların bulunduğu alanlarda ürer.

Yuvası: Bir kaya yüzeyindeki deliklerde veya düşmüş kayaların arasındaki yarıklarda yuva yapar. Yuvayı, tabanını kuru otlar ve bitki saplarından oluşturduğu sıç bir kâse şeklinde inşa eder; içini ince otlar ve kıl ile kaplar.

Yumurta sayısı: Türkiye'den doğrudan yumurta sayısı bilgisi yoktur; diğer bölgelerde olağan kuluçka büyülüğu 4–5 yumurtadır. Bir yuvada dört yavru kaydedilmiştir. Tüylenmiş yavru sayısı genellikle iki birey ile sınırlıdır (10 yuvada gözlenmiştir).

Üreme dönemi: Yumurtlama genellikle Mayıs başında başlar ve Temmuz ortasına kadar sürer.

GDA: Gaziantep civarındaki kayıtlarda en erken 13 Mayıs'ta yuvada yavru tespit edilmiş, genellikle Mayıs sonu ile Haziran başı arasında yavru varlığı ve Haziranın ilk yarısında (en erken 27 Mayıs) tüylenmiş yavrular bildirilmiştir. Nemrut Dağı'nda 19 Haziran'da yavru, 15–16 Haziran 1996'da iki tüylenmiş kuluçka ve 12 Temmuz 1981'de üç çift ile tüylenmiş yavrular kaydedilmiştir. Hakkâri'de 17 Haziran 1978'de yiyecek taşıyan erişkinler, 14 Temmuz 1990'da tüylenmiş yavru, 8 Ağustos 1981'de Uludere yakınlarında iki tüylenmiş yavru besleyen bir çift ve aynı bölgedeki bir kaya yarığına yiyecek taşıyan başka bir çift gözlenmiştir; bu gözlemler türün yılda iki kez kuluçkaya yattığını desteklemektedir.

Alttırılar ve Sınıflandırma

Monotipik bir türdür. Eskiden İran Kuyrukkakanı (*Oenanthe chrysopygia*), Kızılca Kuyrukkakanı'nın (*Oenanthe xanthoprymnus*) *chrysopygia* adlı bir alttüri olarak sınıflandırılmıştır. Ancak bu iki formun ayrı türler olduğu uzun süredir savunulmakta ve birçok yazar tarafından desteklenmektedir (Ivanov, 1941; Helbig, 1984; Nikolaus, 1987; Roselaar, 1995; Dickinson, 2003; Hoyo vd., 2004; Rasmussen & Anderton, 2005; "On *Oenanthe xanthoprymnus* and *O. chrysopygia*, author=Bates, G. L., journal=Ibis, volume=13, number=5, pages=198–201, year=1935 ", t.y.). Roselaar (1995) *chrysopygia* formunun Doğu Anadolu'da Aras Vadisi çevresinde ve batıda Erzurum'a kadar uzanabileceğini öne sürmüştür. Ancak bu tahmin doğrulanmamıştır. Bununla birlikte, İran Kuyrukkakanı'nın Ermenistan'da, Türkiye sınırına yalnızca 15 km uzaklıkta trediği bilinmektedir (Ananian & Ghasabian, 2005). Nadiren ara formların raporlanmış olması, *xanthoprymnus* ile *chrysopygia* arasında sınırlı da olsa melezleşme olasılığına işaret etmektedir. Bu potansiyel melezleşme bölgesi, Malatya'nın kuzeyi ile Erzincan'ın güneyi arasında kalan dar bir alandır ve belgelenmiş olan alaca kuyrukkakan ile kara kulaklı kuyrukkakan arasındaki melezleşme bölgesine kıyasla çok daha önemsizdir (Haffer, 1977).

İpekkuşu

Bombycilla garrulus, Bohemian Waxwing

Düzensiz olarak az sayıda görülen bir kış konuğuudur.

Tür, özellikle Karadeniz kıyılarında ve bazı iç bölgelerde düzensiz olarak küçük gruplar hâlinde kış aylarında gözlenmiştir. En güvenilir ve düzenli kayıtlar Samsun'dan gelmektedir. 2005–2024 yılları arasında Samsun'da birçok kez kaydedilmiş, ilk gözlem 23 Kasım 2005'te L. Aktay ve N. Yavuz tarafından yapılmıştır. Asarcık ilçesine bağlı Emirmusa Köyü'nde 2 Nisan 2006'da 7 birey, 1 Mart 2011'de ise B. Bilgen ve E. Yoğurtcuoğlu tarafından 21 birey kaydedilmiştir. Benzer şekilde Karadeniz Bölgesi'nde Zonguldak Çaycuma'da 8 Ocak 2009'da 1 birey (M. Erturhan), Rize Boğaz Mahallesi'nde 26 Ocak 2024'te 10 birey (B. Hatinoğlu) ve Giresun Espiye Sahilleri'nde 3 Şubat 2024'te 1 birey (Ç. Abbasoğlu) gözlenmiştir. Doğu Karadeniz'deki bu kayıtlar, türün kıyıya yakın yerlerde de ortaya çıkabildiğini göstermektedir.

İstanbul çevresinden de önemli kayıtlar vardır. İstanbul'da 8 Ocak 2011'de Turgut Özal Parkı'nda A. Tosun tarafından 2 birey, 15 Ocak 2018'de Riva'da N. Barlas tarafından 4 birey, 28–29 Ocak 2017'de Kırklareli Yenice Köyü'nde 1 birey (F. Can, M. Erturhan, C. Gezgin, Ö. Yeltekin), 23 Kasım 2016'da Artvin Sarp Kapısı'nda 4 birey gözlenmiştir.

Ankara'dan ise 24 Şubat 2010'da 1 birey ve 1966 yılı başında Çankaya'da 30 birey, 24 Mart 1967'de aynı bahçede tekrar 1 birey (OST, 1969) gözlenmiştir. Bunun dışında 27 Ocak 2006'da Ankara'da bir birey, 27 Mayıs 2006'da Bandırma'da 3 birey ve 18 Nisan 2017'de Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi'nde 9 birey (C. Atay) kaydedilmiştir.

Eski kayıtlar arasında 1 Şubat 1875'te Belgrad Ormanı'nda Robson tarafından toplanan bir birey (NHM 75.4.27.4), 1892–1894 yıllarında Alléon tarafından Bakırköy, Yeşilköy ve Bebek'te toplanan çeşitli örnekler, Şubat 1962'de Küçükçekmece'de gözlenen bir birey (Kumerloeve, 1970a) ve 1965–1966 kişisinde Trakya'da Macaristan'da halkalanmış bir bireyin kaydı (Cornwallis & Townsend, 1968) yer alır. Ayrıca, 25 Mart 1978'de Zonguldak Ereğli'de (Albrecht, 1986), 20 Ekim 1982'de Aydın Afrodissias'ta (Martins, 1989) ve Bulgaristan'da 1941/42 kişisinde gözlenen 25 bireylik bir sürü (Kumerloeve, 1957c) dikkate değer diğer eski kayıtlardır.

Türkiye'de yuvalamaz. Kuzey Avrasya ve Kuzey Amerika'nın kuzeyinde yuvalar.

Alttürler ve Sınıflandırma

Türkiye'de nominat alttüri bulunur.

Hurmayıyen

Hypocolius ampelinus, Grey Hypocolius

Rastlantısal konuktur.

Türkiye'de onaylanmış tek kaydı 1 Ağustos 1986'da Ağrı'da bir bireyin gözlenmesine dayanmaktadır; bu kayıt Norveç Nadir Tür Komitesi tarafından kabul edilmiştir (Kirwan & Martins, 2000). Ayrıca, 19 Kasım 2002'de Antalya Side'de kısa süreliğine görülen bir birey bildirilmiştir, ancak bu gözlem doğrulanmamıştır.

Üreme

Türkiye'de yuvalamaz. Hurmayıyen, esas olarak kuzeyde Musul'a kadar uzanan Dicle ve Fırat vadilerinde ürer (Allouse, 1953). Türkiye sınırına yaklaşık 160 km mesafede ürediği bilinmektedir.

Alttürler ve Sınıflandırma

Monotipik bir türdür.

Filistin Nektarkusu

Cinnyris osea, Palestine Sunbird

Rastlantısal konuktur.

Tür, Türkiye'de ilk kez 1 Şubat 2025'te Hatay Samandağ'da kaydedilmiştir. Meydan Köyü çevresinde, biri erkek diğeri dışı olmak üzere 2 birey alanda beslenirken gözlenmiştir. Daha önce herhangi bir kaynak göstermeksızın türü kitaba dahil edilmiştir (Ergene, 1945).

Üreme

Yuvalama alanı: Yakın zamana kadar Türkiye'de bulunmazdı. Keşfedilen alan Akdeniz

iklimindedir. Tür Lübnan, İsrail, Ürdün, Mısır, Kızıldeniz Dağları ve Umman'da ürer.

Yuvası: Türkiye'de yuva yapısına dair bilgi bulunmamaktadır.

Yumurta sayısı: Türkiye'de veri yoktur.

Üreme dönemi: Türkiye'de üreme ihtimaline dair tek gözlem bulunmaktadır. 1 Şubat 2025'te Hatay Samandağ'da, Meydan Köyü yakınlarında biri dışı biri erkek iki birey birlikte beslenirken gözlenmiştir. Bu durum potansiyel bir eşleşme ve yerleşme işaretini olarak değerlendirilebilir.

Alttürler ve Sınıflandırma

Monotipik bir türdür.

Dağbülbülleri - İncirkuşları

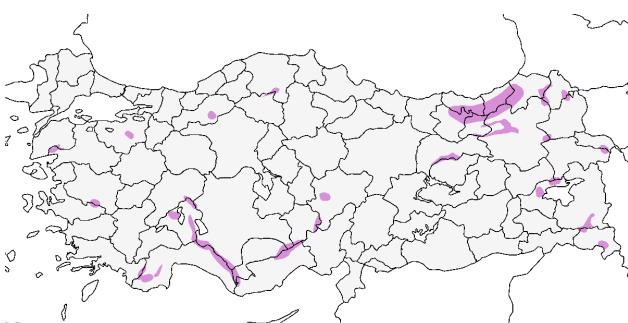
Büyük Dağbülbülü

Prunella collaris, Alpine Accentor

Lokal olarak nispeten az sayıda görülen yerli ve irtifa göçmenidir.

Doğu Karadeniz kıyıları, Marmara, Ege (muhtemelen Bozdağ), Akdeniz ve Doğu Anadolu'daki yüksek rakımlarda lokal olarak bulunur. Mevcut kayıtlardan daha yaygın olabileceği düşünülmektedir. Ağaç sınırı ile kar sınırı arasında, çiplak ya da kayalık yamaçlardaki alpin çayırları tercih eder. Üreme yüksekliği batıdan doğuya doğru artış gösterir: Marmara'da 1900 m'nin üzerinde, Toroslar'da 3500 m'ye kadar, Doğu Anadolu'da ise Süphan Dağı'nda 4200 m'ye kadar ulaşır. Toroslar'da zaman zaman 1400 m gibi düşük rakımlarda da görülebilir (Kumerloeve, 1961). Kaçkarlar, Toroslar'ın doğu kesimleri ve Muğla-Antalya arasındaki batı Toroslar'da özellikle yaygındır. Uludağ ve Ilgaz Dağları gibi alanlarda ise nadirdir. Üreme sezonunda İran sınırındaki İshak Paşa Sarayı çevresi ve Van Gölü'ünü çevreleyen dağlık bölgelerde birçok kaydı vardır.

Kış dönemine dair bilgiler oldukça sınırlıdır. Bu mevsimde irtifa göçü yaptığı ve muhtemelen sınırlı da olsa kuzey-güney yönlü hareket ettiği düşünülmektedir. Akdeniz Bölgesi'nde 200 m gibi düşük rakımlarda da kaydedilmiştir (Uhlig & Barış, 1996).

Üreme

Yuvalama alanı: Ağaç sınırının üstünde, genellikle 2400 metreden yüksek dağ zirvelerinin yakınlarında, 4200 metreye kadar olan kayalık ve engebeli alpin çayırlarda ırer. Sıklıkla çalı

bulunmayan sarp kayalıkların, büyük taşların ve çatıslakların yakınında yuva yapar.

Yuvası: Kayaların altındaki boşluklara veya çatıslaklara, kuru ot sapları ve kökçüklerden yaptığı kâse biçimli yuvayı ince otlar, biraz kil ve hayvan kürkü ile astarlar. Yuvada genellikle yosun ve liken bulunmaz.

Yumurta sayısı: Türkiye'de iki yuvada üç ve dört yumurta sayılmıştır. Diğer bölgelerde olağan yumurta sayısı 3-4, nadiren 5'tir. Yılda iki kez kuluçkaya yattığı bilinmektedir.

Üreme dönemi: Üreme genellikle Mayıs sonunda başlar, bazı bölgelerde Mayıs başı kadar erken tarihlerde gözlenmiştir. **MAR:** 29-30 Mayıs 1966'da Uludağ zirvesine yakın bölgede üç çiftin öttüğü ve kur davranışları sergilediği kaydedilmiştir (Jetz, 1995). **KAD:** 14 Haziran 2004'te Sivrikaya'da, 2900 metrede karla kaplı dik bir yamaçta bir yuva bulunmuş, 24 Haziran'da aynı yuvada 1-2 günlük dört yavru görülmüştür. Bu gözlem yumurtlamanın yaklaşık 3 Haziran'da gerçekleştiğini göstermektedir. 15 Haziran 2006'da Sivrikaya'da, yerden 3 metre yükseklikte bir taş duvarda üç yumurtalı başka bir yuva bulunmuştur. 12 Temmuz 1986'da Sivrikaya yakınlarında genç bireyler, 9 Ağustos 1992'de aynı bölgede iki aile grubu, 14 Ağustos 1972'de İspir yakınlarında bir dişi ve genç, 13 Temmuz 1975'te İspir ve Rize arasında yaklaşık 30 birey kaydedilmiştir. Bu gözlemede beslenen gençlere dayanarak yumurtlamanın 9 Haziran civarında gerçekleştiği düşünülmektedir. Haziran ortasından ağustos başına kadar Sivrikaya çevresinde 40 bireye kadar yüksek sayılar kaydedilmiştir. Temmuz ayında Kaçkarlar'daki Dilberdüzü ve Büyükdağ Düzü'nde türün bol olduğu belirtilmiştir. **AKD:** Ağustos 1966'da Karanfil Dağı'nda 3000 metrede ve 17-23 Temmuz 1971'de Torosdağı'nda 2450 metrede genç bireyler gözlenmiştir. **DOA:** 9 Haziran 1989'da Bitlis Nemrut Dağı'nda genç bir birey gözlenmiş, bu erken tarih yumurtlamanın Mayıs başında gerçekleştiğini göstermektedir. Temmuz 1966'da Süphan Dağı'nda, 4200 metrede çok sayıda birey kaydedilmiştir.

Alttürler ve Sınıflandırma

Doğu Anadolu'da (Roselaar, 1995) ve muhtemelen Güney Marmara ile Batı Karadeniz'de (Kumerloeve, 1961) *montana* alttürünün bulunduğu düşünülmektedir. Toroslar'da ise *subalpine* alttürünün varlığı öne sürülmektedir. Bu bölgeden incelenen örneklerde, üst taraflardaki kıızı çizgilenmenin yoğunluğu ve genişliği ile boğaz tüylerinin uçlarındaki koyuluk (yıpranma etkisinden bağımsız olarak) *montana* alttürüyle uyum göstermektedir.

Sibirya Dağbülbülü

Prunella montanella, Siberian Accentor

Rastlantısal konuktur.

İki kaydı vardır: 2 Kasım 2006'da İstanbul Rumelifeneri'nde bir birey fotoğraflanmış (Bekir, 2007), 12 Ekim 2007'de ise Erzurum yakınlarındaki Gelinkaya'da bir birey gözlenmiştir. Avrupa'da en az sekiz ülkede rastlantısal olarak kaydedilmiş (Snow & Perrins, 1998), ayrıca Lübnan'da da bir gözlemi bulunmaktadır (Porter vd., 1996).

Üreme

Türkiye'de yuvalamaz. Üreme dönemi yayılış alanı Kuzey Asya'dır. Kişi Kuzeydoğu Çin'de geçirir.

Alttırılar ve Sınıflandırma

Türkiye'de gözlenen bireylerin büyük olasılıkla nominat alttür *montanella* olduğu düşünülmektedir.

Sürmeli Dağbülbülü

Prunella ocularis, Radde's Accentor

Lokal olarak çok sayıda bulunan yerli ve irtifa göçmenidir.

Ağaç sınırının üzerinde ürer. Aladağlar, Güneydoğu Anadolu ve Doğu Karadeniz'de 1900–2700 m, Doğu Anadolu'da ise genellikle 2100–3000 m arasında, nadiren 4000 m'ye kadar çıkan taşlık ve çalılık yamaçlarda görülür. Geven (*Astragalus*) türlerinin bulunduğu yamaçları sever. Batıdaki en uç yayılış sınırları Bolkar ve Melendiz Dağları olarak görünmektedir (Eken & Magnin, 1999). Güneydoğunun uç kesimlerinde, özellikle Hakkâri çevresinde, örneğin Başkale ve Karabel Geçidi yakınlarında, yer yer bol sayıda birey bulunur.

En azından bir kısmı kişiin daha düşük rakımlara iner. Bu dönemde düzenli olarak Birecik ve Hatay'da kaydedilmiştir. Türkiye'de üreyen bireylerin, ekim-kasım aylarında İsrail'in kuzeyinde kışlayan az sayıdaki bireylerin kaynağı olduğu düşünülmektedir (Shirihai, 1996). Ayrıca, Lübnan'da ağustos başında kaydedilmiş olması (Bara, 2003), bazı bireylerin üreme alanlarını oldukça erken terk ettiğini göstermektedir.

Üreme

Yuvalama alanı: Yüksek dağlarda, ağaç sınırının üzerinde, genellikle 2000 metreden yüksek taşlık ve kayalık yamaçlarda ürer. Alçak çalılar, ardiçler veya uzun ot kümeleri arasında, yerden genellikle 0,2–0,3 metre yüksekte yuva yapar.

Yuvası: Dallar, ince kökler ve bitkisel havlardan yaptığı kâse biçimli yuvasını killa kaplar.

Yumurta sayısı: Türkiye'de iki yuvada 3, iki yuvada 4 yumurta kaydedilmiştir. İki yuvada 3, üç yuvada 4 yavru gözlenmiştir.

Üreme dönemi: Yumurtlama genellikle Mayıs başında başlar, temmuz sonuna kadar sürer. **AKD:** Demirkazık'ta 21–27 Mayıs arasında, içinde yavru bulunan beş yuva gözlenmiş, yumurtlanmanın Mayıs başı-ortasında gerçekleştiği belirlenmiştir. 21 Mayıs 1993 ve 28 Mayıs 1998'de yuva yapımı gözlenmiş, ardından 8 Haziran'da dört yumurtalı bir yuva kaydedilmiştir. 12 Mayıs 2004'te üç yumurta bulunan bir yuvada, 13 Mayıs'ta dört yumurta görülmüş ve 25 Mayıs'ta yeni çıkışmış bir yavru

gözlenmiştir; bu durum 12 günlük kuluçka süresini doğrulamaktadır. 6 Haziran 1991 ve 10 Haziran 1994'te çiftlerin yuvaya yiyecek taşıdığı, 26 Mayıs 1985, 26 Mayıs 1986, 6 Haziran 1993 ve 16 Haziran 1985'te yavrulu çiftler kaydedilmiştir. 28 Haziran 1966'da üç yavrulu bir yuvadaki bireylerin tümü tüylenmiştir. Olası ikinci kuluçka kayıtları ise 27 Haziran 1966'da iki yumurtalı, 29 Haziran'da üç yumurtalı yuvalar ve 8 Temmuz 1976'da üç yavrulu bir yuva ile belgelenmiştir. Ayrıca 24 Temmuz 1986, 12 Ağustos 1998 ve 25 Ağustos 1986'da gençlerle birlikte erişkin bireyler gözlenmiştir. **İÇA:** 1 Ağustos 1970'te Erciyes Dağı'nda yavrusunu besleyen bir çift kaydedilmiştir. **DOA:** 5 Haziran 2001'de Bitlis Nemrut Dağı'nda yuva yapımı, 8 Haziran 2004'te alçak bir çalı içinde bir yumurtalı yuva, 9 Haziran 1989'da bir ardiçtaki yuvada bir yavru ve 8 Temmuz 1986'da tüylenmiş bir yavru gözlenmiştir. 21 Mayıs 1989'da Yüksekova'da üç yumurtalı bir yuva bulunmuş, 31 Mayıs 1969'da Van Görentaş yakınlarında çiftleşme gözlenmiştir.

Alttürler ve Sınıflandırma

Monotipik bir türdür.

Kara Boğazlı Dağbülbülü

Prunella atrogularis, Black-throated Accentor

Rastlantısal konuktur.

2015 yılında Kızılırmak Deltası'ndaki halkalama istasyonunda bir birey yakalanmış ve fotoğraflanmıştır (Ergen & Barış, 2016). Ayrıca, 2 Kasım 2017 tarihinde İğdır'daki Aras Kuş Halkalama İstasyonu'nda bir birey kaydedilmiştir.

Üreme

Türkiye'de yuvalamaz. Ural Dağları ve Altay Dağları'nda yuvalar, kışı Orta Asya'da geçirir.

Alttürler ve Sınıflandırma

Monotipiktir.

Dağbülbülü

Prunella modularis, Dunnock

Lokal olarak az sayıda yaz göçmeni, yaygın olarak çok sayıda bulunan kış göçmeni ve geçit türüdür.

Batı ve Doğu Karadeniz'in büyük bölümünde, açık karışık ya da ibreli ormanların alt katmanlarında, orman kenarlarında veya ağaç sınırına yakın alpin çalılıklarda ürer. Üreme alanı kuzeyde Bursa (Uludağ'da 1500–2500 m) ile Artvin (Kaçkarlar'da 1000–2700 m) arasında uzanır. Kastamonu ve Bolu çevresinde çoğunlukla 1700–2700 m arasında ürer (Kumerloeve, 1961), ancak zaman zaman daha düşük rakımlarda da kaydedilmiştir. Trakya, Kaz Dağı ve İç Anadolu'nun kuzey sınırında üremesi olasıdır. Güneyde Mayıs başından önceki kayıtlar geç göçmenlere ait olabilir, ancak az sayıda ve lokal olarak Toroslar'da da ürediği düşünülmektedir. Nitekim Aladağlar'da (Akdeniz) Mayıs sonu ile Ağustos sonu arasındaki kayıtlar bu olasılığı desteklemektedir. Doğu Anadolu'daki geniş dağlık bölgelerde türün varlığı daha detaylı araştırılmalıdır. Öte yandan, üreme sezonunda Güneydoğu Anadolu'dan herhangi bir kayıt bulunmamaktadır.

Kış aylarında Batı ve Orta Anadolu'nun düşük rakımlı bölgelerinde oldukça yaygındır (Jetz, 1995) ve Güneydoğu Anadolu'nun üç kesimlerine kadar ulaşır. Göçmen bireyler Marmara, Ege, Akdeniz ile sınırlı sayıda da olsa İç ve Doğu Anadolu'da (örneğin Süphan Dağı) düzenli olarak gözlenir. Kısmen göçmen olan popülasyonlar lokal olarak Ege ve İç Anadolu'ya kadar yayılım gösterebilir.

Üreme

Yuvalama alanı: Ormanlarında ve kenarlarında, orman altı örtüsünde, alçak çalılıklarda ve ağaç sınırlarının üzerindeki çalılıklarda ürer.

Yuvası: Bodur bir ağaçın ya da çalının içinde, ince dallar, otlar, yapraklar ve yosundan yaptığı kâse biçimli yuvayı kıl ve yosunla kaplar.

Yumurta sayısı: Türkiye'de bir yuvada dört yumurta ve aynı yuvada dört yavru kaydedilmiştir. Diğer bölgelerde olağan yumurta sayısı 4–5'tir. Tür başka yerlerde genellikle yılda iki hatta üç kez kuluçkaya yatar.

Üreme dönemi: Yumurtlama genellikle nisan ortasında başlar, yavrular Mayıs sonunda çıkar. **MAR:** 20 Eylül 1966'da Uludağ zirvesine yakın bölgede hâlâ öten erişkinler kaydedilmiş, bu durum bölgede ikinci veya üçüncü kuluçkaya işaret edebilir. **KAD.** Abant Gölü'nde, alçak bir böğürtlen çalısında bulunan Türkiye'deki tek yuvada, 29 Mayıs 1992'de dört yumurta, 3 Haziran'da yeni çıkmış dört yavru gözlenmiştir. Yumurtlamanın Mayıs ortasında gerçekleştiği anlaşılmıştır. 8 Mayıs 1970'te Çamlıhemşin'de yiyecek taşıyan bir erişkinin görülmESİ yumurtlamanın Nisan ayında gerçekleştiğini göstermektedir. Çamlıhemşin Ardeşen'de lokal olarak üreyen bireylerin en çok Mayıs ortasında öttükleri bildirilmiştir (Faldborg, 1994). **İÇA:** Kızılıcakamam'da mart-haziran döneminde öten kuşlar duyulmuştur (Barış vd., 1984).

Serçe

Passer domesticus, House Sparrow

Yayın olarak çok sayıda bulunan yerlidir.

Gözlemcilerin dikkatini çeken bir tür olmadığı için, mevcut durumu ve yayılışı iyi bilinmemektedir. En az 2700 m yüksekliklere kadar ürediği bilinir, yükseklerde genellikle söğüt serçesiyle karışık küçük koloniler oluşturur. Kızılırmak Deltası'nda 1992 ilkbaharında tahminen 1500-3000 üreyen çift kaydedilmiştir (Hustings & Dijk, 1994). Ağaç serçesi ve bu tür arasındaki melezleşme sadece iki defa kaydedilmişken, söğüt serçesiyle olan belirgin melezleşme oldukça yaygın olup, birçok alanda gözlenmiştir. Sonbahar ve kış yapmış oldukları göç hareketlerinin sınırları çok az bilinmesine rağmen, bu mevsimlerde söğüt serçeleriyle büyük ve karışık sürüler oluştururlar. Bu mevsimde Toroslar'da özellikle 2000 m altına indiği bilinmektedir. Doğudaki bazı bölgelerde yerleşimlerden uzakta bulunur.

Alttırılar ve Sınıflandırma

Marmara'nın güneyinden gelen bireyler ve muhtemelen Batı Karadeniz'deki kuşlar Türkiye'ye endemik *euxina* alttürüne, Karadeniz'in kuzeydoğuundakiler ise *obscura* alttürüne dahil edilmiştir (Roselaar, 1995). Kış aylarında Trakya'da görülen bireylerin, muhtemelen *meinertzhageni* ve belki de *modularis* alttürlerine ait olabileceği ileri sürülmüştür. Robson tarafından şubat ayı sonunda toplanan ve Tring Doğa Tarihi Müzesi'nde bulunan bir örnek (88 April 1920.1244) *modularis* alttürüne ait olabilir. İncelediğimiz diğer Türkiye örnekleri ise alttür düzeyinde güvenle tanımlanamamaktadır. Alt taraf tüy rengi gibi bazı değişken özellikler farklılık gösterse de, bu varyasyonların tanımlanmış alttürlerle tam olarak örtüşmediği görülmektedir (Svensson, 1992).

Üreme

Yuvalama alanı: Yerleşim yerlerinde, tarım arazilerinde ve ormanlık alanlardaki köy ve kasabalarında ürer. Bazen yerleşim yerlerinden uzak izole binalarda da yuva yapar.

Yuvası: Genellikle bina duvarlarındaki çatınlarda, viyadüklerde, duvarlarda, kavak ve okaliptüs gibi ağaçların dallarında ya da yuva kutularında yuva yapar. Sık sık kaya sıvacısı, ev kırlangıcı ve arikuşu yuvalarını da kullanır. Leylek yuvalarının altına 15 çifte kadar küçük yuvalar yaptığı kaydedilmiştir. Yuvalar kubbe şeklinde, yandan girişlidir; saman, ot, bitki sapı, yün ve kâğıt gibi malzemelerle yapılır ve genellikle tüy ve yünle astarlanır. Deliklere yapılan yuvalar gevşek yapılı ve kâse biçimindedir.

Yumurta sayısı: Ankara çevresinde 1976–1985 yılları arasında yapılan bir çalışmada ortalama 4,7 yumurta bırakıldığı ve tüylenmiş yavru sayısının

ortalama 4,5 olduğu belirlenmiştir (Kiziroğlu *vd.*, 1987). Türkiye'de İzmir ve Göksu'da 5 yumurtalı, Göksu'da ayrıca 6 yumurtalı yuvalar, İzmir'de ve Karine Gölü yakınlarında ise 4-5 yavrulu yuvalar kaydedilmiştir.

Üreme dönemi: Üreme genellikle nisan–mayıs aylarında başlar ve tür yılda 2-3 kez kuluçkaya yatar. **MAR:** 17 Haziran 1973'te Bebek'te tüyenmiş yavrular, Karacabey'de 20 Mayıs civarında yumurtalanmış bir yuvada erişkinin yavru beslediği gözlenmiştir. **EGE:** 21 Mayıs 1951'de İzmir'de biri kuluçkada 5 yumurta içeren, diğeri yavrulu iki yuva kaydedilmiş, Karine Gölü yakınlarında 9 Mayıs 2003'te birçok yuvada büyümüş yavrular görülmüştür. Akköy yakınlarında 1 Haziran 2004'te muhtemelen ikinci kuluçkaya ait boş bir yuva saptanmıştır.

AKD: 5 Mayıs 2004'te Göksu Deltası'nda inşaat hâlindeki bir binada 5 yumurtalı bir yuva, 6 Mayıs 2004'te Taşucu'nda tüyenmiş yavrular bulunan bir yuva kaydedilmiştir. 6 Mayıs 2005'te Göksu'da 6 yumurtalı bir yuva ve 11 Mayıs 2005'te hem yavrulu hem de yumurtalı birçok yuva gözlenmiştir. 12 Haziran 2006'da Adana yakınlarında yılın ikinci kuluçkası için çifteşen erişkinler görülmüştür. **KAD.** 12 Haziran 2004'te İspİR'de yavrulu bir yuva kaydedilmiştir. **İÇA:** Ankara çevresindeki çalışmalarında nisan ortasından itibaren yoğun üreme gözlenmiştir (Kiziroğlu *vd.*, 1987). **DOA:** Haziran ayında aktif koloniler kaydedilmiş, ancak kesin tarihler belirtilmemiştir. **GDA:** 6 Mayıs 1970'te Ceylanpınar'da, yumurtlamanın nisan başında gerçekleştiği bir yuvada tüyenmiş yavrular kaydedilmiştir.

Alttürler ve Sınıflandırma

Alttür düzeyindeki coğrafi varyasyonları ve popülasyonları ayırt etmek oldukça zordur. Batı ve iç bölgelerde *balearoibericus*, Karadeniz kıyısı boyunca *domesticus*, Erzurum ve Van'ın doğusundaki Doğu Anadolu'nun dağlık bölgelerinde ise endemik olarak tanımlanan *mayaudi* alttüürü kaydedilmiştir (Roselaar, 1995). Ancak Van'da *mayaudi* adıyla tanımlanan bu alttür artık geçerli kabul edilmemektedir. Güneydoğu Anadolu'da, Birecik'ten Ceylanpınar'ın doğusuna kadar uzanan bölgede, Doğu Akdeniz, Suriye ve İran'daki popülasyonlarla uyumlu olan *biblicus* alttüürü görülmektedir. Türkiye'nin kuzey ve doğusundaki diğer bölgelerinde bulunan alttürün hangisi olduğu ise henüz netlik kazanmamıştır, çünkü bu bölgelerden yeterli müze materyali bulunmamaktadır. Kuzeydoğu Anadolu'daki

Artvin ve Güney Gürcistan'da tanımlanmış *colchicus* alttüürü ise geçerli kabul edilmemektedir (Portenko, 1962). Summers-Smith (Summers-Smith, 1988), Türkiye'deki tüm serçelerin *biblicus* alttüürüne ait olduğunu öne sürmüştür. Bu nedenle, Anadolu'daki taksonomik durum oldukça karmaşık olup detaylı bir çalışma gereklidir.

Söğüt Serçesi

Passer hispaniolensis, Spanish Sparrow

Yaygın olarak çok sayıda bulunan yaz göçmeni ve geçit türüdür. Az sayıda kışlar.

En yaygın olduğu bölgeler Marmara, Ege, Batı Karadeniz ve İç Anadolu'dur. Akdeniz ve Güneydoğu Anadolu'da ise yerli bir tür olarak bulunur. Suriye sınırlarındaki Karkamış'ta, Fırat Nehri boyunca çok büyük bir koloni vardır. Doğu bölgelerde seyrek ve lokal dağılım gösterir. Örneğin, 2 Nisan 1964'te Siirt'te yaklaşık 300 çiftten oluşan bir koloni gözlenmiştir (Kumerloeve, 1967a). Yakın yıllarda, Ceylanpınar'da ise binlerce çiftten olduğu tahmin edilen koloniler kaydedilmiştir. Bu tür, çok küçük alanlarda yüzlerce çifti barındıraman koloniler kurabilir. Örneğin, Mayıs 1965'te Tarsus'un güneyinde yaklaşık 10.000 çiftten oluşan bir koloni bildirilmiş (Kumerloeve, 1970a), 1987'de ise aynı bölgede çok daha büyük sayılarında yuva yapan bireylerin bulunduğu kaydedilmiştir (Have *vd.*, 1988). Genellikle 1500–2000 m yüksekliğe kadar olan düzlüklerde ve tarım alanlarında yuva yaparlar; serçelerin aksine, yuvalama için binalardan uzak dururlar.

Göç dönemlerinde tür, toplu hâlde daha yaygın hâle gelir. Sürüler genellikle binlerce bireyden oluşur. Örneğin, Eylül 1972'de Uluabat Gölü'nde 50.000–100.000 bireylik bir sürünen büyük bölümünün bu türden olduğu değerlendirilmiştir. Aynı bölgede, 22 Eylül 1990'da en az 15.000 bireylik bir sürü kaydetmiştir (Robel & Bräuning, 1992). Bahar göçü mart ve nisan aylarında, bazen mayısa kadar sürerken; sonbahar göçü ağustostan kasım başına kadar devam eder. Kışın, güney ve batı bölgelerde düzensiz olarak az sayılarında, İç Anadolu'da ise düzenli olarak görülür. Bu mevsimde çok nadiren büyük sürüler hâlinde kaydedilir.

Üreme

Yuvalama alanı: Tarım arazilerinde, özellikle alçak ovalarda ve vadilerde, yerleşim yerlerinin çevresinde ya da ıssız bölgelerde ürer. Genellikle ağaçlar, koruluklar, ekili ormanlar, sıra hâlinde dikilmiş ya da tek başına duran ağaçlar ve Çukurova bölgesindeki okalıptüs ağaçlarında yuvalar. En sık yuva yaptığı ağaçlar arasında kavak, söğüt, akasya, çınar ve servi bulunur. Sıklıkla leylek, gri balıkçıl veya kızıl şahin gibi iri kuşların çöplerden yaptığı yuvaların altında, yüksek çalılıklarda ürer.

Yuvası: Yol kenarındaki böğürtlen çalılıklarında, tarım arazilerindeki binalarda, Trakya'da ev kırlangıcının yuvasında ve Silivri'de dik toprak duvarlarda da yuva yaptığı kaydedilmiştir (McNeile, 1950, 1951, 1954, 1967, 1968, 1970, 1972, 1973; Hustings & Dijk, 1994). Koloniler genellikle 30–150 çiftten oluşur. 6 Haziran 1970'te Marmara Gölü yakınlarında bir kolonide 800 eski yuva tespit edilmiş, Çukurova'da ise binlerce bireyden oluşan koloniler gözlenmiştir (Have *et al.*, 1988). 5 Haziran 1966'da Manyas Gölü'nde 17 gri balıkçıl yuvasının altında 37 yuva, tek bir leylek yuvasının altında ise dalların arasını tamamen dolduracak şekilde yaklaşık 50 yuva kaydedilmiştir (Selous, 1900). Serçe ve söğüt serçesiyle birlikte karışık koloniler oluşturur. Ağaç dallarının çatallarına, hatta büyük kolonilerde birbirine temas eden yuva yiğinları inşa eder. Biçimsiz, kubbe şekilli ve yandan girişi olan yuvalar yuvalama döneminin başlarında genellikle yeşil bitkilerle örülür ve sıkça kalınca yünle astarlanır.

Yumurta sayısı: Türkiye'de yuvalarda 4 ila 7 yumurta sayılmıştır. Yavru sayısına dair doğrudan bilgi bulunmamaktadır.

Üreme dönemi: Üreme nisan başında başlar, haziran boyunca devam eder ve ağustos sonuna kadar aktif koloniler görülür. Genellikle yılda iki kez kuluçkaya yatar. **MAR:** 18–26 Haziran 1973'te dört farklı alanda erişkin bireylerin yuvaya yiyecek taşıdığı gözlenmiş, üçü kavaklıarda olmak üzere toplam yedi koloni tespit edilmiştir. **EGE:** 11 Mayıs 1950'de İzmir yakınlarında

incelenen birçok yuvada yarısı tamamlanmış yapılar, bazılarında ise 5–6 yumurta tespit edilmiştir. Bu gözlemler, ilk yumurtanın nisan sonunda bırakıldığını göstermektedir. 17 Mayıs 1951'de yine İzmir'deki bir kolonide, hem eksik hem de tamamlanmış yumurtalı ve yavrulu yuvalar gözlenmiş, bu da ilk yumurtalamanın nisan başında gerçekleştiğine işaret etmiştir. 24 Mayıs 1951'de çoğu yuvada 3–7 yumurta bulunmuş, dört ve beş yumurtalı yuvalarda kuluçkanın yeni başladığı gözlenmiştir. 31 Mayıs 1954'te aynı kolonideki yuvaların çoğunun 5 yumurtalı olduğu, bazı yuvaların ise boş olduğu kaydedilmiştir. 20 Mayıs 1999'da Akköy yakınlarındaki bir kolonide hem yumurtalı hem de yavrulu yuvalar gözlenmiştir. 11 Mayıs 1899'da Denizli Acıgöl yakınlarında boş ama yapımı tamamlanmış yuvalar bulunmuştur (Selous, 1900). 15 Mayıs 1899'da İzmir yakınlarında 100 yuvalık bir kolonide, çoğu yuvada 6 yumurta tespit edilmiştir. **AKD:** 1 Mayıs 1964'te Amik Gölü'nde incelenen 8 yuvadan biri boş, diğer yedisi eksik ya da tamamlanmış yumurtalı olarak kaydedilmiştir (Warncke, 1964–65). **İÇA:** 23 Nisan 1964'te Cihanbeyli yakınlarında yuva yapımının henüz başlamadığı, ancak 50 erişkin bireyden oluşan bir sürü gözlenmiştir. 9 Mayıs 1964'te Sarayönü'nde birçok yuvanın yeni yapıldığı ya da henüz tamamlanmadığı kaydedilmiştir (Warncke, 1964–65).

Alttırılar ve Sınıflandırma

Türkiye'deki kuşlar, genellikle nominat alttür *hispaniolensis* ile *transcaspicus* alttürü arasında geçiş formu olarak kabul edilir. Marmara, Ege ve Goller Bölgesi gibi batı bölgelerinde bulunan daha küçük gövdeli bireyler *hispaniolensis* olarak değerlendirilirken, Göksu ve Çukurova deltalarında görülen ve doğuda Başkale'ye, kuzeyde Yukarı Murat Vadisi'ne kadar uzanan daha iri yapılı bireyler *transcaspicus* alttürüne dahil edilmiştir (Roselaar, 1995). Buna karşın, *Kumerloeve* Ceylanpınar'a kadar olan doğu yayılımını *hispaniolensis* olarak tanımlamış, ancak daha önce tüm Anadolu popülasyonlarının alttür açısından belirlenemez olduğunu savunmuştur (Kumerloeve, 1970a; Vaurie, 1959c). Batı Akdeniz, Karadeniz ve İç Anadolu'nun büyük bir bölümünden tahnit örneği incelenmeden, *hispaniolensis* alttürünün İç Anadolu'nun büyük kısmında, en azından Tuz Gölü'nün güneyi ve doğusunda bulunan *transcaspicus* alttürüyle birlikte Karadeniz Bölgesi'nde de bulunabileceğini öne sürülmüştür (Roselaar,

1995). Ancak bu durum tartışmalıdır, çünkü *transcaspicus*, özellikle dişilerde, sadece tüy değişimi sonrasında tespit edilebilecek düzeyde daha soluk ve daha az kestane rengi barındıran bireylerle ayırt edilebilir (Summers-Smith, 1988). Bu düzeydeki coğrafi varyasyonlar için alttür ismi vermek çoğu zaman gerekli görülmemektedir.

Küçük Serçe

Passer moabiticus, Dead Sea Sparrow

Lokal olarak az sayıda görülen yaz göçmenidir.

Güneydoğu Anadolu'nun alçak düzliklerinde yaygın fakat genellikle az sayıda ve küçük gruplar hâlinde görülür. Ayrıca Doğu Anadolu'da yalnızca bir lokaliteden kaydı vardır. Nisan ve temmuz ayları arasında, ırmağın veya kanal kenarlarında, su kenarındaki çalılarda ya da tarım arazilerinde 100 bireye ulaşan dağınık gruplar hâlinde ürer. Diğer bölgelerdeki popülasyonlarından farklı olarak Türkiye popülasyonu, yuvalama için canlı ve yeşil ağaçlara ihtiyaç duyar (Summers-Smith, 1988). Fırat Nehri kıyısındaki Birecik'te, şu an daha da büyümüş olan yaklaşık 100 yuvalık bir koloni ilk kez 1964'te kaydedilmiştir (Kumerloeve, 1965); bu koloni ertesi yıl aynı yerde yeniden tespit edilmiştir (Kumerloeve, 1966a). Daha sonra Kahramanmaraş'ın güneyindeki Gavur Gölü'nde ve Ceylanpınar'daki Habur Deresi çevresinde de koloniler gözlenmiştir (Kumerloeve, 1969b). 1968 ve 1972 yıllarında Ceyhan Nehri boyunca (Çukurova) (Cramp, 1971) ve 1970'te varlığı tespit edilen, 1972'de ise ürediği kesinleşen Göksu Deltası'nda da (OST, 1975) türün ürediği bilinmemektedir. Malatya'daki tek kayıt, Fırat Nehri kıyısındaki Kale ilçesinden bildirilmiştir (OST, 1978). Günümüzde yalnızca Birecik ve Ceyhan'daki koloniler bilinir. Göksu Deltası'ndaki küçük popülasyon ortadan kaybolmuştur. Ceylanpınar'daki koloni, 1968 ile 1977 yılları arasında gözle görülür şekilde artış göstermiştir (Kumerloeve, 1978).

Türkiye popülasyonu, Orta Irak ve Güneybatı İran'daki üreme popülasyonlarının bir uzantısıdır (Summers-Smith, 1988; Roselaar, 1995). 1960 öncesinde Türkiye'den kaydının bulunmaması muhtemelen gözlem eksikliğinden kaynaklanmaktadır (Summers-Smith, 1992). Kıbrıs'taki yeni kolonilerin keşfi (Flint & Stewart, 1992), türün batıya doğru yayılımda olduğunu

gösterir. Akdeniz Bölgesi'nde görülen bireylerin kökeni kesin olarak bilinmemekle birlikte, Gaziantep üzerinden Fırat kolonilerinden batıya yayılmış olmaları muhtemeldir (Roselaar, 1995).

Kışlama davranışları hakkında bazı bilgiler mevcuttur (Summers-Smith, 1988, 1990). Kıbrıs'taki popülasyon göçmen, İsrail'deki ise kısmen göçmendir. Türkiye'den, üreme mevsimi dışında yalnızca bir gözlem vardır: Tarsus'tan (OST, 1972). Birecik'te kasım sonu ve aralık başında kaydedilmiş ancak kiş boyunca gözlenmemiştir. İlkbaharda bölgeye geliş en erken 6 Nisan'da kaydedilmiştir. Çukurova'daki bireyler bazı yıllarda mart başında gözlenmiş, diğer yıllarda ise nisan başına kadar bölgeye ulaşmamıştır. Eylül sonuna kadar kaldığı bilinmemekle birlikte kişi tam olarak ne zaman göç ettiğini bilinmemektedir. Doğu Arabistan'da kiş aylarında büyük sayıarda görülmeye (Hirschfeld & Symens, 1992), Türkiye ve Irak popülasyonlarının kışlama alanlarını açıklayabilir.

Üreme

Yuvalama alanı: Genellikle nehir boyalarındaki çalılıklar ve ağaçlık alanlar ile sel basan düzliklerde ürer. Başlıca yuvalama habitatları arasında söğüt, kavak, ilgin ve okaliptüs ağaçları ile çamlıklar ve zeytinlikler yer alır.

Yuvası: Yuvaralar genellikle 4–5 metre yükseklikte bir ağaç veya çalıya yapılır. 52 yuvada bu yükseklik doğrulanmış, bazı yuvaların 12 metre kadar yükseğe, bazı yuvaların ise yalnızca 2 metre kadar alçaklığa (4 yuvada) yapıldığı görülmüştür. Futbol topu büyüklüğünde olan yuvaralar, çerçöp ile yuvarlak biçimde inşa edilir ve yukarıdan girişlidir. İç kısmı tüy, kıl ve yumuşak malzemelerle astarlanır. Halfeti çevresinde bazı eski yuvaların Çizgili İshakkuşu tarafından yeniden kullanıldığı tespit edilmiştir (Berg vd., 1988a). **Yumurta sayısı:** Türkiye'de üç yuvada 5 yumurta, dört yuvada 6 yumurta ve bir yuvada 7 yumurta sayılmıştır. İki yuvada 5 yavru,

bir yuvada ise 6 yavru gözlenmiştir. **Üreme dönemi:** Yumurtlama genellikle Mayıs ortasında başlar ve Temmuz sonuna kadar iki kuluçkayı kapsayabilir. **GDA:** Aşağıda aksi belirtildiğince verilen tüm kayıtlar Birecik çevresindendir. 8–19 Nisan 1988 arasında erişkin bireylerin henüz bölgeye ulaşmadığı kaydedilmiş, Mayıs başında ve 9–12 Haziran tarihlerinde yuva yapımının devam ettiği gözlenmiştir. Bu durum yılda iki kez kuluçkaya yatıldığını göstermektedir. 18 Mayıs 1993'te 5 yumurtalı bir yuva kaydedilmiş, aynı yuvada 6 Haziran'da büyümüş 5 yavru görülmüştür. 3 Haziran 1993'te incelenen 8 yuvadan ikisinde 5 yumurta, üçünde 6 yumurta, birinde 7 yumurta, birinde yeni çıkmış 6 yavru ve diğerinde yeni çıkmış 7 yavru bulunmuştur. Bu son iki kayda göre yumurtlamanın Mayıs ayında gerçekleştiği anlaşılmaktadır. 11 Mayıs 2004'te incelenen 14 yuvadan 11'i yeni yapılmış ama hâlâ boştu, biri bir yumurtalı, biri iki yumurtalı ve birinde ise 6 yumurta vardı. 3 Haziran 1970'te kur ötüşü yapan 50 erkek birey gözlenmiş, bu bireylerin en az Ağustos başında kadar bölgede kaldığı tespit edilmiştir. Temmuz ve Ağustos başında tüylenmiş yavrular ebeveynleri tarafından beslenmiştir. Bu da yılda iki kez kuluçkaya yatıldığını doğrulamaktadır. 3 Mayıs 2004'te Karkamış yakınlarında, Fırat Nehri üzerindeki adalarda erkek bireylerin girip çıktığı yuvalar gözlenmiştir. **AKD:** 29 Nisan 1972'de Göksu Deltası'nda sular altında kalmış ilginlikler içinde üç yuva kaydedilmiş, ancak detay verilmemiştir. 2–4 Temmuz 1970'te Ceyhan Nehri üzerindeki bir adada dört çift birey gözlenmiştir.

Alttürler ve Sınıflandırma

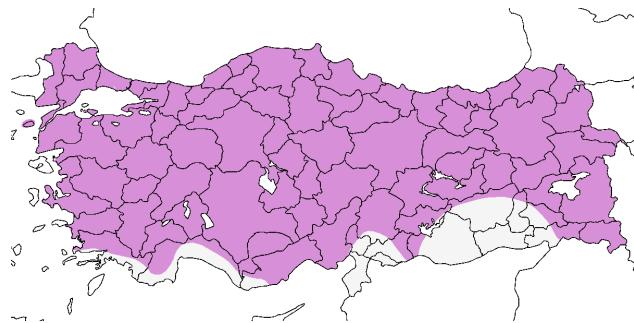
Türkiye'de nominat alttür bulunur. Öncesinde, Ceylanpinar ve Birecik popülasyonları araştırılmış, buradaki bireyler *mesopotamicus* adı altında tanımlanmıştır (Roselaar, 1995). Ancak bu alttür, *mesopotamicus* olarak kabul edilmemiştir (Summers-Smith, 1988). Güneydoğu Anadolu'da gözlenen bireyler ile Tring Doğa Tarihi Müzesi'nde bulunan Güneybatı İran ve Irak kaynaklı tahnit örnekleri morfolojik olarak *nominat moabiticus* ile tamamen örtüşmektedir. Ceylanpinar'dan topladığı örnekler de *nominat moabiticus* ile uyumludur (Kumerloeve, 1970a). Sonuçta, Güney Türkiye, Kuzey Suriye, Irak ve Güneybatı İran'daki bireyler için önerilen *mesopotamicus* adı nominat alttürün bir sinonimi olarak değerlendirilmiştir.

Ağaç Serçesi

Passer montanus, Eurasian Tree Sparrow

Nispeten yaygın olarak çok sayıda bulunan yerlidir.

Yerleşim alanlarının çevresindeki tarım arazilerinde, yer yer 1750 m yüksekliğe kadar ürer. Doğu Asya'da olduğu gibi, gelecekte Ankara gibi şehirleşmiş bölgelerde de üremesi muhtemeldir (Kızıroğlu, 1989). Kış aylarında orta ve batı bölgelerde daha yaygındır. Akdeniz Bölgesi'nde Kaş'ta Eylül ayına ait bir kaydı vardır. Üreme döneminde Birecik'te ve Doğu Anadolu'nun en doğusunda, Iğdır'daki Aras Vadisi'nde de kaydedilmiştir.

Üreme

Yuvalama alanı: Genellikle kasaba ve köylerin yakınlarındaki tarım arazilerinde, park ve bahçelerde, bazen de koruluklarda ürer.

Yuvası: Ağaç deliklerinde, özellikle ağaçkakan yuvalarında, binalarda, duvar aralıklarında ve bazen eski arikuşu yuvalarında yuva yapar. Yuva, bitki gövdeleri ve otlardan yapılmış kubbeye benzeyen veya dağınık kâse biçimindedir; içi tüylerle astarlanır. **Yumurta sayısı:** Ankara çevresinde 1976–1985 yılları arasında yapılan bir çalışmada, ortalama 4,9 yumurta bırakıldığı, çift başına yuvadan uçurulan yavru sayısının ortalama 4,6 olduğu ve bir hektardaki üreme yoğunluğunun 1,1 çift olduğu belirlenmiştir (Kızıroğlu vd., 1987).

Üreme dönemi: Yumurtlama Nisan ayında başlar, tür yılda genellikle iki kez kuluçkaya yatar. **İÇA:** 21 Nisan 1967'de Eber Gölü'nde bir erişkinin söğüt ağacındaki bir deliğe girdiği görülmüş, Mayıs sonlarında farklı yerlerde aktif koloniler kaydedilmiştir. 20 Mayıs 1975'te Nevşehir'de bir duvarda yaklaşık 20 çiftin birlikte ürediği gözlenmiştir. 20 Mayıs 2004'te Göreme'de bir çiftin eski bir Kaya Sivacısı yuvasına yuva malzemesi taşıdığı kaydedilmiştir. Ankara civarında Nisan ayında yuva yapımı gözlenmiş,

ağustos başında aile grupları kaydedilmiştir (Wadley, 1951). **AKD:** 3 Haziran 1988'de Toroslar'da çiftleşen bireyler gözlenmiş, bir ev çatısında kuluçkaya yatan çiftler tespit edilmiştir. 13–14 Mayıs 2004'te Demirkazık'ta hem çiftleşme hem yuva yapımı kaydedilmiştir. **KAD.** Haziran başında Ilgaz, Tosya ve İspir'de aktif koloniler gözlenmiştir. 13 Haziran 1975'te Gümüşhane yakınlarında erişkin bir birey yuvaya yiyecek taşıırken görülmüş, 12 Haziran 2004'te İspir'de bir erişkinin ağaçkakan deligidinden dışarı çıktıığı kaydedilmiştir. Bu kayıtlar türün bölgede de yilda iki kez kuluçkaya yattığını göstermektedir.

Alttırılar ve Sınıflandırma

Ülkenin kuzeyi ve doğusunda, Erzurum ve Elazığ'a kadar olan bölgelerde *transcaucasicus* alttüri bulunur. Diğer bölgelerdeki alttırı durumu belirsizdir. Ankara, İç Anadolu ve muhtemelen Karadeniz Bölgesi'nde bulunan bireyler, *montanus* alttürüne benzer özellikler taşır. İstanbul'daki ve muhtemelen tüm Marmara ile Batı Karadeniz'deki bireyler *transcaucasicus* olarak tanımlanmıştır (Keve, 1978). İç Anadolu'daki popülasyonların açıkça *montanus* olduğunu belirtmiştir (Roselaar, 1995); ancak daha sonraki araştırmacılar bu bölgedeki bireyleri *montanus* ile *transcaucasicus* arasında melez olarak değerlendirmiştir. Türkiye'de bulunan tek alttürün *montanus* olduğunu öne sürenler de vardır (Summers-Smith, 1988). Göründüğü üzere, *montanus* ve *transcaucasicus* arasındaki farklılaşma değişkendir. Türkiye'nin doğusuna doğru gidildikçe, bireylerin özellikleri *dilutus* alttürüne yaklaşmaktadır.

Sarı Boğazlı Serçe

Gymnoris xanthocollis, Yellow-throated Sparrow

Lokal olarak az sayıda görülen yaz göçmenidir.

Genellikle Antep fistığı bahçelerinde ya da meşe ormanlarında ürer. Sessiz ve dikkat çekmeyen davranışları nedeniyle coğunlukla gözden kaçar. Bilinen yayılış alanı hâlen belgelenmekte olup, Güneydoğu Anadolu'daki tarımsal gelişmeyle birlikte genişlediği anlaşılmaktadır. Yayılış alanı içinde uygun habitatların çoğunuda görülmektedir. Nisan sonundan temmuz ortalarına kadar kaydedilir. 1977 yılında Halfeti ile Birecik çevresinde ürediği belirlenmiştir (Beaman, 1986). 1996 yılında Fırat Nehri'nin batısında, Gaziantep

Yeşilce'de bir bireyin videosu çekilmiştir. Daha yakın dönemlerde Cizre, Mardin, Batman ve Sason'da; ayrıca Mayıs 2004'te Antakya Kırıkhan'ın kuzeyinde ve Temmuz 2004'te Erzincan'ın İliç ilçesi yakınlarında uygun habitatlarda kaydedilmiştir. Son yıllarda Akdeniz Bölgesi'ndeki çeşitli alanlardan da kayıtlar alınmaya başlanmıştır.

Üreme

Yuvalama alanı: Genellikle Antep fistığı bahçelerinde, özellikle alaca ağaçkakan tarafından açılmış ve yerden 2 metreden alçakta bulunan deliklerde yuvalar. Türkiye'de bu tür deliklerde yuvalandığı 15 yuvada belgelenmiştir. Yuvalama büyük ölçüde bu oyukların mevcudiyetine bağlıdır. **Yuvası:** Ot, yaprak, yün, ip ve benzeri malzemelerle yaptığı yuva gevşek yapılmış bir kâse biçimindedir. Bazı durumlarda kubbe veya yarı kubbe şeklinde yuvalar da yapar; bu yuvaların boru biçiminde, açılı bir girişi olur. Ancak Birecik'te kaydedilen yuvaların yalnızca biri kubbe biçimindedir. **Yumurta sayısı:** Türkiye'de bir yuvada 3 yumurta, bir yuvada 4 yumurta, dört yuvada ise 5 yumurta tespit edilmiştir. Bir yuvada 4, bir diğerinde 5 yavru gözlenmiştir.

Üreme dönemi: Yumurtlama genellikle Mayıs sonunda başlar. 23 Mayıs 1990'da yuva yapımı gözlenmiş, 5–14 Haziran tarihleri arasında yumurtalı 13 yuva kaydedilmiştir. 14 Haziran 2001'de gözlenen bir yuvada küçük bir yavru, üç yumurta ve yumurtadan yeni çıkışmış bir yavru bulunmuş, bu durum yumurtlamanın Mayıs sonlarında gerçekleştiğini göstermektedir. 7 Temmuz 1986'da iki erişkin bireyin tüylenmiş bir yavrusu beslediği, temmuz ortasında genç bireylerin bölgede bulunduğu kaydedilmiştir. Üreme bölgelerinin bazı kısımlarında yılda iki kez kuluçkaya yattıkları bilinmektedir. Ancak 10 Ağustos gibi geç bir tarihte hâlâ ötüş sergileyen erkekler gözlenmiş olsa da, Türkiye'de yılda iki kez kuluçkaya yatıldığına dair kesin bir kanıt bulunmamaktadır.

Alttırılar ve Sınıflandırma

Türkiye'de bulunan kuşların, İran ve Irak sınırlarına kadar yayılan *transfuga* alttürüne ait olduğu düşünülmektedir (Roselaar, 1995), ancak bunu doğrulayacak herhangi bir müze örneği mevcut değildir. Tür, geleneksel olarak *Petronia* cinsi içinde sınıflandırılmış olsa da, tüylenme yapısındaki farklılıklar, fizyolojik özellikleri, yaşam alanı tercihleri ve Kaya Serçesi'nden ayrılan davranış özellikleri nedeniyle diğer üç Afrotrópikal tür olan Sarı Benekli Serçe (*Gymnoris pyrgita*), Ak Kaşlı Serçe (*Gymnoris superciliaris*) ve Çalı Serçesi (*Gymnoris dentata*) ile birlikte *Gymnoris* cinsine alınmıştır (Cramp & Perrins, 1994; Roselaar, 1995; Beaman & Madge, 1998; Gill & Wright, 2006).

Kaya Serçesi

Petronia petronia, Rock Sparrow

Nispeten yaygın olarak az sayıda bulunan yerli ve kısmî göçmendir.

Ülkenin orta ve doğu kesimlerinde, çoğunlukla 2500 metreye kadar olan kayalık ve kurak bozkırlarda yerleşik olarak görülür; zaman zaman 3000 metreye kadar çıkar. Batıya doğru gidildikçe dağılımı daha lokal hâle gelir. Nisan sonunda dağınik koloniler hâlinde ürer; yavrular haziran başında yumurtadan çıkar. Kurak bozkırlarda, kasaba ve köylerde serçelere benzer şekilde ürediği de bilinmektedir.

Kışın çoğunlukla daha alçak bölgelere göçer ve bazen kıyılara kadar iner. Bu dönemde tepeli toygarlarla birlikte 500 bireye ulaşan sürüler oluşturabilir (Uhlig & Uhlig, 1999b). Genellikle kiş aylarında Batı, Güney ve İç Anadolu'da daha sık görülür. Ancak 1000 metrenin üzerindeki alanlarda da büyük gruplar hâlinde kaydedilmiştir. Trakya'dan bilinen bir kaydı olmasa da, hemen yanındaki Yunanistan'dan kayıtlar mevcuttur.

Üreme

Yuvalama alanı: Dik yamaçlı açık dağlık araziler, geçitler, dev kayalıklar, tarım yapılan kayalık alanlar ve seyrek ağaçların bulunduğu düzliklerde ürer. Genellikle tek çift ya da birkaç çiftten oluşan küçük koloniler hâlinde yuvalanır, ancak sayıları 50 çift bulan dağınik koloniler de oluşturulabilir.

Yuvası: Yuvayı dik yamaçlardaki çatlak ve deliklerde, nehir ve yol kenarlarındaki set ve yamaçlarda, ağaç kovuklarında, binalarda, duvarlarda, kuyu ve köprülerdeki oyuklarda yapar. Ayrıca kaya sıvacısı, ev kırlangıcı ve arıkuşu gibi türlerin eski yuvalarını da kullanır. Yuva yapımında bitki kökleri, ot ve ot kökleri kullanır; içi lif, kuş tüyü ve killa astarlanır. Girintinin dar olduğu durumlarda yuva dağınik kâse biçiminde, geniş alanlarda ise kubbemsi olur.

Yumurta sayısı: Türkiye'de üç yuvada 5–7 yumurta, bir yuvada ise 7 yavru kaydedilmiştir.

Üreme dönemi: Yumurtlama genellikle nisan sonu–mayıs başında gerçekleşir ve tür Türkiye'de yılda iki kez kuluçkaya yatar. **KAD:** 1967 yılı mayıs ortasında Gerede'de ve 15 Temmuz 1975'te Bayburt'ta aktif yuvalar gözlenmiştir (Kılıç & Kasparek, 1987). **AKD:** 9–10 Mayıs 1899'da boş ve yumurtaya hazır yuvalar ile 10 Mayıs 1899'da yumurtadan yeni çıkış yavrulu bir yuva kaydedilmiştir (Selous, 1900). Bu kayıtlar ilk yumurtaların yaklaşık 22 Nisan'da bırakıldığını göstermektedir. 23 Temmuz 1971'de çok geç tarihli aktif yuvalar tespit edilmiştir.

İÇA: 1 Haziran 1975'te İncesu yakınlarında bir çiftin yuva malzemesi taşıdığı, 7 Haziran 1975'te bir erkeğin kur ötüşi yaptığı, 17–19 Haziran 1975'te çok sayıda yuvanın bulunduğu alanlar belirlenmiştir. 24 Mayıs 1988'de içinde tüylenmiş yavru olan bir yuva, 9 Haziran 1977'de yedi yumurtalı bir yuva (Pforr & Limbrunner, 1982) ve 17–22 Haziran tarihleri arasında içinde yavru bulunan üç yuva kaydedilmiştir.

DOA: 22 Haziran 2004'te Erzurum'da, 18 Temmuz 1974'te Bitlis'te yuva yapımı kaydedilmiş, 26 Haziran 2004'te Erçek Gölü yakınlarında eski bir binadaki yuvaya erişkin bir bireyin yavrulara yiyecek taşıdığı görülmüştür. 2 Ağustos 1986'da Van çevresinde iki aile grubu gözlenmiştir.

GDA: Yumurtlama nisan başında gerçekleşir. 2 Mayıs 1964'te Birecik'te biri 5, diğeri 6 yumurtalı iki yuva bulunmuş, 8 Mayıs 1989'da yeni tüylenmiş yavrularını besleyen bir çift kaydedilmiştir (Warncke, 1964–65). Mayıs ve haziran aylarında toplam altı aktif yuva daha gözlenmiştir.

Alttürler ve Sınıflandırma

Ege ve Güney Marmara'daki kuşları *nominat*, İç ve Doğu Anadolu'nun kuzeyindeki bireyleri *exigua* ve Güneydoğu Anadolu'dakileri *puteicola* alttürüne dâhil etmiştir (Roselaar, 1995). Kaya Serçesi'nin taksonomik varyasyonlarını ayırt etmek için kullanılabilecek morfolojik farklar son derece sınırlıdır (Clement, Harris & Davis, 1993). Bu nedenle, birçok formun *nominat* alttürünün sinonimi olarak değerlendirilmesi daha doğru bir yaklaşım olabilir.

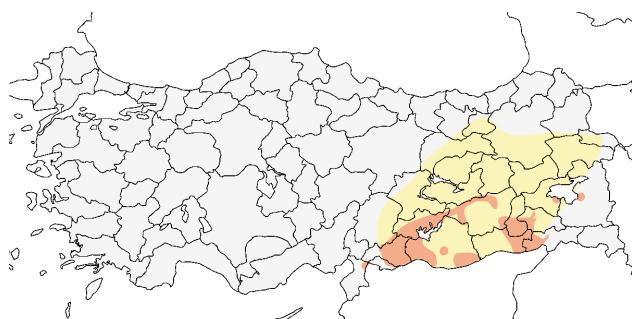
Boz Serçe

Carpospiza brachydactyla, Pale Rockfinch

Yerel olarak az sayıda görülen yaz göçmenidir.

Hem açık çayırlıklarda hem de yarı bozkır alanlarda, kısmen çalılıklarla kaplı yamaçlarda, en çok da kayalık yamaçlarda görülür; zaman zaman bağlar ve tarım alanlarında da rastlanır. Bazı çekirdek alanlar, örneğin Gaziantep yakınlarındaki Yeşilce'de bulunan meyvelikler ve kayalık yamaçlar, yaklaşık 1935'ten beri düzenli olarak kullanılmaktadır (Bird, 1937). Bu bölgelerde bazı yıllarda tür oldukça yaygın olabilir, ancak nadiren 60 bireye ulaşan sürüler oluşturur.

Geç gelen bir göçmendir; genellikle Mayıs başı veya ortasında gelir, bazı yıllarda ise Nisanın son haftasında görülmeye başlanır. En erken kayıt 10 Nisan'da Belen Geçidi'ndendir. Ağustos sonunda ülkeyi terk eder; sonbahara ait en geç kayıt 13 Eylül tarihindedir. İlkbahar göçü sırasında Çukurova'da da kaydedilmiştir. 1986 ve 2001 yıllarında Doğu Karadeniz'in güney sınırında gözlenmiştir. Bilinen üreme alanı dışındaki bireyler, büyük olasılıkla mevsimsel şartlara bağlı yer değiştirmeler ya da göçmen/akıncı bireylerin sabit yayılış alanının dışına taşmasıyla açıklanabilir (Kumerloeve, 1975c).

Üreme

Yuvalama alanı: Kuru kayalık yamaçlar, bozkır ve yarı bozkır alanlardaki taşlık düzler, çalılıklarla kısmen kaplı yamaçlar, tek ağaçların bulunduğu açık alanlar ve vejetasyonun zayıf olduğu diğer benzer habitatlarda ürer. Güneydoğu Anadolu'da 500–1200 metre arasında, Van ve Doğubayazıt çevresinde ise 2000 metreye kadar yuvalandığı bilinmektedir. Erzurum yakınlarında, geven çalılıkları ve otsu bitki örtüsüyle kaplı kuru ve taşlık vadilerde, açık çayırlıklarda ve bağ ve tarla içindeki çalılıklarda da görülmüştür (Beaman, 1986).

Yuvası: Yuvayı genellikle kısa boylu, dikenli ve pıtraklı çalılıkların içine veya kayalık ve yıkıntılardaki çatlaklara ve girintilere yapar. Yuva iri gövdelerden oluşan bir kâse şeklindedir ve içi yaprak, yün ve killa astarlanır. Ermenistan'da yapılan çalışmalarda, 14 yuvanın ortalama yerden yüksekliği 15,4 cm olarak ölçülmüş, bu yuvaların on tanesi devekiran (*Atraphaxis spinosa*) çalılarına yapılmıştır (Adamian & Klem, 1999).

Yumurta sayısı: Türkiye'de doğrudan yumurta sayısı bilgisi verilmemiştir. Ermenistan'da 5 Haziran'da iki yuvada ve 6 Haziran'da bir yuvada yumurta görülmüştür.

Üreme dönemi: Yumurtlama genellikle Mayıs sonu ile Haziran başı arasında gerçekleşir. Tür yılda bir kez kuluçkaya yatar. **GDA:** 25 Mayıs 1971'de Gaziantep yakınlarında 11 erkek birey kur ötüsü yaparken kaydedilmiştir. 1 Mayıs 2001'de Şanlıurfa Taluk'ta iki çiftin ot taşıdığı ve yuva yaptığı görülmüş, 31 Mayıs 2001'de Adiyaman Pinaryayla'da iki çiftin yuva yaptığı belirlenmiştir. 2 Haziran 1998'de Durnalık'ta erişkin bireylerin yiyecek taşıdığı, 10 Haziran 2001'de Şanlıurfa Bozkır'da yerde veya çalı içinde bulunan bir yuvaya erişkinlerin yiyecek taşıdığı gözlenmiştir. 11 Haziran 2001'de Cizre'de yuvaya yiyecek taşıyan erişkinler ile iyi uçabilen tüylenmiş yavrular görülmüştür. 14 Haziran 1996'da Işıklı'da iki erişkin bireyin yavrularını beslediği, 15 Haziran 1993'te İdil civarında alan savunma davranışlarının sergilendiği kaydedilmiştir. 5 Mayıs 2004'te Çınar-Göksu Barajı'nda birçok erkeğin ötüs sergilediği ve bireylerin eşleştiği, 11 Haziran 2011'de Cizre'de yuvaya yiyecek taşıyan erişkinlerin gözlendiği bildirilmiştir.

DOA: Tür, Ermenistan'ın batısında Türkiye sınırına yakın bölgelerde de ürer. Bu bölgelerde Mayıs sonrasında üreme alanlarına varır ve çiftleşmeler Haziran başında gerçekleşir. 2 Haziran 1962'de, 2 hektarlık uygun bir alanda 14 yuvanın farklı

yapım aşamalarında olduğu ve 20 kur ötüsü yapan erkek bireyin bulunduğu kaydedilmiştir. 4 ve 6 Haziran tarihlerinde üç yuvada yumurta görülmüş, bu kayıtlar yumurtlamanın hazırlan başında gerçekleştiğini göstermektedir.

Alttürler ve Sınıflandırma

Monotipik bir türdür. Türün taksonomik konumu adeta bilmecə gibidir ve moleküller araştırma gerektirmektedir. Birçok yazara göre üreme biyolojisi ve morfolojisini ispinozların (Fringillidae) bir altfamilyası olan sakagilleri (Carduelinae) işaret ederken kafatası yapısı sakagillerden ayrıdır (Morony & Farrand, 1975; Cramp & Perrins, 1994; Roselaar, 1995; Fry & Keith, 2004). Türün sesinde, davranışında ve morfolojisinde Petronia cinsi ve eskiden Petronia altında sınıflandırılan *Gymnoris* gibi cinsler ile yakın bir ilişki bulunmaz. Türün çene morfolojisini, dil aparatı ve kafatası yapısına bakıldığından söz konusu türün oldukça sıradışı olduğunu; tohumcul ötücülerin ortak atalarından üç ana familya olan serçegiller (Passeridae), çintegiller (Emberizidae) ve ispinogillere (Fringillidae) çeşitlenme sürecinin çok erken bir evresinde dallanmış, çağdaş zamanların nesli tükenen bir canlısı gibidir. Üreme biyolojisi, yumurtaların rengi ve üzerlerindeki lekeler, görece dar gagası ve yuvaların seyrek şekilde yapılması daha çok Fringillidae'ye benzer. Carduelinae altfamilyası kapsamında değerlendirilmiştir (Fry & Keith, 2004). Passeridae ailesi içinde değerlendirmek için iskelet yapısında kanıtlar bulmuştur (Bock, 2004). Bu farklı görüşler göz önünde bulundurulduğunda, türün sınıflandırması hakkında kesin bir yargıya varılmadan önce genetik analizlerin sonuçlarını beklemek en doğru yaklaşım olacaktır.

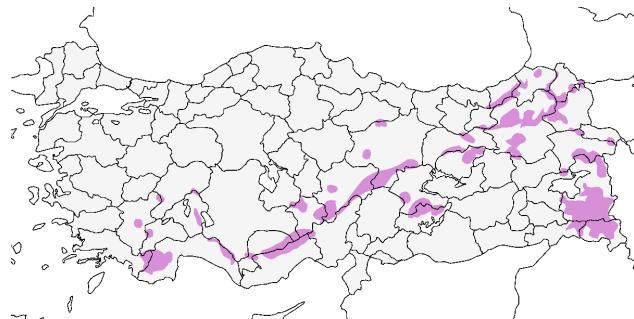
Kar Serçesi

Montifringilla nivalis, White-winged Snowfinch

Lokal olarak az sayıda bulunan yerlidir.

Doğu Anadolu, Doğu Karadeniz Dağları'nın büyük bölümü, Güneydoğu Anadolu'nun kuzeybatı sınırları, Akdeniz'de Toroslar ve İç Anadolu'da Afyon'daki Sultan Dağları'na kadar uzanan bölgelerde görülür. Batıda 950 m'den başlayarak doğuda 4500 m'ye kadar olan yüksekliklerde ürer. Doğu bölgelerde çoğunlukla 2200 m'nin üzerinde bulunur, ancak düzenli

olarak 1500 m'ye kadar da iner. Üreme sonrası dönemlerde en az 400 bireyden oluşan sürüler gözlenmiştir. Kış aylarında, genellikle üreme alanlarına yakın daha alçak rakımlı bölgelere göç eder. Mart 2006'da Bursa'da da bir sürü kaydedilmiştir.

Üreme

Yuvalama alanı: Çayırlarla kaplı kayalık alanlar, büyük kaya küteleri, dik yamaçlar, geçitler ve alpin bitki örtüsünün bulunduğu ortalama 2000–2700 m yükseklikteki dağlık bölgelerde ürer.

Yuvası: Dik yamaçlarda 30 m'ye varan yüksekliklerdeki çatlak ve deliklerde, ancak çoğunlukla daha alçakta, kayaların arasında, kaya kütelerinin altında, memeli inlerinde veya yol kenarındaki çatlaklarda yuva yapar. Türkiye'de insan yapımı yapılarda üreme kaydı bulunmaması da, diğer bölgelerde binalardaki oyuklarda da yuva yaptığı bilinmektedir. Yuva, bitki ve ot gövdelerinden örtülü sağlam bir kâse şeklinde olur; içi kıl, tüy ve kürkle astarlanır. **Yumurta sayısı:** Türkiye'de bir yuvada 3 yumurta, bir yuvada 2 yavru, bir yuvada ise 4 yavru kaydedilmiştir. Diğer bölgelerde yumurta sayısı genellikle 4–5'tir.

Üreme dönemi: Yumurtlama genellikle Mayıs başında başlar. Temmuz ayında yapılan gözlemler ikinci kuluçkaya işaret etse de Türkiye'de yilda iki kez kuluçkaya yatıldıgına dair kesin kanıt yoktur.

KAD: 1990 yılı haziran ortasında Sivrikaya'da yavrulu bir yuva kaydedilmiştir. **AKD:** 7 Mayıs 1967'de Sultan Dağları'nda 2200 m'de kur davranış gözlendi, temmuz 1966 başlarında Karanfil Dağı'nda ebeveynlerce beslenen yavrular görülmüştür (Sutton & Gray, 1972).

23 Temmuz 1971'de Torosdağı'nda yeni tüylenmiş yavrular, 18 Temmuz 1986'da Çamardı yakınlarında bir yavruyu besleyen bir çift kaydedilmiştir. **İÇA:** 9 Nisan 1969'da Sivas'ta erişkin bireylerin yuva malzemesi taşıdığı görülmüş, 29 Nisan 1970'te Demirkazık'ta çiftleşme, 11 Mayıs 2006'da Hodul Dağı'nda tamamlanmamış

bir yuva ve kuluçkaya yatmış bir dişi tespit edilmiştir. 13 Mayıs 2004'te iki çiftin 6–18 m yükseklikteki çatınlarda yuva yaptığı, 19 Mayıs 2006'da kur davranışları sergilediği gözlenmiştir. 12–13 Haziran 1993'te yuva girişinde yavru besleyen erişkinler kaydedilmiş, bu yuvalarda yumurtaların Mayıs ortasında bırakıldığı tahmin edilmiştir. 7 Haziran 1998'de dört yuvada ve 20 Haziran 1990'da iki yuvada yavru gözlenmiştir. Haziranın ilk yarısında yuvaya yiyecek taşıyan birçok erişkin kaydedilmiştir. **DOA:** 13 Mayıs 1990'da Erzurum'da yuva yapımı gözlenmiş, 17 Haziran 2004'te Çaldırın'ın kuzeyinde, Tendürek Dağı'nda 2600 m'de, memeli inine yapılmış bir yuvada 3 yumurta, bir günlük iki yavru tespit edilmiştir. 5 Haziran 2002'de Balık Gölü civarında yeni yavru çıkartmış aileler, 9 Haziran 2001'de ise dört yavruncu olduğu bir yuva kaydedilmiştir. 4 Haziran 2002'de Doğubayazıt'ta ve 24 Haziran 1910'da Erzurum'da yavrulu yuvalar bulunmuştur (McGregor, 1917). 21 Temmuz 1992'de Doğubayazıt'ta ve 22 Haziran 2004'te Erzurum'da yuvaya yiyecek taşıyan erişkin bireyler gözlenmiştir.

Alttürler ve Sınıflandırma

Türkiye'deki bireylerin tamamı, Türkiye'ye endemik *leucura* alttürü altında sınıflandırılmıştır (Roselaar, 1995). Bu alttür, bazı araştırmacılar tarafından *alpicola* alttürünün sinonimi olarak kabul edilir. Roselaar, *alpicola*'nın yayılışını Güney Kafkasya ve Güneybatı İran ile sınırlandırırken, diğer yazarlar bu alttürün Orta Asya'dan Moğolistan'a kadar uzandığını belirtir. Öte yandan nominat *nivalis*, Güneybatı Avrupa'dan Balkanlar'a kadar yayılış gösterir. *Leucura* alttürü, görünüşe göre nominat *nivalis* ile *alpicola* arasında bir geçiş formudur ve bu üç alttür arasında morfolojik varyasyonlar sürekli olarak göstermektedir. *Nivalis* ile *alpicola* arasındaki farklar açıkça belirlenmişken, *leucura* ile *alpicola* arasındaki farklar belirsizdir. Bu nedenle, *leucura*'nın *alpicola*'nın sinonimi olduğu görüşü giderek daha fazla kabul görmektedir. Orta Toroslar'daki kuşlar için Watson tarafından tanımlanan *fahrettini* formu ise geçersizdir.

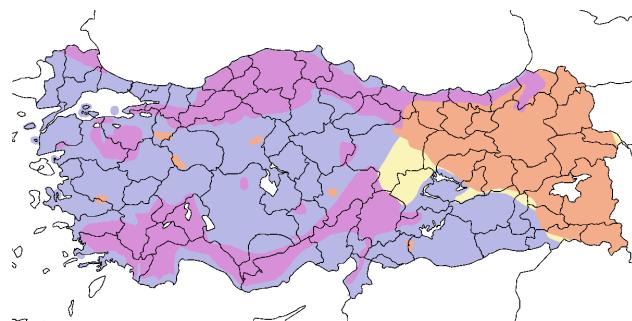
Dağ Kuyruksallayımı

Motacilla cinerea, Grey Wagtail

Yaygın olarak nispeten çok sayıda bulunan yerli ve kış göçmenidir.

Yüksek kesimlerde yaygın olarak ve çok sayıda yuvalar. Toroslar, kuzey ve batıdaki dağlarda daha lokal yayılış gösterir. İç Anadolu'daki dağlık alanlarda yer alan birçok dere boyunca yeni üreme alanları belirlenmiş olsa da, İç ve Güneydoğu Anadolu'nun büyük bölümünde üreme döneminde bulunmaz. Yaz aylarında her zaman akarsulara yakın yüksek dağlık alanlarda görülür; 2700 m'ye kadar çıkar, nadiren 300 m gibi alçak rakımlarda da ürer. Lokal olarak deniz seviyesinde de üreyebilir; Kızılırmak Deltası'nda üreme kaydı vardır (Hustings & Dijk, 1994).

Sonbahar gölü ağustos ortasında başlar, eylül sonu ile ekim başında yoğunlaşır ve ekim sonuna kadar sürer. Bu dönemde ve kış aylarında daha yaygın ve yüksek sayıılarda görülür. Üreyen bireyler kışın alçak rakımlara iner; ekim başından mart sonuna kadar, nadiren nisan sonuna kadar deniz seviyesinde gözlenir. Kışın Karadeniz, Marmara, Ege ve Akdeniz bölgelerinde yaygındır. İstanbul ve Ankara gibi büyük şehirlerde, hatta yoğun yapılaşmanın olduğu alanlarda bile sıkça rastlanır.

Üreme

Yuvalama alanı: Tepelik ve dağlık alanlarda, seddeler, toprak duvarlar ve kayalık kıyılara sahip dere ve nehir boyalarında ürer.

Yuvası: Yuvayı akarsu kıyısında veya yakınındaki bir sedde, kaya, duvar ya da köprüdeki oyuk veya yarıklara yapar. Dallar, kökler, otlar ve yosunlardan kâse şeklinde yaptığı yuvasını killa kaplar.

Yumurta sayısı: Türkiye'de doğrudan veri yoktur. Diğer bölgelerde olağan yumurta sayısı 4–6'dır. Türkiye'de bir yuvada dört veya muhtemelen beş yavru, bir diğer yuvada ise tamamen tüylenmiş bir yavru gözlenmiştir.

Üreme dönemi: Yumurtlama genellikle nisan sonu ile Mayıs ortasında başlar. **KAD.** 1993'te Çamlıhemşin Ardeşen'de yiyecek taşıyan erişkinlerin gözlenmesi, yumurtlamaların nisan sonunda gerçekleştiğini göstermektedir; tüylenmiş ilk yavrular ise Mayıs ortasında

görülmüştür (Faldborg, 1994). 10 Temmuz 1974'te İkizdere yakınlarında dört yavrulu çift ve beş yavrulu bir başka çift kaydedilmiştir. 13 Haziran 2004'te Sivrikaya'da, nehirden yaklaşık 100 m mesafedeki bir evin ikinci katındaki pencere pervazına gizlenmiş bir yuvada tüylenmiş bir yavru, 14 Haziran 2004'te ise aynı yapının farklı bir bölümünde dört veya beş büyük yavru kaydedilmiştir. **AKD:** 17 Mayıs 1989'da Dalyan'da tüylenmiş yavrular gözlenmiş, bu tarihten sonra hazırlan ve temmuz aylarında da dört farklı tüylenmiş yavru kaydı yapılmıştır.

Alttırler ve Sınıflandırma

Türkiye'de görülen bireyler nominat *cinerea* alttürüne aittir.

Sarı Kuyruksallayan

Motacilla flava, Western Yellow Wagtail

Yaygın olarak çok sayıda bulunan yaz göçmeni ve geçit türiüdür.

Batıda ve güneyde daha az sayıda ve lokal olarak bulunur; görünüşe göre Güneydoğu Anadolu'nun büyük kısmında yoktur. En yoğun olduğu bölgeler İç Anadolu ve Doğu Anadolu'dur. Bu bölgelerdeki tatlısu bataklıklarında ve bunlarla ilişkili ıslak çayırlarda yüksek yoğunlukta bulunur. 1992 ilkbaharında Kızılırmak Deltası'nda (Karadeniz Bölgesi) 1500–2000 üreyen çift tahmin edilmiştir. Güneyde ve batıda nisan ortasından itibaren, Doğu Anadolu'da ise daha çok Mayıs ortasından itibaren ürer. 2000 m üzerindeki üreme kayıtları nadirdir; 3000 m'nin üzerinde yayımlanmış bir kayıt yoktur.

Geçit sırasında ülke genelinde yaygın ve boldur. Üreyen *feldegg* dışında Türkiye'de güvenilir şekilde yedi alttür kaydedilmiştir: *flava*, *thunbergi*, *lutea*, *cinereocapilla*, *beema* ve *superciliaris*. Tüm geçiş döneminde nispeten düzenli olarak görülür; ancak son dördü genellikle çok az sayıda kaydedilir. *Dombrowskii* formu ise şüpheli olarak bildirilmiştir (Kumerloeve, 1961). *Feldegg* ve daha az olmakla birlikte *superciliaris*, erken ilkbaharda (mart ortası–nisan ortası) baskın alttürdür. *Flava* ve nadiren *thunbergi*, martin üçüncü haftasından itibaren kaydedilmeye başlar ve Mayısın ikinci yarısında en yüksek sayılarla ulaşır. *Beema*, mart sonundan itibaren görülse de kayıtların çoğu nisan ortası ve sonundandır; Mayıs boyunca da kaydedilir. Tüm alttürlerin çok sayıda gözlendiği

dönem 10 Mart–25 Mayıs arasıdır. Güncel veri az olduğundan, ilkbahar fenolojisinin daha iyi anlaşılmaması için altturlere özellikle dikkat edilmelidir.

Sonbahar göçü temmuz ortası–ağustos başında başlar, eylül ortasında en yüksek sayılarla ulaşır ve ekim boyunca azalır. En geç kayıt 19 Kasım'dandır. Genellikle çok yüksek sayıarda görülür: Örneğin, 4 Ekim 1968'de Aynaz Bataklığı'nda (Çukurova) 40.000 birey sayılmıştır (OST, 1972). 30 Eylül–2 Ekim 1978 tarihleri arasında Mersin'de saatte 3000 bireye kadar doğuya uçan kuşlar gözlenmiştir (OST, 1978). Batı ve Orta Anadolu'nun ovalarında, muhtemelen düzensiz olarak, Aralık ve Ocak aylarında da rastlanabilir.

Üreme

Yuvalama alanı: Islak meralar ve çayırlarda, tatlı su bataklıklarında, kıyılardaki tuzlu su bataklıklarında ve bazen çalılıklarla (örneğin *Tamarix*) kaplı nemli ortamlarda ürer.

Yuvası: Yerdeki bir delikte, bazen hayvan izlerinin içinde, genellikle bitki örtüsü tarafından iyi şekilde gizlenmiş olarak, otlar, bitki sapları ve köklerden kâse şeklinde yaptığı yuvasını killa kaplar.

Yumurta sayısı: Türkiye'de üç yuvada altı, bir yuvada beş yumurta sayılmıştır. İki yuvada beş, bir yuvada altı yavru tespit edilmiştir.

Üreme dönemi: Yumurtlama nisan sonu–Mayıs başında başlar ve Haziran sonuna kadar sürer. **MAR:** 17 Mayıs 1967'de Manyas Gölü yakınlarında tamamlanmamış kuluçkada bir yuva bulunmuştur. **KAD:** 19–20 Mayıs 1992'de Yeniçağa Gölü'nde ikisi altı, biri beş yumurtalı üç yuva kaydedilmiştir. Aynı yerde 16 Haziran 1978'de yeni tüylenmiş bir yavru görülmüştür (Kılıç & Kasparek, 1987). 1992'de Kızılırmak Deltası'nda nisanın ikinci yarısında öten erişkinler gözlenmiş, 30 Nisan'da yuva yapımı başlamış, Haziran başında ise çok sayıda tüylenmiş yavru kaydedilmiştir (Hustings & Dijk, 1994). **AKD:** Göksu Deltası'nda 5 Mayıs 2004'te altı yumurtalı bir yuva, 22 Mayıs 2004'te altı günlük altı

yavru bulunan bir yuva, 1 Haziran 1993'te ise yaklaşık beş günlük beş yavru bulunan bir yuva kaydedilmiştir. **İÇA:** 19 Haziran'dan sonra birkaç noktada tüylenmiş yavrular gözlenmiştir. **DOA:** Van Sazlığı'nda 1 Haziran 2001'de beş küçük yavru bulunan bir yuva ve 10 Haziran 2001'de yiyecek taşıyan erişkinler kaydedilmiştir.

Alttürler ve Sınıflandırma

Türkiye'de üreyen alttür *feldegg*'dir. Göç dönemlerinde ise *flava*, *lutea*, *cinereocapilla*, *beema*, *superciliaris*, *thunbergi* ve geçerliliği şüpheli olan *dumbrowskii* alttürleri kaydedilmiştir.

Politipik bir tür olan Sarı Kuyruksallayan, taksonomistler için önemli bir sorun teşkil etmektedir. Bu kompleks hakkında çok sayıda çalışma yapılmış olup, son yıllarda iki farklı ornitolog grubu bu karmaşıklığı çözmeye çalışmıştır. DNA dizilimi verileri, doğudaki taksonlar (*taivana*, *macronyx* ve *tschutschensis*) ile batıdaki diğer taksonlar arasında (bu çalışmada *leucocephala* dahil edilmemiştir) derin bir genetik ayırım olduğunu göstermektedir. Bu bulgulara dayanarak Sarı Kuyruksallayan iki tür olarak ele alınmıştır: Sarı Kuyruksallayayı (*Motacilla flava*) ve Çukçen Kuyruksallayayı (*Motacilla tschutschensis*) (Rasmussen & Anderton, 2005). Ayrıca morfolojik ve vokal veriler de türün monofiletik olmadığını ve birden fazla türün tanımı gerektiğini desteklemektedir. Bu yaklaşımı benimsemeyen bazı araştırmacılar ise bu gruptaki tüm taksonları *Motacilla flava* altında alttür olarak değerlendirmeyi tercih etmektedir (Alström & Mild, 2003).

Sarı Başlı Kuyruksallayan

Motacilla citreola, Citrine Wagtail

Yayın olarak az sayıda yaz konuğu ve geçit türüdür.

Türkiye'deki ilk kaydı, 12 Mayıs 1964'te Beyşehir Gölü'nde görülen bir dışıdır (Vauk, 1973; Kasparek, 1990a). Özellikle İç ve Doğu Anadolu'da, örneğin Van Gölü, Çıldır Gölü, Ardahan, Doğubayazıt sazlıklarını ve Erzurum çevresinde lokal olarak yaygın ve bol bir yaz göçmeni hâline gelmiştir. Karadeniz'de çok daha lokal ve batıda Bolu'daki Abant Gölü'ne kadar uzanır. 1980'lerin ortalarından itibaren özellikle Palas Gölü, Ereğli Sazlıklarını ve Kulu Gölü gibi İç Anadolu sulakalanlarında da ürediği

kanıtlanmış ya da kuvvetle şüphelenilmiştir. Güneydoğu Anadolu, Akdeniz ve Ege'de, örneğin Büyük Menderes Deltası, az sayıda yaz kaydı vardır. Bu veriler, türün yayılışının genişlediğini göstermektedir. Üreme alanları genellikle 900–2700 m arasında yer alsa da deniz seviyesinden kayıtlar da mevcuttur. Eski gözlemevcilerin Doğu Anadolu'da bu türden bahsetmemesi, 1980'lere kadar Türkiye'de nadir ve rastlantısal bir tür olduğunu düşündürmektedir (OST, 1975, 1978). Ancak son on yıldaki hızlı kolonizasyonu, türün batıya doğru yayılmasını açıkça göstermektedir (Cramp, 1988).

Geçit sırasında, özellikle ilkbaharda yaygındır. Mart ortasından itibaren görülmeye başlar; geçiş nisan ortasında yoğunlaşır ve Mayıs sonuna kadar sürer. Kayıtların analizi, ilkbahar geçisi için 19 Nisan'ı medyan tarih olarak belirlemiştir (Kasparek, 1992a). 1992 ilkbaharında Kızılırmak Deltası'nda 127 gözlem yapılmıştır (Hustings & Dijk, 1994). Sonbaharda daha az sayıda geçer; geçiş ağustos başında başlar, ekim ortasında sona erer. Bu dönemde belirgin bir zirve göstermez. Süphan Dağı'nda 3500 m'de kaydedilmiştir. Kişi mevsiminden ise üç kayıt vardır: 19 Aralık 2004'te Göksu Deltası, 24 Aralık 2005'te Büyük Menderes Deltası ve 27 Ocak 2008'de Nizip.

Üreme

Yuvalama alanı: Sazlıklarda ve genellikle göl kenarındaki, bazen kurumuş *Phragmites* öbeklerinin bulunduğu ıslak çayırlarda ırer.

Yuvası: Alçak bir çalının korumasında ya da bir *Phragmites* öbeğinin dibinde veya köklerinde gizlenmiş şekilde, yerdeki bir çukur içine yuva yapar. Bitki sapları ve yosunlardan kâse şeklinde yaptığı yuvasını killa kaplar.

Yumurta sayısı: Türkiye'de bir yuvada dört yumurta, bir diğer yuvada ise iki yumurta sayılmış ve bu ikinci yuvanın kuluçkasının henüz tamamlanmamış olduğu düşünülmüştür. Üç yuvada üç veya dört yavru tespit edilmiştir.

Üreme dönemi: Yumurtlama genellikle Mayıs

ortasında başlar ve yavrular hazır ortasından temmuz sonuna kadar gözlenir. **KAD.** 31 Temmuz 1996'da Kaçkar'da yaşı belirlenemeyen genç bir birey gözlenmiştir. **İÇA:** 17 Mayıs 1988'de Palas Gölü'nde yuva yapımı kaydedilmiş, 19 Haziran-5 Temmuz 1994 arasında Akşehir Gölü'nde huzursuzluk davranışları üreme şüphesi uyandırmıştır. 21 Haziran 1998'de Eskil'de yiyecek taşıyan erişkin bireyler görülmüş ve aynı bölgede beş tüyenmiş yavru kaydedilmiştir. Aynı gün Eşmekaya Sazlığı'nda bir erkeğin üç tüyenmiş yavrusunu beslediği gözlenmiştir, 13 Haziran 2006'da ise tüyenmiş yavruların bulunduğu üç kuluçka kaydedilmiştir. **DOA:** 8 Haziran 2001'de Saz Gölü'nde yuva yapımı gözlenmiştir, 11 Haziran 2001'de Van sazlıklarında biri dört yumurtalı, biri yeni çıkmış dört yavrulu ve biri neredeyse tamamen tüyenmiş dört yavrulu olmak üzere üç yuva kaydedilmiştir. Bu gözlemlere göre yumurtlamanın 11 Mayıs ve 25 Mayıs civarında başladığı anlaşılmaktadır. Aynı alanda 20 Haziran 2004'te yaklaşık on günlük üç yavru bulunan bir yuva ve 8 Haziran 2004'te erişkin bireylerle birlikte en az iki yeni tüyenmiş yavru gözlenmiştir; bu gözlem yumurtlamanın yaklaşık 9 Mayıs'ta gerçekleştiğini göstermektedir. Haziran ayı boyunca, en erken 17 Haziran olmak üzere çeşitli yerlerde yiyecek taşıyan erişkin bireyler ve en erken 26 Haziran'da olmak üzere birkaç tüyenmiş yavru kaydedilmiştir.

Alttürler ve Sınıflandırma

Türkiye'de gözlenen bireylerin tamamının *werae* alttürüne ait olduğu düşünülmektedir. Beyşehir Gölü'nden alınan ve göçmen olduğu tahmin edilen bir dişinin ölçümleri *werae* alttürüne uyumludur (Vauk, 1973; Roselaar, 1995). Ancak Türkiye'den bilinen başka tahnit örneği bulunmamaktadır. Öte yandan, H. Dufourny Mayıs 2003 sonunda Van'daki Bendimahi Deltası'nda *nominat citreola* özelliklerini taşıyan bir çift gözlediğini bildirmiştir. Tüyü rengi farklılıklarının belirgin olmaması nedeniyle *werae* ve *citreola* alttürlerinin sinonim olduğu savunulmuştur (Alström & Mild, 2003). Aynı çalışmada, Tanrı Dağları ve doğusunda üreyen *calcarata* alttürünün, filogenetik tür kavramı çerçevesinde ayrı bir tür olarak değerlendirilmesi gerektiği de öne sürülmüştür.

Ak Kuyruksallayan

Motacilla alba, White Wagtail

Yaygın olarak çok sayıda bulunan yerli, geçit türü ve kiş göçmenidir.

İç ve Güneydoğu Anadolu'da çok lokal, Ege'de ise az sayıda ürer. Üreme dönemi boyunca en az 2900 m'ye kadar çıkabilir.

Geçit dönemlerinde çok daha yaygın ve yer yer oldukça boldur. Örneğin 4 Nisan 1992'de Kızılırmak Deltası'nda 500 birey kaydedilmiştir (Hustings & Dijk, 1994). İlkbahar göçü mart başında başlar; mart sonu ile nisan ortasında zirve yapar ve nisan sonuna kadar sürer. Sonbahar göçü ağustos ortasında başlar; eylül sonu ve ekim başında yoğunlaşır, kuzeyde ekim sonuna, güneyde ise kasım başı ve ortasına kadar devam eder. İstanbul ve Çanakkale Boğazları üzerinden her iki mevsimde de geniş bir cephede ve yüksek sayıarda geçiş yapar (Boyd, 1916; Huxley, 1949; Nisbet & Smout, 1957).

Kış döneminde özellikle Marmara, Ege ve Akdeniz kıyılarındaki sulakalanlarda yaygındır. Batı ve Orta Anadolu'da ise daha az sayıda kışlama kaydı vardır.

Üreme

Yuvalama alanı: Suya yakın olan yerleşimlerin çevresinde, tipik olarak açık alanlarla çiftliklerin ve köylerin çevresindeki tarım alanlarında, göllerin yakınındaki binalarda ve aynı zamanda daha ücra alanlarda ürer.

Yuvası: Duvarların, binaların, kaya yığınlarının içinde ve köprülerin altındaki çeşitli yerlerde yuva yapar. Karapınar (Konya) yakınlarında bir değirmenin duvarında yerden 1 m yüksekte bir yuva bulunmuş, Ankara'nın varoşlarındaki bir bahçede küçük bir çam ağacında yerden 1,6 m yüksekte sıradışı bir yuva kaydedilmiştir (Wadley, 1951). Bitki sapları, kökler, yapraklar ve yosunlardan kâse şeklinde yaptığı yuvasını tüyler ve yünle kaplar.

Yumurta sayısı: Türkiye'de 6 yumurtalı bir yuva saptanmıştır. Yavru sayısı: 4 ve 6 bireyli iki yuvada belirlenmiştir.

Üreme dönemi: Yumurtlama genellikle nisan sonu-mayıs başında başlar. Yavrular mayıs sonundan temmuz ortasına kadar gözlenir. Türk yilda iki kez kuluçkaya yatar. **MAR:** 21 Mayıs 1967'de Kocaçay Deltası'nda yeni tüyenmiş bir yavru, 2 Haziran 1966'da Marmara kıyısında tüyenmiş bir yavru, 20 Haziran 1973'te Terkos'ta tüyenmiş bir yavru ve 29 Haziran 1973'te Bebek'te yavrulu bir yuva kaydedilmiştir. **KAD.** 2 Haziran 1946'da Abant Gölü'nde yavrulu bir yuva gözlenmiş, 11 Haziran 2004'te Yoncalık'ın kuzeyinde bir köprüde tüyenmiş üç yavru ve yakınında bir başka yavru görülmüş, yumurtlamanın 11 Mayıs civarında olduğu belirlenmiştir. 12 Haziran 1984'te Yeniçağa Gölü'nde yavrularını besleyen erişkinler, Temmuz 1971'de Kızılırmak Deltası'nda her biri dört yavru besleyen üç çift, 21 Mayıs 1992'de aynı bölgede yavrulu bir yuva gözlenmiş, 14 Haziran 2004'te Sivrikaya'da uçamayan tüyenmiş bir yavru, 10 Haziran 1975'te Fatsa'da ve 12 Haziran 1975'te İkizdere'de tüyenmiş yavrular ile 9 Haziran 1975'te çiftleşme davranışları kaydedilmiştir. **EGE:** 12 Mayıs 1980'de Bafa Gölü'nde bir yuva bulunmuş, 9 Mayıs 2003'te Karine Gölü'nde uyarı sesi çıkan ve yiyecek taşıyan bir erişkin gözlenmiştir. **AKD:** 12 Mayıs 2004'te Pozanti yakınlarında, bir yüzme havuzunun yanındaki süs bahçesindeki kayalıklarda yeni yumurtadan çıkış altı yavru içeren bir yuva bulunmuştur. Yumurtlamanın nisan sonunda gerçekleştiği tahmin edilmiştir. **İÇA:** 20 Nisan 2004'te Karapınar yakınlarında yuva yapımı gözlenmiş, 21 Mayıs 1946'da Ankara'daki bir bahçedeki yuvada beş yumurta görülmüş, kısa süre sonra bir yumurta daha eklenerek kuluçkaya geçilmiştir (Wadley, 1951). 7 Haziran 1975'te Çankırı kuzeyinde yiyecek taşıyan erişkinler, 23 Mayıs 1970'te Tuzla Gölü'nde tüyenmiş bir yavru ve 7 Temmuz 1907'de Kümbet'te tüyenmiş bir yavru kaydedilmiştir (Ramsay, 1914). **DOA:** 25 Haziran 2004'te Sarıcan'da erişkinle birlikte tüyenmiş bir yavru, 30 Haziran 1969'da Doğubayazıt yakınlarında genç bireyler ve 17 Ağustos 1972'de Kağızman'da ak kuyruksallayan tarafından beslendiği anlaşılan bir guguk yavrusu gözlenmiştir.

Alttürler ve Sınıflandırma

Türkiye'deki popülasyonlar *nominat alba* (Batı ve Orta Anadolu'da kuzeyde Bolu'dan güneyde

Haruniye'ye kadar) ve *dukhunensis* (Doğu Anadolu'da kuzeyde Sümela'dan güneyde Hakkâri'ye kadar) alttürlerine atfedilir (Roselaar, 1995). Roselaar, kuzeyde Kastamonu ve Zonguldak civarından Tirebolu'ya, güneyde ise Gaziantep yakınlarından Cizre'ye kadar uzanan geniş bir geçiş alanı tanımlar; bu bölgede *alba* ve *dukhunensis* yerine *alba* ile *personata* alttürlerinin melezleştiğini ve hatta Türkiye'de üçüncü bir takson olan *intermedia*'nın tanınması gerektiğini öne sürer. Ancak bu öneri, Türkiye ve İran popülasyonlarının tamamının *nominat alba* olduğu ve *dukhunensis*'in de bu alttürün bir sinonimi olduğu görüşünü savunanlar tarafından reddedilmiştir (Alström & Mild, 2003).

Mahmuzlu İncirkuşu

Anthus richardi, Richard's Pipit

Lokal olarak az sayıda görülen geçit türü ve kiş konugudur.

Az sayıda görülen, oldukça seyrek bir geçit kuşudur ve zaman zaman kiş göçmeni olarak da kaydedilmiştir. İlkbahar kayıtlarının fazlalığı, bu mevsimde daha çok gözlem yapılmasıyla ilişkili olabilir. 20. yüzyılın başlarında hem Anadolu hem de İran için kiş göçmeni olarak tanımlanmıştır (Hartert, 1910–22; Hartert & Steinbacher, 1932/38). 25 Mart 1894'te Kâğıthane'den (İstanbul) olağanüstü bir İncirkuşu kaydı bildirilmiştir (Mathey-Dupraz, 1920–24), ancak daha sonra Robert Koleji koleksiyonuna teslim edilen bu örneğin türe ait olup olmadığı kesinleştirilememiştir (Kumerloeve, 1961; Kasparek, 1990a). Söz konusu örnek Şubat 1996'da bulunamamış ve son yıllarda kaybolduğu anlaşılmıştır (Kirwan, 1997b). Dolayısıyla bu türün Türkiye'deki ilk kaydı belirsiz kabul edilmektedir.

Bunun ardından, yayınlanmış en az 29 kayıt mevcuttur (bazıları birden fazla bireyi içermektedir) ve bu kayıtlar, türün zaman zaman az sayılarda geçit yaptığı göstermektedir. İlkbahar kayıtları 20 Mart–4 Haziran tarihleri arasındadır ve sayıca daha fazladır. Sonbahar dönemine ait 12 Eylül–12 Kasım arasında 5 kayıt bulunmaktadır; buna ek olarak, ağustos sonundaki olası bir gözlem (Gallner, 1976) ve 1 Aralık 1969'da güney kiyalarından bildirilmiş kiş kaydı da değerlendirilmeye alınmalıdır. Kayıtların büyük kısmı düzenli olarak izlenen kıyı

deltalarından gelmektedir: Göksu Deltası'ndan 7 kayıt, Kızılırmak Deltası'ndan ise 13 bireyi kapsayan 10 kayıt mevcuttur. Bu kayıtların tamamına yakını 1998 ilkbaharına aittir. Kızılırmak Deltası'nda sonbahar dönemine ait sistematik gözlem sayısı ise oldukça sınırlıdır.

Üreme

Türkiye'de yuvalamaz. Doğu Rusya, Moğolistan ve Kuzey Çin'de yuvalar. Kişi Güney Asya'da geçirir.

Alttırılar ve Sınıflandırma

Türkiye'den henüz hiçbir örnek incelenmemiş olmasına rağmen, mevcut tüm kayıtların muhtemelen nominat alttüre ait olduğu düşünülmektedir. Moleküler tekniklerin uygulanması sonucunda *Anthus novaeseelandiae* kompleksinin parafiletik olduğu kabul edilmiştir. Morfolojik ve vokal karakterlerin de bu sonucu desteklediği dikkate alındığında, Mahmuzlu İncirkuşu grubu dört ila altı türden oluşmaktadır (Sibley, 1996). Bu grupta, Afrika ve Güneybatı Arabistan'da Afrika İncirkuşu (*Anthus cinnamomeus*), Güney Asya'da Çeltik İncirkuşu (*Anthus rufulus*), Kuzey Asya ve Çin'de Mahmuzlu İncirkuşu (*Anthus richardi*) ve ayrı evrimsel kökene sahip iki grubu temsil eden Avustralya ile Yeni Zelanda'da sırasıyla *Anthus australis* ve *Anthus novaeseelandiae* yer almaktadır (Alström & Mild, 2003).

Moğol İncirkuşu

Anthus godlewskii, Blyth's Pipit

Rastlantısal konuktur.

Türkiye'de ilk kez Boğazkent Halkalama İstasyonu'nda ve Dicle Üniversitesi Biyoloji Bölümü'nün Diyarbakır kampüsündeki halkalama çalışmalarında kaydedilmiştir.

Hatay'daki "Milleyha ve sahil şeridi" alanında, tür 2012–2021 yılları arasında birçok kez ve genellikle kış aylarında gözlenmiştir. İlk kayıt 17 Kasım 2012'de A. Atahan, M. Atahan, M. Gül ve A. İlbeysi tarafından yapılmış, takip eden yıllarda A. Atahan, E. Yoğurtçuoğlu, M. Erturhan ve diğer gözlemciler tarafından farklı tarihlerde tek bireyler ya da küçük gruplar hâlinde kaydedilmiştir. Bu kayıtlar arasında 2 Aralık 2017'de 3 birey gözlenmesi, 9 Ocak 2016'da görülen bir bireyin 16 Ocak'a kadar bölgede kalması ve 8 Aralık 2018'de gözlenen bir bireyin ertesi gün de alanda bulunması dikkat çekicidir. Bu tekrar eden gözlemler, türün Milleyha'da düzenli bir kişi ziyaretçisi olduğunu göstermektedir. Ayrıca 28 Ekim 2019'da K. Erciyas, G. Eren, K. C. Kulaçoğlu, E. Yoğurtçuoğlu ve Ö. Ü. Özkoç tarafından Samsun Kızılırmak Deltası'nda 2 birey kaydedilmiştir.

Üreme

Türkiye'de yuvalamaz. Moğolistan'da yuvalar, Hindistan'da kişiler.

Alttırılar ve Sınıflandırma

Monotipik bir türdür.

Kır İncirkuşu

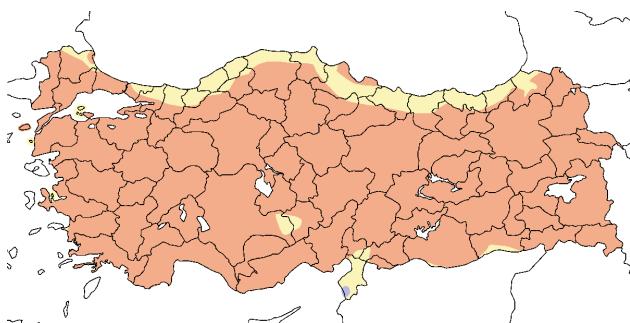
Anthus campestris, Tawny Pipit

Yaygın olarak çok sayıda bulunan yaz göçmeni ve geçit türüdür.

Ege, Trakya, İç Anadolu ve Doğu Anadolu'da en yoğun görüldüğü bölgelerdir. Karadeniz'de daha lokal bir yayılış gösterir; örneğin Kızılırmak Deltası'ndaki uygun habitatlarda Haziran 1992 başında az sayıda birey kaydedilmiştir (Hustings & Dijk, 1994). Mayıs 1966 sonunda Manyas Gölü'nün batı kıyısında 13 km'lik bir hat boyunca 23 çift kaydedilmiştir. Tür, bozkır, yarı bozkır ve ekili alanlarda, genellikle yaylalarda 3000 m'ye kadar ve daha lokal olarak deniz seviyesinde ürer.

İlkbahar göçü mart ortasından Mayıs ortasına kadar sürer. Sonbahar göçü ise kuzey bölgelerde Temmuz sonu, diğer bölgelerde Ağustos ortasından Ekim ortasına ya da sonuna kadar devam eder. Bu dönemde, Karadeniz Bölgesi de dahil olmak üzere birçok bölgede daha yaygın ve kalabalık olarak görülür. İstisna olarak 12 Kasım'da Akdeniz ve 28 Kasım'da Karadeniz Bölgesi'nde gözlenmiştir (Ogilvie, 1954).

Zaman zaman kıyılarda kışladığı da bildirilmiştir. Örneğin, 19 Ocak 1969'da Milet'te, 20 Şubat 1972'de Alanya'da, 4 Ocak 1973'te Kızılırmak Deltası'nda ve 21 Aralık 2007'de Göksu Deltası'nda tek bireyler kaydedilmiştir.

Üreme

Yuvalama alanı: Deniz seviyesinden 3000 m'ye kadar olan seyrek vejetasyonlu, kuru ve açık alanlarda, çiplak arazilerde, kurak bozkırlarda, kuru tarım arazilerinde, yamaçlarda ve tuzlu bataklıklarda ürer.

Yuvası: Yerde, bir ot kümesi, alçak bir kaya ya da çalı tarafından gizlenen bir çukurda yuva yapar. Otlardan ve köklerden kâse şeklinde yaptığı yuvasını bitki lifleri, ince otlar ve kıllarla kaplar.

Yumurta sayısı: Türkiye'de dört yumurtalı bir yuva ve beş yumurtalı dört yuva kaydedilmiştir. Yavru sayısı hakkında bilgi yoktur.

Üreme dönemi: Yumurtlama genellikle Mayıs ortasında başlar ve Temmuz başına kadar sürer.

MAR: 25 Mayıs 1967'de Manyas Gölü'nde yuva malzemesi toplayan bir dişi ve yakınlarında öten bir erkek, 15 Mayıs 1969'da yine aynı bölgede yuva malzemesi taşıyan bir çift ve 18 Haziran 1973'te Belgrad Ormanları'nda yiyecek taşıyan bir çift gözlenmiştir. **KAD.** 21 Haziran 1977'de Bolu civarında beş yumurtalı bir yuva, 29 Haziran'da aynı yuvada yavrular ve aynı ay içinde yakınlarda tüyenmiş bir yavru gözlenmiştir (Pforr & Limbrunner, 1982). **EGE:** 29 Mayıs 2004'te Büyük Menderes Deltası'nda beş yumurtalı bir yuva kaydedilmiştir. **İÇA:** 31 Mayıs ve 1 Haziran 1972'de Karadağ'da 1500–1600 m yükseklikte beş

yumurtalı iki yuva bulunmuş, 7 Haziran'da Kulu Gölü'nde bir erişkin ve bir genç gözlenmiştir. 27 Temmuz 1969'da Susuz'da bir çift ve üç yavru, 2 Ağustos 1969'da Ankara'da iki genç ve 9 Temmuz 1962'de Kızılırmak Deltası'nda yavrusunu besleyen bir erişkin kaydedilmiştir (Barış vd., 1984). **DOA:** 1 Haziran 1968'de Erçek Gölü'nde dört yumurtalı bir yuva bulunmuş, 16 Ağustos 1972'de Kağızman'da iki genç Guguk'un bir bireyden yiyecek dilendiği gözlenmiştir (Kasperek & Ven, 1983). Erkeklerin Temmuz sonuna kadar öttüğü duyulmuştur. Diğer bölgelerde olduğu gibi Türkiye'de de yılda iki kez kuluçkaya yatması olasıdır.

Alttürler ve Sınıflandırma

Roselaar'a (1995) göre boehmei Türkiye genelinde bulunur. Öte yandan, Alström ve Mild (2003) bu tür içindeki coğrafi varyasyonun bir alttür tanımlayacak kadar yeterli olmadığını ifade eder. Bu nedenle monotipik olarak değerlendirilmelidir.

Çayır İncirkusu

Anthus pratensis, Meadow Pipit

Yayın olarak çok sayıda bulunan geçit türü ve kış göçmenidir.

Kış aylarında sulakalanlar ve kıyılar daha yoğun kullanılıyor gibi görünse de bu durum büyük ölçüde gözlem yapılan alanların dağılımını yansıtmaktadır. Kışlama alanlarında en erken kayıtlar eylül sonuna, en geç kayıtlar ise Nisan ortasına kadar uzanır. İç Anadolu ve Karadeniz'de Nisan başlarındaki geçişe güneyden gelen bireylerin de katıldığı anlaşılmaktadır.

İlkbahar geçisi mart ve Nisan boyunca sürer; geç kalan bireyler Mayıs ortasına kadar gözlenebilir. Kızılırmak Deltası'nda, 1992 ilkbaharında mart ortasından Mayıs ortasına kadar toplam 1134 birey sayılmıştır. Sonbahar göçü eylül ortasında başlar, Kasım başına kadar az ya da orta sayılarda bireyler kaydedilir. Örneğin, 9 Ekim–5 Kasım 1966 tarihleri arasında İstanbul Boğazı'ndan 86 birey geçmiştir. Doğu Anadolu'da 24 Ağustos gibi erken bir tarihte bir birey kaydedildiği bildirilmiştir (Gallner, 1976).

Haziran ve Temmuz aylarında Türkiye'nin kuzeyinden gelen birkaç kayıt, bazı üremeyen bireylerin yazı düzensiz şekilde geçirdiğini

göstermektedir (Jetz, 1995). Öte yandan, türün Gelibolu'da ürediğine dair geçmişte ileri sürülen iddialar doğrulanmamıştır (Boyd, 1916).

Üreme

Üreme

Türkiye'de üreme kaydı yoktur. Üreme alanı Kuzey ve Orta Avrupa'dadır.

Alttırılar ve Sınıflandırma

Türkiye'de nominat alttürünün bireyleri gözlenir.

Ağaç İncirkusu

Anthus trivialis, Tree Pipit

Yaygın olarak çok sayıda bulunan geçit kuşu ve yaz konuğuudur.

Marmara, Karadeniz ve muhtemelen Ege, İç Anadolu ile Doğu Anadolu'da yukarı Aras Vadisi'nin güneyine komşu bölgelerde nadir olmayan bir yaz göçmenidir. Temmuz ortasında ve 12 Ağustos'ta Tatvan'da kaydedilen bireylerin (Kumerloeve, 1969a; Roselaar, 1995) üremeyen bireyler olduğu düşünülmektedir. Ancak Konya Havzası'nın güneybatısında üreyebileceği ileri sürülmüştür (Eken & Magnin, 1999). Üreme döneminde, 2600 m'ye kadar olan dağlık alanlarda, çoğunlukla yaprak döken veya karışık ormanlarda ve bunların bitişindeki çalılıklarda bulunur. Nisan başından itibaren üreme alanlarına yerleşir.

Geçit sırasında ülke genelinde bol ve yaygındır, bazı bölgelerde çok yüksek sayılar kaydedilmiştir. Örneğin 5 Ekim 1973'te İzmit ve Çamlıca arasında saatte 900 bireyin güneye doğru uçuşu gözlenmiştir. İlkbahar geçisi mart ortasından, daha çok ise mart sonundan haziran başına kadar sürer; en yoğun geçiş nisanın ikinci yarısında

gerçekleşir. Mayıs ortasında güney ve orta bölgelerde geçiş büyük ölçüde tamamlanır.

Sonbahar göçü kuzeyde temmuz sonunda, diğer bölgelerde ise genellikle ağustos ortasında başlar; eylülün ikinci yarısı ile ekim başında yoğunlaşarak ekim sonuna kadar devam eder. Geç kalan bireyler kasım ortasına kadar düzenli olarak kaydedilmiştir. Kış kaydı oldukça azdır; 17 Haziran 1969'da Büyük Menderes Deltası'nda bir birey gözlenmiştir (OST, 1972). Türkiye'de kışladığını bilinmektedir (Kumerloeve, 1970a, 1961).

Üreme

Yuvalama alanı: Çiplak alanlar, seyrek alçak çalılıklar ve genellikle az sayıda ağaçın bulunduğu arazilerde, açık ormanlarda (karışık ya da yaprak döken), orman kıyılarında ve açıklıklarında, bazen yükseklerde ve neredeyse ağaçsız alanlarda ürer. Yeniçağa Gölü çevresindeki kavaklık ve söyütlüklerde, ayrıca gölün güneyindeki dağlık alanlarda; Uludağ'da ise ormanla alpin kuşak arasındaki geçiş bölgesinde kaydedilmiştir (Kılıç & Kasparek, 1987; Jetz, 1995). **Yuvası:** Türkiye'de doğrudan kayıt yoktur. Diğer bölgelerde yuvasını otlardan ve biraz yosundan kâse şeklinde yapar, içini ot, kıl ve bitki lifleriyle kaplar. Genellikle yerde, bir ot kümesi ya da alçak bir çalının gizleyebileceği yerleri tercih eder. **Yumurta sayısı:** Türkiye'de kayıt yoktur. Diğer yerlerde olağan yumurta sayısı 4–6'dır. **Üreme dönemi:** Türkiye'de erkek bireyler genellikle nisanın ikinci yarısından temmuz ortasına kadar düzenli olarak öter. **KAD.** Yeniçağa Gölü'nde 1985 yılında 18 Ağustos'a kadar ötüş duyulmuştur (Kılıç & Kasparek, 1987), bu durum yılda iki kez kuluçkaya yattığını gösterir. 15 Haziran 1975'te Kop Dağı Geçidi'nde 2300 m'deki bir meşe çalılığında yuvalarına yiyecek taşıyan bir çift, 13 Haziran 2001'de İspİR ile Erzurum arasında yiyecek taşıyan bir erişkin, 16 Haziran 1975'te Trabzon yakınlarında ve 17 Haziran 1975'te Torul yakınlarında yiyecek taşıyan erişkinler gözlenmiştir. Bu kayıtlar yumurtlanmanın Mayısın

ikinci yarısında gerçekleştiğini göstermektedir. **DOA:** 8 Mayıs 2004'te Tendürek Geçidi'nde bir çift ile tüyenmiş bir yavru görülmüş ve yumurtlamanın 10 Nisan civarında başladığı anlaşılmıştır. 25 Haziran 2004'te Sarıcan'da sadece yaklaşık 1 m yüksekliğinde söğüt çalılıklarının olduğu ağaçsız bir bölgede uyarı sesi çıkan ve yiyecek taşıyan bir erişkin gözlenmiştir.

Alttırler ve Sınıflandırma

Türkiye'de hem üreyen hem de göç sırasında geçen kuşların çoğu *nominat trivialis* alttürüne aittir (Roselaar, 1995). Bolu Dağı, Rize, Eleşkirt ve Sarıkamış'tan alınan örnekler temel alınarak Türkiye'deki üreyen bireyler daha önce tanımlanmamış bir alttür olan *differens* olarak değerlendirilmiştir (Clancey, 1987). Ancak bu bireylerin, tüyleri yıpranmış hâlde bile kuzey Avrupa'daki *trivialis* örneklerine çok benzettiği görülmüş ve bu nedenle *differens* taksonu *trivialis*'in sinonimi olarak kabul edilmiştir (Roselaar, 1995; Alström & Mild, 2003).

Yeşil Sırtlı İncirkusu

Anthus hodgsoni, Olive-backed Pipit

Rastlantısal konuktur.

13 Nisan 1992'de Kızılırmak Deltası'nda bir Ağaç İncirkusu (*Anthus trivialis*) ile birlikte, iyi şekilde gözlenmiş bir birey kaydedilmiştir (Kirwan, 1993c). Hatay'daki "Subaşı" alanında tür, kiş aylarında düzenli olarak kaydedilmiştir. İlk olarak 14 Ocak 2014'te A. Atahan ve M. Atahan tarafından gözlenmiştir. Bunu 29 Kasım 2016'da A. Atahan, M. Atahan ve M. Güllü; 12 Aralık 2017'de üç bireyle A. Atahan, M. Atahan ve M. Güllü; 7 Şubat 2019'da A. Atahan, M. Atahan ve F. İzler; 22 Ekim 2019'da A. Atahan ve M. Atahan; 11 Aralık 2020'de M. Atahan ve S. Atahan; 8 Ocak 2021'de O. Güllü ve 11 Kasım 2021'de S. Atahan tarafından yapılan kayıtlar izlemiştir. Ayrıca 13 Şubat 2021'de E. Yoğurtcuoğlu tarafından Amik Baraj Gölü'nde ve 3 Aralık 2022'de A. Atahan ve M. Atahan tarafından Güneysöğüt'te birer birey kaydedilmiştir. Bu tekrar eden gözlemler, türün Hatay'da, özellikle Subaşı çevresinde kiş aylarında düzenli olarak bulunduğuunu göstermektedir.

Üreme

Türkiye'de yuvalamaz. Üreme alanı Kuzey Asya ve Orta Çin'dir. Kişi aylarını Güneydoğu Asya'da geçirir.

Alttırler ve Sınıflandırma

Türkiye'den kaydedilen ilk birey, büyük olasılıkla Himalaya altürü *hodgsoni* değil, *yunnanensis* formundandır. Bu alttür, doğuda Beyaz Deniz'den Japonya'ya, güneyde ise Çin'e kadar uzanan geniş bir alanda ürer ve Ortadoğu ile Avrupa'nın çeşitli bölgelerinde de rastlantısal olarak kaydedilmiştir.

Kızıl Gerdanlı İncirkusu

Anthus cervinus, Red-throated Pipit

Yayın olarak nispeten çok sayıda bulunan geçit kuşu ve kiş konugudur.

İlkbahar ve sonbaharda, özellikle Orta ve Batı Anadolu üzerinden yaygın ve genellikle yüksek sayıarda geçen bir türdür. İlkbahar geçisi mart ortasında başlar, Mayıs sonlarına kadar sürer. Zirve dönemi Nisan sonu ile Mayıs başına denk gelir. Örneğin, 1998 yılı Nisan sonunda Palas Gölü'nde (İç Anadolu) 1000'den fazla birey kaydedilmiştir. Nisan başından önce, özellikle İç Anadolu ve daha kuzey bölgelerde nadir görülür.

Sonbahar geçisi ağustoslarında başlar, Eylül sonu ve ekim başında en yoğun döneme ulaşır; Kasım ortasından sonra sayılar belirgin şekilde azalır. Güney Ege ve Akdeniz kıyılarındaki sulakalanlarda kiş döneminde düzenli fakat az sayıda birey gözlenir. İç Anadolu'nun güneyinde ise kiş aylarında çok daha nadir kaydedilir. Çok sert kiş koşullarında türün Türkiye genelinde görülmmediği düşünülmektedir. Aralık ayına ait bilinen tek kayıt, 8 Aralık 1990'da İstanbul Büyüçekmece'dendir.

Türkiye'de yuvalamaz. Avrasya'nın tundra kuşağında yuvalar.

Alttırılar ve Sınıflandırma

Monotipik bir türdür (Alström & Mild, 2003).

Üreme

Yuvalama alanı: Yüksek dağlarda, ağaç sınırı ile kalıcı kar sınırı arasında 1800 m'den (1500–3500 m) yüksekte, çoğu kez alçak çalılıkların da olduğu çiplak alpin çayırlarda bulunur. Uludağ'da, 18 Mayıs 1993'te yaklaşık 15 hektar alanda kaydedilen 19 birey ile Mayıs–Temmuz arasında 1900 m'den yüksekteki çiplak alpin bodur çalılıklarında ve çayırlarda üreyen en yaygın kuştur (Jetz, 1995). **Yuvası:** Yuva, sarkan alçak bir öbeğin yanındaki delikte ve öbeğin içine gömülü bir kayaın kısmen gizlediği yerde bulunmuş, kuru otlardan ve bitki dallarından yapılmış kâse şeklindeki yuva ince otlar ve biraz da killa kaplanmıştır. Başka bir yuvada dış kısmında yosun ve içinde biraz yaprak kullanıldığı gözlenmiştir. **Yumurta sayısı:** Türkiye'de gözlenen yumurta sayısı 4 (2 yuvada), 5 (2 yuvada). Yavru sayısı hakkında veri yoktur.

Üreme dönemi: Yumurtlama genellikle Mayıs ortasında başlar. Tür, yayılış gösterdiği diğer alanlarda yılda iki kez kuluçkaya yatar. **MAR:** 8 Temmuz 1966'da Uludağ'da yiyecek taşıyan bir erişkin, 17 Mayıs 1969'da ise yuvasına yiyecek taşıyan bir erişkin gözlenmiştir. **KAD:** 6 Mayıs 1970'te 2500 m yüksekte Çiçekli yakınlarında beş yumurtalı bir yuva, 14 Haziran 1975'te Zigana Geçidi'nde her birinde dört yumurta olan iki yuva kaydedilmiştir. 13 Haziran 2004'te Sivrikaya'da (Rize) yaklaşık 2700 m yüksekte beş yumurtalı bir yuva bulunmuştur. **İÇA:** 19 Haziran 1996'da Karadağ'da (Karaman) zirvede, yumurtlamayan mayıs ortasında olduğunu gösterecek şekilde tüylenmiş yavrularını besleyen bir çift gözlenmiştir (Kirwan, 1998).

Alttırılar ve Sınıflandırma

Dağ İncirkusu

Anthus spinolella, Water Pipit

Nispeten yaygın olarak az sayıda bulunan yerli ve irtifa göçmenidir.

Genellikle az sayıda görülür. Üreme döneminde, Trakya ve Güneydoğu Anadolu hariç, genellikle 1500 m'den en az 3200 m'ye kadar olan dağlık alanlarda bulunur. Güneydoğu Anadolu'dan yayılanmış yalnızca bir kayıt vardır: 6 Nisan 1967'de Birecik'te gözlenmiştir (Kumerloeve, 1970a). En yoğun bulunduğu alanlar Karadeniz ile Doğu Anadolu'nun bitişik kesimleridir.

Sonbaharda ve kışın genellikle deniz seviyesine iner; bu dönem çoğunlukla ekim ortasından mart sonuna kadar sürer. Yeniçağa Gölü'nde 1 Eylül gibi erken bir tarihte kaydedilmiştir (Kılıç & Kasparek, 1987). Kıyı bölgelerinde nisanın ilk haftasından sonra nadiren görülür; ancak 1990'da Çukurova'da 3 Mayıs'a kadar kalmıştır. İç Anadolu'daki kışlama alanlarında ise nisan ortasına kadar kalmaya devam eder. Kış aylarında Batı ve Orta Anadolu'daki sulakalanlarda daha yaygındır, kuzeyde ise daha seyrektil. Kuzey kıyı bölgelerinden düzenli bir geçişe dair yeterli kanıt bulunmasa da, muhtemelen farklı bölgelerden gelen göçmen bireylerle kış aylarında sayıları artmaktadır.

örnekler ise morfolojik olarak büyük ölçüde nominat *spinoletta* alttürüne benzemektedir.

Pasifik İncirkusu

Anthus japonicus, Siberian Pipit

Nadir kış konuğuudur.

2008–2023 yılları arasında Hatay'daki Milleyha ve sahil şeridinde çok sayıda birey farklı tarihlerde gözlenmiştir. İlk kayıt 22 Kasım 2008'de A. Atahan ve M. Atahan tarafından yapılmış, 2009–2023 yılları arasında ise her yıl düzenli olarak 1 ila 9 birey arasında değişen sayılarda kuş A. Atahan, M. Atahan, E. Yoğurtçuoğlu, M. Güll, Ö. Ü. Özkoç, S. Sabırlı ve diğer gözlemciler tarafından kaydedilmiştir. Gözlemler genellikle kasım ile mart ayları arasına denk gelmekte ve bazı bireyler birkaç hafta boyunca bölgede kalmaktadır. Milleyha dışında Hatay'da Subaşı, Balık Gölü ve Asi Nehri ağzında da bireyler kaydedilmiştir.

Hatay dışındaki kayıtlar arasında İstanbul Riva'da 27 Mart 2021'de H. Buğday ve E. Öksüz, 11 Mart 2023'te M. Özdemir ve 10 Aralık 2023'te C. Orbay tarafından gözlenen bireyler; Ankara'da Selkapانı'nda 5 Şubat 2021'de M. K. Sondaş ve Mogan Gölü'nde 29 Mart 2021'de N/A tarafından kaydedilen bireyler; Bursa'da Kocaçay Deltası'nda 31 Ocak 2019 ve 12 Şubat 2021 tarihlerinde A. Tüydeş tarafından gözlenen bireyler; Samsun Kızılırmak Deltası'nda 30 Ekim 2021'de Ç. Abbasoğlu, Trabzon 100. Yıl Barınakları'nda 30 Mart 2019'da M. Saltık, Giresun Tirebolu Limanı'nda 22 Ekim 2023'te yine Ç. Abbasoğlu, Denizli Vali Recep Yazıcıoğlu Barajı'nda 30 Mart 2022'de S. Gün ve Yalova Hersek Lagünü'nde 1 Nisan 2023'te E. Cengiz tarafından gözlenen bireyler yer almaktadır. Bu kayıtlar, türün Hatay dışında Marmara, Karadeniz ve İç Anadolu'nun bazı bölgelerinde de düzensiz ancak tekrarlayan şekilde kişladığını göstermektedir.

Üreme

Türkiye'de yuvalamaz. Yayılış alanı Kuzeydoğu Asya'dır.

Alttürler ve Sınıflandırma

Monotipik bir türdür. Amerika İncirkusu (*Anthus rubescens*) ile birlikte uzun süre Dağ İncirkusu'nun (*Anthus spinoletta*) bir alt türü olarak kabul edilmiştir. 1980'lerde genetik, ötüş ve davranışsal verilere dayanan bulgular, Dağ İncirkusu'nun diğer iki taksondan ayrılması gerektiğini ortaya koymuş ve bu iki takson Amerika'da Amerika İncirkusu, Avrasya'da ise Pasifik İncirkusu adı altında aynı tür olarak değerlendirilmiştir. Pasifik İncirkusu ise 2024 yılında, mitokondriyal DNA ve biyoakustik özelliklerin daha ayrıntılı analiz edilmesinden sonra tam tür statüsü kazanmıştır.

İspinozlar - Çinteler

İspinoz

Fringilla coelebs, Common Chaffinch

Yaygın olarak çok sayıda bulunan yerli ve kış göçmenidir.

İç Anadolu, Güneydoğu Anadolu ve Doğu Anadolu'da nispeten lokal bir türdür ve özellikle yerleşim çevresindeki tarım alanlarında yoğunlaşır. Bu bölgelerde muhtemelen kısmen göçmen ya da irtifa göçmeni olarak bulunur. Bitki örtüsünün geliştiği her türlü habitatta ürer. Ancak en yaygın olduğu yerler Karadeniz Bölgesi ve Trakya'daki dağlık alanlardır; burada 1100–2000 metreler arasındaki ibreli ve karışık ormanlarda gözlenir.

Geçit dönemlerinde çok daha yaygındır. Özellikle ekim ayının ilk üç haftasında, ülkenin kuzeyinde geniş bir cephe boyunca yüksek sayılarla geçiş yapar. 24 Eylül ve 8 Kasım 1966 tarihlerinde İstanbul Boğazı'ndan toplam 8865 birey, 18 Ekim 1980'de ise Küçük Çamlıca'dan 727 birey geçmiştir. Göç hareketi ağustos başında başlar ve en azından kasımın ilk haftasına kadar sürer; güney bölgelerde bu dönem daha da uzayabilir. En erken kayıt 20 Ağustos, en geç kayıt 8 Kasım'dandır. İlkbahar göçü mart ve nisan aylarında gerçekleşir; Erzurum'da 16 Mart–16 Nisan tarihleri arasında önemli sayıarda birey gözlenmiştir.

Marmara, Ege, Akdeniz ve daha seyrek olarak Karadeniz bölgelerinde, uygun habitatlarda ekim başından nisan ayına kadar büyük sayılarla kişler. Ancak bu mevsimde nadiren çok yüksek yoğunluklara ulaşır. Örneğin, 1990–91 kışında Antalya'da yüzlerce birey kaydedilmiştir.

Üreme

Yuvalama alanı: Plantasyonlar, zeytinlikler, meyve bahçeleri ve yaygın olarak engebeli arazideki ibreli ormanlar da dahil olmak üzere her türlü ormanlık alanda ürer. Marmara Bölgesi'nde en yüksek üreme yoğunluğu Uludağ'da 1100–1400 m arasındaki karaçam (*Pinus nigra*) ormanında tespit edilmiştir (Jetz, 1995). Kocaçay Deltası'nda alüvyal ormanda 31 hektarlık bir alanda hektarda 1,3 çift, çevredeki yaprak döken ormanda ise daha yüksek yoğunluk belirlenmiştir (Ertan, 1996). Kızılırmak Deltası'nda 1992 yılında ortalama yoğunluk 100 hektarda 15 savunulan alan olarak kaydedilmiştir (Hustings & Dijk, 1994).

Yuvası: Muntazam ve derin bir kâse şeklindedir. Yosun, liken, ot, kök ve tüylerle örülür, örümcek ağlarıyla sarılır ve içi tüy, yün ve bitkisel havla astarlanır.

Yumurta sayısı: Türkiye'de az sayıda üreme kaydı vardır. İki yuvada dörder yumurta ve iki yuvada dört ve beş yavru kaydedilmiştir.

Üreme dönemi: **MAR:** 25 Haziran 1973'te Üvecik'te bir erişkin tüyenmiş bir yavrusu beslerken, 26 Haziran'da Paşaköy çevresinde başka bir erişkin yuva materyali taşıırken gözlenmiştir. **KAD:** 1 Haziran 1992'de Kızılırmak Deltası'nda ve 9 Haziran 1975'te Boyabat'ın kuzeyinde birer erişkinin yiyecek taşıdığı kaydedilmiştir (Hustings & Dijk, 1994). **AKD:** 11 Mayıs 2003'te Ağla'da genç bir çamda, yerden 2 m yüksekteki yuvada yaklaşık 3–4 günlük dört yavru bulunmuş ve ilk yumurtlamanın 23 Nisan civarında gerçekleştiği tahmin edilmiştir. 28 Nisan 1967'de Akseki'de ibreli bir ormanda en yaygın tür olarak gözlenmiş ve dört yumurtalı bir yuva kaydedilmiştir. 19 Nisan 2004'te aynı bölgede, bir köknarın 3–4 m yüksekliğinde tamamlanmamış iki yuva bulunmuştur. 12 Mayıs 2005'te Uzuncaburç'ta beş yavrulu bir yuva ve 13 Mayıs'ta Mut'ta yavrulu başka bir yuva kaydedilmiştir. 27 Mayıs 1999'da Eğirdir'de tüyenmiş yavrusunu besleyen bir çift gözlenmiştir. **İÇA:** 26 Nisan 1983'te Kızılcahamam'da dört yumurtalı bir yuva bulunmuş (Barış vd., 1984) ve 25 Mayıs 1992'de henüz uçamayan tüyenmiş bir yavru gözlenmiştir.

Alttürler ve Sınıflandırma

İspinoz taksonomisinin karmaşık olduğu ve örneklerin eksikliği nedeniyle konunun belirsizliği bilinmektedir. Trakya'da *coelebs* alttüürü, Güney Marmara, Karadeniz Bölgesi, İç Anadolu ve Doğu Anadolu'nun kuzeyinde *caucasica* alttüürü bulunur; bu takson daha sonra *transcasplia*'nın sinonimi olarak kabul edilmiştir. Doğu Anadolu'nun güneyi, Güneydoğu Anadolu ve Hatay'daki bireyler geçici olarak *syriaca* alttürüne dahil edilebilir. Güney Ege, Toroslar ve Akdeniz kıyılarındaki bireyler ise, Girit Adası'ndaki bireylerde de görüldüğü üzere *schiebeli* ile *syriaca* arasında geçiş formu olabilir. Ayrıca, Kırım ve çevresinde bulunan *solomkoi* alttürünün Türkiye'de kışlama ihtimali de vardır. Roselaar, alttürler arasında yalnızca çok hafif farklar bulunduğu, bu farkların da genellikle tüylerin yıpranması ve solması nedeniyle ayırt edilemediğini belirtmiş ve ispinoz taksonomisinin sorunlu olduğunu vurgulamıştır (Roselaar, 1995).

Dağ İspinozu

Fringilla montifringilla, Brambling

Yaygın olarak nispeten çok sayıda bulunan kış konuğuudur.

Ülkenin hemen her yerinde genellikle seyreklidir, ara sıra ve lokal olarak kalabalık sürüler hâlinde görülen bir kış konuğuudur. Trakya, Batı ve Orta Anadolu'nun birçok yerinde kışlar; en yoğun olarak Kuzey, Batı ve İç Anadolu bölgelerinde görülür. Doğu Anadolu'dan az sayıda kayıt vardır ancak Malatya'da düzenli olarak kışladığı bilinmektedir. Güneydoğu Anadolu'da ise düzensiz olarak gözlendiği tahmin edilmektedir.

Göç, mart sonunda başlar ve bu dönemde orta ve güney bölgelerdeki bireylerin çoğu alanı terk etmiş olur; nadiren nisan ayına kadar kalanlar da görülür. En geç kayıt 21 Nisan tarihindedir. Türün yaz aylarında kalması çok nadirdir; bununla ilgili bilinen tek kayıt, Erzurum'da hazırlan başına kadar kalan bir bireye aittir (McGregor, 1917). Sonbahar'da Eylül sonu ile Kasım sonu arasında genellikle İstanbul Boğazı, Trakya ve Kuzeydoğu Anadolu'ya ulaşır.

Bazı yıllarda yüksek sayınlara ulaşır; örneğin 1966-67 ve 1988-89 kışlarında 1000'i aşan sürüler

sıkça kaydedilmiştir. 1976 yılının başında İç Anadolu'da istisnai yoğunlukta gözlenmiştir. 1500 metreye kadar olan her türlü habitatta kaydedilmiştir.

Üreme

Türkiye'de yuvalamaz. Kuzey Avrupa ve Asya'da yuvalar.

Alttürler ve Sınıflandırma

Monotipik bir türdür.

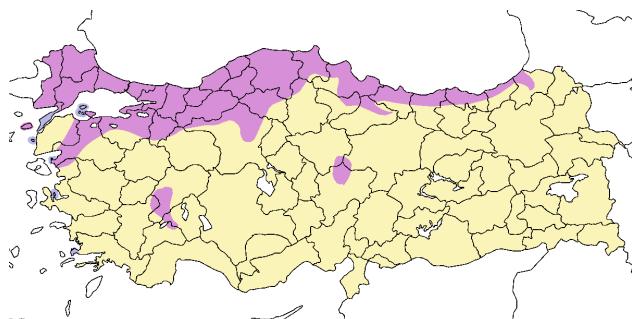
Kocabas

Coccothraustes coccothraustes, Hawfinch

Nispeten lokal olarak az sayıda bulunan yerli ve kış konuğuudur.

Marmara, Karadeniz Bölgesi'nin batısı ve İç Anadolu'nun kuzeyinde yaygındır. Trakya'da yer yer çok bol olabilir. Güney Toroslar'da ürediği gözlenmiştir (Danford, 1877-78), bu bilgiyi güncel iki kayıt desteklemiştir: Toroslar'ın doğusundan temmuz ayına (Roselaar, 1995) ve Mayıs ortasında Mut'un doğusundan gözlenmiştir. Doğu Anadolu da uygun habitatlarda temmuzda Trabzon'da ve ağustosta Tunceli'de kaydedilmiştir (Helbig, 1984).

Ekim ayından itibaren tüm ülkede geçit sırasında kaydedilir; İstanbul Boğazı ve Borçka gibi göç izleme noktalarında nispeten az sayıda gözlenir. Trakya, Batı ve Orta Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde kışlar. Kış kayıtlarının büyük bölümü Marmara, Ege ve Akdeniz'in kıyı kesimlerinden gelmekte ve bu bölgelerdeki ormanlık alanlarda yer yer çok sayıda birey görülebilmektedir. Bu dönemde İç Anadolu'da da kaydedilmiş, istisnai olarak Doğu Anadolu'da da gözlenmiştir. Bu bölgelerde irtifa göçü yaptığı düşünülmektedir.

Üreme

Yuvalama alanı: Coğunlukla yaşı ve yaprak döken ormanlarda, Marmara'da özellikle Trakya'da, Karadeniz Bölgesi'nin batısında ve nadiren İç Anadolu'da ürer.

Yuvası: Türkiye'de yuva ile ilgili doğrudan bilgi yayımlanmamıştır. Diğer bölgelerde yuva genellikle bir ağaca ve 4 m'den yükseğe kurulur. Dal, kök ve likenlerden yapılan kâse şeklindeki yuva, daha ince kökler, bitki lifleri ve kollarla astarlanır.

Yumurta sayısı: Türkiye'de veri yoktur. Diğer bölgelerde olağan yumurta sayısı 4–5'tir.

Üreme dönemi: MAR: 14 Mayıs 1970'te Belgrad Ormanı'nda bir çift, 18–29 Haziran 1973'te ise yiyecek taşıyan erişkinler gözlenmiştir. 21 Temmuz 1973'te Kavakköy'de yiyecek taşıyan erişkinler ve 17–19 Haziran 1973'te İstanbul Bebek'te yeni tüylenmiş yavruyu besleyen bir erişkin kaydedilmiştir. Bu son gözlem yumurtlamanın Mayıs ortasında olduğunu göstermektedir. KAD. 9 Haziran 1978'de Alaplı'da yuva malzemesi taşıyan bir erişkin gözlenmiştir. Bu kayıt muhtemelen telafi kuluçkasına veya ikinci kuluçkaya işaret etmektedir. İki kez kuluçkaya yatma yayılış alanının diğer bölgelerinde de zaman zaman gözlenmektedir. İÇA: 5 Haziran 1996'da Kızılcahamam'da yiyecek taşıyan bir erişkin gözlenmiştir.

Alttürler ve Sınıflandırma

Doğu ve Güney Balkanlar'daki kuşların nominat *coccothraustes* ile Güney Kafkasya'daki *nigricans* arasında yer alan bir klinal varyasyonun parçası olduğu düşünülmektedir (Roselaar, 1995). Türkiye'nin batısındaki bireylerin *nominat* alttür altında değerlendirilmesi güvenli bir yaklaşımdır. Doğu Anadolu'dan örnekler toplanmış ancak sonradan kaybolmuştur; dolayısıyla *nigricans* alttürünün Türkiye'nin kuzeydoğusuna kadar ulaşıp ulaşmadığı kesin olarak söylenemez. Kayıt eksikliği nedeniyle Karadeniz Bölgesi'de olmadığı düşünülerek klinal varyasyonun

geçerli olmadığı öne sürülmüştür (Roselaar, 1995), ancak bu durumun gözlem eksikliğinden kaynaklandığından dolayı klinal bir varyasyon varsayımlı mantıklı görülmektedir.

Çütre

Carpodacus erythrinus, Common Rosefinch

Yaygın olarak nispeten çok sayıda bulunan yaz konuğudur.

Karadeniz Bölgesi'nde en bol ve yaygın olarak bulunur. İç Anadolu'nun kuzeyinde oldukça lokal, ülkenin kuzeyi boyunca yayılış gösterir ve batıda Uludağ'a kadar ulaşır. Trakya'da yalnızca Bulgaristan sınırına yakın tek bir kayıt vardır; burada düzenli olarak ürediği düşünülmemektedir. Ülkenin batısına doğru yayılımının geçen yüzyılın ortalarında gerçekleştiği öne sürülmüştür (Kumerloeve, 1975c, 1966b). Doğu Anadolu'da, uygun habitatın bulunduğu yerlerde güneyde Hakkâri Dağları'na kadar yayılır, ancak bu bölgede nispeten lokaldır. İç Anadolu'da örneğin Sultansazlığı'nda birkaç kez üreme tespit edilmiştir. Akdeniz Bölgesi'nin kuzeyinde, haziran başında bir defa kaydedilmiştir (Deppe, 1990). Güneydoğu Anadolu'da da baharın sonuna doğru uygun habitatlarda rastlanmıştır, ancak üreme henüz doğrulanmamıştır.

Coğunlukla nisan sonundan itibaren gelir, ancak en kuzeydeki üreme alanlarına varışı yaklaşık üç hafta gecikebilir. En erken 2 Nisan'da kaydedilmiştir. Üreme alanlarından ayrılış ağustosun ikinci yarısında başlar, eylül boyunca sürer. Doğu Anadolu'da 23 Ağustos'ta geçiste, en geç 3 Ekim'de gözlenmiştir. Eylül sonu ve ekim başında göç tamamlanır; en geç 12 Ekim'de kaydedilmiştir. Geçit sırasında daha yaygındır ve batıda çok nadir de olsa ülkenin her bölgesinde rastlanabilir. Kışlaması ise istisnadır; yalnızca bir defa 26 Aralık 2004'te Göksu Deltası'nda kaydedilmiştir.

Üreme

Yuvalama alanı: Üreme habitatı karışık ormanlar, tıraşlanmış veya yeniden dikilmiş ormanlar ve bahçeler olup 400 m'den Uludağ'da en azından 2700 m'ye kadar orta veya yüksek irtifada bulunur. Seyrek çalılar, çitler ve bodur ağaçlarının bulunduğu çayırlarda, alt örtüsü bulunan seyrek ağaçlı ormanlar, baltalıklar, bahçeler ve tarım arazilerindeki çalılıklarda ürer. Nemli ve içine girilemeyen çalılıklarda, göl ve nehir kenarındaki söyütlüklerde de sıklıkla bulunur.

Yuvası: Yuvasını bir çaliya veya genç bir ağaca, yerden 0,3–2 m yüksekliğe yapar. Bitki kökleri ve otlardan oluşan gevşek bir kâse şeklindeki yuvasını kökler ve killarla astarlar.

Yumurta sayısı: Türkiye'de iki yuvada 4, altı yuvada 5 yumurta kaydedilmiştir.

Üreme dönemi: KAD. Yeniçağa Gölü'nde yuva yapımı 20 Mayıs 1992'de başlamış, 29 Mayıs'ta bile henüz tamamlanmamıştır. 20 Haziran'da yuva yapan iki çift, 22 Haziran'da tek yumurtalı bir yuva ve 20 Haziran'da iki yumurtalı yuvalar gözlenmiştir; bu tarihlerde çevrede beş yumurtalı tamamlanmış kuluçkalar da kaydedilmiştir. Üç yuvadan ikisinde dört, birinde beş yumurta bulunmuştur. 27 Mayıs 1992'de Abant Gölü'nde ve 30 Haziran 1977'de İsmetpaşa'da yuva yapımı gözlenmiştir. 9 Temmuz 1970'te Kızılırmak Deltası'nda tüyenmiş yavrular, 11 Haziran 2004'te Yoncalı'da tek yumurtalı bir yuva, 15 Haziran'da aynı yuvada beş yumurta, ayrıca yine 15 Haziran'da başka bir yuvada beş yumurta kaydedilmiştir. Uludağ'da en erken ötüş 11 Mayıs 1993'te duyulmuştur. DOA: Sarıcan'da 16 Haziran 2004'te yuva yapımına uygun ama boş iki yuva, 25 Haziran'da ise iki yumurtalı bir yuva kaydedilmiştir. Geç yuvaladığı bariz bir türdür. 9 Haziran 1982'de Sultansazlığı'nda kaydedilen üç yavruyla birlikte uçan çiftin kaydı istisnai derece erkendir.

Alttırılar ve Sınıflandırma

Kuzey ve kuzeydoğu Anadolu'da *kubanensis* alttürü bulunur. En uç kuzeydoğuda ise *erythrinus*

nominat alttürünün görülmeye ihtimali vardır (Roselaar, 1995). *Kubanensis*, Orta Avrupa ile daha doğudaki popülasyonlar arasında taksonomik bir köprü olarak değerlendirilir (Helb vd., 1995).

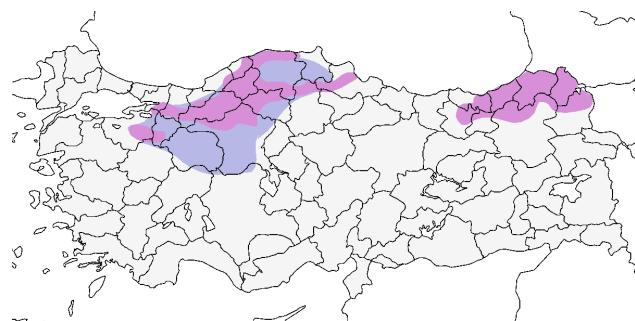
Şakrak

Pyrrhula pyrrhula, Eurasian Bullfinch

Lokal ve seyrek yerli ve yarı göçmendir.

Karadeniz Bölgesi'nde, 2500 m'ye kadar olan yükseltilerde yaygındır. Marmara ve Kuzey Ege'de ise dağlık ibreli ve yer yer karışık ormanlarda çok yerel olarak görülür.

İç Anadolu'nun kuzey sınırında, kiş aylarında düzenli olarak gözlenir. Kuzeydoğu Toroslar'ın en uç kesimlerinden hazırlan ve temmuz aylarına ait kayıtlar mevcuttur. Ekim ile şubat arasında, batı ve orta bölgelerde —özellikle kıyı kesimlerinde— daha yaygındır ve küçük gruplar hâlinde görülür. Ankara'da Mayıs sonuna kadar kalmıştır. Aynı dönemde istisnai olarak Birecik'te de kaydedilmiştir.

Üreme

Yuvalama alanı: Çokunlukla Karadeniz Bölgesi'nde 900 m'nin üstündeki sık ibreli ve karışık ormanlarda ürer.

Yuvası: Türkiye'de yuva ile ilgili kayıt bulunmamaktadır. Diğer bölgelerde yuva genellikle bir çali veya genç bir ağacın üzerine, yerden 1–2 m yüksekçe yapılır. Sığ yapıdaki yuva, ince dallar, yosun ve likenlerle örülür; kökler ve killarla astarlanır.

Yumurta sayısı: Türkiye'de veri yoktur. Diğer bölgelerde olağan yumurta sayısı 4–5'tir.

Üreme dönemi: KAR: 9 Haziran 1975'te Boyabat'ta tüyenmiş yavrularını besleyen bir çift gözlenmiştir. Bu kuşların habitatı, yaklaşık 1300 m yükseklikte, arada tarım arazileri, birkaç yapraklı ağaç ve çalı bulunan çamlarla kaplı kireçtaşlı tepelerdir. 25 Ağustos

2000'de Sivrikaya'da sık orman içinde yavrular, 31 Ağustos 1973'te İkizdere'de iki yavru gözlenmiştir. Bu kayıtlar büyük olasılıkla ikinci kuluçkaya aittir ve çift kuluçka, bu enlemdeki diğer bölgelerde de yaygındır.

Alttürler ve Sınıflandırma

Anadolu'da üreyen bireyler *rossikowi* alttüürü olarak tanımlanmıştır. Batı Karadeniz için Karadere, Bolu Dağı, Abant Gölü ve Ilgaz Dağları'nda toplanan örnekler ile morfolojik ölçüm verilerine dayanarak *paphlagoniae* adlı bir alttür tanımlanmıştır (Roselaar, 1995). Ancak bu üreme bölgesinden çok sayıda örnek incelenmiş ve taksonomik düzeyde tanımlanmasını destekleyecek argümanların zayıf olduğu belirtilmiştir (Kirwan, 2006). Bu nedenle *paphlagoniae* taksonunu *rossikowi*'nin bir sinonimi olarak değerlendirmek daha uygundur. Tring Doğa Tarihi Müzesi, Manchester Müzesi ve Sofya Ulusal Doğa Tarihi Müzesi'ndeki Avrupa ve Batı Asya'dan toplanan örnekler incelendiğinde, pek çok coğrafi tanımın geçerli olmadığı düşünülmektedir. Örneğin, *germanica* ve *europaea* alttürlerini uzun bir örnek serisiyle bile birbirinden kesin biçimde ayırmak mümkün değildir; bu nedenle *germanica* alttüürü bir sinonim kabul edilmiştir. Ayrıca, nominat *pyrrhula* alttürünün Türkiye'ye kış aylarında ulaşması olasıdır. Nitekim 2004 sonbaharındaki bir akın sırasında Bulgaristan'da bu tipe benzeyen kuşların gözlendiği bildirilmiştir (Pennington & Meek, 2006).

Alamecek

Rhodopechys sanguineus, Crimson-winged Finch

Lokal olarak az sayıda bulunan yerli ve irtifa göçmenidir.

Yüksek ve nispeten kurak dağlık alanlarda bulunur. Doğu Karadeniz'in doğusu ve iç kesimleri, Doğu Toroslar ve etekleri ile İç Anadolu'da Tuz Gölü'nün doğusundaki dağlık alanlarda yer yer boldur. Genellikle seyrek bitkili kayalık yamaçları tercih eder. En azından Ağrı Dağı'nda 4200 m'ye kadar, Doğu Anadolu'da sıkça 1600 m'nin üzerindeki tarım arazilerinde ve daha batıda düzenli olarak en az 900 m'ye kadar olan nispeten alçak bölgelerde ürer. Üreme genellikle nisan ayında başlar, doğuda ise bu dönem muhtemelen biraz daha geçtir. Eber

Gölü çevresinden gelen, biri Mayıs 1967'de diğeri 1992'de kaydedilmiş iki üreme dönemi kaydı, ana yayılış alanının sınırlandandır. Buna ek olarak, daha güney ve batıdan da üreme dönemi kayıtları vardır.

Kış aylarında İç Anadolu'nun bozkırlarında nadiren görülür. Ege'de tek tük, Marmara'da ise istisna olarak Biga'da kaydedilmiştir (OST, 1969). Ancak kışın çoğunlukla Doğu Anadolu'da, 2000 m'ye kadar olan yüksekliklerde kalır.

Üreme

Yuvalama alanı: Seyrek bitkili, çiplak topraklı ve taşlı dik yamaçlarda, ara sıra bodur ağaçlar arasında ve lav yataklarında, neredeyse tamamen bitkisiz alanlarda ürer. Ayrıca, Tuz Gölü'nün doğusunda bağılk ve dağınak ağaçlı yamaçlar ile kayalık vadiler ve seyrek, bodur ağaçlı düz açık arazilerde de bulunur (Roselaar, 1995).

Yuvası: Meke Tuzlaşı'nda (Konya) 1100 m rakımda, 45° eğimli külli yamaçlarda ve yaklaşık 40 × 50 × 20 cm boyutlarındaki lav plakalarının altında, girişi doğuya bakan yuvalar bulunmuştur (Lehmann & Mertens, 1969). Aynı bölgede lav plakalarının altına ek olarak alçak adaçayı (*Salvia*) öbeklerinde de yuvalar tespit edilmiştir (McNeile, 1950, 1951, 1954, 1967, 1968, 1970, 1972, 1973). Yuvalar kuru bitki gövdelerinden kabaca örülür ve ince ot ile bitkisel liflerle astarlanır.

Yumurta sayısı: Türkiye'de 5 yumurtalı üç yuva, 5 yavrulu bir yuva kaydedilmiştir.

Üreme dönemi: Nisan ayında yumurta koymaya başlar, yavrular Ağustos ayına kadar görülebilir. Yayılış bölgesinin diğer kısımlarında da yılda iki kez kuluçkaya yatar. **AKD:** 13 Nisan 1994'te yuva yapımı ve kur davranışını gösteren çiftler gözlenmiş, 19 Temmuz 1971'de Torosdağ'da yeni tüyenmiş yavrularını besleyen erişkinler kaydedilmiştir. **İÇA:** 6 Mayıs 1968'de Meke Tuzlaşı'nda biri dört yavru ve bir yumurtalı, biri yumurtalı, diğeri uçmaya hazır yavrulu olmak üzere üç yuva bulunmuştur. Yumurtlanmanın sırasıyla 17, 20 ve yaklaşık 1 Nisan'da gerçekleştiği tahmin edilmiştir (Lehmann & Mertens, 1969).

30 Nisan–9 Mayıs 1970 arasında yumurtalı dört yuva tespit edilmiş, 20 Nisan 1970'te beş ve dört yumurtalı iki yuva kaydedilmiş, ertesi gün ikinci yuvaya bir yumurta daha eklenerek beşlenmiştir. 22 Nisan'da beş yumurtalı ve tek yumurtalı iki yuva bulunmuş, 21 Nisan 1973'te biri boş ancak yumurtlamaya hazır, diğer ikisi ise yumurtalı üç yuva kaydedilmiştir (McNeile, 1950, 1951, 1954, 1967, 1968, 1970, 1972, 1973). 4 Mayıs 2005'te bir kayanın altında dört yumurtalı bir yuva bulunmuş, yumurtlamanın henüz tamamlanmadığı anlaşılmıştır. 9 Mayıs 1967'de Sultan Dağları'nda çifteleşme, 19 Haziran 1996'da Karadağ'da tüylenmiş bir yavru gözlenmiştir (Kirwan, 1998). 24 Temmuz 1971'de üç tüylenmiş yavru, 25 Haziran 1977'de ise en az üç çiftin yavrularına yiyecek taşıdığı ve bir çiftin iki tüylenmiş yavrusunu beslediği kaydedilmiştir (Schubert, 1979). **DOA:** 2 Haziran 1969'da Görentaş yakınlarında bir erişkinin yuva malzemesi taşıdığı, 11 Mayıs 1992'de Van yakınında bir çiftin yuva üstünde olduğu gözlenmiştir. 1966 yazında Temmuz sonu ile Ağustos başında Süphan Dağı'nda birkaç aile grubu kaydedilmiştir. Erzurum yakınlarında bir yıl içinde iki kez ürediğine dair gözlemler vardır. 20 Ağustos gibi geç tarihlerde uçabilen yavruların bulunduğu aile grupları bunun kanıtı olarak sunulmuştur (McGregor, 1917).

Alttürler ve Sınıflandırma

Tip örneği Erzurum'dan toplanmıştır; dolayısıyla nominat alttür bulunur. Kuzeydoğu Afrika'da Atlas Dağlarındaki *alienus* alttürünün bütün giysilerindeki farklılıklar ve morfolojik özellikleri dikkate alınarak iki allopatrik tür olduğu önerى sürülmüş (Kirwan & Shirihai, 2006), bu önerى kabul görmemiştir. Bilimsel ismin doğru yazılısına dikkat ediniz (David & Gosselin, 2002b). Cins düzeyinde taksonomik tartışmalar için doğu alameğine bakınız.

Küçük Alamecek

Bucanetes githagineus, Trumpeter Finch

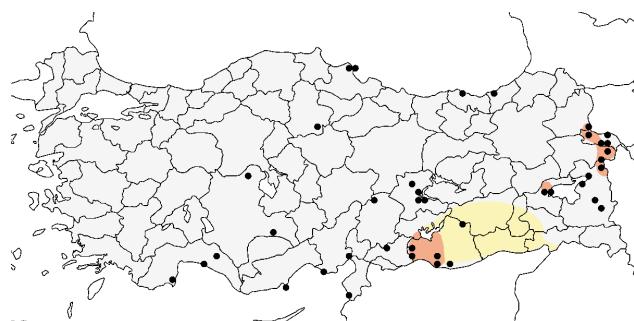
Çok lokal ve az sayıda yaz göçmenidir.

Nisan sonu ile ağustos ortası arasında görülen nadir bir yaz göçmenidir. Güneydoğu Anadolu'da ürediği ispatlanmıştır (Martins, 1989). Yayılışı düzenli bir göçten ziyade, göcebe hareketlerle açıklanabilir. Kuzeyde Doğubayazıt'a

kadar, güneyde ise Akdeniz Bölgesi sınıra kadar ulaşabilir.

Kayıtlar söyledir: 24 Mayıs 1974'te İğdır Tuzluca'da iki erkek ve iki dişi; aynı tarihlerde Tuzluca ile Kağızman arasında çok sayıda birey; 6 Haziran 1987'de Gaziler (Tuzluca-Kağızman) yakınlarında altı birey; 13 Haziran 1977'de Nemrut Dağı'nda (Tatvan) muhtemel bir birey (Krieger, 1988); 28 Haziran 1977'de Gaziantep Yeşilce'nin güneyinde beşi genç yedi birey ve aynı bölgede Haziran 1996, Mayıs 1997, 1999 ve 2000'de tekrar gözlemler (Kirwan & Martins, 2000; Kirwan vd., 2003); 10 Mayıs 1979'da Alanya-Manavgat arasında bir çift; 17 Ağustos 1987'de Tatvan Nemrut Dağı'nda bir erkek (Krieger, 1988); 24 Nisan 1988'de Silifke-Mersin arasında bir birey; 17 Mayıs 1989'da Birecik-Cizre arasında bir birey; 16–17 Haziran 1990'da Birecik'te bir birey (Kirwan & Martins, 1994); 17 Mayıs 1992'de yine Birecik'te üç birey (Kirwan & Martins, 2000); 8 Temmuz 1997'de Doğubayazıt'ta bir birey; 31 Temmuz–2 Ağustos 1998'de aynı bölgede iki birey (Kirwan vd., 2000); 24 Haziran 2004'te iki genç (Balmer & Betton, 2005a); 10 Ağustos 1998'de Tatvan Nemrut Dağı'nda üç dişi veya genç birey; 29 Nisan 1999'da Diyarbakır Çınar-Göksu Barajı'nda iki birey (Karakaş & Kılıç, 2002); 13 Haziran 1999'da Göksu Deltası'nda iki erkek (Kirwan vd., 2003); 30 Mayıs 2005'te Erciş'in batısında Van Gölü kıyısında bir çift; 26 Mayıs 2005'te Pervari'de öten bir erkek; 1 Nisan 2008'de Mileyha'da bir birey.

Küçük Alamecek ile Doğu Alameceği'nin Tuzluca ve Doğubayazıt çevresinde birlikte kaydedilmesi bu türlerin karıştırılabilcegi ihtimalini doğurga da, gözlemler ayrıntılı tariflerle desteklenmiştir. Azerbaycan'da her iki türün aynı bölgede yan yana ürediği de belgelenmiştir (Clement vd., 1993). İlk kayıt iddiası (Dement'ev & Gladkov, 1951/54) belgelenmediği için geçerli sayılmamış ve reddedilmiştir (Kumerloeve, 1961). 1974'ten bu yana 22'den fazla güvenilir ve ayrıntılı kayıt yayımlanmıştır.

Üreme

Yuvalama alanı: Türkiye ve Ermenistan'da yayılış alanının kuzey sınırında yer alır. Türkiye'de özellikle Doğubayazıt ve Gaziantep çevresinde ürer. Diğer bölgelerde çölde kayalık alanlarda, alçak bir yarda, kaya çatlağı ya da oyuklara; bazen duvarlara, teraslara ve eski binalara yuva yapar. Yuvasını zaman zaman bir kayanın ya da alçak bir çalının gölgesine kurabilir.

Yuvası: Kâse şeklindedir. Bitki kökleri, dallar ve otlardan yapılır, içi kıl ve yünle astarlanır.

Yumurta sayısı: Türkiye'de doğrudan veri yoktur. Diğer bölgelerde ortalama 4–6 yumurta bırakır.

Üreme dönemi: Diğer bölgelerde üreme mart ve nisanda başlar ve yılda iki kez kuluçkaya yattığı bilinmektedir. **DOA:** 24 Haziran 2004'te Doğubayazıt'ta iki tüylenmiş yavru kaydedilmiştir (Balmer & Betton, 2005a). Temmuz 2006'da Doğubayazıt çevresinde bir yuva tespit edilmiştir. Komşu Ermenistan'da 17 Nisan 1961'de Vedi yakınında üreyen bir çift, 7 ve 31 Temmuz 1995'te çiftler ve bir genç birey, 4 Ağustos'ta ise bir erişkin ve dört gençten oluşan bir aile grubu su içерken gözlenmiştir (Adamian & Klem, 1999). **GDA:** 28 Haziran 1977'de Gaziantep yakınında beş yavru gözlenmiştir.

Alttırılar ve Sınıflandırma

Türkiye'den toplanmış hiçbir örnek bulunmamaktadır. Ancak türkede gözlenen bireylerin güvenle *crassirostris* alttürüne ait olduğu söylenebilir (Roselaar, 1995). Taksonomik değerlendirme için Doğu Alameceği altındaki tartışmalara bakınız.

Doğu Alameceği

Bucanetes mongolicus, Mongolian Finch

Lokal olarak az sayıda bulunan yerli ve irtifa göçmenidir.

Genellikle küçük sayınlarda, Doğu Anadolu'nun en doğusunda bulunur. Başlıca yayılış alanı Kars ve Van illerinin Ermenistan ve İran sınırına yakın bölgeleri ile güneyde Hakkâri, doğuda ise Tunceli'deki Munzur Dağları ve Sultanbaba Dağı'dır. Bu yayılış alanının dışındaki bölgelerde tür irtifa göçmeni olarak görülmektedir (Clement vd., 1993). Doğu Karadeniz'de sık ziyaret edilen Sivrikaya'da da gözlenmiştir. Güncel tüm kayıtlar, 800–2700 m arasındaki kurak, yarı kurak ve kayalık dağlık alanlardan bildirilmiştir; daha

yüksek rakımlarda da bulunması muhtemeldir. Genellikle alçak çalılıklar, otsu bitkiler ve açık yamaçlarda görülür. Türkiye'den bildirilen yaklaşık 60 kayıt, hepsi 1977 sonrasına aittir ve en fazla 25 bireylik grupları kapsamaktadır (Kirwan, 1994d, 2001b; Kirwan vd., 2003).

Tarihi ancak yetersiz belgelenmiş bazı kayıtlar da mevcuttur. Mayıs 1911 ve 1912'de Nahçıvan'daki Bulgan yakınlarında, bugünkü Türkiye-Ermenistan-Azerbaycan sınır üçgenine yakın bölgelerde gözlenmiştir (Bobrinskij, 1916). Ayrıca 1915 ilkbaharında İğdır'in Tuzluca ilçesinde küçük bir sürü tespit edilmiştir (Beme, 1926). Türün, Ermenistan'ın güneyinde büyük olasılıkla ürediği bilinmektedir (Beddard, Ananian & Finn, 2002; Ananian & Busuttil, 2003). Bu erken dönem kayıtlar bir zamanlar şüpheli kabul edilmişse de (Kumerloeve, 1961), güncel bulgular ışığında değerleri yeniden anlaşılmıştır. Türün Türkiye ve Batı Palearktik'teki durumu kapsamlı şekilde ele alınmıştır (Barthel vd., 1992; Kirwan & Konrad, 1995; Kirwan & Gregory, 2005).

Üreme

Yuvalama alanı: Kurak ve kayalık bölgelerde, taşlık çiplak arazideki seyrek ve alçak çalılıklarda, genellikle nispeten yüksek ve dik yamaçlarda ürer. Doğu Anadolu'da İshak Paşa Sarayı çevresinde seyrek bitkili yamaçlarda, yar eteklerinde; İğdir Tuzluca'da alçak otsu bitkilerin ve yaklaşık 1 m yüksekliğindeki seyrek çalıların bulunduğu iki kurak vadide gözlenmiştir. Geniş siyah lav düzлüklerinde, seyrek vejetasyonlu alanlarda da bulunabilir.

Yuvası: Türkiye'den doğrudan kayıt yoktur. Diğer bölgelerde yuva yerde, küçük bir çatlakta ya da oyukta veya üstten sarkan alçak bir çalı ya da kayanın gölgesinde yer alır. Seyrek ve derin olmayan kâse şeklindeki yuva, kuru ot kökleri ve yaprak şeritlerinden yapılır, kıl ve yünle astarlanır.

Yumurta sayısı: Türkiye'de gözlem yoktur. Diğer bölgelerde ortalama yumurta sayısı 3–5'tir.

Üreme dönemi: Haziran başında yumurta koyar. Yavrular hazırlanın sonu ve temmuz başı çıkar. Diğer

bölgelerde olduğu gibi yılda bir kez kuluçkaya yattığı tahmin edilmektedir. **DOA:** 17 Temmuz 1988 ve 21 Temmuz 1994'te İshak Paşa Sarayı çevresinde birçok genç, haziran 1996 başında çoğunlukla çiftler hâlinde 20–42 erişkin ve 9 Ağustos 2001'de bir genci besleyen bir dişi kaydedilmiştir. 16 Temmuz 1990'da Çaldıran Aşağı Mutlu'da bir çift iki yavrusunu beslerken, 23 Haziran 2000'de Doğubayazıt'ta bir yuvada üç yavru bulunmuş ve yumurtlamanın haziran başında gerçekleştiği anlaşılmıştır. 28 Temmuz 2004'te Serpmetaş'ta bir çift ve üç genç birey gözlenmiştir (Balmer & Betton, 2005a). 23 Ağustos 1982'de Sultanbaba Dağı'nda genç bir birey kaydedilmiştir.

Alttırılar ve Sınıflandırma

Monotipik bir türdür. Uzun süre boyunca tür düzeyinde tanınıp tanınmaması ve hangi cinse ait olduğu tartışılmıştır. Uzun süre boyunca alamecek (*Rhodopechys*) ve boz alamecek (*Bucanetes githagineus*), tek bir cins (*Rhodopechys*) altında değerlendirilmiştir (Vaurie, 1949; Cheng, 1987; Sibley & Monroe, 1990; Clement *vd.*, 1993). Ancak bazı araştırmacılar dört türü (*Rhodopechys*, *Bucanetes*, *Eremopsaltria*, *Rhodospiza*) bir araya getirerek *Bucanetes* cinsinde toplamıştır. Bu yaklaşım, morfolojik ve davranışsal benzerliklerle desteklenmiştir. Ancak son analizler bu grubun monofiletik olmadığını ve farklı evrimsel çizgilerden geldiklerini göstermiştir. Doğu Alameceği, Swinhoe'un önerisiyle bir dönem *Carpodacus* cinsi altına da alınmıştır (Panov & Bulatova, 1972). Bu öneri, çütreyle ses benzerliği ve karyotip özelliklerinin yakınlığına dayandırılmıştır. Ancak moleküller genetik çalışmalar bu sınıflandırmayı desteklememiş ve *Carpodacus* cinsi altındaki yerinden çıkarılmıştır (Arnaiz-Villena *vd.*, 2001). Üreme biyolojileri üzerine yapılan çalışmalar (Harrison & Castell, 2002), alameceğin en yakın akrabasının Himalayalar'da yaşayan gözlüklü alamecek (*Callacanthis burtoni*) olduğunu ortaya koymuştur. Bu iki türün yumurtaları, morfolojik olarak birbirine çok benzerken, *Bucanetes* ve *Rhodospiza* türlerinden farklılık gösterir.

Doğu Alameceği (*Rhodopechys mongolicus*), bir dönem Küçük Alamecek'in (*Rhodopechys obsoleta*) bir alttüri olarak değerlendirilmiştir (Cheng, 1987), ancak bu görüş daha sonra yapılan çalışmalarla yürütülmüştür. Doğu Alamecek'inin Küçük Alamecek'ten çok Çütre'ye (*Carpodacus erythrinus*) daha yakın akraba olduğunu gösteren

bulgular mevcuttur (Panov & Bulatova, 1972). İki türün Doğu Asya'da geniş bir bölgede simpatrik olarak bulunmasına rağmen aralarında melezleşme olmadığı bildirilmiştir (Vaurie, 1949). Ayrıca farklı yüksekliklerde üreyerek habitat ayrimı göstergeleri belirtilmiştir (Haffer, 1989). Türün yayılışının batısında, özellikle Türkiye'de en azından birkaç defa küçük alamecekle simpatrik bulunduğu tespit edilmiştir.

Mevcut durumda, *mongolicus* türünün tanımı için *Bucanetes* dışında geçerli olabilecek bir cins ismi bulunmamaktadır [Sharpe 1888]. Tür ilk tanımlandığında *Erythrosipa* cinsine yerleştirilmiş olsa da (Bonaparte, *Fauna Italica*, Pl. 35, fig. 3 [1832–41]), bu isim daha sonra çütre (*Carpodacus erythrinus*) için kullanılan *Erythrina* altcinsinin sinonimi olarak değerlendirilmiş ve geçersiz sayılmıştır [Wolters 1975–82]. Son olarak, *mongolicus* türü için Kirwan ve Gregory (2005), yeni bir cins ismi olarak *Eremopsaltria* adını önermiştir. Bu öneri henüz geniş ölçekte kabul görmemiştir ancak taksonomik tartışmalar sürdürmektedir.

Boz Alamecek

Rhodospiza obsoleta, Desert Finch

Lokal olarak çok sayıda bulunan yerli ve kısmi göçmendir.

Yerli bir tür olarak kabul edilmekle birlikte, yayılış bölgesinin diğer kısımlarında olduğu gibi Türkiye'deki popülasyonun da yarı göçmen olması olasıdır. Genellikle kurak tarım alanlarında ve kayalık arazilerde, çoğunlukla 1000 m'nin altındaki rakımlarda bulunur, ancak yer yer 2000 m'ye kadar çıktıığı da bildirilmiştir. Batıda Gaziantep, doğuda Cizre ve kuzyede Adiyaman'a kadar yayılır. Akdeniz Bölgesi sınırlarında da ürediği düşünülmektedir. Nisan başından eylül sonuna kadar, lokal olarak ve küçük gruplar hâlinde düzenli biçimde gözlenir.

Van Gölü çevresi, Doğubayazıt yakınıları ve Van'daki Kuh Dağı'ndan 2100 m'ye kadar olan birkaç kayıt, yayılış alanının daha geniş olabileceği ya da genişlemekte olduğunu düşündürmektedir. Ayrıca Mayıs 1967'de Kayseri yakınlarında gözlenmiş olması burada da ürediğine işaret eder. Tuz Gölü'nün doğu kıyısında yavrulu erişkin bireylerin gözlemi şüpheli bir iddiadır (Kumerloeve, 1961).

Mevcut veriler, sonbaharda bir miktar dağılma ve hareketlilik olduğunu göstermektedir. Türün Suriye ve Irak'ta kış göçmeni olarak kaydedilmiş olması (Hartert & Steinbacher, 1932/38), Türkiye'deki bireylerin de göç eğiliminde olabileceğini düşündürmektedir. Ağustos aylarında Birecik ve Halfeti'de yüzlerce bireyden oluşan sürüler gözlenmiştir. Doğu Akdeniz'de, Toroslar'ın doğusunda temmuz ve ağustos aylarında iki ayrı lokaliteden gelen üç kayıt ise üreme sonrası dağılmanın bir göstergesi olabilir.

Türkiye'deki ilk güvenilir kayıt, 1911 yılının nisan ortasında Urfa'nın kuzeyindeki Maşık'ta belgelenmiştir (Weigold, 1912–1913). Kısa bir süre sonra Clarke tarafından komşu Suriye'de Halep'te de türün varlığı tespit edilmiştir (Kumerloeve, 1966b). Ancak bu erken dönemde kayıtlarının ardından, 1964'e kadar yeni bir yayımlanmış kayıt bulunmamaktadır.

Üreme

Yuvalama alanı: Kurak bölgelerdeki zeytin ve fistık bahçelerinde, çalılık arazilerde ve çitlerde, sıkça tarla ve bahçelerin yakınında ürer.

Yuvası: Yuvasını ağaç veya çalılara, yerden 1,3–3,0 m yükseğe, yatay dalların ucuna veya çatallarına yapar. Yuva dallar, ot ve köklerle örülür, beyaz renkli bitkisel lif, ince otlar, kıl ve yünle astarlanır.

Yumurta sayısı: Türkiye'de iki yuvada üç yumurta, bir yuvada dört yumurta, bir yuvada beş yumurta ve üç yuvada altı yumurta tespit edilmiştir. Bir yuvada iki yavru ve iki yuvada beş yavru kaydedilmiştir.

Üreme dönemi: Nisan ve Mayıs ayında yumurta koyar. Yılda iki kez kuluçkaya yattığı düşünülmektedir. **GDA:** Çoğu üreme kaydı Gaziantep ve Birecik'tendir. 23 Nisan 1972'de dört yuvada üçer, altı ve bir yumurta kaydedilmiş, tek yumurta bulunan yuvada kuluçkanın henüz tamamlanmadığı anlaşılmıştır (McNeile, 1950, 1951, 1954, 1967, 1968, 1970, 1972, 1973). Mayıs ayında bir yuvada yumurtalar,

diğer üç yuvada ise 4 Mayıs 1964'te yavrular, 5 Mayıs 1970'te beş yavru, 16 Mayıs 1985'te iki yavru görülmüştür (Warncke, 1964–65). 10–11 Mayıs 2004'te iki çiftin dişileri yuva malzemesi taşıırken gözlenmiş, 23 Mayıs 2004'te bir bireyin bir ağaç fidesine yuva yaptığı kaydedilmiştir. 17 Mayıs 2004'te bulunan bir yuvada beş yumurta, ertesi günlerde altıncı yumurta da gözlenmiştir. 7 Haziran 2006'da bulunan bir yuvada iki günlük beş yavru sayılmıştır. İkinci kuluçkaya ait olduğu düşünülen kayıtlar şunlardır: 4 Haziran 1993'te yuva yapımı, 5 Haziran 1993'te dört ve beş yumurtalı iki yuva, 12 Haziran 2006'da altı yumurtalı bir yuva kaydedilmiştir. 2 Temmuz 1978'de Akçakale'de tüyenmiş en az üç yavrusu besleyen bir erkek ve 16 Ağustos 1974'te Güreniz yakınında iki aile grubu gözlenmiştir. **DOA:** 5 Ağustos 1992'de Doğubayazıt'ta bir aile grubu kaydedilmiştir.

Alttürler ve Sınıflandırma

Monotipik bir türdür. *Rhodospiza* cinsi geçmişte sıkılıkla *Rhodopechys* cinsinin bir alt grubu olarak değerlendirilmiştir. Ancak birbirinden bağımsız çalışmalarla elde edilen güçlü genetik veriler, bu türün ayrı bir cins olarak ele alınması gerektiğini desteklemektedir (Groth, 1998; Arnaiz-Villena vd., 2008). Taksonomiyle ilgili daha fazla bilgi için Doğu Alamecek'i hakkındaki tartışmalara bakınız.

Florya

Chloris chloris, European Greenfinch

Yayın olarak çok sayıda bulunan yerli, geçit türü ve kış göçmenidir.

En çok sayıda Marmara, Ege, Akdeniz ve Karadeniz bölgelerinde görülür. İç Anadolu'nun kenarlarında ve Güneydoğu Anadolu'nun batısında daha lokal olarak bulunur. Marmara, Orta Toroslar ve Kuzeydoğu Anadolu dağlarında 2000 metreye kadar olan ağaçlık habitatlarda ürer. Kısmen göçücü veya irtifa göçmenidir.

Göç döneminde, özellikle sonbaharda daha yaygındır. Eylül sonundan Kasım başına kadar İstanbul Boğazı ve Akdeniz kıyılarında yüksek sayılarında kaydedilir. Geçiş genellikle 25 Eylül'de başlar ve ekim ayının ikinci yarısında yoğunlaşır. İlkbahar geçisi daha belirsizdir, mart ve nisan aylarında gerçekleşir. Kış döneminde en çok Ege ve Akdeniz'de, ayrıca Marmara, Karadeniz

ve daha az sayıda olmak üzere İç Anadolu'da görülür. Bu dönemde sıkılıkla diğer ispinoz türleriyle karışık sürüler oluşturur.

Üreme

Yuvalama alanı: Ağaçlık ve çalılık açık arazilerde, özellikle orman kenarlarında, meyve bahçelerinde, zeytinliklerde, parklarda, bahçelerde ve ağaç sıralarında ürer.

Yuvası: Yuvasını bir çaliya veya ağaca yerden 2–4 m yüksekliğe kurar.

Yumurta sayısı: Türkiye'de iki yuvada dört yumurta, bir yuvada altı yumurta tespit edilmiştir.

Üreme dönemi: Nisan ortasından itibaren yumurta koyar. Gençler ağustos kadar görülür. Bu olgu, Türkiye'de de yilda iki kez kuluçkaya yatıldığını göstermektedir. **MAR:** 25 Haziran 1973'te Eceabat yakınında yiyecek taşıyan bir erişkin gözlenmiş, 26 Haziran 1973'te Küçükkyuzu'da görülen yeni tüylenmiş yavru, yumurtlamanın Mayıs sonunda gerçekleştiğini göstermiştir. **KAD:** 15 Haziran 1984'te Kızılırmak Deltası'nda ve 8 Haziran 1986'da Yeniçağa Gölü'nde tüylenmiş yavrular kaydedilmiştir (Kılıç & Kasparek, 1987). **AKD:** 5 Mayıs 2003'te Dalaman'da bir sıra oluşturan çalımsı ibreli ağaçlarda biri henüz kuluçkaya yatılmamış tek yumurtalı, biri üç yumurtalı, biri altı yumurtalı ve biri de yumurtadan yeni çıkmış bir yavru içeren dört yuva bulunmuştur; bu son yuva, yumurtlamannın yaklaşık 19 Nisan'da başladığını göstermektedir. **EGE:** 23 Mayıs 1999'da Milet'te bir böğürtlen çalışlarında dört yumurtalı bir yuva bulunmuştur. **İÇA:** 8 Nisan 1984'te Kızılcahamam'da yuva yapımı gözlenmiştir (Barış vd., 1984). **DOA:** 24 Ağustos 1972'de Van Gölü yakınında bir genç birey görülmüştür. **GDA:** 14 Haziran 1996'da Gaziantep İşıklı'da gözlem yapılmıştır.

Alttırılar ve Sınıflandırma

Türkiye genelinde floryaların büyük çoğunluğu Güney Avrupa kökenli *aurantiiventralis* alttürüne

aittir. Güneydoğu Anadolu ve çevresinde ise *chlorotica* alttürü bulunur. Floryanın bölgesel formlarını sınıflandırma çabaları çoğunlukla sonuçsuz kalmıştır. Daha önce Marmara ve Kuzey Ege'de *muehlei*, Kuzeydoğu Anadolu'da *bilkevitchi* ve Hatay'da *chlorotica* alttürlerinin bulunduğu öne sürülmüş, ayrıca Güney Ege'den örnek bulunmamasına rağmen burada da *aurantiiventralis* alttürünün varlığı önerilmiştir (Roselaar, 1995). Ancak günümüzde *muehlei* ve *bilkevitchi* taksonları, *aurantiiventralis* alttürünün sinonimi olarak kabul edilmektedir.

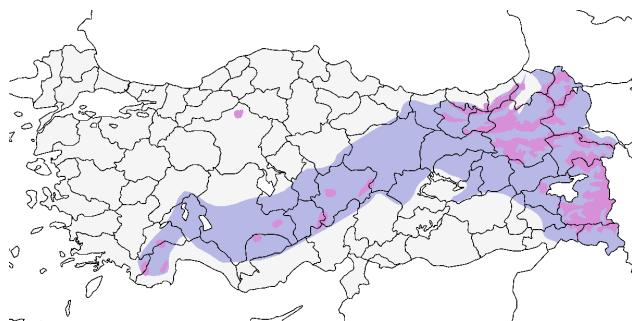
Sarı Gagalı Ketenkuşu

Linaria flavirostris, Twite

Lokal olarak az sayıda bulunan yerli ve irtifa göçmenidir.

Doğu Karadeniz Bölgesi, Doğu Anadolu'nun hemen hemen her yerinde ve Güneydoğu Anadolu'nun en doğusunda, genellikle yüksek irtifalarda çiplak ve kayalık bölgelerde bulunur. Doğu Anadolu'nun güney kesimlerinde 1000 m rakıma kadar iner. Batıda İç Anadolu'nun doğu ve kuzey sınırlarında, muhtemelen Akdeniz Bölgesi'ne kadar ulaşır. Genellikle 1750 ile 3000 m arasında görülür, ancak Büyük Ağrı gibi yüksek dağlarda en az 4500 m'ye kadar çıkar. Kar çizgisi çevresinde yuvalar ve üremeye Mayıs ortasında başlar. Üreme sonrasında 400 bireye kadar sürüler oluşturabilir.

Genellikle ekim ve nisan başı arasında kişi geçirme üzere daha alçak bölgelere iner. Kişi, Doğu Anadolu'da 2000 m'ye kadar olan yüksekliklerde çoğunlukla 200 bireye kadar çıkan sürüler hâlinde yaygın ve boldur. Bu dönemde batıya doğru biraz yayılır, 900 m'ye kadar iner ve çok nadiren Ankara çevresinde görülür. Akdeniz Bölgesi'nde üreme dönemi sonunda 1000 m'ye kadar iner.

Üreme

Yuvalama alanı: Ağaç çizgisinin üzerinde, cılız bitkilerle kaplı çiplak ve kayalık yamaçlarda ürer. **Yuvası:** Türkiye'den doğrudan yuva kaydı yoktur. Diğer bölgelerde yerde, alçak bitki örtüsünün altında, toprak yamaçlardaki deliklerde, kaya çıkıntılarının altlarında ve bazen çalılıkların içinde yuva yapar. Kâse şeklindeki yuva ot ve bitki kökleriyle örülür, yün, kıl ve tüylerle astarlanır.

Yumurta sayısı: Türkiye'de veri yoktur. Diğer bölgelerde olağan yumurta sayısı 5–6'dır.

Üreme dönemi: Mayıs ayından itibaren yuva yapmaya ve yumurta koymaya başlar. Temmuzdan sonra yavrular yuvadan ayrılır.

KAD: 13 Temmuz 1975'te İspir ile Rize arasında henüz yeni uçmaya başlamış bir yavru gözlenmiş, yumurtlamanın hazırlan ortasında gerçekleştiği düşünülmüştür. 14 Ağustos 1972'de Rize'de üç erişkin ve bir genç, 11 Ağustos 1966'da Bayburt çevresinde iki aile grubu görülmüştür. **DOA:** 7 Mayıs 2004'te Erçek yakınında kısa otlarla kaplı, kaya kütlelerinin bulunduğu dik bir yamaçta çiftleşen bir çift ve yuva yapan bir dişi gözlenmiştir. Yuva, yerden 2 m yukarıda, alçak bir uçurumun dar bir çıkışının üzerinde, yukarıdan sarkan bitkilerin gölgesindeydi. 5 Ağustos 1992'de Bendimahi'nin 45 km kuzeyindeki lav akıntısında bir aile grubu görülmüştür. **İÇA:** 22 Mayıs 1972'de Ürgüp'ün doğusundaki Tekke Dağı'nda bir çift üreme davranışını sergilemiş, 19 Ağustos 2004'te Kızılcahamam'da tüylenmiş bir yavru kaydedilmiştir.

Alttırılar ve Sınıflandırma

Türkiye, Kafkaslar, Kuzey Irak ve Kuzey İran'da *brevirostris* alttüri bulunur (Vaurie, 1959c; Roselaar, 1995). Bu alttürün üst ve alt taraf zemini, nominat *flavirostris* ve Britanya'daki *pipilans* alttürüne kıyasla belirgin şekilde daha açıktır (Roselaar, 1995). Alt taraftaki çizgiler daha siliktir; özellikle erkeklerde lekeler daha belirgin, düzenli ve kalındır (Kumerloeve, 1967c; Sharpe, 1888; Sushkin, 1925). Pembe kuyruk sokumu, Kuzeybatı Avrupa alttırılarına göre daha canlı ve kırmızımsı tondadır.

Ketenkuşu

Linaria cannabina, Common Linnet

Yayın olarak çok sayıda bulunan yerli, geçiş türü ve kış göçmenidir.

Genellikle 3000 m'ye kadar, bazı yerlerde 4200 m'ye kadar yüksekliğe çıkar; ovalarda ise nadirdir. Üreme dönemi çoğunlukla nisan ayında başlar. Güneydoğu Anadolu'daki yayılışı batı ve kuzeybatı kesimleriyle sınırlıdır. Dağlık alanlarda muhtemelen irtifa göçü yapar.

Geçit sırasında çok daha yaygın ve boldur. İstanbul Boğazı'nda 11 Ağustos–20 Kasım arasında, Marmara kıyılarında ise daha geç tarihlerde kaydedilir. Kışın Trakya, Batı ve Orta Anadolu'nun ovalarında ekim ile mart ayları arasında düzenli olarak görülür ve zaman zaman 2000 bireye ulaşan büyük sürüler oluşturur.

Üreme

Yuvalama alanı: Deniz seviyesinden alpin çayırlara kadar değişen irtifalarda, çalılık alanlarda ürer.

Yuvası: Kâse şeklindeki yuvasını bir çalının içine ot, bitki kökleri ve yosunlardan örter, kıl veya yünle astarlar.

Yumurta sayısı: Türkiye'de üç yumurta bulunan üç yuva, dört yumurta bulunan beş yuva ve beş yumurta bulunan altı yuva tespit edilmiştir.

Üreme dönemi: Nisan başından itibaren yumurta koyar. Mayıs itibarıyle yavrular gözükür. Yayılış gösterdiği diğer alanlarda olduğu gibi Türkiye'de de yılda iki kez kuluçkaya yatar. **MAR:** 21 Temmuz 1993'te Uludağ'da bir erkek iki yavrusu beslerken görülmüş, 12 Mayıs 1964'te kuluçkası tamamlanmamış tek yumurtalı bir yuva bulunmuştur (Warncke, 1964–65). 25 Haziran 1973'te Alexandria Troas Antik Şehri ve Çanakkale Kösedere'de yeni tüylenmiş yavrular kaydedilmiştir. **AKD:** 28–29 Nisan 1970'te Aladağ'da yuva yapımı, 8 Mayıs 1970'te İslahiye'de beş yumurtalı bir yuva kaydedilmiştir. 30 Nisan 1967'de Akseki'de bir çift yuva malzemesi toplarken gözlenmiştir. Haziran 1966'da Aladağ'da birçok genç, 5 Haziran 1985'te Acıgöl'de 5–6 genç kaydedilmiştir (Dijkens & Kasparek, 1988). 13 Mayıs 2004'te Demirkazık'ta bir yuvada beş yumurta, 10 ve 13 Mayıs 2005'te Mut'taki üç yuvadan ikisinde dörder yumurta,

birinde ise yavrular gözlenmiştir. **KAD:** 3 Haziran 1945'te Abant Gölü'nde bir erkek bir yavruyla birlikte gözlenmiştir (Wadley, 1951). **İÇA:** 28 Nisan 1972'de yeni ve boş bir yuva görülmüş, 13 Nisan 1970'te uzun süredir kuluçkada olan dört yumurtalı bir yuvanın yumurtlama tarihinin mart sonu veya nisan başı olduğu anlaşılmıştır (McNeile, 1950, 1951, 1954, 1967, 1968, 1970, 1972, 1973). 6 Mayıs 1993'te Kızılıcahamam'da bir yuvada üç yumurta, 14 Haziran 1993'te dört yumurta, 27 Mayıs 1993'te Hasan Dağ'da üç yumurtalı bir yuva kaydedilmiştir. 20 Nisan 2004'te Karapınar yakınlarında iki günlük dört yavru bulunan bir yuvada yumurtlama tarihinin 3 Nisan olduğu hesaplanmıştır. 18 Haziran 1998'de Aksaray'da erişkinlerin tüyenmiş yavruları beslediği görülmüştür. **GDA:** 16 Haziran 2001'de Yeşilce'deki bir yuvada üç yumurta, 20 Mayıs'ta diğer bir yuvada bir yumurta ve dört yeni çıkışlı yavru tespit edilmiştir. 2 Mayıs 1964'te Gaziantep'te dört küçük yavru içeren bir yuvanın yumurtlama tarihi nisan ortası olarak tahmin edilmiştir (Warncke, 1964-65). 15 Haziran 1996'da Işıkçı'da birçok tüyenmiş yavru gözlenmiştir. 1 Mayıs 1970'te Osmaniye yakınlarındaki bir yuvada beş yumurta sayılmış, 9 Mayıs 2004'te Durnalık'taki iki yuvada dört ve beş yumurta tespit edilmiştir.

Alttırılar ve Sınıflandırma

Üreme döneminde incelenen tüm örneklerin *bella* alttürüne ait olduğu düşünülmektedir (Roselaar, 1995). Ancak kış döneminde, örneğin Erzurum'da *cannabina* alttürüne ait bireyler de kaydedilmiştir. Trakya'da toplanmış örnek bulunmamakla birlikte, burada üreyen bireylerin *cannabina* ya da *cannabina* ile *bella* arasındaki geçiş formuna ait olabileceği öne sürülmüştür (Roselaar, 1995).

Bu alttürün morfolojik varyasyonları ayrıntılı olarak incelenmiştir (Vaurie, 1949). *Bella*, *cannabina*'dan daha iri yapılı ve açık renkli olup, kuyruk sokumu ve kuyruk üstü örtüleri neredeyse çizgisizdir; alnındaki pembemsi kırmızı alan ise daha soluk ve dardır.

Ketenkuşu ve Sarı Gagalı Ketenkuşu geçmişte *Acanthis* cinsi altında sınıflandırılmıştır (Marten & Johnson, 1986; Elzen & Nemeschkal, 1991; Fehrer, 1996; Arnaiz-Villena vd., 2001). Bazı kaynaklarda ise *Carduelis* cinsine dahil edilmiştir.

Huş İsketesi

Acanthis flammea, Common Redpoll

Rastlantısal konuktur.

5 Ocak 1987'de Burdur Gölü'nde yaklaşık 10 bireyden oluşan bir sürü (Magnin, 1989), 26 Mart 1992'de (yayında 25 Mart olarak hatalı verilmiştir) Kızılırmak Deltası'nda kuzeye göç eden 25 birey (Kirwan, 1992d) ve 15 Kasım 2005'te Ankara Altınpark'ta E. Yoğurtçuoğlu tarafından fotoğraflanan bir birey.

İstanbul ve İstanbul Boğazı'ndan çeşitli tarihî kayıtlar da mevcuttur. Robson, bu bölgede kuşun türü yüksek sayınlarda kaydettiğini bildirmiştir, ancak tarih vermemiştir (Krüper, 1875). 1890-91 döneminde Üsküdar'da bir sürü gözlenmiş, Alléon 20 ve 30 Ocak 1899'da Büyükdere ve Makriköy'de birer birey toplamış ve bu örnekler bugün Sofya Doğa Tarihi Müzesi'nde korunmaktadır (Mathey-Dupraz, 1920-24). Türün İstanbul'da bulunduğu bilinmektedir (Braun, 1903) ve bu veriler, 1902-03 döneminde küçük çaplı bir akın olduğunu düşündürmüştür (Kasperek, 1990a). Ayrıca, 3 Şubat 1947'de Zonguldak Çatalağzı'nda gözlenmiş (Ogilvie, 1954) ve Ekim ile Kasım 1941'de komşu Bulgaristan'da iki kez kaydedilmiştir (Kumerloeve, 1957c).

Üreme

Türkiye'de yuvalamaz. Üreme dönemi yayılış alanı Kuzey Avrupa, Asya ve Amerika'dır.

Alttırılar ve Sınıflandırma

Türkiye'den gelen tüm kayıtların *nominat* *flammea* alttürüne ait olduğu kabul edilebilir. Alléon tarafından toplanan iki örnek bu altture aittir ve günümüzde Robert Kolej koleksiyonunda bulunmayan örneğin de *flammea* olduğu belirtilmiştir (Mathey-Dupraz, 1920-24). *Flammea*, İskandinavya'dan doğuda Kamçatka'ya ve ötesinde Alaska ile Kuzey Kanada'ya kadar

uzanan geniş bir üreme alanına sahiptir (Clement *et al.*, 1993).

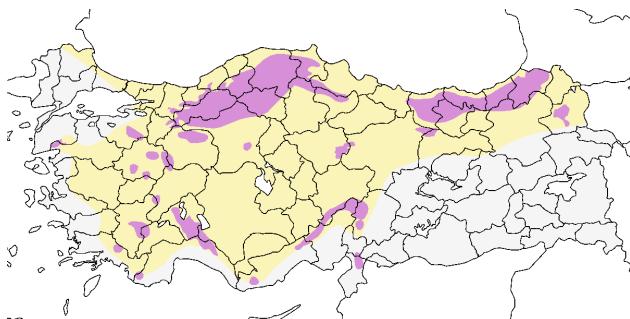
Çaprazgaga

Loxia curvirostra, Red Crossbill

Nispeten lokal olarak az sayıda bulunan yerlidir.

Saf ve karışık ibreli ormanlarda çok yerel olarak, ancak genellikle az sayıda bulunur. Karadeniz Bölgesi'nde özellikle doğu kesimlerinde yoğunlaşırken, batıya doğru daha seyrekleşir. Güney Marmara'da en çok Uludağ'da görülür, diğer alanlarda düzensizdir. İç Anadolu'nun kuzey sınırında, özellikle Ankara Beynam Ormanı'nda lokal bir popülasyon varlığını sürdürür. Akdeniz Bölgesi'nde ise Toroslar boyunca yayılış gösterir. Üreme dönemi boyunca 2500 m'ye kadar çıkabilse de, genellikle daha düşük rakımlarda, örneğin Toroslar'da 800–900 m civarında bulunur.

Sonbahar ve kış aylarında, özellikle yurtdışından gelen bireylerin de katıldığı muhtemel akın yıllarda daha yaygın hâle gelir. Diğer bölgelerde ilkbahar gözlemleri ise büyük olasılıkla geçit yapan bireylere aittir.

Üreme

Yuvalama alanı: Dağlık çam ormanlarında ürer. Türkiye'de yalnızca tüylenmiş yavrular ve gençler gözlenmiştir.

Yuvası: Başka bölgelerde yuvasını özellikle oldukça seyrek ibreli ormanlarda, yerden 2–18 m yükseklikte, coğunlukla 8 m'den yukarıda ve ağaçların dış dallarına yapar. Yuva temeli dallardan oluşur, üst kısmı yosun ve likenlerle örülür; içi ince otlar, kıllar ve tüylerle kaplanır.

Yumurta sayısı: Türkiye'den veri yoktur. Diğer bölgelerde olağan yumurta sayısı 3–4 olup, nadiren 2 ya da 5 olabilir.

Üreme dönemi: Üreme mart ayında başlar.

Kayıtlar yumurtlamanın nisan ayının ilk yarısında gerçekleştiğini gösterir. Besin bol olduğu yıllarda yılda iki kez kuluçkaya yattığı bilinmektedir. **MAR:** 21 Mayıs 1970'te Keşan'da yiyecek taşıyan bir erişkin kaydedilmiştir. **AKD:** 19 Mayıs 1984'te Akseki yakınında bir dişinin iki tüylenmiş yavrusu beslediği, 28 Mayıs 1996'da ise yeni tüylenmiş bir genç görüldüğü kaydedilmiştir. Bu ikinci gözlemdeki birey henüz yeni tüylenmişse yumurtlama tarihi 12–21 Nisan arasında olmalıdır. **KAD.** Haziran ve ağustos ayları arasında genç bireyler gözlenmiştir. İç Anadolu'da ağustosta görülen gençlerin birkaç ay önce tüylendikleri, yani daha olgun bireyler oldukları düşünülmektedir. **İÇA:** 9 Mayıs 1990'da Daday'da bir dişi ve üç genç, 29 Mayıs 1992'de Kızılcahamam yakınında ibreli ormanda bir erişkin ile yeni tüylenmiş gençler gözlenmiştir.

Alttırılar ve Sınıflandırma

Türkiye'deki tüm popülasyonların *guillemardi* alttürüne ait olduğu kabul edilmektedir. Batı Karadeniz'deki bireyler daha önce *vasvarii*, Kafkas Dağları ve Güney Kafkasya'daki bireyler ise *caucasica* olarak tanımlanmıştır (Roselaar, 1995). Bu iki takson Kıbrıs'ta tanımlanan *guillemardi* alttürünün sinonimi olarak değerlendirilmelidir.

Saka

Carduelis carduelis, European Goldfinch

Yaygın olarak çok sayıda bulunan bulunan yerli ve kış göçmenidir.

Marmara, Ege ve Akdeniz bölgelerinde yaygın olarak ve çok sayıda, Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da lokal olarak bulunur. Doğu Anadolu'da coğunlukla göçmendir. Genellikle 1500 m'nin altındaki tarımsal alanlarda yaygındır, ancak 2300 m'ye kadar da çıkabilir.

Geçit dönemlerinde oldukça yaygın olup zaman zaman büyük sayılarla görülür. Sonbahar geçisi 14 Ağustos'tan itibaren başlar, coğunlukla ekimin ikinci yarısında yoğunlaşır ve kasım başına kadar sürer. Bu dönemde floryalarla birlikte 12.000 bireyden oluşan karışık bir sürü kaydedilmiştir. İlkbahar geçisi şubat sonu ile nisan başı arasındadır, ancak bu dönemde belirgin bir yoğunluk dönemi gözlenmez. Kışın özellikle Trakya, Batı ve Orta Anadolu'da sıkça görülür; bu dönemde 500 bireyi aşan kalabalık sürüler

oluşturur ve genellikle İspinoz, Florya, Ketenkuşu ve bazen Büyük Baştankara ile karışık gruplar hâlinde dolaşır.

Üreme

Yuvalama alanı: Özellikle tarımsal alanlar, meyve bahçeleri, bahçeler, zeytinlikler ve narenciye bahçelerinde, ayrıca orman kenarları, ilgınlar ve çalışlık arazilerde yuvalar.

Yuvası: Yuvasını yüksek bir çaliya veya ağaca yapar. Otlar ve köklerden muntazam bir kâse örter, yuva içini bitkisel havlar, kıl ve yünle astarlar.

Yumurta sayısı: Türkiye'de dört yumurta bulunan beş yuva ve beş yumurta bulunan iki yuva kaydedilmiştir. **Üreme dönemi:** Çoğunlukla nisan ve Mayıs ayında yumurta koymaya başlar. Hazirandan itibaren tüylenmiş yavrular görülür. Haziran ayında görülen kayıtlar, muhtemelen ikinci kuluçkaya aittir. **MAR:** 26 Haziran 1973'te Gülpınar'da gözlenen yeni tüylenmiş yavrular, yumurtlamanın Mayıs sonunda gerçekleştiğini göstermektedir. **EGE:** 12–22 Mayıs tarihleri arasında yumurtalı toplam yedi yuva kaydı vardır. **AKD:** 1987'de Çukurova'da Nisan ve Mayıs aylarında yuvalar kaydedilmiş (Have & Berk, 1988), 18 Mayıs 1992'de Köyceğiz'de ve 24 Mayıs 1999'da Belek'te tüylenmiş yavrular görülmüştür. 22 Mayıs 2004'te Göksu Deltası'nda bir dişi, ibreli bir ağaca yerden 7 m yükseğe yuva yaparken gözlenmiş, başka bir ibreli ağaçta yerden 3 m yükseklikteki yuvada beş yumurta bulunmuş, yine 22 Mayıs'ta yeni tüylenmiş yavrular kaydedilmiştir. 12–13 Mayıs 2004'te Demirkazık'ta biri bir, diğeri iki yumurtalı ve henüz kuluçkaya yatılmamış iki yuva ile yumurtasız hazır yuvalar bulunmuştur. **KAD:** 6 Mayıs 1978'de Yeniçağa Gölü'nde yuva yapımı kaydedilmiştir (Kılıç & Kasparek, 1987). **İÇA:** Mart başında sürüler dağılır, Nisan başında çiftler belirir ve ötüşler duyulur (Wadley, 1951). Mayıs başında yumurtalı yuvalar görülmüş (Warncke, 1964–65), 8 Haziran 1907'de yeni yapılmış bir yuva bulunmuş, 10 Haziran'da uzun süredir kuluçkada olan yumurtalı bir yuva

ve 29 Haziran'da tüylenmiş yavrularla birlikte bir çift gözlenmiştir (Ramsay, 1914). **GDA:** 10 Mayıs 2004'te Birecik'te neredeyse tamamlanmış bir yuva bulunmuş, 23 Mayıs'ta dişi kuluçkaya yatmıştır. 14 Haziran 1996'da Işıklı'da tüylenmiş yavrular görülmüştür.

Alttürler ve Sınıflandırma

Trakya'daki popülasyonlar *balcanica*, Orta ve Batı Anadolu'dakiler *niediecki* ve doğudakiler ise muhtemelen *loudoni* alttürü altında sınıflandırılır (Roselaar, 1995). *Niediecki* alttürü sakacılar arasında "kömürcü saka", *balcanica* ise "kasım sakası" olarak bilinir. Saka yetistaricileri bu iki formu ötüşleri ve davranışlarıyla ayırt edebilir.

Kara başlı alttürler arasında görülen varyasyonlar çoğunlukla klinaldır. *Loudoni* belirgin sınırları olan bir alttür değildir; Anadolu'da batıdan doğuya doğru gidildikçe (yani *niediecki*'den *loudoni*'ye doğru) tüylerdeki kahverengi miktarı artar. Roselaar, bu geçiş zonunun kuzeyde Orta Karadeniz ile güneyde Fırat ve Dicle havzalarını kapsayan bölgese bir alttür atayamamıştır. Ayrıca örneklerin tüy yıpranması ve solma durumu da sınıflandırmayı oldukça zorlaştırmaktadır.

Balcanica daha göçmen yapılidir ve Balkanlar'dan soğuk havalarda güneye iner. Çok sert kışlarda Karadeniz üzerinden Orta Asya kökenli *major* veya diğer kuzey alttürlerinin Doğu Karadeniz ve Doğu Anadolu'ya kadar indiği düşünülür.

(Not: Saka taksonomisi Özgün Sözüer tarafından revize edilmiştir.)

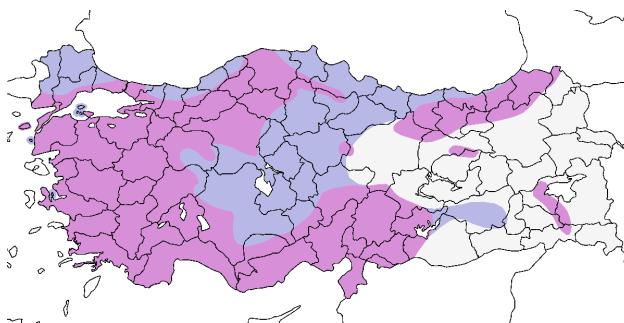
Küçük İskete

Serinus serinus, European Serin

Genellikle yaygın olarak çok sayıda bulunan yerlidir.

Dağlık bölgelerde yarı göçmen veya irtifa göçmenidir. Ege Bölgesi'nin büyük kısmında, Marmara, Akdeniz ve Karadeniz Bölgeleri'nin tamamında bulunur. İç Anadolu'nun kuzey, batı ve güney sınırlarında lokal olarak, Güneydoğu Anadolu'nun batı kesimlerinde ise son derece sınırlı bir yayılış gösterir. Genellikle 2000 metreye kadar olan ibreli ve karışık ormanlarda, açık ormanlık alanlarda ve yüksek çalışlıklarda ürer.

Geçit sırasında, sonbaharda ağustos ortasından ekim başına kadar, ilkbaharda ise mart başından nisan sonuna kadar daha yaygın olarak gözlenir. En geç 25 Nisan'da kaydedilmiştir. Kış aylarında Trakya, Batı ve Orta Anadolu'da düzenli olarak görülür ve Güneydoğu Anadolu'nun batısına kadar yayılır. Kasım ile nisan ayları arasında Birecik'ten de kış kayıtları vardır. Bu dönemde Karadeniz kıyıları dahil olmak üzere kıyı bölgelerinde sık ve bazen 500 bireye ulaşan sürüler halinde gözlenebilir.

Üreme

Yuvalama alanı: Açık ormanlar, meyve bahçeleri, parklar, ağaç ve çitlerle çevrili tarlalar ve çalılıklarda bulunur.

Yuvası: Yuvasını bir ağaç veya çalıya yapar. Muntazam bir kâse şeklindeki yuvasını bitki kökleri, otlar ve yosunlarla örter, içini kıl ve bitkisel havla astarlar.

Yumurta sayısı: Türkiye'de beş yumurta içeren bir yuva kaydedilmiştir. Yavru sayısı hakkında bilgi yoktur.

Üreme dönemi: Yumurtlama mart sonu ile Mayıs ayı arasında gerçekleşir. **EGE:** 28 Haziran 1984'te Ayvalık'ta iki erişkinle birlikte 2–3 genç gözlenmiştir. **MAR:** Temmuz 1966'da Küçük Çamlıca'da tüylenmiş yavrular ve 21 Temmuz'da yuva yapımı kaydedilmiş, bu kayıtlar türün iki kez kuluçkaya yattığını göstermektedir. **AKD:** 20 Mart 1987'de Çukurova'da 12 öten erkek gözlenmiş, 12–14 Mayıs 1987 arasında birçok yuva yeri tespit edilmiştir (Have & Berk, 1988). 19 Nisan 2004'te Akseki'de bir köknarda yerden 2,2 m yüksekte örülülmüş ancak henüz astarlanmamış bir yuva bulunmuştur. 7 Mayıs 2003'te Söğüt yakınında seyrek çalılıklı bir yamaçta, sık bir ardicin içinde yerden 1,6 m yüksekte beş yumurtalı bir yuva kaydedilmiştir. 30 Nisan 1989'da Ağla'da, 5 Mayıs 1996'da Dalyan'da, 23 Mayıs 1970'te Niğde çevresinde ve 5 Haziran 1999'da Bolkar Dağları'nda gözlenen tüylenmiş yavrular görülmüştür.

Alttırılar ve Sınıflandırma

Monotipik bir türdür.

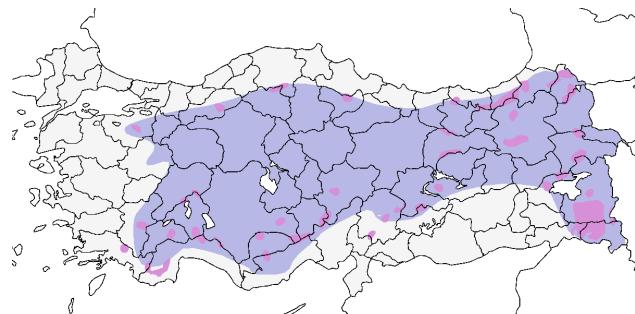
Kara İskete

Serinus pusillus, Red-fronted Serin

Nispeten lokal olarak çok sayıda bulunan yerli ve irtifa göçmenidir.

Genellikle 1700–2800 metre arasında, alçak çalılıklarda ve bazen seyrek ağaçlı kayalık yamaçlarda yaygın olarak bulunan yerli türdür. Yazın nadiren 1000 metreye kadar iner; 3600 metreye kadar çıktıığı kaydedilmiştir. Batıdaki en uç yayılış noktası Batı Toroslar'daki Söğüt Dağı'dır. Karadeniz Bölgesi'nin doğusunda, İç Anadolu'nun kuzey sınırında, Güneydoğu Anadolu'nun tamamında ve Doğu Anadolu'da yaygındır; ancak Doğu Anadolu'da bazı bölgelerde daha seyrekdir. Bölgeden yalnızca kuzeybatı uc kesimlerden ve Diyarbakır çevresinden kayıtlar vardır. Marmara Bölgesi'nde Uludağ'da izole bir popülasyon yaşar; bunun yakın zamanda gerçekleşmiş bir kolonizasyon olduğu öne sürülmüştür (Jetz, 1995). Ayrıca Ilgaz Dağları'nda uygun üreme habitatlarında yaz döneminden en az iki kayıt mevcuttur. Üreme nisan ayında başlar, eylül ayında sürü oluşturulmaya başlanır.

Sonbahar ve kış aylarında (ekim sonundan mart ortasına, istisnai olarak nisan başına kadar), daha alçak rakımlara, hatta Akdeniz kıyılarına kadar iner. Bu dönemde İstanbul Boğazı, Bodrum ve İzmir çevresinde istisnai olarak kaydedilmiştir. Orta Karadeniz'de ise hazırlan başına kadar deniz seviyesinde gözlenmiştir (Hustings & Dijk, 1994). Kışın İç Anadolu bozkırlarında daha yaygındır; ancak bu bölgede lokal yayılış gösterir ve örneğin Ankara çevresinde oldukça nadirdir.

Üreme

Yuvalama alanı: Yüksek dağlık alanlarda, alçak çalılık kayalık yamaçlarda bulunur. Çoğu yüksek

dağda alpin kuşağın altında, genellikle 1800–3000 m arasında lokal olarak boldur. Alpin çayırlar, seyrek ormanlar, çalılıklar ve özellikle bodur ardıçların bulunduğu karışık habitatlarda yaşar (Green & Moorhouse, 1995).

Yuvası: Sık bir çalinin veya ardıcın içine, bazen ibreli bir ağacın yüksek noktasına ya da kayaların arasındaki bir yarık ya da oyuga yapılır. Yuva derli toplu bir kâse şeklindedir; otlar, ağaç kabuğu lifleri, bitki sapları ve yosunlarla örülür, içi bitkisel hav, killar, yün ve tüylerle astarlanır.

Yumurta sayısı: Türkiye'de 21 Nisan 1876'da Aladağ'da bir ardıcın yüksek noktasından alınan yuvada dört yumurta kaydedilmiştir. Genellikle yumurta sayısı 3–5'tir.

Üreme dönemi: Haziran ayında yumurta koyar, temmuzdan eylüle kadar tüylenmiş yavrular gözükebilir. Diğer bölgelerde yılda iki kez kuluçkaya yatar. **MAR:** 1993'te Uludağ'da ağaç sınırı ve alpin çalılıklarda yaygın olarak türer. Temmuz itibarıyle sürüler oluşturur (Jetz, 1995); 25 Temmuz 1967'de bir erkekle birlikte birçok dişi veya genç, 11 Eylül 1990'da iki erişkin ve bir genç ve 3 Haziran 2002'de ağaçta öten bir erişkin kaydedilmiştir. **AKD:** 2 Temmuz–16 Ağustos 1966'da Karanfil Dağı'nda özellikle Berberis ve ardıç bulunan vadilerde en bol tür olmuştur. 14 Temmuz'da bir erkek kur uçuşunda gözlenmiş, 12 Ağustos'ta zirvede 10 genç birey tespit edilmiştir (Sutton & Gray, 1972). 9 Mayıs 1951'de Karanfil Dağı'nda 2150–2300 m arasında ardıçlı alanlarda öten ve kurlaşan küçük sürüler kaydedilmiştir (Hollom, 1955). 28 Nisan 1973'te Akseki'de yuva yapan bir çift ve 11 Nisan 1973'te Elmalı'da sekiz erişinden oluşan bir sürü, 25 Ağustos 1986'da Demirkazık'ta dokuz erişkin ve dört gençten oluşan bir sürü gözlenmiştir. **KAD:** 1 Eylül 1973'te Yalnızçam Geçidi'nde 2600 m yüksekte iki tüylenmiş yavrusu besleyen bir çift ve 16 Haziran 1975'te Trabzon Maçka'da öten bir erkek gözlenmiştir. **DOA:** 1 Haziran 1969'da Görenteş yakınlarında ardıç kalıntılarının bulunduğu kayalık vadide on bireyden oluşan bir sürü, 5 Haziran 2001'de Nemrut Dağı'nda dişisi yuva malzemesi taşıyan bir çift gözlenmiştir. **GDA:** 26 Temmuz 1972'de Gölbaşı Erkenek'te bir vadide üç genç birey gözlenmiştir.

Alttürler ve Sınıflandırma

Monotipik bir türdür.

Kara Başlı İskete

Spinus spinus, Eurasian Siskin

Nispeten lokal olarak az sayıda ürer. Yaygın olarak çok sayıda bulunan kiş göçmeni ve geçit türüdür.

Marmara, Karadeniz, Ege, Akdeniz ve İç Anadolu'ya yakın bölgelerde, 800–2500 m arasındaki ibreli ve zaman zaman karışık dağ ormanlarında küçük sayıarda yuvalar. Son yıllarda yaz aylarında Batı Toroslar'da, özellikle Akseki civarında gözlenmiştir.

Eylül sonundan nisan başına kadar yaygın olarak çok sayıdadır. Özellikle batı ve güney bölgelerinde ve alçak kesimlerinde kişalar. Doğu Anadolu'nun batı kesimlerine de ulaşır. Güneydoğu Anadolu'dan Birecik, Diyarbakır ve Halfeti'de az sayıda gözlenir. Sonbaharda İstanbul Boğazı'nda eylül sonu ile kasım başı arasında, özellikle ekimin ikinci ve üçüncü haftasında oldukça boldur. Örneğin, 1966'da Küçük Çamlıca'dan toplam 2810 bireyin geçişini kaydedilmiştir. Bazı yıllarda geçit kasım sonuna kadar devam eder. İlkbaharda ise göç en azından nisan sonuna kadar sürer. Haziran başında Kızılırmak Deltası'ndan gelen bir gözlem oldukça sira dışıdır.

Üreme

Yuvalama alanı: Dağlık ibreli ve karışık ormanlarda ürer.

Yuvası: İbreli ağaçlarda, genellikle yerden yüksekte bulunan yuvası muntazam bir kâse şeklindedir; dallar, ot ve yosunlarla örülür, içi kıl ve köklerle astarlanır.

Yumurta sayısı: Genellikle 4–5 yumurta bırakır.

Üreme dönemi: Türkiye'de Mayıs ile Haziran ayları arasında türer. Tür, yılda iki kez kuluçkaya yatar. **KAD:** Haziran başında Abant Gölü'nde sıkça kur davranışını gösteren ve öten bireyler kaydedilmiştir (Wadley, 1951). **EGE:** 9 Haziran

2004'te Muğla bölgesinde tüylenmiş yavrular gözlenmiştir.

Alttürler ve Sınıflandırma

Monotipik bir türdür.

Mahmuzlu Çinte

Calcarius lapponicus, Lapland Longspur

Rastlantısal konuktur.

İlk kez 2 Kasım 2006'da İstanbul Rumelifeneri'nde bir birey fotoğraflanmıştır (Bekir, 2007). 11 Şubat 2010'da Kırklareli Erikli Gölü yakınlarında, İğneada Ormanları ve göller yolunda 1 birey B. Bilgen, F. Can, E. N. Tekin ve E. Yoğurtçuoğlu tarafından kaydedilmiştir. 31 Ocak 2014'te Kırklareli Mert Gölü genel alanında 1 birey K. C. Kulaçoğlu ve E. Yoğurtçuoğlu tarafından gözlenmiştir. 3 Kasım 2014'te Samsun Kızılırmak Deltası Kızılırmak Ağızı'nda 1 birey E. Yoğurtçuoğlu tarafından kaydedilmiş, aynı lokasyonda 3 Mart 2021'de yine 1 birey E. Yoğurtçuoğlu tarafından gözlenmiştir. 22 Ekim 2023'te Giresun Tirebolu Limanı'nda 1 birey Ç. Abbasoğlu tarafından, 9 Kasım 2023'te Samsun Kızılırmak Deltası Kızılırmak Ağızı'nda 1 birey E. Yoğurtçuoğlu tarafından kaydedilmiştir. 26 Kasım 2023'te İstanbul Doğancılı/Alacalı sahilinde 4 birey Ç. Abbasoğlu, E. Divlecen, O. Gül, C. Orbay ve A. Tüydeş tarafından gözlenmiştir.

Bunlara ek olarak, türün İstanbul Boğazı'nda bulunduğuundan, ancak ayrıntı vermeden bahsedilmiştir (Braun, 1901). 18 Eylül 1987'de Samsun Çarşamba'nın kuzeyindeki Kadılık'ta görülen ve duyulan bir bireyin kaydı ise gerekli ayrıntılardan yoksundur (Kirwan & Martins, 2000).

Üreme

Türkiye'de yuvalamaz. Avrasya ve Kuzey Amerika'nın tundra kuşağında ürer.

Alttürler ve Sınıflandırma

Türkiye'de kaydedilen bireyler büyük olasılıkla nominat alttüre aittir. Bu takson, Kuzey Norveç'ten Doğu Sibiry'a kadar olan bölgede ürer (Byers, Olsson & Curson, 1995).

Alaca Çinte

Plectrophenax nivalis, Snow Bunting

Lokal olarak az sayıda görülen kış konuğuudur.

Son yıllarda türden toplam sekiz kayıt yapılmış, bunların dördü Kızılırmak Deltası'ndandır. 1 Şubat 1992'de Balık Gölü'nün hemen kuzyeyinde sekiz birey (Dijksen & Kleemann, 1992), 7 Kasım 1992'de Liman Gölü çevresinde toplam 46 birey (Kirwan, 1993e), 1 Kasım 2004 ve 28 Kasım 2006 tarihlerinde üç birey (Balmer & Betton, 2007a) gözlenmiştir. Diğer kayıtlar ise 13 Şubat 2005'te Kulu Gölü'nde, 21 Kasım 2006'da Vize'de, 27 Kasım 2006'da İğneada'da (Balmer & Betton, 2007a) ve 22 Ekim 2007'de Vize'de fotoğraflanan bireylerdir.

19. yüzyıldaki kayıtları temel alan (Braun, 1901) ve (Mathey-Dupraz, 1920–24) gibi kaynaklarda, İstanbul Boğazı'nda düzensiz bir kış konuğu ve geçit kuşu olarak yer verilmiştir (Kasparyan, 1956; Kumerloeve, 1961). Ancak bu değerlendirmeyi destekleyen yalnızca bir örnek bulunmaktadır. Bu birey, eskiden Robert Kolej'in koleksiyonunda yer alıyordu (Kirwan, 1997b). Görünüşe göre, 1905–1906 kişinda İstanbul'daki kuş pazarlarında da satılmıştır (Braun, 1908).

Üreme

Türkiye'de yuvalamaz. Avrasya ve Kuzey Amerika'nın tundra kuşağında ürer.

Alttürler ve Sınıflandırma

Türkiye'den toplanmış herhangi bir örnek günümüzde mevcut değildir. Ancak kaydedilen bireylerin neredeyse kesin olarak *vlasowae*

alattırıne ait olduğu kabul edilebilir. Bu alattır, Kuzeydoğu Avrupa Rusyası'ndan Sibiry'a'nın doğusundaki Çukotski Yarımadası'na kadar uzanan bölgede ürer, kış aylarında güneye göç eder ve batıda Macaristan ile Romanya'ya kadar ulaşır (Byers *et al.*, 1995).

Kara Başlı Çinte

Emberiza melanocephala, Black-headed Bunting

Yaygın olarak çok sayıda bulunan yaz göçmenidir.

Mayıs ve temmuz arasında hububat tarlalarının en yaygın kuşlarındandır. Her türlü tarım alanı ve çalılıklarda üreyen tipik bir türdür. Genellikle 2400 metre altındaki alanlarda görülse de, yer yer 2900 metreye kadar ve göç sırasında daha yüksek irtifalarda da kaydedilmiştir. Karadeniz Bölgesi'nin büyük bölümünde, özellikle Doğu Karadeniz'de üremez. Üreme alanlarına Güneydoğu Anadolu, Akdeniz ve Ege'de nisan ortasında, orta ve kuzey bölgelerde ise genellikle Mayıs başında ulaşır.

En azından Mayıs ortasına kadar Türkiye'nin kuzey ve batısında üreyen bireylerin geçişleri sürer. En erken 28 Mart'ta iki gözlem kaydedilmiştir. Göç sırasında genellikle küçük gruplar hâlinde, bazen yüzlerce bireyden oluşan sürüler halinde görülür. Erkeklerin daha erken yaşadığı düşünülmektedir. Geri dönüş ağustos sonunda başlar ve eylül sonunda tamamlanır. En geç kayıt 31 Ekim'de Van Gölü'nden bildirilmiştir.

Üreme

Yuvalama alanı: Çoğunlukla tarlaların sınırlarındaki sık çalılıklar, makilikler ve çitlerde, ayrıca bahçeler, meyve bahçeleri, açık ormanlar ve geniş tarlaların yabani otlarla kaplı kenarlarında ürer.

Yuvası: Yuvasını bir çalı, küçük bir ağaç, yabani ot, devedikeni veya sık orman altı bitki örtüsüne,

genellikle yerden 0,5–1,0 m yüksekliğe yapar; en yüksek yuva 2,5 m yüksekliktedir. Bitki gövdeleri ve kuru yapraklardan kâse şeklinde yaptığı yuvasını daha ince otlar ve killa astarlar.

Yumurta sayısı: Türkiye'de üç yumurtalı yedi yuva, dört yumurtalı yirmi sekiz yuva ve beş yumurtalı on iki yuva kaydedilmiştir. Bunların dışındaki yuvalarda yumurtalar henüz tamamlanmamıştır. Ayrıca, bir yuvada üç yavru, altı yuvada dört yavru ve beş yuvada beş yavru sayılmıştır.

Üreme dönemi: Üreme genellikle Mayıs başı ile ortasında başlar. Diğer bölgelerinde olduğu gibi Türkiye'de de muhtemelen yılda iki kez kuluçkaya yatar. **MAR:** 6 Haziran 1966'da Manyas Gölü'nde dört yumurtalı bir yuva bulunmuş, 19 Haziran 1973'te yiyecek taşıyan erişkinler ve 25 Haziran 1973'te Kösedere'de yeni tüylenmiş yavrular gözlenmiştir. **EGE:** 23 Nisan 2003'te Altınkum'da çok az kuş varken, 3 Mayıs'ta sayıları yüzleri bulan öten ve kurlaşan bireyler gözlenmiş, 4 Mayıs'ta yarısı tamamlanmış bir yuva, 8 Mayıs'ta ise aynı yuvada iki yumurta bulunmuştur. Ege'nin diğer bölgelerinde Mayıs ayında toplam 21 yuva kaydedilmiş, bunların en erkeni 7 Mayıs'ta yumurtaları tamamlanmamış bir yuvadır. 19 Mayıs 1950'de içinde Guguk yumurtası olan bir yuva (McNeile, 1950, 1951, 1954, 1967, 1968, 1970, 1972, 1973) ve Mayıs sonunda içinde küçük yavrular olan dört yuva bulunmuştur. **AKD:** 2 Mayıs 1970'te Amik Gölü'nde yuva yapımı, 15 Mayıs 2004'te yapım aşamasında iki yuva, 13 Mayıs 2004'te tamamlanmış bir yuvada ise henüz yumurta bulunmamıştır. Demirkazık'ta Mayıs ortası ile Haziran ortası arasında sekiz yuvada yumurtalar, Haziran ortasında yeni çıkış yavrular ve 10 Haziran–temmuz arasında tüylenmiş yavrular kaydedilmiştir. **KAD:** 26 Haziran 1986'da aile grupları kaydedilmiştir. **İÇA:** Mayısın son haftasında beş, Haziranın ilk yarısında altı yuvada yumurta görülmüş, 10 Haziran 1988'de yuva yapımı, ağustos başında ise tüylenmiş yavrular ve eşlik eden erişkinler gözlenmiştir. **DOA:** Haziranın ilk yarısında içinde yumurta olan dört yuvadan en erkeni 5 Haziran 2001 tarihindedir. **GDA:** 5 Mayıs 1992'de Halfeti'de, 3 Haziran 2001 ve 10 Mayıs 2004'te Gaziantep'te, 11 Mayıs 2004'te Birecik'te yuva yapımı kaydedilmiştir. 7 Mayıs 1970'te Birecik'te dört yumurtalı bir yuva, 17 Mayıs 2004'te Işıklı ve Durnalık'ta iki yuvada yumurtalar, Haziranın ilk yarısında ise beş yuvada yumurta ve 3 Haziran 2001'de Yeşilce'de dört küçük yavru kaydedilmiştir. 6–12

Haziran 2006'da dört yuvada yavru, 12 Haziran 1996'da tüyenmiş yavrular ve 14 Haziran'da uçan yavrular gözlenmiştir.

Alttürler ve Sınıflandırma

Monotipik bir türdür.

Kızıl Başlı Çinte

Emberiza bruniceps, Red-headed Bunting

Rastlantısal konuktur.

7 Eylül 2012 tarihinde Rize sahilinde 1 birey E. Yoğurtçuoğlu tarafından kaydedilmiştir.

Üreme

Türkiye'de yuvalamaz. Orta Asya'da yuvalar, kişi Hindistan'da geçirir.

Alttürler ve Sınıflandırma

Monotipik bir türdür.

Tarla Çintesi

Emberiza calandra, Corn Bunting

Yaygın olarak çok sayıda bulunan yerli ve kış göçmenidir.

Tarım arazileri, çalılık yarı bozkırlar ve benzeri açık alanlarda 2300 metreye kadar çok sayıda bulunur. Yer yer çok yoğun olarak ürediği İç ve Doğu Anadolu'da yarı göçmendir. Karadeniz ve Güneydoğu Anadolu'da ise nispeten lokaldır; Güneydoğu'da uygun habitatların sayısı muhtemelen artmaktadır. Kızılırmak Deltası'nda 1500–2000 çiftin ürediği tahmin edilse de Karadeniz Bölgesi'nin kalanında çok daha az sayıda olduğu açıktır.

Üreme sonrası ağustos sonu ile ekim arasında yüzlerce bireyden oluşan ve bazen 1000'i aşan kalabalık sürüler oluşturur. Ayrıca ülke

dışından da göç alır. Diğer yandan göç gözlem noktalarında geçit yaptığı görülmemiştir. Orta Doğu'nun diğer bölgelerinde kışlamak üzere güneye doğru göç eden kalabalık sürüler, sonbahar sonunda güney kıyılarında gözlenebilir. Kış aylarında çoğunlukla ülkenin batı ve orta bölgelerinde bulunur. 21 Ocak 1992'de Aksaray Eşmekaya'da 1500 bireyden oluşan büyük bir sürü kaydedilmiştir.

Üreme

Yuvalama alanı:Çoğunlukla buğday ve diğer hububat tarlları, çayırlar ve açık çalılık arazilerde, ara sıra çitler ve seyrek ağaçlı arazilerde ürer.

Yuvası: Yere yapılan yuvalar boylanan ekin veya bir çalının gölgesinde bulunur (3 yuva); yerden yüksekteki yuvalar ise bir çaliya ya da karmaşık otların arasındaki bir çaliya kurulur (7 yuva). Yerden yüksekte yuva bulma olasılığı daha yüksek olsa da, çoğunluğun yerde yuvaladığı düşünülmektedir. Yuva kâse şeklindedir, otlarla örülür ve daha ince otlar, kökler ve killa astarlanır.

Yumurta sayısı: Türkiye'de iki yuvada dört, bir yuvada beş ve altı yuvada altı yumurta kaydedilmiştir. Ayrıca, bir yuvada üç, bir yuvada altı yavru sayılmıştır.

Üreme dönemi: Üreme alanlarında nisan ortasından itibaren gelir ve hemen yumurta koyar. **MAR:** 1993'te Kocaçay Deltası'nda tuzcul ovada hektarda 0,76 çift, nadasa bırakılmış tarım arazilerinde hektarda 0,43 çift, tarımsal araziler ve kumullarda daha düşük yoğunlukla ürediği tespit edilmiştir (Ertan, 1996). 8 Haziran 1966'da Bandırma yakınında içinde dört yumurta ve iki yavru bulunan bir yuva, 25 Nisan 1966'da dörtte üçü tamamlanmış başka bir yuva bulunmuştur. **KAD.** Kızılırmak Deltası'nda 1992'de kurak çayırlar, tarlalar ve çok seyrek bitkili kumullarda 100 hektarda 35–50 çiftlik bir yoğunluk hesaplanmıştır. İlk yumurtalı yuva 17 Mayıs'ta görülmüş, 1 Haziran'dan itibaren yiyecek taşıyan birçok erişkin kaydedilmiştir (Hustings & Dijk, 1994). Türkiye dışında yılda iki kez kuluçkaya yattığı bilinmektedir. Bu

nedenle Türkiye'de temmuz ve sonrasında yeni tüylenmiş yavru kaydının olmaması dikkat çekicidir. **EGE:** Altinkum'da 20 Nisan 2002'de altı yumurtalı iki yuva, 24 Nisan 2002'de yavrulu bir yuva görülmüş ve ilk yumurtlama tarihinin 6 Nisan olduğu anlaşılmıştır. 3 Mayıs 2001'de bir yuvada yaklaşık beş günlük yavrular, 24 ve 29 Mayıs 2004'te altışar yumurtalı yuvalar kaydedilmiştir. Her iki yuva da yerden 0,8 m yüksekteki çalılardadır. 20 Nisan 1951'de İzmir yakınlarında üç yumurtalı ve henüz kuluçkayayatılmamış bir yuva 24 Nisan'da altı yumurtaya tamamlanmış, 26 Nisan'da dört yumurtalı ikinci bir yuva kuluçkanın ileri evresindeyken bulunmuştur (McNeile, 1950, 1951, 1954, 1967, 1968, 1970, 1972, 1973). **AKD:** Göksu Deltası'nda 5 Mayıs 2004'te iki yumurtalı, 16 Mayıs 2004'te beş yumurtalı bir kuluçka gözlenmiştir. **GDA:** 20 Mayıs 2007'de Birecik'te bir çalının içindeki yuvada dört yumurta, 11 Haziran 1996'da Halfeti'de dört tüylenmiş yavru gözlenmiştir. **İÇA:** Şubat sonundan mart ortasına kadar üreme alanlarına varan bireylerde erkeklerin ötüşü mart ile temmuz arasında, bazen de ekimde duyulur (Wadley, 1951). **DOA:** Erzurum'da 1911–12 döneminde kuşlar üreme alanlarına nisan sonunda varmış, ağustos başında ayrılmıştır (McGregor, 1917).

Alttürler ve Sınıflandırma

Ülkenin neredeyse tamamında nominat *calandra* alttüürü bulunur. Güneydoğu Anadolu'da, özellikle Fırat ile Ceylanpınar arasındaki bölgede *buturlini* alttürünün varlığı olasıdır (Byers *vd.*, 1995; Roselaar, 1995). Ancak tür içindeki coğrafi varyasyonlar genellikle düşük ve klinal yapıdadır; bu nedenle diğer alttürlerin geçerliliği tartışılmıştır (Vaurie, 1956). Türk eski kaynaklarda *Miliaria* cinsi altında sınıflandırılmıştır.

Kaya Çintesi

Emberiza cia, Rock Bunting

Nispeten yaygın olarak genellikle çok sayıda bulunan yerli veya yarı göçmendir.

Dağlık arazilerde, kayalık ve çalılarla kaplı, bazen seyrek ağaçlı yamaçlarda görülür. Ayrıca Doğu Karadeniz Dağları'nda özellikle açık kıızılıçam (*Pinus brutia*) ormanlarında da bulunur. Üreme sezonda genellikle 800 ile 2600 metre arasında, nadiren daha alçaktır,

örneğin Karadeniz Bölgesi'nde 500 metrede ve Toroslar'da 600 metrede kaydedilmiştir. Trakya'da çok lokal olarak, İç Anadolu bozkırında yalnızca güneydeki izole dağlarda ve Güneydoğu Anadolu'nun yalnızca kuzeybatı ucunda üreme döneminde bulunur. Batı bölgelerde nispeten seyrekir. Kış aylarında daha yaygın hale gelir, deniz seviyesine kadar iner ve çoğunlukla batı ve güney bölgelerde kişalar.

Üreme

Yuvalama alanı: Özellikle kireçtaşı zeminli, ağaç ve bodur ağaçlarının bulunduğu kayalık yamaçlarda, açık ormanlarda ve vadilerde yuvalar. Kızılıcahamam'da orman açıklıkları, bozuk meşelikler ve kayalık yamaçlar tercih edilir (Barış *vd.*, 1984).

Yuvası: Yerde, kısmen bir çalı, bodur ağaç veya kaya gölgesindedir. Bazen hafif oyuklar, yarlar veya duvarlardaki girintiler kullanılır. Yuva kâse şeklindedir, ağırlıkla otlardan örülür, daha ince otlar, kökçükler ve biraz killa astarlanır.

Yumurta sayısı: Türkiye'de iki yuvada dört yumurta kaydedilmiştir.

Üreme dönemi: Mayıs ayından itibaren yumurta koyar. Yavrular hazırlan sonrası gözükür. **İÇA:** 7 Haziran 1977'de Kızılıcahamam'da bir yuvada dört yumurta görülmüştür (Pforr & Limbrunner, 1982). 28 Nisan 1901'de İzmir'de bir taşın altındaki yuvada dört yumurta tespit edilmiş ve örnekleri Manchester Müzesi'ne alınmıştır.

AKD: 17–23 Temmuz 1971'de Torosdağı'nın kuzey yamaçlarında 1700–2500 m arasında birçok çiftin yavrularını beslediği görülmüş, 19 Haziran 1996'da Sertavul Geçidi'nde bir çift üç tüylenmiş yavruyu beslemiştir. Bu kayıt, ilk yumurtanın yaklaşık 22 Mayıs'ta bırakıldığını göstermektedir. 13 Mayıs 2005'te aynı bölgede sıradışı bir yuva, küçük bir çam ağacının yerden 1 m yükseklikte gövdesine yakın bir dalda bulunmuş; yuvada yumurtadan yeni çıkmış üç yavru ve henüz çatlamamış bir yumurta tespit edilmiştir. Bu gözlem, ilk yumurtanın nisan sonunda bırakıldığını düşündürmektedir. **DOA:**

9 Temmuz 1985'te Nemrut Dağı'nda (Tatvan) bir aile grubu ve uyarı sesi çıkararak yiyecek taşıyan bir çift, 18 Mayıs 2006'da Van Çatak'ın kuzeyindeki Yenimahalle'de yiyecek taşıyan bir çift gözlenmiştir.

Alttürler ve Sınıflandırma

Taksonomik durumu karmaşıktır ve revizyona açıktr. Kuzey Anadolu ve Trakya boyunca nominat *cia*, Güney Anadolu'da en azından İzmir-Hatay hattında *hordei* alttürlerinin bulunduğu bildirilmiştir (Roselaar, 1995). Doğu Anadolu'nun doğusundan gelen tahnit örnekleri *prageri* veya *prageri* ile *par* alttürlerinin ara formu olarak sınıflandırılmıştır. Ülkenin geri kalanındaki popülasyonlar ise alttür düzeyinde net olarak tanımlanamamıştır (Roselaar, 1995). Diğer yazarlar *prageri*'yi *par*'ın bir sinonimi, *hordei*'yi ise nominat formun içine dâhil etmiş, Güney Avrupa, Balkanlar ve Türkiye'deki kuşlar için kullanılan *barbata* alttürünü ise geçerli saymamışlardır (Vaurie, 1956; Byers *vd.*, 1995).

Tring Doğa Tarihi Müzesi'ndeki Türkiye kökenli ve *hordei* olarak tanımlanan tahnitler, Roselaar tarafından belirtilen tüm karakterlere göre incelenmiş, ancak nominat *cia* alttürüne son derece benzer olduğu görülmüştür. Bu nedenle *hordei* geçerli bir takson olarak kabul edilmemektedir. *Prageri* örnekleri incelenmememiş olsa da, *par* alttürüne ait olduğu düşünülen örnekler de bu iki formun geçerliliğini ciddi şekilde sorgulatmaktadır.

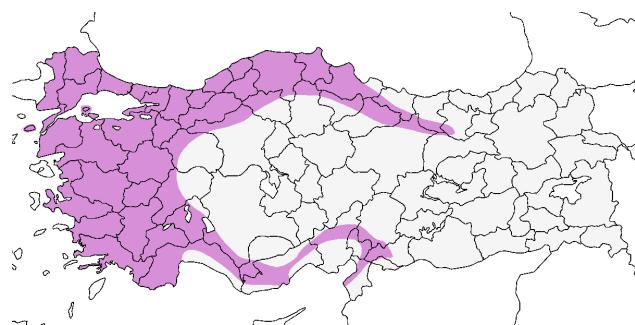
Bahçe Çintesi

Emberiza cirlus, Cirl Bunting

Yaygın olarak çok sayıda bulunan yerlidir.

Batı Karadeniz, Marmara ve Ege Bölgesi'nin kuzey ve iç kesimlerinde yaygın ancak muhtemelen eskisi kadar bol olmayan yerli bir türdür. Güney Ege'de nadirdir. Kalan bölgelerde ise daha lokal dağılım gösterir; İç Anadolu ve Toroslar'ın alçak kesimlerinde seyrek olarak bulunur. Üreme döneminde, alçak irtifadaki makilikler, sık çalılıklar, ormanlık alanlar, baltalıklar ve meşeliklerde görülsel de, en sık bulunduğu habitat çalılık ormanlarla kaplı alçak tepelerdir. Bu habitatlar Türkiye'de kuş gözlemcilerinin ilgisini nadiren çektiğinden, türün gerçek durumu belirsizdir. Ara sıra kış aylarında ve muhtemelen göç dönemlerinde az sayıda birey

Akdeniz Bölgesi'nde de gözlenmiştir. Görünüşe göre, bu bölgede eskiden daha yaygındı.

Üreme

Yuvalama alanı: Orman, orman kenarı, zeytinlikler ve yol kenarındaki çalılar, bodur ağaçları ve çitlerde yuvalar. Çoğunlukla tepelik alanlarda bulunur, ancak çalı bulunduğu sürece ova ve düzlüklerde de ürer. Kocaçay Deltası'nda alüvyal ormanın açık ve kurak kısımlarında ve tarım arazilerinde çok sayıda ürediği belirlenmiştir. 1993'te yapılan bir çalışmada alüvyal ormanda üreme yoğunluğu hektarda 0,39 çift, kurak ve çeşitçe zengin tarım arazilerinde ise hektarda 1,2 çift olarak bulunmuştur (Ertan, 1996).

Yuvası: Yuva ot, yosun ve köklerden oluşan muntazam bir kâsedir, kıl ve otlarla astarlanır. Beş yuva yerden 0,7–1,6 m yüksekte, çoğunlukla çalılar üzerinde ve bir örnekte budanarak bodur kalmış bir çamda bulunmuştur (McNeile, 1950, 1951, 1954, 1967, 1968, 1970, 1972, 1973).

Yumurta sayısı: Türkiye'de bir yuvada üç yumurta, iki yuvada dört yumurta, iki yuvada beş yumurta ve bir yuvada altı yumurta kaydedilmiştir. Ayrıca içinde iki yumurta bulunan bir yuvanın kuluçkası tamamlanmamış olarak değerlendirilmiştir. Bir yuvada üç yavru, bir yuvada ise dört yavru sayılmıştır.

Üreme dönemi: Nisan ve Mayıs ayında yumurta koyar. yavrular hazır sonuna kadar kaydedilir.

MAR: 3 Haziran 2006'da Kocaçay Deltası'nda üç yumurtalı bir yuva bulunmuş, 14 Haziran 1966'da Çatal Dağ'da ve 11 Haziran 1969'da Çamlıca'da yiyecek taşıyan erişkinler gözlenmiştir. 18 Haziran 1973'te Kilyos'ta birçok erişkinin yiyecek taşıdığı, 21 Haziran 1973'te Vize'de tüyenmiş yavrular ve 17 Haziran 1973'te Bebek'te yeni tüyenmiş yavrular kaydedilmiştir. Bu son gözlem, yumurtlamanın 21 Mayıs civarında gerçekleştiğini göstermektedir. **EGE:** 3 Nisan 1984'te Bafa Gölü'nde yuva yapımı gözlenmiş, 30 Nisan 2003'te içinde dört tane neredeyse tüyenmiş yavru bulunan bir yuva,

yumurtlamanın nisan başında gerçekleştiğini göstermiştir. 1950, 1951 ve 1954'te İzmir'de toplam yedi yuva bulunmuştur (McNeile, 1950, 1951, 1954, 1967, 1968, 1970, 1972, 1973). Bu yuvalardan bazıları ikinci kuluçkaya ait olabilir. 22 Mayıs 1950'de iki yumurtalı, 15 Mayıs 1951'de kuluçkaya yeni yatılmış beş yumurtalı, 26 Mayıs 1951'de altı yumurtalı, 28 Mayıs 1951'de dört ve beş yumurtalı iki yuva, yine aynı gün kuluçkanın son evresindeki dört yumurtalı bir yuva, 27 Mayıs 1954'te ise tüyleri çıkışmış yavruların bulunduğu bir yuva kaydedilmiştir. **AKD:** 22 Mayıs 1989'da Çamıçı'nde tüylenmiş yavrular, 15 Temmuz 2004'te ise bir genci besleyen bir erkek gözlenmiştir. **KAD.** Temmuz 1966'da Gerze'de 3-5 aile grubu ve 9 Haziran 1975'te yavrularını besleyen erişkinler gözlenmiştir. **İÇA:** 6 Mayıs 1993'te Kızılıcahamam'da üç yeni çıkışmış yavrunun bulunduğu bir yuva, yumurtlamanın yaklaşık 20 Nisan'da başladığını göstermektedir.

Alttırılar ve Sınıflandırma

Monotipik bir türdür (Svensson, 1992).

Sarı Çinte

Emberiza citrinella, Yellowhammer

Çok lokal olarak yaz konuğu, yaygın olarak az sayıda kış konugudur.

Trakya'nın kuzeyinde ürediği bildirilmiş (Özkan, 2010), burada az sayıda yerli olduğu tahmin edilmektedir; ancak bu bilginin teyit edilmesi gerekmektedir. Üreme döneminde genellikle dağlık bölgelerdeki çalılıklarda ve parçalanmış karışık ormanlarda, orta irtifalarda bulunur. Akdeniz Bölgesi'nde Orta ve Batı Toroslar'da (Deppe, 1990; Kirwan & Martins, 1994) ve Güney Marmara'da (OST, 1975; Martins, 1989) üreme ihtimali vardır.

Geçit kuşu olarak Türkiye genelinde, kış konuğu olarak ise ekim başından mart sonuna ve nisan başına kadar Trakya, Batı ve Orta Anadolu'da yaygın ancak çok bol olmayacağı şekilde görülür. Öncelikle bir kış konuğu olup, üreme durumu ve yayılışı ayrıntılı olarak bilinmemektedir. Kışlaklarda en erken 6 Ekim'de, en geç 18 Nisan'da kaydedilmiştir. Doğu Anadolu'da birkaç göçmen birey gözlenmiş, Malatya ve Elazığ çevresinde ise kışladığı bilinmektedir.

Üreme

Yuvalama alanı: Trakya'da potansiyel üreme habitatı açık ağaçlık alanlar ve çalılıklardır.

Yuvası: Türkiye'de yuva ile ilgili bir kayıt bulunmamaktadır.

Yumurta sayısı: Türkiye'de yumurta veya yavruya dair doğrudan bir gözlem yapılmamıştır.

Üreme dönemi: Mayıs ve hazırlık ayında yumurta koymaya başlar. **MAR:** Mayıs ve hazırlık aylarında İstranca Dağları'nda öten erkekler tespit edilmiştir.

Alttırılar ve Sınıflandırma

Üreyen kuşlar incelenmemiş olsa da, tüm kayıtların görünüşe göre *erythrogenys* alttürüne ait olduğu düşünülmektedir (Roselaar, 1995). Bu alttürde, ak başlı çintede görülen bazı karakterler de bulunur. Bunun, iki tür arasında uzun bir zaman dilimine yayılan melezleşme ve gen akışı sonucuoluğu ileri sürülmüştür (Byers *vd.*, 1995; Panov *vd.*, 2003).

Ak Başlı Çinte

Emberiza leucocephala, Pine Bunting

Rastlantısal konuktur.

İlk kez, 13 Mart 1974'te Ankara'da Ortadoğu Teknik Üniversitesi Yerleşkesi'nde 3 erkek ve 3 dişi görülmüştür (Beaman, 1986; Kasparek, 1986e). 2 Şubat 1997'de aynı yerde biri erkek olan beş kuş kaydedilmiştir (Kirwan *vd.*, 2003). Sonraki kayıtlar şu şekildedir: 30 Kasım 2005'te Afyon'da Sandıklı ile Kızılıören arasında bir erkek ve 10-16 Ocak 2008'de erişkin bir dişi fotoğraflanmıştır. 10 Ocak 2008'de İstanbul Büyüçekmece Gölü Mımarsinan mevkisinde 1 birey gözlenmiştir (F. Can). 30 Ocak 2008'de Malatya üzerinden "Trabzon to Gaziantep" rotasında 1 birey bulunmuştur (M. Erturhan). 31 Ocak 2011'de Kayseri Yahyalı-Mustafabeyli yolu üzerinde 1 birey kaydedilmiştir (M. Ünlü).

15 Mart 2011'de İğdır Aras Kuş Halkalama İstasyonu'nda 1 birey gözlenmiştir. 25 Ocak 2016'da Kayseri Çıgilli Mahallesi'nde 1 birey bulunmuştur (*M. Ünlü*). 30 Ekim 2017'de İğdır Aras Kuş Halkalama İstasyonu'nda 1 birey gözlenmiş, 2 Mart 2018'de 1 birey kaydedilmiştir (*B. Demir*). 14 Şubat 2019'da Bolu Çoğullu Köyü Ulusu bölgesinde 5 birey kaydedilmiştir (*N/A*). 28 Mart 2019'da İğdır Aras Kuş Halkalama İstasyonu'nda 1 birey kaydedilmiştir. 17 Mart 2020'de aynı istasyonda yine 1 birey gözlenmiştir. 25 Şubat 2021'de Gaziantep Sof Dağı genel alanında 1 birey gözlenmiştir (*G. Güzelbey*). 26 Ekim 2021'de Samsun Kızılırmak Deltası Kuş Cenneti'nde 1 birey kaydedilmiştir (*E. Yoğurtçuoğlu*). 18 Ekim 2022'de Trabzon Kıyıcık-Yeniköy Deresi Ağzı'nda 1 birey gözlenmiştir (*E. Yoğurtçuoğlu*). 18 Kasım 2022'de Hakkâri Bölük Köyü-Yüksekova'da 1 birey kaydedilmiştir (*E. Bıyikoğlu; E. Kayhan*). 11 Mart 2023'te İğdır Aras Kuş Halkalama İstasyonu'nda 1 birey bulunmuştur (*K. Derneği; D. Kitel*). 1 Kasım 2023'te Ankara Bolu Yolu üzerinde 1 birey gözlenmiştir (*O. Aydın*). 8 Mart 2024'te Çorum Çatak'ta isimsiz bir yol üzerinde 1 birey kaydedilmiştir (*E. Bıyikoğlu*).

Hepsi 19. yüzyılda, çoğu 1861 ile 1871 arasında İstanbul'da kalan T. Robson tarafından toplanmış toplam 6 örnek vardır. Liverpool Müzesi'nde (National Museum and Galleries on Merseyside) T11583 numarasıyla kayıtlı olan bir erkek, 1858 kişisinde bilinmeyen bir tarihte İstanbul'da H. Loftus tarafından toplanmış, bir müddet Canon Tristram'ın koleksiyonunun bir parçası olmuştur. 31 Ekim 1865'te İstanbul Ortaköy'de toplanan bir erkek, şu anda Tring Doğa Tarihi Müzesi'nde bulunmaktadır (NHM 88.9.1912.524). Bunun dışında iki erişkin erkek 1869'da Robson tarafından toplanmış ve Dresser'e yollanmış, şimdi Manchester Müzesi'nde bulunmakta olup BB03154 numaralı kuş 21 Ekim'de "Konstantinopolis yakınındaki Kâğıthane tepelerinde", BB03153 numaralı kuş ise 8 Kasım'da "Konstantinopolis'te" toplanmıştır. Biri dişi olan iki örnek, tahminen Mathey-Dupraz tarafından kaydedilenler olup İstanbul Robert Koleji'nin koleksiyonunda bulunmaktadır. Bu kuşlar, müzedeki çoğu kuş gibi muhtemelen yakın çevreden toplanmış olsalar da toplanma tarihi ve yeri hakkında bilgi bulunmamaktadır. Robson'un yorumlarına göre bu tür yıldan yıla sonbahar geçişinde görülse de 19. yüzyıl yazarları türü seyrek kişi konuğu olarak sınıflandırmıştır.

İlk kez, 13 Mart 1974'te Ankara'da Ortadoğu Teknik Üniversitesi Yerleşkesinde 3 erkek ve 3 dişi (Beaman, 1986; Kasparek, 1986e), 2 Şubat 1997'de aynı yerde biri erkek olan beş kuş (Kirwan vd., 2003) görülmüştür

Sonraki kayıtları şu şekildedir. 30 Kasım 2005'te Afyon'da Sandıklı ve Kızılıören arasında bir erkek ve 10-16 Ocak 2008'de erişkin bir dişi fotoğraflanmıştır. 10 Ocak 2008'de İstanbul Büyücekmece Gölü Mimarşınan mevkiinde 1 birey *F. Can* tarafından gözlendi. 30 Ocak 2008'de Malatya üzerinden "Trabzon to Gaziantep" rotasında 1 birey *M. Erturhan* tarafından bulundu. 31 Ocak 2011'de Kayseri Yahyalı-Mustafabeyli yolu üzerinde 1 birey *M. Ünlü* tarafından kaydedildi. 15 Mart 2011'de İğdır Aras Kuş Halkalama İstasyonu'nda 1 birey *Ç. H. Şekercioğlu* tarafından gözlendi. 25 Ocak 2016'da Kayseri Çıgilli Mahallesi'nde 1 birey *M. Ünlü* tarafından kaydedildi. 30 Ekim 2017'de İğdır Aras Kuş Halkalama İstasyonu'nda 1 birey *B. Demir* tarafından gözlendi. 2 Mart 2018'de aynı istasyonda 1 birey yine *B. Demir* tarafından kaydedildi. 14 Şubat 2019'da Bolu Çoğullu Köyü Ulusu bölgesinde 5 birey NA tarafından gözlendi. 28 Mart 2019'da İğdır Aras Kuş Halkalama İstasyonu'nda 1 birey *J. Ramírez* tarafından kaydedildi. 17 Mart 2020'de aynı istasyonda yine 1 birey *J. Ramírez* tarafından kaydedildi. 25 Şubat 2021'de Gaziantep Sof Dağı genel alanında 1 birey *G. Güzelbey* tarafından gözlendi. 26 Ekim 2021'de Samsun Kızılırmak Deltası Kuş Cenneti'nde 1 birey *E. Yoğurtçuoğlu* tarafından kaydedildi. 18 Ekim 2022'de Trabzon Kıyıcık – Yeniköy Deresi Ağzı'nda 1 birey yine *E. Yoğurtçuoğlu* tarafından gözlendi. 18 Kasım 2022'de Hakkâri Bölük Köyü-Yüksekova'da 1 birey *E. Bıyikoğlu* ve *E. Kayhan* tarafından kaydedildi. 11 Mart 2023'te İğdır Aras Kuş Halkalama İstasyonu'nda 1 birey *K. Derneği* ve *D. Kitel* tarafından bulundu. 1 Kasım 2023'te Ankara Bolu Yolu üzerinde 1 birey *O. Aydın* tarafından gözlendi. 8 Mart 2024'te Çorum Çatak'ta isimsiz bir yol üzerinde 1 birey *E. Bıyikoğlu* tarafından kaydedildi.

Görünüşe göre hepsi 19. yüzyılda, çoğu 1861 ile 1871 arasında İstanbul'da kalan T. Robson tarafından toplanmış toplam 6 örnek vardır. Liverpool Müzesi'nde (National Museum and Galleries on Merseyside) T11583 numarasıyla kayıtlı olan bir erkek, 1858 kişisinde bilinmeyen bir tarihte İstanbul'da H. Loftus tarafından toplanmış, bir müddet Canon Tristram'ın koleksiyonun bir parçası olmuştur. 31 Ekim 1865'te İstanbul

Ortaköy'de toplanan bir erkek, şu anda Tring Doğa Tarihi Müzesinde bulunmaktadır (NHM 88.9.1912.524). Bunun dışında iki erişkin erkek 1869'da Robson tarafından toplanmış ve Dresser'e yollandı ve şimdi Manchester Müzesi'nde bulunmaktadır olup BB03154 kayıt numaralı kuş 21 Ekim'de 'Konstantinopolis yakınındaki Kâğıthane tepelerinde ve BB03153 kayıt numaralı kuş 8 Kasım'da 'Konstantinopolis'te toplanmıştır. Biri dışı olan iki örnek, tahminen (Mathey-Dupraz, 1920-24) tarafından kaydedilenler olup İstanbul Robert Kolej'in koleksiyonunda bulunmaktadır (Kirwan, 1997b). Bu kuşlar, müzedeki çoğu kuş gibi muhtemelen yakın çevreden toplanmış olsalar da toplanma tarihi ve yeri hakkında bilgi bulunmamaktadır. Robson'un yorumlarına göre bu tür yıldan yıla sonbahar geçişinde görülse de 19. yüzyıl yazarları türü seyrek kiş konuğu olarak sınıflandırmıştır.

Üreme

Türkiye'de yuvalamaz. Asya'nın güney tayga kuşağında yuvalar.

Alttırılar ve Sınıflandırma

Türkiye'den belgelenen bireyler nominat alttüre aittir.

Doğu Kirazkuşu

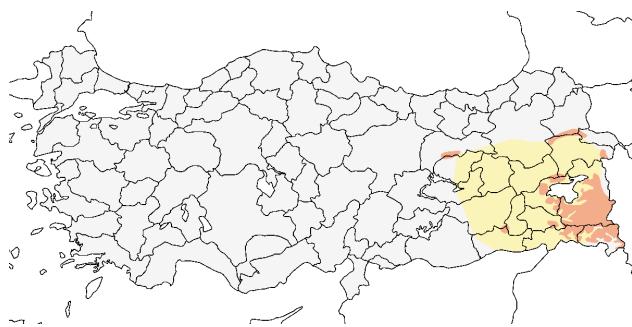
Emberiza buchanani, Grey-necked Bunting

Dar yayılışı ve nispeten çok sayıda bulunan yaz göçmenidir.

Başlıca Doğu ve Güneydoğu Anadolu'nun ağaçsız dağlık bölgelerinde bulunur. Kuzeyde Üst Aras Vadisi, batıda Tunceli'deki Munzur Dağları'na kadar ulaşır. Yerel olarak Siverek'te bulunur, ancak tür buradan daha kuzeydoğuda bulunmaz. Coğunlukla nisan sonu ve Mayıs başında gelir. Genellikle 1800 m'nin üstündeki kurak ve dağlık arazilerde ürer, en az 3000 m'ye kadar çıkar. Nadiren 1000 m kadar alçakta da üreyebilir.

Alçak rakımlı bazı bölgelerde Kirazkuşu ile yayılışları kesişir, ancak iki tür bir arada bulunmaz (Martens, 1979). Birçok yerde yüksek yoğunlukta üreyebilir.

Türün bilinen yayılış bölgesinin oldukça batısında olan Aladağlar'da Mayıs 1990'da şüpheli bir gözlem bildirilmiştir (Kirwan, 1990). Öte yandan, 9 Mayıs 2001'de Toprakkale'nin güneyindeki bir boğazda geçiş hâlindeki bir birey (Balmer & Betton, 2002a) ve 15 Nisan 1996'da Göksu Deltası'nda bir erkek birey (J.-P. Paul) gözlenmiştir. Sonbahar göçü hakkında çok az bilgi vardır. Kuşlar üreme alanlarında Eylül sonuna kadar kalır. Buna rağmen (Kumerloeve, 1969a), Kasım başında Doğubayazıt'ın doğusunda küçük bir sürünenin gözlendiğini belirtir. Türk, kişi Batı ve Orta Hindistan'da geçirir (Sibley & Monroe, 1990).

Üreme

Yuvalama alanı: Yüksek rakımlı, kurak, çiplak ve genellikle dik yamaçlarla alçak ve seyrek vejetasyonlu kayalık bölgelerde ürer.

Yuvası: Yuvayı yerde, alçak bir kaya, bodur bir ağaç veya bir ot öbeğinin altına yapar. Genellikle yalnız başına ürer. Ancak 19 Haziran 2004'te Erçek yakınındaki 1,5 kilometrelük dik ve kayalık bir yamaç boyunca eşit aralıklarla konumlanmış sekiz öten erkek kaydedilmiş ve bu bireylerin uçurum hattı boyunca öttükleri gözlenmiştir. Aynı yamaçta, yamacın dibinden yaklaşık 4 metre yukarıda, alçak bir çalının gölgesinde yere yapılmış bir yuvada dört yumurta bulunmuştur. Yuvanın derinliği 10 cm olarak ölçülmüş, bitki sapları ve otlardan kâse şeklinde örülmüş ve açık tarafa bakan kenarı daha yüksek yapılmıştır. Astarında ince otlar ve killar bulunmuştur.

Yumurta sayısı: Türkiye'de dört yumurtalı bir yuva (OST, 1972), Ermenistan'da ise 5 yumurtalı bir yuvada yumurtaların 18 Haziran'da çatladı kaydedilmiştir (Adamian & Klem, 1999). Yumurta sayısı genellikle 3-5 arasında değişir.

Üreme dönemi: Mayıs sonu ve Haziran başı yumurta koyar, yavrular temmuz sonuna

kadar tüyenir. Türkiye'de ve yayılış alanının diğer bölgelerinde yilda iki kez kuluçkaya yattığı düşünülmektedir. **DOA:** 2 Haziran 1969'da Görentaş'ın batısında bir çiftin çiftleştiği gözlenmiştir; bu kayıt Türkiye Kuş Raporu'nda yanlışlıkla 31 Mayıs olarak geçmiştir (OST, 1972). Van çevresinde 20 Haziran 1990'da içinde hav tüylü yavru bulunan bir yuva görülmüş ve yumurtlamanın hazırlan başında başladığı anlaşılmıştır. 23–24 Temmuz 1992'de Akdoğan Gölü'nde ve 29 Temmuz 2000'de Doğubayazıt yakınındaki İshak Paşa Sarayı'nda aile grupları ve genç bireyler gözlenmiştir. Ermenistan'da 21 Mayıs 1995 ve 20 Haziran 1972'de yuva yapımı, 29 Mayıs 1962'de yumurtalı bir yuva ve 15 Haziran 1972'de beş yumurtalı bir yuva kaydedilmiştir; bu yumurtalar 18 Haziran'da çatlamıştır (Adamian & Klem, 1999).

Alttürler ve Sınıflandırma

Türkiye'de *cerrutii* alttüri bulunur. Toplam üç alttür tanımlanmış olsa da tür içindeki coğrafi varyasyon sınırlıdır. Bu nedenle, türün monotipik olarak değerlendirilmesi daha uygun bir yaklaşımdır.

Boz Çinte

Emberiza cineracea, Cinereous Bunting

Batıda lokal olarak az sayıda, doğuda yaygın olarak çok sayıda bulunan yaz göçmenidir.

Batıda bulunan *cineracea* alttüri, Marmara'nın güneyinden başlayarak İzmir çevresi üzerinden Toroslar'a kadar yayılır. Türkiye'deki yayılışının parçalı olduğu düşünülmektedir. Bu alttür oldukça lokal ve genellikle seyrek bulunan bir yaz göçmenidir. Türkiye dışında yalnızca Yunan adalarından Midilli (Lesbos), Sakız (Chios), İksiri (Skyros) ve muhtemelen İkarya (Ikaria) ile Sisam (Samos) adalarında ürer (International, 2000; Albayrak, Gürsoy & Kirwan, 2002). Tür ilk kez 1836 yılında Strickland tarafından Bornova'dan toplanan bir örnekle tanımlanmış, tip örneği bugün Cambridge Üniversitesi Zooloji Müzesi'nde saklanmaktadır (CUMZ27Fri(E)/23/r/1).

Doğuda bulunan *semenowi* alttüri ise Gaziantep'in 40 km batısından başlayarak İran ve Irak sınırına kadar olan bölgede ürer. Bu alttür ayrıca lokal olarak Güneybatı İran'daki

Zagros Dağları'nda da bulunur. Türkiye'de 800–1200 m arasında, en fazla 2000 m yüksekliğe kadar yayılış gösterir. Genellikle çalılıkla kaplı yüksek arazilerde ve Güneydoğu Anadolu'nun korunaklı vadilerinde sulak vejetasyonda yaşar. Doğu Anadolu'nun güneyinden başlayarak kuzeyde Doğubayazıt ve Bitlis'e kadar görülmüştür. Her iki alttür, birbirleriyle karışmadan ayrı bölgelerde ürer.

İlkbahar göçü genellikle nisanın ilk haftasında başlar. Ender olarak mart ortasında güney kıyılarda görülür. Batı İç Anadolu'dan bir güncel kayıt (Bradshaw & Kirwan, 1994) ve Karadeniz Bölgesi'nden 14 ve 18 Nisan 1992 tarihlerinde semenowi altürüne ait Kızılırmak Deltası kayıtları mevcuttur (Hustings & Dijk, 1994). İlkbahar geçidi haziran başına kadar sürebilir. Üreme alanlarından ayrılma ise ağustos başında başlar. Bazı bireyler kuzeye doğru yayılış alanının dışına da dağılabilir. Örneğin, Munzur Dağları'nda ağustos sonunda görülen semenowi altürüne ait bir erkek bireyin göçmen olduğu düşünülmektedir. Türkiye'den ayrılmış genellikle eylül ortasında tamamlanır; ancak başıboş bireylerin 25 Ekim'e kadar gözlendiği iddia edilmiştir (Kasperek, 1985). Ayrıca, Tring Doğa Tarihi Müzesi'nde yer alan Meinertzhagen koleksiyonunda, semenowi altürüne ait erkek bir örneğin (1965.M.16238), 23 Ekim tarihinde Şam'da toplandığı belirtilmiştir.

Üreme

Yuvalama alanı: Kalın ve kısa otlar, dağınık çalılar ve büyük kayaçların bulunduğu kaya parçaları serpilmiş yamaçlarda, daha yüksek irtifalarda ise uçurumlar ve büyük kaya çıkıntılarında bulunur.

Yuvası: Yuvasını yerde, seyrek vejetasyon altında ve genellikle alçak bir kaya ya da çalının gölgesinde yapar. 9 Mayıs 2004'te Gaziantep Durnalık'ta kayalık bir yamaçta, küçük ve dağınık ağaçların bulunduğu bir alanda bulunan boş bir yuvanın kısmen yatay bir kayanın siperinde olduğu ve neredeyse tam bir tas şeklinde örüldüğü kaydedilmiştir. Bu yuva bitki kökleri,

ot ve yosunla örülülmüş, alttan kalın bir yosun tabakasıyla desteklenmiş ve küçük köklerle astarlanmıştır.

Yumurta sayısı: Türkiye'de üç yumurtalı bir yuva ve altı yumurtalı bir yuva kaydedilmiştir. Ayrıca 10 Mayıs 1899'da İzmir civarında toplanmış tek bir yumurta Manchester Müzesi'ndedir. Yuvada dört yavruya iki örnekte rastlanmıştır.

Üreme dönemi: EGE: 23 Mayıs 1954'te Bornova'da ağızında besin taşıyan bir erkek gözlenmiş, bu durum yavruların yuvadan ayrıldığını düşündürmüştür. Aynı yerde 20 Mayıs 1951'de neredeyse uçabilecek durumda tüylenmiş bir yavru gözlenmiş, yumurtlamanın nisan sonuna denk geldiği anlaşılmıştır (McNeile, 1950, 1951, 1954, 1967, 1968, 1970, 1972, 1973). Nisanın ikinci yarısında İzmir çevresinde yumurtalı bir yuva (Krüper, 1875) ve 24 Mayıs'ta üç yumurtalı başka bir yuva daha kaydedilmiştir (Hüe & Etchécopar, 1970). 4 Nisan 1996'da Pamukkale'de öten 2-3 erkek, 1 Temmuz 1999'da Menemen ile Manisa arasında iki aile grubu gözlenmiştir (P. Castell). Midilli'de 7 Mayıs 1995'te yiyecek taşıyan bir çift, 14 Mayıs 1995'te başka bir çiftin yuvasında iri bir yavru kaydedilmiştir. GDA: 11 Haziran 1996'da Halfeti'de bir erişkin tüylenmiş bir yavrusu beslerken, 8 Haziran 1993'te çiftleşme davranışını sergileyen bir çift gözlenmiştir. 27 Nisan 2005'te bir dişi yuva malzemesi taşımış, 18 ve 21 Mayıs 2007'de iki ayrı yuvanın yapım aşamasında olduğu kaydedilmiştir. 2 Haziran 1998'de bulunan bir yuvada 6-7 günlük yavrular, yumurtlamanın yaklaşık 11 Mayıs'ta gerçekleştiğini göstermektedir. 11 Haziran 1990'da dört yavrulu bir yuva, 8 Haziran, 14 Haziran ve 23-26 Haziran tarihlerinde yiyecek taşıyan erişkinler kaydedilmiştir. 6-7 Haziran 2006'da birkaç çift ve yeni tüylenmiş yavrular görülmüş, bu gözlemler yumurtlama döneminin Mayıs başı olduğunu göstermektedir. 14 Haziran 2010'da tüylenmiş bir yavrusu besleyen erişkin ve 16 Ağustos 1974'te üç tüylenmiş yavrusu besleyen bir dişi gözlenmiştir; bu son kaydın ikinci kuluçkaya ait olduğu düşünülmüştür. 23 Mayıs 1969'da Baykan'da (Siirt) altı yumurtalı bir yuva ile aynı tarihte dört adet 2-3 günlük yavru bulunan başka bir yuva bulunmuş, yumurtlamanın Mayıs başında başladığı anlaşılmıştır (Chappuis, Heim de Balsac & Vielliard, 1973).

Alttırılar ve Sınıflandırma

Batıda bulunan *cineracea* alttüri Marmara Bölgesi'nin güney ucundan başlayarak kıyı

boyunca Doğu Toroslar'a kadar uzanır. Doğu'da bulunan *semenowi* alttüri ise Gaziantep'in batısından başlayarak İran ve Irak sınırına kadar yayılış gösterir. (Roselaar, 1995). Bu iki alttürün yayılış sınırını Fırat Nehri olduğu iddia edilmiş, Gaziantep çevresinde *semenowi* alttürünün bulunmasıyla iddia yürütülmüştür (Martins, 1989; Kirwan & Martins, 2000; Kirwan vd., 2003). Her iki alttür, birbirleriyle karışmadan farklı bölgelerde ürer. Tring Doğa Tarihi Müzesi ve Manchester Müzesi'nde incelenen örneklerde ara form varlığına işaret eden belirgin bir bulguya rastlanmamıştır.

Kirazkuşu

Emberiza hortulana, Ortolan Bunting

Yaygın ve çok sayıda bulunan yaz göçmeni ve geçit türüdür.

Kurak ve çalılık alanlar, tarım arazileri ve kayalık bölgelerde, genellikle 750-2600 metre arasında ürer. Doğu Anadolu'da ise istisnai olarak 3300 metreye kadar çıktıığı bilinmektedir (Kumerloeve, 1969a). Ayrıca, daha alçak rakımlardaki orman kenarlarında da ürediği kaydedilmiştir: Ege'de 80-300 metre, Marmara'da 300 metrenin üzeri ve Karadeniz Bölgesi'nde 200 metrenin üstü (Kumerloeve, 1962). İç Anadolu'nun büyük kısmında üremez ve Trakya'da oldukça sınırlı bir dağılıma sahiptir.

Hem ilkbahar hem de sonbahar göçü sırasında tüm bölgelerde daha yaygın ve bol sayıda görülür. Bazen, örneğin Eylül 1973'te Ardeşen'de olduğu gibi, 100'ü aşan bireylerden oluşan kalabalık sürüler gecebilir. İlkbaharda göçmenler mart sonundan itibaren gelmeye başlar; en erken kayıt 16 Mart'tadır. Ancak yoğun geçiş Nisan ortasından önce başlamaz ve Mayıs ortasına kadar devam eder. Bu durum güney bölgeler için de geçerlidir. Sonbahar göçü ise Ağustos sonu ile eylülün ilk yarısında en yoğun halini alır; bazı bireyler eylül sonuna kadar bölgede kalır. En geç sonbahar kaydı 31 Ekim tarihindedir.

Üreme

Yuvalama alanı: Açık otlu arazilerde, çoğunlukla seyrek ve bodur ağaçların bulunduğu tepe yamaçlarında, bazen kaya küteleri veya tek ağaçların yakınında yuvalar. Ayrıca çayırlar, yaylalar, mısır tarlalarının kenarları, orman kenarları ve açık ormanlarda da yer alır.

Yervası: Yuvasını zemine, otların arasına veya çiplak toprak üzerine yapar. Genellikle bir bitki kümesinin ya da alçak bir çalı veya kayanın korunaklı altı seçilir. Kâse şeklindeki yuva, bitki gövdeleri, otlar ve köklerden örülür; daha ince otlar, kökler ve killarla astarlanır.

Yumurta sayısı: Türkiye'de üç yumurta içeren bir yuva ve dört yumurta içeren bir diğer yuva tespit edilmiştir. Yaklaşık altı günlük bir yavru, 28 Haziran 1977'de Bolu yakınlarında bir yuvada görülmüş olup (Pforr & Limbrunner, 1982), bu yuvada ilk yumurtanın 7 Haziran'da bırakıldığı tahmin edilmektedir.

Üreme dönemi: İlk yumurtanın haziran sonunda bırakıldığını gösterir. Nisan sonu ile temmuz arasında sık duyulan ötüşü, Türkiye'de de yayılış alanının diğer kısımlarında olduğu gibi yılda iki kez kuluçkaya yattığını düşündürmektedir. **MAR:** 14 Haziran 1966'da Çatal Dağı'nda bir çift ve bir tüylenmiş yavru, 18 Temmuz 1988'de Ayvacık'ta bir genç, 26 Haziran 1973'te Kösedere'de yeni tüylenmiş bir yavru kaydedilmiştir. Manchester Müzesi'nde bulunan ve 27 Mayıs 1876'da Krüper tarafından İzmir çevresinden toplanan tek yumurta da Türkiye'deki erken dönem verilerden biridir. 17-23 Temmuz 1971'de Torosdağ'da tüylenmiş yavrularını besleyen erişkinler gözlenmiştir. **KAD:** 5 Haziran 1996'da Abant Gölü'nde ve 11 Temmuz 1986'da Kale'de erişkinlerin yuvaya yiyecek taşıdığı görülmüş; 28 Haziran 1969'da İspir'de bir aile grubu ve 11 Haziran 2004'te Eskipolat'ta iki tüylenmiş yavrunun beslendiği kaydedilmiştir. **İÇA:** 28 Haziran 1977'de üç yumurtalı bir yuva, 8 Haziran 1977'de tüylenmiş yavrular ve 5 Haziran 1996'da yiyecek taşıyan bir erişkin, 17 Haziran 1977'de Sultansazlığı'nda

tüylenmiş yavrular gözlenmiştir (Barış vd., 1984); (Kasperek, 1985). **DOA:** 1969 Temmuz'unda Varto çevresinde birçok genç, 9 Temmuz 1986'da Van ile Erçek arasında bir aile grubu gözlenmiştir. **GDA:** 8 Mayıs 1989'da Işıklı'da dört yumurtalı bir yuva bulunmuştur.

Alttırılar ve Sınıflandırma

Monotipik bir türdür.

Kızıl Kirazkuşu

Emberiza caesia, Cretzschmar's Bunting

Yaygın olarak çok sayıda bulunan yaz göçmenidir.

Başlıca Ege, Akdeniz bölgelerinde bulunur. Trakya'da ve İç Anadolu'nun güney sınırında lokal olarak, Güneydoğu Anadolu'nun doğusu ile Doğu Anadolu'nun güneyinde ise çok sınırlı sayıda kaydedilmiştir. Yaz aylarında Batı Karadeniz'de de gözlenmiştir. Tür, kendine özgü bir habitat tercihine sahiptir; Akdeniz makisi ya da açık çam ormanlarının bulunduğu çiplak ve kayalık yamaçlarda yaşar. Bazan deniz kıyısına yakın, genellikle 200–800 metre rakımda, nadiren 1200 metreye kadar çıkan farklı habitatlarda da görülebilir.

İlkbaharda mart ortasından itibaren gelir; en erken kayıt 16 Mart tarihindedir. Sonbahar göçü genellikle ağustos ortasında başlar. Ancak eylülün üçüncü haftasından sonra nadiren görülür. Son kayıt 20 Eylül'dedir. Geçiş dönemi, özellikle sonbaharda biraz daha yaygın olabilir. Tanımlama şüphesi bulunsa da, türün kasım başında Doğu Anadolu'nun doğusunda kaydedildiği bir örnek vardır (Kumerloeve, 1967a).

Üreme

Yuvalama alanı: Kayalık vadilerdeki kurak tepelerin yamaçlarında, kısa otlarla kaplı çiplak zeminlerde yuvalar. Çalılar, kaya parçaları ve

bazen ağaçlar gibi yüksek noktalar ötmek için kullanılır. Akdeniz Bölgesi'nde bir arpa tarlasında da ürediği kaydedilmiştir (Castell, 1997).

Yuvası: Yuva yere yapılır, bodur bir ağaç, çalı veya kayanın dibine çok iyi şekilde saklanır ve kısmen gölgdededir. Kâse şeklindeki yuva, otlar ve bitki kökleriyle örülür; otlar, kökler ve killarla astarlanır.

Yumurta sayısı: Türkiye'de üç yumurta içeren bir yuva ve beş yumurta içeren bir başka yuva kaydedilmiştir. Ayrıca dört yavru içeren üç yuva ve beş yavru içeren iki yuva tespit edilmiştir.

Üreme dönemi: Nisan başında ilk yumurtayı koyar. Yavrular temmuz sonuna kadar tüylenmiş olur. Bu veriler yılda iki kez kuluçkaya yattığını göstermektedir. **EGE:** 4 Mayıs 2001'de Manisa'da yeni tüylenmiş yavrular bulunmuş, ilk yumurtlamanın nisan başında olduğu tahmin edilmiştir. 11 Mayıs 1951'de İzmir yakınında dört tüylenmiş yavru (McNeile, 1950, 1951, 1954, 1967, 1968, 1970, 1972, 1973), 24 Mayıs 1950 ve 11 Mayıs 1951'de Manisa'da yiyecek taşıyan erişkinler, 2 Mayıs 1950 ve 4 Mayıs 1951'de uyarı sesi çıkan erişkinler ve 20 Mayıs 1951'de tüylenmiş yavrular gözlenmiştir. 22 Mayıs 1999'da Akköy'de tüylenmiş yavrular, 30 Mayıs 2004'te üç yumurtalı ve 1 Haziran 2004'te yaklaşık iki günlük dört yavrulu yuvalar tespit edilmiştir.

AKD: 31 Mart 2000'de üreme alanlarında öten erişkinler görülmüş, 10 Mayıs 1899'da Acıgöl yakınında beş yumurtalı bir yuva bulunmuştur (Selous, 1900). 15 Mayıs 1974'te Finike yakınında tüylenmek üzere olan beş yavru, 22 Mayıs 1993'te Silifke'nin kuzeyinde yaklaşık iki günlük beş yavru ve 30 Mayıs 1995'te Göksu Deltası'nda yavrulu yuvalar gözlenmiştir. 24 Mayıs 1999'da Akseki çevresinde yuva yapan bir çift, 22 Haziran 1990'da tüylenmiş bir yavru ve 24 Mayıs 1999'da yeni tüylenmiş yavrular beslenirken görülmüş, bu kayıtlar ilk yumurtlama tarihinin nisan sonu olduğunu göstermektedir. **İÇA:** 10 Haziran 1998'de Hasan Dağı'nda yuva yapımı ve yavrulu bir yuva gözlenmiştir. **GDA:** 8 Haziran 1993'te Işıklı'da yaklaşık altı günlük dört yavru bulunan bir yuva ve 7 Haziran 2006'da tüylenmiş yavrular içeren iki farklı yuva kaydedilmiştir. 14 Haziran 1996'da yiyecek taşıyan bir erişkin gözlenmiştir. **DOA:** 10 Temmuz 1979'da Tatvan'da yavrusunu besleyen bir erkek görülmüştür (Berg & Damhuis, 1981).

Alttürler ve Sınıflandırma

Monotipik bir türdür.

Bataklık Çintesi

Emberiza schoeniclus, Common Reed Bunting

Lokal olarak nispeten az sayılarda bulunan yerlidir. Kışın göç alır.

İç ve Doğu Anadolu'da, doğuda ve güneyde İran ve Irak sınırına kadar yayılım gösterir. 1992 ilkbaharında Kızılırmak Deltası'nda yürütülen çalışmada tespit edilen 800–1200 çiftlik nüfus, büyük olasılıkla Türkiye'deki en kalabalık üreyen popülasyondur. Marmara Bölgesi ile Ege'nin bazı bölgelerinde ise daha seyrek ve oldukça lokal bir dağılım sergiler. İç Anadolu'da 1000 metreye, Doğu Anadolu'da ise en az 2000 metreye kadar ürediği bilinmektedir.

Göç dönemlerinde, özellikle sonbaharda yaygın ve genellikle kalabalık sayınlarda görülür. Kış döneminde batı ve orta bölgelerdeki sulakalanlarda, ekim sonundan Mayıs ayına kadar bulunabilir. Bu dönemde özellikle akşam saatlerinde, bazen 250 bireyi aşan sürüler halinde gözlenebilir.

Üreme

Yuvalama alanı: Açık bataklıklar, sazlıklar ve göllerdeki su kenarı vejetasyonunda yuvalar.

Yuvası: Genellikle çok iyi gizlenmiş olup yere yakın, içine girilmez sık vejetasyon içinde bulunur. Yuva bitki kökleri, otlar ve karayosunlarıyla örülür, killar ve ince otlarla astarlanır.

Yumurta sayısı: Türkiye'de üç yumurta içeren bir yuva, dört yavru içeren bir yuva ve üç yavru içeren bir başka yuva kaydedilmiştir. Genelde yumurta sayısının 4–5 olduğu düşünülmektedir.

Üreme dönemi: Mayıs ayında yumurta koyar, Mayıs sonundan itibaren yavrular gözlenir. Yilda iki kez kuluçkaya yattığı bilinir. **KAD.** Kızılırmak Deltası'nda 5 Mayıs 1992'de içinde yumurta olan bir yuva bulunmuştur (Hustings & Dijk, 1994). Temmuz 1972'de dört yavrulu iki çift ve üç yavrulu bir çift gözlenmiştir (Dijksen & Kasparek, 1985). **İÇA:** 25 Mayıs 1992'de Eşmekaya'da

bulunan bir yuvada üç yumurta sayılmış, 23 Mayıs 1992'de başka bir yuvada yumurtadan yeni çıkış dört yavru görülmüş, yumurtlama tarihinin Mayıs başı olduğu anlaşılmıştır. 8 Mayıs 1967'de Eber Gölü'nde yuva yapımı gözlenmiştir. **DOA:** 14 Temmuz 1986'da Van Sazlığı'nda bir erişkin ve bir genç, 4 Ağustos 1992'de bir aile grubu gözlenmiştir.

Alttürler ve Sınıflandırma

Dünya genelinde üç alttür grubu tanımlanır: kuzeyde *schoeniclus* grubu, koyu gagali *intermedia* grubu ve soluk renkli *pyrrhuloides* grubu. Bu grupların evrimsel olarak birbirinden farklı soylardan geldiği düşünülmektedir ((AOU), 1998). Türkiye'de üreyen bireyler, kalın gagali *intermedia* grubuna ait bir ya da birden fazla altture dâhildir.

Ülkenin batı ve orta bölgelerinde üreyen popülasyonlar *reiseri*, doğudakiler ise *caspia* altürüne aittir (Roselaar, 1995). Bu iki alttür arasında klinal (dereceli) bir geçiş olduğu belirtilmiştir (Byers vd., 1995). Amik Gölü'nde Aharoni tarafından toplanan örnekler *pyrrhuloides* olarak tanımlanmış olsa da, Doğu Akdeniz'deki üreme alanlarında asıl olarak *korejewi* alttüri görülmektedir (Roselaar, 1995). *Korejewi*, güneydoğu İran'da tanımlanmış olup, kuzeyde kuzeydoğu İran ve Afganistan'a kadar yayılır. Batıda ise Suriye'ye kadar uzandığı düşünülmektedir (Roselaar, 1995). Ancak bu alttürün Türkiye'deki varlığı (Byers vd., 1995) tarafından şüpheli bulunmuştur. Karadeniz ve Doğu Anadolu'daki bazı üreyen bireyler, hatalı olarak *intermedia* formu şeklinde tanımlanmıştır (OST, 1975).

Kış göçmenlerinin büyük çoğunluğu, *schoeniclus* nominal formuna ya da *intermedia* grubuna ait kalın gagali alttûrlere dâhildir. (Kumerloeve, 1966-67), kışın Amik Gölü'nde toplanan örneklerin en çok *ukrainae* altürüne benzediğini belirtmiş; (Roselaar, 1995) ise bu örnekleri *tschusii* olarak tanımlamıştır. Balkanlar gibi yakın bölgelerden elde edilen örnekler değerlendirildiğinde, özellikle Türkiye'nin batısındaki kış göçmenlerinin büyük olasılıkla *schoeniclus/stresemanni* ve *tschusii/othmari* alttûrlерine ait olduğu düşünülmektedir.

Stresemanni, nominal *schoeniclus* alttüründen ayırt edilebilecek kadar belirgin morfolojik özellikler göstermediğinden ayrı bir alttür olarak kabul edilmemeli ve *schoeniclus* altında

değerlendirilmelidir. Benzer şekilde, *tschusii*, *othmari* ve muhtemelen *reiseri* alttürlerinin de tek bir isim altında birleştirilmesi uygun olacaktır. Bu durumda öncelik hakkı *othmari* adına verilmelidir.

Küçük Çinte

Emberiza pusilla, Little Bunting

Rastlantısal konuktur.

Nispeten çok sayıda güncel kayıtları mevcuttur. 13 Kasım 2010'da Hatay Subası'nda 1 birey (M. Atahan), 27 Kasım 2010'da Gaziantep Birecik-Karkamış'ta 1 birey (F. Izler), 15 Ocak 2013'te Bartın'da 1 birey (N. A.), 30 Ocak 2013'te tekrar Hatay Subası'nda 1 birey (M. Atahan), 5 Mart 2015'te Mersin ODTÜ Deniz Bilimleri Enstitüsü'nde 1 birey (K. Özkan), 13 Şubat 2016'da Bursa Gölyazı'da 1 birey (N. A.), 21 Ekim 2016'da İğdır Aras Kuş Halkalama İstasyonu'nda 1 birey (B. Demir ve Ç. H. Şekercioğlu), 13 Ekim 2018'de Rize Merkez'de 1 birey (B. Hatinoğlu), 26 Ekim 2021'de Samsun Kızılırmak Deltası Kuş Cenneti'nde 1 birey (E. Yoğurtcuoğlu), 22 Ekim 2022'de İğdır Aras Kuş Halkalama İstasyonu'nda 1 birey (M. Ko), 6 Ekim 2023'te yine aynı istasyonda 1 birey (H. Andersson, W. Chen, Ç. İ. Demiral ve K. Derneği) ve son olarak 2 Aralık 2023'te Ankara Akdoğan'da 1 birey (İ. Adresi) gözlenmiştir.

21 Mart 1910'da Erzurum'da bir Sarı Çinte sürüsü içinde bulunduğu iddia edilen 3 bireyin gözlemi, tanımlama için gerekli ayrıntılardan yoksundur (McGregor, 1917). (Mathey-Dupraz, 1920-24), İstanbul Boğazı'na ait tarihi belirsiz bazı kayıtlardan şüphe duymakla birlikte, İstanbul Bebek'teki Robert Kolej koleksiyonunda iki örnek gördüğünü belirtmiştir. Türü nadir bir kış konuğu olarak değerlendiren (Elwes & Buckley, 1870), von Gonzenbach'ın 19. yüzyıl ortalarında İzmir çevresinde örnekler topladığını da aktarmaktadır (Krüper, 1875).

Yakın dönem kayıtları da sınırlıdır. G. Trommer, 10 Kasım 1968'de Tatvan'da 7 birey gözlediğini bildirmiştir, ancak bu kaydı daha sonra geri çekmiştir (Kumerloeve, 1969a). Kızılırmak Deltası'ndan 15 Nisan 1992'de görülen ve kısa süreli ötüşi duyulan bir birey ile 26 Nisan 1992'de yakından gözlenen bir erkek olmak üzere iki kayıt mevcuttur (Hustings & Dijk, 1994). Ancak her iki gözlem de ayrıntı açısından yetersizdir.

Üreme

Türkiye'de yuvalamaz.

Alttırılar ve Sınıflandırma

Monotipik bir türdür.

Ak Kaşlı Çinte

Emberiza rustica, Rustic Bunting

Rastlantısal konuktur.

Günümüzde fotoğraflarla belgelenmiş iki erken dönem kayıttan ilki, Ekim 2004'te Gaziantep yakınında; ikincisi ise 18 Ocak 2008'de Sakarya Karasu çevresinde erkek olduğu düşünülen bir bireyin gözlenmesidir (S. Bekir).

Bu türün son dönem kayıtları ise giderek artmaktadır. 18 Ocak 2008'de Sakarya Acılar Longozu'nda 1 birey (E. Yoğurtçuoğlu), 4 Mart 2017'de Bursa Kocaçay Deltası–Dalyan Gölü'nde 1 birey (M. Özdemir), 9 Mart 2017'de Rize İyidere'de 1 birey (B. Hatinoğlu), 12 Ekim 2017'de İstanbul Tayakadın Mahallesi'ndeki bir piknik alanında 1 birey (S. S. İnak), 14 Ekim 2019'da İğdır Aras Kuş Halkalama İstasyonu'nda 1 birey (N. A.), 25 Aralık 2020'de Zonguldak Çaycuma Kent Ormanı ve Filyos Irmağı Sazlıklarında 2 birey (A. Köse ve Ö. Ö. Özaydın), 1 Ocak 2021'de aynı bölgede yeniden 2 birey (A. Köse), 17 Ocak 2021'de Şanlıurfa Karkamış–Fırat Nehri ÖKA alanında 1 birey (H. Meşe), 29 Ocak 2022'de Tokat Geyras'ta 1 birey (M. K. Sondaş), 18 Ekim 2022'de Trabzon Kıyıcık–Yeniköy Deresi Ağzı'nda 1 birey (E. Yoğurtçuoğlu), 22 Ekim 2022'de İğdır Aras Kuş Halkalama İstasyonu'nda 1 birey (M. Ko), 6 Kasım 2022'de Hatay Subası'nda 1 birey (A. Atahan, M. Atahan, S. Atahan ve F. Izler), 10 Mart 2023'te yeniden Zonguldak Çaycuma çevresinde 4 birey (A. Köse) ve 12 Kasım 2023'te Muğla açıklarında, Kastellorizo'dan deniz rotasında 1 birey (C. Papaconstantinou) gözlenmiştir.

19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren, muhtemelen 1860 sonrası dönemde toplam 5 örnek toplanmıştır. Bunlardan ikisi İstanbul bölgesinden görünüşe göre Robson tarafından; ikisi ise 20. yüzyıl başlarında toplanmıştır. En az bir tanesi genç bir dişi olup, 24 Ekim 1971'de İstanbul Büyükdere'de ökse ile yakalanmış ve Dresser'e gönderilmiştir. Bu örnek bugün Manchester Müzesi'nde BB02963 numarasıyla kayıtlıdır (Kasperek, 1990a). Diğer bir örnek, İstanbul'un kuzeyinde 14 Şubat tarihinde toplanmıştır, ancak yılı bilinmemektedir. Daha güneyde ise, genç bir erkek 1882 ile 1884 yılları arasında bir 12 Aralık günü Mersin yakınında Schrader tarafından toplanmış ve Laubmann Koleksiyonu'na verilmiştir. Bu örnek günümüzde Münih Devlet Zooloji Koleksiyonu'nda (Zoologische Staatssammlung Munich) saklanmaktadır (Roselaar, 2003). Ayrıca, I. C. Parrot tarafından 24 Şubat 1904'te Kuzeybatı Anadolu'da Pırgos adlı bir yerleşimde bir birey toplanmıştır; bu yerin günümüzde Çanakkale Yuvacık olduğu tahmin edilmektedir (Kumerloeve, 1975a, 1966a). (Kirwan, 1996), İstanbul Bebek'teki Robert Kolej koleksiyonunda (şimdiki Saint-Joseph Lisesi Müzesi) erkek olduğu düşünülen genç bir örnekten söz eder. Bu örnek, her ne kadar 19. yüzyıl sonu ya da 20. yüzyıl başında İstanbul çevresinde toplanmış diğer bireylerle benzer döneme ait olsa da, görünüşe göre daha önce belgelenenlerden farklı bir örnektir.

Üreme

Türkiye'de yuvalamaz. Avrasya tayga kuşağında Norveç'ten Kamçatka yarımadasına kadar uzanan geniş kuşakta yuvalar. Kişi Doğu Çin'de geçirir.

Alttırılar ve Sınıflandırma

Türkiye'de toplanan örnek materyaller, bekendiği üzere, Kuzey İskandinavya'dan Orta Sibirya'ya kadar uzanan bölgede üreyen nominat alttürünün karakteristik özelliklerini taşımaktadır (Byers vd., 1995).

Kaynakça

- Acar, B., Beaman, M. & Porter, R.F. (1977). Status and Migration of Birds of Prey in Turkey. *Içinde World Conference on Birds of Prey, Vienna 1–3 October 1975.* Chancellor, R.D. (Ed.). Cambridge: International Council for Bird Preservation.
- Adamian, M.S. & Klem, D. (1999). *Handbook of the Birds of Armenia.* Oakland: American University of Armenia.
- Adizel, Ö. (1998). *Van Gölü Havzası Ornithofaunası Üzerine Araştırmalar.* doktora tezi, Van 100 Yıl Üniversitesi.
- Aharoni, J. (1930). Brutbiologisches aus dem Antiocha-See. *Beitr. Fortpfl. Biol. Vogel* **6**, 145–151.
- Akarsu, F. (Ed.). (2013). *Biyo-Kültürel Açıdan Turna (Grus grus) Araştırması 2013.* Ankara, Türkiye: Doğa Derneği.
- Akçakaya, H.R. & Akçakaya, R. (1992). The Extinction of the Northern Bald Ibis (*Geronticus eremita*) Population in Birecik and Evaluation of Conservation Efforts. *Turk. J. Zool.* **16**, 1-12.
- Albayrak, T. & Erdoğan, A. (2005). Habitat Requirement and the Breeding Ecology of Kruper's Nuthatch (*Sitta krueperi*) in Antalya, Turkey.
- Albayrak, T. & Erdoğan, A. (2006). Breeding ecology of Kruper's Nuthatch (*Sitta krueperi*) near Antalya, Turkey. *Israel Journal of Zoology* **51**, 309-314.
- Albayrak, T. & Erdoğan, A. (2010). A GIS-based approach to assess the population size of Krüper's Nuthatch, *Sitta krueperi*, at a newly found breeding area in Inner Anatolia. *Zoology in the Middle East* **49**, 27-32.
- Albayrak, T., Gürsoy, A. & Kirwan, G.M. (2002). *International Species Action Plan for the Cinereous Bunting (Emberiza cineracea).* Wageningen: BirdLife International.
- Albrecht, J.S.M. (1977). Winter Birds in Karadeniz-Ereğli 1976–1977. *Orn. Soc. Turkey Bull.* **14**, 5-7.
- Albrecht, J.S.M. (1981). Red-breasted Flycatcher – A New Breeding Species for Turkey. *Sandgrouse* **3**, 91-92.
- Albrecht, J.S.M. (1984). Some Notes on the Identification, Song, and Habitat of the Green Warbler in the Western Black Sea Coastlands of Turkey. *Sandgrouse* **6**, 69-75.
- Albrecht, J.S.M. (1986). Notes on the Birds of Eregli, Black Sea Coastlands, Turkey 1976–1978. *Sandgrouse* **8**, 74-92.
- Alléon, C.A. (1880). Catalogue des Oiseaux Observés Aux Environs de Constantinople. *Bull. Zool. Soc. France* **5**, 80-116.
- Alléon, C.A. (1886). Mémoire Sur les Oiseaux Dans la Dobrodja et la Bulgarie. *Ornis* **2**, 397-428.
- Alléon, C.A. & Vian, J. (1869–70). Des Migrations des Oiseaux de Proie Sue le Bosphore de Constantinople. *Rév. Mag. Zool. (II)* **21**, 258-273, 305-315, 342-348, 369-374, 401-409; **22**: 81-86, 129-138, 161-165.
- Allouse, B.E. (1953). The Avifauna of Iraq. *Iraq Nat. Hist. Mus. Publ.*
- Alström, P., Colston, P. & Lewington, I. (1991). *A Field Guide to the Rare Birds of Britain and Europe.* London: HarperCollins.
- Alström, P. & Mild, K. (2003). *Pipits and Wagtails of Europe, Asia and North America.* London: Christopher Helm.
- Alström, P. & Olsson, U. (1990). Taxonomy of the *Phylloscopus proregulus* complex. *Bull. Brit.*

Orn. Club **110**, 38-43.

Alström, P., Olsson, U. & Colston, P.R. (1997). Re-evaluation of the taxonomic status of *Phylloscopus proregulus kansuensis* Meise. *Bull. Brit. Orn. Club* **117**, 177-193.

Ananian, V., Aghababyan, K., Tumanyan, S., Janoyan, G. & Bildstein, K. (2010). Shikra *Accipiter badius* breeding in Armenia. *Sandgrouse* **32**.

Ananian, V. & Busuttil, S. (2003). Further observations and probable breeding of Mongolian Trumpeter Finch (*Bucanetes mongolicus*) in Armenia. *Sandgrouse* **25**, 148-150.

Ananian, V., Busuttil, S. & Finn, M. (2002). Recent observations of some rare breeding birds in Armenia. *Sandgrouse* **24**, 46-48.

Ananian, V. & Ghasabian, M. (2005). On the distribution of Red-tailed Wheatear (*Oenanthe chrysopygia*) in Armenia. *Sandgrouse* **27**, 157-159.

Andrews, J., Beaman, M., Fisher, P., Hereward, T., Heubeck, M., Morton, M., Porter, R. & Round, P. (1977). A "new" raptor migration route through N. E. Turkey. *Orn. Soc. Turkey Bull.* **14**, 2-5.

Anstey, S. (1989). *The Status and Conservation of the White-headed Duck (Oxyura leucocephala)*. Slimbridge: IWRB (Spec. Publ. No. 10).

(AOU), A.O.U. (1998). *Check-list of North American Birds*. Seventh. Washington DC: American Ornithologists' Union.

(AOU), A.O.U. (2000). Forty-second supplement to the American Ornithologists' Union Check-list of North American Birds. *Auk* **117**, 847-858.

Arkhipov, V.Y., Wilson, M.G. & Svensson, L. (2003). Song of the Dark-throated Thrush. *Brit. Birds* **96**, 79-83.

Arnaiz-Villena, A., Guillén, J., Ruiz-del-Valle, V., Lowy, E., Zamora, J., Varela, P., Stefaní, D. & Allende, L.M. (2001). Phylogeography of crossbills, bullfinches, grosbeaks and rosefinches. *Cell. & Mol. Life Sci.* **58**, 1159-

1166.

Arnaiz-Villena, A., Moscoso, J., Ruiz-del-Valle, V., Gonzalez, J., Reguera, R., Ferri, A., Wink, M. & Serrano-Vela, J.I. (2008). Mitochondrial DNA phylogenetic definition of a group of "arid-zone" Carduelini finches. *Open Orn. J.* **1**, 1-7.

Aslan, A. & Erdoğan, A. (2007). On the distribution of the White-spectacled Bulbul, *Pycnonotus xanthopygos* (Hemprich & Ehrenberg, 1833), in Turkey. *Zool. Middle East* **41**, 31-34.

Atkinson, P.W., Humpage, E.A., Jowitt, A.J.D., Oğurlu, I. & Rowcliffe, J.M. (1995). The distribution and status of Caucasian Black Grouse in north-eastern Turkey. *Proc. Intern. Symp. Grouse* **6**, 131-133.

Baccetti, N., Massa, B. & Violani, C. (2007). Proposed synonymy of *Sylvia cantillans moltonii* Orlando, 1937, with *Sylvia cantillans subalpina* Temminck, 1820. *Bull. Brit. Orn. Club* **127**, 107-110.

Baha el Din, S.M. & Baha el Din, M. (2000). The occurrence of the North African subspecies of Mourning Wheatear (*Oenanthe lugens halophila*) in Egypt. *Sandgrouse* **22**, 109-112.

Baker, K. (1997). *Warblers of Europe, Asia and North Africa*. London: Christopher Helm.

Balkız, Ö., Kartal, E., Parmak, B., Onmuş, O., Sıkı, M. & Aydin, A. (2009). 5. Flamingo Halkalama Raporu. *Doğa Derneği*.

Ballance, D.K. (1958). Summer observations on the birds of the Anatolian plateau and northwestern Cicilia. *Ibis* **100**, 617-620.

Ballance, D.K. & Lee, S.L.B. (1961). Notes on autumn migration at the Bosphorus and in the Aegean. *Ibis* **103a**, 195-204.

Balmer, D. & Betton, K. (2002a). Around the region. *Sandgrouse* **24**, 76-80.

Balmer, D. & Betton, K. (2002b). Around the region. *Sandgrouse* **24**, 156-160.

Balmer, D. & Betton, K. (2003a). Around the region. *Sandgrouse* **25**, 76-80.

- Balmer, D. & Betton, K. (2004a). Around the region. *Sandgrouse* **26**, 76-80.
- Balmer, D. & Betton, K. (2004b). Around the region. *Sandgrouse* **26**, 160-168.
- Balmer, D. & Betton, K. (2005a). Around the region. *Sandgrouse* **27**, 90-96.
- Balmer, D. & Betton, K. (2005b). Around the region. *Sandgrouse* **27**, 170-176.
- Balmer, D. & Betton, K. (2007a). Around the region. *Sandgrouse* **29**, 9-16.
- Balmer, D. & Betton, K. (2007b). Around the region. *Sandgrouse* **29**, 122-128.
- Balmer, D. & Betton, K. (2006). Around the region. *Sandgrouse* **28**, 90-96.
- Balmer, D. & Betton, K. (2008). Around the region. *Sandgrouse* **30**, 14-21.
- Balmer, D. & Kirwan, G.M. (2003a). News and information. *Sandgrouse* **25**, 4-7.
- Balmer, D. & Kirwan, G.M. (2003b). **News and Information**. *Sandgrouse* **25**, 86-89.
- Balmer, D. & Murdoch, D. (2009). Around the Region. *Sandgrouse* **31**, 100.
- Balmer, D. & Murdoch, D. (2010). Around the Region. *Sandgrouse* **32**, 91-102.
- Balmer, D. & Murdoch, D. (2011). Around the region. *Sandgrouse* **33(1)**, 80-93.
- Banoğlu, N.A. & Burr, M. (1953). *Turkey: A Sportsman's Paradise*. Ankara.
- Bara, T. (2003). The first Radde's Accentor (*Prunella ocularis*) in Lebanon. *Sandgrouse* **25**.
- Barış, S., Akçakaya, R. & Bilgin, C. (1984). *The Birds of Kızılıcahamam*. Heidelberg: Kasperek Verlag.
- Barış, S., Erciyas, K., Gürsoy, A., Özsemir, C. & Nowakowski, J.K. (2005). Cernek: a new bird ringing station in Turkey. *The Ring* **27**, 113-120.
- Barthel, P.H., Hanoldt, W., Hubatsch, K., Koch, H.-M., Konrad, V. & Lannert, R. (1992). Der Mongolengimpel, *Bucanetes mongolicus* in der Westpaläarktis. *Limicola* **6**, 265-286.
- Başkaya, S. (2003). Distribution and principal threats to Caucasian Black Grouse (*Tetrao mlokosiewiczi*) in the eastern Karadeniz Mountains in Turkey. *Wildl. Biol.* **9**, 377-383.
- Bauer, W. & Müller, G. (1969). Zur Avifauna des Ewros-Delta. *Beitr. Naturk. Forsch. Südw.-Dtl.* **28**, 33-52.
- Baumgart, W., Kasperek, M. & Stephan, B. (1995). *Die Vögel Syriens: eine Übersicht*. Heidelberg: Kasperek Verlag.
- Beaman, M. (1977). Further news on raptor migration in the north east. *Orn. Soc. Turkey Bull.* **15**.
- Beaman, M. (1986). Turkey Bird Report 1976-81. *Sandgrouse* **8**, 1-41.
- Beaman, M. (1994). *Paleartic Birds. A Checklist of the Birds of Europe, North Africa and Asia North of the Foothills of the Himalayas*. Stonyhurst: Harrier Publications.
- Beaman, M. & Madge, S. (1998). *The Handbook of Bird Identification for Europe and the Western Palearctic*. London: Christopher Helm.
- Beaman, M. & Porter, R.F. (1977). A "new" raptor migration route through NE Turkey. *Orn. Soc. Turkey Bull.* **14**, 2-5.
- Beaudoin, J.-C. (1967). La Marouette de Baillon (*Porzana pusilla*) nicheuse en Turquie. *Alauda* **35**, 151-152.
- Beaudoin, J.-C. (1976). Excursion ornithologique dans le Moyen-Taurus (Turquie). *Alauda* **44**, 77-90.
- Beddard, R., Ananian, V. & Finn, M. (2002). The first Mongolian Trumpeter Finch (*Bucanetes mongolicus*) in Armenia. *Sandgrouse* **24**, 144-147.
- Behrouzi-Rad, B. (1992). On the movements of the Greater Flamingo, *Phoenicopterus ruber*, in Iran. *Zool. Middle East* **6**, 21-27.

- Bekir, S. (2007). The first Siberian Accentor *Prunella montanella* [sic] & Lapland Longspur *Calcarius lapponicus* in Turkey. *Sandgrouse* **29**, 107-108.
- Beme, L.B. (1926). Liste der von P. J. Zhukov in den Jahren 1915–1917 in der nördlichen Türkei (asiatische Türkei) gesammelten Vögel. *Izv. Gorsk. Inst. Vladikavkaz* **3**, 97-102.
- Berg, A.B. van den. (1988). Grey-headed Woodpecker, *Picus canus*, in north-eastern Turkey. *Zool. Middle East* **2**, 12-15.
- Berg, A.B. van den, Bison, P. & Kasperek, M. (1988b). Striated Scops Owl in Turkey. *Dutch Birding* **10**, 161-166.
- Berg, A.B. van den, Bison, P. & Kasperek, M. (1988a). Striated Scops Owl in Turkey. *Dutch Birding* **10**, 161-166.
- Berg, A.B. van den & Bosman, C.A.W. (1998). Paddyfield Warbler, *Acrocephalus agricola*, at Van Gölü, eastern Turkey. *Zool. Middle East* **2**, 16-18.
- Berg, A.B. van den & Haas, M. (2006b). Observations of Rare Birds: Late March-Early May 2006. *Dutch Birding Jaargang* **28**, 170-181.
- Berg, A.B. van den & Haas, M. (2006a). WP Reports. *Western Palearctic Reports* 371-389.
- Berg, A.B. van den & Haas, M. (2006c). WP reports 316–325 late July–early September 2006. *Dutch Birding* **28**, 316-325.
- Berg, A.B. van den & Haas, M. (2007). WP reports 315–329 late July–early September 2007. *Dutch Birding* **29**, 315-329.
- Berg, M. van den & Damhuis, R. (1981). Additional breeding records of Little Swift (*Apus affinis*) and Cretzschmar's Bunting (*Emberiza caesia*) in Turkey. *Orn. Soc. Middle East Bull.* **6**, 9.
- Berk, V. van den. (1988). The Black Francolin in Turkey. *Sandgrouse* **10**, 51-57.
- Berk, V. van den. (1990). The rapid movement of a Turkish-ringed Wryneck to Beirut, Lebanon. *Orn. Soc. Middle East Bull.* **24**, 15-17.
- Berk, V. van den. (1991). Visible migration of Sparrowhawk *Accipiter nisus* and Penduline Tit *Remiz pendulinus* in southern Turkey. *Sandgrouse* **13**, 101-102.
- Berk, V. van den. (1994). The severe 1991–1992 winter and its effect on Graceful Warbler (*Prinia gracilis*) and other resident breeding birds in the Göksu Delta, Turkey. *Sandgrouse* **16**, 139-146.
- Berk, V. van den, Cronau, J.P. & Have, T.M. van der. (1993). Waterbirds in Van Province, Eastern Turkey, May 1989. WIWO (Report No. 34), Zeist.
- Berk, V. van den, Dorp, D. van, Hoorn, O. van & Vos, R. (1986). Cranes and Waterfowl Counts of Some Turkish Wetlands. WIWO (Report No. 10), Zeist.
- Berk, V. van den & Guder, N. (1992). Towards Integrated Management in the Göksu Delta, a Protected Special Area in Turkey. *Doğal Hayati Koruma Derneği, İstanbul*.
- Berk, V. van den & Kasperek, M. (1988). The White-breasted Kingfisher, *Halcyon smyrnensis*, in Turkey: on the occurrence of an endangered species. *Zool. Middle East* **2**, 19-25.
- Berk, V. van den & Winden, J. van der. (1992). Diurnal migration of Nightjars at the Göksu Delta, south Turkey. *Orn. Soc. Middle East Bull.* **28**, 20-21.
- Bertault, D., Y. & Fremont, J.-Y. (1988). Some comments on the Armenian Gull in Turkey. *Orn. Soc. Middle East Bull.* **20**, 20-21.
- Bezzel, E. (1986). Lesser Sandplover, *Charadrius mongolus*, in Turkey. *Zool. Middle East* **1**, 24-26.
- Biber, J.P. (1990). *Action Plan for the Conservation of the Western Lesser Kestrel Falco naumannii Populations*. International Council for Bird Preservation (Study Report No. 40), Cambridge.
- Bilgin, C.C. (1996). First record of the Common Myna (*Acridotheres tristis*) from Ankara, Turkey. *Zool. Middle East* **13**, 25-26.

- Bilgin, C.C. & Demirci, B. (2002). Kayıtlar (Mayıs-Aralık 2001). *Ibibik* **2**, 30-31.
- Bilgin, S., Boyla, K.A. & Topluluğu, İ.K.G. (2011). İstanbul Boğazı Göçü-İlkbahar 2011. *İstanbul Kuş Gözlem Topluluğu, İstanbul*.
- Bird, C.G. (1937). The birds of southern Asia Minor from Mersin to the Euphrates. *Ibis* (XIV) **1**, 65-85.
- Biricik, M. (2009). Unexpectedly large number of Sociable Lapwings (*Vanellus gregarius*) on autumn migration in Turkey and some remarks on the stopover site. *Sandgrouse* **31**, 15-17.
- Biricik, M. & Karakaş, R. (2011). *Black Kites (Milvus migrans) winter in Southeastern Anatolia, Turkey*. *Journal of Raptor Research* **45**, 370-373.
- Biricik, M. & others. (2008). *Sociable Lapwing (Vanellus gregarius) 2008 field report*. Ankara: Doğa Derneği.
- Bobrinskij, N.A. (1916). Les résultats scientifiques des excursions ornithologiques dans les districts de Surmalin et d'Eczmiadzin du gouvernement d'Erivan pendant l'été 1911 et 1912. *Izv. Kavkaz Muz.* **8**, 171-250; **10**: 1-148.
- Bock, W.J. (2004). Affinities of *Carpospiza brachydactyla* (Passeriformes; Passeridae). *J. Orn.* **145**, 223-226.
- Boev, Z. (2003). Specimens of extinct and threatened birds in the collections of the National Museum of Natural History in Sofia, Bulgaria. In: Collar, N. J., Fisher, C. and Feare, C. (eds.) *Why Museums Matter: Avian Archives in an Age of Extinction*. *Bull. Brit. Orn. Club Suppl.* **123A**.
- Bouwman, R.G. (1987). Crab Plover in Turkey in July 1986. *Dutch Birding* **9**, 65-67.
- Boyd, A.W. (1916). Birds seen during the Dardanelles campaign. *Zoologist (IV)* **20**, 121-134.
- Boyla, K.A., Aydemir, G.O. & Eken, G. (1998). The status and distribution of Ring-necked Parakeet *Psittacula krameri* in Turkey. *Turna* **1**, 24-27.
- Boyla, K.A. & Eken, G. (1998). Remarkable sightings. *Turna* **1**, 35-40.
- Boyla, K.A., Sinav, L. & Dizdaroglu, D.E. (2018). *Türkiye Üreyen Kuş Atlası*. WWF-Türkiye, Doğal Hayatı Koruma Vakfı, İstanbul.
- Bradshaw, C.G. & Kirwan, G. (1992). Impressions of spring passerine migration at Aksehir Gölü, Turkey. *Orn. Soc. Middle East Bull.* **29**, 16-17.
- Bradshaw, C.G. & Kirwan, G.M. (1994). The ornithological importance of the Aksehir Gölü wetlands, Central Plateau, Turkey. *Sandgrouse* **16**, 118-138.
- Bradshaw, C.G. & Kirwan, G.M. (compilers). (2000). Around the region. *Sandgrouse* **22**, 156-160.
- Braun, F. (1901). Einige Mitteilungen über die Alaudidae von den Ufern des Bosporus. *Orn. Monatsber.* **9**, 65-67.
- Braun, F. (1903). Ornithologisches aus Konstantinopel. *Orn. Monatsber.* **11**, 20-21, 38-39, 65-69, 145-151.
- Braun, F. (1908). Winterliches Vogelleben in Rumelien. *Natur. u. Haus* **16**, 257-261.
- Bräuning, C. (1984). Wilson wassertreter (*Phalaropus tricolor*) in der Türkei. *Orn. Mitt.* **36**, 139.
- Brazil, M.A. (2003). *The Whooper Swan*. T. & A. D. Poyser, London.
- Brewer, D. & MacKay, B.K. (2001). *Wrens, Dippers and Thrashers*. Christopher Helm, London.
- Brinkmann, R., Heins, J.-U., Köhler, B. & Rösler, S. (1990). Menderes-Delta. Zustand und Gefährdungen eines OstMediterranen flussdeltas.
- Browne, S. (1997). The first White-rumped Sandpiper *Calidris fuscicollis* in Turkey and the Middle East. *Sandgrouse* **19**, 146-147.
- Brugiére, D. (2002). Un nouveau cas de nidification du Vanneau à queue blanche

- Vanellus leucurus en Turquie. *Alauda* **70**, 202.
- Bruin, S. de. (1989). Spotted Sandpiper in Turkey in August 1988. *Dutch Birding* **11**, 121-122.
- Bussutil, S. & Ananian, V. (2001). Photospot: Armash Fishponds. *Sandgrouse* **23**, 101-103.
- Buxton, P.A.J. (1916). Notes on birds seen during the Gallipoli campaign. *Zool. 4 (20)* **413–416**.
- Byers, C., Olsson, U. & Curson, J. (1995). *Buntings and Sparrows: A Guide to the Buntings and North American Sparrows*. Pica Press, Robertsbridge.
- Can, O.K. (2004). Turkish national ringing scheme. *The Ring* **26**, 79-80.
- Castell, P. (1996a). Additional information on breeding biology of Rufous Bush Robin Cercotrichas galactotes. *Sandgrouse* **18**, 67.
- Castell, P. (1996c). Additional information on Ménétries's Warbler Sylvia mystacea breeding biology in southeastern Turkey. *Sandgrouse* **18**, 68.
- Castell, P. (1996f). Notes on the nesting of Green Warbler in northern Turkey. *Brit. Birds* **89**, 363-365.
- Castell, P. (1997). New information on the breeding biology of Cretzschmar's Bunting Emberiza caesia. *Sandgrouse* **19**, 68-69.
- Castell, P. & Kirwan, G.M. (2005). Will the real Sykes's Warbler please stand up? Breeding data support specific status for Hippolais rama and H. caligata, with comments on the Arabian population of "booted warbler". *Sandgrouse* **27**, 30-36.
- Cederroth, C., Johansson, C. & Svensson, L. (1999). Taiga Flycatcher Ficedula albicilla in Sweden: the first record in Western Europe. *Birding World* **12**, 460-468.
- Chantler, P. & Driessens, G. (1995). *Swifts: A Guide to the Swifts and Treeswifts of the World*. Pica Press, Robertsbridge.
- Chantre, M.E. (1883). Rapport sur une mission scientifique dans l'Asie occidentale et spécialement dans les régions de L'Ararat et du Caucase. *Arch. Missions Sci. et Litt. (3)* **10**, 199-263.
- Chappuis, C., Heim de Balsac, H. & Vielliard, J. (1973). Distribution, reproduction, manifestations vocale et affinités du Bruant cendré Emberiza cineracea. *Bonn. Zool. Beitr.* **24**, 302-316.
- Cheng, T. (1987). *A Synopsis of the Avifauna of China*. Science Press, Beijing & Paul Parey, Hamburg & Berlin.
- Clancey, P.A. (1987). The Tree Pipit Anthus trivialis (Linnaeus) in southern Africa. *Durban Mus. Novit.* **14**, 29-42.
- Cleere, N., Kelly, D. & Pilcher, C.W.T. (2004). A mystery Phylloscopus warbler in Kuwait. *Sandgrouse* **26**, 143-146.
- Clement, P., Harris, A. & Davis, J. (1993). *Finches and Sparrows: An Identification Guide*. London: Christopher Helm.
- Clement, P., Helbig, A.J. & Small, B. (1998). Taxonomy and identification of chiffchaffs in the Western Palearctic. *Brit. Birds* **91**, 361-376.
- Clement, P. & Holman, D. (2001). Passage records of Amur Falcon Falco amurensis from SE Asia to southern Africa including first records from Ethiopia. *Bull. Brit. Orn. Club* **121**, 222-230.
- Clements, J.F. (2007). *The Clements Checklist of Birds of the World*. 6. edn. Ithaca, NY: Cornell University Press.
- Collar, N.J. & Pilgrim, J.D. (2007). Species-level changes proposed for Asian birds, 2005–2006. *BirdingASIA* **8**, 14-30.
- Collinson, M. (2001b). Greenish Warbler, "Two-barred Greenish Warbler", and the speciation process. *Brit. Birds* **94**, 278-283.
- Collinson, M., Knox, A.G., Parkin, D.T. & Sangster, G. (2003). Specific status of taxa within the Greenish Warbler complex. *Brit. Birds* **96**, 327-331.
- Collinson, M., Parkin, D.T., Knox, A.G., Sangster, G. & Helbig, A.J. (2006). Species limits within the genus Melanitta, the scoters. *Brit. Birds* **99**,

- 183-201.
- Collman, J.R. & Croxall, J.P. (1967). Spring migration at the Bosphorus. *Ibis* **109**, 359-372.
- Cornwallis, R.K. & Townsend, A.D. (1968). Waxwings in Britain and Europe during 1965/66. *Brit. Birds* **61**, 97-118.
- Cramp, S. (1971). The Dead Sea Sparrow: further breeding places in Iran and Turkey. *Ibis* **113**, 244-245.
- Cramp, S. (Ed.). (1985). *The Birds of the Western Palearctic*. Vol. 4. Oxford University Press.
- Cramp, S. (Ed.). (1988). *The Birds of the Western Palearctic*. Vol. 5. Oxford University Press.
- Cramp, S. (Ed.). (1992). *The Birds of the Western Palearctic*. Vol. 6. Oxford University Press.
- Cramp, S. (Ed.). (1993). *The Birds of the Western Palearctic*. Vol. 7. Oxford University Press.
- Cramp, S. & Perrins, C.M. (Ed.). (1994). *The Birds of the Western Palearctic*. Vol. 8. Oxford University Press.
- Cramp, S. & Simmons, K.E.L. (Ed.). (1977). *The Birds of the Western Palearctic*. Vol. 1. Oxford University Press.
- Cramp, S. & Simmons, K.E.L. (Ed.). (1980). *The Birds of the Western Palearctic*. Vol. 2. Oxford University Press.
- Cramp, S. & Simmons, K.E.L. (Ed.). (1983). *The Birds of the Western Palearctic*. Vol. 3. Oxford University Press.
- Crivelli, A., Mitchev, T., Catsadorakis, G. & Pomakov, V. (1991). Preliminary results on the wintering of the Dalmatian Pelican, *Pelecanus crispus*, in Turkey. *Zool. Middle East* **5**, 11-20.
- Curzon, R. (1854). *A Year at Erzeroon and on the Frontiers of Russia, Turkey and Persia*. London.
- Çağlayan, E., Kılıç, D.T., Per, E. & Gem, E. (2005). Türkiye Kuş Ortası Sukuşu Sayımları 2005. *Doğa Derneği, Ankara*.
- Danford, C.G. (1877-78). A contribution to the ornithology of Asia Minor. *Ibis (IV)* **1**, 261-274.
- Danford, C.G. (1880). A further contribution to the ornithology of Asia Minor. *Ibis (IV)* **4**, 81-99.
- David, N. & Gosselin, M. (2002a). Gender agreement of avian species names. *Bull. Brit. Orn. Club* **122**, 14-49.
- David, N. & Gosselin, M. (2002b). The grammatical gender of avian genera. *Bull. Brit. Orn. Club* **122**, 257-282.
- Davidson, N. (1985). A possible hybrid Common Crane □ Siberian White Crane in Turkey. *Orn. Soc. Middle East Bull.* **15**, 1-3.
- Davidson, P. & Kirwan, G.(compilers). (1995). Around the region. *Orn. Soc Middle East Bull.* **34**, 32-44.
- Davidson, P. & Kirwan, G.M.(compilers). (1997). Around the region. *Sandgrouse* **19**, 76-80.
- DD ve DKMP. (2004). *Türkiye'nin Toyları Toy Ulusal Eylem Planı*. Doğa Derneği ve Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü.
- Dean, A.R., Fortey, J.E. & Phillips, E.G. (1977). White-tailed Plover: new to Britain and Ireland. *Brit. Birds* **70**, 465-471.
- Dean, A.R. & Svensson, L. (2005). "Siberian Chiffchaff" revisted. *Brit. Birds* **98**, 396-410.
- Dement'ev, G.P. & Gladkov, N.A. (1951/54). [*The Birds of the Soviet Union*.]. Moscow.
- Dement'ev, G.P. & Gladkov, N.A. (1967). *Birds of the Soviet Union*. Vol. 4. Israel Program for Scientific Translations, Jerusalem.
- Demirci, B. (2002). Toygardan Kayıtlar (Ocak-Mart 2002). *Kuşçu Bulteni* **11**, 6-7.
- Demirci, B. (2003). Toygardan Kayıtlar (Nisan-Ağustos 2002). *Kuşçu Bulteni* **12**, 4-6.
- Deppe, H.-J. (1990). Beobachtungsnotizen zur Vogelwelt der Türkei. *Orn. Mitt.* **42**, 257-258.
- Desfayes, M. (1969). Remarques sur les affinités

- des Fringillidés des genres Rhodopechys et Callacanthis. *Oiseau & Rev. Fr. Orn.* **39**, 21-27.
- DHKD. (1992). *Results of the International Waterfowl Census Turkey 1992. Bird Section Report No. 6.* Doğal Hayatı Koruma Derneği, İstanbul.
- DHKD, D.H.K.D. (1993). *Results of the International Waterfowl Census Turkey 1993. Bird Section Report No. 7.* İstanbul.
- DHKD, D.H.K.D. (1999). *Results of the International Waterfowl Census Turkey 1999. Biodiversity Programme Report No. 10.* İstanbul.
- Dickinson, E.C. (Ed.). (2003). *The Howard and Moore Complete Checklist of the Birds of the World. Third edn.* Christopher Helm, London.
- Dickson, E.D. & Ross, J.J. (1839). A collection of bird-skins from the neighbourhood of Erzeroon. *Proc. Zool. Soc. Lond.* **7**, 119-123, 130-135.
- Didrickson, O.K., Didrickson, J. & Can, O.K. (2004). Ringing results in 2003 at Manyas Kuşcenneti station (Turkey). *The Ring* **26**, 85.
- Dierschke, V., Stühmer, F. & Stühmer, T. (1996). Records of Booted Warbler Hippolais caligata in northeastern Turkey. *Sandgrouse* **18(2)**, 66-67.
- Dijksen, L.J. & Kasperek, M. (1985). *The Birds of Kızılırmak Delta.* Kasperek Verlag, Heidelberg.
- Dijksen, L.J. & Kasperek, M. (1988). *The Birds of Acıgöl.* Kasperek Verlag, Heidelberg.
- Dijksen, L.J. & Kleemann, M. (1992). The Snow Bunting in Turkey. *Orn. Soc. Middle East Bull.* **28**, 21.
- Donaghy, N. (2006). Iraq Babbler – a new breeding bird for Turkey. *Birding World* **19**, 283-284.
- Dresser, H.E. (1871--1881). *A History of the Birds of Europe: Including All the Species Inhabiting the Western Palearctic Region.* 6 Tenterden Street, Hanover Square, London: Published by the Author.
- Dresser, H.E. (1871--1881). *A History of the Birds of Europe: Including All the Species Inhabiting the Western Palearctic Region.* 6 Tenterden Street, Hanover Square, London: Published by the Author.
- Dresser, H.E. (1891). On a collection of birds from Erzeroon. *Ibis (VI)* **3**, 364-370.
- Eames, J. (1989). Selected bird observations from Turkey: spring and summer 1987. *Orn. Soc. Middle East Bull.* **23**, 6-13.
- Eames, J. (1991). More selected bird observations from Turkey: spring and summer 1990. *Orn. Soc. Middle East Bull.* **27**, 29-31.
- Ebels, E. (1996). Hume's Yellow-browed Warbler in Istanbul, Turkey, in December 1994. *Dutch Birding* **18**, 242-243.
- Ebels, E.B. (2002). Brown Fish Owl in the Western Palearctic. *Dutch Birding* **24**, 157-161.
- Ecsedi, Z. (1996). Great Black-headed Gulls in Europe. *Birding World* **9**, 303-312.
- Eggers, J. & Lemke, W. (1964). Ornithologische Beobachtungen in der Türkei. *Orn. Mitt.* **16**, 185-189.
- Eken, G. (1997a). The breeding populations of some species of waterbirds at Gediz Delta, western Turkey. *Zool. Middle East* **14**, 53-68.
- Eken, G. (1997b). Regular wintering by Scops Owl Otus scops in Turkey, at Havran Delta. *Sandgrouse* **19**, 147.
- Eken, G. (1997c). The importance of Turkish coastal islands for seabirds. *Türkiye Kıyıları '97 Konf. Bild. Kit.* 453-466.
- Eken, G. (1997d). The wintering populations of some waterbird species on the Mediterranean coastline of Turkey 61-69.
- Eken, G., Bozdoğan, M., İsfendiyaroğlu, S., Kılıç, D.T. & Lise, Y. (Ed.). (2006). *Türkiye'nin Önemli Doğa Alanları.* Ankara: Doğa Derneği.
- Eken, G. & Magnin, G. (1999). A Preliminary Biodiversity Atlas of the Konya Basin, Central Turkey. *Biodiversity Programme Report* **13**.

- Elwes, H.J. & Buckley, T.E. (1870). A list of the birds of Turkey. *Ibis (II)* **6**, 59-77, 327-341.
- Elzen, R. van den & Nemeschkal, H.-L. (1991). Radiation in African canaries (Carduelidae): a comparison of different classificatory approaches. *Acta Congr. Intern. Orn.* **20**, 459-467.
- Emirogullari, E.F., Sonmez, E., Özesmi, S. & Özesmi, U. (t.y.). Status of Ruddy Shelduck *Tadorna ferruginea* in Turkey.
- Erard, C. & Etchécopar, D. (1968). Observations de printemps en Turquie. *L'Oiseau & R.F.O.* **38**, 87-102.
- Erciyas, K. & Özçam, P. (2002). Türkiye için yeni tür kaydı: Kuzey Çivgını (*Phylloscopus borealis*). *Ibibik* **3**, 32.
- Erciyas, K., Özçam, P., Yavuz, N., Demirtaş, S. & Sağlam, Ö. (2008). First record of Lesser Yellowlegs *Tringa flavipes* for Turkey. *Sandgrouse* **30**, 108-110.
- Ergec, A.G. & Barış, Y.S. (2016). First record of Black-throated Accentor, *Prunella atrogularis* (Brandt, 1884), in Turkey. *Zoology in the Middle East*.
- Ergene, S. (1945). Türkiye Kuşları. *Istanbul Üniversitesi Fen. Fak. Mon.*
- Ertan, A., Kılıç, A. & Kasparek, M. (1989). Türkiye'nin Önemli Kuş Alanları. *Doğal Hayatı Koruma Derneği*.
- Ertan, K.T. (1996). The Birds of Kocaçay Delta. *Birds of Turkey* **12**.
- Eyckerman, R., Louette, M. & Becuwe, M. (1992). On the biometry of birds ringed in Turkey. *Zool. Middle East* **6**, 29-37.
- Faldborg, J. (1994). Birds in Çamlıhemşin-Ardeşen area, North-east Turkey, April-May 1993. *Dansk Ornitologisk Forening, Copenhagen*.
- Feare, C. & Craig, A. (1998). *Starlings and Mynas*. Christopher Helm, London.
- Fehrer, J. (1996). Conflicting character distribution within different data sets on Cardueline finches: artifact or history? *Mol. Biol. Evol.* **13**, 7-20.
- Ferguson-Lees, J. & Christie, D.A. (2001). *Raptors of the World*. Christopher Helm, London.
- Flint, P.R. & Stewart, P.F. (1992). *The Birds of Cyprus: An Annotated Check-list*. British Ornithologists' Union, Tring: British Ornithologists' Union Check-list No. 6 (second edn.).
- Flint, P.R., Stewart, P.F. & Kirwan, G.M. (1997). A review of claimed records of Lesser Sand Plover *Charadrius mongolus* from Cyprus and Turkey. *Sandgrouse* **19**, 133-139.
- Forsman, D. (1993). Hybridising harriers. *Birding World* **6**, 313.
- Frankis, M.P. (1991). Krüper's Nuthatch *Sitta krueperi* and Turkish pine *Pinus brutia*: an evolving association. *Sandgrouse* **13**, 92-97.
- Fry, C.H. & Keith, S. (2004). *The Birds of Africa*. Academic Press, London.
- Fülöp, A., Kovács, I., Baltag, E., Daróczi, S.J., Dehelean, A.S., Dehelean, L.A., Kis, R.B., Komáromi, I.S., Latková, H., Miholcsa, T., Nagy, A., Ölvedi, S.Z., Papp, T., Sándor, A.K., Zeitz, R. & Kelemen, M.A. (2014). Autumn migration of soaring birds at Bosphorus: validating a new survey station design. *Bird Study* **61**, 264-269.
- Gallner, J.-C. (1976). Observations ornithologiques nouvelles dans la région de Van (Turquie). *Alauda* **24**, 111-117.
- Ganso, M. & Spitzer, G. (1962). Weitere Beiträge zur Avifauna Kleinasiens. *Egretta* **2**, 9-25.
- Gantlett, S., Millington, R. & Harrap, S. (Ed.). (2000). Western Palearctic News. *Birding World* **13**, 231.
- Gengler, J. (1920). *Balkanvögel*. Altenburg.
- Gibbs, D., Barnes, E. & Cox, J. (2001). *Pigeons and Doves*. Christopher Helm, London.
- Gill, F.B., Slikas, B. & Sheldon, F.H. (2005). Phylogeny of titmice (Paridae) II: species

- relationships based on sequences of the mitochondrial cytochrome-b gene. *Auk* **122**, 121-143.
- Gill, F. & Wright, M. (2006). *Birds of the World. Recommended English Names.* Christopher Helm, London.
- Glutz von Blotzheim, U.N., Bauer, K.M. & Bezzel, E. (1973). *Handbuch der Vögel Mitteleuropas.* Bd. 3, Frankfurt am Main.
- Gokhelashvili, R., Reese, K.P. & Gavashelishvili, L. (2003). How much do we know about the Caucasian Black Grouse Tetrao mlokosiewiczi? *Sandgrouse* **25**, 32-40.
- Gonzenbach, J.G. von. (1852). Einige ornithologische Notizen über Smyrna. *Naumannia* **2**, 19-23.
- Goodman, S.M. & Meininger, P.L. (Ed.). (1989). *The Birds of Egypt.* Oxford University Press.
- Goriup, P.D. & Parr, D. (1983). *Report on a Survey of Bustards in Turkey March 22 to May 10, 1981* (ICBP Study Report No. 1). International Council for Bird Preservation, Cambridge.
- Goriup, P.D. & Parr, D. (1985). Results of the ICBP bustard survey in Turkey, 1981. *Bustard Studies* **2**, 77-97.
- Gosney, D. (1993). *Finding Birds in Eastern Turkey.* Privately published, Sheffield.
- Gosney, D. (1996). *Finding Birds in Turkey: Ankara to Birecik.* Privately published, Sheffield.
- Gottschalk, T.K., Ekschmitt, K., Isfendiyaroğlu, S., Gem, E. & Wolters, W. (2007). Assessing the potential distribution of the Caucasian black grouse Tetrao mlokosiewiczi in Turkey through spatial modelling. *J. Orn.* **148**, 427-434.
- Göcek, Ç., Çiftçi, A., Sıkı, M. & TRyJANoWSkI, P. (2010). Breeding ecology of the White Stork *Ciconia ciconia* in two localities of Turkey. *Sandgrouse* **32**, 156-162.
- Green, A.J. (1993). *The Status and Conservation of the Marbled Teal Marmaronetta angustirostris.* IWRB (Spec. Publ. No. 23), Slimbridge.
- Green, A.J. & Anstey, S. (1992). The status of the White-headed Duck *Oxyura leucocephala*. *Bird Conserv. Intern.* **2**, 185-200.
- Green, I.A. (1997). Corncrake *Crex crex* breeding in north-east Turkey. *Sandgrouse* **19**, 145-146.
- Green, I. & Moorhouse, N. (1995). *A Birdwatchers' Guide to Turkey.* Prion, Perry.
- Gretton, A. (1991). *The Ecology and Conservation of the Slender-billed Curlew* (*Numenius tenuirostris*). International Council for Bird Preservation (Monograph No. 6), Cambridge.
- Gretton, A., Yurlov, A.K. & Boere, G.C. (2002). Where does the Slender-billed Curlew nest, and what future does it have? *Brit. Birds* **95**, 334-344.
- Grieve, A., Hill, B.J.N., Lassey, P.A. & Wallace, D.I.M. (2005). The first American Golden Plover *Pluvialis dominica* in Oman and Arabia. *Sandgrouse* **27**, 75-77.
- Grimmett, R.F.A. & Jones, T.A. (1989). *Important Bird Areas in Europe.* International Council for Bird Preservation, Cambridge.
- Grimmett, R., Inskip, C. & Inskip, T. (1998). *Birds of the Indian Subcontinent.* Christopher Helm, London.
- Groh, G. (1968). Ornithologische Reiseindrücke aus Griechenland und der Türkei. *Mitt. Pollichia* (III) **5**, 163-170.
- Groh, G. (1970). Jungfernkrähnchen und Fahlsperling Brutvögel in der Türkei, mit Bemerkungen zu anderen Vogelarten. *Mitt. Pollichia* **18**, 178-183.
- Groh, G. (1986). Mass migration of the Red-necked Phalarope, *Phalaropus lobatus*, in eastern Turkey. *Zool. Middle East* **1**, 28-29.
- Groth, J.G. (1998). Poster abstracts 118: Molecular phylogeny of the cardueline finches and Hawaiian honeycreepers. *Ostrich* **69**, 401.
- Guillaumont, A., Pons, J.-M., Godelle, B. & Crochet, P.-A. (2006). History of the Crested Lark in the Mediterranean region as revealed by DNA sequences and morphology. *Mol.*

- Phyl. & Evol.* **39**, 645-656.
- Gürsoy, A., Erciyas, K., Özsemir, A.C. & Barış, Y.S. (2004). 2003 ringing summary of Cernek ringing station. *The Ring* **26**, 85-86.
- Haaß, C. (1990). First record of the Storm Petrel, *Hydrobates pelagicus*, in Turkey. *Zool. Middle East* **4**, 23-24.
- Haffer, J. (1977). *Secondary contact zones of birds in northern Iran*. Bonn. Zool. Monogr. 10.,
- Haffer, J. (1989). Parapatrische Vögelarten der paläarktischen Region. *J. Orn.* **130**, 475-512.
- Hagemeijer, W.J.M. & Blair, M.J. (1997). *The EBCC Atlas of European Breeding Birds*. T. & A. D. Poyser, London.
- Handrinos, G. & Akriotis, T. (1997). *The Birds of Greece*. Christopher Helm, London.
- Harrap, S. (1987). Comments on historical records of the Siberian White Crane in Turkey. *Orn. Soc. Middle East Bull.* **19**, 18-19.
- Harrap, S. & Quinn, D. (1996). *Chickadees, Tits, Nuthatches, and Treecreepers*. Princeton University Press.
- Harrison, C.J.O. & Castell, P. (2002). *Birds Nests, Eggs and Nestlings of Britain and Europe with North Africa and the Middle East*. Revised. HarperCollins, London.
- Hartert, E. (1910-22). *Die Vögel der paläarktischen Fauna*. Berlin.
- Hartert, E. (1919). On behalf of Colonel R. Meinertzhangen, descriptions of two new subspecies of birds from Palestine (**Melanocorypha bimaculata yaza** and **Corvus corone judaeus**). *Bulletin of the British Ornithologists' Club* **39**, 84-85.
- Hartert, E. & Steinbacher, F. (1932/38). *Die Vögel der paläarktischen Fauna*. Berlin.
- Have, T.M. van der. (1987). Mystery photographs 25: Green Warbler. *Dutch Birding* **9**, 167-169.
- Have, T.M. van der, Berk, V. van den, Cronau, J.P. & Langelveld, M.J. (1988). South Turkey Project (A Survey of Waders and Waterfowl in the Çukurova Delta). WIWO (Report No. 22), Zeist.
- Have, T.M. van der & Berk, V.M. van den. (1988). Waders and waterfowl in southern Turkey, spring 1987. *Orn. Soc. Middle East Bull.* **20**, 2-3.
- Have, T.M. van der & Berk, V.M. van den. (1995). Paddyfield Warbler in Göksu delta, southern Turkey, in September 1991. *Dutch Birding* **17**, 20-21.
- Heath, M.F. & Evans, M.I. (2000). *Important Bird Areas in Europe: Priority Sites for Conservation*. BirdLife International (Conservation Series No. 8), Cambridge.
- Heiser, F. (1984). Zum Vorkommen des Grauspechts (*Picus canus*) in der Türkei. *Orn. Mitt.* **36**, 271.
- Helb, H.W., Jetz, W., Helbig, A. & Wallschläger, D. (1995). Zur Herkunftsfrage der deutschen Einwanderungspopulation des Karmingimpels (*Carpodacus erythrinus*). *J. Orn.* **136**, 351-352.
- Helbig, A. (1984). Bemerkenswerte ornithologische Beobachtungen in der Türkei im Sommer 1981. *Bonn. Zool. Beitr.* **35**, 57-69.
- Helbig, A.J. (2001). Zur molekularen Identifizierung des Berliner Blaßspotters (*Hippolais [pallida] elaeica*). *Limicola* **15**, 155-156.
- Helbig, A.J., Knox, A.G., Parkin, D.T., Sangster, G. & Collinson, M. (2002). Guidelines for assigning species rank. *Ibis* **144**, 518-525.
- Helbig, A.J., Martens, J., Seibold, I., Henning, F., Schottler, B. & Wink, M. (1996). Phylogeny and species limits in the Palaearctic Chiffchaff (*Phylloscopus collybita*) complex: mitochondrial genetic differentiation and bioacoustic evidence. *Ibis* **138**, 650-666.
- Helbig, A.J., Seibold, I., Martens, J. & Wink, M. (1995). Genetic differentiation and phylogenetic relationships of Bonelli's Warbler (*Phylloscopus bonelli*) and Green Warbler (*P.*

- nitidus*). *J. Avian Biol.* **26**, 139-153.
- Helbig, A. & Seibold, I. (1999). Molecular phylogeny of Palearctic–African Acrocephalus and Hippolais warblers (Aves: Sylviidae). *Mol. Phyl. & Evol.* **11**, 246-260.
- Hellmich, W. (1960). Vulkane und Seen in Ostanatolien. *Kosmos* **56**, 205-211.
- Heredia, B., Parr, S.J. & Yarar, M. (1997). A baseline survey of the Black Vulture (*Aegypius monachus*) in western Turkey. *Sandgrouse* **19**, 126-132.
- Heunks, C., Heunks, E., Eken, G. & Kurt, B. (2001). Distribution and current status of Great Bustard (*Otis tarda*) in the Konya Basin, central Turkey. *Sandgrouse* **23**, 106-111.
- Heunks, C., Heunks, E., Eken, G. & Kurt, B. (2002). Distribution and status of Great Bustards, *Otis tarda*, in the Konya Basin, Turkey, spring 2000. WIWO (Report No. 76) Zeist.
- Hirschfeld, E., Roselaar, C.S. & Shirihai, H. (2000). Identification, taxonomy and distribution of Greater and Lesser Sand Plovers. *Brit. Birds* **93**, 162-189.
- Hirschfeld, E. & Symens, P. (1992). First records of Dead Sea Sparrow (*Passer moabiticus*) in Arabia. *Sandgrouse* **14**, 48-51.
- Hofland, R. (1999). *Trip Report: Turkey, February 9–16, 1999*.
- Hollom, P.A.D. (1955). A fortnight in south Turkey. *Ibis* **97**, 1-17.
- Hollom, P.A.D., Porter, R.F., Christensen, S. & Willis, I. (1988). The Birds of the Middle East and North Africa. T. & A. D. Poyser Calton.
- Hoyo, J. del, Elliott, A. & Christie, D.A. (2004). *Handbook of the Birds of the World*. Barcelona.
- Hoyo, J. del, Elliott, A. & Christie, D.A. (2006). *Handbook of the Birds of the World*. Barcelona.
- Hoyo, J. del, Elliott, A. & Sargatal, J. (1996). *Handbook of the Birds of the World*. Barcelona.
- Hoyo, J. del, Elliott, A. & Sargatal, J. (1999). *Handbook of the Birds of the World*. Barcelona.
- Hoyo, J. del, Elliott, A. & Sargatal, J. (2002). *Handbook of the Birds of the World*. Barcelona.
- Huber, C. & Barbalat, A. (1990). Aperçus sur la migration automnale des rapaces en Turquie orientale. *Nos Oiseaux* **40**, 289-293.
- Husband, C. & Kasparek, M. (1984). *The Birds of Seyfe Gölü. Birds of Turkey 2*. Heidelberg: Kasparek Verlag.
- Hustings, F. & Dijk, K. van. (1994). Bird Census in the Kizilirmak Delta, Turkey, in Spring 1992. WIWO (Report No. 45) Zeist.
- Huxley, J. (1949). *From an Antique Land: Ancient and Modern in the Middle East*. London.
- Hüe, F. & Etchécopar, R.D. (1970). *Les Oiseaux du Proche et du Moyen Orient*. Paris: Ed. Boubée.
- İKGT. (2010). 2010 İstanbul Boğazı Kuş Göçü Sayımları. *İstanbul Kuş Gözlem Topluluğu, İstanbul*.
- International, B. (2000). *Threatened Birds of the World*. BirdLife International, Cambridge & Lynx Edicions, Barcelona.
- International, B. (2001). *Threatened Birds of Asia*. BirdLife International, Cambridge.
- Irwin, D.E., Bensch, S. & Price, T.D. (2001b). Speciation in a ring. *Nature* **409**, 333-337.
- İsfendiyaroğlu, S., Welch, G. & Atad, M. (2007). The Caucasian black grouse (*Tetrao mlokosiewiczi*) in Turkey: recent survey results and conservation recommendations. *Wildl. Biol. Suppl.* **1**, 13-20.
- Ivanov, A.I. (1941). *Oenanthe chrysopygia de Fil i O. xanthopyrrhyna Hempr. & Ehrenb.* *Izv. Akad. Nauk SSSR* **3**, 381-384.
- Jakobsen. (1986). Occurrence of Brown-necked Raven, (*Corvus ruficollis*), at Cizre in eastern Turkey. *Zool. Middle East* **1**, 32-33.
- Jetz, W. (1995). *The Birds of Uludağ. Birds of Turkey 11*. Heidelberg: Kasparek Verlag.

- Johnson, A.R. (1989). Movements of Greater Flamingos (*Phoenicopterus ruber roseus*) in the Western Palearctic. *Rev. Ecol. (Terre Vie)* **44**, 75-94.
- Juniper, T. & Parr, M. (1998). *Parrots. A Guide to the Parrots of the World*. Robertsbridge: Pica Press.
- Kahl, M.P. (1975). Distribution and numbers – a summary. İçinde *Flamingos*. Kear, J. & Duplaix-Hall, N. (Ed.). Berkhamsted: T. & A. D. Poyser.
- Kanai, Y., Nagendran, M., Ueta, M., Markin, Y., Rinne, J., Sorokin, A.G., Higuchi, H. & Archibald, G.W. (2002). Discovery of breeding grounds of a Siberian Crane (*Grus leucogeranus*) flock that winters in Iran, via satellite telemetry. *Bird Conserv. Intern.* **12**, 327-333.
- Karakas, R. & Biricik, M. (2005). Wintering Wallcreeper (*Tichodroma muraria*) in southeastern Anatolia. *Sandgrouse* **27**, 150-151.
- Karakas, R. & Kılıç, A. (2002). Birds of Göksu Dam (Diyarbakır) and new records in southeast Turkey. *Sandgrouse* **24**, 38-43.
- Karakas, R. & Kılıç, A. (2005). The birds of Kralkızı Dam (Diyarbakır) southeast Turkey. *Sandgrouse* **27**, 139-146.
- Karaüz Kiraç, S. (1993). *The Birds of Cöl Lake, Uyuz Lake and Yağlıören Pool. Birds of Turkey* **10**. Heidelberg: Kasperek Verlag.
- Kasperek, M. (1985). *Die Sultanskümpfe: Naturgeschichte eines Vogelparadieses in Anatolien*. Heidelberg: Kasperek Verlag.
- Kasperek, M. (1986a). On the occurrence of the Bittern, (*Botaurus stellaris*), in Turkey. *Zool. Middle East* **1**, 33-41.
- Kasperek, M. (1986b). On the distribution and systematic position of the Barn Owl, (*Tyto alba*), in Turkey and adjacent areas. *Zool. Middle East* **1**, 44-51.
- Kasperek, M. (1986d). New records of the Red-tailed Wheatear, (*Oenanthe xanthoprymna*), in Turkey. *Zool. Middle East* **1**, 51-54.
- Kasperek, M. (1986c). The Cyprus Warbler, (*Sylvia melanocephala*), recorded in Turkey. *Zool. Middle East* **1**, 54-56.
- Kasperek, M. (1986e). On records of the Pine Bunting, (*Emberiza leucocephala*), in Turkey from the last century. *Zool. Middle East* **1**, 56-59.
- Kasperek, M. (1987a). *The Birds of Kulu Gölü. Birds of Turkey* **5**. Heidelberg: Kasperek Verlag.
- Kasperek, M. (1987b). Historical records of the Siberian White Crane in Turkey. *Orn. Soc. Middle East Bull.* **18**, 4-6.
- Kasperek, M. (1988a). *Der Bafasee. Natur und Geschichte in der türkischen Ägäis*. Heidelberg: Kasperek Verlag.
- Kasperek, M. (1988c). The Demoiselle Crane, (*Anthropoides virgo*), in Turkey: distribution and population of a highly endangered species. *Zool. Middle East* **2**, 31-38.
- Kasperek, M. (1988b). Zum ursprünglichen Vorkommen und zur Wiedereinzüherung des Fasans, (*Phasianus colchicus*), in der Türkei. *Verh. Orn. Ges. Bayern* **24**, 725-735.
- Kasperek, M. (1989a). Status and distribution of the Great Bustard and Little Bustard in Turkey. *Bustard Studies* **4**, 80-113.
- Kasperek, M. (1989b). Brut und Zug des Fischadlers (*Pandion haliaetus*) in der Türkei. *Limicola* **3**, 251-255.
- Kasperek, M. (1989c). Zum Durchzug und zur Brutverbreitung des Wendehalses (*Jynx torquilla*) in der Türkei. *Ecol. Birds* **11**, 251-256.
- Kasperek, M. (1989d). Breeding distribution of the Rook (*Corvus frugilegus*) in Turkey. *Sandgrouse* **11**, 89-95.
- Kasperek, M. (1990a). Zum Vorkommen einiger in der Türkei seltener Vogelarten. *Bonn. Zool. Beitr.* **41**, 181-202.
- Kasperek, M. (1990b). On the migration of the Whimbrel, (*Numenius phaeopus*), in Turkey. *Zool. Middle East* **4**, 25-32.

- Kasperek, M. (1990c). Zur Brutverbreitung und zum Zug der Mönchsgrasmücke (*Sylvia atricapilla*) im Nahen Osten. *Vogelwarte* **35**, 169-176.
- Kasperek, M. (1991). Zur Verbreitung der Palmtaube (*Streptopelia senegalensis*) im Vorderen Orient. *Orn. Verh.* **25**, 51-64.
- Kasperek, M. (1992a). *Die Vögel der Türkei: eine Übersicht*. Heidelberg: Kasperek Verlag.
- Kasperek, M. (1992b). Status of Sociable Plover (*Chettusia gregaria*) and White-tailed Plover (*C. leucura*) in Turkey and the Middle East. *Sandgrouse* **14**, 2-15.
- Kasperek, M. (1992c). Zum Zug des Steinwälzers, (*Arenaria interpres*), in der Türkei. *Beitr. Vogelkd.* **38**, 200-208.
- Kasperek, M. (1996a). Dismigration und Brutarealexpansion der Türkentaube (*Streptopelia decaocto*). *J. Orn.* **137**, 1-33.
- Kasperek, M. (1996b). On the identity of *Ceryle rufidis syriaca*. *J. Orn.* **137**, 357-358.
- Kasperek, M. (1998). Vorkommen und Ausbreitung der Türkentaube (*Streptopelia decaocto*) im Nahen und Mittleren Osten. *Orn. Verh.* **25**, 241-279.
- Kasperek, M. & Bilgin, C.C. (1996). Kuşlar (Aves). In: Kence, A. and Bilgin, C. C. (eds.) *Türkiye Omurgalılar Tür Listesi*.
- Kasperek, M., Bilgin, C.C. & Akin, A. (1989). The Purple Gallinule, (*Porphyrio porphyrio*), in the eastern Mediterranean. *Zool. Middle East* **3**, 19-30.
- Kasperek, M. & Ven, J. van der. (1983). *The Birds of Erçek Gölü*. *Birds of Turkey* **1**. Heidelberg: Kasperek Verlag.
- Kasparyan, A. (1956). A preliminary systematic list of the birds of Turkey. *Istanbul Fen. Fak. Mecm.* **21**, 27-48.
- Kaymas, C. (1980b). Marmara Island. *Orn. Soc. Middle East Bull.* **5**, 2.
- Kaymas, C. (1980a). Eleonora's Falcon – a new breeding species for Turkey. *Orn. Soc. Middle East Bull.* **5**, 3.
- Kerem Ali Boyla. (2024). [eBird Checklist S160315981](#).
- Keve, A. (1978). Revision der Unterarten des Feldsperlings (*Passer montanus* (Linné, 1758)). *Zool. Abh. (Dresden)* **34**, 245-273.
- Kılıç, A., Karakaş, R. & Biricik, M. (2003). Observations on a newly detected breeding site of Bonelli's Eagle, (*Hieraetus fasciatus*), in south-eastern Anatolia. *Zool. Middle East* **30**, 37-41.
- Kılıç, A. & Kasperek, M. (1987). The Birds of Yeniçaga Gölü. *Birds of Turkey* **6**.
- Kılıç, A. & Kasperek, M. (1989). The Birds of the Köyceğiz-Dalyan Area. *Birds of Turkey* **8**.
- Kılıç, A. & Kasperek, M. (1990). The Ereğli Marshes: assessment of their biological importance and recommendations for conservation. *Unpubl. report to International Council for Bird Preservation/World Wildlife Fund*.
- Kılıç, E., D. T. (Ed.). (2004). *Türkiye'nin Önemli Kuş Alanları, 2004 Güncellemesi*. Ankara: Doğa Derneği.
- King, J. & Shirihai, H. (1996). Identification and ageing of Audouin's Gull. *Birding World* **9**, 52-61.
- Kinzelbach, R. (1985). Die Dreizehenmöwe (*Rissa tridactyla*) als Wintergast am Euphrat. *Vogelwarte* **33**, 163-165.
- Kirwan, A., G. M. & Shirihai, H. (2006). Taxonomy of the Crimson-winged Finch *Rhodopechys sanguineus*: a test case for defining species limits between disjunct taxa? *Bull. Afr. Bird Club* **13**, 136-146.
- Kirwan, G. (1992a). The migration of the Great Snipe, (*Gallinago media*), through Turkey. *Zool. Middle East* **7**, 11-19.
- Kirwan, G. (1992c). A record of Aquatic Warbler from Turkey. *Orn. Soc. Middle East Bull.* **28**, 18-19.

- Kirwan, G. (1992b). A freshwater breeding record of Greater Flamingo (*Phoenicopterus ruber*) in Turkey. *Sandgrouse* **14**, 56-57.
- Kirwan, G. (1993a). IBA survey work 1993. *Orn. Soc. Middle East Bull.* **31**, 11-13.
- Kirwan, G. (1994a). A record of Booted Warbler (*Hippolais caligata*) from Turkey. *Orn. Soc. Middle East Bull.* **33**, 7-9.
- Kirwan, G.(compiler). (1990). Around the region. *Orn. Soc. Middle East Bull.* **25**, 42-46.
- Kirwan, G.(compiler). (1992d). Around the region. *Orn. Soc. Middle East Bull.* **29**, 35-48.
- Kirwan, G. & Konrad, V. (1995). Little known Western Palearctic birds: Mongolian Trumpeter Finch. *Birding World* **8**, 139-144.
- Kirwan, G.M. (1993b). The Birds of Hotamış. *Birds of Turkey* **9**.
- Kirwan, G.M. (1993c). Olive-backed Pipit, (*Anthus hodgsoni*), new to Turkey. *Zool. Middle East* **9**, 45-47.
- Kirwan, G.M. (1994b). The breeding status and distribution of the White-headed Duck (*Oxyura leucocephala*) on the Central Plateau, Turkey. *Sandgrouse* **16**, 66-75.
- Kirwan, G.M. (1994c). American Golden Plover, *Pluvialis dominica*, in Turkey. *Zool. Middle East* **10**, 23-26.
- Kirwan, G.M. (1995a). Recent records of rare birds in Turkey. *Zool. Middle East* **11**, 37-46.
- Kirwan, G.M. (1995b). Some comments on the distribution of the Rook *Corvus frugilegus* in Turkey. *Orn. Soc. Middle East Bull.* **35**, 29-30.
- Kirwan, G.M. (1996). A new specimen record of Rustic Bunting *Emberiza rustica* from Turkey. *Sandgrouse* **18**, 70-71.
- Kirwan, G.M. (1997b). A list of bird specimens held in the Robert's College, Bebek (Istanbul, Turkey) collection, with some comments on Mathey-Dupraz (1920-24). *Sandgrouse* **19**, 30-38.
- Kirwan, G.M. (1997a). The status of the Ferruginous Duck *Aythya nyroca* in Turkey. *Bird Conserv. Intern.* **7**, 345-356.
- Kirwan, G.M. (1997c). White-spotted Bluethroats in Turkey. *Dutch Birding* **19**, 237.
- Kirwan, G.M. (1998). Ornithological observations on Karadağ, Konya province, Turkey. *Turk. J. Zool.* **22**, 237-239.
- Kirwan, G.M. (2001a). The validity of Monticola saxatilis coloratus Stepanyan, 1964. *Sandgrouse* **23**, 148-149.
- Kirwan, G.M. (2005). Middle Spotted Woodpecker: range and subspecies in Turkey. *Dutch Birding* **27**, 260-261.
- Kirwan, G.M. (2006). Comments on two subspecies of passerine birds recently described from Turkey, *Eremophila alpestris kumerloevei* and *Pyrrhula pyrrhula paphlagoniae*, with remarks on geographical variation in related forms of Bullfinch from the Balkans and Caucasus. *Sandgrouse* **28**, 10-21.
- Kirwan, G.M. & Bates, J.M. (2008). The status of European Stonechat *Saxicola rubicola* in the Islamic Republic of Iran. *Sandgrouse* **30**, 115.
- Kirwan, G.M., Bechtolsheim, M. & Willig, S. (2000). Distribution of Mongolian Finch in Turkey. *Dutch Birding* **22**, 149-150.
- Kirwan, G.M.(compiler). (1993d). Around the region. *Orn. Soc. Middle East Bull.* **30**, 39-48.
- Kirwan, G.M.(compiler). (1993e). Around the region. *Orn. Soc. Middle East Bull.* **30**, 39-46.
- Kirwan, G.M.(compiler). (1994d). Around the region. *Orn. Soc. Middle East Bull.* **33**, 32-44.
- Kirwan, G.M.(compiler). (1997d). Around the region. *Sandgrouse* **19**, 156-160.
- Kirwan, G.M.(compiler). (2001b). Around the region. *Sandgrouse* **23**, 76-80.
- Kirwan, G.M. & Gregory, S.M.S. (2005). A new genus for the Mongolian Finch *Bucanetes mongolicus* (Swinhoe, 1870). *Bull. Brit. Orn. Club* **125**, 68-80.

- Kirwan, G.M. & Martins, R.P. (1994). Turkey Bird Report 1987–91. *Sandgrouse* **16**, 76-117.
- Kirwan, G.M. & Martins, R.P. (2000). Turkey Bird Report 1992–1996. *Sandgrouse* **22**, 13-35.
- Kirwan, G.M., Martins, R.P., Eken, G. & Davidson, P. (1999). A checklist of the birds of Turkey. *Sandgrouse Suppl.* **1**, 1-32.
- Kirwan, G.M. & Özen, E., M. (2014). Turkey Bird Report 2007–2011. *Sandgrouse* **36**.
- Kirwan, G.M., Özen, M. & Demirci, B.(compilers). (2009). Turkey Bird Report 2002–06. *Sandgrouse* **30**.
- Kirwan, G.M., Özen, M., Kurt, B. & Martins, R.P. (2003). Turkey Bird Report 1997–2001. *Sandgrouse* **25**, 8-31.
- Kiss, J.B. & Szabó, L. (2000). First breeding record of White-tailed Lapwing in Romania (and Europe outside Russia). *Brit. Birds* **93**, 400-401.
- Kivit, H.A., Nijmeijer, H. & Ovaa, A.(eds.). (1994). *Wader and Waterfowl Migration in the Çukurova Deltas, South Turkey, Spring 1990*. WIWO (Report No. 48), Zeist.
- Kiziroğlu, I. (1982). Brutbiologische Untersuchungen an vier Meisenarten (*Parus*) in der Umgebung von Ankara. *J. Orn.* **123**, 409-423.
- Kiziroğlu, I. (1984). Populationsdynamische Untersuchungen an 4 Meisenarten (*Parus spp.*) in der Umgebung von Ankara. *Beitr. Vogelkd., Jena* **30**, 138-148.
- Kiziroğlu, I. (1989). *Türkiye Kuşları*. Ankara.
- Kiziroğlu, I. & Kiziroğlu, F. (1987). Die Vogelarten im Vogelparadies des "Kuş Cenneti/Bandırma"-Nationalparks und seiner Umgebung. *Verh. Orn. Ges. Bayern* **24**, 515-532.
- Kiziroğlu, I., Şişli, N.M. & Alp, U. (1987). Zur interspezifischen Konkurrenz in der Besiedlung von Nistkästen bei Ankara/Türkei mit Angaben zur Brutbiologie verschiedener Höhlenbrüter-Arten. *Vogelwelt* **108**, 169-175.
- Klein, R. & Buchheim, A. (1997). Die westliche Schwarzmeerküste als Kontaktgebiet zweier Großmöwenformen der *Larus cachinnans*-Gruppe. *Vogelwelt* **118**, 61-70.
- Knox, A.G. & Walters, M. (1992). Under the skin: the bird collections of the Natural History Museum. *Bull. Brit. Orn. Club Centenary Suppl.* **112A**, 169-190.
- Kok, D. & Duivendijk, N. van. (2002). Masters of mystery. Solutions of sixth round 2001: Great Black-headed Gull and Rufous-tailed Scrub Robin. *Dutch Birding* **24**, 32-38.
- Konrad, V. (1985). Samtkopf-Grasmücke (*Sylvia melanocephala*) und Tamarisken-Grasmücke (*Sylvia mystacea*) doch zwei "gute" Arten? *Orn. Mitt.* **37**, 81.
- Konrad, V. (1994). Kennzeichen des Dunnschnabelbrachvogels (*Numenius tenuirostris*). *Orn. Mitt.* **46**, 291-295.
- König, W., C. & Becking, J.-H. (1999). *Owls: A Guide to the Owls of the World*. Pica Press, Robertsbridge.
- Krieger, H. (1988). The Trumpeter Finch, *Bucanetes githagineus*, in Turkey. *Zool. Middle East* **2**, 43-45.
- Krüper, T. (1875). Beitrag zur Ornithologie Kleinasiens. *J. Orn.* **23**, 258-285.
- Kryukov, A.P. (1995). Systematics of small Palearctic shrikes of the "cristatus group". *Proc. Western Found. Vert. Zool.* **6**, 22-25.
- Kumerloeve, H. (1966-67). Migration et hivernage sur le Lac d'Antioche (Amik Gölü, Hatay, Turquie); coup l'oeil sur son avifaune nidificatrice actuelle. *Alauda* **34**, 299-308; 35: 1-19.
- Kumerloeve, H. (1967a). Neue Beiträge zur Kenntnis der Avifauna Nordost- und Ost-Kleinasiens. *Istanbul Üniv. Fen. Fak. Mecm. B* **32**, 79-213.
- Kumerloeve, H. (1967c). Contribution a la connaissance de *Carduelis (Acanthis) flavirostris brevirostris* (Bonaparte) 1855. *Alauda* **35**, 118-124.

- Kumerloeve, H. (1967d). Starker Durchzug von Griefvögeln, Saatkrähen und Dohlen in NE-Kleinasiens. *Beitr. Vogelkd.* **13**, 29-32.
- Kumerloeve, H. (1969a). Zur Avifauna des Van Gölü- und Hakkârigebietes (E/SE Kleinasiens). *Istanbul Fen. Fak. Mecm. B* **34**, 245-312.
- Kumerloeve, H. (1969b). The Dead Sea Sparrow: a second breeding-place on Turkish and the first-known breeding-place on Syrian territory. *Ibis* **111**, 617-618.
- Kumerloeve, H. (1970a). Zur Kenntnis der Avifauna Kleinasiens und der europäischen Türkei (Ergänzungen – Hinweise – Fragestellungen). *Istanbul Fen. Fak. Mecm. B* **35**, 85-160.
- Kumerloeve, H. (1970c). Zur Vogelwelt im Raume Ceylânpinar [sic] (türkisch-syrisches Grenzgebiet). *Beitr. Vogelkd.* **16**, 239-249.
- Kumerloeve, H. (1975a). The history of ornithology in Turkey. *Orn. Soc. Turkey Bird Rep.* **1970-1973**, 289-319.
- Kumerloeve, H. (1975b). Zur Verbreitung der Steinschmätzer (*Oenanthe*)-Arten in der Türkei. *Bonn. Zool. Beitr.* **26**, 183-198.
- Kumerloeve, H. (1975c). Expansion du Moineau soulcie pâle *Petronia brachydactyla* et du Roselin cramoisi *Carpodacus erythrinus* en Turquie. *Alauda* **43**, 324-325.
- Kumerloeve, H. (1984a). A chronological review of birds first described from Turkey with their taxonomic status in 1984. *Sandgrouse* **6**, 62-68.
- Kumerloeve, H. (1957b). Zur Verbreitungsgrenze des Gelbsteißbülbüls in Kleinasiens. *Anz. Orn. Ges. Bayern* **4**, 575-576.
- Kumerloeve, H. (1957a). Brutvogelbeobachtungen bei Savaştepe und Bergama (NW-Anatolien). *Anz. Orn. Ges. Bayern* **4**, 712-720.
- Kumerloeve, H. (1957c). Ornithologische Beobachtungen im "Zubringerraum" (Bulgarisch-rumänische Schwarzmeerküste) des Bosporuszuges. *Bonn. Zool. Beitr.* **3/4**, 248-274.
- Kumerloeve, H. (1958b). Grüne Laubsänger, *Phylloscopus trochiloides nitidus* Blyth, als Durchzügler in Westanatolien. *Vogelwarte* **19**, 210-211.
- Kumerloeve, H. (1958a). Vom Vorkommen des Gleitaars, *Elanus caeruleus* (Desf.), am Bosphorus und in der Türkei. *Vogelwarte* **19**, 210.
- Kumerloeve, H. (1961). Zur Kenntnis der Avifauna Kleinasiens. *Bonn. Zool. Beitr.* **12**, 1-318.
- Kumerloeve, H. (1962). Zur Brutverbreitung der beiden Ortolan-Arten *Emberiza hortulana* L. und *Emberiza caesia* Cretzschmar in Kleinasiens. *Bonn. Zool. Beitr.* **4**, 327-332.
- Kumerloeve, H. (1963a). L'Avifaune du lac d'Antioche (Amik Gölü-Gölbasi) et de ses alentours. *Alauda* **30**, 110-136, 161-211.
- Kumerloeve, H. (1963c). Calandrella rufescens niethammeri, eine neue Stummellerchenform aus Inneranatolien (Türkei). *Vogelwelt* **84**, 146-148.
- Kumerloeve, H. (1963b). Zur Brutverbreitung des Frankolins, *Francolinus francolinus* (L.) im Vorderen Orient. *Vogelwelt* **84**, 129-137.
- Kumerloeve, H. (1964). Zur Sumpf- und Wasservogelfauna der Türkei. *J. Orn.* **105**, 307-325.
- Kumerloeve, H. (1965). Erstnachweis der Rothalsgans, *Branta ruficollis* (Pallas), in der asiatischen Türkei. *Journal of Ornithology* **106**, 459-460.
- Kumerloeve, H. (1966b). Tendances expansives chez des espèces de *Carpodacus*, *Rhodopechys* et *Serinus* en Asie mineure. *Nos Oiseaux* **28**, 284-287.
- Kumerloeve, H. (1966a). Ergänzungen zur Avifauna Kleinasiens. *Bonn. Zool. Beitr.* **17**, 257-259.
- Kumerloeve, H. (1978). Situation des Moineaux moabites nicheurs en Turquie. *Alauda* **45**, 181-182.
- Kumerloeve, H. & Hollom, P.A.D. (1967). Zum

- Durchzug von *Phalaropus lobatus* (L.) in Kleinasien. *Vogelwarte* **24**, 64-65.
- Kumerloeve, H. & Niethammer, G. (1935). Beiträge zur Kenntnis der Avifauna Kleinasiens (Paphlagonien und Galatien). *J. Orn.* **83**, 25-75.
- Lalanne, Y., Hémery, G., Cagnon, C., D'Amico, F., D'Elbée, J. & Mouchès, C. (2001). Discrimination morphologique des sous-espèces d'Océanite tempête: nouveaux résultats pour deux populations méditerranéennes. *Alauda* **69**, 475-482.
- Lefranc, N. & Worfolk, T. (1997). *Shrikes: A Guide to the Shrikes of the World*. Pica Press, Robertsbridge.
- Lehmann, H. (1969). The Greater Sand Plover (*Charadrius leschenaultii* Lesson) in Asia Minor. *Oologists' Record* **43**, 30-54.
- Lehmann, H. (1977). Steppenadler (*Aquila rapax orientalis* Cabanis) in Zentralanatolien. *Jahresberichte des Naturw. Vereins Wuppertal* **30**, 125-129.
- Lehmann, H. & Mertens, R. (1969). The Red-winged Bullfinch (*Rhodopechys sanguinea*) as a breeding bird in Central-Anatolia. *Oologists' Record* **43**, 2-16.
- Liebers, D. & Helbig, A.J. (1999). Phänotypische Charakterisierung und systematische Stellung der Armenienmöwe *Larus armenicus*. *Limicola* **13**, 281-321.
- Literák, I., Horal, D., Raab, R., Matušík, H., Vyhnař, S., Rymešová, D., Spakovszky, P., Skartsi, T., Poirazidis, K., Zakkak, S., Tomík, A. & Skyrpan, M. (2019). *Sympatric Wintering of Red Kites and Black Kites in South-East Europe*. *Acta Zoologica Academiae Scientiarum Hungaricae* **65**, 381-398.
- Loon, A.J. van. (1991). Mystery photographs [Willow Warbler]. *Dutch Birding* **13**, 67-69.
- Louette, M., Becuwe, M. & Eyckerman, R. (1977). Observations ornithologiques en Anatolie et en Thrace. *Gerfaut* **67**, 427-436.
- Lyashenko, V.Yu. (2011). About the Common Crane Systematic. İçinde *Cranes of Eurasia (biology, distribution, migrations, management)*: 93-103. Moscow.
- Maas Geesteranus, H.P. (1959). Ornithological report on a biological excursion to Asia Minor. *Ardea* **47**, 111-157.
- Madge, S. & Burn, H. (1994). *Crows and Jays*. Christopher Helm, London.
- Madge, S. & McGowan, P. (2002). *Pheasants, Partridges and Grouse*. Christopher Helm, London.
- Magnin, G. (1989). Falconry and Hunting in Turkey During 1987. *International Council for Bird Preservation (Study Report No. 34)*, Cambridge.
- Magnin, G. (1991). A record of the Brown Fish Owl *Ketupa zeylonensis* from Turkey. *Sandgrouse* **13**, 42-44.
- Magnin, G. & Yarar, M. (1994). Some notes on the breeding of Greater Flamingo *Phoenicopterus ruber* and White Pelican *Pelecanus onocrotalus* in Turkey. *Orn. Soc. Middle East Bull.* **32**, 28-30.
- Magnin, G. & Yarar, M. (1997). *Important Bird Areas in Turkey*. Doğal Hayatı Koruma Derneği, İstanbul.
- Makatsch, W. (1950). *Die Vogelwelt Macedoniens*. Leipzig.
- Malling Olsen, K. & Larsson, L. (2003). *Gulls of Europe, Asia and North America*. Christopher Helm, London.
- Marlow, T., Kirwan, G.M. & Güneş, B. (2001). Does Common Snipe *Gallinago gallinago* breed in Turkey? *Sandgrouse* **23**, 147.
- Marten, J.A. & Johnson, N.K. (1986). Genetic relationships of North American Cardueline finches. *Condor* **88**, 409-420.
- Martens, J. (1979). Gesang und Verwandtschaft des Steinortolan (*Emberiza buchanani*). *Natur u. Mus.* **109**, 337-343.
- Martins, R.P. (1989). Turkey Bird Report 1982-86. *Sandgrouse* **11**, 1-41.

- Martins, R. & Robson, C. (1988). Selected bird observations from Turkey: spring and summer 1983. *Orn. Soc. Middle East Bull.* **20**, 11-20.
- Massa, B. & Fontana, P. (2004). New or little known birds for the Republic of Georgia (eastern Europe). *Riv. Ital. Orn., Milano* **73**, 151-155.
- Mathey-Dupraz, A. (1920-24). Notes ornithologiques de la région du Bosphore. *Orn. Beob.* **17**, 25-29, 108-110; **18**: 25-27, 38-41, 55-58, 101-104, 137-139, 157-158, 183-187; **19**: 22-25, 41-43, 58-61, 116-119, 156-159; **20**: 9-12, 24-27, 118-120, 135-137.
- Mauve, L. (1938). Der Zug der Grossvögel über den Bosporus. *J. Orn.* **86**, 261-301.
- Mayr, E. & Greenway, J.C.(eds.). (1960). *Check-list of Birds of the World. Vol. 9. Mus. Comp. Zool.* Harvard University Press, Cambridge, MA.
- McGregor, P.J.C. (1917). Notes on birds observed at Erzurum. *Ibis (X)* **5**, 1-30.
- McNeile, J.S. (1950, 1951, 1954, 1967, 1968, 1970, 1972, 1973). Personal diaries.
- Meinertzhagen, R. (1935). Ornithological results of a trip to Syria and adjacent countries in 1933. *Ibis (13)* **5**, 110-151.
- Mertens, R. (1974). Erstnachweis des Schieferfalken (*Falco concolor*) für die Türkei. *Jber. Naturw. Ver. Wuppertal* **27**, 137-138.
- Mertens, R. (1981). Erstnachweis des Rauhfusskauzes (*Aegolius funereus*) für die Türkei. *Vogelwelt* **102**, 30-31.
- Milchev, B. (1994). Breeding bird atlas of the Strandja mountains, south-east Bulgaria. *Sandgrouse* **16**, 2-27.
- Mlíkovský, J. & Frahnert, S. (2009). Type specimens and type localities of birds (Aves) collected by Eduard Eversmann and Christian Pander during the Negri Expedition to Bukhara in 1820-1821. *Zootaxa* **2297**, 15-26.
- Morgan, J.H. & Shirihi, H. (1997). *Passerines and Passerine Migration at Eilat*. International Birdwatching Centre in Eilat (Tech. Publ. 6), Eilat.
- Morony, B., J. J. & Farrand, J. (1975). *Reference List of the Birds of the World*. New York.
- Morozov, V.V. & Aarvak, T. (2004). Wintering of Lesser White-fronted Geese breeding in the Polar Urals. *Casarca* **10**, 156-162.
- Mrlík, B., V. & Formánek, J. (1995). Raptor migration in north-east Turkey, autumn 1994. *Orn. Soc. Middle East Bull.* **35**, 41-45.
- Murdoch, D. (2002). Birding the Syrian Euphrates. *Birding World* **15**, 297-298.
- Murphy, C. (1984). Recent trips to eastern Turkey. *Orn. Soc. Middle East Bull.* **13**, 8-12.
- Mycock, J. (1987). Some autumn observations in Turkey. *Orn. Soc. Middle East Bull.* **18**, 1-3.
- Nankinov, D. (1996). Status of Tengmalm's Owl, *Aegolius funereus*, in Bulgaria. *Riv. Ital. Orn., Milano* **66**, 127-136.
- Nankinov, D. (1998). First addition to the list of birds in Bulgaria. *Riv. Ital. Orn., Milano* **68**, 183-187.
- Nankinov, D.N. (2000). Range expansion and current breeding distribution of River Warbler *Locustella fluviatilis* in Bulgaria. *Sandgrouse* **22**, 50-54.
- Nankinov, D.N. (2003). Second addition to the list of birds in Bulgaria. *Riv. Ital. Orn., Milano* **73**, 157-163.
- Nesterov, P.V. (1911). Materialy po ornitofaune Yugo-Zapadnogo Zakavkaz'ya 1 severo-vostochnoi chasti Maloi Azii. *Ann. Proc. Zool. Mus. Acad. Sci.* **16**, 311-408.
- Nikolaus, G. (1987). *Distribution Atlas of Sudan's Birds with Notes on Habitat and Status*. Bonn. Zool. Monogr. 29.
- Nisbet, I.C.T. & Smout, T.C. (1957). Autumn observations on the Bosphorus and Dardanelles. *Ibis* **99**, 483-499.
- NTV Haberler. (2020). Yozgat'ta vurulduğu iddia

- edilen yakalı toy kuşunun ölüsü bulunamadı [WWW Document]. URL <https://www.ntv.com.tr>
- Ogilvie, I.H. (1954). Bird notes from northern Asia Minor 1946–1948. *Ibis* **96**, 81-90.
- Oğuz, D., Bal, M., Yavuz, N. & Torun, Z. (2022). First breeding record of the Common Snipe (*Gallinago gallinago*) for Turkey. *Zoology in the Middle East* **68**, 1-2.
- On Oenanthe xanthoprymna and O. chrysopygia, author=Bates, G. L., journal=Ibis, volume=13, number=5, pages=198–201, year=1935 . (t.y.).
- Onmuş, O., Bolat, Ü., Usta, T. & Sıkı, M. (2016). Filling the Largest Gap of the White Stork Population in the Western Palearctic Region: The Results of the First Complete Countrywide White Stork Census in Turkey. İçinde *The White Stork: Studies in Biology, Ecology and Conservation*: 220. Jerzak, L., Shephard, J., Aquirre, J.I., Shamoun-Baranes, J. & Tryjanowski, P. (Ed.). Zielona Góra, Poland.
- Onmuş, O., Ege, T., Yoğurtcuoğlu, E., Bekir, S. & Ekşioğlu, S. (2022). A new foraging, post-breeding, and wintering site for the Mediterranean subspecies of the European Storm Petrel *Hydrobates pelagicus melitensis* in the Aegean Sea off Turkey. *Bird Study* **69**, 112-115.
- Onmuş, O. & Gönülal, O. (2019). A newly identified breeding site in the Aegean Sea and a status update for Audouin's Gull **Larus audouinii** in Turkey (Aves: Laridae). *Zoology in the Middle East* 186-188.
- Onmuş, O. & Karauz, S. (2019). Historical and current status of Glossy Ibis *Plegadis falcinellus* in Turkey. *SIS Conservation*.
- Onmuş, O. & Sıkı, M. (2011). Shorebirds in the Gediz Delta (İzmir, Turkey): breeding and wintering abundances, distributions, and seasonal occurrences. *Turkish Journal of Zoology* **35**, 615-629.
- Onmuş, O., Sıkı, M., Sarıgül, G. & Crivelli, A.J. (2011). Status and development of the population of the globally threatened Dalmatian Pelican, *Pelecanus crispus*, in Turkey: (Aves: Pelecanidae). *Zoology in the Middle East* **54**, 3-17.
- OST, O.S.O.T. (1969). *Bird Report 1966–67*. OST, London.
- OST, O.S.O.T. (1972). *Bird Report 1968–69*. OST, London.
- OST, O.S.O.T. (1975). *Bird Report 1970–73*. OST, London.
- OST, O.S.O.T. (1978). *Bird Report 1974–75*. OST, London.
- Ottens, G. (2006). African Darter in Israel in May 2004 and its WP occurrence. *Dutch Birding* **28**, 214-218.
- Oustalet, E. (1882). *Plotus chantrei*. *Ann. Sci. Nat., Zool., Paris* **6** (13), 7.
- Ovaa, A. & Vos, R. (1990). A second breeding site of the Purple Gallinule in southern Turkey. *Orn. Soc. Middle East* **25**, 25-26.
- Özen, M. & Kurt, B. (2001). Türkiye'nin Kuşları: 2000 yılı Gözlem Raporu. *Doğal Hayatı Koruma Derneği, İstanbul*.
- Özkan, K. (2010). Yıldız Dağları.
- Panov, E.N. & Bulatova, N.S. (1972). On the common habitats and interrelations of Trumpeter Finches (*Bucanetes githagineus* Licht. and *B. mongolicus* Swinh.) in Transcaucasia. *Bull. Moscovskogo Obschestva Ispytatelei Prirody, Otdel biologii* **77** (4), 86-93.
- Panov, E.N., Roubtsov, A.S. & Monzikov, D.G. (2003). Hybridization between Yellowhammer and Pine Bunting in Russia. *Dutch Birding* **25**, 17-31.
- Parkin, D.T., Collinson, M., Helbig, A.J., Knox, A.G. & Sangster, G. (2003). The taxonomic status of Carrion and Hooded Crows. *Brit. Birds* **96**, 274-290.
- Parkin, D.T., Collinson, M., Helbig, A.J., Knox, A.G., Sangster, G. & Svensson, L. (2004). Species limits in *Acrocephalus* and *Hippolais* warblers from the Western Palearctic. *Brit. Birds* **97**, 276-299.

- Parr, D. (1981). Notes on a journey through Turkey, spring 1981. *Orn. Soc. Turkey Bull.* **7**, 4-6.
- Parr, J., S., Collin, P., Silk, S., Wilbraham, J., Williams, N.P. & Yarar, M. (1996). A baseline survey of White Storks *Ciconia ciconia* in central Turkey. *Sandgrouse* **18** (2), 46-51.
- Parr, S.J., Collin, P., Silk, S., Wilbraham, J., Williams, N.P. & Yarar, M. (1995). A baseline survey of Lesser Kestrels *Falco naumanni* in central Turkey. *Biol. Conserv.* **72**, 45-53.
- Pasquali, R. (1991). Degli Uccelli della Turchia (Europea ed Asiatica).
- Pearson, D.J. (2000). The races of the Isabelline Shrike *Lanius isabellinus* and their nomenclature. *Bull. Brit. Orn. Club* **120**, 22-27.
- Pearson, D.J., Small, B.J. & Kennerley, P.R. (2002). Eurasian Reed Warbler: the characters and variation associated with the Asian form *fuscus*. *Brit. Birds* **95**, 42-61.
- Pennington, M.G. & Meek, E.R. (2006). The "Northern Bullfinch" invasion of autumn 2004. *Brit. Birds* **99**, 2-24.
- Perktas, U., Barrowclough, G.F. & Groth, J.G. (2011). Phylogeography and species limits in the green woodpecker complex (Aves: Picidae): multiple Pleistocene refugia and range expansion across Europe and the Near East. *Biological Journal of the Linnean Society* **104**, 710-723.
- Perktaş, U. (2004). Breeding shrike populations in Turkey: status in 1998–2003. *Biol. Lett.* **41** (2), 71-75.
- Perktaş, U., Gür, H., Sağlam, İ.K. & Quintero, E. (2015). Climate-driven range shifts and demographic events over the history of Kruper's Nuthatch *Sitta krueperi*. *Bird Study* **62**, 14-28.
- Perttula, P. & Tenovuo, J. (2002). Great Grey Shrike subspecies *excubitor*, *sibiricus* and *borealis*. *Alula* **8**, 54-60.
- Peske, L. (1995). Via Pontica 95: census of migrating raptors in eastern Turkey. *Buteo* **7**, 197-199.
- Peter, H. (1990). *Waldrappdämmerung am Euphrat*. Kasparek Verlag, Heidelberg.
- Peter, H. (1994). The first breeding record of the Desert Wheatear, *Oenanthe deserti*, in Turkey. *Zool. Middle East* **10**, 27-29.
- Pforr, M. & Limbrunner, A. (1982). *The Breeding Birds of Europe: A Photographic Handbook*. Croom Helm, Beckenham.
- Portenko, L.A. (1962). [New subspecies of passerine birds] (Aves, Passeriformes) II. *Trudy Zool. Inst. Akad. Nauk* **30**, 385-394.
- Porter, R.F. (1983). The autumn migration of passerines and near-passerines at the Bosphorus, Turkey. *Sandgrouse* **5**, 45-74.
- Porter, R.F., Christensen, S. & Schiermacker-Hansen, P. (1996). *Field Guide to the Birds of the Middle East*. T. & A. D. Poyser, London.
- Porter, R.F. & Willis, I.R. (1968). The autumn migration of soaring birds at the Bosphorus. *Ibis* **110**, 520-536.
- Radde, G. (1884). *Ornis Caucasica*. Kassel.
- Ragyov, D.N., Popova-Wightman, L.G., Popov, K.S., Dalakchieva, S.Y., Nikolov, B.P. & Nikolov, I.P. (2003). The first Yellow-billed Stork *Mycteria ibis* in Bulgaria. *Sandgrouse* **25**, 63-64.
- Ramadan-Jaradi, G., Bara, T. & Ramadan-Jaradi, M. (2008). Revised checklist of the birds of the Lebanon, 1999–2007. *Sandgrouse* **30**, 22-69.
- Ramadan-Jaradi, G. & Ramadan-Jaradi, M. (1999). An updated checklist of the birds of Lebanon. *Sandgrouse* **21**, 132-170.
- Ramsay, L.N.G. (1914). Observations on the bird-life of the Anatolian plateau during the summer of 1907. *Ibis* **10** (2), 365-387.
- Rasmussen, P.C. & Anderton, J.C. (2005). *The Birds of South Asia: The Ripley Guide*. Vol. 2. Lynx Edicions, Barcelona.
- Red'kin, Y.A. (2001). [A new subspecies of

- Firecrest *Regulus ignicapillus* (Temminck, 1820) (*Regulidae, Passeriformes*) from the mountains of Crimea]. *Orn.* **29**, 98-104.
- Reiser, O. (1904). Zur Kenntnis der Vogelwelt von Konstantinopel. *Orn. Jahrb.* **15**, 153-156.
- Renkhoff, M. (1972). Bemerkenswerte Beobachtungen 1971 im Balık-Gölü Gebiet (Nordtürkei). *Orn. Mitt.* **24**, 63-73.
- Richardson, I.M. (2003). A long-term bird survey of Kulu Gölü, Turkey (2001–2002). *Sandgrouse* **25**, 110-121.
- Rigler, L. (1852). *Die Türkei und deren Bewohner in ihren naturhistorischen, physiologischen und pathologischen Verhältnissen vom Standpunkte Constantinopel's*. Wien.
- Ristow, D. & Wink, M. (1995). Distribution of non-breeding Eleonora's Falcon *Falco eleonorae*. *Il Merill* **28**, 1-10.
- Robel, D. & Bräuning, C. (1992). Zum Greifvogelzug am Bosporus im September 1990. *Beitr. Vogelkd.* **38**, 81-91.
- Robinson, H., K. & Can, O. (1998). Breeding survey of White-headed Duck *Oxyura leucocephala* on the Central Plateau, Turkey. *Sandgrouse* **20**, 47-48.
- Roeck, E. de. (1993). The status of Europe's rarer birds of prey: Imperial Eagle. *Birding World* **6**, 239-242.
- Rokitansky, G. & Schifter, H. (1971). Ornithologische Ergebnisse zweier Sammelreisen in die Türkei. *Ann. Naturhist. Mus. Wien* **75**, 495-538.
- Roselaar, C.S. (1995). *Songbirds of Turkey: An Atlas of Biodiversity in Turkish Passerine Birds*. Pica Press, Robertsbridge & GMB, Haarlem.
- Roselaar, C.S. (2003). An inventory of major European bird collections. *Why Museums Matter: Avian Archives in an Age of Extinction* Bull. Brit. Orn. Club Suppl. 123A.
- (SAD), S.A.D. & (TTKD), T.T.K.D. (1997). *The seabirds of Bodrum Peninsula*. Sultṭı Araştırmɑ Derneği (SAD) & Türkiye Tabiatını Koruma Derneği (TTKD), Bodrum.
- Sandwith, H. (1856). *Geschichte der Belagerung von Kars*. Braunschweig.
- Sangster, C., G. & Parkin, D.T. (2002). The specific status of Balearic and Yelkouan Shearwaters. *Brit. Birds* **95**, 636-639.
- Sangster, G. (1997). Trends in systematics. Acrocephalus and Hippolais: shaking the tree. *Dutch Birding* **19**, 294-300.
- Sangster, G. (1999). Trends in systematics. Relationships among gulls: new approaches. *Dutch Birding* **21**, 207-218.
- Sangster, G., Collinson, J.M., Helbig, A.J., Knox, A.G. & Parkin, D.T. (2005). *Taxonomic recommendations for British birds: third report*. *Ibis* **147**, 821-826.
- Sangster, H., G. & Roselaar, C.S. (1997). Dutch avifaunal list: taxonomic changes in 1977-97. *Dutch Birding* **19**, 21-28.
- Sarıgül, G. (2001). Tepeli pelikanların ülkemizdeki durumu ve korunması. *İbibik* **1**, 7-9.
- Satunin, K.A. (1912). [Ornithological excursion to southern Transcaucasia]. *Mess. Orn.* **3**, 1-15, 99-110.
- Schekkerman, H. & Roomen, M.W.J. van. (1993). *The Migration of Waders and Other Waterbirds Through Inland Wetlands in Central Turkey, Spring 1988*. WIWO (Report No. 32), Zeist.
- Schodde, D. & Bock, W. (2002). Does holotype priority always serve nomenclature? *Brit. Birds* **95**, 593-596.
- Schrader, G. (1891). Ornithologische Beobachtungen auf meinen Sammelreisen I. Kleinasiens (Aidin und Mersina). III. Syrien. *Orn. Jber.* **2**, 179-197, 215-223.
- Schubert, W. (1979). Bemerkenswerte Brutnachweise und Brutzeitfeststellungen in Anatolien/Türkei. *Vogelwelt* **100**, 151-155.
- Schweiger, H. (1965). Ornithologische Beobachtungen in Anatolien während

- der Jahre 1959–1965. *Istanbul Univ. Fen. Fak. Mecm. B* **20**, 177-189.
- Schweizer, M. (2003). A European Stonechat *Saxicola rubicola* in northern Iran. *Sandgrouse* **25**, 146-147.
- Sclater, P.L. & Taylor, E.C. (1876). Ornithological notes from Constantinople. *Ibis* **6**, 60-65.
- Scott, D.A. & Carp, E. (1982). A midwinter survey of wetlands in Mesopotamia, Iraq: 1979. *Sandgrouse* **4**, 60-76.
- Scott, S., M. & Shirihai, H. (1999). Little known Western Palearctic birds: Mountain Chiffchaff. *Birding World* **12**, 163-167.
- Selous, F.C. (1900). A fortnight's egg-collecting in Asia Minor. *Ibis* (4) **4**, 405-424.
- Serra, A.Q., G. & Assaed, A.K. (2005). A long-term bird survey in the central Syrian desert (2000–2004): Part 2 – a provisional annotated checklist. *Sandgrouse* **27**, 104-125.
- Sharpe, R.B. (1888). *Catalogue of the Birds in the British Museum*. Vol. 12. Trustees of the British Museum, London.
- Sharpe, R.B. (1890). *Catalogue of the Birds in the British Museum*. Vol. 13. Trustees of the British Museum, London.
- Shelton, N. (1997). The first Hoopoe Lark *Alaemon alaudipes* in Turkey. *Sandgrouse* **19**, 149-150.
- Shirihai, G., H. & Helbig, A.J. (2001). *Sylvia Warblers: Identification, Taxonomy and Phylogeny of the Genus Sylvia*. Christopher Helm, London.
- Shirihai, H. (1996). *The Birds of Israel*. Academic Press, London.
- Shirihai, H. & Golan, Y. (1994). First records of Long-tailed Shrike *Lanius schach* in Israel and Turkey. *Sandgrouse* **16**, 36-40.
- Shirihai, H. & Madge, S. (1993). Identification of Hume's Yellow-browed Warbler. *Birding World* **6**, 439-443.
- Shirihai, Y., H. & Spaar, R. (2000). *Raptor Migration in Israel and the Middle East: A Summary of 30 Years of Field Research*. International Birding Research Center, Eilat.
- Shurulinkov, S., P. & Ilieva, M. (2003). Distribution and abundance of Tengmalm's Owl *Aegolius funereus* on Mount Pirin, south-west Bulgaria. *Sandgrouse* **25**, 103-109.
- Sıkı, M. (1988). Çamaltı Tuzlaşı-Homa Dalyanı Kuş Türleri. *TÜBİTAK Doğa Türk Zooloji Dergisi* **12**, 272-283.
- Sibley, C.G. (1996). *Birds of the World. Version 2.0*. Thayer Birding Software, Cincinnati.
- Sibley, C.G. & Monroe, B.L. (1990). *Distribution and Taxonomy of Birds of the World*. Yale University Press, New Haven & London.
- Sibley, C.G. & Monroe, B.L. (1993). *A Supplement to Distribution and Taxonomy of Birds of the World*. Yale University Press, New Haven & London.
- Siegel-Causey, D. (1988). Phylogeny of the Phalacrocoracidae. *Condor* **90**, 885-905.
- Sinav, L. & Kiraç, C.O. (2023). [First breeding attempt of Red-footed Falcon **Falco vespertinus** in Türkiye](#). *Sandgrouse* **45**.
- Sluys, R. (1983). Geographical variation and distribution of the Bearded Tit *Panurus biarmicus* (Linnaeus, 1758) (Aves). *Bijdr. Dierk.* **53**, 13-32.
- Smith, L.D. (2012). Two Shikra *Accipiter badius* records from Turkey. *Sandgrouse* **34**, 69-71.
- Smith, M.Q. (1960). Notes on the birds of the Trebizond area of Turkey. *Ibis* **102**, 576-583.
- Snow, D.W. (1997). Should the biological be superseded by the phylogenetic species concept? *Bull. Brit. Orn. Club* **117**, 110-121.
- Snow, D.W. & Perrins, C.M. (Ed.). (1998). *The Birds of the Western Palearctic. Concise Edition*. Oxford University Press.
- Sorace, A. (1996). The first White-crowned Black Wheatear *Oenanthe leucopyga* in Turkey. *Sandgrouse* **18 (1)**, 68.
- Sperl, J. (1992). Die Hirtenmaina, *Acridotheres*

- tristis*, ein weiteres Ausbreitungsphänomen. *Falke* **39**, 244-245.
- Stegmann, B. (1932). *Calandrella minor pseudobaetica* subsp. nov. *Orn. Monatsber.* **40**, 54.
- Steinfatt, O. (1932). Der Bosporus als Landbrüche für den Vogelzug zwischen Europa und Kleinasien. *J. Orn.* **80**, 354-383.
- Stepanyan, L.S. (1964). Geographical variation of the Rock Thrush *Monticola saxatilis* L. *Sb. Trudy Zool. Mus. MGU* **9**, 228-231.
- Stepanyan, L.S. (1978). *Sostav i raspredelenie ptits fauny SSSR: Vorob'inoobrazinye*. [Composition and Distribution of the Bird Fauna of the USSR: Passeriformes]. Moscow: Nauka.
- Stepanyan, L.S. (1990). *Conspectus of the Ornithological Fauna of the USSR*. Nauka, Moscow.
- Strickland, H. (1836). List of birds, noticed or obtained by him in Asia Minor, in the winter of 1835 and spring of 1836. *Proc. Zool. Soc. Lond.* **4**, 97-102.
- Summers-Smith, D. (1988). *The Sparrows*. T. & A. D. Poyser, Calton.
- Summers-Smith, D. (1990). Letter: The winter quarters of migratory Dead Sea Sparrows. *Orn. Soc. Middle East Bull.* **24**, 25-26.
- Summers-Smith, D. (1992). Letter: The Dead Sea Sparrow in Iraq: a correction. *Orn. Soc. Middle East Bull.* **28**, 25.
- Sushkin, P.B. (1925). Notes on systematics and distribution of certain Palaearctic birds. *Proc. Boston Soc. Nat. Hist.* **38**, 1-55.
- Sutherland, W.J. & Brooks, D.J. (1981a). Autumn migration of raptors, storks, pelicans and spoonbills at Belen Pass, southern Turkey. *Sandgrouse* **3**, 1-21.
- Sutherland, W.J. & Brooks, D.J. (1981b). The visible migration of passerines and near-passerines at the Belen Pass, southern Turkey, in autumn. *Sandgrouse* **3**, 87-90.
- Sutton, R.W.W. & Gray, J.R. (1972). Summer birds of Karanfil Dağ. *Orn. Soc. Turkey Bird Rep.* **1968-69**, 186-205.
- Svensson, G., L. & Zetterström, D. (1999). *Collins Bird Guide*. HarperCollins, London.
- Svensson, L. (1992). *Identification Guide to European Passerines*. Fourth edn. Privately published, Stockholm.
- Svensson, L. (2001). Identification of Western and Eastern Olivaceous, Booted and Sykes's Warblers. *Birding World* **14**, 192-220.
- Swelm, N.D. van. (2001). The eye-colour of Eurasian Dabchick. *Alula* **7**, 24-26.
- Székely, T. (1998). The significance of Tuzla Gölü, Çukurova Delta, for shorebirds: a concise progress report. *Turna* **1**, 28-30.
- Szentirmai, I. & Székely, T. (2004). Diurnal variation in nest material use by the Kentish Plover *Charadrius alexandrinus*. *Ibis* **146**, 535-537.
- Şekercioğlu, C.H. (2006). A birder's guide to Turkey. *Living Bird* **25**, 14-23.
- Tavares, S.P., J. & Brito e Abreu, F. (2000). The first breeding record of Bearded Tit *Panurus biarmicus* in Syria. *Sandgrouse* **22**, 145-146.
- Tchihatchef, P. de. (1864). *Le Bosphore et Constantinople*. Paris.
- Temple-Lang, J. & Cocker, M. (1991). A nest of Caucasian Black Grouse *Tetrao mlokosiewiczi* in Turkey. *Sandgrouse* **13**, 102-103.
- Tets, M. van, G. F. & Davidson, P.M. (1988). Osteological differences between *Sula* and *Morus*, and a description of an extinct new species of *Sula* from Lord Howe and Norfolk Islands, Tasman Sea. *Notornis* **35**, 35-57.
- Ticehurst, C.B. (1938). *A Systematic Review of the Genus Phylloscopus*. British Museum (Natural History), London.
- Tristram, H.B. (1882). Ornithological notes of a journey through Syria, Mesopotamia, and southern Armenia in 1881. *Ibis* **4** (6), 402-419.

- Tucker, G. & Heath, M.F. (1994). *Birds in Europe: Their Conservation Status*. Cambridge: BirdLife International (Conservation Series No. 3).
- Turan, N. (1990). *Kuşlar*. Ankara.
- Uhlig, S. & Uhlig, R. (1999b). Winterbeobachtungen an Steinsperlingen *Petronia petronia* in der Türkei. *Orn. Mitt.* **51**, 245-246.
- Uhlig, S. & Uhlig, R. (1999a). Winterbeobachtungen an Ohrenlerchen in der Türkei. *Orn. Mitt.* **51**, 285-286.
- Uhlig, U., R. & Barış, Y.S. (1996). Winter status and distribution of Alpine Accentor *Prunella collaris* in Turkey. *Sandgrouse* **18** (2), 65.
- Ullman, M. (1992). Possible hybrid Pied-Black-eared Wheatear *Oenanthe pleschanka* – *O. hispanica* in eastern Turkey. *Sandgrouse* **14**, 58-59.
- Ullman, M. (2003). Separation of Western and Eastern Black-eared Wheatear. *Dutch Birding* **25**, 77-97.
- Urquhart, E. & Bowley, A. (2002). *Stonechats. A Guide to the Genus Saxicola*. London: Christopher Helm.
- Üner, Ö., Boyla, K.A., Bacak, E., Birel, E., Çelikoba, İ., Dalyan, C., Tabur, E. & Yardım, Ü. (2006). **Spring migration of soaring birds over the Bosphorus, Turkey, in 2006**. *Sandgrouse* **32**.
- Vaassen, E.W.A.M. (1998). A February record of Demoiselle Crane *Anthropoides virgo* in Turkey. *Sandgrouse* **20**.
- Vaassen, E.W.A.M. (2000). Some notes on urban raptors and their habitats in Turkey. *Intern. Hawkwatcher* **2**, 34-38.
- Vaassen, E.W.A.M. (2001). Status of the Griffon Vulture, *Gyps fulvus* in the central Taurus region, southern Turkey – a population estimate. *Vulture News* **44**, 3-17.
- Vangeluwe, D., Rozenfeld, S., Volkov, S., Kazantzidis, S., Morosov, V., Zamyatin, D. & Kirtaev, G. (2018). **Migrations of Bewick's Swan (*Cygnus bewickii*): New Data on Tagging the Migration Routes, Stopovers, and Wintering Sites**. *Biology Bulletin* **45**, 1230-1242.
- Vauk, G. (1973). Ergebnisse einer ornithologischen Arbeitsreise an den Beyşehir-Gölü (SW-Anatolien) im April/Mai 1964. *Beitr. Vogelkd.* **19**, 225-260.
- Vaurie, C. (1949). Notes on some Asiatic finches. *Amer. Mus. Novit.* **1424**, 1-63.
- Vaurie, C. (1954). Systematic notes on Palearctic birds. No. 11 Sylviinae: the genus *Sylvia*. *Amer. Mus. Novit.* **1691**, 1-17.
- Vaurie, C. (1956). Systematic notes on Palearctic birds. No. 23 Fringillidae: the genera *Emberiza*, *Calcarius*, and *Plectrophenax*. *Amer. Mus. Novit.* **1805**, 1-27.
- Vaurie, C. (1957b). Systematic notes on Palearctic birds. No. 26 Paridae: the *Parus caeruleus* complex. *Amer. Mus. Novit.* **1833**, 1-15.
- Vaurie, C. (1957a). Systematic notes on Palearctic birds. No. 27 Paridae: the genera *Parus* and *Sylviparus*. *Amer. Mus. Novit.* **1852**, 1-43.
- Vaurie, C. (1959c). *The Birds of the Palearctic Fauna. Passeriformes*. H. F. & G. Witherby, London.
- Vaurie, C. (1959b). Systematic notes on Palearctic birds. No. 35 Picidae: the genus *Dendrocopos* (Part 1). *Amer. Mus. Novit.* **1946**, 1-29.
- Vaurie, C. (1959a). Systematic notes on Palearctic birds. No. 37 Picidae: the subfamilies Jynginae and Picumninae. *Amer. Mus. Novit.* **1963**, 1-16.
- Vaurie, C. (1960). Systematic notes on Palearctic birds. No. 40 Caprimulgidae. *Amer. Mus. Novit.* **1997**, 1-14.
- Vaurie, C. (1963). Systematic notes on Palearctic birds. No. 51 A review of *Burhinus oedicnemus*. *Amer. Mus. Novit.* **2000**, 1-13.
- Vaurie, C. (1965). *The Birds of the Palearctic Fauna. Non-Passeriformes*. H. F. & G. Witherby, London.
- Ven, G. van der, J. A. (1980). Birds in Eastern Turkey II.

- Ven, J.A. van der & Gheyselinck, G.F. (1980). Birds in eastern Turkey 1.
- Ven, J.A. van der & Gheyselinck, G.F. (1982). Birds in eastern Turkey 2.
- Vielliard, J. (1968). Résultats ornithologiques d'une mission à travers la Turquie. *Istanbul Fen. Fak. Mecm.* **33**, 67-170.
- Vliet, R.E. van der, Kennerley, P.R. & Small, B.J. (2001). Identification of Two-barred, Greenish, Bright-green and Arctic Warblers. *Dutch Birding* **23**, 175-191.
- Wadley, N.J.P. (1951). Notes on the birds of central Anatolia. *Ibis* **93**, 63-89.
- Wahby, A. (1930). Les oiseaux de la région de Stamboul. *Bull. Orn. Romand* **1**, 68-70.
- Walters, M. (1988). Letter. *Orn. Soc. Middle East Bull.* **20**, 44.
- Warncke, K. (1964-65). Beitrag zur Vogelwelt der Türkei. *Vogelwelt* **85**, 161-174.
- Warncke, K. (1970). Beitrag zur Vogelwelt des Zentralanatolischen Beckens. *Vogelwelt* **91**, 176-184.
- Warncke, K. (1971). The Flamingo (*Phoenicopterus ruber*) - a new breeding bird for Turkey. *Orn. Soc. Turkey Bull.* **7**, 4-5.
- Warncke, K. (1972). Beitrag zur Vogelwelt der Türkei im Bereich der Südgrenze. *Vogelwelt* **93**, 23-27.
- Watson, G.E. (1961). Aegean bird notes including two breeding records new to Europe. *J. Orn.* **102**, 301-307.
- Watson, G.E. (1962b). A re-evaluation and redescription of a difficult Asia Minor *Phylloscopus*. *Ibis* **104**, 347-352.
- Watson, G.E. (1962a). A revision of Balkan, Aegean and Anatolian Crested Larks. *Bull. Brit. Orn. Club* **82**, 9-18.
- Wehrmann, J., De Boer, F., Vansteelant, W. & Creuwels, J. (2020). [Batumi Raptor Count \(BRC\) - Autumn migration data](#).
- Weigold, H. (1912-1913). Ein Monat Ornithologie in den Wüsten und Kulturoasen Nordwest-Mesopotamiens und Innersyriens. *J. Orn.* **60**, 249-297, 365-410; 61: 1-40.
- Welch, G. & Welch, H. (1998a). Results of a survey of wintering waterbirds along the Turkish Black Sea coast – 16 January to 7 February 1997. *Turka* **1**, 16-23.
- Welch, G. & Welch, H. (1998b). Breeding bird survey of Uluabat Gölü Ramsar site – 15 May to 20 June 1998. *Unpubl. report*.
- Welch, G. & Welch, H. (2004). Spectacled Warbler *Sylvia conspicillata*: a new breeding species for Turkey. *Sandgrouse* **26**, 55-58.
- Welch, H.J. (Ed.). (2004). *GAP Biodiversity Research Project 2001–2003 – Final Report*. Doğal Hayati Koruma Derneği, İstanbul.
- Winden, J. van der & Berk, V. van den. (1997). Breeding birds of the Taurus foothills bordering the Göksu Delta, south Turkey. *Sandgrouse* **19**, 45-50.
- Wink, M., Sauer-Gürth, H. & Gwinner, E. (2002). Evolutionary relationships of stonechats and related species inferred from mitochondrial-DNA sequences and genomic fingerprinting. *Brit. Birds* **95**, 349-354.
- Wirth, H. (1996). Breeding record of the Imperial Eagle, *Aquila heliaca*, in Turkey. *Zool. Middle East* **12**, 47-52.
- Witt, H.H. (1976b). Beobachtungen zum Vorkommen und zur Brut einiger Non-Passeres an der türkischen Südküste bei Silifke. *Vogelwelt* **97**, 139-145.
- Witt, H.H. (1976a). Beobachtungen zum Vorkommen und zur Brut einiger Non-Passeres an der türkischen Südküste bei Silifke. *Vogelwelt* **97**, 139-145.
- Worfolk, T. (2000). Identification of red-backed, isabelline and brown shrikes. *Dutch Birding* **22**, 323-362.
- Yarar, M. (1995). Aktaş Gölü: a new pelican breeding site on the Turkish-Georgian border. *Orn. Soc. Middle East Bull.* **35**, 46-48.

Yarar, M. & Magnin, G. (1993). Bird sites in Turkey requiring research in 1993. *Orn. Soc. Middle East Bull.* **30**, 10-17.

Yoğurtuoğlu, E. (2006). The first Black-throated Thrush *Turdus ruficollis atrogularis* in Turkey. *Sandgrouse* **28**, 172-173.

Yöntem, O. (2007). An observation of Brown Fish Owl *Ketupa zeylonensis* in Turkey. *Sandgrouse* **29**, 94-95.

Zalles, J.I. & Bildstein, K.L. (2000). *Raptor Watch: A Global Directory of Raptor Migration Sites*, Conservation Series. Cambridge, UK.

Zeydanlı, U.Z., Welch, H.J., Welch, G.R., Altıntaş, M. & Domaç, A. (2005). GAP Analysis and Priority Conservation Area Selection for Mediterranean Turkey: preliminary technical report.

Zhao, Y., Zhao, X., Wu, L. & others. (2022). [A 30,000-km journey by *Apus apus pekinensis* tracks arid lands between northern China and south-western Africa](#). *Movement Ecology* **10**, 29.